

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN DIRECTIONS
OF SCIENTIFIC RESEARCH
DEVELOPMENT**

**PROCEEDINGS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 24-26, 2021**

**CHICAGO
2021**

MODERN DIRECTIONS OF SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference

Chicago, USA

24-26 November 2021

Chicago, USA

2021

UDC 001.1

The 6th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development” (November 24-26, 2021) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2021. 1153 p.

ISBN 978-1-73981-126-6

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-24-26-noyabrya-2021-goda-chikago-ssha-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: chicago@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 BoScience Publisher ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Fu Yuanzhi, Trotsenko V.* 19
CD DISTRIBUTION IN SUNFLOWER AND OTHER CROPS.
2. *Karchava O., Kutelia G., Tsukoshvili S.* 22
ECOLOGICAL PRIORITIES OF WHEAT PRODUCTION WITH
MINIMAL SOIL TILLAGE TECHNOLOGY.

VETERINARY SCIENCES

3. *Самойленко А. О., Бухикало А. А.* 27
АЦИДОЗ РУБЦЯ.
4. *Яненко У. М., Кос'янчук Н. І.* 31
ДІАГНОСТИКА ПАСТЕРЕЛЬОЗУ СВИНЕЙ.

BIOLOGICAL SCIENCES

5. *Taran O. P., Chmara P. O.* 35
DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY OF LONG-TERM STORAGE
OF VIRUS ISOLATES IN PLANT MATERIAL FOR CREATION OF
DIAGNOSTIC KITS.
6. *Газизова А. И., Абдильманов А. М.* 42
МОРФОЛОГИЯ ЛИМФАТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ТОНКОГО
ОТДЕЛА КИШЕЧНИКА КОЗЫ.
7. *Дзямко Т. В., Полюга С. С.* 46
ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА: ГОЛОВНІ ЗАГРОЗИ НАШІЙ
ПЛАНЕТИ.
8. *Рудик-Леуська Н. Я., Хижняк М. І., Герасименко О. О.* 53
ВПЛИВ РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ІХТІОФАУНУ
ОЗЕРА ГЛИБОКОГО.
9. *Сарафинюк П. В., Білоконь К. Р., Сарафинюк Л. А.* 56
ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ У СТУДЕНТОК З
РІЗНОЮ МАСОЮ ТІЛА.
10. *Топчій М. С., Полятова А. В., Запорожченко Г. С.* 61
АНАЛІЗ МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ У
ЖЕНЩИН ПЕРВОГО ЗРЕЛОГО ВОЗРАСТА.
11. *Чорнобай І. В.* 67
БІОТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ВІТАМІНУ В12.

MEDICAL SCIENCES

12. *Korach K.* 72
TREATMENT OF COVID-19 WITH NON-STEROIDAL ANTI-
INFLAMMATORY DRUGS.
13. *Linovytska O., Dinets A., Lozinskiy V.* 77
NUTRITIONAL NUTRITION AS A FACTOR OF INFLUENCE ON
STUDENTS' EMOTIONAL AND PHYSICAL HEALTH.

14. *Obolonska O., Obolonskiy O., Burian S.* 82
DEPENDENCE OF URINARY NGAL EXCRETION ON RENAL OXYGENATION AND FRACTIONAL EXTRACTION OF OXYGEN BY THE KIDNEYS IN PREMATURE INFANTS WITH HEMODYNAMICALLY SIGNIFICANT PATENT DUCTUS ARTERIOSUS.
15. *Samsonenko S. V.* 89
CYSTATIN C AS A BIOMARKER FOR ASSESSMENT OF GLOMERULAR FILTRATION RATE IN CHILDREN WITH JUVENILE IDIOPATHIC ARTHRITIS.
16. *Аллахвердиева Зейнаб Сахиб-гъзы* 93
ВИЧ-АССОЦІІРОВАННАЯ НЕФРОПАТІЯ У ДІТЕЙ: КЛІНІЧЕСКІЕ ПРОЯВЛЕНІЯ І КРІТЕРІИ ДІАГНОСТІКІ (ОБЗОР ЛІТЕРАТУРЫ).
17. *Аскаръянц В. П., Айталиева Дияра Данияр кизи, Комилова Севара Абдумурат кизи, Миралимова Севара Рустам кизи* 99
К ВОПРОСУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОРМОНОВ.
18. *Ахраров Х. Х., Даниярова Мухаббат Уразбек кизи, Тургунова Зарнигор Абдулбори кизи, Кулдашева Одинахон Кобулжон кизи* 104
АНАЛИЗ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЩИТОВИДНОЙ ЖЕЛЕЗЫ.
19. *Вакуленко Л. І., Бадогіна Л. П.* 112
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРИНАТАЛЬНОГО АНАМНЕЗУ В ДІТЕЙ З ХРОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ НИРОК.
20. *Лисюк М. В.* 118
АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗАХВОРЮВАНЬ ТКАНИН ПАРОДОНТУ НА РОЗВИТОК ГОСПІТАЛЬНОЇ ПНЕВМОНІЇ ЯК УСКЛАДНЕННЯ ПРИ COVID-19.
21. *Локота Є. Ю., Локота Ю. Є., Грицак М. Є., Вовчок Р. В.* 121
МІКРООРГАНІЗМИ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ ЇХ ВПЛИВ ТА НАСЛІДКИ НА ЗНІМНІ ПЛАСТИНЧАСТІ ПРОТЕЗИ.
22. *Різник А. В.* 123
ПОРУШЕННЯ ГЕМОДИНАМІКІ В ПЕРІОДІ ЗАГОСТРЕННЯ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ У ДІТЕЙ.
23. *Сливка В. І., Марчук А. Р.* 129
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН НИРОК У ХВОРИХ НА ХІМІОРЕЗИСТЕНТНИЙ ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ.
24. *Федорак В. В., Янковецька В. Е., Бороджаєва Т. С.* 136
ТРАНСДЕРМАЛЬНИЙ ІНСУЛІНОВИЙ ПЛАСТИР ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ РІВНЯ ЦУКРУ В КРОВІ.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

25. *Коваль М. Р., Віслоус О. О., Перехода Л. О.* 138
ОЦІНКА СПОЖИВАННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД УКРАЇНИ АНТИБІОТИКОМ АЗИТРОМІЦИНОМ.

CHEMICAL SCIENCES

26. *Клімко Ю. Є., Писаненко Д. А., Семончук Я. А.* 145
СИНТЕЗ ТА ХІМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ МЕТИЛОВОГО ЕСТЕРУ
АДАМАНТАН-1-ТІОНКАРБОНОВОЇ КИСЛОТИ.
27. *Коломієць А. Ю.* 155
ОРГАНІЧНА ХІМІЯ В СТВОРЕННІ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ
ПРОТИБРОСТАЮЧИХ ФАРБ НОВОГО ПОКОЛІННЯ, ЗДАТНИХ
ДО БІОРОЗКЛАДУ.
28. *Фещенко Н. В., Фещенко Є. Я.* 167
ОТРИМАННЯ СПОЛУК ЦИНКУ З СТІЧНИХ ВОД І ШЛАМІВ
МЕТОДОМ ВИЛУГОВУВАННЯ.
29. *Шибцецький В. Ю., Беднарчук С. М.* 172
ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ОДНОРАЗОВИХ
ФЕРМЕНТЕРІВ ДЛЯ ЛАБОРАТОРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

TECHNICAL SCIENCES

30. *Abdumajidov A. A., Karimov B. B., Xusanov F. S., Nabiyeva I. A.* 180
STUDY OF THE PROCESS OF REMOVAL OF WAX SUBSTANCES
FROM WASTE PAPER.
31. *Havenko S., Telegina T., Labetska M.* 187
SYSTEM ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE
PERFORMANCE OF FILM PACKAGING.
32. *Khatiashvili G., Kurashvili T.* 189
CUTTING DEVICE FOR DECREASING ECONOMIC EXPENSES.
33. *Mirzali Khanim Sadat, Karimov Balaaga Asad* 192
THE ROLE AND IMPORTANCE OF LOGISTICS IN THE
ADVERTISING ACTIVITIES OF AIR TRANSPORT.
34. *Shevchenko O. M., Maistrenko A. Yu.* 200
THE ROLE OF ASSESSORS IN THE PROCESS OF SITE
ASSESSMENT DURING ITS PROMOTION.
35. *Vorobiov B., Pohasii S.* 204
ANALYSIS OF THE APPLICABILITY OF THE MODEL OF THE
QUALITY OF SOFTWARE SYSTEMS AND THE MOST
IMPORTANT PARAMETERS OF THE QUALITY OF IOT SYSTEMS.
36. *Гаврилова Т. В.* 212
ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭЛЕКТРОСНАБЖЕНИЯ С
ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОЛНЕЧНЫХ БАТАРЕЙ.
37. *Гайдайчук В. В., Коменко К. Е.* 222
ВПЛИВ АРМУВАННЯ ПОЛІМЕРНОГО ЗАПОВНЮВАЧА І ЙОГО
ФІЗИКО-МЕХАНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК НА НАПРУЖЕНО -
ДЕФОРМОВАНІЙ СТАН ТРИШАРОВОЇ ЦИЛІНДРИЧНОЇ
СТРУКТУРИ ПРИ НЕСТАЦІОНАРНОМУ НАВАНТАЖЕННІ.

38. *Лепешко А. А.* 229
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ ПРИ ЛОКАЛЬНОМУ ВИКОРИСТАННІ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ.
39. *Малета С. М., Морозюк Ю. В.* 233
КЛАСИЧНЕ ФОРМОУТВОРЕННЯ І ПРОЕКТНО ГРАФІЧНЕ РІШЕННЯ ШАХОВИХ ФІГУР.
40. *Орда О. О.* 241
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ.
41. *Семененко Є. В., Медведєва О. О., Тепла Т. Д., Павличенко А. В.* 246
МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ВІЛЬНОГО ПЛАВАННЯ РОСЛИН ПО ПОВЕРХНІ ВОДОЙМИ.
42. *Семененко Є. В., Медведєва О. О., Татарко Л. Г., Медянік В. Ю.* 255
МОДЕЛЬ ГІДРОТРАНСПОРТНОЇ УСТАНОВКИ, ЩО ПОЄДНУЄ ЗБАГАЧУВАЛЬНУ ФАБРИКУ ТА СХОВИЩЕ ВІДХОДІВ.
43. *Стенин А. А., Мелкумян Е. Ю., Солдатова М. А., Дроздович И. Г.* 264
КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ТЕПЛООБМЕНА В АВТОНОМНЫХ СИСТЕМАХ ТЕПЛОСНАБЖЕНИЯ.
44. *Стефанович І. С., Стефанович П. І., Курбанова Т. В.* 275
ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ОБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ.
45. *Цихановська І. В., Феннич Х. В., Гонтар Т. Б., Александров О. В.* 285
ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ЯГІДНО-ПЛОДОВОГО САМБУКУ З ВИКОРИСТАННЯМ СУСПЕНЗІЙНОЇ НАНОДОБАВКИ.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

46. *Бамбура О. В., Жабінець Ю. В.* 289
ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНОГО СТАНУ ЗАЛІЗОБЕТОННИХ СТЕРЖНІВ ПРИ ПОЗАЦЕНТРОВОМУ СТИСНЕННІ.
47. *Курилко О. Б., Борисейко О. В., Улітко І. А.* 293
АНАЛІТИЧНО-ЧИСЕЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ХАОТИЧНИХ ТА РЕГУЛЯРНИХ РЕЖИМІВ РУХУ РІДКИХ ЧАСТИНОК В'ЯЗКОЇ РІДИНИ.
48. *Масталиев Вагиф Юсиф оглы* 300
О РАЗРЕШИМОСТИ СМЕШАННОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ ОДНОГО ВИДА НЕКЛАССИЧЕСКИХ УРАВНЕНИЙ.
49. *Расулов Р. Я., Эшболтаев И. М., Кучкаров М. Х., Махситаев Б.* 304
ДЫРОЧНЫЕ СОСТОЯНИЯ В КВАНТОВОЙ ЯМЕ ГИРОТРОПНОГО КРИСТАЛЛА.
50. *Шкатуляк Н. М., Брижата Я. М.* 311
ВПЛИВ ТЕКСТУРИ НА ХАРАКТЕР РУЙНУВАННЯ СУДИН ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ КИСНЮ.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

51. *Сивий М. Я., Дем'янчук П. М.* 319
ПРО РЕСУРСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ ПОКЛАДІВ
В АНАДІЮ В УКРАЇНІ.

ARCHITECTURE

52. *Антоненко І. В.* 326
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЗЕМНИХ І ПІДЗЕМНИХ ТОРГОВО-
РОЗВАЖАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ.
53. *Капустіна М. Є., Яслік А. О., Фоменко О. В.* 336
ОСОБЛИВОСТІ РЕКОНСТРУКЦІЇ САДУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА В
РАМКАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ М. ХАРКОВА.
54. *Трохимчук В. В., Березовецька І. А.* 345
АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ У ПРОЕКТУВАННІ ТА
РЕСТАВРАЦІЇ ПАРКІВ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ.
55. *Юраш В. В., Березовецька І. А.* 351
ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС І, ЯК НАСЛІДОК,
НА АРХІТЕКТУРУ БУДІВЕЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.

PEDAGOGICAL SCIENCES

56. *Kopjasarova U. I., Imanova A. K., Karimova D. R.* 356
DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE ORAL SPEECH
SKILLS OF MIDDLE-LEVEL SCHOOL STUDENTS IN THE
FRAMEWORK OF DISTANCE LEARNING.
57. *Mikhnenko G., Akhmad I., Chmel V.* 364
TEACHING ENGINEERING STUDENTS HOW TO OVERCOME
FOREIGN LANGUAGE ANXIETY.
58. *Piddubna A. A., Konfedrat M. I., Makoviichuk K. Y.* 369
USING THE CASE METHOD AS AN INTERACTIVE TEACHING
METHOD.
59. *Senkibayev S. T., Kozhagulova A. A.* 375
SOME TYPES OF WORK WITH CHILDREN WITH MENTAL
CHANGES.
60. *Svirepchuk I.* 382
SOCIO-CULTURAL AND TECHNOLOGICAL FACTORS
DETERMINING THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN A
NON-LINGUISTIC UNIVERSITY.
61. *Tkhilava M.* 386
MUSICAL FOLKLORE AS AN IMPORTANT TOOL OF ARTISTIC
EDUCATION.
62. *Zhuravlova Z. Yu., Chernobrovkin A. V.* 391
INTERACTIVE METHODS IN DISTANCE LEARNING.

63. *Анголенко В. В., Гладун Т. О., Печериця Н. М.* 396
ДОСВІД ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО
ВОЛОНТЕРСТВА В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.
64. *Аскеров А. Б., Алиева С. Г., Ниязова А. А.* 400
МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ
ХИМИИ.
65. *Базилевська О. О., Момот А. А.* 406
СТАНОВЛЕННЯ ІКТ ЯК НАПРЯМУ ПЕДАГОГІЧНИХ
ІННОВАЦІЙ (ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ).
66. *Бетюга В. А., Носова Л. А., Столярчук Л. І.* 410
СУТНІСТЬ ВИКОНАВСЬКОГО АНАЛІЗУ В ПРОЦЕСІ
ФОРТЕПІАННОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ.
67. *Білостоцька О. В., Полинько Я. Р., Федорченко О. В.,
Худавердієва К. С.* 418
МУЗИЧНЕ ЗАНЯТТЯ У ДОШКІЛЬНЯТ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ
КРЕАТИВНОСТІ.
68. *Данилевська О. М.* 425
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОВНОЇ ОСВІТИ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.
69. *Донченко С. В., Білаш С. М., Донченко К. В., Челідзе Т. С.* 431
ВАЖЛИВІСТЬ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ
ЛІКАРЯ.
70. *Дорош Т. Л., Бурова Т. А.* 435
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
МУЗИКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.
71. *Дука І. О., Цюпак І. М.* 442
СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДИТИНИ
МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕД'ЮТЕЙНМЕНТ
ТЕХНОЛОГІЄЮ.
72. *Єрошенко Г. А., Лисаченко О. Д., Білаш В. П., Кінаш О. В.,
Шевченко К. В.* 449
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ, ЯКІ ВСТУПИЛИ
ДО УНІВЕРСИТЕТУ НА БАЗІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА НА
ОСНОВІ ДИПЛОМА МОЛОДШОГО СПЕЦІАЛІСТА.
73. *Завітренко Д. Ж., Назорна О. В., Салієва В.* 454
ЕРГОТЕРАПІЯ – ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ
ДІТЕЙ З ДЦП.
74. *Земська О. Л.* 460
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА ПОШУКУ ШЛЯХІВ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.
75. *Іванова Ю. М.* 467
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В
ШКОЛІ.

76.	<i>Карасевич С. А., Карасевич М. П.</i> ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.	473
77.	<i>Качанюк С. С.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНИХ ЛІНІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.	479
78.	<i>Колодяжна А. В.</i> ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ В ОСВІТІ.	489
79.	<i>Копійка А. Г.</i> ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	493
80.	<i>Копилов В. О., Степанова В. В., Кузнецова Т. В.</i> ЗМІСТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ.	498
81.	<i>Кошавец І. М., Морозова А. В., Ворона Н. С.</i> НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КРОК ДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ.	501
82.	<i>Лецик Р. М.</i> ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ПЕДАГОГІЧНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ.	508
83.	<i>Луценко Т. О.</i> СУТНІСТЬ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.	516
84.	<i>Мокроменко О. В.</i> ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ В НАЦІОНАЛЬНИХ ТА БРИТАНСЬКИХ ШКОЛАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ХІХ СТ.	522
85.	<i>Молотай Л. А., Пасечник С. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ.	530
86.	<i>Паршукова Л. М., Паршукова А. С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ КОМІКСІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.	540
87.	<i>Перекопський В. С.</i> ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ.	544
88.	<i>Перекопський В. С.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АГРЕСИВНОСТІ З СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ТА СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.	548
89.	<i>Пехарева А. С., Осика Ю. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.	554

90. *Попович Д. В., Назарук В. Л.* 561
ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, ЕРГОТЕРАПІЯ».
91. *Проскурняк О. І., Матюшина О. А.* 567
ОСОБЛИВОСТІ РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГРИ.
92. *Проніна О. В., Ковальчук Т. Л.* 571
ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.
93. *Самойлова І. В., Голосняк М.* 577
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.
94. *Святченко І. С.* 582
МНЕМОТЕХНІКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА.
95. *Сєваст'янова О. А., Шама І. П.* 586
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО.
96. *Сирова Г. О., Тішакова Т. С., Левашова О. Л., Чаленко Н. М., Завада О. О.* 598
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ХІМІЇ ПЕРШОКУРСНИКАМ В ХНМУ.
97. *Скасків Л. В., Мартиненко В. В.* 602
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ GRAN-2D ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ЗАДАЧ НА ДОВЕДЕННЯ.
98. *Сокольський В. П., Майстренко Т. І.* 609
КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.
99. *Сопівник Р. В.* 612
ПОНЯТТЯ ПЕРЕКЛАДУ ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖМОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
100. *Терещенко А. О., Сухоносів Р. О.* 618
АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: РЕАЛІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.
101. *Ульянова В. С., Киричук К. Т., Якубов М., Осипенко В. В.* 623
ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАЦЯХ ПЕДАГОГІВ.
- PSYCHOLOGICAL SCIENCES**
102. *Karskanova S., Fedorchuk N.* 630
THE ROLE OF V. O. SUKHOMLINSKY'S PEDAGOGICAL IDEAS IN MODERN INCLUSIVE EDUCATION.

103. *Karskanova S., Kasyanova A.* 632
 USING ART AS A MEANS OF CORRECTIVE WORK IN AN INCLUSIVE SPACE.
104. *Shcherbakova I.* 635
 TOPICAL ISSUES OF MOTIVATION OF DEVELOPERS.
105. *Кузікова С. Б., Кіріченко Д. І.* 639
 ПРОБЛЕМА СТАВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ІНСТИТУТУ ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї.
106. *Кузікова С. Б., Степанченко О. В.* 646
 АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ І СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ ТА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.
107. *Лаас М. В.* 652
 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІСЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ НА РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

108. *Volianska O., Pidkurkova I.* 659
 METHODOLOGICAL PROBLEMS IN INTERNATIONAL STUDIES OF FREEDOM OF THE PRESS.

JOURNALISM

109. *Абдулліна Л. А., Яковець А. В.* 666
 ПРОБЛЕМАТИКА РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ МЕДІА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ (НА ПРИКЛАДІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ АЛЬЯНСУ).

ART

110. *Голіус В. А., Морозюк Ю. В.* 682
 ТИПОЛОГІЯ У ПРОЄКТУВАННІ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ.
111. *Зінченко А. Г.* 689
 СТВОРЕННЯ НАТЮРМОРТУ З ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.
112. *Крыгин А. И.* 696
 ПЕРВЫЙ АКУСТИЧЕСКИЙ АЛЬБОМ «ONLY» АВСТРАЛИЙСКОГО ГИТАРИСТА ТОММИ ЭММАНУЭЛЯ (ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЙ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ).
113. *Морська О. О., Стонога Д. В., Зінченко А. Г.* 701
 ПРОФЕСІЙНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИЗАЙНЕРА. ЕЛЕКТРОННЕ ПОРТФОЛІО.
114. *Стонога Д.* 709
 ПРОФЕСІЙНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИЗАЙНЕРА. ОСОБЛИВОСТІ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ.

115. *Шевченко К. С., Васильєв Д. Д.* 714
ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ТА ОБРАЗНІ РІШЕННЯ У ГРІ DOOM (2016).
116. *Шульга А. В.* 721
ІСТОРІЯ ДИЗАЙНУ КЛАСИЧНИХ ГЕРОЇВ ДІСНЕЯ.

HISTORICAL SCIENCES

117. *Дойчик М. В.* 731
БИТВА ПРИ КОЛІНІ 1757 Р.
118. *Зубер С. М.* 735
ЗОЛОТОНІСЬКІ НАРОДНІ СОРОЧКИ ТА ЇХ ФРАГМЕНТИ У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.
119. *Поцулко О. А.* 741
ПРИМУСОВЕ ВИСЕЛЕННЯ ІЗ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У ХОДІ ОПЕРАЦІЇ «ЗАХІД» (ДО 75-РІЧЧЯ З ДНЯ ТРАГЕДІЇ).

CULTUROLOGY

120. *Бабак Я. В.* 751
МИСТЕЦТВО У ВЗАЄМОДІЇ З ЕКОНОМІКОЮ І ПОЛІТИКОЮ.

LITERATURE

121. *Єсипенко Н. Г., Гаранович М.-Б. С.* 756
АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ДЕТЕКТИВНОГО РОМАНУ ТЕСС ГЕРРІТСЕН «ХІРУРГ»).
122. *Шубкіна К. А.* 761
П'ЯТИАКТНА МОДЕЛЬ ЕВОЛЮЦІЇ АВТОФІКЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ.

POLITICAL SCIENCES

123. *Болотіна Є. В., Чоста К. С.* 771
РОЛЬ ІНДИВІДА В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЯХ.
124. *Зайцева М. В., Пилипенко А. В.* 780
ПРОБЛЕМИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.
125. *Фізер В. Ю.* 785
ПЕРСПЕКТИВИ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН США ТА ІРАНУ.
125. *Фищук І. М., Єфіменко П. В., Беспалов Д. А.* 795
ПОКАЗНИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ КРАЇН ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.

PHILOLOGICAL SCIENCES

127. *Grodskaya E. B.* 803
VALANCE AS A PHENOMENON REFLECTING THE
COMBINATORICS OF LINGUISTIC UNITS.
128. *Slabouz V. V., Nikitina N. P.* 807
IMPLEMENTING THE COMMUNICATIVE APPROACH WHEN
TEACHING GRAMMAR TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC
SPECIALTIES AT UNIVERSITY.
129. *Ганжа І. А.* 813
ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ
ПЕРЕКЛАДАЧІВ МЕТОДИК ПЕРЕКЛАДУ РІЗНИХ ТИПІВ
ТЕКСТУ.
130. *Іваницька Н. Л., Ярошенко В. Е.* 819
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СКЛАДЕНОГО ПРИСУДКА В
ШКІЛЬНІЙ ЛІНГВОДИДАКТИЦІ.
131. *Курна А. В.* 828
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ МЕМІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.
132. *Любич А. С.* 834
МІФОЛОГІЙНІ ТА БІБЛІЙНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ “ВОДА”
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ СВІТОБАЧЕННЯ.
133. *Олейник В. А., Недашковская Т. Е.* 841
СТРУКТУРА АССОЦИАТИВНЫХ ПОЛЕЙ ТЕРМИНОВ СФЕРЫ
ЖУРНАЛИСТИКИ.
134. *Паладьєва А. Ф., Кужель Р. В., Терезюк Н. Ф.* 848
ГРАФІЧНИЙ І СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ
БРИТАНСЬКИХ ПРИЗВИЩ.
135. *Пінчук Т. С.* 854
АНТИПОЕМА «СУМ’ЯТТЯ» ІВАНА НИЗОВОГО ЯК ДЗЕРКАЛО
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАГЕДІЇ.

ECONOMIC SCIENCES

136. *Chechelashvili M., Zedginidze S.* 860
IMAGE OF THE COUNTRY IN PROMOTING EDUCATIONAL
SERVICES ON THE GLOBAL MARKET.
137. *Ishchuk O.* 865
GREEN TRANSITION OF UKRAINE IN TIME OF GLOBAL
ENERGY CRISIS.
138. *Oliynyk A. P.* 869
THE IMPORTANCE OF USING A LEAN THINKING APPROACH
WHILE OUTSOURCING FROM NON-DEVELOPED SUPPLIER
MARKETS.
139. *Olshanska O., Puzyrova P.* 872
THE STRATEGIC INNOVATIVE DEVELOPMENT OF
INTEGRATED BUSINESS MODELS.

140. *Panasenko A.* 878
POLITICALLY EXPOSED PERSONS - A NEW PHENOMENON FOR THE ECONOMY OF UKRAINE ON THE WAY OF INTEGRATION WITH THE EUROPEAN UNION.
141. *Pohorelenko A.* 884
MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND DIGITAL MODERNIZATION AS A BASIS FOR STIMULATION OF DOMESTIC PRODUCTION.
142. *Pokolodna M. M., Starchenko V. I.* 888
DEVELOPMENT OF INTEGRATION FORMS IN CHILDREN'S TOURISM IN UKRAINE.
143. *Vodolazska O. I., Dubovyk O. I.* 894
INTERNET MARKETING.
144. *Гакало І. Г., Муха Р. А.* 899
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ ЯК РЕСУРСУ ТА ЙОГО ЦІЛЬОВЕ ПЛАНУВАННЯ.
145. *Жувагіна І. О., Отченаш П. В., Пасєка О. С.* 904
ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.
146. *Завідна Л. Д., Бізар І. О.* 911
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ГОТЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ.
147. *Заремба О. О., Луста А. А.* 921
АНТИКОРУПЦІЙНИЙ АУДИТ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ.
148. *Круглянко А. В.* 926
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАНІВ У ПЕРІОД КРИЗИ.
149. *Кужель В. В., Николук Н. П., Опалко К. С., Кужель Р. В.* 929
ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ.
150. *Куцик В. І., Возна Т. Л., Савчук Ю. Р.* 938
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.
151. *Лайчук С. М., Поліщук І. Р.* 946
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИКОНАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА.
152. *Лимонова Э. Н.* 952
ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА: СУЩНОСТЬ, ВОСПРИЯТИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ.
153. *Лобунець В. В.* 956
АНАЛІЗ ВПЛИВУ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ОБСЯГ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ.

154. *Маши́ка Г. В., Ігнатюк О. П.* 963
МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЧИННИКІВ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.
155. *Миські́в Л. П., Микося́нчик Ю. Ю.* 972
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ В УСТАНОВАХ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ.
156. *Пашку́да Т. В., Дерипа́ска В. Є.* 978
МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.
157. *Пашку́да Т. В., Закрже́вська Г. К.* 983
МАЛИЙ БІЗНЕС ТА ЙОГО ВІДНОСИНИ З ВЕЛИКИМИ КОМПАНІЯМИ В ЯПОНІЇ.
158. *Пашку́да Т. В., Черевань А. А.* 989
УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ.
159. *Плахо́тнік О. О., Кукса Ю. А.* 995
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ.
160. *Прушкі́вська Е. В., Гонча́ренко А. Р.* 1001
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «МЕТІНВЕСТ ХОЛДІНГ» НА СВІТОВОМУ РИНКУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ.
161. *Синя́нський Г. О.* 1008
ЕКОНОМІКА ЄС ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19.
162. *Скота́ренко В. С., Савче́нко І. П., Крутько М. А.* 1012
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА.
163. *Скригу́н Н. П., Копиле́нко А. А.* 1018
ПРЯМИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА.
164. *Тара́н Т. В., Загору́лько О. О., Бірче́нко Н. О.* 1021
ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ.
165. *Терти́чна Л. І.* 1026
РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ.
166. *Шашко В. О., Шмі́дова В. А.* 1033
ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА: АКТУАЛЬНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ.
167. *Шевче́нко В. І., Шевче́нко Д. Ю.* 1040
ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСТВА ЯК ФАКТОРУ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.
168. *Якове́нко Р. В., Педь І. В., Слецькі́й А. В.* 1043
СУТНІСТЬ ТА ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ СЕРВІСНИХ ПОСЛУГ.

LEGAL SCIENCES

169. <i>Акімова А. Д., Задаля Д. К.</i>
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.	1049
170. <i>Біліченко В.</i>
ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПРИ ЗАТРИМАННІ
ОЗБРОЄНИХ ОСІБ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА.	1054
171. <i>Бурима К. В., Наливайко Л. Р.</i>
ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ: ГЕНДЕРНІ КВОТИ.	1058
172. <i>Вольтобрісов А. В., Бахчев К. В.</i>
МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В
СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.	1063
173. <i>Зардов Р. Р., Наливайко Л. Р.</i>
СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСПУБЛІКИ
ФРАНЦІЯ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.	1068
174. <i>Іванченко А. О., Віткова С. В., Наливайко Л. Р.</i>
ДІЄВІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В
УКРАЇНІ.	1073
175. <i>Іванченко А. О., Мельник К. О., Мінакова Є. В.</i>
ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.	1078
176. <i>Ізвіцька Г. В., Наливайко Л. Р.</i>
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА У
ЦИВІЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.	1082
177. <i>Каліневич О. С., Задаля Д. К.</i>
ПРОБЛЕМА ПРАВ ДІТЕЙ.	1086
178. <i>Комарук А. В.</i>
СУД ПРИСЯЖНИХ, ЗОКРЕМА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В
УКРАЇНІ.	1091
179. <i>Малахова К. Д., Савенко В. П.</i>
ВИДИ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА.	1095
180. <i>Моргунова М. В., Наливайко Л. Р.</i>
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТЛУМАЧЕННЯ
НОРМ ПРАВА СУДОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.	1099
181. <i>Перетяцько К. С., Наливайко Л. Р.</i>
РОЛЬ ДЕОНТОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЇ ЮРИСТА.	1102
182. <i>Сарана В. В., Орлова О. О.</i>
РОЛЬ ЗАКОНУ У РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.	1105
183. <i>Сокур Т. А.</i>
АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ –
УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ
(ВИПУСКУ НА РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ.	1110
184. <i>Стратонов В. М., Гавловська А. О., Проценко М. В.</i>
АПАРАТНІ ТА ПРОГРАМНІ ЗАСОБИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ, SIM-CART ЯК ЕЛЕМЕНТ ТЕХНІКО-
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.	1123

185.	Стрельцова О. І., Ченік-Трегубенко О. С. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.	1132
186.	Фастовець Н. В. СОЦІАЛЬНІ НОРМ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ.	1137
187.	Шакало Л. С., Наливайко Л. Р. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.	1141
188.	Шикір Д. О. СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ПРАВА З ІНШИМИ СОЦІАЛЬНИМИ РЕГУЛЯТОРАМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.	1146
189.	Яцечко О. О., Савіщенко В. М. МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ.	1150

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 631/635

CD DISTRIBUTION IN SUNFLOWER AND OTHER CROPS

Fu Yuanzhi

PhD student

Sumy National Agrarian University

Trotsenko Volodymyr

Doctor (Agricultural Sciences), Professor

Sumy National Agrarian University

Abstract: Steady trend of recent decades is the rapid growth of soil pollution by heavy metals. Metals that do not play role in plant life are particularly dangerous, but they can accumulate in plants and migrate along the food chain. Further research is needed to obtain varieties and hybrids of crops with low cadmium accumulation

Key words: cadmium, sunflower, plant, distribution, soil

Cadmium (Cd) accumulation capacity is different in different organs of the same plant [1, 2]. According to the absorption and transport characteristics of Cd, most of the research results revealed that the order of Cd distribution in organs was basically root > stem > leaf > grain [3].

Sunflowers were subject to six levels of soil contamination (from 2.5 to 15 mg Cd kg/soil) with an untreated control, from the emergence of the cotyledon leaves until the harvest, when sunflowers were at the flower bud stage. An overall increase of Cd concentration was found in all tissues of the plants (roots, stem, young, mature and old leaves) by increasing the Cd contamination in the soil. Regardless of treatments, Cd concentration in roots always exceeded those in the aboveground dry matter with a low translocation from roots to shoots [4].

Regarding Cd accumulation in sunflower seeds, the results indicated that Cd is

translocated to seeds, and the cotyledons showed the highest concentration (Cd-high group), ranging from 10 to 20 $\mu\text{g g}^{-1}$.

Considering both total concentration and the distribution in the seeds, Cd uptake is responsible to the homeostasis misbalance of micronutrients [5]. When sunflowers were grown hydroponically in greenhouse, being exposed to low concentrations of Cd, there were no significant effects on the partitioning of recent Cd. Most of the recent Cd was recovered in roots (60%) and only 2.8% were found in seeds (0.8% for the husk and 2.0% for the almonds) [6].

The characteristics of Cd accumulation in vegetative organs of 10 varieties were studied, the results showed that the content of Cd in roots was the highest, was 4-13 times that of leaves, 8-10 times that of head, and 20-40 times that of seeds. During grain-filling stage, a large amount of Cd in leaves was exported to seeds, so there was a high correlation between leaves and seeds with a correlation coefficient of 0.769. For different rice varieties, the difference of Cd accumulation in grains mainly occurs in the reproductive stage, combining with the measures reducing Cd at the early stage of crop growth, carrying out appropriate agronomic measures which reduce the Cd availability in the soil and control the Cd uptake and transport to the grains can effectively reduce the Cd content in grains at the grain-filling stage.

Yan et al. [6] studied the allocation of Cd in wheat organs by isotopic tracer during flowering and grain maturation stage, and found that when the Cd concentration was high, the proportion of Cd transferred from root to stem and aboveground Cd distributed to grains was also high, and the Cd migrating at the flowering stage accounted for 40-45% of Cd accumulation in grains on average. The research found that the order of Cd distribution concentration in all structures of rice or wheat grains was generally the same, the order was cortex>embryo>endosperm, glume. The order in maize was embryo>endosperm>cortex. The total Cd content in endosperm had an absolute predominance in various structure of the grain, accounting for 64-70%.

The different distribution of Cd among the tissues and organs could explain the differences in sensitivity to this toxic metal between different crops.

REFERENCE

1. Liñero, O., Cornu, J. Y., Candaudap, F., Pokrovsky, O. S., Bussièrè, S., Coriou, C., Humann-Guillemint, T., Robert, T., Thunot, S., and Diego, A. D. (2016). Short-term partitioning of Cd recently taken up between sunflowers organs (*Helianthus annuus*) at flowering and grain filling stages: effect of plant transpiration and allometry. *Plant & Soil* 408, 1-19.
2. Liñero, O., Cornu, J. Y., Diego, A. D., Bussièrè, S., Coriou, C., Thunot, S., Robert, T., and Nguyen, C. (2018). Source of Ca, Cd, Cu, Fe, K, Mg, Mn, Mo and Zn in grains of sunflower (*Helianthus annuus*) grown in nutrient solution: root uptake or remobilization from vegetative organs? *Plant & Soil*.
3. Maria, S., de Rivelli, A., R., Puschenreiter, and M. (2014). Assessment of cadmium uptake and nutrient content in sunflower plants grown under Cd stress. *Plant, Soil and Environment* 60, 80-86.
4. Maria, S. D., Puschenreiter, M., and Rivelli, A. R. (2013). Cadmium accumulation and physiological response of sunflower plants to Cd during the vegetative growing cycle. *Plant, Soil and Environment (Czech Republic)* 59, 254-261.
5. Pessôa, G. S., Lopes Júnior, C. A., Madrid, K. C., and Arruda, M. A. Z. (2017). A quantitative approach for Cd, Cu, Fe and Mn through laser ablation imaging for evaluating the translocation and accumulation of metals in sunflower seeds. *Talanta* 167, 317-324.
6. Yan, B. F., Nguyen, C., Pokrovsky, O. S., Candaudap, F., Coriou, C., Bussièrè, S., Robert, T., J.Y. Cornu + Ispa, B. S. A. I. V. d. O. F., Université Toulouse, C. G. E. T. U. M. R. F. T. F., and Io-Geo-Clim Laboratory, T. S. U. L. P. T. R. (2019). Cadmium allocation to grains in durum wheat exposed to low Cd concentrations in hydroponics. *Ecotoxicology and Environmental Safety* 184.

УДК 633.1

ECOLOGICAL PRIORITIES OF WHEAT PRODUCTION WITH MINIMAL SOIL TILLAGE TECHNOLOGY

Karchava Otar

Dock. Technical Sciences, Professor
Professor of the Caucasus University
Employee of the Georgian Agricultural Research Center,
Agro engineering section, chief specialist

Kutelia Giorgi

Doctor of Engineering
Employee of the Georgian Agricultural Research Center
Agro engineering section, senior specialist
Fellow of the Academy of Agricultural Sciences of Georgia

Tsukoshvili Shota

Magistrant

Abstract: The article substantiates the main ecological priorities of wheat production with the technology of minimal tillage (**Mini-Till**) in comparison with intensive technology, taking into account fuel consumption and the development of erosive processes, observations were made on the quality of time-lapse observations with probabilistic and statistical data analysis.

In the Bolnisi district, wheat production technologies, both minimal and intensive technology, were distributed at demonstration sites located on a slope up to 4^0 , using both technologies, fuel and labor costs were calculated, and the quality of erosion processes was also determined, taking into account the washing away of the humus mass layer from the site. The results obtained show that the yield does not change significantly. Nevertheless, fuel consumption for mechanized work and washing away from the humus mass layer sites is significantly reduced, which has a significant environmental effect.

Keyword: Tractor, Technology, Intensive farming, Minimum tillage, Ecological effect.

Introduction: Currently, developed technologies are being used in agricultural countries to ensure not only the reduction of water erosion but also the restoration of the disturbed ecological balance. One of the types of such equipment is the technology of minimal tillage (Mini-till). It provides for reduction of the volume of main and pre-sowing treatment due to the use of combined units that provide connection of several technological operations.

As a result of the application of minimal tillage technologies, soil erosion is significantly reduced, microbiological processes in the soil are improved. In addition, bacteria that live freely in the soil fix molecular nitrogen in the atmosphere and enrich the soil with this element. As a result, soil fertility increases, yields increase, production costs for harvesting decrease, which, in turn, increases profitability [1, 2, 3].

To determine environmental priorities, wheat production with minimal processing technology (Mini-till) in **Kvemo Kartli**, in the Bolnisi district, both minimal and intensive wheat growing technologies (intensive technology for 2 hectares and minimum technology for 2 hectares) were distributed side by side on demonstration plots owned by **Ltd (DV+)**, on a slope of 4^0 .

Numerical values of fuel and labor resources costs during pre-sowing operations and sowing using both technologies are calculated. Since the same operations were performed in both cases after sowing, therefore, fuel and labor costs were the same in both cases, therefore we did not take them into account when comparing. Technological operations for growing wheat by type of technology were carried out at the demonstration sites. The data obtained from the demonstration sites were processed [2, 3, 4] according to the methods given in the literature. With the technology of minimal wheat processing, pre-sowing processing and sowing technological operations are taken into account. Technical-economic indicators are given in Table 1.

Taking into account the minimum technology of wheat tillage, a feasibility study of pre-sowing and sowing works.

Table 1.

The minimum wheat production technology is a plot area of 2 hectares.			
	Name of mechanized technological operations	fuel consumption lit/ha	the cost of labor resources person.hour / ha
1	Deep loosening the soil once every 4-5 years without turning the belt	28,1	1,8
2	tillage with heavy disc cutters	10,7	0,7
3	Sowing wheat with a sowing unit with minimal processing (sowing, application of combined fertilizers and herbicides, compaction and mulching of crops)	26,3	0,9
4	sum	65,1	3,4

With the use of intensive wheat cultivation technology, pre-sowing tillage and sowing technological operations are intended. The technical and economic indicators are given in Table 2.

Technical and economic indicators of wheat cultivation by intensive technology.

Table 2.

Intensive wheat production technology - the area of the plot is 2 hectares.			
	Name of mechanized technological operations	fuel consumption lit/ha	the cost of labor resources person.hour / ha
1	stable breaking of soil	10,2	0,5
2	Application of mineral fertilizers	5,4	0,3
3	plowing at a depth of 20-22 cm	32,4	1,8
4	cultivation to a depth of 6-8 cm.	12,7	0,8
5	Pre-sowing cultivation of soil with pruning	6,5	0,4
6	Sowing of wheat	22,6	0,9
	sum	89,8	4,7

The degree of erosion processes was also determined, humus mass was washed away from the demonstration sites. For what purpose pits were dug on the lower bases of the plots and the establishment of the same dimensions, rectangular parallelepiped forms of the container (vessel) were beaten. The upper plane of which

was opposite to the surface of the soil. The indicated containers received masses of the removed humus layer during the autumn rains. During the entire period with the technology of minimal tillage with heavy disks and the technology of minimal processing of sowing operations, precipitation occurred once, and during the period of intensive technological operations, precipitation fell 3 times. At both sites, after sowing, sedimentary soil masses were taken from the vessel, after which the drying and weighing of this mass took place. Their mass in the case of using intensive equipment was 112 g, and with a minimum processing technology of 78 gr. so, the difference in the washed masses of soil is 34 grams.

Comparative economic characteristics of wheat cultivation with intensive and minimal technology are given in Table 3.

Comparative economic characteristics of wheat cultivation with intensive and minimal technology.

Table 3.

№	Indicators name	Values of the indicator when using intensive technology	The values of the indicator when using minimal processing technology	Differences
1	2	3	4	5
1	fuel consumption lit/ha	89,8	65,1	24,7
2	the cost of labor resources person.hour / ha	4,7	3,4	1,3
3	Washed away soil mass, gr.	112	78	34

As the results of the conducted research show, wheat production using minimal processing technology in comparison with intensive technology has the following environmental priorities:

- Fuel consumption is reduced by 27% and, accordingly, environmental pollution with petroleum products is reduced;
- The volume of leaching of the humus layer of the soil is reduced by

30%, i.e. water erosion processes;

- The cost of labor resources is reduced by 26%.

In addition, the number of tractor movements on the site with the use of minimal technology is reduced 4 times, compared with the use of intensive technology, which means soil compaction, i.e. one of the environmental indicators of its degradation is significantly reduced.

REFERENCES:

1. R. Makharoblidze et al. Machine technologies and technical means for the care and cultivation of grain. Tbilisi, 2001.
2. Karchava O. And so on. Priorities of technologies of minimal and zero tillage in conditions of global warming. International Scientific Conference "Global Warming and Biodiversity" November 4-5-6, Tbilisi, Georgia, 2015.
3. Karchava O. Economic and energy assessment of anti-erosion machine technologies for crop production. Published by Tobalis with the financial support of the World Bank project CGS-04-11. 2005
4. Karchava Otar. Kutelia Giorgi. Tsukoshvili Shota. COMPARATIVE ENERGETICALLY AND ECONOMIC ANALYSIS OF INTENSIVE FARMING AND MINIMUM TILLAGE PRACTICES OF SOYBEAN PRODUCTION. Proceedings of IX International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. 11-13 April 2021.

VETERINARY SCIENCES

УДК 619:616.

АЦИДОЗ РУБЦЯ

Самойленко Анна Олександрівна

Бухикало Анна Анатоліївна

студенти

Полтавський державний аграрний університет

м. Полтава, Україна

Вступ. *Ацидоз рубця* - це порушення обміну речовин у великої рогатої худоби, яке вражає м'ясну та молочну худобу. Ацидоз зазвичай пов'язаний із вживанням в їжу великої кількості сильно ферментованих, багатих на вуглеводи кормів, що призводить до надмірного виробництва та накопичення кислот у рубці.

Дві основні форми ацидозу рубця:

- Гострий ацидоз рубця
- Підгострий ацидоз рубця

Різниця між гострою та підгострою формами полягає в тому, що при гострому рубцевому ацидозі зниження рН та клінічні ознаки більш виражені. Гострий ацидоз рубця часто зустрічається на відгодівельних майданчиках, тоді як ПАР частіше зустрічається на молочних фермах. На відміну від гострого ацидозу, при ПАР зниження рН, пов'язане лише із загальним накопиченням летких жирних кислот, а не з накопиченням молочної кислоти.

Ацидоз рубця у корів спричиняють такі чинники:

- переведення корів, які отелилися, в групу новотільних на раціон із високим вмістом цукрів і крохмалю без підготовчого перехідного періоду;
- висока концентрація концентратів щодо грубих кормів (понад 50% за сухою речовиною);

- згодовування коровам понад 3,5 кг концентратів за одну годівлю;
- низький вміст у раціоні грубих структурованих кормів із частинками завдовжки понад 25 мм;
- згодовування силосу вологістю понад 65%;
- наявність мікотоксинів в кормах.

Діагностичні техніки:

- *Метод постійного реєстратора даних рН:* в даний час це найкращий метод запису коливань рН в реальному часі. Тим не менш, різні ділянки рубця мають різний рН, і неконтрольовані рухи датчика можуть генерувати недостовірні дані.

- *Руменоцентез:* складається із черезшкірної пункційної аспірації рубцевої рідини з каудовентрального відділу рубця. Недоліком цього є те, що він досить інвазивний і може призвести до абсцесів на місці пункції.

- *Техніка орально-шлункового зондування:* це не вважається надійним методом, тому що рН може змінюватись в залежності від внутрішньорумінальної локалізації, часу відбору проб залежно від годування та забруднення слиною.

Неінвазивні методи діагностики включають:

- *Фекальні ліпополісахариди (ЛПС):* годування раціонами з високим вмістом зерна для індукції підгострого ацидозу рубця у дійних корів пов'язане зі збільшенням концентрації у фекаліях ліпополісахаридів (ЛПС = ендотоксини), що походять від грамнегативних бактерій.

- *Аналіз газів крові:* для виявлення кислотно-лужного дисбалансу у крові.

Симптоми ацидозу рубця:

- Абсцеси печінки можуть виникати в результаті каскаду подій, починаючи з руменіту та паракератозу рубця. Як тільки епітелій рубця запалюється, бактерії можуть проникати в порталну систему кровообігу та викликати абсцеси. Більш конкретна знахідка, що вказує на ацидоз, - абсцеси печінки при забої, поширеність яких може досягати > 30% у корів.

- Різне споживання корму та виробництво молока. У корів, уражених ПАР, коливання режиму годування були описані як найбільш постійні симптоми. Під час середини лактації про змінне споживання корму може свідчити спостереження за мінливою молочною продуктивністю; проте під час ранньої лактації це, швидше за все, залишиться непоміченим через мобілізацію резервів організму.

- Зниження рівня молочного жиру. Інтерпретація низького вмісту жиру в молоці є досить складною, оскільки нормальний відсоток жиру в молоці багато в чому залежить від породи, сезону. Крім того, ці стада в цілому можуть приховувати корів з дуже низьким або високим вмістом жиру в молоці. Тому було б корисно інтерпретувати вміст жиру в молоці як частку корів із дуже низькими (<2,5% для корів голштинської породи) результатами тестування; при цьому ці корови не повинні становити більше ніж 10% стада. Крім того, важливо пам'ятати, що до зниження концентрації жиру в молоці можуть призвести й інші фактори, такі як годування надмірною кількістю ліпідів, багатих поліненасиченими жирними кислотами.

- Зміни калу та діарея. ПАР впливає на консистенцію та розмір частинок калу; проте ці зміни зазвичай тимчасові. Типовий вид калу - яскраво-жовтий із кисло-солодким запахом. Крім того, кал може здаватися пінистим з бульбашками газу і цільозерновими злаками, а також може бути більша кількість неперетравленої клітковини. Розмір фекальних частинок може збільшуватися приблизно на 1-2 см замість звичайного розміру менше 0,5 см.

- Почастішання випадків кульгавості. Під час ПАР вазоактивні молекули, такі як гістамін та молочна кислота, потрапляють в кров. Ці молекули відіграють важливу роль в етіології ламініту, послаблюючи тканину копит і призводять до кульгавості. Контрольні значення встановити неможливо, оскільки чинники довкілля грають велику роль такому захворюванні.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Смирнов А.М., Конопелька П.П., Пушкарев Р.П. Клиническая диагностика внутренних незаразных болезней животных - Агропромиздат, 1988г.
2. Щербакова Г.Г., Коробова А.В. Внутренние болезни животных. – СПб.: Издательство «Лань» 2002г.
3. Ацидоз и алкалоз рубца : Лекция / И. П. Кондрахин ; Моск. вет. акад. им.
4. Secrist, D.S., Hill, W.J., Gill, D.R., 1998. Acidosis in cattle: a review. *J. Anim. Sci.* 76 (1), 275–286., Z.K., 2011. Occurrence of metabolic alkalosis in rumen lactic acidosis: a review article. *Comp. Clin. Pathol.* 20 (1), 1–3.
5. Humer E., Aschenbach J.R., Neubauer V., Kröger I., Khiaosa-Ard R, Baumgartner W., Zebeli Q. Signals for identifying cows at risk of subacute ruminal acidosis in dairy veterinary practice. *J Anim Physiol Anim Nutr (Berl)*. 2018 Apr;102(2):380-392.
6. Hall, M. B. (2002). Characteristics of manure: What do they mean? In *Proceedings of the Tri-State Dairy Nutrition Conference, Fort Wayne, Indiana, US*, pp. 141–147.
7. Oetzel, G. R. (2017). Diagnosis and management of subacute ruminal acidosis in dairy herds. *Veterinary Clinics of North America: Food Animal Practice*, 33, 463–480.

ДІАГНОСТИКА ПАСТЕРЕЛЬОЗУ СВИНЕЙ

Яненко Ульяна Миколаївна

к., вет. н., старший науковий співробітник
Інститут молекулярної біології і генетики

Кос'янчук Ніна Іванівна

к., вет. н., доцент
Національний університет
біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Анотація. Проведено лабораторні дослідження з господарств областей України (Київської, Луганської, Миколаївської та Херсонської). в яких реєстрували респіраторні захворювання свиней.

З метою індикації *P. multocida* відібрано зразки слизу з носової порожнини та проби з мигдаликів (заглоткових) від загиблих та вимушено забитих свиней, хворих на інфекційний атрофічний риніт. Було експериментально обґрунтовано і доведено ефективність застосування ПЛР та ІФА для діагностики пастерельозу свиней.

Ключові слова: пастерельоз, *P. multocida*, *P. haemolítica*, стрес-фактори, імуно-ферментний аналіз (ІФА), полімеразна ланцюгова реакція (ПЛР).

Вступ. Щорічно пастерельоз завдає величезних економічних збитків сільському господарству, які складаються з втрати приросту живої маси, витрат на лікування та профілактичні заходи, а в разі загибелі тварини з втрати майбутнього приплоду та самої тварини.

Пастерельоз тварин усіх видів і людини викликають бактерії роду *Pasteturella*, до якого належать види: *P. multocida*, *P. haemolítica*, *P. ureae*, *P. pneumotropica*, *P. gallinarum* (за М. Берджи). Бактерії цього роду мають широкий спектр патогенності, що пояснюється варіабельністю властивостей збудників. Водночас, це ускладнює типкування культур [1].

Основна етіологічна роль за пастерельозу тварин належить пастерелам двох видів *P. multocida* та *P. haemolytica*.

Пастерельоз сільськогосподарських тварин виникає на фоні різкого зниження резистентності організму під впливом різноманітних стрес-факторів і завдає значних економічних збитків[2].

Пастерела є чинником геморагічної септицемії сільськогосподарських тварин, кролів, нутрій; холери птиць; ензоотичної пневмонії (легеневий пастерельоз) тварин, маститів, артритів, діареї, в асоціації з *Bordetella bronhiseptica* викликає атрофічний риніт свиней та як самостійний чинник є причиною ринітів дітей, збудник ускладнює загоєння ран та посідає домінуюче місце як секундарна бактеріальна інфекція при вірусних захворюваннях (РРС, ЦВК -2, КЧС, легенева форма Ауескі) [3].

Останнім часом фахівці ветеринарної медицини часто спостерігають респіраторні хвороби, що перебігають в асоційованій формі (бактеріальні, вірусні, змішані - бактеріально-вірусні, вірусно-бактеріальні [4,5]. Тому підвищується потреба комплексної діагностики захворювань з використанням сучасних методів досліджень.

Лабораторна діагностика інфекційних захворювань сільськогосподарських тварин і людини поповнюється сучасними методами, такими як імуноферментний аналіз (ІФА) та полімеразна ланцюгова реакція (ПЛР) (Eamens G. J. et al., 1988), проте ці методи ще не набули широкого застосування в Україні.

Метою роботи було експериментально обґрунтувати і довести ефективність застосування ПЛР та ІФА для діагностики пастерельозу свиней.

З метою виявлення присутності збудника пастерельозної інфекції в організмі тварин було досліджено 120 голів свиней української великої білої породи (ремонтний молодняк та відлучених поросят) з 5 господарств чотирьох областей України (Київської, Луганської, Миколаївської та Херсонської). Всі тварини мали ознаки респіраторних захворювань різного ступеня важкості.

З метою індикації *P. multocida* з трьох господарств були відібрані зразки слизу носової порожнини та проби з мигдаликів (заглоткових) від загиблих та

вимушено забитих свиней, хворих на інфекційний атрофічний риніт (ІАР) (по 30 проб кожного дослідженого матеріалу). Дослідження проводили за допомогою ПЛР.

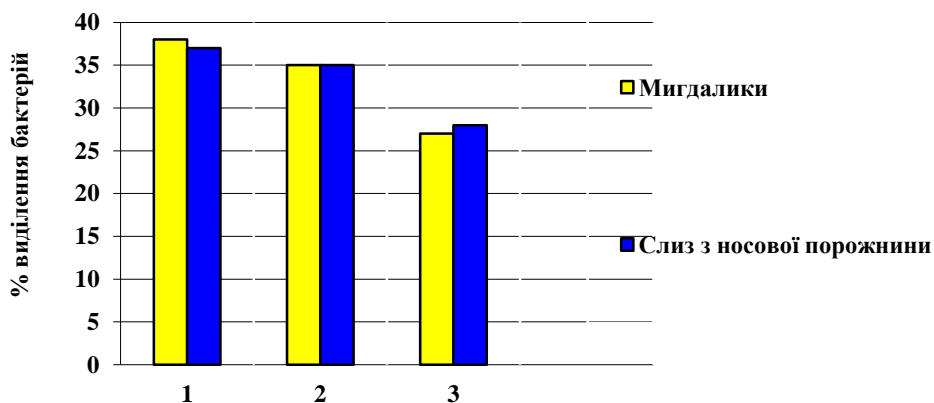

Рис. 1. Співвідношення кількості виділених *P. multocida* з мигдаликів від загиблих тварин і слизу носової порожнини від хворих на ІАР свиней

У результаті проведених досліджень було встановлено, що індикація *P. multocida* з мигдаликів та зі слизової оболонки носової порожнини майже однакова (рис. 1). У КСГАП „Новогригорівка” пастерелу виділяли з мигдаликів у 38,0 % випадків, із слизу носової порожнини –37,0 % випадків; у ТОВ “Союз” пастерелу виділено з мигдаликів і слизу носової порожнини у 35,0 % випадків; у СВК “Рута” відповідно у 27,0 % і 28,0 % випадків.

Отримані результати свідчать, що колонізація *P. multocida* у мигдаликах і слизу носової порожнини знаходиться на аналогічному рівні. З метою постановки прижиттєвого діагнозу рекомендуємо досліджувати проби слизу носової порожнини, що, в свою чергу, полегшує організацію профілактичних заходів у господарствах. Дослідження крові свиней ($n = 31$), хворих на ІАР, виявили в ПЛР присутність ДНК *P. multocida* таких сероварів: А – $5,7 \pm 0,6$ (90,12 %) випадків та D $6 \pm 0,6$ (92,6 %) випадків.

За допомогою ІФА антитіла виявлені у 18 випадках (60,0 %), титри проб крові в ІФА були до 1 : 460. Отже, у дослідних зразках концентрація антитіл була низькою відносно порогу патогенності, що підтверджує циркуляцію

збудника серед сприйнятливих тварин.

Висновок. Нами експериментально обґрунтовано і доведено ефективність застосування ПЛР та ІФА для діагностики пастерельозу свиней.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Определитель бактерий Берджи: в 2-х т. Т.1 / под ред. Дж. Хоулта [и др.]. – 9-е изд.– М.: Мир, 1997. – 432 с. Bergey S. V.
2. Dawkins M., (2017) Animal welfare and efficient farming: is conflict inevitable. *Animal Production Science*, 57(1), 201–208.
3. Мазур Т. В. Деякі епізоотичні показники пастерельозу свиней та їх значення в проведенні оздоровчих заходів / Т. В. Мазур, В. І. Москалюк Л. К. Волинець // Матеріали міжнародної наук.-прак. конференції [“Розвиток ветеринарної науки в Україні: здобутки і проблеми”], (Харків, 1987 р.) / X, 1987. – С. 125.
4. Павлов Є.Г. Особливості перебігу бактеріальних інфекцій серед поросят в умовах свинарського комплексу./ Є.Г Павлов // *Ветеринарна біотехнологія*. – 2004. - №5. –С. 77-80.
5. Орлянкин Б. Г. Инфекционные респираторные болезни свиней /Б.Г. Орлянкин //Актуальные проблемы инфекционной патологии и иммунологии животных: Материалы международной научно-практической конференции: М.- 2006.- С.335-139.

BIOLOGICAL SCIENCES

UDK 57.083.222

DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY OF LONG-TERM STORAGE OF VIRUS ISOLATES IN PLANT MATERIAL FOR CREATION OF DIAGNOSTIC KITS

Taran Oksana Petrivna

PhD in Biological Sciences,

Senior Lecturer

National University

of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Chmara Polina Oleksandrivna

student

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

Annotation: We studied the effect of two methods of long-term storage of plant samples infected with the virus on the preservation of the antigenic properties of *Potato virus Y*. We studied the chemical preservation and freeze-drying, which the plant material of the *Solanum tuberosum* potato was subjected to. The antigenic properties of the virus were determined by ELISA. It was revealed that the antigenic properties of the virus during chemical preservation persisted for a longer time - up to 36 months, while freeze drying made it possible to detect the PVY antigen only up to 18 months. The need to develop methods for long-term storage of plant material in order to create reagents for diagnosing viruses is discussed.

Keywords: plant virus, chemical preservation, freeze-drying, antigenic properties, ELISA

Preservation of the plant virus is an important requirement in all types of research associated with viral infection, and in applications such as preparation of

antigen for detection of viruses by methods based on immunology [1], in the production of vaccines [2, 3], in genetic transformation for obtaining pathogen-resistant transgenic plants [4], as well as in bionanotechnology for the production of nanopreparations [5].

Plant viruses are obligate intracellular parasites that reproduce only inside living cells of their hosts, and therefore cannot live without living tissues. Various strategies for the conservation of plant viruses have been developed in the past, including freezing [6], freeze drying [7,12], dehydration by physical drying [8] and chemicals [9], and in vitro culture [10], of which freeze drying is considered the most common and reliable method. Regarding the period of persistence of the infectivity of viruses during long-term storage, it was reported that the cucumber mosaic virus, lyophilized in leaves or vegetable juice, could persist for up to 240 days in a protective environment containing 5% (w / v) sorbitol and 3.6% (w/v) dextran. However, after this storage period, only 7% of the infection rate was detected [11].

In general, viruses in plant material can persist for a fairly long period. For example, the persistence of viral genomes in 700-year-old caribbean feces in a subarctic ice patch has recently been reported. These results indicate that the virus can persist when frozen for decades [12]. Studies using RT-PCR revealed latent peach mosaic viroids in a 50-year-old herbarium sample of peach leaves with symptoms of viroid disease [11].

In general, the most common method for preserving plant viruses is storage of virus-containing plant material in the deep freeze mode, but for more labile viruses, storage in liquid nitrogen is the preferred method [6].

In many virology laboratories, the best temperature for storing viruses is $-70\text{ }^{\circ}\text{C}$ (or $-80\text{ }^{\circ}\text{C}$), in part because viruses are known to survive for decades at $-70\text{ }^{\circ}\text{C}$, and in part because modern freezers do not must operate at maximum power, maintaining this temperature and thereby increasing their reliability. However, viruses in this case should be quickly frozen, and this is most easily achieved by storing only small volumes (0.1–0.5 ml) of the virus suspension. If the retention of the infectivity of the virus is not important, for example, in cases where the sample is needed as an antigen

in an ELISA test, it can be stored for many years at -20 °C without loss of antigenic activity, even if the infectivity is significantly reduced [6]. However, in this case, storing frozen virus samples requires high-quality freezing equipment and certain costs for its maintenance. Therefore, an important issue in the production of diagnostics for plant viruses is the use of simple and accessible methods. This method is preservation with a drying method using a desiccant.

The studies used tissue samples of potato plants (*Solanum tuberosum* L.) infected with the Y-virus of the potato (*Potato virus Y*, PVY). The plant material were processed according to the experiment scheme:

1. Chemical preservation. This method makes it possible, rather simply, and, most importantly, efficiently, to preserve samples with viral isolates for a long time and, at the same time, to avoid the problem of decreasing antigenicity. Anhydrous calcium chloride was used as a hygroscopic substance. The leaves of Y-virus infected potato plants were cut into small pieces. About 1/3 of the total volume of CaCl₂ was poured into the desiccator. Filter paper was placed on top and prepared leaves were laid out in a thin layer. Then the desiccator was closed with a lid, sealed with foil, signed, noting the type of isolate, the culture in which it was stored and the date when lyophilization was started. The prepared desiccators were placed in a refrigerator at +4 C and stored for 7-8 days. After that, the condition of the samples was checked. After completion of the drying process, the samples were collected in plastic vials and stored in a refrigerator at a temperature of +4 °C.

2. Freeze drying. Lyophilization technique using a freeze dryer type ALPHA 1-2LD plus. In the laboratory, freezing is usually done by placing the material in a flask and rotating the flask in a special bath - shell freezing. The process included two stages: primary drying (2-3 days). The pressure in the chamber is controlled using a partial vacuum. The vacuum speeds up the drying process. In addition, the cold condenser chamber and / or condenser plates re-solidify the water vapor. The condenser temperature is usually below -50 ° C. Secondary drying: this phase aims to remove unfrozen water molecules (ice is already sublimated in the main phase). This part of the lyophilization process is regulated by the adsorption

isotherms of the material. The temperature is higher than in the primary drying phase and may even exceed 0 ° C to stop any physicochemical interactions formed between the water molecules and the frozen material. After the end of the operation, the final content of residual water in the product is extremely low, from 1 to 4%. The plant material was placed in bags with a fastener, lyophilized, and then the bags were hermetically sealed. Prior to testing, the samples were stored in a refrigerator at + 4 ° C. Lyophilized samples were stored at + 4 ° C until analysis. Determination of the antigenic properties of the samples was carried out every 6 months using an enzyme-linked immunosorbent assay. For the enzyme immunoassay, LOEVE reagents (Germany) are used. Studies have shown that both types of freeze drying allow maintaining the antigenic properties of the Y-virus of potatoes at a high level for up to 24 months under certain conditions (+4 °C). The optical density indices of the enzymatic reaction remained almost unchanged during this period and were 1.015 and 0.965 OD for variant 1, respectively, at the beginning and end of the storage period. For option 2, the optical density was 1.025 and 0.812 at the beginning and after 24 months of storage (Figure 1).

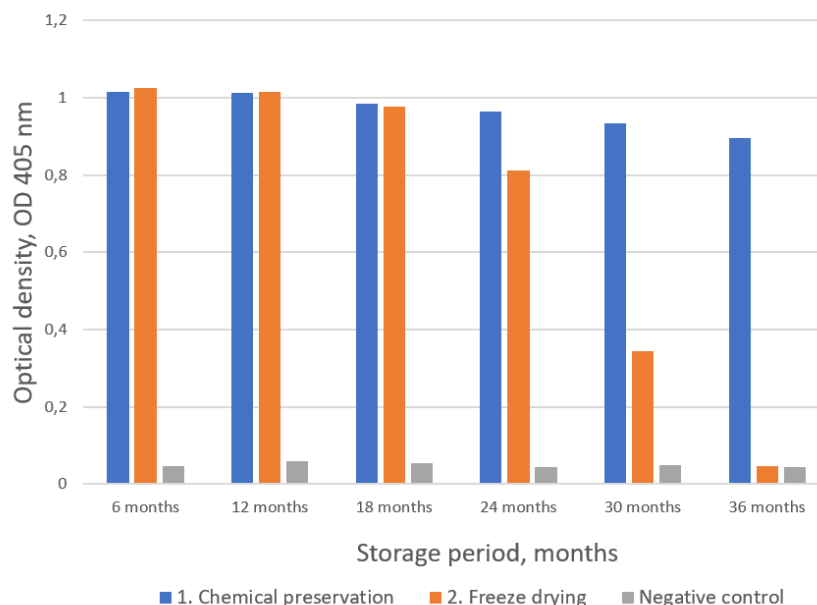

Fig.1. The results of preserving the antigenic properties of the *Y-potato virus* during long-term storage: Option 1 - lyophilization using a chemical desiccant; Option 2 - freeze-drying with vacuum

The optical density values were quite high, and exceeded the negative control by more than 22 times, therefore, it can be concluded that during this period there are no significant changes in the structure of the capsid protein, which is the based antigen of viral particles. However, in the future, the antigenic properties of the Y-potato virus during lyophilization according to option 2 decreased. After 30 months of storage, the content of antigens in this variant decreased by almost 3 times, and after 36 months it reached the level of negative control.

In the samples made according to variant 1, during this period, the content of virus antigens decreased, but was still at a high level and amounted to 0.895 OD at a spectrophotometer wavelength of 405 nm. This was almost 21 times the negative control. Thus, the research results showed that the optimized version of lyophilic preservation (chemical preservation) of plant samples containing the *Potato virus Y* allows preserving the antigenic properties of the virus for 36 months.

Subsequent research will focus on the persistence of infectiousness in such samples. The obtained samples can be used as a positive control when performing an enzyme-linked immunosorbent assay. Lyophilic freeze-drying with vacuum (option 2) requires the use of high-cost equipment, as well as cooling agents, which are also high-cost and environmentally hazardous, since the production of such chemical compounds causes a violation of the ozone layer. The freeze-drying option using chemical desiccants is low cost and does not require the use of environmentally hazardous cooling agents. The disadvantage of this method is the stage of transferring the dried plant material from containers, where it was desiccated into test tubes for permanent storage. At this stage, the temperature of the sample can change, which can lead to a change in its moisture content, and, accordingly, affect the further preservation of the antigens contained in it. Therefore, this procedure can be recommended in a cold room with a temperature of 10-14 °C.

Viruses have various structural and chemical differences, but, as a rule, their infectivity, as well as antigenic properties, can be destroyed by proteolytic enzymes or nucleases that act on nucleic acids at higher temperatures or lead to the degradation of capsid proteins. Thus, for the development of diagnostic kits for the

detection of viruses, it is necessary to have a reliable method for their storage.

Storage plant viruses at low or ultra-low temperatures and/or in the absence of moisture slows down these destructive processes so much that an increase in the period of time during which the virus can remain in an infectious state is possible.

Long-term storage and preservation of virus-infected plant materials (fresh or dried, samples of leaves or stem cuttings or roots) is an important condition for studying the biological, serological and molecular properties of the virus. It also allows the virus to be inoculated onto the original host in order to maintain a live culture of the virus. The infectivity of viruses varies among species and genera with different storage methods, as well as antigenic properties. Therefore, it is necessary to store viruses in more than one way in order to have a better chance of recovering them.

REFERENCES

1. Nickel O, Targon MLPN, Fajardo TVM, Machado MA, Trivilin AP. Polyclonal antibodies to the coat protein of Apple stem grooving virus expressed in *Escherichia coli*: production and use in immunodiagnosis. *Trop Plant Pathol.* 2004; 29:558–62.
2. Loh HS, Green BJ, Yusibov V. Using transgenic plants and modified plant viruses for the development of treatments for human diseases. *Curr Opin Virol.* 2017; 26:81–9.
3. Salazar-González JA, Angulo C, Rosales-Mendoza S. Chikungunya virus vaccines: current strategies and prospects for developing plant-made vaccines. *Vaccine.* 2015;33: 3650–8.
4. Schaart JG, van de Wiel CCM, Lotz LAP, Smulders MJM. Opportunities for products of new plant breeding techniques. *Trends Plant Sci.* 2016;21:438–49.
5. Lomonosoff GP, Evans DJ. Applications of plant viruses in bionanotechnology. *Curr Top Microbiol.* 2011; 375:61–87.
6. Fukumoto F, Tochinaru H. Preservation of purified Peanut stripe and Turnip mosaic Potyviruses by freezing and freeze-drying. *J Phytopathol.* 1998;

146:89–95.

7. Hollings M, Stone OM. The long-term survival of some plant viruses preserved by lyophilization. *Ann Appl Biol.* 1970; 65:411–8.

8. Grivell AR, Grivell CJ, Jackson JF, Nicholas DJ. Preservation of lettuce necrotic yellows and some other plant viruses by dehydration with silica gel. *J Gen Virol.* 1971; 12:55–8.

9. Mckinney HH, Silver G, Greeley LW. Longevity of some plant viruses stored in chemically dehydrated tissues. *Phytopathology.* 1965; 55:1043–4.

10. Yordanova A, Stoimenova E, Donev T. Prediction of the preservation of freeze-dried cucumber mosaic virus. *Biotechnol Lett.* 2000; 22:1779–82.

11. Fan NTF, Chen LF, Zhou YC, Shapiro B, Stiller M, Heintzman PD, Varsani A, Kondov NO, Wong W, Deng X, Andrews TD, Moorman BJ, Meulendyk T, MacKay G, Gilbertson RL, Delwart E. Preservation of viral genomes in 700-y-old caribou feces from a subarctic ice patch. *PNAS.* 2014;111:16842–7.

12. Wang, MR., Yang, W., Zhao, L. et al. Cryopreservation of virus: a novel biotechnology for long-term preservation of virus in shoot tips. *Plant Methods* 14, 47 (2018). <https://doi.org/10.1186/s13007-018-0312-9>

МОРФОЛОГИЯ ЛИМФАТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ТОНКОГО ОТДЕЛА КИШЕЧНИКА КОЗЫ

Газизова Айгуль Идрисовна,

д.б.н., профессор,

Абдильманов Алихан Манарбекович

Студент 2 курса

Казахский агротехнический университет

имени Сакена Сейфуллина

г. Нур-Султан, Казахстан

Введение./Introductions. Лимфатическая система - совокупность разветвленных в органах лимфатических сосудов, стволов и протоков. По пути следования лимфатических сосудов лежат лимфатические узлы, относящиеся к органам иммунной системы. Лимфатическая система возвращает в кровеносную систему жидкость, которая фильтруется из кровеносных капилляров в ткани, передает питательные вещества, всасываемые в кишечнике, играет защитную роль, отфильтровывая лимфу в лимфатических узлах, из тканей лимфа прокачивается в лимфатические капилляры, которые начинаются в тканях слепыми концами и собирается в мелкие, затем крупные сосуды и стволы, впадающие в вены, как правило, в областях с наименьшим давлением крови. Движение лимфы осуществляется благодаря мышечным сокращениям, в тех системах лимфатических сосудов, где имеются гладкие миоциты, лимфа движется благодаря их сокращениям. Клапаны препятствуют обратному току.

Лимфа-это жидкая соединительная ткань, циркулирующая в сосудах лимфатической системы. Источник образования: в межклеточных пространствах за счет тканевой жидкости берут начало лимфатические сосуды и пронизывают почти все органы, за исключением костей, волос, кожи, роговицы. Больше всего лимфы образуется в органах с высокой проницаемостью кровеносных капилляров. В лимфе содержится фибриноген, она способна свертываться, но гораздо медленнее, чем кровь. При повреждении кровеносных капилляров число лимфоцитов в лимфе увеличивается.

Кроме лимфоцитов в лимфе имеется небольшое количество моноцитов и гранулоцитов. В лимфе нет кровяных пластинок, но она свертывается, так как содержит фибриноген и ряд фактор свертывания. После свертывания лимфы образуется рыхлый желтоватый сгусток и выступает жидкость, называемая сывороткой. В лимфе и крови обнаружены факторы гуморального иммунитета-компонент лизоцим, пропердин. Их количество и бактерицидная активность в лимфе достоверно ниже чем в крови. Лимфатические узлы-одни из важнейших органов лимфатической системы, играют роль фильтров, препятствуя попаданию в кровь различные микроорганизмов. Расположение лимфоузлов задумано природой очень рационально, так что бы они служили преградой на пути бактерий, вирусов, злокачественных клеток.

Лимфатическая система не замкнута в круг, как сердечно сосудистая, жидкость (лимфа) движется по ней только в одном направлении. По лимфатическим капиллярам и сосудам она собирается и движется от периферии к центру, сосуды собирается в крупные протоки, а затем впадают в центральные вены. Лимфатические узлы расположена скоплениями вдоль кровеносных сосудов и ихразветвлений, через которые фильтруется лимфа, а также возле внутренних органов. Зная. Где находятся лимфоузлы, каждый может оценить их размеры и плотность. Наблюдение за состоянием лимфатических узлов, позволяет отметить даже их незначительные изменения, что в свою очередь способствует своевременной диагностики многих заболеваний. Для диагностики заболевания лимфатической системы используют осмотр и пальпацию. Этим приемам доступны только поверхностные лимфоузлы, глубже расположенное необходимо исследовать с помощью ультразвуковой диагностики при жизни. Обследование лимфатических узлов проводят обязательно с двух сторон.

Кроме того, определяют их плотность, болезненность, подвижность по отношению к коже, друг к другу. У лимфы, в отличие от кровеносно-сосудистой системы нет своего насос (сердца) и ее ток происходит в основном за счет сокращения мышц. Важную роль в лимфа системе выполняют клапаны,

которые пропускают лимфу только по ходу движения. Лимфатические узлы, как правило, имеют бобовидную форму, располагаются группами (пакетами) по ходу лимфатических сосудов в различных частях тела они именуется региональными.

Цель работы./Aim. Целью нашего научного исследования послужило изучение лимфатической системы тонкого отдела кишечника козы.

Материалы и методы./Materials and methods. Материалом исследования послужили кишки тонкого отдела кишечника козы в количестве 5 голов. Использовали тонкий отдел в совокупности со всеми желудочно-кишечными органами. После забоя животного, осторожно вынимали весь желудочно-кишечный тракт. Устанавливали топографию расположения лимфатических узлов, подсчитывали количество лимфатических узлов, цвет, измеряли размеры лимфатических узлов соответствие норме, затем приступали к наливке и препарированию. Брали материал для фиксации, устанавливали относительную массу. Методами служили взятие материала, препарирование, наливка лимфы системы красящими массами, для установления движения лимфы по сосудам до регионального лимфатического узла. В качестве фиксирующего материала были лимфатические узлы и кишечник козы.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Нами в ходе проведения научного исследования было установлено и подтверждены уже имеющиеся данные о лимфатических узлах животных. Форма лимфатических узлов разнообразна, но каждый из них имеет вогнутую и выпуклую поверхность. Через вогнутую поверхность лимфатические сосуды входят в узел, а через выпуклую-выходят. Величина лимфатических узлов колеблется. Находясь на путях тока лимфы, лимфатические узлы выполняют функции своеобразных биологических фильтров, задерживающих по организму микробы. В процессе установления топографии мы убедились, что брыжеечные лимфатические узлы лежат в брыжейке по ходу прикрепления к лабиринту кишки. Собирают лимфу из межтканевых пространств стенки кишки и пищевой химус из лимфатических синусов кишечника ворсинок. Последний, смешиваясь с межтканевый лимфой,

придаёт ей молочный цвет. Эта лимфа по выводным протокам поступает затем в брюшную цистерну, брыжеечные лимфатические узлы у коз многочисленны. Боковые и средние подвздошные обычно мелкие, теряются в жировой ткани. В норме их с трудом можно найти при экспертизе мяса. Лимфоузлы окрашены в розовато-серый цвет.

Выводы./Conclusions. Лимфатическая система тонкого отдела кишечника козы состоит из приносящих и выносящих лимфатических сосудов, и лимфатических узлов (регионарных). Лимфатические узлы располагаются по ходу лимфатических сосудов, как правило по несколько штук, возле кровеносных сосудов-чаще возле вен. Поверхность лимфатического узла покрыта соединительнотканной капсулой, от которой внутрь узла отходят трабекулы-балки, также образованной соединительной тканью. Они представляют собой опорные структуры. Строма-основа лимфатического узла образована ретикулярной соединительнотканной отростчатые клетки которой и образованные ими ретикулиновые волокна, формируют трехмерную сеть. В состав стромы входят также фагоцитирующие клетки-макрофаги, представленные в лимфатических узлах несколькими разновидностями.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Александровская О.В. Цитология, гистология и эмбриология: уч. пособие / Радостина Т.Н. ,Козлов Н.А. - М: Агропромиздат, 1987,-447 с.
2. Анатомия домашних животных: учебное пособие/ А.И. Акаевский (и др) - М: Колос, 1984.-542с.
3. Баймишев Х. Б. Возрастная биология козы / Х. Б. Баймишев, Б. П. Шевченко, М. С. Сеитов // Монография. - Самара: РИЦ СГСХА, 2008. - 246 с.
4. Газизова А.И. Лимфатическое русло двенадцатиперстной кишки овец и коз в 18-месячном возрасте / А. И. Газизова, А. С. Тожыбаева // Вестник науки Казахского агротехнического университета им. С. Сейфуллина. Серия сельскохозяйственных, ветеринарных и биологических наук. - Казахстан. - 2011. - № 1. - С. 108-115.

ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА: ГОЛОВНІ ЗАГРОЗИ НАШІЙ ПЛАНЕТИ

Дзямко Тетяна Василівна
викладач загальноосвітніх дисциплін,
Полюга Степанія Степанівна
викладач загальноосвітніх дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Мукачівський фаховий коледж Національного
університету біоресурсів і природокористування України»
м. Мукачево, Україна

Вступ./Introduction. Екологічна криза грізно нависла над усім світом, вона вже "схопила нас за горло". "Екологічна бомба" уповільненої дії, яку ми, всі країни і народи, посилено начиняємо "вибухівкою" із відходів виробничої діяльності, здатна спустошити наш спільний дім - планету Земля, перетворити її на безлюдну пустелю.

Неухильно зростає й населення нашої планети, що потребує відповідного збільшення видобутку й виготовлення життєвих ресурсів для забезпечення його проживання. Наслідки впливу людини на навколишнє середовище сумні й тривожні: порушуються природні угруповання й ландшафти, забруднюється атмосфера, морські акваторії і прісні водойми, руйнується ґрунтовий покрив, зменшуються лісові ресурси та чисельність видів рослин і тварин, хімічні сполуки, які циркулюють у біосфері, шкодять здоров'ю людини та всьому живому.

Вирубка лісів, експлуатація морів і ґрунтів, забруднення повітря і води - усі ці фактори підштовхують наш світ до екологічної катастрофи.

Тож у стосунках з природою людство зіткнулося із серйозними і складними проблемами. Цілком очевидно, що вплив людини на природу нині значно перевищує здатність біосфери до саморегуляції і ставить загальною загрозою можливість її існування як системи.

Людина й суспільство повинні докорінно змінити своє ставлення до природи та її ресурсів. У наш час людство спроможне виробляти достатню

кількість сільськогосподарської й промислової продукції, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу. Досягнення науки й техніки відкривають не тільки можливості для задоволення потреб людини, але й створюють передумови для збереження і примноження ресурсів Землі. Людство в змозі істотно поліпшити умови, які склалися в біосфері планети. У розв'язанні цього завдання важливу роль відіграють екологічні освіта та виховання всього населення, особливо молоді, якій жити й працювати в наступному тисячолітті.

Мета роботи./Aim. Є розкриття негативного впливу антропогенних факторів на навколишнє середовище; ознайомлення з основними екологічними проблемами, що існують на сучасному етапі.

Матеріали і методи./Materials and methods. Методи, що використані в дослідженні можна поділити на два взаємодоповнюючі методи: метод збирання даних і метод оброблення результатів.

Результати і обговорення./Results and discussion.

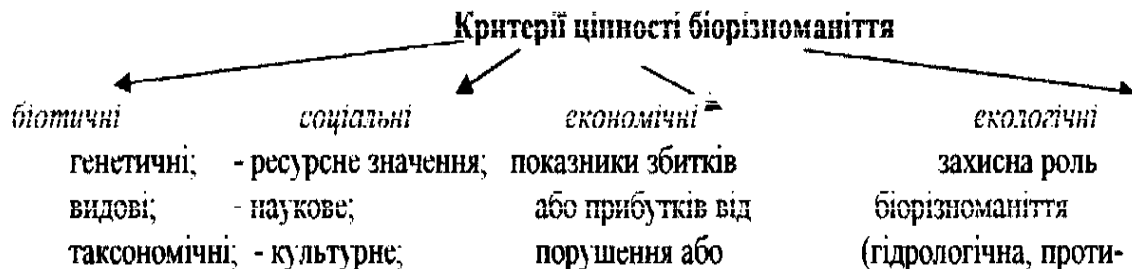
Наприкінці ХХ ст. світова екологічна криза набула катастрофічного характеру. Тотальне погіршення якості природного середовища, його деградація та виснаження природних ресурсів поставили людство на грань вимирання, знищення людської цивілізації. І, в першу чергу, все це стосується України. Стан природного життєвого довкілля істотно залежить від антропогенного впливу. А щільність населення в нашій країні (80 чол. на квадратний кілометр) майже вдвічі більша, ніж середньо планетарна (42 чол. на квадратний кілометр). До того ж, до нас надходить забруднення і з інших держав як через переважаючі західні вітри, які несуть шкідливі речовини із Західної Європи, так і через те, що значна частина стоку наших річок формується за кордоном.

Розглянувши головні загрози, що можуть призвести до екологічної катастрофи можна виокремити наступні:

- зниження біорізноманіття;

Втрата біорізноманіття може бути причиною занепаду та краху екосистем. Це, в свою чергу, ставить під загрозу постійне надання природних

послуг, що ще більше загрожує біорізноманіттю та здоров'ю екосистем. Врешті-решт, залежність людства від природних послуг робить втрату цих послуг серйозною загрозою майбутньому добробуту та розвитку всіх людей світу.

Зменшення біорізноманіття займає особливе місце серед головних екологічних проблем сучасності.

Біорізноманіття – основа нашого життя, однак зараз ми зіткнулись з його катастрофічним швидким скороченням, яке причаїло у собі загрозу для всього живого нашої планети. Сьогодні людство починає все більше визнавати важливість біорізноманіття, але в той же час воно знищує живу природу в небачених масштабах. Занепокоєні повсякчасним збіднінням флори та фауни, представники держав та неурядових організацій прийняли Конвенцію про біорізноманіття. В цій домовленості підкреслюється, що збереження біорізноманіття – справа всього людства.

- вирубка лісів;

Проблема вирубки лісів є однією з найгостріших екологічних проблем на планеті. Її вплив на екологію важко переоцінити. Адже не дарма дерева називають легенями Землі.

Багато людей навіть і не здогадуються, до якої катастрофи призведе вирубка лісів. В даний момент проблема вирубки дерев актуальна для всіх континентів землі, однак найбільш гостро ця проблема стоїть в країнах Західної Європи, Південної Америки, Азії. Інтенсивне знищення лісів призводить до проблеми знезліснення. Територія, вільна від дерев, перетворюється в бідний ландшафт, стає непридатною для життя.

Щоб зрозуміти, наскільки близька катастрофа, слід звернути увагу на ряд фактів:

- більше половини тропічних лісів світу вже знищено, а для їх відновлення будуть потрібні сотник років;
- регулярна вирубка дерев призводить до підвищення в атмосфері оксиду вуглецю на 6-12%;
- щохвилини зникає територія лісу, яка за розмірами дорівнює кільком футбольним полям.

Серед поширених причин вирубки дерев варто назвати такі:

- деревина має високу цінність як будівельний матеріал і сировину для паперу, картону, виготовлення побутових предметів;
- нерідко знищують ліси заради розширення нових сільськогосподарських угідь;
- для прокладки шляхів сполучення і доріг

Крім цього, велика кількість дерев страждає в результаті лісових пожеж, які постійно відбуваються через неправильне поводження з вогнем. Також вони трапляються в сезон посухи.

- глобальне потепління;

Існує така думка, що з глобальним потеплінням в світі стане лише тепліше. Але насправді на нас чекають зміни клімату, які тягнуть за собою такі екстремальні природні явища, як посухи, повені, сильні урагани, затоплення прибережних районів і поселень, аномальні температури. Через проблему зміни клімату вже до кінця цього століття сотням мільйонів людей загрожує існування.

Проблема глобального потепління пояснюється безпосереднім і постійним впливом діяльності людей на природу. У зв'язку з цим збільшується концентрація вуглекислого газу в атмосфері, а отже, і парниковий ефект та глобальне потепління клімату. Парникові гази регулюють температури земної поверхні, а вся атмосфера нагрівається за допомогою теплової енергії. Велику кількість викидів надходить в атмосферне повітря з різних секторів. «Рис.1.»

Тому чим більше CO₂ у повітрі, тим більше відбуватиметься нагрівання Землі. За даними наукових досліджень, із початком розвитку індустріалізації концентрація вуглекислого газу збільшилася на 99 часток на мільйон.

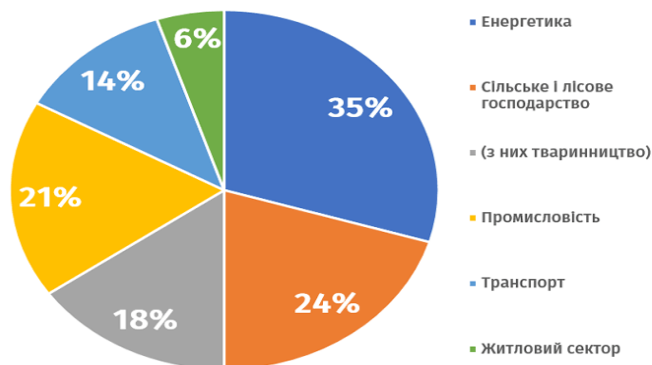

Рис.1. Викиди в атмосферне повітря

Чим загрожує глобальне потепління:

- різкою зміною погодних умов (люті морози, вітри, шторми, аномально спекотне літо тощо) і, як наслідок, збільшенням кількості стихійних лих;
- окремі території країн можуть стати непридатними для проживання через надвисоку температуру;
- ударом по екосистемах і біорізноманітності;
- дефіцитом питної води, голодом та епідеміями.

Масштаби змін природного середовища залежать від двох основних факторів: інтенсивності прояву речового складу забруднювачів та здатності природи до самоочищення. Тверді, рідкі й газоподібні викиди забруднюючих речовин поступають у всі компоненти природи: воду, ґрунт, атмосферне повітря. Найбільше викидів здійснюється в атмосферне повітря, через яке небезпечні речовини поширюються в інші компоненти природи, підвищуючи тим самим уже існуючий у них рівень забруднення.

Екологічна криза вимагає інтенсивного екологічного виховання підростаючого покоління зокрема і населення загалом. Дієвим наочним інструментом для накопичення знань про закономірності розвитку та

функціонування природних комплексів (екосистем), формування екологічної культури є картографічні документи та науково-популярна література. На основі проведених еколого-географічних досліджень в Україні видано низку карт і атласів як території держави в цілому, так окремих її регіонів. В них проаналізовано загальний екологічний стан довкілля та його важливих компонентів: атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунтів.

Висновки./Conclusions. Отже, на сьогоднішній день екологічний стан, не лише в Україні, а й у всьому світі, вимагає від держав постійної та значної уваги для ліквідації наслідків екологічних катастроф. На сучасному етапі вирішення багатьох причин, які виникли, в першу чергу, можна вирішити насамперед за допомогою свідомості самої людини, а вже потім з допомогою новітніх технологій.

Основними пріоритетами щодо покращення становища і якості навколишнього середовища повинні бути:

1. Надання більших повноважень екологічним організаціям . На сьогодні діють багато наглядових комісій, які повинні стежити за станом екологічної безпеки у державі, але через обмеження повноважень та недостатнє виділення матеріальних ресурсів вони не мають великого впливу на проблеми. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь і технічний прогрес в АПВ». – 2021

2. Зупинка нелегального вирубування лісів. Через велику кількість нелегальної вирубки лісів шкода завдається не тільки довкіллю, але і людським оселям.

3. Вирощування штучних лісів. Для протидії паводкам потрібно вирощувати штучні ліси, які повинні затримувати водні маси, що сходять з гір.

4. Досліди на радіоактивних полігонах

Рис. 2. Мапа забруднення регіонів України

На сьогодні однією з важливих проблем є зони забруднені радіоактивними елементами. Через забруднення вони не можуть використовуватися як сільськогосподарські. Щоб це змінити потрібно приділяти більше уваги для дослідження цих проблем та знайти шляхи їх вирішення.

**ВПЛИВ РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА ІХТІОФАУНУ
ОЗЕРА ГЛИБОКОГО**

Рудик-Леуська Наталія Ярославівна,

к.б.н., доцент

Хижняк Меланія Іванівна,

к.с.-г.н., доцент

Герасименко Олена Олександрівна,

магістр 2 року навчання

Національний університет

біоресурсів та природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: за результатами досліджень іхтіофауни озера Глибоке щодо вмісту радіонуклідів, рекомендовано продовжити заборону вилову риби та проводити систему тривалого радіоекологічного і генетичного моніторингу гідробіонтів протягом декількох десятиліть.

Ключові слова: іхтіофауна, радіонукліди, забруднення, озеро Глибоке

За всю історію існування людства аварія на Чорнобильській АЕС, що сталася 26 квітня 1986 р., спричинила радіоактивне забруднення великих територій як східної, так і значної частини західної Європи. Масштаби наслідків цієї катастрофи - 145 тис. км² забрудненої території. На сьогоднішній день увагу дослідників привертає велика кількість дегенеративних змін у представників іхтіофауни. Однією з основних причин є саме радіоактивне забруднення [3].

Водна оболонка біосфери є найважливішим депо надходження і захоронення природних і штучних радіонуклідів. Під час осідання радіонуклідів з атмосфери значна їх частина потрапляє на дзеркало води. Так, великого радіонуклідного забруднення зазнало озеро Глибоке, яке розміщене на лівому березі р. Прип'ять у ближній п'яти кілометровій зоні відчуження

Чорнобильської АЕС. У перші дні після аварії радіонукліди потрапляли у озеро в наслідок прямих скидів забруднених радіонуклідами водних мас атомної електростанції та з атмосферними опадами із радіоактивних хмар [1].

Абіотичні та біотичні компоненти екосистем цього водойому зазнали дуже інтенсивного радіонуклідного забруднення. Під час вивчення розподілу радіонуклідів по компонентах водних екосистем і їх концентрування гідробіонтами особливий інтерес викликають риби, які займають в біогідроценозах верхні трофічні рівні та входять до раціону харчування людини.

За результати досліджень встановлено, що концентрація радіонуклідів в одних і тих же органах і тканинах риб, може бути різною залежно від виду, оскільки у них різний тип живлення і розміщення у водоймі. Вміст ^{137}Cs , наприклад, в організмі карася (6-12 років) складає 1000 Бк/кг, а ^{90}Sr – 3500 Бк/кг. Відповідно до чинних державних гігієнічних нормативів в Україні ДР-2006 норма не повинна перевищувати вміст ^{137}Cs - 150 Бк/кг, а ^{90}Sr - 35 Бк/кг[2].

Керуючись тим, що радіаційний чинник домінує у визначенні потенційної небезпеки водних об'єктів, подальше комплексне вивчення напрямів, інтенсивності процесів міграції та перерозподілу радіонуклідів залишається одним з найважливіших у гідробіологічних дослідженнях водойм зони відчуження ЧАЕС [3].

Таким чином, Чорнобильська катастрофа зумовила на значній території України надзвичайно небезпечну для довкілля та здоров'я населення радіаційну ситуацію. Аналізуючи дані встановлено, що на даний момент концентрація радіонуклідів є дуже високою і перевищує санітарного-гігієнічні допустимі рівні, що прийняті в Україні. Це знижує можливість використання представників іхтіофауни для будь-якого використання.

В озері Глибоке необхідно продовжити заборону на лов риби та організувати систему тривалого радіоекологічного і генетичного моніторингу гідробіонтів протягом декількох десятиліть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гудков Д. І. Радіонукліди в компонентах водних екосистем зони відчуження Чорнобильської АЕС: розподіл, міграція, дозові навантаження, біологічні ефекти. Автореф. дис... д-ра біол. наук.: 03.00.17. Київ, 2006.

2. Про затвердження Державних гігієнічних нормативів «Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs та ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді». МОЗ України. Наказ № 256 від 03.05.2006.

3. Радиоэкологические последствия аварии на Чернобыльской АЭС для водных экосистем зоны отчуждения / Д.И. Гудков, М.И. Кузьменко, С.И. Киреев, А.Б. Назаров // Радиоэкологические исследования в зоне отчуждения Чернобыльской АЭС (к 20-летию аварии на Чернобыльской АЭС): Труды Коми научного центра УрО РАН. — 2006. — № 180. — С. 201–223.

УДК 612.13;612.82/.83

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ У СТУДЕНТОК З РІЗНОЮ МАСОЮ ТІЛА

Сарафинюк Петро Васильович,

к.б.н., доцент,

Білоконь Катерина Русланівна

студентка

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Сарафинюк Лариса Анатоліївна

д.б.н., професор

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Анотація. Встановлено, що величина маси тіла виступає вагомим фактором впливу на фізичну працездатність. Виявлено, що студентки з нормальною масою тіла мали фізичну працездатність статистично значуще більшу, ніж дівчата з надлишковою масою тіла і з ожирінням. Отримані результати вимагають індивідуального підходу до нормування величини фізичних навантажень, як при відвідуванні студентами занять з фізичного виховання, так і при індивідуальних заняттях у басейнах, тренажерних залах, на спортивних майданчиках, тому що посилення інтенсивності дії екзогенних чинників призводить до зриву механізмів адаптації, а це – прямий шлях до виникнення передпатологічних і патологічних станів.

Ключові слова: маса тіла, студентки, фізична працездатність.

Вступ. Для досягнення адекватного рівня фізичної працездатності важливим є збереження нормальної маси тіла, тому що надмірна маса тіла має негативний вплив на стан здоров'я людини [1-3]. Надмірна маса – це уже занадто серйозне захворювання, а ожиріння можна розглядати проявом

складного патологічного процесу [4, 5]. Встановлене зростання надлишкової маси тіла й ожиріння серед студентів, а це загроза поширенню супутніх, коморбідних, важких захворювань, які можуть у подальшому призвести до інвалідизації [6]. В останній час результати наукових досліджень свідчать, що низький індекс маси тіла не менш небезпечний для організму людини, ніж зайві кілограми. Якщо невелика зайва маса тіла може бути навіть корисна [7], то недостатня маса може призводити до негативних наслідків.

Проте, вплив індексу маси тіла на фізичну працездатність організму студенток під час навчання практично не вивчений.

Метою дослідження було визначити рівень фізичної працездатності у студенток з різною масою тіла.

Матеріали та методи.

Дослідження було проведено у Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова на кафедрі фізичного виховання та ЛФК. Нами було обстежено 98 студенток першого курсу медичних факультетів №1 та №2.

Всім студенткам спочатку проводили визначення маси та довжини тіла, потім вираховували індекс маси тіла (ІМТ). За його величиною досліджувані були розділені на 4 групи:

- 1 група – студентки з нормальною масою тіла, де $ІМТ = 18,5 - 24,9$ $кг/м^2$ ($n = 32$);
- 2 група – студентки з недостатньою масою тіла, де $ІМТ < 18,4$ $кг/м^2$ ($n = 25$);
- 3 група – студентки з надлишковою масою тіла, де $ІМТ = 25,0 - 29,9$ $кг/м^2$ ($n = 26$);
- 4 група – студентки з ожирінням, де $ІМТ \geq 30,0$ $кг/м^2$ ($n = 15$).

Потім всім студенткам проводили велоергометричне дослідження, підбираючи величину першого навантаження у відповідності з величиною їхньої маси тіла та функціонального стану. Всім студенткам з надлишковою масою тіла та ожирінням величину першого навантаження підбирали у відповідності з мінімальними рекомендаціями ВООЗ – 0,5 Вт на 1 кг маси

їхнього тіла. Для контролю функціонального стану використовували визначення пульсу в стані спокою. У студенток з нормальною і недостатньою масою тіла величину першого навантаження підбирали у відповідності з співвідношенням: від 0,5 до 1 Вт на 1 кг маси тіла, але обов'язково величина серцевих скорочень після першого велоергометричного навантаження мала бути в межах 100 - 120 уд. за хв. Досліджуваним пропонувалося послідовно виконати на велоергометрії два 5- хвиинних навантаження помірної інтенсивності з частотою обертання педалей 60-80 об/хв, розділених 3-хвилинним інтервалом відпочинку. Розрахунок фізичної працездатності проводили за PWC_{170} [8, с. 60-61].

Результати та їх обговорення.

Після проведеного антропометричного дослідження студенток, всі досліджувані були поділені на 4 групи за величиною індексу маси тіла (рис. 1).

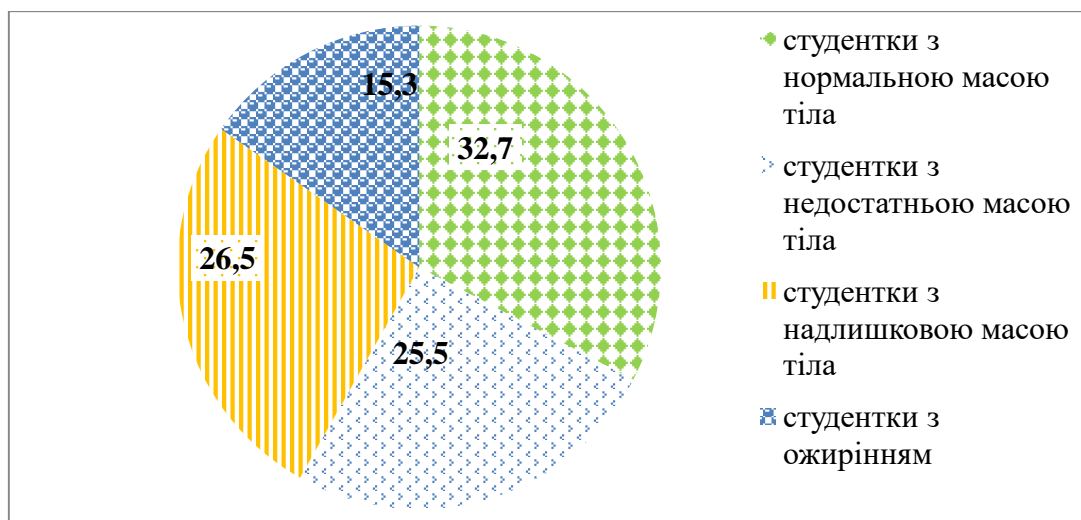

Рис. 1. Відсотковий розподіл (%) студенток з різною масою тіла на групи.

Після проведеного велоергометричного дослідження ми визначили величину PWC_{170} , що характеризує фізичну працездатність, за математичним методом Карпмана [8, с. 60] у студенток з різною масою тіла.

Було встановлено (рис. 2), що у групі студенток з нормальною масою тіла величина PWC_{170} становила $112,4 \pm 9,76$ Вт, у групі студенток з недостатньою масою тіла величина PWC_{170} становила $92,4 \pm 14,12$ Вт, у групі студенток з надлишковою масою тіла величина PWC_{170} становила $74,01 \pm 10,55$ Вт.

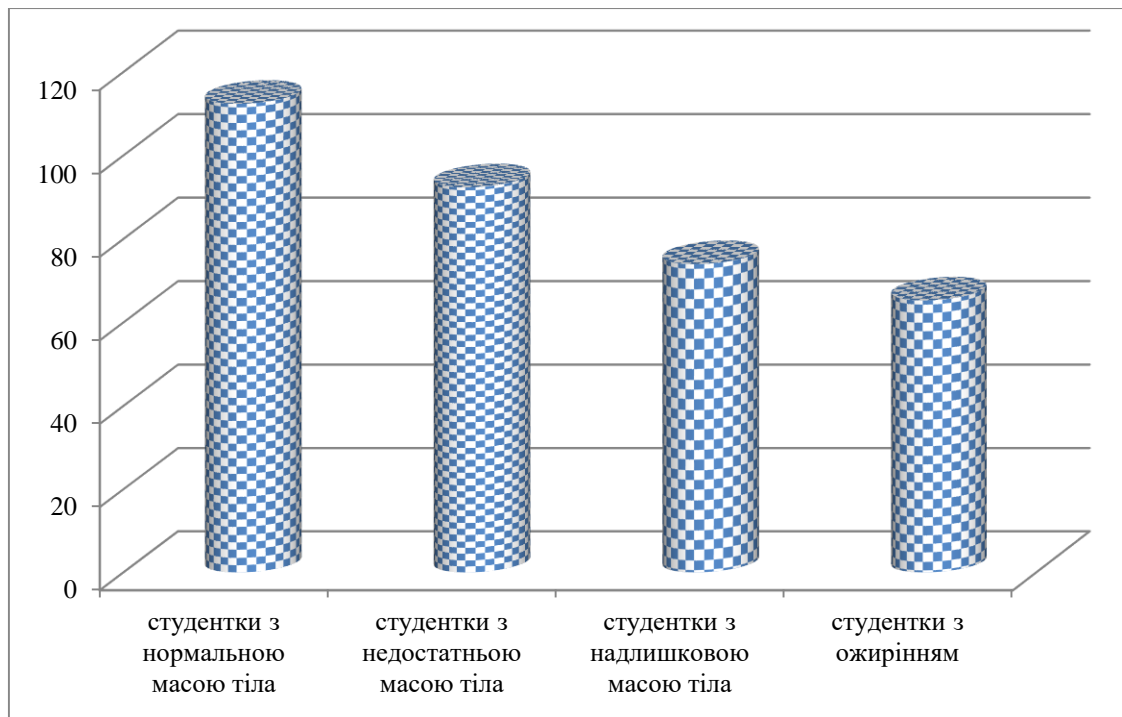

Рис. 2. Особливості величини PWC₁₇₀ (Вт) у залежності від величини індексу маси тіла у студенток.

У студенток з ожирінням величина PWC₁₇₀ була значно нижчою за віково-статеву норму, яка в жінок має бути в межах 75-125 Вт, тобто складати 2 Вт на 1 кг їхньої маси тіла. У даній групі спостереження величина PWC₁₇₀ становила 61,31±6,35 Вт. Провівши порівняння величини фізичної працездатності, визначеної за PWC₁₇₀, було виявлено, що дівчата з нормальною масою тіла мали даний функціональний показник статистично значуще більший, ніж студентки з надлишковою масою тіла ($p < 0,05$) та з ожирінням ($p < 0,01$). Нами встановлено, що студентки з недостатньою масою тіла мали всередньому фізичну працездатність, яка відповідала віково-статевій нормі. Але при порівнянні з студентками з нормальною масою тіла у них спостерігалось зниження PWC₁₇₀, хоча різниця між групами порівняння була не достовірною. Але ми стверджуємо, що спостерігається тенденція до зменшення фізичної працездатності у осіб із зменшенням маси тіла, особливо величини м'язового компонента.

Висновки. Нами встановлено, що величина маси тіла виступає вагомим фактором впливу на фізичну працездатність. Виявлено, що дівчата з нормальною масою тіла мали величину PWC₁₇₀ статистично значуще більшу,

ніж студентки з надлишковою масою тіла ($p < 0,05$) та з ожирінням ($p < 0,01$).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Бойко В. В., Павлов А. А. Избыточная масса тела – только косметологическая проблема? // Харківська хірургічна школа. – 2011.– № 4. – С. 83–89.
2. Большова О. В. Ожиріння в дитячому та підлітковому віці / Здоров'я України. – 2008. – № 18/1. – С. 50–53.
3. Горобей М. П. Проблеми надлишкової ваги та ожиріння школярів і студентів // Педагогіка психологія та медико–біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2012. – №5. – С. 47–49.
4. Лебедькова С. Е., Вивтаренко Т. В., Лапачева И. Б., Суменко В. В. Нарушение сердечного ритма у детей и подростков с абдоминальным типом ожирения // Кардиоваскулярная терапия профилактика. Приложение №1. – 2008. – Т.7(6). – С. 215–216.
5. Cullen D. J., Coyle J. P., Teplich R., Long M. C. Cardiovascular, pulmonary and renal effects of massively increased intrabdominal pressure in critically ill patients // Critical Care. – 2009. – Vol.17. – P. 118–121.
6. Хребтій Г. І. Патогенетичні особливості лікування гіпертонічної хвороби у пацієнтів з різною масою тіла // Світ медицини та біології. – 2010. – № 4. – С. 63–65.
7. Зелінський О. О., Андрієвський А. Г., Громанчук С. П., Фортуна І. О. Особливості стану здоров'я і репродуктивної функції у жінок з дефіцитом маси тіла екзогенного походження // Одеський медичний журнал. – Одеса, 2005. – №2. – С. 60–63.
8. Качан В. В., Сарафинюк Л. А., Лежньова О. В. Теоретичні і практичні аспекти спортивної медицини: [навчально-методичний посібник]. – Вінниця, 2011. – 115 с.

УДК: 612.66

АНАЛІЗ МОРФОФУНКЦИОНАЛЬНИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ У ЖЕНЩИН ПЕРВОГО ЗРЕЛОГО ВОЗРАСТА

Топчій Мария Сергеевна

кандидат биологических наук

заведующий кафедры

биологии и охраны здоровья

Полятова Анжела Викторовна

Запорожченко Галина Сергеевна

студенты

Государственное учреждение

Южноукраинский национальный педагогический

университет имени К. Д. Ушинского

г. Одесса, Украина

Аннотация. Проведены исследования по изучению влияния оздоровительного фитнеса на показатели состава тела женщин первого зрелого возраста. Выявлена положительная динамика морфофункциональных показателей уже через месяц регулярных занятий по индивидуальной программе.

Ключевые слова: зрелый возраст, состав тела, морфологические показатели, фитнес.

Проблема лишней массы тела и ожирения является глобальной. Количество людей с избыточной массой тела продолжает расти со скоростью эпидемии, как в развитых, так и в развивающихся странах [1, 2]. Подавляющее большинство женщин ведет малоподвижный образ жизни [3]. Основными видами деятельности в течение дня являются: преимущественно умственный труд – 25–30 % времени всех суток; ночной отдых (30%); дорога на работу (6–7%); бытовая деятельность (10–14 %) – личная гигиена, уборка, стирка, глажка и т.п.; прием пищи (5–6 %); отдых (12–15%). Кроме того, установлено, что сегодня пассивный вид отдыха преобладает над активным.

Анализ литературных данных [4; 5] свидетельствуют, что женщины всех возрастов в несколько раз меньше мужчин прибегают к физической культуре и спорту с целью оздоровления. В рейтинге ценностей женщин здоровому образу жизни отводится меньшая роль, чем у мужчин. К сожалению, из-за состояния здоровья не каждый человек имеет возможность заниматься бегом или утренней гимнастикой. Кроме того, проблема усугубляется наличием сопутствующих заболеваний, а также перенесенных ранее травм. Следовательно, многие люди обращаются к специалистам (фитнес-тренерам, реабилитологам) за помощью в подборе индивидуальных оздоровительных программ [6].

В связи с вышесказанным, было проведено исследование по изучению морфофункционального состояния 15 женщин первого зрелого возраста, занимающихся оздоровительным фитнесом.

Первичное обследование женщин первого зрелого возраста включало в себя изучение антропометрических показателей: масса, длина тела, объемные показатели талии, грудной клетки и бедер. По полученным данным рассчитывались индекс массы тела, индекс талии, а также индекс физического состояния. Кроме этого проводился биоимпедансный анализ для определения состава тела.

Первичное обследование женщин показало высокую вариативность величины абсолютной массы тела: избыточные ее величины были зарегистрированы у 60% женщин. Однако по данным индекса массы тела избыточная масса наблюдалась у 26,67% женщин, нормальная – 60%, а у 13,33% выявлено ожирение I степени.

Индекс талии указывал на то, что большая часть обследованных женщин (86,67%) имела гиноидный тип распределения, характеризующийся здоровым вариантом расположения жира. Повышенный риск развития сердечно-сосудистых заболеваний, диабета второго типа, а также нарушение жирового обмена наблюдался у 6,67% женщин андроидного типа. Аналогичное количество обследованных женщин имели промежуточный тип распределения

жировой ткани, характеризующимся равномерным отложением жирового запаса на талии и бедрах.

Уровень физического состояния рассматривается как интегральный критерий эффективности физкультурно-оздоровительных программ. Результаты первичных исследований индекса физического состояния (ИФС) выявили большую вариативность показателей. Так, ИФС колебался у обследованных женщин в диапазоне 0,373–0,738 у. о. ($CV=18,27\%$) и составлял в среднем по группе $0,575\pm 0,027$ у. е., что соответствует уровню выше среднего. По полученным данным индекса физического состояния у 46,67 % женщин наблюдался высокий уровень физического состояния, 13,33 % – средний, и только у 40 % обследованных был зарегистрирован уровень физического состояния выше среднего.

Таким образом, по данным первоначального обследования, все женщины были в нормальной активной форме, снижения функциональных возможностей каких-либо систем организма не наблюдалось, что свидетельствовало об отсутствии противопоказаний к проведению занятий оздоровительной физической культурой.

Для каждой женщины согласно возрастным особенностям составлялась индивидуальная оздоровительная программа, которая включала расписание рациона питания, учитывая общий обмен, а также силовые упражнения с использованием тренажерного оборудования. Силовая программа строилась соответственно уровню физической подготовленности и определенному уровню нагрузки. После первого месяца регулярных тренировок было проведено повторное обследование женщин для изучения динамики морфофункциональных показателей, определения эффективности программы занятий оздоровительной физической культурой и внесения коррективов.

Оценивая морфологические характеристики женщин первого зрелого возраста, занимающихся оздоровительной физической культурой, было выявлено, что практически по всем изучаемым критериям наблюдались изменения. Так, масса тела в среднем по группе снизилась на 3,1 кг. В

значениях индекса массы тела наблюдалась положительная динамика. За счет уменьшения количества женщин с ожирением происходило увеличение процентного соотношения обследованных с нормальной массой тела.

По результатам объемных показателей также наблюдалась недостоверная ($p > 0,05$) положительная динамика. Причем большая вариативность проявлялась по данным объема талии.

Таким образом, результаты исследования показали благоприятное влияние занятий оздоровительной физической культурой на абсолютные величины массы тела, индекс физического состояния, ИМТ, а также значение объемных размеров тела женщин первого зрелого возраста.

Любой организм, с точки зрения морфологии, можно представить как набор ряда компонентов тела (жировой, костный, мышечный и водный) [7]. Жировой компонент играет важную роль в энергетическом обеспечении жизнедеятельности. Слой подкожного жира отлично сохраняет тепло и является «аккумулятором» энергии. В приближенных к природным условиям жизни жировой компонент обычно не очень велик – жир тратится на энергетические нужды примерно с той же скоростью, что и накапливается. В комфортных условиях этот баланс часто нарушается, что приводит к чрезмерному или, напротив, недостаточному накоплению жирового компонента.

Анализ жирового компонента состава тела женщин первого зрелого возраста вначале оздоровительной программы показал низкое содержание жировой массы у 14,29% обследованных, нормальное – у 14,29%, повышенное – у 57,14%, ожирение – 14,29% женщин. Занятия оздоровительным фитнесом привели к недостоверному снижению процентного соотношения женщин с избыточным содержанием жирового компонента, и, соответственно, увеличению респонденток с нормальным его содержанием, что свидетельствует об эффективности индивидуальных оздоровительных программ.

Мышечный компонент также имеет энергетическое значение, поскольку мышечная масса является неплохим показателем двигательной активности

человека, определяет запас физических сил и дает прямое преимущество для выживания в условиях окружающей среды. В условиях современной цивилизации повышенное или пониженное развитие мышечного компонента, по мнению некоторых ученых [7], часто играет и очевидную психологическую роль – влияет на самооценку индивида и оценку его окружающими.

За мышечным компонентом состава тела в начале оздоровительной программы у большинства обследованных женщин первого зрелого возраста (71,43%) наблюдался его избыток. Повторное исследование выявило увеличение мышечной массы у 57,14% женщин, а у 42,85% – уменьшение.

Костный компонент является основным показателем развития опорно-двигательного аппарата. Его развитие связано с величиной, продолжительностью и регулярностью физических нагрузок. В конституциологии костный компонент вовлекается чаще как дополнительный критерий: костная ткань гораздо инертнее, по сравнению с мышечной и жировой, и она не столь очевидно отражает здоровье человека [7]. В наших исследованиях у женщин костная масса почти не изменялась. Результаты биоимпедансного анализа водного состава зарегистрировали нормальные значения водного компонента у 85,71% обследованных женщин первого зрелого как в начале оздоровительной программы, так и под ее влиянием.

Таким образом, проведенные исследования выявили положительное влияние оздоровительного фитнеса на морфологические показатели женщин первого зрелого возраста.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Нестерова Т. В., Слюсар К. Ю., Заярна О. В. Форми та засоби оптимізації рухової активності як фактора підвищення працездатності викладачів-жінок гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінчека. Фізична культура і спорт у сучасному суспільстві: досвід, проблеми, рішення (у циклі Анохінських читань): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2014. С. 59–68.

2. Нагорна І. С. Ожиріння як соціальна проблема сучасної молоді. Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації: тези доповідей V Всеукраїнської науково–практичної конференції студентів та молодих вчених. Хмельницький, ХІСТ. 2011. С. 182–185.

3. Мосейчук Ю., Мороз О. Взаємозв'язок рівня рухової активності та показників маси та складу тіла жінок першого зрілого віку. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2014. Вип. 2. С. 75–78.

4. Кійко В. Використання оздоровчої аеробіки як засобу професійно-прикладної підготовки студентів гуманітарного профілю. Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання і спорту. 2016. Вип. 20, Т. 3–4. С. 80–84.

5. Синиця Т., Шестерова Л. Дослідження актуальності занять з оздоровчої аеробіки для жінок першого зрілого віку. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2017. № 6 (62). С. 97–101.

6. Мельник О., Романенко О., Кізлевич Ю. Вплив занять силовим фітнесом на динаміку показників фізичного стану жінок першого зрілого віку. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2018. № 5. С. 80–84.

7. Кучеренко В. Вплив занять оздоровчим фітнесом на показники фізичного розвитку і складу тіла жінок другого зрілого віку. Спортивний вісник Придніпров'я. 2012. № 2. С. 150–153.

**БІОТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ
ВІТАМІНУ В12**

Чорнобай Інна Вадимівна

студент

Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація. Проаналізовано літературні дані в галузі одержання та застосування вітаміну В12. Наведено характеристику штамів мікроорганізмів, які є продуцентами цього вітаміну при мікробіологічному синтезі. Розглянуто існуючу технологію виробництва вітаміну В12 з визначенням оптимального складу поживного середовища для більш продуктивного проведення біотехнологічного процесу.

Ключові слова: вітамін В12, біотехнологія, удосконалення, поживне середовище, кобальт.

Введення. / Introductions. Вітаміни (від лат. *vita* – «життя» та *aminus* – «азотовмісні речовини», дослівно: необхідні для життя) уявляють собою низькомолекулярні органічні речовини різноманітної хімічної будови, які є біологічними каталізаторами хімічних реакцій, що проходять в живій клітині і дуже важливі для нормального обміну речовин та життєдіяльності організму [1, с. 86].

Вітамін В12 відновлює запаси заліза в організмі людини, регулює основні обмінні процеси, сприяє підвищенню імунного статусу організму, бере участь у розподілі клітин, синтезі дезоксирибонуклеїнової та рибонуклеїнової кислот, регулюванні жирового та амінокислотного обміну, покращує якість крові. Основою цієї біологічно активної сполуки є 5,6-диметилбензіміназол – цукор, представлений рибозою із зв'язком α -глікозиду на відміну від β -зв'язку у

нуклеїнових кислотах. Рибоза фосфорилується на третьому атомі вуглецю. Фосфат утворює складну ефірну групу з 1-аміно-2-пропіловим спиртом, який також є амідом, зв'язаним з широким ланцюгом пропіонової кислоти у кільці D [2, с.140].

Вітамін В12 – складна неполімерна сполука, що містить важливий для життєдіяльності організму людини мікроелемент кобальт. В12 має більш складну структуру порівняно з іншими вітамінами. Він складається з тетрапіренового кільця з атомом кобальту в центрі, що утворює чотири координаційні зв'язки з атомами азоту. Останній, шостий координаційний зв'язок кобальту залишається вільним: саме завдяки цьому зв'язку і приєднується ціаногрупа, гідроксильна група, метил або залишок 5'-дезоксаденозилу з утворенням чотирьох варіантів вітаміну В12. Ковалентний зв'язок вуглець-кобальт у структурі ціанокобаламіну є єдиним прикладом ковалентного зв'язку метал-вуглець у живій природі.

У сучасних умовах дефіцит вітаміну В12 обумовлений зростанням споживання продуктів, підданих технологічній обробці, та вживанням фастфуду; а дефіцит вітамінів групи В може виникнути при розвитку паразитарного захворювання, на тлі проблем з переживанням і розладами травлення, гіпоацидного та атрофічного гастритів. Тому нагальною проблемою є удосконалення технології його виготовлення.

Мета роботи. / Aim. На підставі аналізу наявних літературних джерел проаналізувати існуючі технології виробництва вітаміну В12 у напрямі визначення оптимального складу поживного середовища для більш продуктивного проведення біотехнологічного процесу.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи наукового пізнання: опис, спостереження, опитування, аналіз та синтез. Також було використано такі засоби, як порівняння та встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Наразі для отримання вітаміну В12 використовують наступні мікроорганізми *Prop*,

freudenreichii ATCC 6207, *Prop, shermanii* ATCC 13673, *Prop, shermanii* ВКМ-103, їх похідні та мутанти. Найбільший інтерес становлять штами, здатні до самосинтезу - 5,6 ДМБ. Адже синтез 5,6 ДМБ здатний проходити при доступі повітря у дві стадії, що дозволяє суттєво підвищити вихід продукту. Перша стадія включає вирощування культури в анаеробних умовах до повної утилізації цукру. Друга стадія передбачає їх аерацію та перетворення етиокобаламіну на дезоксикобаламін. Анаеробно вирощені клітини можна виділити шляхом центрифугування та інкубувати густий завис у повітрі.

Слід зазначити, що у фармакологічній індустрії для виробництва вітаміну В12 більш поширеним є використання пропіоновокислих бактерій. Інтенсивно виробляють вітамін В12 представники роду *Propionibacterium*. Природні штами пропіоновокислих бактерій синтезують від 1,0 до 8,5 мг/л, а синтетичний мутант *Propionibacterium shermanii* М-82 – до 58 мг/л цього вітаміну. *Propionibacterium shermanii* найчастіше використовується у виробництві вітаміну В12, тому це найбільш придатний біологічний агент для запланованої роботи.

Дана бактерія являє собою грампозитивні нерухомі неспороутворюючі палички розміром 0,5-0,6 або 1,5-2,0 мкм (у молодих культур – вигнуті, слабо розгалужені палички, у старших – коконоподібні), які розташовані парами або короткими ланцюжками. На твердому середовищі з екстрактом кукурудзи рожеві колонії округлі, маслянисті, пастоподібні, з гладким краєм діаметром 3-5 мм. На синтетичному агаровому середовищі колонії жовтувато-рожеві, округлі, маслянисті, пастоподібні з гладким краєм, діаметром 1-3 мм.

Згідно з [4, с. 62-63] додавання ДМБ здійснюється на двох стадіях ферментації, адже за його присутності утворюються деякі форми вітаміну, які інгібують синтез. Застосоване для ферментації середовище містить глюкозу та інвертовану меласу (10-100 г/л), мікрокількості солей Fe, Mn та Mg, інгредієнти азоту [(NI-UhSCU) (10-100 мг/л), а також кукурудзяний екстракт (30-70 г/л), що містить молочну та пантотенову кислоти, здатні посилювати бактеріальний ріст. У перші 80 год процесу культура зазвичай зростає під невеликим тиском азоту при слабкому перемішуванні та без аерації; наступні 88 год процесу

слід включати аерацію (2 м³/год) та більш інтенсивне перемішування.

Оптимальна доза іонів кобальту - 0,003 г/л, що дозволяє отримати біомасу не лише з високим вмістом вітаміну В12, а й ту, яка містить достатню кількість життєздатних клітин пропіоновокислих бактерій.

Склад поживного середовища,г: глюкоза – 20, кукурудзяний екстракт – 20, сульфат амонію – 2, карбонат кальцію – 20, хлорид кобальту – 0,005, вода – 1000. Біотехнологічний процес одержання вітаміну В12 полягає у наступному: посівний матеріал розробляють спочатку в пробірках, а потім переносять в колби і послідовно в ферментери. Одержання посівного матеріалу проводять в анаеробних умовах протягом 2-4 діб при температурі 30°C на середовищі подібного складу з додаванням хлориду кобальту.

Попереднє вирощування культури для створення вітаміну В12 займає до 18 днів. Заключну ферментацію виконують також у анаеробних умовах. Ферментація проводиться у дві фази. Перша фаза, з моменту засіву середовища культурою бактерії до внесення 5,6-ДМБ, триває 67 год при температурі 28-30 °С у суворо стерильних умовах. При цьому відбувається розмноження бактерій з посиленням наростанням біомаси (50-55 год ферментації), що супроводжується утворенням пропіонової та оцтової кислот, які нейтралізуються додаванням 40 % розчину гідроксиду натрію або аміачної води при підтриманні рН на рівні 6,5-7,0 [5, с. 47-49].

Висновки. / Conclusions. В умовах постійно зростаючої конкуренції у сфері фармацевтичного виробництва, зумовленої тотальною глобалізацією світового ринку фармпрепаратів, виникає нагальна потреба в покращенні діючих або створенні інноваційних біотехнологій. Важливим критерієм при цьому є економічна доцільність науково-технічної розробки та висока якість одержаних виробів. З огляду на це та аналіз літературних джерел встановлено доцільність додавання іонів кобальту у концентрації 0,003 г/л в поживне середовище для отримання відносно достатньої величини живих клітин *P. shermanii*, що дозволяє підвищити вміст вітаміну В12 у поживному середовищі.

Удосконалена технологія допоможе краще задовольняти потреби

населення у цій важливій біологічно активній сполуці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Старчина Ю. А. Витамины группы В в лечении заболеваний нервной системы // Неврология, нейропсихиатрия, психоматика. 2009. № 2. С. 84-87.
2. Стаховська В. С., Решетняк Л. Р. Удосконалення технології очищення води для ін'єкцій // Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 10th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, 2020. Pp. 138-141.
3. Патент 1737915 РФ. Штамм бактерий *Propionibacterium shermanii* – продуцент вітаміна В12 / Т. В. Ганичева, В. Д. Грузина, Г. М. Пароникян и др.; Курган. комбинат мед. препаратов и изделий «Синтез». – №4806695; Заяв. 26.03.1990; Опубл. 30.11.1994; Бюл. № 13.
4. Шаляпін С. М., Штонда Ю. І. Фотохімічний метод очищення стічних вод від токсичних речовин // Водопостачання, водовідведення. 2016. № 3. С. 61-64.
5. Капрельянц Л. В., Труфкати Л. В., Крупицкая Л. О. Усовершенствование состава питательной среды для культивирования бифидобактерий // Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С. З. Гжицького. 2015. Т. 3. № 4 (64). С. 47-54.

MEDICAL SCIENCES

TREATMENT OF COVID-19 WITH NON-STEROIDAL ANTI-INFLAMMATORY DRUGS

Kopach Kateryna

Ph.D. Associate Professor of Occupational Medicine
Psychophysiology and medical ecology
Shupyk National Healthcate University
of Ukraine

Coronavirus (COVID-19) is a highly pathogenic illness with large RNA genomes caused by a coronavirus variant known as SARS-CoV-2 (V'kovski et al., 2021; Wu et al., 2020). Despite the origins of SARS-CoV-2 virus being suspected to be in Wuhan in Southern China, its spread has reached many countries (Amanat & Krammer, 2020). The aim of this article is to explore other therapeutic measures in covid-19 treatment apart from vaccines. The key symptoms of covid-19 include loss of taste or smell, continuous cough, and a high temperature (Gautier & Ravussin, 2020).

However, confirmation of covid-19 diagnosis usually entails the collection and testing of the nasopharyngeal saliva samples or blood sample to establish either presence or absence of coronavirus RNA or its antibodies (Alizargar et al., 2020). The most preferred diagnostic method for covid-19 disease is the polymerase chain reaction (PCR), mainly because it is more sensitive and highly specific when compared to other methods and can be used on multiple biological samples including bone marrow, skin tissue, and blood (Lachaud et al., 2000). This ensures that covid infections are detected very early in the affected patients (Behzadbehbahani et al., 1997). Although according to the World Health Organization (2021), the worldwide prevalence of covid-19 disease has caused an estimated 3.3 million deaths and 162 million confirmed coronavirus infections, efforts by different health agencies have

managed to vaccinate at least 1.2 billion people.

In exploring other available therapeutic options for covid-19, this article seeks to explore the link between non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) and the treatment of covid-19 symptoms (Meizlish et al., 2021). COVID-19 is an illness caused by zoonotic coronavirus, belonging to the family of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) viruses (Lin et al., 2020; World Health Organization, 2020). Although coronavirus has been widely seen as an anthroponotic disease that rapidly spreads through human contact (Edwards & Santini, 2020), some studies suggest that a genetic analysis of the origin of the SARS virus indicate that it is likely to have originated from bats (Mahase, 2020; Shereen et al., 2020).

Early last year, the French Health Ministry advised health professionals against the use of NSAIDs on people with suspected covid-19 symptoms. This advice stemmed from an incident where four young covid-19 patients with no prior health problems developed worsening covid-19 symptoms following the use of Ibuprofen, an NSAID (Day, 2020). On the other hand, a case report by Oxley et al. (2020) analysed five cases of severe acute covid-19 patients below the age of 50 years old at a New York City hospital, who were found to have stroke of the large blood vessel. Although these patients exhibited covid-19 symptoms such as persistent fever, headache, and cough; one of the cases developed dysarthria with numbness of the limbs in less than 28 hours which was investigated and confirmed with a computed tomography (CT) scan.

Because covid-19 is linked to increased risk of thromboembolism and hypercoagulability in severely ill patients, a cohort study of 412 hospitalised covid-19 patients by Chow et al. (2020) suggested that the use of Aspirin may be linked with enhanced patient outcomes. However, it is important to note that the sample used in this study is small which could limit its' accuracy.

To establish any presence of causal link between aspirin and covid-19 treatment outcomes, a randomized controlled trial should be carried out. Despite the identified weakness of Chow et al.'s (2020) study, Zhou et al. (2020) in their retrospective cohort study emphasise that vascular endothelial dysfunction and

coagulopathy are known covid-19 complications. Because evidence indicate that Aspirin acts as an antithrombotic against acetylate cyclooxygenase-1 (COX-1), reducing platelet aggregation; it could be used to lower the risks associated with coagulation in covid-19 patients.

In their two-month retrospective study in Yichang hospital, Liu et al. (2021) conducted a case-control analyses of 24 pairs of covid patients where the mortality rates were compared between aspirin therapy group and non-aspirin therapy group. Their finding was that the use of low-dose aspirin medication (100 mg/day) on covid patients was linked to lower risk of mortality compared with non-aspirin users, however there was insignificant difference in the disease duration between the two groups. In conclusion, although a few studies have attempted to explore the beneficial effects of aspirin in reducing the impact of covid-19 disease, their population sample sizes are small and therefore more studies with larger patient samples are required to carry out randomised controlled trials (RCTs) on covid-19 patients. Such studies may offer a better insight and reliable study results of aspirin in enhancing patients' mortality.

REFERENCES

1. Alizargar, J., Sh, M. E., Aghamohammadi, M., & Hatefi, S. (2020). Saliva samples as an alternative for novel coronavirus (COVID-19) diagnosis. *Journal of the Formosan Medical Association*.
2. Amanat, F., & Krammer, F. (2020). SARS-CoV-2 vaccines: status report. *Immunity*, 52(4), 583-589.
3. Behzadbehbahani, A., Klapper, P. E., Vallely, P. J., & Cleator, G. M. (1997). Detection of BK virus in urine by polymerase chain reaction: a comparison of DNA extraction methods. *Journal of virological methods*, 67(2), 161-166.
4. Chow, J. H., Khanna, A. K., Kethireddy, S., Yamane, D., Levine, A., Jackson, A. M., ... & Benjenk, I. (2020). Aspirin Use is Associated with Decreased Mechanical Ventilation, ICU Admission, and In-Hospital Mortality in Hospitalized Patients with COVID-19. *Anesthesia & Analgesia*.

5. Day, M. (2020). Covid-19: Ibuprofen should not be used for managing symptoms, say doctors and scientists. *British Medical Journal*, 368 doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.m1086>
6. Edwards, S. J., & Santini, J. M. (2020). Anthroponotic risk of SARS-CoV-2, precautionary mitigation, and outbreak management. *The Lancet Microbe*, 1(5), e187-e188.
7. Gautier, J. F., & Ravussin, Y. (2020). A new symptom of COVID-19: loss of taste and smell. *Obesity (Silver Spring)*, 28(5), 848.
8. Lachaud, L., Dereure, J., Chabbert, E., Reynes, J., Mauboussin, J. M., Oziol, E.,... & Bastien, P. (2000). Optimized PCR using patient blood samples for diagnosis and follow-up of visceral leishmaniasis, with special reference to AIDS patients. *Journal of clinical microbiology*, 38(1), 236-240.
9. Lin, Q., Zhao, S., Gao, D., Lou, Y., Yang, S., Musa, S. S., ... & He, D. (2020). A conceptual model for the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in Wuhan, China with individual reaction and governmental action. *International journal of infectious diseases*, 93, 211-216.
10. Liu, Q., Huang, N., Li, A., Zhou, Y., Liang, L., Song, X., ... & Zhou, X. (2021). Effect of low-dose aspirin on mortality and viral duration of the hospitalized adults with COVID-19. *Medicine*, 100(6).
11. Mahase, E. (2020). Covid-19: First coronavirus was described in The BMJ in 1965, 369:m1547. doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.m1547>
12. Meizlish, M. L., Goshua, G., Liu, Y., Fine, R., Amin, K., Chang, E., ... & Lee, A. I. (2021). Intermediate-dose anticoagulation, aspirin, and in-hospital mortality in COVID-19: A propensity score-matched analysis. *American journal of hematology*, 96(4), 471-479.
13. Oxley, T. J., Mocco, J., Majidi, S., Kellner, C. P., Shoirah, H., Singh, I. P., ... & Skliut, M. (2020). Large-vessel stroke as a presenting feature of Covid-19 in the young. *New England Journal of Medicine*, 382(20), e60.
14. Shereen, M. A., Khan, S., Kazmi, A., Bashir, N., & Siddique, R. (2020). COVID-19 infection: Origin, transmission, and characteristics of human

coronaviruses. *Journal of advanced research*, 24, 91-98.

15. Umaphathi, T., Kor, A. C., Venketasubramanian, N., Lim, C. T., Pang, B. C., Yeo, T. T., ... & Tan, P. H. (2004). Large artery ischaemic stroke in severe acute respiratory syndrome (SARS). *Journal of neurology*, 251(10), 1227-1231.

16. Undas, A., Brummel-Ziedins, K. E., & Mann, K. G. (2007). Antithrombotic properties of aspirin and resistance to aspirin: beyond strictly antiplatelet actions. *Blood*, 109(6), 2285-2292.

17. V'kovski, P., Kratzel, A., Steiner, S., Stalder, H., & Thiel, V. (2021). Coronavirus biology and replication: implications for SARS-CoV-2. *Nature Reviews Microbiology*, 19(3), 155-170.

18. World Health Organization. (2021). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. Available at: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gclid=EAIaIQobChMItpDjqYfR8AIVRZ3VCh32EQKAEAAAYASAAEgKT5vD_BwE [Accessed 17 May 2021]

19. World Health Organization. (2020). Key Messages and Actions for COVID-19 Prevention and Control in Schools. Available at: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/key-messages-and-actions-for-covid-19-prevention-and-control-in-schools-march-2020.pdf?sfvrsn=baf81d52_4

20. Wu, D., Wu, T., Liu, Q., & Yang, Z. (2020). The SARS-CoV-2 outbreak: what we know. *International Journal of Infectious Diseases*, 94, 44-48.

21. Zhou, F., Yu, T., Du, R., Fan, G., Liu, Y., Liu, Z., ... & Guan, L. (2020). Clinical course and risk factors for mortality of adult inpatients with COVID-19 in Wuhan, China: a retrospective cohort study. *The Lancet*, 395 (10229), pp. 1054-1062

UDC 378.034:613

**NUTRITIONAL NUTRITION AS A FACTOR OF INFLUENCE ON
STUDENTS' EMOTIONAL AND PHYSICAL HEALTH**

Linovytska Olesya

Doctor of Philosophy,

Candidate of Medical Sciences, Professor,

Dinets Andrii

Candidate of Medical Sciences,

Associate Professor,

Lozinskiy Viktor

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,

Kyiv Agrarian University of the

National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Abstract. Features of rational nutrition as a factor influencing the emotional and physical health of students are considered. The main principles of healthy eating are defined. According to the authors, longevity, disease prevention, high efficiency and creative activity of the student is characterized by optimal food quality that meets the physiological needs of the body, the relationship between the individual components of food, namely: fully compensates for energy expenditure; provides the body's needs for plastic substances; contains all substances of other purpose necessary for vital activity, first of all vitamins, microelements, dietary fibers, etc .; after all, the diet in terms of quantity and set of foods fully corresponds to the enzymatic capabilities of the gastrointestinal tract.

Keywords: rational nutrition, principles of healthy nutrition. reserves of the body, student youth, standard of living.

Introduction. An important component of a healthy lifestyle is a balanced diet that helps maintain a high standard of living. Nowadays, proper nutrition of students is the main task for maintaining health and successful learning. Rational nutrition ensures the normal development of the body, determines the mental and physical

development, the optimal functioning of all organs and systems, the formation of immunity and adaptive reserves of the body. In Ukraine, the urgency of problems related to the quality and nature of nutrition is affected by the low ability of the majority of the population to provide a complete diet, persistent eating disorders, the high prevalence of food-dependent pathology. Nutrition ensures the normal development of the individual, promotes disease prevention, prolongs life and creates conditions for adequate adaptation of the individual to the natural environment. Today, the level of education of the population, and in particular of student youth, on the issue of proper and rational nutrition is low.

The formation of a healthy lifestyle in student youth was studied by V. Arefiev, G. Arzyutov, O. Artyushenko, O. Vatsaba, G. Vlasyuk, L. Volkov, M. Hertsyk, L. Gurman, V. Drobinsky, S. A. Buried.

Aim. The purpose of the study is to consider the features of nutrition as a factor influencing the emotional and physical health of students.

Research results. According to various researchers, the state of health of student youth depends at least half on their lifestyle. Thus, health is a constant determined by the lifestyle of the individual, which implies the presence in the individual of conscious and stable values and beliefs about the commitment to a healthy lifestyle. A significant part of student youth have health problems precisely because of the consumption of harmful and at the same time low-nutrient foods and beverages («fast food», «junk food»), which leads to the development of so-called «hidden hunger», deficiency, primarily minerals and vitamins [4, p. 184]. This is why most students have poor and poor nutrition. If we characterize the diet of a modern student, the morning passes without breakfast, instead of lunch – «fast food», and the real holiday begins in the evening, just then for the whole day he rewards himself with several servings at once. Thus, the stomach is overloaded, its work is disturbed. According to researchers, 60% of students who study satisfactorily, eat only twice a day, while those who study «well», in 80% of cases follow a three-course meal [5, p. 239].

Note that for the development and optimal functioning of the body of a young

person aged 17 to 22 years requires a rational and balanced diet. The question is how to manage your health. At the forefront, you can manage your health by investing in it in a broad sense of time, money and resources. Such means can be considered physical activity, your attitude to a healthy lifestyle, ecology of life and nutrition. Nutrition can cause changes in health in the following ways: 1. ensuring the growth and development of the younger generation; 2. formation of a high level of health; 3. recovery; 4. increase life expectancy; 5. improving the quality of life; 6. reducing the level of nutritional diseases. 7. protection of the population from the entry into the human body of contaminants through food; 8. acceleration of recovery and prevention of disease recurrence [1, p. 65]. Researchers consider the formation of rations with the use of products of high nutritional and biological value and culinary products for functional purposes to be priority areas for optimizing student nutrition; industrialization of the student food system; use of the newest forms of service in establishments of restaurant economy at educational establishments; valeological activities in higher educational institutions [1 - 5].

M. Peresichny, P. Karpenko, S. Peresichna studied the nutrition of students and formulated the concept of preserving and strengthening the health of students, one of the ways of which is to optimize their nutrition. It is the provision of a healthy, balanced diet that they consider an important component in the set of conditions necessary for the formation and disclosure of the creative, spiritual, cultural, physical potential of each student. Among the problems that need urgent solutions, researchers include the imbalance of diets as a result of insufficient consumption of the most biologically valuable foods, the predominance of carbohydrate and fat component, which leads to overweight, the development of disorders of carbohydrate metabolism; lack of relevant knowledge about healthy eating in students [2, p. 184, 186].

O. Leonov developed the main principles of healthy eating. So, the first principle is not to overeat. The energy value of a meal should correspond to the energy expenditure of the body. Scientists have conducted research that has shown that a person would need to eat about 300 kg of food a year to meet the body's need for nutrients, and he consumes more than a ton, ie 3-4 times more than necessary. Is it

rational? The second principle – in the diet should be all the necessary body substances. You need to get about 60 different ingredients daily with food. We must not forget about vitamins and trace elements, without which the synthesis of vital substances is disrupted. For example, by giving up meat, a person is left with protein. After all, the body can not do without them. The third principle is to eat regularly. It is best to eat three times a day and at certain times. Then the acquired reflex allows you to digest food normally. The stomach, if it is healthy, needs 3-4 hours. In this case, the protein is absorbed by 80%. In particular, chicken fillet provides a full balance of protein in the body. In addition, chicken, unlike other types of meat, contains special fats that are easily digested [3, p. 47].

Conclusions. Thus, by following the basic rules of nutrition, you can avoid a number of problems that may manifest themselves in one way or another. As a result, the constant involvement in physical activity and the basic observance of a balanced diet can guarantee a person of any age good health and well-being. In particular, a balanced diet is a defining condition of lifestyle. Longevity, disease prevention, high efficiency and creative activity of the student is characterized by optimal food quality, which meets the physiological needs of the body, the relationship between the individual components of food, namely: fully compensates for energy expenditure of the body; provides the body's needs for plastic substances; contains all substances of other purpose necessary for vital activity, first of all vitamins, microelements, dietary fibers, etc .; after all, the diet in terms of quantity and set of foods fully corresponds to the enzymatic capabilities of the gastrointestinal tract.

REFERENCES

1. Гігієна харчування з основами нутріціології: підручник; У 2 кн. – Кн. 1 / [Т. І. Аністратенко, Т. М. Білко, О. В. Благодарова та ін.]; За ред. проф. В. І. Ципріяна. К.: Медицина, 2007. 528 с.
2. Пересічний М. І., Карпенко П. О., Пересічна С. М. Концепція організації харчування студентів. Проблемы старения и долголетия. 2011. Т. 20, № 2. С. 177-188.

3. Леонов О. Рациональне харчування студентів—запорука їхнього здоров'я. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2008. Т. 1. С. 46-52.

4. Нашріна І.С. Ожиріння як соціальна проблема сучасної молоді. Сучасне українське студентство: проблеми та ціннісні орієнтації: тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих учених. Хмельницький: ХІСТ, 2011. С. 182-185.

5. Олійник Н.А. Оцінка і корекція збалансованого харчування студентів з метою запобігання виникнення ознак перевтоми. Сільське господарство та лісівництво. 2017. Вип. 6. Том 2. С. 238-247.

**DEPENDENCE OF URINARY NGAL EXCRETION ON RENAL
OXYGENATION AND FRACTIONAL EXTRACTION OF OXYGEN BY THE
KIDNEYS IN PREMATURE INFANTS WITH HEMODYNAMICALLY
SIGNIFICANT PATENT DUCTUS ARTERIOSUS**

Obolonska Olha,

MD,Phd, assistant

Dnipro State Medical University

Obolonskiy Olexiy,

MD,Phd

Burian Stanislav

Regional Children's Clinical Hospital

Dnipro, Ukraine

Abstract .The article presents the indicators of the level of NGAL in the urine, which is a reliable marker of the development of ARF in premature infants with GZVAP: revealed an increase of 1.7 times ($p < 0.001$) on the first day, 2.8 times ($p < 0.001$) on the third and 2.6 times ($p < 0.001$) on the tenth day in children with ARF compared with subjects without ARF. The level of NGAL of urine on the first day significantly correlates with the maximum stage of kidney damage ($\rho = 0.76$, $p < 0.001$). The correlation between the level of NGAL of urine in the first day of life and renal oxygenation (RrSO₂, FTOE).

Key words: acute kidney injury, premature infants, hemodynamically significant patent ductus arteriosus, NGAL of urine, renal tissue oxygenation, fractional extraction of oxygen.

While circulatory disorders resulting from hypoperfusion due to a hemodynamically significant patent ductus arteriosus involving the respiratory and central nervous systems are under close medical supervision, the diagnosis of acute kidney injury (AKI) is difficult. The complexity of the diagnosis of AKI in newborns plays a role in this, which is due to the nonspecificity of clinical symptoms,

insufficient information of existing methods of examination of newborns, the difficulty of applying the criteria of neonatal modification KDIGO (2012). As a result, the diagnosis of AKI can be made no earlier than the third day of life. Meanwhile, the development of AKI in premature infants increases the risk of mortality by 50% [1,2,3,4]. Therefore, the detection of AKI predictors in preterm infants with HSPDA is extremely important in terms of improving treatment outcomes. The renal biomarker NGAL makes it possible to diagnose the development of AKI in the early stages [5]. Any urinary excretion of NGAL occurs only when it is associated with damage to the proximal renal tubules, which prevents the reabsorption of NGAL and / or increased NGAL synthesis in the kidneys. But this token is costly and cannot be used routinely.

The search for non-invasive and accessible AKI markers continues. One of the non-invasive methods of diagnosis and monitoring of the patient's condition is to determine the regional oxygen saturation of tissues (rSO₂). Especially renal oxygenation (RrSO₂) and the calculated value, which is a derivative of regional oxygenation and saturation level - fractional oxygen extraction (FTOE) [6, 7, 8]. The state of hypoxia causes a decrease in both blood flow and oxygenation. In the future, as a rule, reperfusion occurs, accompanied by increased blood flow and oxygenation. Subsequently, with sufficient blood flow, tissue utilization of oxygen improves, which is reflected in some (10-15%) reduction in peripheral oxygenation [9,10,11]. In a study by M.W. Harer et al. [12] it was shown that renal NIRS indicators predict the development of AKI. The aim of this study was to identify the dependence of urinary NGAL excretion on renal oxygenation and fractional extraction of oxygen by the kidneys in premature infants with hemodynamically significant open ductus arteriosus.

Materials and methods. 40 preterm infants with HSPDA were examined. The clinical characteristics of the examined children are presented in table 1. All children were hospitalized for the first day of life in the intensive care unit for newborns. Stages of research - the first, third and tenth days of life. Research methods: study of oxygen saturation of kidney tissues using NIRS device Somanetics (USA), non-

invasive monitoring of the percentage of hemoglobin saturated with oxygen in arterial blood by pulse oximetry (SpO₂,%) using pulse oximetry sensors Masimo and Nellcor. The calculation of fractional oxygen extraction was performed according to a standard formula. Echocardiographic dopplerometry was performed using a 5-8 MHz wideband microconvex sensor to detect hemodynamically significant open ductus arteriosus. Human Neutrophil Gelatinase Lipocalin (NGAL) kit measured with (ELISA Kit, 96) . Statistical analysis was performed using methods of variation statistics.

Table 1.

General characteristics of the patients

Indicator	M±s (Me; Q ₁ -Q ₃) n=40
Gestational age, in weeks	32,6±1,93(33; 32-34)
35 – 36 w., n (P)	7 (17,5 %)
32 – 34 w., n (P)	24 (60,0 %)
29 – 31 w., n (P)	9 (22,5 %)
Weight, M±s (Me; Q ₁ -Q ₃) g	2037,8±552,60 (1950; 1620-2437,5)
≥ 2400 r, n (P)	10 (25,0 %)
1501 – 2400 g, n (P)	23 (57,5 %)
≤ 1500 g, n (P)	7 (17,5 %)
Boys, n (P)	28 (70,0 %)
Girls, n (P)	12 (30,0 %)
Apgar score on the 1st min, M ± s (Me; Q ₁ -Q ₃) in points	6,1±1,28 (7; 5-7)
Apgar score on the 5th min, M ± s (Me; Q ₁ -Q ₃) in points	6,8±1,04 (7; 6-8)

Results. Increased urinary NGAL levels on the first day in children with AKI can be interpreted as a result of damage to the proximal renal tubules with decreased NGAL reabsorption and increased urinary levels. High levels of urinary NGAL on the tenth day in children with ARF without a tendency to decrease, can be explained by increased NGAL synthesis, which plays a central role in ensuring the survival of damaged cells of the proximal tubules for their further proliferation. Analyzing the indicators of renal NIRS in the first day, it should be noted that they were significantly lower than normal (80-90%). Studies have shown that the average RrSO₂ on the first day in all subjects was 76.2 ± 7.56%. On the third day of life when

the ductus arteriosus was already closed in 67.5% of children and there was a significant dynamics of RrSO₂ (p <0.001), but still remained below the level (p <0.001). On the tenth day of life, a significant increase in RrSO₂ continued, on average to 92.6 ± 3.11% (p <0.001). The following paradox drew attention - RrSO₂ on the tenth day of life in children was significantly higher than normal. With normal saturation in all children, renal FTOE in the first day of life had a significantly higher level in children with HSPDA than normal. This trend persisted for the third day of life. On day 10, FTOE decreased to 0.053 ± 0.0282 (p <0.001) and there was a reverse trend relative to normal.

Table 2

Indicator of NIRS, blood saturation, fractional oxygen extraction in renal tissues in preterm infants with HSPDA

Day of life	Indicator M±s (Me; Q ₁ -Q ₃)			
	NIRS, % n=40	SpO ₂ , % n=40	FTOE n=40	NGAL ceci n=40
I day	59,4±8,08 (56; 54-62,5)	96,7±1,84 (97; 95-98)	0,385±0,0855 (0,42; 0,34-0,44)	82,3±37,22 (67; 55,5-100)
III day	76,2±7,56 (75; 70,25-83,5)***	97,4±1,55 (98; 96,3-98,8) *	0,218±0,0769 (0,23; 0,15-0,28) ***	153,7±111,96 (91; 61,5-216)***
X day	92,6±3,11 (93; 91-95) *** ^^	97,7±1,51 (98; 96,8-99)	0,053±0,0282 (0,05; 0,03-0,07) *** ^^	169,7±129,39 (111; 68-222)*** ^^

Note *, **, *** - a significant difference from the level of the 1st day; ^, ^^, ^^ - from the level of the 3rd day, respectively p <0.05, p <0.01 and p <0.001 according to the criterion of sign ranks of Wilcoxon.

Table 3

Correlation table of urinary NGAL and RrSO₂ and renal FTOE in preterm infants with HSPDA

Indicator		NGAL		
		I day	III day	X day
RrSO ₂ I day	ρ	-0,751	-0,775	-0,752
	p<	0,001	0,001	0,001
RrSO ₂ III day	ρ	-0,638	-0,638	-0,690
	p<	0,001	0,001	0,001
FTOE I day	ρ	0,751	0,764	0,752
	p<	0,001	0,001	0,001
FTOE III day	ρ	0,639	0,656	0,670
	p<	0,001	0,001	0,001

Analyzing table 3, it should be noted that the NGAL of urine on the first day shows an inverse relationship with RrSO₂ on the first day: $\rho = -0.75$, $p < 0.001$ and with RrSO₂ on the third day: $\rho = -0.64$, $p < 0.001$. Also, urine NGAL on the third day significantly correlates with RrSO₂ on the first day: $\rho = -0.78$, $p < 0.001$ and with RrSO₂ on the third day: $\rho = -0.63$, $p < 0.001$. By analysis, it was also found that urine NGAL on the tenth day also has an inverse relationship with the level of RrSO₂ on the first day: $\rho = -0.75$, $p < 0.001$ and with RrSO₂ on the third day: $\rho = -0.70$, $p < 0.001$.

Direct dependence is observed FTOE on the first and third day and urinary NGAL levels. Thus, urine NGAL on the first day shows a dependence on FTOE: $\rho = 0.75$, $p < 0.001$ and FTOE on the third day: $\rho = 0.76$, $p < 0.001$. On the third day, urinary NGAL also has a dependence on the FTOE of the first day: $\rho = 0.76$, $p < 0.001$ and FTOE on the third day: $\rho = 0.66$, $p < 0.001$. In addition, urine NGAL on day 10 significantly correlated with FTOE on day 1: $\rho = 0.75$, $p < 0.001$, and FTOE on day 3: $\rho = 0.67$, $p < 0.001$.

Levels of RrSO₂ and FTOE in preterm infants are sensitive to renal hypoperfusion and are among the early markers of AKI. Because elevated urinary NGAL levels on the first day are a major marker of AKI development, RrSO₂ and FTOE, in turn, may also serve as sensitive markers and predictors of early AKI development in preterm infants, especially in the first three days.

Conclusions Non-invasive monitoring of renal oxygenation with NIRS can be used as a screening tool to detect, assess the impact of "duct theft" on renal oxygenation in HSPDA. Early use of renal NIRS (in the first day of life) as a non-invasive tool for monitoring renal perfusion in preterm infants with HSPDA is a necessary diagnostic method for timely identification of the risk group for the development of AKI.

REFERENCES

1. Hsu CY. Yes, AKI truly leads to CKD. *J Am Soc Nephrol.* 2012 Jun;23(6):967-9. doi: 10.1681/ASN.2012030222.
2. Kellum JA, Lameire N, KDIGO AKI Guideline Work Group. Diagnosis, evaluation, and management of acute kidney injury: a KDIGO summary (Part 1). *Crit Care.* 2013 Feb 4;17(1):204. doi: 10.1186/cc11454.
3. Rifkin DE, Coca SG, Kalantar-Zadeh K. Does AKI truly lead to CKD? *J Am Soc Nephrol.* 2012 Jun;23(6):979-84. doi: 10.1681/ASN.2011121185.
4. Sallmon H, Timme N, Atasay B, Erdeve Ö, Hansmann G, Sinhg Y, et al. Current Controversy on Platelets and Patent Ductus Arteriosus Closure in Preterm Infants. *Frontiers in Pediatrics.* 2021;9:112. DOI=10.3389/fped.2021.612242.
5. Вельков ВВ. NGAL (Липокалин 2)—ренальный тропонин”, ранний маркер острого повреждения почек: значение для нефрологии и кардиохирургии (Часть 1). *Лабораторна діагностика.* 2012;1:42-57
6. Cerbo RM, Cabano R, Di Comite A, Longo S, Maragliano R, Stronati M. Cerebral and somatic rSO₂ in sick preterm infants. *J Matern Fetal Neonatal Med.* 2012 Oct;25 Suppl 4:97-100. doi: 10.3109/14767058.2012.715030.
7. Cerbo RM, Maragliano R, Pozzi M, Strocchio L, Mostert M, Manzoni P, et al. Global perfusion assessment and tissue oxygen saturation in preterm infants: where are we? *Early Hum Dev.* 2013 Jun;89 Suppl 1:S44-6. doi: 10.1016/S0378-3782(13)70014-8.
8. McNeill S, Gatenby JC, McElroy S, Engelhardt B. Normal cerebral, renal and abdominal regional oxygen saturations using near-infrared spectroscopy in preterm infants. *J Perinatol.* 2011 Jan;31(1):51-7. doi: 10.1038/jp.2010.71.
9. Cortez J, Gupta M, Amaram A, Pizzino J, Sawhney M, Sood BG. Noninvasive evaluation of splanchnic tissue oxygenation using near-infrared spectroscopy in preterm neonates. *The Journal of Maternal-Fetal & Neonatal Medicine.* 2011;24(4):574-82.DOI: 10.3109/14767058.2010.511335
10. Marin T, Williams BL. Renal Oxygenation Measured by Near-Infrared Spectroscopy in Neonates. *Adv Neonatal Care.* 2020 Aug 5. doi:

10.1097/ANC.0000000000000779.

11. Petrova A, Mehta R. Near-infrared spectroscopy in the detection of regional tissue oxygenation during hypoxic events in preterm infants undergoing critical care. *Pediatr Crit Care Med.* 2006 Sep;7(5):449-54. doi: 10.1097/01.PCC.0000235248.70482.14.

12. Harer MW, Adegboro CO, Richard LJ, McAdams RM. Non-invasive continuous renal tissue oxygenation monitoring to identify preterm neonates at risk for acute kidney injury. *Pediatr Nephrol.* 2021 Jan 3. doi: 10.1007/s00467-020-04855-2.

**CYSTATIN C AS A BIOMARKER FOR ASSESSMENT OF GLOMERULAR
FILTRATION RATE IN CHILDREN
WITH JUVENILE IDIOPATHIC ARTHRITIS**

Samsonenko Svitlana Volodymyrivna

Assistant to the Department of Pediatrics 2

Dnipro state medical university

Dnipro, Ukraine

Abstract: Juvenile idiopathic arthritis (JIA) is a chronic disease that potentially requires nephrotoxic therapy. Treatment of JIA includes aggressive therapy, with long-term use of nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs), immunosuppressants and immunobiological agents for many years. According to the results of a cohort study, about 8% of children with JIA have kidney damage in the form of hypertension and proteinuria. Risk factors include the use of nonsteroidal anti-inflammatory drugs and their combination with basic therapy with JIA (methotrexate). Objective. Assess glomerular filtration rate in children with juvenile idiopathic arthritis using the serum biomarker cystatin C. Materials and methods. 80 children with JIA were examined. The age of the subjects was 10.4 ± 4.41 (10, 6-15.0) years: up to 6 years - 21 (26.3%), 7-10 years - 21 (26.3%), 11-14 years - 16 (20.0%), 15-17 years - 22 (27.5%). Girls - 46 (57.5%), boys - 34 (42.5%). The distribution according to the forms of JIA was: oligoarthritis - 24 (30%), polyarthritis - 47 (58.75%) and disease duration 4.6 ± 3.03 (4; 2.58-6) years. GFR was calculated twice (first and third months of the study) based on serum creatinine and cystatin C according to the methods: Schwartz (2009), Counahan-Barratt, Hoek F. (2003) and Cystatin C - based equation (2012). Results. The mean GFR value of Cystatin C - based equation (2012) was 81.04 ± 12.129 (82.92; 71.74-88.53) ml/min/1.73 m², which was significantly lower than the similar GFR calculated according to the Hoek method, - 88.81 ± 14.948 (91.05; 77.32-98) ml/min /1.73 m², $p < 0.01$. The percentage of GFR lower than the norm calculated by the formula Cystatin C - based equation

(2012) was twice as high as calculated by the Hoek formula: 65 (81.3%) against 33 (41.3%) cases ($p < 0.001$ according to the criterion McNamara). Thus, the Cystatin C-based equation method compared to the Schwartz and Counahan-Barratt methods increased the frequency of GFR disorders by 81.3% ($p < 0.001$) and 47.5% ($p < 0.001$), respectively, in the first month of the study and by 81, 3% ($p < 0.001$) and 55.0% ($p < 0.001$) for the third month.

Key words: children, juvenile idiopathic arthritis, cystatin C, glomerular filtration rate.

Introduction. Juvenile idiopathic arthritis (JIA) is a chronic disease that potentially requires nephrotoxic therapy. Treatment of JIA includes aggressive therapy, with long-term use of nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs), immunosuppressants and immunobiological agents for many years [1]. In the literature there are isolated cases of kidney damage in children with JIA due to prolonged uncontrolled inflammation of the disease [2] and its treatment [3]. Prolonged use of NSAIDs can lead to chronic kidney disease (CKD). According to the results of a cohort study, about 8% of children with JIA have kidney damage in the form of hypertension and proteinuria. Risk factors include the use of nonsteroidal anti-inflammatory drugs and their combination with basic therapy with JIA (methotrexate) [4]. Accurate assessment and correctness of determination of the estimated glomerular filtration rate (GFR) in children is extremely important for the timely detection of renal dysfunction, observation of nephrotoxicity [5].

KDIGO, 2012 - suggest the use of cystatin C for individual testing, because the GFR based on serum creatinine is less accurate [6]. After numerous studies, it has been shown that cystatin C is a more sensitive marker of renal function than creatinine, especially in cases of moderate reduction of GFR, which occurs in the so-called "blind area of creatinine" with a reduction of GFR from 90 to 60 ml / min / 1, 73 m² [7].

Objective. Assess glomerular filtration rate in children with juvenile idiopathic arthritis using the serum biomarker cystatin C.

Materials and methods. 80 children with JIA were examined. The age of the subjects was 10.4 ± 4.41 (10, 6-15.0) years: up to 6 years - 21 (26.3%), 7-10 years - 21 (26.3%), 11-14 years - 16 (20.0%), 15-17 years - 22 (27.5%). Girls - 46 (57.5%), boys - 34 (42.5%). The distribution according to the forms of JIA was: oligoarthritis - 24 (30%), polyarthritis - 47 (58.75%) and disease duration 4.6 ± 3.03 (4; 2.58-6) years. GFR was calculated twice (first and third months of the study) based on serum creatinine and cystatin C according to the methods: Schwartz (2009), Counahan-Barratt, Hoek F. (2003) and Cystatin C - based equation (2012).

Results. Cystatin C averaged 0.886 ± 0.1495 (0.84; 0.79-0.98) $\mu\text{g} / \text{ml}$. The mean GFR value of Cystatin C - based equation (2012) was 81.04 ± 12.129 (82.92; 71.74-88.53) $\text{ml}/\text{min}/1.73 \text{ m}^2$, which was significantly lower than the similar GFR calculated according to the Hoek method, - 88.81 ± 14.948 (91.05; 77.32-98) $\text{ml}/\text{min} / 1.73 \text{ m}^2$, $p < 0.01$. The percentage of GFR lower than the norm calculated by the formula Cystatin C - based equation (2012) was twice as high as calculated by the Hoek formula: 65 (81.3%) against 33 (41.3%) cases ($p < 0.001$ according to the criterion McNamara). Thus, the Cystatin C-based equation method compared to the Schwartz and Counahan-Barratt methods increased the frequency of GFR disorders by 81.3% ($p < 0.001$) and 47.5% ($p < 0.001$), respectively, in the first month of the study and by 81, 3% ($p < 0.001$) and 55.0% ($p < 0.001$) for the third month.

A similar comparison with the Hoek method showed that according to the Schwartz formula, reduced GFR was detected 41.3% less often ($p < 0.001$), both in the first and third month. The Counahan-Barratt formula did not show significant differences in the first creatinine study (difference of 7.5%, $p > 0.05$), and the second study showed that reduced to Counahan-Barratt was recorded 15.0% less often than according to the method Hoek - deviation close to the significance level, $p < 0,09$.

Conclusions. Cystatin C is a more accurate marker for the assessment of GFR. The mean GFR for Cystatin C - based equation (2012) was slightly lower than for Hoek. Cystatin C-based equation compared with Schwartz and Counahan-Barratt overestimated the frequency of GFR disorders, respectively. The calculation of GFR by the Hoek method had a more accurate result than others.

REFERENCES:

1. Giancane G, Alongi A, Ravelli A. Update on the pathogenesis and treatment of juvenile idiopathic arthritis. *Curr Opin Rheumatol*. 2017 Sep;29(5):523-529. doi: 10.1097/BOR.0000000000000417.
2. Belot A, Bader-Meunier B, Niaudet P, Salomon R, Prieur AM, Noel LH, Quartier P. ANCA-associated glomerulonephritis in systemic-onset juvenile idiopathic arthritis. *Am J Kidney Dis*. 2012 Mar;59(3):439-43. doi: 10.1053/j.ajkd.2011.11.002.
3. Menè P, Franeta AJ, Conti G, Stoppacciaro A, Chimenz R, Fede A, Gallizzi R, Fede C. Extracapillary glomerulonephritis during etanercept treatment for juvenile psoriatic arthritis. *Clin Exp Rheumatol*. 2010 Jan-Feb;28(1):91-3. PMID: 20346246.
4. Gicchino MF, Di Sessa A, Guarino S, Miraglia Del Giudice E, Olivieri AN, Marzuillo P. Prevalence of and factors associated to chronic kidney disease and hypertension in a cohort of children with juvenile idiopathic arthritis. *Eur J Pediatr*. 2021 Feb;180(2):655-661. doi: 10.1007/s00431-020-03792-4.
5. Björk J, Nyman U, Berg U, et al. Validation of standardized creatinine and cystatin C GFR estimating equations in a large multicentre European cohort of children. *Pediatr Nephrol*. 2019 Jun;34(6):. doi: 10.1007/s00467-018-4185-y.
6. KDIGO 2012 Clinical Practice Guideline for the Evaluation and Management of Chronic Kidney Disease. *Kidney Int Suppl*. 2013;3(1):S1– 150.
7. Dharnidharka VR, Kwon C, Stevens G. Serum cystatin C is superior to serum creatinine as a marker of kidney function: a metaanalysis. *Am. J. Kidney Dis*. 2002; 40: 221-226.

**ВИЧ-АССОЦИИРОВАННАЯ НЕФРОПАТИЯ У ДЕТЕЙ:
КЛИНИЧЕСКИЕ ПРОЯВЛЕНИЯ И КРИТЕРИИ ДИАГНОСТИКИ
(ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ)**

Аллахвердиева Зейнаб Сахиб-гызы

ассистент кафедры
Днепровский государственный медицинский университет
г. Днепр, Украина

Аннотация: Первоначально ВИЧ-АН (ВИЧ-ассоциированная нефропатия) была описана у взрослых в 1984 г., а вскоре после этого и у детей. ВИЧ-ассоциированная нефропатия чаще всего развивается у детей африканского происхождения, с тяжелой иммуносупрессией, поздней стадией заболевания, длительной продолжительностью ВИЧ-инфекции, отсутствием высокоактивной антиретровирусной терапии. Первыми симптомами ВИЧ-АН у детей являются протеинурия, микроальбуминурия.

Ключевые слова: ВИЧ-инфекция, дети, нефропатия, протеинурия, микроальбуминурия

Актуальность проблемы ВИЧ-ассоциированной нефропатии в детском возрасте определяется тяжестью течения и прогнозом [1, с. 843-852]. Нефропатия является наиболее частой формой хронического заболевания почек, возникающая непосредственно в результате ВИЧ-инфекции.

Esezobor et al. [2, с. 187-205] исследовали в Юго-Западной Нигерии 88 детей с ВИЧ-инфекцией, возраст которых составлял от 18 месяцев до 16 лет. Частота встречаемости протеинурии составила 20,5%. Авторы в своем исследовании четко указали на значительную положительную связь между наличием протеинурии, тяжелой иммуносупрессией и поздней клинической стадией заболевания ВИЧ-инфекции. Для определения протеинурии использовали соотношения белка мочи к креатинину мочи. Данный метод

важен для детей, у которых для сбора мочи в амбулаторных условиях, может потребоваться предварительный прием жидкости. Определение белка в моче турбидиметрическим методом, подразумевает выявление не только клубочковой протеинурии, но и канальцевой протеинурии. Оба типа распространены при нефропатиях, связанных с ВИЧ-инфекцией. В Нигерии позже Икреме et al. обнаружили высокую распространенность микроальбуминурии - 28,6%, 3% случаев имели множественные гипоезогенные очаги в почках при ультразвуковом исследовании. В данном проспективном исследовании участвовало 98 детей с ВИЧ-инфекцией, в возрасте от 1 до 5 лет - 66,3%, до 1 года- 4,1%, 6 до 12 лет-27,6%, ≥ 12 лет- 2,0%. Авторы помимо полуколичественного исследование мочи тест-полоской определяли микроальбуминурию в моче иммуотурбидиметрическим методом с использованием рассчитанного соотношения альбумина мочи к креатинину мочи и повторяли данное исследование с интервалом в 4 недели. Авторы выявили значимую взаимосвязь микроальбуминурии с тяжелой иммуносупрессией - < 100 клеток -32,7% [3, с.111-118].

Ibrahim et al. в исследовании, проведенном в клинической больнице Майдугури, расположенном в Нигерии сообщили о 34 % случаев протеинурии, выявленной при помощи тест-полоски. Участвовало 250 детей в возрасте от 5 месяцев до 5 лет. В своем заключении ученые отметили, что значительную связь с ВИЧ-АН имели такие факторы как возраст - ≥ 60 месяцев – (78,8%), тяжелая иммуносупрессия – (74,4%) продолжительность высокоактивной антиретровирусной терапия (ВААРТ) менее 1 года - (67,1%), поздняя стадия заболевания – 4 клиническая стадия – (58,8%) [4, с. 843-852].

Два других исследования из Конго с участием ВИЧ-инфицированных детей показали распространенность протеинурии 21,8% и микроальбуминурии 18,2% [5, с. 569-582], [6, с. 769-772].

Gupta et al., выявили распространенность протеинурии у 11,5% детей, а частоту встречаемости микроальбуминурии у 10,6%. В данном исследовании участвовали 139 детей с ВИЧ-инфекцией в возрасте от 18 месяцев до 18 лет.

Как отметили данные авторы, распространенность протеинурии, микроальбуминурии наблюдалась выше у детей с поздней стадией ВИЧ-инфекции- 3, 4 клиническая стадия- 26,32% [7, с. 230-233].

В исследовании Francis Fredrick , Joel M., et al., участвовали 240 детей с ВИЧ-инфекцией в возрасте от 1 года до 14 лет. При помощи тест – полоски у детей выявили 7,1% случаев протеинурии и 20,4% - микроальбуминурии. Проведено ультразвуковое исследование почек у 69 из 153 участников (39,2%), где выявлена повышенная эхогенность паренхимы. Авторами данного исследования было отмечено, что наличие низкого процента содержания CD4+ в крови - <25% (15,6%) влияют на возникновение микроальбуминурии. Также наблюдалось, что протеинурия была выше у детей в возрасте ≥ 10 лет – 13,8%.

Интерес вызывает работа Iduoriyekemwen N.J., et al., с обследованными 99 ВИЧ-инфицированными детьми, которые получают ВААРТ. Средний возраст составил $6,6 \pm 3,5$ года. Частота встречаемости протеинурии-3%, а микроальбуминурии-11,1%. Авторами было обнаружено, что заболевание почек в значительной степени связано с 3, 4 клинической стадией ВИЧ-инфекции – 68,8%, с тяжестью иммуносупрессии взаимосвязи не наблюдалось [8, с. 545-561].

Ignatus K.M., et al., обследовали 330 детей в возрасте до 18 лет с ВИЧ-инфекцией, распространенность микроальбуминурии, выявленная при помощи тест-полоски, составляет 28,8% случаев. Авторы отметили, что наличие микроальбуминурии достоверно связано с тяжестью прогрессирования ВИЧ-инфекции (менее 350 клеток в 1 мкл) в соответствии со стадией заболевания – 3 клиническая стадия – (45,5%), 4 клиническая стадия – (26,4%).

Особый интерес вызывает работа R. Bhimma et al., являющаяся крупномасштабным многоцентровым исследованием в Южной Африке, в котором участвовали 71 детей с ВИЧ-инфекцией, в возрасте от 1 года до 16 лет. Прижизненное морфологическое исследование почек выполнено у 49 детей с ВИЧ-инфекцией. ВИЧ-АН подтверждена у 26,9% пациентов. Наиболее частым гистопатологическим проявлением был фокально-сегментарный

гломерулосклероз (ФСГС), который присутствовал у 32 (65,3%) детей, у 13 пациентов (26,5%) отмечалась коллапсирующая гломерулопатия и у 19 (38,8%) классический фокально-сегментарный гломерулосклероз. У большинства детей - 86,4% наблюдались гематологические изменения в виде анемии, лейкоцитоза и тромбоцитопении. У 69,4% детей электролитные нарушения: гипонатриемия, гипокалиемия, гиперхлоремия, гипокальциемия и гипофосфатемия. Почечная недостаточность присутствовала у 41% детей при первичном обращении. Однако терминальная стадия заболевания почек присутствовала только у 4% этих пациентов. Все пациенты получали ВААРТ. У 79,6% наблюдалось снижение протеинурии, а у 38,8% - полная ремиссия. Данный случай демонстрирует, что нефротический синдром, связанный с ВИЧ-ассоциированной нефропатией, является наиболее частым проявлением нефропатии, связанной с ВИЧ-инфекцией, в детском возрасте [9, с. 821-827].

Текущие рекомендации по анализу мочи основаны на стандартах Американского общества инфекционных заболеваний, которые рекомендуют регулярное тестирование функции почек, включая протеинурию, с использованием полуколичественного теста-полоски мочи и количественного 24-часового анализа протеинурии. Этот подход используется и в других зарубежных исследованиях, где согласно данному протоколу при исследовании мочи тест полоской, $\geq 1+$, рекомендовано проведение количественного измерения мочи.

Протеинурия является чувствительным маркером, позволяющий подтвердить диагноз, указать на гломерулярную или тубулоинтерстициальную причину и оценить терапевтическую эффективность.

Стандартными методами, утвержденными Guidelines-European AIDS clinical Society, для скрининга на протеинурию являются исследование мочи тест полоской, и если результат $\geq 1+$, то необходимо проверить отношение белка мочи к креатинину. Протеинурия считается персистирующей, если она подтверждается в более чем 2 исследованиях с интервалом 2-3 недели. Соотношение белка мочи к креатинину мочи (БМ/К) в одноразовой порции

мочи предпочтительнее соотношения альбумина мочи к креатинину мочи (АМ/К), так как определяет общий белок мочи при гломеруло- и тубулопатиях.

Соотношение АМ/К в значительной степени определяет гломерулярные заболевания и может использоваться для скрининга при ВИЧ- ассоциированной нефропатии. Если имеются значения обоих показателей (БМ/К и АМ/К), то соотношение $БМ/К > АМ/К$ означает тубулярную протеинурию EACS Guidelines-European AIDS Clinical Society, 2019.

Выводы

1. Частота встречаемости ВИЧ-ассоциированной нефропатии у детей составляет от 3 до 34%.

2. ВИЧ-ассоциированная нефропатия чаще всего развивается у детей африканского происхождения, с тяжелой иммуносупрессией, поздней стадией заболевания, длительной продолжительностью ВИЧ-инфекции, отсутствием высокоактивной антиретровирусной терапии.

3. Первыми симптомами ВИЧ-АН у детей являются протеинурия, микроальбуминурия.

4. Морфологические изменения, характерные для ВИЧ- АН у детей: фокально-сегментарный гломерулосклероз, колапс базальной мембраны, дилатация микрокистозных канальцев, интерстициальная ифльтрация, интерстициальный фиброз.

5. Ультразвуковое исследование почек - повышенная эхогенность паренхимы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Halima Umar Ibrahim, Hassan Abdullahi Elechi Prevalence and Pattern of Human Immunodeficiency Virus-Associated Nephropathy among Human Immunodeficiency Virus-Positive Children at the University of Maiduguri Teaching Hospital, Nigeria, 2019;30(4):843-852.

2. Esezobor C.I., Iroha E., Onifade E., Akinsulie A.O., Temiye E.O., Ezeaka C. Prevalence of protei-nuria among HIV-infected children attending a

tertiary hospital in Lagos, Nigeria. *J Trop Pediatr* 2010;56:187-205.

3. Ikpeme E.E., Ekrikpo U.E., Akpan M.U., Ekaidem S.I. Determining the prevalence of human immunodeficiency virus-associated nephropathy (HIVAN) using proteinuria and ultrasound findings in a Nigerian paediatric HIV population. *17] Med J* 2012;11:13.

4. Halima U.I. et al. Prevalence and Pattern of Human Immunodeficiency Virus-Associated Nephropathy among Human Immunodeficiency Virus-Positive Children at the University of Maiduguri Teaching Hospital, Nigeria: 2019, Volume : 30, [Issue : 4, Page : 843-852.

5. Lucie Charlotte Ikobo, Roland Bienvenu Ossibi Ibara et al., Proteinuria in children Living with HIV on Highly active antiretroviral therapy, 2020.

6. Ekulu P.M., Aloni M.N., Harambat J, et al. *Pediatr Nephrol.*2016;31:769–772. Microalbuminuria among HIV-infected antiretroviral therapy-naive children in the Democratic Republic of Congo.

7. Gopila Gupta, Alok Hemal, Abhijeet Saha, Kanika Kapoor, Parul Goyal, Ashish Datt Upadhyay Proteinuria in HIV-infected Indian children 2017 *Jul;47(3):230-233. doi: 10.1177/0049475516668963.*

8. Nosakhare J. Iduoriyekemwen, Wilson E Sadoh, Ayebo E Sadoh Prevalence of renal disease in Nigerian children infected with the human immunodeficiency virus and on highly active anti-retroviral therapy DOI: 10.4103/1319-2442.1063642013.

9. Duran Ramsuran, Rajendra Bhimma , Pratistadevi K. Ramdial, Elaene Naicker, Miriam Adhikari, Julian Deonarain, Yetish Sing & Thajasvarie Naicker *Pediatric Nephrology.*The spectrum of HIV-related nephropathy in children volume 27, pages821–827 2012).

К ВОПРОСУ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОРМОНОВ

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Айталиева Дияра Данияр кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Комилова Севара Абдумурат кизи

студентка.

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент,

Миралимова Севара Рустам кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Введение гормона паращитовидных желез вызывало у собак кратковременное повышение условно-рефлекторной деятельности, которое сменялось снижением величины условных рефлексов, ускорением их угашения, усилением последовательного торможения, развитием сонливости. При экстирпации паращитовидных желез наступает резкое ослабление и даже полное исчезновение условных и безусловных оборонительных рефлексов у собак. Кроме того, нарушаются отношения между возбуждательными и тормозными процессами за счет ослабления возбуждательного, создающего относительное преобладание тормозного.

Таким образом, гормон паращитовидной железы, видимо, путем регулирования уровня кальция в крови поддерживает работоспособность корковых клеток главным образом путем активации возбуждательных процессов.

Авторами установлено, что помимо фактов влияния патологии

надпочечников на состояние психической деятельности человека, показано, что гормоны коркового слоя (кортикостероиды) снимают утомление, а гормон мозгового вещества (адреналин) активизирует эмоциональную сферу.

Частичные экстирпации надпочечников у собак приводят к глубоким и длительным изменениям высшей нервной деятельности. Положительные условные рефлексы изменялись у животных разного типа нервной системы по-разному, более определенными были изменения отрицательных рефлексов.

Характерное нарушение тормозных процессов проявлялось в том, что угашение всех рефлексов протекало значительно медленнее, чем в норме, а восстановление угашенного рефлекса происходило быстрее. Кроме того, наступали резкие искажения силовых отношений раздражителей и реакций.

При удалении мозгового вещества надпочечников обнаружены разнообразные нарушения условных рефлексов, также зависящие от типов нервной системы подопытных собак. Но для всех подопытных животных характерным было ослабление процессов внутреннего торможения с 1-й недели после операции. Раздражительный же процесс сначала усиливался, а затем ослабевал. Эти нарушения были длительными и проявлялись больше у собак с малой силой корковых процессов. Безусловные слюнные рефлексы были повышены у всех животных с 9–10-го дня после операции и к 3-му месяцу превышали исходную величину примерно на 20 %. Введение адреналина способствовало нормализации условно-рефлекторной деятельности. Однократное введение собакам кортизона в малой дозе вызывало значительное увеличение положительных условных слюнных рефлексов, сменявшееся их уменьшением (рис.).

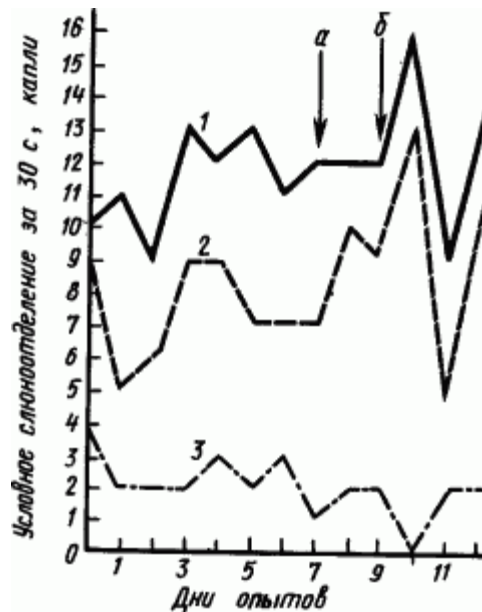

Рис.1 Изменения условных рефлексов у собаки после введения кортизона в дозе 0,25 мг на 1 кг массы (по Н. Николаеву):

А — контрольное введение физиологического раствора, *б* — введение кортизона; *1* — слюноотделение на зуммер, *2* — то же, на свет, *3* — то же, на метроном 60 ударов/мин (дифференцировочный раздражитель).

Физиологами был отмечен тот факт, что улучшалась и дифференцировка. Однако у животных со слабыми процессами возбуждения и торможения возникали нарушения условно-рефлекторной деятельности. Гидрокортизон, введенный крысам, укорачивал время поисков животными выхода из лабиринта и уменьшал количество ошибок в выборе ими пути.

Интересные данные были получены в опытах на собаках, которым вводился гормон гипофиза, усиливающий естественную выработку гормонов надпочечниками — адренокортикотропный гормон (АКТГ). Наблюдение за слюнными условными рефлексам у этих животных показало, что характер влияния АКТГ очень зависит от типологических особенностей нервной системы собак. Таким образом, гормоны мозгового и, в особенности, коркового вещества надпочечников, могут усиливать и возбуждательные, и тормозные процессы, повышая работоспособность клеток коры головного мозга и способствуя нормализации ее деятельности в случаях нарушения.

Клиническая эндокринология дает много примеров того, что поражения

гипофиза сопровождаются разнообразными нарушениями высшей нервной деятельности больных. Одни из влияний гипофиза на деятельность коры мозга могут осуществляться через стимулирующее действие гонадотропного гормона его передней доли на половые железы. По-видимому, таким путем некоторые формы гиперфункции гипофиза вызывают патологическое преобладание процессов возбуждения. Иное действие на процессы высшей нервной деятельности оказывают гормоны задней доли гипофиза. Так, введение больших доз этих гормонов собакам приводило к угнетению условных пищевых слюноотделительных рефлексов. Однако угнетение условных рефлексов наблюдали и в результате гипофизэктомии. Возможно, это объясняется относительным преобладанием в норме стимулирующего действия гонадотропного гормона.

Другим объяснением противоречивых результатов, полученных при изучении влияния гипофиза на условно-рефлекторную деятельность, может быть наличие фазности в его действии. Об этом свидетельствуют данные об изменении условных двигательных оборонительных рефлексов у собак под влиянием длительного применения препаратов гипофиза; показано, что это действие зависит от текущего состояния коры мозга.

Итак, в конце литературного обзора можно отметить, что гипофиз вторично повышает условно-рефлекторную деятельность с помощью гонадотропного гормона, а гормонами задней доли может ее стимулировать или угнетать в зависимости от количества гормона и длительности его действия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воронин Л.Г. Физиология высшей нервной деятельности. М., 1979.
2. Дмитриев А.С. Физиология высшей нервной деятельности. М., 1974.
3. Коган А.Б. Основы физиологии высшей нервной деятельности. М., 1959 Павлов И.П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга // Полн. собр. тр. М., Л., 1947. Т. 4.

4. Физиология высшей нервной деятельности // Сер. Руководство по физиологии. М. 1970. Т. I; 1971, Т. II.
5. Амосов Н.М. Алгоритмы разума. Киев, 1979.
6. Бассин Ф.В. Проблемы бессознательного. М., 1968. Бехтерева Н.П. Нейрофизиологические аспекты психической деятельности человека. Л., 1974.
7. Иваницкий А.М. Мозговые механизмы оценки сигналов. М., 1976.
8. Костандов Э.А. Восприятие и эмоции. М. 1977.
9. Леонтьев А.И. Проблемы развития психики. М., 1981. Линдсей П., Норман Д. Переработка информации у человека. М., 1974.
10. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. М., 1973. Небылицын Н.Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий. М., 1976.

АНАЛИЗ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЩИТОВИДНОЙ ЖЕЛЕЗЫ

Ахраров Хабибулла Хамидуллаевич

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Даниярова Мухаббат Уразбек кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Тургунова Зарнигор Абдулбори кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Кулдашева Одинахон Кобулжон кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт

г. Ташкент

Щитовидная железа интересовала врачей еще на заре истории медицины. В основе интереса современных врачей к щитовидной железе лежит ряд заболеваний, которые группируются в гипотиреоидные или гипертиреоидные состояния. С накоплением знаний о физиологии и биохимии щитовидной железы появились и продолжают появляться все более тонкие методы диагностики и лечения этой группы заболеваний.

Анализ литературы показал, что любой организм следует рассматривать в единстве с окружающей средой, обеспечивающей его пищей и водой, кислородом и теплом. Зависимость от окружающей среды проявляется в том, что организмы получают из нее следовые количества некоторых веществ, например, иодида. Выяснение путей использования иодида для синтеза тиреоидных гормонов, а также роли этих гормонов в жизнедеятельности организма лежит в основе современных подходов к лечению заболеваний

щитовидной железы.

Хотя еще в древности египетские врачи назначали больным зобом высушенные морские водоросли и губки, отчетливая связь между дефицитом йода и зобом была установлена только в XX столетии (Marine).

В литературе отмечено, что щитовидная железа состоит из двух долей, расположенных на шее по обеим сторонам трахеи ниже щитовидного хряща. По кровоснабжению она занимает одно из первых мест в организме. Иннервируется железа сетью нервных волокон, идущих к ней из нескольких источников: из среднего шейного симпатического узла, от блуждающего, языкоглоточного и подъязычного нервов. Щитовидная железа имеет дольчатое строение. Ткань железы каждой доли состоит из множества замкнутых железистых пузырьков, называемых фолликулами. В коллоиде щитовидной железы находится йодсодержащий белок тиреоглобулин. Наряду с этим в коллоиде содержится некоторое количество мукополисахаридов. Гормоны щитовидной железы делят на две группы: йодированные гормоны – тироксин (тетрайодтиронин), трийодтиронин, и неиодированный гормон – тиреокальцитонин (кальцитонин).

Впервые гормон щитовидной железы (тироксин) получил в чистом виде английский исследователь Кендалл в 1915 г. В 1927 г. его соотечественник Харингтон выяснил химическое строение гормона. В дальнейшем из щитовидной железы был получен еще один гормон, содержащий йод – трийодтиронин. Содержание тироксина в крови больше, чем трийодтиронина. Однако активность трийодтиронина в 4-10 раз больше, чем тироксина. В 1962 г. канадским исследователем Коппом впервые было установлено существование в организме животных и человека гормона, не содержащего йод – тиреокальцитонина, участвующего в регуляции кальциевого обмена.

Синтез йодированных тиреоидных гормонов состоит из нескольких стадий: образование коллоида (тиреоглобулина), энергозависимый захват йода щитовидной железой (содержание йода в щитовидной железе в 30-40 раз превышает содержание в плазме), включение йода в тирозин в составе

тиреоглобулина, связывание иодированных остатков тирозила с образованием тиронинов. Йодирование тиреоглобулина стимулируется особым ферментом – тиреидпероксидазой. Продуктами йодирования тиреоглобулина являются: 1) монойодтирозин; 2) дийодтирозин; 3) трийодтиронин и 4) тетраiodтиронин (тироксин). Первые два йодированных соединения не обладают гормональной активностью, вторые два – активные гормоны щитовидной железы. Отношение тироксина и трийодтиронина в молекуле тиреоглобулина составляет 4:1. Весь процесс происходит в белке тиреоглобулине в фолликулях железы. Затем в результате протеолитического отщепления белка происходит высвобождение йодтиронинов T3 и T4 в циркуляцию. Выделение гормонов щитовидной железы из фолликула в кровь происходит только после гидролиза тиреоглобулина. В щитовидной железе обнаружены катепсины, гидролизующие тиреоглобулин. При гидролизе тиреоглобулина освобождаются активные гормоны – трийодтиронин и тироксин. В норме у человека ежедневно секретруется около 70 мкг тироксина и 25 мкг трийодтиронина. В норме 40% T4 в периферических тканях под действием дейодиназы превращается в T3, который в 5 раз активнее T4, а 45% T4 плазмы превращается в неактивный метаболит. Таким образом, весь T4 плазмы распадается и может считаться прогормоном для T3. Необходимо отметить, что на 85% плазменный T3 – это продукт дейодинации T4, и лишь на 15% - секретированного T3.

Специалистами утверждено, что регуляция образования и транспорт йодированных гормонов щитовидной железы:

1. Гормон аденогипофиза тиреотропин влияет на все этапы образования йодированных гормонов в щитовидной железе: способствует поглощению йода железой, превращению иона йода в молекулярный йод, йодированию тиреоглобулина.

2. Установлена определенная зависимость между содержанием йода и гормонообразовательной активностью щитовидной железы. Малые дозы йода стимулируют образование гормонов за счет усиления функции секреции фолликулов железы. Большие дозы йода по принципу обратной отрицательной

связи тормозят процессы гормонопоэза, особенно, когда функция железы повышена. К факторам, угнетающим захват йода щитовидной железой, относятся перхлорат (ClO_4^-), пертехнетат (TcO_4^-), тиоцианат (SCN^-), тиомочевина, сульфонамиды, высокие концентрации йодида.

3. Вегетативная нервная система: возбуждение постганглионарных симпатических нервных волокон, идущих от средних шейных симпатических ганглиев, приводит к повышению активности щитовидной железы, а активность блуждающего нерва обуславливает снижение гормонообразовательной функции железы.

4. Гипоталамическая область также оказывает выраженное влияние на образование гормонов в щитовидной железе через тиреолиберин.

5. Возбуждение ретикулярной формации ствола мозга ведет к повышению функциональной активности щитовидной железы за счет усиления выработки тиреолиберина гипоталамусом.

6. Кора большого мозга также принимает участие в регуляции активности щитовидной железы. В опытах на животных с удаленной корой было установлено, что в первый период после декорткации отмечается усиление активности щитовидной железы, в дальнейшем функция щитовидной железы снижается.

Транспорт йодированных гормонов ЩЖ: оба йодированных гормона – Т4 и Т3 в крови находятся не в свободном виде, а в соединении с белками глобулиновой фракции. Этот белок получил название тироксинсвязывающий глобулин. Кроме того, гормоны щитовидной железы могут связываться также альбумином плазмы крови. Тироксин прочнее комплексируется с белками плазмы крови, чем трийодтиронин. Поэтому последний быстрее и лучше проникает в ткани и проявляет в них большую биологическую активность, чем тироксин.

Для исследования в крови циркулирующих гормонов щитовидной железы определяется связанный с белком йод (СБЙ), так как йод входит в основном в состав тиреоидных гормонов. В норме уровень СБЙ составляет 4-8 мкг%. При

поступлении тироксина в кровоток он захватывается, в частности, клетками печени. Печень является главным органом, регулирующим уровень гормонов щитовидной железы. В печени тироксин образует парные соединения с глюкуроновой кислотой. Последние не обладают гормональной активностью и выносятся желчью в желудочно-кишечный тракт, а далее удаляются. Образование парных соединений тироксина с глюкуроновой кислотой рассматривается как дезинтоксикационный процесс, благодаря которому предотвращается чрезмерное насыщение крови гормонами. Опыты с радиоактивным I^{131} показали, что в организме взрослого человека ежедневно полностью разрушается в среднем около 300 мкг тироксина и трийодтиронина.

Йодированные гормоны щитовидной железы оказывают выраженное влияние на многие функции и ткани организма.

1. Влияние на функции ЦНС было, в частности, продемонстрировано в опытах на собаках при длительном введении больших доз тироксина – животные становятся беспокойными, у них усиливаются сухожильные рефлексы, появляется дрожание конечностей. Удаление щитовидной железы у животных резко снижает их двигательную активность, ослабляет оборонительные реакции. Введение тироксина устраняет указанные нарушения.

2. Влияние на высшую нервную деятельность. У собак после удаления щитовидной железы условные рефлексы и дифференцировочное торможение вырабатываются с большим трудом. Сформированный условный рефлекс оказывается на следующий день утраченным, и его приходится вырабатывать снова. Введение тироксина усиливает процесс возбуждения в коре большого мозга, что приводит к нормализации условнорефлекторной деятельности животных.

3. Влияние на процессы роста и развития показано в различных опытах и клинических наблюдениях. Так, удаление щитовидной железы в молодом возрасте вызывает задержку роста тела. Нарушается развитие скелета. Центры окостенения появляются поздно. Замедляется развитие почти всех органов, половых желез.

4. Влияние на обмен веществ. Тиреоидные гормоны воздействуют на обмен белков, жиров, углеводов, минеральный обмен. Тироксин усиливает расходование всех видов питательных веществ, потребление тканями глюкозы. Под влиянием гормонов щитовидной железы заметно уменьшаются запасы жира и гликогена в печени. Многообразное действие йодированных гормонов на обмен веществ связано с их влиянием на внутриклеточные процессы окисления и образования белка. Усиление энергетических процессов под влиянием тиреоидных гормонов является причиной исхудания, обычно возникающего при гипертиреозе. При введении животным гормонов щитовидной железы происходит значительное повышение основного обмена веществ. Так, если ввести собаке 1 мг тироксина, то суточный расход энергии увеличивается примерно на 1000 ккал.

5. Влияние на деятельность органов. Тироксин увеличивает частоту сердечных сокращений, дыхательных движений, повышает потоотделение. Кроме того, тироксин снижает способность крови к свертыванию и повышает ее фибринолитическую активность. Это связано с тем, что гормон уменьшает образование в печени, почках, легких и сердце факторов, принимающих участие в процессе свертывания крови, и увеличивает синтез антикоагулянтов, а также веществ, повышающих фибринолитические свойства крови. Тироксин угнетает функциональные свойства тромбоцитов – их адгезивную и агрегационную способность, что обусловлено изменением в них метаболизма простагландинов и циклических нуклеотидов.

Суммируя действие тиреоидных гормонов, отметим их эффекты.

- Калоригенный эффект- увеличение потребления кислорода с увеличением теплообразования за счёт разобщения окисления и фосфорилирования. Стимуляция синтеза белка во всех тканях. В ЦНС стимулирует синтез ряда белков: микротубулин-ассоциированных протеинов, изотубулинов в-4, миелина, калбиндина, белков клеток-Пуркинье, фактора роста нервов, синапсина-1, РС-3 протеина. В ЦНС влияют на деление нейробластов, нейрональную миграцию, созревания и дифференцировку

нейронов, образование рецепторов.

Таким образом, подводя итог литературного анализа можно сказать что изучение функции щитовидной железы имеет свою ценность в медицине.

ЛИТЕРАТУРА

1. Косицкий Г.И. (ред.). Физиология человека // Учебник. – М.: Медицина, 1985. -554с.
2. Ноздрачев А.Д. (ред.). Общий курс физиологии человека и животных // Учебник. – М.: Высшая школа, 1991, т.1, 528 с.; т.2, 528 с.
3. Ткаченко Б.И. (ред.). Основы физиологии человека // Учебник. – СПб., Международный фонд истории науки, 1994, т.1, 566с., ил., т.2, 412 с.
4. Угрюмов М.В. Механизмы эндокринной регуляции // М.: Наука, 2000. - 295с.
5. Дунгердоржин З. Совершенствование дифференциальной диагностики заболеваний щитовидной железы: автореф. дис. . канд. мед. / З. Дунгердоржин. Улаанбаатар, 2001. — 23с.
6. Евменова Т.Д. Обоснование, разработка и применение методологии органосохраняющих вмешательств в лечении узловых патологий щитовидной железы: автореф. дис. . д-ра мед. наук / Т. Д. Евменова. СПб., 2001. - 41с.
7. Заболоцкая Н.В. Основные аспекты ультразвуковой диагностики заболеваний щитовидной железы / Н.В. Заболоцкая // УЗ в акушерстве, гинекологии и педиатрии. — 1994. — № 3. — С. 127 — 136.
8. Заболоцкая Н.В. Ультразвуковое исследование щитовидной железы. // Клиническое руководство по ультразвуковой диагностике / под ред. В .В. Митькова. М.: Видар, 1997. - С. 371 - 376.
9. Маркова Н.В. Значение ультразвуковой ангиографии в диагностике основных заболеваний щитовидной железы: автореф. дис. канд. мед. наук / Н.В. Маркова. М., 2001. - 26с.
10. Митьков В.В. Трехмерная эхография в оценке объема щитовидной железы / В.В. Митьков, Р.С. Батаева, М.Д. Митькова // Ультразвуковая и

функциональная диагностика. — 2003. — №4. С.35 -41.

11. Мунир — Уль — Хак О прогнозировании послеоперационного гипотиреоза / Мунир Уль — Хак, А.Н. Барсуков, О.А. Коноплев // Вестник Смоленской медицинской академии. - 2001. -№1. - С. 12-14.i

12. Мурадин Г.Г. Эффективность ультразвукового исследования в диагностике заболеваний щитовидной железы / Г.Г. Мурадин // Материалы межобластной конференции: сб.статей. Орел, 1999. -С.302- 303.

13. Мухина Т.С. Возрастные особенности строения и латентная патология щитовидной железы: дис. .канд. мед. наук / Т. С. Мухина. — Белгород ; Курск, 2008. — 135с.

14. Gotway M.B. MR imaging of the thyroid and parathyroid glands / M.B. Gotway, C.B. Higgins // Magn. Reson. Imaging. Clin. N. Am. 2000. -Vol.8, N1.—P. 163 — 182. ,

15. Gough I.R. Total thyroidectomy for management of thyroid disease / I.R. Gough, D. Wilkinson // World J. Surg. 2000. - Vol.24, N8. i1. P.962-965.

16. Grigsby P.W. Contralateral papillary thyroid cancer at completion thyroidectomy has no impact on recurrence or survival after radioiodine treatment / P.W. Grigsby, R.M. Reddy, J.F. Moley // Surgery. -2006. V. 140, №6. - P. 1043-1049.

17. Hegedus L. High incidence of normal thyroid gland volume in patients with Graves' disease / L. Hegedus, J.M. Hansen, S. Karstrup // Clin. Endocrinol. (Oxf). 1983. - Vol. 19. -P.603-607.

18. Hegedus L. The determination of thyroid volume by ultrasound and its relationship to body weight, age and sex in normal subjects / L. Hegedus et al. // J. Clin. Endocrinol. Metabol. 1983. - Vol. 56. - P.260-262.

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРИНАТАЛЬНОГО АНАМНЕЗУ В ДІТЕЙ З
ХРОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ НИРОК**

Вакуленко Людмила Іванівна

Д.мед.н., професор кафедри педіатрії 2

Бадогіна Людмила Петрівна

К.мед.н., доцент кафедри педіатрії 2

Дніпропетровський державний медичний університет

Дніпро, Україна

Анотація. У статті розглянуті особливості акушерського та перинатального анамнезу у дітей з I-III стадіями хронічної хвороби нирок. Виявлено, що 73,8% дітей з хронічною хворобою нирок народилися від вагітності з патологічним перебігом, а обтяжений перинатальний анамнез мали 69,2% дітей. Виявлені особливості потребують урахування при визначенні факторів ризику формування ХХН.

Ключові слова: діти, хронічна хвороба нирок, акушерський анамнез, перинатальний анамнез.

Актуальність. Поширеність хронічної хвороби нирок (ХХН) та пов'язаних з нею факторів ризику зростає у всьому світі. Актуальною проблемою є гіподіагностика ХХН у дітей [1, с.15]. Поодинокі популяційні дослідження в педіатрії показують, що поширеність ХХН всіх стадій може досягати 1%. У дітей з вродженими захворюваннями ХХН прогресує повільніше, ніж у дітей із набутою нефропатією, що призводить до нижчої частки вроджених аномалій нирок та сечовивідних шляхів як причини термінальної стадії захворювання нирок [2, с. 476]. Саме тому визначення особливостей акушерського та перинатального анамнезу в дітей з ХХН є актуальним у вивчення проблеми ХХН у дітей.

Матеріали і методи. Обстежено 214 дітей 6 - 17 років (81 хлопчик, 133

дівчинки) з хронічною хворобою нирок (ХХН) I-III стадій. Контрольну групу склали 60 умовно здорових дітей аналогічного віку, які не мали лабораторних та інструментальних ознак ураження сечовидільної системи, а також гострої та хронічної патології з боку інших органів і систем. Проведено аналіз акушерського та перинатального анамнезу.

Результати дослідження та їх обговорення.

Усі діти були поділені на вікові групи: 6-10 років (63 пацієнти), 11-14 років (70 пацієнтів), 15-18 років (81пацієнт). В цілому, ХХН у дівчаток реєструвалася в 1,6 рази частіше, ніж у хлопчиків ($p<0,05$).

Залежно від стадії ХХН пацієнти були розподілені на 3 групи. До 1-ї групи ввійшли 153 хворих з ХХН I стадії, до 2-ї групи - 39 хворих із ХХН II стадії, до 3-ї групи -22 дітей із ХХН III стадії. В 1-ій групі ХХН статистично значуще частіше реєструвалася у дівчаток ($p<0,05$). У 2-ій та 3-ій групах переважали хлопчики, – відповідно в 1,4 та 1,8 рази частіше в порівнянні з дівчатками. Відомо, що чоловіча стать традиційно розглядається в якості фактору ризику розвитку ХХН [3, с.125]. Статеве дозрівання є часом більш швидкого прогресування захворювання нирок, тому підліткам з ХХН, що виникає на тлі аномалій розвитку сечовидільної системи, слід приділяти особливу увагу [4, с. 83].

За стажем захворювання пацієнти були розподілені на наступні групи: до 5 років, від 5до 10 років, більше 10 років. При проведенні аналізу тривалості захворювання виявлено, що більшість (45,8%) мали стаж захворювання від 5 до 10 років, а 90,9% хворих зі стажем більше 10 років належали до 3-ї групи.

Аналіз особливостей акушерського анамнезу показав, що фізіологічний перебіг пологів спостерігався лише у 26,2% матерів дітей з ХХН, статистично значуще рідше в порівнянні з групою контролю – 83,3%, ($p<0,05$). Більшість обстежених дітей з ХХН народилися від вагітності з патологічним перебігом – 73,8% ($p<0,05$) (табл.1).

Таблиця 1

Особливості акушерського анамнезу в дітей з хронічною хворобою нирок

Патологія	Діти основної групи, n=214		Контрольна група, n=60	
	Абс.	%	Абс.	%
Токсикоз 1-ї половини вагітності	66	30,8	5	8,3
Токсикоз 2-ї половини вагітності	51	23,8	-	
Загроза викидню в 1-ій половині вагітності	42	19,6	-	
Загроза викидню в 2-ій половині вагітності	35	16,6	-	
Анемія в 1-ій половині вагітності	20	9,4	-	
Анемія в 2-ій половині вагітності	42	19,6	-	
Гестоз	51	23,8	-	
Прееклампсія	33	15,4	-	
Вагітність на тлі ГРЗ та інших інфекцій в 1-ій половині	40	18,7	2	3,3
Вагітність на тлі ГРВІ та інших інфекцій в 2-ій половині	13	6,7	2	3,3
Гестаційний пієлонефрит	24	11,2	-	
Вагітність на тлі хронічної хвороби нирок	38	17,8	-	
Вагітність на тлі іншої хронічної соматичної патології	26	12,2	-	
Шкідливі звички у вагітної	65	30,4	-	
Вагітність на фоні нервової напруги	49	22,9	1	1,7
Професійні шкідливості під час вагітності	29	13,6	-	
Патологічний перебіг пологів, які потребували акушерської допомоги	31	14,5	-	
Маловоддя	17	7,9	-	-
Передчасні пологи	8	3,7	-	
Пологи в сідничному передлежанні	13	6,1	1	1,7
Стрімкі пологи	39	18,2	-	-
Пологи кесаревим розтином	30	14,0	2	3,3
Несприятливий перебіг попередніх вагітностей	21	9,8	-	
Вегето-судинна дисфункція у матері	72	33,6	2	3,3
Вагітність на тлі артеріальної гіпертензії	63	29,4		

Токсикоз 1-ї половини вагітності реєструвався у 30,8% матерів, вірусні інфекції - у 18,7%. Встановлено, що ранній токсикоз, загроза переривання вагітності, гостра респіраторно-вірусна інфекція в I триместрі частіше асоціюються з більш важкою недиференційованою дисплазією сполучної тканини [5, с.83].

Гестаційний пієлонефрит реєструвався в 11,2% матерів. Частота захворюваності на гестаційний пієлонефрит в Україні коливається від 5% до 15%, а в останні роки спостерігається його зростання [6, с.12]. Ймовірність формування перинатальної патології в дітей від матерів з гестаційним пієлонефритом, за даними дослідників, у 8-9 разів вища, ніж у здорових дітей [7, с.99]. Окремі автори вважають гестаційний пієлонефрит тератогенним чинником, який може впливати на розвиток сечовидільної системи плода.

Вагітність на тлі ХХН у матері реєструвалась у 17,8% пацієнтів. Є дані, що в подальшому у більшій частини цих дітей діагностуються аномалії сечовидільної системи, ідентичні материнським [6, с.12].

Аналізуючи патологічні фактори, ми прийшли до висновку, що мала значення не тільки наявність різних несприятливих чинників, а й їх поєднання та сумарний вплив на перебіг вагітності. У переважній більшості жінок, які мали патологічний перебіг вагітності, в 77,6% випадків реєструвалась 2 і більше чинники. Діючи сумарно, фактори сприяли більш швидкому розвитку хронічної гіпоксії, яка негативно впливала на формування та розвиток ниркової тканини. Наявність спадкової обтяженості за нефрологічними захворюваннями по материнській лінії поряд з патологічним перебігом вагітності у матері, наявністю TORCH-інфекції є предиктором розвитку ХХН у дитини [8, с.136].

Доведено, що хронічна внутрішньоутробна гіпоксія плода є фактором ризику ниркового дизембріогенезу, який в подальшому проявляється незрілістю, вогнищевими дисплазіями й вадами розвитку з боку сечовидільної системи. Перинатальний анамнез хворих на ХХН відображений у таблиці 2.

В цілому, обтяжений перинатальний анамнез реєструвався у 69,2% хворих на ХХН, статистично значуще частіше в порівнянні з групою контролю ($p < 0,05$). Асфіксія в цілому реєструвалась у 19,2% хворих на ХХН, але більше ніж у третини в структурі всіх народжених в асфіксії, у 36,6%, вона була тяжкого ступеню та потребувала застосування реанімаційних заходів. Перинатальне ураження ЦНС також було діагностовано вірогідно частіше у хворих з ХХН (30,8%), ніж в групі контролю – у 6,7 %, ($p < 0,05$).

Обтяжений перинатальний анамнез реєструвався у 69,2% хворих на ХХН, статистично значуще частіше в порівнянні з групою контролю ($p < 0,05$). Асфіксія в цілому реєструвалась у 19,2% хворих на ХХН, але більше ніж у третини в структурі всіх народжених в асфіксії, у 36,6%, вона була тяжкого ступеню та потребувала застосування реанімаційних заходів. Перинатальне ураження ЦНС також було діагностовано вірогідно частіше у хворих з ХХН (30,8%), ніж в групі контролю – у 6,7 %, ($p < 0,05$).

Таблиця 2

Особливості перинатального анамнезу в дітей з хронічною хворобою нирок

Патологія	Діти з ХХН, n=214		Контрольна група, n=60	
	Абс	%	Абс	%
Асфіксія	41	19,2	-	
В тому числі, тяжка асфіксія	19	8,9		
Затримка внутрішньоутробного розвитку	79	36,9		
Затримка психомоторного розвитку	42	19,6	-	
Перинатальне ураження ЦНС	66	30,8	4	6,7
Функціональні порушення кишківника	91	42,5	3	1,7
Часті зригування	48	22,4		
Затяжна кон'югаційна жовтяниця	35	16,4		
Штучне вигодовування	129	60,3	4	6,7

Ознаки затримки внутрішньоутробного розвитку у вигляді відхилення антропометричних показників при народженні за різними типами мали 36,9% дітей, що вказувало на дію несприятливих чинників у різні періоди вагітності. Найчастіше реєструвався диспластичний варіант (48,1%), який свідчив про вплив патологічних факторів з початку вагітності [8, с.136].

Значна кількість хворих на ХХН (71,5%) мали поєднання станів, які можна вважати ознаками морфо-функціональної незрілості (відставання в психомоторному розвитку, функціональних порушень шлунково-кишкового тракту у вигляді закрепів, нестійкого стільця, частих зригувань, затяжної кон'югаційної жовтяниці).

Висновки. Таким чином, 73,8% дітей з ХХН народилися від вагітностей, що мали патологічний перебіг. Обтяжений перинатальний анамнез реєструвався у 69,2% хворих на ХХН. Вивчення особливостей акушерського та

перинатального анамнезу виявило особливості, які потребують урахування при визначенні факторів ризику формування ХХН.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Levin A, Stevens PE, Bilous RW, Coresh J, De Francisco ALM, De Jong PE, et al. Kidney Disease: Improving Global Outcomes (KDIGO) CKD work group. KDIGO 2012 Clinical practice Guideline for the Evaluation and Management of Chronic Kidney Disease. *Kidney Int Suppl.* 2013;3(1):1-150.
2. Harambat J, Madden I, Hogan J. Épidémiologie de la maladie rénale chronique chez l'enfant [Epidemiology of pediatric chronic kidney disease]. *Nephrol Ther.* 2021 Oct;17(6):476-484.
3. Подзолков ВИ, Брагина АЕ. Хроническая болезнь почек как мультидисциплинарная проблема современной медицины. *Терапевтический архив.* 2018;06:121-129.
4. Winnicki E, Copp N. Congenital Anomalies of the Kidney and Urinary Tract in Adolescents. *Adolescents with Chronic Kidney Disease.* 2018:81-92.
5. Крыганова ТА, Длин ВВ. Частота аномалий органов мочевой системы и функциональное состояние почек в зависимости от степени выраженности дисплазии соединительной ткани у детей. *Российский вестник перинатологии и педиатрии.* 2016; 3:81-86.
6. Медведь ВІ. Актуальні питання діагностики та лікування гестаційного пієлонефриту. *Здоров'я України.* 2021;1(42):12.
7. Талалаєнко ЮО, Юліш ЄІ, Талалаєнко ОК. Пієлонефрит, плацента і новонароджений (огляд літератури). *Медико -соціальні проблеми сім'ї.* 2014; 1 (19): 98 - 103.
8. Крючко ТА, Остапенко ВП, Луканин АВ. Генетические предикторы хронизации пиелонефрита у детей. *Семейная медицина.* 2016;(64):135-137.

УДК: 616-618

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗАХВОРЮВАНЬ ТКАНИН ПАРОДОНТУ НА РОЗВИТОК ГОСПІТАЛЬНОЇ ПНЕВМОНІЇ ЯК УСКЛАДНЕННЯ ПРИ COVID-19

Лисюк Максим Вікторович

студент 4 курсу стоматологічного факультету
Тернопільський національний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
м. Тернопіль, Україна

Анотація Сучасне людство живе в складних соціально-економічних умовах, що обумовлює розвиток хронічних хвороб, нових штамів вірусів та згубну взаємодію між даними явищами. Всім відомо, що супутні захворювання завжди ускладнюють перебіг інфекції в людському організмі і це факт. У даній статті наведенні аргументовані докази наскільки важливою є гігієна ротової порожнини та профілактика розвитку пародонтиту, який є одним з тригерів до розвитку ускладнень коронавірусної інфекції.

Ключові слова: пародонтит, COVID-19, ускладнення, гігієна ротової порожнини, профілактика

Пародонтит – це хронічна запальна реакція людського організму на певну групу бактерій, що призводить до руйнування опорної сполучної тканини та кісткової структури зуба. Це поширена інфекція ротової порожнини, яка може вплинути на сприйнятливність організму пацієнта до системних захворювань.

Відомо, що біоплівки ясенного нальоту діють як резервуар грамнегативних анаеробних бактерій, які є основними патогенами госпітальної пневмонії і через ясенну рідину, яка містить важливі біологічно активні молекули, такі як ферменти та цитокіни, можуть проникати в слину та аспіруватися [1, с. 565].

На сьогоднішній день, найвпливовішим тригером захворювань тканин

пародонту залишається тютюнопаління.

В сучасній науковій літературі описано вплив тютюну на тканини пародонту. Встановлено, що тютюнопаління спричиняє так звані рецесії, депонуючи зубний наліт. Щоб дослідити вплив куріння на реакцію нехірургічного лікування пародонтиту, рядом науковців було проведено проспективне дослідження на 65 курцях і 68 некурців у контрольній групі. У курців було виявлено більше ознак захворювань тканин пародонту і лікування не зупинило процес повністю [2, с.163].

На ранніх стадіях розвитку пародонтиту перебіг вказаного захворювання можна полегшити за допомогою певних заходів, таких як використання фторидів, скорочення споживання цукру, тютюну та алкоголю. Такі заходи призведуть до покращення здоров'я ротової порожнини, зокрема тканин пародонту, та загального самопочуття [3, с. 407].

Отже, зубний наліт – це біоплівка мікроорганізмів, яка знаходиться на поверхнях зубів, вздовж лінії ясен (над'ясенні відкладення) або нижче ясенних країв (під'ясенні). Зубний наліт депонує на собі велику кількість бактерій, які можуть в подальшому спричинити запалення навколишніх тканин і навіть розвиток госпітальної пневмонії.

Госпітальна пневмонія – це найчастіше ускладнення коронавірусної інфекції у стаціонарних пацієнтів. Лікарняна (або внутрішньолікарняна) пневмонія – це пневмонія, на яку пацієнт захворів у лікарні через 48–72 години після госпіталізації. Зазвичай це викликається бактеріальною інфекцією [4, с.170].

У разі внутрішньолікарняної або госпітальної пневмонії аспірація бактерій ротової порожнини під час ШВЛ є одним із можливих шляхів контамінації нижніх дихальних шляхів мікроорганізмами. Тому варто зазначити провідну роль зубного нальоту як джерела цих бактерій, особливо у пацієнтів із захворюваннями пародонту [5, с. 566].

Висновок. Отже, можемо зробити загальний висновок, що недостатня гігієна порожнини рота, що призводить до утворення біоплівок зубного нальоту

та може сприяти оральній та ротоглотковій колонізації респіраторних збудників, які підвищують ризик серйозного інфікування дихальних шляхів у тому числі бути тригером пневмонії у госпіталізованих осіб. Важливим моментом є регулярна гігієна порожнини рота у пацієнтів, які перебувають на стаціонарному лікуванні. Варто нагадати, що процедура професійної гігієни рекомендована раз в півроку а чищення зубів як мінімум два рази в день. Потрібно не забувати і про профілактичні відвідування до лікаря-стоматолога і щоденне користування зубною ниткою або йоршиком для очищення міжзубних проміжків, адже саме в них найчастіше накопичується наліт разом з небезпечними бактеріями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. El Attar MM, Zaghoul MZ, El Menoufy HS. Role of periodontitis in hospital-acquired pneumonia. EMHJ. Eastern Mediterranean Health Journal. 2010;16(5):563-9.
2. Nassrawin, N.A. Effect of smoking on the response to nonsurgical periodontal therapy. EMHJ. Eastern Mediterranean Health Journal. 2010;16(2):162-5.
3. Listl S., Quiñonez C., Vujcic M. Including oral diseases and conditions in universal health coverage. Bulletin of the World Health Organization, 2021;99(6):407.
4. Rouille JL. Ventilator-associated pneumonia: an comprehensive review. Hosp Pract (Minneap). 2012; 40:165-175.
5. El Attar MM, Zaghoul MZ, El Menoufy HS. Role of periodontitis in hospital-acquired pneumonia. EMHJ - Eastern Mediterranean Health Journal. 2010;16(5):563-569.

МІКРООРГАНІЗМИ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ ЇХ ВПЛИВ ТА НАСЛІДКИ НА ЗНІМНІ ПЛАСТИНЧАСТІ ПРОТЕЗИ

Локота Євген Юрійович

Доцент кафедри ортопедичної стоматології

Локота Юрій Євгенович

Асистент кафедри ортопедичної стоматології

Ужгородський національний університет,

Стоматологічний факультет

м. Ужгород, Україна

Грицак Маріанна Євгенівна

Лікар стоматолог,

стоматологічного кабінету VL Dent

м. Хуст, Україна

Вовчок Руслан Васильович

Лікар стоматолог,

стоматологічного кабінету VL Dent

м. Хуст, Україна

Вступ. Ротова порожнина кожної людини індивідуальна та є ідеальним місцем для росту і розмноження бактерій. Оптимальна температура, рН, достатня вологість та постійне надходження поживних речовин забезпечують оптимальні умови для існування та розвитку близько 700 видів різного роду бактерій, найпростіших, грибків, вірусів. Кількість бактерій у ротовій порожнині постійно контролюється механізмами резистентності, цим самим створюється досить крихка рівновага між патогенними, умовно-патогенними та корисними мікроорганізмами. Індивідуальна і професійна гігієна ротової порожнини є невід’ємними та найважливішими чинниками орального здоров’я людини.

Мета роботи: Вивчення мікробної колонізації базису пластинкових протезів при повній, або частковій втраті зубів.

Матеріали та методи. Зроблено бактеріологічне дослідження зразків біоплівки, які отримали із 36 знімних протезів стерильними аплікаторами, для кожного досліджуваного протеза відібрано 2 зразки.

Забір матеріалу, транспортування та бактеріологічне дослідження, проводили згідно з діючими загальноприйнятими методиками.

Результати та обговорення. Висів матеріалу з поверхонь повних та часткових знімних протезів здійснювали з використанням хромогенних селективних поживних середовищ для ізоляції та ідентифікації основних груп відомих представників орального мікробіому. При потребі диференційної діагностики колоній, проводять тести на каталазну, гемолітичну та плазмокоагулазну активність.

Інтерпретацію результатів висіву на вміст біфідобактерій проводиться шляхом виготовлення мазків із останньої пробірки де є ріст.

В результаті досліджень встановлено, що мікробіота повного або часткового знімного протеза складалась з асоціацій дріжджеподібних грибів роду *Candida* з 2-5 представниками мікробіоти. Найбільш частими мікроорганізмами, виявленими в зубних протезах, є: *Candida spp.*, *Streptococcus mutans* і *Staphylococcus aureus*. В ході досліджень також відмічено, що адгезія і колонізація мікроорганізмами протезного ложа повних, або часткових знімних протезів залежить від характеру матеріалу, що використовується для ортопедичного лікування і типу полімеризації пластмас.

Висновки. Дані дослідження показали, що саме знімні зубні протези з базисами з поліуретану мають переваги перед протезами з акриловими базисами, адже забезпечують нижчий рівень колонізації бактерій.

УДК: 616.248:616.12-008-053.2

ПОРУШЕННЯ ГЕМОДИНАМІКИ В ПЕРІОДІ ЗАГОСТРЕННЯ БРОНХІАЛЬНОЇ АСТМИ У ДІТЕЙ

Різник Альона Валеріївна

к.м.н., асистент

ДЗ «Дніпровський державний медичний університет»

м. Дніпро, Україна

Анотація. При загостренні бронхіальної астми (БА) у дітей відбуваються зміни внутрішньосерцевої та центральної гемодинамики, що призводить до розвитку гострої серцевої недостатності. В роботі було досліджено функціональний стан шлуночків серця та порушення центральної і периферичної гемодинамики у дітей в періоді загострення БА в залежності від тяжкості перебігу захворювання за допомогою ДопплерЕхоКГ.

Ключові слова: діти, серцево-судинна система, гемодинаміка, бронхіальна астма

Актуальність. В періоді загострення БА підвищення внутрішньогрудного тиску і гіпоксія міокарда можуть привести до розвитку серцевої недостатності, клінічні прояви якої в дитячому віці маскуються явищами дихальної недостатності [1, с.11]. При цьому відомості, що стосуються гемодинамічної перебудови малого і великого кола кровообігу в періоді загострення БА в дитячому віці продовжують вивчатися [2, с.15]. У дорослих хворих з БА різного ступеню тяжкості достатньо часто виявляється діастолічна дисфункція як правих, так і лівих відділів серця, яка зростає в залежності від тяжкості астми. При тяжкій БА має місце помірне погіршення систолічної функції лівого шлуночка (ЛШ). Дисфункція ПШ у комбінації з дисфункцією ЛШ сприяє розвитку серцевої недостатності [3, с.12]. Важливим є визначення характеру взаємодії шлуночків серця, який може свідчити про компенсацію або прогресування серцевої недостатності. Метод

доплерехокардіографії (ДопплерЕхоКГ) є чутливим для раннього визначення систолічної та діастолічної дисфункції правих і лівих відділів серця [4, с.129]. У дітей для достовірного дослідження внутрішньосерцевої гемодинаміки повинні використовуватися вікові нормативи ДопплерЕхоКГ показників [5, с.91].

Метою дослідження було визначення функціонального стану шлуночків серця та характеру порушень центральної і периферичної гемодинаміки у дітей в періоді загострення БА в залежності від тяжкості перебігу захворювання за допомогою ДопплерЕхоКГ.

Матеріали та методи. Клінічні дослідження були проведені в 2017-2021 роках на базі обласної дитячої клінічної лікарні м. Дніпро. Було обстежено 54 хворих віком від 5 до 17 років з персистою БА в періоді загострення. Розподіл обстежених дітей на групи було здійснено з урахуванням тяжкості хвороби. Першу групу склали 34 хворих з БА середньої тяжкості (БАСТ), другу - 30 хворих з тяжкою БА (БАТ).

Для дослідження функціонального стану шлуночків серця, центральної та периферичної гемодинаміки використовували ехокардіографію та доплерехокардіографію в імпульсному режимі (PW). В стандартних позиціях вимірювались діастолічний діаметр лівого (Дд, см) і правого шлуночка (Дпш, см). У зв'язку з тим, що обстеження здійснювались у дітей різного віку (від 5 до 17 років), ехометричні показники серця були нормалізовані за площею тіла (Т). Розраховувались показники центральної і периферичної гемодинаміки: ударний індекс (УІ, мл/м²), серцевий індекс (СІ, л/хв*м²), дольовий периферичний опір (ДПО, ум.од.).

Для оцінки систолічної функції шлуночків серця розраховували час ізвольомічного скорочення лівого шлуночка (ЛШ) і правого шлуночка (ПШ), нормалізований за інтервалом RR (IVCT /RR, мс), фракцію викиду ЛШ (ФВ,%) та Tei index обох шлуночків. Для оцінки діастолічної функції ЛШ і ПШ реєстрували швидкісні показники кровотоку на мітральному і трикуспідальному клапані в режимі імпульснохвильового доплера (PW). Вимірювали показники, найбільш інформативні для виявлення діастолічної

дисфункції шлуночків [3, с.17]: швидкість раннього діастолічного наповнення шлуночка (VE, м/с), швидкість пізнього діастолічного наповнення шлуночка (VA, м/с), їх співвідношення (VE/VA, ум. од); час уповільнення швидкості кровотоку у фазу раннього діастолічного наповнення (DT/RR, мс) та час ізвольомічного розслаблення шлуночка (IVRT/RR, мс), які були нормалізовані за інтервалом RR.

Результати. Проведені дослідження стану центральної і периферичної гемодинаміки показали, що середні показники ударного індексу (VI) у дітей 1-ї групи з БАСТ і 2-ї групи з БАТ в нападі астми були збільшеними.

У хворих з БАСТ переважав гіпокінетичний тип гемодинаміки (66,7%), значно рідше виявлявся гіперкінетичний (25%) і еукінетичний (8,3%) тип гемодинаміки, при тому що середній показник СІ був достовірно вище, ніж у здорових, а середній показник ДПО – достовірно нижче, ніж у здорових ($p < 0,05$). У хворих з БАТ переважав гіперкінетичний тип гемодинаміки (45,8%), рідше виявлявся гіпокінетичний (29,2%) і еукінетичний (25%) тип гемодинаміки, при тому що середній показник СІ був значно вище, ніж у здорових, а середній показник ДПО – значно нижче, ніж у здорових ($p < 0,01$). Вивчення кореляційного взаємозв'язку між показниками центральної і периферичної ланки гемодинаміки показало, що у хворих на БА дітей спостерігався дисбаланс гемодинаміки, коли коефіцієнти кореляції між VI і ДПО були менш значущим: при БАСТ $r = -0,75$, при БАТ $r = -0,62$ ($p > 0,05$ і $p < 0,05$ в порівнянні зі здоровими), а коефіцієнти кореляції між СІ і ДПО при БАСТ і БАТ не був змінений ($r = -0,87$ і $r = -0,89$). Отримані результати свідчили про існуючий дисбаланс центральної і периферичної ланки гемодинаміки при загостренні БА у дітей, який може привести з часом до розвитку серцевої недостатності.

Аналіз функціонального стану шлуночків серця показав, що середні показники діастолічного діаметра ЛШ (Дд/Т) у хворих дітей обох груп були не змінені, а середні показники діастолічного діаметра ПШ (Дпш/Т) у дітей 1-ї групи з БАСТ і 2-ї групи з БАТ в нападі астми були значно збільшеними

($p < 0,01$).

Середні величини показників систолічної функції ЛШ (IVCTЛШ /RR) і (Tei index) у хворих 1-ї і 2-ї групи були значно збільшеними ($p < 0,001$ для показника IVCTЛШ /RR і $p < 0,01$ для показника Tei index, відповідно). Середні величини показників систолічної функції ПШ (IVCTПШ /RR) і (Tei index) у хворих 1-ї і 2-ї групи також були значно збільшеними ($p < 0,001$ для показника IVCTПШ /RR і $p < 0,05$ та $p < 0,01$ в 1-й і 2-й групах для показника Tei index, відповідно).

В цілому, за двома показниками систолічна дисфункція ЛШ при загостренні БА виявлялась у 58,3% хворих 1-ї групи і у 83,2% хворих 2-ї групи, а систолічна дисфункція ПШ виявлялась у 66,7% хворих 1-ї групи і у 91,6% хворих 2-ї групи. Таким чином, в обох групах у більшості хворих виявлялась систолічна дисфункція обох шлуночків серця, але в більшій ступені при тяжкої астмі.

Аналіз діастолічної функції шлуночків серця показав, що найбільш значно при загостренні БА були збільшені середні показники DT/RR і IVRT/RR, як лівого так і правого шлуночків у 1-й так і у 2-й групі хворих ($p < 0,001$). Індивідуальний аналіз цих показників показав, що одночасна діастолічна дисфункція (за 1 типом) обох шлуночків серця частіше виявлялось у хворих 2-ї групи: у 91,6% і 66,7% випадків, відповідно ($p < 0,05$).

Для визначення функціональної взаємодії правого і лівого шлуночків серця в умовах нападу БА було проведено кореляційний аналіз взаємозв'язків ДопплерЕхоКГ-показників систолічної і діастолічної функції ЛШ і ПШ, який в порівнянні з групою здорових дітей показав деякі відмінності. Так, кореляційний взаємозв'язок між Tei index ЛШ і ПШ при БАСТ також, як і у здорових дітей, був прямим і помірним ($r = 0,47$ і $r = 0,38$, відповідно), але достовірно більш слабким в порівнянні з групою БАТ, де кореляційний взаємозв'язок між цим показником систолічної функції шлуночків був прямим і високим ($r = 0,67$ при $p < 0,05$), що в умовах підвищення гемодинамічного переднавантаження могло свідчити про компенсаторне підвищення систолічної

взаємодії шлуночків.

Кореляційний взаємозв'язок між показником часу ізовольомічного розслаблення ЛШ і ПШ (IVRTLШ/RR), який характеризував діастолічну функцію шлуночків, при БАСТ також, як і у здорових дітей, був прямим і помірним ($r=0,40$ і $r=0,45$, відповідно), але достовірно більш слабким в порівнянні з групою БАТ, де кореляційний взаємозв'язок між цим показником діастолічної функції шлуночків був прямим і високим ($r=0,69$ при $p<0,05$), що в умовах підвищення гемодинамічного постнавантаження могло свідчити про компенсаторне підвищення діастолічної взаємодії шлуночків.

Кореляційний взаємозв'язок між показником взаємовідношення швидкості пізнього і раннього діастолічного наповнення ЛШ і ПШ (VE ЛШ/VA ПШ), який також характеризував діастолічну функцію шлуночків, при БАСТ був прямим і помірним ($r=0,48$), а при БАТ – прямим і високим ($r=0,58$), при цьому у здорових дітей такий взаємозв'язок був недостовірним ($r=0,1$, при $p<0,001$ в порівнянні з хворими на БА), що також свідчило про компенсаторне підвищення діастолічної взаємодії шлуночків періоді нападу БА.

За визначеними відхиленнями ДопплерЕхоКГ-показників при загостренні БА комбінований систоло-діастолічний варіант дисфункції одночасно правого і лівого шлуночків розвивався у 58,3% хворих з БАСТ і у 91,6% хворих з БАТ, що свідчить про розвиток серцевої недостатності.

Висновки. Порушення центральної і периферичної гемодинаміки в періоді загострення БА у дітей супроводжуються одночасно систолічною і діастолічною дисфункцією лівого і правого шлуночків серця, більш значно виражено при БАТ, при цьому правий шлуночок працює в режимі гіпердинамії, а лівий шлуночок – в режимі гіподинамії. В періоді загострення БА у дітей розвивається однакова спрямованість систолічної і діастолічної дисфункції лівого і правого шлуночків серця, що характеризується синхронізацією їх функції. Існуючий дисбаланс центральної і периферичної ланки гемодинаміки при БА у дітей може свідчити про розвиток серцевої недостатності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шумна Т.Є. Недельська С.М., Даценко О.М. Взаємозв'язок порушень бронхолегеневої й серцево-судинної системи у дітей з бронхіальною астмою: багатогранність та невичерпаність вивчення проблеми. Здоров'є ребенка. 2014. №8.- С.8-11.
2. Богмат Л. Ф. Ніконова В.В. Ремоделювання серця та зміни загальної гемодинаміки в підлітків з артеріальною гіпертензією. Артериальная гипертензия. 2014; Т. 1, № 33. С. 14-19.
3. Gan C.T., Holverda S., Marcus J.T. [et al.] Right ventricular diastolic dysfunction and the acute effects of sildenafil in pulmonary hypertension patients. Chest.2007.V.132, N.1.-P.11-17.
4. Герасимова Е. В. Клинико-инструментальный и лабораторный анализ состояния сердечно-сосудистой системы у детей с бронхиальной астмой. Научное обозрение. Е. В. Герасимова. Медицинские науки. – 2015; – № 1. – С. 129-130.
5. Кондратьев В.О., Різник А.В., Кунак О.В. Гемодінаміка правих відділів серця у здорових дітей за даними доплерехокардіографії. Здоров'є ребенка. 2015 -№ 7 (67). С. 88-92.

УДК: 616.24-002.5-085.015.8:616.61

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН НИРОК У ХВОРИХ НА ХІМІОРЕЗИСТЕНТНИЙ ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ

Сливка Віктор Іванович

к. мед. н., доцент

Марчук Анастасія Романівна

студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація. Для гальмування негативних тенденцій в епідеміології туберкульозу в Україні на перший план виходять загальнодержавні заходи, спрямовані на поліпшення економічної ситуації, повноцінне фінансування медичних закладів і профілактичних програм, оздоровлення довкілля [1]. Проте не втрачають свого значення подальші наукові дослідження щодо особливостей патогенезу різних форм туберкульозу, розробки нових патогенетично обґрунтованих програм лікування хворих на туберкульоз, зокрема, на його легеневої форми [2-4].

Мета роботи: вивчити зміни функціонального стану нирок у хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень.

Для досягнення мети обстежено 33 чоловіка, хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень, які знаходились на стаціонарному лікуванні в Чернівецькому обласному протитуберкульозному диспансері. Вперше виявлені хворі склали - 22,2%, раніше ліковані хворі склали 77,8%. Хворих віком до 20 років було 7,4%, від 21 до 30 років - 16,7%, 31-40 років - 18,5%, 41-50 років - 14,8%, 51-60 років - 8,3%. Решта хворих належали до вікової групи від 61 року і старше.

Явища інтоксикації спостерігалися в 75,9%, виражені катаральні явища в легенях - у 79,6% випадків. У 47,2% хворих виявлено ускладнення, серед яких кровохаркання - у 9,2%, легенево-серцева недостатність - у 5,6%, дихальна недостатність - у 13,0%, плеврит - у 10,1%, туберкульоз бронхів - у 6,5%

випадків.

При рентгенологічному обстеженні органів дихання в 48,1% хворих виявлена деструкція легеневої тканини, у 29,8% - фаза інфільтрації і в 12,1% - фаза відсіву. У хворих на туберкульоз легень переважав рестриктивний тип дихальної недостатності – 72,2%, змішаний тип відмічався у 13,0% хворих, обструктивний - у 13,0%, в 1,8% випадків показники спірограми були в межах норми.

Лікування хворих з хіміорезистентним туберкульозом легень проводили згідно схеми, що рекомендована уніфікованим клінічним протоколом первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги на туберкульоз, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я № 530 від 24.02.2020 р.

Дослідження екскреторної, іонорегулювальної і кислотовидільної функції нирок у хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень проводили за допомогою кліренс-методу оцінки діяльності судинно-клубочкового і каналцевого відділів нефрону за умов спонтанного нічного дванадцятигодинного діурезу [5-7].

Визначення рН сечі здійснювали за допомогою мікробіоаналізатора “Redelkys” (Угорщина), вміст кислот і аміаку в сечі - методом титрування [8,9,10]. Урокіназну активність сечі визначали за лізисом азофібрину в присутності плазміногену [8,11].

Статистична обробка отриманих даних проведена на РС IBM 586 за допомогою програми “БіоСтат” [12-15].

Аналіз функціонального стану нирок у динаміці стандартного лікування проведено у 33 хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень за умов спонтанного нічного діурезу. Рентгенологічне дослідження проводили на початку лікування, наприкінці інтенсивної фази та наприкінці основного курсу хіміотерапії. Аналіз крові, сечі, біохімічний аналіз крові здійснювали хворим 1 раз на місяць. Наприкінці інтенсивної фази лікування у хворих на деструктивний туберкульоз легень порушення екскреторної функції нирок

характеризуються підвищенням концентрації креатиніну в плазмі крові до верхньої межі норми, що зумовлено зменшенням швидкості клубочкової фільтрації і супроводжується розвитком протеїнурії. Водночас спостерігається дисфункція каналцевого відділу нефрона - зниження реабсорбції води поєднується зі зменшенням концентраційної здатності нирок.

Наприкінці основного курсу хіміотерапії, обстеження показало, що негативні зміни діяльності судинно-клубочкового апарату нефрона в динаміці стандартного лікування залишаються сталими, а порушення реабсорбції води і пов'язаної з нею концентраційної здатності нирок виявляють спрямованість до прогресування [16,17].

Аналіз ниркового транспорту натрію виявив, що у хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень наприкінці стандартного лікування нирковий транспорт натрію погіршувався: відносно вихідних даних зазнавали додаткового зменшення такі показники як концентрація в плазмі крові, фільтраційний заряд, абсолютна і відносна реабсорбція натрію та коефіцієнт співвідношення концентрацій натрію і калію в сечі [8,18]. Водночас, спостерігалось збільшення концентрацій в сечі та екскреції натрію і калію, а також достовірне і суттєве (на 49,0%) збільшення кліренсу натрію.

Зазначені зміни можна трактувати як зрив адаптаційно-компенсаторних механізмів на рівні ниркових каналців, коли вторинний ішемічний компонент реалізації тубуло-гломерулярного зворотного зв'язку викликає значне ушкодження каналцевих відділів нефрону, а нирки втрачають здатність утримувати параметри натрієвого гомеостазу, що призводить до розвитку гіпонатріємії [15,19,20].

Порушення ниркового транспорту натрію вкрай негативно впливало на динаміку параметрів кислотовидільної функції нирок, такий інтегральний показник ниркового кислотовиділення як рН сечі прогресивно зростав і наприкінці лікування перевищував не тільки контрольні величини (на 28,6%), але й вихідні дані, отримані у хворих на туберкульоз при першому обстеженні (на 14,0%).

Таким чином, у хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень первинне ураження нирок, яке зв'язується з туберкульозною інтоксикацією, локалізовано на рівні ниркових каналців і призводить, перш за все, до порушення транспорту натрію в каналцевому відділі нефрону. Збільшення втрат натрію з сечею і гіпонатріємія сприяють активації внутрішньониркової ренін-ангіотензинової системи з реалізацією механізмів тубуло-гломерулярного зворотного зв'язку, вторинним ішемічним ураженням нефроцитів, зниженням швидкості клубочкової фільтрації і здатності нирок концентрувати сечу [3]. При цьому найбільших ушкоджень зазнають натрійзалежні механізми ацидифікації сечі, що значно знижує інтенсивність ниркового кислотовиділення і здатне погіршити результати лікування внаслідок порушення кислотно-лужного гомеостазу [14].

Ще одним важливим аспектом гомеостатичної діяльності нирок є їх вплив на систему регуляції агрегатного стану крові через секрецію в кров урокінази, яка регулює інтенсивність ферментативного фібринолізу. Виявилося, що у хворих на деструктивний туберкульоз легень у динаміці стандартного лікування урокіназна активність сечі прогресивно знижувалася [1,10,19].

Отже, у хворих на хіміорезистентний туберкульоз легень у динаміці стандартного лікування спостерігаються порушення не тільки екскреторної, натрійрегулювальної і кислотовидільної функції нирок, але й їх інкреторної діяльності.

Висновки

1. У хворих на туберкульоз легень порушення функціонального стану нирок характеризується зниженням екскреторної здатності нирок.

2. У хворих на деструктивний туберкульоз легень ушкодження каналців нирок призводять до порушення іонорегулювальної функції нирок з розвитком гіпонатріємії.

3. Максимальні порушення спостерігаються з боку кислотовидільної функції нирок, що зумовлено пригніченням натрійзалежних механізмів ацидифікації сечі.

4. Зменшення урокіназної активності сечі у хворих на деструктивний туберкульоз легень свідчить про порушення інкреторної діяльності нирок.

5. Відсутність позитивних змін функціонального стану нирок у динаміці лікування хворих на деструктивний туберкульоз легень свідчить про необхідність призначення додаткових лікувальних засобів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сливка В.І. Характеристика функціонального стану нирок у хворих на деструктивний туберкульоз легень у динаміці стандартного лікування / В.І. Сливка, В.О. Степаненко, С.П. Польова // Буковинський медичний вісник. – 2007. – Т. 11. – № 3. – с. 73-76.

2. Сахелашвили М.И. Особенности клиники и диагностики сочетанного туберкулеза легких и почек / М.И. Сахелашвили, И.Л. Платонова, Т.В.Луцишин // Проблемы туберкулеза и болезней легких. – 2007. – № 5. – с. 39-42.

3. Функциональное состояние почек у больных туберкулёзом мочеполовой системы по данным радиоизотопного исследования / Ф.А. Батыров, А.Т. Сигаев, А.А. Нерсисян, Р.Р.Рахматуллин // Туберкулез и болезни легких. – 2009. – № 11. – с. 36-39.

4. Schubert C. Acute tubulointerstitial nephritis related to antituberculous drug therapy / Schubert C, Bates WD, Moosa MR. // Clin Nephrol. – 2010. – №73(6). P. 413-419.

5. Камышан И. С. Оценка современных методов диагностики туберкулеза почек / И. С. Камышан // Урология. – 2006. – №4. – с. 57-61.

6. Особенности клинического течения и диагностики туберкулёза почки и мочеточника / О.Я. Зубань, Э.П. Бородин, А.А.Волков [и др.] // Туберкулез и болезни легких. – 2013. № 4. – с. 33-38.

7. Особенности течения и диагностики нефротуберкулёза в сочетании с туберкулёзом органов дыхания / З.Х. Корнилова, Р.Р. Рахматуллин, Ф.А. Батыров, А.Т. Сигаев // Туберкулез и болезни легких. – 2013. – №2. – С.23-28.

8. Кузьмін М.М. Функціональний стан нирок у хворих із тяжкими формами вперше діагностованого туберкульозу легень / М.М. Кузьмін // Український пульмонологічний журнал. – 2006. – № 2. – с. 47-49.
9. Oliveira J.L. Tuberculosis-associated chronic kidney disease / de Oliveira JL, da Silva Junior GB, Daher Ede F. // Am J Trop Med Hyg. – 2011. № 84(6). – P. 843-844.
10. Rifampin-associated tubulointersititial nephritis and Fanconi syndrome presenting as hypokalemic paralysis / Min HK, Kim EO, Lee SJ [et al.] // BMC Nephrol. – 2013. – №16. P. 14-13.
11. Особенности выявления и тактика ведения больных туберкулезом мочеполовых органов / В.Н. Журавлев, Д.Н. Голубев, Б.И. Новиков [и др.] // Урология. – 2012. – №1. – с. 11-15.
12. Rifampicin-associated acute renal failure and hemolysis: a rather uncommon but severe complication / Manika K, Tasiopoulou K, Vlogiaris L [et al.] // Ren Fail. – 2013. – №35(8). – P. 1179-1181.
13. Крижановський І.Д. Диференційна діагностика туберкульозу нирки – математичне прогнозування, як один з методів / І. Д. Крижановський // Вісник проблем біології і медицини. – 2013. – Т. 2, № 1. – с. 206-208.
14. Савин И.Б. Радионуклидная диагностика морфо-функциональных нарушений при легочном и внелегочном туберкулёзе. Дисс... на соиск. уч. степени доктора мед. наук. 14.01.16. – Санкт-Петербург. – 2011 г.
15. A case of MPO-ANCA-related nephritis caused by an anti-tuberculosis drug / Tanaka H, Oshiro Y, Kawanaka N [et al.] // Nihon Jinzo Gakkai Shi. – 2013. – № 55(2). – P. 172-176.
16. Гоженко А. І. Формування хронічної ниркової хвороби у хворих на туберкульоз легенів / А. І. Гоженко, О.П. Горобець, Л.В. Клеменко [и др.] // Одеський мед. журнал. – 2008. – №5. – с. 39-42.
17. Зубань О.Н. Туберкулез почек и мочевыводящих путей / О.Н. Зубань // Руководство по легочному и внелегочному туберкулезу / под ред. Ю.Н. Левашева, Ю.М. Репина. СПб: Элби, 2006. – с. 489-496.

18. Асмолов О.К. Стан функції нирок у хворих на туберкульоз легень за даними генотипів GSTM1, GSTT1 та NAT2 / О.К. Асмолов, Я.В. Бєседа // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. – 2012. – №4 (11). – с. 47-51.
19. Зубань О.Н. Выявление и диагностика туберкулеза мочевой системы / О.Н. Зубань // Еще раз о выявлении и диагностике туберкулеза: доклады науч.-практ. конф. / под ред чл.-корр. РАМН Ю.Н. Левашева. СПб., 2007. – с. 117-128.
20. Камышан И. С. Лечение туберкулеза почки / И. С. Камышан, А. Н. Мамс // Урология. – 2005. – № 1. – с. 9-12.

ТРАНСДЕРМАЛЬНИЙ ІНСУЛІНОВИЙ ПЛАСТИР ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ РІВНЯ ЦУКРУ В КРОВІ

Федорак В. В.

студент

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Янковецька В. Е.

студент

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Бороджаєва Т. С.

студент

Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Актуальність: Оскільки цукровий діабет першого та другого типу визнаний однією з найбільших проблем 21 століття, якою страждає близько 387 мільйонів людей, вчені винайшли новий спосіб регулювати вміст цукру в крові. Інсуліновий пластир самостійно вимірює рівень глюкози в крові та випускає інсулін, коли це потрібно. Технологія дозволить мільйонам людей не залежати від уколів та не допустити критичного рівня глюкози в організмі.

Метою роботи є зрозуміти принцип будови та використання інсулінового пластиру. Перевірити його ефективність.

Матеріали та методи дослідження: Дослід було проведено на мишах. Пластир імітує функцію підшлункової залози, що контролює рівень цукру в крові. Поверхня в нього утворена з активованого вуглецевого волокнистого наноматеріалу. Після накладення на шкіру пристрій протягом декількох хвилин збирає необхідну кількість поту і аналізує його біохімічні показники. Якщо виявляються відхилення, тваринам вводиться ін'єкцією лікарський засіб. Лікарський засіб у свою чергу міститься в маленьких капсулах(везикулах) всередині мікроголочок, довжина яких не перевищує 1мм. Сенсори пластира зроблені з графена з невеликими включеннями золота для поліпшення

електрохімічних властивостей. Інформація передається з датчиків до програми на смартфоні чи комп'ютері по безпроводному зв'язку для перевірки даних лікарем. В кожен міхурець в мікроголючці поміщено інсулін та ензими, які розроблені для перевірки рівня глюкози

Результати дослідження: За допомогою трансдермального інсулінового пластиру у тварин вдалося підтримувати стабільний рівень глюкози протягом доби. Коли рівень глюкози в крові піддослідних почав переходити відмітку в 6 ммоль/л, трансдермальний пластир виділяв у кров дозу інсуліну та вирівнював рівень глюкози в межах 3.33-5.55 ммоль/л. Інформація про це надходила на смартфон. Таким чином ми спостерігали та контролювали вміст цукру в крові тварин. Після того як прийшла інформація про активацію пластира, його доводилось замінити.

Висновок: Завдяки інсуліновому пластиру можна безболісно отримувати необхідну дозу інсуліну в кров'яний потік та перевіряти свій рівень глюкози на екрані смартфона чи комп'ютера.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ОЦІНКА СПОЖИВАННЯ ТА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД УКРАЇНИ АНТИБІОТИКОМ АЗИТРОМІЦИНОМ

Коваль Марина Русланівна,
студентка

Віслоус Ольга Олександрівна
к.фарм.н, асистент

Перехода Ліна Олексіївна
д.фарм.н, професор

Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Анотація: У статті описано дослідження оцінки споживання азитроміцину в Україні за 2020 рік за допомогою АТС/DDD-методології і визначення забруднення поверхневих вод із використанням показника прогнозованої екологічної концентрації ПЕК та співвідношення ПЕК / ПНЕК. Наголошується на такому актуальному питанні сьогодення як антибіотикорезистентність, яка загрожує життю мільйонів людей, здобуткам сучасної медицини й фармації. Наведені нами розрахунки показують стан проблеми забруднення ліками джерел питної води на прикладі лише одного із майже сотні антибіотиків, які використовуються в клінічній практиці. Ця стаття – ще одне нагадування про болісну тему незваженого використання таких важливих і потрібних для людства антибактеріальних препаратів.

Ключові слова: антибіотикорезистентність; азитроміцин; антибіотики; забруднення навколишнього середовища; АТС/DDD-методологія; оцінка споживання; прогнозована екологічна концентрація (ПЕК); прогнозована концентрація, яка не має шкідливого впливу на навколишнє середовище (ПНЕК); забруднення поверхневих вод; полірезистентність; самолікування.

Надмірне споживання антибіотиків призводить до ряду складних та глобальних проблем, які потребують коштовних та тривалих вирішень. Насамперед до них відноситься антибіотикорезистентність, в першопричині якої лежить нераціональне застосування антибактеріальних засобів у сучасному світі. Ця проблема змушує замислитися всіх, хто має пряме та непряме відношення до фармації, медицини та охорони здоров'я, оскільки ми знаємо, що для розробки нового антибіотика потрібно 10 років, а для набуття резистентності бактеріями всього 2. Помічено, що останнім часом фармацевтичні компанії все менше хочуть братися за винайдення нових антибіотиків, що пояснюється великими витратами на дослідження та неприбутковістю з огляду на швидке набуття резистентності бактеріями. Сучасні темпи життя змушують багатьох людей звертатися до самолікування, і зазвичай воно не завжди відповідальне, особливо щодо антибактеріальних препаратів.

Нераціональне споживання людьми та неналежне застосування протимікробних ліків в тваринництві, рослинництві, харчових технологіях, погане очищення промислових відходів фармацевтичних заводів веде до забруднення підземних і поверхневих вод, а це незворотні наслідки, оскільки забруднену антибіотиками воду споживають люди і використовують її для тварин та рослин, в різноманітних галузях своєї промисловості, таким чином запускається кругообіг антибіотиків в навколишньому середовищі. Майже всі антибіотики виводяться з організму в біологічно активній формі, практично не втрачаючи своїх антибактеріальних властивостей, у великих кількостях потрапляють у стічні води, а звідти в джерела питної води.

Азитроміцин, антибіотик групи макролідів, належить до тих препаратів, які люди часто використовують для самолікування, вважаючи його «легким антибіотиком». Насправді їхня думка пояснюється зручним режимом прийому (1 раз на добу) та доволі коротким курсом лікування (3-5 днів). Справді, антибіотик не вимагає складнощів у його застосуванні, не дивлячись на те, що це важливий та відносно новий хіміотерапевтичний препарат у ряді

антибіотиків широкого спектру дії. Ще одним поштовхом до його широкого застосування, стала пандемія COVID-19. Ефективність азитроміцину при сумісному застосуванні з гідроксихлорохіном не підтвердилась дослідженнями вчених, оскільки при їх сумісному використанні не зменшився показник летальності. Але, не зважаючи на ці дослідження, люди продовжують застосовувати азитроміцин при вірусних інфекціях, хоч метою комбінації цих двох препаратів було попередження цитокінового шторму у хворих на COVID-19 [1]. Популярність азитроміцину за останні роки та масове застосування під час пандемії стало причиною його вибору як об'єкту наших досліджень.

Наше дослідження полягає в оцінці споживання українцями азитроміцину за 2020 рік за допомогою АТС/DDD-методології та у визначенні забруднення поверхневих вод цим антибіотиком, використовуючи такий показник, як ПЕК (англ. PEC - predicted effect concentration) – прогнозовану екологічну концентрацію.

Оцінка споживання азитроміцину здійснювалася за допомогою анатомо-терапевтично-хімічної класифікації та встановленими добовими дозами (АТС/DDD-методології). При використанні АТС/DDD-методології можна розрахувати такі показники, як DDDs/1000осіб/день та DDDs/100 ліжко-днів. У своїх дослідженнях ми використовували DDDs/1000осіб/день, що дозволило нам оцінити споживання азитроміцину на рівні країни та отримати інформацію, про частку населення, яке отримувало антибактеріальну терапію цим антибіотиком у 2020 році.

Для розрахунку DDDs/1000осіб/день було використано дані з продажу азитроміцину в Україні за 2020 рік, де представлено 40 торгових назв. Дані щодо наявного населення України станом на 1 грудня 2020 року взяті з сайту Держстат України, 1998-2021 [2]. Джерелом інформації про значення DDD (з англ. defined daily dose) є Центр ВООЗ з методології лікарської статистики [3].

Попередньо, для розрахунку DDDs/1000осіб/день, ми визначали DDDs (кількість встановлених середніх підтримуючих добових доз (DDD), які були прийняті хворими на певній території за певний період часу) за формулою:

$$DDDs = \frac{\text{кількість лікарського засобу (г)}}{DDD \text{ (г)}}$$

Оскільки DDD азитроміцину для перорального та парентерального застосування відрізняються, то показники розраховувалися для двох різних форм ЛЗ – розчину для інфузій та твердих ЛФ:

$$DDDs_{per\ os} = \frac{5546554,87\text{г}}{0,3\text{г}} = 18488516,23$$

$$DDDs_{paranteral} = \frac{213,85\text{г}}{0,5\text{г}} = 427,70$$

За 2020 рік хворими було спожито 184888516,23 DDDs азитроміцину перорально та 427,70 DDDs парентерально.

Визначення DDDs/1000осіб/день здійснювалося за такою формулою:

$$\frac{DDDs}{1000осіб \text{ день}} = \frac{DDDs \times 1000}{\text{чисельність популяції} \times 365}$$

Пероральні форми азитроміцину:

$$\frac{DDDs}{1000осіб \text{ день}}_{per\ os} = \frac{18488516,23 \times 1000}{41629926 \times 365} = 1,21$$

Цей показник означає, що в Україні впродовж 2020 року щодня споживалося перорально 1 DDD азитроміцину на кожних $\left(\frac{1000 \text{ жителів}}{1,21} = 826,44\right)$ 826 осіб.

Парентеральні форми:

$$\frac{DDDs}{1000осіб \text{ день}}_{paranteral} = \frac{427,70 \times 1000}{41629926 \times 365} = 0,000028$$

Парентерально застосовувалося 1 DDD інфузійного азитроміцину на кожних $\left(\frac{1000 \text{ жителів}}{0,000028} = 3571428,67\right)$ 3571429 осіб наявного населення України кожного дня впродовж 2020 року.

Як ми згадували вище, для оцінки забруднення поверхневих вод азитроміцином, який потрапляє у джерела питної води через систему каналізації, використовується формула, заснована на розрахунку ПЕК виходячи

з відомого обсягу споживання ЛЗ в певному регіоні, обсягу стічних вод на людину, ступеня екскреції препарату [4]:

$$PEC_{surfacewater} = \frac{M_{ai} \times F_{excr} \times 10^9}{WASRERW_{inhab} \times N \times DILUTION \times 365}$$

Для розрахунку прогнозованої екологічної концентрації було використано дані з продажу азитроміцину в Україні за 2020 рік, де представлено 40 торгових назв. Дані щодо наявного населення України станом на 1 грудня 2020 року взяті з сайту Держстат України, 1998-2021 [2]. Ступінь екскреції азитроміцину становить 100 %, оскільки молекула виводиться з організму у незмінному вигляді.

Розрахунок ПЕК для азитроміцину:

$$PEC_{surfacewater} = \frac{M_{ai} \times F_{excr} \times 10^9}{WASRERW_{inhab} \times N \times DILUTION \times 365} =$$

$$\frac{5546,77 \text{ кг} \times 100\% \times 10^9}{200 \text{ л} \times 41629926 \text{ чол.} \times 10 \times 365} = 18,26 \text{ мкг/л};$$

ПЕК азитроміцину становить 18,26 мкг/л, що в 1826 раз перевищує норму вмісту АФІ в поверхневих водах.

Якщо отримані значення ПЕК (PEC) нижче 0,01 мкг/л, передбачається, що лікарський засіб не становить ризику для навколишнього середовища після призначеного використання його пацієнтом. Якщо ж значення ПЕК дорівнює або вище 0,01 мкг/л, то розраховується співвідношення ПЕК/ПНЕК (з англ. PNEC – predicted no effect concentration). Показник прогнозованої концентрації, яка не має шкідливого впливу на навколишнє середовище (ПНЕК), є довідковими даними та визначається для кожної речовини на основі інформації стосовно токсичної дії речовини на водні об'єкти.

Розрахуємо співвідношення ПЕК/ПНЕК (табл 1):

Таблиця 1

Співвідношення ПЕК/ПНЕК

PEC, µg/L	PNEC [5], µg/L	PEC/PNEC ratio
18,26	0,25	73,04

Якщо відношення $PEC/PNEC < 1$, то ризик негативного впливу на екологію відсутній (на момент визначення), а якщо $PEC/PNEC > 1$, то лікарський препарат ймовірно знаходиться в поверхневих водах в концентраціях, небезпечних для навколишнього середовища [6]. Отримане нами співвідношення $ПЕК/ПНЕК > 1$ означає, що сучасні темпи споживання азитроміцину несуть загрозу для довкілля.

Підводячи підсумки, можна відзначити, що населення України за 2020 рік спожило азитроміцин у величезних кількостях, що можна побачити з вирахованих нами показників. Отримані дані можуть бути використані для подальшого аналізу та порівняння споживання лікарських засобів у різні періоди часу та на різних територіях. Продовження споживання антибіотиків у такому темпі може призвести до полірезистентності до чисельних антимікробних препаратів, а також забруднення навколишнього середовища ліками (грунту та води). Внаслідок неконтрольованого споживання азитроміцину, можливе стрімке поширення стійкості бактерій до цього антибіотика, що загрожує черговою втратою важливого антибіотика з низки необхідних хімотерапевтичних ліків, через його недієвість. Варто негайно вжити всіх необхідних заходів для попередження розвитку негативних наслідків від нераціонального та некерованого масового вживання антибактеріальних препаратів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Elisa Baranski Lamback. Hydroxychloroquine with azithromycin in patients hospitalized for mild and moderate COVID-19 [Electronic resource] / Elisa Baranski Lamback, Monica Amorim de Oliveira, Andrea Ferreira Haddad, André Filipe Marcondes Vieira, Armando Leão Ferreira Neto, Taciana da Silva Maia, Juliana de Rezende Chrisman, Pedro Pimenta de Mello Spinetti, Marco Antonio de Mattos, Eduardo Costa // The Brazilian Journal of Infectious Diseases. - Volume 25, Issue 2, March–April 2021, 101549. DOI: <https://doi.org/10.1016/J.BJID.2021.101549>

2. Чисельність населення та середня чисельність за періоди року [Електронний ресурс] / Держстат України, 1998-2021. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ds/kn/kn_u/arh_kn2020_u.html. - Назва з екрану.

3. WHO Collaborating Centre for Drug Statistics Methodology [Electronic resource]. - Access mode: https://www.whocc.no/atc_ddd_index/

4. Л. В. Евсеєва. Оцінка фармацевтичних забруднювачів поверхневих вод України / Л. В. Евсеєва, К. Ю. Нетісова, Ю. І. Губин, І. А. Журавель // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації, № 4 (48) 2016. – С.4-10.

5. List of Predicted No-Effect Concentrations (PNECs) [Electronic resource] / AMR Industry Alliance Antibiotic Discharge Targets. - 21 September 2018. - Access mode: https://www.amrindustryalliance.org/wp-content/uploads/2018/09/AMR_Industry_Alliance_List-of-Predicted-No-Effect-Concentrations-PNECs.pdf

6. Guideline on the environmental risk assessment of medicinal products for human use [Electronic resource] / European Medicines Agency. - London, 01 June 2006. - Access mode: https://www.ema.europa.eu/en/documents/scientific-guideline/guideline-environmental-risk-assessment-medicinal-products-human-use-first-version_en.pdf

CHEMICAL SCIENCES

УДК 547.288.4

СИНТЕЗ ТА ХІМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ МЕТИЛОВОГО ЕСТЕРУ АДАМАНТАН-1-ТІОНКАРБОНОВОЇ КИСЛОТИ

Клімко Юрій Євгенович

к.х.н, ст. викладач

Писаненко Дмитро Антонович

к.х.н., доцент

Семончук Яна Анатоліївна

студентка

Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Анотація. При взаємодії метилового естеру адамантан-1-карбонової кислоти з пентасульфідом фосфору у диметоксиетані чи діоксані вперше отримано метиловий естер адамантан-1-тіонкарбонової кислоти. Його реакції з гідроксиламіном та О-метилгідроксиламіном приводять до переважного утворення, відповідно, 1-адамантилціаніду та 1-адамантилізоціанату. Продуктами реакції тіонестеру з піперидином є тіолестер та піперидинієва сіль адамантан-1-тіолкарбонової кислоти, утворення якої супроводжується N-алкілюванням аміну. У результаті реакції тіонестеру з діазометаном утворюються адамантилвмісні тіадіазоли та тіадіазоліни.

Ключові слова. Естер адамантан-1-карбонової кислоти, гідроксиламін, О-метилгідроксиламін, 1-адамантилціанід, 1-адамантилізоціанат, адамантилвмісні тіадіазоли та тіадіазоліни.

Відомо, що сульфурвмісні похідні адамантану – тіоаміди, тіадіазоли – проявляють високу антивірусну активність [1, 2]. Зручними синтонами для їх

синтезу могли б служити ще невивчені адамантильмісні тіонестери. Синтезу та вивченню деяких хімічних властивостей метилового естру адамантан-1-тіонкарбонової кислоти (II) присвячена ця робота.

Зазвичай тіонестери синтезують дією на естери карбонових кислот пентасульфідом фосфору [3, 4]. Для цього застосовують інертні, зневоджені розчинники, такі як діетиловий естер, бензен, толуен. Однак, при їх використанні не вдалося отримати цільовий продукт реакції (2). При проведенні реакції у діметоксиетані чи діоксані найбільший вихід тіонестеру (2) досягався додаванням протягом 6 годин 1.5-кратного мольного надлишку P_2S_5 порціями до розчину метилового естру адамантан-1-карбонової кислоти (1), що кипить. У діметоксиетані вихід не піднімався вище 69%. У діоксані вихід складав 89% при повній відсутності побічних продуктів реакції.

Хід реакції контролювали методом ГРХ. Тіонестер (2) виділяли методом колоночної хроматографії на силікагелі. У ІЧ спектрі сполуки (2) є смуга поглинання при 1250 см^{-1} , що відповідає валентним коливанням зв'язку $C=S$, а у спектрі ПМР в області 3.88 м.д. спостерігається синглет протонів метильної групи, що зміщений на 0.4 м.д. у слабке поле по відношенню до вихідного естру (1).

До числа найважливіших хімічних властивостей естерів тіонкарбонових кислот відносяться їх реакції з діазометаном, що призводять до тіазолів та тіадіазолінів [5, 6-8], взаємодія з первинними амінами, що призводить до втрати сірчаної функції [5] або у випадку використання гідроксиламіну – до тіогідроксамових кислот [9], реакції із вторинними амінами, в результаті яких утворюються тіоаміди [5, 10].

Реакцію метилового естру адамантан-1-тіонкарбонової кислоти (II) з діазометаном проводили у етерно-метанольному розчині при кімнатній температурі по методиці, що наведена у роботі [6]. При цьому утворювались 5-(1-адамантил)-1,3,4-тіадіазол (3) та 5-(1-адамантил)-1,2,3-тіадіазол (4). Продукти реакції були виділені методом колоночної хроматографії на силікагелі з виходом 32 та 7%, відповідно. У спектрах ПМР синтезованих

сполук спостерігались характерні сигнали [5, 6] протонів групи =CH- при 8.25 м.д. для 1,2,3-тіадіазолу (4) та 8.87 м.д. для 1,3,4-тіадіазолу (3). Зсув сигналу протону у останньому випадку у слабке поле пояснюється, вочевидь, наявністю двох сусідніх гетероатомів (табл. 1).

Проміжними продуктами у синтезі тіадіазолів є тіадіазоліни [7]. Один з ізомерних тіадіазолінів нам вдалося отримати при проведенні реакції тіонестера (2) з діазометаном в середовищі діетилового етеру. З виходом 22% був виділений 5-(1-адамантил)-5-метокси-1,2,3-тіадіазолін (5), у спектрі ПМР якого спостерігались сигнали метоксильних протонів (2.81 м.д., синглет) та сигнали протонів метиленової групи при 4.37 та 5.0 м.д., J 20 Гц (табл. 1). Однак, залишалося неясним структурі якого з двох ізомерних тіадіазолінів відповідає продукт реакції. Це вдалося з'ясувати розкладенням тіадіазоліну (5) у метанолі, що кипить. Утворення 1,2,3-тіадіазолу (4) (згідно даним спектру ПМР) свідчить про те, щовихідна сполука має структуру 1,2,3-тіадіазоліну (5).

У якості побічного продукту у реакції з діазометаном утворюється 1-(1-адамантил)-1-метоксиетилен (6), який вдалося виділити тільки у суміші з вихідним тіонестером (2). У спектрі ПМР суміші поряд з сигналами, що відповідають вихідному естеру (2), спостерігаються синглет протонів метоксильної групи та два дублети при 3.50 та 3.56 м.д., J 2Гц.

Зустрічний синтез сполуки (6) з 1-адамантилметилкетону та ортомурашиного естеру пометоду [11] підтвердив структуру продукту реакції.

По аналогії з відомими прикладами [9], при взаємодії тіонестера (2) з гідроксиламіном повинна утворюватись адамантан-1-тіонгідроксамова кислота. Однак основним продуктом цієї реакції у метанольному розчині метилату натрію виявився виділений з 71%-вим виходом 1-адамантилізотіоціанат (7). Про це однозначно свідчать дані ІЧ спектру, у якому спостерігається характерна смуга поглинання при 2100 см^{-1} , а також співпадіння температури топлення із вказаною у літературі [12].

Другим продуктом реакції, який був виділений з виходом 29% після підкислення реакційної маси, був N-оксиімінометилловий естер адамантан-1-

карбонової кислоти (8). У ІЧ сектрі сполуки (8) спостерігається смуга поглинання зв'язку C=N (1670 см^{-1}), а у спектрі ПМР при 3.88 м.д. та 3.95 м.д. – синглети протонів метильної та гідроксильної груп, відповідно.

Додатковим доказом структури естеру (8) є його кількісне перетворення в умовах кислотного гідролізу в адамантан-1-карбонову кислоту (9) [13]. У той же час відновлення естеру (8) алюмогідридом літію призводить до 1-адамантилметиламіну (10) [14].

Таким чином, якщо N-гідроксиіміноестеру (8) є звичним продуктом реакції, то міграція вуглеводневого радикалу до атому нітрогену, що призводить до ізотіоціанату (7), спостерігалась нами у подібних перетвореннях вперше.

Таблиця 1

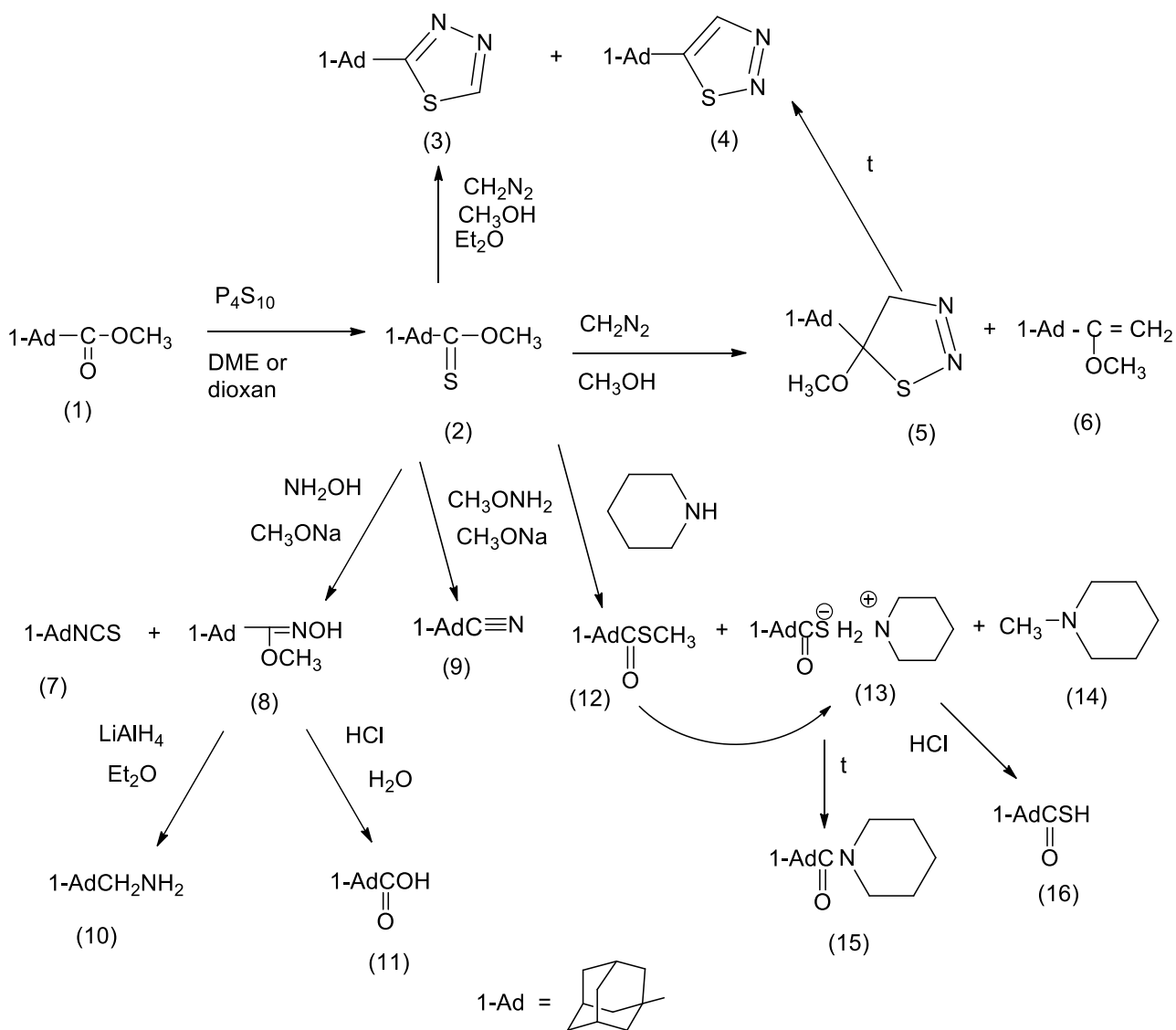
Властивості тіонестеру (2) та продуктів його взаємодії з діазометаном

№ сполуки	Вихід, %	Т.топ., °С або n_D^{20}	R_f (елюент)	Спектр ПМР, δ , м.д.	ІЧ спектр, см^{-1}
2	88	1.5182	0.9(гексан)	1.63 (6H), 1.88(9H), 3.88(3H)	1250, 2800-3000
3	7	34-36	0.4(гексан)	1.5-2.25 (15H), 8.25 (1H)	2800-3000
4	32	137-139	0.75(гексан-етер)	1.5-2.25(15H), 8.87 (1H)	2800-3000
5	22	78-79 (пентан)	0.5(гексан-етер)	1.25-2.0(15H), 2.81 (3H), 4.37(1H, J 20Гц), 5.0(1H, J 20Гц)	2800-3000
6	83 ^a	1.4983	0.9(гексан-етер)	1.31-2.0(15H), 3.31 (3H), 3.5(1H, J 2 Гц), 3.56(1H, J 2 Гц)	1210, 1700, 2800-3000

Примітка. ^a Вихід вказано у зустрічному синтезі

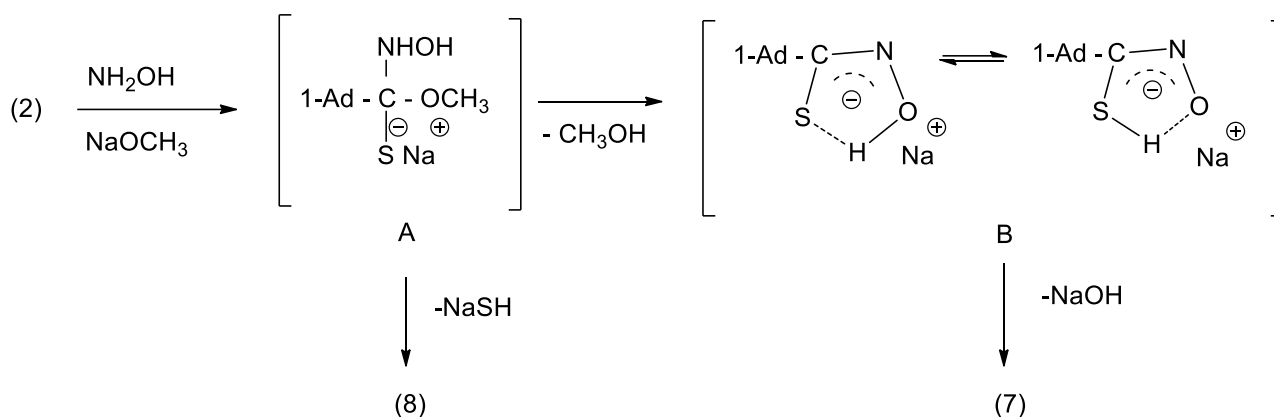
Взаємодія між гідроксиламіном та тіонестером (2), вочевидь, проходить по механізму приєднання азотистих основ до карбонільної або тіокарбонільної групи в умовах лужного каталізу, при цьому утворюється адукт (А). Для перетворення останнього у іміноестер (8) достатньо відщеплення гідросульфідру

натрію. У свою чергу, елімінування молекули метанолу повинно привести до тіогідроксамової кислоти (В). У лужному середовищі вона буде існувати у вигляді солі, у молекулі якої надлишкова електронна густина розподілена між чотирма атомами. Логічно припустити, що позбавлена стабілізуючого впливу, наприклад, арильного замісника [9], сіль (В) шляхом відщеплення гідроксиду натрію та перегрупування типу Лоссеня утворює ізотіоціанат (7). Залишалось неясним, який з двох атомів водню (гідроксильний чи амінний) приймає участь у елімінуванні NaSH. Для відповіді на це питання ми провели реакцію тіонестеру (2) з О-метилгідроксиламіном у тих же умовах. В результаті був виділений єдиний продукт реакції – 1-адамантилціанід (9).

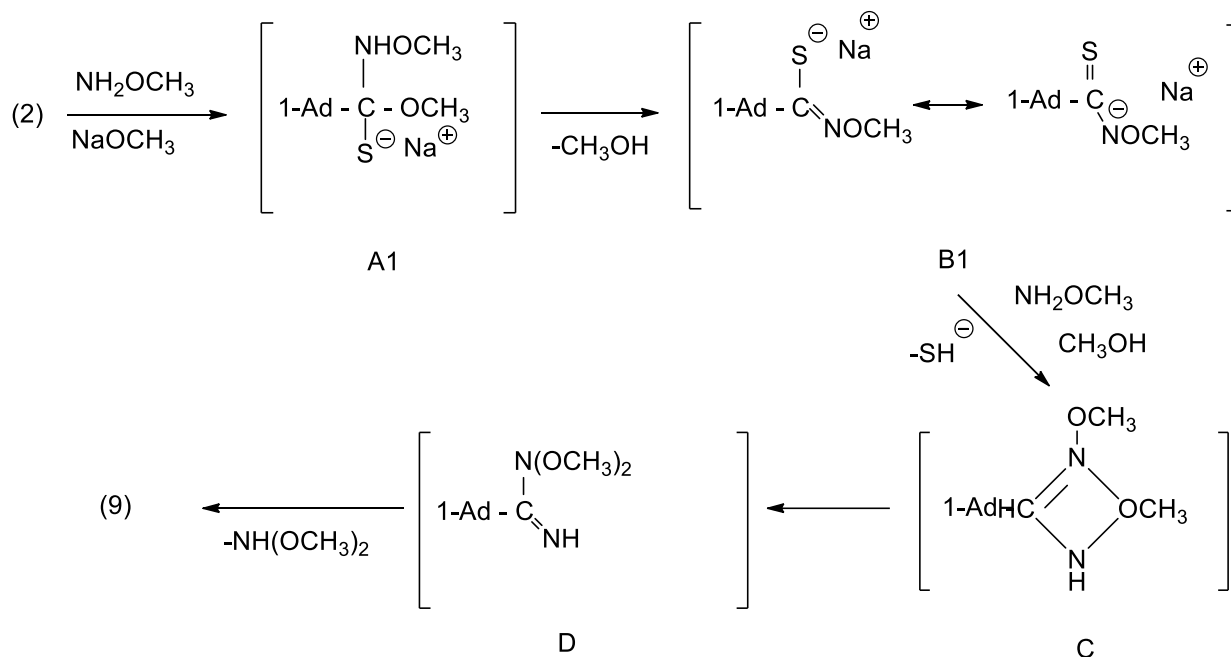
Синтез проводили в умовах тривалого кип'ятіння реакційної маси та контролювали методом ГРХ. Причому, у залежності від співвідношення

субстрат-реагент (1:1 чи 1:2) нітрил (9) отримували з виходом 49 та 91%, відповідно. В ІЧ спектрі сполуки (9) спостерігається смуга валентних коливань групи $C\equiv N$ при 2250 см^{-1} . Температура топлення, дані ІЧ спектру та час утримування у ГРХ співпадали з аналогічними параметрами для нітрилу, що був отриманий з амиду адамантан-1-карбонової кислоти по відомому методу [15].

Перша стадія реакції, вочевидь, така ж, як із гідроксиламіном, та протікає з утворенням аддукту (A1). Відсутність у продуктах реакції іміноестеру свідчить про те, що відповідний напрямок реакції виключений внаслідок заміщення гідроксильного водню на метильну групу. Тоді єдиним можливим напрямком розпаду інтермедіату (A1) залишається елімінування метанолу та утворення метилового естеру тіонгідроксамової кислоти (B1). У останнього є можливість перетворення у ізотіоціанат, але відсутність сприяння сульфуру відщепленню метоксилу у естері (B1), як це має місце у інтермедіаті (B), перешкоджає такому перебігу реакції. У цьому випадку з'являється можливість взаємодії із другою молекулою О-метилгідроксиламіну по одному з варіантів механізму, відомого для імідоїлгалогенідів та родинно-близьких сполук [16], що, вочевидь, і реалізується перетворенням у амідин (C). Утворення нітрилу (9) у реакції, що розглядається показує, що субстрат на одній зі стадій повинен відновлюватися. При цьому окиснюватися, вирогідно, повинен О-метилгідроксиламін. Одним з варіантів цього окиснювально-відновлювального процесу є схема, що пропонується для перетворення амідину (C) у амідин (D), яка реалізується по типу внутрішньомолекулярної нуклеофільної атаки на атом

азоту [17]. Продукт окиснення О-метилгідроксиламіну – диметоксиамін – повинен відщеплюватися від інтермедіату (D). Однак, без виділення цього аміну чи доказів його утворення дана схема залишається уявною.

По аналогії з літературними даними [5, 10], взаємодія тіонестеру (2) із вторинними амінами повинна призводити до утворення заміщених тіоамідів. Однак, вже перші досліди взаємодії тіонестеру (2) з безводним піперидином, взятому у великому надлишку, показали повну відсутність N-піперидиламіду адамантан-1-тіонкарбонової кислоти у продуктах реакції. Замість цього після 6-годинного кип'ятіння у середовищі аміну з виходом 75% був виділений N-піперидиламід адамантан-1-карбонової кислоти (15). У спектрі ПМР аміду (15) в області 3.48 м.д. спостерігається мультиплет чотирьох протонів, що знаходяться у α -положенні до атому нітрогену піперидинового циклу. Валентні коливання карбонільної групи у ІЧ спектрі спостерігаються в області 1610 cm^{-1} . Крім спектральних характеристик, також і температура топлення співпадає з характеристиками зразка аміду, синтезованого з хлорангідриду адамантан-1-карбонової кислоти (таблиця 2).

Такий неочікуваний результат реакції дозволяє припустити утворення проміжної сполуки, розпад якої призводить до аміду (15). Ми намагались виділити цю сполуку зменшивши час синтезу до 30 хвилин. В результаті з

виходом 69% вдалося виділити водорозчинну кристалічну сполуку, у спектрі ПМР якої спостерігаються сигнали протонів в області 9.05 та 3.3.0 м.д. В ІЧ спектрі окрім валентної коливаний карбонільної групи при 1500 cm^{-1} , які попадають в область валентних коливаний групи C=O у карбоксилат-аніонах [18], спостерігалась інтенсивна смуга 2200-2700 cm^{-1} , що відповідає валентним коливанням N-H у сполуках типу RNH_2^+ (таблиця 2). Ці дані дозволили допустити, що виділена сполука є піперидиновою сіллю або адамантан-1-карбонової кислоти (17), або адамантан-1-тіолкарбонової кислоти (13). Вибір на користь сполуки (13) був зроблений на основі порівняння ІЧ та ПМР спектрів (таблиця 2) солей (13) та (17). Остання була отримана з адамантан-1-карбонової кислоти.

Таблиця 2

Властивості продуктів реакції тіонестеру (2) з піперидином

№ сполуки	Вихід %	Т.топ., °С або n_D^{20}	Спектр ПМР, δ , м.д.	ІЧ спектр, cm^{-1}
12	12	1.5286	1.63 (6H), 1.78 (6H), 1.93 (3H), 2.08 (3H)	1600, 2800-3000
13	69	187 (разл.)	1.83-1.58 (21H), 3.0 (4H), 9.05 (2H)	1500, 2200-2700, 2800-3000
15	86	86-87	1.55 (6H), 1.7 (6H), 1.93 (3H), 3.48 (4H)	1605, 2800-3000
16	100	138-140	1.6 (6H), 1.78 (6H), 1.93 (3H), 3.85 (1H)	1680, 2500, 2800-3000
17	100	210 (разл.)	1.60-1.80 (21H), 2.93 (4H), 9.95 (2H)	-

Крім того, підкисленням водного розчину солі (13) була виділена адамантан-1-тіолкарбонова кислота (16), структура якої підтверджена ІЧ та ПМР спектрами (таблиця 2). Довгим кип'ятінням солі (13) у піперидині вдалося встановити, що амід (15) дійсно є продуктом її розпаду.

Методом колоночної хроматографії виділено і другу сполуку, що утворюється у вивчаємій реакції, - метиловий естер адамантан-1-тіолкарбонової кислоти (12) (вихід 31%). Його ІЧ спектр містить смугу поглинання зв'язку C=O

(1660 cm^{-1}), а у спектрі ПМР присутній синглет при 2.08 м.д. (3H), зміщений у сильне поле порвняно з естерами (1) та (2) на 1.4 та 1.8 м.д., відповідно (таблиця 2).

Якщо термічне перегрупування тіонестерів у тіолестери описане у літературі [19, 20], то утворення солі тіолкарбонової кислоти спостерігалось нами вперше. При цьому повинен відбуватися розрив зв'язку O – CH₃ або S – CH₃ та міграція групи CH₃, причому єдиним її акцептором може бути піперидин. Іншими словами, процес утворення солі (13) повинен супроводжуватися N-алкілуванням піперидину. У видаленому з реакційної маси піперидині дійсно був виявлений методом ГРХ N-метилпіперидин (14). Його вміст у відгоні був еквівалентним кількості солі (13), що утворилась.

Таблиця 3

Вплив надлишку піперидину на співвідношення сіль (13) – тіолестер (12)^a

Надлишок піперидину по відношенню до тіонестеру (2), моль	Співвідношення сіль (13) – тіолестер (12)
20	3.34
40	2.94
80	2.90
160	2.82
320	2.67
640	2.33

Примітка. ^a Час реакції 30 хвилин. Дані отримані інтегруванням спектру ПМР. Інтенсивності відповідних сигналів протонів солі (13) та амідю (15) склалися.

Тіолестер (12) також, як і тіонестер (2), в умовах реакції перетворюється у сіль (13), хоча і значно повільніше (таблиця 3). Це свідчить на користь того що тіолестер (12) та сіль (13) утворюються по паралельним реакціям з тіонестеру (2).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пат. 3962328 (1976). США // С.А. 1977. Vol. 86. №7. 43297.
2. Пат. 523274 (1972). Швейцарія // РЖХим. 1973. 2Н281П.
3. *Scheeren J.W., Voms P.H.J., Nivard R.J.F.* // *Synthesis*. 1973. N 2. P. 149-162.
4. *Trebaul C., Teste J.* // *Bull. Soc. chim.* 1970. N 10. P. 2272-2277.
5. *Raap R.* // *Canad. J. Chem.* 1968. Vol. 46. N 10. P. 2255-2263.
6. *Beiler J.M., Lecadet P., Paquer D., Thuillier A., Viall J.* // *Bull. Soc. chim.* 1973. N 9. P.1979-1985.
7. *Schmidt U., Heymann E., Kabitzke K.* // *Chem. Ber.* 1963. Bd 96. N 8. S. 1478-1487.
8. *Schmeithauer S., Mayer R.* // *Chem. Ber.* 1967. Bd 100. N 8. S. 1428- 1436.
9. Пат. 6827842 (1962). Японія // С.А. 1969. Vol. 70. 57472.
10. *Tao N.S., Scheithauer S., Mayer R.* // *Z. Chem.* 1972. Bd 12. N 1. S. 133-140.
11. Общая органическая химия. М.: Химия, 1982. Т. 2. С. 584.
12. Пат. 3203970 (1965). США // РЖХим. 24Н208.
13. *Stetter H., Schwarz M.* // *Chem. Ber.* 1959. Bd 92. N 9. S. 1629-1635.
14. *Бирзницьк К.А.* Синтез и изучение свойств аминов ряда адамантана // Дисс. ... канд. хим. наук. Волгоград, 1988. 120 с.
15. Общая органическая химия. М.: Химия, 1982. Т. 3. С. 658.
16. Общая органическая химия. М.: Химия, 1982. Т. 3. С. 593.
17. *Grayston M.W., Liemal D.M.* // *J. Am. Chem. Soc* 1976. Vol. 98. N 8. P. 1278-1287.
18. *Браун Д., Флойд А., Суйнзбери М.* // *Спектроскопия органических веществ.* М.: Мир, 1992. С. 72.
- 19 *Smith S.G.* // *J. Am. Chem. Soc.* 1961. Vol. 83. N 4. P. 4285-4297.
- 20 *Smith S.G.* // *Tetrahedron Lett.* 1962. N 25. P. 979-981

**ОРГАНІЧНА ХІМІЯ В СТВОРЕННІ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ
ПРОТИБРОСТАЮЧИХ ФАРБ НОВОГО ПОКОЛІННЯ,
ЗДАТНИХ ДО БІОРОЗКЛАДУ**

Коломієць Анна Юрїївна

Студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві зростає занепокоєння на рахунок використання покриттів на основі трибутилолова для боротьби з обростанням та корозії у морській, нафтовій промисловості. Хоча і раніше розроблювалися альтернативи цих сполук, зараз все більший акцент робиться на створенні нетоксичних, екологічно чистих матеріалів, які не впливають негативно на навколишнє середовище і краще виконують свої функції. Природні матеріали біологічно розкладаються, є економічно вигідними і можуть бути використані як прекурсори при синтезі протибростаючих покриттів. Хіміки знаходять шляхи синтезу таких матеріалів, що складаються з біоволокон, які зможуть повністю замінити отруйні аналоги.

Проблема полягає в тому, що більшість цих продуктів не піддаються деградації після утилізації або можуть знадобитися мільйони років, щоб їх розкласти. В антикорозійних системах наноситься фарба як фізичний бар'єр. Він запобігає проникненню води та кисню всередину системи. Протягом багатьох років протибростаючі фарби відігравали значну роль, починаючи від запобігання наросту на спорудах на воді і закінчуючи функцією бар'єру проти корозії на металевих корпусах. За останні роки було зменшено кількість синтезів протибростаючих та антикорозійних фарб. Активне їх застосування у 1970-х роках тривало близько двадцяти років, поки не почали розвиватися екологічні проблеми. Дослідження довели, що біоциди є активними

інгредієнтами, які запобігають осіданню, адгезії та наросту організмів до пофарбованої поверхні, проте вони є дуже небезпечними. Протиобростаючі фарби вимиваються в морське середовище після нанесення, тим самим – знищують водні організми. Це призвело до їх заборони на початку 2008 року після резолюції урядів багатьох країн, таких як Франція, Німеччина, Японія та інші. Отже ми розглянемо екологічно чисті і ефективні способи запобігання обростання організмів та відходів на корпусах кораблів, статичних конструкціях для добування нафти.

Ключові слова. Біодеградуючі матеріали, протиобростаючі покриття, органічна хімія, екологічно чистий синтез, біоволокна, екологічно чиста фарба.

У морській промисловості всі поверхні зазвичай покриваються небажаними матеріалами: це явище, відоме як обростання. Морське біообростання — накопичення небажаних мікро- і макроорганізмів, а також їх метаболітів, рослин і тварин на спорудах, занурених у морську воду. Вони поселяються не тільки на підводних конструкціях, але і на буях, пірсах, підкритих тросах, морських платформах, теплообмінному обладнанні. Це підвищує аерогідродинамічний опір і спричиняє збільшення споживання палива до 30–40%, що збільшує викиди парникових газів в атмосферу. Інша проблема полягає в корозії металу та мікробній корозії через сірководень, утворений бактеріями. Відбуваються небажані реакції між поверхнею металу та продуктами, що утворюються.

Мікробно індукована корозія, або біокорозія, спричинена сульфат-відновлюючими бактеріями, які здатні синтезувати енергію в анаеробних умовах за рахунок сульфатного дихання, на поверхні металу, що завдає значної шкоди морській, технологічній, суднобудівній промисловостям. Колонізація організмів відбувається в чотири етапи. Перший – утворення первинної плівки, в цей час здійснюється адсорбція органічних і неорганічних макромолекул на поверхні (зазвичай білки, полісахариди). Ці реакції призводять до утворення неживої біохімічної плівки, яка створюється впродовж декількох хвилин.

Другий – утворення мікробної біоплівки, який включає транспортування та поглинання бактерій, адгезію, обумовлену Ван-дер-Ваальсовими зв'язками, взаємною дифузією – дозрівання та розсіювання біоплівки. Мікробні клітини прикріплюються до поверхні та позбавляють її рухливості шляхом оборотної адгезії. Мікроорганізми прикріплюються назавжди за допомогою позаклітинних полімерних речовин. Після цього поживні сполуки в плівці підсилюють ріст більших морських безхребетних і мікроводоростей. Третій етап – розвиток більш складного поєднання, коли створюється колонія багатоклітинних видів, мікроводоростей, відкладень, що призводить до створення цілої біосистеми. Далі – процес прикріплення більших личинок безхребетних або їх зростання (а також морські гриби, спори водорості, мідії).

Стійкий ріст цих шарів біологічного обростання залежить від ряду умов навколишнього середовища, таких як солоність, температура, провідність, рН, вміст розчиненого кисню та органічних сполук, світло, глибина. Крім того, ступінь біоадгезії залежить від типу самої поверхні. Боротьба з біообростанням у двадцятому столітті сприяла розвитку протиобростаючих фарб, покриттів та обробок поверхонь, для контролю і запобіганню прикріпленню організмів, неорганічних сполук. Зараз все ще використовуються комерційні протиобростаючі покриття на основі біоцидів, проте вони швидко вимиваються і призводять до повного знищення живого, руйнуванню екосистем. У таблиці 1 наведено категорії комерційних фарб проти обростання, які досі використовуються. Фарби проти обростання мають два основних компоненти, а саме полімер/сполучна речовина/смола, пігмент та розчинник, в якому розчинені основні компоненти та інші добавки (наприклад, каталізатори, пластифікатори). Екологічно чисті фарби синтезують з використанням місцевої сировини для пігментів і сполучної речовини.

Протиобростаючі фарби, намагаючись знищити прикріплені мікроорганізми, виділяють біоциди або токсини у водне середовище. До сьогодні використовуються такі біоциди, як оксид міді (Cu_2O), трибутилолово, оксид трибутилолова (ТВТ/ТВТО) та органічні добавки, підсилювачі біоцидів

(наприклад, дихлофлуанід, хлорталоніл, піритіон), коротко про них описано в таблиці 2. Цікавий фактом є те, що більшість альтернатив трибутилолову також токсичні. Механізм дії традиційних покриттів на біоснові заснований на подвійному способі дії, а саме на антипригарних властивостях та інкрустації у біологічному масштабі.

Механізм дії антибіоплівкової активності мікробних штамів, пов'язаних із морськими макроорганізмами, включає антибіотичну активність та антиадгезійну властивість і впливає на вироблення позаклітинних полімерів (EPS), необхідних для утворення плівки. Механізми захисту від обростання екологічно чистих покриттів на біоснові були детально вивчені. Є експерименти, які показують, що сполуки, синтезовані з похідних індолу, виявляють протиобростаючий ефект з низькою токсичністю відносно клітин водоростей за допомогою механізму молекулярного інгібування. Також було виявлено, що всі покриття з антиоксидантами мінімізують адгезію за допомогою процесу відновлення, тим самим припиняючи реакції зшивання, необхідні для утворення клеїв.

Наведені вище результати не тільки показують, що природні протиобростаючі сполуки є екологічно чистими, але вони також допомагають нам зрозуміти механізми біоадгезії в природі. За звичайних обставин екологічно чисті покриття на біоснові діють різними способами і згодом запобігають утворенню біоплівок та прикріпленню мікроорганізмів на субстраті. Наведені стратегії узагальнюють спосіб дії екологічно чистих протиобростаючих покриттів/фарб: пригнічення утворення клею (ці сполуки зупиняють утворення або вивільнення адгезивів під час осідання на поверхні), інгібування біоплівки (протиобростаючі сполуки запобігають фіксації мікробів на поверхнях), блокування кворуму (зв'язок між мікробними клітинами пригнічується), регуляція експресії білка (регулятори пригнічують осідання забруднюючих організмів), блокування нейротрансмісії: блокатори переривають передачу сигналу під час поселення.

Таблиця 1

Характеристика протиобростаючої фарби на основі біоцидів

Тип фарби	Компоненти	Наявність біоцидів	Час дії
Фарба контактного вилуговування	Хлоркаучук, мідь, оксиди цинку.	Витрачається з часом, повільно	15-24 місяців
Розчинна матриця (кероване вимивання)	Синтетична органічна смола, мідь, миш'як, цинк, ртуть, або оксиди заліза	Впродовж короткого періоду часу	36 місяців
Самополірувальна фарба	Метакриловий полімер, оксид цинку, і нерозчинні пігменти	Впродовж довшого періоду часу	3-5 років

Таблиця 2

Сучасні біоциди та їх вплив на мікробіологічні організми

Біоцид/підсилювач	Види, на які націлений	Причина застосування	Наслідок
Трибутилолово(ТВТ) та оксид трибутилолова(ТВТО)	Мікроорганізми	Запобігання наростання	Токсична дія на харчовий ланцюг, порушення розвитку
Мідь, оксид міді(I)	Ракоподібні, водорості, ракообразні, молюски	Стимування швидкого наросту	Імунотоксичні ефекти, що призводять до оксидативного стресу
Іргарол, піритіон цинку, піритіон міді	Ракоподібні, молюски, оболочники	Запобігання угруповання мікроорганізмів	Забруднення навколишнього середовища, висока токсичність
Дихлофлуанід	<i>Glyptocidaris crenularis</i>	Протиобростаюча активність	Токсична дія (ембріотоксичність)

Ефективним способом боротьби проблемою стала розробка механізмів створення і дії протиобростаючих покриттів на основі принципів біообростання. Таким чином, покриття на біологічній основі при нанесенні протидіють утворенню кондиціонуючої плівки та/або вивільняють біологічно обростаючі речовини до того, як відбудуться виділення та диференціація природних адгезивів, таким чином зводячи адгезію до мінімуму.

Після заборони на трибутилолово та інші підсилювачі біоцидів у фарбах проти обростання виник інтерес до синтезу ефективних та нових екологічно чистих сполук із природних ресурсів. Різноманітні натуральні продукти були успішно використані як вихідні матеріали при розробці фарб. Цікаво, що протиобростаючі речовини містяться в морських водоростях, бактеріях, водоростях, коралах, губках і наземних рослинах. Вважається, що дубильні речовини, що містяться у водних і наземних рослинах, містять спеціальні пігменти, які виявляють протиобростаючі властивості. Це складні поліфенольні сполуки, які мають антимікробні та антикорозійні властивості. Застосування дубильних речовин у покриттях проти обростання успішно запобігає прикріпленню ракушок. Проводилися експеримнти щодо ефекту активної сполуки з екстрактів рослини Андрографіс волотистий. Він показав видатну протиобростаючу дію проти морських бактерій. Зазвичай пригнічення обростання посилюється комплексоутворенням з іонами металів, це допомагає зменшити вимивання поліфенолів. Декілька досліджень підтвердили це за допомогою поєднання іонів металів з дубильними речовинами. Хіміки синтезували комплекси міді(II) і кобальту 3-(2-фурилідену) гідразин-5,6-дифеніл-1,2,4-триазин і виявили протиобростаючу дію проти личинок ракушок. Після 12-місячного тесту фарба проти обростання з додеканоату міді показала подібне інгібування обростання. Екстракти шкірки арахісу, цибулі, винограду, горіхів, овочевих злаків почали використовувати як джерело фенольних сполук для синтезу пігментів. Зустрічаються в природі полімери, включаючи рослинні екsudати та екстракти, такі як гуміарабік, каніфоль, шелак, трагакант є хорошими джерелами зв'язуючої речовини. Шкаралупу горіхів кешью можна використати шляхом вилучення рідини з неї і подальшого використання як вихідного реагенту для синтезу полімеру/смоли. Антифоленти, які наносяться на субстрати, демонструють низький опір потоку, таким чином видаляють мікроорганізми з поверхні. Коли міцність адгезії поверхні знижується, прикріплені мікроорганізми легко вивільняються (низька адгезія). Адгезивні взаємодії між морськими організмами та субстратом залежать від змочуваності

поверхні. Діатомові водорості, наприклад, міцніше чіпляються за гідрофобний полідиметилсилоксановий субстрат, ніж за скло. Засобом захисту організмів від біологічного обростання є злущування та хімічна секреція. Механізми захисту від обростання натуральних продуктів спонукали дослідників розробляти ефективні протиобрастаючі системи, інакше відомі як біоінспіровані методи захисту від обростання або біомімікрія. Підтверджуючи ефективність цього методу, вони винайшли багато мікротекстурних поверхонь. Деякі з цих методів включають: мікротопографічні структури Sharklet, лазерну абляцію, наночастинки срібла. Кілька екологічних протиобрастаючих природних сполук вже почали використовувати в багатьох провідних країнах, а саме ізоціанотерпени, фенілформаміди, лінійні полімери 3-октилпіридинію, зостеринова кислота, 5,6-Дихлор-1-метилграмін (DCMG).

Полімери, які біорозкладаються, є матрицями для протиобрастаючих покриттів. Крім того, їх поєднання з певними пігментами, збільшують період ефекту протиобростання. Біорозкладним полімером – високомолекулярна сполука, яка деградує під дією мікроорганізмів (грибів, бактерій) шляхом фотодеградації, окислення та гідролізу з утворенням вуглекислого газу, метану, неорганічних сполук та інших природних речовин за певний період часу (рис. 1). Наприклад, полімер, синтезований з відновлюваного або біорозкладного попередника, є «зеленим полімерним матеріалом», і, що цікаво, процес біологічного розкладання став джерелом вуглецю в навколишньому середовищі. Синтетичні полімери мають різноманітне застосування в медицині та хімічній промисловості. Слід звернути особливу увагу на полімери, синтезовані з природних біорозкладних фенольних сполук, таких як рідина з шкаралупи горіхів кешью (CNSL), лігнін, дубильні речовини, рослинна олія або пальмова олія, які можна використовувати як мономери.

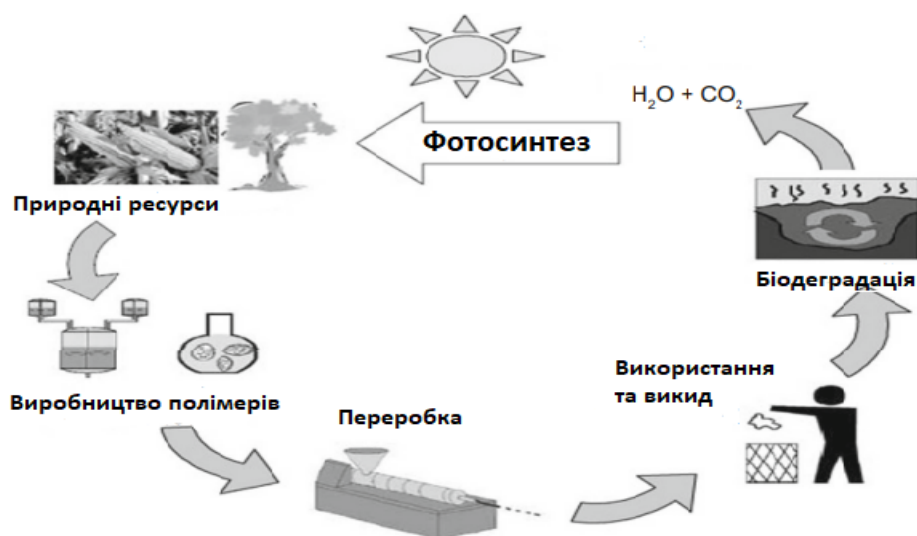

Рис. 1. Життєвий цикл біорозкладних полімерів

Однією цікавою властивістю цих природних фенолів є те, що їх можна використовувати для синтезу стійких полімерів з модифікаціями або без. Багато природних і синтетичних біорозкладних полімерів були використані як матриці в системах проти обростання. Властивості, що впливають на розкладання цих полімерів — хімічний склад, фізико-механічні характеристики (густина, температура плавлення, міцність) та морфологія. Деякі дослідники синтезували біологічно розкладний полімер із суміші полі(ε-капролактону) та полібутиленсукцинату. Він демонстрував ефективну протиобростаючу дію протягом тривалого періоду часу. Експерименти останніх років показали, що кополімер 2-метилен-1,3-діоксепен (MDO), третинний ефір карбоксибетаїну (TCE) і 7-метакрилоїлокси-4-метилкумарин (MAMC) були отримані шляхом екологічного синтезу; в їх властивостях виявлено сильну адгезію до субстрату, добре пригнічення адгезії бактерій. Рідина від шкаралупи горіхів кешью (CNSL), алкілфенольна олія, є червонувато-коричневою в'язкою рідиною з шкаралупи горіхів кешью, побічним продуктом, отриманим з харчової промисловості. Шкаралупа горіха, яка є агровідходом, тепер стала сировиною для синтезу полімерів і джерелом нафтохімічних фенольних сполук. CNSL має такі компоненти на основі методу екстракції: анакардова кислота (71,7%), карданол (4,7%), кардол (18,7%), метилкардол (2,7%) і безіменні полімерні матеріали (рис.2). Бічний ланцюг містить 15 атомів вуглецю в метоположенні

від гідроксильних груп. Хімічний склад залежить від присутності його ароматичності, фенольного гідроксилу та ненасиченого алкілфенолу (бічний ланцюг), що робить його придатним для полімеризації в смоли. Модифікований CNSL має різноманітне промислове застосування, а саме ці сполуки є пластифікаторами, добавками до палива й смол, поверхнево-активними речовинами, проміжні продуктами для синтезів. Полімер дуже стабільний при кімнатній температурі завдяки наявності сильно полярної ароматичної групи. Зберігання при високій температурі призведе до полімеризації. Вилучення рідини з шкаралупи можна здійснити за допомогою таких методів, як екстракція органічним розчинником, вакуумна дистиляція або надкритична флюїдна екстракція.

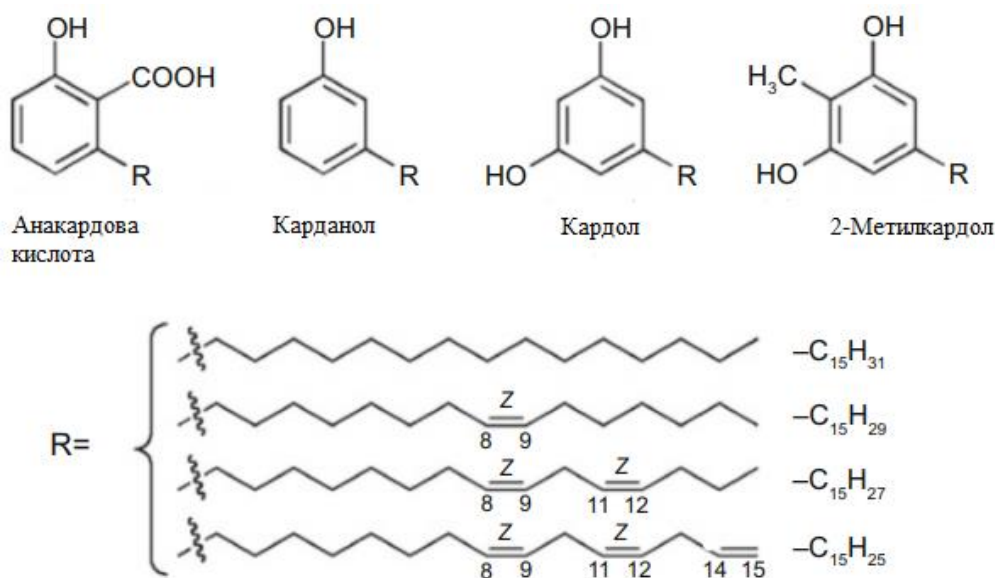

Рис. 2. Компоненти в CNSL

Технічний CNSL містить близько 78% карданолу, 8% кардола і 2% полімерного матеріалу. Структурно-функціональні властивості карданолу роблять його високореакційноздатним і, отже, сполуці властиві такі реакції, як сульфування, нітрування, етерифікація, галогенування, етерифікація (рис.3). З сполуки можна синтезувати низку смол і полімерних похідних. Це пов'язано з фенольною конструкцією і довгим вуглеводневим ланцюгом з подвійними зв'язками, що створює додаткові реакційні центри. Такі реакції, як поліконденсація з електронодефіцитними видами (наприклад, формальдегідом)

або полімеризація реакційноздатного бічного ланцюга з кислотними та/або основними каталізаторами, з подальшим з'єднанням ряду мономерів, можуть призвести до отримання полімерів CNSL. Зазвичай використовується реакція конденсації з формальдегідом. Смоли, такі як епоксидні, алкідні, поліуретанові, фенольні смоли, вініл і акрил, можна поєднувати для різноманітних модифікованих покриттів. Їх використовують для покриття поверхонь, в гальмівних накладках, іонообмінних смолах та антикорозійних фарбах. Ці нові смоли на біоснові демонструють подібні та періодично кращі

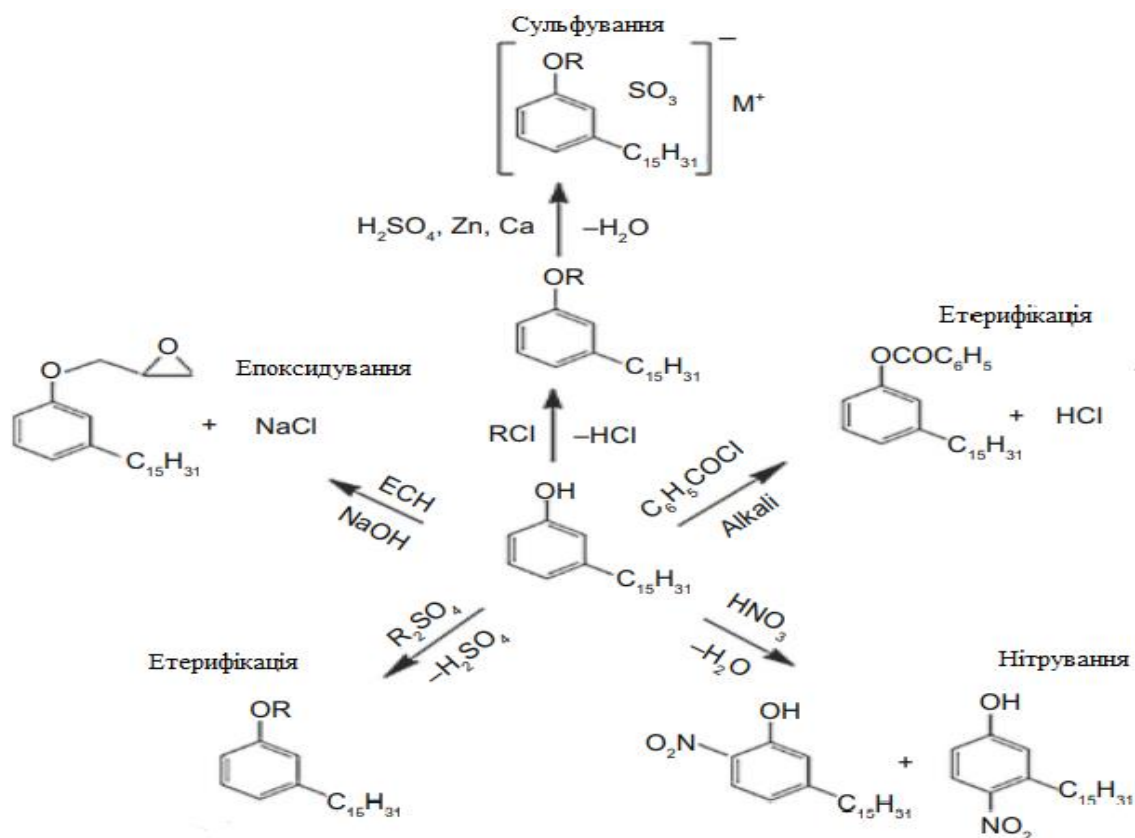

Рис. 3. Можливі реакції CNSL та його похідних

хімічні, механічні та термічні властивості, ніж інші комерційно доступні продукти на основі нафти. Одним з перших експериментів з полімером було приготування лаків із карданолаформальдегідних смол, що мають такі ж хімічні та механічні властивості як комерційні попередники. Поновлювані природні прекурсори фенольних сполук, такі як рослинна олія, лігнін і танінні «матриці», також можна використовувати для синтезу біокомпозитів. Протягом багатьох років з них було розроблено кілька класів фенольних смол. Рослинна олія, яка складається з мононасичених і полінасичених довголанцюгових

жирних кислот, може бути синтезована в полімер шляхом реакції полімеризації. За останні роки полімеризація була поширеним методом синтезу полімерів на основі рослинної олії. Кополімеризація цих смол з іншими матеріалами дають продукти з кращими хімічними та механічними властивостями. Наприклад скловолокна, які були наповнені катіонними сополімерами кукурудзяної олії (COR), стиролу (ST), дівінілбензолу (DVB). Найпоширеніший природний фенольний полімер, лігнін, являє собою складний клас органічних молекул, які пов'язані разом з етером і обмеженими вуглець-вуглецевими молекулами у спіральній конструкції. Листяні, хвойні дерева, містять різноманітний склад лігніну. Вони є альтернативою невідновлюваній нафтовій сировині в тому, що в основному мають алкіл-арил-етерну систему ланок, ароматичні гідроксильні групи та низьку полідисперсність.

Отже, натуральні матеріали є екологічно чистими, біодеградуєчими, економічно ефективними та можуть бути використані в синтезі біорозкладних протиобростаючих покриттів. Ці продукти мають замінити на ринку небіологічно розкладні та токсичні матеріали, забезпечуючи таким чином безпечне для всіх живих організмів і екосистем навколишнє середовище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Magin, Cooper, SP, Brennan, AB, “Non-toxic Antifouling Strategies.” *Materials Today*, pp 36–44 (2010)
2. Rajan, R, Pancrecius, Pai, BC, “Developments in Smart Anticorrosive Coatings with Multifunctional Characteristics.” *Prog. Org. Coat.*, pp 294–314 (2017)
3. Yebra, DM, Weinell, CE, “Key Issues in the Formulation of Marine Antifouling Paints.”, pp. 305–333
4. В. Я. Шевченко, О. А. Шилова, Т. А. Кочина “Ресурсосбережение и безопасность на транспорте за счет внедрения экологически безопасных защитных покрытий” 279–286 (2019)
5. Lagerström, M, Yngsell, D, Eklund, B, Ytreberg, E, “Identification of Commercial and Recreational Vessels Coated with Banned Organotin Paint Through

Screening of Tin by Portable XRF.” J. Hazard. Mater

6. Nurioglu, AG, Esteves, ACC, de With, G, “Non-toxic, Non-biocide-Release Antifouling Coatings Based on Molecular Structure Design for Marine Applications.” J. Mater. Chem. B, 3 (32) 6547–6570 (2015).

7. Фокин М.Н., “Защитные покрытия в химической промышленности” 1981 50-238.

**ОТРИМАННЯ СПОЛУК ЦИНКУ З СТІЧНИХ ВОД І ШЛАМІВ
МЕТОДОМ ВИЛУГОВУВАННЯ**

Фещенко Наталія Владімірівна,

викладач

Фещенко Єлизавета Ярославівна,

студентка

Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна

Анотація: переробка накопичених за багато років відходів виробництв залишається гострою екологічною проблемою. На території України до цих пір залишається невирішеним питання використання, утилізації та знешкодження багатьох видів токсичних відходів як у рідкому, так і у твердому агрегатному стані.

Ключеві слова: вилуговування, шлам, цинк, контактування, реагент, компоненти, сировина.

Виникає небезпідставне занепокоєння щодо дотримання умов їх збору та зберігання. Основними джерелами забруднення залишаються очисні споруди та каналізаційні мережі виробничих управлінь житлово – комунального господарства, промислові підприємства та заводи. Через відсутність полігонів для захоронення промислових відходів та заходів з перероблення і зберігання твердих відходів здійснюють на території підприємств.

Значні площі шламонакопичувачів становлять небезпеку забруднення ґрунту, підземних вод та відповідно сільськогосподарських культур, становлять значну небезпеку для людини та інших живих організмів, тому що накопичені в рослинах важкі метали включаються в харчові ланцюги і з продуктами харчування потрапляють до людини. При цьому нераціонально використовуються чорноземні землі. З часом шламонакопичувачі

переповнюються, викликають необхідність побудови нових споруд. Впровадження технологій перероблення шламів дасть змогу звільнити площі, які займають шламонакопичувачі, виключити затрати на будівництво нових та отримати прибуток від вилучення цінних компонентів. Такими, наприклад, є цинк, вміст якого в природній сировині становить 1 – 3%, а у відходах виробництва віскозного волокна 6,5 – 40% (залежно від асортименту продукції, що випускають та реагентів, що застосовують для очищення стічних вод). Запаси шламу, що містить цинк на підприємствах середньої потужності, становлять величину 1000000 т, що дасть змогу переробляти цю кількість шламу з продуктивністю 10 т/год протягом 10 – 15 років. [1, с. 17].

Мета і завдання дослідження: вилучення іонів цинку з цинковмісних шламів

Об'єктом дослідження є технологія перероблення цинковмісних відходів виробництва віскозного волокна, а саме твердого цинковмісного шламу.

Для виявлення впливу концентрації реагенту, температури, часу контактування вихідної сировини на швидкість протікання процесу цих параметрів спланували і провели ряд експериментів з вилуговування цинку, з відходів виробництва віскозного волокна.

Пробу для дослідження відбирали особисто за допомогою шпателью та буру Некрасова в 3 точках горизонту за діагоналлю. Із кожної ділянки брали проби на глибині 0 – 0,2 м та 1 – 2 м, масою не менше 1 кг. Первинні проби розсипали на брезенті, перемішували, розрівнювали у вигляді прямокутника і ділили діагоналями на 4 частини у вигляді трикутників (метод конвертів). Дві протилежні частини вилучали, а решту – знову перемішували і вирівнювали для відбору двох інших частин. Так робили поки не залишилася проба масою 1 кг. Така проба відповідає дійсному складу шламу ділянки. Для приготування повітряно – сухого зразка із середньої проби відбирали 100 – 200 г шламу, розподіляли тонким шаром і висушували при розсіяному світлі в добре провітрюваному приміщенні. Потім пробу розтирали в ступці, просіювали через сито з отворами діаметром 1 мм і зберігали в чистій банці з притертою

пробкою [2, с.122].

Для вилуговування наважку шламу 100 г поміщали у реактор з рубашкою (рис. 1), який обігрівали циркулюючою водою з термостату.

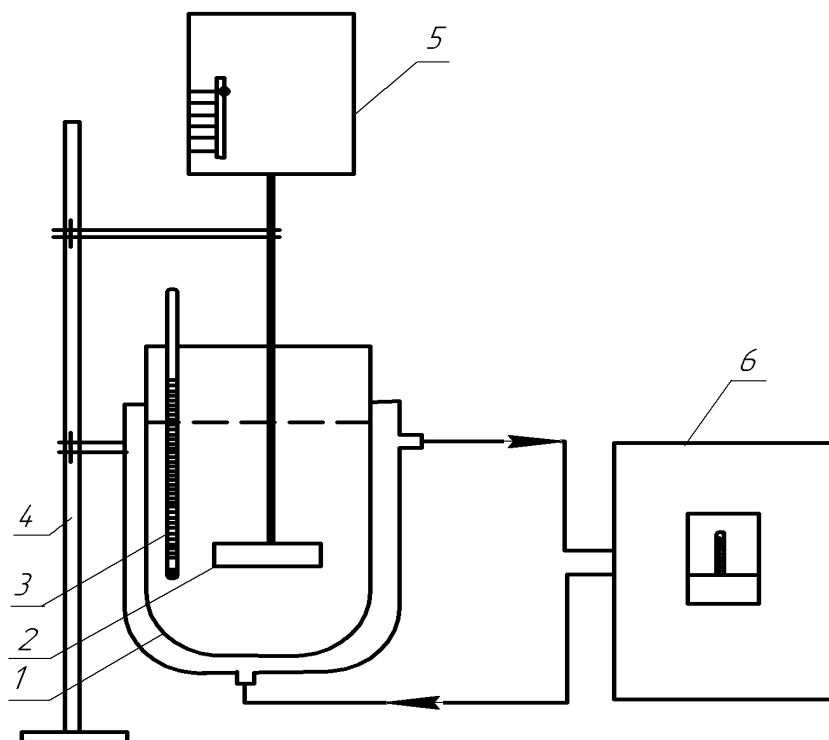

Рис. 1 Установка для вилуговування

1 – реакційна ємність з рубашкою; 2 – мішалка; 3 – термометр;

4 – штатив, 5 – електродвигун з автоматичним регулюванням кількості оборотів мішалки; 6 – термостат.

У реактор подавали розчин натрію гідроксиду. Суміш у реакторі перемішували мішалкою з електродвигуном. Температура суміші вимірювали термометром. Осад, що не розчинився відфільтровують на лійці Бюхнера. Відфільтрований цинковмісний розчин з реактору подавали у ємність, де нейтралізували нітратною кислотою до рН 8,5–9. Утворений осад відфільтровували і кількісно переносили у фарфорову чашку, в яку додавали сульфатну кислоту з розрахунку співвідношення осад: сульфатна кислота 1: (0,5-1). Фарфорову чашку поміщали на піщану баню для упарювання розчину до сухого залишку [3, с. 347]. Осад розтирали та аналізували на вміст цинку сульфату.

Для повного вилучення цинку та одержання додаткового продукту

кальцієвої і калієвої селітри проводили процес кислотного вилуговування. Кислотне вилуговування здійснювали також на даній лабораторній установці. Шлам, після оброблення лугом, поміщали у реактор, у який додавали нітратну кислоту. Суміш у реакторі перемішували мішалкою з електродвигуном. Осад, що не розчинився, відфільтровували на воронці Бюхнера. Відфільтрований цинковмісний розчин мав рН = 6,5 – 7.

При використанні перемішування створюються кращі умови для підводу речовини в зону реакції, до межі розділу фаз. Підвищення ступеню турбулентності системи, що досягається перемішуванням, призводить до зменшення товщини приграничного шару, збільшення та безперервного оновлення поверхні взаємодіючих фаз. Вплив кількості обертів мішалки на повноту вилучення іонів Zn^{2+} представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Вплив кількості обертів мішалки на повноту вилучення іонів Zn^{2+}

Кількість обертів мішалки, об/хв	100	200	300	500	700
Re (відц.)кінц.	668,92	1674,81	2514,74	4189,56	5864,37
Ступінь вилуговування, %					
5 хв.	53,65	54,43	54,8	58,53	51,37
15 хв.	55,2	59,39	60,97	64,22	56,09
30 хв.	62,43	64,87	66,24	69,27	64,39

Аналізуючи одержані дані, можна констатувати, що збільшуючи час взаємодії досягаємо збільшення концентрації Zn^{2+} в розчині, водночас збільшення кількості обертів досягає критичного значення 500 об/хв., після чого спостерігаємо зменшення ступеню вилуговування (рис. 2).

Кислотні способи утилізації дозволяють досягти досить високого ступеня вилуговування іону Цинку, є простими в технологічному виконанні. Однак, разом із Цинком під дією кислоти із шламів вилучаються інші компоненти, такі як Ферум, Кальцій, Магній, Натрій та інші, процес проходить з виділенням сірководню. Це ускладнює вилучення іону Цинку з розчинів та спричинює високу вартість методів кислотної регенерації;

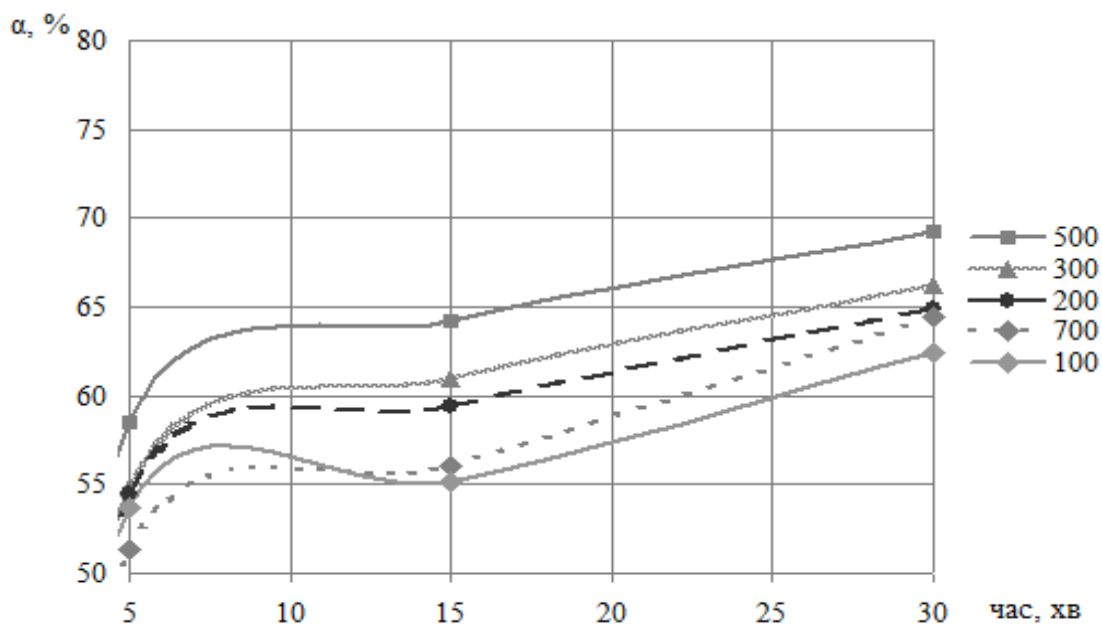

Рис. 2. Залежність ступеню вилуговування іонів Zn^{2+} від часу.

При використанні лужних реагентів ці недоліки відсутні, оскільки Цинк, проявляючи амфотерні властивості, переходить у розчин, а такі речовини, як Ферум, Магній, та Кальцій залишаються у твердому залишку. Показник рН шламу 9, отже підвищення до рН=12 є раціональніше, ніж зниження до рН=4. В якості дешевого луку можна використовувати каустичну соду. Визначено оптимальні параметри процесу вилуговування. Максимальне вилучення 85,44% відбувається за таких умов: співвідношення $NaOH:Zn^{2+} = 3,29$; температура $67,7^{\circ}C$; тривалість процесу вилуговування 32,5 хв.; число обертів мішалки 489,8 об/хв.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Атамась Г.М. Еколого – економічні аспекти утилізації цинковмісних шламів // Зб. матеріалів конференції [„Еколого–правовые и экономические аспекты техногенной безопасности регионов”]. – Харків: 2007. – С.46–47.
2. Набиванець Б.Й. Аналітична хімія природного середовища / Б.Й. Набиванець, В.В. Сухан, Л.В. Калабіна. – К.: Либідь. – 1996. – 304 с.
3. Лурье Ю.Ю. Справочник по аналитической химии / Ю.Ю. Лурье. – М.: Химия, 1971. – 456 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ОДНОРАЗОВИХ ФЕРМЕНТЕРІВ ДЛЯ ЛАБОРАТОРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Шибецький Владислав Юрійович,

к.д.н., доцент

Беднарчук Станіслав Миколайович,

студент

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

ім. Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Анотація: Одноразові пристрої стали основною частиною процесу виробництва біофармацевтичних препаратів. Зараз вони становлять 85% обладнання для доклінічної біообробки і все частіше використовуються в комерційному виробництві біофармацевтичних препаратів. Сьогодні перші повністю одноразові виробничі потужності вже стали реальністю.

Схоже, що користувачі більше довіряють технології одноразового використання, що можна пояснити подальшим розвитком та вдосконаленням дизайну таких пристроїв. Нові покоління одноразових пристроїв є більш надійними та простішими в експлуатації, ніж їхні попередники.

Ключові слова: біореактор, одноразові технології, лабораторне об'єднання.

1. Загальні переваги, що пропонують одноразові платформи

Актуальною причиною використання одноразових систем є можливість використовувати спеціальний попередньо стерилізований контейнер для кожної партії забезпечує значно коротший час між циклами в порівнянні з системами з нержавіючої сталі, середовище обробки яких вимагає значного очищення та стерилізації перед тим, як їх можна використовувати знову. Уникнення використання хімічних речовин, води та енергії пари для очищення та

стерилізації призводить до прямого скорочення капітальних витрат і впливу на навколишнє середовище від обробки [1].

Те, як одноразові системи підвищують гнучкість процесів і систем, є ще одним важливим фактором для біотехнологічних компаній сьогодні. Наприклад, одноразовий ферментер можна переключити з одного виду клітинної культури на інший всього за дві години [2].

Системи одноразового використання, як правило, мають менші розміри, ніж резервуари з нержавіючої сталі. З огляду на це, нерідко можна знайти біореактор з нержавіючої сталі на 5000 або 6000 л, який замінюють на 3x2000л одноразових біореактори. Переваги такого типу заміни включають зниження ризиків під час культивування та варіативність самого виробництва, а також швидший час впровадження та менші капіталовкладення [3, 4].

2. Приклади одноразових ферментерів із механічним перемішуючим пристроєм

Протягом останніх року були досягнуті помітні успіхи для дрібномасштабної ферментації (<3 літрів) на дослідницьких та академічних ринках. Прикладами сучасних та ефективних лабораторних ферментерів є наступні зразки.

Лабораторний біореактор BioFlo® 120 (рис. 1) - даний зразок обладнання забезпечує високий рівень готовності до роботи та її автоматизації[5].

Рисунок 1 - лабораторний біореактор BioFlo® 120

Приступати до культивування можна одразу доставши апарат з коробки, що в сумі з можливістю масштабування апаратів забезпечить значну

продуктивність виробництва. Одноразова біореакторна система BIONE від Distek, Inc. (рис. 2) - попередньо стерилізована система BIONE розроблена з одноразовою кришкою, припаяною до тришарової сумки, яку можна легко вставити у нестерильний скляний резервуар біореактора, перетворивши його на стерильний одноразовий за лічені секунди[6].

Рисунок 2 - одноразова біореакторна система BIONE від Distek, Inc.

AppliFlex ST - дана компанія пропонує продукцію підібрану індивідуально під замовника (рис. 3) із широким спектром адаптивності, автоматизації та взаємозамінюваності обладнання залежно від процесів що необхідні замовнику[7].

Для створення обладнання залучаються технології 3-д друку, що забезпечує економічність та однотипність обладнання.

Рисунок 3 – система компанії AppliFlex ST

3. Загальні характеристики масопереносу, змішування, теплообміну та систем контролю за перебігом процесів у апараті

Для досягнення високих значень масообміну кисню потрібні високі швидкості потоку газу, як правило, від одного до двох об'ємів посудини за

хвилину. Для забезпечення даного рівня масообміну у провідних системах використовують барбортер, що протистоїть забрудненню та сприяє розподілу бульбашок, перемішувачий пристрій, що забезпечує продуктивність змішування, а також фільтр високого потоку газів налаштованого на підтримку потоку повітря у заданих межах. Разом ці три модулі мають вирішальне значення для забезпечення переваг одноразових систем. Для отримання високих значень масообміну потрібно використовувати найкращі доступні за характеристиками методи та застосунки змішування та аерації. Адже важливо підтримувати тонкий баланс між аерацією та швидкістю перемішування в ферментерах. Занадто велика масова частка повітря збільшує піноутворення та перешкоджає продуктивності процесу та налаштуванню контролю, якщо перемішувачі пристрої покриті газовою фазою.

Зрештою, у великих масштабах надмірне перемішування призводить до надмірного споживання електроенергії, що може призвести як до небажаного виділення тепла, так і до непомірних рахунків за комунальні послуги [8].

На даний момент для споживачів доступний широкий спектр перемішувачих пристроїв параметри яких можна підібрати індивідуально до процесу. Одноразові біореактори та одноразові ферментери з магнітним нижнім приводом (рис. 4) пропонують переваги, такі як зниження ризику забруднення порівняно з системою з приводом від вала та дуже просту установку на магнітній мішалці [9].

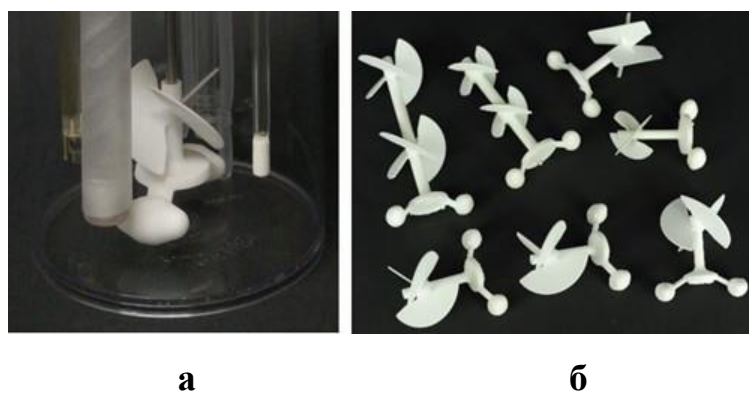

Рисунок 4 – приклад одноразових перемішувачих пристроїв з нижнім магнітним приводом мішалки: а – у змонтованому стані; б – різновиди лопастей

Ефективними залишаються перевірені часом перемішувачі пристрої (рис. 5) такі як турбіна Раштона що походить з 1950-х років, турбіна Сміта з 1980-х і турбіна Баккера з 1997 року - всі вони мають дуже різні характеристики змішування, що зображено на риунку 6 [10].

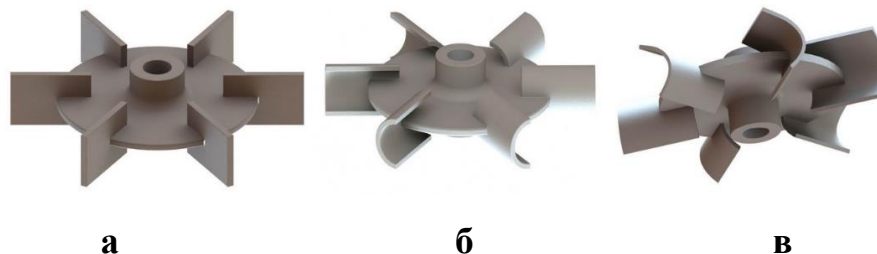

Рисунок 5 – приклади класичних мішалок: а – турбіна Раштона; б – турбіна Сміта; в – турбіна Баккера

Рисунок 6 – візуалізація роботи мішалок: а – система Раштона; б – система Сміта; в – система Баккера

Швидкий ріст клітин і метаболізм під час культивування мікроорганізмів генерує велику кількість тепла, яке необхідно контролювати, щоб максимізувати продуктивність. Щоб ефективно відводити тепло зсередини посудини, резервуар треба конструювати так, щоб забезпечити максимально можливу площу поверхні сорочки, усуваючи непотрібне обмеження потоку рідини в сорочці. Для оптимального охолодження необхідно максимізувати доступну площу поверхні та потік рідини [11].

Важливо пам'ятати, що одноразовий полімерний пакет має значну товщину, і це забезпечує певний небажаний опір передачі тепла (помітна різниця в порівнянні з традиційними посудинами з нержавіючої сталі).

Системи одноразового використання мають обмежені швидкості потоку газу через обмеження тиску для одноразових гнучких контейнерів. Низький

робочий протитиск зменшує пропускну здатність випускних фільтрів. Щоб подолати це, одноразовий ферментер ефективно конденсує відпрацьовані гази та передає конденсат назад у ферментер, запобігаючи потенційній закупорці вентиляційного фільтра та підвищенню тиску в пакеті.

Сучасна система одноразової ферментації підтримує багато новітніх аналітичних технологічних процесів. Доступні вбудовані одноразові сумісні датчики для параметрів процесу рН, розчиненого кисню, температури, внутрішнього тиску та рівня піни. Можливість інтегрувати одноразовий датчик піни в традиційну систему управління ферментором є важливим способом мінімізації ризику утворення піни, яка може забруднити або пошкодити фільтри [12]. Ці модулі забезпечують надійність системи, усуваючи значне джерело потенційних проблем для кінцевого користувача обладнання, дозволяючи подальшу автоматизацію процесів, а покращена реакція датчика може підвищити вихідну масу і узгодженість продукту.

Використання одноразових систем змішування в пакетах, як правило, простіше та зручніше, ніж їх аналоги з нержавіючої сталі, а їх споживана потужність нижча, їх ефективність змішування також, як правило, нижча. Нарешті, рішення для одноразового використання поки що недоступні для високов'язких середовищ, які потребують високої потужності, для мішалок, розташованих біля стінки посудини (наприклад, якірної мішалки та спіральної мішалки), а також для застосування твердої дисперсії.

Висновок: Враховуючи постійний розвиток та удосконалення одноразових конструкцій і технологій можна вважати що одноразові ферментери є потужним та перспективним напрямком у біотехнологічних виробництвах. На даний момент апарати виконані згідно з даного принципу забезпечують повний спектр вимог що задовольняють класичні апарати та мають певні переваги над ними. А саме, низьку собівартість виробництва, значну адаптивність та змогу до масштабування виробничих ліній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Sandle T. (2018). Strategy for the adaption of single-use technology. <https://www.europeanpharmaceuticalreview.com/article/73939/strategy-for-the-adoption-of-single-use-technology> (accessed 11 November 2018)
2. Wormuth, K. (2018). Particulate contamination in single-use systems: real versus perceived risk. ECI Conference “Single-Use Technologies III: Scientific and Technological Advancements” (23–26 September). Snowbird, Utah.
3. Rader, R.A. and Langer, E. (2018). Single-use bioprocessing equipment trends and adoption by CMOs. *BioPharm Int.* 31 (11): 10–13.
4. Paldus, B.A., Langer, E., Blomberg, M. et al. (2016). Single-use/disposables technologies and equipment roundtable. <https://www.americanpharmaceuticalreview.com/Featured-Articles/184450-Single-Use-Disposables-Technologies-and-Equipment-Roundtable> (accessed 18 November 2018).
5. BIOMEDevice [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані – Режим доступу: <https://www.medicalexpo.com/prod/ependorf-se/product-68382-1011375.html>
6. Labcompare [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані – Режим доступу: https://www.labcompare.com/315-Laboratory-Bioreactor-Cell-Culture-Bioreactor-Fermentor/9746211-BIOne-Single-use-Bioreactor-System/?pda=1272|9746211_1_0||&dfp=true
7. Applikon-biotechnology [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані – Режим доступу: <https://www.applikon-biotechnology.com/en/products/cultivation-systems/appliflex-st/>
8. Mathaes, R. and Mahler, H.C. (2018). Next generation biopharmaceuticals: product development. *Adv. Biochem. Eng. Biotechnol.* https://doi.org/10.1007/10_2016_57.
9. Newsletter [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані – Режим доступу: <https://cercell.com/news/newsletter/2016/june-2016/>
10. Newsletter [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані –

Режим доступа: <https://cercell.com/news/newsletter/2021/january/>

11. Challener, C.A. (2017). Single-use bioreactors have reached the big time. <http://www.biopharminternational.com/single-use-bioreactors-have-reached-big-time> (accessed 8 October 2018).

12. Bluma, A., Höpfner, T., Prediger, A. et al. (2011). Process analytical sensors and image-based techniques for single-use bioreactors. *Eng. Life Sci.* 11 (6): 550–553.

TECHNICAL SCIENCES

УДК 676.16:631.573.002.84

STUDY OF THE PROCESS OF REMOVAL OF WAX SUBSTANCES FROM WASTE PAPER

Abdumajidov Anvar Abdumalikovich,
doctoral student

Karimov Baxrom Boxodirovich,
laboratory assistant

Xusanov Farrux Sultonovich,
laboratory assistant

Nabiyeva Iroda Abdusamatovna
DSc, professor

Tashkent Institute of Textile and Light Industry
Tashkent, Uzbekistan

Abstract. This article presents the results of research on the separation of printing ink from waste paper, its removal from the cellulose suspension, discoloration of the recycled fiber and increasing the degree of whiteness. The necessary conditions for the removal of waxy substances from waste paper have been recommended.

Key words: waste paper, paper, SAA (surface active substances).

Introduction. The rapid development of industries, as well as the growing demand for the efficient use of natural resources, contributes to the development of new technologies and the improvement of existing technological processes. Currently, there is a significant shortage of fibrous semi-finished products for the pulp and paper industry of the republic. The use of imported semi-finished products leads to an increase in the cost of the finished product and, as a consequence, to a decrease in the competitiveness of this product, as well as the profitability of

production[1].

It is urgent to deepen structural changes, increase its competitiveness through modernization and diversification of the leading sectors of the national economy, including the rapid development of high-tech manufacturing industries, the development of finished goods with high added value based on deep processing of local raw materials.

Humanity found material for writing long before the invention of paper. The ancient Egyptians flattened the bark of the papyrus stem 4,000 years ago, then laid them on top of each other in the form of a cross and pressed them together. The dried material was used as a writing instrument. But it wasn't paper yet. The discovery of the paper was made in 105 by the Chinese researcher Tsai Lun, taking into account his previous research. As a raw material, he used the inner fibrous part of the bark of a mulberry tree. Later, they began to use lubricant, hemp, bamboo and other natural plant stems. Paper products, created by nature and by human hands, thanks to their wonderful properties, still serve as invaluable materials. During the period of independence, the production of paper in our country has reached new heights. Paper mills have been established, and work is underway to further improve technology in order to expand the production of high-quality paper products.

Globally, 68% of newsprint is produced from recycled materials. At the same time, 68% of all paper produced in the world is wrapping paper, and 50% of it contains recycled paper, that is, waste paper. However, waste paper is almost never used in the production of printing and writing paper. Even in the USA, only 6% of the waste paper is used in this area. This means that almost 90% of the virgin fiber, i.e. wood pulp, is used in the production of paper for printing and writing. Consequently, the forest is cut down again [1].

Waste paper MS-1, MS-2 or MS-3 can be used in the production of printing paper. Although there are no problems with the use of MS-1 and MS-2 waste paper, the presence of ink in MS-3 waste paper limits its use for the above purposes. In particular, the problem of the maximum separation of the dye on the fiber surface during processing of waste paper, its removal from the cellulose suspension,

discoloration of the dyed fiber and increasing the whiteness of the recycled fiber is currently being studied in all developed countries [2].

Using recycled paper means saving the main raw material containing cellulose. Having processed two tons of waste paper, you can save 6-8 m³ of wood. Recycling waste paper means not only saving valuable raw materials, but also protecting the environment. Although paper in a landfill does not pose a direct threat to living organisms, paper waste is easily incinerated, which leads to the incineration of other waste in the environment, which pollutes the environment.

Cellulose fibers are exposed to intense water, pressure and temperature during the papermaking process on paper casting equipment, which leads to physicochemical and structural changes in them. Because of this, these fibers lose their paper-forming properties to some extent. However, modern technologies for processing waste paper and making paper pulp make it possible to literally "reanimate" them. The lost paper-forming properties of reanimated fibers are restored as a result of the addition of high-performance binders to the paper. In world practice, the principle of obtaining high-quality paper products, containing a significant amount of waste paper, in particular, types of printed paper, has proven itself.

Waste is divided into a certain class depending on wetting: hydrophilic, hydrophobic and wastes wetted in a neutral environment. In accordance with the wetting environment of the waste, the method of their removal from the waste paper mass and the corresponding chemical and auxiliary reagents are selected. In addition to the above, wastes are also known to adhere to metal parts of equipment at high temperatures, such as paraffin wax, wax and latex [3].

Main part. In view of the above, it was decided that a surfactant (SAA) should be added to the treatment solution. SAAs facilitate wetting of the cellulose as well as the penetration of the solution into the paper. During alkaline processing, soluble fats and oils are removed from the waste paper stock by emulsification using SAA. Under the influence of SAA, the wax substances gradually soften into a spherical microtome, detach from the fiber and dissolve around the SAA molecules (Fig. 4).

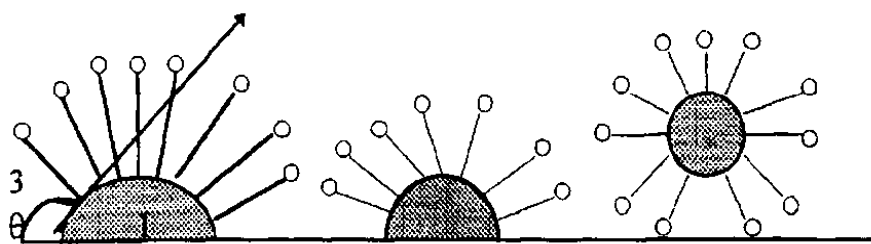

Figure 1. Scheme for the removal of waxy substances from the surface of waste paper under the action of SAA

For this, treatment in an alkaline solution was carried out at different concentrations of SAA. The results are shown in Table 2. At a concentration of 0.8% SAA, an increase in the capillary capacity of the samples was observed, ie, from this concentration, SAA began to promote the separation of pigments in printing products from fibrous products, as well as emulsification of oily-wax substances on the surface of the fiber. Therefore, it was considered appropriate to add 0.8% SAA to the process. An effect of SAA (surface active agent) concentration on waste paper quality indicators

#	SAA concentration, %	Polymerization level	Capillary capacity of paper castings, mm
1	0.4	780	8
2	0.6	780	10
3	0.8	780	12
4	1.0	780	12
5	1.2	780	12

Commentary: $t = 90^{\circ}\text{C}$; $\tau = 50$, $C_{\text{NaOH}} = 2,0\%$

It goes without saying that when SAA is added to the boiling process, the temperature and duration regimes also change. Therefore, the temperature and time regimes of the process with the participation of SAA were revised. The results are shown in Figures 2 and 3. An effect of SAA (surface active agent) concentration on waste paper quality indicators

#	SAA concentration, %	Polymerization level	Capillary capacity of paper castings, mm
1	0.4	780	8
2	0.6	780	10
3	0.8	780	12
4	1.0	780	12
5	1.2	780	12

Commentary: $t = 90^{\circ}\text{C}$; $\tau = 50$, $C_{\text{NaOH}} = 2,0\%$

It goes without saying that when SAA is added to the boiling process, the temperature and duration regimes also change. Therefore, the temperature and time regimes of the process with the participation of SAA were revised. The results are shown in Figures 2 and 3.

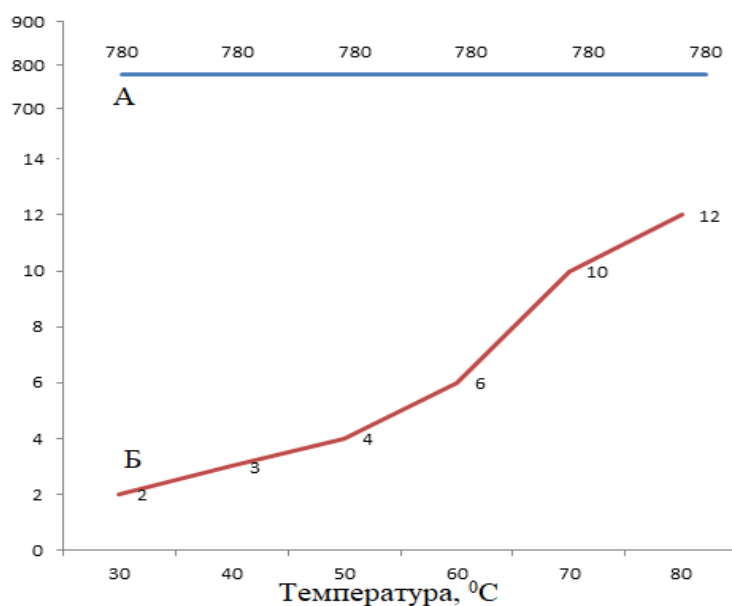

Figure 2. The temperature effect on the boiling process in the presence of SAA

A – Polymerization level;

B – Capillary capacity of paper castings, mm

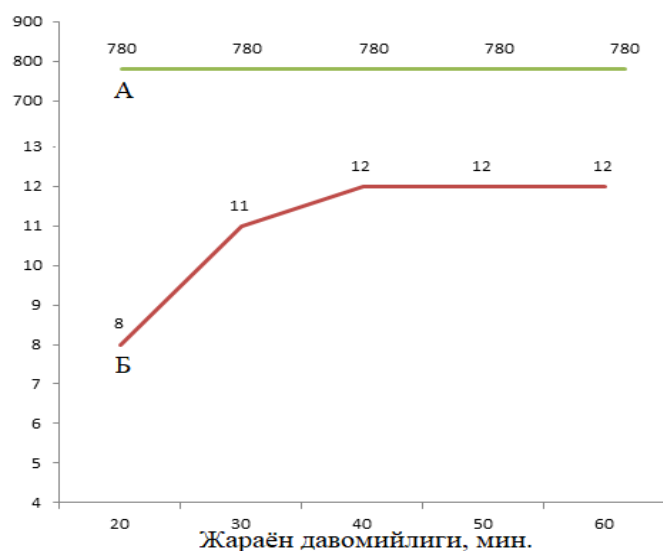

Figure 3. The temperature effect on the boiling process in the presence of SAA
A – Polymerization level;

Б – Capillary capacity of paper castings, mm

Figures 2 and 3 were analyzed and the optimal values for the process of alkaline treatment of paper waste MS-3 with the participation of SAA were taken to be a temperature of 80°C and a process duration of 30 minutes.

On the surface of the samples, the formation of various spots was observed, which may be associated with the re-absorption of destructive substances included in the dye solution, due to the increased sorption properties of ingots from waste paper during alkaline treatment. In addition, since the color pigment did not deteriorate, the samples did not yet have the required whiteness. Therefore, the process of cleaning waste paper from printing ink is proposed to be carried out in 2 stages: first, the decomposition of components that negatively affect the capillaries of paper in the dye, and the second stage of discoloration of the colored pigment using oxidants [4].

Conclusion: According to the research results, the mass of waste paper of grade MS-3 was purified in an alkali solution (2% of total weight) and SAA (0.8% of total) for 50 minutes at a temperature of 80 ° C, then into a hypochlorite solution at a temperature of 300 ° C for 30 minutes , when the pH of the solution medium equals 10- a bleaching is recommended, that is, in a slightly alkaline environment.

REFERENCE LIST

1. E. Kirichenko. The global pulp and paper market will reach \$ 368.1 billion by 2027. LesPromInform. No. 6 (152), 2020-C99.
2. <https://www.waste.ru/modules/section/item.php?itemid=476>. Recycled paper: problems and solutions. Industry portal. Waste.ru
3. Galimova Z.K, Babakhanova Kh.A, Nabiev D.S. Characteristics and printing properties of paper based on cotton and liquorice cellulose // Bulletin of young scientists of the St. Petersburg State University of Technology and Design. Issue No. 1 –S.94-97
4. Abdumazhidov A.A., Mirataev A.A., Nabieva I.A. "Issues of microbiological and chemical contamination of waste paper and its cleaning." X-International Scientific and Practical Conference “EUROASIAN SCIENTIFIC CONGRESS”, Barca Academic Publishing, 2020, Barcelona, Spain.

UDC 621.798

**SYSTEM ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE PERFORMANCE
OF FILM PACKAGING**

Havenko Svitlana

Doctor of Technical Sciences, Professor

Telegina Tatiana

Postgraduate student

Labetska Marta

Ph.D., docent

Ukrainian Academy of Printing

Lviv, Ukraine

Abstract: In the process of its life cycle, packaging goes through several stages: starting from the stage of its design, ending with the disposal of waste into which the packaging is converted. As is known, one of the most important stages is the storage of the packaged product, in the process of which the product must retain its properties unchanged for a certain period. Storage of the product with preservation of its properties is one of the main functions of packaging and is determined by several factors, such as, for example, selected packaging materials and manufacturing technologies.

Key words: film packaging, quality, system analysis, influencing factor, packaging materials, technology.

As a rule, when choosing materials for packaging products, the properties of the product are taken into account, the conditions of packaging and storage are determined, and depending on this information, materials with appropriate physical properties are selected. For example, in the case of long-term food packaging in barrier flexible packaging, important characteristics of the selected polymer films are oxygen and moisture permeability. Traditionally, in the production of such packaging, the next stage of manufacture is the choice of technology for obtaining a multilayer material and determining the properties of inks, varnishes and adhesives.

The choice of inks and adhesives is primarily related to the choice of technology and surface tension of the selected films [1,2]. It should be noted that during the life cycle of packaging there are a number of processes that can adversely affect the quality of packaged products, reducing its shelf life and damaging the packaged product. Research analysis shows that these processes can be grouped into:

1) phenomena that occur at the molecular level and cause possible migration of various components and impurities that are part of polymer films, ink and adhesive resins;

2) possible physical processes associated with different surface tensions and thicknesses of film, ink and adhesive layers in a multilayer packaging system;

3) possible changes in the properties of materials that form barrier packaging when interacting with each other, with increasing temperature, in particular during sterilization and pasteurization. Because the elevated temperature accelerates some physical and chemical processes, which can break the interlayer bonds and damage the integrity of the package [3,4].

Thus, based on the method of morphological analysis, the effectiveness of the interaction of the main factors influencing the performance of barrier packaging made of film materials is determined, an approach is identified that allows systematic research of different levels of hierarchical model of packaging quality.

REFERENCES

1) Packaging trends. Retrieved from: <https://azbyka.com.ua/tendentsii-upakovochnoj-industrii-2020/>

2) Belovodskaya E. The marketing researching to impact of innovations in packaging on the minds of consumers / E. Belovodskaya, D. Mikhaylenko // Marketing and innovation management. – 2012. – № 4. – С.34-42.

3) Schiller C. It Depends: What is Film Packaging? / Christopher Schiller. Retrieved from: <https://scriptmag.com/features/it-depends-what-is-film-packaging>

4) What are the different types of flexible packaging films? Retrieved from: <https://www.rubeeflexpackaging.com/different-types-flexible-packaging-films/>

CUTTING DEVICE FOR DECREASING ECONOMIC EXPENSES

Khatiashvili Giorgi

Ph.D., Associate Professor
Georgian technical university

Kurashvili Tamila

Ph.D Student
Georgian technical university

Annotation: In the article we have described a device for cutting non-metal materials, which is simply constructed And differs from the similar devices, having the option of managing a wide range of knife movement.

Key words: Pile, mechanism, operation, paper, model

Paper, or carton cutting devices are widely used in the printing facilities with different volumes, industries, producing packaging products. The main advantage of the device is fast and equal cut. Depending on the necessity as usual is used:

- Simple cutting devices which includes working desk for placing paper, which on one side has mounted edge. The procedure is performed manually, by pressing the knife in the section which formed force.
- Guillotine devices which cutting tools have sufficient mass to cut a pale of paper or carton, operate through mechanical, electric and pneumatic motor.

In the article we have described a device for cutting non-metal materials, which is simply constructed And differs from the similar devices, having the option of managing a wide range of knife movement.

Image 1 shows a paper pale cutting device, constructed by considering geometric features. It works in the following way: Pale supplying mechanism delivers the pale in the cut zone and fixed it. After this action, pale pressing mechanism pressing element is hauled down. It provides the force which is technologically mandatory. After this action a driving gear is turned on, it makes the mechanism which gives the knife bent-paring mechanism in action, cutting part of the

knife in its initial condition is placed vertically. After this mechanism takes an action, it moves to the guideway with the help of the holder. This mechanism helps the cutting process that the knife cutting edge cuts the pile in gradual cuts. Cutting process is completed when the curing edge of the knife will be parallelly located with the table surface. After the cutting process ends, the knife returns to its primary condition and the device is ready to start another pile.

Paper pile cutting device includes a platform and the table mounted on it for placing paper piles, a chamber to place a margin, paper supplying mechanism, pile pressing mechanism, a knife, guideway system, correspondingly to move the pile pressing element and knife holder. It is also equipped with the mechanism, connected to the driving-gear, which makes the Knife to move bent-curved movement mechanism. It differs with the option that the mechanism letting the knife bent-curved mechanism to move has two paired crank-reeling mechanisms, where reeling free ends are joined with the knife holder. One of the reeling is located on the ram placed on the telescope handle which is joined to the support, and the other is connected to the free end of this handle.

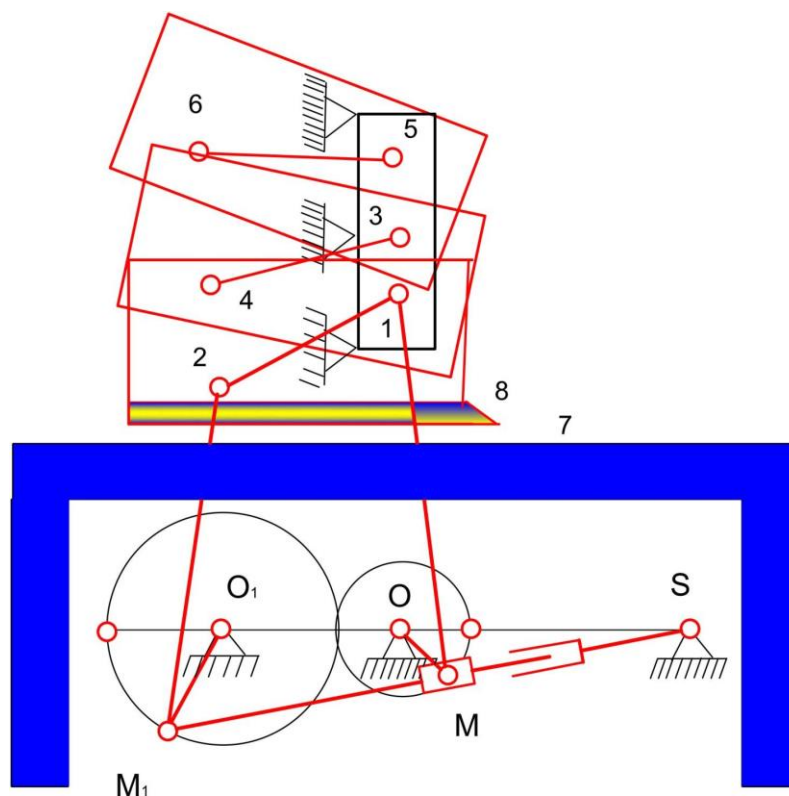

Image 1. Pile cutting device

The construction is simplified through the be bent-curved movement mechanism, which is performed in the form of joint multi-circular mechanism, or paired curved-reel mechanism, as such constructive performance provides complex movements of the knife only through mechanical joint and does not need additional hydraulic joints to move the knife. This ensures fewer expenses in exploitation and service. Besides the above mentioned, the specific of the construction lets the knife movement to be regulated in wider range, that has a positive impact not only on the cut quality and decreases the cut force, but also provides quite bug range If the pile thickness and quality cut of different sorts and/or materials of paper material piles.

Therefore, this mechanism decreases the exploitation and service expenses and also trajectory of the knife movement is significant, which has an option to regulate knife movement in wider range, through achieving the quality cut of material piles.

TABLE OF CONTENTS

1. J. Uplisashvili, N. Natbiladze. – “Geometric bases of moving spatial systems of the printing machines”. Tbilisi 2009.
2. A. A. Zaslavskiy “Geometrical Transformations” - Moscow Center for Continuous Mathematical Education. 2004
3. D.M. Uplisashvili and others “Rocker and lever mechanism” A.C. №1514993
4. B.I. Argunov and M.B. Balk “Geometric construction on a plane” - Moscow

THE ROLE AND IMPORTANCE OF LOGISTICS IN THE ADVERTISING ACTIVITIES OF AIR TRANSPORT

Mirzali Khanim Sadat

master

Karimov Balaaga Asad

associate professor

National Aviation Academy, Baku, Azerbaijan

Abstract: Advertising can be found in all sectors of the economy. We have to face advertisements in vehicles, markets, television and radio, various websites, newspapers and magazines, catering establishments, in short, in any place. Successful organization of activities in the development stages of the economy was possible only with the application of information technology. Thus, it created the necessary conditions for the organization of the media advertising market in the development of the economy. Logistics is the process of planning, implementing and effectively managing the delivery of goods, services and relevant information from the point of production to the point of consumption in order to adapt it to customer requirements. The more efficient operation of AZAL in the transportation market and the involvement of passenger flows in transportation depend on the correct application of advertising technologies. The solution to the problem of proper application and improvement of advertising technologies is always relevant for airlines.

Key words: Advertising, Logistics, Information technology

Introduction: In connection with the transition of the independent economic system of the Republic of Azerbaijan from a command to a market economy, the emergence of diversified forms of ownership in the country, the establishment of various forms of entrepreneurial activity, the development of competition and other attributes. The successful results of activities at different stages of development of the country's economy depend only on the effective use of modern information and communication technologies. Thus, ensuring business activity and at the same time

its high competitiveness has led to the emergence of an advertising market in modern information and communication media. Advertising activity, in addition to playing a key role in the formation of the consumer market, also began to become a sphere of the economy with the development of market economic relations.

In the era of globalization, advertising has become an integral part of entrepreneurial activity in the world and in our country. Advertising can be found in various sectors of the economy. The diversity of advertising requires a responsible approach to advertising in order to increase the effectiveness of advertising. Due to the large share of advertising in the profitability of firms, they are interested in creating an advertising department or advertising department in their structure. On the other hand, large advertising agencies receive income from the organization of advertising activities. The development of the Azerbaijani economy has significantly increased the role of advertising. Entrepreneurs, in order to sell their goods and services, must first introduce them to the market. Therefore, advertising is considered the most profitable tool. In this regard, advertising is an important integral part of the economy. Advertising has a significant role to play in increasing companies' revenues. However, advertising should be placed in such a way that it is accessible to the target audience. Therefore, when preparing an advertisement, first of all, the appropriate target audience should be studied. The Law of the Republic of Azerbaijan on Advertising (October 3, 1997) defines advertising as such. "Advertising" - information disseminated in order to form or maintain interest in individuals and legal entities, goods, ideas and innovations (advertising information), to assist in the sale of goods, the implementation of ideas and innovations.

Problem statement: The article is to study to investigate the advertising activities of airlines and to determine the methods of their application in AZAL.

Articles, researches, comparative analysis, systematic approach, as well as statistical and graphical methods of foreign scientists and specialists were used in the development of the article. In modern times, advertising has become one of the most important tools for the successful operation of enterprises and now acts as an important factor influencing the course of social production. AZAL's advertising

technologies used in passenger transportation are a complex system that affects the airline's operations. The role of advertising technologies in providing the airline with passenger traffic, opening new flights, improving the service culture, fully and fully meeting the needs of passengers, the effective organization of sales activities is irreplaceable.

The following tasks have been set to achieve the set goal:

- Study of the theoretical basis of the impact of logistics on marketing;
- Analysis of the features of advertising in air transport;
- Logistics technologies in improving the advertising work in AZAL.

Main part: Transportation and logistics advertising is critical because establishing and maintaining media relationships is vital for the success of your business. An ad agency focused on logistics marketing can give you targeted advice on marketing strategies to increase your bottom line. With the current economic climate, increased market awareness through consistent media exposure is the best way to let your potential customers know what you can do for them and how well you can do it. Transportation industry marketing is more important than ever. The transportation industry is in a constant state of flux and growing more competitive with each passing day. The use of online marketing is also on the rise in transportation advertising. Guidance from a logistics marketing expert will help you get a maximum return on your investment. Transportation advertising agencies can help you:

1. Create a transportation industry marketing positioning statement.
2. Determine your target group for logistics advertising.
3. Leverage the power of the internet to advertise transportation expertise.
4. Identify potential new markets for expansion.

Use transportation advertising to relate to your customers. Public relations in transportation industry advertising is about managing relationships and gaining positive exposure for your company. Transportation advertising agencies have a better understanding of the unique aspects of your business and strong established relationships with the media in your marketplace.

Leverage internet resources for logistics advertising. Transportation and logistics advertising online is gaining in popularity. The dissemination of information at a lower cost than traditional print advertising and the interactive component of online marketing make it a great way to increase your brand awareness. Hire a web design provider to create a website that suits your business's needs.

Create an integrated logistics industry marketing campaign. Advertising logistics services using an integrated marketing program will give you the widest possible coverage. Combining online marketing channels with a healthy balance of traditional print, radio, TV and public relations campaigns can move potential customers from brand recognition to the sales stage.

Azerbaijan Airlines operates direct flights to dozens of countries and cities around the world. As the fleet of Azerbaijan Airlines is constantly expanding and its flights cover more and more parts of the world, the advertisements are delivered to more and more audiences and are welcomed. Advertising on Azerbaijan Airlines planes is a unique opportunity for companies that are developing, striving for heights and innovation. The fact that passengers on international flights are a potential target audience for advertisers further increases the efficiency of advertising media. Currently, they are successfully applying the following advertising methods.

- In-flight advertising;
- Digital posters at the airport;
- Lightboxes at the airport.

Economic justification of the proposed model

We will offer AZAL's advertisement on Instagram and TV channels as an advertising model in the issue, and we will make a comparative analysis and calculate which one brings the most profit. The sales volume of an airline is determined by the number of services it provides during a certain period (year or quarter). In other words, sales are the number of services sold during the reporting period. This figure is very important for the study of the profitability of the airline. If the airline is not profitable, then its management develops a strategy to reduce costs for the new financial reporting period based on the actual cost of sales. We take the Baku-London

flight as a flight. This flight is operated by A320 or Boeing 787-8 dreamliner aircraft. Let's take a look at the Boeing 787-8 dreamliner on the Baku-London flight. The maximum passenger capacity of the Boeing 787-8 dreamliner is 210. Let's take the average number of seats sold per flight as 200. Let's look at the revenue after advertising and the growing number of passengers. The fare for each seat on the plane, ie the price of the ticket is about 840 AZN (440 euros). Based on the above data, it is possible to calculate the total selling price of the flight.

The total sales on the Baku-London flight will be equal to the product of the price of one ticket and the total number of seats sold ($\text{Tariff} \times \text{Number of seats sold}$). If the average number of seats sold per flight is 160, then the total sales will be *134,400 AZN* ($840 \times 160 = 134,400 \text{ AZN}$). Given that the flights on this route are performed once a week, their number will be 4 per month and 12 per quarter. Based on the above results (134,400 AZN), it is possible to calculate the total sales volume per quarter, which is *1,612,800 AZN* ($134,400 \times 12 = 1,612,800 \text{ AZN}$).

The corporate sales volume of AZAL passenger flights on the Baku-London route is 1,612,800 AZN. After deducting the total expenses, the income is **1,512,800 AZN**. Let's calculate how much money we will earn from advertising. The most-watched program was used by 900,000 viewers and 1,800 people.

$$1800 * 100/900000 = 0.2\% (0.2 * 100 = 20)$$

Thanks to this ad, the number of people flying to London increases by about 20 people.

$$180 * 840 = 151.200 \text{ Azn}$$

$$151.200 * 12 = 1.814.400 \text{ Azn}$$

The corporate sales volume of AZAL passenger flights on the Baku-London route is *1,814,400 AZN*. After deducting the total expenses, the income remains **1,714,400 AZN**. Let's take Khazar TV's most watched program as an advertisement on TV: according to research, a 30 second advertisement costs about 1200 AZN (~**1200**). If we make a 30 second TV commercial for a month, the price will be 36000 AZN.

$$1.714.400 - 36000 = 1.678.400 \text{ AZN}$$

Currently, one of the most popular projects in the Internet environment is social networks. One of the most used social networks in the world is Instagram. In this regard, we will calculate the income from advertising on bloggers on Instagram. For this, we contacted one of the famous bloggers, and the cost of a month's mail is 1000 AZN. Followers of blogger in Instagram were used by 1,000,000 people, 250,000 and 4,000 views.

$$4000 * 100/1000000 = 0.4\% (0.4 * 100 = 40)$$

Thanks to Instagram advertising, the number of passengers increased by 40 people.

$$200 * 840 = 168000 \text{ AZN}$$

$$168000 * 12 = 2.016.000 \text{ AZN}$$

The corporate sales volume of AZAL passenger flights on the Baku-London route shows that the turnover is 2,016,000 AZN. After deducting the total expenses, the income is **1,916,000 AZN**. We mentioned above that the cost of advertising on Instagram by mail is 1000 AZN per month.

$$\mathbf{1,916,000 - 1000 = 1,915,000 \text{ AZN}}$$

Advertising on Instagram is cheaper than TV advertising, and Instagram advertising has reached more people in a short time. We came to the conclusion that advertising with Instagram is more convenient.

Conclusion: After the independence of the Republic of Azerbaijan, logistics and advertising have entered a new stage of development. Fundamental structural reforms in this area have been completed. The country's economy has moved to the next stage of rapid development, which has led to the creation of a legal framework for logistics and advertising in a market economy, to focus on student-oriented activities that reflect the requirements of a market economy. Completion of transport sector reforms has created an incentive for the formation of a unified logistics and advertising policy. One of the goals of the unified transport policy is to increase the capacity of both integrated and multi-modal transport systems in the logistics and advertising services market through the integration of sub-sectors.

The changing conditions make it necessary to determine the main directions for

the development of the logistics and advertising system and the tasks set by the state in the field of transport development. The development of logistics and advertising is directly related to the implementation of socio-economic priorities of the state in accordance with the transition to economic growth. The state care for the development of infrastructure in the field of logistics and advertising in the country is growing rapidly every year. The development of a single economic space, the acceleration of trade and the reduction of logistics and advertising costs in the economy - along with the elimination of administrative barriers to trade and inequality in the development of transport systems in different regions, requires the creation of a single sustainable transport network. In the publication, as an advertising model, the income from AZAL's advertising on Instagram and TV channels was calculated, compared and analyzed, and it was calculated which one brought the most income. As a result of the calculations, it became clear that advertising through Instagram is affordable, both in terms of price and in a short period of time, reaching more people.

REFERENCES:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası 1995-ci il 12 noyabr
2. “Reklam haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 3 oktyabr tarixli 376-IQ nömrəli Qanunu
3. M.R.Stafford, R.J. Faber Copyright 2005 by American Academy of Advertising “Advertising, Promotion, and New Media”
4. K.R.Venkatesvara «The role of advertising in consumer decision making» IOSR Journal of business and management, 2013
5. A.M.Paşayev, E.M.Nəcəfov, H.Y.Turabov, P.İ.İsmayılov, “Logistika terminlərinin izahlı lüğəti, Bakı, 2015
6. F.M.Qarayev, E.M.Yusifov, A.Q.Novruzova, “Reklam işinin təşkili” dərs vəsaiti, Bakı, 2017
7. А.А.Годин, А.М.Годин, В.М.Комаров, “Интернет реклама”, Москва, 2009

8. Дж.Ф.Джоунс “Роль рекламы в создании сильных брендов”, 2005
9. К.А.Аксенова, Реклама и рекламная деятельность: Конспект лекций, 2005
10. И.А. Гольман, Рекламная деятельность: планирование, технологии, организация, Москва, 2002
11. <http://terazus.com/articlesandreviews/38-2009-09-15-07-24-39/257-reklama-v-logistike.html>

THE ROLE OF ASSESSORS IN THE PROCESS OF SITE ASSESSMENT DURING ITS PROMOTION

Shevchenko Olga Mykolaivna

Teacher of English

Maistrenko Anna Yuriivna

5th year student,

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Kyiv, Ukraine

Abstract: A webmaster of a site or the owner of a blog or of an online store. usually wants his website to be well-known. In order to achieve this goal the website has to be at the top of Google Search. Persistent attempts to overload your page to gain more views, like on YouTube, for example, would be a pathetic idea. In order to become №1 on the list of websites, you need to promote your site by adding high-quality links to it. However, this is not the only factor. In addition, you need to have unique, interesting, powerful content that will be considered competitive among other topic-related websites. The quality of the content is checked by Google robots and the so-called assessors.

Keywords: assessors, Google, content, search engines, request

Assessors are search engine employees, for example, at Google, who manually follow links and evaluate content according to certain criteria. For example, you want to learn how to make coffee. You type a message in the search window: "How to make coffee?", and in response you get a website that describes the history of coffee. This is not relevant and the assessor has to evaluate this content more thoroughly, because the topics are related.

Assessors are as important as robots. We know that artificial intelligence is developing very fastly nowadays, but human behavior is still unchallenged and it is required that other humans spot mistakes and correct them.

In order to become an assessor in any search engine company you need to:

1. Be proficient in English.
2. Be able to use a PC and the Internet.
3. Be attentive to details and be ready for monotonous, routine work.
4. Understand the principles of search engines.

What are the responsibilities of the evaluator:

1. To deeply analyse the webpage for illegal or banned content.
2. To impose sanctions against the website if it is no longer needed.
3. To evaluate the relevance of pages to users' requests.
4. To check the contacts listed on the site for their correctness. This especially concerns online stores that provide their contact information and to actual stores in the cities.
5. To examine the site for excessive amount of advertising.

All these tasks are evaluated by a certain system according to 8 criteria:

1. Vitality - the site must have up-to-date information.
2. Exact relevance - a clear match between the content and the user's request.
3. Abstract relevance - the information partially matches the request.
4. Irrelevant - the content of the site does not match the user's request.
5. Website performance.
6. The presence of spam on the site.
7. The presence of viruses.
8. No 4xx errors, which mean that the page does not exist.

The main purpose of these tasks and assessments provided by assessors is to improve the relevance of websites to users' requests. The first mention of search engine assessors appeared in 2006. But even now there is still not much information about them. The answer to this question seems pretty clear - the assessors are hired not directly by search engines but through intermediary companies. What are the advantages and disadvantages of working as an assessor?

Benefits:

1. You don't have to be a site promotion specialist.

2. The assessor can work remotely.
3. This is an official, registered job.
4. It is not difficult, because all actions are template-based.

Disadvantages:

1. Monotonous work.
2. Low salary (approximately \$ 12 per hour).
3. Lack of career growth [1].

Google constantly releases updates and modifications according to its work and the work of search engines robots. The updates also affected the assessors. The last update took place on October 19, 2021 and changed more than 1,000 items. The full manual that describes the work process of assessors is publicly available with October updates included [2].

What's new?

1. Updated recommendations for the study of sites reputation.
2. Updated section on the lowest quality site.
3. Updated data throughout the document which can be considered insignificant. These include pictures, wording, examples and deleted old examples, corrected typos [3].

So, most of the information about the search engines is unknown to us. If every marketer knew the secrets of search engine evaluation, every site would take the first place, regardless of the content and quality of this site.

The only thing we know is that the main purpose of search engines is to make the information available on the Internet closer to the user's search goal. According to the example given at the beginning, Google search engine wants to get a relevant answer when asked: "How do I make coffee?".

Thereby, the search engine tries to get the best search results according to the user's query, and assessors play an important role in this process.

It can be assumed that the assessors affect the information that each of us can get by browsing the feed in Google Search.

LIST OF REFERENCES

1. Кто такой Ассессор, как им стать и какая у них зарплата WEB-site
URL: <https://prostudio.ru/journal/assessor/> (дата звернення: 26.10.2021)
2. General Guidelines WEB-site URL:
<https://static.googleusercontent.com/media/guidelines.raterhub.com/en//searchqualityevaluatorguidelines.pdf> (дата звернення: 26.10.2021)
3. Google search quality guidelines update expand YMYL category, defines lowest quality content and more WEB-site URL:
<https://searchengineland.com/google-search-quality-guidelines-update-expand-yuml-category-defines-lowest-quality-content-and-more-375276> (дата звернення: 26.10.2021)

UDC 681.32:007.5

ANALYSIS OF THE APPLICABILITY OF THE MODEL OF THE QUALITY OF SOFTWARE SYSTEMS AND THE MOST IMPORTANT PARAMETERS OF THE QUALITY OF IOT SYSTEMS

Vorobiov Bohdan

PhD, Head of department
of Automated electromechanical systems
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»
Kharkiv city, Ukraine

Pohasii Serhii

PhD, Associate Professor
Department of Cyber Security and Information Technology
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
Nauky ave., 9-A, Kharkiv, Ukraine, 61166

Annotation: Based on the existing models of the quality of software systems and the analysis carried out in IoT-A, it is possible to identify key parameters that are relevant for various types of IoT solutions. These parameters are non-functional requirements for the system and determine the success of the finished project. The quality parameters selected are dependent on the software architecture being implemented and, in turn, are achieved through the correct choice of architecture patterns and associated development tactics.

Architecture patterns define ways to decompose the system, while design tactics are scenarios that address the achievement of a quality parameter. Choosing the right architecture patterns and design tactics is one of the main challenges in building a project architecture.

Keywords: architecture, internet of things, ontology, service, pattern.

IoT systems gained the greatest popularity in 2010-2021, with the reduction in the cost of terminal devices, the emergence of technologies for safe and fast data transfer, as well as with the development of the Internet and interaction protocols.

These conditions had a beneficial effect on the emergence of a large number of relatively inexpensive and simple terminal devices that could be assembled into a ready-made solution in a short time. At the same time, the planning horizon until 2025 of leading telecommunications specialists is estimated at 50 billion things connected to each other in a network [1].

A number of international organizations, alliances of device manufacturers and non-governmental associations are considering the standardization of technology or its individual components. In general, at the moment, general conceptual and architectural guidelines have been built for IoT systems.

Main part. There is a fairly large number of sources devoted to software quality problems: in the works of L. Maurya [2], O. Preiss [3], general issues of system quality are considered, while in their studies H. Kubicek [4], K Kearney [5] and C. Weinstock [6] describe the achievement of specific parameters during development.

Since this section describes the concept of software quality, it is necessary, first of all, to define this concept. The most applicable from a practical point of view is the definition of software quality as a system of parameters that can be assessed using a number of metrics. For the first time such an approach was used in [7], improved and eventually led to the emergence of the first software quality standard ISO 9126 [8].

This standard proposes to consider the quality of software from three different points of view: software developers, who evaluate the internal quality of the code, the manual, which assesses the compliance of the software with the requirements formulated for it (external quality), and users, who evaluate the quality of the product in use. The proposed model for assessing quality from all points of view consists of factors, parameters and quality metrics. Factors allow you to define achievable characteristics or evaluate characteristics that are already present in the program. Each factor consists of a set of parameters that detail it. Each parameter, in turn, is supported by a set of metrics that allow you to quantify the parameter.

For the model of external and internal quality, this standard proposes a model consisting of 6 main factors and 27 parameters.

Subsequently, the specified standard was significantly improved and changed. This ultimately led to the creation in 2005 of the following ISO 25000: 2005 standard and a quality model called sQuaRE. Based on this standard, eight main characteristics of software quality were determined, indicated in Figure 1. The main attributes specified in this standard are: functionality, performance, compatibility, usability, reliability, security, maintainability, portability.

Each of these attributes in turn has a subset of characteristics.

The measurement of these characteristics in most cases is carried out using quality metrics that are not described in the new Standard, but are widely covered in documents ISO / IEC 9126-1 [8], ISO / IEC 9126-2 [9], ISO / IEC 9126-3 [10], ISO / IEC 9126-4 [11]. These Standards, in particular, define the division into external and internal metrics, as well as quality-in-use metrics that measure the effects of using software in a specific application environment. The way in which metrics are applied is described in Technical Reports applicable to any kind of software for any application. Below is a brief description of the characteristics.

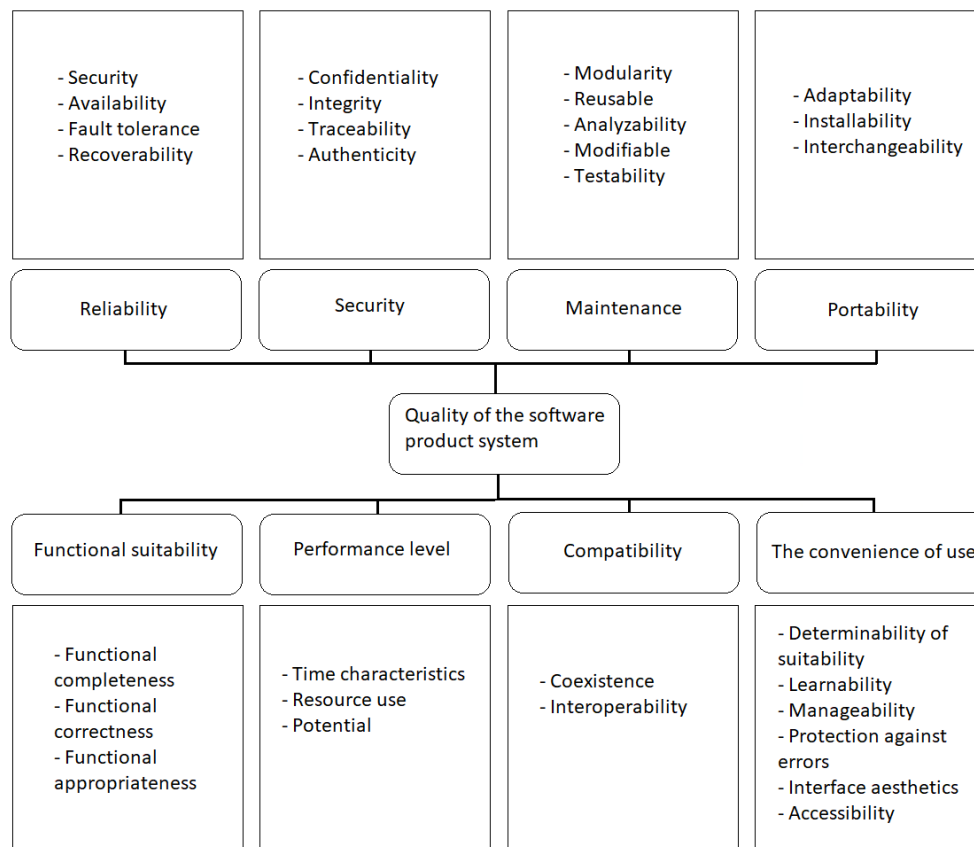

Fig. 1. Characteristics of software quality, standard ISO / IEC 25010 2015

Functional suitability. This characteristic shows the level of how the desired product or system meets the stated functional requirements. The property consists of three auxiliary characteristics:

- Functional completeness. The extent to which multiple functions cover the specific tasks and goals of users.
- Functional correctness. The level to which the system provides correct results with a given level of accuracy.
- Functional feasibility. A characteristic showing how the functionality of the system facilitates the performance of certain user tasks.

Performance. Shows the efficiency of resource use in the course of work. The composition includes:

- Time characteristics. Shows how much the system response and request processing time meets the stated requirements.
- Resource usage. A characteristic showing what resources and in what quantity are used by the system.
- Potential opportunities. The measure to which the maximum resource consumption of the system meets the requirements.

Compatibility. Shows the efficiency of interaction of the system with other systems (subsystems). Consists of the following subcharacteristics:

- Coexistence. The level to which a product / service can perform certain functions in conjunction with other products in the system without directly affecting them.
- Ability to interact. Shows how well systems can exchange information with each other and "understand" it from a semantic point of view.

The convenience of use. Determines the effectiveness of the product for a specific user (how much the product / service helps to achieve the goal).

Includes features:

- Determinability of suitability. The level to which users can recognize a product and its applicability for a specific task.
- Learnability. A characteristic showing how the system can be understood and

quickly mastered by new users.

- Manageability. The level to which the system is easy to operate.

- Protection against errors. The degree to which the system is protected from user errors.

- Aesthetics of the user interface. User experience level.

- System availability. Shows how the system can be accessible in the public domain for various groups of users.

Reliability. Determines to what extent a system, product, or component can maintain its declared functionality for a specified period of time under specified conditions. Detailing includes:

- Security. The level to which a system, product, or component satisfies its reliability characteristics in its normal state.

- Readiness. The level to which the system is available every time a request for use comes in.

- Fault tolerance. Shows how resistant the system is to failure of a piece of software or hardware.

- Recoverability. The level to which the system can recover from a failure while preserving user settings / data.

Security. The level of system security against external / internal attacks and unauthorized access. Includes features:

- Confidentiality. A characteristic that shows how the data is protected from unauthorized users.

- Integrity. The level at which the system maintains data integrity.

- Genuineness. A characteristic showing to what extent the authorship of actions in the system cannot be substituted.

- Traceability. The level to which actions in the system can be tracked.

- Authenticity. Unique identification of the user in the system.

Maintenance. Shows the level at which the system can be maintained and modified. Consists of the following auxiliary characteristics:

- Modularity. Shows to what level the system is divisible.

- Reuse. A characteristic indicating the level to which the system can be reused.

- Analyzability. Determines the ease of analysis of the modules and functions of the system.

- Modifiability. Shows the system's ability to modify.

- Testability. Shows the degree of ease and efficiency of system testing.

Portability. The level of efficiency of transferring a system from one hardware / software base to another. Consists of the following auxiliary characteristics:

- Adaptability. The degree of ease with which a software system can be adapted to different types of hardware.

- Installability. A characteristic showing the effectiveness of installation / removal on various runtime environments.

- Interchangeability. Determines the possibility of replacing a software product / service with similar functionality.

As part of a study carried out in IoT-A [12], eight qualities of a system were identified that are most essential for building IoT systems. These quality parameters are:

- the ability to interact (interoperability);

- the ability to evolve;

- productivity;

- scalability;

- readiness;

- stability;

- Information Security;

- confidentiality.

Interoperability is referred to as a composite interoperability characteristic in the ISO 25010 standard. The ability to evolve is not mentioned in the standard, but can be described as a combination of modularity and modifiability. For IoT systems, these characteristics are critical [13], and many studies show the importance of interoperability and modifiability for the functioning of such systems [14].

Performance is determined by three inputs - temporal behavior, resource consumption, and power. The system architecture can influence each of these characteristics.

We define the stability of the software system through a combination of fault tolerance and recoverability (characteristics are components of reliability). Therefore, it is possible to generally replace the robustness and availability assessments with the reliability assessments from the Standard.

Confidentiality in this case can be considered as a subcharacteristic of security.

Thus, the final set of considered quality attributes includes:

- the ability to interact;
- modifiability;
- productivity;
- modularity;
- reliability;
- security.

REFERENCES

1. Waldner J. B. Nanocomputers and swarm intelligence. – John Wiley & Sons, 2013
2. Maurya L. S. Comparison of software architecture evaluation methods for software quality attributes //Journal of Global Research in Computer Science. – 2010. – T. 1. – №. 4.
3. Preiss O., Wegmann A., Wong J. On quality attribute based software engineering //Proceedings 27th EUROMICRO Conference. 2001: A Net Odyssey. – IEEE, 2001. – C. 114-120
4. Kubicek H., Cimander R., Scholl H. J. Organizational interoperability in e-government: lessons from 77 European good-practice cases. – Springer Science & Business Media, 2011.
5. Kearney K. T., Torelli F. The SLA model //Service Level Agreements for Cloud Computing. – Springer, New York, NY, 2011. – C. 43-67.

6. Weinstock C. B., Goodenough J. B. On system scalability, performance-critical systems //School of Computer Science Carnegie. – 2006. – T. 103. – C. 104.
7. McCall J. A., Richards P. K., Walters G. F. Factors in software quality. volume i. concepts and definitions of software quality. – GENERAL ELECTRIC CO SUNNYVALE CA, 1977.
8. ISO/IEC 9126-1. Software engineering -Product quality-part1: Quality model. 2002.
9. ISO/IEC 9126-2. Software engineering -Product quality-part2: External metrics. 2002.
10. ISO/IEC 9126-3 Software engineering -Product quality- part3: Internal metrics. 2002.
11. ISO/IEC 9126-4 Software engineering -Product quality- part4: Quality In Use metrics. 2002.
12. Bassi A. et al. Enabling things to talk. – Springer-Verlag Berlin An, 2016.
13. Stirbu V. Towards a restful plug and play experience in the web of things //2008 IEEE International Conference on Semantic Computing. – IEEE, 2008. – C. 512-517.
14. Yadgarova Y., Taratukhin V. An Interoperable Cloud Environment of Manufacturing Control System //Enterprise Interoperability VII. – Springer, Cham, 2016. – C. 3-12.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭЛЕКТРОСНАБЖЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОЛНЕЧНЫХ БАТАРЕЙ

Гаврилова Татьяна Владимировна,
к.ф.-м.н., доцент
Харьковский национальный
автомобильно-дорожный университет
г. Харьков, Украина

Аннотация. Проанализирован среднегодовой потенциал солнечной энергии на Украине, в частности в Харьковской области, показана его целесообразность для использования. Выбрана схема для энергообеспечения заданного помещения с использованием светодиодного освещения. Предложена методика расчета элементов солнечной батареи для автономного электроснабжения. Проанализировано соотношение потребляемой мощности и мощности, вырабатываемой солнечной батареей в данном регионе, за определенный промежуток времени.

Ключевые слова: энергообеспечение, солнечная батарея, светодиодное освещение, аккумуляторная батарея, контроллер, инвертор.

Введение Решение задач энергосбережения, как показывает опыт развитых стран и собственный опыт Украины, может проводиться в двух направлениях: внедрение государственного регулирования процессами энергосбережения и проведение целенаправленной государственной политики и разработка возобновляемых источников энергии. Отметим, что Украина удовлетворяет свои энергетические потребности только на 47...49% за счет собственных топливно-энергетических ресурсов, то есть она относится к энергодефицитным странам, что приводит к зависимости от импортируемых энергоносителей. Учитывая ограниченные возможности развития атомной и гидроэнергетики, повышение баланса выработки энергии за счет собственной

добычи видится в распространении использования альтернативных энергоносителей; в разработке возобновляемых источников энергии (ВИЭ), к которым относятся: солнечная радиация, энергия ветра, энергия, заключенная в биомассе и органических отходах. На сегодняшний день одно из самых заметных мест среди альтернативных источников энергии занимает солнечная энергетика как направление нетрадиционной энергетики, основанное на непосредственном использовании солнечного излучения для получения энергии в определенном виде [1].

Важность развития солнечной энергетика очевидна, так как она имеет ряд существенных преимуществ, таких как: доступность солнечной энергии, гарантирующая энергонезависимость страны; экологическая чистота и неисчерпаемость источника; возможность одночастного использования земли для хозяйственных и энергетических целей; повышение безопасности энергоснабжения. С другой стороны, необходимо отметить и недостатки солнечных батарей, к которым относятся переменные характеристики и зависимость от погодных и климатических изменений, высокая стоимость конструкции. К тому же выработка солнечной обычно не всегда может совпадать по времени с распределением ее спроса. Эффективности и целесообразности использования солнечной энергии посвящено много работ [2,3,4,5]. Потенциал по развитию данного направления, начиная от исходного сырья до готовых систем по превращению солнечного излучения в электрическую энергию, в Украине есть. Весомые результаты были получены в Институте физики полупроводников НАН Украины, в Киевском, Одесском, Ужгородском и Черновицком университетах, на некоторых промышленных предприятиях («Пиллар», «Квазар»), в других украинских лабораториях.

В последние годы фотоэлектрические элементы используются на промышленных предприятиях, в частных домах, в отдаленных и изолированных районах, где линии электропередачи недоступны или экономически нецелесообразны. В книге американского специалиста Т. Байерса [6] описаны разнообразные устройства, позволяющие обеспечить

использование энергии солнечных батарей в быту.

Анализ солнечного потенциала Украины по разным регионам проведен в работах [7-8]. Считается, что наиболее привлекательными для использования солнечных батарей являются районы с показателями солнечной активности 5 кВт/м²/день [8]. В районах Запорожья, Днепропетровска и Луганска, а также в Одесской, Херсонской, Николаевской областях в летний период коэффициент часто превышает отметку в 6 единиц. В Харьковской области аналогичный средний показатель за год равен 3,36 кВт/м²/день, однако в период май-сентябрь он составляет 4,95 кВт/м²/день, что является достаточным для продуктивного использования солнечной радиации в этот период, а также монтаж солнечных батарей не будет лишним и в другие месяцы года. Таким образом, уровень инсоляции в Харьковской области допускает перспективное использование солнечных батарей, что приведет к повышению эффективности электроснабжения для отдельных предприятий, а следовательно и для всего региона.

Весьма важной в этой связи становится оценка эффективности работы фотоэлектрических элементов. Работы по моделированию характеристик солнечных панелей активно ведутся за границей, результаты исследований рассматриваются на международных научно-технических конференциях [9-10].

Постановка задачи

Цель работы – провести анализ и оценить эффективность использования энергосберегающих и энергопроизводящих технологий в условиях конкретного помещения данного региона.

Постановка задачи – по заданной системе искусственного освещения учебного корпуса университета и графику суточной активной нагрузки с помощью статистических данных производимой энергии солнечными панелями города Харькова разработать схему электроснабжения с применением солнечных батарей.

Установку солнечных батарей планируем на крыше учебного заведения, которое имеет достаточно большую площадь. С технической точки зрения при

этом учитываются такие преимущества солнечных энергосистем как: уменьшение времени на трудоемкое техническое обслуживание; модульность системы; отсутствие эксплуатационного шума и источников вредных выбросов; улучшение архитектуры здания.

Анализируя различные примеры схем электроснабжения зданий с применением солнечных батарей, выбираем систему, работающую параллельно с электросетью. Такая система может использоваться как в виде основной, так и в виде резервной.

В состав электростанции солнечных батарей входят следующие основные элементы: сами солнечные батареи (модули); контроллер; инвертор; прибор автоматического ввода резерва (АВР); аккумуляторы. Солнечные батареи производят постоянный ток, инвертор сменяет его на переменный. Аккумуляторы накапливают неиспользованное электричество и отдают его при необходимости соответствующим потребителям. АВР дает возможность переключать электроснабжение с солнечных батарей на электросеть при отсутствии солнечного освещения и разряде аккумуляторов, или наоборот – переключать на солнечные батареи и аккумуляторы когда отключается электричество во внешней сети.

Расчет требуемого количества солнечных батарей для заданной мощности желательно начинать с оценки эффективности работы солнечных панелей. Необходимо иметь возможность определить исходные зависимости солнечных панелей (СП) под действием различных факторов окружающей среды, сравнить эффективность использования СП из разных материалов, оценить поведение фотоэлектрических преобразователей в разных режимах работы. Для эффективного использования фотоэлектрических элементов необходимо знать точку максимальной мощности и обеспечить такой режим, чтобы отдаваемая мощность при изменении окружающих условий была наибольшей. При отработке СП используют имитаторы солнечных батарей, которые предназначены для воспроизведения характеристики СП под воздействием различных внешних действий. В работе [11] предложена методика определения

поведения и воспроизведения характеристик солнечного элемента (СЭ) и СП посредством моделирования в программе Matlab/Simulink. Солнечная панель строится из серии последовательно-параллельной композиции фотоэлектрических солнечных частей по эквивалентной схеме (рис. 1).

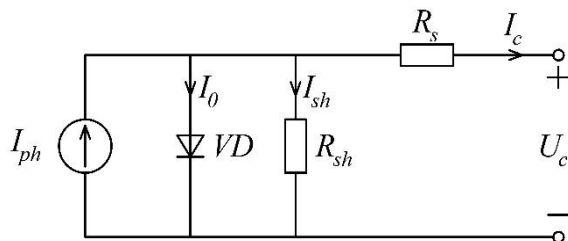

Рис. 1. Эквивалентная схема солнечного элемента

Моделирование солнечной панели производится с использованием элементов программы MATLAB/Simulink. Компьютерная модель по указанной методике выполнена для кремневой монокристаллической СП типа ФСМ-200М, имеющей такие технические данные, как номинальная мощность (200 Вт), напряжение холостого хода (45,5 В), рабочее напряжение (37,2 В), рабочий ток (5,38 А), КПД (17,34 %), площадь поверхности (1,28 м²) и количество фотоэлементов (72). На рис. 2 представлены расчетные характеристики тока и мощности солнечной панели ФСМ-200М для уровня освещенности солнечного элемента $E = 1000 \text{ Вт/м}^2$. Очевидно, что максимальная эффективность солнечной панели возникает при фиксированном положении рабочей точки при максимальной мощности.

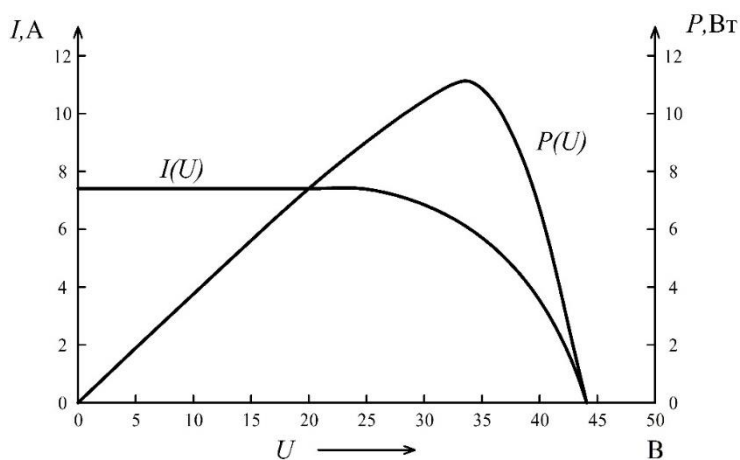

Рис. 2. Вольт-амперная характеристика солнечной панели ФСМ-200М для уровня освещенности 1000 Вт / м²

Рассчитанная зависимость исходной мощности солнечной панели типа ФСМ-200М от уровня солнечной инсоляции E в течение дня (рис. 3) позволяет определить, что для данного типа панелей максимальную мощность в интервале 155...185 Вт можем получить с 12 до 17 часов.

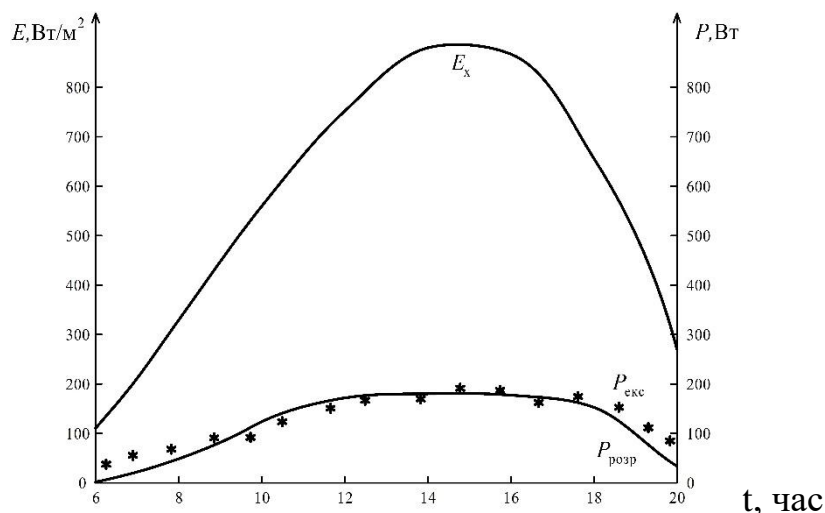

Рис. 3. Зависимость выходной мощности солнечной панели типа ФСМ-200М от уровня солнечной инсоляции за один день

Определим количество солнечных батарей и требуемую площадь для их установки. Освещение помещений 3-го этажа в сутки требует энергии W

$$W = P \cdot \Delta t = 4,138 \cdot 9 = 37,242 \text{ (кВт}\cdot\text{ч)}, \quad (1)$$

где $P = 4,138$ кВт – мощность, потребляемая светодиодными лентами, $\Delta t = 9$ ч – время активной нагрузки. Для учета потерь энергии в аккумуляторах, инверторах и других приборах увеличим необходимую энергию на 40 %, таким образом, $W = 37,242 + 0,4 \cdot 37,242 = 52,139$ (кВт·ч).

Найдем необходимую энергию для освещения помещения за год:

$$W_{\text{г}} = W \cdot 365 = 52,139 \cdot 365 = 19030 \text{ (кВт}\cdot\text{ч)}. \quad (2)$$

Определим минимальную и максимальную энергию W_0 , производящую в среднем одной панелью в сутки для города Харькова. Для панели ФСМ-200, имеем в ноябре и декабре $W_{\text{min}} = 0,4$ кВт·ч, в мае-августе $W_{\text{max}} = 1,1$ кВт·ч [12]. Если выбрать число панелей $N_{\text{опт}} = 48$, мы сможем полностью обеспечивать потребность в освещении в срок май-август и частично (36...63 %) в остальные месяцы.

Для конкретного расчета числа панелей N воспользуемся значением

средней энергии, производимой панелью ФСМ 200М за год: $W_0=301,9$ кВт·ч [12], и получаем, учитывая формулу (4),

$$N = W_T / W_0 = 19030 / 301,9 = 63 \quad (3)$$

Для уточнения числа панелей проведем расчет оптимального количества аккумуляторов, которые обеспечат необходимую энергию для освещения помещений в пасмурные дни. Для значения полного количества светодиодных лент длиной 1 м ($M = 350$), учитывая, что каждый метр ленты потребляет ток 1 А, имеем для 9-ти часов работы помещения запас энергии, (принимая 33% запас на потери энергии)

$$350 \cdot 9 + 350 \cdot 9 \cdot 0,33 = 4200 (\text{А} \cdot \text{ч}).$$

Предлагаем применить 22 аккумулятора на 200 А·ч. Наиболее эффективно использование специальных аккумуляторов – гелиевых (в батарее в качестве электролита применяется серная кислота) и свинцовых батарей, которые сделаны по AGM-технологии. Этим батареям не нужны специальные условия для установки и не требуется обслуживание. Паспортный срок службы таких батарей – 10-12 лет при глубине разряда не больше 20%.

Пользуясь данными работы [13] определяем продолжительность периода облучения солнечной радиацией для Харьковской области $\Delta t_c = 10,8$ часа. Найдем силу тока I_{\max} , который должна генерировать солнечная батарея, разделив величину запаса энергии 4200 А·ч на длительность облучения Δt_c

$$I_{\max} = 4200 \text{ А} \cdot \text{ч} : 10,8 \text{ ч} = 389 \text{ А}.$$

Данный расчет приводит к выводу, что требуется увеличение числа панелей. Действительно, оптимальное число панелей будет равно

$$N_{\text{опт}} = I_{\max} / I_0 = 389 / 5,38 = 72, \quad (4)$$

где $I_0 = 5,38$ А – рабочий ток данной панели. Уточняем суммарную мощность выбранного количества солнечных панелей P , кВт

$$P = P_0 \cdot N_{\text{опт}} = 0,2 \cdot 72 = 14,4, \quad (5)$$

определяем максимальную площадь для их установки $S = 1,28 \cdot 72 = 92,16 (\text{м}^2)$.

Используя диаграмму изменения выходной мощности солнечной панели

типа ФСМ-200М в зависимости от уровня солнечной инсоляции за один день (рис. 3) и статистические данные потребляемой мощности для выбранного помещения, проведем анализ энергоснабжения.

На диаграмме (рис. 4) сведены для сравнения данные мощности, потребляемой освещением светодиодными лентами за рабочий день, и мощности, производимой солнечной батареей из 72 панелей в июне месяце.

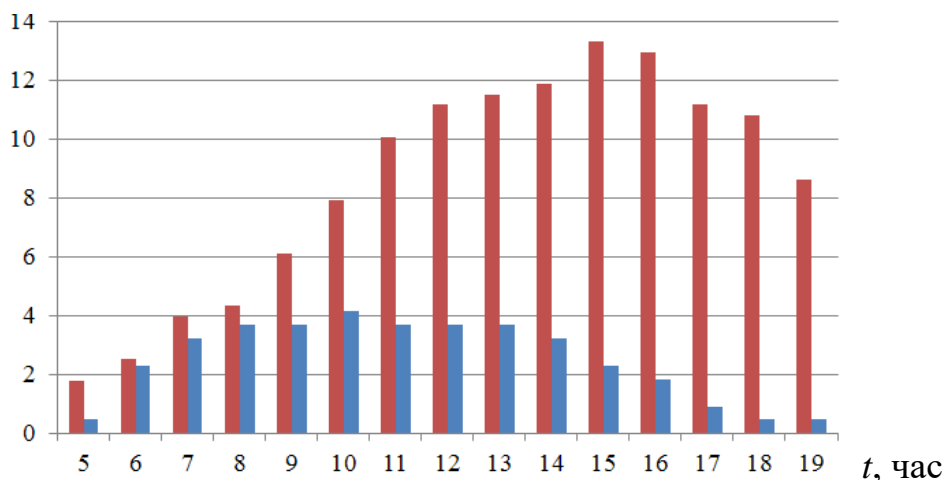

Рис. 4. Диаграмма потребляемой (синий цвет) и производимой (красный цвет) мощностей в течение светлого времени суток

Специфика освещения помещений типа учебного заведения состоит в том, что максимум потребляемой энергии приходится на дневное время. Диаграмма иллюстрирует тот факт, что в этом случае величина производимой солнечной энергии не совпадает по времени с распределением ее спроса и может в несколько раз превышать величину потребляемой энергии. Таким образом, в летние месяцы производимая солнечными панелями энергия может затрачиваться не только на освещение аудиторий, а также для питания электроприборов постоянного тока в лабораториях или переменного – через инверторы. Тем самым, предполагается полная независимость от централизованных энергосетей для освещения помещений в срок май-сентябрь и частично – в остальные месяцы.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Возняк О. Т., Янів М. Є. Енергетичний потенціал сонячної енергетики та перспективи його використання в Україні. URL: <http://vlp.com.ua/node/4804>
2. Альтернативні джерела енергії в Україні та можливості їх використання в Україні. URL: <http://www.fasgeo.ru/fizika-i-energetika/alternativni-dzherela-energii-v-ukraini-a.html>
3. Півняк Г. Г. Шкрабець Ф. П. Альтернативна енергетика в Україні: монографія / Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ. – 2013. – 109 с.
4. Бабієв Г. М., Дероган Д. В., Щокін А. Р. Перспективи впровадження нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії в Україні // Електричний Журнал – Запоріжжя: ВАТ "Гамма". – №1. – 1998. – С. 63-64.
5. Дероган Д. В., Щокін А. Р. Перспективи використання енергії та палива в Україні з нетрадиційних та відновлюваних джерел // Бюл. "Новітні технології в сфері нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії", Київ: АТ "Укренергозбереження". – №2. – 1999. – С. 30-38.
6. Байерс Т. 20 конструкций с солнечными батареями // М. : «Мир». – 1988. – 197с.
7. Средний месячный уровень солнечной радиации в городах Украины. URL: <https://alternativenergy.ru/solnechnaya-energetika/130-solnechnaya-postoyannaya.html>
8. Карта солнечной активности в Украине URL: <http://www.solar-battery.com.ua/karta-solnechnoy-aktivnosti-v-ukraine/>
9. Фролкова Н. О., Абраменкова И. В. Компьютерное моделирование вольтамперных характеристик солнечных батарей // Тезисы докладов XIV международной н.-техн. конференции студентов и аспирантов. – 2008. – С. 381–383.
10. Абраменкова И. В., Фролкова Н. О., Фролков О. А. Моделирование последовательного и параллельного сопротивления в структуре реального солнечного элемента // Материалы X Международной конференции «Системы

компьютерной математики и их приложения» СКМП. – 2009. – С. 3–5.

11. Шарифов Б. Н., Терегулов Т. Р. Моделирование солнечной панели в программе MATLAB/Simulink // Вестник УГАТУ. – 2015. – Т. 19, – №4 (70). – С. 77-83.

12. Расчет выработки и потребления энергии от солнца URL:
<http://www.fabrikatoka.ru/raschet-solnechnoj-energii/>

13. Погода в Харькове URL:
<https://pogoda.turtella.ru/Ukraine/Kharkiv/january/>

**ВПЛИВ АРМУВАННЯ ПОЛІМЕРНОГО ЗАПОВНЮВАЧА І ЙОГО
ФІЗИКО-МЕХАНІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
НА НАПРУЖЕНО - ДЕФОРМОВАНИЙ СТАН
ТРИШАРОВОЇ ЦИЛІНДРИЧНОЇ СТРУКТУРИ
ПРИ НЕСТАЦІОНАРНОМУ НАВАНТАЖЕННІ**

Гайдайчук Віктор Васильович,

д.т.н., професор

Котенко Костянтин Едуардович,

к.т.н., доцент

Київський національний університет

будівництва і архітектури,

м. Київ, Україна

Анотація: Приведено результати оцінки напружено-деформованого стану тришарової циліндричної оболонки при різних параметрах фізико-механічних характеристик полімерного заповнювача, армованого дискретними ребрами. Визначена ефективність впливу армування полімерного заповнювача дискретними ребрами.

Ключові слова: тришарова циліндрична оболонка, напружено-деформований стан, полімерний заповнювач, ребра жорсткості, імпульсне осесиметричне навантаження, скінченно-елементна модель.

Вступ Дослідження напружено-деформованого стану шарових оболонок показують його залежність від типу оболонки, її конструкційних особливостей, фізико-механічних характеристик матеріалу та ін. Тому інформація, характеризуюча значимість таких залежностей, демонструючи характер і ступінь їх впливу на напружено-деформований стан шарових конструкцій, може значно сприяти прийняттю завчасних оптимальних рішень.

Однак різнотипність шарових оболонок, природні і технологічні впливи на них, обмеженість нормативно-розрахункової бази і специфічність

розрахунків напружено-деформованого стану, обмежують отримання такої інформації. В зв'язку з цим, наступні дослідження передбачають доповнення теоретичних аспектів проблеми практичними викладками, характеризуючими значимість впливу на напружено-деформований стан шарових оболонок конструкційних рішень, експлуатаційних і природних факторів, фізико-механічних властивостей конструкційних матеріалів та ін.

Дослідження. Базовою конструкцією для виконання досліджень використана тришарова циліндрична оболонка з жорстко затисненими краями, конструкційний фрагмент якої приведено на рис. 1. Геометричні параметри оболонки мали наступні значенням: $L=250$ мм; $R=200$ мм, $h_1=h_3=10$ мм, $h_2=60$ мм. Фізико-механічні характеристики були відповідно: $E_1= E_3=70$ ГПа, $E_T=0,14$ і $1,4$ ГПа, $\mu_1= \mu_3=0,3$, $\rho_1 = \rho_3 = 2,7 \cdot 10^{-3}$ кг/м³. Оболонка навантажувалась осесиметричним внутрішнім імпульсним навантаженням. Параметри розподілу якого Q задавались у вигляді (1):

$$Q(t) = A * \sin \frac{\pi * t}{T}, \quad (1)$$

де: A – амплітуда імпульсного силового навантаження;

T – тривалість навантаження; t – часовий інтервал.

Приймались наступні параметри навантаження:

$$A = 10^6 \text{ Па}; T = 50 \cdot 10^{-6} \text{ с.}$$

Амплітуда силового навантаження становила 10^6 Па. Величини переміщень і напружень розраховувались алгоритмом прямого перехідного динамічного процесу в часовому інтервалі $0 \leq t \leq 10T$. Тривалість кроку часового інтервалу складала $0,25 \cdot 10^{-6}$ с, а загальна кількість кроків становила 200.

Дослідження напружено-деформованого стану циліндричних оболонок в яких армування полімерного заповнювача було відсутнім, а його фізико-механічні характеристики мали різні параметри свідчать про ефективність впливу останнього фактора на НДС указаних структур [1]. В цьому відношенні

представляє значимість і армування полімерного заповнювача та його інтенсивність. Ефективність впливу армування на конструкції даного типу визначалась за допомогою скінченно-елементного моделювання тришарової циліндричної оболонки з кільцевими армуючими ребрами, жорстко зв'язуючими внутрішні і зовнішні шари оболонки (рис. 1).

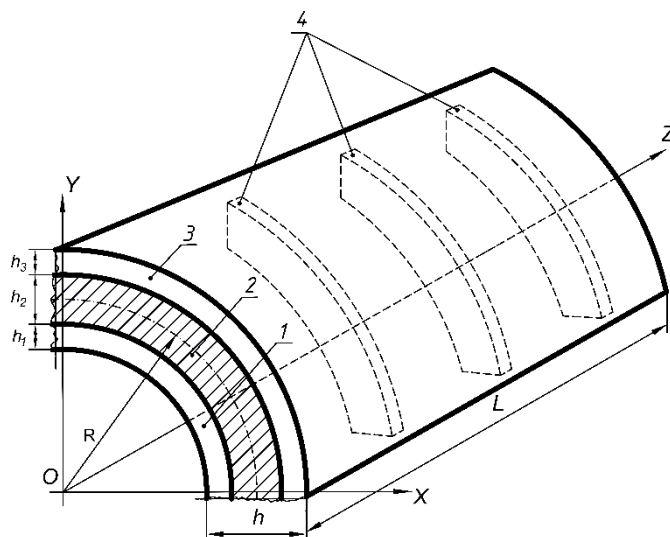

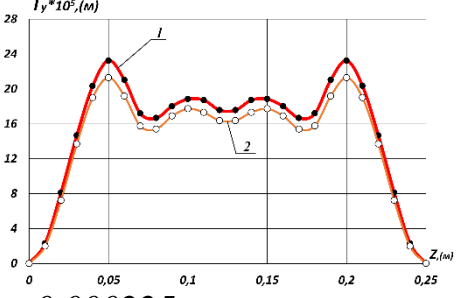
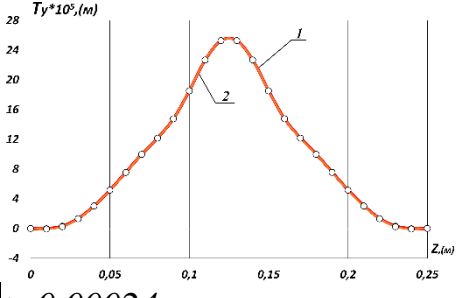
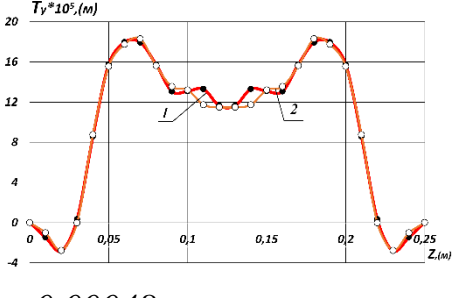
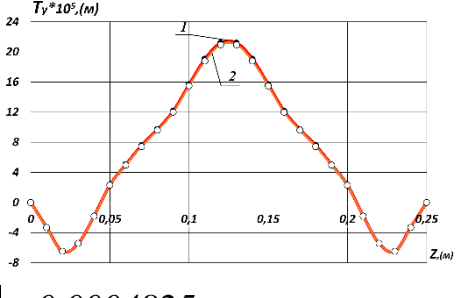
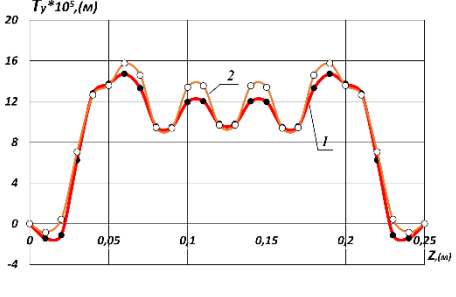
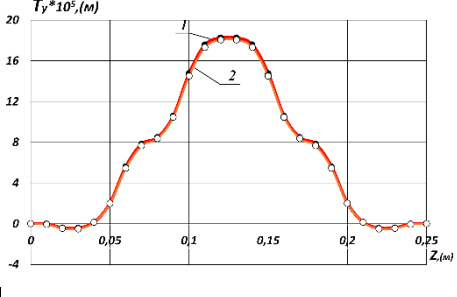
Рис. 1. Конструкція тришарової оболонки:

1 – внутрішній шар; 2 – заповнювач; 3 – зовнішній шар; 4 – армуючі ребра

Розглядалися варіанти армування трьома і п'ятьма армуючими кільцями, рівномірно розподіленими по довжині оболонки. Відстань між ними в першому випадку становила 0,06м, а в другому 0,04м. Пошарова структура оболонки відповідала співвідношенню $h_1=h_3=1\text{мм}$; $h_2=6\text{мм}$; інші силові, геометричні і фізико-механічні характеристики відповідали приведеним вище. Розрахунки виконувались для варіантів $E_{1,3}/E_T=50$ та $E_{1,3}/E_T=500$. Параметри напружено-деформованого стану визначались з допомогою створеної скінченно-елементної моделі. Модель налічувала 8000 об'ємних скінченних елементів і 9360 вузлів. Розрахунки виконувались в програмно - розрахунковому комплексі Nastran. Вибір типу об'ємного скінченного елемента обумовлювався потребою отриманням докладних і точних результатів розрахунків.

Отримані залежності (табл.1) показують, що горизонтальні переміщення обох несучих шарів являються однонаправленими, мають однакові абсолютні

Максимальні осьові горизонтальні переміщення T_y обшивок оболонки з різною шаровою структурою і різними фізико-механічними властивостями полімерного наповнювача в момент часу (t)

Інтенсивність армування	Співвідношення модулів пружності внутрішнього шару оболонки до полімерного заповнювача	
	$E_{I,3}/E_T = 500$	$E_{I,3}/E_T = 50$
Без армування	 <p>$t=0,000225$ c</p>	 <p>$t=0,00024$ c</p>
Армування з ребра	 <p>$t=0,00048$ c</p>	 <p>$t=0,0004825$ c</p>
Теж 5 ребер	 <p>$t=0,000225$ c</p>	 <p>$t=0,000465$ c</p>

1 - внутрішній шар оболонки; 2 - зовнішній шар оболонки

величини, а їхні значення досягають максимуму в одні і тіж часові моменти. При армуванні наповнювача $E_{I,3}/E_T=500$ трьома армуючими кільцями максимальне переміщення зменшилось на 25%, п'ятьма – 37,5%.

При співвідношенні $E_{I,3}/E_T=50$ горизонтальні переміщення більш нерівномірно розподіляються по довжині оболонки. Вони залишаються

однонаправленими і однаковими по величині, але досягають максимуму лише в центрі довжини оболонки. Більш інтенсивне армування (п'ять кілець замість трьох) звужує ділянку максимальних переміщень при $E_{1,3}/E_T=50$ майже до 1/3 довжини оболонки.

По відношенню до неармованої оболонки максимальна величина переміщень в цьому діапазоні зменшилась майже на 15% при трьох армуючих ребрах і майже на 30% при п'яти.

В приведених дослідженнях використана тришарова циліндрична оболонка діаметр якої перевищує довжину. При збільшенні товщини стінки оболонки і її довжини, спостерігається зменшення впливу армуючих кілець і деформівна картина має інший характер. Так при розмірах $D=240\text{мм}$, $L=400\text{мм}$, $h_1=h_3=10\text{мм}$ і $h_2=10\text{мм}$ і відстані між п'ятьма армуючими кільцями 60мм , абсолютна величина горизонтальних осьових переміщень в серединній поверхні зовнішнього шару конструкції з полімерним заповнювачем $E_{1,3}/E_T=500$ становить $0,25\text{мм}$, а переміщення внутрішнього і зовнішнього шарів стали протилежно направленими [2].

Якісна картина розподілу нормальних напружень по довжині оболонки (рис. 2) показує що їх величини досягають максимуму в момент часу $9,3T$ ($t=0,000465$ с.) при армуванні полімерного заповнювача $E_{1,3}/E_T=50$ трьома дискретними ребрами. Більш інтенсивне армування заповнювача (5 армуючих кілець замість 3) зменшило максимальні напруження майже на 12,5%.

У всіх розглянутих випадках, незалежно від параметрів фізико - механічних характеристик заповнювача і інтенсивності його армування, більш напруженим виявився зовнішній обшивочний шар оболонки.

Отримані результати підтверджують позитивну роль збільшення жорсткості структури за рахунок армування її полімерного заповнювача [3-5].

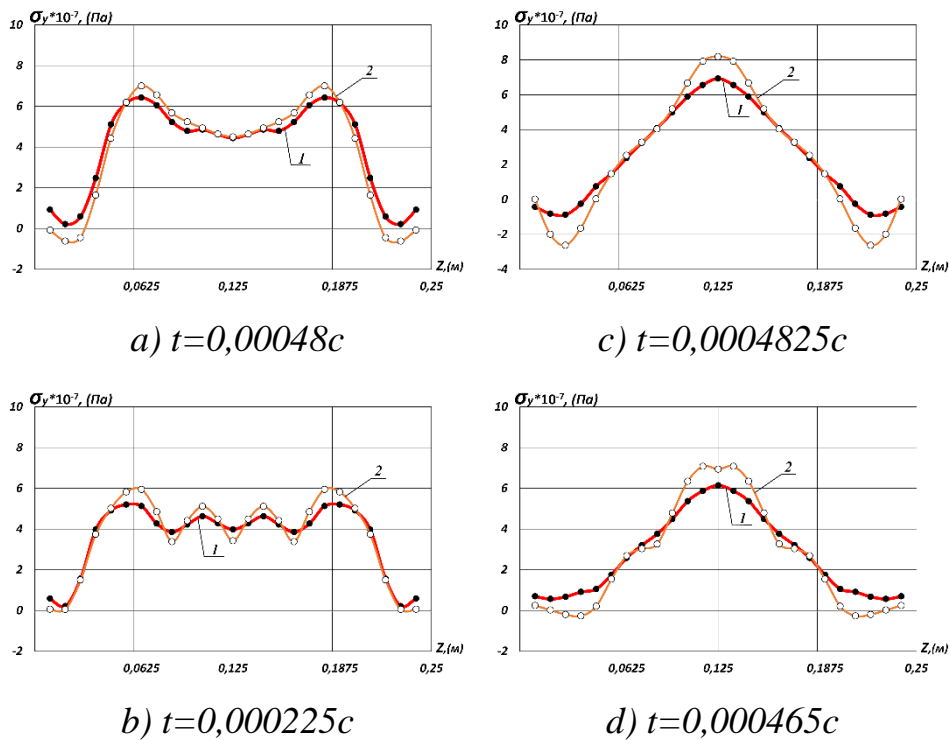

Рис. 2. Максимальні напруження σ_y несучих шарів оболонки (1 – внутрішнього шару, 2 – зовнішнього шару) в різних випадках армування:

- a) при співвідношенні $E_1/E_2=500$ і армуванні 3 ребра; b) теж 5 ребер;
c) при співвідношенні $E_1/E_2=50$ і армуванні 3 ребра; d) теж 5 ребер*

Висновки Оптимізація конструкторсько-технологічних рішень шарових оболонок, для нестационарного навантаження підвищує їхню надійність і зменшує металоємність. Використання полімерного заповнювача забезпечуючого співвідношення $E_{1,3}/E_T=50$ та інтенсивність його армування зменшує переміщення несучих шарів оболонки більш ніж на 30%.

При однакових товщинах зовнішньої і внутрішньої обшивки і однакової інтенсивності армування полімерного заповнювача, більш напруженим являється зовнішній шар оболонки. При $E_{1,3}/E_T=50$ максимальні напруження зовнішнього шару більш ніж на 10% перевищують напруження її внутрішнього шару.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Gaidaichuk V.V., Kotenko K.E. Stress - strain state of a three-layer cylindrical shell under internal axisymmetric pulse load c Strength of Materials and Theory of Structures. – 2020. – Issue. 105. – P. – 145-151.
2. Луговой П.З., Гайдайчук В.В., Скосаренко Ю.В., Котенко К.Е. Напружено-деформований стан тришарових циліндричних оболонок з армованим легким заповнювачем при нестационарному навантаженні //Прикладна механіка. – 2021. – Вип. 4. Том 57(67) – С.1-14.
3. Kheirikhah MM, Khalili SMR, Fard KM Biaxial buckling analysis of soft-core composite sandwich plates using improved high-order theory// European Journal of Mechanics-A/Solids– 2012, 56, 1 – P. 54–66.
4. Lugovoi P. Z., Meish V. F., Meish Yu. A., Orlenko S. P. Dynamic Design of Compound Shell Structures of Revolution Under Nonstationary Loads //Intern. Appl. Mech. – 2020, 56, 1 – P. 22–32.
5. Луговой П.З., Мейш В.Ф. Численное моделирование и расчет на прочность многослойных оболочек при импульсном нагружении //Проблемы прочности – 2000, 4 – С.86–96.

**ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ НАСЕЛЕНИХ
ПУНКТІВ ПРИ ЛОКАЛЬНОМУ ВИКОРИСТАННІ
ПОСТІЙНОГО СТРУМУ**

Лепешко Анатолій Анатолійович

здобувач вищої освіти
інституту енергозбереження та енергоменеджменту
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Піднімаючи питання енергоефективності слід звернути увагу на потенціал постійного струму та його перспективу для сучасного використання, і не тільки для передачі на далекі відстані але й в локальному побутовому використанні. Побутове обладнання 19ст. значно відрізнялося від того, яким ми користуємося щоденно в наших будинках та на підприємствах. Майже кожний такий побутовий прилад працює на постійному струмі, який отримує через блок живлення, шляхом перетворення його з змінного струму міської централізованої мережі.

Такий підхід транспортування змінного струму залишається класичним джерелом електропостачання і на сьогоднішній день у багатьох країнах світу, через те, що зручність трансформації напруги змінного струму дає йому певні переваги над постійним. Але ми бачимо як з кожним днем розширюється спектр послуг які потребують постійного струму і відповідно виникає запитання, що можливо ми живемо в час коли слід розглядати систему електропостачання на постійному струмі як більш енергоефективнішу ніж на змінному струмі. Адже при його транспортуванні до споживача доходить ~ 50-60% енергії від виробленої на відповідних станціях, в той час як при транспортуванні постійного струму споживач отримує ~ 90%. Такі затрати зумовлюються опорами в мережах, на подолання яких необхідно збільшувати напругу в мережі. Відповідно електростанції повинні виробляти електроенергії

вдвічі більше за об'ємом, для самозабезпечення транспортування, що в свою чергу негативно відображається на енергоефективності, економіці та екології країни в цілому. Також виникає питання заощадження енерговитрат на його перетворення з змінного на постійний струм, бо переважно споживачу потрібний більше постійний струм.

Якщо розглядати забезпечення населеного пункту електроенергією для комунальних потреб у використанні електротранспорту (тролейбусів, трамваїв, метро, електропотягів, автомобілів, електричних візків маломобільних груп населення, героскутерів, електросамокатів та інших транспортних засобів), освітлення вулиць, насосних станцій водопостачання та водовідведення, електронні рекламні стенди то можна сказати, що вони також використовують постійний струм перетворений із змінного.

Кожний випрямляч на електрообладнанні коштує чималих коштів, крім того затрати на виготовлення таких випрямлячів досить високі і потребують створення відповідних підприємств або цехів по їх виготовленню. В такому випадку саме для перетворення струмів є необхідність у підтриманні цілого господарства по забезпеченню виробників випрямлячами та інверторами. На сьогодні їх використовують локально та індивідуально для конкретного обладнання.

Мною пропонується розглянути варіант зменшення енерговитрат шляхом перевлаштування міського середовища на постійний струм з використанням централізованих випрямлячів у випадках підключення до зовнішніх мереж змінного струму і відповідно налаштувати виробництво побутової та промислової техніки без випрямлячів, що в свою чергу дасть можливість зменшити вартість такого обладнання. Вважаю, що такий підхід дасть можливість заощаджувати не тільки на випрямлячах у кожному пристрої а й допоможе в цілому місті ефективніше витратити енергоресурси на транспортування електроенергії в межах населеного пункту.

Розвиток сучасних технологій електротранспорту ставить відповідні вимоги до населених пунктів, що в скорому часі призведе до гострої

необхідності у електрозаправних станціях. Такі електростанції можуть буди як точковими так і лінійними (електродороги, електрорейки, травалатори, та інші). Відповідно для зручної реалізації таких заправок найкраще підходить використання постійного струму.

Якщо говорити за індивідуальні альтернативні джерела енергії які мешканці намагаються встановити на власних земельних ділянках та будівлях, то наразі такі технології залишаються дороговартісними і мають довгострокову окупність ~ 5-10 років. При використанні централізованої мережі на постійному струмі окупність може значно скоротитися через відсутність випрямлячів та інверторів які слугують в якості перетворювачів між змінними та постійними струмами. Такі перетворення негативно впливають на роботу обладнання і можуть виходити з ладу, що тягне за собою додаткові витрати. Використовуючи системи постійного струму для альтернативних джерел енергії вважаю, що їхня ефективність може забезпечити стабільну та економічну роботу всієї мережі.

Однією з переваг використання постійного струму в населеному пункті дає змогу уникнути збоїв у роботі мережі як у районах так і у всьому населеному пункті. Тим самим витримується стабільна подача електроенергії до споживача, без стрибків напруги при підключенні обладнання до мережі відповідно така система є більш безпечнішою для використання в побуті.

Постійний струм легше акумулювати та зберігати на тривалий період, що дає змогу вчасно компенсувати затрати електроенергії або ж використовувати її в моменти аварій в системі. Одними з перших об'єктів населеного пункту на яких необхідно використовувати стабільне електрозабезпечення є заклади охорони здоров'я та дошкільного виховання, які на сьогодні працюють в екстрених випадках на генераторному забезпеченні електроенергії, що значно здорожчує експлуатацію енергосистеми.

Населений пункт який адаптується до використання постійного струму, зможе значно легше реалізувати системи Smart Grid, так як дана система вимагає підключення великої кількості обладнання різних типів. Відповідно

заміна тисяч випрямлячів кожного пристрою одним центральним випрямлячем дасть змогу значно заощадити на капіталовкладеннях.

У такій системі постійного струму для населеного пункту основний недолік це дороговартісне централізоване обладнання. Зокрема на ввідній електростанції населеного пункту необхідно встановити випрямлячі та акумулятори відповідної потужності у разі якщо на станцію приходить змінний струм, проте в цілях економії може бути транспортовано електроенергію в постійному струмі одразу від джерела виробництва. Також слід використовувати провідники підвищеної якості до стійкості руйнування. Все це накладає чималі затрати на місцеві бюджети. Проте такі проекти не є приреченими на невдачу, саме їхня енергоефективність дає можливість у короткі терміни окупити затрати та зекономити в перспективі значно більше.

Отже вважаю, що в найближчому часі постійний струм буде набувати все більшого попиту та для побутових потреб населення та промислових підприємств. Такі заощадження на енергоефективності допоможуть налаштувати стабільну роботу всієї електромережі зі значним корисним ефектом та потенціалом до перспективного розвитку сучасних технологій з частиною яких ми вже зіштовхуємося. Маючи такий інструмент в своєму обіході можна досягнути значних успіхів у економічному та екологічному розвитку як самих населених пунктів так і держави в цілому.

КЛАСИЧНЕ ФОРМОУТВОРЕННЯ І ПРОЕКТНО ГРАФІЧНЕ РІШЕННЯ ШАХОВИХ ФІГУР

Малета С. М.,

студентка 2 курсу,

Морозюк Ю. В.,

доцент кафедри «ДЗД»

Харківський Національний Університет

Міського Господарства імені А. М. Бекетова

Анотація. Малета С.М. Класичне формоутворення шахових фігур. У даній статті піднімається питання про історію шахів, значенні шахових фігур, а також історії вигляду шахових фігур.

Ключові слова: шахи, шахові фігури, історія шахів, значення шахових фігур, формоутворення шахових фігур.

Постановка проблеми. Проблема, порушена в цій статті, полягає в значенні шахових фігур і їх формоутворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх опублікованих матеріалів по цій темі показав, що основний ухил спрямований на історію виникнення шахів і символізм в шахових фігурах

Мета роботи. Головною метою статті є зрозуміти значення шахових фігур і їх вигляду

Результати досліджень. У наш час вже склалася власна специфіка шахової культури. За весь час розвитку шахи зазнавали змін в характері надання ідеї.

Введення З усіх варіантів ігор, коли-небудь придуманих людством, є одна, що близька і спорту, і науці, і мистецтву. Це шахи. Вони розвивають пам'ять і увагу, кмітливість і математичні здібності, логіку і фантазію, розвивають волю, винахідливість, характер, посидючість, сприяють здоровому способу життя. Шахи - найдавніша інтелектуальна гра, яка має багаторічну історію. тепер - одна з найбільш загальнопоширених настільних ігор. Шахи

мають виховним значенням: сприяє становленню особистості, навчає логічно мислити і планувати свої дії, виробляє концентрацію уваги. При грі в шахи виявляються численні специфіки людської особистості, отже вони іноді застосовуються в властивості моделі наукових досліджень в психології та педагогіці.

1. Історія виникнення

Історія шахів містить більше півтора тис. Років. Шахи винайшли в Індії в V-VI столітті до нашої ери. Не пізніше VI століття в Індії виникла гра - чатуранга, яка володіла відомий шахматообразний вид. На відміну від шахів в неї разом грали 4 гравці, а ходи залежали від кидків гральних кісток. Для виграшу в партії потрібно було винищити всі фігури опонентів. Поширившись з Індії в навколишні країни, чатуранга зазнала ряд змін. На сході вона стала називатися - шатрандж, в Китаї - сянци, в Таїланді - макрук. У IX-X столітті гра з'явилася в Європі, де і були складені «класичні» правила гри. Звичайно правила створилися в XIX столітті. У 1886 р був проведений перший чемпіонат світу з шахів. Більшість істориків згідно з тим, що шахи з'явилися в Індії, втім існують і інші гіпотези про їх походження, пов'язані з Китаєм і Месопотамією. Брак достовірної інформації і археологічного матеріалу дає підстави для найдивовижніших гіпотез, таких, наприклад, що шахи на землю занесли інопланетяни.

2. Шахмат в мистецтві

Багато письменників і поети любили шахи, зверталися до них в своїй творчості «Наше життя подібне шаховій грі» -це знамените найдавніше висловлення зустрічається в художній літературі ще в епоху Відродження, наприклад в «Декамерон» Джованні Боккаччо, написаному в половині XIV століття. Пристрасним любителем шахів був Лев Толстой. У «Війні і світі» при описі військових операцій Толстой часто розповідає про шахову гру. Свою любов до шахів письменник зберіг до кінця життя. Глибоке розслідування злочинів чимось схожа на хід шахової гри. Не випадково шахи часто-густо фігурують в детективних романах, приклад у Яна Флемінга, Жоржа Сіменона, Агати Крісті.

До теми шахів звертається і кінематограф, так відомі кінофільми «Гаррі Поттер і філософський камінь», де герої грають чарівними шахами, «Аліса в Задзеркаллі», там дія відбувається на чарівної дошці, де всі персонажі - шахматні фігури. До теми шахів не раз зверталися знамениті дизайнери і модельєри. У 2009 р український дизайнер Юлія Айсіна презентувала свою шахову колекцію.Сама автор говорить: «Моя дитина прекрасно грає в шахи, і ось, одного разу мене відвідала думка: а чому б не перенести гру на подіум, як не-як саме життя - це безперервна гра, партія в шахи?»

3. Історія вигляду чатуранга і шатрандж

Зазвичай (ще з часів чатуранга і шатранджа) шахові фігури уявляли відображення певних «персонажів» гри, зроблені в більш-менш реальною манері. Давно знайомі видатні набори, в яких фігури презентують собою повноцінні міні-скульптури, досконало і з великою кількістю елементів імітують солдат-піхотинців (пішаки), військові колісниця (тури), кавалеристів (коні), військових слонів (слони), короля і радника або головного візира (ферзь) у відповідних шатах. Подібні комплекти фігур робилися, як правило, на замовлення, і нерідко з дуже дорогих матеріалів (наприклад, слонової кістки). Безумовно вони були (і є) рідкісні і дороги. При створенні «масових», щодо недорогих ігрових комплектів фігури робилися дуже простими або «умовно-знаковими» (завдання досягнення зовнішнього схожості справжнім об'єктів для

них не ставилася, - більш значуща було легке розпізнавання фігур).

4. Наступна еволюція

Завдяки простим постатям і мовним бар'єрам найменування фігур коливалися від країни до країни. Так, сьгоднішні британські найменування «королева» (ферзь) і «єпископ» (слон) зафіксовані тільки в XVI столітті. Отже до половини XIX століття образ шахових фігур був досить довільним. У попередні століття виділилося кілька особливо відомих в кожній країні стилів. Так, стиль «барлейкорн» знайшов поширення в Англії. Дошка проводилася з горіха, червоного дерева, венге. Фігури з недешевих порід дерева, бивня мамонта або слонової кістки. Властивий великими габаритами фігур. Підставки фігур, підбиті натуральною шкірою, зберігають залізні обваження, що роблять фігури більш стійкими. Шахова дошка, зроблена зі світлого або затемненого дуба, лежить на чотирьох ніжках. Шахове поле набиралося з природного шпону різноманітних порід дерева. Нутро шахівниці включає декоративну дерев'яну сітку на красивій тканині, всередині якої виразно розташовані шахові фігури. Характер головних фігур - короля і ферзя, - аналогічна з кукурудзяними качанами. До того ж в Великобританії був поширений стиль «Калверт». Для англійських стилів властива тонка токарна робота і філігранна різьблення. У Німеччині був популярний старий стиль «селенус», споріднений «барлейкорн», однак з більш тонкими фігурами, що володіють більше поперечних елементів. У Франції і Росії воліли шахи стилю "регентською».

На Русь шахи потрапили з Персії поблизу X століття. Це вплинуло на

російські найменування фігур, а ось класичний російський вигляд повністю поступився місцем західно-європейському дизайну.

У середині ХІХ століття, коли почали проводитися інтернаціональні шахові турніри, знадобилося стандартизувати дизайн шахових фігур. Спеціально для англійської турніру 1851 року було розроблено новий стиль шахових фігур, - так звані «стаунтоновські» шахи, які створив англійський дизайнер Натаніель Кук.

5. Стандартизація

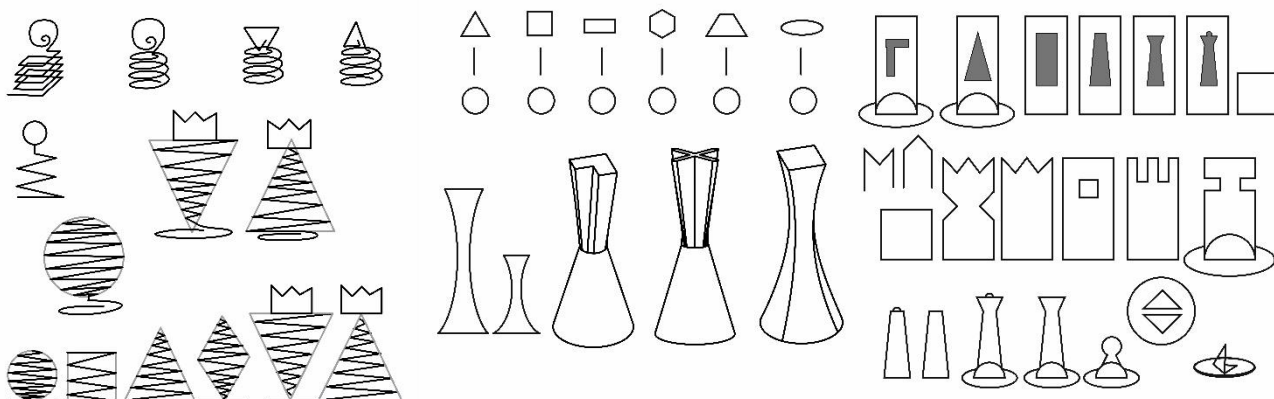
Дизайнер зробив нескладні осесиметричні (за винятком коня) , однак благородно виглядають фігури. Осесиметрична більшості фігур дає право проводити їх на токарному верстаті. Однією з відмінних властивостей є гриви коней, виготовлені за зразком одного з жеребців з фриза Парфенона, поміченого художником в Британському музеї. Образ фігур базувався на англійські традиції: так, шпичка слона («єпископа») нагадувала александрійську Папську митру. Організатор турніру - Говард Стаунтон, - і замовник нового дизайну фігур, дозволив ставити на коробках з комплектами своє факсиміле, в слідстві дизайн придбав його ім'я. Стаунтоновські шахи були запатентовані 1 березня 1849 року. Виключним виробником спочатку була компанія «Джон Жак і син», але коли закінчився термін дії патенту, їх стали виробляти повсюдно, в результаті стаунтоновські шахи стали еталоном де-факто, турнірні комплекти донині керуються тільки даного зразка.

Проектно-графічне моделювання шахів

Шахи – це найбільш поширена інтелектуальна гра у цілому світі, одна із

найбільш захоплюючих настільних ігор. Вона не тільки цікава, але й корисна для розвитку логіки. Одночасно — найстарша, має дуже давню історію.

Єскізна частина

Робочий ескіз - це промальований у на папері попередній варіант зовнішнього вигляду меблевого виробу. На робочому ескізі, на відміну від візуалізації, необхідно вказати ряд технічних моментів. Цю інформацію розміщують прямо на ескізі.

Лінійні шахи виконані з тонкої металевої проволочки діаметром 2 мм. Образне вирішення контуру фігур створюється переосмисленням класичної форми. Тобто я взяла прості фігури такі як трикутник, коло, квадрат та інші і повторила їх силует за допомогою проволочки.

Плоскісні шахи виконані у простих прямокутних та квадратних формах. Існує один елемент(модуль) і за допомогою відтинання різних частин створюються різні фігури. Ці шахи своєю формою нагадують класичні шахи, наприклад у тури вирізи зверху схожі на верхівку звичайної класичної тури. Виконані шахи з кольорового товстого лінолеуму шириною 2мм.

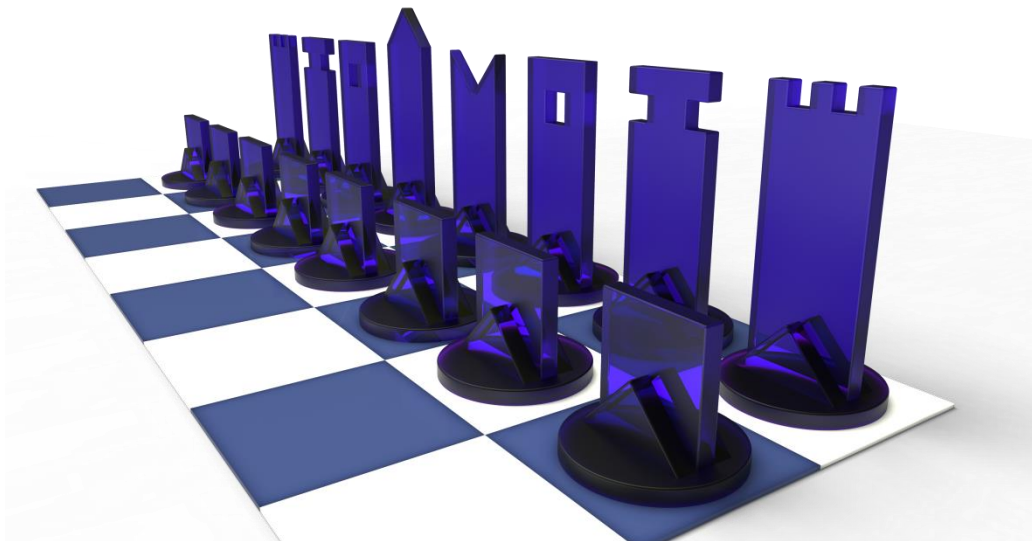
Об'ємні шахи виконані за допомогою такого прийому в дизайні як перетікання або лофтінг. Цей прийом застосовується багато де. У цьому наборі основою є коло яке перетікає в інші геометричні форми. Виконані за допомогою 3д печаті.

Процес виготовлення шахів Лінійні шахи виготовлені із металевого

дроту діаметром 2 мм та за допомогою кругогубців. Габаритні розміри 90х60х40 мм, 70х50х40х та 40х40х40 мм.

Плоскісні шахи виконані у прости прямокутних та квадратних формах. Існує один елемент(модуль) і за допомогою відтинання різних частин створюються різні фігури. Виконані шахи з кольорового товстого лінолеуму шириною 2мм. Габаритні розміри 75х30х40 мм та 30х30х40 мм.

Об'ємні шахи виконані за допомогою такого прийому в дизайні як перетікання або лофтінг. Виконані за допомогою 3д печаті. Габаритні розміри 80х30 мм, 70х30 мм та 60х30 мм.

Основні параметри виробу

Набір шахів передбачається з умовною гальною дошкою та фігурами, з урахуванням, що гальна дошка має бути розмірами 360x360 мм.

Таким чином прийняті наступні розміри фігур:

Лінійні – 90x60x40 мм, 70x50x40 та 40x40x40 мм.

Плоскісні – 75x30x40 мм та 30x30x40 мм.

Об'ємні – 80x30 мм, 70x30 мм та 60x30 мм.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://works.doklad.ru/view/0VSGab7wkyI.html>

2. https://chess.fandom.com/ru/wiki/%D0%A8%D0%B0%D1%85%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%8B%D0%B5_%D1%84%D0%B8%D0%B3%D1%83%D1%80%D1%8B#.D0.9A.D0.BB.D0.B0.D1.81.D1.81.D0.B8.D1.84.D0.B8.D0.BA.D0.B0.D1.86.D0.B8.D1.8F

3. <https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/how-the-chess-set-got-its-look-and-feel-14299092/>

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Орда Олександра Олександрівна

к.т.н., доцент

Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

Анотація: На основі аналізу проблемних питань в Україні та світових тенденцій розвитку міських мультимодальних пасажирських перевезень виявлені напрямки вирішення основних проблем, зокрема формування стратегічних засад управління різними транспортними мережами в містах. Основою забезпечення ефективності інтегрованої системи є інтелектуалізація транспорту за рахунок впровадження та розвитку інтелектуальних транспортних систем.

Ключові слова: мультимодальні пасажирські перевезення, інтелектуальна транспортна система, мобільність, інтеграційна взаємодія

Потреби населення в переміщенні в межах міста, зазвичай, пов'язані з необхідністю здійснення пересадок між різними маршрутами та різними видами транспорту. При неузгодженій роботі елементів складної системи міського громадського транспорту у пасажирів виникає низка проблем та незручностей, пов'язаних зі збільшенням витрат часу на поїздку та з обмеженням мобільності населення. Головними проблемами сучасної транспортної мережі науковці виділяють [1, с. 43]:

- незадовільний стан рухомого складу та об'єктів транспортної інфраструктури міста;
- невідповідність транспортної мережі потребам міста;
- недостатнє забезпечення пріоритетності умов руху громадського пасажирського транспорту;

- низький рівень комфорту в громадському пасажирському транспорті;
- зростання ступеню використання населенням власного автотранспорту;
- неефективне використання рухомого складу перевізниками (продуктивність рухомого складу на окремих ділянках мінімальна);
- низька якість перевезень загалом.

Вирішенню транспортних проблем, формування удосконаленню міської маршрутної мережі, функціонування транспортно-пересадочних вузлів, взаємодії суб'єктів різних транспортних систем присвячені роботи Бобінгера Р., Вдовиченко В.О., Вельможина А.В., Володіна Є.П., Гудкова В.А., Кравченко О.Є., Курганова В.М., Койла Дж., Миротіна Л.Б., Спіріна І.В., Самчук Г.О. тощо.

Для вирішення нагальних проблем вченими пропонується застосовувати логістичні принципи організації міських пасажирських перевезень, на підставі яких останнім часом й обумовлено актуальність розвитку мультимодальних пасажирських перевезень.

Серед загальних чинників сучасного стану пасажирських перевезень в містах України в Стратегії розвитку транспорту до 2030 року [2] низькою якістю послуг через системну відсутність інвестицій, застарілий рухомий склад, невідповідність пасажиромісткості автобусів обсягам пасажиропотоків, фактичної відмови від користування автостанціями, велика кількість перевізників перебуває «в тіні». У багатьох містах зменшується використання електричного транспорту. Для вирішення проблем, пов'язаних з низьким рівнем якості надання транспортних послуг з перевезення пасажирів в містах та зменшенням спроможності транспорту загального користування, визначені основні напрямки:

- забезпечення мобільності та функціонування сучасного пасажирського транспорту;
- забезпечення розвитку мультимодальних пасажирських перевезень;
- запровадження «єдиного транспортного квитка».

Мультимодальні перевезення являють собою втілення сучасної концепції,

направленої на покращення та вдосконалення пакета послуг, що надаються у процесі руху пасажиром різними видами транспорту за єдиним проїзним документом з одним відповідальним перевізником, є втіленням балансу між витратами, швидкістю і надійністю перевезення [3, с. 195].

Згідно з Концепцією конкурентоспроможної та екологічно сталої транспортної системи, зазначеною в [4, с. 10] «Біла Книга – Транспорт», кращі можливості вибору видів транспорту стануть результатом більшої інтеграції модальних мереж: аеропорти, порти, залізниці, метрополітен та автобусні станції повинні ставати все більш і більш інтегрованими та перетворюватися у платформи мультимодального сполучення для пасажирів. Системи інформації онлайн та електронні системи бронювання та оплати, які поєднують всі засоби транспорту, повинні полегшити мультимодальні подорожі.

Враховуючі нагальні проблеми в Україні та світові тенденції розвитку, слід зазначити, що забезпечення мультимодальності пасажирських перевезень в містах доцільно вирішувати з позиції комбінованої мобільності. Вона являє собою стратегію розвитку синергії між масовим громадським транспортом і іншими мобільними послугами, з метою надання користувачам кращих варіантів мобільності в якості реальної альтернативи приватному автомобілю при побудові більш стійкої системи мобільності для загального блага [5, с. 23].

Останнім часом багато уваги вченими приділяється концепції «інтелектуалізації» транспорту. Аналіз досвіду організації міських пасажирських перевезень в країнах ЄС, зокрема досвід створення Smart-city, свідчить про те, що інтелектуальні транспортні системи є основним засобом не тільки для вирішення нагальних транспортних проблем, але й розвитку інноваційних транспортних послуг, зокрема мультимодальних пасажирських перевезень.

Інтелектуальна транспортна система (intelligent transportation system, ITS) - це інтелектуальна система, що використовує інноваційні розробки в моделюванні транспортних систем і регулюванні транспортних потоків [6, с. 64].

Розробка та імплементація ІТС - це інноваційний підхід до вирішення проблем транспорту в реальному часі, яке передбачає створення транспортних систем із вбудованими в транспортні засоби та об'єкти інфраструктури засобами зв'язку, контролю та управління. Технічний аспект у сфері впровадження та використання ІТС обумовлює необхідність узгодження правових питань відповідальності учасників, створення спільного інформаційного простору та прийняття потрібних специфікацій і стандартів для вирішення завдань з інтероб'єднаності та інтероперабельності різних видів транспорту в транспортних коридорах. Організація інтеграційної взаємодії елементів системи з позиції інтелектуалізації транспорту дозволить отримати інтегровані транспортні послуги «від дверей до дверей» задля ефективного просування послуг за рахунок скорочення кількості та ліквідації різних бар'єрів між транспортними системами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільчук В.П., Базилюк А.В., Хоменко І.О. Організаційно-економічні засади реформування міського пасажирського транспорту [Наук. журнал]. Проблеми і перспективи економіки та управління, 2015. № 1 (1). С. 42-49 URL: <https://pneu.stu.cn.ua/>.
2. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80> .
3. Примаченко Г. О., Калашник А. В. Мультимодальні пасажирські перевезення на базі залізничного транспорту в Україні. Збірник наукових праць УкрДУЗТ, 2018, вип. 177. с. 195. URL: <http://znp.kart.edu.ua/images/arhiv/2018/zbirnuk-177.pdf>.
4. Біла Книга – Транспорт: веб-сайт. URL: https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2016/01/1_Bila-knyga-transport-plan-rozvytku-yedynogo-yevropey-skogo-transportnogo-prostoru-na-shlyahu-do-konkuretnospromozhnoi-ta-resursoefektyvnoi-.pdf.
5. Орда О. О. Дослідження процесу інтелектуалізації транспорту при

організації міських мультимодальних пасажирських перевезень. Зб. матеріалів 85-ї наук.-техн. та наук.-метод. конф. ун-ту. Секція транспортних технологій. Харків, 2021. с. 22-23. Режим доступу: <https://dspace.khadi.kharkov.ua/dspace/bitstream/123456789/4694/1/%d0%9e.%d0%9e.%20%d0%9e%d1%80%d0%b4%d0%b0.pdf>.

6. Розвиток транспорту з метою відновлення і зростання української економіки. [Наукова доповідь]. За ред. д-ра екон. наук О.І. Никифорук ; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". 2018. 200 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/sr/300.pdf>.

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ВІЛЬНОГО ПЛАВАННЯ РОСЛИН ПО ПОВЕРХНІ ВОДОЙМИ

Семененко Євген Володимирович,

д-р техн. наук, с.н.с., завідувач відділу

Медведєва Ольга Олексіївна,

д-р техн. наук, старший науковий співробітник

Тепла Тетяна Дмитрівна,

аспірант

Інститут геотехнічної механіки

ім. М. С. Полякова НАН України

Павличенко Артем Володимирович,

д-р техн. наук, проф.,

перший проректор,

професор кафедри екології та технологій захисту

навколишнього середовища

НТУ «Дніпровська політехніка»

Анотація. За результатами досліджень встановлено, що надходження в хвостосховища недостатньо очищених стічних вод призводить до забруднення води в накопичувачах, а створюваний позитивний дебаланс води, змушує проводити періодичні скиди забруднених вод в річку. Найбільш перспективним шляхом вирішення проблеми забруднення стічних вод гірничих підприємств є застосування прибережно-водної рослинності, яка є основним фактором формування і регулювання якості води природних водойм. В роботі визначені інтервали зміни швидкостей, з якими ейхорнія буде плавати по вільній поверхні, і тривалість процесу зміни швидкості.

Ключові слова: водний гіацинт (ейхорнія), вільна поверхня, площа міделя кореневої системи рослини

Вступ. На думку провідних фахівців надходження в хвостосховище недостатньо очищених стічних вод призводить до забруднення води в накопичувачі, а створюваний позитивний дебаланс води, змушує проводити періодичні скиди забруднених вод в річку. Так за результатами контролю за

дотриманням вимог Регламенту скидання зворотних і гірничорудних вод Криворізького басейну у воді перевищена гранично допустима концентрація (ГДК) за цілим рядом показників. Так, ГДК сухого залишку у воді перевищена в 1,4 – 1,7 рази, сульфатів – в 1,25 – 1,28 разів, за хімічним вжитком кисню – в 1,41 – 1,44 разів [1]. Крім того, були перевищені норми вмісту розчинених солей, хлоридів, сульфатів, а ГДК по хімічному вжитку кисню в стічних водах перевищені в 1,7 разів [1]. В річкових водах значення водневого показника (pH), коливається в межах 6,5–8,5 і залежить від сезонних коливань. Середня течія р. Інгулець (м. Кривий Ріг) характеризується значенням pH , що змінюється в межах 7,4–7,7. Причиною цих відмінностей є прямий вплив шахтних і рудничних вод Кривбасу, pH яких має низькі значення, що інколи можуть досягати 1,0 (сильно кислі води) [2].

Багато фахівців вважають, що найбільш перспективним шляхом вирішення цієї проблеми є застосування прибережно-водної рослинності, яка є основним фактором формування і регулювання якості води природних водойм (рис. 1, 2). Такі рослини в великих кількостях поглинають не тільки біогенні, баластні, а й токсичні речовини мінерального і органічного походження. До того ж ці рослини здатні рости і розвиватися при нестачі і навіть при повній відсутності кисню в мулі завдяки аеренхімній будові коренів і інших органів [3].

Одним з найбільш швидкозростаючих існуючих рослин, яке здатне за 2 тижні подвоювати зелену масу, є водний гіацинт або ейхорнія (лат. *Eichhornia crassipes*) (рис. 1, 2), багаторічна тропічна швидкоростуча рослина, здатна підніматися на 1 м над поверхнею води, має довге коріння (до 0,5 м), повністю занурене в воду. Коріння цих рослин це густа природна мережа, здатна затримувати і пов'язувати частки пиловатих, глинистих і крейдових фракції, запобігаючи їх потраплянню в технологічний процес.

а – вид збоку;

б – вид профілю;

Рис. 1. Фото кореневої системи на двох взаємно перпендикулярних проекціях з боку акваріума

Рис. 2. Фото водного гіacinту зверху

Застосування ейхорнії на водно-шламових господарствах, знижує зміст основних забруднювачів в кілька разів [4]. В результаті таких заходів вдається забезпечити нормативну якість очищення стічних вод. Стоки, очищені від забруднюючих речовин, можуть бути використані як зворотні води для господарських цілей. Високу здатність до очищення ейхорнії надає її коренева система [3]. Однак для застосування такої технології необхідно вибрати і обґрунтувати параметри можливого руху цих рослин по поверхні води під дією

вітру та течії, бо саме під час руху відбувається інтенсифікація процесів очищення та можлива взаємодія кореневої системи рослин з твердої фазою середовища, що очищується.

Мета роботи. Метою роботи є визначення інтервалів зміни швидкостей, з якими ейхорнія буде плавати по вільній поверхні, і тривалість процесу зміни швидкості. Для цього передбачається побудувати математичну модель процесу вільного плавання рослин по поверхні водойми, яка буде враховувати масу рослини, площу міделя кореневої системи, а також вид функціональної залежності коефіцієнта сили аеродинамічного опору кореневої системи водного гіацинта від числа Рейнольдса.

Матеріали та методи. Для побудови математичної моделі процесу вільного плавання рослин по поверхні водойми будемо розглядати одиночний водний гіацинт і припустимо що (рис. 3): вільна поверхня залишається незбуреною при зміні швидкості і напрямку течії, тобто нехтуємо хвильовими рухами рідини; гіацинт не змінює геометричних характеристик своєї кореневої системи в процесі руху, а також додатково не спливає і не занурюється; гіацинт не робить коливання щодо центра ваги і ватерлінії; рослини не обертаються навколо своєї вертикальної осі в площині вільної поверхні; рослини не стикаються, не чіпляються листям або корневими системами, і не взаємодіють між собою; листя рослин не стосуються вільної поверхні і не впливають на рух; швидкість рідини вважається постійною; змінами швидкості рідини по глибині кореневої системи рослин нехтуємо.

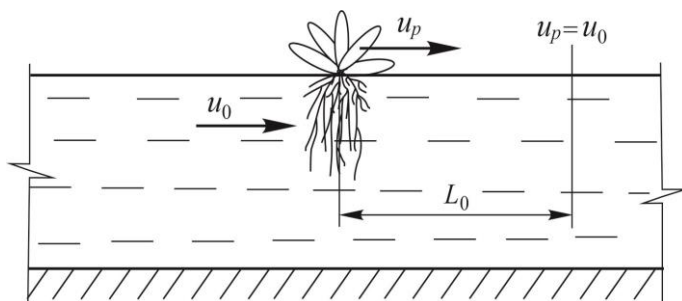

Рис. 3. Схема процесу вільного плавання рослин по поверхні водойми

При прийнятих припущеннях рівнянні руху однієї рослини буде включати силу інерції, приєднану масу і силу лобового опору [5 – 7]:

$$W \left(k_W \frac{M}{W} + 0.5 \rho_f \right) \frac{du_p}{dt} = C_x S \rho_f \frac{(u_f - u_p)^2}{2}, \quad (1)$$

де W – обсяг кореневої системи рослини в плаваючому стані; ρ_f – щільність води; u_p – швидкість руху рослини; t – час; C_x – коефіцієнт сили аеродинамічного опору; S – площа міделя кореневої системи рослини; u_f – швидкість води; k_W – коефіцієнт, що враховує присутність води в кореневій системі рослини при зважуванні, менше одиниці; M – маса рослини вийнятої з води. В якості характерного геометричного розміру при обчисленні коефіцієнту сили аеродинамічного опору за степеневою залежністю пропонується використовувати корінь квадратний з площі міделя кореневої системи рослини, величину якої передбачається визначати експериментально [8 – 10]:

$$C_x = \frac{10^m}{Re^n}, \quad Re = \frac{(u_f - u_p) \sqrt{S}}{\nu}, \quad \nu = \frac{\nu_0}{1 + 0,0337t + 0,0022t^2}, \quad (2)$$

де m і n – параметри апроксимацій ($1 < n < 2$); ν – кінематичний коефіцієнт в'язкості води при температурі, що задана; ν_0 – кінематичний коефіцієнт в'язкості води при температурі 20°C ($\nu_0 = 0,963 \cdot 10^{-6}$ м²/с.); t – температура води в °С. Припускаючи степеневу залежність коефіцієнта сили аеродинамічного опору від числа Рейнольдса, з урахуванням (2) та рівняння (1), після введення системи безрозмірних величин, отримаємо рівняння в наступному вигляді:

$$\frac{d(1-w)}{d\tau} = -(1-w)^{2-n}, \quad (3)$$

$$a = k_W \frac{M}{\rho_f W} + 0.5 \quad w = \frac{u_p}{u_f} \quad \tau = \frac{10^m \nu^n \sqrt{S}^{2-n}}{2a W u_f^{n-1}} t,$$

де w – відносна швидкість руху рослин; τ – безрозмірний час; N – коефіцієнт пропорційності в залежності коефіцієнта сили аеродинамічного опору від числа Рейнольдса; a – відносна ефективна щільність рослин.

Для визначення швидкості руху рослини і тривалості періоду зміни цієї

величини необхідно вирішити завдання Коші для рівняння (3) з наступною початковою умовою:

$$w(\tau = 0) = w_0, \quad (4)$$

де w_0 – початкове значення відносної швидкості руху рослин, $w_0 < 1$.

Шукана залежність швидкості руху рослини від часу в загальному випадку приймає вид

$$u_p = w(\tau)u_f, \quad (5)$$

$$w(\tau) = 1 - \sqrt[n-1]{(1-w_0)^{n-1} - (n-1)\tau}. \quad (6)$$

Через певний проміжок часу після початку руху рослина досягне швидкості рідини та буде дрейфувати з цією швидкістю:

$$w(\tau_*) = 1, \quad (7)$$

де τ_* – безрозмірний час стабілізації процесу.

Розглядаючи сумісно (6) та (7) для розрахунку величини τ_* отримаємо наступну формулу:

$$\tau_* = \frac{(1-w_0)^{n-1}}{n-1}. \quad (8)$$

Залежності (6) – (8) дають змогу обчислити час, за який швидкість плаваючої рослини зміниться від величини w_0 до значення w за формулою:

$$\frac{\tau}{\tau_*} = 1 - \left(\frac{1-w}{1-w_0} \right)^{n-1}. \quad (9)$$

Результати та обговорення За формулами (6) – (8) було проведено розрахунки в інтервалі зміни початкового значення відносної швидкості руху рослин від 0 до 0,9 та величиною показника ступеня в залежності коефіцієнта сили аеродинамічного опору від числа Рейнольдса – від 1,3 до 1,9 (рис. 4 – 6). Аналіз результатів цих розрахунків дозволяє зробити наступні висновки.

З результатів розрахунків за формулою (8), рис. 4, слідує, що безрозмірний час стабілізації процесу, або час досягнення дрейфу, не перевищує 3,5 та суттєво визначається величиною показника ступеня в

залежності коефіцієнта сили аеродинамічного опору від числа Рейнольдса. При цьому меншим значенням показника ступеня відповідають більші значення безрозмірного часу стабілізації процесу.

Розрахунки відносної швидкості рослини від безрозмірного часу для різних значень початкового значення відносної швидкості рослини при відповідних значеннях показника ступеня в залежності коефіцієнта сили аеродинамічного опору від числа Рейнольдса виконувались по формулі (6).

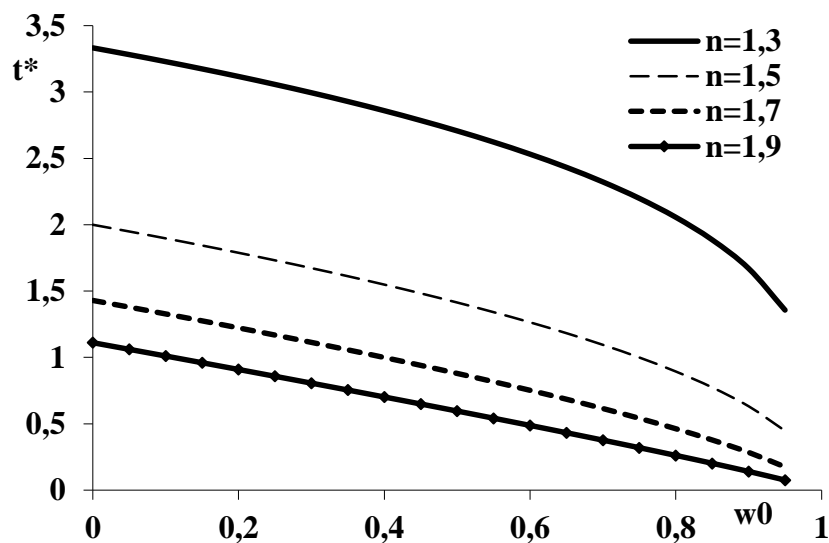

Рис. 4. Залежність безрозмірного часу досягнення дрейфу від початкового значення відносної швидкості рослини для різних значень коефіцієнту n

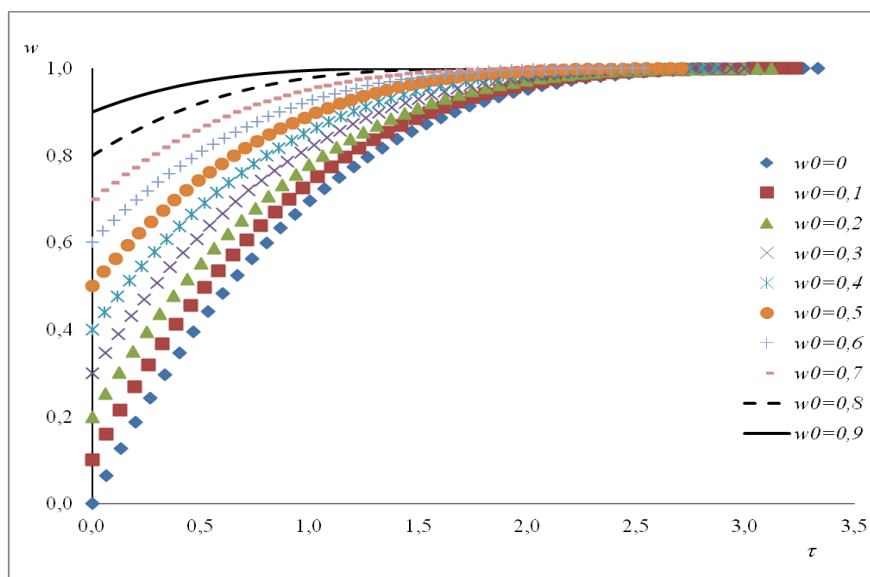

Рис. 5. Залежність відносної швидкості рослини від безрозмірного часу для різних значень початкового значення відносної швидкості рослини при $n = 1.3$

З результатів розрахунків, рис. 5, 6, видно, що у всьому діапазоні змінення параметрів залежність $w(\tau)$ зростає від вихідного значення до одиниці, але степінь не лінійності кривих на графіках суттєво змінюється зі зростанням величини n . Якщо для значень n близьких до одиниці всі залежності описуються квадратичними залежностями, то при значеннях близьких до двійки – для їх апроксимації можна використовувати майже лінійні функції.

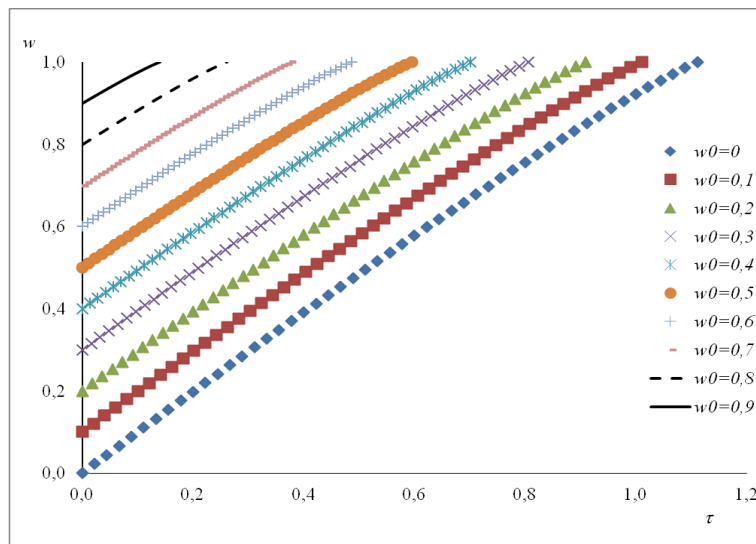

Рис. 6. Залежність відносної швидкості рослин від безрозмірного часу для різних значень початкового значення відносної швидкості рослин при $n = 1.9$

Висновки

Таким чином, побудована математична модель процесу вільного плавання рослин по поверхні водойми, яка враховує масу рослини, площу міделя кореневої системи, а також вид функціональної залежності коефіцієнта сили аеродинамічного опору кореневої системи водного гіацинта від числа Рейнольдса. Модель дозволяє визначити тривалість процесу зміни швидкості рослин та описує динаміку зміни цього параметру для різних умов обтікання та геометричних параметрів водних рослин.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Криворізький басейн є основним забруднювачем річки Інгулець URL: <http://proeco.visti.net/top/112010/16112010.html> – Загол з екрана.
2. Гідрохімічний режим та якість води Інгульця в умовах техногенезу / Хільчевський В.К., Кравчинський Р.Л., Чунарьов О.В. – К.: Ніка–Центр, 2012. 180 с.
3. Калайда М.Л., Хамитова М.Ф. Особенности химического состава *Eichhorniacrassipes* интернет–конференции “Бутлеровские чтения”. URL: <http://butlerov.com/readings/> – Загол з екрана.
4. Медведева, О.А. Проблемы дальнейшей эксплуатации хранилищ отходов обогащения Кривбасса и теоретические предпосылки их решения / О.А. Медведева // Геотехническая механика. Межвед. сб. научн. трудов. г.Днепропетровск. 2012. № 97. С. 155–161.
5. Семененко Е.В. Научные основы технологий гидромеханизации открытой разработки титан–цирконовых россыпей / Евгений Владимирович Семененко. – Киев: Наукова думка, 2011. 232 с.
6. Хинце И.О. Турбулентность, ее механизм и теория / пер.з англ. Яковлевского О.В. URL: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=213691>. – загол з екрана.
7. Демченко Т., Елисеєв В., Семененко Е., Павличенко А. Математическая модель течения жидкости с растениями плавающими на свободной поверхности // Тези доповідей Другої міжнародної науково–технічної конференції пам’яті академіка НАН України В.І. Моссаковського (до сторіччя від дня народження), Дніпро, 2019. С. 264 – 265.
8. Монгайт И. Л. Очистка шахтных вод. – М.: Недра, 1978.
9. Водяной гиацинт: выращивание эйхорнии в аквариуме и пруду URL: <https://rybki.guru/rasteniya/vodjanoj-giacint.html> – Загол з екрана.
10. Девнин С.И. Аэрогидромеханика плохообтекаемых конструкций: Справочник. – Л.: Судостроение, 1983. 320 с.

МОДЕЛЬ ГІДРОТРАНСПОРТНОЇ УСТАНОВКИ, ЩО ПОЄДНУЄ ЗБАГАЧУВАЛЬНУ ФАБРИКУ ТА СХОВИЩЕ ВІДХОДІВ

Семененко Євген Володимирович,

д-р техн. наук, с.н.с.,
завідувач відділу ІГТМ НАН України

Медведева Ольга Олексіївна,

д-р техн. наук, с.н.с.,
старший науковий співробітник ІГТМ НАН України

Татарко Лариса Гавриловна,

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри енергетики
ДНВЗ «Хіміко-технологічний інститут»

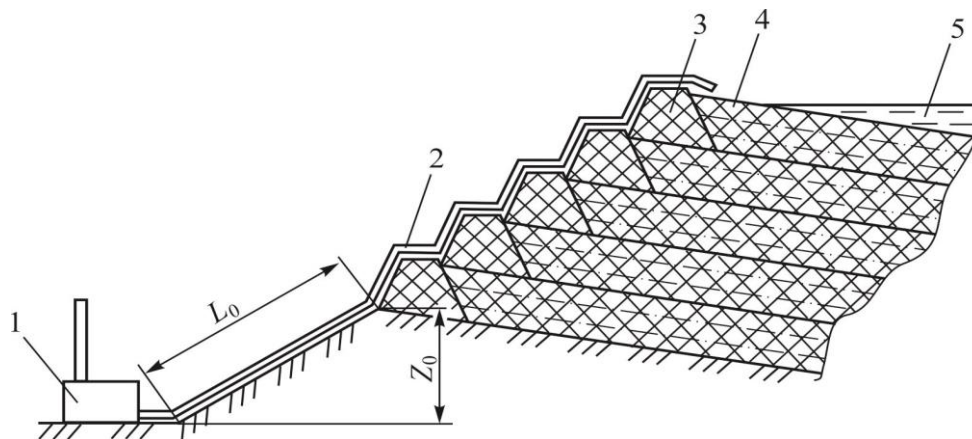
Медянік Володимир Юрійович

канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри
гірничої інженерії та освіти НТУ
Дніпровська політехніка

Анотація. В роботі досліджені відомі пропозиції згущення відходів збагачення до гідросумішей високої концентрації та спрямування вивільненої рідини знову в збагачувальне виробництво. Розроблена узагальнена математична модель гідротранспортної установки, яка в широкому діапазоні концентрації твердої фази забезпечує напірний або безнапірний рух гідросуміші між збагачувальною фабрикою та СВ, з урахуванням геометричних параметрів дамб обвалування та кількості ярусів наміву, що вже заповнені.

Вступ За статистикою найбільші енергетичні витрати мають гідротранспортні установи, що забезпечують відведення відходів збагачення від збагачувального виробництва до штучних сховищ відходів збагачення (СВ) [1 – 4]. Ця ланка трубопровідних систем (рис. 1) цікава фахівцям своїми можливостями збільшення ефективності використання гідротранспорту різними методами ще з середини ХХ сторіччя [5 – 7]. Так відомі пропозиції згущення відходів збагачення до гідросумішей високої концентрації та

спрямування вивільненої рідини знову в збагачувальне виробництво. Також відомі спроби зменшення гідравлічного опору шляхом додавання гідродинамічних та поверхнево активних речовин або використанням труб з полімерних матеріалів. Всі ці спроби було зроблено для відходів збагачення, що складаються в СВ, та згодом були зупинені з різних причин. Але всі ці розробки мають велику перспективу застосування при видобутку техногенних покладів, що сформовані в СВ, та розглядаються в найближчому майбутньому як реальна альтернатива збіднілим родовищам Кривбасу [1].

1 – збагачувальне виробництво; 2 – трубопровід гідротранспортної установки; 3 – дамба обвалування СВ; 4 – ярус наміву відходів збагачення; 5 – став-освітлювач;

Рис. 1. Залежність робочої точки гідро транспортної системи в безрозмірних змінних

Однак широке використання цих наукових розробок та технологій трубопровідного гідротранспорту в сучасних умовах передбачає вибір та обґрунтування раціональних й енерговигідних режимів роботи, що потребує відповідних методів розрахунку та аналітичного дослідження, які б враховували геометричні особливості магістралей установок, широкий діапазон зміни концентрації гідросуміші та можливість використання труб з різноманітних матеріалів або реагентів, що керують в'язкістю несучої рідини.

Мета роботи Таким чином, метою роботи є – розробка узагальненої математичної моделі гідротранспортної установки, яка в широкому діапазоні концентрації твердої фази забезпечує напірний або безнапірний рух

гідросуміші між збагачувальною фабрикою та СВ, з урахуванням геометричних параметрів дамб обвалування та кількості ярусів намиву, що вже заповнені.

Матеріали та методи Гідротранспортні установки, які переміщують відходи збагачення та техногенні поклади у вигляді гідросумішей між збагачувальним виробництвом та СВ, можуть бути безнапірними або напірними. В першому випадку течія гідросуміші відбувається завдяки силі тяжіння, а, в другому – забезпечується відцентровим насосом витратно-напірну характеристику якого пропонується апроксимувати наступною функцією [3, 8]:

$$H_p = \eta - \delta V^{2-p}, \quad (1)$$

де H_p – паспортне значення напору насосу; η – фіктивний напір при нульовій подачі; V – середня витратна швидкість течії пульпи; p – показник степені в залежності коефіцієнту гідравлічного опору тертя від числа Рейнольдса; δ – коефіцієнт зниження напору насосу.

Результати аналізу вітчизняного досвіду будування гідротехнічних споруд на гірничих підприємствах та дослідження геометричних параметрів дамб обвалування СВ, вказують на тенденцію формування магістралі гідротранспортного комплексу, який переміщує відходи збагачення та техногенні поклади у вигляді гідросумішей між збагачувальним виробництвом та СВ, шляхом додавання однотипних елементів при нарощуванні наступного ярусу намиву (рис. 1 та 2). У цьому випадку два основних параметри трубопроводу гідротранспортної установки, що враховуються при обчисленні її робочої точки, а саме, довжина та геодезичний перепад висот магістралі, будуть змінюватися на постійні величини. При цьому, враховуючи кути нахилу відкосів дамб обвалування, більшу частину такого трубопроводу будуть складати ланки труб, які нахилені до горизонту на кут від 30 до 45 °(рис. 2) [2 – 4].

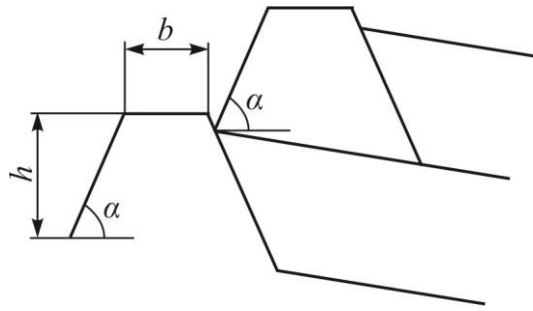

Рис. 2. Залежність робочої точки гідро транспортної системи в безрозмірних змінних

Спираючись на відомі наукові розробки фахівців ІГМ НАН України по представленню залежності гідравлічного ухилу трубопроводів, що транспортують гідросуміш, від швидкості гідросуміші в універсальному вигляді [5, 6, 9, 10], які було доповнено та узагальнено співробітниками ІГМ НАН України та випробавано в промислових умовах [1, 3, 4, 8], було отримано наступну формулу для обчислення гідравлічного ухилу магістралі в надкритичних режимах течії [1, 11 – 13]:

$$i = \left(1,6 \frac{AC}{K} + K^{2-p} \cos^2 \alpha \right) i_0^{kp}, \quad V_{kp} = \begin{cases} 6 \sqrt[3]{D} \sqrt[4]{w} \frac{1,5 + AC}{1 - AC}, & C < C_m \\ 12,8 \sqrt[3]{\frac{D}{AC}} \sqrt[4]{w}, & C_m \leq C < C_p \end{cases} \quad (2)$$

$$K = \frac{V}{V_{kp}}, \quad i_0^{kp} = \frac{N v_w^p V_{kp}^{2-p}}{2gD^{1+p}}, \quad C_m = \frac{0,2}{A}, \quad A = \frac{Ar}{1 + Ar}, \quad C_p = \frac{0,3}{1 - 0,7A},$$

де i – гідравлічний ухил при течії пульпи; i_0^{kp} – гідравлічний ухил при течії води з критичною швидкістю; g – прискорення вільного падіння; v_w – кінематичний коефіцієнт в'язкості води; N – коефіцієнт пропорційності в залежності коефіцієнту гідравлічного опору тертя від числа Рейнольдса; K – параметр режиму гідротранспортування; C – вагова концентрація пульпи; C_m – граничне значення вагової концентрації для пульп низької концентрації; C_p – граничне значення вагової концентрації для пульп середньої концентрації; C_L – гранично можлива вагова концентрація гідросуміші, яка відповідає щільній упаковці твердих частинок; Ar – параметр Архимеда матеріалу, який

транспортується; V_{kp} – критична швидкість гідротранспортування; D – діаметр трубопроводу; α – кут нахилу до горизонту зовнішнього відкосу дамб обвалування; w – усереднена гідравлічна крупність матеріалу, що транспортується.

З геометричних параметрів дамб обвалування СВ формула (1) враховує тільки кут нахилу до горизонту зовнішнього відкосу дамб обвалування. Інші геометричні параметри дамб обвалування СВ такі як ширину верха дамби обвалування, закладення зовнішнього укосу дамб обвалування та висота дамб обвалування враховуються при обчисленні довжини та геодезичного перепаду висот магістралі. В даному випадку геометричні параметри магістралей, що забезпечують доставку видобутих техногенних покладів на збагачувальне виробництво самопливом з поточної позначки дамби СВ, і магістралей, що забезпечують відведення відходів збагачення з виробництва до СВ, описуються однаковими формулами, а їх гідравлічний ухил обчислюється за виразом (2). Тому, розглянувши сумісно формули (1), (2) та вираз для витратно-напірної характеристики магістралі розглянутих установок, отримаємо нелінійне рівняння, що у випадку напірного та безнапірного гідротранспорту методом заміни змінних зводиться до рівняння, розв'язання якого досліджено в роботах [1, 3, 13]. Таким чином, формулу для визначення величини коефіцієнту гідротранспортування, який забезпечує роботу гідротранспортної установки з обраним насосом, або геодезичним перепадом висот, можна записати наступним чином:

$$K = \frac{K_E}{K_H} K_g^k, \quad K_H = \begin{cases} (1 + i_\varepsilon)^{\frac{1+k}{3-p}}, & \text{напірний} \\ 1, & \text{безнапірний} \end{cases}$$

$$K_g = \begin{cases} \frac{i_\gamma - 1}{i_m + ni_L}, & \text{напірний} \\ 1, & \text{безнапірний} \end{cases} \quad (3)$$

$$K_E = 0,525(1 + 0,726p - 0,394p^2) \left(\frac{i_z + ni_L}{i_m + ni_L} \frac{i_m}{i_k} \right)^k \left(\frac{AC}{0,625} \right)^{\frac{1-k(2-p)}{3-p}},$$

$$k = 0,419e^{1,17p}, i_k = k_z \frac{Nv_w^p V_{kp}^{2-p}}{2gD^{1+p}}(1-AC), i_z = \frac{Z_0}{L_0}, i_L = \frac{h}{L_0}, i_m = \frac{1}{\beta + m},$$

$$\beta = \frac{b}{h}, m = \frac{1}{\sin \alpha}, \varepsilon = \frac{2gD^{1+p}\delta}{k_z Nv_w^p L_0}, \gamma = \frac{\eta}{L_0}, i_\varepsilon = \frac{\varepsilon i_m}{i_m + ni_L}, i_\gamma = \frac{\gamma(1-AC)}{i_z + ni_L},$$

де i_m – форм параметр профілю дамби; k_z – коефіцієнт місцевих гідравлічних втрат; β – відносна ширина верху дамби обвалування; b – ширина верху дамби обвалування; m – закладення зовнішнього укосу дамб обвалування; h – висота дамб обвалування; i_z – фіктивний геодезичний ухил незмінної частини магістралі; i_L – відносна висота дамб обвалування; L_0 – довжина горизонтальних ділянок труб, які прокладені паралельно периметру СВ за дамбами, а також довжина трубопроводу від упорної дамби до збагачувального виробництва; n – номер дамби поточного ярусу; Z_0 – перепад геодезичних висот початку і кінця трубопроводу від упорної дамби до збагачувального виробництва.

Результати та обговорення За формулою (3) в інтервалі змінення основних параметрів було проведено розрахунки, результати яких представлено на рис. 4 з використанням універсальної змінної:

$$\theta = K_\theta \left(\frac{0,625}{AC} \right)^{\frac{2-p}{3-p}} \frac{i_z + ni_L}{i_m + ni_L} \frac{i_m}{i_k}, \quad K_\theta = \begin{cases} \frac{i_\gamma - 1}{\sqrt[3-p]{\cos^2 \alpha + i_\varepsilon}}, & \text{напірний} \\ \frac{1}{(1-AC)\cos^{\frac{2}{3-p}} \alpha}, & \text{безнапірний} \end{cases}$$

де i_m – універсальна змінна, що враховує якості матеріалу твердої фази, несучої рідини та матеріалу труб, геометричні параметри дамб обвалування та кількості ярусів наміву, що вже заповнені.

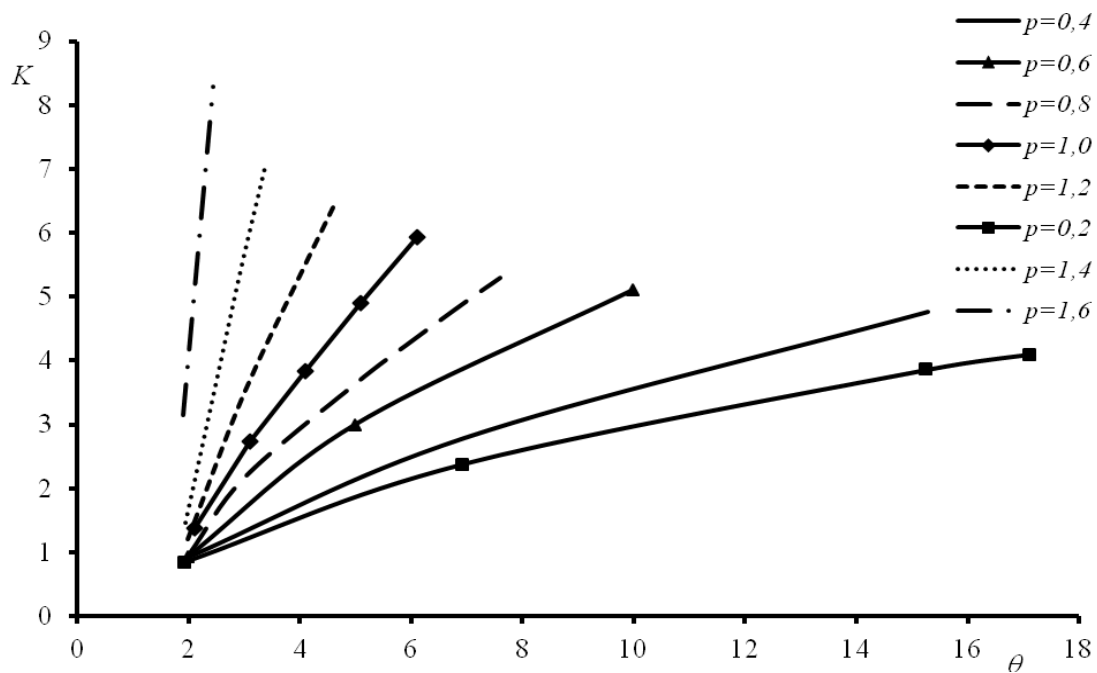

Рис. 3. Залежність робочої точки гідротранспортної системи в безрозмірних змінних

Параметр p , а саме показник степені в залежності коефіцієнту гідравлічного опору тертя від числа Рейнольдса, здебільше враховує вплив матеріалу трубопроводу, його значення відомі для залізних, чавунних та полімерних труб. Але за рахунок, цього коефіцієнту можуть бути враховані зміни в'язкості несучої рідини, які відбуваються під впливом різноманітних реагентів [3, 12, 13].

Висновки Таким чином, побудована математична модель узагальнена математична модель гідротранспортної установки, яка в широкому діапазоні концентрації твердої фази забезпечує напірний або безнапірний рух гідросуміші між збагачувальною фабрикою та СВ, з урахуванням геометричних параметрів дамб обвалування та кількості ярусів намиву, що вже заповнені. Модель дозволяє визначити величину коефіцієнту гідротранспортування, який забезпечує роботу гідротранспортної установки з обраним насосом, або геодезичним перепадом висот.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Медведєва О.О. Развитие научных основ ресурсозберігаючих технологій гідромеханізованої розробки техногенних родовищ / О.О. Медведєва/ Дисертація на здобуття доктора технічних наук, спеціальність 05.15.09 –Геотехнічна і гірнична механіка, Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, м. Дніпро, 2021. 396 с.
2. Традиційні та нетрадиційні системи енергозабезпечення урбанізованих та промислових територій України: монографія /Моногр. за заг.ред. Г.Г. Півняка. – Д.: Національний гірничий університет, 2013. – 334 с.
3. Семененко Е.В. Научные основы технологий гидромеханизации открытой разработки титан–цирконовых россыпей / Евгений Владимирович Семененко. – Киев: Наукова думка, 2011. 232 с.
4. Обоснование параметров и режимов работы систем гидротранспорта горных предприятий / [Баранов Ю.Д., Блюсс Б.А., Семененко Е.В., Шурыгин В.Д.]. – Днепропетровск: «Новая идеология», 2006. – 416 с.
5. Карасик В.М. Интенсификация гидротранспорта продуктов и отходов обогащения горно-обогатительных комбинатов / В.М. Карасик, И.А. Асауленко, Ю.К. Витошкин. – К.: Наук. думка, 1976. – 156 с.
6. Коберник С.Г. Напорный гидротранспорт хвостов горно-обогатительных комбинатов / С.Г. Коберник, В.И. Войтенко. – К.: Наук. думка, 1967. – 140 с.
7. Евдокимов П.Д. Проектирование и эксплуатация хвостовых хозяйств обогатительных фабрик / П.Д. Евдокимов, Г.Т. Сазонов. – М.: Недра, 1978. – 440 с.
8. Semenenko E., Nykyforova N., Tatarko L. The method of hydraulic gradient and critical velocity calculation for hydrotransportation of particles with substantially different densities // 15th International Freight Pipeline Society Symposium, June, 24-27, 2014, Prague, Czech Republic. – p. 248 – 256.
9. Карасик В.М. Напорный гидротранспорт песчаных материалов / В.М. Карасик, И.А. Асауленко. – Киев: Наук. думка, 1966. – 106 с.

10. Гидротранспорт (вопросы гидравлики) / [Н.А. Силин, Ю.К. Витошкин, В.М. Карасик, В.Ф. Очеретько]. – К.: Наук. думка, 1971. – 158 с.

11. Семененко Е.В. Влияние гидродинамически активных добавок на параметры гидротранспорта / Евгений Семененко, Нина Никифорова // Гірнична електромеханіка та автоматика: (наук.-техн. зб.) / Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ, 2007. – Вип. 79. – С. 111 – 116.

12. Семененко Е.В. Анализ способов повышения эффективности работы гидротранспортных систем / Евгений Семененко, Нина Никифорова // Геотехнічна механіка: (міжвід. зб. наукових праць) / Ін-т геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України. – Дніпропетровськ, 2005. – Вип. 59. – С. 142 – 150.

13. Татарко Л. Г. Обгрунтування параметрів процесу гідротранспортування мінеральної сировини по магістралях із сталевих і полімерних труб : ... дис.. канд. техн.. наук : 05.15.09. Дніпро, 2016. 172 с.

КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ТЕПЛООБМЕНА В АВТОНОМНЫХ СИСТЕМАХ ТЕПЛОСНАБЖЕНИЯ

Стенин Александр Африканович

д.т.н., профессор

Мелкумян Екатерина Юрьевна

к.т.н., доцент

Солдатова Мария Александровна

к.т.н., доцент

Кафедра информационных систем
и технологий

НТУУ "Киевский политехнический
институт имени Игоря Сикорского"

Дроздович Ирина Геннадиевна

к.т.н., с.н.с.

Институт телекоммуникаций и глобального
информационного пространства НАН Киев, Украины

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме повышения эффективности работы автономных систем теплоснабжения путем разработки и внедрения новых энергосберегающих технологий, оптимизации существующих и внедрения новых конструкций теплообменников. Авторами статьи предложены принципиально новые конструкции теплообменников змеевикового типа. Предложена компьютерная имитационная система моделирования на базе SolidWork, позволяющая осуществлять широкий спектр моделирования тепловых процессов с графической интерпретацией результатов, что дает возможность оптимизировать конструктивные параметры и построить номограмму теплового расчета теплообменников. Разработан оптимальный алгоритм управления заданным температурным режимом автономных систем теплоснабжения.

Ключевые слова: теплообменники змеевикового типа, бак-аккумулятор, конструктивные параметры, имитационное моделирование на базе Solidworks, номограмма теплового расчета, оптимальный алгоритм управления

Введение В настоящее время во многих странах мира, в том числе и на Украине, резко обострилась проблема энергосбережения в различных отраслях народного хозяйства. Развитие и совершенствование энергосберегающих технологий в современных теплообменных системах, включающих большое число подсистем и связей между ними, во многом сдерживаются отсутствием методов расчета и современных компьютерных комплексов, позволяющих адекватно прогнозировать состояние таких систем во всем диапазоне нагрузок оборудования. Перечень нерешенных вопросов по совершенствованию автономных систем теплоснабжения (АСТС) требует проведения научных исследований и разработки рекомендаций для их практического применения.

Анализ литературных источников Известно, что наиболее полная оценка эффективности создаваемого теплообменного аппарата должна учитывать конвекционные, массовые, объемные и стоимостные характеристики, показатели технологичности и степени унификации узлов и деталей, эксплуатационные показатели. Отсюда, при анализе любых теплообменников приходится учитывать так много параметров, что, на первый взгляд, кажется бесполезным пытаться получить аналитическое решение, которое позволило бы получить желаемую оценку. Тем более, что аналитическое решение полного уравнения Навье-Стокса до сих пор не найдено [1,10].

При создании новых, более эффективных теплообменных аппаратов стремятся: уменьшить удельные затраты материалов, труда, средств, энергии, расходуемых при работе по сравнению с теми же показателями существующих теплообменников. Удельными затратами для теплообменных аппаратов являются расходы, отнесенные к тепловой производительности в заданных условиях [2]. Расчет теплообменных аппаратов до недавнего времени сводился только к расчету стационарных режимов и нахождению таких параметров, как средняя разница температур, коэффициенты теплопередачи, поверхность теплопередачи и гидравлические опоры [3]. Однако, при создании современных автоматизированных АСТС необходимо иметь количественные зависимости в

виде математических моделей, характеризующих как стационарные, так и нестационарные режимы работы теплообменных аппаратов. Частично эти вопросы рассматривались в работе [4], в которой разработаны научные основы математического описания процесса теплопередачи в многопоточной ступени теплообменных аппаратов в виде системы обычных линейных дифференциальных уравнений как упрощенной продольной модели полного уравнения Навье-Стокса. В статье [5] рассматривается моделирование процесса теплообмена в промежуточном теплообменнике змеевикового типа, входящего в состав контура теплоотвода реакторной установки "УНИТЕРМ", выполненное с применением гидрогазодинамического пакета ANSYS CFX. Данная статья является дальнейшим развитием указанных выше работ с ориентацией на АСТС. Авторами статьи предложены принципиально новые конструкции теплообменников змеевикового типа, на некоторые из которых получены патенты, в частности [6,7] (рис.1). Однако, при их практической реализации возникает вопрос, какая именно из предложенных конструкций теплообменников змеевикового типа является более эффективной.

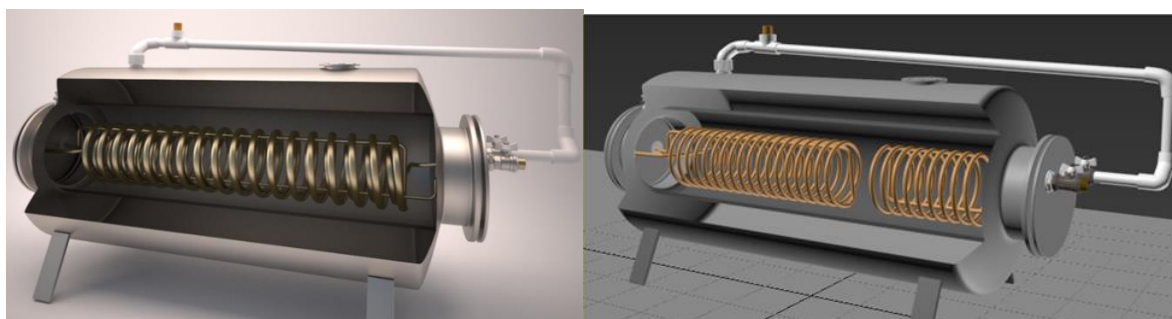

Рис.1. Теплообменники с параллельным и последовательным расположением змеевиков

Постановка задач исследования Практика использования АСТС показывает, что наиболее приемлемыми для практической эксплуатации в АСТС являются многоконтурные теплообменники с аккумулялирующим баком (МТАБ) с последовательным или параллельным расположением змеевиков (рис.2). Однако, основной проблемой пользователей АСТС остаётся проблема выбора оптимальных конструктивных параметров МТАБ и обеспечения контроля заданных температурных режимов работы АСТС.

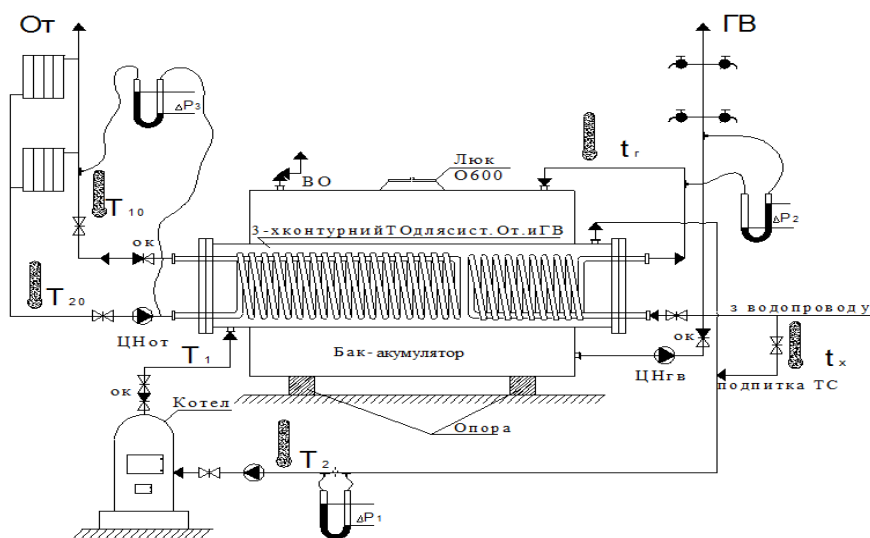

Рис.2. Схема отопления и подачи горячей воды в АСТС

Работа МТАБ в составе АСТС осуществляется следующим образом: первичный теплоноситель из нагревательного котла поступает в межтрубное пространство, образованное корпусом и змеевиковыми трубками. Отдав свою теплоту через поверхности змеевиков систем отопления и горячего водоснабжения и поверхность корпуса бака-аккумулятора (БА) теплоноситель возвращается к источнику тепла. Водопроводная вода, нагревается, поступает в змеевик системы горячего водоснабжения, где нагревается до температуры 55-60°C, после чего сливается в аккумулирующую емкость, вода из которой расходуется на нужды горячего водоснабжения. По второму змеевику с помощью бесшумного насоса постоянно циркулирует вода системы отопления.

Для выбора оптимальных конструктивных параметров МТАБ и обеспечения автоматического контроля заданных температурных режимов работы АСТС необходимо решение следующих задач:

- провести компьютерное моделирование динамики процессов теплообмена для определения зависимостей конструктивных параметров МТАБ АСТС;
- построить номограмму теплового расчета МТАБ для конкретных АСТС, которая позволяет выбирать оптимальные параметры конструкции МТАБ;

Компьютерное моделирование динамики процессов теплообмена Базовые

значения конструктивных параметров теплообменников змеевикового типа могут быть определены в стационарном режиме работы АСТС с точностью до параметров, и определяются, исходя из условий работы, особенностей конструкции, существующих стандартов, опыта проектировщика и известных прототипов. Соответствующий статический расчет приведен авторами в работе [8]. Однако, при практической реализации МТАБ расчетные значения базовых конструктивных параметров, как правило, не соответствуют реальным и всегда будет присутствовать погрешность в уравнениях теплового баланса. Эту погрешность можно устранить на основе имитационного компьютерного моделирования.

Известно, что наиболее полная оценка эффективности создаваемого теплообменного аппарата должна учитывать конвекционные, массовые, объемные и стоимостные характеристики, показатели технологичности и степени унификации узлов и деталей, эксплуатационные показатели. Отсюда, при анализе любых теплообменников приходится учитывать так много параметров, что, на первый взгляд, кажется бесполезным пытаться получить аналитическое решение, которое позволило бы желаемую оценку. Тем более, что аналитическое решение полного уравнения Навье-Стокса, как указывалось ранее, до сих пор не найдено. Отсюда, эффективным инструментом для проведения сравнительного анализа теплообменников змеевикового типа является имитационное моделирование. Для проведения имитационного моделирования был выбран программный модуль Solidworks flow simulation системы Solidworks [9]. Выбранный модуль содержит полноценные интегрированные инструменты решения задач анализа динамики процессов теплообмена, в которых обеспечивается учет совместного действия многих факторов: движения среды, теплопроводности и т.д. Кроме того, что модуль Solidworks flow simulation не критичен к различию между геометрической сутью объектов, созданных в Solidworks или импортируемых в его базовый модуль, что позволило полноценное использование рассматриваемых выше конструкций в системе AutoCAD. Следует отметить, что наличие у

проектировщиков SolidWorks существенно упрощает задачу имитационного моделирования, позволяя моделировать потоки жидкостей с учетом геометрии МТАБ, свойств окружающей среды и условий протекания теплообменных процессов.

В среде Solidworks было проведено компьютерное имитационное моделирование двух типов конструкций змеевиков (рис.1) с целью анализа их эффективности. Для параллельной конструкции теплообменника был смоделирован температурный ход каждого контура (рис.3). Установлено температурное падение на большой площади в центре конструкции теплообменника(рис.4а), что является некоторым относительным недостатком конструкции теплообменника с параллельным расположением змеевиков.

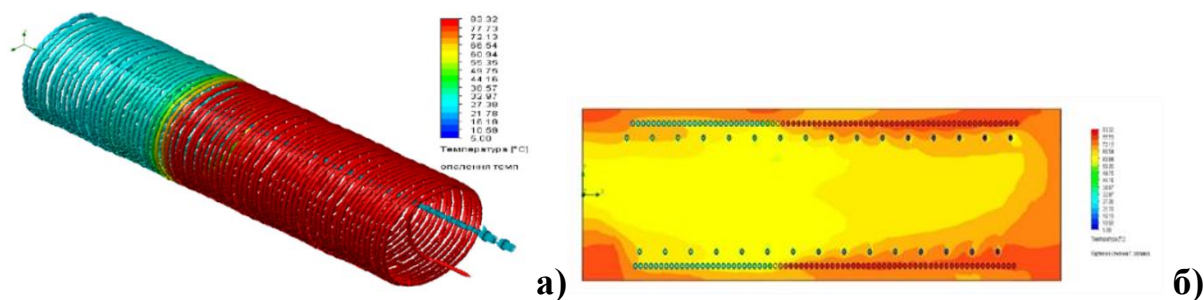

Рис.3. Моделирование тепловых потоков – греющий контур (рис.3а), контур отопления (рис.3б)

Однако, поскольку контур системы отопления расположен в самой горячей температурной области первичного контура, это способствует температурному прогреву теплоносителя до 77°C в змеевике системы отопления (рис. 3б). Эта температура оказывается даже выше, чем нормативная температура подачи к потребителю. Кроме того, установлено, что, поскольку в параллельной конструкции змеевик системы горячего водоснабжения расположен ближе к низкотемпературному участку первичного контура, температура теплоносителя прогревается до нормативных 55°C .

Для конструкции с последовательным расположением змеевиков была смоделирована температурный ход всех контуров теплообменного аппарата (рис.4). Расчет первичного контура (рис. 4а) показал падение температуры в середине на 10°C . В контуре системы отопления (рис.4б) наблюдается

постепенный нагрев теплоносителя до нормативной температуры.

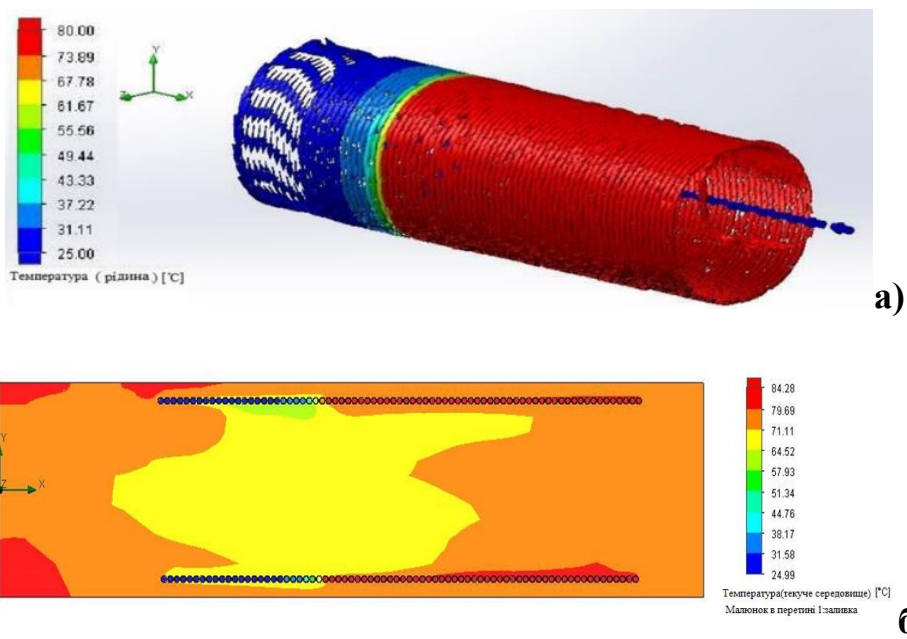

Рис.4. Моделирование тепловых потоков - греющий контур (рис.4а), контур отопления (рис.4б)

Моделирование распространения теплового потока в контуре горячего водоснабжения (рис.5) показало, что оно носит вихревой характер с одновременным захватом достаточно большой области бака-аккумулятора, что несколько увеличивает время нагрева до номинальной температуры.

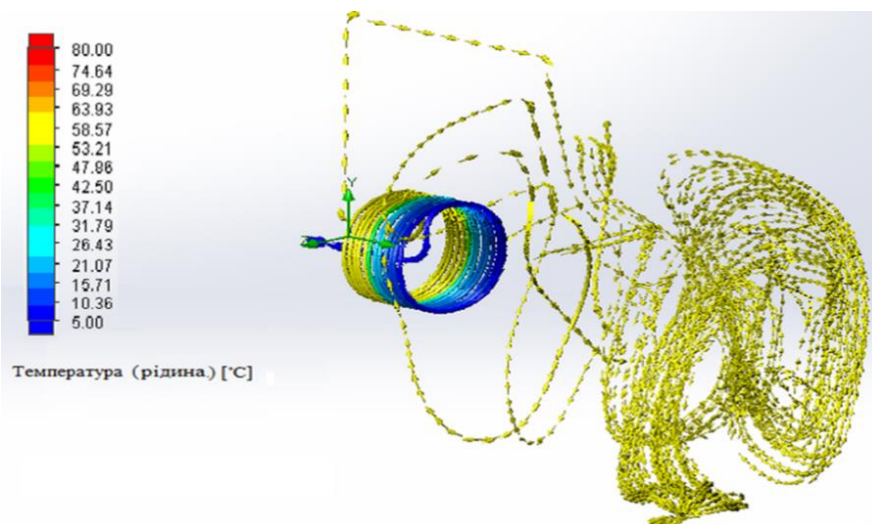

Рис.5. Моделирование распространения тепла в контуре с последовательным соединением змеевиков

Следует отметить, что наличие у проектировщиков SolidWorks существенно упрощает задачу имитационного моделирования, позволяя моделировать потоки жидкостей с учетом геометрии МТАБ, свойств

окружающей среды и условий протекания теплообменных процессов. Так, на рис.6 приведен фрагмент моделирования процесса теплообмена в МТАБ. Проведенное компьютерное имитационное моделирование показало, что обе конструкции теплообменных аппаратов с последовательным и параллельным расположением змеевиков являются практически равными по эффективности теплопередачи, однако, конструкция с параллельным расположением змеевиков и баком-аккумулятором из-за ее конструктивной компактности и стабильности температурных режимов оказывается более предпочтительной при их использовании в АСТС.

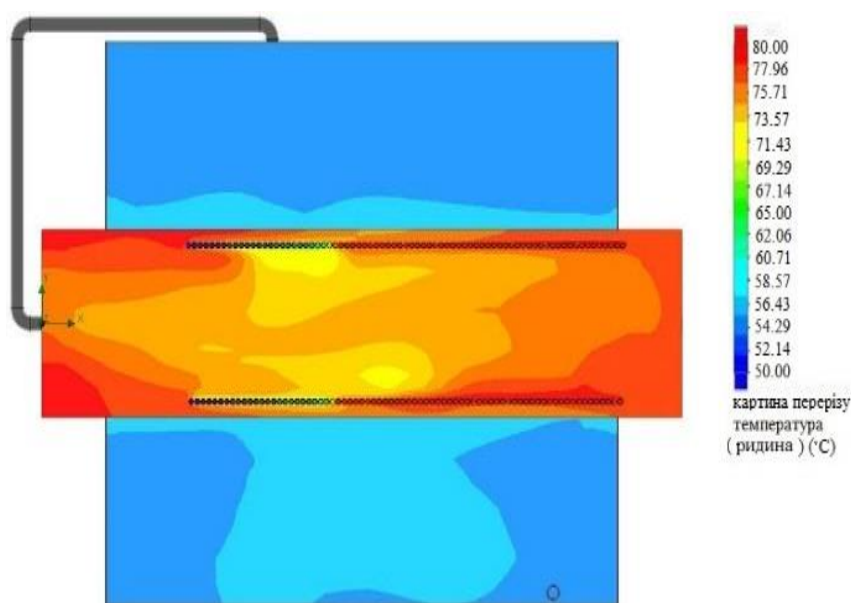

Рис. 6. Фрагмент моделирования процесса теплообмена в МТАБ

На основе результатов проведенного компьютерного имитационного моделирования процессов теплообмена при разных температурных режимах и конструктивных параметрах МТАБ была построена номограмма теплового расчета МТАБ, приведенная на рисунке 7. Номограмма теплового расчета позволяет выбрать оптимальные параметры конструкции МТАБ, т.е. соотношение величины теплообменной поверхности от объема бака-аккумулятора.

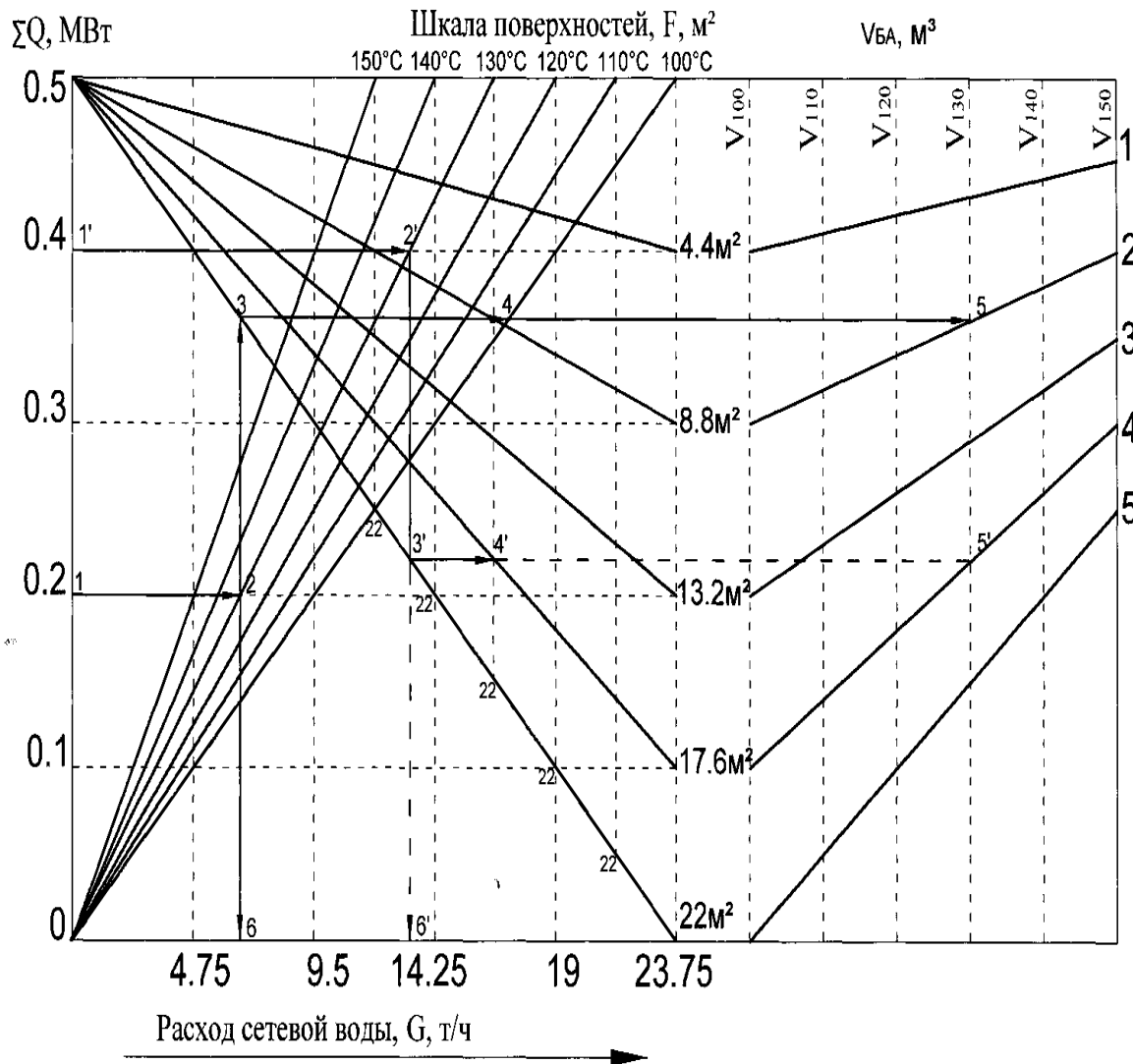

Рис.7. Номограмма теплового расчета МТАБ

Заключение Развитие и совершенствование энергосберегающих технологий в современных системах теплообмена в значительной степени затруднено из-за отсутствия методов расчета и современных компьютерных систем, которые адекватно прогнозируют состояние таких систем во всем диапазоне нагрузок оборудования. Эта работа посвящена актуальной проблеме повышения эффективности работы систем теплоснабжения путем разработки и внедрения новых энергосберегающих технологий, оптимизации существующих и внедрения новых конструкций теплообменников. Авторами статьи предложены принципиально новые конструкции теплообменников

змеевикового типа. В работе использовалась компьютерная имитационная система моделирования на базе SolidWork, позволяющая осуществлять широкий спектр моделирования тепловых процессов с графической интерпретацией результатов, что дает возможность оптимизировать конструктивные параметры и построить номограмму теплового расчета теплообменников.

ЛИТЕРАТУРА

1. Міхеєв М. А. Основи теплопередачі / М.А.Міхеєв, И.М. Міхеєва. – Навчальний посібник. – М: Вища школа, 1977. –336 с.
2. Левченко Б.О. Тепло- і масообмінні апарати і установки промислових підприємств: навч. посіб. [по курсовому проектуванню і самостійній роботі студентів] / Левченко Б.О., Акмен Р.Г., Братута Э.Г. та ін. Ч.1. – Харків : ХГПУ, 1999. – 420 с.
3. Василенко С.М. Теплообмінні апарати. Основи розрахунку та вибору: навч. посіб. [для студ. техн. спец.] / С.М.Василенко, В.В.Шутюк. – 2000. – 36 с.
4. Шитикова И.Г. Динамические характеристики подогревательно-аккумуляторных установок / А. А. Олексюк, А. М. Трофимчук, И. Г. Шитикова// Обчислювальна і прикладна математика. – 2016. – №1(121). – С. 78-88.
5. Солонин В. И., Сатин А. А. Моделирование теплообмена в змеевиковом теплообменнике применительно к реакторной установке "УНИТЕРМ" // Наука и Образование. МГТУ им. Н. Э. Баумана., Россия, Москва: Сетевое научное издание. — 2014. — №10. — С. 398–412. — ISSN 1994-0448. DOI:10.7463/1014.0727220
6. Симетричний розбірний теплообмінник змеевикового типу для систем опалення та гарячого водопостачання : пат. 72193, Україна, МПК F24D 11/00/ Шитікова І. Г., Горделюк А. А., Олексюк А. О. (Україна) ; заявник і власник Шитікова І. Г. – № U201200987 ; заявл. 31.01.2012 ; опубл. 10.08.2012,

Бюл. №15. – 4с.

7. Патент № 81831, Україна, МПК F24D 11/00/ Багатоконтурний теплообмінний апарат змієвикового типу для незалежних систем опалення та гарячого водопостачання / А.О. Олексюк, И.Г. Шитикова.- Донбаська нац.акад.буд. та арх.; заявл. 04.02.2013; опубл. 10.07.2013, Бюл.№13.

8. A.Stenin, V.Pasko, I.Drozdovych Designing of autonomous heat supply systems and optimization of energy resources at their exploitation/-Zaporizhia, National Technical University, №3(46), 2018. -P.78-87

9. Алямовский, А. А. SolidWorks 2007/2008. Компьютерное моделирование в инженерной практике. / А.А. Алямовский, А.А. Собачкин, Е.В. и др. – СПб.: БХВ-Петербург, 2008. – 1040 с.

10. Темам Р. Уравнения Навье-Стокса. Теория и численный анализ / Р. Темам. – М.: Издательство «Мир», 1981. –408 с.

ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ОБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Стефанович Іван Станіславович

старший викладач,

Стефанович Павло Іванович

викладач,

Курбанова Тетяна Володимирівна

студентка

Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Анотація В останні роки поряд із заходами, що спрямовані на забезпечення охорони природного середовища, проводиться робота, яка передбачає не тільки підготовку до ліквідації НС, а й підвищення стійкості роботи об'єкта господарської діяльності (ОГД) у НС.

Необхідно підкреслити, що складність виробництва сучасного озброєння, техніки других видів виробництва потребує широкої кооперації галузей виробництва. При цьому підвищується залежність підприємства одного від другого. Значні руйнування на ОГД і великі втрати серед населення можуть стати причиною різкого зменшення випуску сільськогосподарської і військової продукції, що в свою чергу знизить боєздатність Армії. Тому, підвищення стійкості роботи ОГД і забезпечення стійких виробничих зв'язків в умовах НС (війни) є особливо важливим питанням і складає одне із головних завдань ЦЗ.

Ключові слова: стійкість роботи об'єкта, надзвичайна ситуація, система управління, система постачання.

Мета статті: довести до читачів зміст поняття "стійкість роботи об'єкта господарської діяльності", шляхи підвищення стійкості об'єктів господарювання, фактори, які забезпечують стійкість функціонування підприємства у надзвичайних ситуаціях, способи підвищення стійкості об'єктів господарювання.

Вступ Приділяючи велику увагу зміцненню обороноздатності нашої країни, урядом неодноразово підкреслювалося, що оборонна міць держави складається не тільки з високої готовності й оснащення Збройних сил, а й нерозривно пов'язана з високим рівнем економічного розвитку країни, підготовкою населення й об'єктів народного господарства до захисту від зброї масового ураження. Велику роль у цьому важливому питанні відіграє цивільний захист країни, що будучи системою загальнодержавних оборонних заходів, покликаний не тільки забезпечити захист населення в надзвичайних ситуаціях, але і здійснювати заходи, спрямовані на забезпечення стабільної роботи підприємств господарювання країни в таких умовах. Під стійкістю народного господарства країни в цілому розуміється його здатність в умовах надзвичайних ситуацій мирного і воєнного часу забезпечувати всі галузі необхідною промисловою і сільськогосподарською продукцією.

Зміст поняття "стійкість роботи об'єкта господарської діяльності"
Під стійкістю роботи об'єкта розуміють здатність його під час НС випускати продукцію у запланованому обсязі і номенклатурі, а у випадках впливу на об'єкт вражаючих факторів – в мінімально короткі терміни відновити своє виробництво.

Для об'єктів, що не виробляють матеріальні цінності (транспорт, зв'язок), під стійкістю їх роботи розуміють здатність виконувати свої функції у НС.

Для об'єктів економіки держави в цілому під стійкістю функціонування розуміють здатність забезпечити життєдіяльність країни, виробництво продукції (промислової, сільськогосподарської), роботу енергетики, транспорту, зв'язку у воєнний час та у будь яких надзвичайних ситуаціях.

Таким чином, стійкість об'єктів народного господарства – це здатність всього комплексу, тобто будівель, обладнання, складів, комунікацій, технологічне обладнання, транспорту протистояти руйнівним діям вражаючих факторів.

На стійкість роботи промислового об'єкта в умовах НС впливають такі фактори:

- надійність захисту робітників і службовців від сучасних засобів ураження;
- здатність інженерно-технічного комплексу (ІТК) протистояти дії вражаючих факторів ядерної зброї, зброї масового ураження;
- надійність систем постачання всім необхідним для виготовлення запланованої продукції (паливо, вода, газ, електроенергія та інше);
- стійкість управління виробництвом;
- готовність підприємства до проведення робіт по відновленню порушеного виробництва.

Шляхи підвищення стійкості об'єктів господарювання

Основні шляхи підвищення стійкості роботи промислових об'єктів у надзвичайних умовах мирного і воєнного часів:

- забезпечення надійного захисту робітників і службовців від ЗМУ (засобів масового ураження);
- захист виробничих фондів від вражаючих факторів ЗМУ, в тому числі і від вторинних;
- підвищення надійності і оперативності управління виробництвом і ЦЗ;
- забезпечення стійкості постачання підприємства електроенергією, газом, водою та інше;
- підготовка об'єкта до проведення відновлювальних робіт.

Підвищення стійкості роботи промислових підприємств в умовах НС мирного і воєнного часів досягається завчасним проведенням комплексу інженерно-технічних, технологічних і організаційних заходів.

Інженерно-технічні заходи (ІТЗ) включають комплекс робіт по підвищенню міцності і надійності будинків, споруд комунально-енергетичних систем, матеріально-технічних запасів.

Технологічні заходи спрямовані на підвищення стійкості виробництва шляхом заміни існуючого технологічного режиму роботи на такий, що

виключає можливість виникнення вторинних вражаючих факторів.

Організаційні заходи передбачають розробку і планування дій в умовах НС керівного складу об'єкту, штабу, служб та невоєнізованих формувань ЦЗ по захисту робітників і службовців, проведення рятувальних робіт та відновлення порушеного виробництва.

Фактори, які забезпечують стійкість функціонування підприємства у надзвичайних ситуаціях

Підвищення стійкості об'єкта досягається посиленням найбільш слабких (вражаючих) елементів і ділянок об'єкта. Для цього на кожному ОГД завчасно на основі досліджень планують і проводять відповідні організаційні й інженерно-технічні заходи.

Досягнення науки і техніки дозволяють реалізувати такі рішення, при яких підприємство буде стійке до впливу дуже значних надлишкових тисків, однак це пов'язано з великими витратами засобів і матеріалів і може бути виправдано лише при захисті унікальних, особливо важливих елементів об'єкта. Заходи будуть економічно обґрунтовані, якщо вони максимально узгоджені із завданнями, які розв'язуються в мирний час для забезпечення безаварійної роботи, поліпшення умов праці, удосконалювання виробничого процесу.

Тому підвищення характеристик міцності проводять, якщо:

- окремі особливо важливі будинки і спорудження значно слабші за інші і їхню міцність доцільно довести до прийнятої для даного підприємства межі стійкості;

- необхідно зберегти деякі важливі ділянки (цехи), які можуть самостійно функціонувати при виході з ладу інших і забезпечать випуск особливо цінної продукції.

Підвищення стійкості роботи промислових об'єктів передбачає:

- захист робітників та службовців у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;

- підвищення міцності і стійкості найважливіших елементів і удосконалювання технологічного процесу;

- підвищення стійкості матеріально-технічного постачання;
- підвищення стійкості управління об'єктом;
- розробку заходів щодо зменшення імовірності виникнення вторинних факторів ураження і збитків від них;
- підготовку до відновлення виробництва після ураження об'єкта.

Особлива увага повинна бути приділена забезпеченню укриттям всіх працюючих у захисних спорудженнях. З цією метою розробляється план нагромадження і будівництва необхідної кількості захисних споруджень; у випадку нестачі сховищ, які відповідають сучасним вимогам, у ньому передбачається укриття робітників та службовців у швидко створюваних сховищах.

Способи підвищення стійкості об'єктів господарювання

При проектуванні і будівництві нових цехів підвищення стійкості може бути досягнуто застосуванням для несучих конструкцій високоміцних і легких матеріалів (легованих сталей, алюмінієвих сплавів).

При будівництві і реконструкції промислових споруд необхідно застосовувати легкі, вогнестійкі покрівельні матеріали, полегшені міжповерхові перекриття і сходові марші, підсилюючи їх кріплення до балок. Обвалення цих матеріалів і конструкцій принесе меншу шкоду устаткуванню, ніж важких залізобетонних.

Заходи щодо підвищення стійкості технологічного і верстатного устаткування повинні бути спрямовані на забезпечення його збереження для випуску продукції після надзвичайної ситуації. Однак підвищити стійкість устаткування можна, підсилюючи його найбільш слабкі елементи і створюючи запаси цих елементів, окремих вузлів і деталей, матеріалів та інструментів для ремонту і відновлення пошкоджень.

Важке устаткування розміщують, по можливості, на нижніх поверхах виробничих будівель. Велике значення має міцне закріплення на фундаментах верстатів і установок, які мають велику висоту і малу площу опори; використання розтяжок і додаткових опор підвищить їх стійкість до

перекидання. Прилади бажано встановлювати на закріплених підставках, тумбах, столах. Особливо цінне й унікальне устаткування потрібно розміщувати в заглиблених підземних чи спеціально побудованих приміщеннях підвищеної міцності і на випадок виникнення надзвичайних ситуацій розробити спеціальні індивідуальні енергогасильні пристрої.

При удосконалюванні технологічних процесів виробництва слід вживати і заходи для підвищення їх стійкості, пам'ятаючи, що найбільш важливі умови надійності - стійкість системи управління і безперебійність забезпечення усіма видами енергопостачання. У випадку виходу з ладу автоматичних систем управління повинен бути передбачений перехід на ручне управління процесом у цілому чи окремими його ділянками.

Підвищення стійкості технологічного процесу досягається розробкою способів продовження виробництва при виході з ладу окремих верстатів, ліній і навіть окремих цехів за рахунок переведення виробництва в інші цехи; розміщенням виробництва окремих видів продукції у філіях; шляхом заміни зразків, устаткування, що вийшли з ладу, іншими; а також скороченням числа використовуваних типів верстатів і приладів.

На випадок значних руйнувань повинна бути передбачена заміна складних технологічних процесів більш простими з використанням найбільш стійких типів устаткування і контрольно-вимірювальних приладів, які збереглись. Необхідно заздалегідь розробити можливі зміни в технології з метою заміни дефіцитних матеріалів, деталей і сировини на більш доступні.

На всіх об'єктах розробляються способи безаварійної зупинки виробництва за сигналом "Повітряна тривога" ("ПТ"). У кожній зміні призначаються люди, які повинні відключати джерела живлення і технологічні установки. Якщо за умовами технологічного процесу зупинити окремі ділянки виробництва, агрегати, печі і т.п. не можна, їх переводять на знижений режим роботи; ті, що спостерігають за безупинною роботою цих елементів, повинні бути забезпечені індивідуальними укриттями, спорудженими в безпосередній близькості від робочого місця.

Підвищення стійкості системи енергопостачання досягається проведенням як загальноміських, так і об'єктових інженерно-технічних заходів. Створюються дублюючі джерела електроенергії, газу, води і пари шляхом прокладання декількох електро-, газо-, водо- і паро постачальних комунікацій та подальшого їх закілювання. Інженерні й енергетичні комунікації переносяться в підземні колектори, найбільш відповідальні пристрої (центральні диспетчерські розподільні пункти) розміщуються в підвальних приміщеннях будинків чи у спеціально побудованих міцних спорудах. Там, де прокладання комунікацій у траншеях чи тунелях неможливе, здійснюється закріплення трубопроводів до естакад, щоб уникнути їх зрушення чи скидання; самі естакади зміцнюються установкою розтяжок у місцях поворотів і розгалужень.

Водопостачання об'єкта більш стійке і надійне, якщо він живиться від декількох систем чи від двох-трьох незалежних джерел, віддалених одне від одного на безпечну відстань. Гарантоване по-стачання водою забезпечується тільки від захищених джерел з автономними і також захищеними іншими джерелами енергії (наприклад, артезіанські і безнапірні свердловини, приєднані до загальної системи водопостачання об'єкта).

Для стійкого і надійного постачання підприємств газом необхідно передбачити його подачу в газові мережі об'єктів від газо регуляторних пунктів (газо роздавальних станцій), а на випадок виходу з ладу останніх влаштувати обвідні лінії - бай паси. При будівництві нових чи реконструкції старих газових мереж по можливості повинні створюватися закілювані системи. Усі вузли і лінії газопостачання бажано розміщувати під землею (заглиблення комунікацій значно зменшує імовірність їх ураження ударною хвилею ядерного вибуху й інших засобів нападу, а крім того, значно знижує можливість виникнення вторинних факторів ураження).

З метою зменшення пожежної небезпеки (зниження можливості витікання газу) на газопроводах встановлюються автоматичні запірні і перемикаючі пристрої дистанційного керування, що дозволяють при розриві

труб безпосередньо з диспетчерського пункту відключати мережі чи переключати потік газу.

Підвищення стійкості систем теплопостачання досягається захистом джерел тепла і заглибленням комунікацій у ґрунт. Якщо на об'єкті передбачається будівництво котельні, її доцільно розміщувати в спеціальній будівлі, яка стоїть окремо. Будинок котельні повинен мати полегшене покриття і легке стінове заповнення.

Заходи по підвищенню стійкості системи каналізації розробляють окремо для зливових, промислових і господарських (фекальних) зливів. На об'єкті обладнують не менше двох виводів з підключенням до міських каналізаційних колекторів і додатково обладнують виводи для аварійних скидань неочищених вод у прилеглі до об'єкта яри та інші природні заглиблення.

Одним із найважливіших заходів по забезпеченню сталого, безперервного на всіх етапах управління у надзвичайних ситуаціях є розподіл всього персоналу об'єкта на дві групи: працююча зміна (перебуває на об'єкті) і відпочиваюча (перебуває у заміській зоні або по дорозі між заміською зоною та об'єктом). До того ж створюються дві-три групи управління (за кількістю змін), які, крім керівництва виробництвом, повинні бути готові будь-якої миті взяти на себе організацію і керівництво проведенням рятувальних та ремонтних робіт.

Для забезпечення надійного управління діяльністю об'єкта у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу в одному із сховищ обладнується пункт управління. Диспетчерські пункти і радіовузли розміщують по можливості у найміцніших спорудах і підвальних приміщеннях. Повітряні лінії зв'язку до найважливіших виробничих ділянок переводять на підземно-кабельні. Стійкість засобів зв'язку можна підвищити прокладанням підземно-кабельних ліній на автоматичну телефонну станцію (АТС) та радіовузол об'єкта, підготовкою пересувних електростанцій для заряджання акумуляторів і для живлення радіовузла при відключенні основних джерел електропостачання. При розширенні мережі підземних кабельних ліній необхідно прокладати

дводіодові, захищені екранами від впливу ЕМІ (електромагнітних імпульсів). Для більшої надійності повинні бути передбачені дублюючі засоби зв'язку.

У районі розосередження робітників і службовців також обладнують пункт управління. Між міським і заміським пунктами управління проводять зв'язок, як правило, телефонний, передбачаючи його дублювання за допомогою радіо- та пересувних засобів, також вживають заходів по забезпеченню зв'язку із змінними підприємствами по кооперації. Підвищення сталості матеріально-технічного постачання забезпечується створенням запасів сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, обладнання, палива. Розміри не зменшуваних запасів визначають для кожного об'єкта залежно від можливості їх накопичення, важливості продукції, яка випускається, визначених термінів переходу на виробництво продукції в умовах надзвичайних ситуацій.

Стабільно працююче підприємство повинно бути здатним безперебійно випускати продукцію за рахунок наявних запасів до відновлення зв'язків з поставок або до одержання необхідного від нових постачальників.

Висновки Отже, оскільки наша країна приділяє велику увагу зміцненню обороноздатності, то велику роль у цьому важливому питанні відіграє цивільний захист країни, який необхідний не тільки для забезпечення захисту населення в надзвичайних ситуаціях, але і стабільної роботи підприємств господарювання країни. Основними шляхами підвищення стійкості роботи промислових об'єктів у надзвичайних умовах є: забезпечення надійного захисту робітників і службовців від ЗМУ; захист виробничих фондів від вражаючих факторів ЗМУ; підвищення надійності і оперативності управління виробництвом і ЦЗ, та ін.. Для підвищення стійкості об'єкта посилюють слабкі елементи і ділянки об'єкта. Тож підвищення характеристик міцності проводять, якщо: окремі особливо важливі будинки і спорудження значно слабші за інші; необхідно зберегти деякі важливі ділянки (цехи), які можуть самостійно функціонувати при виході з ладу інших.

Для підвищення стійкості об'єктів господарювання при проектуванні і будівництві нових цехів для несучих конструкцій застосовують високоміцні і

легкі матеріали (леговані сталі, алюмінієві сплави). Для підвищення стійкості устаткування, підсилюють його найбільш слабкі елементи і створюють запаси цих елементів, окремих вузлів і деталей, матеріалів та інструментів для ремонту і відновлення пошкоджень. Важке устаткування розміщують на нижніх поверхах виробничих будівель. На випадок значних руйнувань передбачають заміну складних технологічних процесів більш простими з використанням найбільш стійких типів устаткування. Для підвищення стійкості джерел електроенергії, газу, води і пари створюються дублюючі комунікації для подальшого їх закріплення. Інженерні й енергетичні комунікації необхідно перенести в підземні колектори, найбільш відповідальні пристрої (центральні диспетчерські розподільні пункти) розміщують в підвальних приміщеннях будинків чи у спеціально побудованих міцних спорудах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманчук П.С. Безпека життєдіяльності: Навч. посібник. / П.С. Атаманчук – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 2276 с.
2. В.І.Корінний, І.С. Стефанович, П.І. Стефанович, В.М. Гуць. Цивільний захист: курс лекцій/ В.І. Корінний та ін. – К.: КНУБА, 2018. – 208 с.
3. Михайлюк В.О. Цивільна безпека. Навчальний посібник / В.О. Михайлюк, Б.Д. Халмурадов. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 158 с.
4. Мягченко О.П. Безпека життєдіяльності людини та суспільства. Навч. пос. / О.П. Мягченко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 384 с.
5. Запорожець О. І. Безпека життєдіяльності: Підручник 2- ге вид. / О. І.Запорожець, Б. Д. Халмурадов, В. І. Применко та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 448 с.
6. Касьянов М.А. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник / М.А. Касьянов, В.М. Мальоткін, О.М. Друзь, О.М. Гунченко. – Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Даля, 2014. – 258 с.
7. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: підручник/ М.І. Стеблюк – 3-тє вид., - К.: Знання, 2013. – 487 с.

**ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ЯГІДНО-ПЛОДОВОГО САМБУКУ
З ВИКОРИСТАННЯМ СУСПЕНЗІЙНОЇ НАНОДОБАВКИ**

Цихановська Ірина Василівна,

д. т. н., професор
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

Феннич Христина Василівна,

студентка
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Гонтар Тетяна Борисівна,

к. т. н., ст. викл.
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Александров Олександр Валентинович,

к. х. н., ст. доцент.
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

Анотація: Встановлено, що введення суспензійної нанодобавки у кількості 0,10%; 0,15%; 0,20% від маси рецептурної суміші сприяє (порівняно з контролем): зменшенню густини на (26 ± 2) кг/м³; збільшенню лужності в $(1,1 \pm 0,02)$ рази та піноутворювальної здатності в $(1,23 - 1,38)$ рази збитої маси самбуку. При цьому стійкість піни збільшується на $(1,1 - 1,2)\%$ та в усіх дослідних зразках становить на рівні $(99 \pm 1)\%$ на протязі всього терміну зберігання (60 хвилин). Визначено раціональна кількість суспензійної нанодобавки, що становить 0,15% від маси рецептурної суміші.

Ключові слова: ягідно-плодовий самбук, суспензійна нанодобавка, показники якості.

Серед широкого асортименту десертної продукції особливим попитом у споживачів користується збита десертна продукція: муси, самбуки, смузі тощо.

Останнім часом проводяться численні дослідження з пошуку нових піно- і структуроутворювальних та стабілізуювальних компонентів невисокої собівартості, що поліпшують функціонально-технологічні, структурно-механічні, фізико-хімічні і органолептичні показники збитої десертної продукції [1, с. 24; 2, с. 61]. З метою формування і стабілізації пінної структури білково-вуглеводної системи збитого десерту – ягідно-плодового самбуку запропоновано суспензійну нанодобавку на основі подвійного оксиду феруму $FeO \cdot Fe_2O_3$ [3, с.51]. Встановлено, що введення суспензійної нанодобавки (СНД) у кількості (0,10; 0,15; 0,20) % від маси рецептурної суміші сприяє: зменшенню густини на (26 ± 2) $кг/м^3$ та збільшенню лужності в $(1,1 \pm 0,02)$ рази пінної системи самбуку порівняно з контролем (табл. 1).

Таблиця 1

Залежність густини та активної кислотності дослідних зразків самбуку від кількості суспензійної нанодобавки (СНД)

Найменування показника	Дослідні зразки самбуку			
	Зразок 1 – контроль	Зразок 2 – з 0,1% СНД	Зразок 3 – з 0,15% СНД	Зразок 4 – з 0,2% СНД
Густина, $кг/м^3$	630 ± 2	595 ± 2	590 ± 2	588 ± 2
Активна кислотність, од.рН	$7,28 \pm 0,02$	$7,31 \pm 0,02$	$7,32 \pm 0,02$	$7,325 \pm 0,02$

Зменшення густини можна пояснити збільшенням дисперсності збитої маси самбуку, а в результаті отримуємо продукт з поліпшеною консистенцією та текстурою (рис. 1).

a

б

Рис. 1. Дослідні зразки самбуку:

a – зразок 1 – контроль; *б* – зразок 3 – з 0,15% СНД

Як видно з рис. 1 зразок самбуку з 0,15% СНД – без відшаровування вологи у масі на відміну від контрольного зразка, і в готовому вигляді отримали продукт з однорідною консистенцією та дрібнопористою текстурою. Збільшення лужності пінної системи самбуку (порівняно з контролем) можна пояснити амфотерними властивостями катіонів Fe^{2+} та Fe^{3+} СНД [4, 43]. А саме це поліпшує споживні властивості самбуку, збагаченого суспензійною нанодобавкою (СНД). Користь лужних речовин полягає в їх здатності нейтралізувати лишню кислотність в організмі.

Результати досліджень густини і активної кислотності показали, що раціональна кількість суспензійної нанодобавки (СНД) становить 0,15% від маси рецептурної суміші.

Доведено, що введення суспензійної нанодобавки (СНД) в рецептуру збитого десерту – ягідно-плодового самбуку збільшує піноутворювальну здатність (ПЗ) в (1,23–1,38) рази збитої маси порівняно з контролем; піностійкість (стійкість пінки – ПС) в усіх дослідних зразках становить на рівні $(99\pm 1)\%$ (рис.2).

При цьому, введення суспензійної нанодобавки (СНД) в кількості (0,1–0,2)% збільшує стійкість пінки (СП) збитої маси самбуку на (1,1–1,2)% на протязі всього терміну зберігання – 60 хвилин порівняно з контролем.

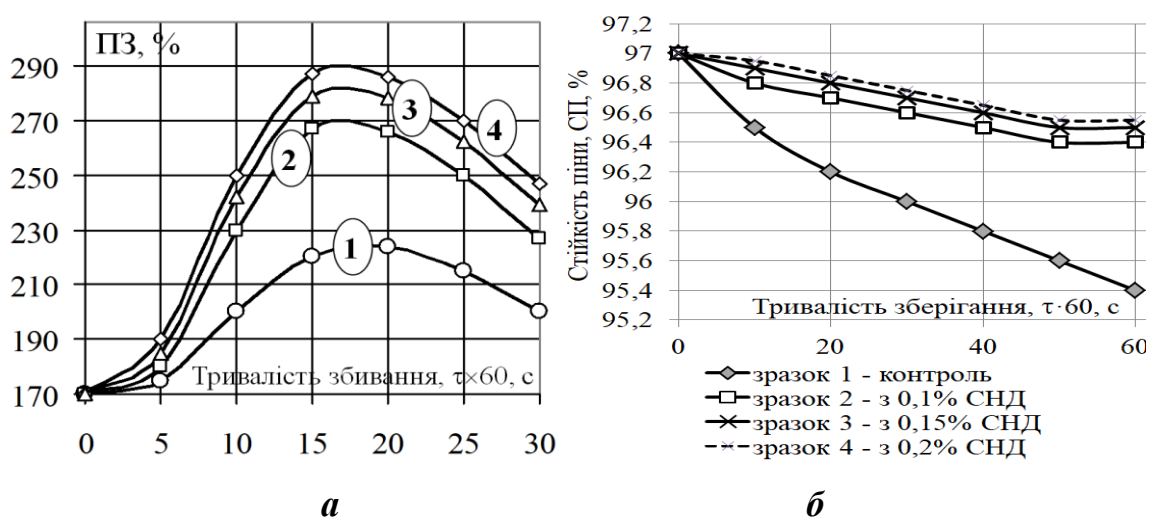

Рис.2. Піноутворювальна здатність, ПЗ (а) та стійкість пінки, СП (б) дослідних зразків самбуку з різною масовою часткою СНД (в %): 1 – зразок 1 – контроль; 2 – зразок 2 – з 0,1; 3 – зразок 3 – з 0,15; 4 – зразок 4 – з 0,2

Підвищення збитості десерту – ягідно-плодового самбуку і стабілізація його пінної структури здійснюється за рахунок формування стійкого просторового каркасу на протязі усього терміну зберігання [3, с. 50; 4, 42].

Таким чином, використання суспензійної нанодобавки (СНД) дозволяє отримати пишну піну, ніжну масу самбуку; забезпечує стабільність поліфазної структури збитого десерту протягом зберігання, тобто покращує його показники якості та споживні властивості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горальчук А. Б. Наукове обґрунтування технологій напівфабрикатів збивних для кулінарної та кондитерської продукції з поліфазною структурою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора техн.наук : 05.18.16 / А. Б. Горальчук. – Х., ХДУХТ.– 2016. – 42 с.

2. Маюрникова, Л. А. Создание молочных десертов профилактического назначения / Л. А. Маюрникова, Н.Ю. Латков // Хранение и переработка сельхозсырья. – 2004. – № 3. – С. 60–62.

3. Tsykhanovska I., Evlash V., Alexandrov A., Khamitova B., Svidlo K., Nechuiviter O. Forming the structure of whipped desserts when introducing the food additive «Magnetofood» to their formulation // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. –2019.– № 2/11 (98).– P. 45–55.

4. Tsykhanovska I., Evlash V., Alexandrov A., Khamitova B., Svidlo K., Nechuiviter O. Improving the technique of scrambled desserts using the food supplement «Magnetofood» // Eureka: Life Sciences. – 2019. – 2(20).– №2.– P. 40–48.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 539.3

ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНОГО СТАНУ ЗАЛІЗОБЕТОННИХ СТЕРЖНІВ ПРИ ПОЗАЦЕНТРОВОМУ СТИСНЕННІ

Бамбура Ольга Василівна

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри теоретична та прикладна механіка Державний
університет інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Жабінець Юлія Володимирівна,

Студентка 2 курсу спеціальності 151
Автоматизація та комп'ютерно інтегрованих технологій
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Анотація: проведено дослідження залізобетонних стержнів при позацентровому стисненні, яке включає етапи та ключові моменти та матеріали їх виготовлення, зміст їх структуру та встановлення у відповідності до стандартів, а також матеріали вироблення.

Ключові слова: залізобетонні стержні, позацентрове стиснення, ексцентриситети, граничний випадок, несуча здатність, прогин.

Реальні залізобетонні стержні майже завжди мають ті або інші «внутрішні» ексцентриситети, пов'язані з неоднорідністю бетону, відхиленнями в розташуванні арматур, умовами виготовлення елементів і т.д. Під час роботи отою реальних гнучких залізобетонних стиснутих стержнів характеризується тим, що виникає продовження тривалих навантажень і росте

прогин стержнів, викликаючи зростання згинаючих моментів і знижуючи температуру самої несучої здатності у порівнянні з ідеальними центрально стиснутими елементами.[1, с. 14] Зрозуміло, що класична (Ейлерова) втрата стійкості дуже рідко зустрічається в залізобетонних елементах.

Порівнюючи значення $\frac{\sigma_m}{E}$ для гнучких металевих стержнів і таких самих стержнів із залізобетону, можна припустити, що втрата стійкості останніми буде в якійсь мірі слідувати цій закономірності, яка спостерігається в стержнях сталевих конструкцій. Проведені різні дослідні експерименти вказують на те, що залежність від еластичності елемента, класу бетону, класу арматурної сталі, коефіцієнта армування та ексцентриситету додатків стискання навантажень процесів порушення рівноваги між внутрішніми та зовнішніми силовими факторами може протікати порізно:

- 1) настання граничного стану в бетоні або арматурної сталі;
- 2) настання граничного стану одночасно в обох компонентах елемента. [2, с. 17]

Дані види втрати стійкості деформування, по суті, є втратою міцності.

Однак, у досить гнучких залізобетонних стійках, тонкостінних просторових системах є місця, коли напруга в стиснутому бетоні та розтягнутій арматурі далеко від граничних, а конструкція перестає протистояти зовнішньому навантаженню, тобто відбувається втрата стійкості в класичному вигляді, хоча і вид деформації не міняється. На рисунках показані можливі співвідношення між значеннями критичних навантажень і навантажень, відповідним нормативному стану залізобетонних елементів за умовами міцності.

Крива 1 відповідає випадкам втрати несучої здатності, стержнями малої та середньої гнучкості в порівнянні з невеликими ексцентриситетами, малих і середніх відсотків армування та випадків великих ексцентриситетів.[3, с. 83] Поява тріщин в розтягнутій зоні викликає збільшення напруги в розтягнутій арматурі, зниження жорсткості, отже, збільшення прогинів і, відповідно, згинаючих моментів. Після досягнення напруги в арматурі швидкість

протікання описаного процесу розвивається, і за певного моменту, який відповідає критичному навантаженню, він йде навіть при зменшенні сили F . При цьому для прискореного зростання прогинів величини вигинаючої швидкості, напруга в перерізі залізобетонного елемента перерозподіляється з арматури на бетон і досягається в останньому районі міцності, отже настає руйнування. Воно відноситься вже до нижньої вітки діаграми стану конструкції. Розробленням залізобетонного елемента (окрім випадку розриву розтягнутої арматури) прийнято рахувати процес розпилення бетону в стиснутій зоні.

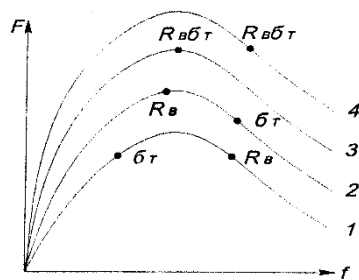

Рис. 1. Діаграма стану конструкції

Крива 2 відповідає випадку, коли руйнування стиснутої зони бетону викликає значне зменшення жорсткості елемента, що призводить до втрати стійкості. Момент руйнування стиснутої зони і момент втрати стійкості практично збігаються. Це відноситься до випадку, відповідному малим ексцентриситетам і порівняно з великим відсотком армування. Як показують дослідження, процес деформування протікає спокійно до моменту досягнень напруги в стиснутому бетоні значень близьких до граничної величини. Потім швидкість його істотно збільшується, тобто малому прирощенню навантаження відповідають доволі великі прирости прогинів. Це викликано тим, що жорсткість внаслідок часткового вимкнення з роботи стиснутої зони бетону, а, отже, перерозподілу сили зі стиснутого бетону на стиснуту та розтягнуту арматуру та відповідного росту деформацій, різко падає. Наступає лавиноподібний процес, на нижній вітці на якій відбувається зростання згинаючих моментів (за рахунок прогинів), що призводить до плинності або розриву арматури.

Граничним випадком між раніше наведеними є такий (кривая 3), коли одночасне настання граничних значень напруги в стиснутому бетоні й розтягнутій арматурі зходиться з моментом втрати стійкості. Отже, для дуже гнучких колонн при малих ексцентриситетах граничних характеристик і в бетоні і в розтягнутій арматурі можуть досягти вже після стійкості, тобто на нижній вітці (крива 4). [4, с. 58]

В роботах Вахненко П.Ф., Бондаренко В.М. та ін. показано, що класична втрата стійкості для гнучких позацентрово-стиснутих залізобетонних стержнів можлива лише при початкових ексцентриситетах $e_0 \leq 0,4h$ (де h — висота поперечного перерізу стержня), а при $e_0 > 0,4h$ для елементів будь-якої швидкості втрата несучої здатності викликається досягненням в арматурі і (або) бетону граничних характеристик.[5, с. 21]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шпінталь М.Я. Напружено-деформований стан і розрахунок попередньо напружених залізобетонних елементів, що згинаються, з урахуванням передісторії навантаження/ 2000.- 14с.
2. С.М. Стовпник, А.Л. Ган, Л.В. Шайдецька. Будівельні матеріали і конструкції підземних споруд основи розрахунку/ 2019.- 2019
3. Пенцак А.Я. Несуча здатність залізобетонних балок, армованих з'єднаною арматурою, при малоциклових навантаженнях/ 2015. – 83с.
4. Хоменко О.Г. Залізобетонні конструкції: навчальний електронний посібник. Глухів. 2017.– 58с.
5. Залізобетонні та кам'яні конструкції. Харків ХНАМГ. 2012.- 21с.

АНАЛІТИЧНО-ЧИСЕЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ХАОТИЧНИХ ТА РЕГУЛЯРНИХ РЕЖИМІВ РУХУ РІДКИХ ЧАСТИНОК В'ЯЗКОЇ РІДИНИ

Курилко Олександр Борисович,

к.ф.-м.н., асистент

Борисейко Олександр Віталійович,

к.ф.-м.н., доцент

Улітко Ігор Андрійович

к.ф.-м.н., доцент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація: В роботі розглянуто рух нестисливої в'язкої рідини всередині прямокутної порожнини при періодичному русі верхньої стінки. Досліджено аналітично та чисельно режими руху окремих рідких пасивних частинок в околі періодичних точок течії при періодичних рухах верхньої стінки порожнини за допомогою техніки перерізу Пуанкаре та найбільшого показника Ляпунова. Досліджено питання визначення горизонту передбачуваності розв'язання задачі Коші для системи диференціальних рівнянь першого порядку.

Ключові слова: течія Стокса, хаотичний рух, переріз Пуанкаре, задача Коші, горизонт передбачуваності, найбільший показник Ляпунова

Вступ. Перемішування в'язких рідин представляє собою складне природне явище, що включає різноманітні механізми, два з яких є найбільш важливими: розтяг виділеної рідини однієї якості в рідині іншої якості у зв'язку з наявністю поля швидкостей та дифузія відміченої рідини у зв'язку з молекулярним рухом [5]. Момент часу, починаючи з якого прояв дифузійних механізмів стає суттєвим, можна оцінити, аналізуючи величини, що входять в рівняння дифузії. Якщо D - коефіцієнт дифузії, L - характерний розмір в течії, що розглядується, то інтервал часу, починаючи з якого дифузія стає

переважаючою, має порядок $t_D = \frac{L^2}{D}$. Тому на початкових етапах (коли $t \ll t_D$)

великомасштабних течій рідини дифузійними ефектами можна знехтувати і перемішування рідини відбувається тільки під дією поля швидкості в розглядуваній течії. Така задача в сучасній літературі отримала назву *задача про адвекцію* виділеного об'єму рідини [3,5].

Неінертна (пасивна) рідка частинка завжди переміщується зі швидкістю зовнішнього оточуючого потоку. Тому твердження рівності швидкості частинки і швидкості зовнішньої течії призводить до системи звичайних диференціальних рівнянь, які носять назву *рівнянь адвекції*:

$$\frac{dx}{dt} = f(x, y, t), \quad \frac{dy}{dt} = g(x, y, t), \quad x(0) = x_0, \quad y(0) = y_0. \quad (1)$$

Отже, адвекція рідини фактично зводиться до аналізу траєкторій системи лагранжевих частинок в ейлеровому полі швидкості.

Адвекція рідини пов'язана із вивченням деформації в часі виділених об'ємів або площ (в двовимірному випадку) рідини, які складаються із нескінченного набору матеріальних рідких частинок. Незважаючи на те, що такі системи мають нескінченне число степенів вільності, вивченню процесу адвекції окремих рідких частинок в гідродинамічних течіях приділяється особлива увага. Зменшення числа степенів вільності дозволяє не тільки спростити аналіз явища, але й виявляти основні властивості й закономірності інтенсивних режимів адвекції.

Однією із самих значимих подій в науці за останні десятиліття виявилось відкриття явища детермінованого хаосу, суть якого полягає в тому, що повністю детермінована динамічна система за відсутності випадкових зовнішніх впливів починає поводити себе непередбачуваним, випадковим чином [5]. Відомо, що хаотичний рух окремих рідких частинок має місце при певних умовах в ламінарних течіях. При цьому виділені об'єми рідини зазнають суттєвої деформації (розтяг, утворення складок), що в кінцевому результаті призводить до інтенсивних режимів адвекції. Пошук в ламінарних

течіях областей, що володіють такими властивостями, представляє собою важливу в науковому і прикладному аспектах задач гідромеханіки.

Одним із найбільш часто використовуваних методів, що дозволяють аналізувати структуру і властивості хаотичного руху окремих частинок, є *переріз Пуанкаре* [2]. Вибір площини перерізу Пуанкаре і побудова перерізу представляє собою достатньо складну задачу, яка потребує попередньої якісної інформації про поведінку фазової траєкторії. Зазвичай переріз Пуанкаре будується так, щоб воно відображало перетин всіма траєкторіями фазового простору. Однак, не у всіх випадках техніка перерізу Пуанкаре дозволяє однозначно визначити область хаотичного руху окремих рідких частинок.

Іншим важливим інструментом для визначення хаотичної траєкторії окремих рідких частинок являється *спектр показників Ляпунова* або *найбільший показник Ляпунова*. Ці параметри дозволяють оцінити усереднене за часом значення розходження траєкторій у фазовому просторі, яке використовується в якості індикатору детермінованого хаосу [2]. З іншого боку, відомо, що спектр показників Ляпунова значно змінюється при зміні стану динамічної системи, а максимальний показник асимптотично досягає свого найбільшого значення при переміщенні у фазовому просторі. Ці властивості виявляються корисними при чисельному визначенні значення найбільшого показника Ляпунова [2].

В даній роботі розглянуто задачу про рух нестисливої в'язкої рідини в наближенні Стокса при періодичній зміні руху верхньої стінки прямокутної порожнини. Чисельне розв'язання задачі Коші для системи (1), а також визначення горизонту передбачуваності її розв'язання, проводилося на основі відомого поля швидкості, яке отримано аналітично за допомогою методу суперпозиції в роботі [4]. Встановлено існування хаотичних режимів руху окремих рідких частинок розглядуваної течії за допомогою перерізу Пуанкаре та найбільшого показника Ляпунова.

Горизонт передбачуваності. Відомо [2,3], що при хаотичному русі траєкторії двох рідких частинок, що знаходяться як завгодно близько одна до одної, з часом експоненціально розходяться. Мірою такої розбіжності

траєкторії у фазовому просторі слугують спектри показників Ляпунова (або характеристичні спектри), які описують в першому наближенні зміну в часі вектора, який з'єднує рідкі частинки, що розглядаються. З обчислювальної точки зору найбільш простим і ефективним методом дослідження розбіжності траєкторій є *найбільший показник Ляпунова* [2], за допомогою якого можна оцінити значення усередненого показника експоненти.

Методика визначення найбільшого показника Ляпунова при проведенні обчислень зводиться до інтегрування рівнянь руху (1) обраної рідкої частинки

$(x(0) = x_0, y(0) = y_0)$ з лінеаризованими рівняннями вигляду

$$\frac{d\varepsilon_x}{dt} = \frac{\partial f}{\partial x} \varepsilon_x + \frac{\partial f}{\partial y} \varepsilon_y, \quad \frac{d\varepsilon_y}{dt} = \frac{\partial g}{\partial x} \varepsilon_x + \frac{\partial g}{\partial y} \varepsilon_y, \quad (2)$$

де $\vec{\varepsilon}(t) = (\varepsilon_x, \varepsilon_y)$ - вектор відстані між опорним та сусіднім маркерам (збурення), а частинні похідні, що визначають матрицю Якобіана поля швидкості течії, визначаються на траєкторії опорного маркера. Зазвичай покладають $\varepsilon_x(0) = \varepsilon_y(0) = 1/\sqrt{2}$.

Далі для отриманого розв'язку ($\varepsilon_x(t)$ та $\varepsilon_y(t)$) визначається функція $\lambda(t)$ і її граничне значення Λ

$$\lambda(t) = \frac{1}{t} \ln \sqrt{\varepsilon_x^2 + \varepsilon_y^2}, \quad \Lambda = \lim_{t \rightarrow \infty} \lambda(t), \quad (3)$$

яке називають *найбільшим показником Ляпунова* [2]. Якщо значення Λ є додатнім, то дві фазові траєкторії, що лежать близько одна від одної, в середньому розходяться, а рух частинки є хаотичним. Якщо значення Λ прямує до нуля або від'ємного значення, то в цьому випадку фазова траєкторія рідкої частинки є регулярною.

Визначення значення найбільшого показника Ляпунова є важливим при проведенні чисельного інтегрування траєкторії руху рідких частинок і визначення *горизонту передбачуваності* – максимального часового інтервалу, на якому може бути достовірно розв'язана задача Коші (1) на фіксованій розрядній сітці сучасних обчислювальних машин. Якщо припустити, що

$\varepsilon_0 = \sqrt{(\varepsilon_x^0)^2 + (\varepsilon_y^0)^2}$ - похибка у визначенні початкових координат, викликана тільки похибками округлення на фіксованій розрядній сітці, то для хаотичних режимів руху рідких частинок ця похибка буде в середньому розвиватися за експоненціальним законом

$$\varepsilon(t) = \varepsilon_0 \exp(\Lambda t), \quad (4)$$

де Λ - найбільший показник Ляпунова.

З часом початкова похибка ε_0 може досягнути лідируючих розрядів ε_m представлення чисел в обчислювальних комплексах. Подальше чисельне інтегрування задачі Коші (1) стає проблематичним і, як правило, супроводжується суттєвим відхиленням отриманого чисельного розв'язку від істинного розв'язку. Цим пояснюється неможливість *нескінченного прогнозування* еволюційних задач в різноманітних областях сучасної науки [1].

Якщо взяти до уваги, що сучасні обчислювальні комплекси володіють $\varepsilon_0 = 10^{-24 \dots -16}$, а необхідна для аналізу графічної інформації точність $\varepsilon_m = 10^{-4 \dots -2}$, то горизонт передбачуваності розв'язку задачі Коші (1) для хаотичних режимів руху складає величину

$$t_G = \frac{1}{\Lambda} \ln \frac{\varepsilon_m}{\varepsilon_0}. \quad (5)$$

В подальшому, при проведенні обчислень, часовий діапазон чисельного розв'язання задачі Коші не перевищував значення горизонту передбачуваності t_G .

Чисельні результати. В якості прикладу розглянемо рух в'язкої рідини всередині прямокутної порожнини ($a=3$ та $b=1$) при періодичному русі обмежуючих поверхонь з періодом T . Геометрія задачі, протокол періодичних рухів верхньої стінки порожнини, а також аналітичний розподіл поля швидкості течії отримані в роботі [4].

На рис.1 показано переріз Пуанкаре [4]. Видно, що навколо еліптичних точок третього порядку існують невеликі регулярні острови у хаотичному морі, які містять періодичні точки третього порядку еліптичного типу й мають

наступні координати: $x_L = (-1.85, 0.46)$, $x_C = (0, 0.18)$ та $x_R = (1.85, 0.46)$.

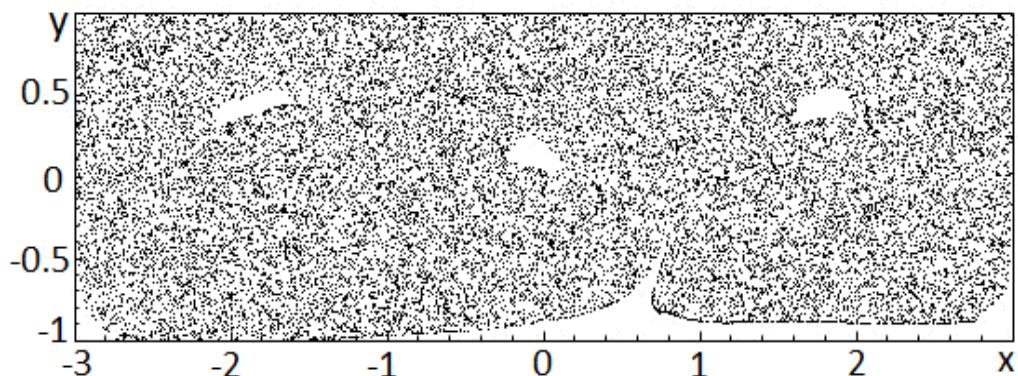

Рис.1. Переріз Пуанкаре.

На рис.2 показано зміну в часі найбільшого показника Ляпунова для двох рідких частинок. Пунктирною лінією показано зміну $\Lambda(t)$ для частинки, яка розташована в початковий момент часу в точці $x_C = (0, 0.18)$. Суцільною лінією показана аналогічна залежність для частинки, яка в початковий момент часу розміщена в хаотичній області перерізу Пуанкаре в точці $x_H = (0.49, -0.89)$.

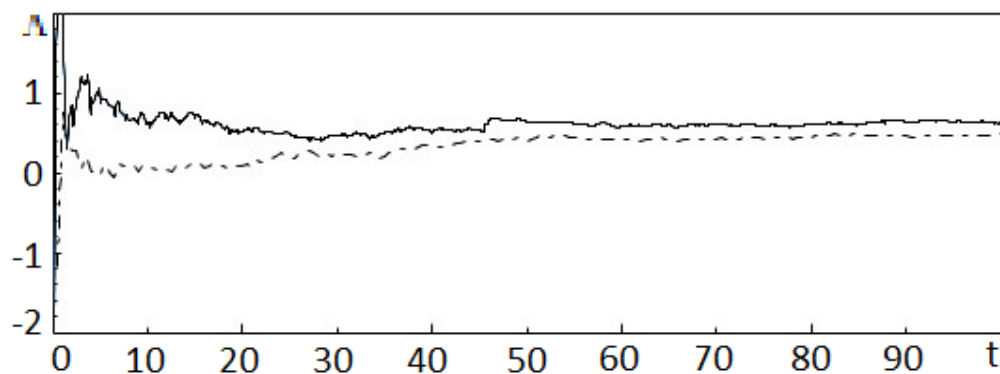

Рис.2. Зміна найбільшого показника Ляпунова для двох частинок, що рухаються всередині прямокутної порожнини

Дослідження показали, що ця точка в розглядуваній течії є гіперболічною точкою першого порядку. Іншими словами, в течії одного періоду ця рідка частинка повертається в своє початкове положення. Аналіз залежностей на рис.2 показує, що перша частинка приймає участь у регулярному русі ($\Lambda_1 = 0.41$), в той час як інша частинка рухається хаотично ($\Lambda_2 = 0.63$).

Висновки. В роботі розглянуто задачу про рух нестисливої в'язкої рідини в наближенні Стокса при періодичній зміні руху верхньої стінки прямокутної

порожнини згідно протоколу, що розглядався в роботі [4]. Чисельно розв'язана задача Коші для системи (1), а також аналітично встановлено горизонт передбачуваності її розв'язання. Виявлено існування хаотичних режимів руху окремих рідких частинок розглядуваної течії за допомогою перерізу Пуанкаре та найбільшого показника Ляпунова.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Малинецкий Г.Г. Нелинейная динамика и проблемы прогноза // Вестник Российской Академии наук. – 2001. – Т.71, №.3. – С. 210-232.
2. Мун Ф. Хаотические колебания // М.: Мир. – 1990. – 312 с.
3. Aref, H. Chaotic advection of fluid particle // Philosophical Transactions of the Royal Society of London. – 1990. – Vol. A333, - P. 273-288.
4. Meleshko, V.V., Kurylko, O.B., Gourjii, A.A. Generating of topological chaos in the Stokes flow in a rectangular cavity // Journal of Mathematics Sciences (United States). – 2012. – 185(6). – P. 858-871.
5. Ottino, J.M. The Kinematics of Mixing: Stretching, Chaos and Transport // Cambridge: Cambridge University Press. – 1989. – 364 p.

О РАЗРЕШИМОСТИ СМЕШАННОЙ ЗАДАЧИ ДЛЯ ОДНОГО ВИДА НЕКЛАССИЧЕСКИХ УРАВНЕНИЙ

Масталиев Вагиф Юсиф оглы

Кандидат физико-математических наук, доцент
Азербайджанский Государственный
Педагогический Университет

В прямоугольной области переменных t и x методом контурного интеграла исследуется разрешимость простейшей смешанной задачи для класса уравнений с комплекснозначными полиномиальными коэффициентами. Эти уравнения характерны следующими особенностями

1. Ведут себя как параболические, несмотря на то, что с течением “времени” могут перейти с параболического типа на шредингеревый, или даже на антипараболический тип

2. Для уравнений соответствующих спектральных задач аргументы корней характеристический полиномов по Дж.Биркгофу не постоянны.

Ключевые слова: фундаментальное решение, асимптотика, аналитическая функция, непрерывное дифференцирование, асимптотическая формула, параболическая уравнения, спектральная задача, задача Коши, оператор

Изучается вопрос разрешимости смешанной задачи

$$(x+b)^2 \frac{\partial U}{\partial t} = (2\alpha t + \beta) \frac{\partial^2 U}{\partial x^2}, \quad 0 < t \leq T, \quad 0 \leq x \leq 1 \quad (1)$$

$$U(0, x) = \varphi(x) \quad (2)$$

$$U(t, 0) = U(t, 1) = 0 \quad (3)$$

где $\alpha = \alpha_1 + i\alpha_2$, $\beta = \beta_1 + i\beta_2$, $b = b_1 + ib_2$ комплексные числа.

Предполагается выполнение условий:

$$1^0. b_1 > 0, b_2 > 0, \alpha_1 > 0, 0 \leq -\frac{1}{2}\beta_1\alpha_1^{-1} \leq T, \quad \frac{\beta_2}{\beta_1} + \frac{(1+b_1)^2 - b_2^2}{2b_2(1+b_1)} < 0,$$

$$\frac{\alpha_2 T + \beta_2}{\alpha_1 T + \beta_1} + \frac{b_1^2 - b_2^2}{2b_2 b_1} > 0;$$

$$2^0. \varphi(x) \in C^2[0, 1], \quad \varphi(0) = \varphi(1) = 0.$$

Нетрудно проверить, что при выполнении неравенств $b_1 > 0, b_2 > 0, \alpha_1 > 0$ и $0 \leq -\frac{1}{2}\beta_1\alpha_1^{-1} \leq T$ уравнение (1) параболично по И.Г. Петровскому только тогда, когда

$$\frac{2\alpha_2 T + \beta_2}{2\alpha_1 T + \beta_1} + \frac{b_1^2 - b_2^2}{2b_1 b_2} > 0, \quad \frac{\beta_2}{\beta_1} + \frac{b_1^2 - b_2^2}{2b_1 b_2} > 0. \quad (4)$$

Спектральная задача, соответствующая задаче (1)-(3) имеет следующей вид:

$$y'' - \lambda^2(x+b)^2 y = -(x+b)^2 \varphi(x) \quad (5)$$

$$y(0) = y(1) = 0 \quad (6)$$

Она также специфична [1], [2] в связи с тем, что аргументы корней $\pm(x+b)$ характеристического уравнения по Биркгофу, не постоянны в $[0, 1]$.

Функции Грина $G(x, \xi, \lambda)$ задачи (5), (6) аналитична всюду на комплексной λ плоскости, за исключением счетного множества значений $\lambda = \lambda_k$ ($k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$), которые являются ее полюсами и для которых справедливо асимптотическое представление [3]:

$$\lambda_k = \frac{2k\pi i}{1+2b} + O\left(\frac{1}{k}\right), \quad (|k| \rightarrow \infty) \quad (7)$$

Пусть

$$S_i = \{\lambda \mid \operatorname{Re} \lambda b \cdot \operatorname{Re} \lambda(1+b) < 0, (-1)^i \operatorname{Re} \lambda > 0\}, \quad i = 1, 2,$$

$$S_i = \{\lambda \mid (-1)^i \operatorname{Re} \lambda b < 0, (-1)^i \operatorname{Re} \lambda(1+b) < 0\}, \quad i = 3, 4,$$

$$\chi(\lambda) = -\frac{\operatorname{Re} \lambda b}{\operatorname{Re} \lambda}$$

Очевидно, что $0 \leq \chi(\lambda) \leq 1$ при $\lambda \in S_i$ ($i = 1, 2$).

Из асимптотического представление (7) видно, что далекие полюсы λ_k

лежат в секторах $\lambda \in S_i$ ($i=1,2$). В $\lambda \in S_i$ ($i=3,4$) же могут попасть лишь конечное число их.

В работе [4], задача (5)-(6) исследована в секторах $\lambda \in S_i$ ($i=\overline{1,4}$) и получены следующие оценки для функции Грина:

$$\left| \frac{\partial^k G(x, \xi, \lambda)}{\partial x^k} \right| \leq c |\lambda|^{k-1}, \quad k = 0, 1, 2; \quad \lambda \in S_i, (i=3,4), |\lambda| > R$$

$$\left| \frac{\partial^k G(x, \xi, \lambda)}{\partial x^k} \right| \leq c |\lambda|^{k-1} e^{(-1)^i \chi_0^2 \operatorname{Re} \lambda}, \quad k = 0, 1, 2; \quad \lambda \in S_i, (i=1,2), |\lambda| > R$$

которые справедливы вне ε -окрестностей полюсов, где R достаточно большое, ε достаточно малое положительные числа, $\chi_0 = \chi_0(\lambda) = \min[\chi(\lambda), 1 - \chi(\lambda)]$.

Справедлива следующая

Теорема: Пусть выполнены условия $1^0, 2^0$. Тогда задача (1)-(3) имеет классическое решение $U(t, x) \in C^{1,2}((0, T] \times [0, 1]) \cap C([0, T] \times [0, 1])$ представимое формулой (при $t > 0$)

$$U(t, x) = \frac{1}{\pi i} \int_{\Omega} \lambda e^{\lambda^2 t (\alpha + \beta)} d\lambda \int_0^1 G(x, \xi, \lambda) (\xi + b)^2 \varphi(\xi) d\xi,$$

где через Ω обозначен бесконечный разомкнутый контур лежащий в области

$$R_\delta = \{\lambda \mid |\lambda| > R, \theta_1 + \delta \leq \arg \lambda \leq \theta_2 - \delta\}$$

достаточно удаленные части которого совпадают с продолжением лучей

$$\arg \lambda = \theta_{1,2} \pm \delta, \quad \theta_1 = \operatorname{arctg} \left(-\frac{\alpha_2 T + \beta_2}{\alpha_1 T + \beta_1} + \sqrt{\left(\frac{\alpha_2 T + \beta_2}{\alpha_1 T + \beta_1} \right)^2 + 1} \right), \quad \theta_2 = \operatorname{arctg} \left(-\frac{\beta_2}{\beta_1} + \sqrt{\left(\frac{\beta_2}{\beta_1} \right)^2 + 1} \right),$$

$\delta > 0$ -достаточно малое.

ЛИТЕРАТУРА.

1. Расулов М.Л. «Применение вычетного метода к решению задач дифференциальных уравнений» Баку – Элм 1989, 328 стр.
2. Федорюк М.В. «Асимптотические методы для линейных

обыкновенных дифференциальных уравнений “ Москва, “Наука”-1983, 352 стр.

3. Мамедов Ю.А. «О задаче Штурма-Лиувилля в случае комплексной плотности» Вестник БГУ, Баку 1998, №1, стр.133-142.

4. Мамедов Ю.А., Масталиев В.Ю.” О росте функции Грина задачи Штурма – Лиувилля с комплекснозначной плотностью при параметре ” Труды ИММ. АН Азербайджана, том ,Изд. Элм, 2002, стр.

5. В.Ю.Масталиев «Асимптотика решений одной краевой задачи Штурма–Лиувилля» Материалы Научной Конференции Проблемы прикладной математики . Баку 2001, стр. 64-69.

ДЫРОЧНЫЕ СОСТОЯНИЯ В КВАНТОВОЙ ЯМЕ ГИРОТРОПНОГО КРИСТАЛЛА

Расулов Рустам Явкачович

профессор Ферганского госуниверситета, д.ф.-м.н.,

Эшболтаев Икбол Мамиржонович

доцент Кокандского госпединститута, PhD,

Кучкаров Мавзуржон Хуршидбоевич

преподаватель Кокандского госпединститута,

Махситалиев Бахромжон

магистрант Ферганского госуниверситета

Аннотация. Рассчитаны волновые функции и энергетический спектр дырок в гиротропном кристалле, где валентная зона состоит из двух ветвей. При этом учтен линейное по волновому вектору слагаемое в эффективном гамильтониане дырок и показан, что волновая функция имеет две слагаемое, одно из которых имеет затухание, а второе описывает де Бройловскую волну дырок. Расчет проведен в приближении уравнения Шредингера с применением теории возмущения.

Ключевые слова: волновая функция, энергетический спектр, дырки, гиротропный кристалл, валентная зона, эффективный гамильтониан.

В последнее время привлекают значительное внимание на размерное квантование (РК), которое имеет применение в оптоэлектронике [1, с.350-7, с.16]. Теоретическое исследование такого рода задачи затруднено сложностью зонной структуры кристалла. В частности, в [5, с.358-7, с.16] такая задача в случае прямоугольной РКЯ фиксированной толщиной. В [8, с.2185; 9, с.429; 10, с.1093] на основе теории возмущения исследованы энергетический спектр, волновая функция дырок межподзонное поглощение поляризованного излучения в бесконечно глубокой квантовой яме полупроводника кубической симметрии в приближении Латтинжера-Кона [11, с.126].

Однако теоретическое исследование размерного квантования в

потенциальной яме (РКЯ), выращенной на основе гиротропного кристалла (например, $p\text{-Se}$ или $p\text{-Te}$), остается открытым, к чему посвящено настоящее сообщение.

Для квантовой ямы с потенциалом $U(z)$ эффективный гамильтониан для квантовой ямы с потенциалом $U(z)$ эффективный гамильтониан электронов в $p\text{-Te}$ представляем в виде

$$\hat{H} = \hat{H}_0 + \sum_{\alpha=x,z} A_\alpha \sigma_\alpha \quad (1)$$

где $\hat{H}_0 = Ak_\perp^2 + Bk_z^2$, $A_x = \Delta$, $A_z = \beta k_z$ и предполагается, что фазы функции $M'_{1,2}$ выбраны так, что коэффициент при k_z вещественен, 2Δ - спин-орбитальное расщепление валентной зоны в точке $M(P)$ зоны Бриллюэна), $k_\perp^2 = k_x^2 + k_y^2$, A, B, β_V - зонные параметры $p\text{-Te}$, $\vec{k}_\perp = k_\perp (\sin \varphi, \cos \varphi)$ - двумерный волновой вектор, направленный по интерфейсу. Тогда выбирая ось размерного квантования Oz и считая, что $k_z = \frac{1}{i} \frac{\partial}{\partial z}$ из (1) имеем

$$\hat{H} = \hat{H}_0 + \hat{R}_2 k_\perp^2, \quad (3)$$

где

$$\hat{H}_0 = \Delta \begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{bmatrix} - B \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \frac{\partial^2}{\partial z^2} - \beta_V \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{bmatrix} i \frac{\partial}{\partial z} + U(z), \quad \hat{R}_2 = A \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} k_\perp^2, \quad (4)$$

Невозмущенные уровни энергии $E_\xi(0)$ и волновая функция электронов $\psi_\xi^{(0)} = \begin{bmatrix} \psi_2^{(0)} \\ \psi_1^{(0)} \end{bmatrix}$ в подзонах зоны проводимости M'_ξ ($\xi = 2, 1$) в $p\text{-Te}$ определяются из следующего матричного дифференциального уравнения с зонными параметрами A, B :

$$\hat{H}_0 \hat{\psi}_\xi^{(0)} = \hat{E}_\xi \hat{\psi}_\xi^{(0)}, \quad (5)$$

где $\hat{E}_\xi = \begin{bmatrix} \tilde{E} & 0 \\ 0 & \tilde{E} \end{bmatrix}$. Для упрощения задачи считаем, что $U(z) = U_0 = const$.

Тогда последнее уравнение будет иметь вид

$$\frac{\partial^2 \psi_+^{(0)}}{\partial z^2} - \kappa_E^2 \psi_+^{(0)} + i \kappa_{\beta_V} \frac{\partial \psi_-^{(0)}}{\partial z} - i \kappa_\Delta^2 \psi_-^{(0)} = 0, \quad (6)$$

где $\kappa_E^2 = \frac{1}{B}(U_0 - \tilde{E})$, $\kappa_\Delta^2 = \frac{\Delta}{B}$, $\kappa_{\beta_V} = \frac{\beta_V}{B}$, $\psi_\pm^{(0)} = \psi_2^{(0)} \pm i\psi_1^{(0)}$.

Будем искать решение (8) в трех приближениях, которых более подробно анализируем ниже.

1 -приближение. Из (8) нетрудно получить следующую систему уравнений

$$\frac{\partial^2 \psi_+^{(0)}}{\partial z^2} - \kappa_E^2 \psi_+^{(0)} = 0, \quad \frac{\partial \psi_-^{(0)}}{\partial z} + \frac{\kappa_\Delta^2}{\kappa_{\beta_V}} \psi_-^{(0)} = 0, \quad (7)$$

решение которых пишем виде

$$\psi_\pm^{(0)} = D_\pm \exp(\kappa_\pm z) + C_\pm \exp(-\kappa_\pm z), \quad (8)$$

где $\kappa_+ = \kappa_E$, $\kappa_- = \kappa_\Delta$, неизвестные величины D_\pm , C_\pm определяются из граничных условий задачи, о которой будет идти речь в дальнейшем. Отметим, что параметр κ_- реальная величина κ_+ может быть как реальной (при $U_0 > \tilde{E}$), так и мнимой (при $U_0 < \tilde{E}$) величиной. Тогда волновая функция в первом случае будет экспоненциальной $\psi_+^{(0)}$, а во втором случае-тригонометрической. Если величина κ_\pm реальная, тогда можно считать, что $D_\pm = 0$. Это означает, что носители тока (дырки в p - Te) с энергией $\tilde{E} < U_0$ будут вести себя как де Бройловская (плоская волна), а в остальных случаях – нет.

Далее считаем, что дырки находятся в потенциальной яме. Тогда

$$\psi_+^{(0)} = D_+ \exp(ikz) + C_+ \exp(-ikz), \quad \psi_-^{(0)} = C_1 \exp\left(-\frac{\kappa_\Delta^2}{\kappa_{\beta_V}} z\right), \quad (9)$$

где учтено, что $U_0 = 0$, $\kappa_+ = i\sqrt{\frac{\tilde{E}}{B}} = ik$. Тогда из условий ортонормированности и конечности волновых функция дырок в интерфейсах ямы имеем, что

$$\psi_+^{(0)}(z) = 2\kappa^{1/2} \frac{\cos(\kappa z)}{[2\kappa a + \sin(2\kappa a)]^{1/2}}. \quad (10)$$

Из следующего граничного условия получим выражения для размерно-квантованного энергетического спектра дырок

$$\tilde{E} = B \frac{(2n+1)^2}{4a^2} \pi^2 \quad (n=0,1,2,\dots) \quad (11)$$

2 -приближение. Теперь решение уравнения (8) ищем в виде

$$\psi_+^{(0)} = D \exp(\kappa z) \quad \psi_-^{(0)} = D^* \exp(\kappa^* z), \quad (12)$$

где κ^* и D^* - комплексно-сопряженный волновой вектор и параметр, аналитический вид которого можно определить из вышеуказанных граничных условий. Тогда нетрудно получить следующие полезные, для дальнейших расчетов соотношения

$$D_{im} = i \cdot \frac{\left[(-\kappa^2 + \kappa_E^2) + i(-\kappa^* \kappa_{\beta_V} + \kappa_{\Delta}^2) \right]^2}{(-\kappa^2 + \kappa_E^2)^2 + (-\kappa^* \kappa_{\beta_V} + \kappa_{\Delta}^2)^2} D_{re}, \quad (13)$$

где D_{re} и D_{im} -реальное и мнимое значения величины D . Из (15) видно, что вид волновой функции (14) зависит от физической природы волнового вектора κ . Поэтому рассмотрим следующие случаи:

а) пусть волновой вектор реальная величина, тогда

$$D_{im} = -2 \frac{\zeta_{re}}{\zeta_{re}^2 + 1} D_{re}, \quad (14)$$

где $\zeta_{re} = (-\kappa^2 + \kappa_E^2) / (-\kappa \kappa_{\beta_V} + \kappa_{\Delta}^2)$. Тогда волновые функции дырок принимают вид

$$\psi_{\pm}^{(0)}(z) = \frac{\zeta_{re}^2 + 1 \mp 2i\zeta_{re}}{\zeta_{re}^2 + 1} D_{re} \exp(\kappa z). \quad (15)$$

Тогда энергетический спектр носителей тока определяются из следующего трансцендентного уравнения

$$\left(\frac{\tilde{E}}{B} \right)_{\pm} = \frac{\zeta_{re}}{\zeta_{re}^2 + 1} \kappa_{\beta_V} \pm \left[\left(\frac{\zeta_{re}}{\zeta_{re}^2 + 1} \kappa_{\beta_V} \right)^2 + 4 \left(\frac{\tilde{E}^2}{B^2} - \frac{2\zeta_{re}}{\zeta_{re}^2 + 1} \kappa_{\Delta}^2 \right) \right]^{1/2}. \quad (16)$$

б) пусть волновой вектор мнимая величина, тогда взаимосвязь величин D_{im} и D_{re} описывается как

$$D_{im} = -2 \frac{\zeta_{im}}{\zeta_{im}^2 + 1} D_{re}, \quad (17)$$

а волновые функции дырок определяются как

$$\psi_+^{(0)}(z) = \frac{2D_{re}}{1+b_2^2}(1+ib_2)\exp(\kappa z), \quad \psi_-^{(0)}(z) = D_{re} \left(1 - \frac{(1+ib_2)^2}{b_2^2} \right) \exp(\kappa z), \quad (18)$$

где $\zeta_{im} = (\kappa^2 + \kappa_E^2 - \kappa\kappa_{\beta_V}) / \kappa_\Delta^2$. $b_2 = \frac{\kappa_\Delta^2 - \kappa^* \kappa_{\beta_V}}{\kappa_E^2 - \kappa^2}$.

Далее проведя преобразование в (7) нетрудно получить уравнение Шреденгера в виде

$$\frac{\partial^4 \psi_2^{(0)}}{\partial z^4} - \frac{1}{B} \left(U_0 - \tilde{E} - \frac{\beta_V^2}{B} \right) \frac{\partial^2 \psi_2^{(0)}}{\partial z^2} - \frac{1}{B^2} \left\{ \Delta^2 - (U_0 - \tilde{E})^2 \right\} \psi_2^{(0)} = 0. \quad (19)$$

Рассмотрим следующие случаи:

а) для дырок, находящихся в яме ($U_0 = 0$) уравнение (22) принимает вид

$$\frac{\partial^4 \psi_2^{(0)}}{\partial z^4} + \aleph_1^2 \frac{\partial^2 \psi_2^{(0)}}{\partial z^2} - \aleph_0^4 \psi_2^{(0)} = 0, \quad (20)$$

решение которого ищем в виде

$$\psi_2^{(0)} = B_2 \cdot e^{-\alpha_1 z} + B_2 \cdot e^{\alpha_2 z} + B_3 \cdot e^{-\alpha_2 z}, \quad (21)$$

где $\aleph_1^2 = B^{-1} (\tilde{E} + B^{-1} \beta_V^2)$, $\aleph_0^4 = B^{-2} (\Delta^2 - \tilde{E}^2)$, $\alpha_1 = \aleph_-$, $\alpha_2 = i\aleph_+$,

$\aleph_\pm = \sqrt{\frac{1}{2} \left[\pm (\aleph_1^2) + \sqrt{(\aleph_1^2)^2 + 4\aleph_0^4} \right]}$ и, в дальнейшем будем учесть, что

$(\aleph_1^2) \ll \sqrt{(\aleph_1^2)^2 + 4\aleph_0^4}$. Тогда из условий конечности волновых функций на границах интерфейса имеем

$$\psi_2^{(0)}(z) = \frac{B_2}{2} \left[\frac{e^{(2i\aleph_- + \aleph_+)a} - e^{-\aleph_+ \cdot a} - 2i \sin(\aleph_- \cdot a)}{\operatorname{ch}(\aleph_+ \cdot a) - \cos(\aleph_- \cdot a)} \cdot (e^{-\aleph_+ z} - e^{-i\aleph_- z}) + 2(e^{i\aleph_- z} - e^{-\aleph_+ z}) \right]. \quad (22)$$

где B_2 определяется из условия нормировки $\psi_2^{(0)}(z)$.

Энергетический спектр дырок в потенциальной яме определяется соотношением

$$\sin(\aleph_- \cdot a) - \cos(\aleph_- \cdot a) + \frac{\aleph_-}{\aleph_+} \exp(-\aleph_+ \cdot a) = 0. \quad (23)$$

Энергетический спектр дырок в потенциальной яме определяется соотношением

$$\sin(\aleph_- \cdot a) - \cos(\aleph_- \cdot a) + \frac{\aleph_-}{\aleph_+} \exp(-\aleph_+ \cdot a) = 0. \quad (24)$$

б) для дырок, находящихся вне ямы ($U_0 \neq 0$) волновая функция дырок определяется выражением (25) и энергетический спектр соотношением (27), но при этом надо произвести следующие замены: $\aleph_1 \leftrightarrow \wp_1$ $\aleph_0 \leftrightarrow \wp_0$, где

$$\wp_0^4 = \frac{1}{B^2} \left\{ \Delta^2 - (U_0 - \tilde{E}_2)^2 \right\}, \quad \wp_1^2 = \frac{1}{B} \left(U_0 - \tilde{E} - \frac{\beta_V^2}{B} \right);$$

с) в случае резонанса, т.е. когда энергия дырок численно равно высоте потенциального барьера, тогда волновая функция дырок определяется выражением (25) и энергетический спектр соотношением (27), но при этом надо произвести следующие замены: $\aleph_1^2 \leftrightarrow \aleph_{01}$ $\aleph_0 \leftrightarrow \aleph_{00}$, где $\aleph_{01} = \frac{\beta_V}{B}$, $\aleph_{00}^4 = B^{-2} (\Delta^2 - \tilde{E}^2)$.

Из соотношения (22) видно, что волновая функция дырок в потенциальной яме имеет два слагаемое, одно из которых экспоненциально затухающее, а остальные являются осциллирующими.

Получены выражения волновых функций и энергетических спектров электронов для различных случаев, различающиеся друг от друга соотношениями для характеристических волновых векторов, которые, в свою очередь, зависят от зонных параметров полупроводника и от энергетической щели между подзонами валентной зоны гиротропного кристалла

ЛИТЕРАТУРА

- [1] E.L.Ivchenko. Optical spectroscopy of semiconductor nanostructures // E.L. Ivchenko.-Harrow (UK) : Alpha Science, 2005.-350 p. ISBN: 1-84265-150-1.
- [2]. Л.Е.Воробьев, Е.Л.Ивченко, Д.А.Фирсов, В.А.Шалыгин. Оптические свойства наноструктур. С.-Пб. Нуака. 2001. -192 с.
- [3] A.G.Petrov, A.Shik. Phys.Rev. Interlevel optical transitions in potential wells.V.48. P.11883 (1993).
- [4] Rasulov R.Ya. Linear-circular dichroism in multiphoton interband

absorption in semiconductors // Solid State Physics. Vol. 35. No. 6. P. 1674-1677 (1993)[.

[5] В.Р. Расулов, Р.Я. Расулов, И.М. Эшболтаев, Р.Р. Султонов. Размерное квантование в n-GaP ФТП. Т. 54. С. 358 (1995).

[6] Y.-C. Chang. Phys.Rev. Saturation of intersubband transitions in p-type semiconductor quantum wells. V.B39. P.12672 (2020).

[7] Р.Я. Расулов, В.Р. Расулов, И. Эшболтаев, Н.С. Мамадалиева, Поглощение линейно поляризованного излучения в размерно квантованной яме. Узбекский физический журнал: Том 20 № 3 (2018)

[8] А.Г.Петров, А.Шик. Поглощение света дырками в квантовых ямах. ФТП. Т.28. С. 2185 (1994).

[9] Rasulov, V. R., Rasulov, P. Y., Eshboltaev, I. M., & Sultonov, R. R. (2020). Size Quantization in n-GaP. Semiconductors, 54(4), 429–432. doi:10.1134/S1063782620040132 (<https://doi.org/10.1134/S1063782620040132>)

[10] Л.Е.Голуб, Е.Л.Ивченко, Р.Я.Расулов. Поглощение света дырками в квантовых ямах. ФТП. Т. 29. С. 1093 (1995).

[11] Е.Л.Ивченко, Расулов Р.Я. Симметрия и реальная зонная структура полупроводников. Ташкент. “Фан”. -1989. –126 с.

ВПЛИВ ТЕКСТУРИ НА ХАРАКТЕР РУЙНУВАННЯ СУДИН ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ КИСНЮ

Шкатуляк Наталія Михайлівна,

к.ф.-м.н., доцент,

Брижата Яна Михайлівна,

Магістрантка 2 року навчання,

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Анотація: Проведено дослідження кристалографічної текстури зразків сталі Дс, вирізаних з кисневих балонів різного терміну експлуатації після їх руйнування за допомогою внутрішнього гідравлічного тиску. Вивчено розподіл текстури за товщиною стінки судин тиску і напрямі їх повздожньої осі балонів. Виконували також аналіз мікроструктури відповідно до характеру руйнування і кристалографічної текстури. Показано, що текстура судин високого тиску неоднорідна за товщиною стінки. Біля зовнішньої і внутрішньої поверхонь судин формуються орієнтування зсуву $\{110\}\langle 001\rangle$, а у центральних шарах утворюється типова текстура $\{001\}\langle 110\rangle + \{112\}\langle 110\rangle$ вальцювання сталей. Головною причиною руйнування судин тиску є кристалографічна текстура $\{001\}\langle 110\rangle$, яка при виникненні напружень внутрішнього тиску, спрямованих перпендикулярно стінкам судин в процесі гідравлічних випробувань, в поєднанні з укрупненням зерна сталі й утворенням знеуглецьованих шарів в металі стінки судин сприяє їх руйнуванню за механізмом крихкого відколу по площинам $\{001\}$.

Ключові слова: судини тиску, кристалографічна текстура, руйнування, крихкий відкол,

Металографічна структура Мікроструктура балонів представлена нижче. Мікроструктура металу в стінках балонів Б1, Б2, Б4 і Б5 по суті

ідентична і являє собою феритно-перлітну суміш. Такий висновок впливає з мікрознімків, де феритні зерна виглядають світлими, а перлітні – темними, тому що перліт уявляє собою евтектоїд – суміш дрібних кристалів цементиту (карбід заліза – Fe_3C) і фериту, що кристалізуються одночасно с розплаву при виготовлені сталі [1, 2]. Середній розмір зерна сталі у вищезазначених балонах відповідає приблизно величині 30-40 мкм.

В балоні Б1 з внутрішньої поверхні сформована чітка виражену смугастість (рис. 1, а), тоді як в середині товщини смугастість слабо виражена (рис. 1, в) і, нарешті, з зовнішньої поверхні - практично рівнобічна структура (рис. 1, б). Крім загальної корозії в балоні Б1 з внутрішньої поверхні спостерігається знеуглецьований шар (зменшення кількості перлітної складової мікроструктури), в якому відбувається зниження мікротвердості до $HV_{0,1} 1810 \div 1930$ МПа в порівнянні з серединою товщини - $HV_{0,1} 2210 \div 2280$ МПа. В меншій мірі піддається загальній корозії зовнішня поверхня балона Б1.

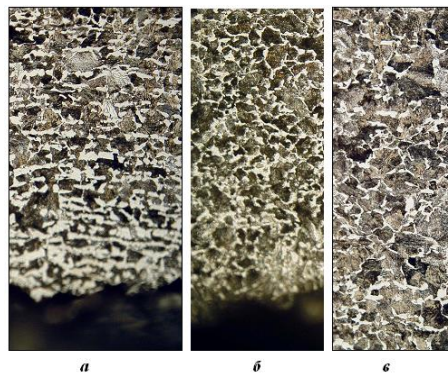

Рис. 1. Мікроструктура зразка балона № 1 $\times 200$: а, б - відповідно, у внутрішній і зовнішній поверхні; в - центр стінки

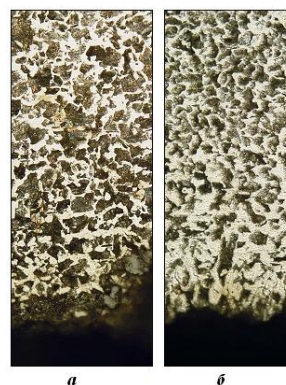

Рис. 2. Мікроструктура зразка балона №2 $\times 200$: а, б – відповідно, у внутрішній і зовнішній поверхні

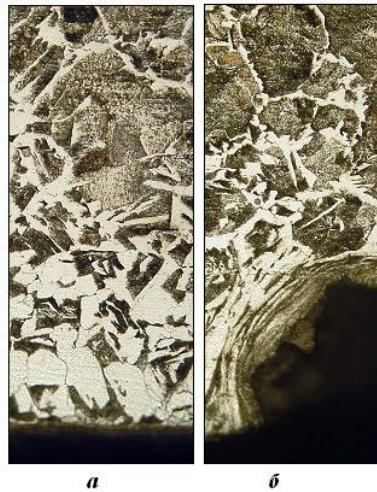

Рис. 3. Мікроструктура зразка балона № 3 $\times 200$: *a, б* – відповідно, у внутрішній і зовнішній поверхні

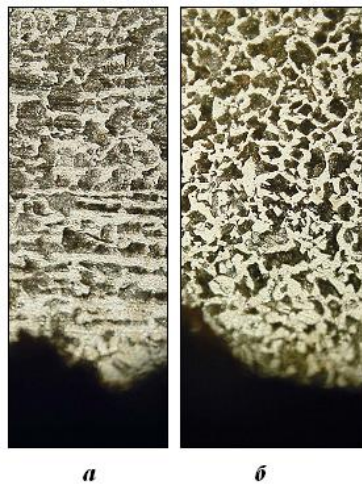

Рис. 4. Мікроструктура зразка балона №4 $\times 200$: *a, б* – відповідно, у внутрішній і зовнішній поверхні

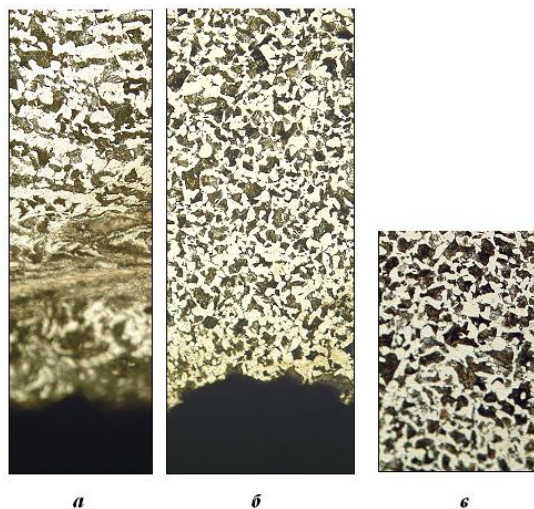

Рис. 5. Мікроструктура зразка балона №5 $\times 200$: *a, б* – відповідно, у внутрішній і зовнішній поверхні; *в* - центр стінки

В балоні Б2 (рис.2) пошкодження внутрішньої поверхні більш істотні порівняно з балоном Б1. Крім того, характерною особливістю тут є знеуглецювання не тільки з внутрішньої, але і з зовнішньої поверхні, де відбувається зниження мікротвердості до HV0,1 1470 МПа, в порівнянні з серединою товщини - HV0,1 1970 ÷ 2030 МПа.

В балоні Б4 (рис. 4) внутрішня і зовнішня поверхні пошкоджені загальною корозією. В балоні Б5 (рис.5) з внутрішньої поверхні найбільш значні пошкодження, проте, тут спостерігається підвищення мікротвердості до HV0,1 2320 ÷ 2740 МПа.

Мікроструктура металу стінки балона Б3 (рис.3) істотно відрізняється від структури металу балонів Б1, Б2, Б4 і Б5, і являє собою грубозернисту перлітну структуру з тонкими виділеннями фериту по кордонах перлітних зерен. З обох поверхонь стінки має місце знеуглецювання. Середній розмір зерна сталі балону Б3 відповідає приблизно 50-80 мкм.

Ймовірно, що метал балона Б3 зазнав фазові і структурні зміни, викликані високотемпературним нагріванням. Таким чином, найбільш несприятливою мікроструктурою володіє метал балона Б3 - велике зерно і знеуглецювані шари, як із зовнішньої, так і з внутрішньої поверхні.

Аналіз впливу текстури на руйнування судин тиску

Розподіл полюсної щільності P_{hkl} в різних шарах в радіальному напрямку стінки і в напрямку осі балонів № 1 -5 представлено в табл. 1 - 5.

Таблиця 1.

Розподіл полюсної щільності в зовнішньому поверхневому шарі стінки балонів

hkl	Б1	Б2	Б3	Б4	Б5
	P_{hkl}				
110	1,56	1,45	1,36	1,48	1,48
200	1,27	1,47	1,27	1,41	1,27
211	1,18	1,08	1	1,19	1,05
310	0,86	0,93	1	0,87	0,86
222	0,87	0,87	1	0,88	1,16
321	0,85	0,83	0,86	0,81	0,85

Таблиця 2.

Розподіл полюсної щільності в серединному шарі стінки балонів

hkl	Б1	Б2	Б3	Б4	Б5
	P_{hkl}				
110	1,48	1,57	1,44	1,36	1,45
200	1,35	1,3	1,45	1,39	1,32
211	1,08	1,01	1,12	1,13	1
310	0,91	0,93	1	0,88	1
222	1,13	0,94	1	1,16	0,99
321	0,8	0,81	0,86	0,84	0,81

Таблиця 3.

Розподіл полюсної щільності у внутрішньому
поверхневому шарі стінки балонів

hkl	Б1	Б2	Б3	Б4	Б5
	P_{hkl}				
110	1,6	1,51	1,51	1,45	1,45
200	1,29	1,33	1,5	1,44	1,32
211	1,11	1,07	1,02	1,09	0,97
310	0,86	0,94	0,92	0,92	1
222	0,86	0,98	0,89	0,97	0,99
321	0,85	0,8	0,82	0,82	0,81

Відомо, що в ОЦК - металах і сплавах кристалографічні площини сімейства $\{001\}$ є основними площинами крихкого відколу [2]. Тому при формуванні в металі текстури, яка характеризується орієнтуванням площин сімейства $\{001\}$ паралельних площині прокатки, можна чекати підвищеної схильності листів та виробів з них до шарувато-крихкому руйнуванню, особливо при розвитку тріщин нормального відриву.

При механічних випробуваннях досліджуваних балонів на руйнування під дією внутрішнього гідравлічного тиску розвиваються, на нашу думку, якраз нормальні напруження, спрямовані перпендикулярно стінкам балонів. З такої точки зору текстура типу $\{001\} \langle 110 \rangle$, яка є основною компонентою текстури деформації в сплавах заліза і утворюється, як правило, у поєднанні з додатковою компонентою $\{112\} \langle 110 \rangle$, можна назвати «небезпечною».

Аналіз отриманих даних про кристалографічної текстурі досліджених балонів дозволив зробити висновок, що в балоні № 3 рівень «небезпечною»

вищезгаданої текстури є найвищим у порівнянні з іншими балонами. Найбільша інтенсивність (1,5) вищезазначеної «небезпечної» текстури спостерігається на внутрішній поверхні балона № 3, звідки, ймовірно, і почалося зародження шарувато-крихкої тріщини. Подальший її розвиток полегшувалося, ймовірно, внаслідок нормального відриву по площинах крихкого відколу $\{001\}$. Поширення шаруватих крихких транскристалітних тріщин полегшувалося також тим, що, як згадувалось вище, сталь балону БЗ має великий середній розмір зерна, і знеуглецьовані шари, як із зовнішньої, так і з внутрішньої поверхні. Все це призвело до подальшого крихкому руйнуванню балона.

У решті досліджуваних балонах інтенсивність «небезпечної» текстури металу менше (1,21 ... 1,44), ніж у балоні № 3. При механічних випробуваннях таких балонів (№ 1, 2, 4 і 5) встановлений відповідно в'язко-крихкий характер руйнування при випробуваннях.

Таким чином, текстурний аналіз показав, що між характером руйнування при випробуваннях під дією внутрішнього гідравлічного тиску і типом текстури стали балонів існує певна кореляція: типова текстура прокатки типу $\{001\} \langle 110 \rangle$ (рис. 6, а) відповідає крихкому характеру руйнування досліджуваних балонів. При зазначеній вище тектурі з бічною поверхнею балона збігаються кристалографічні площини сімейств $\{001\}$ і $\{112\}$, а з напрямком осі балона і з напрямком прокатки збігаються напрямки $\langle 110 \rangle$ (рис. 6, а).

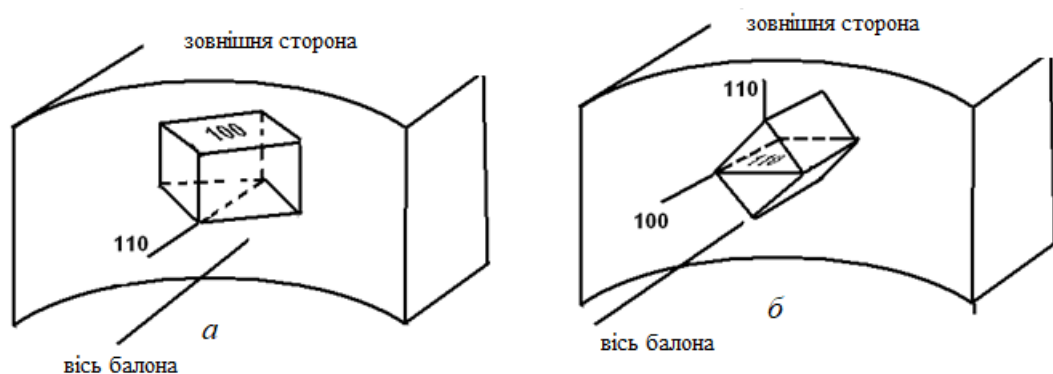

Рис. 6. Кристалографічне орієнтування кубічної ОЦК комірки за перетином стінки балона при тектурі типу $\{001\} \langle 110 \rangle$ (а) і $\{110\} \langle 001 \rangle$ (б)

Слід зазначити, що раніше кореляція між характером шарувато-крихкого руйнування при розвитку тріщин нормального відриву була встановлена в низьковуглецевих сталях контрольованого вальцювання типу 09Г2С, а також сталей групи міцності Х57 [3-5] і Х70 [6].

Висновок Текстура судин високого тиску неоднорідна за товщиною стінки. Біля зовнішньої і внутрішньої поверхонь судин формуються орієнтування зсуву $\{110\}\langle 001\rangle$, а у центральних шарах утворюється типова текстура $\{001\}\langle 110\rangle + \{112\}\langle 110\rangle$ вальцювання сталей.

Головною причиною руйнування судин тиску є виникнення при гідравлічних випробуваннях напружень внутрішнього тиску, спрямованих перпендикулярно стінкам судин, що в поєднанні з кристалографічною текстурою $\{001\}\langle 110\rangle$ та з укрупненням зерна сталі й утворенням знеуглецьованих шарів в металі стінки судин сприяє їх руйнуванню за механізмом крихкого відколу по кристалографічним площинам $\{001\}$.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Бернштейн М.Л. Атлас дефектов стали. Пер. с нем. М. / М.Л. Бернштейн. – Металлургия. – 1979, 188 с.
2. Барретт Ч.С. Структура металлов / Ч.С. Барретт. – М.: Metallurgizdat, 1948. – 678 с.
3. Усов В.В. Влияние кристаллографической текстуры на склонность к слоисто-хрупкому разрушению низколегированных малоперлитных сталей / В.В. Усов, Н.М. Шкатуляк, В.С. Гиренко, М.Д. Рабкина [и др.] // Изв. АН СССР. – 1990. – № 1. – С. 120 – 125.
4. Effect of the crystallographic texture on the anisotropy of fracture characteristics of control-rolled low-alloy steel / V. V. Usov, V. S. Girenko, M. D. Rabkina, A. V. Bernatskii and N. M. Shkatulyak // Materials Science. – 1993, Vol. 29, No. 2, P. 146-150, URL: https://www.researchgate.net/publication/240477870_Effect_of_the_crystallographic_texture_on_the_anisotropy_of_fracture_characteristics_of_control-rolled_low-

alloy_steel

5. Usov, V.V., Shkatulyak, N.M. Fractal Nature of the Brittle Fracture Surfaces of Metal. *Mater Sci* 41, 62–66 (2005). <https://doi.org/10.1007/s11003-005-0132-8>

6. Лякишев Н.П. Текстура и особенности разрушения материала труб стали X70 / Н.П. Лякишев, И.В. Эгиз, В.Ф. Шамрай // *Металлы*. – 2000. – № 2. – С. 68 – 72.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

УДК 911.3:553.04

ПРО РЕСУРСИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОСВОЄННЯ ПОКЛАДІВ ВАНАДІЮ В УКРАЇНІ

Сивий Мирослав Якович

д.г.н., професор

Дем'янчук Петро Михайлович

к.г.н., доцент

Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Анотація. В статті проаналізовано ресурсно-сировинну базу ванадію в Україні. Показано приуроченість генетичних типів промислових родовищ та рудопроявів ванадію до магматичних, метасоматичних, осадових, розсипних та техногенних утворів, їх територіальну локалізацію. Оцінено потенціал ванадієвої сировини в Україні.

Ключові слова: ванадієва сировина, родовища, рудопрояви, запаси, ресурси.

У чистому вигляді ванадій — це ковкий метал світло-сталевого кольору, що легко піддається обробці під тиском, за кімнатної температури не піддається дії повітря, морської води та розчинів лугів. Стійкий до кислот, за винятком плавикової. За корозійною стійкістю в соляній та сульфатній кислотах він значно перевищує титан і нержавіючу сталь. При температурі понад 300 °С на повітрі поглинає кисень і стає крихким, а при високих температурах утворює з вуглецем тугоплавкий карбід, що має високу твердість.

Кларк ванадію в земній корі становить 0,02 %. Найбільшим його вмістом

характеризуються такі породи як габро і базальти (у них зосереджено до 90 % усієї кількості ванадію), а серед осадових утворень підвищені концентрації цього елемента спостерігаються в біолітах, до яких належать асфальтити, вугілля і бітумінозні фосфати, у бітумінозних сланцях, бокситах, а також оолітових і кременистих залізних рудах. Відомо близько 80 мінералів ванадію – природних ванадатів, але промислово цінність мають лише *роскоеліт*, *карнотит*, *ванадиніт*, *деклуазит*, *кульсоніт* і *патроніт*. Концентраторами ванадію є також такі мінерали як *титаномagnetит*, *сфен*, *рутил*, *ільменіт*, *піроксени*, *амфіболи* і *гранати*.

Уперше ванадій відкрито в 1801 р. мексиканським мінералогом А. Дель Ріо в бурій свинцевій руді. Через три десятки років (1830 р.) шведський хімік Н. Сефсерм виявив новий хімічний елемент у залізній руді з Табергу (Швеція) і назвав його ванадієм на честь давньоскандинавської богині краси — Ванадіс.

Промислове застосування ванадію для легування чавуну і сталі розпочалося лише в 1905 р. Він сприяє видаленню кисню та азоту з чавуну і сталі, підвищує твердість, пружність та опір розриву, знижує масу конструкцій, підвищує зносостійкість, поліпшує зварюваність сталі.

Сплав заліза з ванадієм — ферованадій і його замітники (карван, сольван, ферован, нітрован) — використовують у чорній металургії для легування сталей. Із титан-ванадієвих сплавів виготовляють деталі реактивних літаків і космічної техніки. Завдяки жаротривкості ванадієвмісні сталі застосовують в енергомашинобудування у конструкціях деталей паротурбінних установок великої потужності, газових турбін високого і низького тиску та в атомних енергетичних установках. Легований ванадієм чавун широко використовують у машинобудуванні для виготовлення тих частин механізмів, що працюють із підвищеною напругою. Із сталей, легованих ванадієм, виготовляють швидкорізальні інструменти. Широке застосування знайшли також ванадієві бронзи і мідно-ванадієві сплави. Ванадій не має заміни в титанових сплавах для аерокосмічної промисловості; використовується як каталізатор замість платини, у хімічній промисловості — як каталізатор у процесі крекінгу нафти,

виробництва кислот, анілінових фарб, каучуку, для фарбування скла і кераміки, виготовлення кольорової плівки.

Сировиною для одержання ванадію є екзогенні й ендегенні руди, де він міститься у вигляді домішок в магнетиті, ільменіті, рутилі або у вигляді власних мінералів — роскоеліту, карнотиту, ванадиніту, деклуазиту, кульсоніту, патроніту.

Важливою сировиною для виробництва ванадію є титаномагнетитові руди. Після їх доменної плавки майже весь ванадій переходить у чавун. У процесі переділу чавуну на сталь залишаються шлаки, які містять до 25 % V_2O_5 . Вони піддаються випалу з силвінітом або содою та наступному вилуговуванню з виділенням технічного оксиду ванадію. При сплавленні його із залізом одержують ферованадій. Металічний ванадій отримують карбо-, кальцієво- і магнезієвим відновленням технічного п'ятиоксиду ванадію або термічною дисонацією йодиду ванадію. Для отримання ванадію високої чистоти проводять його рафінування шляхом застосування таких технологій як електроліз розплавлених галогенідів вісмуту, проста і зонна індукція, дугова й електронна плавка у вакуумі.

Серед генетичних типів промислових родовищ ванадію розрізняють магматогенні, вивітрювання, розсипні, осадові та метаморфогенні. Головне промислове значення мають магматогенні родовища.

В Україні відомі незначні за запасами концентрації ванадію в магматичних і метасоматичних породах докембрію Українського щита. На особливий інтерес серед них заслуговують підвищені концентрації цього металу в тальк-серпентин-магнезитових породах інтрузивного покладу Білозерської структури, а також в метасульфатах Конкського району (Запорізька обл.). В останні роки виявлено ванадієву мінералізацію в продуктах метасоматичних процесів, приурочених до залізисто-кременистих утворень Кривбасу, де ванадій є супутньою копалиною на залізородних родовищах, що дозволяє припускати можливість отримання його концентратів. У вигляді елементів-домішок ванадій виявлено також і в осадових оолітових залізних

рудах Керченського басейну.

Потенційно перспективними об'єктами видобутку ванадію як супутнього елемента на теренах України є корінні родовища магматичних апатит-ільменіт-титаномагнетитових руд, алювіальних і прибережно-морських розсипищ циркон-рутилового складу, уран-ванадій-скандієвих метасоматитів у докембрійських комплексах Українського щита (рис. 1). На сьогодні Державним балансом ураховано запаси супутнього ванадію в тринадцяти комплексних родовищах: Стремигородському, Торчинському, Злобинецькому, Малишевському та ін. Дев'ять родовищ розташовані у Житомирській, три — в Дніпропетровській, одне — в Київській областях. Розробляються 6 родовищ. Загальні запаси п'ятиокису ванадію за даними Державного балансу на 01.01.2020 р. становлять 5,5 тис. т за

Рис. 1. Розташування родовищ і рудопроявів ванадію

Умовні позначення. Родовища та рудопрояви: 1 — корінні магматичні апатит-ільменітові і метасоматичні уран-ванадій скандієві: 1 — Коростенська група (Стремигородське, Федорівське, Видибірське і

Торчинське родовища), Корсунь-Новомиргородська група проявів, 3 — Жовторіченське родовище; **2 — розсіпні ільменітові і циркон-ільменітові:** 4 — Іршанська група родовищ, 5 — Малишевське родовище; **3 — осадові буро-залізнякові родовища:** 6 — Керченська група родовищ; **4 — родовища, пов'язані з природними бітумами:** 7 — Дніпровсько-Донецької западини, 8 — родовища Передкарпаття категоріями А+В+С₁ та 316,26 тис. т за категорією С₂. Видобуток у 2019 р. склав 0,27 тис. т [1]. Невеликі запаси ванадію з вмістом V₂O₅ – 0,36 % виявлені також на комплексному уран-ванадій-скандієвому Жовторіченському родовищі. Як альтернативне джерело ванадію з вторинної сировини уваги заслуговують відходи нафтоперегінних і титанових підприємств, золи і пилу ТЕЦ і ТЕС.

Головні ресурси України пов'язані з титаномагнетитовими рудами Стремигородського, Торчинського і Злобинецького комплексних фосфор-титанових родовищ зосереджених у габро-анортозитах Коростенського плутону Волині. Вміст V₂O₅ у рудах цих родовищ становить 0,22...0,25 % [2].

Ванадій міститься і в апатит-ільменітових рудах Федорівського і апатит-ільменіт-титаномагнетитових рудах Кропивницького родовищ Волинського мегаблоку, а також перспективні об'єкти виявлено в габро-анортозитових масивах Корсунь-Новомиргородського плутону Інгульського мегаблоку, де в габроїдах зустрічаються рудні поклади з ільменітом, магнетитом, титаномагнетитом, рутилом і сульфідами. Прояви ванадію також відомі в невеликих дайкоподібних масивах Лихівського габроїдного поясу Криворізького району [3].

Розсіпні прояви ванадію в Україні представлені комплексними алювіальними і прибережно-морськими циркон-ільменітовими та ільменітовими розсіпами, приуроченими до кайнозойського осадового чохла північного і південного схилів Українського щита (Малишевське, Іршанське, Валки-Гацківське родовища). Носіями ванадію є ільменіт, титаномагнетит і рутил.

Уран-ванадій-скандієві метасоматити поширені серед утворень залізистої кременисто-сланцевої формації Жовторіченського, Первомайського і

Ганнівського залізорудних родовищ Кривбасу, де руди приурочені до карбонатно-лужних метасоматичних зон.

Осадіві родовища ванадію представлені керченськими бурими залізними рудами неогенового віку Керченського півострова (Комиш-Бурунське, Ельтиген-Ортельське, Новоселівське та інші родовища), що містять підвищену концентрацію ванадію в оолітових, “коричневих” і “тютюнових” рудах. Загальні запаси ванадію в залізних рудах Керченського півострова оцінюють в 1 млн т.

Значні концентрації ванадію знаходяться у нафтових родовищах Дніпровсько-Донецької западини і Передкарпатського прогину. У золі нафти газоконденсатів цих регіонів вміст металу становить 1...3 %, а в бітумінозних пісках та інших породах — до 0,5 %.

Як джерело ванадію потенційний інтерес, становлять також ванадієвмісні кварц-слюдисті сланці Кривбасу протерозойського віку, вуглецеві сланці Донбасу і менілітові — Карпат, карбонатно-лужні метасоматити й ураноносні альбітити в докембрійських комплексах Українського щита, фосфорити Донбасу, боксити Наддніпрянщини, кори вивітрювання докембрійських і базит-ультрабазитових порід Українського щита, а також вугілля Львівсько-Волинського та Дніпровського вугільних басейнів.

Значні концентрації ванадію (до 15...25 % V_2O_5) містяться в техногенній сировині (зола, шлаки, шлами, пил) ТЕС і ТЕЦ [4], твердих і рідких відходах нафтоперегінних заводів, відходах титанового виробництва, промислових розчинах і “чорних шламах” глиноземних заводів, шлаках металургійних заводів, шахтних водах вугільних і залізорудних родовищ.

Отже, в Україні є певний потенціал організації власного видобутку ванадію як супутнього елемента комплексних родовищ або відходів виробництва титанової сировини, бокситів, шлаків і золи теплових електростанцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мінеральні ресурси України: щорічник (за редакцією С.І. Примушко). – Київ: ДНВП Геоінформ України, 2020. – С. 66.
2. Сивий М., Паранько І., Іванов Є. Географія мінеральних ресурсів України: монографія /М. Сивий, І. Паранько, Є. Іванов. – Львів: Простір, 2013. – 682 с.
3. Паранько І. Мінерально-сировинний потенціал України / І. Паранько, Л. Бурман, С. Ярков. — Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. — 332 с.
4. Панов Б. Техногенные месторождения Донбасса и Украины / Б. Панов // Наукові праці ДонНТУ. Серія: гірн.-геологічна. - 2004. - Вип. 81. - С. 3–7.

ARCHITECTURE

УДК 725.1:339.17(55)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЗЕМНИХ І ПІДЗЕМНИХ ТОРГОВО-РОЗВАЖАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ

Антоненко Ігор Володимирович,
старший викладач
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація. У статті проводиться порівняльний аналіз сучасних наземних та підземних торгово-розважальних комплексів (ТРК) на території України. Надано переваги такого типу закладів, розглянуто недоліки та можливі ризики, запропоновано шляхи запобігання проблемам, які можуть виникати в ході реалізації об'єктів, розглянуто перспективу їх розвитку.

Ключові слова: торговельно-розважальний комплекс, підземні та наземні ТРК, підземні парковки, торговельні рівні, природне освітлення.

Останнім часом активно формуються торгово-розважальні комплекси (далі – ТРК) у підземному міському просторі. Однак одночасно з їх розвитком виникають питання та потреби вирішення функціональної, естетичної, архітектурної організації з метою ліквідації відчуття дезорієнтації. Тому розробка рекомендацій щодо архітектурно-планувальної організації ТРК є актуальною в умовах сучасної України.

У Європі девелопери вважають за краще створювати наземні торгові центри, дотримуючись негласного правила: «не розміщуй під землею те, що можна розмістити над землею». Однак, за умови вдало втіленої концепції та застосування прогресивних бізнес-технологій, підземний торговий центр може

перетворитися якщо не на міську пам'ятку, то, як мінімум, на одне з найпопулярніших місць проведення часу. Як приклад одного з найуспішніших проєктів підземного ТРК у європейській практиці можна назвати «Forum des Halles» – торгово-розважальний комплекс у центрі Парижа (рис. 1).

Ця торгова зона з великим паркуванням розташована на місці колишнього відкритого ринку «Halles», що існував протягом 800 років. Однак, коли в 1969 р. ринок був перенесений на околицю міста, на його місці утворилася пустка, що отримала прізвисько «дірка». Через кілька років було прийнято рішення перетворити його на те, що тепер називають «Forum des Halles» – великий парк, під яким знаходиться багатофункціональний торгово-розважальний комплекс у п'яти рівнях. Під центром розташована найбільша у світі станція метро. На сьогоднішній день «Forum des Halles» є своєрідним містом у місті і має загальну орендовану площу 22 500 м². У центрі розташовані майже 150 магазинів, розважальна частина центру включає величезний кінотеатр (більше 20 залів), басейн, юнацьку бібліотеку, концертний та виставковий зали тощо [1]

Рис. 1. Торгово-розважальний комплекс у Парижі Forum des Halles; арх. П. Берже, Ж. Анзіутті; 1979 р.

Іншим відомим підземним торговим центром Європи є «Castle Mall Shopping Centre», м. Норвіч (Великобританія). Примітний цей торговий комплекс (орендована площа – 35 300 м²) тим, що включає один наземний і два підземні рівні, забезпечуючи за допомогою атриумів доступ природного світла в підземні простори (рис. 2).

Незважаючи на успішне функціонування підземних об'єктів, практика будівництва торгових комплексів під землею для Європи (де спостерігається тенденція збереження культурних шарів) є рідкістю.

Торгово-розважальний комплекс (ТРК) – це комплекс, у якому об'єднуються єдиною концепцією торговий та розважальний центр щодо 1:1, 2:1 відповідно. Це один із найкращих видів симбіозу, адже в такому разі відвідувачів як для торговельного, так і для розважального центру стає вдвічі більше.

Для визначення планувальної структури ТРК запроваджено поняття планувально-пожежної одиниці – ізольованого пожежного відсіку з min 2 евакуаційними виходами [2], площа якого коливається в межах 4-6 тис. м² (залежно від кількості рівнів відсіку) [3].

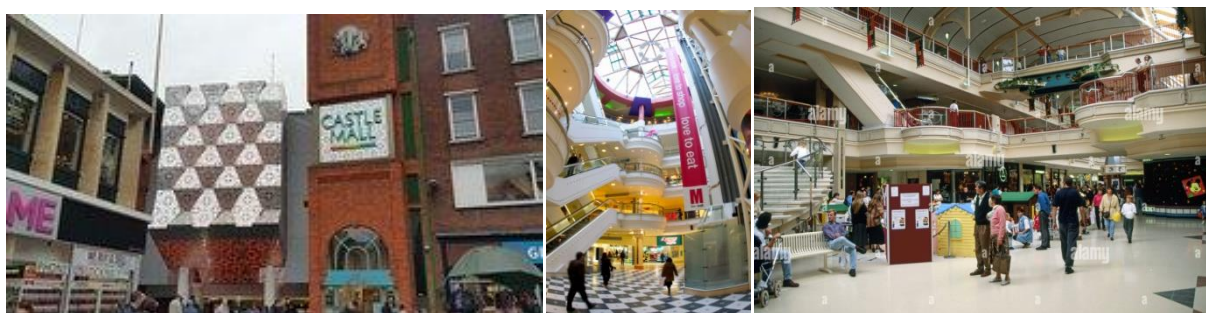

Рис. 2. Торговий центр "Castle Mall Shopping Centre"; м. Норвіч (Велика Британія); 2015 р.

На основі аналізу теоретичних джерел [4, 5, 6] та світового досвіду проектування та будівництва підземних торгово-розважальних комплексів можна виділити наступні архітектурно-планувальні прийоми, характерні для ТРК:

- точковий із фронтальним розкриттям (схема безмагнітна);
- лінійний з фронтальним розкриттям (схеми одномагнітні: Р-подібна, прапорцева; схеми двомагнітні на три, чотири, п'ять планувальних одиниць);
- мережевий з фронтальним розкриттям (схеми тримагнітні: Т-подібна та Г-подібна та чотиримагнітна (Х-подібна схема);
- точковий із внутрішнім розкриттям (чотирьохмагнітна схема Д-подібна) [7, с. 117].

Відмінності між наземними та підземними торговими центрами в основному стосуються особливостей будівництва та проектування. Підземні комплекси створюються «з нуля» – необхідно на певний час закривати

транспортні магістралі, формувати внутрішній простір, отже, нести додаткові витрати та витратити час на тривале узгодження. У разі наземних центрів ця проблема відсутня (за винятком перекладки будь-яких інженерних мереж на будівельному майданчику).

У спорудах, розташованих над землею, під торгові площі доцільно відводити трохи більше 3-х поверхів, оскільки відвідувачі неохоче піднімаються за покупками вище. Підземні комплекси проти наземних мають зазвичай менше рівнів (1 – 2). Тут є важливий психологічний нюанс – це сприйняття підземних торгових центрів потенційними відвідувачами. Людина відчуває певний дискомфорт, перебуваючи під землею.

Ще одним недоліком підземних торгових об'єктів є відсутність архітектурної форми на поверхні, яка акцентує на собі увагу та привертає відвідувачів до торгового центру.

Існує думка, що будівництво підземних торгових центрів коштує девелоперам дорожче, ніж наземних. Насправді витрати на будівництво 1 м² площі торговельного центру в Україні становлять \$500-700 і приблизно однакові для наземних та підземних торгових центрів, хоча, на думку фахівців, підземні комплекси таки обходяться дещо дешевше [8].

Однією з основних причин, через які девелопери «йдуть під землю», є бажання перебувати у центральній частині міста, на перетині основних маршрутів громадського транспорту, особливо метрополітену. Місту підземне будівництво дозволяє зберегти архітектурний вигляд та надає додаткові можливості для економічного розвитку, а у девелоперів використовувати інтенсивні потоки людей та встановлювати високі орендні ставки. Тому девелопер змушений займатися інфраструктурою, розташованою поряд. Торгові комплекси несуть у собі водночас функцію підземного переходу, і на перший план виходить завдання грамотно розподілити, направити і максимально зацікавити людей у відвідуванні торгового центру.

До будівництва підземних центрів висуваються підвищені вимоги щодо питань безпеки та евакуації відвідувачів; виникає більше проблем зі створенням

якісних систем гідроізоляції, вентиляції, опалення та кондиціонування.

Ще однією істотною проблемою функціонування ТРЦ є відсутність природного освітлення, що негативно впливає на здоров'я персоналу, що постійно перебуває там, і не приваблює покупців, яким неприємно усвідомлення факту перебування під землею. Можливості організації освітлення в такий спосіб, щоб мінімізувати негативні характеристики підземного простору, існують. Наприклад, вдале рішення внутрішніх добре освітлених приміщень ТРЦ «Globus» у Києві та наявність у них атриумів створює ілюзію відкритого простору. Сам факт необхідності в наявності природного освітлення найчастіше привносить свіжі рішення для нових проектів, коли під землею розміщують лише допоміжні та технічні приміщення, а також паркінг. Наприклад, у запланованому київському торговельно-розважальному центрі «Квадрат-Аврора» (дільниця кінотеатру «Аврора» на Воскресенці), за попередніми даними, на підземному рівні планується розмістити паркування з можливістю його розширення в майбутньому. А торгово-розважальний центр «Квадрат-Лук'янівка» (друга черга), який доповнить ТРЦ, що вже існує, передбачає створення вражаючого за своїми розмірами атриуму.

Також створення підземного торгового простору потребує організації підземного паркінгу. Іноді будівництво великого підземного паркінгу може дорівнювати загальної кошторисної вартості всього підземного проекту. Проте є ще одна небезпека – це «барражний ефект», який згодом можуть створювати підземні паркінги, підземні торгово-розважальні центри та інші заглиблені споруди. Його суть полягає в тому, що підземний водний потік зустрічає перешкоду штучного походження та змінює свій режим. Грунтові води піднімаються, виникає їхня бічна фільтрація, вода йде під сусідні будівлі, порушується водний баланс, що склався на території, в результаті будівлі можуть деформуватися [9]. Звідси і виникає упередження, що підземний простір транспортних магістралей у центрі міст не варто так швидко віддавати під торгове будівництво. Наочним прикладом є «Метроград» у Києві, наявність

якого під однією з найпроблемніших транспортних зон міста не дозволила організувати там підземну розв'язку, яка могла б значно полегшити ситуацію в даному районі. Показово, що на сьогоднішній день цей факт визнано серйозною містобудівною помилкою [10].

Однак з урахуванням усіх подібних складнощів фахівці продовжують стверджувати, що на сьогоднішній день в цілому вартість будівництва підземних і наземних торгових центрів практично ідентична (ймовірно, вартість створення підземного паркінгу все ж таки не враховується, оскільки відомо, що в Києві жоден з підземних центрів не передбачає наявності власного підземного паркування). У цьому випадку найактуальнішим питанням у девелопменті підземних та наземних ТРЦ є бізнес-технології, що витісняють на другий план будівельні аспекти. Головним елементом стає спільність бізнесів: торгівлі (бутики та якірні орендарі), розважального сегменту (аквапарк, ковзанка, басейн, боулінг, роледром, дискотека, фітнес), а також громадського харчування (фаст-фуд, ресторани). Наприклад, однією з спеціальних пропозицій ТРЦ «Підземна Атланта» (Атланта, США) є стіна для скелелазіння. Очевидно, що в умовах жорсткості конкуренції розважальний «драйвер» тільки посилюватиметься. З цієї причини все більш важливим буде пошук оригінальних архітектурних і дизайнерських рішень, які сьогодні не відіграють ключової ролі в успішності даного бізнесу.

За словами багатьох експертів, у найближчі 2-3 роки у Києві очікується значний приріст торгових площ, які будуть розміщені переважно у спальних районах міста. Варто також очікувати на зниження орендних ставок та збільшення участі операторів даного профілю в регіонах. В Україні нові торговельні та торговельно-розважальні центри, швидше за все, будуватимуть переважно над землею, а через жорстку конкуренцію вони стануть «концептуальнішими». Наприклад, стратегія розвитку мережі ТЦ «Квадрат», сьогодні орієнтована на будівництво наземних торгових центрів у форматі «гіпермаркет-галерея». У той же час існуючі підземні торгові центри є цілком життєздатними. Адже у Києві немає другої площі Слави чи другого бульвару

Дружби народів. Відповідно, ці виключно привабливі транспортні розв'язки з інтенсивним трафіком навряд чи втратять найближчим часом свою актуальність. Конкуренентоспроможність ТЦ «Квадрат – Світ книги» (площа Слави) та ТЦ «Квадрат – Все для дому» (станція метро «Дружби народів») зміцнює також їхня вдало визначена свого часу спеціалізація. Зокрема ТЦ «Квадрат – Все для дому» побудований в історично сформованому місці покупки меблів і його життєвий цикл нескінченний. У регіонах України спостерігається та сама тенденція. Наприклад, у Харкові розробляються проекти будівництва двох підземних торгових центрів, що розташовані під центральними площами міста – Конституції та Свободи.

При влаштуванні в ТРК ряду атриумів, розташованих на одній осі, можливе пристрій одно-або двомагнітної схеми з торговою вулицею на основі торцево-вузлової планувальної одиниці (ТВ-1) та рядової одиниці (Р-4). У такому разі атриуми зазвичай внутрішні, з двох сторін яких розташовані осередки торгівлі та розваг, візуальне розкриття двостороннє внутрішнє. Прикладом одномагнітної схеми з торговою вулицею є підземний комплекс «Globus 1» (рис. 3) на Майдані Незалежності, дворівнева торцево-вузлова планувальна одиниця (ТВ-1) якого має внутрішній атриум і на "–" другому рівні містить "магніт" у вигляді закладів споживання їжі. Площа такої одиниці не перевищує 4 – 5 тис. м², як і площа рядовий одиниці (Р-4) без магніту [7, з. 123].

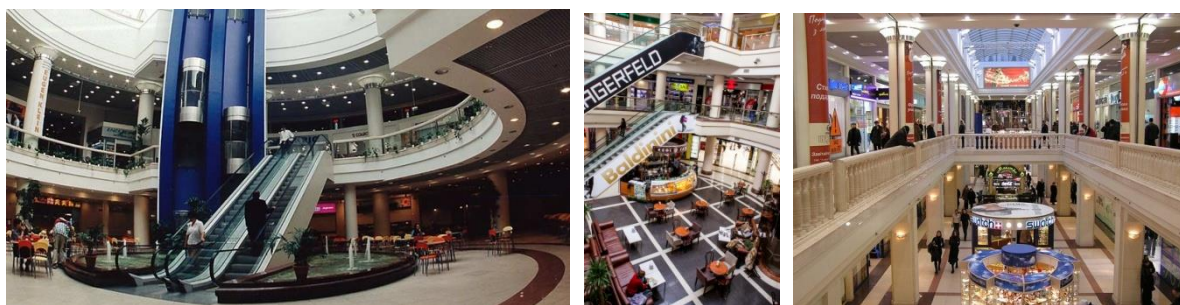

Рис. 3. Внутренние пространства ТРЦ «Globus» в Киеве; 2002 г.

"Globus" був першим підземним торгово-розважальним центром в Україні, розрахованим на розміщення світових торгових марок середнього рівня (рис. 3). Скептичне ставлення з приводу бажання покупців спускатися під

землю долалося самою конструкцією центру та дизайном підземних просторів – високі стелі та атріуми створювали враження обсягу, а велика кількість денного світла, що надходить через скляний купол, змушувало людей забувати про перебування під землею.

Існували також сумніви щодо потоків людей, які мали щодня проходити через підземний центр – який відсоток з них є потенційними покупцями? Сьогодні «Globus» став одним із найуспішніших проектів з погляду відвідуваності та обсягів торгівлі. Грамотне проектування та якісне будівництво даного торгового центру зняло й інші важливі питання, які зазвичай виникають з боку орендарів – доставки товару, безпеки у разі пожежі та інших подій.

Цікавим прикладом є поворотно-вузлова двопроточна одиниця ПВ підземного ТРК „Метроград” від Бессарабського ринку до ст. м. Льва Толстого. Комунікаційна схема дворівневого пожежно-планувального відсіку складається із двох перпендикулярних пішохідних вулиць, на перетині яких утворився внутрішній атріум, створивши внутрішнє візуальне розкриття [7, с. 120].

Трирівнева (дворівнева) рядова одиниця (Р-3), відсік з площею близько 5 тис. м², зазвичай на „–” першому рівні пов'язується з іншими відсіками, а на „–” другому та третьому рівнях має елемент тяжіння, наприклад, центр розваг, фудкорт. Досить часто пішохідна вулиця переходить до внутрішнього атріуму, створюючи внутрішнє двостороннє візуальне розкриття. До двох евакуаційних виходів обов'язково додаються вертикальні комунікації. Вдалим прикладом такої планувально-пожежної одиниці є проект підземного пішохідного переходу з нежитловими приміщеннями торгово-виставкового комплексу під проїжджою частиною вул. Володимирській на ділянці від вул. Л. Толстого до бульвару Т. Шевченка, розроблений в архітектурній студії „Ю. Мельничука” (ДАП Мельничук) [7, с. 120].

Висновки. Відмінності між наземними та підземними торговими центрами в основному стосуються особливостей будівництва та проектування. Підземні комплекси створюються «з нуля», тому виникають додаткові витрати

та витрачається час на тривале узгодження. Підземні комплекси в порівнянні з наземними мають зазвичай менше рівнів.

До будівництва підземних центрів висуваються підвищені вимоги щодо питань безпеки та евакуації відвідувачів; виникає більше проблем із створенням систем гідроізоляції, вентиляції, опалення та кондиціонування. Існує небезпека "барражного ефекту". Ще однією суттєвою проблемою є відсутність природного освітлення. Також створення підземного торгового простору потребує організації підземного паркінгу, що підвищує вартість підземного проекту. В Україні нові ТРК, швидше за все, будуватимуть переважно над землею. У той же час існуючі підземні торгові центри є цілком життєздатними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Торговий центр Forum des Halles под навесом La canopée. – URL: <https://ru.france.fr/ru/paris/article/la-canopee-parij>
2. ДБН В.1.1-7-2002. УкрНДІПБМВС України. Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва. – На заміну СНіП 2.01.02-85*; Введ. 01.05.2003. К.: Держ. Комітет України з буд-ва та арх-ри, 2003. – 41 с.
3. 1. Будинки і споруди. Громадські будинки і споруди. Основні положення: ДБН В.2.2-9-99 – К.: Держбуд України, 1999. – 53 с.
4. Ежов С. В. Архитектурное формирование информационно-распределительных пространств общественно-торговых комплексов: Дис... канд. Архит.:18.00.02 / Киев ЗНИИЭП. – К., 1983. – 221 с.
5. Супрунович Ю. О. Об'ємно-просторова організація торговельних комплексів на основі реновації промислових будівель / Дис... канд. архіт. 18.00.02 / КНУБА. К., 2007 – 120 с.
6. Канаян К., Канаян Р., Канаян А. Проектирование магазинов и торговых центров. – М.: Юнион-Стандарт Консалтинг, 2005. – 416 с.
7. Праслова В. О. Архітектурно-планувальна організація підземних торговельно-розважальних комплексів / В. О. Праслова // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2008. – № 15. – С. 115-123. – Режим

доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2008_15_16.

8. Честнейша Т. Керуюча активами ЗАТ «Квадрат-Україна». – Архів видавничого дому «Commercial Property» 2021. – URL: <https://commercialproperty.ua/cp-articles/alternativa-nazemnoy-torgovle/>

9. Рибін В.Ф., старший науковий співробітник Інституту геологічних наук НАН України, гідрогеолог. – Архів видавничого дому «Commercial Property» 2021. – URL: <https://commercialproperty.ua/cp-articles/alternativa-nazemnoy-torgovle/>

10. Маліборська Г. Глава відділу торговельної нерухомості «Colliers International». – Архів видавничого дому «Commercial Property» 2021. – URL: <https://commercialproperty.ua/cp-articles/alternativa-nazemnoy-torgovle/>

**ОСОБЛИВОСТІ РЕКОНСТРУКЦІ САДУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА В
РАМКАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ М. ХАРКОВА**

Капустіна Марія Євгенівна

Яслік Аліса Олександрівна

здобувачі вищої освіти факультету «Архітектури»
Харківської державної академії дизайну та мистецтв

Науковий керівник

Фоменко Оксана Віталіївна

кандидат архітектури

старший викладач кафедри «Архітектура»

Харківської державної академії дизайну та мистецтв

Україна

Анотація: у цій статті йдеться про сучасну реконструкцію і розвиток саду ім.Т.Г.Шевченко у м. Харків в світлі втілення позицій сталого розвитку сучасних міст.

Ключові слова: рекреаційне середовище, парк, реконструкція, фонтан, сталий розвиток міст.

Вступ Незважаючи на переваги міського життя, міське середовище для людей є штучним і в багатьох випадках воно відірване від природного середовища. Це негативно впливає на здоров'я населення через забруднення атмосферного повітря, дефіцит сонячного проміння, води, а також через скупченість населення, недостатність зелених насаджень тощо. Також небезпеку для здоров'я людей у місті становлять шумові, вібраційні навантаження, транспортні проблеми, вплив електричних, магнітних, іонізаційних полів, що супроводжує міське життя.

У сучасному світі вже роблять певні кроки для вирішення цієї глобальної проблеми. Її розглядають з позицій сталого розвитку. Сталий розвиток - це загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між

задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Позиціям сталого розвитку присвячені роботи таких теоретиків і вчених, як Н. Джорджеску-Рогена, Г. Дейлі, Лейзеровіч А. А., Кейтс Р. В., Перріс Т. М., Хулс Дж. М., Мезенцев К. [1] і інші. В умовах сьогодення динамічно розвиваються саме міста із сценарієм сталого розвитку (міста сталого розвитку). Це робиться за рахунок економіки знань, економіки вражень, креативної економіки, зеленої економіки, які сприяють тому, щоб зробити міста безпечними, екологічно стійкими та більш привабливими [1].

Проблеми розвитку людських поселень із одночасним збереженням екологічної безпеки на планеті винесено на міждержавний рівень. Протягом останніх 50 років було прийнято ряд глобальних угод, що підтверджують зацікавленість всіх країн світу у збереженні екосистем планети. Так, наприклад, у вересні 2015 року у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку. Підсумковим документом Саміту став документ “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року”, на якому було затверджено 17 цілей сталого розвитку (ЦСР). А саме: подолання бідності; подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією; забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх; створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям; скорочення нерівності; забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;

забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття; сприяння побудові миролюбного и відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях; зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Згідно концепції сталого розвитку України, затвердженою президентським Указом, її основою є паритетність відносин у триаді: людина-господарство-природа [2]. Шляхи досягнення цього паритету різні для кожного населеного пункту. Харків як один з найкрупніших міст України також намагається робити заходи для приближення до цього паритету. В рамках цієї концепції для Харкова одним з прикладів реалізації цілей сталого розвитку можна вважати реконструйований з урахуванням сучасних поглядів на екологічні засади центральний парк – сад ім. Т. Г. Шевченка. Він є прикладом внеску українських урбаністів та архітекторів в ідею стійкого розвитку міст.

Завдяки останній реконструкції, міський сад набув рис, характерних для сучасних об'єктів рекреаційного міського середовища, що виражається рядом реорганізацій рішення його зонування, а саме:

- створення у внутрішньому середовищі саду або парку вільних просторів: з одного боку це простори, які стимулюють нові види діяльності та

сприяють комунікації, а з іншого боку- це зони, які дають паркової рослинності вільно розвиватися;

– пом'якшення кордону між міською забудовою та парком: смуга кордону поступово стирається завдяки інтеграції міста в парк і парку в міське

середовище. Підтвердженням цього є розташовані в парковій зоні об'єкти багатофункціональних міських комплексів, якими є кіноконцертна зала «Україна», дельфінарій, зоопарк, а також міські кафе і ресторани;

– створення поблизу парку так званих «зелених стоянок» для автомобілів із використанням найсучаснішого обладнання для цих зон.

Для аналізу сучасного становища з благоустроєм цієї центральної зони відпочинку Харків'ян, варто відслідкувати його хронологічні характеристики. Історія саду починається з 1804 року, коли тут були посаджені перші дерева засновником Харківського національного університету В. Н. Каразіним.

Університетський сад, який до революції називався садом ім. Шевченка, був спочатку природною дібровою, від якої нам у спадок залишилося близько 20 велетнів – дубів. Вони зараз вважаються пам'ятками природи і знаходяться під державною охороною.

Університетський сад складався з двох частин: ботанічної (для навчальних та наукових цілей) та загальнодоступної, що була спланована в англійському ландшафтному стилі (Рис. 1). Саджанці для нього привозилися з Криму та Білої Церкви (маєтку графині Браницької) [3]. Сад був оточений високою кам'яною огорожею з декоративними ґратами.

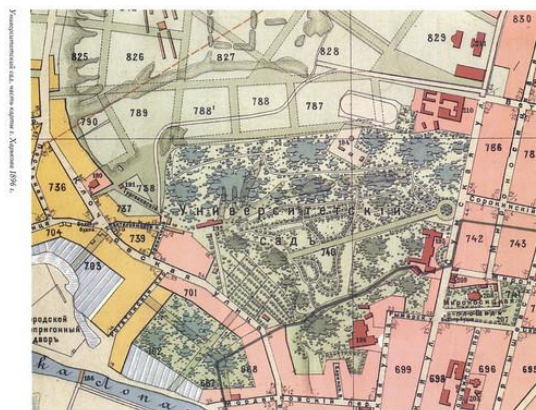

Рис. 1 Карта Університетського саду

У 1808 році науково-дослідницька частина саду була розширена за рахунок зведення астрономічної обсерваторії, а у 1896 році на території парку було відкрито Харківський зоологічний сад – перший в Україні та третій у Російській імперії.

У 1935 році Університетський сад було перейменовано на честь великого українського поета, Тараса Григоровича Шевченка, якому був урочисто відкритий на центральній алеї саду пам'ятник-скульптор М.Г. Манізер (Рис. 2).

Рис. 2 Пам'ятник Т.Г. Шевченку у м. Харків. Скульптор М.Г. Манізер

Друга світова війна завдала парку істотних збитків, знищивши більшу частину колекції рослин.

До 300-річного ювілею парку архітектор О.С. Маяк та інженер Ф.І.Савускан подарували місту каскадні сходи (Рис. 3). Було спроектовано сходи до вулиці Клочківській [5]. Сходи були вирішені в комплексі з декоративними скульптурами левів, вазами для рослин і каскадним фонтаном. Зараз- під час останньої реконструкції- цю зону повністю перероблено. У 1967 році центральна алея парку прикрашено фонтаном, (архітектор-Б.Г. Клейн), а з 1977 року фонтан став світло-музичним.

Рис. 3 Каскадні сходи

Сад ім. Т.Г. Шевченка, як свідчить історія його створення і сьогодення, з самого початку є багатофункціональним, оскільки він складається з декількох

Рис. 6 Реконструкція “Каскада” 2021р.

Поновлено також комунікації, мережі зовнішнього освітлення, несучі конструкції та зливну каналізацію. Враховуючі нові реалії сучасного ландшафтного дизайну для міських просторів – з позицій створення безпечного біопозитивного середовища - було організовано систему автоматичного відеоспостереження, декоративне підсвічування та систему музичного супроводу фонтану. У парку з'явилися скульптури художнику Іллі Рєпіну, театральному режисеру Лесю Курбасу, співаку та кіноактору Марку Бернесу, академіку Володимиру Вернадському, акторці Клавдії Шульженко, композитору Ісааку Дунаєвському. Проект було реалізовано за ініціативою Харківського міського голови групою харківських художників, серед яких – Катіб Мамедов та Олександр Рідний.

Серед масштабних реконструкцій заплановано провели повну перебудову фонтану "Каскад"(Рис. 6), який перетворився у сходи з пандусом, та штучне озеро в парку (Рис. 7) [6]. Саму паркову зону більше озеленено – посаджено нові дерева, облаштовано клумби та газони. Внизу та вгорі сходових маршів "Каскаду " побудували два нові фонтани та реконструювали старий – на верхній терасі. Збільшено кількість декоративних дерев та чагарників вздовж маршів.

Рис. 7 Штучне озеро з цікавими рослинами “ірга” у горщиках

У парку влаштовано арт-об’єкти - зелений лабіринт і “Арку закоханих”, що свідчить про використання сучасних тенденцій в оформленні рекреаційних міських просторів. Оскільки Харків є найбільшим містом Землі на 50-ї паралелі, у жовтні 2010 в саду відкрито пам'ятний знак «50-я паралель», причому сама широта у вигляді лінії викладена на тротуарному покритті парку.

Висновок Таким чином, реконструйований центральний зелений суспільний простір, яким є сад ім. Т.Г. Шевченка, демонструє м. Харків як сучасне місто, яке розвиває свої комунікативні і рекреаційні зони на засадах сталого розвитку.

При цьому можна побачити тенденцію все більшого тяжіння сучасних міських центрів до створення біопозитивного простору, до екологічності та інклюзивності в ландшафтному урбанізмі Харкова. На прикладі реконструкції саду простежується те, що поліфункціональні території зелених міських просторів набувають все більшої диверсифікації, що сприяє гуманізації великих міських центрів України і її приверженості розвивати свої урбанізовані території згідно концепції сталого розвитку міст планети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін; монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої, - К.: «Фенікс», 2017.- 438с.
2. Указ Президента України №722/2019[<https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>]

3. Історія саду ім. Т.Г. Шевченка
[<https://ngeorgij.livejournal.com/1204.html>]
4. Реконструкція саду Т.Г. Шевченка
[<https://mykharkov.info/catalog/park-im-shevchenko.html>]
5. Фонтан “Каскаду” [<https://kharkov.moygorod.ua/ru/news/920/>]
6. Реконструкція “Каскаду” [<https://www.city.kharkov.ua/ru/news/-42473.html>]

**АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ У ПРОЕКТУВАННІ
ТА РЕСТАВРАЦІЇ ПАРКІВ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Трохимчук Віталіна Василівна

Магістрант

Львівський національний аграрний університет

Березовецька Ірина Андріївна

Кандидат архітектури, в.о. доцента кафедри архітектури

Львівський національний аграрний університет

м. Дубляни, Україна

Анотація: в наслідок стрімкого технологічного розвитку населені пункти у своїй більшості страждають від нераціонального розподілу територій та нестачі озеленення. У статті проаналізовано вплив індустріалізації на міста загалом та парки зокрема. Запропоновано шляхи вирішення проблем пов'язаних з відновленням існуючих та створенням нових міських паркових зон.

Ключові слова: парк, садово-паркове мистецтво, населений пункт, озеленення, урбанізація, міський ландшафт, природне середовище.

Сучасний стан населених пунктів, особливо міст-мільйонників підданий максимальній урбанізації. Головним мотором цього процесу став технологічний прогрес. Як наслідок індустріального розвитку, ми почали стикатися з нестачею місць для спокійного та тихого відпочинку та прогулянок в умовах мегаполісів. За останні два століття міста змінилися до невпізнанності. Провідними проблемами стали хаотична забудова, невідповідність споруд зонуванню, відсутність конкретного перспективного плану розвитку населених пунктів, нерівномірний розподіл напливу людей з прилеглих територій у міста. Порівняно з попередніми століттями кількість мешканців зросла у кілька разів, сягнувши від 200 до 300 тис. осіб у найбільших містах того часу, таких як Париж, Москва, Лондон та ін. Особливого значення починають набувати

заходи, спрямовані на регулювання природокористування. Відповідні законодавчі та нормативні акти спрямовані на охорону лісів від вирубки, створення заповідних лісів, регулювання полювання, створення рибних угідь. Були випущені спеціальні укази щодо використання прилеглих до міста територій для створення садів та збереження природного середовища. Проте всі ці заходи не змогли суттєво оживити міське середовище. Стан здоров'я міста залишився незадовільним. Найбільшого розквіту промислова революція досягла в період великих географічних відкриттів, набирають потужності нові прогресивні капіталістичні відносини, що призвело до швидкого зростання і розвитку промисловості і міст. Усе це негативно вплинуло на гармонію людини з природою [1].

Процес розвитку сучасних міст залежить не тільки від зростання їх чисельності. Міста зазнають також і якісних змін – у різних частинах світу є величезні мегаполіси – міські агломерації з великою кількістю населення. Їхня територія займає сотні квадратних кілометрів, поглинаючи сусідні села, утворюючи величезні урбанізовані території, що простягаються на сотні кілометрів. Швидке розширення урбанізованих територій, відомих як мегаполіси, свідчить про те, що цей тип поселень буде переважати в наступному столітті. Враховуючи екологічний аспект такого явища нашого часу – урбанізації, взаємодія між містобудівною структурою та навколишнім природним середовищем є найбільш очевидною [2].

Індустріалізація і нерозривна з нею урбанізація створюють вкрай несприятливі умови для громадян, що проявляється в збільшенні щільності населення і нестачі територій, які можна було б відвести під озеленення. Тому в цей період з'явився системний підхід до вирішення міських ландшафтних проблем. Поширюється екологізація, приймаються міри для протидії промислового забрудненню повітря і води. Для цього необхідно забезпечити озелененими територіями всі структурні частини міста. Однак це непросто виконати капіталістичним містам. Капіталізм прийшов у соціальне життя, але планування міста зберігає архітектуру середньовіччя. Озеленення з'являлося на

місці будівель, котрі були знесені або знищені пожежею, або на місці колишньої оборонної міської стіни.

Реалізовано два основні можливі варіанти озеленення міської території:

- перший шлях веде до появи англійського скверу;
- другий – французький бульвар.

Бульвар, завдяки своїй лінійній структурі, тісно пов'язаний з лінійним розташуванням доріг і вулиць надихнув на створення ще одного варіанту – озеленення безпосередньо вулиць.

Як у різних куточках світу, так і в Україні, садово-паркове мистецтво зазнало значних змін у індустріальну епоху. Основною проблемою історичних парків є те, що вони опинилися в масиві міського середовища, яке постійно змінювалось. Слід зазначити що паралельно із впливом індустріалізації Українські історичні парки зазнали і ідеологічного впливу радянської моделі розвитку. Значна частина парків частково або повністю втратили свій історичний облік та були перейменовані. Звичайно не можна було сказати, що радянська нанесла не виправну шкоду. При зміні назви та функціонального значення парку, все ж збереглося історичне планувальне ядро [3].

Також у планувальній структурі міст з'являються великі площі із численними клумбами, алеї із висадженими деревами та паркові структури по периметру міст, які значно знижують вітрове навантаження. Дуже багато міст були збудовані з нуля і мали комплексний генеральний план із перспективами розвитку та розширення міста. Такі населені пункти містили в собі відведені території під озеленення та часто втілювались в життя. Завдяки колективізації, люди дбали та вдосконалювали видове різномаяття рослинності в садах та парках. Наприкінці 20 століття парки зазнали деградації в об'ємно-просторовій структурі. В першу чергу на це впливала поступова сільватизація, яка перетворила паркові і лучні структури у лісові. Зменшилось різномаяття видів дерев, кущів та квітів. Ландшафтна виразність пейзажних парків загубилася у відсутності доміантних та другорядних елементів композиції, а паркові

комплекси стали більше нагадувати ліс. Тому в даний час важливим є відновлення галявин, досягнення гармонії різних видів рослин та підвищення естетичної цінності загального вигляду паркових структур у містах [4, 5].

Комплексне озеленення населеного пункту створює умови для комфортного проживання населення, а його композиційна структура покращує естетичний та художній вигляд міста, а також архітектурно-просторове сприйняття міського ландшафту. На жаль, за сучасних умов при озелененні великих міст виникатимуть проблеми залежно від характеру розвитку та умов самих населених пунктів. Перша проблема – це нерівномірне озеленення в межах території міста, а на деяких ділянках відсутні усі види озеленення. Так, висаджувати зелені насадження навколо промислових центрів міст дуже важливо, а в сучасних умовах це майже не реалізується. Крім того, окрім лісопарків, парків і садів, у міських зонах недостатньо невеликих зелених насаджень – бульварів, скверів. Ця проблема особливо яскраво проявляється в статистиці та картографічному аналізі озеленення. Так, загальний показник озеленення міста може бути досить високим. Проте, при картографічному аналізі видно, що найбільшу частку цих показників складають лісопарки, які оточують місто та включені в склад зеленої зони міста, тоді як центральна частина міста, сельбищні та промислові території забезпечені зеленими насадженнями недостатньо. Реставрація старих та створення нових територій зайнятих зеленими насадженнями проходить необдуманно та несистематично.

Для подальшого інженерно-планувального забезпечення міських парків та скверів якісною інженерно-транспортною інфраструктурою визначені ємності по відвідуванням в «годину-пік». Відповідно вимог ДБН 360-92**, (п.5.6), допустиме навантаження для парків та скверів – 100 осіб/га. Запропонована кількість рослин на об'єктах є рекомендаційною згідно нормативних документів. За нормативами орієнтовна кількість видів зелених насаджень на об'єктах благоустрою зеленого господарства на 1 га території має співвідношення, представлене у таблиці, що наводиться нижче.

Основний напрямок реконструкції – збагачення асортименту дерев і

кущів, введення видів найбільш стійких до шкідливих викидів у повітря, облаштування місць для короткочасного відпочинку як тихого, так і активного.

Цей підхід забезпечить початок робіт по перспективному озелененню і створить можливість на майбутнє використання в озелененні більшого різноманіття в асортименті, бо загальна політика міста, в кінцевому результаті, повинна бути направлена на створення неповторного, різнобарвного та ошатного вигляду площ, вулиць та мікрорайонів міста, тому запропонований асортимент направлений на виконання саме такого завдання. В процесі реконструкції або капітального ремонту значний об'єм робіт повинен буде займати і зніс зелених насаджень, у першу чергу будуть вирубатися пригнічені, пошкоджені, аварійні дерева. Вирубка певної частини дерев буде пов'язана з розкриттям простору для створення перспектив, видових точок і відкриття найбільш декоративних дерев і галявин [6].

Таким чином введення нових тенденцій і методів в парковому будівництві та архітектурі дає нові можливості для створення естетичного, функціонального та комфортного середовища. При цьому не порушуючи існуючий зв'язок між всіма компонентами системи міста та природи. Досягнення гармонії усіх елементів навколишньої природи забезпечує відновлення певного балансу чуттєво-емоційного розслаблення та психологічного здоров'я людини. Безперечно в сучасному ритмі потреба людини в рекреації буде постійно зростати, тому в майбутньому парки будуть перетворюватися в потужні культурні центри відпочинку та розрядки психічного та фізичного напруження людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРА:

1. https://tourlib.net/statti_ukr/kobanec.htm
2. https://pidru4niki.com/68481/ekologiya/mista_industrialnoyi_epohi
3. http://www.idak.vn.ua/images/PDF/zel_bud/Landscape.pdf
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-formuvannya-vidkritih-prostoriv-u-peyzazhnih-parkah-tsentralnoyi-chastini-ukrayini/viewer>

5. <http://visnyk-odaba.org.ua/2020-81/81-2.pdf>

6. Ковальський В.П. Фактори, що впливають на формування та розміщення садово-паркових об'єктів / В.П. Ковальський, І.В. Вітюк // Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві. – 2016. – № 2. – С. 69-73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stmkb_2016_2_13.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС І, ЯК НАСЛІДОК, НА АРХІТЕКТУРУ БУДІВЕЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Юраш Василь Васильович

магістрант,

Львівський національний аграрний університет

Березовецька Ірина Андріївна

Кандидат архітектури, в.о. доцента кафедри архітектури

Львівський національний аграрний університет

м. Дубляни, Україна

Анотація: Освіта завжди займала вагоме місце як в житті людини, так і в житті суспільства. З плином часу в кожній країні виникали свої освітні системи, всі вони були зосереджені на наданні освіти якомога більшій кількості громадян. Історичні джерела вказують на те, що в усіх цивілізаціях були майже однакові системи освіти, які мали на меті надати базових знань в математиці, читанні та письмі. Зі зростанням наукового прогресу до цих основних дисциплін додавались нові [1]. Тисячолітній досвід розвитку освітнього процесу привів до його систематизації. Тісні взаємозв'язки між державами дозволяють обмінюватись накопиченим досвідом в різних сферах діяльності людини, що в свою чергу штовхає прогрес вперед.

Ключові слова: освітній процес, навчальні заклади, інновації, модернізація системи освіти, архітектура закладів освіти.

Рівень розвитку освітніх систем, досягнутий сьогодні в розвинутих країнах світу, є вагомим чинником їх інтелектуального, економічного, соціального, науково-технічного, інноваційно-технологічного і культурного розвитку, що значною мірою забезпечує цим країнам стабільність і еволюційний характер розвитку, дозволяє удосконалити життєустрій, поглиблювати демократичні процеси, поступово підвищувати духовний і матеріальний рівень мирного, творчого життя населення – головної мети

прогресивного розвитку людини і суспільства.

Україна, у контексті світової спільноти, вдосконалює освітній процес, орієнтується на майбутню професійну діяльність. Ефективному вирішенню проблем гуманізації і демократизації українського суспільства сприятиме модернізація системи освіти в контексті європейських вимог, її структурне та змістове оновлення. Реалізація нових напрямів розвитку освіти потребує використання інноваційних технологій, творчого пошуку нових чи вдосконалених концепцій, принципів, підходів до освіти, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управління освітнім процесом, а також передбачає визначення низки педагогічних умов ефективного процесу підготовки майбутніх фахівців. Це і є виконання Закону України «Про Освіту», де говориться: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями».

Завдання школи – навчити жити. Ми повинні виховувати людину, здатну створити своє власне життя, здатну до самовизначення. Учні, які раніше озброювались лише системою знань, умінь і навичок, нині повинні бути підготовлені до життєдіяльності, здатні активно і творчо працювати, діяти, саморозвиватися та вдосконалюватися інтелектуально, морально і фізично [2].

Формування життєвих компетентностей – це цілісний, поступальний процес, який виражається у залученні дитини до соціального досвіду, засвоєнні нею вже існуючих у суспільстві форм і видів діяльності. Розвинена і сформована особистість – це активний творець свого життя.

Сучасна школа повинна намагатися якомога більше готувати випускника школи для сучасного життя та діяльності. Життєві компетентності повинні давати можливість випускнику сміливо зустрітися з дійсністю, зайняти своє місце в житті, бути успішним. Слід зауважити, що тема дослідження

педагогічних технологій вже набуває все більшої актуальності у зв'язку з необхідністю кожної з технологій пройти шлях модернізації в умовах істотної зміни одного з основних елементів дидактичної системи – засобів навчання у зв'язку зі зміною засобів пошуку, зберігання і виробництва інформації [3].

Час та інноваційні підходи вносять корективи не тільки в структуру освітнього процесу, а й докорінно змінюють і архітектуру закладів освіти. Більшість, почувши слово школа, уявляють велику прямокутну будівлю з великою кількістю приміщень, всередині – парти, дошка, вчительський стіл. Таке стереотипне бачення засіло в головах багатьох. Та чи воно справедливе [4]?

Авторів, які працюють над проблемою історико-архітектурної складової соціального середовища не так багато. Так, К. Лінч, сучасний англійський культуролог, автор теорії візуального сприйняття міста пише: «Ми зберігаємо сучасні знаки минулого і регулюємо сьогодення, щоб здійснити свої уявлення про майбутнє». Він вважає, що основою формування середовища є критерій історичної достовірності. Відомий британський урбаніст Ч. Лендрі, фахівець з культурної політики і міського планування, в книзі «Креативне місто» називає культурну спадщину сумою творчих зусиль минулого, а результати творчості – механізмом, який дозволяє суспільству розвиватися, еволюціонувати. Архітектурний світогляд, як відповідь на виклик часу, вбирає в себе його потреби, запити, інтереси і цінності, на основі чого складаються нові підходи до «підкорення» простору і його організації, що виражається у використанні певних методів, матеріалів, форм, інтервалів, ритмів. Трансформація архітектурного світогляду лежить в основі руху архітектури, яке видається не простою зміною архітектурних стилів і інженерних конструкцій, але «втіленням духу епохи», її культурної парадигми, в чому і полягає опосередкований вплив філософського світогляду на створення архітектурного простору. Архітектурним простором можна назвати середовище проживання людини, сформовану в результаті діяльності товариства, тобто сукупність архітектурних об'єктів, що знаходяться у взаємодії між собою. Архітектурний

простір в цілому і його окремі об'єкти мають функціональність, яка повинна відповідати соціальним процесам, їх змісту і динаміці, ритму соціального життя, соціальної спрямованості діяльності споживача і його естетичним ідеалам [5]. Слід зазначити, що особливості сприйняття архітектурного простору на рівні повсякденної свідомості продиктовані специфікою соціокультурного простору, в рамках якого він формується. Архітектурний світогляд трансформується відповідно до потреб суспільства та ступеню відповідності їм системи архітектурних об'єктів, що становлять архітектурний простір. Функціональна відповідність архітектури соціального життя є її найважливішою характеристикою, хоча і вельми рухомою. Це багато в чому обумовлено «плинністю» сучасного суспільства. Як зазначав У.Бек, «плинна» сучасність визначається високими темпами соціальної динаміки, передумови і проміжні результати якої невловимі.

Специфіка кожного освітнього закладу, які входять до єдиного комплексу, вимагає індивідуального підходу в облаштуванні територій довкола кожного такого закладу. Разом з тим, загальна територія є одним з найвагоміших інтегруючих факторів, що формують архітектурний стиль і середовище усього освітнього комплексу [6]. Тому важливо визначити, які з елементів облаштування території комплексу є індивідуальними для кожного закладу, а які можуть бути загальними [7].

XXI століття характеризується вільним безкоштовним доступом до інформації, як запорука для подальшого розвитку науки, освіти та суспільства, інтеграція в світову спільноту. «Відкритий доступ» (Open Access) – це безкоштовний онлайн-доступ до наукових статей, монографій, дисертацій та іншої наукової документації, розташованої в Інтернеті, з правом читати, завантажувати, копіювати, шукати і таке інше, тобто використовувати з будь-якою законною метою без фінансових, юридичних та технічних перешкод, безкоштовний онлайн-доступ до наукової інформації та вільне використання таких ресурсів для досліджень, навчання та інших законних цілей. Отже, застосування у навчальному процесі та освітньому менеджменті

технологій відкритої освіти має позитивний вплив на реформуванні різних сфер освітньої діяльності. Це впливатиме на відповідність системі освіти вимогам часу, на її ефективність та якість, модернізацію, відповідність міжнародним стандартам. Державна підтримка присутня при освоєнні сучасних інновацій, методів, широкому використанні інформаційно-комунікаційних технологій, а також для поступального впровадження інструментів відкритої освіти в навчальний процес [8].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/144117.pdf>
2. <https://stetsivka-school.e-schools.info/pages/formuvannja-zhittvih-kompetentnostej-osnovna-vimoga-unsh>
3. Жерностак І.П., Трохименко В.М. Ліцеї, гімназії, колегіуми в системі освіти України. – К.: Київ-Житомир, 2005.
4. Дячок О. М. Автореф. дис. канд. архіт.: Принципи формування архітектури шкіл з нетрадиційними методами навчання. – Київ, 2000.
5. Сьомка С. В. Автореф. дис. канд. архіт.: Архітектурно-планувальна організація будівель ліцеїв та гімназій. – Київ, 1996.
6. Гельфольд А. Л. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений. – М.: Архитектура – С, 2006.
7. ДБН 2.08.02-89 * Громадські будівлі та споруди.
8. <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1593>

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 372.881.111.1

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE ORAL SPEECH SKILLS OF MIDDLE-LEVEL SCHOOL STUDENTS IN THE FRAMEWORK OF DISTANCE LEARNING

Kopjasarova U. I.

Candidate of Sciences in Pedagogy,
associated professor
Karaganda Buketov University
Karaganda, Kazakhstan

Imanova A. K.

Master's student
Karaganda Buketov University
Karaganda, Kazakhstan

Karimova D. R.

Student
Karaganda Buketov University
Karaganda, Kazakhstan

Abstract: the article is devoted to the study of the development of speaking skills in distance learning. Speaking is one of the most essential types of communicating. Many researchers believe that the main problem in learning foreign language speaking skills is overcoming the language barrier, which is common for almost all students. The most important part of such training is live communication according to a special curriculum.... A brief description of speech activity is presented in the work. From classical to modern basic teaching methods have been studied. And also dialogical speech is presented. Listening is both a goal and, of course, a learning tool. The teacher's speech, common commands, short messages are subject to complete and at the same time accurate understanding. In this case, it is

necessary to provide students with adequate and most comfortable conditions for oral speech practice, the use of which will allow them to perceive foreign language information with minimal difficulty. When developing a dialogical speech skills visual, auditory, verbal, non-verbal support is important. The teacher should do his best to enrich and improve learners' speaking skills.

Keywords: dialogic speech, oral speech, direct method, classical method, distance learning.

The purpose of the work is the development of skills in foreign language oral speech during distance learning.

Relevance of the work due to the introduction of distance learning into the educational system of Kazakhstan through the use of modern pedagogical technologies.

The object of the research is improving speaking while learning English.

The subject of research is the use of modern technologies in order to improve the efficiency of oral speech in the study of the English language.

Research objectives:

- 1) Analyze the general characteristics of speech activity;
- 2) Study the 4 basic methods of teaching a foreign language;
- 3) Reveal characteristics of dialogical speech.

Introduction. The primary task in organizing distance learning in foreign languages should be the creation of the most comfortable virtual environment for all participants in the educational process, which should have a friendly interface and a convenient mechanism that provides feedback. It should also be noted that a foreign language and distance learning have a common specificity, the features of which are the remote interaction of all participants in the educational process and a large amount of independent work, a certain interactivity, various pedagogical technologies, strict selection and structuring of educational material [1, p 260].

Speaking is one of the most complicated parts of learning a foreign language when learning English. Many researchers believe that the main problem in learning

speaking skills is overcoming the language barrier, which is common for most students. The most important part of such training is live communication in a special curriculum, where the teacher, while maintaining a conversation with the student, points out certain mistakes and corrects them, using various topics of conversation [2, p 255].

The psychological structure of speaking can be expressed in four phases:

1) Encourage-motivational. It is necessary to determine the main motive and, of course, a specific goal that creates a person's need for communication.

2) Analytical-syntax. The interior design mechanism of the utterance can provide word selection and general grammatical prediction.

3) Executive power. Sound and intonationally comprehensible design of thought.

4) Control assumes that students have standards, kripps are formed during the study of language practice [3, p 40].

It is also necessary to note how important are comfortable conditions for working with language materials, the choice of a convenient pace for the effective fulfillment of tasks and at any time to have access to a wide range of information resources on the network. Thanks to the Internet, a powerful motivational basis is created, which allows students to study the program material most successfully in comparison with the usual learning conditions. It is a well-known fact that one of the factors for improving the skills of foreign language oral speech of students should be considered the skill of listening and understanding the interlocutor's speech. Listening is both a goal and, of course, a learning tool. The teacher's speech, common commands, short messages are subject to full and at the same time accurate understanding. In this case, it is necessary to provide students with adequate and most comfortable conditions for oral and speech practice, the use of which will allow them to perceive foreign language information with minimal difficulty. Such tools are modern programs for creating video conferences as Skype, Zoom, Discord, Bandicam, Google Hangouts, Proficonf.

Today, distance learning through the Internet has various ways of mastering

English. This is due to a variety of factors. We will now analyze the most effective methods of teaching English using various online courses [4, p 10].

At the moment, we should note 4 main methods of teaching a foreign language:

- 1) Grammar Translation is the most classic form of teaching;
- 2) Direct Method - literally a direct method, also one of the classical forms of teaching;
- 3) Audio-lingual - this method is one of the earliest methods of the modern approach;
- 4) Communicative Language Teaching - at the moment this approach in education is the modern standard.

All these methods have their own specific focus and their main priorities. Given the pace of development, through the use of modern technologies and various Internet capabilities, we can explore all existing methods. Let's take a closer look at each of the methods [5, p 152-154]. Grammar Translation is considered to be the classical method of learning a foreign language, the essence of which is translation from the native language into English and vice versa.

This method is traditional, which dates back to the nineteenth century. It was originally used to teach "dead languages" such as Greek and Latin. The key characteristic of this method is that the study of grammatical rules, as well as their application when translating text from the native language into English. This method, when used in conjunction with the Internet, is actually leveled, since the development of programs with the help of which it is possible to carry out translation, make this method ineffective. In addition to translators, the classical method includes, among other things, watching foreign language films with subtitles, then without them. Most effective is the viewing of the most engaging films for students. Favorite films in the original language, thus, students do not get bored with pleasure of watching such a movie in the original language. With regards to watching children's programs, this helps only in the initial stages when learning a foreign language, in the case of a small vocabulary, as well as with weak listening skills. Since children's programs use

simple words, turns of speech. The main thing is that the student is interested in this. As a result, for maximum immersion in English, it is recommended to watch films, clips, songs [6, p 4]. The second method is better known as "natural", it appeared in early 1900 as an alternative to the traditional method of translation. The key attention should be paid to good pronunciation, use of the language without translation, however little attention is paid to grammar. The natural method is based on the student's conversational practice, that is, the use of a foreign language in everyday life. In order to use this method, small groups are required, and they must also be highly motivated, since in a non-linguistic environment it is extremely difficult to generate natural situations and guarantee students understanding and excellent practice for each of the students. At the present time, the Internet gives us tremendous opportunities when using this method, both for classical full-time education and for distance learning.

Audio-lingual. A similar method is based on memorizing and repeating classic phrases. This method originates in the United States; even during the second war, there was a significant need to train key personnel to speak English extremely effectively and quickly. At that time, this method was recognized as extremely effective, but it also required the formation of small groups and a high level of self-motivation. This method is directed to the formation of a basic habit, which is formed through repetition of key patterns. At the same time, the context is completely ignored in the learning process. Today this method involves the use of sites like: www.engvid.com, www.manythings.org... Sites where you can study a wide range of different aspects of the English language, practice the learned words, phrases and sentences [7, p 5].

Communicative Language Teaching is a communicative learning method based on an idea of successful use of the English language in real life situations, due to which learning occurs naturally and develops the skill of using it.

The teacher has two key functions:

1) In following students in creating the communication process between all students, as well as the application of various types of activities;

2) The teacher's acting as a group leader who directly controls the learning process and motivates each of the students [8, p 15].

A similar method is most often used by Skype, various social networks through communication with native speakers in order to create situational dialogues when students are completely immersed in a conversational environment.

In the process of development, the speaking skills in a dialogical form, a key role is played by the ability of students to use various supports, such as:

- 1) Hearing aids;
- 2) Visual;
- 3) Verbal;
- 4) Non-verbal [9, p 93-98].

And also there is the possibility of spontaneity of speech, the unpredictability of the speech partner, it is necessary to carry out a quick reaction in the communication process, such skills as the ability to express one's thoughts in the most impressive ways acquire the greatest importance.

During the use of dialogical speech, one should establish the final goal of training in development this type of speech activity and, of course, intermediate goals that can be applied to many different stages of training; highlight the stage of formation of key dialogical skills and the stage of improving these skills in communication, as well as determine the nature of the exercises, both verbal and non-verbal supports and various educational situations.

Dialogical speech skills imply the presence of a sufficient supply of functionally diverse replicas and includes the most significant skills such as:

- 1) The skill to replicate or exchange various replicas in the dialogue;
- 2) The skill to use your own strategic line during communication in accordance with the speech intentions of the participants or contrary to their intentions;
- 3) Ability to take into account the diversity of participants in communication;
- 4) The skill of predicting the behavior of participants in a particular situation.

The system of development dialogical speech consists of:

- 1) Preparatory exercises, which in turn form the material and operational basis

of speaking skills;

2) Conditional-communicative exercises, which implies a certain communicative task, through which students in the learning process acquire the skills to replicate, compare actions with each other, and also maintain two-way activity [10, p 5-6].

Dialogical speech has and develops students' communicative, psychological and linguistic features. Namely:

1) Stimulating and reactive cues;

2) Has the character of inversion, spontaneity, expressiveness and emotionality;

3) The presence of elliptical turns, which in turn are fixed by the practice of communication, and can also be used as a cliché.

Psychological processes that affect the nature and content of dialogical speech are as follows:

1) Orientation in various situations and correct speech perception;

2) Creation of the content of the statement;

3) Competent perception of various remarks of the interlocutor and the design of linguistic thought.

Conclusion:

Each of the tasks was completed, namely:

1) The general characteristics of speech activity, its features and possibilities of use have been studied.

2) 4 basic methods of learning English are described, from classical to more modern. Each of the techniques were briefly described.

3) The dialogic speech, its main characteristics, features were studied. The influence of the use of dialogical speech in the process of teaching a foreign language.

In order to improve dialogical speech, real life situational activities communicative character is necessary to use and the teacher's proficiency is of big role in this process.

BIBLIOGRAPHY:

- 1) Kolker, J.M. Practical methods of teaching a foreign language: textbook. manual / Ya.M. Kolker, E.S. Ustinova, T.M. Enalieva. - M.: Academy, 2000 .-- 260 p.
- 2) Milrud, R.P. Methodology of teaching English: textbook. Manual / R.P. Milrud. - M.: Drofa, 2005.-- 255 p.
- 3) Modern trends in the methodology of teaching foreign languages / Comp .: E.I. Passov, O.V. Zakharova; ed. E.I. Passova, E.S. Kuznetsova. - Voronezh: NOU "Interlingua", 2002. - 40 p. - (Methodology of teaching foreign languages).
- 4) Review of basic educational technologies [Electronic resource] / S. Parinov. - Access mode:<http://rvles.ieie.nsc.ru/parinov/in-tech.htm...>
- 5) O. V. Budakova Game technologies as an effective means of enhancing the educational process in a foreign language lesson // Pedagogical skill: materials of the International Conference. scientific. conf. (Moscow, April 2012). - M.: Buki-Vedi, 2012. - pp. 152–154.
- 6) Komarova Yu.A. Using educational games in the process of teaching foreign languages. - SPb. : "Karo", 2001.
- 7) Joey J. Lee Gamification in Education: What, How, Why Bother? // Academia.edu.2015. URL: http://www.academia.edu/570970/Gamification_in_Education_What_How_Why_Bother.
- 8) Pedagogical technologies of distance learning: a tutorial / E.S. Polat, M.I. Moiseeva, A.E. Petrov. M .: Publishing Center "Academy", 2006.
- 9) Lapenok M.V. Remote technologies as a means of integration interaction of educational institutions // Education and Science. 2007. No. 6. S. 93-98.
- 10) Working with gifted children in the distance learning system. [Electronic resource]. URL: [http:// nsportal. ru / sites / default / files / 2013/12 / distantсионное_обучение.doc](http://nsportal.ru/sites/default/files/2013/12/distantсионное_обучение.doc).

UDC 378

TEACHING ENGINEERING STUDENTS HOW TO OVERCOME FOREIGN LANGUAGE ANXIETY

Mikhnenko Galyna

Ph.D. in Education,
Associate Professor of the Department
of English for Engineering #1

Akhmad Inna

Ph.D. in Philology
Associate Professor of the Department
of English for Engineering #1

Chmel Viktoriia

Lecturer of the Department
of English for Engineering #1
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Abstract: The paper focuses on foreign language anxiety as a challenging issue in foreign language learning and some methods and techniques used to help engineering students overcome their fear of communication, especially in English as a foreign language.

Key words: foreign language anxiety, communication skills, forms of communication, fear of communication, teaching foreign languages.

The role of communication skills in the career development of future engineers has always been significant. And in addition to this, the modern society of ‘global village’ demands that engineers master communication skills in a foreign language, especially English as a means of international communication.

In fact, effective communication can be seen as a complex, creative activity that takes different forms depending on a variety of factors, including the characteristics of the communicator (perception of self, attitude towards language learning, the level of self-expectation in language use, perception of others), the

process of creating meaning and responding (linguistic components, the purpose of the interaction), and the context in which the interaction occurs.

First of all, our experience shows that students should be taught the foundation of communication skills development, namely: 1) people vary greatly in communication skills; 2) people can improve their own communication skills.

There are five forms of communication: intrapersonal, dyadic, small group communication, public communication, and mass communication. For professionals, very important skills are dyadic (two-people communication process), small group and public communication skills. Any of these forms of communication can cause the fear, i.e. anxiety triggered by the real or anticipated communication act. This fear can cause a variety of involuntary responses such as shaking, sweating, forgetting the information, etc.

Furthermore, in the age of technological development with its online communication, which made it much easier and faster to interact over long distances, people sometimes have fear, shyness or other internal barriers while communicating face-to-face with strangers. They either consciously or unconsciously avoid situations where communication is required. Therefore, all the forms of communication should be developed and practised while training at university both in foreign language classes and through the participation at conferences, workshops and other events.

Here we should mention the foreign language anxiety which is defined as a unique type of anxiety specific to language learning [1]. A review of related literature on foreign language anxiety shows that it is a challenging issue in foreign language learning. It is stated that a thorough understanding of causes of foreign language anxiety would help to find ways to reduce this problem [2].

Scientists came up with two ways to identify foreign language anxiety: 1) *transfer approach* – this is where the anxiety caused by speaking another language is really a manifestation of other anxieties you might have; 2) *unique approach* – when dealing with another language does not correlate with any other type of anxiety [3].

Although non-native English speakers now outnumber native ones 3 to 1 [4], it

is estimated that a third of all foreign-languages learners will experience this type of anxiety at some point, despite spending years developing their semantic and syntactic competences. Oral problems can be caused by native language transfer, lack of foreign language vocabulary and structure, false attitudes toward a foreign language and its native speakers, perfectionism, lack of self confidence in language proficiency, and fearing of losing face in front of others [3].

So, everything begins with people themselves, with the feeling that you cannot express your thoughts and ideas adequately in your non-native language. Then comes the fear of being judged by others.

Let us consider the most popular methods and techniques we use in practice when teaching a foreign language. First of all, in order to get to know their communication skills, students can make audio or video recording of their conversations. Also we give the tasks when students must record the answers to the questions, express an opinion on any issue, etc. for the limited period of time. Then they notice where they make the mistakes, what parasite words they use, they might not sound confident or they are unlikely find their voice nice and attractive. Speaking in front of the mirror is another method which is useful, too.

When learning a language, mistakes are inevitable. It is important to make students understand that every mistake can be an opportunity to improve their foreign language communication skills. Due to their lack of real-life communication in the target language, a lot of students identify 'how they speak' based on their 'image of self' constructed during their language training. For example, they can think that only native speakers have full knowledge of oral communication in their language, or that there is only one correct way of expressing ideas in foreign language communication [5]. But the real features of speaking among English natives do not conform to the above assumptions.

Brown and Yule [in 5] describe native English speakers as follows: 1) most English native speakers usually produce utterances syntactically simpler than written language; 2) most utterances are connected by simple coordinate connectors; 3) native speakers frequently use pausing and rhythm in their speech, and their speech is

full of ‘ungrammatical and incomplete sentences’, ‘general and non-specific phrases’.

It goes without saying, finding a friend to speak a foreign language and attending speaking clubs with native speakers (or not) are very effective in overcoming the fear of speaking a foreign language. Thus, we encourage students to use any opportunity to speak to native speakers at the meetings we arrange for them (especially it became possible due to online conferences, e.g. Zoom or Google Meet services).

What makes communicators be great is their ability to see the social world in high resolution [6]. When performing the task to think of one person the students know well and, in no more than 5 minutes, to describe him /her in as much detail as possible, a less skilled communicator might describe a person by using 3-5 words. But a highly skilled communicator might produce a more sophisticated description. That is why practising a lot and learning more words make students more confident speakers. In addition, it is important to take notes and memorise phrases, idioms for different situations in real life. The engineering (and not only) students should be aware of the fact that successful communication is about the knowledge of actual words and phrases, not rules or strategies, that come to their mind in specific situations.

Thus, memorising and practising different real-life situations together with creating an encouraging learning environment in technical universities remain the main methods for overcoming foreign language anxiety.

REFERENCES:

1. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. A. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern Language Journal*, 70 (2), 125-132. <http://dx.doi.org/10.2307/327317>
2. Oteir, I. N., & Al-Otaibi, A. N. (2019). Foreign language anxiety: a systematic review. *Arab World English Journal*, 10 (3) 309-317. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol10no3.21>
3. Kráľová, Zdena. (2016). *Foreign Language Anxiety*. Retrieved November,

21, 2021 from <https://www.researchgate.net/publication/312918924>

4. Wallwork, A. (2016). *English for Interacting on Campus* (2nd ed.). Springer US.

5. Jamshidnejad, Alireza. (2011). An innovative approach to understanding oral problems in Foreign Language Learning and Communication. *Journal of Academic and Applied Studies*. Vol. 1 (1), June 2011, pp. 3-21. <http://academians.org/Articles/paper3.pdf>

6. Lambert, B. How to be a great communicator: improve your map of the social world. Retrieved November, 21, 2021 from <https://www.howcommunicationworks.com/blog/2017/8/21/8tk290stluw712hb7dvf67h5xhvqej>

USING THE CASE METHOD AS AN INTERACTIVE TEACHING METHOD

Piddubna A. A.

Candidate of medical sciences,
Docent of Endocrinology,
Allergology and Immunology Department,
Higher State Medical Establishment
«Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine

Konfedrat M. I.

^{4th} year student,
Higher State Medical Establishment
«Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine

Makoviichuk K. Y.

^{3th} year student,
Higher State Medical Establishment
«Bukovinian State Medical University»
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: In the reform of modern education, high-quality subject training is of great importance, namely, reduced classroom workload and increased information. The way to solve the problems of teaching in universities is the introduction of effective teaching methods and technologies. Case technologies have a strong influence on the professionalization of medical students, promote their maturation, form interest and positive motivation to learn. This allows you to develop the skills to analyze and think critically, to identify different points of view.

Key words: modern education, case technologies, effective teaching methods, medical students.

In terms of learning, it is necessary to achieve maximum activity of students, which is provided by interactive teaching methods. These methods are aimed at better interaction of students in the learning process, not only with the teacher but also with

each other. In modern education, an interactive method of teaching - case-method (case-study) is actively used. The case-study method, or case-specific method, is a pedagogical technology based on modeling a situation or using a real situation to analyze a case, identify problems, find alternative solutions, and adopt optimal solution to the problem. The purpose of the case-study method is to put students in a situation where they will need to make decisions.

A case is an event that actually took place in a certain field of activity and is the basis for a discussion in an academic group under the guidance of a teacher. In most cases, when using the case, participants are given the opportunity to familiarize themselves with a list of circumstances that are based on real or imagined situations. The case method allows to establish the optimal combination of theoretical training and practical skills. It assumes that the teacher leads the discussion of the problem presented in the case, and the cases themselves can be offered to students in a variety of forms: printing, video, audio, multimedia. Medical students of higher educational institutions are offered a real clinical situation, the description of which simultaneously reflects not only any practical problem, but also actualizes a certain set of knowledge that must be mastered to understand a specific task. However, the problem itself does not have unambiguous solutions. However, the same symptoms in a number of cases are characteristic of completely different diseases. Therefore, the doctor must analyze the symptoms, identify possible causes, determine and formulate a clinical diagnosis. After that, taking into account the results of all additional methods of studying the patient, he analyzes various variations of treatment tactics, makes a plan of preventive measures.

Case-based learning is a purposeful process based on a comprehensive analysis of the presented situations, discussion during open discussions of case problems and development of decision-making skills. A distinctive feature of the case method is the creation of a problem situation based on the facts of a real clinical case. Future doctors need to be aware of the extent of responsibility for making the wrong decision in real life. The advantages of the case method are that it allows to demonstrate academic theory in terms of real clinical cases, to interest students in the

study of a particular discipline, in the context of other subjects and phenomena, promotes the active acquisition of knowledge and skills of collecting, processing and analyzing medical information. The main purpose of case technologies is to develop the ability to creatively work out various clinical problems and find solutions, learn to work with information. The case method of teaching is one of the effective means of development and consolidation of knowledge, on the basis of which the medical student learns to make and make independent decisions. Thus, the use of case methods in the educational process is an effective means of improving the quality of student learning, provides a modern approach to the formation of professional competence of future professionals.

The modern system of education in higher medical educational institutions (HEIs) is characterized by radical changes in all its parts, aimed at achieving a new quality of education. Innovation itself, as a result of scientific research and advanced pedagogical experience, is the most optimal means of improving the efficiency of education. Regarding the pedagogical process is the introduction of a new in all components of the pedagogical system of higher education - goals, content, methods, tools and forms of teaching and education, organization of joint activities of teachers and students, their methodological support.

It is promising not only to create and improve an electronic library in each higher medical educational institution, but also in the formation in the future of an interuniversity library system with the right to access the available methodological materials of each interested student and employee. It is advisable to create a project "Book on Demand", which would provide students with the necessary teaching and program materials in electronic form. The system of distance learning is actively developing, which allows to significantly reduce the cost of training and increase the practical orientation of training.

Case method - a modern form of interactive learning for students. Today, traditional teaching methods are losing their relevance and lead to low quality training in today's labor market. To reform higher medical education, it is necessary to introduce the latest original teaching methods that are widely used around the

world. The use of non-traditional methods is especially relevant in the teaching of various disciplines in clinical departments, where there is a possibility of real clinical analysis of patients on specific examples. Modern medical education requires from a high school teacher not only the possession of theoretical knowledge, but also sufficient experience in providing medical care, the doctor's ability to comprehensively solve the problem with the involvement of specialists in related specialties.

This should encourage the teacher to continuous professional growth. In the medical field, new methods of diagnosis and treatment appear every day, about which it is necessary to inform future specialists, encourage them to work together and motivate them to master modern methods on their own. In the process of training future doctors, which continues throughout the professional activity, it is necessary to use various forms of training, one of which is the case method. This method is used for deep and multifaceted perception of a complex situation on specific examples. The main function of the method is to teach students to solve complex unstructured problems that cannot be solved analytically. The organization of the discussion of the case involves the formation of questions to students, their inclusion in the discussion. Questions are prepared in advance and offered to students together with the text of the case.

The discussion is central to the case method. It is advisable to use it when students have sufficient knowledge, are able to argue, prove and justify their opinion. An important characteristic of the discussion is the level of competence, which consists of the competence of its participants. In analyzing the clinical situation, the teacher takes an active or passive position, sometimes he takes an active part in the discussion, and sometimes he is limited to summarizing. Case - a method activates students, develops analytical and communication skills, leaving one on one with the real situation. This method allows you to use the acquired theoretical knowledge in solving practical problems, promotes the development of students' independent thinking, the ability to listen to the opponent and take into account alternative opinions, as well as to express their arguments. With this method, students learn to

work in a team, have the opportunity to show and improve analytical skills, find the most rational method of solving the problem. The case method provides unique opportunities to study complex and professionally significant issues in an emotionally favorable atmosphere of the educational process, to use the experience gained in real practice.

Conclusions. Modern medical education, focused on a flexible system of knowledge transfer, is not limited to certain terms of study and walls of educational institutions, but acquires features of life, ie the process of personal development throughout socially active life, and social life - features of continuous educational process. Being an interactive method of teaching, the case method has won a positive attitude from students, forms interest and positive motivation in relation to learning, promotes their faith in their own strength.

REFERENCES:

1. Kovalenko I.V., Kolesnichenko P.D., Lapteva V.I. Ispolzovaniye metodov case-study i «mozgovogo shturma» pri obuchenii v vysshikh meditsinskikh uchebnykh zavedeniyakh. Lichnost. semia i obshchestvo: voprosy pedagogiki i psikhologii. 2014; 4 (39). Chast I. – Novosibirsk: SibAK.

2. Zhumatova M.G., Myrzabayeva N.A., Kayyrbekov A.K. Metod keys-stadi v obuchenii studentov v vuze. Vestnik KazNMU. 2015; 1: 390-391.

3. McLean SF. Case-Based Learning and its Application in Medical and Health-Care Fields: A Review of Worldwide Literature. Journal of Medical Education and Curricular Development. 2016; 3: 39–49.

4. Krushynska T.Y, Stepanykyi D.O., Khomiak O.V., Koshova I.P. Interaktyvni metody navchannia na zaniattiakh z bazovykh medyko-biolohichnykh dystsyplin. Aktualni pytannia medytsyny : mater. mizhnar. nauk.-metod. konf. 2016. p 117-123.

5. Steinert Y., Snell L. Interactive lecturing: strategies for increasing participation in large group presentations. Medical Teacher. 1999; 21(1): 37- 42. 7. Syvolap V.D. Soloviuk O.O. Keis-metod u protsesi vykladannia klinichnoi

dystsypliny. Suchasni pidkhody do vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini: materialy XIV Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, prysviachenoj 60- richchju TDMU (Ternopil, 18–19 trav. 2017 r.). Ternopil : TDMU. 2017; 2: 127-128. 8. Skrinnik Z.E. editor Psykholohiia i pedahohika. Provedennia individualnoho zaniattia za metodom analizu konkretnykh navchalnykh sytuatsii (case study): Navchalno-metodychnyi posibnyk. Lviv: LIBS UBS NBU.2012. 145 p.

SOME TYPES OF WORK WITH CHILDREN WITH MENTAL CHANGES

Senkibayev S. T.

associate professor

Kokshetau Abai Myrzakhmetov University, Kazakhstan

Kozhagulova A. A.

Undergraduate student

of Kokshetau Abai Myrzakhmetov University, Kazakhstan

Abstract. In this article, the author identifies the difficulties of teaching and raising children with mental disorders. He takes into account the effectiveness of correctional and developmental work with children and focuses on methods of work in this area.

Keywords. Mental changes, intelligence, education, upbringing, training, correction and development, support.

Currently, a comprehensive secondary school is a school of a new society, a school of the future, i.e. culturally oriented, creating conditions for the development of a child's personality, becoming a personality, competitive, thinking - there should be a school that develops the younger generation with a wide field, the country's tomorrow.

The Law of the Republic of Kazakhstan On Education emphasizes: "The main objectives of the education system are: creating conditions for the development of educational programs and the development of creative, spiritual and physical capabilities of the individual, the formation of solid foundations of morality and a healthy lifestyle, the enrichment of intelligence by creating conditions for personal development."

The society is also faced with tasks aimed at the harmonious development of the child's personality. The most responsible thing is the comprehensive upbringing and development of every future citizen of our motherland through education. In this context, the problem of children who have undergone mental changes (slowing down

of development) is one of the urgent problems of psychologists and educators. Because in the group of children with low academic performance in secondary school, fifty percent of children with mental changes. Mental changes are a mismatch of a child's intellectual abilities with age.

The main changes in mental development include a low level of intellectual development, i.e. attention, memory, speech, thinking, spatial orientation. Children with mental changes associated with these causes have low academic performance. His main features: does not show activity in classes, cannot properly perform tasks without the help of elders, communicates little with classmates, cannot openly express his thoughts, makes a lot of mistakes in reading and writing, in calculations, gets tired quickly, unstable attention.

The language richness of children with mental changes is 20-30% lower than that of ordinary children. From these reasons, many difficulties arise when a child performs a task [1, p. 18]. At the same time, children with mental changes in all major indicators are not ready to study at school (formation of a certain degree: knowledge and ideas about the surrounding life, mental activity; actions and habits; speech development; manifestation of educational activity of the corresponding desire and reason; character repair).

Difficulties associated with the child's unpreparedness, due to the weak state of their central nervous system activity, lead to easy imitation, rapid fatigue, low enterprise.

In general correctional pedagogy, the concept of "changes in mental development" is psychological and pedagogical, and primarily in the mental activity of the child

- characterize the lag in the development of activities. According to researchers (T. A. Vlasov, I. F. Markovskaya, etc.), the main causes of such changes are organic brain lesions. They can be congenital or occur at birth, as well as in early childhood. In some cases, the deficiency of the central nervous system may be genetically determined [p. 2,32].

The range of psychological educational and correctional work with children who have undergone mental changes is wide and diverse.

1. Principles of educational and correctional and educational work:
2. Individual work with each child both in the lessons of the general educational cycle and during special training;
3. Prevention, i.e. the prevention of fatigue by various methods; 4. the use of various means of visibility, etc.;
5. Use methods which make children's educational skills more active, develop their speech and form the skills necessary for educational activities;

Due to the correct and high organization of methodological instructions by specialists in the educational and correctional process, children with mental changes can be brought to the level of development of children of their own age, only they need to work together.

That is, with close contact of a psychologist, a teacher, parents, work with a child becomes productive, which means that it is effective to carry out correctional and developmental work, increasing the child's self-confidence. The child grows up in a well-known social environment, learns about the objects and phenomena surrounding him, interacts with them directly in communication, improves his natural qualities, connects mental feeling with cognitive activity. This kind of feelings forms children's readability, worldview, world view.

The child's feeling for cognition of reality begins, first of all, with cognition, which leads the child to a comprehensive knowledge of each object, phenomenon, object, to a deeper understanding of them, generates his inquisitive activity [3.24 P.].The main method of teaching children with mental retardation is combined. Currently, the merger is the focus of attention.

From the features of the child's development through integrated learning, it follows that the general educational standard is characterized by proximity to normal time.

The merging method is considered a pattern of correction, development of knowledge. In accordance with the concept, integrated training is conducted on the basis of the following principles:

- Ability to early correction of developmental disabilities, restoration of several functions in children with developmental disabilities.
- Correctional assistance is mandatory for every child.
- Listening to children based on integrated reading.

Children with profound disorders of psychoemotional development cannot be brought up among normal children.

When conducting medical, psychological, pedagogical and correctional activities with children who have undergone mental changes, specialists should observe the following important:

- Conduct correctional and developmental classes with them individually and in a group.
- Evaluate and improve changes in the development of the psyche and motor activity.

To support the psychological safety of children whose mental development has changed, to create conditions of kindness and care in this environment, to understand their difficulties and create conditions [4.37 p.]. In our practice, we use the method of art therapy in working with children with mental defects. While "Art" means "art" in English, "therapy" means "care" in Greek. With the help of the art therapy method, it is possible to alleviate and solve psychological difficulties of a person (music, drawing, modeling, theatrical drama) with many types of creativity. And when drawing, a person behaves empty and gives freedom to dreams and his own possibilities. A person who paints in art therapy remembers those unpleasant situations that he experienced, passes everything through himself once again and takes him outside. Therefore, in many neuroses, drawing is used during correctional work and to reduce psychological pressure. When using the Art–therapeutic method, drawing is optional, but as a result, a person's abilities can be revealed. Below are some art-therapeutic exercises used in practice in order to reduce anxiety, fear,

anxiety in a child:

Table 1

Some art therapy exercises

№	Name of the game	Goal	Equipment	Course	Expected result
1	"Sign language interpreter programmer"	Activate the group	Simple texts, poems	Participants are divided into pairs. Couples play the role of an announcer and a sign language interpreter. Everyone in a couple reads poetry, and the other conveys the text with gestures and conveys the content.	The child opens up as much as possible, feels free.
2	"Magic Mirror"	Formation of the "I" image	A4 paper, colored pencils	Participants draw 3 colorful drawings: 1 - a scared person, 2-big and cheerful, 3-not afraid of anything and a photo of a daredevil.	Own opinion is formed
3	"Mark your fear"	Overcoming negative stresses	A4 paper, colored pencils	Participants are asked to describe their fear and horror and give it a name. The participants take turns telling about their photos. Players are offered ways to get rid of panic: tear off a picture by drawing, turning a picture into a funny picture instead of a picture by drawing another video and creating a child's own version.	Learn to behave
4	Exercise "connection with movement"	Stress on internal movements, experiment on external movements.	Music recordings	With the help of the melody, it goes in pairs. One of the participants (or both), listening to the melody, makes any cut. The second pair begins to repeat the partner's movements in harmony (not accompanying, but coordinated gestures). Both with music and with yourself, try to be harmonious with your partner.	Opens focus

5	"Brownian motions"	Develops nonverbal relationships and helps group members get closer to each other	Music recordings, music collapse	All members of the group close their eyes and imagine themselves to be atoms. At the direction of the driver, the atoms move around the room with their eyes closed. After a while, the driver atoms combine into two, two, four molecules should. Everyone should unite until their eyes start to burn.	Increased attention
---	--------------------	---	----------------------------------	--	---------------------

Both the above method of integration and the art-therapeutic method used in our practice are the regularity of training, correction and upbringing.

Thus, in order for the work to be productive in the process of developing children with a change in mental development, it is necessary to properly and effectively organize work on personal development, taking into account the physiological, psychological age characteristics of each child. In correctional and developmental work, attention should be paid to the following issues: cognitive and personal characteristics of children with a slight change in mental development require a different selection of the content of education when teaching literacy, writing, mathematics, work. First of all, the material is taken that forms a positive incentive to read, generates vivid emotional manifestations, expands the horizons [5,12 P.]. However, the age characteristics of these children require not only the selection of educational material, but also the creation of a new program aimed at overall development (adaptation of the child to the environment, behavioral characteristics, low self-esteem, distrustful attitude to the environment, self-doubt, low activity). Because people's relationships with each other are a very complex process. Children experiencing difficulties in communicating with other people, firstly, become an obstacle in adapting to the team, learning knowledge. Hence, first of all, support for the adaptation of children to society, and then correctional development in educational and educational work in accordance with the objectives of society.

REFERENCES:

1. Pevsner M. S. "On the selection of children with a timeline of the pace of mental development and a stable, intellectual state in special classes" // Defectology, 2003, No. 5.
2. "On the correctional and developmental system" // correctional pedagogy, 2003, No. 1.
3. Gavrilushkina O. N. "On the organization of education of children with ZPR" // "preschool education", 2004, No. 8
4. Pashkov A. G. "Pedagogical foundations of social rehabilitation of children with disabilities" (methodological recommendations). 2006.
5. "Education of children in the game " // edited by D. V. Menzheritskaya, 1998.

UDC 378.1

**SOCIO-CULTURAL AND TECHNOLOGICAL FACTORS
DETERMINING THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN A
NON-LINGUISTIC UNIVERSITY**

Svirepchuk Irina

senior lecturer

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Annotation: Today the development of engineering education should be aimed to form a new nature of engineering thinking. The article investigates the main social-cultural and technological factors which determine the requirements for the system of teaching foreign languages in a non-linguistic university of a technical profile.

Key words: virtual environment, social-cultural context, communicative, technical profile.

The growth of the scientific component, the connection of engineering aspects with the social, economic and environmental aspects of the activities of modern engineers forced the engineer to develop (design and manufacture) not just technical products, i.e. machines, mechanisms, structures, and complex systems, but non-technical systems as well. Hence follows the requirement that the system of their training should be aimed to form a new nature of engineering thinking. Such thinking presupposes a higher general culture of the engineer's personality, a sufficiently developed reflection of his own activity, reliance on the ideas and methods of modern methodology and applied humanitarian sciences.

Here we described the main socio-cultural and technological factors that determine the requirements for the system of teaching foreign languages in a non-linguistic university of a technical profile:

1. With the virtualization of society, there is a virtualization of professional communication in the Internet space, including foreign language. The unique

properties of electronic discourse, allow to overcome the spatial limitations of oral discourse and the temporal limitations of textual discourse and give reason to consider it as a potential means of effective educational interaction.

2. It is important to make youth's interest in the Internet fruitful and creative as well as to use the high level of motivation associated with working in the Internet environment to solve problems of training / self-study and personal development, including the interests of professional communication in a foreign language.

3. Computer / electronic / virtual communication environment for specialists requires an orientation towards the active use of this environment in the development of a system for teaching students of non-linguistic universities a foreign language for professionally oriented communication. In this regard, it is necessary to include the formation of a foreign language professional information and communication competence in the list of the training goals of a technical university.

4. The activities of international professional communities, regulated by certain rules and norms, give reason to consider them as an element of the socio-cultural context of the profession, the involving to which should take place in the process of studying at a university.

5. Involving to the socio-cultural context of the profession requires acquaintance with scientific and professional communities, the forms of their activities, publications, regular forums, communication style, conditions for joining and various types of information provided to their members and is a necessary component of the training of a modern specialist including technical direction.

6. Possession of the necessary communicative minimum, providing a future graduate with the opportunity to realize himself as a potential member of such community, seems to be an important element of the content of foreign language training for students of higher educational institutions of engineering and technical profile. In this regard, the concept of a foreign language professional sociocultural competence of a technical specialist is seen as fruitful, which means acquaintance with the sociocultural context of the profession, knowledge of the rules and norms of

communication in situations relevant to the linguocultural community formed by international scientific and professional engineering and technical communities, taking into account the nature of the communicants and their situational roles.

7. The formation of a foreign language professional sociocultural competence of a technical specialist requires the identification and inclusion of relevant genres of texts in the content of education.

8. The forms of activity of international scientific and professional communities are realized through network forms of communication acquiring a virtual character. Network (virtual) representations of international scientific and professional communities are a kind of socio-cultural network communities and have the character of limited, regulated by different parameters, institutionalized communicative-cognitive environments with their own sublanguage and communication rules, which gives reason to consider them as an element of content and a source of materials for teaching computer-mediated scientific and professional communication in a foreign language. This allows, by analogy with the socio-cultural context of the profession, to talk about the emergence of the virtual socio-cultural context of the profession.

9. The virtual / computer environment is also the basis for the design of teaching resources, including teaching resources for foreign languages. For students, the virtual environment is presented as a means for constructing their virtual identity in the form of a personal website, and as an environment for creating products of educational activities.

10. Creating a basis for orientation in the surrounding information space, developing the communication skills of a future specialist, his ability to self-education and professional development, the ability to enter international professional communities and successfully function in them, a foreign language provides the training of a professional competence as well as professional and general culture. That is why, in recent studies, professionally significant foreign language communication skills are considered as a necessary component in the structure of the professional competence of an engineer of any profile.

11. The scientific basis of engineering and technical labor and the managerial, social function of an engineer require that the system of training future technical specialists provides the readiness of a student of a technical university for the creative nature of his future activities; possession of methods of cognition and effective communication, independent search activity, the ability to freely navigate in the modern information space.

12. The identified features of the professional activity and communication of technical specialists and the resulting requirements for their training should be reflected in the setting of goals and the selection of the content of teaching a foreign language at a technical university.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Кузнецов А.Н. Совершенствование содержания профессионально ориентированной иноязычной подготовки студентов агроинженерных вузов: Автореф. дис... канд. пед. наук. - М., 2003. - 21 с.

2. Кулюткин Ю.Н. Рефлексивная регуляция мыслительных действий// Психологические исследования интеллектуальной деятельности. - М.: Изд-во МГУ, 1979. - С. 22-28.

3. Леонтьев А.А. Психолого-педагогические основы обновления методики преподавания иностранных языков// Вестник высшей школы. - № 12. - 1998. - С. 13-18.

4. Лесохина Т.Е. Особенности обучения иноязычному научно-техническому общению во втузе: (На материале английского языка). - Дис. канд. пед. Наук. - М., 1995. -205 с.

MUSICAL FOLKLORE AS AN IMPORTANT TOOL OF ARTISTIC EDUCATION

Tkhilava Magda

assoc. professor

Akaki Tsereteli state University

Kutaisi, Georgia

Annotation: The article discusses the question of the musical folklore as an important tool of artistic education. Music has occupied an important and distinctive place in the life of the Georgian people since ancient time. Scientist's research shows that the Georgian people had a music culture developed before our era. As a result of the excavation, the surviving wind instruments have been found: Soiner, Gudastviri, Chiboni; Stringed, finger-tied: Changi, Knari, Fanduri, Chonguri; Khemian-string: Chuniri, Chianuri; Drums: Doli, Daira, Diplipito and e.t. Along with polyphonic singing culture, all the main types of instruments in the world have been created in Georgia.

The article discusses and characterizes the Folk musical instruments in Georgia and presents the area of their distribution in the regions of Georgia.

Georgian song and Georgian folklore in general – chants, folk instruments are of great importance in the formation of young people. Musical folklore develops a child's intellect and creative thinking, especially in shaping children's national consciousness and patriotism. Familiarity and teaching of musical folklore to children promotes connection between generations and provides artistic education and harmonious development of the individual.

Keywords: Georgian folk instruments, area and history of Georgian instruments

Music has occupied an important and distinctive place in the life of the Georgian people since ancient time. Scientist's research shows that the Georgian people had a music culture developed before our era. Excavations in the XXth

century have uncovered a thin bone-made Salami in one of the tombs (XV-XIII centuries BCE) that is open on both sides, or the Salami without tongue. As a result of the excavation, the surviving wind instruments have been found: Soiner, Gudastviri, Chiboni; Stringed, finger-tied: Changi, Knari, Fanduri, Chonguri; Khemian-string: Chuniri, Chianuri; Drums: Doli, Daira, Diplipito and e.t. Along with poliphonic singing culture, all the main types of instruments in the world have been created in Georgia. Like songs, Georgian people have many, varied and ancient instruments. The most common are hanging - Chonguri and Fanduri. Chonguri is often found in Western- Georgia, Guria-Samegrelo. Fanduri is in Eastern-Georgia – Kartli and Kakheti.

String instrumenta are: Chonguri, Fanduri, Changi, Chuniri, Chianuri; Stringed, finger-playing instrumenta are: Chang, Harp, Fanduri, Chonguri.

Chonguri is a four-stringed musical instrument common in Western-Georgia. It has a hard and long throat, the strings of which grow in height. The strings are mostly made of silk. Fanduri is also common in Western-Georgia. It comes from the Greek word “fandura”, which means a three-stringed instrument. The Fanduri has an elongated wooden body and three strings. Sounds by tying fingers on strings.

Chang is an ancient instrument. It has six or more harps of the harp type. Remained mainly in Svaneti. The shape is rectangular. Chang is placed on the knees. Chang makes gall, sad voices. According to an old Svan legend, the only son of an old peasant died of an illness. The whole community wore black as a sign of mourning. The grief of the father knew no bounds. It was hard for the old man to bury his son. He cut his son's body with his right arm, bent it in a triangular elbow, untied his son's hair in strings, and wept tears of sorrow and tears. Thus, Chang's body is the arm of the dead man, the strings are his hair and Chang's sad timbre are the bitter tears of the man's father.

The stringed instruments are: Chuniri, Chianuri;

Chuniri is a stringed instrument. Mainly distributed in Svaneti. When playing it, the instrument rests on the knees. Has three strings of bone. There is a version that on the night before the funeral of the deceased, one of the relatives of the deceased

would sing in a quiet voice on the chunir. By doing so, he was imagining dead people.

Chianuri is widespread in the mountainous regions of Western and Eastern Georgia. It is made of leather on one side and has a smooth wooden rectangular tarpaulin. Chianuri has 2-4 strings made of horse bone. The instrument is played by a bent tree (bow).

Salamuri, Gudastviri, Chiboni, Stviri are wind instruments.

Salami made from shin bone found in the vicinity of Mskheta as a result of archeological excavations dates back to the XV-XIV centuries. Modern Salami is made mainly from mulberry wood. The current Salami is so improved that virtuoso works are also performed on it.

Larchem-Soinari – Georgian multi-song salami, found in Samegrelo (larchemi) and Guria (Soinari). Georgian multi-layered Salami consists of six miles of different lengths. The pipes are bound with hemp and wood bark.

When folk music was persecuted from the church, the Mestvirs marched from town to town, from village to village, from door to door, guarding and disseminating the art of folk singing. Thus, Styria played the greatest historical role.

Gudastviri is an Georgian folk wind instrument, which consists of two main parts: Gudist and Stviri. Many dances and songs are performed on the holidays accompanied by Gudastviri. Gudastviri is also used in instrumental ensemble with dol.

Chiboni is widespread in Adjara. On the Chibon mostly dance melodies are performed, often with a dol. However, there are also songs accompanied by chiboni (shairs, etc.). Only men play on it; In Adjara, Chiboni is also played during Nadi.

The drums are: doli, दौरا, nagara.

Drum – a cylindrical drum instrument, it has a wooden body with leather stretched on both sides. It is mostly played by men. It is used in dances to emphasize the sharpness of rhythm.

Diplipito (Nagara) is similar to Litavar. It is mainly an ensemble instrument.

Daira is an ancient percussion instrument. It is a narrow arc of wood with a goat skin or fish bladder appendage on one side. Daira also plays rhythms of various

folk dances and sometimes songs.

More importance is attached to the diversity of the music lesson. The structure of the lesson reflects the process of mastering the material and facilitates the systematization of knowledge. In order to test knowledge, it is interesting to include different, non-standard tasks in the lesson, which arouses great interest in pupils and they are always happy to complete similar tasks, activate their thinking, develop cognitive skills... All of the above promotes children's closeness to music and pleasant attitude towards this wonderful field of art, significantly increasing students' interest in music as a subject. In order to test the acquired knowledge, students can be offered two intertwined circles. In one circle are listed folk (Changi, Chonguri, Diplipito, Doli, Salami) and in other – classical instruments (Violin, trumpet, Double bass, trombone, piano). Ask the children to write a common word in a blank circle (common word would be: musical instrument). Familiarity with folk instruments in music lessons and their use contributes to the creative development of pupils, the production of intonational hearing. All children should be involved in this learning activity. It is important, first of all, to introduce the sound of folk instruments to children. The teacher should instill in pupils the habit of playing folk instruments, develop the little ones' ability to distinguish between hearing the timbre of instruments. The most accessible and useful in the lesson are to use instruments as doli, दौरا, diplipito, and later – chang, chonguri, fanduri. Using only one string will prepare the child for polyphonic singing on Georgian folk instruments. If the teacher uses children's elementary instruments such as wooden spoons, harpsichords, tambourines, triangles etc., the rhythmic accompaniment of the music will be activated and help us to develop a sense of rhythm.

Thus, in ancient Georgia, it is suggested that folk instrumental music was highly developed. Different kinds of instruments were the beauty of the daily life of the Georgians. Some of these instruments have unfortunately not reached us. We talk about them with pupils according to written monuments, archaeological data and frescoes. Georgian song and Georgian folklore in general – chants, folk instruments are of great importance in the formation of young people. Musical

foklore develops a child's intellect and creative thinking, especially in shaping children's national consciousness and patriotism. Familiarity and teaching of musical folklore to children promotes connection between generations and provides artistic education and harmonious development of the individual.

REFERENCES:

1. Beradze M., Shvelidze N. Georgian Folk Music, Tbilisi, 2002
2. Chijavadze O. Instruments in Old Georgia, Tbilisi, 2009
3. Iv. Javakhishvili, From the history of Georgian Music, Tbilisi, 1990

INTERACTIVE METHODS IN DISTANCE LEARNING

Zhuravlova Zinaida Yuriiivna

Candidate of Physical and Mathematical Sciences
associate professor

Chernobrovkin Artem Valeriyovych

master

Odessa I. I. Mechnikov National University
Odessa, Ukraine

Abstract: This article discusses various resources for organizing interactive approaches in distance learning. The resources presented in this paper can also be applied to face-to-face training.

Modern society requires a person to acquire new knowledge and skills, the ability to express their position, to distinguish between a fact and its interpretation, to recognize and take into account the needs and rights of others, the ability to interact, as well as to organize work and learn to work in a team.

Key words: interactive methods, distance learning, online resources, online tests, dynamic lesson

Introductions. Nowadays is a time of new technologies and the period of pandemic COVID-19 revealed it. So, online education has shown its advantage over full-time studying, and now the search for new methods and teaching methods has begun, in particular, interactive methods. Some of the exciting ones are transferred into online training.

Distance learning has entered the history of education in the 21st century and is aimed at mastering digital technologies by both students and teachers. But, of course, it is not very interesting for students to sit at the computer, so interactive methods will help to understand, repeat and learn the material faster and in a more fascinating way.

Aim. Show the major role of these groups of methods in education, form

teamwork skills and the ability to express personal opinions, generate interest in learning and intrinsic motivation and last but not least unleash creativity.

Materials and methods. First of all, let's define “interactive methods”. Interactive teaching methods are the ways in which all students interact, during which they cease to play a passive role and become actively involved in the work.

According to the training pyramid, which was developed in the 1980s by the National Training Center (Maryland, USA), a person remembers only 5% of what they hear, while they record 90% of the information.

So, in interactive methods the main idea is communication between students, not only “teacher-student”. In this form of education all pupils can put forward their ideas, opinions and suggestions and also develop the following skills: systemic and critical thinking, visualizing and decision-making.

The modern teacher faces a number of important tasks that need to be solved to make the learning process interesting, creative and to meet all the needs of the modern student. In [1] describes an approach to organizing the educational process using Google Classroom, which will help improve communication in the Internet space.

Results and discussion. In this day and age, a lot of resources have been created for maintaining, saving and displaying information in an interactive form. The best thing is that with the development of cloud technologies, many of them do not require downloading to a local computer and there is access to them at any time.

There are many programs on the basis of which the distance e-learning system can work. One of them is the **i-Spring program**. I-Spring professional products dramatically expand PowerPoint and quickly create e-courses and interactive quizzes for distance learning and online presentations. This program allows you to convert PowerPoint to Flash effects of transitions between slides and animation, including trigger animations and hyperlinks, create interactivity: “Book”, “Catalog”, “Timeline”, “Frequently Asked Questions” and add them to your presentations and e-courses. Thus, interactivity will complement the educational material with fascinating and original blocks of information.

Kahoot is a relatively new service for creating online quizzes, tests and surveys. In part, this program resembles the one described in the Socratic Didactor and can be effectively used for didactic purposes.

Students can answer teacher-created tests from tablets, laptops, smartphones, that is, from any device with access to the Internet. Quizzes created in Kahoot allow you to include photos and even video clips. The pace of quizzes and tests is regulated by introducing a time limit for each question.

If desired, the teacher can enter points for the answers to the questions posed: for correct answers and for speed. The scoreboard is displayed on the monitor of the teacher's computer. To participate in the test, students simply need to open the service and enter the PIN that the teacher presents from his computer.

It is convenient for the student to choose the correct answer on their device. The options are represented by geometric shapes. Using this service can be a good way to get original feedback from students. One of the features of Kahoot is the ability to duplicate and edit tests, which saves the teacher a lot of time.

Quizlet is a service for quickly creating tests that will help you memorize any material in different ways (by ear, spelling, etc.).

For example, one wants to create exercises for training English words, as in the example below:

To do this, they add to Quizlet the words they want to practice, and pictures to them for better memorization. As a result, there are 7 exercises, which were formed automatically:

1. Memorization. You are given an English word and 4 options from which you can choose the correct option.

2. Cards. There are all the added words in the form of cards, where on one side is an English word, on the other is its translation. Good for getting to know words.

3. Letter. Displays the first language version of the word and you need to manually enter the translation in English.

4. Spelling. In this exercise, you can hear an English word, and you need to

enter what you heard. Also, the first language translation of the word and its picture are displayed.

5. Test. The system automatically generates 4 types of tests with five answer options:

- "5 questions for a written answer" - a word is given in different variations and you need to manually enter its translation.

- "5 questions for selection" - you need to match the word and translation in the format 1-A, 2-B, and so on.

- "5 multiple choice questions" is a classic type of test with one correct answer.

- "5 questions" true-false "" - determine whether the translation proposed by the system is correct.

6. Selection. In this exercise, you again need to combine the word and translation, but here also an element of a competitive game is added - this must be done for a while, and the result is compared with other users who have played this game.

7. Gravity. In this game you protect the planet from asteroids with English words by entering their translation. There is also a competitive element through a leaderboard.

Unimersiv - virtual reality in education. Unimersiv's mission is to help learners of all ages learn faster through virtual reality. The service team believes that virtual reality can significantly improve the ability of the human mind to remember what it has learned over time.

Unimersiv believes that virtual reality should be used not only for games, but also for education. Research has shown that students remember 20% of what they hear, 30% of what they see, and up to 90% of what they do or imitate. Virtual reality makes it possible to execute the latter scenario. Students can interact with the virtual environment personally and manipulate various objects within it. It helps "learn by doing" and also develops creative thinking.

Flippity online service allows you to create game exercises based on Google

Sheets.

There are some advantages:

- includes many options for playing exercises.
- each template has instructions on how to create it.
- you can share a link to the exercise.
- registration is not required.
- some of the exercises can be printed.
- you can generate a certificate.

Conclusions. In conclusion, it is worth emphasizing that when using interactive methods, the role of the teacher changes dramatically, ceases to be central. He only regulates the process and deals with its general organization. Prepares the necessary tasks in advance and formulates questions or topics for discussion in groups, gives consultations, controls the time and order of implementation of the planned plan.

But even if you are not ready to immediately change the focus of the classes, then start small - creating quizzes that can add dynamics to the lesson and improve the assimilation of the material by the audience.

REFERENCES

1. Zhuravlova Z. Yu., Larikova V.V., Milovska K.M., Chernobrovkin A.V. Aspects of the program in the minds of quarantine on the basis of Scratch.// Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2021. Pp. 227-231. (in Ukrainian)
2. A.A. Chebukina, E.A. Krivonosov The use of interactive methods at the technical universities. (in Russian)

**ДОСВІД ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО
ВОЛОНТЕРСТВА В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Анголенко В. В.

канд. пед. наук, викладач
кафедри соціальної роботи

Гладун Т. О.

канд. пед. наук, викладач
кафедри соціальної роботи

Печериця Н. М.

канд. пед. наук, викладач
кафедри соціальної роботи

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Анотація: У статі розкрито сутність волонтерської діяльності, окреслено досвід формування мотивації до інклюзивного волонтерства у здобувачів вищої освіти на прикладі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Ключові слова: волонтерство, мотивація, інклюзія, здобувачі вищої освіти.

Наразі для побудови нового недискримінаційного та соціально-активного демократичного суспільства серед здобувачів вищої освіти рушійною силою виступає волонтерський рух. На законодавчому рівні організаційні та правові засади волонтерської діяльності та розвитку волонтерського руху в Україні регулюється відповідно до Закону України «Про волонтерський рух». Згідно, якого волонтерська діяльність визначається, як будь-яка соціальна, суспільно-корисна, неприбуткова та вмотивована діяльність, що проводиться шляхом надання послуг тим, хто потребує волонтерської діяльності [1]. У зв'язку із загостренням соціальних проблем незахищених верств населення, зокрема

людей з інвалідністю, особливої актуальності набуває питання формування мотивації до інклюзивного волонтерства серед здобувачів вищої освіти.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі питання теоретико-практичних аспектів волонтерства досліджували: О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Грига, М. Дейчаківський, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Зінченко, Н. Івченко, А. Капська, Л. Коваль, Н. Комарова, О. Кравченко О. Кузьменко, Т. Лях, Г. Мюррея, І. Пінчук, Ф. Ступак, Х. Хекхаузена, Р. Чалдіні, О. Яременко та інші й зазначали, що волонтерська діяльність в Україні, є важливою складовою у вирішенні багатьох соціальних проблем.

Через волонтерську діяльність здобувачів вищої освіти може бути вирішено багато проблем, зокрема пов'язаних саме з інклюзією осіб з інвалідністю. Наприклад: волонтери могли б вирішити проблему організації дозвілля людей з інвалідністю; а також через волонтерський ресурс може відбуватись просвіта громадськості, щодо роз'яснення в суспільстві проблем осіб з інвалідністю та шляхи налагодження з ними соціальних зв'язків, а також потрібність та рівність всіх членів суспільства не залежно від їхнього фізичного стану здоров'я.

В свою чергу за час роботи із зазначеною категорією волонтери отримують особистісні якісні зміни, набувають соціального досвіду в роботі з цією категорією населення. Слід підкреслити що волонтерство може бути потужним ресурсом за умови здійснення мотивації волонтерів. Теоретичний аналіз наукових праць показав, що незважаючи на ґрунтовну низку досліджень присвячених волонтерству, питання мотивації саме до інклюзивного волонтерства залишається недостатньо вивченим.

На думку Т. Лях мотивація займає провідне місце у структурі поведінки особистості, вона є одним із основних понять, які використовуються для пояснення спонукання, діяльності в цілому з урахуванням сукупності спонукальних факторів, які визначають усі мотиви, стимули, ситуативні чинники [2; 3]. Слід зауважити, що мотивація є динамічним процесом, над яким постійно необхідно працювати. З урахуванням зазначеного, прикладом

підготовки волонтерського руху є досвід впровадження волонтерської діяльності серед здобувачів вищої освіти у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, що здійснюється у студії волонтерства, де для формування та підтримки мотивації до інклюзивного волонтерства здобувачів освіти відвідують тренінгові заняття, приймати участь в ігрофікації, круглих столах, workshop-ах, флеш-мобах тощо.

З метою популяризації паритетного відношення до людей з інвалідністю волонтерами студії проводяться просвітницькі заходи. Для закріплення практичних навичок волонтерської діяльності здобувачі вищої освіти, в рамках волонтерської студії, постійно отримують досвід практичної діяльності з різноманітними категоріями населення, зокрема з людьми з інвалідністю. Наприклад, волонтери студії на основі співпраці з різними благодійними організаціями та державними установами організовують та проводять різноманітні соціальні акції з метою допомоги людям з інвалідністю, зокрема дітям та їх батькам.

Також волонтери студії беруть участь в інтегрованих курсах онлайн-лекцій «Інклюзивна освіта» із залученням іноземних фахівців IstitutoDonCalabria, Italia та інших. Під час онлайн-курсів було впроваджено підхід IstitutoDonCalabria щодо інклюзивної освіти в Італії: зокрема, основні надбання профільних фахівців щодо прийняття та застосування біопсихосоціального підходу, процесу включення та багатофункціонального втручання, спрямованих на всебічну соціалізацію осіб з особливими освітніми потребами.

Також, закладом вищої освіти спільно з Усеукраїнською громадською організацією «Асоціація корекційних педагогів України та Благодійним фондом «Квіти життя» було реалізовано проєкт «Основи волонтерства в інклюзивному освітньому середовищі» у рамках Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки.

Отже, волонтерство може виступати додатковим ресурсом для вирішення різноманітних соціальних проблем суспільства. Але, мотивація є необхідною

умовою для якісного виконання теоретичних і практичних завдань які стоять перед волонтером. Для розвитку мотивації волонтерів, окрім потенціалу закладу вищої освіти мають залучатись ресурси державних і недержавних установ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про волонтерський рух» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/jf3cp00a>
2. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності / Т. Л. Лях // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - 2012. - № 22(8). - С. 84-91.
3. Лях Т. Л. Види мотивації до волонтерської діяльності / Т. Л. Лях // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 37-40.

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ ХИМИИ

Аскеров Агаиса Байрамали,

к.э.н., доцент

Алиева Саадат Гарай

Сумгаитский Государственный университет

г. Сумгаит, Азербайджан

Ниязова Айтенагаиса,

к.э.н., доцент

Азербайджанский Государственный

Экономический Университет (UNEC)

г. Баку, Азербайджан

Аннотация: В статье дана классификация модели педагогической деятельности учителя при преподавании тем с использованием современного метода обучения. С этой целью, в рамках программы, представлена функциональная модель планирования выполняемых мероприятий, освоения изучаемой темы, подготовки создания междисциплинарных связей, создания алгоритма урока и управленческой деятельности учителя.

Отмечено, что реализация освоения на основе получения информации от учеников (антиинформация, дезинформация) в процессе обучения является одним из особенных элементов деятельности учителя.

Ключевые слова: учитель, модель педагогической деятельности, аналитический анализ, информация, проблемное обучение, обсуждение информации, познавательная деятельность.

Из исторических исследований известно, что учитель- это личность, которому доверяет общество и который играет исключительную роль в воспитании людей.

Слова нашего великого лидера об учителе «Учитель- единственная личность, которому общество доверяет свое будущее – воспитание детей» - это самая большая ценность, данная учителю и его деятельности.

Учитель всегда несет юридическую ответственность за свою качественную педагогическую деятельность. Учитель – это человек, мыслитель в широком социальном смысле, общественный деятель, формирующий мировоззрение и убеждения людей и помогающий им найти свой путь в жизни [2, с. 186].

Учитель должен уметь видеть потенциал ученика, которого он обучает. Не следует забывать, что в процессе обучения некоторые способности учеников не всегда могут развиваться по желанию учителя. Это не дает учителю права относиться с недоверием к их будущему. Учитель должен быть помощником для учеников.

Не зря сказано, что «шедевр учителя – это воспитанные им ученики-студенты». «Что может быть славнее профессии, которое поднимает существ на высший уровень Вселенной с самого низкого уровня». Действительно, преподавание – очень благородная профессия – звание, и какой бы благородной она ни была – это сложное и ответственное звание.

«Если учитель любит только свою работу, он будет хорошим учителем. Если учитель любит ученика, как отец или мать, он будет хорошим учителем, чем учитель, который читает все книги, но не любит свою работу и своих учеников. Если учитель сочетает в себе любовь к работе и своим ученикам, он идеальный учитель» (Л.Н. Толстой) [2, с. 16].

Модель педагогической деятельности учителя включает наличие академических, контактных, конструктивных, волево – эмоциональных способностей. Академические способности учителя отражаются в передаче знаний учащимся на основе своих совершенных знаний и последних достижений науки. Дидактические способности учителя в процессе обучения проявляются в умении и профессионализме обучения им учеников.

Способность учителя к общению выражается в установлении им правильных отношений со своими учениками в процессе обучения и с другими людьми в обществе, в построении отношений на основе взаимного уважения и в обращении с людьми, с которыми он контактирует во время своей

деятельности, с учетом своих личных качеств.

Коструктивная способность учителя - показать свою педагогическую работу и быть готовым решать любые проблемы, которые могут возникнуть во время работы.

Волево – эмоциональная способность учителя выражается его личным примером- сдержанным, терпеливым, справедливым и в то же время серьезным.

Педагогические способности каждого учителя формируются и совершенствуются в процессе деятельности с течением времени. Учитель всегда с особым уважением должен относиться к личностям, которых он обучает науке и высоко их ценить. [1, с. 135].

Из вышесказанного ясно, что в процессе обучения структура деятельности учителя, рассматриваемая как источник знаний, состоит из ряда факторов. Как показано в методической литературе:

Первый фактор – это подготовительная работа. Сюда входит уровень личной подготовки учителя, его лидерские и организаторские способности, источники информации обучения, выбор и подготовка наглядных пособий, организация морально – психологической работы.

Трудовая деятельность учителя химии проявляется в совместном синтезе преподавания и обучения в учебном процессе.

Условно работу по подготовке учебно – осваиваемой деятельности учителя можно перечислить следующим образом:

- планирование проводимых работ в рамках программы;
- подготовка к усвоению изучаемой темы;
- подготовка к созданию связей между темами;
- подготовительные работы, создающие основу для реализации теоретического и практического (лабораторные и самостоятельные работы) освоения новой темы.

Одним из особенных элементов деятельности учителя является осуществление освоения на основе антиинформации (дезинформации) в

процессе обучения.

Известны следующие модели роли деятельности учителя в организации обучения:

1. Обеспечение условий, позволяющих реализовать обучающие, развивающие и воспитательные функции при освоении темы;
2. Информирование учеников с помощью ИКТ;
3. Организация практических работ по формированию теоретических знаний, навыков и привычек;
4. Анализ и оценка деятельности для определения восприятия (анализ и синтез).

Функциональная модель управленческой деятельности учителя в учебной деятельности школьников охватывает три этапа [3, с. 15, 50]:

1. Этап мотивации (введение, вступление). В данный момент учитель строит следующий алгоритм:

- создав основную проблемную ситуацию определяет область исследования (определяющая функция темы);
- формулировка познавательных проблем, стоящих перед школьниками, с целью формирования мышления;
- уточнение знаний и навыков с целью реализации развивающей функции (планирование);
- осуществление организации самостоятельных работ школьников по окончании каждого раздела.

2. Формирование познавательной деятельности в процессе обучения. С этой целью учителю рекомендуется использовать следующие формы работы в соответствии с требованиями современной методики обучения:

- использование современных технических средств в предоставлении инновационной информации;
- проведение практических работ, формирующих познавательную деятельность детей (учеников) на занятиях и использование оценивания в форме современной рефлексии;

- создание «портфолио» с основными показателями деятельности учеников и самых современных активны/интерактивных методов обучения, а также соответствующего фасилитатора (условий).

Следует принять во внимание контроль и оценку учителя и уровень подготовки учеников при усвоении программного материала.

3. Аналитический анализ и оценка деятельности учителя. Сюда входят следующие работы деятельности учителя:

- обобщение исследовательской работы по темам, согласно программе, а также творческого применения и учебного материала, формирующего познавательную деятельность;

- выбор методов, которые используются во время занятий;

- оценка успеваемости учеников в групповой или индивидуальной формах и контроль за выполнением самооценки;

- выявление и устранение недостатков освоения с помощью анализа «портфолио»;

- подготовка и обсуждение отчета по освоению и качеству.

Проанализировав уровень освоения в конце каждого урока или раздела, успехи и неудачи должны быть исследованы и взяты под контроль для дальнейшей деятельности [1, с.150].

Одно из основных направлений педагогической деятельности учителя химии связано с осуществлением организации внеклассных и внешкольных занятий. В соответствии с функцией обучения к мероприятиям вне аудитории относятся следующие [2, с.546]:

- внеклассные мероприятия, связанные с преподаванием планируемых дисциплин (предметов);

- внеклассные мероприятия, связанные с развивающей и воспитательной функцией;

- внеклассные экскурсии, влияющие на развитие мировоззрения.

Педагогическая деятельность учителя отражается в организации урока. Выбор, организация и реализация соответствующих методов, приемов и форм

работы при обучении темы – это фактор, напрямую влияющий на усвоение знаний учащимися.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Əskərov A.B., Niyazova A.A., Şərəfova Z.S. Kimya dərslərində yeni texnologiyalar: fəal/interaktiv təlim. SDU-2014, 399 səh.

2. İbrahimov F.N., Hüseynzadə R.L. Pedaqogika. İhissə, Bakı, Mütərcim - 2013,706 s.

3. Veysova Z. “Məktəb müəllimləri üçün fəal təlim metodlarına giriş kursu”, Bakı, 2004. 95 səh.

УДК: 37:330.341.1

СТАНОВЛЕННЯ ІКТ ЯК НАПРЯМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ (ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Базилевська Оксана Олесандрівна

к.п.н., викладач

Момот Анастасія Андріївна

здобувач вищої освіти

Приватна установа Вищий навчальний заклад
Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті розкривається становлення інформаційно-телекомунікаційних технологій як напряму педагогічних інновацій. Висвітлюється історико-педагогічний аспект розвитку інформаційних епох.

Ключові слова: інновація, інформаційно-телекомунікаційні технології, ефективність, трансформації.

Становлення ІКТ як напряму педагогічних інновацій нерозривно пов'язано із становленням інформаційних епох, що охоплює широке коло технічних, технологічних, соціально-економічних, соціокультурних та організаційних процесів.

Інновація (ін-нове) з'являється в латинській мові десь в середині XVII століття і означає входження нового в деяку сферу, вживлення в неї і породження цілого ряду змін в цій сфері. Отже, інновація – це процес оновлення, реалізації, впровадження новації в певну соціальну практику, а зовсім – не предмет [1, с. 229].

Історично склалося так, що розвиток ІКТ нерозривно пов'язано з розвитком інформаційних епох, а також з підходами до освіти та навчання, розвиваючи та доповнюючи їх. Саме цей факт визначив ступінь потужності ІКТ поширення та використання в різних галузях життєдіяльності суспільства. Це, в свою чергу, вплинуло на ступінь трансформації процесів генерації, актуалізації

передачі інформації, знань, надання доступу до навчальних ресурсів абсолютно для всіх [3]. Підкреслимо, що ХХ століття поклало початок трансформаціям, які обумовлені науково-технічною революцією, появою комп'ютерів та Інтернету. Активізувалися процеси еволюції і конвергенції інформаційного суспільства [4, с. 83], які зумовили механізми і процеси бурхливого розвитку інновацій у всіх сферах життя, в тому числі науці і освіті. Стало очевидним, що інновації можуть зароджуватися, в основному, на міждисциплінарному рівні, тоді і тільки тоді, коли неявне знання стає явним, доступним і, головне, зрозумілим та прийнятним суспільством, придатним для масового безперервного використання у величезній кількості контекстів. Зазначено, що однією з фундаментальних проблем сучасної освіти на базі активного використання ІКТ є розширення знань про його природу, принципи розвитку і трансформації, які виникають в процесі еволюції і призводять до трансформації базових процесів, які підтримують сучасну освіту. Нагадаємо, що джерелами виникнення інновацій є: вимоги виробничого процесу, зміни в структурі галузі, демографічні зміни, зміни в настройках користувачів, нові наукові знання. Соціальний попит, обумовлений трансформаціями інформаційного суспільства, боротьбою за якість і ефективність, став каталізатором масового створення і впровадження інновацій в освіту і навчання [5, с. 188].

З розвитком технічних засобів зростало значення візуалізації навчальної інформації. Спочатку це були статичні додатки, які з часом набули динамічного, мультимедійного характеру. Розширення можливостей обчислювальної техніки дозволило застосовувати навчальні матеріали в електронному вигляді. Для обміну інформацією використовувалася електронна пошта, пізніше чат і соціальні мережі. З розвитком глобальної мережі Інтернет викладач зміг працювати з великим числом слухачів одночасно, разом з цим отримав значно більше часу для пояснення матеріалу [1, с. 231].

Кожна хвиля інформаційної революції характеризувалася тим, що створювала не тільки нові пристрої для забезпечення масового використання в контексті досягнення безлічі міждисциплінарних цілей, а й обумовлювала

появу нових професій, їх спеціалізацію для задоволення величезної кількості потреб користувачів в різних областях, в тому числі і для обслуговування освіти і навчання. Внаслідок цього проходила еволюція і конвергенція як технологій, так і цілих наук, які були необхідні для подальшого розвитку.

Технології програмування: масове поширення об'єктних мов програмування надвисокого рівня, вузькоспеціалізованих декларативних мов (HTML, XML, SQL), Flash-технологій [4, с. 88].

Технології ІКТ: масовий перехід від експлуатації окремих комп'ютерів до роботи їх в складі обчислювальних мереж або систем, послуг Інтернету, орієнтація територіальних обчислювальних мереж на комунікаційно-інформаційні послуги тощо. Це масове створення інформаційних, освітньо-інформаційних і освітніх середовищ, використання мультимедійних класів, аудиторій, систем інтерактивного відео, соціальних сервісів тощо.

Мультимедійна підтримка: новий імпульс у розвитку мультимедіа надали можливості всесвітньої павутини, технології підтримки електронного навчання (зокрема, web 2.0 і ін.), технології комунікації близької зони (зокрема, мобільні електронні технології та спеціальні засоби). Відбувається масове використання ІКТ для підтримки мультимедіа в навчанні [6, с. 85].

Отже, в історичному аспекті процеси еволюції мали істотний вплив на розвиток використання ІКТ в освіті та навчанні. Природно, що дослідження цих процесів знаходяться ще на початковому етапі. Багато задач ще належить вирішити. Однак їх рішення дасть можливість повною мірою усвідомити природу сучасних трансформацій і відповісти на виклики інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуревич Р.С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навчальний посібник; за ред. Гуревича Р. С. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. С. 229-247.
2. Дзюбенко А.А. Новые информационные технологии в образовании:

монографія. М., 2000. 104 с.

3. Кадемія М. Ю. Телекомунікаційні проекти в навчальному процесі ВНЗ / М. Ю. Кадемія, О. В. Шестопалюк, Л. С. Шевченко. Вінниця: ТОВ «ПЦ Еозіс», 2008. 235 с.

4. Манако А.Ф., Воронін О.С., Еволюція та конвергенція впровадження ІКТ в освіту як джерело інновації. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6, С. 82-87.

5. Любівич А.А., Єсіна О.Г. Сучасні інформаційні технології в освіті. Інформатика та інформаційні технології: студ.наук.конф., 20 квітня 2015 р.: матер.конф. Одеса, ОНЕУ. С. 188-220.

6. Манако А.Ф., Синица К.М. Электронные научно-образовательные пространства и перспективы их развития в контексте поддержки массовости и непрерывности. УСИМ. 2012. № 4. С. 83-92

СУТНІСТЬ ВИКОНАВСЬКОГО АНАЛІЗУ В ПРОЦЕСІ ФОРТЕПІАННОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

**Бетюга Віра Андріївна,
Носова Лілія Андріївна,
Столярчук Любов Іванівна**

Викладачі фортепіано
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради
м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті висвітлено педагогічні аспекти виконавського аналізу музичних творів в процесі фортепіанної інтерпретації на заняттях фортепіано в педагогічному коледжі. На основі теоретичного аналізу визначаються основні засоби втілення музичного змісту, закономірні структури музичного твору, цілий комплекс музичних засобів виразності.

Ключові слова: музичний твір, інтерпретація, мелодія, стиль, гармонія.

Працюючи над музичними творами на заняттях фортепіано в педагогічному коледжі студенти знайомляться з музичною мовою, її будовою, набувають певних виконавських навичок, розвивають музичну пам'ять, виконавську увагу, відчуття музичної форми тощо. Педагог повинен навчити студента на основі вдумливого вивчення нотного тексту та додаткових матеріалів втілювати зміст музичного твору, розбиратися в його ідеї, в характері і типі розвитку музичних образів, в стильових і жанрових особливостях твору, навчити студента розкривати в своєму виконанні втілені в ньому думки і почуття.

Студенти, набуваючи практичних навичок гри на музичному інструменті, дістають необхідний обсяг загально естетичних і спеціальних знань, засвоюють такі ключові поняття як інтонація, форма, жанр, стиль. Проникнення в зміст

твору передбачає уважне вивчення особливостей його мелодії, поліфонії, ладової та гармонічної будови, форми, фактури та інших виражальних засобів. Навчальний матеріал слід систематизувати у певні структури, де зміст і послідовність викладу теоретичних знань відповідає реальному засвоєнню студентами музичного твору. Передбачаючи комплексний розвиток студентів, педагог при виборі навчального репертуару керується поєднанням у ньому високих художніх якостей з доступністю технічного опанування творів. В своїй роботі спирається на поліфонічні твори Й. С. Баха, клавірні твори В. Моцарта, сонати Л. Бетховена, п'єси українських, зарубіжних композиторів. Під час роботи над репертуаром він широко використовує різноманітні форми теоретичного аналізу творів як одного з найвагоміших засобів підвищення загально-музичного і фахового рівня студента.

Розпочинаючи роботу над музичним твором, студент в першу чергу повинен ознайомитися з нотним текстом, розібратися в художньому змісті всіх авторських, а також редакторських вказівок щодо темпу, динаміки, артикуляції, характеру виконання тощо. Педагог вже на цьому початковому етапі роботи над твором вчить помічати не тільки ноти, але і чути музику, схоплювати основні моменти розвитку музичного образу, розбиратися у творі в цілому. Думка всіх видатних музикантів сходиться на тому, що приступаючи до вивчення музичного твору необхідно найперше одержати про нього загальну уяву, зрозуміти і відчувати його домінуючий настрій. Це досягається шляхом перегляду і програвання твору в процесі якого визначаються контури майбутнього виконавського плану.

Тому аналіз музичного твору, який проводиться зі студентами, є аналізом художньо-педагогічним. Художнім – бо аналізується твір мистецтва і цей аналіз впливає з його закономірностей; педагогічним – бо проводиться з урахуванням індивідуальних особливостей, теоретичної підготовки, піаністичного розвитку і завдань музичного виховання. На цій основі відбувається послідовне, систематичне залучення студентів до музики, до розуміння ними її особливостей. Досвід аналізу одного твору переноситься на

інші, складніші твори, і це забезпечує розвиток музичної культури майбутніх фахівців.

Музичний аналіз – це наукове дослідження музичних творів: їх стилю, форми, музичної мови, що допомагає інтерпретації, правильному розумінню їх художнього змісту. Таке детальне вивчення педагогічного репертуару потребує виконавського і методичного аналізу.

Виконавський аналіз – це розгляд твору за змістом, формою та засобами виразності. Під час ознайомлення з фактурою виконавець повинен помітити всі деталі тексту, елементи фортепіанного твору. Він планує характер звучання музики, встановлює логічний зв'язок частин і епізодів музичного твору, виділяє звучання окремих елементів фактури і динамічний план.

Методичний аналіз передбачає такі моменти як визначення ступеня трудності, обміркування засобів пояснення змісту і характеру твору так, щоб музика зацікавила студента та викликала у нього емоційну реакцію. Важливою частиною методичного аналізу є пошук найточніших засобів розбору твору і властивих йому звукових і технічних особливостей, прийомів вивчення напам'ять, а також підготовка студента до естрадного виступу.

Узагальнюючи виконавський досвід студентів-піаністів у вивченні творів, ми знайомимо їх з поняттям стилю через розпізнавальні ознаки музично-історичного періоду, музичну мову композитора. Для поняття стилю характерними є такі риси як історичність, узагальненість, зв'язок з поняттями змісту і форми музики. Коли ми слухаємо музику Баха, Бетховена, Шопена, Лисенка, Прокоф'єва і багатьох інших, ми можемо розпізнати суттєві відмінності між ними. Цими відмінностями ми і повинні керуватися при аналізі творів, які вивчаються.

Найбільш доступним на першому етапі буде визначення національного стилю, оскільки комплекси засобів музичної виразності, що повторно зустрічаються в рідній національній музиці і втілюють основні національні особливості (інтонація, лад, ритм, гармонія тощо), допомагають в пізнаванні студентами характерних стильових ознак.

Метою стильового аналізу на прикладі українського репертуару є формування у студентів узагальнених уявлень про національний стиль, а також аналіз окремих елементів музичного твору та використаних у ньому засобів музичної виразності: метру, ритму, ладу, тембру, динаміки т. ін. Надзвичайно важливим є аналіз мелодії, фактури, гармонії та поліфонії.

Мелодія є одним із основних компонентів втілення художнього образу в музиці. Музична думка композитора зазвичай конкретизується саме в мелодичній формі. Тому співуче і виразне відтворення мелодії є головним чинником мистецької майстерності виконавця. Для цього передусім потрібна висока якість звучання, вмілий розподіл динамічних відтінків і різноманітних звукових забарвлень у відповідності зі змістом і стилем твору. Робота над мелодією – головний фактор формування художньої техніки піаніста. Поняття інтонування включає вимову окремих звуків, інтонацій, фраз, речень, а також цілісне охоплення музичного твору. Лише в процесі живого, натхненного інтонування мелодії, коли виконавські засоби сфокусовані на конкретному розгортанні музичної думки, формується такий психомоторний комплекс, який ми називаємо художньою технікою в широкому розумінні. Майстерність піаніста визначається рівнем культури інтонування. Вивчаючи ту чи іншу п'єсу, виконавець повинен аналізувати будову мелодії.

В основі кожної композиції лежать одна або декілька звукових побудов, які є матеріалом музичного твору і мають назву «музична тема». Засвоєння семантики музичної мови здійснюється в процесі інструментальної підготовки студента. Мелодика та метро-ритм української фортепіанної музики ввібрали в себе багатовікові традиції українського музичного фольклору. Задушевні мелодії народних колискових, що розкривають ніжні почуття матері, лягли в основу легких кантиленних п'єс – «Колискової» Є. Юцевича («Котику сіренький»), «Колискової» Л. Ревуцького («Ой стоїть сон у вікон»), колискової «Спи, Ксеню» М. Колесси. Їх наспівні діатонічні мелодії з плавним спокійним рухом без темпових та динамічних змін передають образи світлої лірики, спокою і ніжності народних колискових. Своєрідністю в мелодико-ритмічному

відношенні відрізняються колискові пісні західноукраїнських композиторів.

Мелодії лірико-драматичного складу в українській музиці пов'язані з відтворенням героїчного, мужнього характеру. Ці образи нав'язані народними думами та історичними піснями, в яких відобразилася боротьба українського народу проти турок і татар. Мелодика «Пісні лірника» В. Барвінського, «Пісні» Л. Ревуцького, «Думи» М. Дремлюги є розгорнутим лірико-драматичним оповіданням у формі схвильованої і патетичної декламації у супроводі ліри або бандури. Мелодія складається із коротких наспівних мотивів, декламаційних епізодів і виразних мелодичних фраз з характерною орнаментикою і мелізматикою, що нагадують народні плачі та голосіння.

«Пісня лірника» В. Барвінського, як і українська дума, починається заспівом-заплачкою імпровізаційного змісту. Спостерігається образно-інтонаційна спільність між оригінальною темою В. Барвінського і заплачкою народної думи «А не сиві тумани». Виразні мелізми, багата орнаментика, хроматизації ладу шляхом підвищення четвертого і шостого ступеня в мінорі створюють внутрішнє напруження, що є характерним для українських дум. Вільний темп виконання лірико-драматичних творів українських композиторів пов'язаний з виконавською манерою кобзарів, що підпорядковується темпу речитативу. Не цитуючи народних мелодій, але проникнувши в їх дух, українські композитори В. Барвінський, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський створюють істинно народні лірико-драматичні образи.

Фортепіанна обробка І. Берковича «Засвистали козаченьки» знайомить виконавців з похідною козацькою піснею. Чіткий маршовий ритм, широкі мелодичні ходи на октаву і кварту, суворі інтонації натурального мінору в мелодії створюють вольовий образ козацтва. Створюючи виразні мелодії елегійного або драматичного складу українські композитори звертаються до традицій міської пісні-романсу. («Вальси» Л. Ревуцького, «Лірична пісня» М. Дремлюги, «Елегія» А. Довженка). У відтворенні оптимістичного сприйняття природи і життя українські композитори використовують мелос календарних, жартівливих, ігрових пісень. Їх мелодії відрізняються особливою активністю і

рухливістю, вольовим темпом і ритмом, простим і чітким мелодичним малюнком (Л. Ревуцький – А. Коломієць «Іди, іди, дощику»).

Мелодії українських танців мають блискучий віртуозний характер, що пов'язаний з особливостями народних інструментів. Для них характерними є часта зміна напрямку мелодичної лінії, різноманітний ритмічний малюнок. Яскраві танцювальні образи крайніх частин в п'єсах відтіняються контрастними ліричними мелодіями (В. Барвінський «Гумореска», П. Глушков «Гуцулка»). Втілюючи жартівливі і танцювальні народні образи, українські композитори творчо використовують народні інтонації, ритми, лади і структуру (Ю. Щуровський «Українська сонатина»). Цитуючи повністю народні мелодії, композитори створюють майстерні їх обробки, або творчо розвивають фольклорні теми (Ю. Щуровський «Народний танець» на тему «Ой лопнув обруч»).

Одним із засобів втілення художнього образу музичного твору є фразування. Саме воно синтезує виражальні засоби – динаміку, агогіку, тембр, штрихи, включає засоби звуковидобування – туше. Фразування є завжди індивідуальним, оскільки здійснення всіх цих засобів складає індивідуальну манеру виконавця.

Ритмічність і темп виконання є другою важливою умовою і засобом виразного втілення музики. Характер і фактура твору найбільш правильно визначає швидкість руху. Вказівки композитора стосовно темпу виконавці трактують по-різному в залежності від індивідуального розуміння твору, а також від творчого настрою під час виконання. Важливою закономірністю творчого процесу є незначні прискорення або сповільнення темпу гри (*rubato*). Відступи від темпу не можуть бути випадковими і довільними, вони повинні диктуватися логікою музичного фразування.

В процесі роботи над музичним твором слід приділяти максимум уваги ладо-тональним і гармонічним засобам виразності. Навіть в двоголосній нескладній пісні необхідно відчувати природний розвиток гармонії. В п'єсах пасторального характеру ми часто зустрічаємо квінту – співзвуччя без

терцового тону. Інтервал чистої квінти має свої сфери настроїв і найчастіше зустрічається в народній музиці. Слід зауважити, що українським композиторам властиве сміливе використання і новітніх гармонічних засобів. Розглядаючи їх гармонічну мову, ми повинні відмітити загальну тенденцію, що є характерною для сучасної музики – поліфонізацію фактури. Ліричним і лірико-епічним творам властивий поліфонічний виклад, коріння якого в народному хоровому виконавстві.

Використання в професійній музиці народних поліфонічних прийомів поглиблює виразну характеристику музичних образів. Поліфонічна варіантність підголосків, що є засобом посилення емоційної напруги та безперервності розвитку, створює відчуття протяжності мелодій, які виконуються на широкому диханні. Творчо розвиваючи принципи народного багатоголосся, поряд із типово народною підголосковою поліфонією, українські композитори використовують елементи і форми класичної поліфонії: імітацію, канон, інвенцію, фугу.

Поряд із поліфонічним методом розвитку, слід відзначити також і варіаційний метод розвитку музичного матеріалу. Метод варіювання гармонії при остинатному проведенні мелодичної лінії, регістрове і ритмічне забарвлення основної музичної теми у своїх варіаційних циклах використовують І. Беркович, М. Сільванський, І. Шамо.

Інтерпретація музичних творів є однією із найважливіших проблем музичного виконавства. Виховання у студентів виконавської свободи, володіння різними засобами і прийомами музичної виразності тісно пов'язані із розумінням авторського задуму і стильових особливостей твору. Художня інтерпретація є результатом складної розумової діяльності і формується в навчальному процесі в ході накопичення студентами музично-виконавського досвіду.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жукова Н. А. Виконавське мистецтво: особливості художньої інтерпретації / Н. А. Жукова // Наукові записки. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2001. – С. 109–114.
2. Котляревська О. Інтерпретація //Українська музична енциклопедія. – К.: НМАУ, 2004 – Вип. 37. С.37-43.
3. Ляшенко О. Д. Художньо-педагогічна інтерпретація музичного твору в професійній підготовці майбутніх учителів музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. Д. Ляшенко. – К.: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 21 с.
4. Тельшева Н. Н. Интерпретационная культура учителя искусства / Н. Н. Тельшева // Эл. журнал «Педагогика искусства». – 2009. – №3. – С. 171–175.

**МУЗИЧНЕ ЗАНЯТТЯ У ДОШКІЛЬНЯТ
ЯК УМОВА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ**

Білостоцька Ольга В'ячеславівна,

к.п.н., доцент

Полинько Ярослава Русланівна,

Федорченко Олена Віталіївна,

Худавердієва Катерина Сабіровна

студенти

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Анотація: Величезне значення музики в житті дитини важко переоцінити. На жаль, могутні розвивальні можливості музики досі недооцінені педагогами. Часто вважають її прерогативою музкерівників. Утім, саме вихователі мають можливість застосовувати музику протягом дня як чинник різнобічного розвитку малят. Щоб підтримати дітей у їхніх природніх творчих прагненнях і проявах, треба вміти запропонувати їм такий матеріал, з яким вони зможуть творити і фантазувати. Одним з таких матеріалів може бути музика.

Ключові слова: заняття, креативність, музика, творчість, дошкільнята.

На сучасному етапі музичні заняття далеко просунулися в дослідженні впливу музичного досвіду на розвиток особистості. Відповідь на запитання, чому музика настільки сильно торкається глибин нашої різноманітної особистості, потрібно шукати в минулому, коли ми ще були в материнській утробі й відчували музику ритму материнського серця, музику її тіла, музику її подиху й голосу. Жінка, яка носить у собі майбутнє життя, сама своїм духовним “баченням” ніби наносить “візерунки” на матрицю постнатального життя своєї дитини. Так мудра природа підготовлює дитину до сприйняття світу ще в утробі матері. Багато досліджень довели, що музика посилює обмін

речовин, посилює або зменшує м'язову енергію, змінює дихання, змінює кров'яний тиск, дає фізичну основу для емоцій. Дітям музикотерапія допомагає збагатити знання про навколишній світ, прищепити любов до музики, навчити слухати й розуміти, як і про що розповідає музика. Для того щоб музикотерапія позитивно вплинула на розвиток і виховання малят, необхідно враховувати особливості дітей. “Музика, як будь-яке мистецтво, допомагає дітям пізнавати світ, виховує дітей”, – так визначив роль музики у формуванні особистості композитор Дмитро Кабалевський.

У процесі музичних занять відкриваються широкі можливості для всебічного розвитку дітей. Емоційна сила музики, зміст пісень, що слухають і виконують діти, сприяють формуванню основ морально-естетичних якостей. Педагоги дитячого закладу помітили вплив музики на поведінку дітей. Величезне значення музики в житті дитини важко переоцінити. На жаль, могутні розвивальні можливості музики досі недооцінені педагогами. Часто вважають її прерогативою музкервівників. Утім, саме вихователі мають можливість застосовувати музику протягом дня як чинник різнобічного розвитку малят. Щоб підтримати дітей у їхніх природних творчих прагненнях і проявах, треба вміти запропонувати їм такий матеріал, з яким вони зможуть творити і фантазувати. Одним з таких матеріалів може бути музика.

Сучасний світ – це світ креативних особистостей, адже вершин у ньому досягають лише ті, хто мислить неординарно, творчо, хто нестандартно підходить до розв'язання будь-яких проблем. Умови для розвитку у дошкільників креативності можна забезпечити, зокрема, на музичних заняттях. Ще Василь Сухомлинський стверджував, що музика пробуджує енергію мислення навіть у найінертніших дітей. Музика формує художній смак, активізує потребу в самостійному та неординарному мисленні, збагачує внутрішній світ, розвиває творчу уяву. А для людини творча уява – це ключик, який відмикає двері у нове, досі незнане життя, це одна з неодмінних умов формування креативності.

Як слова і музика в пісні, так мовлення і музика на занятті дуже тісно

пов'язані. «Мистецтво виховання містить насамперед мистецтво говорити, звертаючись до людського серця», – писав Василь Сухомлинський. «Слово ніколи не може достеменно пояснити всю глибину музики, але без слова не можна наблизитися до цієї найтоншої сфери пізнання почуттів. Слово має настроїти чутливі струни серця, щоб осягнути мову почуттів. Пояснення музики мусить нести в собі щось поетичне, щось таке, що наближало б слово до музики». Про це слід пам'ятати педагогам, а тому й відчувати відповідальність за будь-який свій коментар до музики – саме він може закарбуватися у пам'яті, позначитися на враженні вихованців про музичний твір на все життя.

Після слухання твору діти розповідають, які образи, картини, події намалювала їм музика. Під час аналізування музики можна запропонувати дітям уявити себе композитором і вигадати власну назву до прослуханого твору або свій варіант темпу музики тощо. Такі міні-ігри сприяють розвитку асоціативного мислення і творчої уяви дітей.

Особливий тип музичної педагогіки, яку зазвичай називають креативною, – це педагогіка Карла Орфа. Вона створює всі умови для дітей, щоб творити свою музику, дає змогу оптимально поєднувати кілька видів діяльності дошкільників: логорітміку, спів, рух та гру на музичних інструментах. Така синкретична діяльність дуже подобається дітям і, водночас, розвиває їхній творчий потенціал, адже діти не лише слухають чи виконують музичні п'єси, а й самі творять музику. Принаймні, цього прагнув сам Карл Орф. Він написав багато вправ, пісень, ігор, у процесі виконання яких дозволена творча свобода – варіаційність та імпровізація.

Працювати за системою музичного виховання Карла Орфа потрібно починати з розучування з дітьми мовленнєвих та музично-рухових вправ. Сутність цих вправ – у декламації віршів або прози під супровід: «озвучених» жестів (плескання, виляскування тощо), голосових звукових ефектів (кряхтіння, шепотіння, цокання язиком тощо), ритмічного акомпанементу шумових музичних інструментів[9, с.21].

Мовленнєві вправи доцільні для загального музичного розвитку, бо легкі

й доступні для всіх дітей. Використання мовленнєвих вправ допомагає розвивати в дитині почуття ритму, формувати хорошу дикцію, артикуляцію, допомагає ввести дитину в світ динамічних відтінків і тембрової розмаїтості, ознайомити з музичними формами. За аналогією до текстів орфівських мовленнєвих вправ можна підбирати власний літературний матеріал – лічилки, дражнили, заклички, потішки, казки тощо. Таки вправи доступні дітям і молодшого, і старшого дошкільного віку. Проте зазвичай молодші дошкільники супроводжують текст вправ рухами, запропонованими вихователем або музичним керівником, а старші – підбирають супровід самостійно [5, с. 19].

До ефективних інструментів навчання та виховання належать також музичні ігри. Це – невичерпне джерело вражень, думок, емоцій, запитань, дій, способів розв'язання різних проблем. Завдяки музичній грі педагог отримує необмежені можливості у створенні умов для прояву творчих сил дитини, а тому музична гра ніколи не перетвориться на іграшку з вичерпаним потенціалом. В даний час особливе значення надається перетворенням в духовній сфері життя нашого суспільства. Зростає необхідність в підвищенні ролі мистецтва в ідейно-моральному і художньо-естетичному вихованні підростаючого покоління на кращих зразках української і світової художньої культури. У цьому зв'язку велика роль музичного мистецтва (музичної діяльності). Музика, музична культура як і мистецтво завжди підносять людину та сприяють всебічному і гармонійному розвитку особистості, породжують оптимізм, соціальну активність людей, направляють їх сили і здібності для досягнення вищих цінностей суспільства: добра, людського щастя, краси, духовного відродження[8, с. 15].

А для того щоб зрозуміти, чому музика (музичне мистецтво) надає такий вплив на людей, на розвиток суспільства в цілому, потрібно знати наукову теорію мистецтва та розуміти роль мистецтва в житті суспільства. Місце музичного мистецтва серед інших естетичних цінностей визначається і тим, що воно відображає як існуючі, так і давно зниклі явища і об'єкти природи і суспільства, зберігає їх образи для нових поколінь.

Музика (музичне мистецтво) викликає у людей духовне задоволення, насолода «мислячого очі і вуха» – бачити і чути, наразі стає важливим засобом розваги, культурного відпочинку. Без насолоди, задоволення, які дають людині праця, наука, мистецтво, його життя виявляється збідненої і безглуздою. Музика може заспокоювати й утішати людей, знімати психічне напруження, допомагає долати негативні стреси, стає одним із джерел здоров'я людини і профілактичним засобом лікування психічних хвороб [6, с. 11].

Інтерес до музичного мистецтва, знання його є майже найважливішим показником духовної культури людини. Залучення до музичного мистецтва, музичне виховання в дитячому садку здійснюються на музичних заняттях, в повсякденному житті, на ранковій гімнастиці, на святах і розвагах, в самостійній музичній діяльності музичними керівниками та вихователями і продовжується в школі на уроках музичного мистецтва. Тому педагоги повинні мати спеціальну освіту, а також необхідні знання про специфіку віку.

Щоб вирішувати завдання музичного виховання, педагогу необхідні знання про систему музичного розвитку дітей дошкільного віку в цілому. Це сприяє баченню перспектив їх музичного розвитку на протязі всіх років навчання, встановленню взаємозв'язків між різними видами діяльності на заняттях, вмілому добору музичного матеріалу для послідовного вирішення розвиваючих завдань[3, с.25].

Завдання, які стоять перед кожним педагогом музики, – це введення дітей в музичний світ, залучення їх до мистецтва і розширення цим їх духовної сфери, виховання почуттів, що вимагає від нього серйозних знань про предмет, а також знань педагогіки і психології. Звичайно, ще під час навчання в педінститутах або училищах майбутні педагоги отримали необхідні знання, але сьогодні потрібно їх оновлення і розширення, про що свідчать численні заявки і прохання педагогів музики та методистів. Музичні керівники і вихователі потребують педагогічних книг, педагогічних рекомендацій для підвищення своєї кваліфікації. Музичного керівника, крім музично-педагогічної освіти, необхідні знання особливостей психічного розвитку дітей того чи іншого

віку[1, с. 12]. Зміст музики – це «істина і краса, що наповнюють людські серця». Дотримуючись концепції «Естетичного виховання та розвитку художньо-творчих здібностей у дітей дошкільного віку», ми виділили наступні критерії естетичного виховання та розвитку дітей дошкільного віку: естетичне сприйняття, естетичну оцінку і естетичне відношення, творчу активність (розвиток музичних здібностей).

Враховуючи всі види музичної діяльності: слухання, спів, музично-ритмічні рухи, гру на музичних інструментах, – ми звернули особливу увагу на розвиток дитячої творчості – пісенного, танцювального, ігрового; на інтегровані заняття, свята та розваги, на організацію самостійної музичної діяльності дітей, на музично-дидактичні ігри та їх роль у розвитку музично-творчих здібностей дітей дошкільного віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексюк С. О. Розвиток діалогічного та монологічного мовлення дошкільників у театралізованих іграх // Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти. Донецьк- Краматорськ, 2003. С. 102–103.
2. Богуш А. М. Концепція розвитку дитячого мовлення за Ж. Піаже// Педагогіка і психологія. 2000. № 3. С. 22–29.
3. Гумінська О. Концепція формування діяльної особистості в процесі музичного виховання. О. Гумінська. Завуч. 2005. № 16. С. 15.
4. Жорняк Б. Є. Організація практики в педагогічному коледжі . Б. Є. Жорняк, С. М. Ткачук. Луцьк, 2014. 48 с.
5. Захарченко В. Комунікативно-мовленнєві ігри // Дошкільне виховання. 2000. № 12. С. 6–7.
6. Зими́на А. Н. Теория и методика музыкального воспитания детей дошкольного возраста / А. Н. Зими́на. Москва : Сфера, 2010.
7. Козлова С. А., Куликова Т. А. Дошкольная педагогика. Москва : Академия, 2000. 416 с.
8. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-

мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. П ідручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. С. 268 -283 .

9. Керівництво дошкільним навчальним закладом : Інформативно-методичні матеріали на допомогу керівникові дошкільного навчального закладу / Упор.: Н. Майор, Ю. Манилюк, М. Марусинець, О. Тимофєєва. Тернопіль : Мандрівець, 2006. 168 с

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОВНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Данилевська Оксана Миколаївна

вчитель початкових класів

Херсонська загальноосвітня школа

I-III ступенів № 32 Херсонської міської ради

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми використання інтерактивних методів забезпечення мовної освіти молодших школярів, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної педагогіки.

Ключові слова: мовна освіта, інтерактивні методи, учні початкових класів.

Компетентнісний підхід як ключовий у реформуванні освіти через упровадження Нової української школи зумовлює необхідність використання в освітньому процесі таких методик, які забезпечували б взаємозв'язок розвивального, навчального й мотиваційного компонентів освітньої діяльності; наявність партнерської взаємодії; активне використання різних форм співробітництва зі здобувачами початкової освіти.

Такими є інтерактивні методи, що становлять основу уроку-рефлексії, дозволяють учневі піднятися на щабель вище в інтелектуальному розвитку та виявити суб'єктивне ставлення до мети діяльності, підвищити мотивацію учіння [3].

Це співнавчання, навчання один одного, що передбачає використання рольових ігор, моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем.

Звернення до інтерактивних методів передбачає дотримання педагогом таких правил організації уроку:

- відповідна підготовка приміщення;
- психологічна підготовка;
- максимальне залучення до роботи всіх учасників освітнього процесу;
- об'єднання у групи;
- розроблення завдань та роздаткового матеріалу.

Створенню педагогічних ситуацій для письмових та усних висловлювань сприяють інтерактивні методи «слухання з передбаченням», технологія «Коло ідей», розігрування рольових ситуацій, метод «Прес», «мозковий штурм».

У розвитку комунікативних умінь та навичок вагоме місце посідає такий інтерактивний метод як навчальний діалог.

Основними функціями навчального діалогу як інтерактивного методу навчання названо:

а) передача інформації, соціального досвіду та культурної спадщини людства і конкретного оточення адекватними засобами, внаслідок чого й формується певний світогляд;

б) регулювання стосунків, виникнення взаєморозуміння як результату діалогічної комунікації;

в) забезпечення саморозвитку особистості на основі внутрішнього діалогу, що реалізує рефлексивну функцію діалогу» [6, с.81].

Щоб ця робота була ефективною, педагог має пропонувати здобувачам початкової освіти зразки діалогів та системи вправ із діалогічного мовлення; допомагати учням створювати діалог, використовуючи малюнки ситуативного характеру на побутові теми або теми зі шкільного життя; стежити за тим, щоб діти використовували українські форми звертання, мовленнєвий етикет, дотримувалися норм літературної вимови, правил спілкування; давати учням завдання підготувати діалог і розіграти його перед класом.

Звернення до інтерактивних методів забезпечує утвердження не рольового, а особистісного спілкування, зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані

ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самопізнання» [1, с.44].

Інтерактивні методи розраховані не на запам'ятовування, а на постановку проблеми та пошук її розв'язання, тобто на творчий і вдумливий процес пізнання світу [2, с.141].

Такі методи як робота в групах, мовна забавлянка, гра «Ти – мені, я – тобі» (у парах) в основній частині уроку сприяють кращому засвоєнню учнями нового матеріалу.

На уроках читання доречними є методи побудови асоціативного куща, мозковий штурм, ігрові методи «Хвилі», «Дощик», «Земля – небо», «Збережи ланцюжок», «Бджілки» тощо.

Для досягнення партнерської взаємодії варто дотримуватись певних правил у використанні інтерактивних методів.

Правило 1. Слід узгоджувати дії вчителя та учнів як як суб'єктів освітнього процесу на кожному етапі уроку.

Правило 2. Спрямовувати дії вчителя на навчання мови як засобу взаємодії з рівноправними особистостями, партнерами, колективом особистостей.

Тут важливим є цілеспрямоване використання форм роботи з поступовим наданням учням мовленнєвої ініціативи і збільшенням інтенсивності спілкування, що передбачає:

-стимулювання в учнів бажання висловлювати своє ставлення до побаченого, прочитаного, прослуханого;

-забезпечення комунікативної цінності та ситуативної зумовленості висловлювань дітей;

-забезпечення можливості особистісно орієнтованих мовленнєвих дій учнів початкових класів через розвиток у них контекстуальної та ситуативної здогадки; зацікавленості прагматичним або мовленнєвим завданням (конкурс, гра, змагання тощо); використання системи опор (адитивних, візуальних, а також власне мовленнєвих: смислових і змістових) із поступовим їх зняттям, коли учні будуть готові до самостійних мовленнєвих дій;

-використання різноманітних форм колективної взаємодії учнів: роботи в парах з постійним співрозмовником або з динамічною зміною мовленнєвих партнерів (пари змінного складу), роботи в командах, малих групах, розвиток соціальних умінь, необхідних для творчого рольового спілкування.

Правило 3. Формувати культуру спілкування на основі набуття знань із національної культури, оволодіння навичками та вміннями мовленнєвої і не мовленнєвої поведінки в типових ситуаціях спілкування.

Правило 4. Володіння педагогом культурою педагогічного спілкування.

В.Труноюю обґрунтовані принципи, які слід застосовувати в класі з метою створення інтерактивності в класі. Схарактеризуємо їх.

1.Автоматизму. Справжня інтерактивність досягається в тому випадку, коли вся увага спрямована на сутність повідомлення, а не на граматичні й лінгвістичні норми. Тому учні повинні вільно, майже автоматично вживати різні мовні форми.

2.Внутрішня мотивація. Мірою того, як учні залучаються до обміну думками та ідеями, зростає їхня мотивація говорити внаслідок виникнення відчуття вільного спілкування іноземною мовою.

3.Стратегічні навички. Спонтанний характер інтерактивного дискурсу вимагає вміння швидко приймати рішення стосовно того, що і як сказати.

4.Готовність до ризику. Інтерактивність передбачає певний ступінь ризику, що виявляється в тому, що мовець може неправильно передати свою думку чи неправильно витлумачити чужу, а отже, викликати глузування з боку тих, хто знаходиться поряд.

5.Розумне ставлення до помилок. Складність інтерактивності пов'язана з тривалим процесом набуття навичок. Багаторазові помилки у відтворенні і сприйнятті є частиною цього процесу. Вирішальну роль тут відіграє реакція вчителя на помилки.

6.Здатність до комунікації. Всі елементи комунікації (граматика, дискурс, соціолінгвістика, прагматика, стратегія) є складовими процесу інтерактивності. Всі вони мають успішно взаємодіяти, щоб забезпечити успішну комунікацію [5,

с. 6].

Важливим є використання ігрових інтерактивних методів [4, с.20].

В освітньому процесі гра – це не просто дитяча забава, вона набуває статусу дидактичної, виконуючи триєдину мету:

-формує в учнів вміння висувати гіпотези, самостійне, логічне, творче мислення, здатність порівнювати та досліджувати різні альтернативи у процесі розв'язання завдань;

-сприяє розвитку активності й пізнавального інтересу дітей; підвищує інтенсивність, якість, швидкість, легкість засвоєння навчального матеріалу, рівень сформованості спеціальних та загально навчальних умінь;

-сприяє самоствердженню учнів, розвиває в них прагнення до успіху, наполегливість, виховує почуття відповідальності, обов'язку та інші мотиваційні якості.

Рольова гра або ігрова ситуація на уроці є надзвичайно цінним методом навчання мови, оскільки допомагає учням розвивати та застосовувати на практиці мовленнєві вміння, стимулює процес мислення і спонукає до творчості, формує мотивацію до навчання.

Таким чином, застосування інтерактивних методів змінює роль учителя на уроці. Він стає організатором спілкування з дитиною, фасилітатором, контролює рівень знань учнів, створює сприятливий психологічний клімат, перетворюючи навчання в навчання один одного.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Величко А. Оновлення змісту початкової освіти. *Директор школи. Україна*. 2017. № 10. С.40 – 45.
2. Полєвікова О.Б. Аналіз методичних підходів до мовної освіти дітей у контексті словоцентризму. *Педагогічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 75. С.141-146.
3. Полєвікова О.Б. Система творчих вправ як засіб розвитку мотивації до вивчення рідної мови у молодших школярів : автореф.дис.на здобуття наук.ступеня канд.пед.наук. Херсон, 2004. 22 с.

4. Полєвікова О.Б. Формування мовної особистості учня засобами ігрових технологій у контексті Нової української школи Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний виміри: збірник матеріалів Всеукр. наук.- практ. конф., м. Херсон, 20-21 вересня 2018 р. Том II / За ред.А.М.Зубка, В.В.Примакової та ін. Херсон: Айлант, 2018. С. 20-23.

5. Трунова В. Використання інтерактивних завдань для активізації граматичних структур. *Англійська мова та література*. 2013. № 19-21 (29-31). С. 6-13.

6. Щербина Л.О Діалогічне мовлення як засіб розвитку комунікативних умінь і навичок учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 1. С.79 – 85.

ВАЖЛИВІСТЬ КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ЛІКАРЯ

Донченко Світлана Владиславівна,
аспірант,

Білаш Сергій Михайлович,
д.біол.наук, професор

Полтавський державний медичний університет
м. Полтава, Україна

Донченко Костянтин Владиславович,
лікар-інтерн

Челідзе Тетяна Сергіївна,
студентка 6 курсу

Полтавський державний медичний університет

Термін «клінічне мислення» вживається досить часто, але він не має загальноприйнятого визначення і нерідко трактується досить широко в залежності від контексту, який може мати клінічний, логічний, дидактичний, етичний та інші смисли.

Основний алгоритм практичної реалізації клінічного мислення і прийняття рішення в тому вигляді, як його зазвичай розуміють клініцисти полягає в наступному:

- вивчення симптомів захворювань на першому етапі (збір скарг, анамнезу, фізикальне обстеження);
- попередній висновок про сутність патології захворювання в даному випадку;
- призначення діагностичних тестів для верифікації та уточнення діагнозу;
- коротка інтерпретація всіх отриманих фактів розгорнутого клінічного діагнозу та прогнозу;
- планування лікувально-профілактичних та реабілітаційних заходів.

В процесі реалізації даного алгоритму лікар стикається з проблемами, які вимагають досить великого когнітивного ресурсу, так як доводиться вирішувати нестандартні та проблемні завдання. До них відносять

невизначеність, надмірність або суперечливість інформації, її оцінки, дотримання послідовності дій, обмеження часу під час прийняття рішення та інше. Дані завдання мають місце в повсякденній роботі лікаря, коли він стає сам на сам з варіабельністю проявів симптомів хвороби. Суттєвою особливістю клінічного мислення лікаря є постійне рішення нових завдань, для яких відсутні алгоритми, необхідність шукати індивідуальний підхід до кожного випадку та створювати цілісну картину хвороби.

В основі клінічного мислення лежить певний професійний набір знань, а також сформована в результаті навчання та практичного досвіду здатність до ідентифікації симптомів в конкретній ситуації. Найбільш значущим практичним результатом клінічного мислення є своєчасна медична діагностика та мінімізація лікарських помилок. Нерідко дана здатність реалізується на підсвідомому рівні – інтуїції, сформованої на основі великого практичного досвіду. Проте, спираючись лише на традиційний підхід лікаря до пацієнта Джером Групман виділяє 4 помилки, в пастку яких часто потрапляють лікарі:

1. Задоволеність результатами пошуку. Така помилка виникає, коли відкидаються альтернативні, нешаблонні рішення, оскільки не узгоджуються з думкою інших колег.

2. Тенденція ігнорувати знахідки, які не вкладаються у клінічну картину сформованого діагнозу. Іншими словами, лікар лікує лише ті хвороби, які відповідають його профілю і не беруть до уваги інші симптоми або результати лабораторних досліджень.

3. Гостре прагнення зробити хоча б що-небудь, коли є можливість чекати і спостерігати за пацієнтом.

4. Прагнення приймати рішення, які засновані на інтуїції і не підтверджуються науковими доведеннями або логікою.

Не завжди великий багаж знань і досвіду забезпечує рішення складних діагностичних і лікувальних задач. Багато лікарів, що відмінно знають пропедевтику і симптоматику внутрішніх хвороб або позбавлені синтетичного мислення, або не вміють при наявності у пацієнта декількох хвороб визначити,

яка з них є основною. З цього випливає неправильний діагноз, невідповідне лікування та шкода пацієнту, спричинена ненавмисно.

Аналіз клінічної практики як предметної області показав, що істотне значення в ній займає саме клінічне мислення. Його оптимізація має важливе значення для підвищення якості та ефективності медичної допомоги в цілому.

Аналіз клінічного мислення дозволяє сформулювати основні дидактичні завдання, які спрямовані на його покращення:

- створення методичного забезпечення, пов'язаного з накопиченням знань про клінічні симптоми;
- розвиток навичок вирішення проблемних завдань стосовно досліджуваної предметної області;
- кумуляція персонального клінічного досвіду.

Широкі можливості для вирішення дидактичних завдань представляють сучасні інформаційні технології. Їх застосування показує, що педагогічні та методичні цілі застосування сучасних технологій в освіті збігаються із завданнями формування клінічного мислення, а дидактичні можливості цих програм істотно оптимізують процес його розвитку.

Основні види навчання, що використовуються в електронних засобах:

Навчання індуктивне – навчання шляхом спостереження, розгляду, дослідження прикладів, виділення основних ознак.

Навчання проблемне – навчання, коли використовується система дидактичних методів активізації пізнавальної діяльності, що направлена на розвиток творчої активності та пізнавального інтересу. В основі проблемного навчання лежить виявлення протиріч, які можна усунути шляхом теоретичних висновків або практико-орієнтованих дій.

Навчання за аналогією – при якому надбання нових знань та вмінь здійснюється шляхом застосування їх до нових випадків та уявлень про аналогічні випадки.

Програмоване навчання – навчання за заздалегідь підготовленою програмою, яка виконує деякі функції викладача (підказка, контроль).

Навчання шляхом заучування – всі знання надходять у явному вигляді із зовнішнього джерела, при цьому від учня потрібно їх запам'ятовування та уявлення у тому вигляді, в якому він їх отримав.

Навчання через відкриття – самостійне індуктивне навчання, що несе в собі спостереження за подіями та маніпуляції поняттями, якими він керується (багаж знань), для формування нових понять без допомоги «зовні».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білаш С. М. Формування клінічного мислення при вивченні дисципліни «Анатомія людини з фізіологією» у студентів спеціальності «Медсестринство», які здобули базову загальну середню освіту / С. М. Білаш, Я. О. Олійніченко, М. М. Коптев // Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 19 березня 2020 р. – Полтава, 2020. – С. 23–24.

2. Донченко С.В. «Кліпове» мислення як адаптація молодого покоління до швидкого темпу життя / С.В. Донченко, С.М. Білаш, Т.С. Донченко // Topical issues of modern science, society and education : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 1-3 листопада 2021 р. – С. 537-539.

3. Проніна О. М. Особливості проведення занять у вищих навчальних закладах під час дистанційного навчання / О. М. Проніна, С. В. Донченко, М. М. Кобеньк // The X th International scientific and practical conference «Trends in the development of modern scientific thought», Vancouver, Canada, November 23–26, 2020. – Vancouver, 2020. – С. 367–368.

УДК 378.011.3-051:78(045)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дорош Тетяна Леонідівна

канд. наук з держ. упр.
професор каф-ри фортепіано

Бурова Тетяна Андріївна

здобувачка

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Анотація. Метою статті є визначення суттєвих особливостей підготовки майбутнього вчителя музики в закладі вищої освіти. Здобувачка напряму підготовки «Музичне мистецтво» наводить приклади практичних індивідуальних занять із додаткового музичного інструмента (фортепіано), де викладач концентрує увагу майбутнього фахівця не лише на вмінні застосовувати свої знання в практичній діяльності, а й навчитися ними оперувати, творчо розв'язувати практичні завдання. Значна увага приділена музичній діяльності, зокрема, підготовці до публічного виступу, завдяки якій здобувач вищої освіти вчиться планувати свій час, працювати на результат, отримувати задоволення від його втілення, виховувати в собі волю до публічних виступів.

Ключові слова: майбутній учитель музики, професійна підготовка, вища освіта, індивідуальні музичні заняття.

Постановка проблеми. Професійна підготовка майбутнього вчителя музики в закладах вищої освіти є складною й водночас творчою діяльністю. Творчість виявляється як у діях викладача, так і здобувача освітнього процесу. У результаті такої взаємодії відбувається всебічна теоретична та практична підготовка в галузі музичного мистецтва, розуміння ними закономірностей

власного розвитку, формуються відповідні компетентності майбутнього фахівця на досить високому професійному рівні. У цьому контексті доречним є пошук умов, де учасник освітнього процесу прагне сформувати в собі професійно важливі якості, оволодіти необхідними знаннями, навичками для подальшої успішної діяльності, виявити готовність до розв'язання широкого спектра професійних завдань.

Стан дослідження. Важливим для нашого дослідження є праці провідних фахівців із різних питань освітнього процесу (О. Дубасенюк, О. Антонова, Т. Семенюк, Н. Овчаренко, О. Пономарьової та ін.), які професійну підготовку майбутніх учителів розглядають як інтегративну стійку якість особистості, яка здатна успішно виконувати професійну діяльність. Це питання не втрачає своєї актуальності й нині. Насамперед зазначимо, що в нашому тексті поняття «майбутній учитель музики», «майбутній фахівець», «учасник освітнього процесу», «здобувач вищої освіти» ми будемо вживати як тотожні.

Метою статті є висвітлення сутності професійної підготовки майбутнього вчителя музики, що здійснюється в закладі вищої освіти.

Відповідно до мети дослідження нами окреслені такі завдання:

- здійснити аналіз літературних джерел, де окреслюються проблеми професійної підготовки майбутніх учителів;
- розкрити специфіку проведення індивідуальних музичних занять, де здобувач освіти прагне творчо розв'язати проблемні завдання, оволодіти професійними знаннями, уміннями, навичками, реалізувати свої нахили, здібності;
- обґрунтувати доцільність залучення майбутніх фахівців до інструментально-виконавської діяльності.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про вищу освіту» наголошено, що вища освіта представляє собою сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, інших компетентностей, набутих особою в процесі навчання за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти [2]. Принцип спрямованості на професійний результат націлює майбутніх фахівців

музичного мистецтва на здобуття професійних компетенцій й опанування ними в результаті освітнього процесу. Такий підхід, на нашу думку, розкриває сутність професійної підготовки взагалі, де акцент робиться на формуванні необхідних професійних компонентів і виробляє готовність майбутнього вчителя музики до професійної діяльності.

Професійна підготовка майбутнього вчителя має враховувати закономірності його фахової підготовки, вимагати безперервно розвивати власні якості, творчо розв'язувати проблемні питання. Серед закономірностей музичної освіти, спрямованих на вдосконалення сучасного освітнього процесу з музичного мистецтва, зокрема в умовах закладу вищої освіти, Н. Овчаренко виділяє зв'язок вітчизняної музичної освіти зі світовою загальномузичною, музично-виконавською, музично-педагогічною традицією. Її обов'язковим елементом є глибоке знайомство з вітчизняною композиторською, виконавською, педагогічною школами, – указує дослідниця [3, с. 159]. Такий підхід допоможе здобувачам освіти опрацювати розмаїтий фортепіанний репертуар, охопити всі епохи та стилі світової та вітчизняної музичної культури, розвинути власне мислення, розширити та збагатити свій світогляд.

Автори монографії «Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності» серед головних критеріїв майбутнього фахівця виділяють: уміння випускників бачити виховні проблеми, формулювати та професійно розв'язувати виховні задачі, брати на себе відповідальність за правильне їх вирішення [1, с. 12].

О. Пономарьова вбачає сутність цієї підготовки у формуванні професійно значущих якостей особистості відповідно до її професійно вагомих здібностей, здатностей, до потреб культури, суспільства у фахівцях мистецтва. Окрім того, учена підкреслює, що процес підготовки здобувача вищої освіти повинен забезпечувати постійний зв'язок із практикою мистецтва на основі національної культури [5].

Ураховуючи специфіку освітнього процесу, професійну підготовку майбутнього вчителя музики ми розглядаємо через здатність до

інструментально-виконавської діяльності та певний комплекс мотиваційних компонентів, де вони відкривають для себе нові знання, осягають особливості своєї майбутньої професії, її сутність, оволодівають сучасними методами виховної роботи тощо.

Стимулом для майбутнього фахівця стала його участь у концертному заході, присвяченому 30-й річниці Незалежності України, за темою «Україна, ти у нас єдина!», що відбувався в рамках творчої програми «Українське музичне мистецтво в європейському співтоваристві». У процесі проведення індивідуальних занять із додаткового музичного інструмента (фортепіано), що передувало сценічному виступу, акцент було зроблено на вивченні української народної пісні «Вечір надворі» (ансамблева п'єса) в обробці сучасного українського композитора О. Іванька.

Під час цих занять створювались проблемні ситуації, де викладач пояснював можливі варіанти розв'язання поставлених завдань. Так, наприклад, для розкриття художнього образу музичного твору здійснювали пошук відповідної музичної інтонації (саме ця специфічна властивість відрізняє музику від інших видів мистецтва), намагались осягнути зміст твору, училися сприймати всі його деталі й переводити їх у сферу асоціативних уявлень, тим самим розкривали власний внутрішній світ. Уміння знаходити асоціації значно розширює сферу знання здобувача, стимулює й розвиває його інтуїцію, уявлення та інші якості, важливі для продуктивного професійного мислення. Ці творчі завдання дають можливість зробити висновки про рівень компетентності майбутнього фахівця у відтворенні музичного твору, діагностувати рівень розвитку його музично-творчих здібностей. У такий спосіб музичні здібності не лише розвиваються в активній діяльності, а й формуються в ній. Тобто відбувається принцип усвідомленого засвоєння знань, що потребує від виконавця вмінь самостійно розбиратися в загальній і спеціальній музичній термінології, у структурі та змісту твору, що виконується, здійснювати добір відповідної ілюстрації та осмислювати літературний текст. Усвідомлена робота сприяє виробленню стійких навичок, поступово формуючи в майбутніх

учителів музики власний підхід до вивчення твору, що в підсумку призводить до самостійності мислення та інтерпретації. Інтерпретація музичного твору представляє собою динамічний процес, в якому інтегрують художньо-образні уявлення композитора, виконавця та слухача, а також складається власне відношення виконавця до музичного матеріалу.

Варто вказати, що ретельне опрацювання нотного тексту та виконавських навичок у спільній грі з партнером, досягнення художньо-змістовної сутності музичного твору сприяло впевненому виступу на концерті, накопиченню досвіду в нових умовах. Обробка української народної пісні представлена різнобарвною колористичною палітрою звукових нюансів. Розвиток музичного матеріалу відбувається в поліфонізованій фактурі, що передбачає зосередження уваги виконавців на кожному елементі через розкриття його ролі на створення нової якості цілого.

Для успішної реалізації задуманого музичні заняття проводились у такій послідовності:

- пояснення викладача щодо виконання ансамблевої музики;
- виконання практичних завдань за активною участю здобувача (добір відповідних засобів музичної виразності, чотирирядкового вірша та картинки, що співзвучні з назвою музичного твору, завдяки яким передається емоційно-естетична виразність). Тим самим, майбутній фахівець розвиває вміння активного учасника й здатність самостійно орієнтуватись у світі мистецтв, установлюючи діалог між різними його видами;
- спільне планування самостійної роботи з урахуванням усіх найдрібніших нюансів, що неодмінно сприятиме якісному навчанню. У цій ситуації викладач усвідомлює роботу з конкретною особистістю, враховує її сильні та слабкі сторони, індивідуальні здібності, нахили, уподобання з метою побачити й розвинути її найкращі якості;
- підготовка до концертного виступу із концентрацією на художньому образі музичної п'єси, що виконується (у результаті чого хвилювання стає меншим, а гра якісною). Доречним тут є вислів В. Петрушина про те, що

людина може здійснити владу над собою, загальмувати мимовільні імпульси й посилити ті, які є бажаними для неї [4, с. 285]. Не менш важливим є вміння здійснювати вольову психологічну установку на подолання перешкод, навчитися переборювати труднощі й негаразди, пов'язані з власною поведінкою, тобто формувати навички самоконтролю; аналізувати результати естрадного виконання, виділяти недоліки, якщо такі мали місце. У цьому контексті доречно говорити про бажання отримати позитивний кінцевий результат.

Отже, підбиваючи підсумки, можемо зробити висновки, що професійна підготовка майбутнього вчителя музики спрямована на досягнення певного результату, у процесі якого відбувається взаємодія викладача та здобувача, що націлює останнього на самовиховну, самоосвітню роботу над собою.

Дослідження має подальшу практичну перспективу, де на основі нових теоретичних і практичних даних будуть отримані сучасні підходи в професійній підготовці майбутнього вчителя музики, інші результати, які впливатимуть на формування національної свідомості, нових відносин між викладачами та здобувачами, порядності й людяності в усіх сферах людського життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.
2. Закон України «Про вищу освіту» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. Редакція від 02.10.2021, підстава 1709-IX (дата звернення: 22.11.2021).
3. Музична освіта: філософський, мистецтвознавчий та педагогічний наголоси : монографія / За ред. Н. А. Овчаренко, Я. В. Шрамка. Кривий Ріг, 2018. 299 с.
4. Петрушин В. И. Музыкальная психология : уч. пособие для вузов. 3-е

изд. Москва : Академический Проект, Гаудеамус, 2009. 400 с.

5. Пономарьова О. М. Сутність і особливості підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України. Актуальні питання мистецької педагогіки : зб. наук. праць / гол. Ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2013. Вип. 2. С. 96–98.

**СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДИТИНИ
МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЕД'ЮТЕЙНМЕНТ ТЕХНОЛОГІЄЮ**

Дука Ірина Олегівна,

студентка,

2 курсу другого (магістерського) рівня

вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта,

Херсонський державний університет

Цюпак Ірина Миколаївна,

к.пед.н., доцентка кафедри

педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти,

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Анотація: у статті науково ґрунтовано специфіку розвитку зв'язного мовлення дитини дошкільного віку ед'ютейнмент технологією. Уточнено зміст понять «ед'ютейнмент», «ед'ютейнмент технологія». Схарактеризовано використання ед'ютейнмент технології як засіб розвитку зв'язного мовлення дитини дошкільного віку.

Ключеві слова: розвиток зв'язного мовлення дитини, засіб, ед'ютейнмент технологія, дитина дошкільного віку.

Вступ. Взаємодія дитини дошкільного віку з довкіллям здійснюється в різних видах діяльності: ігровій, продуктивних видах діяльності (малюванні, ліпленні, аплікації, конструюванні), а також елементах навчальної, якими дитина оволодіває з використанням нової освітньої технології ед'ютейнменту. Прикінцевою метою навчання є професійний внесок педагога в розвиток кожного вихованця, що забезпечить кількісні та якісні позитивні зрушення, надасть дитині впевненості в собі. За умов правильної організації всіх типів діяльності дитини можна буде одержати позитивний результат. У контексті

зазначеного актуальним є звернення до прогресивних думок педагогів і психологів щодо розвитку зв'язного мовлення дитини дошкільного віку ед'ютейнмент технологією.

Мета роботи: представити результати дослідження з теми кваліфікаційної роботи «Розвиток зв'язного мовлення дитини дошкільного віку ед'ютейнмент технологією».

Матеріали та методи. Проблема розвитку зв'язного мовлення дитини дошкільного віку розкрито та представлено у повній мірі в дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. Щодо розвитку зв'язного мовлення різними засобами представлено у дослідженнях Луцан Н., Кардаш І., Яворської С., Романюк С., Яцук В., Шваничик Л., Акименко Ю., Жорняк А., де мова йде про використання на заняттях і у вільній діяльності наочного оформлення, різноманітних методів і прийомів, засобів та форм навчання.

Результати та обговорення. Під час аналізу літературних джерел з'ясовано, що феномен «ед'ютейнмент», «ед'ютейнмент технологія» розглядається такими дослідниками, як Бігич О., Боруцької Л., Велька С., Громова Н., Загороднюк В., Крутій К., Ковальчук К., Кулікова Н., Островська Ж., Шалда Н.. Науковці пояснюють виникнення досліджуваного поняття, порівнюють його з інноваційними формами та методами освіти, вказують на комунікаційну стратегію, зазначають напрями використання. Проте у педагогічній, науковій, методичній літературі мало дослідженою є проблема використання ед'ютейнмент технології як засобу розвитку зв'язного мовлення дитини молодшого дошкільного віку.

У науковій літературі зустрічається написання досліджуваного поняття у таких виглядах «ед'ютейнмент», «ед'ютейнмент», задля достовірності поданих дослідниками визначень залишаємо авторські записи.

Ед'ютейнмент технологія - це форма організації освітнього процесу, в якому знання подаються дитині із залученням розважальних методик, інформаційних технологій, ігор, метою якого є одночасне навчання і задоволення цікавості, що спонукає до пізнавальної активності.

Погоджуємося з визначеннями науковців, та як узагальнене розуміння феномену та можливості його використання у закладі дошкільної освіти зазначимо той факт, що вихователі частково використовують елементи ед'ютейнмент технології у роботі з дітьми дошкільного віку. Так, вихователі використовують ігри та розваги з освітньою метою (закріплення, уточнення знань), у процесі організованих спостережень, екскурсій, цільових прогулянок зосереджують увагу дітей на освітніх завданнях, використовують медіа (презентації, відеофрагменти, мультфільми тощо) з освітньою метою та ін. Однак, поза увагою залишаються головна ідея досліджуваної технології - пробудження пізнавального інтересу, зацікавленості до об'єкту навчання, пізнання, які проявлятимуться у формі «питань», бажанні продовжити дослідження тощо.

З метою розвитку зв'язного мовлення було сплановано роботу з дітьми молодшого дошкільного віку. Робота була побудована на засадах використання ед'ютейнмент технології та впроваджувалась у експериментальній групі паралельно зі звичним освітнім процесом. З дітьми контрольної групи освітня діяльність здійснювалась за усталеною в закладі дошкільної освіти системою відповідно до програми.

Основні складові та принципи ед'ютейнмент технології, особливості, різновиди та її форми описано у статті К. Крутій «Ед'ютейнмент: навчання як розвага», були нами проаналізовані й узяті за основу формувального етапу експерименту [4, с. 2-6].

Робота була організовано за двома напрямками, що відповідають запропонованими К. Крутій різновидами:

1. Пасивне сприйняття – використовується для запалення жаги до навчання, пізнання (мотивування).

2. Активний пошук – процес навчання розглядається як розвага.

У цих напрямках дії вихователя спрямовані на забезпечення використаних критеріїв: психологічного, змістового та операційного.

Реалізуючи перший напрямок, керувалися гаслом «Пізнання із

задоволенням!». Основною метою навчання є підвищення мотивації до пізнання. Завдяки сучасним інноваційним та інтерактивним технологіям те, про що раніше можна було тільки почути, тепер можна побачити, відчути, доторкнутися, скуштувати. Практично в будь-якій ситуації, будь-який процес або механізм, може бути змодельований для освітніх цілей. Залучення дитини дошкільного віку в середовище, яке імітує цікаву галузь знань, є однією з найважливіших переваг освіти. Щодо підвищення рівня за показником першого блоку «Комунікативна налаштованість», що охоплює психологічний критерій робота організована з дотриманням такого принципу «використання мультимедійного супроводу освітньої роботи», який полягав у зацікавленні дітей, пробудженні зацікавленості до теми вивчення.

Так, під час режимних моментів та з метою розкриття окремих освітніх тем у своїй роботі використовували:

1. Дитячі пісні Анни Олейнікової: «Будем рахувати», «Дружба», «Весняна хмаринка», «Дощик», «Парасольки», «Сонячний день», «Хмарка», «Літо», «Мушка лапки рахувала», «День народження», «Кульбабка», «Чудова каша», «Веселка», «Художник», «Їжачок в садочку» та ін.

2. Музичний матеріал з інформаційного ресурсу «e-Рара», за напрямками: «Українські дитячі пісні», «Народні - дитячі пісні», «Дитячі пісні» та музичні відео для дітей українською мовою з youtube каналу.

Кожний музичний твір перед використанням обов'язково був прослуханий, з'ясовано його освітнє значення та можливості використання у роботі з дітьми. За змістом пісень проводилися бесіди, підбиралися ілюстрації, використовувалися під час художньої діяльності. Обов'язково, для активізації мовлення, дітям ставилися навідні питання з опорою на досвід та раніше засвоєні знання.

Реалізація другого напрямку, через який була спроба підвищити рівень другого блоку «Насиченість мовлення», що охоплює змістовий критерій, була супроводжена мотивуючим кредо «Знання у нагороду!», у роботі використовували рольові ігри. Рольові ігри для розвитку зв'язного мовлення

(діалогічного і монологічного мовлення) було обрано із запропонованого Богуш А. та Луцан Н. навчального посібника «Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи» [1; 13; 23].

Так, діалогічне мовлення розвивали використовуючи ігри: «Улюблений герой», «Розпитай друга про...», «Заборонені слова: «так» і «ні» не говори», «Покажи, що ти ховаєш», «Телефонна розмова з казковим (мультиплікаційним) героєм», «Крамниця іграшок» та ін. [1, с. 87-106].

Монологічне мовлення розвивали використовуючи ігри й вправи: «Аукціон іграшок», «Відгадай за описом», «Продовж далі», «Новини», «Казкове лото» та ін. [1, с. 106-115].

Для зміни видів діяльності використовували рухливі мовленнєві ігри Коваленко О. та Єпіфанової Т., таке поєднання слів та рухів дозволило задовольнити потребу дітей у русі та реалізувати завдання освітнього характеру [3].

Використовуючи запропоновані авторами ігри, було змінено та адаптовано з вподабаннями дітей героїв, опора на казковий матеріал, з яким дітей ознайомлювали до використання ігор, до попередньої роботи, що проводилась залучали батьків з метою з'ясування які мультфільми та герої подобаються дітям.

Третій блок «Використання мовлення», за операційним критерієм реалізовували на засадах переходу до інтерактивного занурення дітей у освітній матеріал, що полягав у взаємодії між вихователем й дітьми, це відбувалося в обох напрямках. Так як активними учасниками освітнього процесу є діти, вони разом з вихователем здійснюють захоплюючий квест у пошуках знань, дослідження, пошуки, експериментування тощо. Завдяки такому формату діти навчалися відкривати для себе нове, перевіряти старе, приміряти знання, думати, вигадувати. Така робота направлена на те, що знання до яких дійшов самостійно, через проби та помилки набагато міцніші за ті, що почуті від іншого.

Також нами у роботі з молодшими дошкільниками було використано

інтерактивні ігри Шепелевої Н. [5]: «Чарівний стілець», «Фея любові», «Сонячні діти», «Фея доброти», «Добрий струмочок», «Мої бажання», «Новенька», «Сердечко чесності», «Добрий дощик», «Добрий лісник», «Веселий м'ячик». Головну цінність для нас становлять ці ігри в тому, що вони «активізують зв'язне мовлення, увагу, спостережливість, уяву, інтуїцію, окомір, швидкість реакції, виховують почуття взаємодопомоги співпраці та співчуття» [5]. Також, як зазначено Шепелевою Н., ці «ігри розраховані для дітей аудіалів, візуалів та кінестетиків», що не менш важливе для формування особистості дитини, урахування індивідуальності та неповторності.

В організації роботи з дітьми дошкільного віку, Велька С. й Островська Ж. пропонують використовувати такі види навчально-розважальних форм роботи за допомогою технології едьютейнмент: квест, віртуальна екскурсія, творчі завдання, заняття в малих групах, арт-майстерня, освітні подорожі, гра-стратегія, воркшоп, спільна освітня діяльність, гра-лабіринт [2].

Деякі із зазначених форм було використано під час організації співпраці з батьками дітей молодшого дошкільного віку, а саме за участі й з допомогою батьків виконати творчі завдання:

1. Зняти відео виконання ранкової руханки зі словесним супроводом.
2. Під час прогулянки зібрати листок, квітку, травинку, насінину тощо, визначити назву та зробити гербарій, зняти відео під час якого назвати рослину й розказати про неї.
3. Зробити поробку з викидного матеріалу, зняти відео під час якого вказати назву виробу й розказати які матеріали використовували для виготовлення.
4. Зняти відео про тваринку, комаху, пташку й розказати про неї.
5. Використовуючи ігри-лабіринти на друкованій основі, наголошували на промовлянні напрямків руху: йду праворуч, йду ліворуч, йду прямо, повертаюсь назад тощо.

Висновки. Ед'ютейнмент технологія – це особливий тип навчання, за якого потрібно хоча б разово спонукати дитину звернути увагу на матеріал, що

вивчається, викликати інтерес, зацікавленість, мотивувати взяти участь в роботі, одним словом - розважитися. Потім, під час самого процесу набуття знань, необхідно доставити задоволення від отримання знань, повністю зайняти їх і відвернути від сторонніх думок або переживань, а саме - залучити. Як результат такої роботи сформованість стійкого інтересу до процесу навчання, а це значить - захопити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.

2. Велька С.М., Островська Ж.А. Використання технології «Едьютейнмент» на заняттях пізнавального циклу з дітьми старшого дошкільного віку. Центр Прогресивної Освіти "Генезум". URL: <https://genezum.org/library/vykorystannya-tehnologii-edyuteynment-na-zanyattyah-piznavalnogo-cyklu-z-ditmy-starshogo-doshkilnogo-viku>.

3. Коваленко О.М. Єпіфанова Т.В. Мовленнєві ігри для дошкільників. Навчаємо. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 239 с.

4. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. Дошкільне виховання. 2017. № 1. С. 2–6. URL: <http://ukrdeti.com/edyutejment-navchannya-yak-rozvaga/>.

5. Шепелевої Н.В. Збірка інтерактивних ігор «Пограймося разом». URL: <https://vseosvita.ua/library/zbirka-interektivnih-igor-pograjmosa-ra.zom-65014.html>.

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ, ЯКІ ВСТУПИЛИ ДО
УНІВЕРСИТЕТУ НА БАЗІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА НА ОСНОВІ
ДИПЛОМА МОЛОДШОГО СПЕЦІАЛІСТА**

Єрошенко Галина Анатоліївна

д.мед.н., професор,
завідувачка кафедри медичної біології

Лисаченко Ольга Дмитрівна

к.б.н., доцент, доцент кафедри гістології,
цитології та ембріології

Білаш Валентина Павлівна

к.б.н., доцент кафедри анатомії людини

Кінаш Оксана В'ячеславівна

к.вет.н,
старший викладач кафедри медичної біології

Шевченко Костянтин Васильович

викладач кафедри медичної біології

Полтавський державний медичний університет

Сучасна стратегія розвитку освітнього процесу в медичних навчальних закладах України визначає фактори, що впливають на якість вищої медичної освіти: наявність професійного кадрового потенціалу, здатного ефективно надавати знання; забезпечення навчального процесу сучасною матеріально-технічною базою; престиж вищого медичного закладу освіти; професійна орієнтація здобувачів освіти та активація процесу їх соціалізації та адаптації.

Адаптація – це процес пристосування до принципово нових умов середовища, який супроводжується підвищенням рівня тривожності людини, психічним перенапруженням та невпевненістю у своїх силах. Адаптація здобувачів освіти до навчання є невід'ємним компонентом навчальної діяльності кожного закладу вищої освіти. Провідними мотивами у більшості здобувачів освіти для швидкої адаптації є: бажання добре навчатися; придбати якісні знання; стати висококваліфікованим фахівцем; отримати диплом; забезпечити успішну професійну діяльність у майбутньому [1].

Проблеми в адаптації здобувачів до нового освітнього середовища пояснюються відмінностями у методах, формах та засобах навчання середньої і вищої школи. Негативний вплив на адаптацію має факт вибору майбутньої професії не завдяки власним переконанням та вподобанням, а як результат задоволення бажань і вимог батьків. В таких випадках процес адаптації ускладнюється внутрішнім несприйняттям навчання у начальному закладі, в результаті якого здобувач буде отримувати професію, яка його не цікавить і до якої «не лежить душа». Звикання до освітнього процесу в вузах стає проблемним і через підвищені вимоги з боку професорсько-викладацького складу, жорсткий режим навчання та великий обсяг самостійної роботи. Для успішного входження в нове оточення і ритм життєдіяльності та пристосування до нових ситуацій, що відрізняються своїми формами і методами роботи від попередніх, першокурсники зобов'язані максимально мобілізувати свої можливості та мати значну мотивацію до навчання.

Дослідження процесів адаптації здобувачів освіти привели до виділення наступних її видів: **професійна** - відбувається шляхом набуття знань, умінь, навичок, необхідних для майбутньої професії; **дидактична** - полягає в пристосуванні до нових умов навчання; **оперативна** - залежить від зв'язку методів навчання між середньою і вищою школою, самостійності і творчого мислення особистості; **соціально-психологічна** – визначається поведінкою здобувача освіти, стосунками в колективі, пристосуванням до інших членів групи.

Адаптація на основі справедливих, довірливих відносин між здобувачами і викладачами сприяє плідному проведенню навчального процесу та отриманню якісних професійних знань. Результатом невдалої адаптації може стати завищена або занижена самооцінка здобувача освіти, що створить психологічний бар'єр для реалізації майбутньої професійної орієнтації. Труднощі в процесі адаптації можуть стати причиною розчарування у виборі професії та втрати впевненості в своїх силах, зниження рівня успішності та активності, втрати інтересу до навчання та суспільного життя. Наслідком цього

стає перевантаження, яке призводить до погіршення фізичного і психічного здоров'я особистості та загального самопочуття, зниження продуктивності пізнавальних процесів [2].

До адаптаційних проблем першокурсників належать: хибні, неадекватні очікування; невизначеність життєвих планів, цілей та власної стратегії навчання; зовнішня мотивація навчання («для батьків, рідних та близьких», «щоб отримати диплом»); необізнаність з поведінковими нормами та стандартами студентського середовища. Здобувачі освіти визначають фактори, що ускладнюють процес адаптації: хвороба членів сім'ї, конфлікти з друзями та одногрупниками, переїзд, зміна фінансового стану, взаєностосунки з особами протилежної статі [3, 4].

Зазвичай, процес адаптації проходить складніше у здобувачів освіти, які вступають в університети після закінчення ліцеїв та шкіл. Здобувачі, що приходять на другий курс навчання після закінчення медичних коледжів, мають виражену самостійність та комунікацію, чітко демонструють прагнення до навчання, мають сформовані погляди на життя та відношення до оточуючого середовища. Спостереження за здобувачами з нормативним терміном навчання показали більш активну та менш травматичну адаптацію їх до навчання в університеті, адже вони в порівнянні з випускниками, що мають середню освіту, раніше вийшли в самостійне життя і мають більший досвід до змін умов існування [5].

Аналіз даних проведеного анкетування дозволив визначити відношення до адаптації здобувачів освіти стоматологічного факультету, що вступили на навчання до університету на базі середньої освіти та після закінчення медичних коледжів. Проведене опитування містило ряд питань щодо адаптації здобувачів та виявлення причин труднощів, з якими вони стикаються після вступу на навчання.

Анкетування здобувачів-першокурсників (40 осіб), які прийшли на навчання після отримання середньої освіти, показало: 32 (80%) з них відчули труднощі під час адаптації в університеті, а 8 (20%) – ніяких складнощів не

відчули. Серед здобувачів, що мали проблеми з адаптацією: у 16 опитаних (50%) виникали труднощі пов'язані з навчальним процесом, у 8 (25%) – з навчальним процесом та побутовими проблемами одночасно, 8 осіб (25%) мали лише побутові проблеми. Більшість респондентів скаржились на відсутність індивідуального підходу до них зі сторони викладачів та складнощі з налагодженням дисципліни.

Опитування здобувачів освіти з нормативним терміном навчання (36 осіб) показало, що лише 44,5% з них (16 осіб) мали проблеми з адаптацією до навчання, а у 55,5% (20 осіб) – труднощів не виникало. Усі хто стикався з проблемами, пов'язують їх з навчальним процесом, а саме - відсутністю "контакту" з викладачем. На питання «Чи допомогло Вам при адаптації в університеті навчання в медичному коледжі?» всі 100% анкетованих відповіли «так» і це тому, що вони навчені самостійності та мають певний багаж знань з деяких предметів.

Проведене опитування підтверджує існуючу думку, що здобувачі освіти, які мають досвід навчання в медичному коледжі, (на відміну від першокурсників з середньою освітою) або не мають проблем з адаптацією, або легше і швидше проходять цей період. Оптимізація процесу адаптації залежить від викладачів, кураторів та керівництва освітнього закладу, які повинні мати розуміння змісту, динаміки та особливостей адаптації першокурсників до нових умов навчання та надавати їм різносторонню допомогу в цьому процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаптація першокурсників до навчання в Українській медичній стоматологічній академії та роль мотиваційної складової в цьому процесі / О.Д. Лисаченко, Г.А. Єрошенко, Л.Б. Пелипенко, К.В. Шевченко // Адаптаційні можливості дітей та молоді : зб. наук. праць XIII міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, 2020. – Ч. 2. – С. 103–106.

2. Зданевич Л. В. Деякі аспекти студентської дезадаптації в процесі навчання [Електронний ресурс] / Л. В. Зданевич // Педагогічний дискурс : зб.

наук. пр. / Ін-т педагогіки Нац. акад. пед. наук України, Хмельн. гуманіт.-пед. акад. – Хмельницький, 2011. – Вип. 9. – С. 125–128.

3. Спіріна Т. П. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі / Т.П. Спіріна, Ю.Є. Зарюгіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2014. - Вип. 32. - С. 182–184.

4. Дідух М.М. Проблеми й основні напрями адаптації студентів до умов навчання в закладах вищої освіти / М.М. Діхух // Юридична психологія. - 2019. № 2 (25). - С. 61-69.

5. Єрошенко Г.А. Особливості вступу та підготовки магістрів за спеціальністю «медицина» на основі диплома молодшого спеціаліста / Г.А. Єрошенко Г.А., О.Д. Лисаченко, В.П. Білаш [та ін.] // Вісник проблем біології і медицини. – 2021 –Вип. 3 (161) – С. 195–199.

ЕРГОТЕРАПІЯ – ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ДЦП

Завітренко Долорес Жораївна

кандидат педагогічних наук, доцент
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені В. Винниченка,
Україна

Нагорна Олена Василівна

викладач,
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені В. Винниченка,
Україна

Салієва Валерія

студентка кафедри педагогіки спеціальної та соціальної освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
Університету імені В. Винниченка,
Україна

Дитячий церебральний параліч – це важке захворювання нервової системи, яке розвивається в результаті недорозвинення або пошкодження мозку в ранньому онтогенезі та призводить до інвалідності. До факторів, які впливають або сприяють виникненню дитячого церебрального паралічу відносять пренатальні і постнатальні. Міжнародною класифікацією хвороб (МКБ-10) виділено 5 основних форм ДЦП (спастична диплегія, геміпаретична форма, подвійна геміплегія (тетрапарез), гіперкінетична форма (дискінетична), атонічно-астатична форма). Серед супутніх ДЦП порушень найчастіше зустрічаються порушення мовлення та інтелектуальна недостатність, однак крім перерахованих порушень розвитку діти з ДЦП також мають специфічні особливості психічного розвитку. Процес сприйняття обмежений через звуження поля зору дитини з обмеження її рухових функцій (нездатності утримувати й довільно повертати голову, утруднення освоєння процесу самостійного пересування).

ДЦП не можна вилікувати, однак застосування активних реабілітаційних

заходів на ранніх етапах дозволяє значно зменшити прояв хвороби вже у дошкільному віці. У процесі такої реабілітації дуже важливо створити умови для максимальної реалізації дитиною своїх потенційних можливостей у міру її розвитку. У даному контексті варто розглянути методи ерготерапії, які сприяють оволодінню прийомами самообслуговування, соціально-побутовому орієнтуванню дитини. У вітчизняній науці активно розглядають ерготерапію у реабілітації різних захворювань такі науковці, як: Т. Козій [3], І. Таран [5], О. Толкачова [6] та ін.

Ерготерапія в реабілітації – це лікування фізичних або психічних порушень шляхом використання специфічно обраної діяльності, за допомогою якої людина може досягти максимального рівня функціонування в усіх аспектах життя. Крім того, істотною частиною роботи ерготерапії є аналіз порушень повсякденної діяльності (активності та участі), аналіз факторів середовища і їхня модифікація з метою поліпшення якості життя дитини [3].

У країнах Європи, Канаді та США Ерготерапія виокремлена у самостійну дисципліну. Проте, ерготерапія не виступає як окремий різновид лікувальної фізкультури, психологічної або педагогічної методики, вона є міждисциплінарною методикою у центрі якої потреби пацієнта, його активність, функціональність, пристосування до життя. Фахівець з ерготерапії допомагає пацієнтові бути максимально самостійним і повертає його до звичного життя, незважаючи на обмеження функціонування (рухові, когнітивні і т.п.). З цією метою він оцінює діяльність (активність і участь) пацієнта, розробляє план курсу ерготерапії, залучає пацієнта в терапевтичну діяльність, сприяє відновленню функцій і (або) пристосуванню до дисфункцій, адаптує та в рамках свого завдання підбирає технічні засоби реабілітації[4].

Варто зазначити, що ерготерапія є пацієнт-центрованою методикою, де пацієнт активний учасник процесу. З цією метою застосовують Канадську шкалу оцінки діяльності (COPM) де за допомогою інтерв'ю сам пацієнт визначає власні проблеми, які зазнає у повсякденній діяльності та свій рівень функціонування (в рамках можливої комунікації) [5].

У деяких випадках, наприклад, при роботі з дітьми, при зниженні когнітивних функцій або психічних розладах, ерготерапевт використовує для оцінки спостереження за вільною діяльністю пацієнта. Так як в 1-й день оцінки пацієнт може не виконувати діяльність через стрес, гострий біль або інші причини, але виконає на наступний день. І навпаки, на 2-й день після тестування, наприклад, руху в суглобах, біль може посилитися, і оцінка погіршиться.

У відділенні ранньої реабілітації та на другому етапі реабілітації ерготерапевт займається відновленням повсякденної діяльності, включаючи самообслуговування, або адаптацією дитини до наявних дисфункцій. В амбулаторній практиці ерготерапевт відновлює домашню або трудову діяльність дитини, бере участь в підборі технічних засобів реабілітації та допомагає модифікувати середовище проживання [4].

Ступінь тяжкості дитячого церебрального паралічу залежить від вираженості рухових порушень, обумовлених аномальним розподілом м'язового тону і порушенням координації рухів. У останні десятиліття розроблено велику кількість методик відновного лікування рухових, мовних і психічних функцій для дітей, які страждають на церебральний параліч. Крім того, отримали розвиток методики ерготерапії, які значно покращують у хворих з обмеженими можливостями активність у повсякденному житті і навички самообслуговування, що сприяє їх соціалізації та інтеграції в суспільство. Розглянемо актуальні методики, якими користуються ерготерапевти при роботі з дітьми з ДЦП.

1. Тренування соціально-побутових навичок, яке сприяє оволодінню прийомами самообслуговування і, як наслідок, неодмінно допомагає в подальшому соціально-побутовому орієнтуванні дитини. До тренування соціально-побутових навичок також відносяться:

– формування й закріплення навичок одягання та роздягання: проведення занять в костюмерній залі, де діти навчаються навичкам самостійного одягання і роздягання. Робота з розстібання гудзиків, блискавок, липучок, шнурівка –

допомагає дитині не тільки самостійно шнурувати, взуття, а й сприяє розвитку координації рухів рук, окоміру і т.д. Примірка костюмів казкових героїв викликає інтерес у дітей, щоє мотивацією до самостійного одягання і роздягання;

– формування і закріплення навичок прийому їжі, що включає навчання дітей, консультування батьків з тем: на що необхідно звернути увагу при годуванні. Використовується методика для поліпшення акту жування і ковтання, що представляє комплекс елементів логопедичного масажу і певних вправ лікувально-фізичної культури. Використовується «педіатричний набір оцінки годування» (столові прилади, чашки підбираються для кожного пацієнта індивідуально відповідно до фізіологічних особливостей);

– формування навичок вмивання. Для початку потрібно визначити, що може самостійно зробити дитина і що їй ще не під силу. Потім розбити процес на складові компоненти або невеликі кроки, навчання яким буде сприяти освоєнню навички в цілому. Наступний крок – визначення оптимальної послідовності навчання. Вона повинна бути організована таким чином, щоб найдоступніші для конкретного пацієнта навички вивчалися в першу чергу, а більш важкі – пізніше.

– миття рук будується наступним чином: дорослий відкриває кран, дитина підставляє руки під воду, терапевт бере мило, вкладає його пацієнтові в руки і допомагає намилити їх. Пацієнт самостійно або за допомогою ерготерапевта тримає однією рукою іншу руку. Далі він самостійно повинен змити мило, потерши руки, одночасно підставивши їх під струмінь води. Після того, як терапевт закриє кран, пацієнт сам бере рушник і витирає руки. Рушник терапевт і пацієнт вішають разом;

– гігієнічні навички щодо дотримання чистоти тіла: навчання правильній підготовці приладдя для вмивання – самостійно підгорнути рукава, мити обличчя і руки, правильно користуватися милом, складати речі на місце після закінчення (наприклад, потрібно покласти мило в мильницю). При кашлі прикривати рот носовою хусткою; дотримуватися охайності. Вчитися чистити

зуби і полоскати рота тощо. [1].

2. Метод «дзеркального тренування», який спрямований на активізацію нейронів у візуальній і моторній частинах мозку для досягнення поліпшення функцій кінцівок. Ерготерапевт встановлює дзеркало на стіл перед пацієнтом таким чином, щоб його поверхня, що відображає пацієнта була спрямована на сторону з кращою рухливістю. Уражена рука залишається невидимою для пацієнта [2].

3. Метод сенсорної інтеграції сприяє зниженню дисфункції за рахунок використання різних методів стимуляції (м'які контакти з різними сенсорними стимулами), створення рольових ситуацій, в які залучаються різні підручні інструменти та прилади [3].

4. Терапія індукованим обмеженням у відновленні рухової функції, яка допомагає відновити рухову та інші види дисфункцій через інтенсивне використання ураженої кінцівки в дітей з ДЦП [5].

Таким чином, розглянуто основні методики ерготерапії актуальні для реабілітації дітей з ДЦП. З'ясовано, що методики ерготерапії базуються на тому, що діти з ДЦП, виконуючи вправи, які пов'язані з соціально-побутовими навичками, відновлюють або вдосконалюють уміння і навички, що дозволить їм у майбутньому досягти високого рівня самостійності в повсякденному житті. У подальших дослідженнях планується емпіричне дослідження ефективності окремих методів ерготерапії при ДЦП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гудзевич Л. С., Крешун Р. А. Соціально-педагогічна реабілітація дітей хворих на ДЦП в умовах навчальних закладів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 2015. № 41. С. 33-38.

2. Козій Т. П. Ерготерапія як складова комплексної реабілітації при аутизмі та її ефективність. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (14

квітня 2017 р., м. Суми) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Навчально-науковий ін-т фізичної культури, Кафедра логопедії ; Управління освіти і науки Сумської міської ради ; [редкол.: А. А. Сбруєва, Г. Ю. Ніколаї, В. С. Бугрій та ін.]. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 22-28.

3. Роменська Т. Г. Особливості формування соціально-побутових навичок у дошкільників з типовим розвитком та з дитячим церебральним паралічем. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка». 2016. № 3. С. 175–182.

4. Таран І. В. Ерготерапія, як сучасний напрямок фізичної реабілітації хворих із травмами й захворюваннями нервової системи. Теоретичні та методичні проблеми фізичної реабілітації : матеріали VI Всеукр. наук.-метод. конф. Херсон, 2016.С. 292–298.

5. Толкачова О. В. Ефективність застосування іпотерапії у фізичній реабілітації дітей 6–8 років з ДЦП в умовах кінно-спортивного комплексу. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016. Вип. 3К 1 (70).С. 194-198.

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА
ПОШУКУ ШЛЯХІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Земська Олена Леонідівна
викладач-методист вищої категорії
викладач методики розвитку мовлення
Комунальний заклад
«Бахмутський педагогічний фаховий коледж»
м. Бахмут, Україна

Анотація: Розглядається система професійної підготовки майбутніх вихователів. Впровадження ситуаційно-імітаційних та інтерактивних форм і методів навчання. Розробка теоретичного, методичного та практичного блоків навчання з метою якісної підготовки спеціалістів дошкільної освіти.

Ключові слова: професійна модель, інтеграція, інтерактивні методи, професійна компетентність.

Пріоритетним завданням вищої освіти є підготовка фахівців нового рівня якості, які б відповідали сучасним вимогам суспільства, були спроможними швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, володіючи уміннями в продовж всього життя, самостійно поповнювати професійні знання та збагачувати власний професійний досвід.

Підготовка педагогічних кадрів педагогів дошкільного фаху в першу чергу повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління.

На цьому акцентують увагу, розглядаючи проблеми удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти, різних аспектів фахового становлення майбутнього вихователя, науковці: Л.В. Артемова, Г.В.Беленька, А.М.Богущ, З.Н.Борисова, Н.Ф.Денисенко, Є.Є. Луценко, Т.І.Поніманська, Г.В.Сухорукова.

Враховуючи принципово нові вимоги до педагогічних кадрів, що

полягають у мобільності професійної підготовки, особистісній реалізації, творчому вирішенні професійно-практичних проблем, ми можемо ствердно зазначити, що важливими завданнями підготовки майбутнього вихователя до інтелектуально - мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку виступають:

- оволодіння ним не стільки системою знань, фахових умінь і навичок, скільки уміннями їх творчо та оперативно реалізовувати у професійній діяльності задля забезпечення сприятливих передумов для розвитку дітей дошкільного віку, впровадження в систему дошкільної освіти інтелектуальної парадигми;

- формування потреби у самоактуалізації, професійному самовдосконаленні та самоосвіті задля компетентного вирішення мовленнєвих завдань у царині дошкільної освіти.

Сучасні завдання розвитку особистості нового типу вимагають вдосконалення всіх ланок навчально-виховного процесу, особливо *професійної підготовки майбутніх фахівців*. Звідси постає актуальна науково-практична проблема щодо пошуку шляхів створення такої педагогічної системи у практиці роботи фахових навчальних закладів, результатом функціонування якої має бути синтез наукових знань студентів, набуття необхідних умінь та інтегрованих властивостей, що входять до цієї системи і проявляться по-різному в різних видах діяльності майбутніх фахівців.

Проблема формування у студентів професійних якостей хвилює багатьох дослідників [1,3,5]. Всі вони такої думки, що професійне навчання повинно мати послідовний, логічний характер, і що воно потребує тісної співпраці в системі «викладач - професія – студент».

Сучасному вихователю замало мати сукупність знань і вмінь з навчальної дисципліни «Методика розвитку мовлення», потрібно їх творчо втілювати в життя, орієнтуватися в новітніх технологіях, використовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях. Стандарти освіти вимагають від сучасного вихователя дошкільного закладу більш ґрунтовної фахової підготовки.

Готовність до роботи з розвитку мовлення дітей, що становить базис

фахової підготовки до педагогічної діяльності і потребує копітких пошуків у створенні цілісної ефективної системи цієї підготовки. Враховуючи той факт, що кінцевою метою фахової підготовки є формування та розвиток особистості, не втрачає актуальності на сучасному етапі питання оволодіння майбутніми фахівцями певним професійним досвідом, що виступає метою і засобом навчання.

Методика розвитку мовлення дошкільників постійно розвивається. Розроблені нові базові програми, діагностика мовного розвитку, інтерактивні технології, інноваційні методики (К.Л.Крутій, Н.В.Гавриш, Л.Б.Фесюкова, Н.В.Маковецька, Л.Г.Шадріна, Г. Карабаєва, Л.Шелестова та ін.)[4].

Як же зробити навчання змістовним, цікавим, навчити студентів засвоювати знання легко, оперувати ними, творчо їх переносити?

Для цього традиційні методи навчання виявились недостатньо гнучкими. Останнім часом підвищився інтерес вчених - дидактів та викладачів-практиків до ситуативно-імітаційних форм і методів навчання. Хотілось дослідити, як методи інтерактивного навчання впливають на набуття знань і посилюють професійну спрямованість студентів в курсі вивчення предмету.

Перед нами стала проблема: розкрити теоретичні основи співвідношення і використання стандартних і нестандартних форм і методів навчання, з'ясувати, як реалізується система інтерактивних методів в процесі вивчення курсу «Методика розвитку мови і навчання елементів грамоти», а також в професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільного закладу.

Ми поставили такі завдання: сформувати у студентів базові знання сучасних технологій розвитку мовленнєвих умінь дітей дошкільного віку; підвищити ефективність професійної освіти майбутніх фахівців шляхом інтеграції теорії і практики; озброїти студентів практичними вміннями та навичками використання основних і нетрадиційних методів розвитку мови дошкільників, формування мовленнєвої компетентності; сформувати вміння впроваджувати в практику роботи інноваційні технології навчання і мовного розвитку дошкільників; розвивати креативне мислення і творчий потенціал

майбутніх фахівців.

Особливий інтерес під час дослідження викликала проблема, що полягає у створенні такої системи професійної підготовки майбутніх педагогів, системоутворюючим фактором якої є модель майбутнього **спеціаліста**. Одним із структурних елементів цієї системи є технологія навчання.

Апробовано шляхи рішення проблеми: інтеграція змісту навчання з предмету, впровадження **інтерактивних** методів навчання, педагогічно-професійна підготовка студентів

Так, інтеграція змісту навчання методики розвитку мовлення включала: вивчення стандартів вищої освіти, розробку і втілення основних положень інтеграції навчання (міжпредметних, внутрішніх зв'язків), визначення основних аспектів інтеграції теоретичних знань з педагогічною практикою.

Методичний напрямок забезпечив розробку схеми міжпредметних зв'язків, коректування навчальних програм і планів, встановлення гнучких модулів навчання. Це дозволило підвищити ефективність проведення занять, більше проводити інтегрованих міжпредметних занять, інтегрованих лекцій. На кожному занятті більш суттєвою стає інтеграція внутрішніх зв'язків.

Багато уваги приділялось розробці інтегрованих практичних занять. До цього залучались студенти старших курсів, які активно відвідують практику. Все це дозволило поглибити базові знання з предмету, зробити їх більш фундаментальними та ґрунтовними.

Особливе значення має впровадження інтерактивних методів навчання в розробку методичного блоку: лекція - семінар - практичне заняття на основі інтерактивного навчання. Гнучке управління пізнавальною діяльністю здійснюється на лекціях проблемного характеру.

Цікавим для студентів в курсі вивчення предмету є такі, лекції: «Основна мета і завдання розвитку мови дітей», «Форми і методи навчання дітей мові на сучасному етапі», «Методика навчання дітей складанню творчих розповідей», та ін.. За допомогою запитань, схем-блоків, таблиць створюю умови, за яких студент може побачити, сформулювати і вирішити проблему.

Нетрадиційним, оригінальним, ефективним прийомом є **інтегрована лекція**. Доцільно проводити дуальні лекції з педагогіки і методики розвитку мови, з психології і методики, з методики розвитку мовлення і літератури для дітей. Особливу зацікавленість у студентів викликають лекції, де інтегруються питання з погляду трьох різних наук: педагогіки, психології, методики розвитку мови. На таких заняттях студентами творчо осмислюється навчальний матеріал, створюються узагальнені картини явищ, що вивчаються [2].

Семінарське *заняття* - одна з найбільш універсальних і ефективних форм навчальної роботи. Широко використовують семінари з інтерактивними методами навчання: семінар запитань - відповідей, семінар - дискусія, семінар - навчальні ігри, семінар-тренінг. Практика роботи довела, що семінари не тільки закріплюють знання та вміння студентів, а й розвивають здібності аргументовано висловлювати свої думки, розвивають логічне мислення, комунікативні здібності, творчі погляди.

Конференції (теоретичні, практичні, науково-практичні) бажано проводити після вивчення ключової теми, розділу або всього курсу. Віддають перевагу науково-практичним конференціям, які зазвичай проводяться на базі дошкільних закладів. На науково-практичну конференцію виносяться питання, стосовно яких у науці і практиці відсутня єдина точка зору, відбуваються дискусії. Актуальними були науково-практичні конференції на теми: «Нові аспекти навчання дітей грамоти на сучасному етапі», «Створення оптимального мовного середовища» за участю методистів, вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів початкових класів.

Складною, але ефективною формою заняття є заняття у формі гри. Гра розгортається на імітаційній моделі, яка дозволяє переводити формальні знання в дієві, що сприяє активізації навчання майбутніх спеціалістів. В практиці роботи активно використовують різні ігрові форми навчання: імітаційні, проблемні (евристичні), ситуативні, рольові (організаційні, функціональні), ділові ігри.

Педагогічна практика - інтегративна навчальна дисципліна, яка акумулює

знання і уміння студентів, активно формує навички професійної діяльності, розвиває особистісні професійно значущі якості.

Теоретичний аспект включає вивчення базових сучасних програм навчання і виховання дошкільників. З метою реалізації завдань проводились теоретичні семінари, як в навчальному закладі для студентів старших курсів, так і на базі закладів дошкільної освіти міста за участю методистів, вихователів дошкільних закладів.

В кабінеті методики розвитку мови розроблено комплекс методичних матеріалів «Методична майстерня педагогічних ідей і педагогічних знахідок» з предмету на допомогу студенту-практиканту.

Це спонукало, студентів на основі методичних зразків створювати власні моделі комплексних, тематичних, комбінованих, інтегрованих занять, розробляти дидактичні посібники, дидактичні ігри, дидактичні вправи, творчі завдання.

Це сприяє більш якісній підготовці студентів до розробки педагогічних проєктів, вмінню провести діагностику рівня мовного розвитку дітей, узагальнити, проаналізувати результати, підібрати доцільні методи навчання.

Максимальний рівень професійної компетентності майбутнього фахівця можна отримати лише при оптимальному безпосередньому включенні студента в поле дій конкретних професійних педагогічних ситуацій. Таким напрямком активної педагогічної діяльності є участь студентів в розробці проєктів.

Дослідно - експериментальна робота на базі дошкільних закладів готує студентів старших курсів до самостійності в підборі цікавих сценаріїв, моделюванні різних розвиваючих, проблемних, виховних ситуацій.

Взаємодія всіх блоків навчання, тісний зв'язок теоретичного, методичного, практичного аспектів сприяє вдосконаленню навчального процесу в курсі вивчення «Методики розвитку мовлення і навчання елементів грамоти». Впровадження інтерактивних технологій дозволило виявити та розвинути творчі здібності студентів, не тільки оптимізувати процес засвоєння та накопичення знань, а і реалізувати професійну спрямованість на більш

високому рівні навчання.

Аналіз співвідношення форм і методів формування професійної спрямованості дозволив встановити, що в системі підготовки фахівців особливе місце займає інтеграція навчання, інтерактивні методи, але на першому місці виступає самостійна практична діяльність студента. Вектор *викладач - студенти - практика* забезпечує проведення студентами на високому рівні комплексних, комбінованих, інтегрованих занять на основі нових технологій, створення оптимального мовного середовища в закладах дошкільної освіти, проведення пошукової, експериментальної, діагностичної роботи з дітьми.

Результати роботи показали, що студент-випускник здатен: *активно* аналізувати різні форми роботи, методи і прийоми розвитку мови дошкільників; *самостійно* підбирати завдання для формування мовленнєвих навичок у дітей в різних формах роботи (групова, індивідуальна); *творчо* проводити різні види роботи з дітьми з метою формування діалогічного і монологічного мовлення, використовувати раціональні методи збагачення словника; свідомо володіти базовими знаннями та вміннями з формування мовленнєвої компетентності дошкільників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Берестова А.А. Професійна спрямованість у підготовці майбутніх фахівців //Проблема освіти: Науково-методичний, збірник. - К.: НМЦВО 2003. – Вища школа, - с.123-129.
2. Інтегроване заняття - одна з форм нових інформаційних технологій. Освіта.- 2002. - № 1.
3. Белая К.Ю. Інноваційна діяльність в ЗДО: Методичний посібник. –М. ТЦ Сфера, - 2005, -с.64.
4. Бєленька Г.В. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів. / Здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. – Київ - 2012.
5. Десятченко Н. Моделі сучасних уроків // Завуч. - 2002. - № 35. - с.5.

УДК 378.147:004.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ В ШКОЛІ

Іванова Юлія Миколаївна

вчитель інформатики

спеціаліст вищої категорії

Херсонський навчально-виховний комплекс

«Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа

I-III ступенів» № 15 Херсонської міської ради

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми впровадження інноваційних технологій навчання інформатики в школі, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної освіти.

Ключові слова: інноваційні технології, навчання інформатики, заклад загальної середньої освіти.

Реалії сучасного життя доводять, що традиційні методи навчання втрачають свою ефективність та цікавість для здобувачів освіти [4, с.696]. Оскільки ІКТ є складовою інформатики, цей освітній компонент завжди перебував у вигідному становищі стосовно використання інновацій. Учителеві слід лише доречно використовувати цю перевагу.

Готуючи особистість до життя у світі, що постійно змінюється, інноваційні технології орієнтують освітній процес на її потенційні можливості та їх реалізацію. Мета освіти в цьому сенсі – розвиток механізмів інноваційної діяльності, пошук творчих способів розв’язання життєво важливих проблем, сприяння перетворенню творчості в форму та норму людського існування.

Ми розглядаємо інновацію як нововведення, що спрямоване на оптимізацію освітнього процесу, організацію сприятливих умов для засвоєння навчального матеріалу, розв’язання актуальних освітніх проблем, підвищення якості освіти [5, с.384].

На уроках інформатики формування і розвиток компетентностей відбувається в основному через зміст, оскільки сам освітній компонент передбачає безпосередню й різновекторну роботу з інформацією.

Саме через це дієвими можуть бути такі інноваційні технології:

- діяльнісне навчання, що реалізується через виконання практичних робіт;
- проблемне навчання, що застосовується завдяки частково-пошуковому методу та методу вирішення проблемних ситуацій;
- проєктне навчання – через виконання проєктів;
- ігрове навчання, завдяки діловим іграм;
- дискусійне навчання – за допомогою дискусій, використання «мозкового штурму».

Ефективним у межах зазначених інновацій є використання численних прийомів:

- * демонстрація об'єкта чи явища, що спонукає до виокремлення його сутності;
- * пред'явлення учням навмисно порушеної логіки викладу, докази та аналіз учителем отриманих при цьому результатів;
- * риторичні запитання вчителя під час пояснення;
- * контрдоводи вчителя передбачуваному опоненту в процесі викладу;
- * членування освітнього матеріалу на смислові компоненти;
- * завдання учням на висунення чергового кроку міркування в логіці, заданій учителем;
- * обговорення вчителем можливих наслідків, зроблених із невірних припущень;
- * фіксування уваги учнів на послідовності протиріч, що виникають під час розв'язання завдань;
- * залучення учнів до аргументації висунутої вчителем гіпотези;
- * інтрига в описі об'єкта вчителем із подальшою постановкою запитання;
- * установка вчителя на уявне розв'язання учнями логічного завдання;

* завдання учням на узагальнення фактів, викладених учителем у певній послідовності;

* пред'явлення учням конфліктного прикладу;

* завдання для учнів, що спрямовані на пошук прихованих смислових ланок міркування, запропонованого вчителем;

* показ способу дії з частковим розкриттям його внутрішніх зв'язків;

* виділення кольором частини креслення, схеми, запису, що орієнтує учнів на висунення проблеми тощо;

* скрайбінг;

* завдання для учнів на вирішення декількох підзадач, виокремлених із складної висхідної, після чого учні повертаються до початкової задачі;

* організація конкретних спостережень учня, що спонукають до формулювання проблеми;

* навідні запитання для учнів, що сприяють вибору правильних шляхів вирішення задачі, одночасно вказують на різні підходи до неї;

* завдання для учнів, спрямовані на пошук помилок у міркуваннях, що вимагають оригінальної думки;

* розкриття педагогом характеру і причин невдач, які зустрічалися під час вирішення проблем.

Інтернет-ресурси стають у нагоді під час добору матеріалу в процесі створення сайту або презентації, в особистісному розвитку, з метою забезпечення мотивації учнів до навчання.

Для учнів доречними є такі форми використання мережі Інтернет:

- індивідуальні (пошук, аналіз, добір інформації);
- групові (під час виконання освітнього проєкту);
- фронтальні (віртуальні подорожі, квести, геокешинги, мережеві проєкти).

Вони сприяють залученню дітей в освітній процес, налагодженню партнерської взаємодії, створенню різноманітних багатоваріантних освітніх ситуацій із врахуванням індивідуальних особливостей і потреб, схильностей та

захопленнь кожної дитини, можливості гнучко і швидко вносити необхідні зміни в навчальний матеріал.

Організуючи пізнавальну діяльність учнів на уроці і під час самостійної роботи у використанні інформаційних ресурсів Інтернет, слід враховувати їхній рівень підготовки і наявні умови для цього.

Під час проєктної діяльності від ідеї через мету, завдання, мозковий штурм до реалізації та захисту учні користуються планом, враховуючи критерії проєкту.

Значні можливості в реалізації проєкту має комп'ютерне моделювання, оскільки розроблення комп'ютерної моделі певного явища чи процесу саме по собі вже є видом проєктування. Володіючи прийомами програмування, учень має змогу проникнути і в саму суть явища, і в його математичну модель, а потім втілити її у зоровому образі.

Реалізація мети проєкту спрямовує учня не тільки на глибоке опанування певної теми курсу, а й на використання новітніх інформаційних та комунікаційних технологій, освоєння нових програм і програмних продуктів.

В умовах сучасних освітніх викликів COVID-19 засвідчили свою актуальність дистанційні технології та технології змішаного навчання, що дали змогу учням здобувати освіту, знаходячись поза аудиторією; здійснювати постійний супровід і підтримку педагогів.

Особливе значення в освітній діяльності має навчання у співробітництві або групове спілкування. Робота в групах сприяє створенню колективних, ділових, міжособистісних стосунків. Спільна діяльність урізноманітнюється завдяки індивідуальним інтересам та схильностям її учасників. Учні вчать працювати в команді, допомагати один одному, відповідають за успіхи кожного. Ділове спілкування значно підвищує пізнавальну активність, що позитивно впливає на освітній процес.

У 5-6 класах більш ефективними є гетерогенні групи, які об'єднують учнів із різними рівнями знань. Розвиток особистості у таких групах відбувається більш інтенсивно і в соціальному, і в творчому відношенні,

яскраво проявляються взаємодопомога і прагнення не підвести інших, почуття відповідальності і вимогливості до себе й однокласників – членів групи, колективізм, командний дух.

Групова діяльність на уроці інформатики обіймає такі етапи:

1. Підготовка учнів до виконання групового завдання, постановка освітніх завдань, короткий інструктаж.
2. Обговорення та складання плану виконання навчального завдання в групі, розподіл обов'язків.
3. Безпосередня робота з виконання навчального завдання.
4. Спостереження за роботою та коригування роботи групи та окремих учнів.
5. Взаємна перевірка і контроль за виконанням завдання в групі.
6. Звіт групи про отримані результати, загальна дискусія в класі під керівництвом вчителя, доповнення і виправлення, додаткова інформація вчителя і формулювання остаточних висновків.
7. Індивідуальна оцінка роботи груп і класу в цілому.

Найкраще підходять для групової діяльності такі види роботи як створення комп'ютерних моделей, мультимедійних презентацій, виконання віртуальних лабораторних занять тощо.

Ігрові та розвивальні технології також доречні для учнів 5-6 класів, де їм пропонується виступити в ролі тієї чи іншої дійової особи, наприклад, формального виконавця алгоритму.

У 7-8 класах оптимальні результати досягаються в процесі використання поєднань технологій, де реалізуються ідеї колективного і групового навчання: колективного і групового самостійного навчання, колективної творчої діяльності, рівневої диференціації.

У старших класах найбільшого значення набуває навчально-пізнавальна праця, тому ефективними стають технології, що реалізують ідею індивідуалізації навчання і дають простір для творчого самовираження: педагогічна майстерня, метод проєктів, проблемне навчання.

Таким чином, сучасні інноваційні педагогічні технології у поєднанні з інформаційними технологіями істотно підвищують ефективність освітнього процесу, сприяють розв'язанню завдання виховання всебічно розвиненої, творчої особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучерява Т.О. та ін. Інформатика та комп'ютерна техніка: активізація навчання: Практикум для індивід. Роботи. К.: КНЕУ, 2006. 89 с.
2. Левченко О.М. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: Підручник. 2-ге вид. К.: Каравела, 2007. 640 с.
3. Левченко О.М., Завадський І.О., Прокопенко Н.С.. Основи Інтернету: Навчальний посібник. 2-ге вид. К.: ВНУ, 2009. – 288 с.
4. Полєвікова О.Б., Озерна С.С. Об'єктивність та суб'єктивність цілеутворення сучасної освіти. *World science: problems, prospects and innovations* : materials of the 7th International scientific and practical conference (March 24-26, 2021) Toronto, Canada. 2021. P. 696-698.
5. Полєвікова О.Б., Швець Т.А., Цюпак І.М. Партисипативність як теоретичне підґрунтя інноваційного підходу до фахової підготовки майбутніх педагогів. Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. (9-10 листопада 2020, м.Херсон). Херсон, 9-10 листопада 2020. С. 384-390.
6. Швачич Г.Г., Толстой В.В., Петречук Л.М., Іващенко Ю.С., Гуляєва О.А., Соболенко О.В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: Навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.

**ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО
СПОСОБУ ЖИТТЯ**

Карасевич Сергій Анатолійович

к.пед.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Карасевич Марина Петрівна

викладач

Комунальний заклад Уманський
гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім Т. Г. Шевченка Черкаської обласної ради
м. Умань, Україна

У статті висвітлено проблеми та труднощі, з якими стикається молодь ХХІ століття, та оптимальні шляхи вирішення цих проблем. Досліджено тенденції шкідливих звичок, які спостерігаються у підлітків. Запропоновано способи формування здорового способу життя.

Збереження і зміцнення здоров'я населення в цілому, і підростаючого покоління в тому числі, – цінність, яка має стратегічне значення для сталого розвитку суспільства і належить до актуальних завдань розвитку сучасної України.

У сучасному світі здоров'я не розглядають як суто медичну проблему, до того ж, медичні питання становлять лише невелику частину феномену здоров'я. Цивілізованість держави формується завдяки здоровому населенню, а також відображає соціально-економічне становище суспільства. Згідно з резолюцією ООН, здоров'я населення вважається головним критерієм доцільності та ефективності всіх людей без винятку. Зрозуміло, що повинне бути відповідальне ставлення до свого здоров'я, адже ще у ранньому дитинстві батьки, вчителі, родичі та інші зацікавлені особи прищеплюють гарні звички, котрі поступово входять у систему світогляду людини. Неабияку роль відіграє

виховання, адже саме воно зумовлює поведінку, стиль життя і, врешті-решт, стан здоров'я.

Здоровий спосіб життя («ЗСЖ») — означає розумне використання свого життєвого потенціалу, а також дотримання науково обґрунтованих рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я та інших медичних організацій.

Фізичний та психологічний стан молоді в останні роки надзвичайно погіршився, а намагання суспільства та держави перешкодити цій упередженості поки що недостатньо. Очевидним фактом є те, що стиль та спосіб життя кожної людини формується у молодому віці, а це означає, що більшість молодого покоління не усвідомлює, якими можуть бути наслідки їх дій відносно свого здоров'я. Тому очевидно, що запровадження здорового способу життя може позитивно вплинути на стан здоров'я не лише дітей і молоді, а й усього населення країни.

Проблема збереження і зміцнення індивідуального здоров'я населення набуло останнім часом актуальності в усьому світі. Значною мірою це стосується й України. Українська нація в своєму історичному розвитку за рівнем здоров'я досі відстає від передових країн світу. Природно, що особливу турботу викликає здоров'я молодого покоління – найперспективнішої частини суспільства [1].

Упродовж десяти років споглядається негативне збільшення захворюваності молоді фактично за всіма групами хвороб. Уся сукупність захворювань підлітків збільшилася на 30,9% [6, с. 70]. Молодь має максимальний показник захворюваності щодо більшості систем організму, включає в себе: захворювання ендокринної системи, хвороб нервової системи, кістково-м'язової системи, частоти травм і отруєнь порівняно з іншими групами населення. Частота серцевих скорочень в підлітків за останні п'ять років збільшилася більш ніж в 3 рази і сьогодні виявляється в 12-38% випадків. Гостре порушення мозкового кровообігу (інсульт) та інфаркту все частіше зустрічається серед молоді, особливо у чоловіків. Приблизно в два, чотири рази

підвищились показники захворюваності молоді, особливо: злякисні новоутворення (в 2,4 рази), розлади психіки та поведінки (в 2 рази), уроджених потворностей (в 1,7 рази). Збільшується відсоток малечі з дисгармонійним розвитком, зменшується частка практично здорових дітей, збільшуються дані первинного виходу на інвалідність. Виняткову тривогу спричиняють такі соціально обумовлені хвороби, як туберкульоз, ВІЛ/СНІД, хвороби, що передаються статевим шляхом. За оцінками фахівців, близько 15 % хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та в молоді роки [2, с. 295].

Відхилення у станах здоров'я молоді зумовлено як конкретними причинами (генетичний фактор, суспільство та спосіб життя, забруднення атмосферного повітря, незадовільна профілактична та медична допомога, низька якість продуктів харчування та питної води, несприятливі умови у родині і т.і.), так і більш загальними (занепад економіки, зниження матеріального добробуту, соціальна нестабільність).

На думку української молоді, стан здоров'я значною мірою залежить від ряду факторів, серед яких найбільш важливими є:

- шкідливі звички: токсикоманія (91,4 % опитаних), вживання наркотиків (91,1 %), вживання алкоголю (87,8 %), куріння (85,7 %);
- екологічна ситуація (80,3 %);
- особисте ставлення до свого здоров'я (75,7 %);
- правильне харчування (73,6 %);
- умови на роботі та дома: умови праці (68 %), психологічна атмосфера дома (67,7 %);
- хронічні захворювання (62,7 %);
- заняття фізкультурою та спортом (62,2 %);
- матеріальне благополуччя (59,3 %);
- режим дня (51,5 %).

Проте у відповідях на запитання, які чинники негативно впливають на їх власне здоров'я, більшість респондентів віддали перевагу стану навколишнього середовища (66,4 %). Це можна пояснити недостатньою поінформованістю про

інші необхідні складові здоров'я, регулярним публічним обговоренням наслідків Чорнобильської аварії та інших екологічних негараздів [3, с. 40].

Для того, щоб діти зацікавились фізичною культурою, треба популяризувати різні види спорту, загартовувати молоде покоління, прищеплювати гарну звичку - виконувати ранкову зарядку чи руханку. Лише після таких дій діти матимуть позитивне враження від заняття спортом.

Фізична активність необхідна кожній людині, тому що вона дає змогу підбадьоритись, привести своє тіло в тонус, надає додаткову користь системам організму (особливо серцю). За допомогою різної активності тіло людини здатне змінюватись: розвиваються скелетні м'язи, формується гарна постава, але не треба забувати, що фізична активність це не лише заняття спортом, а будь-який рух тіла, який вимагає певних витрат енергії.

Через сидячий спосіб життя у школі та вдома більшість підлітків мають проблеми у серцево-судинній системі, дихальній системі, опорно-руховому апарату та захисних функціях організму. Необхідно спиратися на досвід західних країн, котрі запровадили у повсякденне життя учнів та студентів різні форми рухової активності під час навчання. Ці активності треба поєднувати із раціональним харчуванням, загартовуванням, профілактикою негативних звичок, збереженням екології тощо. Такі дії мають позитивні наслідки: смертність у країнах заходу скоротилась у декілька разів, середня тривалість життя збільшилась, люди спроможні утримувати родину, покращилось благополуччя та добробут.

За сучасними уявленнями здоров'я розглядають не як суто медичну, а як комплексну проблему, складний феномен глобального значення. Здоров'я людини тільки на 10% залежить від рівня медицини, на 20% – від стану екології, ще на 20% – від спадковості і на 50% – від способу життя [4, с. 15-18].

Нині все більше утверджується точка зору, відповідно до якої здоров'я визначається взаємодією біологічних і соціальних чинників, тобто зовнішні впливи опосередковані особливостями функцій організму та їх регуляторних систем. Здоров'я людини не зводиться до фізичного стану, а передбачає

психоемоційну врівноваженість, духовне та соціальне здоров'я. Людині варто переорієнтуватися з лікування хвороб на турботу про своє здоров'я, зрозуміти, що причина нездоров'я насамперед не в поганому житті, забрудненому навколишньому середовищі, відсутності належної медичної допомоги, а в байдужості людини до самої себе [5, с. 146-147].

Покращення здоров'я пов'язане, перш за все, зі свідомою, розумною роботою самої людини з укріплення, відновлення і розвитку життєвих ресурсів організму [2, с. 39-40]. **Перший крок** - мотиваційне формування дітей та молоді щодо відповідального збереження власного здоров'я. Необхідно донести їм, що передумовою та основою здоров'я є: активний фізичний розвиток, рухова активність, раціональне харчування, духовний розвиток у поєднанні зі сприятливим соціальним середовищем.

Другий крок – популяризувати здоровий спосіб життя в молодіжному середовищі. Перш за все, це потрібно робити, за рахунок переорієнтації системи пропаганди із вивчення впливу негативних факторів поведінки на показ переваг, які забезпечує здоровий спосіб життя.

Третій і останній крок – це засвоєння знань умінь і навичок, які примножать розумне ставлення молоді до власного здоров'я, здоров'я родини та людей із соціального оточення.

Частина молоді не цікавиться власним станом здоров'я, не розуміє, що здоров'я – найбільший скарб людства, а здорова людина – щаслива особистість. Для іншої групи молоді здоров'я є головною цінністю, невід'ємною частиною успішної кар'єри, добробуту та благополуччя в житті. Головне – замислитися про наслідки своїх дій. Зрозуміло, що для того, аби бути здоровим, потрібно докласти певних зусиль і не набувати шкідливих звичок. Якщо є із якихось причин вони вже є, то треба ужити всіх заходів, аби їх позбутися. Отже, у нашому соціумі існує гостра соціальна проблема, пов'язана з низьким рівнем здоров'я молоді, яка має необхідність до детального аналізу та вирішення низки питань стосовно здорового покоління нашої держави. Як свідчить світовий досвід, головним чинником, що найбільше зумовлює стан здоров'я, є спосіб

життя. Турбота про здоров'я молодого покоління є одним з найважливіших завдань не тільки працівників охорони здоров'я, але й усіх, хто причетний до навчання і виховання дітей. Отже, твердження «Здоров'я — найвища цінність» є правдивим; хочеться тільки, щоб людина починала замислюватись над своїм здоров'ям не тоді, коли захворіє, а значно раніше. Адже не так важко дотримуватися режиму, щодня робити зарядку, стежити за вчасним і раціональним харчуванням. Тож берегти здоров'я слід змолоду, адже це найбільше багатство людини.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар, Т. В. Формування здорового способу життя молоді / Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2005. – С. 5.
2. Жилка, Н. Стан репродуктивного здоров'я в Україні (медико-демографічний огляд) / Н. Жилка, Т. Іркіна, В. Тешенко – К. : Міністерство охорони здоров'я України, НАН, 2001. – 68 с.
3. Молодь за здоровий спосіб життя: щоріч. доп. Президенту України, Верхов. Раді України, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 р.) / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Держ. ін-т розв. сім'ї та молоді; [редкол.: Н. Ф. Романова (голова) та ін.].– К.: ТОВ «Основа», 2010. – 156 с.
4. Осадчук, Н. І. Моніторинг стану здоров'я учнів // «Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві та транспорті» матеріали: міжнародної наук.-пр. конф.: зб. наук. праць. – Одеса, 2008. – Т. 4. – С. 67-69.
5. Підаєв, А. В. Панорама охорони здоров'я України / А. В. Підаєв, О. Ф. Возіанов. – К. : Здоров'я, 2005. – С. 295-297.
6. Романова, Н. Ф. Формування здорового способу життя як сучасна стратегія протидії соціально небезпечним хворобам серед дітей та молоді: монографія / Н. Ф. Романова // Протидія соціально небезпечним хворобам: вивчення українського досвіду / за ред. Т. В. Семигіної. – К. : Пульсари, 2010. – С. 39-48.

РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНИХ ЛІНІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Качанюк Світлана Сергіївна

викладач математики

ВСП «Ладизинський фаховий коледж ВНАУ»

Анотація: В статті розглянуто задачі прикладного змісту, які можна використати під час вивчення курсу математики старшої школи, з метою реалізації наскрізних ліній. Також наведені приклади застосування комп'ютерних технологій під час розгляду даних задач.

Ключові слова: математичні компетентності, ключові компетентності, інформаційні технології, наскрізні лінії, прикладні задачі.

Згідно з державним стандартом базової середньої освіти учні мають оволодіти рядом ключових компетентностей. З огляду на це перед вчителем виникає завдання підібрати найкращий варіант побудови освітнього процесу, що забезпечуватиме формування компетентностей. Вчитель математики має не просто надати навчальний матеріал учням старшої школи, а показати як застосовувати математику як інструмент для розв'язування прикладних задач.

Учителю на уроках математики необхідно активізувати пізнавальну діяльність учнів. Оскільки застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні - це одна з найбільш важливих і стійких тенденцій розвитку освітнього процесу, то для підвищення ефективності уроків математики, в старших класах, сучасному вчителю варто використовувати мультимедійні засоби, всесвітню мережу Інтернет, програмні засоби з математики, тощо.

Розглянути приклади використання інформаційно-комунікаційних технологій на різних етапах уроку математики для розв'язування прикладних задач, як спосіб формування ключових компетентностей учнів старшої школи.

Швидкість соціальних і технологічних змін у навколишньому

середовищі, прискорене нагромадження інформаційних ресурсів та засобів навчання, які стають доступними для більшості людей планети, мобільність населення зумовлюють переосмислення функцій і результатів загальної середньої освіти [1, с. 33].

Сучасні інформаційні технології допомагають підвищити ефективність навчального процесу, надають можливість залучати учнів до активної навчальної діяльності, мотивують до самоосвіти, навчаються співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію. В результаті навчання за допомогою комп'ютерних технологій формується компетентна особистість, яка вміє співпрацювати у суспільстві, може існувати, як свідомий громадянин, високий професіонал, здатний успішно функціонувати [5, с. 2].

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища.

Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях [3].

У навчальній програмі виокремлюються такі наскрізні чотири лінії ключових компетентностей: "Екологічна безпека та сталий розвиток", "Громадянська відповідальність", "Здоров'я і безпека", "Підприємливість та фінансова грамотність", які спрямовані на формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях [2].

Наскрізна лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» на уроках математики може бути реалізована за допомогою системи задач, що розкривають питання: раціонального споживання води та електроенергії, значення рослин у житті людини, скорочення лісових ресурсів та його наслідки, значення тварин у природі та в житті людини тощо. При розгляді цієї лінії важливе місце займають відсоткові обчислення, функції, елементи теорії ймовірностей та статистики [2]. До прикладу можна використати такого типу задачу в курсі математика 10 клас, під час вивчення теми «Показникова

функція».

Задача 1. За оцінкою лісника запас деревини на одній ділянці лісу складає 10000 кубометрів. Скільки деревини буде на цій ділянці через 10 років за умови, що середній річний приріст складатиме 2,5 %?

Після ознайомлення учнів з умовою задачі їм пропонується такий хід дослідження:

1. Позначте початковий запас деревини на ділянці лісу через D_0 , а D_n – запас деревини на ділянці лісу через n років. Яким буде запас деревини через рік? Виразіть D_1 через D_0 .

2. Чому буде дорівнювати запас деревини на ділянці через два роки? Виразіть D_2 через D_1 та D_2 через D_0 .

3. Дайте відповідь на аналогічне питання для $n = 3$.

4. Виразіть D_n через D_{n-1} . Виразіть D_n як функцію від D_0 і n .

5. Підставте в останню формулу значення D_0 з умови задачі. Яку залежність ви одержали?

Провівши дослідження за наведеним алгоритмом, учні одержують функцію $D(n) = 10000 \cdot 1,025^n$, яка є залежністю запасу деревини D на ділянці лісу (в кубометрах) від числа минулих років n .

Одержана показникова функція є математичною моделлю даного процесу, отже, визначивши її значення $D(10) = 10000 \cdot 1,025^{10} = 12800$ (м), дістають відповідь на питання задачі.

Фабула такої задачі може бути дещо іншою. В ній може йтися про зміну чисельності населення певного міста, розмноження лілій у ставку або мікробів у пробірці. Важливим є те, що розв'язуючи задачі такого типу, учні вчаться математично описувати реальні природні та суспільні процеси [4, с.51].

Дану задачу, а саме алгоритм розв'язання пропоную демонструвати учням за допомогою онлайн сервісу Miro (рис.1).

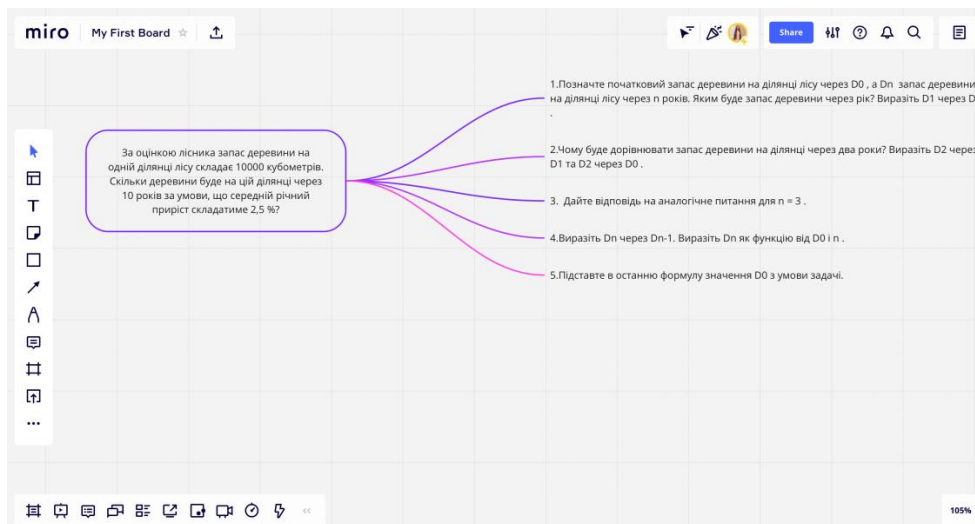

Рис. 1

Створену мапу можна використати під час розв'язання на уроці, а також поширити мапу для учнів, як допомогу при розв'язанні задачі дома самостійно.

Реалізація наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме формуванню активного члена громади, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, є вільною людиною, яка визнає людські і національні цінності і керується моральними, етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

З цієї ж наскрізною лінією пов'язані, наприклад, процентні обчислення, елементи статистики, що дозволяють учням зрозуміти значення кількісних показників при характеристиці суспільства і його розвитку [2]. Приклад реалізації даної наскрізної лінії через задачу економічного змісту.

Перед уроком необхідно задати учням домашнє завдання, повторити теоретичні відомості про податки, порядок їх сплати та податкові пільги (знання, отримані на уроках економіки). А також підготувати дані про державний бюджет України на поточний рік (мінімальна заробітна плата).

Задача 2. Працівникові нараховані за повний відпрацьований місяць n грн. (податкова соціальна пільга до даної заробітної плати не застосовується). Задати вираз, який буде відображати формулу підрахунку грошей, які отримає працівник.

Розв'язання

1. Нарахування податку з доходу фізичної особи:

Ставка податку доходу з фізичних осіб: 18%, тоді $0,18n$ грн.

2. Нарахування військового збору:

Ставка військового збору: 1,5%, тоді $0,015n$ грн.

3. Нарахування єдиного соціального внеску:

Ставка ЄСВ: 22%, тоді $0,22n$ грн.

(Платниками єдиного внеску є роботодавці; фізичні особи-підприємці; особи, які забезпечують себе роботою самостійно).

Утримання $0,18n + 0,015n = 0,195n$ грн.

До виплати працівникові $n - 0,195n = 0,805n$ грн.

Також можна організувати проект з аналогічними задачами. Завдання учнів дослідити, теоретично обґрунтувати проекти на наступні теми та розробити до них задачі, на складання виразів:

1. Як нараховувати податок на землю.
2. Орендна плата за землю.
3. Коефіцієнт індексації грошової оцінки земель.

Це завдання підходить для домашньої роботи та подальшої презентації у класі. Презентувати проекти можна за допомогою сервісу Google Presentations (рис. 2).

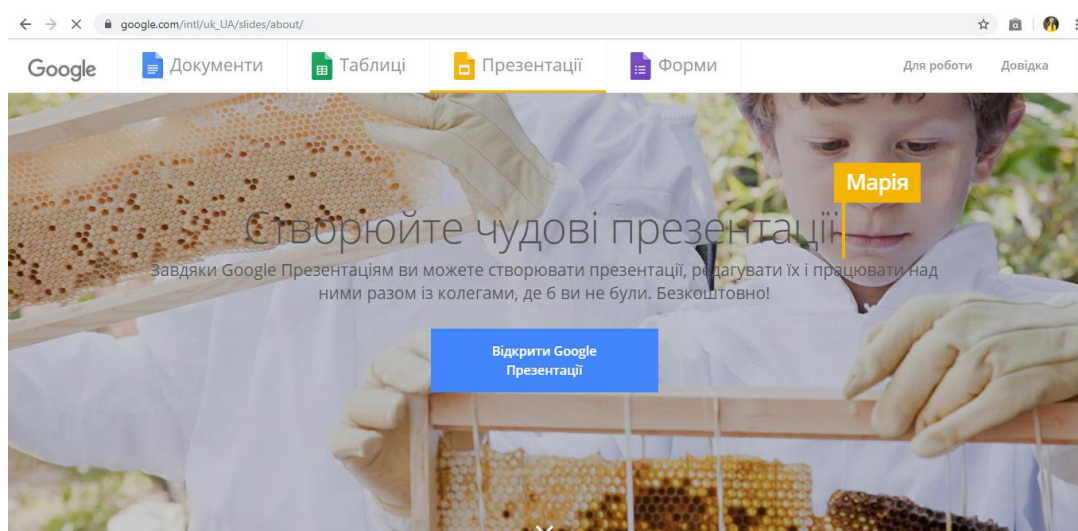

Рис. 2

Даний сервіс дозволяє виконувати роботу саме в групі. Адже доступ до створеної групою презентації може мати кожен.

Наскрізна лінія «Здоров'я і безпека» передбачає становлення учня як

емоційно стійкого члена суспільства, здатного вести здоровий спосіб життя і формувати навколо себе безпечне життєве середовище.

Варто звернути увагу на проблеми, пов'язані із ризиками для життя і здоров'я при вивченні основ теорії ймовірностей та математичної статистики [2].

Під час вивчення теми «Похідна функції» доречно буде розглянути задачу наступного виду.

Задача 3. Ємність легенів людини виражається функцією її віку $g(x) = \frac{110(\ln x - 2)}{x}$, де $x \in [10; 100]$ - вік людини у роках, $g(x)$ - ємність легенів у літрах. Визначте, в якому віці ємність легенів в людини максимальна і чому вона дорівнює. Побудуйте графік функції $g(x)$ в прямокутній системі координат, вибравши такі одиниці вимірювань: 1 см для 10 років життя на осі абсцис, 1 см на 1 л на осі ординат. Встановіть графічно інтервал часу, протягом якого ємність легенів людини продовжує бути більшою або дорівнює тій, яка є в 45 років.

Розв'язання.

Знайшовши похідну функції $g(x)$ і розв'язавши рівняння $110 \cdot \frac{3 - \ln x}{x^2} = 0$, з'ясуємо, що дана функція має на відрізку $[10; 100]$ єдину стаціонарну точку $x_0 = e^3 \approx 20,1$.

Оскільки при переході через цю точку знак похідної змінюється з «+» на «-», то на основі достатньої умови існування екстремуму в точці робимо висновок, що точка $x_0 = e^3 \approx 20,1$ є точкою максимуму функції g . Виходячи з єдиності такої точки на вказаному відрізку, стверджуємо, що в ній функція $g(x)$ набуває найбільшого значення: $g(e^3) = \frac{110(\ln e^3 - 2)}{e^3} = \frac{110}{e^3} \approx 5,48$

Отже, у 20-річної людини ємність легенів максимальна. Вона наближено дорівнює 5,48 л.

Беручи до уваги зростання функції $g(x)$ на відрізку $[10; 20,1]$ і спадання на

відрізку $[20,1; 100]$, склавши таблицю значень функції, побудуємо її графік [4, с. 65].

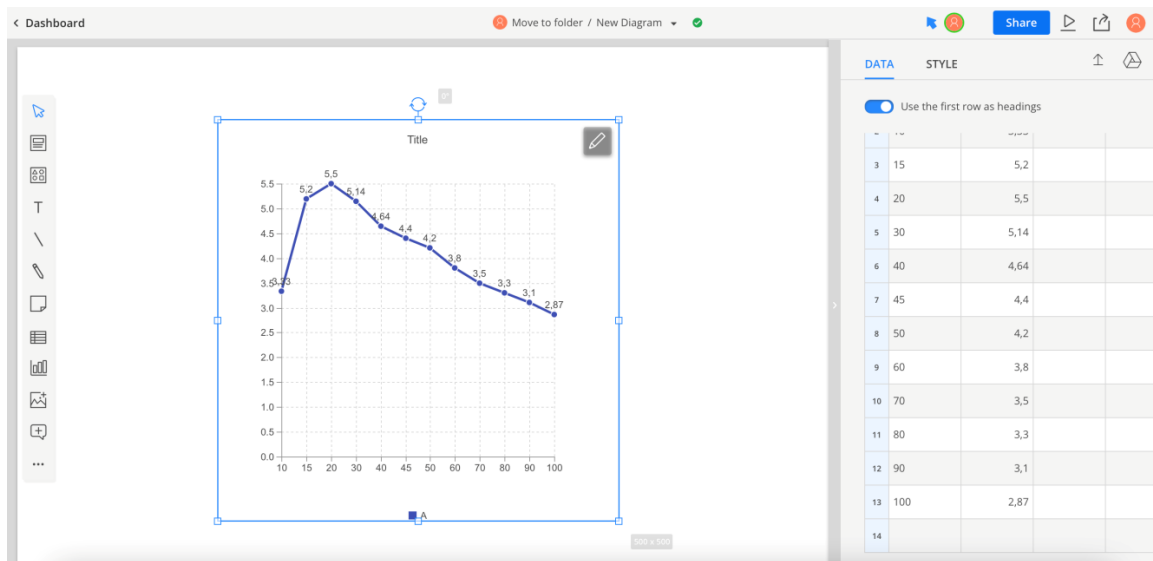

Рис. 3

Розв'язування задачі здійснюється учнями у зошиті, а графік можна побудувати в онлайн програмі Caco (рис.3). На сайті потрібно ввести дані в таблицю і після введених даних учні отримують графік за яким вони зможуть дати відповідь на поставлене запитання. Побудувати графік учні можуть як в ході індивідуальної роботи так і під час колективного розв'язування на мультимедійній дошці.

Наскрізна лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в швидкозмінному середовищі, розуміння учнями практичних аспектів фінансових питань, спроможність застосовувати знання й уміння у реальних життєвих ситуаціях. Вона реалізується під час вивчення відсоткових обчислень, рівнянь та функцій [2]. При застосуванні задачі фінансового змісту на уроках математики пізнавальна активність дітей підвищується. Найбільшого успіху ми досягаємо в розумінні ключових фінансових понять, їх використання для прийняття рішень про доходи, витрати і заощадження для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, накопичення коштів на майбутні цілі тощо [6].

Наступні задачі є доречними задачами в темі «Інтеграл» в курсі

математики 11 клас, адже вони безпосередньо формують фінансову грамотність учнів.

Задача 4. Функція граничних витрат підприємства $V'(x) = 2x + 5$, де V - витрати в грн. Обчислити загальні витрати на виробництво 10 одиниць продукції.

Розв'язання.

$$V = \int_0^{10} (2x + 5) dx = (x^2 + 5x) \Big|_0^{10} = 150 \text{ грн.}$$

Відповідь: 150 грн.

Задача 5. Швидкість зміни видатків та доходу підприємства після початку його діяльності визначається формулами:

$$V'(t) = 5 + 2t, \text{ та } D'(t) = 17 - 2t,$$

де V та D вимірювались мільйонами гривень, а t вимірювали роками.

Визначити, як довго підприємство було прибутковим та знайти прибуток, який було одержано за цей час.

Розв'язання.

Оптимальний час для прибутку підприємства одержимо з умови:

$$V'(t) = D'(t);$$

$$5 + 2t = 17 - 2t;$$

$$\text{Звідси } t = 3.$$

Підприємство було прибутковим 3 роки.

Знайдемо який прибуток воно отримало:

$$P = \int_0^3 (D'(t) - V'(t)) dt;$$

$$P = \int_0^3 (17 - 2t - 5 - 2t) dt = (12t - 2t^2) \Big|_0^3 = 18$$

Отже, підприємство отримало 18 мільйонів гривень прибутку.

Відповідь: 3 роки, 18 млн.грн. [6, с. 27].

Такі види завдань можуть бути доцільними на уроках розвитку компетентностей.

Перед учителем постає важливе завдання: реалізувати на уроках математики чотири наскрізних лінії, адже завдяки їм навчання стає більш націленим на практику, в порівнянні з теорією. Наведені задачі допомагають провести наскрізні лінії на уроках математики, активізують пізнавальну діяльність учнів, пробуджують інтерес до предмету, формують уміння застосовувати набуті знання на практиці, розширюють їх кругозір.

Реалізація наскрізних змістових ліній передбачає поєднання і актуалізацію знань і умінь набутих під час вивчення інших предметів. Для розв'язування практичних завдань з математики необхідно залучати учнів здійснювати інформаційний пошук, знаходити і перетворювати необхідну інформацію, використовувати додаткову літературу. Даний підхід допоможе виховати різносторонньо розвинутих людей.

Застосування інформаційних технологій покращує і пришвидшує формування компетентностей учнів, адже урізноманітнює форми представлення інформації, забезпечує високий ступінь наочності. Завдяки комп'ютерним технологіям учень бере активну участь у процесі пізнання, має можливість самостійно знаходити інформацію і презентувати.

Отже, проведенням наскрізних змістових ліній на уроках математики з використанням комп'ютерних технологій забезпечує формування ключових компетентностей. Адже, головне завдання вчителя математики розвивати математичні здібності і навички учнів, формувати вміння використовувати набуті в процесі навчання знання в повсякденному житті, формувати не лише математичні, а й ключові компетентності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004.

2. Навчальна програма з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень

стандарту [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

3. Наскрісні змістові лінії. МОН [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>.

4. Прикладні задачі природничого характеру в курсі алгебри і початків аналізу: практикум / Л.О. Соколенко, Л.Г. Філон, В.О. Швець Навчальний посібник. – Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 128 с.

5. Ткаченко О. М. Формування компетентностей на уроках математики / О. М. Ткаченко, І. М. Кожевнікова, Л. П. Шатохіна // Математика в школах України. - 2014 – №6(14) . – С. 2 – 3.

6. Чепурненка О. В. Реалізація наскрізної лінії «Підприємливість і фінансова грамотність» на уроках математики [Електронний ресурс] / Олег Володимирович Чепурненко – Режим доступу до ресурсу: https://drive.google.com/file/d/1CvKQIOVbrtslKQ_sleeTgdHc-BzuEGL1/view.

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ В ОСВІТІ

Колодяжна Алла Володимирівна

к. психол. н., доцент
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація. Сучасні вимоги до загального рівня освітнього процесу обумовлені не тільки запитамі суспільства, щодо змісту освітніх програм, але і вимогами до полікультурності освіти, умов її реалізації у самій системі освіти. У статті відображено актуальність полікультурної освіти, розглянуте поняття «полікультурна освіта» та його зміст, описані погляди дослідників на цю проблему.

Ключові слова: культура, освіта, полікультурність, етнічна культура.

В умовах глобалізації та інтеграції представники різних етнічних культур або вступають у позитивний діалог, або ворогують між собою. З чим це пов'язано? Насамперед, цей феномен залежить від рівня полікультурності кожного члена суспільства. Саме тому полікультурність в освіті має стати невід'ємною частиною педагогічної культури.

За дві з половиною тисячі років дослідники дали понад тисячу визначень поняття «культура». У філософському словнику «культура» визначається так: «...«поліпшення», «обробка» в історичному процесі навколишньої дійсності й самої людини, що виражена в результатах її діяльності; створенні «іншої природи»; сукупність позабіологічних форм, механізмів і засобів діяльності, спрямованих на адаптацію (приспосовування) до природного середовища і здійснюючу регуляцію громадського життя» [3, с. 28]. Можна стверджувати, що культура є сукупністю досягнень людини, рівнем її суспільного та розумового розвитку.

С. Новолодська дає характеристику поняття «полікультурність», визначивши його як збереження та інтеграцію культурної самобутності особистості в умовах багатонаціонального суспільства, що дозволяє формувати толерантні стосунки між різними національностями, виховувати культуру міжнаціонального спілкування [2].

Поняття «полікультурність в освіті» набуло поширення в 60-ті роки ХХ століття у США та Німеччині у зв'язку з підвищенням чисельності та ролі мігрантів із різних країн світу. Сам термін «полікультурність у освіті» прийшов з Канади, оскільки в цій країні з'явилися проблеми через протистояння національних меншин. І саме канадський уряд у 1971 році офіційно проголосив гасло політики полікультури.

Культуру освіти необхідно розглядати переважно як якість освіти, оскільки культура характеризується високою організованістю, упорядкованістю, зразковістю явища. Тому якість освіти – не просто його цивілізаційна оснащеність, а й її співвідносність з високими рівнями та критеріями розвитку. Підвищення якості освіти зумовлюється посиленням її культурної відповідності. Таке розуміння якості висуває на перший план завдання поглиблення культурологічного підходу в педагогіці.

Полікультурність є достатньо новим напрямом у теоретичних дослідженнях та практиці української освіти. За останні десять років з'явилося багато публікацій, де досліджувалися і практично використовувалися ідеї взаємозв'язку культури та освіти. Були опубліковані роботи культурологічної спрямованості освіти, розроблено та широко використано програми полікультурної та мультикультурної освіти, створено концепції культурологічного виховання та освіти.

Серед них можна відзначити праці В. Борисенкова, А. Джуринського, Г. Дмитрієва, Г. Коджаспірової, В. Макаєва, В. Тишкова та інших, які зробили значний внесок у розвиток теоретичної та методичної основи полікультурної освіти. Кожен дослідник дає власне трактування досліджуваного поняття.

Так Г. Коджаспірова розглядає полікультурну освіту як «ідею нового

руху у сфері освіти»; Г. Палаткіна стверджує, що це «мультикультурний освітній простір»; Є. Верещагін та В. Костомаров визначають її як «визнання рівноцінності та рівноправності всіх етнічних та соціальних груп, усвідомлення людиною свого етнічного коріння і пошану до інших культур» [4].

На думку В. Макаєва, З. Малькової та Л. Супрунової, мета полікультурності сучасної освіти полягає у формуванні толерантної особистості, здатної активно взаємодіяти з представниками інших етнічних культур» [4, с. 52].

Проблема полікультурної освіти вивчалася також зарубіжними дослідниками (М. Анбер, Дж. Бенкс, Г. Гарсія, М. Гордон, П. Горскі, Ю. Зандфукс, М. Крюгер-Потратц, Г. Поммерін, Ж. Пуассон, Х. Томас, Ю. Шмідт, Т. Еріксон та інші). У їхньому розумінні полікультурність – це суспільство, що складається з різних етнічних груп, пов'язаних між собою історично сформованими обставинами [2].

Полікультурність сучасної освіти розвивається на основі загальногуманістичних та педагогічних ідей людяності, рівноправності, толерантності та сприяє вихованню молоді в дусі гідного та позитивного ставлення до цінностей різних етносів.

Мета полікультурної освіти полягає у формуванні особистості, здатної до активної та ефективної життєдіяльності в багатонаціональному та полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим почуттям розуміння та поваги інших культур, вміннями жити у мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань.

Висновки. Узагальнення наведених трактувань дозволяє зробити такий висновок: полікультурна освіта спрямована на формування цінностей, знань та культури демократичного та толерантного ставлення до всіх етносів, рівноправності в освіті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошенюк О. В. Переваги і недоліки політики мультикультуралізму. Форум права. 2019. № 3 (56). С. 6-12. – Режим доступу: http://forumprava.pp.ua/files/006-012-2019-3-FP-Voloshenyuk_3.pdf.
2. Новолодская С. Л. История и современность поликультурного образования : монографія. Чита : ЗИП СибУПК, 2015. 122 с
3. Словник-довідник з навчальної дисципліни «Філософія» (для студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання усіх напрямів підготовки). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 69 с.
4. Супрунова Л. Л. Национально-региональный компонент содержания общего образования в структуре поликультурного образования: Ч. II. Развитие личности в образовательных системах Южно-Российского региона. Ростов-наДону : РГПУ, 2000. 246 с.

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Копійка Аліна Геннадіївна

студентка

Харківський національний Економічний університет
імені Семена Кузнеця (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)
м. Харків, Україна

Вступ: Сучасний етап розвитку вітчизняної освіти вимагає нових підходів і принципів управління закладами освіти. Пріоритетними у цьому процесі стають основи теорії підготовки професійного керівника, що є висококваліфікованим фахівцем як у сфері управління, так і у сфері конкретної області, якою він управляє. Сьогодні надзвичайно актуальною виступає проблема формування високого рівня управлінської культури викладачів, підготовки їх до подальшої управлінської діяльності.

Проблема формування управлінської культури викладачів є досить новою. Фахівцями, що зробили свій внесок у розробку цього питання є К.О. Абульханова, В.І. Бондар, В.І. Загвязинський, І.Ф. Ісаєв, В.П. Каргаполов, Г.В. Крилова, В.О. Сластьонін, Т.І. Шамова, Ю.В. Васильєва, Н.М. Островерхова, В.С. Пікельна, М.Л. Портнова, М.М. Поташник та ін. Проблема підготовки студентів з управлінського напрямку знайшла своє втілення у дисертаційних дослідженнях Т.М. Батарової, Л.Н. Веретеннікової, Л.О. Горшуніної, Н.В. Долгополової, Л.П. Ільїної, Т.В. Ключової та ін.

Визначенням сутності поняття «управлінська культура» займалися багата кількість вчених. Вони розглядають управлінську культуру як міру і спосіб творчої самореалізації особистості керівника школи в різноманітних видах управлінської діяльності, спрямованої на освоєння, передачу і створення цінностей і технологій в управлінні школою.

Науковці харківської школи сутність управлінської культури педагога вбачають у знанні теорії та процесів управління, їх закономірностей,

властивостей, функціонального змісту, видів, форм і методів управлінської діяльності.

Управлінська культура – поняття багатогранне, і розглядати його необхідно також із багатьох позицій. Правомірно роздивлятися управлінську культуру як знання та володіння теорією раціональної організації роботи апарату управління, прищеплення йому найбільш ефективних засобів, форм і методів праці, розкриття ролі культурного елемента в ньому. Управлінська культура – це знання та володіння теорією управління як важливої соціальної функції – свідомого і владного, із застосуванням новітніх досягнень культури організації, впливу як на окремих людей, так і на всю людську спільноту, що проводиться заради досягнення чітко визначеної конкретної мети.

Не зважаючи на певну увагу науковців з цього питань, визначення ключових аспектів педагогічних умови формування управлінської культури у викладачів закладів вищої освіти залишається недостатньо розкритою.

Ціль роботи: актуальність, недостатній рівень розробленості зазначеної проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження: «Педагогічні умови формування управлінської культури у викладачів закладів вищої освіти».

Результати та обговорення: Суспільно-політичні та соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, суттєво впливають на діючу систему освіти й зумовлюють необхідність оволодіння педагогами навчальних закладів управлінською культурою. Проблема сформованості управлінської культури педагогів пов'язана з потребою у професійно-підготовлених фахівцях, які здатні ефективно працювати в сучасних умовах, підвищувати результативність навчально-виховного процесу.

Сьогодні все більше викладачів усвідомлено виконують професійну роль менеджера навчально-виховного процесу, і це спонукає їх до пошуку шляхів удосконалення власної управлінської культури. Значущість управлінської культури педагога полягає в ефективній реалізації принципів та методів, застосуванні доцільних організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, що, безумовно, не може не вплинути на його

результативність. У зв'язку з цим дослідження ролі управлінської культури викладача вищого навчального закладу в забезпеченні результативності навчально-виховного процесу є актуальним в умовах реформування освітньої галузі. У психолого-педагогічній літературі накопичено чималий досвід з вивчення питання управлінської культури викладача. Управлінські аспекти цього феномену розглянуто в роботах О. Анісімова, Ю. Бабанського, В. Бондаря, Ю. Васильєва, П. Керженцева, Ю. Кулюткіна, І. Підласого, Н. Тализіної, Н. Хміля, Є. Хрикова, В. Якуніна; основам педагогічного менеджменту й самоменеджменту присвячені праці Н. Коломинського, М. Приходька, В. Симонова, В. Луначека; проблеми формування управлінської культури педагогів висвітлено в роботах В. Бондаря, В. Загвязинського, В. Сластьоніна, М. Поташніка, В. Пікельної, Т. Шамової; питання результативності навчально-виховного процесу знайшли відображення в працях В. Беспалька, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Маслова.

Проте, незважаючи на широке висвітлення науковцями управлінських аспектів у діяльності викладача закладу вищої освіти, питання зв'язку управлінської культури з результативністю освітнього процесу, є актуальним та потребує подальшого вивчення.

Таким чином, більшість дослідників визначають управління як систему цілеспрямованих впливів на керований об'єкт для досягнення певного результату. Управління виникає в тих системах, які характеризуються складністю та динамічністю. Для усунення негативних результатів впливів різних факторів на систему та для забезпечення функціонування та розвитку виникає необхідність в управлінні. Саме управління необхідне для оптимізації діяльності та упорядкування процесів та стану систем. В управлінській діяльності виявляється управлінська культура суб'єкта управління, яка є складовою загальнолюдської культури і безпосередньою формою реалізації загальнолюдських надбань в управлінській сфері.

У сучасній науково-педагогічній літературі поняття «управлінська культура» визначають як категорію, що являє собою синтез психолого-

педагогічних переконань і майстерності, загального розвитку і управлінсько-педагогічних якостей, управлінської етики і системи багатогранних відносин. Вона виникає і розвивається в процесі управлінсько-педагогічної діяльності. Під управлінською культурою розуміють властивість особистості, що складається з професійних і загальнокультурних знань, аналітичних організаційних контрольних умінь, а також особистісних якостей, сформованість яких забезпечує готовність до розв'язання будь-якого роду управлінських завдань.

Управлінську культуру розглядають як динамічне системне особистісне утворення, що охоплює цінності, спеціальні знання й уміння, особистісні якості, які забезпечують ефективність здійснення управлінської діяльності.

Структурними компонентами педагогічної системи можна вважати цілі, студентів, педагогів, зміст навчальної інформації, засоби педагогічної взаємодії. Основними функціями педагогічної системи вищого навчального закладу є: продукування, передавання, поширення знань і формування в того, хто навчається, умінь й усвідомлення необхідності навчатися протягом життя.

Діяльність викладача закладу вищої освіти спрямована на підготовку фахівців з вищою освітою і, у зв'язку з цим, має неабияке соціальне значення.

Функції викладача закладу вищої освіти обумовлені функціями педагогічної системи: організаторська, інформаційна, трансформаційна, орієнтовно-регулятивна, мобілізуюча.

Головним за значенням компонентом праці викладача вищого навчального закладу є навчально-педагогічна діяльність, що спрямована на організацію процесу навчання у вищій школі відповідно до сучасних вимог. За своїм змістом навчальна робота у вищому навчальному закладі – це частина цілеспрямованої трудової діяльності щодо підготовки фахівців з вищою освітою.

Висновки: Таким чином, можна зробити такі висновки:

- управлінська культура викладача вищого навчального закладу є цілісною властивістю особистості, що характеризує особистісні якості людини,

систему її цінностей, професійні знання та знання у сфері педагогічного аналізу, планування, організації, контролю й регулювання педагогічного процесу, прагнення до реалізації таких знань та постійного професійного самовдосконалення;

- педагогічна діяльність по суті є управлінською, спрямованою на студентський колектив та індивідуально на кожного з них;

- результатом діяльності викладача вищого навчального закладу є формування професійно підготовленої та соціально зрілої особистості студента, мотивованого до суспільно-корисної діяльності й особистісного зростання, яке перебуває у прямій залежності від рівня володіння викладачем управлінською культурою.

**ЗМІСТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ**

Копилов Володимир Олександрович

доцент кафедри

Степанова Вікторія Володимирівна

Кузнецова Татяна Володимирівна

курсанти

Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка
м. Северодонецьк, Україна

Анотація: Фізична підготовка виступає незмінним супутником усього періоду проходження служби поліцейським. Роль фізичної підготовки дуже важко переоцінити, так як саме вона забезпечує в правоохоронних органах збереження здоров'я, всебічний розвиток фізичних якостей, професійно важливих умінь та навичок, необхідних для виконання своїх службових завдань.

Ключові слова: фізична підготовка, розвиток фізичних якостей, уміння та навички поліцейського, система МВС України, курсанти, поліцейські, правоохоронна діяльність.

Сучасний поліцейський повинен забезпечити безпеку людей, застосовуючи, в разі необхідності, достатні силові засоби та методи; здатен розрізняти ситуації небезпеки; за будь-яких обставин діяти без упереджень, керуючись етичними нормами. Аналізуючи практику правоохоронної діяльності можемо помітити, що функціональні обов'язки поліцейського здатні виконувати люди які мають високий рівень відповідальності, яка володіє комплексом знань, практичними навичками і сформованими професійно важливими рисами, які були набуті під час спеціальної підготовки. Я вважаю, що саме ці компоненти забезпечують професійну готовність працівника поліції

до ефективного виконання складних, часом небезпечних завдань. [1,с.7]

На мою думку, завдяки комплексному використанню основних і додаткових теоретичних та методичних знань із фізичної підготовки можливо досягти найвищої ефективності під час навчання майбутніх працівників поліції та у процесі службової підготовки правоохоронців. Засвоєння цих знань дасть можливість правильно оцінити обстановку, в окремих ситуаціях, обрати найоптимальніші дії, прийоми та комбінації прийомів [2, с. 94–95]. Тому не випадково у навчальних планах із підготовки поліцейських передбачено не лише проведення практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки, а і відведено певну кількість годин для засвоєння теоретичного матеріалу.

Навчальні заняття (теоретичні та практичні) – це основна форма підготовки поліцейських до виконання оперативно-службових завдань, пов'язаних із силовим затриманням правопорушника. Планові навчальні заняття з фізичної підготовки проводяться з особовим складом у службовий час. Їх зміст визначається метою, завданнями, обсягом навчального матеріалу з урахуванням категорій та вікових груп поліцейських (згідно закону №51 МВС України “ Про затвердження Змін до Положення про організацію службової організацію службової підготовки працівників НПУ”. Навчальні заняття з фізичної підготовки поділяються на теоретичні і практичні. Теоретичні – здійснюється у формі лекцій, семінарських занять, консультацій та надання теоретичних відомостей під час практичних занять. Лекції складають основу теоретичної підготовки і викладаються за темами, передбаченими програмою. Мета лекції – надати систематизовані основи наукових знань з фізичної підготовки, висвітлити стан і перспективи її розвитку, зосередити увагу на найбільш складних та ключових питаннях. Семінари проводяться з основних і найбільш складних питань навчальної програми з метою закріплення теоретичних знань, набутих на лекціях і під час самостійної роботи. Основною формою навчальних занять із фізичної підготовки – є практичні заняття. Практичні заняття можуть бути комплексної або вибіркової спрямованості. На заняттях вибіркової спрямованості вирішуються навчальні завдання у межах

одного розділу чи теми, комплексної – завдання з різних тем та розділів програми.

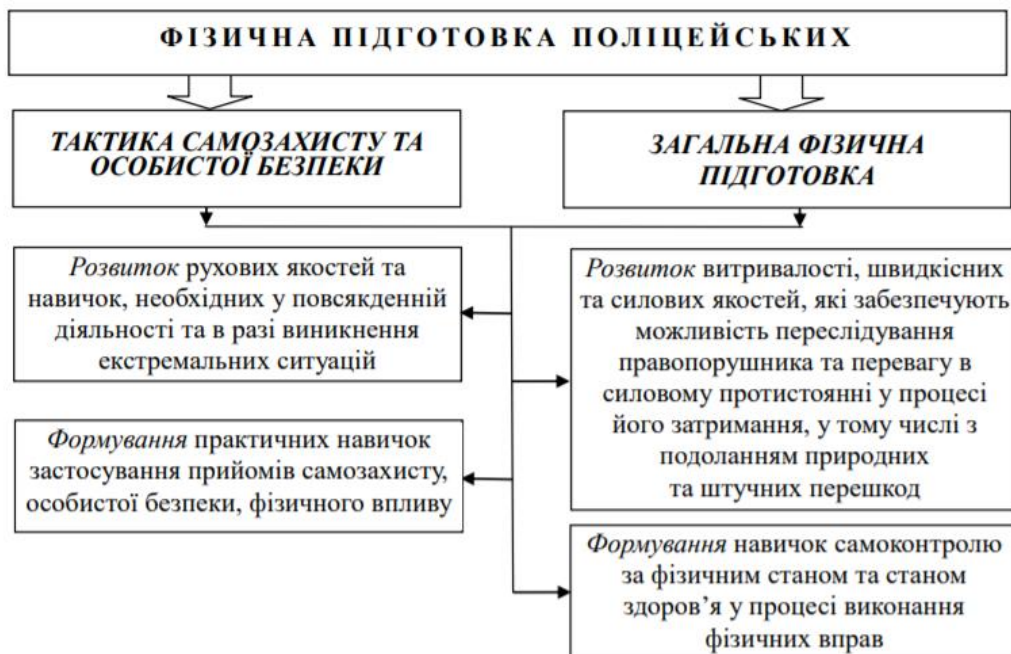

Рис. 1 Складові та завдання фізичної підготовки працівників
Національної поліції України

Отже, з вище переліченого можна зробити висновок, що фізична підготовка для майбутніх та дійсних поліцейських є важливою складовою підготовки. Не менш важливим є правильність викладання викладачами певного матеріалу та відповідального відношення курсантів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідковський В. А. Фізична підготовка працівників Національної поліції України [Текст] : навч. посіб. / В. А. Дідковський, В. В. Бондаренко, О. В. Кузенков. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. 2019. – 98 с.

2. Мартишко А. Ю., Рябуха О. С. Особливості формування теоретичних і методичних знань із фізичної підготовки поліцейських. Юридична психологія. 2016. № 2. С. 91–99. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urpp_2016_2_10.pdf (дата звернення: 13.02.2019).

НОВІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КРОК ДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ

Кошавец Ірина Миколаївна

доцент

Морозова Анастасія Володимірівна

Ворона Наталія Сергіївна

студентки

Харківська гуманітарно- педагогічна академія
м. Харків, Україна

Анотація. Нові інформаційні технології, мультимедійні продукти - це крок до підвищення якості навчання школярів і в кінцевому підсумку до виховання нової особистості - відповідальної, здатної вирішувати нові завдання, швидко освоювати і ефективно використовувати необхідні для цього знання. Настає час, розглянути можливості застосування інформаційних технологій на уроках у школі, тому що нова школа це школа «інформаційного століття». Використовувати педагогічні методи: репродуктивний, пояснювально-ілюстративний, проблемно-пошуковий. В освоєнні нових освітніх технологій головним стає, самостійна робота кожного школяра власного знання, оволодіння здібностями творчого самовираження. Застосування комп'ютерних програм у викладанні дозволяє організувати індивідуальну роботу, використовуючи диференційований підхід в навчанні, роботу в групах, самостійну роботу учнів.

Ключові слова: інформаційні технології, школа, навчання, освіта, школяри.

На даний час існує велика кількість технологій, які відійшли у минуле. Та все ж ІТ технології до таких не належать, тому що вони – майбутнє. З плином часу вони видозмінюються: розширюються, поглиблюються, модернізуються, але залишаться і напевно будуть залишатися в школах невід'ємною частиною навчального процесу. На даний момент збільшення

інформаційного простору є основною тенденцією суспільного розвитку, яка відповідає соціальним вимогам сьогодення. Тому має бути постійне оновлення і пошук найбільш якісних методів роботи в освіті. Завідувачем кафедри інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, доцентом ФГБОУ ВО "Самарського державного соціально-педагогічного університету" Бриксіна О.Ф. [1] розроблено теоретичні засади конструювання уроку з використанням засобів інформаційних технологій і освітніх електронних ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті і науці., MS Power Point як інструментальний засіб педагога.

Інформаційні технології - це узагальнююче поняття, яке описує різні методи, способи і алгоритми збору, зберігання, обробки, подання та передачі інформації. В основі засобів інформаційних технологій, що використовуються в сфері загальної середньої освіти, знаходиться персональний комп'ютер, оснащений цілим рядом периферійних пристроїв. В системі загальної середньої освіти широке поширення набувають універсальні офісні прикладні програми та засоби інформаційних і телекомунікаційних технологій: текстові процесори, електронні таблиці, програми підготовки презентацій, системи управління базами даних, органайзери, графічні пакети і т.п. Використання ІКТ в навчанні є одним із важливих напрямків розвитку інформаційного суспільства. Воно сприяє значному підвищенню рівня знань учнів, рівня вихованості, загальному розвитку дітей. Використання ІКТ дозволяє більш економно витратити сили та час викладачів і дітей для досягнення позитивних результатів у навчанні, вихованні і розвитку. Також використання ІКТ дозволяє досягти стабільного підвищення результативності навчально-виховного процесу, допомагає знайти нові форми та методи навчання, і, звісна річ, виховання. Можливості використання інформаційних технологій на уроках дуже різноманітні і безмежні. Існує маса технологій, які, виконавши свою місію, пішли в минуле. ІКТ технології до таких технологій не належать, тому що за ними - майбутнє [4, с.24-25].

Вони будуть видозмінюватися: розширюватися, поглиблюватися,

модернізуватися, але залишаться в школах назавжди. В умовах сьогодення інтенсивне розширення інформаційного простору – це основна тенденція суспільного розвитку, яка відповідає соціальному замовленню. Тому має бути постійне удосконалення методів роботи в освіті та пошук більш ефективних методів роботи. Використання інформаційно-комунікативних технологій забезпечує дані вимоги. Даний досвід рекомендується використовувати вчителям із середнім рівнем володіння ІКТ. Досвід можна використовувати при поясненні нового матеріалу, його закріпленні та узагальненні з дітьми різних вікових груп. Крім того, його можна використовувати при роботі в групах: зі слабкими учнями (для відпрацювання елементарних знань) і з сильними учнями (при підготовці до шкільних олімпіад). Даний досвід може використовуватися і в позакласній роботі, при проведенні класних годин. Методичні аспекти застосування інформаційних технологій на уроках[3,с.49]. На сьогоднішній день є актуальними методичні аспекти застосування інформаційних технологій на уроках гуманітарного профілю. В тому числі, питання використання інформаційних технологій на уроках. Сьогодні важливим завданням освіти є не тільки отримання учнями певного багажу знань, а й формування у них умінь і навичок самостійної роботи над отриманням нової інформації та нових знань. Досвід роботи показав, що в учнів, які вміють і працюють з комп'ютером, формується більш високий рівень навичок самоосвіти. Тому вчитель відіграє важливу роль в розкритті можливостей нових комп'ютерних технологій. Одним з таких інструментів є програма Power Point. У даній програмі учитель, учні складають презентації, які дозволяють створити інформаційну підтримку при підготовці, проведенні уроків. Програма дає можливість використовувати на уроці малюнки, відеофрагменти, діаграми. Презентація дозволяє ілюструвати розповідь. Дуже цікава форма підготовки домашнього завдання у вигляді виконання презентації. При підготовці презентації учень повинен провести велику дослідницьку роботу, використовувати значну кількість джерел інформації, що дозволяє уникнути шаблонів і перетворити кожен продукт індивідуальної

творчості. Учень при створенні кожного слайда перетворюється в комп'ютерного художника (слайд повинен бути красивим і відображати внутрішнє ставлення до викладається питання). Даний вид навчальної діяльності дозволяє розвивати в учня логічне мислення, формує вміння і навички. Робота над презентацією, її публічне представлення, захист позитивно впливає на розвиток у дітей навичок спілкування за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, дає додаткову мотивацію до вивчення історії, сприяє підвищенню рівня сприйняття інформації презентацій. Чи включається елемент змагання, що дозволяє підвищити самооцінку учня, так як вміння працювати з комп'ютером є одним з елементів сучасної молодіжної культури [2, с. 9]. При поясненні нового матеріалу використовуються графіки, схеми, малюнки, різні ілюстрації. Разом з аудиторією можна розшифровувати позначення, вирішувати кросворди, порівнювати документи. Діти самостійно можуть ознайомитися із запропонованим теоретичним матеріалом, вибрати головне, а потім відповісти на усні запитання вчителя. Також зручно використовувати комп'ютер для контролю знань. Діти займають місце біля комп'ютерів, їм пропонуються завдання: відповісти на питання, розшифрувати позначення на малюнку і так далі. Це дуже цікаво для дітей, швидко та зручно. Учні закріплюють знання, перевіряють себе і при цьому вдосконалюють навички роботи на комп'ютері.

На уроках також використовуються такі форми роботи як підготовка учнями доповідей і рефератів. Учні самостійно намагаються застосовувати проектор.

Використання комп'ютерних технологій на уроці дозволяє:

1. Активізувати пізнавальну діяльність учнів;
2. Забезпечити високу ступінь диференціації навчання (майже індивідуалізацію);
3. Підвищити обсяг виконуваної роботи на уроці;
4. Удосконалити контроль знань;
5. Формувати навички справді дослідницької діяльності;
6. Забезпечувати доступ до різних довідкових систем, електронних

бібліотек, інших інформаційних ресурсів;

В даний час активно формується ринок спеціальних програм, створених для використання в якості засобу навчання (дидактичного інструменту) на уроках. На сьогоднішній день існують десятки різноманітних програм навчального призначення, розміщених на ПК, CD або в Інтернеті.

Енциклопедії - призначені для здійснення допоміжної, яка доповнює, що ілюструє функції по відношенню до основного процесу навчання. Електронні підручники є одним з основних інструментів для регулярних систематичних занять з предмету. Велику допомогу в роботі з Інтернетом надають каталоги освітніх ресурсів. Учитель складає свій каталог інформаційних ресурсів, що дозволяє швидко здійснювати пошук інформації. Незважаючи на всі труднощі, «всесвітня мережа павутини» затягує все більше і більше і вчителів, і учнів. Всі вже зрозуміли, що використання нових інформаційних технологій в навчальному процесі - це наше майбутнє. Зараз учні вже освоїли інформаційний простір Інтернет, і поганий той вчитель, який не прагне вчитися у своїх вихованців і навчити їх ще більшого, використовуючи ці знання. В учнів, які працюють з комп'ютером, формується більш високий рівень самоосвітніх навичок, умінь орієнтуватися у величезному потоці інформації, вміння аналізувати, порівнювати, аргументувати, узагальнювати, робити висновки.

При створенні учнями комп'ютерних презентацій, формуються найважливіші в сучасних умовах навички:

1. Критичне осмислення інформації;
2. Виділення головного в інформаційному повідомленні;
3. Систематизування і узагальнення матеріалу.

Інформатизація освітнього процесу - це реальність сьогоднішнього дня, інформаційно-комунікаційні технології впевнено завойовують собі місце не тільки в навчальному, а й у виховному, методичному та управлінському процесах. Працювати по-новому цікаво, захоплююче, це вірний шлях в майбутнє шкільної освіти. Використання комп'ютерної техніки та

інформаційних технологій значно підвищує ефективність процесу навчання завдяки його індивідуалізації, наявності зворотного зв'язку, розширенню наочності. Те, що неможливо зробити за допомогою традиційних технологій на уроках, дозволяє багато в чому реалізувати інформаційні технології. Вони дозволяють оперувати великим обсягом інформації і працюють з великою швидкістю, реалізуючи можливість кращого засвоєння матеріалу, оптимізації навчального процесу та посилення мотивації учнів до навчальної діяльності.

Застосування в практиці викладання інформаційних методів навчання сприяють підвищенню розумової активності учнів, отже, і ефективності уроку. Навіть найбільш пасивні учні включаються в активну діяльність з величезним бажанням, у них спостерігається розвиток навичок оригінального мислення, творчого підходу до вирішуваних проблем.

Підводячи підсумки, можна сказати, що використання інформаційних технологій допомагає вчителю підвищувати мотивацію навчання дітей до предмету і призводить до цілого ряду позитивних наслідків:

1. Психологічно полегшує процес засвоєння матеріалу учнями;
2. Збуджує жвавий інтерес до предмету пізнання;
3. Розширює загальний кругозір дітей;
4. Дає змогу використовувати наочності на уроці;
5. Підвищує інтерес до вивчення предмету;
6. Надає більш повне засвоєння теоретичного матеріалу;
7. Дає змогу оволодіти учням умінням здобувати інформацію з різноманітних джерел, обробляти її за допомогою комп'ютерних технологій;
8. Формує вміння коротко і чітко формулювати свою точку зору.
9. Підвищує продуктивність праці вчителя і учнів на уроці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Бриксін О.Ф., Овчинникова О.А. Середя MS Power Point як інструментальне засіб викладача. Самара, СІПКРО, 2004
2. Суворова Н. Інтерактивне навчання: нові підходи. Вчитель 2000, №1
3. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: Навчальний посібник для студ. педвузів і системи вдосконалення. кваліфіковану консультацію. пед. кадрів. М .: Видавничий центр «Академія», 1999.
- 4.Господарик Ю.П. Інтернет на уроках історії // Викладання історії та суспільствознавства в школі 2002. №5. С.31-38.
- 5.Митрофанов С. Використання комп'ютерних технологій у викладанні історії в школі // Історія.- 8-15 травня 2002.- №18.- С.9-11.
- 6.Освіта, наука і розвиток кадрового потенціалу. Ч.І. Інформаційні технології в шкільній освіті. Інф.бюлетень. Microsoft. Вип.16, 2006.
- 7.Коротаєва Є.В. «Навчальні технології в пізнавальній діяльності школярів» Москва. 2003р.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ПЕДАГОГІЧНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Лецик Роксолана Миколаївна,
магістрантка I курсу історичного факультету
Дрогобицького державного педагогічного університету
м. Дрогобич, Україна

Анотація. Освіта, будучи важливою складовою суспільства і залежною від процесів, які відбуваються в ньому, зобов'язана миттєво реагувати та відповідати стану науково – технічного прогресу, тенденціям розвитку економічної сфери країни, і проявлятися у всіх процесах і сторонах життя, тому що вона спрямована на підготовку фахівців, формуючи певні життєві погляди. Інновації в освіті можна охарактеризувати наступним чином: перш за все, як закономірне явище, по – друге, динамічне за характером і розвивальне за результатами явище, а також, реалізація інновацій позитивно впливає на вирішення суперечностей, що виникають між традиційною системою освіти та викликами сьогодення. Особливістю інновацій є їхня здатність впливати на загальний рівень професійної діяльності педагога, розширюючи інноваційне поле освітнього середовища. Як системне утворення інновація наділена наступними інтегральними якостями: це інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал та інноваційне середовище. Тому сучасний стан інноваційних процесів у галузі освіти є актуальним питанням.

Ключові слова: інновація освіти, інноваційний заклад освіти, критерії інновацій, функції педагогічного менеджменту, методи педагогічного менеджменту.

Інновація освіти – це процес, спрямований на часткові, але поступові зміни, внаслідок яких відбувається модифікація змісту, мети, методів та форм навчання відповідно до викликів сьогодення [1, с. 12].

Основними причинами впровадження інновацій є виклики часу

(змінюються запити – змушена змінюватися і школа), зміна статусу навчального закладу, виходу його на новий рівень, рівень програм та посібників. Інноваційні процеси в освіті мають завдання, яке можна виконати вирішивши дві ключові проблеми. Перша проблема – це впровадження досягнень з психолого – педагогічних наук у практику; друга полягає у вивченні, узагальненні, систематизуванні та поширенні провідного педагогічного досвіду [2, с. 58]. Основним показником та результатом інноваційного процесу є нововведення як у теоретичній, так і в практичній діяльності, а також ті новинки, які створюються на межі теорії та практики. Педагог тут відіграє ролі дослідника, автора, пропагандиста, а також користувача педагогічних концепцій.

Педагоги, творчі групи, які, зазвичай, системно працюють в одному науковому напрямку та певних конкретних питаннях, що його стосуються, які були мало висвітлені в іншій науково – методичній літературі виступають ініціаторами та організаторами інновацій. [3, с. 87]. Найголовнішою заслугою вчителів, які працюють в одному напрямі, є те, що вони ніби–то пазл складають, по частинках збираючи, узагальнюючи, систематизуючи потрібну інформацію та матеріал, вкладаючи у нього своє розуміння, свої знахідки, теорії, що дозволяє нам говорити про новизну, оригінальність і те, що підходить, які використовуються при вивченні цих питань, працюють, бо дають конкретний, новий результат.

В інноваційному процесі можуть брати участь також і заклади освіти. Так вони можуть проводити соціологічні дослідження, психолого – педагогічні експерименти з метою вивчення змісту навчання, виховання й управління, що в свою чергу повинно позитивно впливати на результати освітнього процесу [4, с. 159]. Таку діяльність навчальних закладів можна характеризувати інноваційною.

Інноваційний заклад освіти – загальноосвітній заклад, в якому апробуються нові педагогічні ідеї, технології, теорії, за активної участі й підтримки учнівського та педагогічного колективів [2, с. 62].

Виділяють активні, реактивні (або пристосовані), активно-адаптовані, системні та часткові інноваційні заклади.

Активні – заклади, які мають здатність прогнозувати зміни в освітній діяльності, змінюючи діяльність тільки в своєму навчальному закладі.

Реактивні – заклади, які реагують на зміни лише тоді, коли не реагувати вже неможливо.

Активно–адаптовані – заклади, у яких нововведення здійснюються один від одного окремо. Тобто глобальних змін усієї структури не передбачається. Тому тут говоримо про двоякий результат: введення інноваційних проєктів може позитивно вплинути на розвиток навчального закладу, а може і надалі вносити неузгодженість у загальну стратегію нововведення цього самого закладу.

Системні – заклади освіти, в яких застосування інноваційних технологій орієнтується на загальний позитивний результат. Керівники шкіл орієнтуються на досягнення загального результату, прогнозують зміни на майбутнє, прагнуть вводити нововведення гармонійно. Модернізація проводиться на технологічних, матеріально-технічних, змістовних та організаційних умовах.

Часткові – заклади, в яких інноваційний процес направлений лише на деякі позитивні зміни в окремих частинах навчально-виховного процесу (звертається увага лише на процес виховання, а нововведення в основному відбуваються у початковій школі).

Для того, щоб інноваційні процеси в організації проходили ефективно, необхідно використовувати функції менеджменту. До інноваційної діяльності можна віднести наступні функції: контроль, планування, стимулювання (активізацію), координацію, формування інноваційних цілей, прогнозування (передбачення), організацію [5, с.112].

Контроль – це одна з найважливіших функцій інноваційного менеджменту. Її суть: перевірка виконання поставлених задач у створенні новітніх розробок, реалізації інновацій.

Функція *планування* в інноваційному менеджменті повинна сприяти

максимально ефективному використанню наявних ресурсів, обґрунтовано ними користуватися та розподіляти, враховуючи інноваційні можливості, цілі /завдання організації та основні тенденції на ринку. Планування тісно пов'язано практично зі всіма сферами в інноваційному процесі і повинно контролювати як теоретичне розроблення завдань, так і практичну їхню реалізацію.

Щодо функції *стимулювання*, то варто наголосити, що вона в основному спрямована на працівників з метою спонукання їх до конкретних дій, відповідальної роботи та втілення реалізації інноваційних ідей та планів. *Координація* як функція має на меті налагоджування зв'язків між усіма ланками управління та керівництвом, чи окремими спеціалістами. Описана функція покликана забезпечувати ефективну роботу як об'єкта, так і суб'єкта управління.

Формування інноваційних цілей. Функція слугує для розробки місії, стратегії, інноваційних проектів, планових розрахунків. Тобто тут ми говоримо про майбутнє організації.

Прогнозування. Ця функція направлена на ретельну розробку прогнозів науково–технічного розвитку та тривалу перспективу в інноваційному менеджменті.

Організація. Сутність цієї функції полягає в об'єднанні всіх ресурсів організації та максимально ефективному їх використанні. Для цього проводиться організація усіх структур управління, розподіл інформації між системами менеджменту, встановлення взаємозв'язків між підрозділами, об'єднання людей, встановлення чіткого плану по реалізації інноваційних програм та проектів на базі загальних процедур.

Важливе місце у педагогічному менеджменті посідають методи, які менеджери активно використовують у системі управління інноваціями, оскільки завдяки цим методам можна впливати на об'єкти управління для перетворення результату фактичного на бажаний [6, с. 70]. Методи – це в основному різні способи реалізації управлінської діяльності, які направлені на

виконання функцій менеджменту та на вплив на персонал. Цей вплив повинен стати стимулом для персоналу, зробити його більш зацікавленим, додати мотивації або просто провести активізацію для досягнення тих інноваційних задач, які ставляться в організації. У практиці активно використовуються такі методи: соціальний, психологічний, організаційний чи економічний (рис. 1) [2, с. 60].

Тип методу	Найменування методу
1. Методи виявлення думки	Інтерв'ю. Анкетування. Вибіркові опитування. Експертиза.
2. Аналітичні методи	Системний аналіз. Написання сценаріїв. Мережеве планування. Функціонально-вартісний аналіз. Економічний аналіз.
3. Методи оцінки	Оцінка продукту. Оцінка науково-технічного рівня й конкурентноздатності розробок. Оцінка організаційно-технічного рівня виробництва. Оцінка витрат. Метод дерев значимості. Оцінка порога прибутковості. Оцінка ризику й шансів, Оцінка ефективності інновацій
4. Методи генерування ідей	Мозкова атака. Метод 6-3-5. Метод <u>синектики</u> . Морфологічний аналіз. Ділові ігри та ситуації.
5. Методи прийняття рішень	Економіко-математичні моделі. Таблиці рішень. Побудова дерева рішень. Порівняння альтернатив.
6. Методи прогнозування	Експертні методи. Метод екстраполяції. Метод аналогії. Метод Дельфі. Регресійний аналіз. Економетричні методи. Імітаційні моделі.
7. Методи наочного подання	Графічні моделі. Фізичні моделі. Посадові описи й інструкції.
8. Методи аргументування	Презентації. Ведення переговорів.

Рис 1. Методи інноваційного менеджменту

Ефективність нововведення та формування інноваційної спрямованості можна оцінити, використовуючи певні критерії. Виділяють чотири основні: новизна, оптимальність, результативність, можливість застосування інновацій.

Ключовим таким критерієм виступає *новизна*. Саме новизна дозволяє оцінити передовий педагогічний досвід та наукові дослідження. Тому якщо

педагог бажає долучитися до інноваційного процесу, він повинен розуміти, що нового він може запропонувати у своєму дослідженні, які нові концепції може принести у ньому, тобто в чому саме полягає новизна його дослідження [7, с. 65].

Критерій *оптимальності* при вивченні інноваційних процесів свідчить про кількість витрачених ресурсів й засобів учнів та педагогів для досягнення мети. Адже всі педагоги можуть досягати високих результатів витрачаючи на це різні проміжки часу та ресурсів. Саме введення в педагогічний процес інновації за короткий проміжок часу і використаний при цьому мінімум ресурсів і показує її оптимальність.

Результативність показує, що для досягнення результатів у діяльності вчителя повинна бути стійкість. Спостережливість, технологічність у вимірах, фіксованість результату, однозначність у розумінні та викладанні свого матеріалу роблять цей критерій необхідним в оцінці засобів навчання та виховання, у застосуванні нових прийомів. Якщо навчальний заклад хоче перейти на новий рівень розвитку, то він обов'язково має пройти через етапи нововведень, інноваційний процес, який є доволі структурним та складним.

Можливість застосування інновацій відбувається у декілька етапів. На початковому етапі проходить інновація через окрему діяльність вчителів, у тому разі, якщо вони зможуть довести ефективність своїх досліджень, а останні пройдуть апробацію та отримають об'єктивну оцінку, ідеї можна реалізовувати широкому загалу [8, с. 9].

Пізніше йде етап зародження педагогічної інновації. На цьому етапі інновація виникає як щось зовнішнє, що не стосується роботи суб'єкта. Нове може проявлятися у різних формах, наприклад, ідея, думка чи теорія. Автором може виступати будь-хто, як професійний дослідник, так і аматор. У будь-якому разі виникає новий напрям у нововведенні, а наскільки він буде реалізований, залежить від самого автора, його наполегливості, ерудиції, соціального статусу та ін.

Етап освоєння педагогічної інновації. Особливо активно він проходить,

коли існує потреба у вирішенні проблеми новими методами, при оцінюванні імовірних наслідків у майбутньому. Це в свою чергу призводить до посилення та оновлення педагогічної діяльності.

Етап розповсюдження педагогічної інновації. Цей етап супроводжується низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних труднощів. Основним фактором, який впливає на розповсюдження інновації, є управління, адже саме від нього залежить на скільки швидко та ефективно інновація буде проваджена. Ефективне управління залежить від того, на скільки керівники є мотивовані та зорієнтовані на новаторство та розвиток.

Етап стабілізації педагогічної інновації. Те, на скільки інновація зможе довго та успішно існувати, ґрунтується на інноваціях нижчого рівня. Це означає, що кожна інновація потребує модифікації, які допомагають їй швидко інтегруватися до навчально–виховного процесу та індивідуальних особливостей педагогів.

Етап рутинізації педагогічної інновації. Будь–яка інновація через деякий час перестає такою бути. Вона інтегрується в освіту чи виробництво та набуває масового характеру. Все, що має свій початок, має і кінець [2, с. 66].

Управління інноваційним процесом потребує дій вчителів, які в свою чергу проводять аналіз і оцінку педагогічних інновацій та контролюють створення умов для їх успішної розробки і застосування. Керівники навчальних закладів проводять відбір педагогічних працівників, оцінюють їхній досвід, методики, ідеї і, якщо це доцільно, використовують на практиці. Інноваційні процеси є ключовою частиною та механізмом розвитку школи та педагогіки.

Висновки. Основним результатом інноваційних процесів є створення нових технологій, подальша їх реалізація трактується як нововведення, тобто з моменту створення до поширення нової технології новація здобуває нову якість і стає інновацією. Таким чином, інновацію можна трактувати як нововведення, яке тісно пов'язане з науково–технічним процесом, базується на відновленні основних технологій та фондів й орієнтується на удосконалення управління та економіки підприємства.

Роль педагога у галузі освіти є провідною, тому доцільно підтримувати його в інноваційній діяльності: підвищувати якість освіти на інноваційні основи, розвивати та стимулювати розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Королук С. Керівництво ЗНЗ: проблема вибору управлінських технологій / С. Королук // Управління освітою. – 2005. – № 21. – С. 10–13.
2. Немець Л. М. Педагогічний менеджмент : навчально-методичний посібник для студентів першого курсу магістратури спеціальності 014.07. Середня освіта (Географія) / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, М. О. Логвинова. – Харків, 2019. – 86 с.
3. Кравченко Л. Комплекс особистісних технологій само презентації менеджера освіти / Л. Кравченко // Вісник Львівського ун-ту. Сер. Педагогічна. – Львів, 2007. – Вип. 22. – С. 84–92.
4. Алфімов Д. В. Інноваційна освітня система : шляхи відродження // Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи : збірник наукових праць / Ред. кол. Л. І. Даниленко та ін. – К.: Логос, 2000. – С. 158–160.
5. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: підручник. / С. М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 334 с.
6. Вікторов В. Нові моделі управління освітою / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 66–71.
7. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті : секрети успішного управління / О. І. Мармаза. – Х.: Основа, 2005. – 176 с.
8. Даценко О. Моделювання в теорії та практиці управління освітніми організаціями / О. Даценко // Директор школи. – 2008. – № 22. – С. 3–13.
9. Ващенко Л. Управління інноваційними процесами [в загальноосвітніх навчальних закладах] / Л. Ващенко // Директор школи. – 2007. – № 23-24. – С. 3–12.

СУТНІСТЬ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Луценко Тетяна Олексіївна
кандидат наук з державного управління,
старший викладач
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна

Анотація: надана характеристика творчого мислення у фаховій підготовці майбутніх фахівців служби цивільного захисту. Аналізуються поняття «творчість», «мислення», «творче мислення». Висвітлено на підставі теоретичного аналізу, наукові погляди щодо суті та ознак творчого мислення. Узагальнено ознаки творчої особистості.

Ключові слова: творча особистість, індивідум, творчість. мислення, творче мислення, навчальний процес, професійна підготовка, фахівці державної інспекції техногенної безпеки України.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку нашої держави характеризується значними змінами, які спрямовані насамперед на формування національної системи освіти та її інтеграцію в міжнародний освітній простір. За таких умов головним завданням є виховання творчої особистості майбутнього фахівця, який мав би глибокі системні знання, вміння та навички, був здатен самостійно мислити, швидко адаптуватися до професійної діяльності, змінювати і вдосконалювати її та знаходити шляхи розв'язання професійних і соціальних завдань у будь-яких нестандартних ситуаціях. Саме тому формування творчого мислення є однією з найважливіших складових професійної підготовки майбутніх фахівців.

Окремі аспекти проблеми творчого мислення висвітлювалися у працях, таких вчених як: Г. Альтшуллер, С. Багдасарова, Д. Богоявленська,

М. Вертгеймер, Дж. Гілфорд, В. Далінгер, У. Йоманс, Г. Ліндсей, О. Матюшкін, А. Петровський, М. Скаткін, Р. Томпсон, Е. де Боно, Е. Торренс, Ю. Фокін та ін. Однак, незважаючи на вагомий внесок зазначених науковців у розробку основних теоретичних і практичних положень, багато аспектів зазначеної проблеми залишаються недостатньо розробленими.

Творчість – це завжди відкриття нового і для себе, і для інших, новаторство, створення нових, оригінальних окремих прийомів чи цілісних підходів, які змінюють звичайний погляд на явища, які перебудовують суспільний досвід. Це діяльність на основі опрацювання і реорганізації наявних знань, умінь і навичок. Варто враховувати також, що творчість характеризується не лише новизною, а й прогресивністю, тобто природа творчої діяльності – творення, породження нового, прогресивного, що сприяє розвитку людини та суспільства.

Загальноприйнятими є такі характеристики творчості: потреба у новій ідеї, здатність визначати і формувати альтернативи, ставити під сумнів те, що на перший погляд є очевидним; вміння зануритися в проблему і водночас відштовхнутися від реальності, побачити перспективу; відмова від орієнтації на авторитети; здатність побачити відомий об'єкт цілком з нового боку, у новому контексті; відмова від категоричних суджень; готовність відійти від звичної життєвої рівноваги і стабільності заради неозначеності і пошуку [2; 8].

У наукових джерелах творчість часто визначається, як мислення в його вищій формі, що виявляється як уява і яке виходить за межі відомих способів вирішення завдання, що виникає. З цього приводу Ю. Фокін зазначає, що творчість є неформалізованим процесом створення або виявлення суб'єктом нової інформації чи об'єктів духовної або матеріальної культури, заснованим на мисленні, яке виходить за межі відомого, на реалізації власного бачення об'єкта [5, с. 21]. У цьому тлумаченні найточніше вказано, що творчість – це передусім мислення, а термін «діяльність», використовується для позначення зовнішньої активності суб'єкта творчості, оскільки мислення – це внутрішня активність.

Мислення – це пізнавальний процес, який визначається опосередкованим та узагальненим відображенням дійсності. За допомогою мислення людина пізнає істотні ознаки, що виявляються спільними для споріднених у тому чи іншому аспекті предметів, і осмислює їх узагальнено, оперуючи поняттями.

Мислення розглядається як багатофакторна структура, інтегративний складник інтелекту людини. Залежно від рівнів узагальнення інформації, засобів, що використовуються для цього, новизни отриманих результатів, ступеня інтелектуальної активності, виокремлюють декілька видів і способів мислення, одним із яких є творче. А. Петровський творче мислення характеризує як пізнавальні процеси, що дозволяють людині вирішувати задачі, які не можуть бути розв'язані за допомогою вже відомих людству методів [4]. Р. Томпсон стверджує, що творче мислення, спрямоване головним чином на створення нових ідей [3]. Е. де Боно наголошував, що існує декілька абсолютно різних процесів, пов'язаних із творчістю. Їх характеризує термін «латеральне мислення», що визначається як процес зміни сприйняття поглядів, котрий можливо обробляти і використовувати. Як бачмо, творчий тип мислення він визначає як латеральне мислення – процес обробки інформації на основі творчих здібностей та інтуїції. Творчість є перебудовою стереотипів, а латеральне мислення виступає умовою перетворення звичних уявлень та виникнення нових моделей. Діяльність латерального мислення спрямована на подолання пасивності у мисленні [6]. К. Леви-Стросс, порівнюючи мислення сучасної та архаїчної культур, вказує, що творче мислення є найбільш концентрованим вираженням максимально ефективного і гармонійного функціонування усіх компонентів розумових здібностей людини [2, с. 37].

У своїх дослідженнях, окремі науковці також розкривають свої погляди щодо суті творчого мислення. Так, на думку Дж. Гілфорда, одного з перших дослідників цього феномену, сутність творчого мислення може бути розкрита через такі особливості: оригінальність і незвичність висловлюваних ідей, прагнення до інтелектуальної новизни у вирішенні завдання (проблеми), здатність бачити предмет (можливості його використання) під новим кутом

зору і продукувати ідеї у невизначеній ситуації (тобто за відсутності передумов для формування нових ідей). Завдячуючи цим властивостям, реалізується прогностично-перетворювальна функція інтелекту, здійснюється творча діяльність людини у різних сферах її непрофесійних і професійних інтересів [2].

Ю. Фокін приділяючи увагу зазначеному питанню, виокремив низку ознак творчого мислення, а саме: отримання нового результату, нового продукту; новизна процесу отримання відомого продукту; неможливість отримання нового продукту випадково, шляхом простого неевристичного перебору, простим логічним висновком, або діями з алгоритму; подолання логічного розриву на шляху від умов завдання до його вирішення; зв'язок не стільки з розв'язанням уже поставленого кимось завдання, скільки зі здатністю самостійно побачити і сформулювати проблему; наявність яскраво вираженого емоційного переживання, що передує моменту знаходження рішення [5, с. 90].

Отже, загальний зміст вищевикладеного надає можливість дійти висновку, що творче мислення – це мислення, яке представляє предмети, явища, події в новому світлі, в результаті аналізу ознак, зміщує акценти, і на кінцевому етапі синтезу генерує нові та оригінальні ідеї. Іншими словами, творче мислення – це мистецтво аналізу і синтезу, це процес, в якому присутні як дивергентні (генерування великої кількості ідей), так і конвергентні (прихід до одного рішення) складники.

Слід додати, що важливим показником творчого мислення є нешаблонність, тобто уміння охопити дійсність в усіх її відношеннях, а не тільки в тих, які закріплені у поняттях і уявленнях; уміння переносити знання, пов'язувати один об'єкт з іншим. Для того, щоб повніше виявити властивості якоїсь частини дійсності, потрібно знати всі факти, що до неї відносяться. Щоб виявити неадекватність понять, що їх охоплюють, методів та форм мислення, потрібно володіти цими поняттями, формами і методами. Звідси – величезна роль знань і вмінь у творчому мисленні.

Невід'ємним елементом творчого мислення є такі психічні процеси, як увага, пам'ять та творча уява. Майбутні фахівці повинні вміти концентрувати

свою увагу на одних предметах, а при необхідності переключати її на інші або взагалі розподіляти між декількома предметами чи явищами одночасно. Розвинена пам'ять дає можливість швидкого та якісного запам'ятовування і відтворення інформації, що є необхідною умовою будь-якого виду мислення. Творча уява передбачає самостійне створення нових образів, які реалізуються в оригінальних і цінних продуктах діяльності. У будь-яку творчу діяльність включається уява. Вона відіграє особливо важливу роль на різних стадіях вивчення наукової проблеми і часто веде до визначних здогадок, які пізніше досліджуються і підтверджуються практикою. Уява в процесі навчання сприяє свідомому засвоєнню знань, розвитку інтересу до навчальних предметів, а також творчості.

Треба зазначити, що мисленню конкретної людини наявні індивідуальні особливості, які в різних людей виявляються, насамперед, у тому, що в них порізному складається співвідношення взаємодоповнювальних видів і форм розумової діяльності (наочно-діючого, наочно-образного, словесно-логічного й абстрактно-логічного). Щодо рівня мислення творчої особистості, то він характеризується: самостійністю, гнучкістю, аналітичністю, розсудливістю, винахідливістю, глибиною думки, дотепністю та кмітливістю. Крім цього потрібно виокремити також групу особливостей психіки та емоційно-вольової сфери творчої особи, а саме: легкість асоціювання, лабільність психіки; здатність до оцінних думок, критичність мислення, інтуїтивізм; готовність пам'яті і здібність до згортання операції, узагальнення та відкидання другорядного.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що мислення майбутніх фахівців служби цивільного захисту повинне характеризуватись певними якісними ознаками. Це, перш за все, проблемність мислення, яка полягає у здатності вбачати проблемний вузол при зовнішній простоті вирішення завдання; динамічність мислення – фактор прискореного осмислення подій, що особливо суттєво в екстремальних, напружених ситуаціях, коли треба прискорено вирішувати складні задачі. Широта мислення – здатність

охоплювати мисленням різнобічне коло питань, які виникають при вирішенні завдань. Глибина мислення визначає здатність проникнення в суть явища, яке вивчається. А це можливо лише завдяки спрямованому формуванню творчого мислення. Тому правомірним є питання про створення сприятливих умов для розкриття творчого потенціалу кожної окремої особистості, зокрема, у процесі фахової підготовки, оскільки особистість, у якій розвинуте творче мислення, розумна, гнучка, здатна розпізнавати проблеми, парадокси, володіє комплексом розумових операцій, цілісністю сприйняття та спроможна з легкістю генерувати ідеї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бескова И.А. Как возможно творческое мышление? /Бескова И.А.- Москва – 1993. – 157с.
2. Линдсей Г. Творческое и критическое мышление / Г. Линдсей, К.С. Халл, Р.Ф. Томпсон // Хрестоматия по общей психологии: Психология мышления. – М., 1981. – 400 с.
3. Петровский А.В. Новое педагогическое мышление / А.В.Петровский. – Москва, 1989. – 280с.
4. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Ю.Г. Фокин. – Москва: Академия, 2002. – 224 с.
5. Э. Де Боно Латеральное мышление. – СПб.: Питер Паблишинг, 1997. – 320 с.

ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ В НАЦІОНАЛЬНИХ ТА БРИТАНСЬКИХ ШКОЛАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ХІХ СТ.

Мокроменко Олена Володимирівна,
канд.пед. наук, доцент кафедри мовної підготовки, доцент
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Анотація.Стаття вивчає досвід діяльності елементарних шкіл. Особливу увагу приділено аналізу форм і методів навчання в національних та британських школах у Великій Британії ХІХ ст.

Ключові слова: національні школи, британські школи, форми, методи, навчання, Велика Британія.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української держави одним із пріоритетів визначено глибоке й системне вивчення національного концепту освіти на засадах єдності та взаємопроникнення культурних традицій і педагогічного досвіду науковців різних країн світу.

Історіографія вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних джерел доводить, що у Великій Британії накопичено значний досвід організації елементарної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. На підставі узагальнення історичних джерел, наукової літератури та педагогічних видань, присвячених досвіду діяльності елементарних шкіл, визначено форми і методи організації навчального процесу в різних типах елементарних шкіл.

Мета статті – проаналізувати форми і методи навчання в національних та британських школах у Великій Британії ХІХ ст.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі розвитку елементарної освіти у Великій Британії в Англії розповсюджувалась моніторна система навчання, виникнення якої пов'язують з іменами двох діячів народного

шкільництва в Англії – Ендрю Белла (1753 – 1832 рр.) та Джозефа Ланкастера (1778 – 1838 рр.). Після узагальнення досвіду організації „дешевої школи для бідних”, вони запропонували таку систему навчання, коли один вчитель міг навчати і контролювати велику кількість учнів – до ста і більше одночасно. Для цього вчитель використовував допомогу найкращих учнів, які чітко виконували методичні вказівки вчителя. Після поширення моніторної системи освіти у Франції вона стала відома у світі як система взаємного навчання. В Англії історично ця система відома як спосіб самонавчання (від англ. Self tuition), оскільки кращі учні навчали слабших, отже навчальний процес здійснювався під керівництвом самих учнів [3, с. 520].

Дослідження аргументує, що ця методика була розроблена незалежно одна від одної двома англійськими педагогами на першому етапі розвитку елементарної освіти, тому їхня педагогічна практика мала певні відмінності. По-перше, різниця полягала в баченні ролі та змісту релігійного виховання у системі елементарної освіти. Викликано це було різним віросповіданням двох авторів. В теоретичному розділі доведено, що релігійні чинники мали вагомий вплив на формування змісту, форм і методів навчання. Ен. Белл був священником англіканської церкви. Отже, у школи Ен. Белла приймалися тільки діти батьків – послідовників англіканської церкви (панівної на території Англії у досліджуваний період). Школи Ен. Белла стали способом поширення англіканської церкви на території Уельсу і Шотландії як панівної для всієї території Британії до останньої третини ХІХ століття. Дж. Ланкастер був представником однієї з чисельних сект квакерів. У школи Дж. Ланкастера приймалися діти всіх вірувань [2; 4].

Безперечно різні погляди на роль та зміст релігійного виховання у шкільній системі елементарної освіти першого етапу обумовили відкриття різних освітніх громад для підтримки шкіл Ен. Белла і Дж. Ланкастера, підтримку різних верств населення та географічне розміщення та поширення елементарних шкіл.

У світову педагогічну практику школи двох педагогів увійшли під

назвами: ланкастерські школи та школи Ен. Белла. В історію освіти Великої Британії школи двох діячів увійшли як британські та національні, на честь громад, які опікували елементарні школи на першому етапі [5, с. 100].

Характеризуючи форми організації навчання в елементарних школах на першому етапі, слід зупинитися на аналізі таких суттєвих ознак як: часовий і просторовий режими організації навчального процесу; розподіл навчально-організаційних функцій між учителем та учнями; підбір і послідовність ланок навчальної роботи; характер спілкування між учителем та учнями.

У просторовій організації моніторної системи елементарних шкіл Дж. Ланкастера та Ен. Белла спільним були прямокутна форма шкільних приміщень, просторі зали для навчання, візуальний розподіл простору на зони діяльності для різних класів (або видів навчальної роботи) за допомогою розміщення дощок, лав для сидіння, місць для практичних занять з письма.

Режим часовий у школах Ен. Белла і Дж. Ланкастера характеризувався повним днем навчання, відсутністю єдиної нормованої тривалості занять (10 – 15 хв. у Дж. Ланкастера, 30 хв. – 1 год. у Ен. Белла), чергуванням занять (у Ен. Белла) та видів діяльності (у Дж. Ланкастера). Ці часові параметри почасти витримали випробування часом і використовуються в сучасних альтернативних школах Великої Британії та інших країн світу [1, с. 78].

В елементарних школах Великої Британії використовували такі способи організації навчальної діяльності:

- фронтальна робота – виконання всіма учнями однакового завдання під керівництвом найкращого учня. Наприклад: написання певної літери з абетки на піску (заняття з письма, школа Ен. Белла). Написання складів з двох літер під диктовку на аспідних дошках (заняття з письма, школа Дж. Ланкастера). Читання учнями слова по складах, не повторюючи попереднього: 1-й учень: мо-, 2-й учень: -ло, 3-й учень: -ко, 4-й учень: молоко. (Читання, школа Ен. Белла);

- групова робота (у формі „бригади”) – тимчасові групи для виконання певних завдань під керівництвом найкращого учня. Наприклад: читання складів у півколах (по 6-9 учнів, школа Дж. Ланкастера) [1, с. 95];

- індивідуальна робота, яка використовувалась під час перевірки знань. Наприклад: екзаменування вчителем кожного учня з читання наприкінці кожного місяця (чи тижня) – школи Ен. Белла і Дж. Ланкастера; читання по таблицях з кожним учнем – під керівництвом найкращого учня (школа Дж. Ланкастера);

- парна робота, коли найкращий учень сидів за однією партою зі слабшим учнем (школа Ен. Белла, згодом цей вид роботи залишився лише в початкових класах) [1, с.120].

Установлено, що в елементарних школах використовувалися певні методи навчання з основних трьох груп: методи організації навчально-пізнавальної діяльності за джерелами здобуття знань: словесні (катехізічна бесіда) – використовувалися для вивчення Закону Божого (школа Ен. Белла); практичні (тренувальні вправи за зразком) – усні, письмові вправи під диктовку використовувалися на заняттях із читання, письма, арифметики (школи Ен. Белла та Дж. Ланкастера); технічні вправи (заняття шиттям, в'язання) – школи Ен. Белла та Дж. Ланкастера. Залежно від характеру пізнавальної діяльності учнів, методи навчання в аналогії із сучасними класифікаціями можна визначити як відтворюючі (або репродуктивні) [1, с. 87].

Виділяючи аспект керування навчанням учня в елементарних школах, варто вказати на популярність такого методу, як робота під керівництвом найкращого учня (монітора чи наставника). Ця форма навчання подібна до взаємного навчання, популярного у вітчизняному шкільництві ще з часів братських шкіл.

З групи методів стимулювання і мотивації обов'язку і навчальної відповідальності в англійських елементарних школах використовували заохочення, покарання. Наприклад, в елементарних школах Дж. Ланкастера за добру поведінку та старанність учням видавали похвальні квитки. Один такий квиток надавав учню право читати книги з шкільної бібліотеки. За декілька квитків учні одержували грошову винагороду. В елементарних школах Ен. Белла за добру поведінку та старанність учні отримували грошову

винагороду або предмети верхнього одягу. Наприкінці кожного тижня, крім учнів, нагороду отримували і класні наставники. Також у школах Ен. Белла використовували «чорну» книгу (книгу провин) – несумлінним учням дорікали, а за більші провини карали [1, с. 29].

В елементарних школах Великої Британії контроль за результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів передбачав перевірку, оцінку та облік успіхів кожного учня. Ці записи велися у спеціальних книгах для вчителя. Використовувалися такі види контролю: попередній (в школах Дж. Ланкастера попередній контроль здійснювався вчителем під час вступу дитини до школи з метою визначення рівня її знань, вмінь, навичок із читання, і у відповідності до результату її зараховували у старший чи молодший клас), поточний (здійснювався моніторами чи наставниками під час щоденної навчальної роботи). В школах Ен. Белла та Дж. Ланкастера поточний контроль проводився наприкінці кожного місяця, обов'язково – з читання, у деяких школах – з письма та арифметики, у школах Дж. Ланкастера тільки здійснювався учителями). В школах Ен. Белла існував цікава форма контролю: постійна зміна учнем свого місця в школі, яке він сам знаходив згідно з своїми успіхами в читанні (письмі, арифметиці, вивченні Закону Божому) [1, с. 64].

Вище зазначені види контролю відбувалися у формі спостереження за навчальною роботою учня, усного індивідуального опитування та письмового контролю (розв'язання задач, виконання тренувальних вправ за зразком, письма під диктовку).

Таким чином, віднайдені приклади організації та здійснення функцій контролю та оцінки навчальних досягнень учнів в елементарних школах на першому етапі доводить, що методична база навчального процесу відповідала логіці змісту і форм навчання у цих школах.

Узагальнення прикладів практики перевodu учнів в елементарних школах Великої Британії свідчить про те, що так само відбувався розподіл учнів на класи. Учень переводився в наступний вищий клас, де сидів на останньому місці. Якщо за певний час він не зайняв середнього місця в класі, згідно зі

своїми успіхами, то його повертали до попереднього нижчого класу. Так само постійну зміну учнем свого місця в класі згідно зі своїми успіхами можна вважати засобом заохочення чи покарання (оскільки кожен учень побоювався зайняти місце нижче за своє) [1, с. 53].

Як з'ясовано у ході дослідження, згодом Дж. Ланкастер у своїх школах частково використовував беллівську форму контролю. Наведемо приклад: учні стояли у півколі (по 6 – 9 учнів), монітори показували на таблицях літери і пропонували учням їх назвати. Здійснювався перехід учнів з місця на місце залежно від правильності їхніх відповідей [1]. Як бачимо з цих прикладів, організаційно увесь навчальний процес в елементарних школах був динамічним, практично спрямованим і передбачав через форми і методи навчання, контролю за навчальною діяльністю формувати в учнів лідерські якості. Змагальний характер описаних вище форм контролю, певною мірою імітував робочу атмосферу на фабриках, на яких згодом працювали випускники цих елементарних шкіл.

Установлено, що в елементарних школах Дж. Ланкастера для відзнаки окремих учнів використовувалися значки, які прикріплювалися до одягу учнів, з підписами: „перший учень”, „старанний учень”, „добрий учень”, „балакучий учень”, „ледачий учень” та інші. Такий прийом можна віднести і до методів контролю і, зокрема – заохочення і покарання.

Проведене узагальнення матеріалів з теми дисертації свідчить, що в елементарних школах Ен. Белла і Дж. Ланкастера дуже шанувалася книга як засіб навчання. Як зазначено в науковій роботі, на першому етапі держава не виділяла коштів на розвиток мережі і формування матеріальної бази шкіл. Тому Національна громада за підтримки англіканської церкви забезпечувала друк дешевих книг для шкіл Ен. Белла. Це були книги невеликого формату, до змісту яких входили повчальні тексти на релігійну тематику, афористичні вислови, притчі, описи чудес та історії життя Ісуса Христа, Священна історія, Катехізис у вигляді запитань та правильних відповідей. На останніх сторінках таких книжок друкували складові таблиці двоскладових, трискладових та

багатоскладових слів. Дослідженням установлено, що це були перші і чи не єдині навчальні книги на першому етапі розвитку елементарної освіти у Великій Британії у XIX столітті.

З'ясовано, що Дж. Ланкастер у своїх школах серед дидактичних засобів більше використовував таблиці для занять з читання, письма, арифметики, Закону Божого. Такий підхід пояснювався надзвичайною бідністю матеріальної бази елементарної школи того часу. Методика використання навчальних таблиць пояснювалася тим, що у такий спрощений спосіб можна було працювати з усіма учнями елементарної школи.

Так, установлено, що у школах Дж. Ланкастера застосовували такі організаційно-методичні прийоми: слово, знак рукою, елементи телеграфу. Ці прийоми допомагали і монітору, і учителеві сконцентрувати увагу кожного учня, підготувати клас до роботи на практичних заняттях [1].

Під час вивчення матеріалів з теми установлено, що в елементарних школах Ен. Белла та Дж. Ланкастера були поширені такі нововведення в методиці. Дж. Ланкастер поєднав заняття з читання та письма. Згодом такі уроки отримали назву інтегрованих. Також він запропонував письмо на аспідних дошках для кожного учня та обов'язкове озвучування учнем уголос того, що він пише. Це було початком розвитку коментованого письма як виду навчальної роботи в елементарних школах Великої Британії. Ен. Белл запропонував написання літер на піску. Цей метод він перейняв у народності малабарців – як спосіб навчання грамоті своїх дітей у період, коли працював місіонером в Індії [1; 5].

Проведений аналіз доводить, що в Ен. Белла і Дж. Ланкастера в педагогічній практиці спостерігалися приклади взаємних запозичень методичних прийомів, форм і методів навчання.

Узагальнення матеріалів з теми дослідження свідчить про те, що методика викладання навчальних дисциплін в елементарних школах Великої Британії досліджуваного періоду була структурована і детально виписана послідовно.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Здійснено аналіз методів і форм навчання в національних та британських школах у Великій Британії у XIX столітті. Слід визнати, що національні та британські школи на фоні існуючих шкіл елементарної освіти у той час мали суттєві переваги та позитивні риси: вони передбачали комплекс навчання, мали багато переваг перед старими методами навчання, були забезпечені дипломованими вчителями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гамель И. О способах взаимного обучения по системам Белла, Ланкастера и других / И. Гамель; пер. с нем. – С.-П. : Тип Глазунова, 1845. – 179 с.
2. Barnard H. C. A History of English Education from 1760 / H. C. Barnard – London : University of London Press, 1961. – 150 p.
3. Gardiner J., Wenborn N. The History Today Companion to British History/ J.Gardiner, N. Wenborn – London: Collins&Brown, 1995. – 839 p.
4. Kay J. The Social Conditions and Education of the People in England and Europe / J. Kay. – Cambridge, 1850. – 180 p.
5. Wardle D. English Popular Education 1780-1970 / D. Wardle. – Cambridge : CUP, 1976. – 197 p.

УДК 378

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ

Молотай Лілія Антонівна

Пасечник Світлана Володимирівна

ст. викладачі

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Анотація: Проаналізовано основні методи активного навчання, які забезпечують найбільш ефективно виконання освітніх завдань на заняттях з іноземної мови на немовних спеціальностях ЗВО. Висвітлено значення активних методів навчання у підвищенні навчальної мотивації студентів та їх професійного і особистісного розвитку.

Ключові слова: нові технології навчання, активні методи, мотивація, активізація навчального процесу.

Вступ. Освітні процеси, що відбуваються в Україні на сучасному етапі, вимагають створення умов для розвитку і самореалізації особистості як активно діючої, ділової людини, фахівця нової формації.

Все актуальнішою стає запит на висококваліфікованих фахівців із знанням іноземної мови, професіоналів, здатних абсорбувати все нове і прогресивне, готових до генерації і запровадження свіжих оригінальних ідей, а також до вигідної участі у міжнародному співробітництві. Вивчення іноземних мов сприяє реалізації таких напрямків професійної діяльності, як ознайомлення з новими технологіями, науковими гіпотезами і тенденціями, видатними інноваціями в галузі техніки; встановлення контактів з іноземними фірмами, підприємствами, навчальними закладами; підвищення рівня професійної компетенції фахівців.

В той же час навчання іноземної мови у немовному ЗВО має ряд

особливостей. Оскільки обов'язкове вивчення іноземної мови обмежено 4 -5 кредитами протягом першого курсу, студенти немовних спеціальностей часто мають дуже низьку мотивацію до вивчення мови. Тому пошук нових ефективних способів навчання іноземної мови постає окремим завданням, яке може бути вирішене завдяки впровадженню нових технологій навчання.

Серед педагогічних інновацій важливе місце займають активні методи навчання.

Значний внесок у розвиток активних методів навчання зробили Л. Гурч, І. Дичківська, Д. Лернер, М. Леві. Становлення та розвиток активних методів навчання є одним з центральних об'єктів досліджень таких вчених як А.Вербіцький, В. Лозова, В. Комаров, А. Смолкін та ін.

Але аналіз даних досліджень щодо застосування активних методів, які проводились в основному в контексті шкільного навчання, показав, що існує необхідність розглянути особливості їх упровадження у навчальному процесі ЗВО в цілому та під час навчання іноземній мові зокрема.

Мета роботи. Метою даної статті є аналіз та висвітлення значимості активних методів навчання іноземної мови у підвищенні навчальної мотивації студентів немовних спеціальностей ЗВО, а також їх впливу на професійний та особистісний розвиток студентів.

Результати і обговорення. Інноваційний шлях розвитку суспільства можна забезпечити, сформувавши покоління людей, які мислять та працюють по-новому. Як наслідок, основна увага приділятиметься розвитку особистості, її культурологічній і комунікативній підготовленості, здатності самостійно здобувати і розвивати знання, формувати інформаційні та соціальні навички.

Виходячи з цього, методика викладання іноземних мов у вищій школі так само змушена переорієнтовуватись та змінювати прийоми та методи підготовки випускників вищих навчальних закладів. Традиційне ототожнення якості освіти із сумою знань, отриманих в процесі навчання, вже не є актуальним. Сучасний світ вимагає оволодіння такими навичками та вміннями як критичне мислення, самоосвіта та саморозвиток, незалежне прийняття рішень, базування суджень

на фактах, доказах, вміння знаходити зв'язки між явищами.

Отже, метою навчання іноземної мови у закладах вищої освіти є не лише оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, але й набуття професійно спрямованих компетенцій для успішного виконання подальшої професійної діяльності, що у свою чергу вимагає перегляду широкого кола методик та підходів до формування іншомовної компетенції у студентів немовних спеціальностей із нерівними вихідними знаннями

Під технологіями навчання дослідники розуміють сукупність методів, дій, які учні виконують послідовно і допомагають реалізувати певний метод навчання, або навіть ширше, сукупність методів навчання, що забезпечують реалізацію певного підходу до навчання (Є. С. Полат). Застосування активних форм навчання зумовлено рядом причин: студенти повинні не тільки отримати певні знання, а й уміти застосовувати їх у конкретній практичній ситуації. Методи активного навчання передбачають використання такої системи методів, яка спрямована головним чином не на викладання готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знань в процесі активної пізнавальної діяльності [3].

“Кооперативне навчання” вчені визначають як найвдалішу альтернативу традиційним методам (Е.С. Полат). Таке навчання допомагає реалізувати в ньому особистісно орієнтований підхід.

Метою технології кооперативного навчання є набуття кожним учнем навичок на рівні, що відповідає його індивідуальним здібностям, формування комунікативних умінь, що дають можливість реалізувати іншомовне спілкування на належному рівні.

Ця мета досягається через основну ідею навчання у співпраці – тренування команди, виконання особистих завдань, коли учень працює в групі до спільного результату, який залежить від внеску кожного.

Формами, в яких здійснюється навчання у співпраці, є: “Командне навчання”, “Ажурна пилка”, “Круглий стіл”, “Інтерв'ю”, “Вчимося разом”, “Дослідницька робота”, “Кейс-метод”. Як організовано навчання за цими

формами?

“Командне навчання”. Для виконання завдання студенти діляться на малі групи або команди, кожна з яких працює над певним питанням спільної теми. Кожен член команди має свою особисту місію, яка впливає на успіх усієї групи.

Слід зазначити, що ця форма навчання має свої особливості:

- відсутність змагального характеру навчання між групами, оскільки у груп є різні завдання;

- наявність індивідуальної відповідальності за успішне виконання завдання всією групою;

- покращення власних навчальних досягнень кожного учня у процесі виконання завдання.

“Ажурна пилка”. При роботі над цією формою учні об’єднуються в менші групи і працюють над одним предметом, який поділений на смислові блоки. Кожен учасник групи повинен знайти певну інформацію до тієї частини матеріалу, яка для нього зазначена. Потім учні окремих груп, які працювали над одним питанням, обмінюються інформацією.

Наступним кроком буде повернення кожного до своєї робочої групи та повідомлення всім членам доповненої інформації з досліджуваного питання. Потім кожна команда звітує про свою роботу.

Технологія “Круглий стіл” передбачає проведення бесіди, в якій беруть участь усі студенти навчальної групи. Учитель повідомляє проблему, учасники “круглого столу” обговорюють її, збирають необхідну інформацію, аналізують, узагальнюють та шукають оптимальні рішення. Завдання кожного учня – зробити власний внесок у вирішення цієї проблеми.

“Інтерв’ю” як сучасна технологія навчання також може широко використовуватися на уроках іноземної мови. Для організації навчання за цією технологією обираються “інтерв’юери” та “відомі особистості”. “Інтерв’юери” готують запитання до опитування, а “відомі люди” мають продумати біографію, кар’єру, особливості професійної діяльності. Після “інтерв’ю” учасники повідомляють отриману інформацію.

“Вчимося разом”. У цій формі навчання передбачається виявлення малих груп з різним рівнем мовної та мовленнєвої підготовки. Кожна група отримує одне завдання, яке є підтемою певної широкої теми, над якою працює весь клас.

У результаті спільної роботи окремих груп над частинами навчального матеріалу досягається засвоєння всієї теми. У межах груп учні самостійно визначають роль кожного для виконання спільних завдань.

“Дослідницька робота”. Ця форма організації навчальної діяльності учнів характеризується самоорієнтацією на виконання завдання.

Учні обирають підтему загальної теми та працюють індивідуально. Потім учні кожної групи готують повідомлення на обрану тему та представляють його.

Така технологія навчання, як “Кейс-метод”, є колективною роботою над конкретною ситуацією, яка визначається вчителем у письмовій формі.

Учні повинні проаналізувати цю ситуацію, для розв’язання задачі слід запропонувати кілька варіантів.

Такі форми навчального процесу, як метод проектів, мозковий штурм, дискусії, ділові ігри, проблемне навчання, значно активізують навчальний процес. Вибираючи метод навчання, викладач враховує час, відведений на вивчення даної теми, а також значимість навчального матеріалу для подальшої професійної або навчальної діяльності студента.

Аналіз сучасних методичних особистісно орієнтованих підходів до викладання іноземної мови у немовному ЗВО свідчить про те, що однією з найбільш поширених інноваційних технологій є метод проектів, який розглядають як цілісну педагогічну систему. Основою цієї системи є побудова навчання на творчому засвоєнні знань у процесі самостійної, індивідуальної або групової діяльності для виконання фахового завдання з обов’язковою презентацією результату.

У практиці навчання іноземних мов у школі та вищих навчальних закладах поширений “метод проектів”. Є кілька наукових досліджень, які підтвердили ефективність використання цієї технології (Є.Г. Арванітопуло,

В.В. Копилова, Є.С. Полат та ін.).

Практичною метою навчання іноземної мови в умовах методу проектів є формування мовленнєвих здібностей та комунікативної компетенції студентів (навичок і вмінь говоріння, аудіювання, читання та письма) на основі спілкування, обмеженого тематикою та мовним матеріалом.

Робота над проектом – це творча діяльність. Студенти активно співпрацюють один з одним, здійснюють пошукову діяльність особистої значимої проблеми. Ця робота вимагає самостійної передачі знань, умінь і навичок у новому контексті діяльності.

Таким чином, в учнів розвивається творча компетентність, яка пов'язана з інтелектуальними здібностями. Виконуючи творчі завдання, кожен учень має можливість проявити власну ініціативу, фантазію, творчість, активність та самостійність у вирішенні завдань.

Також слід зазначити, що робота над проектом проходить поетапно.

Проектна діяльність зазвичай складається з наступних етапів:

- 1) вибір проблеми та формулювання конкретної теми проекту;
- 2) визначення груп і ролей учасників;
- 3) збір та обробка інформації;
- 4) підведення підсумків та презентація готового проекту [1].

Доцільність використання методу проектів безліч: кооперація, міждисциплінарні зв'язки, заощадження аудиторного часу, практична спрямованість, вироблення навичок пошуково-дослідницької та експериментальної роботи тощо. Крім того, ті соціальні ролі, які виконують студенти в ході роботи над проектами, готують їх до виконання та вирішення складних проблемних професійних завдань у ситуаціях реальної взаємодії.

Дискусія і дебати теж можуть підвищити ефективність засвоєння іноземної мови при формуванні соціальних навичок і знаходженні компромісу. Серед переваг цього методу варто виділити високу ефективність його використання з метою формування теоретичних знань студентів, розвитку словесно-логічного мислення, незалежності суджень, думок та поглядів. На

початку заняття викладач обов'язково ознайомлює студентів із правилами дискусії, визначає її тему та проблематику. А після аргументації та обговорення висловлених позицій, заняття завершується певним консенсусом, метою якого є збереження існуючих пропозицій та формування толерантного ставлення до альтернативних думок та світобачення.

Мозковий штурм покликаний до розв'язання проблем на основі групової роботи студентів, вмінні чітко висловлювати власну думку і толерантно ставитись до суджень інших учасників колективної співпраці. Висловлення своєї власної думки сприяє формуванню впевненості у своїх силах і виробленню доброзичливого ставлення до інших учасників даного процесу, розвитку критичного та аналітичного мислення, відмови від стереотипів, вмінню виважено відстоювати власні ідеї та думки.

Актуальним є використання ігрових видів роботи на уроці іноземної мови. Гра як складне і захоплююче заняття вимагає високої концентрації уваги, тренує пам'ять, розвиває мислення і мовлення, сприяє процесу соціалізації особистості. Гра захоплює навіть пасивних студентів і студентів з низьким рівнем підготовки, завдяки чому їхні навчальні досягнення значно покращуються. Гра завжди передбачає певну напруженість емоційно-розумових дій, уміння прийняти рішення, стимулює мисленеву діяльність, наповнює навчальний процес учнів глибшим змістом.

Ігрові методи навчання забезпечують активну участь кожного студента, стимулюють мовне спілкування, сприяють формуванню інтересу і прагнення вивчати іноземну мову. Ігри знімають психологічний бар'єр страху перед спілкуванням, дають можливість використовувати мову в реальних життєвих ситуаціях. Вони забезпечують ефективне поєднання мотивації та вдосконалення розмовної практики.

Під час навчальної ділової гри реалізуються такі психолого-педагогічні принципи:

– принцип імітаційного моделювання конкретних умов і ігрового моделювання змісту майбутньої професійної діяльності;

– проблемності, оскільки метою ділової гри є вирішення певної проблеми;

– принцип групової діяльності учасників, адже саме у груповій навчальній діяльності студенти показують високі результати засвоєння знань та формування вмінь;

– діалогічного спілкування і взаємодії партнерів під час гри як необхідною умовою вирішення навчальних завдань, підготовки та прийняття узгоджених рішень, розвитку пізнавальної активності.

Досягнення ігрових цілей є засобом реалізації цілей розвитку особистості фахівця, цілей навчання і виховання.

Використання ігор є надзвичайно важливим в умовах обмеженого часу, вони активізують комунікативну діяльність студентів, дозволяють їм реалізувати свої знання та здібності, знімають напругу та втому, поліпшують психологічний клімат у групі.

Бородіна Г. та Спєвак А. [2], проаналізувавши фактори, що впливають на покращення мовленнєвому розвитку студентів, вказують на:

- значну зміну психологічних характеристик, зникнення психологічного бар'єру;

- високий рівень мотивації за рахунок підвищення інтересу до самого заняття;

- зміни в структурі занять, відсутність стереотипу та шаблонів.

“Технологія проблемного навчання”. Важливою складовою проблемного навчання є проблемна ситуація – ситуація, для розв'язання якої учень або колектив повинні знайти і застосувати нові знання, способи дій.

Вдало створена проблемна ситуація є важливою ланкою наступного засвоєння учнями знань через проблемний шлях, який складається з наступних етапів:

1) створити проблемну ситуацію;

2) аналіз інформаційних проблем;

3) висунення гіпотез [4].

Проблемне навчання є важливим засобом розвитку розумових здібностей учнів, їхньої самостійності та активності, творчого мислення. Вона забезпечує міцне засвоєння знань, робить навчальну діяльність приємною, а також вчить долати труднощі.

Однак він вимагає тривалого часу на вивчення матеріалу, не є ефективним для формування практичних навичок, дає низький результат у засвоєнні нового матеріалу.

Висновки. Сучасні вимоги до іншомовної підготовки майбутніх фахівців не можливо виконати без упровадження новітніх підходів до викладання іноземної мови. Ефективне навчання іноземної мови вимагає від викладача володіння мовою та професійних навичок з організації навчальної діяльності учнів з оволодіння діяльністю. Навчальний процес реалізується зусиллями двох сторін – викладача та учня.

Специфіка вивчення іноземної мови, на відміну від інших предметів, полягає в тому, що вчитель повинен дати учню новий зразок словесного спілкування на додаток до природної мови, яка вже є.

Завданнями навчання в сучасних умовах є не лише якісне оволодіння знаннями, вміннями і навичками з обраної спеціальності, але і підготовка студентів до самоосвіти, розвиток у них мотивації до навчання і формування пізнавальних потреб. Активні методи навчання дозволяють досягти поставлених завдань і сприяють особистісному і професійному зростанню.

Використання інноваційних технологій навчання при оволодінні іноземною мовою сприяло б удосконаленню процесу формування іншомовної комунікативної компетенції студентів та розвитку їх інтелектуальних здібностей, одержанню особистісно значущих для кожного знань та навички.

Отже, застосування активних методів навчання у вищих навчальних закладах дозволяє піднести процес навчання на якісно новий рівень, сприяє кращому засвоєнню знань студентами, стимулює їх до поглибленого вивчення дисципліни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Активні методи навчання у викладанні іноземної мови: Посібник для вчителів іноземних мов / За ред. Бельтюкова. – Томськ: Томський університет, 1999. – 158 с.
2. Бородіна Г.І., Спєвак А.М. Ігри як один з факторів формування усномовленнєвої комунікативної компетенції //Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. Збірник наукових праць. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Вип. 12. - Х., 2008. - С 78 - 84.
3. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання [Електронний ресурс] / Т. Ю. Вахрушева // Національний фармацевтичний університет. – 2008. — № 3. – С. 46–49. – Режим доступу : <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf>
4. Воронова Є.Н. Сучасні технології та методика навчання іноземної мови у ВНЗ // Перспективи науки і освіти. 2014. № 1. С. 189-194.
5. Методика викладання іноземних мов та їх аспектів у вищій школі: підручник / О.Б. Тарнопольський, М.Р. Кабанова. – Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. – 256 с.
6. Смолкин А.М. Методы активного обучения. – М.: Высшая школа, 1991. – 176 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ КОМІКСІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Паршукова Леся Миколаївна

старший викладач

Паршукова Анастасія Сергіївна

студентка

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Анотація. Дослідження науковців у галузі педагогіки показують, що використання цифрових коміксів на уроках для засвоєння навчального матеріалу є більш ефективним, ніж традиційні підручники. Головною функцією коміксу є його ефективність у мотивації учнів до освітньої діяльності. У галузі освіти застосування коміксів як розвиваючого дидактичного матеріалу знаходиться тільки на початковій фазі поширення, тому що поки не сформовано загальної позитивної думки серед учителів про їх ефективність у застосуванні на уроках у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: технології, інформатика, комікс, освітній процес, дидактичний матеріал.

Традиційні засоби навчання: підручники, довідники, текстові документи – втрачають свою популярність та ефективність через малу кількість наочності. Усім відомий факт, що найбільшим прогріхом текстового документа є низький ступінь розуміння його змісту. Це є головною причиною підвищеної затрати енергії мозку на обробку даної інформації, її усвідомлення та аналізу. Для прикладу можна навести монолітний довгий фрагмент навчального матеріалу, який може навіть бути розбитий на кластери. Учні його важко читати та аналізувати, адже він не спроможний усвідомити та запам'ятати цю велику кількість інформації, яка надходить за короткий проміжок часу, за урок. Він може утримувати в полі зору шість вісім слів, якщо будуть прослідковуватися логічні зв'язки між ними.

Реалії сьогодення – звичні нам текстові документи змінюються сучасними документами, що мають велику кількість графічних образів: схем, ментальних-карт і навіть оповідань, виконаних у жанрі коміксів. Різноманітність графічних символів, образів та знаків, що служать передачею знань стрімко збільшується. Втіленню новітніх розробок допомагає прикладне програмне забезпечення для персональних комп'ютерів.

Сучасні технології для візуалізації навчального матеріалу дають можливість активізувати освітню діяльність, поглиблюють творче та креативне мислення, розпалюють уяву і підвищують кількість опрацьованих інформаційних джерел. Цифрові комікси є одним із інноваційних дидактичних матеріалів для використання на уроках інформатики, який покликаний для того, щоб провокувати інтерес, творчість та позитивне ставлення до навчання, генерувати вміння приймати оптимальні рішення[2]. Звично розглядають класифікацію коміксів навчального та розважального характеру (рис.1).

Рис.1. Класифікація коміксів

В довідкових джерелах існує велика кількість змістового тлумачення коміксу, але практично всі вони мають спільну ознаку, що комікс – невелика

оповідь, яка наповнена ілюстраціями з відповідними коментарями героїв.

Велику кількість коміксів мають різного роду комунікатори, реклама, сайти тощо. Головною метою їх використання є передача інформації, знань. Сучасні школярі використовують невербальне спілкування, тому їм подобається застосовувати цифрові комікси, які несуть новий смисловий елемент передачі знань у сучасній школі. Тобто візуальна інформація прийшла на зміну процесу розміреного навчання.

Одночасно з цим процес звичного читання навчальної літератури змінюється, вчитель має спрямовувати учня до пошуку головного, вагомого. А це краще робити з використанням візуалізації навчання (засіб для концентрації уваги). Таку функцію і виконують на уроках інформатики цифрові комікси. Даний дидактичний матеріал спонукає учня не автоматично виконувати поставлене завдання, а навчатися так, щоб уміти пояснити та переконати у правильності своїх дій.

Застосування цифрових коміксів в освітньому процесі буде мати очікуваний позитивний ефект, коли вчитель буде ставити перед учнями комплексне завдання з елементами творчості.

Вагомою перевагою цифрового коміксу є те, що він може бути переглянутий на різного роду гаджетах, містить максимально стисло, органічно організовану, без зайвого, інформацію, що має емоційне насичення.

Учень з цифрового коміксу отримає навчальну інформацію, що буде мати емоційне забарвлення, а отже торкнеться почуттів, викличе певну реакцію, і як наслідок краще засвоїться. Даний дидактичний матеріал сприймають абсолютно усі, адже тут використовується звична природна мова, діалоги конкретні (через брак місця), картинка коміксу теж несе змістовий ефект. Найскладніші елементи варто виділяти яскравими кольорами, так вони будуть на собі концентрувати більше уваги учня і напевне спонукають себе запам'ятати [3].

Рис.2. Приклад коміксу розробленого учнями

Візуально учень сприймає 70-80% інформації – це і є основною дидактичною метою розробки та застосування даних дидактичних матеріалів. в подальшому можемо пропонувати учням розробляти власні цифрові комікси (рис.2). Цей підхід ще більше поглибить мотивацію для освітньої діяльності, а також сприятиме творчості та креативності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архипова Л. М. Комиксы как инновационный метод активизации познавательной сферы учащихся с задержкой психического развития в процессе обучения истории. Ярославский педагогический вестник. Том II. Психолого-педагогические науки. 2012. No 4. С. 106–110.
2. Teaching space [Електронний ресурс]. Режим доступа : <http://tea4ingspace.ru/news/2012-03-18/novost-2> (перевірено: 10.11.2021)
3. Паршукова Л.М. Розробка дидактичних і методичних засобів з інформатики. URL. <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/2764> дата звернення: 25.10.2021).

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Перекопський Владислав Сергійович

студент

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Питання патріотичного виховання в душі любові до Батьківщини і відданості Вітчизні законослухняних громадян привертало увагу вчених протягом всієї історії розвитку людства з різних галузей знань: філософії, психології, педагогіки.

У різні історичні періоди суть поглядів на "патріотизм" визначалася нерівномірно: змінилися точки зору його розуміння. В історії людських відносин патріотизм виникає під натиском різних соціальних і економічних умов життя людей і в зв'язку з цими змінами змінюється і його зміст. В епоху античної грецької цивілізації інтерес до патріотизму в основному обумовлений особливостями стародавнього устрою.

Я.А. Коменський відзначав, що одним з головних напрямків виховання має бути виховання у дитини прагнення надавати користь своїми послугами і можливо більшій кількості людей. Він писав у "Великій дидактиці": "тоді лише настав би щасливий стан у справах приватних і громадських, якби всі перейнялися бажанням діяти в інтересах загального благополуччя" [1].

Аргументуючи принцип «народності» освіти, К. Д. Ушинський вважав за необхідне враховувати національні особливості при виборі методів та форм змісту освітнього процесу [2]. Природа, сім'я, суспільство, люди, релігія, мова, епоха з дитячого періоду впливають на дитину, виховують у неї почуття патріотизму, любов і повагу до української спадщини. Дитина, як губка вбирає все те, що колись бачила у своїй сім'ї. Знову ж таки, можна говорити про зсування акценту в розумінні сутності патріотизму, адекватності певних методів його формування серед молодого покоління у зв'язку з суспільною

соціальною ситуацією.

Педагогічні дослідження з проблеми патріотичного виховання радянського періоду численні та різноманітні. У період Великої Вітчизняної війни в нашій країні патріотичне виховання посіло особливе місце у розвитку особистості радянської людини. У цей час відбувався глибокий перегляд всього освітнього та навчально-виховного процесу радянської системи освіти, органічного злиття виховання дітей із життям країни з її воєнною реальністю. Для цього широко використовувалися матеріали періодичного друку, роботи радянських авторів, присвячені героїчній боротьбі з фашизмом. Регулярна політична інформація міцно увійшла в життя школи, в якій учні знайомилися із ситуацією на фронтах війни, з героїчними подвигами радянських людей у тилу ворога та на підприємствах країни" [3].

В процесі роботи ми з'ясували, що існує декілька інтерпретацій для розуміння патріотизму, котрі зумовлені впливом соціокультурних умов. Любов на славу і благо Вітчизни та бажання просувати їх у всіх взаємодіях; патріотизм, глибоко моральний у своєму фундаменті, пропонує такі особисті якості, як доброта, безкорисливість, симпатія, які є стандартом моральності, змістом усього життя. "Радянський патріотизм", як патріотизм високого вигляду, що вказує на любов і відданість Батьківщині, що ототожнюється з партією; в умовах "Холодної Війни" — протидія певному образу ворога. Сучасна концепція патріотизму виходить із традиційного розуміння духовного та морального ставлення до навколишньої дійсності: природи, людства, його культурної спадщини.

На сьогоднішній день національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, сі громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння

становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності
- працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;- формування мовленнєвої культури;- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму. [4]

Аналіз ідей з цієї проблеми у різні періоди розвитку суспільства показує, що, визнаючи патріотичне виховання як необхідну складову частину виховної роботи, різні вчені відводять йому різне місце у загальній системі виховання. На наш погляд, патріотичне виховання, безперечно, залишається актуальним завданням виховання незалежно від політичної чи соціально-культурної ситуації в країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вибрані педагогічні твори. Т. 1 : Велика дидактика / Я. А. Коменський ; ред. та прим. А. А. Красновського. – К., 1940. – 248 с.
2. Ушинский, К.Д. О народности в общественном воспитании
Елисеев, О.П. Практикум по психологии личности [Текст]: учебник / О.П. Елисеев. – СПб.: Питер, 2001. – 560 с.
3. Сухомлинский, В.А. Воспитание советского патриотизма у школьников [Текст]: из опыта работы сельской школы/В.А. Сухомлинский. – М.: Учпедгиз, 1959. – 148 с.
4. Наказ МОН № 641 від 16.06.15 року

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АГРЕСИВНОСТІ З СОЦІОМЕТРИЧНИМ
СТАТУСОМ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ТА СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Перекопський Владислав Сергійович

студент

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація. У статті дається аналіз понять «агресивність» і «соціометричний статус». В емпіричному дослідженні було виділено дві групи дітей: середнього дошкільного віку (4-5 років) та старшого дошкільного віку (6-7 років). Було виявлено, що взаємозв'язок між показником агресивності і соціометричного статусу у дітей середнього дошкільного віку відсутній, або вкрай слабкий. Однак прояв більш сильного взаємозв'язку агресивності і соціометричного статусу спостерігається у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова. Агресивність, соціометричний статус, дошкільний вік, діти середнього дошкільного віку, діти старшого дошкільного віку.

Вступ. Тема агресивності в дошкільному віці не втрачає своєї актуальності, тому що психолого-педагогічний супровід дошкільної освіти направлено, перш за все, на збереження психологічного здоров'я дитини, що є найбільш важливою темою в умовах безпеки освітнього середовища.

Перші роки життя є періодом найбільш інтенсивного фізичного і морального розвитку. І від того, в яких умовах він буде протікати, багато в чому залежить майбутнє дитини. Тема агресивності в старшому дошкільному віці є актуальною ще й з причини новоутворень, які з'являються у дитини в цьому віці. Згідно періодизації Д. Б. Ельконіна, новоутворенням дошкільного віку є встановлення повноцінних відносин з соціумом (соціалізація дитини), а також виконання схвалюваної соціумом діяльності. Проблема агресивності

часто може ускладнювати встановлення продуктивних соціальних контактів, що може бути однією з причин для проблеми розвитку уявлень про самого себе, як повноцінного дорослого індивіда.

Слід зазначити, що сама по собі проблема дитячої агресивності набула своєї актуальності відносно недавно, тому не отримала належної розробки у вітчизняній психології [5]. Навіть в даний час публікації на цю тему у нас поодинокі і являють собою головним чином огляд зарубіжних досліджень. Хотілося б відзначити тих дослідників, хто вивчав проблему дитячої агресивності. Це В. Н. Дружинін, В. В. Ковальов, І. А. Фурманов, А. І. Захаров, В. Ф. Сафін та інші. Із зарубіжних представників ми можемо відзначити таких вчених, як З. Фрейд, К. Лоренц, Н. Міллер та інші.

Мета роботи. Неможливо розглянути повноцінне формування особистості дитини в період дошкільного дитинства без його включення в соціальну групу однолітків. У дитячому садку діти все більше розширюють свій досвід взаємодії з однолітками, які не тільки є партнерами по іграх та іншим видам спільної дитячої діяльності, а й партнерами по особистісно-значимому для них спілкуванню один з одним [1].

Таким чином, ми можемо припустити взаємозв'язок соціометричного статусу дитини від його рівня агресивності. Що і визначило вибір нашого дослідження.

Матеріали та методи. Для цього ми використовували наступні методики:

- Соціометрична методика «Капітан корабля» (О.О. Смирнової, В.М. Холмогорової) [5];
- «Тест руки» (методика Е.Вагнера в адаптації О. П. Єлісеєва) [3];
- Математичні методи: кореляція Пірсона.

Результати і обговорення. У дослідженні взяли участь 30 дітей дошкільного віку: 15 осіб — діти з середньої групи (4-5 років); 15 осіб — діти зі старших груп (6-7 років).

Результати дослідження рівня агресивності у дітей дошкільного віку за

методикою «Тест руки» (методика Е.Вагнера в адаптації О. П. Єлісєєва) представлені в таблиці 1, рисунку 1.

Таблиця 1

Результати дослідження рівня агресивності за методикою «Тест руки» (методика Е. Вагнера в адаптації О. П. Єлісєєва) у дітей дошкільного віку

Показник агресивності	Рівні					
	Низький		Середній		Високий	
	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб
Агресивність	50	15	30	9	20	6

Як ми бачимо з таблиці 1, найбільший відсоток дітей має низький рівень агресивності 50% (15 осіб). Середній рівень агресивності виявлено у 30% (9 осіб), і 20% (6 осіб) має високий рівень агресивності.

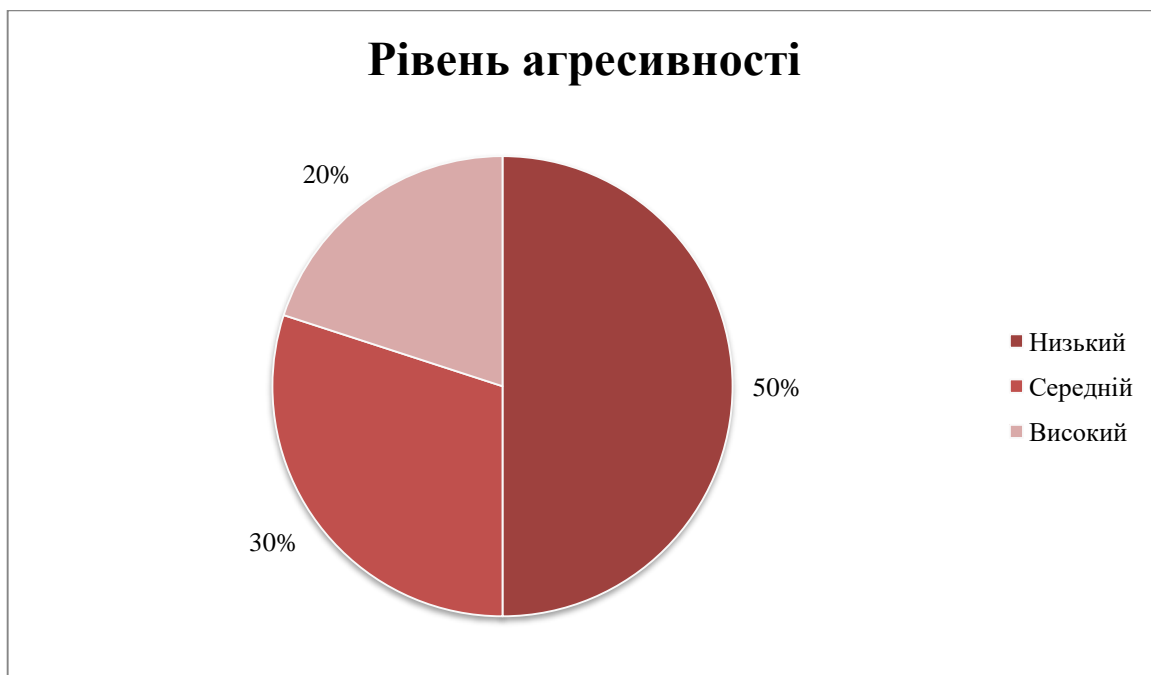

Рис. 1. Результати дослідження рівня агресивності за методикою «Тест руки» (методика Е. Вагнера в адаптації О. П. Єлісєєва) у дітей дошкільного віку

Результати дослідження соціометричного статусу у дітей дошкільного віку за методикою «Капітан корабля» (О.О. Смирнової, В.М. Холмогорової) представлені в таблиці 2, рисунку 2.

Таблиця 2

Результати дослідження соціометричного статусу за методикою «Капітан корабля» (О.О. Смирнової, В.М. Холмогорової) у дітей дошкільного віку

Соціометричний статус	Ігноровані		Прийняті		Зірки	
	%	Особа	%	Особи	%	Осіб
Старші і середні групи	5	1	75	23	20	6

Як ми бачимо з таблиці 2, для більшості дітей дошкільного віку характерний соціометричний статус «прийняті» — це діти, які отримали від одного до чотирьох виборів — 75% (23 особи). Зірками у своїх групах є 20% (6 осіб). Дані результати говорять про те, що в групах присутні популярні діти, з якими інші хочуть дружити і займатися спільною діяльністю. І тільки 5% дітей (1 особа) потрапили в категорію «ігноровані». Дані результати свідчать про наявність в групах ігнорованих дітей, що мають проблеми з комунікацією і побудовою міжособистісних відносин з однолітками. У цих групах необхідно приділити особливу увагу ігнорованим дітям і розробити форму групової роботи, щоб надалі соціометричний статус цих дітей міг змінитися [2].

Результати дослідження соціометричного статусу представлені на рисунку 2.

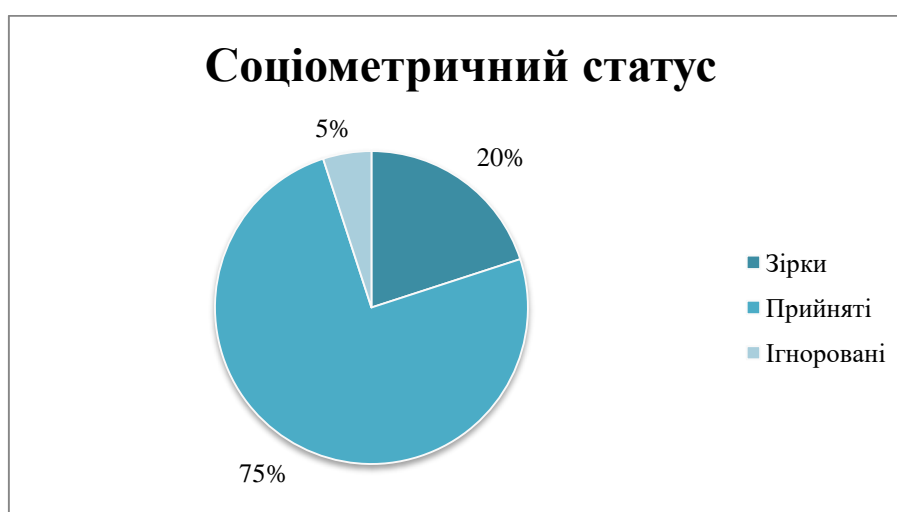

Рисунок 2. Результати дослідження соціометричного статусу за методикою «Капітан корабля» (О.О. Смирнової, В.М. Холмогорової) у дітей дошкільного віку

Для дослідження взаємозв'язку між рівнем агресивності і соціометричним статусом дітей дошкільного віку був проведений кореляційний аналіз отриманих даних. Результати кореляційного аналізу показників рівня агресивності та соціометричного статусу дітей дошкільного віку представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

**Взаємозв'язок агресивності і соціометричного статусу
у дітей дошкільного віку**

Загальний рівень агресивності	Соціометричний статус груп
Агресивність	0,13015132730425

Кореляційний аналіз показав, що взаємозв'язків між показниками агресивності і соціометричного статусу немає або вони вкрай слабкі. Дані кореляційного аналізу за віковими групами подано в таблиці 4.

Таблиця 4

**Взаємозв'язок агресивності і соціометричного статусу
у дітей дошкільного віку**

Загальний рівень агресивності	Соціометричний статус груп	
	Середня група (4-5 років)	Старша група (6-7 років)
Агресивність	-0.048	0.312*

*Примітка: * - значимість результатів при $p \leq 0,01$, ** - значимість результатів при $p \leq 0,05$.*

З таблиці 4 ми бачимо, що взаємозв'язок між показниками агресивності і соціометричного статусу з'являється у старших груп, що може бути обумовлено їх психологічними особливостями.

Висновки. Таким чином, ми прийшли до висновку, що взаємозв'язок рівня агресивності і соціометричного статусу у дітей дошкільного віку слабкий, проявляється, переважно, у старшому віці 6-7 років.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Божович, Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте [Текст]: монография /Л.И. Божович. – СПб. [и др.] : Питер, 2008. – 398 с.
2. Волков, Б.С. Психология дошкольного возраста [Текст]: учебник / Б.С. Волков, Н.В. Волкова. – Москва : КНОРУС, 2017 – 270 с.
3. Елисеев, О.П. Практикум по психологии личности [Текст]: учебник / О.П. Елисеев. – СПб.: Питер, 2001. – 560 с.
4. Смирнова, Е.О. Хузеева, Г.Р. Психологические особенности и варианты детской агрессивности [Электронный ресурс] / Е.О. Смирнова, Г.Р. Хузеева. // Вопросы психологии – 2002. – №1., С. 27-32.
5. Смирнова, Е.О., Холмогорова В.М. Межличностные отношения дошкольников: диагностика, проблемы, коррекция [Текст]: учебн. пособ. / Е.О. Смирнова, В.М. Холмогорова. – М : Владос, 2005. – 158 с.
6. Эльконин Д. Б. Детская психология. М.: Учпедгиз, 1960. — 345 с.
7. Эльконин Д. Б. Психология игры. М.: Педагогика, 1978. — 240 с.

**ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ
ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ**

Пєсарєва Альона Станіславівна,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри корекційної
освіти та спеціальної психології

Осика Юлія Юрїївна,

здобувачка освіти б11-со групи

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

Анотація. У статті розглянуто поняття соціальної адаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами до умов навчання у школі. Проаналізовано труднощі, з якими стикають діти з порушеннями психофізичного розвитку під час навчання, рзкрито категорії дітей з особливими освітніми потребами. Робота розкриває основні погляди вчених на процес соціальної адаптації та соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Ключові слова. Соціальна адаптація, адаптація, діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, порушення психофізичного розвитку.

Люди ведуть соціальне життя з самого народження. Немовлятам потрібні батьки або хтось інший, щоб піклуватися про них та їхні потреби, коли вони народжуються. Це призводить до перших соціальних відносин і зв'язків, які вони утворюють

Соціалізація – це процес, у якому дитина засвоює погляди та переконання суспільства у якому вона живе, та поведінку якої від неї очікують. Таке навчання триває протягом усього життя і взаємовідносин особистості з людьми

люди навколо неї. Комунікативні навички людини відіграють велику роль у цьому процесі [1].

Соціальна адаптація це активний процес, який залежить від особливостей і наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їхнього застосування, та який направлено на збереження та формування оптимального балансу між людиною, її внутрішнім станом і навколишнім середовищем. Розуміння терміну «адаптація» викликає багато питань серед видатних філософів, психологів, соціологів, біологів, у процесі дослідження якого склалася велика кількість підходів до розуміння проблеми [2].

Видатні біологи наголошують, що адаптація розуміється як процес пристосування організму, його будови, функцій та поведінки до певних умов біологічного середовища з метою виживання (М. Введенський, І Муратов, І. Сеченов, О. Ухтомський). Філософи розглядають адаптацію як процес розвитку та збереження стану фізичного, духовного та соціального благополуччя людини через пристосування до умов сучасного суспільства (Т. Дічев, І. Калайков, М. Кджанян, І. Мілославова, В. Паригін Г. Царегородце)

Соціологи приділяють увагу питанням соціальної зумовленості адаптації, намагаються визначити місце й роль адаптації людини до суспільства загалом (Т.Вершиніна, Е.Вітенберг, Т.Дічев; Л.Єгорова, А.Налчаджян, В.Циба). Психологи (Б. Ананьєв, Г. Балл, О. Леонтєв, О. Петровський) виходять переважно з біологічних та фізіологічних закономірностей пристосування, що мотивують поведінку й залежать від особистих психологічних якостей особистості [3]. Аналізуючі всі підходи, можна зробити висновок, що адаптація розуміється вченими як пристосування, що спрямоване рівновагу внутрішнього стану особистості та зовнішніх вимог які висуває навколишнє середовище, та потребує певних зміни як самої людини, так і середовища.

Соціальна адаптація у дітей з порушеннями психофізичного розвитку проходить дещо інакше, ніж у дітей з нормотиповим розвитком у різних особливостей розвитку. Ранній особистісний досвід власної відмінності від сиблінгів, однолітків та друзів, надмірна опіка, певні обмеження, сильно і

негативно впливають на впевненість дитини у собі, її самооцінку та стосунки з людьми. Дуже часто, такі діти не мають соціального досвіду через особливості їх сприйняття, що спричиняє ряд проблем під час навчання у школі.

Діти з особливостями психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного та психічного розвитку, зумовлені, вродженими чи набутими розладами. Залежно від типу порушень виокремлюють такі категорії дітей з:

- порушеннями слуху;
- порушеннями зору;
- порушеннями інтелекту (від затримки психічного розвитку до розумової відсталості);
- мовленнєвими порушеннями;
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- складною структурою порушень;
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Різні порушення розвитку носять у дітей різнобічний характер і модуть проявлятися у: неспроможності встановлювати контакт та спілкуватися з іншими, складнощами із виконанням значних фізичних навантажень, інтелектуальних завдань та роблять дітей незрозумілими для однолітків.

Адаптація до школи в цих школярів відбувається зі значними ускладненнями, оскільки мовлення і мислення мають провідний вплив на формування особистості, відіграють вирішальну роль у регуляції поведінки та діяльності дітей на етапі адаптації [4].

Дослідники наголошують, що приналежність дитини до категорії «дитина з особливими освітніми потребами» повинна впливати принаймні на три сфери:

1. необхідність специфічних методів обстеження, навчання, комунікації та реабілітації;
2. наявність підвищених вимог до безбар'єрної структури та адаптації

середовища, необхідність спеціальних пристосувань - допоміжні пристрої для ходьби, інвалідні візки, слухові апарати, аж до складної комп'ютерної та медичної техніки тощо;

3. наявність додаткової захищеності цих дітей у соціальному плані.

Д. Єльконін наголошував на тому, що для повноцінного розуміння проблеми психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку необхідним є ретельний аналіз трьох ліній розвитку дитини: довільності поведінки, оволодіння еталонами та засобами пізнавальної діяльності; переходом від егоцентризму до децентризму [3].

Обмеження здоров'я даної категорії дітей безпосередньо пов'язане з порушеннями їх фізичного та розумового розвитку, труднощами у догляді за собою, спілкуванням, навчанням, набуттям професійних навичок. Окрім окреслених проблем, численні дослідження соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку доводять, що люди, які мають певний дефект розвитку, нерідко комплексують, що додатково ускладнює процес адаптації. Ці почуття підвищують припустимий рівень тривожності у школяра з особливими освітніми потребами, роблять дитину соціально боязкою [5].

Труднощі навчання, які викликані фізичними або мовленнєвими порушеннями є частою причиною дезадаптації, різкого зниження мотивації навчання, негативно позначається на поведінці. В літературі описано багато проявів неадекватної поведінки дітей, які мають проблеми з адаптацією в молодшому шкільному віці: недовірливість, слабкість інтуїції в міжособистісних стосунках, впертість, егоцентризм, відсутність почуття страху в ситуаціях підвищеного ризику, ігнорування норм культури поведінки, гіперчутливість до загрози. Неприйнятність у групі однолітків діє нищівно на дитину. Проте за умови компенсації негативних переживань позитивними, позитивного спілкування з іншими, значущими для дитини, людьми ймовірність дезадаптації знижується [6].

У дітей з порушеннями психофізичного розвитку можуть проявлятися афективні розлади первинного або вторинного порядку. Вони проявляються в

агресивності, імпульсивності, в почутті тривоги, гніві, невпевненості у собі.

Існують такі типи афективних реакцій:

1) афективні негативні реакції, які виникають у малосприйнятному середовищі в школі (конфліктні однокласники, авторитарний учитель);

2) афективна незрілість дитини, що проявляється у нездатності встановити взаємини з однокласниками, в бажанні знову повернутися до дитячого садка;

3) пасивні реакції протесту. Вони виявляються у млявих дітей, яким потрібні примусові заходи та постійні стимули;

4) невідповідність дрібних рухів руки дитини його віку, що зумовлює не сформованість просторових орієнтувань, які повинні бути визначеними до шести років [6].

Кожна група дітей з особливими освітніми потребами має свої особливості соціалізації та адаптації до шкільного навчання, викликані їх особливостями розвитку.

У дітей з порушеннями слуху формуються проблеми у сфері словесно-логічного мислення. Відсутність слухового сприйняття та неможливість зрозуміти почуте викликає підозрливість, а це у свою чергу призводить до нестійкої поведінки.

У дітей з порушеннями психофізичного розвитку спостерігається недорозвиток вищих форм пам'яті, мислення, характеру. Недорозвиток особистості проявляється у підвищеній самооцінці примітивних реакціях, негативізмі, відсутності вольової поведінки та невротичних реакціях.

Діти із порушеннями інтелектуального розвитку через відсутність критичного мислення проявляють пасивність, інертність, підкорення сторонньому впливу. У них важко формуються поняття про мораль, та часто присутнє некритичному ставлення до власної поведінки та оцінки своїх сил. (Т.Власова, Г.Дульнєв, О.Дячков, І.Єременко, М.Певзнер, С.Рубінштейн) [3].

Велику за чисельністю групу дітей з особливими освітніми потребами складають діти з порушеннями мовлення. Під час навчання такі діти швидко

виснажуються та втомлюються. Під час навчання вони можуть проявляти дратівливість, збудливість та емоційну нестійкість, часто виникають невротичні реакції на зауваження або низьку оцінку. У них спостерігається нестійкість уваги і пам'яті, низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність;

В.Мухіна акцентує увагу на «факторі місця», тобто школи, в якій проходить процес адаптації дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Цей фактор посилює або навпаки нивілює проблеми пізнавальної діяльності дітей і позначається на шкільній успішності та міжособистісному спілкуванні дітей з однолітками. Якщо школа та вчителі не докладають відповідних зусиль, то поступово учні з порушеннями психофізичного розвитку починають уникати спілкування, втрачають бажання навчатись, відбувається певний невротичний розвиток особистості [7].

Таким чином, допомога у шкільній адаптації дітей з особливими освітніми потребами має бути комплексною і здійснюватися групою спеціалістів: невропатологом, логопедом, психологом, педагогом, дефектологом тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Bayhan-San, P., & Artan, I. (2004). Child development and education. Istanbul: Morpa Publishing., с.237
2. Коробко С.Л. Робота психолога з молодшими школярами : метод. посіб./С.Л. Коробко - К. : Літера ЛТД, 2006. - 416 с.
3. Бубен С.С. Интеграция: проблемы и перспективы. // Дефектология. - 1996. - №5.-С. 5-9.
4. Василенко О. М. Шляхи попередження дезадаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі / О. М. Василенко // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського / гол. ред. А. М. Богуш. – О. : ПДПУ імені К. Д.Ушинського, 2007. – № 9 – 10. – С. 163 – 167.

5. Ahatovna, Rezida & Yarmakeev, Iskander & Fahrutdinov, Rifat. (2016). SOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN WITH DISABILITIES. TURKISH ONLINE JOURNAL OF DESIGN, ART AND COMMUNICATION. 6. 1044-1050. 10.7456/1060JSE/071

[https://www.researchgate.net/publication/308180894_SOCIAL_ADAPTATION_OF_CHILDREN_WITH_DISABILITIES.](https://www.researchgate.net/publication/308180894_SOCIAL_ADAPTATION_OF_CHILDREN_WITH_DISABILITIES))

6. Василенко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх закладах: вітчизняний та зарубіжний досвід / О. М. Василенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи / гол. ред. Н. С. Побірченко. – Умань : УДПУ імені Павла Тичини, 2007. – Вип. 23. – С. 46 – 51.

7. Ладивір С.О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини / С.О. Ладивір // Актуальні проблеми психології. - 2010. - Т. 4. - Вип. 6. - С. 84 - 97.

УДК 378.013

**ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ,
«ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, ЕРГОТЕРАПІЯ»**

Попович Дарія Володимирівна

д.м.н., професор

Назарук Віктор Львович

к.п.н., доцент

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України
м. Тернопіль, Україна

Анотація. Сучасні дослідження свідчать про те, що стан індивідуального здоров'я студентської молоді є досить низьким, а їх загальна та спеціально організована рухова активність недостатньою. Причини цього явища є найрізноманітніші, а саме: постійне збільшення навчального навантаження у вищих навчальних закладах, дорога вартість сучасних оздоровчих та фітнес послуг, недостатня кількість різних форм оздоровчо-рухової активності для студентської молоді та ін. Слід також зазначити, що традиційні форми занять спеціально організованої рухової активності не сприяє зацікавленості студентів до процесу фізкультурно-оздоровчої діяльності, що передбачає здобуття відповідного комплексу знань, вмінь та навичок.

Ключові слова: фізичне виховання, рухова активність, фізкультурно-оздоровча діяльність, майбутні фізичні терапевти, види масового спорту.

Вступ. Необхідність оздоровчої спрямованості фізичного виховання в умовах навчання у вищому медичному навчальному закладі викликана ситуацією, що склалася зі станом здоров'я населення України. За рекомендаціями ВООЗ, для підтримки оптимальної життєдіяльності студентів є необхідність в щоденній фізичній активності помірної та високої інтенсивності мінімум 60 хвилин на добу [1, с. 134; 2, с. 401].

Однак, спостереження за руховою активністю студентів із 105 країн свідчать про те, що близько 80 % не досягають рекомендованого рівня. Не випадково сьогодні в документах ВООЗ заходи по підвищенню рухової активності населення Європи визнаються в якості одного із найбільш економічно ефективних підходів охорони здоров'я населення. При цьому в інформаційному бюлетені з фізичної активності для держав-членів Європейського союзу в Європейському регіоні ВООЗ (2018) визначено орієнтири популяризації фізичної активності серед молоді в галузі освіти. В умовах розбудови національної системи фізичного виховання важливого значення набуває врахування інтересів студентів щодо свідомого вибору фізкультурно-оздоровчої діяльності [3, 4, 5, 6].

Мета статті – визначити пріоритети студентів 3 курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» у виборі видів фізкультурно-оздоровчої діяльності та масового спорту.

Теоретична частина. В кінці жовтня 2020-2021 навчального року нами було проведено письмове опитування студентів спрямоване на визначення їх пріоритетів стосовно видів рухової активності які проводяться в Тернопільському національному медичному університеті. Запитання письмового опитування звучало наступним чином: «Якими видами фізкультурно-оздоровчої діяльності та масового спорту ви хотіли би займатися на практичних заняттях з дисципліни «Види оздоровчо-рухової активності»? У опитуванні взяли участь студенти 4 курсу медичного факультету, спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія», всього 46 студентів з них 24 хлопці та 22 дівчини. В ході нашого дослідження ми використовували такі методи: аналіз науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, інтерв'ювання, анкетування, методи математичної статистики.

Результати анкетування засвідчили, що у студентів хлопців найбільш популярними видами масового спорту є такі командні та спортивні ігри, як Волейбол (27,3%), Футбол (23,3%) та Баскетбол (9,6%). Значно меншою популярністю у хлопців користуються індивідуальні спортивні ігри Настільний

теніс (13,6%), Теніс (4,1%) та Бадмінтон (1,4%) Рис.1. Таку популярність командних спортивних ігор студенти хлопці пояснювали високою їх емоційністю, чудовим засобом фізичного розвитку та соціалізації особистості.

Серед індивідуальних видів масового спорту найбільшої популярності у майбутніх фізичних терапевтів хлопців користуються Важка атлетика (6,9%), Плавання (5,5%), Легка атлетика (2,7%) та Гімнастика (1,4%) Рис.1. Вибір саме цих індивідуальних видів масового спорту студенти пояснювали тим, що вони мають значний вплив на їх фізичний розвиток, фізичну підготовку та гармонійний розвиток будови тіла.

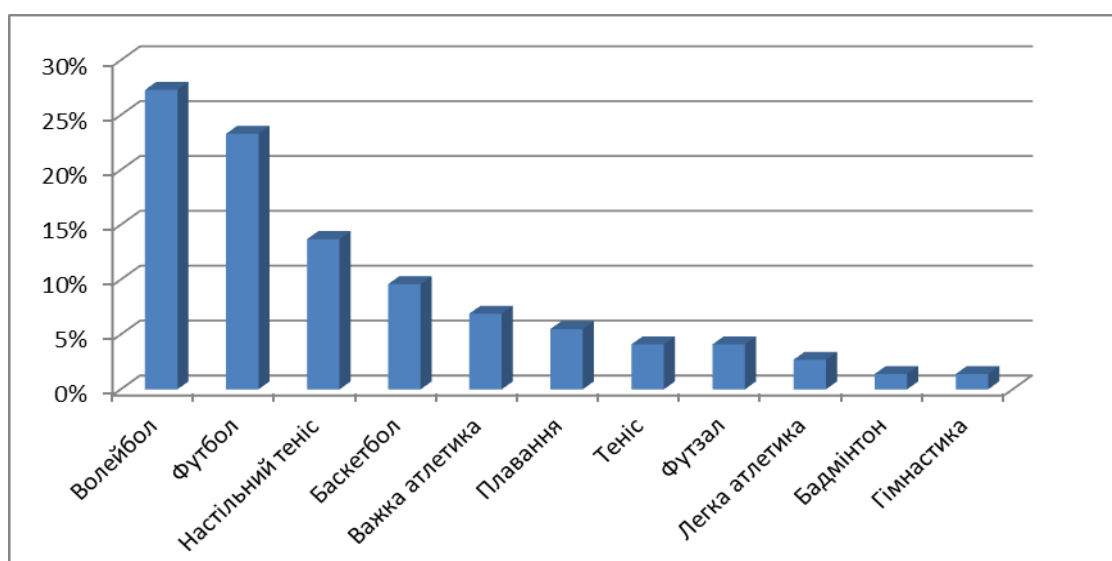

Рис. 1 Пріоритети у виборі рухової активності майбутніх фізичних терапевтів (хлопці)

За результатами опитування майбутніх фізичних терапевтів дівчат ми отримали дещо інші результати: найбільш популярними видами масового спорту є такі командні та індивідуальні спортивні ігри як Волейбол (27,3%), Теніс (12,3%), Баскетбол (10,8), Футбол (6,2%), Бадмінтон (4,6%). Що стосується вибору студентками індивідуальних видів, ми отримали наступні результати Гімнастика (12,3%), Плавання (10,8%), Черлідінг (6,2%), Фітнес (3,1%), Балет (3,1%), Легка атлетика (1,5%), Шашки (1,5%) Рис.2.

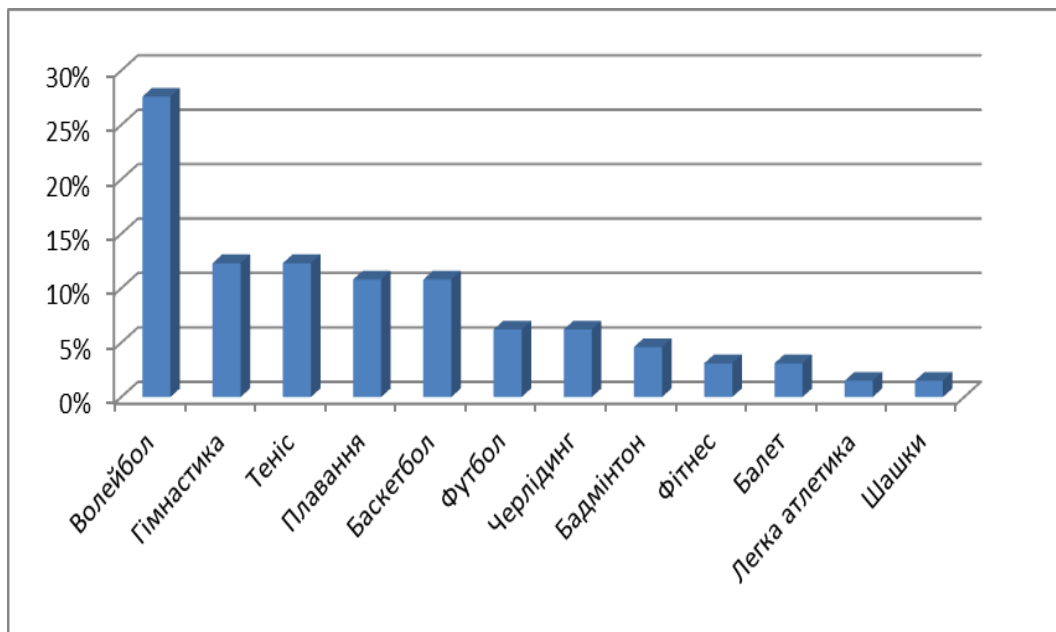

Рис. 2 Пріоритети у виборі рухової активності майбутніх терапевтів (дівчата)

Наведені результати свідчать, що такі види масового спорту як Волейбол, Баскетбол, Футбол, Бадмінтон, Теніс та Настільний теніс є в пріоритеті як у хлопців так і у дівчат. Тому їх елементи та різноманітні ігри за спрощеними правилами слід активно використовувати на заняттях з Фізичного виховання. Такі індивідуальні види масового спорту та їх елементи як Легка атлетика, Гімнастика та Плавання, також слід активно використовувати на заняттях з Фізичного виховання, адже вони користуються популярністю як у хлопців так і у дівчат.

Слід зазначити, що у відповідях студентів були види масового спорту, які обрали лише хлопці – це Важка атлетика (6,9%), та лише дівчата – це Черлідінг (6,2%), Фітнес (3,1%) та Балет (3,1%).

Для покращення процесу фізичного виховання вважаємо за необхідне (коли є така можливість згідно розкладу занять) ділити дві академічні групи на хлопців і дівчат та проводити заняття з дисципліни «Фізичне виховання» з урахуванням гендерних інтересів студентів. Враховуючи сучасні виклики, які стоять перед нашою державою (незадовільний стан здоров'я студентської молоді, поширення захворюваності на Covid-19, продовження війни) вважаємо за необхідне на заняттях з фізичного виховання більше часу приділяти таким

аспектам: більшу частину занять проводити на свіжому повітрі (стадіони, парки, сквери, лісосмути); виконання фізичних вправ з правильним диханням та вивчення на заняттях з «Фізичного виховання» різноманітних оздоровчих дихальних методик; збільшення рухової активності аеробного характеру (оздоровча ходьба, скандинавська ходьба, кросовий біг, оздоровче плавання, спортивні та рухливі ігри); збільшити частку професійно-прикладної фізичної підготовки студентів (загально-розвиваючі вправи з предметами і без, пілатес, стрейчинг, йога, гімнастика) та ін.; збільшити частку військово-прикладної фізичної підготовки (кросовий біг, подолання смуги перешкод, лазіння, метання, транспортування потерпілого та ін.)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для покращення процесу фізичного виховання студентів, вважаємо за необхідне враховувати інтереси студентів щодо вибору спеціально організованої рухової активності. Беручи до уваги сучасні вимоги до підготовки фахівця з фізичної терапії та відповіді студентів, вважаємо за необхідне введення в програму підготовки студентів 3 курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» дисципліни «Оздоровчо-реабілітаційне плавання». Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні домінуючих мотивів до занять спеціально організованої рухової активності та причини, які заважають це зробити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1). Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 248 с.
- 2). Мосейчук Ю. Ю. // Формування мотиваційних потреб студентської молоді до фізкультурної діяльності / Ю. Ю. Мосейчук // Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: Фізична культура і спорт / [за ред. Г. М. Арзютова]. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 400-403.
- 3). Апанасенко Г. Л., Попова Л. А., Магльований А. В. Санологія (медичні аспекти валеології): підручник для лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної освіти. Львів, ПП «Кварт», 2011. 303 с.

4). Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. / Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, О. Д. Кривчикова та ін.; [за ред. Т. Ю. Круцевич]. – [2-ге вид., перерол. та доп.]. – К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. – Т.2. Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.

5). Ткачук О. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2019. 274 с.

6). Хомич А. В. Методика програмування індивідуальних фізкультурно-оздоровчих занять студентів у позааудиторній роботі вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я). Луцьк, 2016. 205 с.

УДК 376

ОСОБЛИВОСТІ РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГРИ

Проскурняк Олена Ігорівна

доктор психологічних наук
професор кафедри корекційної
освіти та спеціальної психології.

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

Матюшина Олена Андріївна

здобувача освіти групи 611-СО групи
КЗ«Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» ХОР

Анотація: У статті розглянуто особливості рольової поведінки старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах гри. Проаналізовано проблему рольової поведінки дошкільників з порушенням інтелекту. Робота розкриває основні погляди вчених на проблему рольової поведінки та допомоги в адаптації дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах гри.

Ключові слова: рольова поведінка, порушення інтелектуального розвитку, діти з особливими потребами.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для формування рольової поведінки та засвоєння соціально-рольових навичок дитини. Цей вік, коли активно розвивається ігрова діяльність дитини та розвиток її мовлення, є періодом входження у світ соціальних стосунків, набуття дитиною першого соціального досвіду.

Роботи вчених у галузі спеціальної освіти висвітлюють питання соціального дорослішання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку (Л. Божович, Л.Виготський, А. Запорожець, О.Леонтьєв, Л.Славіна, Д.Ельконін та ін.) Відповідно до них, найбільш інтенсивно соціальне дорослішання дитини

відбувається у рольовій грі та засобами рольової гри.

Дослідження Н.Базими, В.Бондаря, Л.Вавіної, І.Мартиненко, Г.Мерсіянової, В.Синьова, М.Шеремет Л.Бяряєва, О.Гаврілушкіної, Т.Ісаєвої вказують на те, що дітям дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку є притаманним недорозвиток усіх видів діяльності, що пояснюється несформованністю знаково-символічної основи діяльності, що в такому разі робить неможливим провідну роль гри у розвитку дитини. [1, с. 122]

Численні дослідження особливостей розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту дають усвідомлення про розвиток дитини, однак, на наш погляд, проблема рольової поведінки дошкільників з порушеннями інтелекту вивчена ще недостатньо. Значимість проблеми, її недостатня розробленість, а також потреба розширення практичного досвіду формування рольової поведінки у дошкільників з порушеннями інтелекту й зумовила вибір теми дослідження й є обґрунтуванням її актуальності.

Недостатність рольової поведінки при інтелектуальних порушеннях розвивається не тільки внаслідок первинного органічного ураження центральної нервової системи, а й вторинних порушень: затримки виникнення і розвитку образу Я, соціально особистісного недорозвинення, зниження комунікативної компетентності.[1, с. 125] Протягом дошкільного віку в іграх дітей з порушеннями інтелектуального розвитку домінуючим залишається предметний зміст, який пригнічує соціальний. Найбільш типовою моделлю передачі соціального змісту у таких дітей є гра з партнером, яка не має власної ігрової програми (з лялькою, молодшою за віком дитиною) та побудована за вертикальною схемою. У дітей з інтелектуальною недостатністю до кінця дошкільного віку фактично не виникає справжнього інтересу до рольової гри з іншими дітьми. Інтерес залишається у них на рівні позитивного емоційного ставлення до дій з іграшками.[3, с. 118]

Діти з порушеннями інтелекту відчують серйозні труднощі в побудові рольової поведінки, в процесі розгортання та моделювання соціального змісту, при відносному збереженні моменту прийняття ролі (згоди і готовності

виконувати ту чи іншу роль). Для рольової поведінки даної категорії дітей характерні уривчастість (дискретність, мерехтіння), короткочасність, слабка заглибленість в роль, нелогічність, втрата ролі. Ці проблеми в значній мірі пов'язані із недорозвиненням позиції «Я», недорозвиненням регулюючої функції мовлення. У дітей виявляється істотний дефіцит уявлень про соціальну дійсність, що є свідченням низького рівня соціального сприйняття, тобто здатності виокремлювати, усвідомлювати, а потім відтворювати ці відносини в грі.

У процесі налагодження партнерських відносин в грі у дітей з інтелектуальною недостатністю виникають величезні труднощі у використанні комунікативних засобів (мовленнєвих, не мовленнєвих, інтонаційних).

Недостатність ігрового партнерства як виду комунікативної поведінки пов'язана з особливостями виникнення і розвитку кризових новоутворень, в результаті чого у дитини:

- не виникає усвідомлення себе як суб'єкта діяльності (виникнення власного Я);
- не відбувається виділення однолітка як об'єкта взаємодії, відбувається слабка ідентифікацією себе з однолітком;
- визначається несформованість структури комунікативної взаємодії;
- наявне слабе володіння комунікативними і комунікативно-мовленнєвими вміннями.

При інтелектуальній недостатності спостерігається різке зниження не тільки здібності до створення смислових ігрових програм, а й читання ігрової програми партнера, а також взаємного співвіднесення програми, вироблення спільної лінії ігрової поведінки і зміни власної поведінки відповідно до цієї загальної лінії.

Однією з причин слабкої здатності до побудови рольової поведінки є зниження довільності на двох рівнях: по-перше, на рівні утримання себе в прийнятій ролі, по-друге, в управлінні своєю поведінкою відповідно до загальної ігрової програми та ігровим правилам. [4, с. 256]

Вивчення особливостей рольової поведінки дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку доводить необхідність переглянути підхід до навчання рольовій грі в спеціальних дошкільних установах, зв'язати формування рольової поведінки з розвитком соціальної спрямованості дошкільника - формуванням уявлень про себе і оточуючих, оволодінням уявленнями, придатними для гри, створенням комунікативної горизонталі (взаємодії «одноліток - одноліток»), навчанням соціальним рівням заміщення. [2, с. 20]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонова Т.В. О специфике общения дошкольников в ролевой игре // Игра и ее роль в психическом развитии ребенка дошкольного возраста. М.: Изд-во НИИ общей педагогики АПН СССР, 1978 г. 155 с. С. 122-126.

2. Борисова Н.А. Коррекционно-педагогическая работа по развитию способности к замещению у детей с интеллектуальной недостаточностью: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 2004 - 20 с.

3. Колупаєва А. А., Савчук А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : науково-методичний посібник. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с. 118.

4. Мамічева О. В. Діагностика та корекція порушень психофізичного розвитку дітей : навчально-методичний посібник зі спеціальної психології. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 256 с.

**ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАДАХ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Проніна Оксана Володимирівна

к.держ.управ., доцент кафедри
державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету

Ковальчук Тамара Леонтіївна

Учитель зарубіжної літератури,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
«Учитель-методист» Тарасівського ЗПЗСО
Виноградівської с/ради Олешківського району Херсонської області

Анотація: В статі розглядаються проблеми територіальних громад в галузі освіти в умовах децентралізації, важливість освіти для майбутнього держави, вплив реформи місцевого самоврядування на освітній процес, про неузгодженість управлінських повноважень між районними радами і районними адміністраціями.

Ключеві слова: децентралізація, самоврядування, територіальна громада, місцеве самоврядування, департамент освіти.

Згідно зі статтею 53 Конституції України держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. [1] Освіта для місцевого самоврядування є одним з основних завдань. Це вважається не тільки тому, що потребує найбільше коштів, дає місце праці значній кількості мешканців, чи стосується усіх громадян. Освіта – інвестиції у майбутнє. Кожна людина хоче, щоб його дитина не змарнувала свої таланти, самореалізувалася, була успішною і

щасливою у подальшому житті. Власне у цьому полягає розпочата реформа освіти, яка ставить дитину у центрі уваги, дбає про її розвиток, змушує думати про те, як мотивувати (зацікавити) її до якісного навчання, до натхненної праці, як закласти міцні підвалини для подальшого розвитку особистості. [2]

В Україні розпочалася реформа у сфері середньої освіти. Вона докорінно змінює її філософію, зосереджуючи увагу на дитиноцентризмі, особистісно-орієнтованому навчанні, впровадженні інноваційних методів, партнерстві між усіма суб'єктами освітньої політики, безпеці та відсутності дискримінації в навчальному закладі. Такі глобальні завдання мусять знайти своє відображення і на локальному рівні: в управлінні освітньою мережею об'єднаної територіальної громади, у впровадженні інноваційних методів навчання в кожную, навіть найбільш віддалену школу, у зміні стосунків між учителями, батьками та учнями.[4]

На жаль, у сфері освіти у сільській місцевості є низка проблем. Якість освіти є нижчою, ніж у містах. Наявні малокомплектні школи, неефективна мережа, низький рівень матеріально-технічного забезпечення сільських шкіл, часом відсутні кваліфіковані вчителі. Утворення об'єднаних територіальних громад є шансом для серйозної модернізації шкіл. Очевидно, що обрана людьми влада буде більш чутливою до проблем громади і тому сільська школа буде в центрі її уваги. Впровадження прямих бюджетних стосунків з громадами, зростання дохідної частини місцевих бюджетів дає можливість об'єднаним громадам модернізувати та зміцнити матеріально-технічну базу шкіл.

Децентралізація освіти – це передача повноважень і відповідальності за управління освітою та фінансування освіти демократично обраним органам місцевого самоврядування і школам. Але важливі повноваження щодо визначення освітньої стратегії країни та загального напрямку освітньої реформи залишаються на рівні національного уряду, зокрема Міністерства освіти і науки. Децентралізація передбачає створення системи управління, яка замість вертикального підпорядкування ґрунтується на співпраці незалежних установ різних рівнів, що керуються положеннями законодавства.

В Україні це означає, що об'єднані громади, райони та області матимуть автономні, демократично обрані органи місцевого самоврядування, чії ради та виконавчі органи діятимуть відповідно до очікувань місцевих мешканців, які їх обрали. Автономія місцевих органів влади має бути закріплена та гарантована законодавством, а також повинна ретельно відстоюватися усіма зацікавленими сторонами, в тому числі асоціаціями органів місцевого самоврядування. Водночас, органи місцевого самоврядування мають функціонувати у відповідності до чинного законодавства, яке чітко визначає їхні сфери компетенції, фінансові повноваження та відповідальність, а також доходи. Звичайно, це означає, що освітнє законодавство повинно бути адаптовано до такої нової системи врядування. Освітня вертикаль повинна бути чітко визначена належним законодавством.

Міністерство освіти і науки України здійснює управління децентралізованою системою освіти через розроблення законодавства, прийняття освітніх норм і стандартів, а також через спеціальні, цілеспрямовані програми розвитку (наприклад, реформування навчальної програми або запровадження системи зовнішнього оцінювання). Міністерство також відповідає за формулу визначення розміру освітньої субвенції від державного бюджету місцевим бюджетам, а також за різноманітні фінансові програми, зокрема щодо інвестицій або, наприклад, забезпечення шкільними автобусами. Такі управлінські повноваження міністерства є значними на початку процесу децентралізації, але з часом стають слабшими через внесення змін до законодавства.

Сьогодні обласні департаменти освіти є ключовим елементом освітньої вертикалі, оскільки одержують запити і завдання від Міністерства та передають їх органам управління освіти на місцях. Вони також здійснюють нагляд і керівництво діяльністю органів управління освітою в порядку ієрархії підпорядкування. В умовах децентралізації ця вертикаль зникне. Замість цього обласні департаменти освіти стануть підрозділами обласних виконкомів, які призначатимуться обласними радами та відповідатимуть за впровадження освітньої

політики у відповідності до законодавства та у межах встановленої компетенції на рівні області.

Зниження якості освіти в сільських школах, як порушення принципу рівності для громадян України незалежно від місця їхнього проживання, стало результатом взаємно посилюваних негативних чинників (вимушеної внутрішньої міграції сільського населення, застарілої інфраструктури, кадрового дефіциту, неефективної структури самоврядування та надмірної бюджетної централізації). Упродовж більш ніж 25 років у сільських регіонах України накопичувалося безліч соціально-економічних проблем (у тому числі у сфері середньої освіти), які неможливо вирішити в короткі строки. Тому реформи Уряду щодо децентралізації повинні мати довгостроковий і послідовний характер.

З часом об'єднані громади створять свій власний орган управління освітою з введенням відповідних посад для ефективного менеджменту, забезпечивши чіткий розподіл функцій між органом управління освітою об'єднаної громади та районним відділом освіти. У випадку коли об'єднана громада не створить власного органу управління освітою, а делегує відповідні повноваження спільному органу управління освітою, в цій ролі може виступити районний відділ освіти.

Неузгодженість управлінських повноважень між районними радами і районними адміністраціями породжувала різні протиріччя. Ще більше проблем виникало при спробі вирішення довгострокових завдань, у тому числі розробці та затвердженні плану оптимізації шкільної мережі району. Зіткнувшись з необхідністю впорядкування мережі шкіл, відділи освіти районних державних адміністрацій часто наштовхувалися на протидію з боку депутатів районних рад. Тому якість освіти у малокомплектних школах погіршувалась, а оптимізація мереж навчальних закладів відкладалася на невизначений строк. Як наслідок, стрімко зростало навантаження на місцеві бюджети, що призводило до зменшення ефективності використання коштів. Створення об'єднаних громад надає жителям сіл широкі можливості для формування своєї унікальної

та ефективної системи управління освітньою сферою, яка, в кінцевому рахунку, допоможе підвищити якість освітніх послуг і заощадити кошти громади. З першого дня створення об'єднаної громади органи влади стикаються з низкою питань щодо управління освітньою сферою. Завдання ускладнюється тим, що на всі питання необхідно оперативно знаходити відповіді в умовах безперервного навчально-виховного процесу, розробити згідно з чинним законодавством місцеві нормативно-правові акти, узгодити комунікацію та кадрові призначення.

Висновки: Можна зробити висновки, що із неполітичних ризиків найбільш серйозним є ризик низької спроможності громад. В новостворених ОТГ часто не вистачає професіоналів з освітою та досвідом роботи, які можуть ефективно використовувати нові повноваження та грамотно керувати отриманими фінансо-вими ресурсами. Центральний уряд та неурядові організації всіляко допомагають у підвищенні спроможності громад, але швидко така проблема не вирішується, тому ризик залишається. Крім того, існує також ризик незакінченого об'єднання громад. Там, де ОТГ не створено, імплементація освітньої реформи може загальмуватись через брак повноважень та ресурсів у місцевої громади. Районні управління освіти не мають тих стимулів створювати опорні школи та впроваджувати зміни в змісті освіти, які мають ОТГ, тож місця без ОТГ можуть “відстати” у впровадженні нових освітніх стандартів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: зі змінами відповідно до закону України від 8 грудня 2004 р. № 2222. – Парламентське видавництво, 2005. – 98 с.
2. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kharkivosvita.net.ua/files/Rozv_osviti.pdf – Назва з екрана.
3. Про освіту: Закон України від 19 грудня 2006 р. № 489-V [Елек-

тронний ресурс]. - Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>. –Назва з екрана.

4. Стратегія розвитку освіти в громаді: практичний poradник. / Войцех Мархлевські, Олег Процак. — К., 2018. — 56 с.

УДК 378.147

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Самойлова Ірина Володимирівна

канд.пед.наук, доцент

Голосняк Марія

студент

Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»

Харківська обласна рада

м. Харків, Україна

Анотація: представлено погляди до проблеми організації корекційної роботи вчителя-логопеда з розвитку фонематичних процесів у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Окреслено зміст методики та наведено приклади завдань. Закцентовано увагу на вагомості ознайомлення дітей із диференційними ознаками схожих за акустико-артикуляційними ознаками фонем, розвитку фонематичного аналізу в зовнішньому та внутрішньому планах, відпрацюванні звуко-буквеного аналізу і синтезу, мовленнєвого аналізу і синтезу та закріпленні отриманих навичок під час виконання різноманітних за складністю завдань.

Ключові слова: фонематичне сприймання, фонематичні уявлення, звуковий аналіз, діти з тяжкими порушеннями мовлення.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні питання впровадження інформаційних комп'ютерних технологій у корекційну освіту набувають все більшої актуальності. Одним з ключових завдань логопеда є підвищення ефективності процесу корекції мовленнєвих порушень, що неможливо без їх правильної діагностики. Використання сучасних методів та засобів у різноманітне й забезпечує дієвість логопедичної роботи. Дослідження Л. Копачівської, Н. Голуб, Л. Лопатіної присвячені проблемі вивчення і

корекції загального недорозвитку мовлення у дошкільників, показують, що подолання системного мовленнєвого недорозвитку, як правило, має тривалу та складну динаміку.

Діагностика стану сформованості фонематичних процесів у дітей є необхідною умовою успішної логопедичної роботи. Термінологія логопедичної роботи включає терміни, що пов'язані з її етапами, процесами та іншими аспектами. Термін «логопедична робота» неодноразово висвітлювався працях вітчизняних та зарубіжних вчених.

У «Понятійно-термінологічному словнику логопеда» термін має таке значення: «Фонематичні процеси – зміни звуків у мовленнєвому потоці, які зумовлені дією фонетичних законів мови» [4].

Н. Гаврилова подає таке трактування термінів, що стосуються фонематичних процесів: «Фонематичний аналіз – це психічний процес, що забезпечує почергове виділення зі складу слова фонем», «Фонематичний синтез – це психічний процес, що забезпечує послідовне об'єднання фонем у слово», «Фонематичні уявлення – це здатність сприймати кожний мовленнєвий звук у різних варіантах його звучання, що дає змогу правильно використовувати фонемі для розрізнення слів» [2, с. 146].

Експериментальне дослідження здійснювалось у протягом 2020-2021 р.р. на базі ЗДО №158 у м. Харків. В експерименті брало участь 10 дітей. Експеримент проводився у вільний від занять час, індивідуально з кожною дитиною. При відборі дітей враховувались рівень психофізіологічного розвитку; структура мовленнєвого дефекту; вік дітей.

Діагностика фонематичних процесів – один з ключових етапів обстеження мовлення дошкільників з загальним недорозвитком мовлення. Фонематичні процеси включають у себе – фонематичний аналіз, фонематичний синтез, фонематичні уявлення. На цьому етапі важливо досягти максимальної валідності результатів.

Спираючись на результати аналізу психолого-педагогічної літератури нами були визначені критерії для обстеження фонематичних процесів у дітей із

ЗНМ III рівня. Вибір першого критерію – сформованість фонематичних процесів – обґрунтовується необхідністю чітко диференціювати на слух фонему рідної мови для оволодіння навичками звукового аналізу й синтезу, і як наслідок – можливості повноцінного засвоєння грамоти. Також, порушення сформованості фонематичних процесів може проявитися у наявності вербальних та літеральних парафазій, персеверацій.

Другий критерій – характеристика процесів уваги під час обстеження. Даний критерій був вибраний нами в результаті спостережень за поведінкою дітей під час використання ігрових завдань. Виявилось, що за допомогою зазначеного комплексу у дитини можна визначити не тільки сформованість фонематичних процесів, а й сформованість пізнавальних процесів, до яких належать: відчуття, сприймання, увага, пам'ять, мислення та уява.

Н. Гаврилова зазначає, що процес розвитку фонематичних процесів у дітей стимулює функція фонематичної уваги, яка сама ієрархічно і багатоаспектно розвивається паралельно з ними і поступово починає забезпечувати не лише активність засвоєння інформації про фонему, але й функцію контролю за їхньою вимовою.

При проведенні діагностики сформованості фонематичних процесів було розроблено модель порівняння їх обстеження за допомогою ігрових технологій та традиційної методики. До кожного з показників було дібрано відповідні завдання, які допомогли оцінити рівень сформованості фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня та особливості процесу проведення різних видів діагностики.

Проведена діагностика за допомогою ігрового комплексу і традиційних методик виявила, що фонематичні процеси у дітей, які обстежувались за допомогою стандартних (група «А») та ігрових (група «Б») завдань сформовані недостатньо, що відповідає структурі мовленнєвого дефекту при загальному недорозвитку мовлення. У дітей обох груп фонематичні процеси потребують корекції. Проте, при виконанні завдань діти легше і швидше впоралися із завданням, ніж діти які проходили обстеження на основі традиційних методик.

Тобто, усі показники II критерію у дітей групи «Б» знаходилися на більш високому рівні. Відсутність низького рівня стійкості та зосередженості уваги, свідчить про переваги застосування ігрових технологій у діагностиці фонематичних процесів. Обстеження дітей за допомогою гри, дозволило дітям виконати необхідні завдання за більш короткий час, більш зацікавлено та активно. Внаслідок того, що завдання були яскравішими та більш привабливими для дітей, діти потребували менше часу для переключення на інше завдання, менше відволікалися та краще зосереджувалися на завданнях.

Таким чином характеристики уваги при проведенні діагностики за допомогою гри у дошкільників із ЗНМ III рівня виявились вище, ніж у дітей при обстеженні за допомогою традиційної методики.

Отже, проведене дослідження показало переваги обстеження за допомогою ігрових завдань: високу мотивацію, активність дітей та менші затрати часу, при чому в ході дослідження було виявлені можливості паралельного визначення рівня пізнавальних процесів.

Недостатність розроблених методик використання ігрових технологій у логопедичній роботі визначає необхідність проведення подальших досліджень з цієї тематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.). Київ. 2005. 1728 с.
2. Гаврилова Н. С. Порухення фонематичного боку мовлення у дітей : [монографія]. Кам'янець-Подільський : «Друк-сервіс», 2011. 200 с.
3. Ільяна В. М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення : [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.03 – «корекційна педагогіка»]. Київ. 2010. 20 с.
4. Пузанова Б. П. Короткий дефектологічний словник. URL: <https://studfiles.net/preview/5551053> (дата звернення 12-.05.2017)

5. Селіверстов В. І. Понятійно-термінологічний словник логопеда.
URL:http://pedlib.ru/Books/3/0439/index.shtml?from_page=373

6. Шеремет М. К. Сучасні підходи до подолання порушень звуковимови.
Педагогіка та методика: спеціальні. Збірник наукових статей НПУ ім. М. П.
Драгоманова. Київ.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. №1. С. 127 – 132.

МНЕМОТЕХНІКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКА

Святченко Ірина Сергіївна

вихователька

Херсонська початкова школа № 7

Херсонської міської ради

м. Херсон, Україна

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми використання мнемотехніки як засобу розвитку дитини дошкільного віку, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної педагогіки.

Ключові слова: мнемотехніка, мнемоквадрати, мнемодоріжки, розвиток, дитина дошкільного віку.

Із потребою впровадження нової редакції Базового компонента дошкільної освіти 2021 року значно актуалізується необхідність розвитку мовлення дітей через наявність численних проблем, серед яких учені і практики зазначають бідний словниковий запас; невміння дошкільників узгоджувати слова в реченні; порушення звуковимови, уваги; нездатність сформулювати питання, побудувати коротку або розгорнуту відповідь; погану дикцію; труднощі в переказуванні тексту [3, с.77].

Мовлення тісно пов'язане із пам'яттю людини. Щоб пам'ять нас не підводила у найважливіші моменти життя, її постійно треба тренувати.

Словниковий запас у дітей 4-6 років досить великий, але вони ще не вміють користуватись ним і вживати слова у правильній формі. Коли дитина намагається нам щось розповісти, вона не може знайти слів, робить це незрозуміло і безладно, перескакує в розповіді з місця на місце, навіть може почати заїкатись. У цих випадках варто застосовувати такі методи і прийоми, що полегшують запам'ятовування і відтворення почутого [4; 5]. В арсеналі

вихователя закладу дошкільної освіти таких дидактичних засобів чимало: це й ейдетика [1, с.747], і наочне моделювання [2, с.709], і мнемотехніка.

Мнемотехніка – це система методів та прийомів, що полегшують процес запам'ятовування, збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення додаткових асоціацій.

Це процес засвоєння нової інформації за допомогою спеціальних методів і прийомів. Мнемотехніка допомагає кожній дитині комфортно та легко здобувати знання у будь-якому віці. Використовуючи природні механізми пам'яті мозку, ця методика дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації.

У дітей молодшого дошкільного віку дуже розвинена зорова пам'ять і образне мислення, на тому і ґрунтуються принципи дії мнемотехніки. Приклад даної техніки – це картинка на шафці в дитячому садку. Запам'ятовуючи її, дитина з легкістю візьме свій рушничок на вішалці або свої речі з шафи, над якими розташована та сама картинка.

Мнемотехніка має велику педагогічну цінність:

- активізує розумову діяльність;
- удосконалює ритміко-інтонаційну складову мовлення;
- розвиває мовлення, увагу, пам'ять, мислення;
- сприяє естетичному вихованню дошкільників;
- прищеплює інтерес до поетичного слова;
- формує навички сприйняття тексту;
- виховує бажання досконало опанувати рідну мову.

Ще К.Д.Ушинський писав: «Учіть дитину невідомим їй п'яти словам, і вона буде довго і марно мучитися, але зв'яжіть двадцять таких слів із картинками і дитина засвоїть їх на льоту».

Суттю мнемотехніки є те, що на кожне слово або маленьке словосполучення придумується картинка, текст замальовується схематично і, дивлячись на ці схеми-малюнки дитина легко запам'ятовує інформацію.

У мнемотехніці використовують мнемоквадрати, мнемодоріжки,

мнемотаблиці.

Мнемоквадрат – це окремий схематичний малюнок із певною інформацією, він вказує на слово та його символічне позначення. Так проводиться робота над словом і діти поступово розуміють, що означає «зашифрувати слово».

Мнемоквадрати – це яскраві поодинокі зображення, що можуть позначати якесь слово, словосполучення, характеристику предмета чи спосіб дії.

Мнемодоріжка – це таблиця з чотирьох і більше клітинок-малюнків, розташованих лінійно. В основі мнемодоріжки лежать асоціації, що полегшують засвоєння матеріалу.

Мнемотаблиця – це схема, в якій закладена певна інформація.

Графічне або частково графічне зображення персонажів казки, явищ природи, певних дій шляхом виділення головних смислових ланок сюжету, за якими можна запам'ятати і відтворити цілу розповідь або навіть вірш – це все і є змістом мнемо таблиці. Головне – потрібно передати умовно-наочну схему, зобразити так, щоб намальоване було зрозуміло дітям.

Спочатку таблиці складають вихователі, потім до цього процесу можна залучити і дитину, таким чином, мнемотехніка вплине не тільки на розвиток пам'яті, але і на фантазію, візуалізацію образів дитиною. Основні прийоми запам'ятовування мнемотехніки ґрунтуються на асоціаціях, логічному мисленні, спостережливості. У дітей залишаються в пам'яті окремі образи: сонечко жовтого кольору, небо блакитне, ялинка зелена, тому і доцільно для дітей дошкільного віку використовувати кольорові мнемотаблиці.

Мнемотаблиці можуть бути різними в залежності від їх спрямованості. Вони можуть бути простими і тематичними (мовні, математичні, пізнавальні). Кількість квадратів не перевищує дев'яти.

Особливо ефективно використовувати мнемотаблиці під час розучування віршів. На кожне слово або речення придумується картинка, весь вірш замальовується схематично. Дитина, використовуючи графічні зображення, відтворює по пам'яті вірш цілком. Вона повторює фрази і показує відповідні

картинки. Наочно-образно вірші запам'ятовуються набагато швидше, адже їх можна побачити. У реалізації методів і прийомів мнемотехніки необхідно враховувати вікові психічні та фізичні особливості дітей. Завдяки мнемотехніці, швидко розвивається активне мовлення дітей, вони стають більш самостійними. У дошкільників розвивається предметна діяльність, ділове співробітництво дитини і дорослого; удосконалюються світосприйняття, наочно-дієве мислення, початкові форми довільної поведінки, з'являються основи наочно-образного мислення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полєвікова О.Б., Жилкіна Є.О. Ейдетика як засіб розвитку операцій граматичного структурування у дошкільників // The 7th International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society” (March 4-6, 2020) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. – P. 747 - 754.

2. Полєвікова О.Б., Овсянікова К.В. Обґрунтування ефективності використання методу наочного моделювання в мовленнєвому розвитку дошкільника / The 6th International scientific and practical conference “Fundamental and applied research in the modern world” (January 20-22, 2021) VoScience Publisher, Boston, USA. 2021. P. 709-714.

3. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкільця // The 12th International conference “Science and society” (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. – P.77-87.

4. Швець Т.А. Педагогічні умови формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Швець Тетяна Анатоліївна ; Херсонський держ.. ун-т. Херсон, 2016. 20 с.

5. Швець Т.А. Формування професійної майстерності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: наук.-метод. посіб. Херсон: Айлант, 2016. 124 с.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗВО**

Сєваст'янова Олена Анатоліївна,

к.п. н., доцент

ДЗ «Луганський національний університет

імені Т. Г. Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Шама Ірина Петрівна,

к.п.н., старший викладач

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Анотація: У статті розкрито теоретичні аспекти та сутнісні характеристики професійного іміджу. Розглянуто особливості іміджу вчителя, майбутнього педагога, визначено його сутність у професійній характеристиці майбутніх викладачів закладів вищої освіти. Зроблено висновок, що проблема формування іміджу майбутнього викладача має велике значення для становлення професіоналізму педагога, це один зі шляхів гуманізації освіти та підвищення ефективності педагогічної діяльності.

Ключові слова: імідж, професійний імідж, педагог, майбутній викладач, етапи позитивного іміджу.

Постановка проблеми. У зв'язку з новими соціально-економічними умовами, переходом шкільної освіти на стандарти Нової української школи, відбувається переосмислення, посилення вимог до спеціалістів у галузі освіти. Особлива увага приділяється професіоналізму особистості вчителя, досягнення нею високого статусу, розвитку інформаційної та особистісної культури, інноваційного творчого мислення.

Сьогодні, коли освіта сприймається суспільством як одна з високих цінностей життя, зростає значимість професійної педагогічної діяльності, а

також іміджу самого педагога. Україні потрібні нові, універсальні, працездатні, креативні кадри. Такими спеціалістами є майбутні викладачі ЗВО, бо їхня роль не обмежується лише поясненням нового навчального матеріалу, вона полягає в тому, що вони є насамперед організаторами і керівниками пізнавальної діяльності студентів, створюють умови, за яких сучасна молодь може раціонально і продуктивно вчитися.

Актуальність дослідження підсилюється виявленими суперечностями між: потребою суспільства щодо упровадження нових підходів до розвитку іміджу особистості та недостатністю відповідних наукових розробок; визнанням важливості освіти протягом усього життя, професійного зростання, зокрема для педагогів, і потребою в оновленні та вдосконаленні змісту, форм, методів післядипломної педагогічної освіти.

Інноваційне творче мислення, на наш погляд, це орієнтованість педагога на саморозвиток і самоосвіту, об'єднання логічного і образного, інтеграція понятійного і наочного, знаходження нових, оригінальних рішень професійних завдань, формування інтелектуальної образності і чуттєвого моделювання.

Проблему розвитку іміджу особистості у своїх дослідженнях розглядали вітчизняні (К. Атаманська, О. Боровенко, Т. Вахрушева, О. Горовенко, Л.Кайдалова, А. Калюжний, А. Ковальчук, А. Коханенко, В. Маценко, Н. Олійник, Є. Перелигіна, О. Писарчук, О. Плахотнік, В. Шепель, Н. Щокіна) та зарубіжні (П. Берд, К. Боулдінг, Н. Вебстер, А. Додж, А. Дрейер, Л. Робертс) вчені.

Сутність професійного іміджу педагога досліджувалась в наукових працях Л. Волович, Н. Гузій, П. Гуревич, В. Зінченко, В. Ісаченко, А. Калюжного, О. Ковальнової, А. Кононенко, А. Коркішка, С. Маскалянова, І. Ніколаеску, І. Розмолодчикової та ін.

На жаль, на даний момент проблема професійного іміджу – явище недостатньо досліджене українськими науковцями.

У зарубіжних наукових джерелах поняття «імідж» співвідносять із такими поняттями, як «Я-концепція», «Я-образ», дослідженням яких займались

Р. Бернс, У. Джемс, А. Маслоу та інші. В основі даних понять знаходиться не що інше, як образ, уявлення. Зв'язок «Я концепції» та особистісного іміджу розглядали О. Боровський, Б. Зейгарник, Ч. Кулі, Л. Мар'яненко, М. Мольц та інші науковці. На їхню думку, розвиток «Я-концепції» є значним етапом внутрішньої психічної роботи щодо створення технології особистості, персональної привабливості, прийняття себе, налаштування на позитивне ставлення до себе і оточуючих [1, с.33-34].

Проблема формування іміджу також знайшла відображення в багатьох роботах сучасних науковців, зокрема М. Апраксіна, В. Беніна, О. Бекетова, Л. Волович, О. Газмана, Н. Гузій, В. Горчакова, П. Гуревич, Л. Жарикова, О. Калюжного, Ф. Кузіна, Кузьміної, Г. Почепцова, Г. Сагач, В. Сластьоніна, Л. Соколової, В. Шепеля, В. Черепанової, І. Щуркової та інших.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники говорять про значущість особистісного іміджу педагога. Вони вважають за необхідне розуміння педагогом того, що його позитивний образ грає важливу роль в педагогічному процесі. Майбутній педагог, вибудовує індивідуальну траєкторію особистісного зростання, виходить на лідерські позиції, забезпечуючи ефективність і якість своєї професійної діяльності.

Індивідуальний або особистісний імідж сучасного педагога закладів освіти одна із малодосліджених проблем, саме тому вирішення цього питання є актуальним.

Мета статті полягає в аналізі сучасного трактування змісту і ролі професійного іміджу майбутнього викладача в освітньому процесі закладів вищої освіти, а також визначити етапи та ефективні шляхи його формування.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування іміджу педагога, дослідження його структурних компонентів, оцінка якісної взаємозв'язку іміджу та педагогічної майстерності в сучасному освітньому процесі є однією зі значних і актуальних. Безумовно, це не означає, що раніше до даної проблеми ніхто не звертався. Аналіз робіт філософів Ф. Бекона, Г. Лебона, М. Монтеня і ін. Виражає зацікавлення до іміджевих механізмів громадських відносин,

формування специфічного соціального мислення, умінь міркувати і діяти в міжособистісному просторі, прогнозувати реакцію з боку інших людей і співвідносити свої дії з цими реакціями. Уже тоді простежується уважне ставлення не тільки до зовнішнього вигляду людини, але і його ціннісним орієнтаціям, яке враження він справляє тут і зараз і яку роль це враження грає в його професійному та суспільному житті.

У сучасному світі імідж знаходиться в ряду таких понять як «авторитет», «популярність», «престиж», «репутація», «рейтинг» і т.п. Слово «імідж» походить від латинського слова *imago* – образ, яке пов'язане з іншого лексемою – *imitari*, тобто імітувати. І саме поняття «імідж» вченими розглядається з різних сторін.

Так, у *практичній психології*, іміджеології та інших прикладних дисциплінах увагу зосереджено на проблемах соціальної перцепції, атракції, атрибуції, самомоніторингу, управління шляхом створення вражень від зовні привабливого образу об'єкта та ін., то соціологію імідж цікавить з дещо інших позицій; *для соціології*, насамперед соціології управління, важливо, як імідж організації, соціальної чи професійної групи, а також імідж їхніх програм, цілей, планів впливає на якість виконання організаціями, колективами, цільовими групами своїх функцій, наскільки імідж впливає на статус того чи того соціального об'єкта, які соціальні механізми можна задіяти, щоб створити адекватний (не обов'язково позитивний) імідж; *для педагогіки* у дослідженні іміджу важливим є такі аспекти: окреслення педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу; визначення критеріїв та рівнів дослідження даного феномену; а також виокремлення рекомендацій вчителям щодо формування та розвитку власного професійного іміджу.

У «Енциклопедії державного управління» (2011) поняття «імідж» визначається через переклад англ. *image* – образ, подоба, відображення – образ певного об'єкта (особи, інституції), який цілеспрямовано формується у масовій і/або індивідуальній свідомості із використанням відповідного інструментарію та справляє емоційно-психологічний вплив на сприйняття цільовою аудиторією

[4].

К. Атаманська [1] зазначає, що проникнення феномена іміджу в педагогічну науку має декілька пояснень. Насамперед, стверджує науковець, це викликано прагненням держави до формування позитивного іміджу влади, а відтак, для цього використовується освіта як потужний канал формування певних іміджевих установок. Увага до питання іміджу в педагогіці, на її думку, також пояснюється активною (в порівнянні з останніми десятиліттями) державною політикою в галузі освіти та необхідністю піднімати престиж педагогічних професій. Дослідників цього напряму цікавить імідж з точки зору ефективності комунікації: педагог – учень. З інших позицій, зауважує дослідниця, імідж виступає ідентифікатором вибору товарів і послуг в умовах конкуренції. Позитивний імідж є головним критерієм успішності особистості або ефективного розвитку організації.

Більшість сучасних фахівців у галузі педагогіки трактують слово «імідж» як образ. Отже, імідж у широкому розумінні – це комплекс своєрідних рис і характеристик різного походження, які є засобом формування в аудиторії певного уявлення про будь-який предмет, інститут або особу.

Серед значущих досліджень, присвячених вивченню проблеми формування іміджу педагога і установи освіти, в цілому, їх структурі, чинників розвитку, ми виділяємо праці доктора психологічних наук, Л.М. Мітіної, в яких вчений в іміджі педагога виділила зовнішній, процесуальний і внутрішні компоненти. До зовнішніх автор відносить міміку, жести, тембр і силу голосу, одяг, манери і навіть ходу; до процесуального компоненту відносить професійну діяльність, як складову іміджу, що включає в себе професіоналізм, пластичність і виразність у спілкуванні, володіння прийомами вербального і невербального прояву почуттів і ін. Внутрішній світ вчителя, уявлення про його духовному та інтелектуальному розвитку, інтересах, ціннісних орієнтаціях включені у внутрішній компонент [3, с.12].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що імідж педагога містить в собі структурні компоненти такі як індивідуальні особистісні якості, професійні

компетенції, педагогічні ерудиція, імпровізація і рефлексія, комунікативні особливості професійної діяльності, ціннісні орієнтації, духовний світ людини.

Імідж, на наш погляд, є і елементом конкурентоспроможності, просування педагога на ринку праці. М. Навроцька вважає, що імідж педагога – це експресивно забарвлений стереотип відчуття образу педагога в поданні колективу учнів, колег, соціального оточення, в масовій свідомості. А. Калюжний зазначає, що імідж педагога - це спеціально сконструйований образ для потенційних учнів і всіх суб'єктів цілісного педагогічного процесу, який повинен відповідати їх очікуванням і потребам [5, с.59].

Ми згодні з авторами, що у кожного педагога є імідж хороший або поганий - це залежить і від особистісних якостей людини, і від педагогічного досвіду, від віку і від прагнення до самовдосконалення, від його зовнішнього вигляду, звичок, манери говорити, менталітет і від світогляду. Подання про справжній педагога формує імідж теперішніх та майбутніх педагогів.

У праці О. Апостол «Теоретичні аспекти формування та розвитку позитивного іміджу сучасного педагога» визначено, що позитивний імідж складається насамперед з професіоналізму (мистецтва володіння знаннями з предмета, педагогічними технологіями, психологічною грамотністю) та адаптованість поряд із рішучістю є ключем до успіху у педагогічній діяльності; імідж – це поєднання науки та мистецтва, що надає креативні можливості для кожного. Правильно сформований позитивний імідж працює на педагога, полегшує його професійну діяльність, робить його особистість неповторною.

Так, згідно з А.Калюжним, «імідж педагога — це емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя в свідомості вихованців, колег, соціального оточення, в масовій свідомості. При формуванні іміджу вчителя реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписуються йому оточуючими» [5, 36].

«Педагогічний словник» (2011) формулює імідж педагога як «емоційно-забарвлений стереотип сприйняття образу педагога в свідомості учнів (вихованців), колег по роботі, що оточують його, в масовій свідомості. При

формуванні іміджу педагога реальні якості тісно взаємопов'язані з тими, які приписуються йому оточуючими» [7, с.115 -119].

На даний момент імідж педагога є важливим твердженням для прийняття великої кількості соціальних рішень. При цьому, основна частина взаємодій будується, на думку А. Стонога, не на сутнісному пізнанні іншого, а на основі іміджу, акцентуючи на публічному взаємодії, тому що володіння іміджевим механізмом важливо, перш за все, для людей відомих професій: дипломатів, журналістів, телеведучих, але головним чином педагогам, так як заняття (лекція, урок) є джерелом інформації, постачальником культурних кодів, а також соціалізацією особистості, як викладача, так і того, хто навчається [8, 145].

Виходячи з цього, метою розвитку іміджевої виразності педагога, як вважає О. Горовенко, є остаточний синтез свідомого і несвідомого, індивідуального та колективного, зовнішнього і внутрішнього, що забезпечує консолідацію особистості, перехід від персони (маски) до вищої самості, формуванню своєї особистості [2, с.32]. Проблема іміджу педагога є актуальною в умовах розвитку суб'єкт - суб'єктних відносин, коли особистість, її якості стають основою взаємовідносин, особливо на сучасному етапі, коли йде зниження статусу вчителя.

При конструюванні поняття «імідж установи освіти» ми звертаємося до робіт В. Тимошенко, в яких автор пропонує враховувати взаємопротилежні категорії. Серед них він виділяє: об'єктивне — суб'єктивне, природне — штучне, когнітивне — емоційне [9]. До категорії «об'єктивне — суб'єктивне» вчений відносить необхідність розуміння, що імідж — це не тільки певний зміст масового або індивідуального свідомості, а й набір атрибутів організації, його товарів, послуг, рекламної продукції тощо (наприклад, логотип, слоган, відмінні риси ділової етики). Практично в кожній установі освіти є атрибути, символіка, гімн, сайт, який несе в собі не тільки інформаційне навантаження, а й іміджеву. Для установи освіти, на наш погляд, в категорію «об'єктивне — суб'єктивне» можна включити і його рейтинг.

Таким чином, *поняття іміджу* у психолого-педагогічній літературі трактується як комплексна характеристика педагога, що інтегрує його особистісні та професійні якості. Характер іміджу значною мірою зумовлений внутрішньою сутністю педагога (високою професійною самооцінкою, потребою в самореалізації, гнучкістю в пошуку творчих альтернатив) та залежить від вибору засобів впливу на суб'єктів освітнього процесу. Водночас імідж кожного педагога корелює з іміджем установи освіти.

Наявність професійного іміджу є необхідною умовою, яка дозволяє педагогу показати себе учням як професіонала, в той же час не нівелюючи його людську індивідуальність, та може бути засобом поліпшення успішності навчального процесу та якості взаємин, що складаються в системі вчитель – учень та буде передбаченим, адекватним, результативним. Створення іміджу – тривалий і складний процес, успішність якого залежить від умов і технологій формування іміджу. Так, на думку вченого В.М. Шепеля, поняття іміджування – ряд навмисно збудованих моделей поведінки. Іміджування – це складна, копітка й необхідна робота, націлена на турботу про свій внутрішній зміст, постановку життєвих цілей, формування життєвих навичок і налаштувань. Ефективність іміджування залежить від уміння правильно побудувати, розрахувати свою роботу, від уміння побудувати здорову, розумну трудову модель. Уміння педагога правильно зрозуміти себе і розрахувати свої сили – важлива умова ефективності роботи над підвищенням іміджу [10, с.191].

Імідж педагога – образ, знакова характеристика його особистості, що включає і форму, і зміст, завдяки чому в суспільстві формується авторитет, престиж особистості педагога.

Розрізняють наступні типи іміджу: по-перше, самоімідж; по-друге, імідж, який сприймається; по-третє, бажаний імідж.

Самоімідж майбутнього викладача впливає з минулого досвіду і відображає наявний в людині стан самоповаги. Тобто, якщо людина хоче, щоб її поважали, вона передусім повинна навчитись поважати сама себе. Самоімідж необхідно формувати для підвищення ефективності управління своєю

поведінкою. Це означає вміння впливати на себе шляхом блокування деяких своїх «узвичаєних» дій, роблячи їх «узвичаєними», тобто бути більш привабливим [6].

Проаналізувавши наукову літературу, ми можемо стверджувати, що *імідж*, який сприймається, - це той образ, який бачать інші. Цей образ може не збігатися із самоіміджем. Для педагогічної професії цей тип іміджу найчастіше розуміється і сприймається через зміни, які відбуваються в структурі психіки педагога. Так, зовнішніми ознаками цих змін є: дидактична, повчальна манера мовлення; спрощений підхід до проблеми і шляхів їх розв'язання, які найчастіше ґрунтуються на авторитаризмі; прямолінійне, негнучке мислення; категоричність, владність, що призводить до втрат почуття гумору у розв'язанні професійних проблем; поява і закріплення під впливом матеріалу, що повторюється, розумових і мовленнєвих штампів; упевненість у власній непогрішимості; сухість і формалізм у стосунках, зрозуміло, що в повному діапазоні перераховані негативні тенденції виявляються не в кожного педагога. Однак імовірність виникнення професійних шаблонів достатньо висока. Для управління цим типом іміджу педагог має здійснювати рефлексію – звернення свідомості до себе. Бажаний імідж педагога – диктується ідеальним баченням його особистості в соціальному житті.

Визначальним для бажаного іміджу є наявність у педагога здатності народжувати неординарні та нестандартні ідеї, уникати традиційних схем у мисленні, швидко розв'язувати проблемні ситуації. Бажаний імідж педагога можна розглянути під кутом зору професійного становлення спеціаліста, ґрунтуючись на класифікації А.К. Маркової.

Етап адаптації до професії – стадія, коли відбувається початкове засвоєння норм, менталітетів, необхідних прийомів, технологій професії. Це період становлення молодого спеціаліста, вона триває 1-2 роки або розтягується на роки і проходить хворобливо.

Етап самоактуалізації в професії – відбувається аналіз педагогом своїх професійних можливостей, саморозвиток засобами професії, усвідомлення

своїх позитивних і негативних якостей, закріплення індивідуального стилю, максимальна самореалізація в професійній діяльності. Продовжується 3-5 років.

Етап вільного володіння професією – характеризується виявом майстерності, гармонізацією професійних якостей педагога. Відбувається засвоєння високих стандартів, відтворення на високому рівні методичних рекомендацій. Це період утвердження педагога, його тривалість від 10 до 20 років стажу.

Етап продуктивності – відповідає рівню супер професіоналізму. Складається із 3 етапів розвитку: етап вільного володіння професією у формі творчості (збагачення свого досвіду особистим творчим внеском, удосконалення, досягнення вершин); етап вільного володіння кількома професіями, можливість переходу, переключення з однієї професії на іншу;

етап творчого самопроекування себе як особистості, професіонала (формування нових психологічних і професійних якостей).

Висновок. Таким чином, пропонуємо наступне визначення поняття «іміджу» - це цілеспрямовано сформований інтегральний, цілісний, динамічний феномен, обумовлений відповідністю і взаємопроникненням внутрішніх і зовнішніх особистісних та індивідуальних якостей суб'єкта, покликаний забезпечити гармонійну взаємодію суб'єкта з природою, соціумом і самим собою. Тобто імідж – результат свідомої роботи. Професія педагога потребує створення позитивного іміджу його особистості. Основні характеристики процесу управління іміджем визначаються наступними факторами: можливості педагога; особливості інформаційних каналів; потреби освітніх завдань; задоволення учасників освітнього процесу.

Головною метою майбутнього викладача є зацікавленість студентів у вивченні його дисципліни, хороші результати, повне засвоєння матеріалу. Важливу роль у досягненні цієї мети відіграє саме професійний імідж, він виступає важливим аргументом при розв'язанні проблемних ситуацій. Надбання викладачем позитивного професійного іміджу сприяє встановленню контактів зі студентською аудиторією, утвердження викладача як

авторитетного джерела інформації, як особистості, яка своїм прикладом, знаннями та поведінкою може позитивно впливати на молоде покоління.

Проблема формування іміджу майбутнього викладача має велике значення для становлення професіоналізму педагога, це один зі шляхів гуманізації освіти та підвищення ефективності педагогічної діяльності. Для майбутнього педагога є необхідним формування професійного самовідчуття себе як головного засобу педагогічної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування іміджу майбутнього викладача закладів вищої освіти. Отримані результати засвідчують необхідність подальшого практичного вдосконалення процесу формування і розвитку позитивного іміджу як практикуючих, так і майбутніх педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Атаманська К.І. Теоретичні аспекти поняття іміджу в наукових дослідженнях. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2012. Вип. 37 (2): Педагогіка і психологія. С. 28–32.
2. Горovenko O. A. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації. Харків: Основа, 2013. 112 с.
3. Довга Т. Я. Елементи іміджтворчості у навчально-професійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи. *Людинознавчі студії*. 2016. Вип. 3 (35): Педагогіка. С. 100–108.
4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: НАДУ, 2011.
5. Калюжный А. А. Особенности построения профессионального имиджа. *Вестник Государственного университета управления*. 2006. № 3 (19): Социология и управление персоналом . С. 59–63.
6. Палеха, Ю. І. Іміджологія [Текст] : навч. посібник / Ю. І. Палеха ; ред. З. І. Тимошенко ; Європейський ун-т. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2005.

– 324 с.

7. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Пед. думка, 2011. 516 с.

8. Стонога, А. О. Процес формування педагогічного іміджу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2018. № 58. С. 143–148.

9. Тимошенко В. В. Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2. С. 196–200.

10. Шепель В. М. Имиджелогия. Как понравиться людям / В. М. Шепель. – М.: Народное образование, 2002. – 576 с.

УДК 378.147.016:54:378.6:61(477.54-25) ХНМУ

**ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ХІМІ ПЕРШОКУРСНИКАМ В ХНМУ**

Сирова Ганна Олегівна

д.фарм.н., професор,

Тішакова Тетяна Станіславівна

к.х.н., доцент

Левашова Ольга Леонідівна

к.фарм.н., доцент

Чаленко Наталія Миколаївна

к.фарм.н., старший викладач

Завада Оксана Олександрівна

к.фарм.н., старший викладач

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація: В статті розглянуті основні інноваційні методи викладання, що використовуються на кафедрі медичної та біоорганічної хімії Харківського національного медичного університету з метою підвищення якості освіти.

Ключові слова: інноваційні методи, навчальний процес, інформаційно-комунікативні технології

Основна ціль будь-якого вищого навчального закладу – підготовка кваліфікованих спеціалістів, тому питання якості освіти, яку студенти отримують у вищих навчальних закладах є дуже гострим та актуальним. Крім того, на сьогоднішній день новим пріоритетом в освіті є особистісно-орієнтований підхід. Нові пріоритети в освіті змушують викладачів шукати нові ефективні технології викладання, що дозволяють досягти високих результатів навчання [1].

Одним із засобів підвищення якості освіти студентів є організація навчального процесу. Для вдосконалення навчального процесу необхідно використовувати як перевірені часом методичні прийоми (дидактичний

матеріал, робочі зошити, тестові завдання, усне опитування та інше), так й інноваційні форми навчання з використанням комп'ютерних технологій, мультимедійного обладнання, дистанційного навчання. Поєднання цих методів дозволяє реалізувати поставлені задачі на більш високому рівні.

Інноваційні технології в освіті - це організація навчального процесу за допомогою нових принципів, засобів та методів, що дозволяють досягти нових, якісно вищих результатів, що характеризуються:

- засвоєнням максимального об'єму знань;
- максимальною творчою активністю та креативністю;
- широким спектром практичних навичок та вмінь [2].

Нині найбільш розповсюдженими інноваційними технологіями в освіті є інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), технології проектного навчання та дослідницької діяльності, технології диференційного навчання. Ці технології сприяють активізації пізнавальної діяльності, самостійному осмисленню навчального матеріалу.

Під час організації навчального процесу на кафедрі медичної та біоорганічної хімії Харківського національного медичного університету викладачами використовуються інтерактивні методи, що включають мозковий штурм, роботу в малих групах та в парі, захист індивідуальних проектів та участь у студентських конференціях з використанням комп'ютерних презентацій.

Включення ІКТ в проектну та дослідницьку діяльність студентів під час вивчення хімії підвищує результативність, формує навички роботи з великими об'ємами нової інформації. Звертаючись до мережі Інтернет під час пошуку необхідного матеріалу, студенти навчаються відбирати, систематизувати необхідну інформацію, виділяти головне. Крім електронного інформаційно-освітнього середовища викладачі кафедри використовують відеолекції, навчальні фільми та відео лабораторних робіт, що підвищує мотивації та зацікавленість студентів під час вивчення хімії. Застосування ІКТ на лекційних та практичних заняттях, під час самостійної роботи студентів дозволяє

оптимізувати процес вивчення дисципліни, ефективно використовувати час.

Підготовка презентацій для захисту проектів або виступу на конференції розвиває у студентів комунікативні навички. Використання методу проектів формує у студентів-першокурсників велику кількість навичок та досвід діяльності, що знадобиться їм на старших курсах. При такій формі навчання викладач виконує функцію консультанта, експерта, координатора. Головним результатом роботи над проектом, доповіддю будуть актуалізація отриманих знань та отримання нових знань та навичок, їх використання у нових умовах.

Розв'язання ситуаційних задач є ще одним з інтерактивних методів, що застосовуються викладачами кафедри. Ситуаційні задачі дозволяють студенту сформувати навички роботи з інформацією, використовувати знання з хімії у нестандартних ситуаціях, приймати участь в дискусії, вести дослідницьку роботу, проводити самостійно міждисциплінарну інтеграцію. При розв'язанні ситуаційних задач викладач зосереджує увагу студентів на послідовності виконання дій:

- аналіз описаної ситуації;
- вибір способів розв'язання задачі;
- виконання дій, необхідних для розв'язання задачі та висновків.

Завдяки такій технології аудиторна робота студентів стає більш ефективною та цікавою.

Технології проблемного навчання під час вивчення хімії також спонукають студента до пошуку інформації та активізують їх мозкову діяльність, бо викладач не повідомляє знання в готовому вигляді, а ставить проблемні завдання, які спонукають шукати способи та засоби їх розв'язання. Одним з прикладів такої технології є задача визначення складу суміші аніонів різних аналітичних груп за допомогою відповідних реакцій. Постановка викладачем проблемної задачі допомагає студентам продемонструвати свої теоретичні знання під час проведення хімічного експерименту, а також практичні навички та вміння робити висновки. Проблема ситуація виникає на основі виконання експерименту, що потребує теоретичного пояснення.

Слід зазначити, що демонстраційні та лабораторні досліди у процесі проблемного навчання можуть, по-перше, бути засобом для створення проблемних ситуацій і, по-друге, використовуватись для їх розв'язання [3].

Таким чином, використовуючи інноваційні освітні технології вдається підвищити якість освіти та сприяти підвищенню мотивації до навчання серед студентів, змінити формат навчання, де викладач буде виконувати не тільки роль того, хто вчить, а і виступати в якості наставника та координатора проекту. Інформатизація процесу навчання теж в свою чергу підвищує його якість та збільшує творчий потенціал студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтований підхід: науково-практичні засади // Виховання особистості: [Навчально-методичний посібник: У 2 кн]. – Кн. 2. – К. : Либідь, 2003. – 344с.
2. Ашанина Е. Н. Современные образовательные технологии : учебное пособие – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2018.
3. Чайченко Н. Н. Використання проблемного експерименту в хімічній підготовці учнів / Н. Н. Чайченко // Хімічна освіта в контексті Болонського процесу : стан і перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції; 18-19 травня 2006 р. / за заг. ред. В. П. Покася, В. С. Толмачової. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – С. 162–164.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ GRAN-2D ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ЗАДАЧ НА ДОВЕДЕННЯ

Скасків Лілія Василівна,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри вищої математики,
Університет державної
фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

Мартиненко Валентина Віталіївна,
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Університет державної
фіскальної служби України,
м. Ірпінь, Україна

Анотація. У роботі розглядаються особливості використання комп'ютерних технологій, зокрема програми GRAN-2D, при розв'язуванні задач на доведення.

Ключові слова: комп'ютерні технології, GRAN-2D, задачі на доведення.

Сучасний учень чи студент уже не уявляє свого життя без комп'ютера. Тому саме комп'ютерні технології можуть і повинні попрацювати на популяризацію математики та збільшення числа її прихильників. При відповідному застосуванні цих технологій багатовікові надбання математичної думки стануть набагато доступнішими і зрозумілішими. Уже не за горами той час, коли широкого розповсюдження набудуть інтерактивні комп'ютерні підручники нового покоління. Їх завдання – за рахунок ефективного використання пакетів символьних обчислень та мультимедійних засобів візуалізації зробити процес вивчення математики не лише більш цікавим й продуктивним, але й максимально спрямованим на розвиток інтуїції та творчих здібностей особи, а разом і підвищення рівня її математичної культури [1].

Комп'ютеризація, безперечно, відкриває нові можливості не лише для

математичної освіти, але й для математичної творчості. Комп'ютер зарекомендував себе як потужний каталізатор математичних відкриттів.

Найбільш придатними для підтримки вивчення курсу математики в навчальних закладах є комплект програм *Gran* (*Gran1*, *Gran-2D*, *Gran-3D*) і *DERIVE*. Названі програмні засоби прості у використанні, оснащені досить зручним інтерфейсом. Від користувача не вимагається значний обсяг спеціальних знань з інформатики, основ обчислювальної техніки, програмування тощо, за винятком найпростіших понять, цілком доступних для учнів середніх класів.

При цьому вчителю не нав'язується ніяка методика подання навчального матеріалу, закріплення і контролю знань, конкретний зміст, методи, засоби й організаційні форми навчання, співвідношення між самостійною роботою учнів і роботою разом із вчителем, між індивідуальними і колективними формами роботи та ін. Усе це вчитель повинен визначити сам з врахуванням своїх власних позицій і уподобань, специфіки умов, в яких перебігає навчальний процес, індивідуальних особливостей окремих учнів і класного колективу [4].

Програма *GRAN-2D* призначена для графічного аналізу систем геометричних об'єктів на площині. Після активізації *GRAN-2D* на екрані з'явиться головне вікно програми. Зверху під заголовком головного вікна знаходиться *головне меню* – перелік послуг, до яких можна звернутися в процесі роботи.

Для активізації деяких послуг можна скористатись «кнопками» швидкого виклику послуг на *панелі інструментів*, що розміщена під *головним меню* програми. «Кнопки» оснащено системою оперативної підказки, тому під час знаходження вказівника мишки над певною «кнопкою» на екрані з'являються короткі відомості про призначення даної «кнопки».

Програма *GRAN-2D* дозволяє оперувати у площині моделями геометричних об'єктів шести базових типів: *Точка*, *Лінія*, *Ламана*, *Коло*, *Інтерполяційний поліном*, *Графік функції*.

При створенні об'єктів усіх типів (крім типів *Вільна точка* та *Графік*

функції) необхідно вказувати *опорні* об'єкти – тобто об'єкти, які визначають результуючий об'єкт.

Результуючий об'єкт буде автоматично розміщуватись відповідно до положення опорних об'єктів. Наприклад, при створенні об'єкта типу *Середня точка* необхідно вказати два опорні об'єкти типу *Точка*. Надалі при зміні положення будь-якої з опорних точок утворена точка типу *Середня точка* завжди залишатиметься точно посередині між вибраними опорними точками.

Об'єкти можна створювати двома способами: або шляхом введення їх характеристик у вікні *Конструювання об'єкта*, або з екрану, за допомогою мишки [1].

Для створення об'єктів шляхом введення їх характеристик призначено послуги пункту меню *Об'єкт\Створити*. При активізації будь-якої з послуг вказаного пункту меню з'являється вікно *Конструювання об'єкта* з вкладинкою, що відповідає типу обраного об'єкта. У вказаному вікні слід ввести параметри об'єкта, що створюється, та «натиснути» кнопку *Застосувати*. Після цього відповідний об'єкт буде створено, і його зображення з'явиться у *полі зображення*.

За допомогою програми *GRAN-2D* можна здійснювати геометричні перетворення деяких об'єктів, а саме паралельне перенесення, поворот (відносно деякої точки) та деформацію об'єктів типу *Точка*, *Лінія*, *Ламана*, *Коло* та *Інтерполяційний поліном*. Для цього призначено послуги пункту головного меню *Об'єкт\Перетворення*.

Параметри перетворення можна задавати як через введення координат вектора перенесення чи кута повороту у відповідні поля, так і графічно «з екрану», користуючись мишкою.

GRAN-2D дозволяє обчислювати відстані між точками та величини кутів. Після вказування, які відстані або кути потрібно вимірювати, ці відстані або кути будуть переобчислюватись автоматично кожного разу при переміщенні об'єктів.

Поряд з відомими функціями (*sin*, *ln* тощо) при заданні динамічних

виразів можна використовувати спеціальні функції:

Len (точка1, точка2) - обчислює відстань між точками.

Angle (точка1, точка2, точка3) - обчислює кут між відрізками, що мають спільну вершину *точка2*.

Area (точка1, точка2, точка3, ...) - обчислює площу многокутника.

За допомогою *GRAN-2D* можна обчислювати об'єми та площі поверхонь тіл, утворених обертанням навколо осі *Ox* або *Oy* у прямокутній декартовій системі координат деякої замкненої області або об'єктів типу *Інтерполяційний поліном* та *Графік функції*.

Приклад 1. Через точку *D*, взяту всередині трикутника, проведено три прямі, відповідно паралельні його сторонам. Ці прямі утворюють з сторонами трикутника три трикутники. Довести, що сума площ цих трикутників не менша за третину площі даного трикутника [2].

Розв'язання. Активуємо продукт *GRAN-2D* і на екрані з'явиться головне вікно програми. Побудуємо вільні точки *A*, *B*, *C* з будь-якими координатами (але не на одній прямій, щоб вони могли бути вершинами трикутника) скориставшись операціями *Об'єкт/Створити/Точка*. Далі попарно з'єднуємо ці точки за допомогою *Прямої, що проходить через дві точки*. Отримали трикутник *ABC*. Будуємо аналогічно вільну точку *D* всередині трикутника.

Через точку *D* будуємо прямі паралельні сторонам трикутника *AB*, *BC*, *CA* за допомогою *Об'єкт/Створити/Пряма паралельна заданій прямій*. Далі зафіксуємо точки перетину новоутворених прямих з сторонами трикутника (Рис.1). Це відповідно – *F*, *E*, *I*, *J*, *H*, *G* (використовуємо *Об'єкт/Створити/Створення точки (точок) перетину об'єктів*). Будуємо такі замкнені ламані (*Об'єкт/Створити/Ламана*): *ABC*, *FED*, *GDH*, *DIJ*.

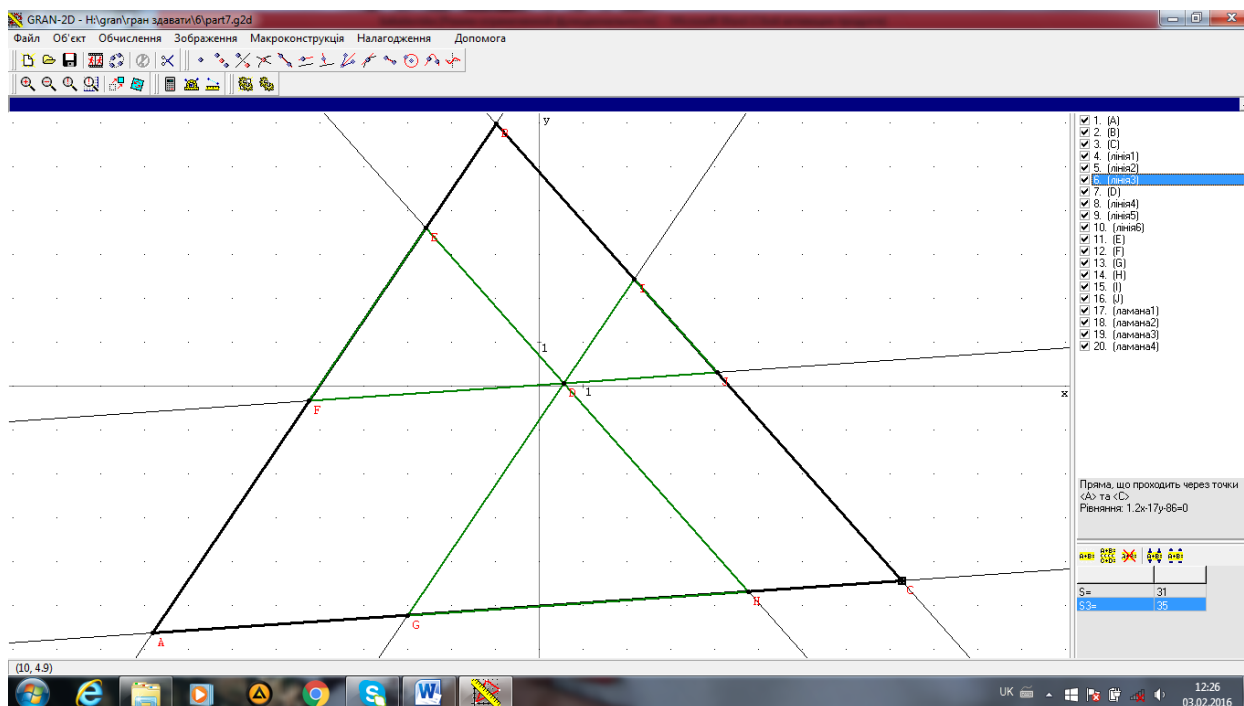

Рис.1. Побудова у GRAN-2D

Створюємо перший динамічний вираз (*Обчислення/Динамічний вираз/Створити*) – тобто формула для знаходження третини площі даного трикутника ABC – $AREA(A, B, C)/3$.

Створюємо аналогічно другий динамічний вираз – формула для знаходження суми площ трикутників FED, GDH, DIJ:

$$AREA(F, D, E) + AREA(I, J, D) + AREA(G, D, H).$$

Порівнюємо результат. Змінюємо положення точок і знову порівнюємо результат. Очевидно, що сума площ трикутників FED, GDH, DIJ не менша за третину площі даного трикутника ABC.

Приклад 2. У квадрат вписано коло. Довести, що сума квадратів відстаней від довільної точки кола до сторін квадрата постійна [3].

Розв’язання. Активуємо продукт *GRAN-2D* і на екрані з’явиться головне вікно програми. Побудуємо:

1. Вільні точки A та B з будь-якими координатами, скориставшись операціями *Об’єкт/Створити/Точка*.
2. Пряму через ці дві точки за допомогою операції *Об’єкт/Створити/Пряма, що проходить через дві точки*.
3. Перпендикуляри до прямої AB, які проходять через точку A і через

точку В (*Об'єкт/Створити/Пряма перпендикулярна до заданої прямої*).

4. Коло з центром в точці В, що проходить через точку А. Для цього скористаємось *Об'єкт/Створити/Створення кола*.

5. Точку перетину об'єктів – перпендикуляра, що проходить через точку В і кола (використовуємо *Об'єкт/Створити/Створення точки (точок) перетину об'єктів*). Отримали точку С.

6. Перпендикуляр до прямої ВС, що проходить через точку С (аналогічно пункту 3).

7. Точку перетину перпендикуляра до прямої ВС, що проходить через точку С та перпендикуляра до прямої АВ, який проходить через точку А (аналогічно пункту 5). Отримали точку D і квадрат ABCD.

8. Середню точку між В і D, використовуючи операції *Об'єкт/Створити/Середня точка*. Отримали точку Е, яка є центром кола, вписаного в квадрат.

9. Перпендикуляр до прямої ВС, що проходить через точку Е (аналогічно пункту 3).

10. Точку перетину об'єктів - перпендикуляра до прямої ВС, що проходить через точку Е і прямої ВС (аналогічно пункту 5). Отримали точку F.

11. Коло з центром в точці Е, що проходить через точку F (аналогічно пункту 4).

12. Вільну точку G на колі (аналогічно пункту 1).

13. Прямі, що проходять через точку G, перпендикулярно до прямої АВ і AD (аналогічно пункту 3).

14. Точки перетину прямих, що проходять через точку G, перпендикулярно до прямої АВ і AD і сторін квадрата DA, АВ, ВС, CD (аналогічно пункту 5). Отримали відповідно точки – J, H, K, I.

15. Ламані – ABCD, GJ, GH, GK, GI. Скористаємось операціями - *Об'єкт/Створити/Ламана*. (Рис.2)

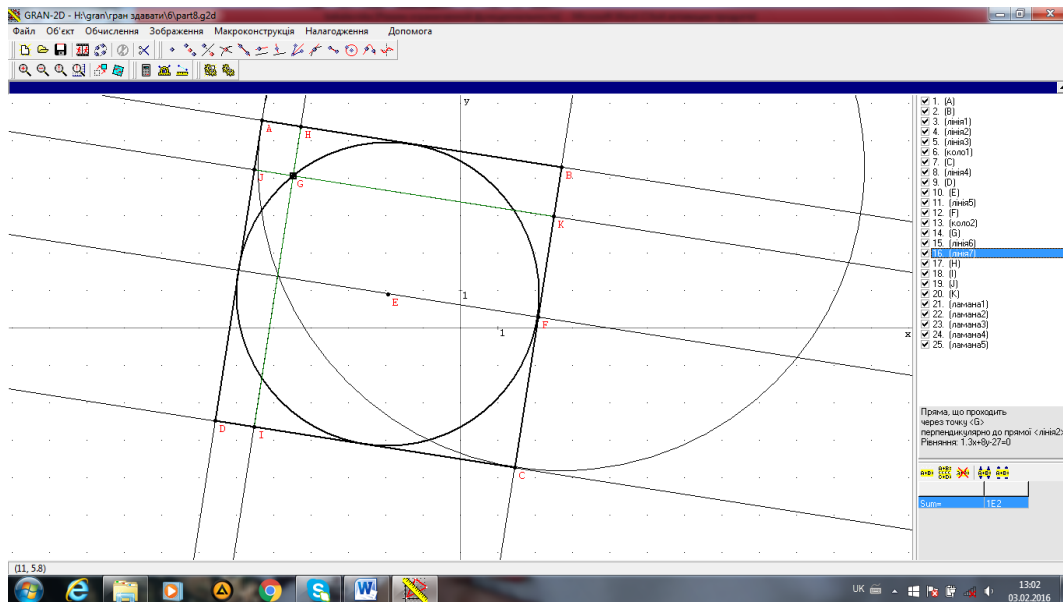

Рис.2. Побудова у GRAN-2D

Створюємо динамічний вираз, що буде знаходити суму квадратів відстаней від довільної точки кола до сторін квадрата:
 $LEN(G,H)^2+LEN(G,I)^2+LEN(G,J)^2+LEN(G,K)^2$.

Отримуємо значення. Тепер змінюємо положення точки G на колі і слідкуємо за значенням виразу. Помітно, що воно не змінюється, що і потрібно було довести.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крамаренко Т. Г. Уроки математики з комп'ютером. Посібник для вчителів і студентів /За ред. М. І. Жалдака. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. – 272 с.
2. Скасків Л. В. Застосування графічного методу до розв'язування квадратних рівнянь //Л.В.Скасків //Priority directions of science and technology development: Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference, 20-22 February, 2021. – Kyiv, Ukraine, 2021. – P. 551–554.
3. Скасків Л.В., Руденко В.В. Застосування графічного методу до розв'язання алгебраїчних задач //Міжнародний податковий конгрес. – Ірпінь, 2020. – С.1300-1302.
4. Слєпкань З. І. Методика навчання математики: Підручник - 2-ге вид. /Слєпкань З. І. – К.: Вища школа, 2006. - 582 с.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сокольський Віктор Петрович

к.вет.н., доцент

Білоцерківського національного
аграрного університету

Майстренко Тетяна Іванівна

експерт з питань розвитку освіти
м. Біла Церка, Україна

Анотація: розглянуто умови та особливості кластеризації як інструменту у розвитку освіти в Україні.

Ключевые слова: освіта, розвиток, стратегія, громадянське суспільство.

Стратегічне завдання розвитку освіти визначається як вектор формування якостей громадян. Система освіти у суспільстві займає одне з центральних місць у його трансформації. Сам процес освіти стає більш наукомістким та технологічним, безперервним та масовим. Масштабування вищої освіти стала своєрідною відповіддю на вимогу цивілізаційних процесів розвитку економічної сфери.

У 30-ті роки ХХ століття почалася масштабна трансформація системи освіти, яка визначила шляхи свого розвитку від елітарного до масового. Також велику роль на ці процеси вплинула лібералізація громадянського суспільства, яка була обумовлена захистом прав людей на здобуття освіти як базового громадянського права.

У сучасній методології розвитку освіти вченими доводиться теза про те, що динамічна масовізація та подальша диверсифікація освіти породжують протиріччя між сформованими підходами, принципами та особливостями освіти у традиційних та сучасних інноваційних освітніх комплексах.

Зазначені протиріччя загострюються у зв'язку зі зміною парадигми освіти

в контексті ринкових відносин та позиціонування системи освіти як сфери послуг.

Відповідно до Закону України “Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року” [1] тенденції розвитку включають низку цільових орієнтирів розвитку вітчизняної системи освіти: динамічна масовізація та подальша диверсифікація освіти у контексті системної інтеграції освітньої практики, організація та впровадження наукової та виробничої діяльності; формування великої кількості зв'язків у рамках соціального партнерства.

Усі ці орієнтири зберігають свою значущість як на державному, так і на регіональному рівнях. При цьому діяльності однієї лише держави у створенні умов для реальної інтеграції освіти та бізнесу недостатньо, у цьому напрямі потрібні активність та зосередження зусиль усіх зацікавлених сторін.

На цей час у науково-педагогічному дискурсі розглядаються проблеми, пов'язані з розвитком освіти, у зв'язку з цим, нам є актуальним розглянути методологічні позиції І.Семенець-Орлової [2], яка обґрунтувала основні наукові підходи та розглянула тенденції розвитку освіти на засадах партнерства, зокрема вона пропонує нову освітню парадигму в умовах інформаційного суспільства та співвідносить її з поняттям глобалізації освіти як механізму формування відкритої освіти, освіти без кордонів, рамках даної парадигми “кожна людина, по-перше, повинна мати гарантоване державне право здобуття освіти того чи іншого рівня, незалежно від його фінансового та соціального становища, а по-друге, може побудувати ту освітню траєкторію, яка найбільш повно відповідає саме його особистим здібностям та життєвим цільовим установкам”. При цьому особливу роль вона відводить технологіям дистанційного навчання, які роблять освіту більш відкритою.

Варто зазначити, що у сучасних умовах розвитку освіти виділяється два поняття, які мають семантично близьке значення – це консорціум та кластер, які є базовими характеристиками сучасних моделей рівноправного партнерства освіти.

Консорціум (*лат. consortium – співучасть, співтовариство*) забезпечує

конкурентоспроможність передбачуваних стратегічних проектів щодо реалізації випуску продукції у певній сфері. Консорціум формується за рахунок партнерства держави та бізнесу при ефективному використанні наукового потенціалу регіону, тобто, по суті, консорціум є зразком тернарної моделі [3].

Освітній кластер – це об'єднання кількох однорідних елементів, які можуть розглядатися як самостійні одиниці, які мають певні індивідуальні властивості [3].

Отже, у сучасній парадигмі розвитку освіти особливе місце займає аргументація інноваційної складової, на основі якої можна зробити висновок про тенденції розвитку освіти на основі принципів кластиризації та взаємодії з бізнесструктурами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Закону України “Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року”. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JH6YF00A.html.

2. Semenets-Orlova I. Tendencies in reforming the educational system of modern Ukraine: national and regional aspects. *Public management : collection*. № 2 (12). February 2018. Kyiv, 2018. P. 171-179.

3. Старєва А.М. Регіональний соціокультурний освітній кластер як організаційна умова вирішення проблеми оптимізації навчальних закладів URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/17/statti/stareva.htm.

ПОНЯТТЯ ПЕРЕКЛАДУ ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖМОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сопівник Руслан Васильович,
докт.пед.наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Київ, Україна

Актуальність. Процеси глобалізації, інтенсифікації, цифровізації усіх процесів життєдіяльності суспільства та зближення мовних культур різних народів, на думку дослідників (Л. Бархударов, Р. Зорівчак, Л. Коломієць, В. Карабан, В. Різун, О. Селіванова, О. Чередніченко, О. Штепуляк та інш.) значно підвищили зацікавленість проблемами міжкультурної, міжмовної комунікації. Саме тому у сучасних мовознавчих, лінгвітичних дослідженнях мова розглядається не лише як засіб комунікації, але і як «засіб категоризації досвіду певного етносу, його соціальної й культурної взаємодії, як експлікатор його самобутньої культури та концептуалізації навколишнього світу»[6, с.110]. Серед факторів досягнення успіху міжнародної, міжкультурної взаємодії вагомим є *переклад* як своєрідний провідник між мовними кодами різних етносів, що сприяє перенесенню вихідних даних первинного тексту за допомогою лексичного складу мови перекладу з однієї мовленнєвої та культурної реалії в іншу. Зважаючи на те, що пошук, аналіз і вдосконалення способів досягнення успішної взаємодії між людьми і націями у полікультурному середовищі сьогодні є одним із найбільш актуальних питань, наукова активність у цій галузі має певні перспективи.

Мета: на основі аналізу психолого-педагогічних напрацювань розкрити зміст поняття «переклад» як особливого виду комунікації та міжмовної діяльності.

Матеріали і методи: теоретичну основу дослідження склали наукові

доробки Л. Бархударова, Т. Володіної, О. Рудківського, О. Селіванової, О. Федорова, Л. Чернікової, А. Швейцера та інших. Методами дослідження виступили аналіз і синтез як методи опрацювання психолого-педагогічної, науково-методичної літератури.

Результати і обговорення:

Багатовікова історія поняття і процесу перекладу відводить йому одну із найважливіших соціальних ролей - забезпечення міжмовного контакту між окремими людьми, націями та їх культурами, між країнами. ХХ ст. відводить перекладу провідну роль у встановленні науково-технічних і комерційних зв'язків. На сьогоднішній день переклад має статус «окремої науки з чітко вираженим предметом, об'єктом дослідження і, відповідно, своєю термінологічною системою і являє собою серйозну наукову дисципліну, яка здатна пояснити й описати основні положення перекладацької діяльності. Переклад означає точно й повно висловити засобами однієї мови те, що вже зафіксовано засобами іншої мови у нерозривній єдності змісту і форми»[5, с.181].

Академічний тлумачний словник української мови подає тлумачення слова «переклад» у двох вимірах: 1) дія за значенням перекладати: робити (зробити) переклад — перекладати з однієї мови на іншу. *Йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього* (Леся Українка, III, 1952, 592); у перекладі — будучи перекладеним з однієї мови на іншу. *У перекладі дивнім поета* (Платон Воронько, Мирний неспокій, 1960, 121); *В 1860 році було вже видано в перекладах на російську мову збірку віршів Шевченка «Кобзар»* (Українська література, 8 клас, 1957, 222); 2) текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови на іншу. *Добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу...належали до підвалин власного письменства* (Іван Франко, XVI, 1955, 397).

Дефініції терміну «переклад» залежать від дослідницьких цілей і поглядів ученого та його приналежності до тієї чи іншої наукової школи.

Переклад, як зазначають Т. Володіна, О Рудківський – це оригінальний діалог двох культур, який передбачає вміння перекладача відрізнити своє від чужого. Переклад є не тільки посередником між двома мовами, але засобом опосередкованого спілкування людей, які належать до різних культурних соціумів, де, власне, культурним посередником є перекладач. Саме тому багатьма дослідниками визнається факт, що переклад означає не тільки перехід від однієї мови до іншого, але й від однієї культури до іншої (А. Лілова, А. Швейцер, В. Комісарів та ін).

Один із основоположників теорії перекладу, прихильник денотативної теорії перекладу, російський дослідник О. Федоров пояснює переклад як вміння «висловити правильно та повно засобами однієї мови те, що вже висловлено раніше засобами іншої мови».

Переклад, як визначає російський мовознавець А. Швейцер, – це «унікальна сфера мовленнєвої діяльності, де мають значення не тільки різні мови, але й різні культури, а часом і різні цивілізації».

Різносторонньо вивчали особливості перекладу як конгломерату трьох реалій (знання, культура, мова) дослідники Л. Бархударов, В. Комісаров, В. Коптілов, І. Корунець, Р. Міньяр-Белоручев, Я. Рецкер, О. Федоров, Л. Чернікова, А. Швейцер та багатьох інших сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців.

Прихильниками комплексного підходу дослідження дефініція «переклад» тлумачиться М. Зарицьким, С. Влаховим, С. Флоріним, К. Чуковським у двох семантичних полях– як безпосередній процес перекладу та як його результат. Інтегральний же характер перекладу як складного явища підкреслює дослідниця Л. Чернікова, аналізуючи соціальні, психолінгвістичні, психологічні та культурні аспекти перекладу[5].

Л. Бархударов, як послідовник трансформаційного методу, стверджує, що «переклад можна вважати певним видом трансформації, а саме – міжмовної трансформації» [1].

Цікаве тлумачення досліджуваного терміну зустрічаємо у

В. Виноградова, який переконує, що переклад – це «особливий, своєрідний і самостійний вид мовного мистецтва. Це «вторинне» мистецтво, мистецтво «перевираження» оригіналу матеріалом іншої мови ... складає особливий різновид художньо-творчої діяльності, своєрідну форму «вторинної» художньої творчості».

Серед прихильників структурних методів аналізу нам імponує докладне тлумачення терміну «переклад», яке подає А. Швейцер, визначаючи його односпрямований і двофазовий процес міжмовної і міжкультурної комунікації, коли на основі цілеспрямованого (перекладацького) аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), який замінює первинний текст у іншому мовному і культурному середовищі. Також це «процес, який характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, що часто модифікується різницями між двома мовами, двома культурами, двома комунікативними ситуаціями».

Мовознавці (О. Селіванова, О. Федоров та інш.) окреслюють переклад як «п'ятий вид» мовленнєвої діяльності (поряд з читанням, письмом, аудіюванням, говорінням).

Наприклад, О. Селіванова сам процес перекладу кваліфікує як подвійний інтерпретаційно-породжувальний дискурс [3, с. 672], адже процес перекладу (і в цьому вона погоджується з В. Виноградовим) має дві фази:

1. Сприйняття й інтерпретація оригінального тексту перекладачем
2. Породження тексту перекладу

Узагальнюючи дослідження теоретичного характеру поняття «переклад», ми хочемо підкреслити, що у світлі теми нашого нам імponує визначення, сформульоване Г. Халимоник, на яке ми і будемо опиратись у своєму дослідженні як на основоположне: «професійно орієнтований переклад – особливий вид мовленнєвої діяльності білінгва, скерований на перетворення автентичних текстів вихідної мови на рівноцінні за змістом та експресивно-стилістичним забарвленням тексти мови цільової, що пов'язані з різними сферами фахової діяльності»[4].

Теорія перекладу як наука подає нам різні, у залежності від певних критеріїв, класифікації та типології перекладів. Наприклад, критерій «форма» у перекладознавстві сприяв виокремленню усного і письмового перекладу

Докладну класифікацію видів перекладу пропонує нам Л. Бархударов [1, с. 46 – 47]:

- *письмово-письмовий* переклад (письмовий переклад письмового тексту): обидві мови (вихідний варіант і перекладний варіант) вживаються в письмовій формі;

- *усно-усний переклад* (усний переклад усного тексту): обидві мови реалізуються в усній формі. Тут дослідник виділяє послідовний і синхронний переклад;

- *письмово-усний переклад* (усний переклад письмового тексту): при цьому вихідна мова вживається у письмовій формі, а перекладна мова - в усній. У цьому виді перекладу також виокремлюється є два різновиди: переклад, що здійснюється одночасно з читанням першотвору про себе (по типу синхронного перекладу) - «переклад з аркуша»; переклад, що здійснюється послідовно, після прочитання всього тексту в цілому або поабзацно - «перекладом з підготовкою»;

- *усно-письмовий переклад* (письмовий переклад усного тексту). Єдиним випадком практичного застосування цього виду перекладу є так званий диктант-переклад – один із різновидів тренувальних вправ на заняттях з вивчення іноземної мови.

За характером зв'язку з оригіналом розрізняють *дослівний* (механічна підстановка слів заданої мови як відповідників слів іншої мови) і *вільний* (не дотримуючись формальної відповідності між мовою оригіналом і мовою-перекладом) переклад[2].

Класифікація за жанрово-стилістичною приналежністю тексту – дозволяє виокремити *інформативний*, або спеціальний, (офіційно-діловий, науково-технічний, газетно-публіцистичний, переклад релігійних текстів) і *художній* переклад (Л. Бархударов, І. Литвин та інш.)

Класифікація за параметром комунікативної сфери виокремлюють *художній, науковий, технічний, релігійний, юридичний, політичний, побутовий* та інші типи перекладу.

Висновки. Таким чином, провівши детальний аналіз напрацювань філологів, мовознавців, перекладачів з проблеми дослідження поняття «переклад», ми дійшли до логічного висновку, що цей термін не має єдиного тлумачення у психолого-педагогічній літературі і характеризується неоднозначністю семантичних характеристик та класифікації. У своєму дослідженні ми будемо апелювати визначенням «професійно орієнтований переклад – особливий вид мовленнєвої діяльності, метою якого є перетворення автентичних текстів вихідної мови на рівноцінні за змістом та експресивно-стилістичним забарвленням тексти мови цільової, що пов'язані з різними сферами фахової діяльності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. М.: Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси: Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
4. Халимоник Г. О. До проблеми типології перекладацьких помилок (на матеріалі близькоспоріднених мов). Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2008. № 8-9. С. 287-290.
5. Чернікова Л. Переклад як вид мовленнєвої діяльності. Особливості юридичного перекладу. Культура народів Причорномор'я. 2014. № 267. С. 180-184.
6. Штепуляк О.С. Міжкультурні аспекти перекладу та їх роль у фаховій підготовці майбутніх перекладачів. Молодий вчений. 2016. № 4.1 (31.1). С.110-113.

АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: РЕАЛІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Терещенко Анатолій Олександрович

к.мед.н., професор

кафедра анатомії людини ХНМУ

Сухонос Роман Олександрович

к.мед.н., доцент

кафедра анатомії людини ХНМУ

Актуальною проблемою реалізації освітнього процесу в умовах карантину є масове впровадження сучасних технологій дистанційної освіти. Лише декілька місяців назад більшість учасників освітньої діяльності ЗВО мали суб'єктивні уявлення про інтелектуальний і технічний потенціал сучасних засобів опанування будь-яких наук.

Ціль дослідження. Визначити тенденцію змін в освітньому процесі в реаліях дистанційного навчання.

Матеріали та методи. Аналіз та узагальнення наукової та методичної літератури.

Результати. Перед тим, як обговорювати дистанційне навчання, нам необхідно вивчити це, як цей термін був визначений у минулому і як він визначається в даний час у літературі. Термін може бути використаний для опису будь-якого з ряду навчальних ситуацій. Незважаючи на те, що цей термін вважається новим, дистанційне навчання існує вже більше 100 років. Одна з ранніх форм дистанційного навчання здійснюється завдяки заочним курсам, що започаткували в Європі. Це надало змогу студентам з менш розвинутих у науковому плані країн отримати необхідні знання для удосконалення освітньої системи країн свого походження. Це і залишалось основним засобом дистанційного навчання до середини цього століття, коли освітнє радіо та телебачення стали більш популярними. Зі зміною технологій змінено й визначення дистанційного навчання. Відеозаписи лекцій стали стандартом в

університетських та професійних курсах протягом останніх двох десятиліть. Аудіозаписи та уроки, що відправляються поштою, вже досить давно використовуються на заочних курсах для викладання низки предметів. Сьогодні Інтернет та відео дозволяють проводити дистанційне навчання в режимі реального часу.

Історія дистанційного навчання охоплює багато різноманітних умов. У сучасній літературі було висунуто багато визначень, але найвлучніше є саме те, що дистанційне навчання та підготовка є результатом технологічного розподілу фасилітаторів та здобувачів освіти, яке звільняє останніх від необхідності з'являтися «у визначеному місці, у визначений час», щоб зустрітися з певним викладачем, щоб розпочати навчальний процес. З цього визначення видно, що здобувач освіти і коуч розділені простором, але не обов'язково часом. Цей тип навчання в реальному часі є одним із швидкодійсних засобів дистанційного навчання.

Деякі аспекти дистанційного навчання носять й фінансовий характер. ЗВО сподіваються заощадити гроші, надаючи освіту здобувачам, які не можуть відвідувати заняття з певні причин. Однією з таких причин ми вважаємо карантинні обмеження, обумовленні пандемією «COVID-19».

Одна із країн Східної Азії переходить поступово від «освіти для еліти» до «освіти для мас» в зв'язку з тим, що «традиційні університети не можуть задовольнити попит». Для цього, зокрема, КНР використовує систему радіо- і телемовлення за для обслуговування 1,5 мільйона здобувачів освіти, дві третини з яких навчаються за програмою отримання наукового ступеня. Методи дистанційного навчання допоможуть зробити вищу освіту більш рентабельною та доступною.

Незважаючи на очікування і очевидні переваги дистанційного навчання, існують й проблеми, які необхідно й вирішувати. До цих проблем відносяться якість матеріалу, що подається здобувачам освіти, неправильне використання технологій, а також ставлення фасилітаторів, здобувачів освіти та модераторів. Кожна з них впливає на загальну якість дистанційного навчання як продукту.

Багато в чому кожна з цих проблем пов'язана з іншими.

Перше питання яке виникає - це якість навчання, яка забезпечується за допомогою програм дистанційного навчання. Значною мірою якість навчання залежить від ставлення адміністрації та коуча. Фасилітатори мають суперечливе ставлення до викладання дистанційного навчання. Зазначається що, після викладання одного курсу, більшість викладачів були готові викладати інший, але вони оцінили якість курсу як тільки рівну або нижчу якість, ніж інші класи, що викладались в звичайних умовах університету. Вони відзначають, що мова йде не про саму технологію, а про те, як вона використовується при розробці і проведенні курсів. Занадто часто викладачі не дотримуються схеми технологічної карти для розробки свого заняття, щоб скористатися перевагами представленої технології. Безсумнівно це впливає на якість навчання. Дослідження показують, що ефективність дистанційного навчання заснована на підготовці, розумінні коучем потреб здобувачів освіти і розумінні цілей навчання стосовно власне дисципліни. Також нагальною є потреба в коригуванні навчальних програм, щоб відповідати умовам дистанційного навчання. Також часто здається, що немає ніякої нагороди, і ці зусилля забирають час на розробку та впровадження. Відчуття з боку викладачів ізоляції, особистої та професійної позбавленості також не сприяє створенню ефективного навчального середовища для здобувачів освіти та неминуче зробить негативний вплив на весь досвід дистанційного навчання.

Нарешті, є здобувачі освіти і їх проблеми з дистанційним навчанням. Необхідно зауважити, що не всі здобувачі підходять для цього типу навчання, і не всі предмети найкраще вивчати за допомогою цього засобу. Більш досвідченіші здобувачі найчастіше досягають успіху в дистанційному навчанні. Успішний здобувач освіти повинен володіти рядом характеристик, таких як терпимість до двозначності, потреба в автономії і здатність бути гнучким. Виявлено, що в порівнянні з більшістю очних форм навчання, дистанційне навчання вимагає від учнів більшої зосередженості, кращого управління часом і здатності працювати самостійно і з членами групи. Багато здобувачів, які

навчаються за дистанційною формою навчання, відрізняються від традиційних тим, що вони мають чітко визначені цілі і більш мотивовані.

Переходячи на дистанційне навчання, здобувачі не повинні відчувати себе відірваними від суспільства, більш того є чудова можливість створювати студентські багаточисельні віртуальні співтовариства.

Студенти в цих спільнотах часто відчувають менший тиск, щоб діяти індивідуально, і більший тиск, щоб співпрацювати і бути частиною команди. Участь в процесі спільного навчання є важливою частиною формування основи того, чого навчається спільнота. Коли це не заохочується, участь, як правило, низька, а діалог відсутній. Здобувачі освіти, також, потребують уваги фасилітаторів. У ситуації, коли зоровий контакт і близькість обмежені, здобувачі не можуть бути дисципліновані або підтверджені зоровим контактам і мові жестів. Здобувачі освіти можуть також зазнавати труднощів з читанням реакцій учасників групи, що знаходяться в віддаленому місці. Студенти схильні підхоплювати відсутність організації та керівництва і реагувати на це апатією і небажанням опановувати нові знання.

Висновки. Технологія, безсумнівно, буде продовжувати вдосконалюватися, а ціна буде знижуватися, як тільки технологія вийде на загальний огляд. Вже зараз ми бачимо поліпшення в системах навчання за допомогою інтернету та персонального комп'ютера. Незважаючи на проблеми здобувачів освіти з дистанційним навчанням, дослідження показують, що вони відносно задоволені тим, що отримують. Дослідження, проведене серед студентів, показало, що 75% з них дуже задоволені отриманим навчанням, а 90% оцінюють технологію як задовільну.

Здавалося б, один з елементів, який потребує негайного поліпшення, це взаємодія з коучами. Здобувачі освіти вказують на необхідність для коучів адаптувати свої методи навчання до формату дистанційного навчання. Існує багато засобів, якими викладачі можуть краще підготуватися до роботи в групі, включаючи використання мультимедіа, новітні програми і навіть кольори, які використовує викладач, певною мірою впливають на сприйняття матеріалу.

Фасилітатори також повинні розуміти, що техніка є невід'ємною частиною досвіду дистанційного навчання, і не було б зайвим з боку адміністрації, впровадження методично-тематичних технічних курсів для викладачів. Фасилітатори повинні бути вмотивовані для адекватної підготовки до занять. Частина відповідальності за мотивацію повинна бути покладена на адміністрацію і їх підтримку програми.

Незважаючи на необхідність поліпшення, майбутнє дистанційного навчання здається перспективним. Збільшення числа здобувачів освіти, що зараховуються до університетів за умов дистанційного навчання, підкреслює необхідність всеосяжної і продуманої еволюції дистанційної освіти.

Завдання для адміністрацій та професорсько-викладацького складу ЗВО полягає в тому, щоб розробити рентабельні і освітні системи для використання в новому тисячолітті найсучасніших технологій, що дозволяють вперше в історії запроваджувати очне навчання здобувачів освіти на відстані.

УДК 37.013

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАЦЯХ ПЕДАГОГІВ

Ульянова Вікторія Станіславівна

д.п.н., професор

Киричук Кирило Тарасович

Якубов Медет

Осипенко Вікторія Віталіївна

студенти

Харківська гуманітарно - педагогічна академія

м. Харків, Україна

Анотація. Мета статті – проаналізувати систему естетичного виховання, молодших школярів яка висвітлена у працях педагогів, психологів. У процесі естетичного виховання формуються і розвиваються здатність людини до сприйняття і співпереживання, її естетичні смаки й ідеали, здатність до творчості за законами краси, до створення цінностей у мистецтві та поза ним (у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці).

Ключові слова: естетичне виховання, молодші школяри, педагог, музична культура, психологія.

Поняття “виховання” в широкому розумінні розглядається як передача й організація засвоєння накопиченого людством соціально-історичного досвіду, його духовної культури. Виховання притаманне людству на всіх етапах його розвитку. Виховання в широкому педагогічному значенні – процес цілеспрямованого впливу на особистість в умовах спеціально організованої виховної системи. Виховання у вузькому педагогічному значенні – спеціальна цілеспрямована діяльність з метою формування у школярів певних якостей, властивостей, відносин людини, системи поглядів, переконань. І.Ф.Харламов визначає виховання як цілеспрямований процес організації та стимулювання різноманітної й активної діяльності учнів, на оволодіння суспільним досвідом,

тобто знаннями в різних сферах їхнього життя, практичними вміннями й навичками, способами творчої діяльності, соціальними й духовними відношеннями. “Виховання – це організація діяльності школярів як активної форми виявлення їх відношень до оточуючого світу” – визначала Н.Щуркова. Маючи певні потенційні можливості розвитку, дитина формується під впливом середовища, виховання, виявляючи активність у самореалізації. *Особливо значна роль виховання :*

1) це процес у якому чітко визначено мету, завдання, конкретні методи їх реалізації;

2) воно дозволяє педагогічно цілеспрямовано організувати різноманітні види діяльності (педагогічно – пізнавальну, трудову, ігрову, суспільну, естетичну тощо) і спілкування людини, що забезпечує всебічний розвиток особистості, формування її моральної, естетичної, політичної культури, розумового і фізичного розвитку, трудового виховання.

Так, В.Шацька розглядає естетичне виховання як сукупність послідовних, взаємозв'язаних впливів на учнів під керівництвом викладача як засобами мистецтва так і самого життя, спрямованих на всебічний естетичний розвиток учнів, який сприяє формуванню естетичних почуттів, художніх смаків і поглядів відповідно до завдань виховання. За В.Шацькою, до процесу естетичного виховання належать не тільки поступовий розвиток здібностей та естетичного сприйняття, а й володіння вмінням активно творчо проявляти себе у тому чи іншому виді мистецтва, у обсязі, що відповідає певному ступеню навчання [3, с.3-4].

П.Блонський зазначає, що естетичне виховання передбачає або формування творчості, або розвиток художнього смаку та сприйняття. Але художній смак сприйняття можуть бути сформовані тільки у процесі художньої творчості; вони тісно пов'язані з активним життям дитини: кожна дитина потенційно є творцем різних, зокрема і естетичних, цінностей: споруджуючи будиночок, вона проявляє свою архітектурну творчість, ліплячи і малюючи, виявляє свої здібності скульптора і живописця, нарешті, дитина прагне до

танців, драматизації [2, с.9]. У “Короткому словнику з естетики” поняття “естетичне виховання” розкривається як цілеспрямована система дієвого формування людини, здатної сприймати, оцінювати, усвідомлювати естетичне у житті, природі, мистецтві, жити і перетворювати світ, творити за законами краси. Поняття “естетичне виховання” у педагогічній літературі розкладається як невід’ємна складова ідейного, трудового, морального, фізичного виховання, як систематичне , науково умотивоване звертання до людських емоцій, які розвивають у молодших школярів такі здібності, що сприяють не тільки естетичному сприйняттю прекрасного у житті і мистецтві, а й роблять кожного з них творцем естетичних цінностей. А у процесі формування особистості він надав перевагу трьом видам мистецтва: літературі, музиці та образотворчому мистецтву. Також наголошував на значенні в цьому процесі діяльності різних організацій та дошкільних закладів і сім’ї; різноманітних видів позашкільної роботи як складової життя дітей, де чітко простежуються активна діяльність самих дітей (різноманітні художні колективи, студії, гуртки) та форма пасивного сприйняття (кіно, радіо, телебачення, театр) [1, с.24-25].

У своїх працях та особистій педагогічній діяльності велику увагу питанням естетичного виховання приділив С.Шацький. Він розглядав естетичне виховання у нерозривному зв’язку з іншими складовими виховання, зокрема моральним, наголошуючи, що мистецтво – велика сила, і небадуже в якому напрямі воно використовується [3, с.49].

А. Макаренко, розкриваючи суть естетичного виховання, також вважав, що надзвичайно важливо внести художній елемент у процес дитячого життя. З огляду на педагогічну спрямованість, заслуговує на увагу визначення естетичного виховання, яке подає О.Буров: “...ціле- спрямований, організований процес формування у школярів естетичного ставлення, естетичної потреби до творчої естетичної діяльності”.

Т.Аболіна та Н.Миропольська вважають, що головним в естетичному вихованні є відтворення всього багатства людського ставлення до навколишнього світу [1, с.20]. Автор багатьох праць з естетики В.Скатурич

подає декілька визначень естетичного виховання, зокрема : “Естетичне виховання – це цілий комплекс заходів, які спираються на глибоко наукову основу і здійснюють систематично і цілеспрямовано визначену політику в розвитку естетичної, художньої культури. Естетичне виховання – це цілеспрямована діяльність”. На думку Г.Ріда, естетичне виховання – це виховання почуттів, на яких ґрунтується свідомість, а отже інтелект , і все те, що відрізняє людину від інших істот. І лише тоді, коли ці почуття перебувають у гармонії з навколишнім світом , формується особистість у всій її повноті [5, с.2]. На думку В.Розумного, суть естетичного виховання полягає в активному цілеспрямованому формуванні і удосконаленні системи естетичних потреб особистості у тій сфері її духовного життя, яку узагальнено прийнято називати естетичною культурою [2, с.14]. О.Радугін дійшов висновку, що естетичне виховання – це цілеспрямоване формування у людини естетичного ставлення до дійсності. Він вважає, що виховання красою та через красу формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках, поведінці і , звичайно, у мистецтві [6, с.22].

Естетичне виховання у широкому філософському значенні передбачає якісні зміни рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому. Це безперервний процес, що триває впродовж життя людини, коли усуваються суперечності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний конкретний період її життєдіяльності. Це оптимальна форма оволодіння навичками творення та сприйняття краси, передачі естетичного досвіду індивіда шляхом цілеспрямованої діяльності.

У процесі естетичного виховання формуються і розвиваються здатність людини до сприйняття і співпереживання, її естетичні смаки й ідеали, здатність до творчості за законами краси, до створення цінностей у мистецтві та поза ним (у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці). Таким чином,

естетичному вихованню властиві дві основні функції:

- формування естетично-ціннісної орієнтації особистості;

- розвиток її естетично-творчих потенцій, які визначають місце естетичного виховання в суспільному житті та зв'язок з іншими видами виховної діяльності. Естетичне виховання розкриває всі духовні здібності людини, що необхідні у різноманітних галузях творчості. Л.Артемова та О.Чинаєва зазначають, що естетичне виховання – це :

- а) вплив на розвиток особистості всієї навколишньої дійсності, її естетичної значущості для людини;

- б) залучення людини до художньої культури;

- в) спеціальна система заходів у структурі художнього життя суспільства, спрямованих на поширення знань про мистецтво, на розвиток художньої самодіяльності тощо [3, с.65]. На наш погляд, найбільш повним є визначення естетичного виховання С.Анічкіна, який вважає, що естетичне виховання – це : по-перше, цілеспрямований процес, мета, завдання, зміст, засоби і методи якого визначаються, плануються та творчо реалізуються спеціально підготовленими педагогами для здійснення навчально-виховної діяльності, відповідно до завдань суспільства щодо формування підростаючого покоління; по-друге, процес формування естетичних якостей особистостей, а саме: здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь та навичок естетичної діяльності, художнього смаку та ін..; по-третє, естетичне виховання необхідно розглядати , з одного боку, як головну складову процесу естетичного розвитку, а з іншого – як складову процесу загального розвитку особистості; по-четверте, у процесі естетичного виховання поряд з формуванням таких соціальних якостей особистості, як естетичні здібності, смак, уміння, відбувається удосконалення зору, слуху, рухів людини. Водночас із формуванням естетичних здібностей здійснюється розвиток сутнісних якостей особистості, які впливають на її становлення.

С.Анічкін визначає, що естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку – це цілеспрямований процес формування у них естетичних якостей

здібностей до пасивної і активної естетичної діяльності, інтересів, потреб, умінь, навичок, художнього смаку і є важливою складовою процесу загального розвитку сутнісних якостей особистості [3, с.13-14].

Слід відзначити, що у більшості концепцій особливу увагу приділяють цілеспрямованості процесу естетичного виховання і, як його результат, передбачають формування здатності сприймати, розуміти, оцінювати, зберігати, переживати і творити красу в повсякденному житті, в праці, в людських стосунках, мистецтві. Таким чином, більшість педагогів вважають, що система естетичного виховання пов'язана із формуванням естетичних і духовних потреб та інтересів особистості, що розвивається. Соціум, природа, література, образотворче мистецтво, музика, кіномистецтво, театр активно впливають на формування особистості молодших школярів. На основі аналізу різних тлумачень поняття “естетичне виховання” ми дійшли висновку, що це поняття можна трактувати як педагогічний процес, спрямований на формування і розвиток естетичних почуттів, потреб сприймати, оцінювати прекрасне та творчо діяти у всіх сферах життя, зокрема й у мистецтві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ

1. Естетика: навчальний посібник. за ред. Л. Б. Мартиненко. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2016. 137 с.
2. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. : дис. д-ра наук: 13.00.01 2007/ Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2007, 388 с.
3. Асафьев Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. Л.: Музыка, 1983. 144 с.
4. Рзаев Ш.Р. Система естетичного виховання С. І. Миропольського С. І. Миропольський: вчений, педагог, методист: 36. наук. пр. Серія „Педагогіка і психологія”. Вин. 3. Харків: ХДПУ, 1997. С.58-65.
5. Шевченко Г. П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період / Г.П. Шевченко, Х.М. Джабер. Луганськ: Вид-во

СНУ ім. В. Даля, 2004. 208 с.

6. Сухомлинський В.О. Естетичне виховання і культура почуттів// Вибрані твори в 5 т. К.: Радянська школа, 1976. Т. 1. С. 177-184.

7. Сухомлинський В.О. Значення естетичного почуття в моральному житті юнаків та дівчат// Вибрані твори в 5 т. К.: Радянська школа, 1996. Т.1. С.388-392.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

УДК 159.9.018: 37.062.3

THE ROLE OF V. O. SUKHOMLYNSKY'S PEDAGOGICAL IDEAS IN MODERN INCLUSIVE EDUCATION

Karskanova Svitlana

Associate professor
of Special Education Department

Fedorchuk Nataliya

student
of the V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

The modernized educational space does not stand still, but is constantly evolving and improving. The involvement of all children in the educational process is the main and integral part of it. The main goal is to provide an opportunity for all who wish to obtain the necessary knowledge [1]. There are more and more "special" children every year. We propose to consider the thoughts and creative ideas of a humanist teacher in order to determine the perfection of the system of inclusive education. Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynsky is exactly the teacher who sought to develop the child comprehensively [3]. Any child could have specialty of development and this did not affect the leading design of Vasyl Oleksandrovych. He continued and improved the main motives of pedagogical mentality of his predecessors: G. S. Skovoroda, J. A. Comenius, K. D. Ushinsky and others.

The humanistic shell of V. O. Sukhomlynsky's pedagogical legacy reveals incomparable, original and altruistic intentions towards his pupils and children in general. He took into consideration the individuality of each child. He believed that each of them has something special, deeply individual [2]. The concept of "love" helped to bring up a person most correctly and perfectly. V. O. Sukhomlynsky nurtured this important aspect in his ideas, he wrote: "One of the most valuable

qualities of an educator - humanity, deep love for children, love in which heartfelt grace is combined with wise severity and demanding father, mother" [3, 15]. We agree with this opinion, because everyone needs humane treatment, especially children with special educational needs.

The combination of inclusion in the educational process and human attitude is the key to effective influence on children with SEN. For example, a special child comes to class for the first time. He feels uncomfortable because other children may perceive her negatively. Meanwhile, the teacher is open-minded, sincerely shows positive intentions and naturally communicates with such a student. This idea makes it clear to other children that there is nothing crazy about a special student studying with them in the same class. This perspective applies to any educational institution.

Therefore, our considerations satisfyingly express the importance of those valuable considerations of an outstanding teacher-artist in the inclusive space. It's perfectly influence the development and path to success of each individual.

REFERENCES:

1. Beregova M. I. Conceptual and terminological basis for the study of inclusive education / M. I. Beregova // Scientific Bulletin of the Nikolaev National University named after V. O. Sukhomlinsky. Pedagogical sciences. - 2017. - № 3. - P. 23-27. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2017_3_5.

2. Caution: child: V. O. Sukhomlinsky about difficult children: topic. zb. / emphasis. TV Filimonov; for science. ed. prof. O. V. Sukhomlinska. - Luhansk: Luhansk Taras Shevchenko National University, 2008. - 264 p.

3. Sukhomlinsky V. O. I give my heart to children / V. O. Sukhomlinsky // Selected works: in 5 volumes - Vol. 3. - K.: Rad. school, 1977. - P. 5-279.

4. Karskanova S.V. Poglyadi V. O. Suhomlinskogo ta problemi suchasnoi inklyuzivnoi osviti / Karskanova S.V., Gromova K. Zbirnik materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktichnoi konferencii «Duhovna kultura v suchasnij Ukraini: filosofski ta psihologo-pedagogichni vimiri»: Naukove vidannya / za red. I. Ye. Polishchuk. – Herson, 2016. – 186 s.

USING ART AS A MEANS OF CORRECTIVE WORK IN AN INCLUSIVE SPACE

Karskanova Svetlana

associate professor
of Special Education Department
of the V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

Kasyanova Anastasia

student of the V. O. Sukhomlynskyi
National University of Mykolaiv

The benefits of creativity and its impact on the human have been proven in many works of scientists. Another outstanding pedagogue-humanist and scientist Vasily Sukhomlinsky noted in his works the importance of children's creativity and art: "Through a fairy tale, fantasy, game, through unique children's creativity - the right way to the child's heart" [3]. Nowadays, art and creativity are integral companions of the educational process, especially in the inclusive space as a means of correction.

The use of art therapy can rightly be considered one of the most effective means in correctional work. They allow for both diagnosis and correction of the child's condition, regardless of the disorder and its complexity. In general, creativity in an inclusive space allows you to effectively solve problems such as:

- Improving the social status of the child;
- Development of mental processes, in particular such as thinking, memory, attention;
- Development of fine motor skills;
- Establishing interpersonal relationships in a team or group;
- Child support;
- Overcoming fear of interior barriers;

The use of creativity is especially effective as a means of encouraging the child to acquire something new, the desire for knowledge.

The use of this means requires significant skills and abilities from teacher,

necessarily requires a large amount of knowledge on this topic. "The Creativity should be taught" - according to Vasily Sukhomlinsky, and this is true, because from the very beginning the ability to be creative is not given to everyone. Creativity does not grow in an empty place, it is based on developed thinking and imagination, intellect, which realizes itself in mental activity and practice [2]. The process of forming creative skills in students with special education needs should be smooth and systematic. Because this process involves not only the education of creative skills, but also overcoming primary and secondary deficiencies in children. Creativity is a deeply individual process, and has a differentiated nature of application. Nevertheless it is interesting unpredictable and diverse.

Consider the example of one of the types of creativity is to create a variety of clay products. Tactile feeling and pleasure from their own touch to a variety of materials, children delve into the creation of their own. In addition to basic skills such as the development of general and fine motor skills, coordination, sensation and perception of forms, children with special educational needs feel their significance and uniqueness, quench their "sensory hunger", receive a stimulus to understand the world. Children learn to share their feelings and emotions, to express in an acceptable way. During such activities, children get the relaxation that is often lacking. Combining such activities, for example, with music, has a double benefit and impact on the condition and feelings of children because it allows you to combine and coordinate the work of several systems.

Separate use of music and playing musical instruments also provides significant improvements in correction. Every participant in the process is able to express himself in music. Music and its creation allows to form the correct speech of children, to feel the connection with their own and the outside world, to establish an understanding of their own and others' experiences and emotions. It also improves the ability to concentrate and promotes sustainable attention and memory development.

The most common means of creativity is drawing. It is actively used by specialists for both diagnostic and corrective processes. It can help to understand the deepest parts of the soul and state of the child, to understand its aspirations and needs.

Drawing actively promotes self-expression and self-improvement of the child. Uncertain drawing helps to promote the development of fine and gross motor skills, coordination of movements, includes a focus on general and detailed. Drawing is often used as a means to help overcome various experiences and anxiety, it will be especially useful when working with fear.

Teachers and professionals should remember that they do not have the condition to teach a child excellence in creative activities. In general, the use of creative means in an inclusive space is designed to help the child express their feelings, emotions, experiences, to establish a connection with the world. Creativity and its use help to effectively overcome communication barriers and barriers to communication, shift internal stereotypes, and build new ones.

Therefore, using of creativity in correctional work in an inclusive space is an effective, complex, but at the same time interesting process that aims to help each participant realize themselves and their potential.

REFERENCES:

1. Leskovets Yu. G. Development of creative abilities of school-age children with PD [Electronic resource] / Yuliya Hryhorivna Leskovets - Resource access mode: <https://naurok.com.ua/rozvitok-tvorchih-zdibnosteyu-ditey-shkilnogo-viku-z -oop-222742.html>.
2. Karskanova SV Psychological support of education of creative qualities of junior schoolchildren in the educational process / Scientific notes [Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vynnychenko]. Kirovograd, 2013. P. 141–144.
3. Vasyl Sukhomlynsky. Aphorisms / Pedagogical Museum of Ukraine; [compiler OP Mikhno; Science. consultant OV Sukhomlinskaya]. Kyiv: PMU, 2018. 104 p. (Ser. "Pedagogical Republications"; issue 5).

TOPICAL ISSUES OF MOTIVATION OF DEVELOPERS

Shcherbakova Iryna

candidate of philosophical sciences, associate
professor at the department of psychology
Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University
Sumy, Ukraine

Annotation. The article presents the results of the theoretical analysis of the motivation of developers, participants in the investment and construction process. Development is defined as the process of consistent actions of developers aimed at creating a new product – a real estate object. Topical issues of motivation of developers, in particular, the system of material, moral, social incentives, are considered.

Key words: method, motive, need, motivation, developer, development.

Introduction. Development as a process consists of the sequential actions of developers to create a new product, which is a real estate object. The evolvement of development requires motivated participants in the investment and construction process, which are developers, and therefore making them look for effective ways to motivate them.

Aim. Determine topical issues of motivation of developers based on the analysis of scientific sources.

Materials and methods. In the service of the aim, the following theoretical methods have been applied analysis, synthesis, comparison, generalization.

Results and discussion. In psychological science, the content of the concept of «motive» is defined as an inducement to action. The motive (from fr. *motif* – an inducement, an inducement to action) is what encourages the activity of a person as a subject of labour that is what he works for [4, p.11].

Psychology divides the motives for the content of activity into external (debt, prestige, etc.) and internal (interest in the content of the activity, in its process, etc.).

Accordingly, the set of motives appears as motivation, which is a system of motives, a set of stable motives that determine the activity of a person as a subject of labour and determine the orientation [5, p.126].

The motivation of employees is a relevant subject of scientific research. As a type of management activity aimed at encouraging employees to operate, motivation was investigated at an above-average level as domestic (Darchenko N.D., Zastavniuk L.I, Yeskov O.L., Lypovetska T.R., Kuzmin O.Ye., Melnyk O.H., Zavadskyi Y.S., Hryfin R., Yatsura V., Cherkasov V.V.), both foreign (Herzberg F., Maslow A., McClelland D., Smith A., Ricardo D., Keynes J.M.) scientists.

The types of staff motivation are analyzed on the pages of the specialist management literature. In our opinion, despite the existence of a significant number of scientific publications on the problems of motivational management of personnel, there are very few studies in Ukraine devoted to the study of the motivation of developers and other subjects of labour in the construction industry.

The system of staff motivation is usually investigated from the point of view of providing a set of measures of material, moral, social direction. Scholars [3] contend this contributes to the activation of personnel in the production process to meet the diverse needs of employees.

So, Vedernikov M.D., Zelen M.I. believe that the motivation of employees unites five relatively independent elements: material incentives, improving the quality of the labour force, improving the organization of labour, attracting personnel in the management process and intangible incentives [1, p.19].

According to Zastavniuk L.I and Lypovetska T.R. motivation should be studied as a complex of internal and external factors, the use of which should be aimed at the interest, encouraging and motivation of staff to increase labour productivity [2].

Note that a concept that is broader than motivation can be considered the concept of «passion for labour», that is, the conviction of the employee of the practicability, the depth of his work. In our opinion, the passion for labour implies the motivation of the employee to work. Trying to distinguish the previously unresolved parts of the problem, we note that despite a number of motivation studies, to date,

issues related to the classification of ways of motivation and types of motivating of labour subjects in the construction industry in general, and developers in particular, remain insufficiently studied.

Note that in the absence of uniform classification features of motivation methods and types of motivating, the practice of dividing motivating into five kinds (material stimulation; improving the quality of the workforce; improving the organization of work; involvement of personnel in the management process; intangible stimulation), or seven forms (external, internal, positive, negative, material, nonmaterial, self-motivation) of staff motivation [6, p.437].

It should be kept in mind that construction is always associated with risks. Unforeseeable problems always affect the professional mobility of workers, can encourage them to ingenuity or reduce motivation for work. When engaged in motivational monitoring in the field of development, it is necessary to pay attention to the level of qualification of workers, seniority, emotional work experience, the flow of personnel, their displacement, the dominance of the tendency to short-term employment, the presence of a shortage of labour and other criteria that can collectively negatively affect the professional consciousness of workers, reduce motivation, limit initiative, etc. Motivational monitoring of developers should be carried out at all stages of the project implementation. As a rule, the level of complexity of the construction project affects management decisions, reducing the motivating influence on staff.

Conclusions. Labour efficiency depends on the strength of motivational attitudes. It is possible to form motivational attitudes among developers by means of a motivation system, which should be directed at strengthening the motivation of developers for high-performance development activities.

REFERENCES.

1. Ведерніков М.Д., Зелена М.І. Доцільність застосування зарубіжного досвіду мотивації персоналу на українських підприємствах. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2013. № 5. Т. 1.

С. 18-21.

2. Заставнюк Л.І, Липовецька Т.Р. Проблематика системи мотивації персоналу в сучасному менеджменті підприємства. Економіка та управління підприємствами. Випуск 3(14) 2019. С.166-172.

3. Єськов О.Л., Дарченко Н.Д. Система мотивації персоналу, орієнтована на цілі та результати його роботи. Вісник Хмельницького національного університету 2010, № 2. Т. 1. С.194-198.

4. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: навч. - метод. посіб. І.М. Щербакова, Г.А. Стадник. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2012. 324 с.

5. Щербакова І.М. Психологія праці: теоретичні і методологічні основи наукових досліджень: навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. 144 с.

6. Щербакова І.М. Девелопмент: психологія мотивації девелоперів. Перспективи та інновації науки. 021. 4(4) С. 431-443. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4\(4\)-431-443](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4(4)-431-443)

ПРОБЛЕМА СТАВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО ІНСТИТУТУ ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї

Кузікова Світлана Борисівна

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Кіріченко Дар'я Ігорівна

студентка спеціальності психологія
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Анотація. У статті порушується проблема ставлення сучасної молоді до інституту шлюбу та сім'ї. Розглядається ставлення до сім'ї у структурі цінностей молоді. Аналізуються мотиви створення сім'ї. Окреслюються причини, що можуть впливати на факт погіршення шлюбних стосунків та спричиняти розлучення.

Ключові слова: молодь, шлюбно-сімейні відносини, фактичний шлюб, сімейні ролі, розподіл сімейних обов'язків, можливі причини розлучень.

Актуальність дослідження. У зв'язку з достатньо динамічними трансформаційними процесами в усіх сферах життя суспільства посилюється інтерес до інституту сім'ї та шлюбу. Ні для кого не є таємницею, що ці два елементи споконвіку є важливим моментом у житті кожної людини. Але по всьому світу можна спостерігати тенденцію до зростання кількості розлучень, зниження бажання та готовності населення до укладення шлюбу та глибока криза інституту сім'ї. Останнє, у свою чергу, призводить до погіршення психоемоційного благополуччя особистості. Реалії нашого життя вже демонструють нам наслідки вибору молоді у сторону автономної життєдіяльності без шлюбу у пошуку самоактуалізації, саморозвитку з одного боку, та з іншого - небажання брати відповідальність за іншу людину (дружину/чоловіка, дитину).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження ставлення сучасної молоді до інституту сім'ї та шлюбу, визначення останніх у системі цінностей та окреслення можливих причин вибору особистості неузаконених шлюбів або, взагалі, відокремленого способу життя.

Виклад основного матеріалу. Протягом великого історичного етапу розвитку суспільства на території України сім'я мала усіма звичну патріархальну модель. Наприклад, у XII столітті у «Повчання Володимира Мономаха» ми можемо знайти такі рядки: «Жінок своїх любіть, але влади їм над собою не давайте», пізніше, у XVI столітті, в «Домострой»: «Нехай боїться дружина чоловіка свого». Дружину можна було побити ременем, але потім обов'язково пожаліти. Але тут же йдеться і про обов'язки чоловіка - утримувати сім'ю, годувати дружину і дітей, захищати їх. Але нині, у XXI столітті, стала помітна як зовнішня, так і внутрішня трансформація інституту сім'ї та шлюбу, відбувається перехід до інших альтернативних моделей шлюбно-сімейних відносин, зменшенням числа зареєстрованих шлюбів і зростанням числа розлучень.

Дослідження особливостей сім'ї, шлюбу, народжуваності ведуться у психології, соціології, демографії, етнографії, інших суспільних науках. Сутність та проблеми шлюбно-сімейних відносин досить широко вивчені як зарубіжними, так і вітчизняними психологами, які вивчали різні боки цього феномену та, зокрема, вивели ці знання у такий розділ психологічної науки як психологія сім'ї.

Знайти підхід до визначення природи та сутності сім'ї намагалися ще філософи Аристотель та Платон. Дослідженням питання сім'ї та шлюбу та їх відсутності, а також причин та наслідків останнього займалися відомі психологи та психотерапевти: Головнєва І. В. (дослідження зміни традиційних внутрішньосімейних ролей та виокремлення нових моделей поведінки), Целуйко В. М. (дослідження та аналіз найважливіших соціально-психологічних проблем сучасної сім'ї), Варга А. Я. (означення сімейної психотерапії) та ін.

Перед тим як дослідити ставлення сучасної молоді до інституту сім'ї та

шлюбу, слід збагнути сенс поняття «сім'я» та чітко розмежувати його з іншим терміном, таким як «шлюб», які дуже пов'язані між собою але не є тотожними. Адже, по-перше, шлюб і сім'я виникли в різні історичні періоди.

Сім'я має свої виключні особливості:

Рис. 1. Особливості сім'ї

Давньогрецькі філософи намагалися знайти підхід до визначення природи та сутності сім'ї. Одна з перших спроб визначити характер шлюбно-сімейних відносин належить давньогрецькому філософу Платону. Він вважав, що кожна людина, яка досягла віку 25 років, повинна одружуватися. Вона повинна слідувати своїй природі, залишаючи після себе дітей. Сім'ю він розумів як осередок суспільства, а держава за Платоном – результат об'єднання сімей.

Аристотель продовжив ідеї Платона. Він вважав сім'ю першоосновою суспільства та держави. Він розуміє сім'ю як природну форму спілкування між людьми, яка виникла одна з перших, і її головною функцією було, за Аристотелем, «задоволення повсякденних потреб» [1].

Новий погляд на сім'ю поклав у своїх працях французький соціолог Ф. Ле Пле. Він виділив базові типи сім'ї (патріархальний, нестійкий та корінний (стійкий)), основою якого заклав принцип передачі майна в спадщину. Сам науковець був прихильником традиційних ідей і тому виступав за збереження першого типу сім'ї та стверджував, що важливо зберігати у суспільстві традиційні цінності, які накопичувалися людським досвідом довгі роки. А

також він стверджував, що сім'я впливає на життєдіяльність нашого суспільства та «щоб зрозуміти суспільство, необхідно зрозуміти сім'ю».

Сучасна типологія сім'ї трішки схожа з вище приведеною:

- Традиційна (патріархальна) сім'я (роль лідера приділяється виключно представнику чоловічої статі, який у цій ситуації – годувальник, він повністю утримує не тільки свою дружину, а й усю родину).
- Матріархальна сім'я (вся влада перебуває у руках жінки).
- Нетрадиційна (неопатріархальна) сім'я (чоловік залишається лідером, при цьому існує чітке розмежування сімейних обов'язків).
- Егалітарна сім'я (родина рівних) (приймають всі важливі рішення спільно, відповідно лідерство у них або спільне, або має ситуативний характер).

Існує ще безліч інших класифікацій сімейних відносин - за кількістю дітей у сім'ї, за основою сімейного життя, однорідності типу провідних потреб, характеру проведення дозвілля, складу подружжя, а також за якістю відносин та атмосферою в сім'ї.

Щодо функцій М. С. Мацковський розглядає соціальні (стосовно суспільства) і індивідуальні (стосовно особистості) [2].

Так, наприклад, існує сексуально-еротична функція, функція задоволення потреби у дітях, батьківстві, а також самореалізації у виконанні сімейних ролей. Тут же можна згадати і про психотерапевтичну функцію, яка проявляється в «пестоцах» (ласці, ніжності) та у здатності надихати членів сім'ї, у готовності до участі у вирішенні проблем, що виникають у ній.

Відповідно до функцій сім'ї, Ковальов С. В. виділяє систему ролей, властивих членам сім'ї. До них відносить відповідальність за матеріальне забезпечення членів сім'ї; роль господаря та господині, яка полягає у купівлі продуктів, приготуванні їжі, підтримка затишку в будинку; підтримка зв'язків із родичами, формування сімейних цінностей та захоплень. Також він називає роль любовного партнера, який має відповідати за творчість у сексуальних стосунках. Стосовно дітей реалізуються ролі вихователя, і навіть відповідального щодо догляду дитину. Будь-який член сім'ї, за

Ковальовим С. В., може відтворювати роль організатора розваг та сімейного психотерапевта [3].

У сім'ї, крім її специфічних функцій, реалізуються й певні ролі. Гребенніков І. В. виділяє три типи розподілу подружніх ролей [4].

1. Автономний – коли подружжя чітко розмежовує сімейні ролі і не втручається у справи один одного;
2. Демократичний – передбачає управління сім'єю чоловіком та жінкою в рівній мірі;
3. Авторитарний – за нього вся влада перебуває у руках одного з подружжя (незалежно від статі).

Виходячи з того, що сім'я – це заснована на шлюбі та (або) кровній спорідненості об'єднання людей можна констатувати наявність тісного зв'язку між інститутами сім'ї та шлюбу.

Шлюб у свою чергу має такі особливості:

Рис. 2. Особливості шлюбу

Шлюб, протягом історії свого існування, пройшов певні стадії розвитку – від полігамії до одношлюбності. Саме слово «брак» у російській походить від дієслова «брати». Але при всій різноманітності взаємин людей шлюб можна легко класифікувати. Найбільш популярними і найпоширенішими у суспільстві є церковний, громадянський, фактичний і фіктивний шлюб [5].

Інститут сім'ї та шлюбу на сучасному етапі розвитку суспільства зазнає

серйозних змін, а, на думку деяких аналітиків, перебуває у кризі. Криза сім'ї як автономної цілісності веде до її розпаду на три частини, на три спілки — батьків та дітей, подружжя та господарського союзу, кожен із яких послаблюється у зв'язку з кризою «чуттєвої культури» нашої цивілізації.

Такий детальний виклад дослідження проблеми дає змогу виявити можливі причини розлучень: різні погляди на типи сімей; можливі причини небажання вступати до шлюбу: розчарування та зневіра в самому інституті шлюбу та сім'ї.

Проте у дослідженнях Руських Л. В. та Коробкіна А. М. причинами розриву шлюбу названо те, що відсутній важливий для молоді емоційний компонент – почуття любові та взаємного потягу, а також через такі поширені проблеми як зрада та алкоголізм. У той же час, визначальним може бути і те, що погляд чоловіків та жінок на деякі сторони сімейного життя суттєво розходяться, як зазначалося вище.

Щоб збагнути яку ланку в системі цінностей посідають інститут шлюбу та сім'я, Руських Л. В. та Коробкіна А. М. у своєму дослідженні охопили такий вибір респондентів: старші школярі, студенти та працююча молодь. Вибіркову сукупність склали 50/50 чоловіків та жінок. Серед них виявилися неодружені – 65,5% від числа опитаних, у незареєстрованому шлюбі – 18% та 13,5% , що перебували у зареєстрованому шлюбі. Сім'я, за результатами дослідження, займала важливе місце у системі цінностей молоді. Серед списку найбільш важливих цінностей у житті її обирає більшість респондентів. Поряд із ціннісними орієнтаціями у молоді, провідною мотивацією для укладення шлюбу та створення сім'ї є взаємне кохання.

Важливо відмітити, що стають більш актуальними тенденції до фактичного шлюбу, а саме співжиття без офіційної реєстрації в органах РАЦС. При цьому фактичний шлюб серед молоді прийнято вважати сім'єю і більшість молоді схильна до проживання в подібному типі шлюбно-сімейних відносин від 1 до 3 років для підготовки до сімейного життя. Але більшість респондентів вважали, що після цього шлюб потрібно обов'язково реєструвати.

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що на сприйняття молоддю інституту сім'ї впливає світ і стереотипи, які є у суспільстві. Проте можна зробити висновок, що традиційні цінності сім'ї зберігаються у свідомості молоді, молодь виявляє бажання мати сім'ю і усвідомлює важливість народження дітей. Водночас спостерігається перетворення сформованих у суспільстві стереотипів щодо шлюбно-сімейних відносин.

Крім цього, вдалося з'ясувати, що цінність сім'ї та її сприйняття багато в чому залежить від стосунків із рідними. Більшість респондентів відзначали близькість зі своєю родиною, важливість спілкування та спільного дозвілля.

Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок, що сім'я залишається провідною цінністю молоді, але з розвитком суспільства актуальною стає не тільки зовнішня трансформація поглядів на шлюбно-сімейні відносини, а й внутрішня, тобто важливо те, які форми вони набувають.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шкода, В. Древнегреческая философия. От Платона до Аристотеля / В. Шкода. – Харьков: Фолио; М.: ООО «Издательство ФСТ», 1999. – С. 466.
2. Мацковський, М.С. Соціологія сім'ї: проблеми методології та методики / М.С. Мацковський. - М. : Наука, 1989. - С. 43.
- 3 Ковалев, С. В. Психология современной семьи / С.В. Ковалев. – М. : Просвещение, 1988.– С. 164.
4. Гребенников, И. В. Основы семейной жизни / И. В. Гребенников. – М. 1991. – С. 83.
5. Гидденс, Э. Социология / Э. Гидденс. – М.: Эдиториал УРСС, 2005. – С. 364.

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РЕЗІЛЬЄНТНОСТІ І СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ ТА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Кузікова Світлана Борисівна

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Степанченко Олена Володимирівна

магістрантка спеціальності психологія
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Анотація: у статті представлено основні підходи до визначення поняття «резильєнтність» як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Розглянуто психологічні особливості резильєнтності педагогів. Проаналізовано педагогічну діяльність як стресогенну. Викладено матеріали дослідження з визначення рівня резильєнтності і стресостійкості педагогів та майбутніх педагогів, проаналізовано отримані результати.

Ключові слова: резильєнтність, педагоги, стрес, педагогічна діяльність, стресостійкість.

У психології резильєнтність витлумачують як здатність зберігати під час складних життєвих ситуацій сталий та стійкий рівень психологічного та фізичного функціонування, при якому людина здатна успішно пристосовуватися до несприятливих та непередбачуваних змін.

Професійна діяльність педагога характеризується високим рівнем стресогенності. У свою чергу резильєнтність є саме тією компетенцією, що могла би допомогти педагогам конструктивно долати негативні наслідки стресових впливів та швидко відновлюватися після них, при цьому зберігаючи успішність та ефективність власної діяльності.

У зарубіжній науковій психологічній літературі під поняттям «резильєнтність» розуміють здатність особистості долати несприятливі життєві

обставини з можливістю відновлюватися за допомогою усіх наявних ресурсів, як внутрішніх, так і зовнішніх, при цьому зберігаючи здатність до розвитку [1].

Багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців давали визначення резильєнтності. Розглянемо деякі з них.

Гармезу визначив резильєнтність як здатність особистості до відновлення та до підтримки адаптивної поведінки, що може проявитися після безпорадності у відповідь на стресову подію [2].

Дж. Річардсон вважає, що резильєнтність є процесом співвладання зі стресами, змінами в житті та несприятливими факторами, що виникають на життєвому шляху [3].

Ф. Лозель розуміє резильєнтність, як здатність людини вибудовувати повноцінне життя в несприятливих умовах. На думку науковця, концепція резильєнтності включає в себе як позитивний результат, що його можна досягти при подоланні певних стресових факторів, і збереження базових, основних властивостей особистості під час стресової, кризової ситуації. А також повне відновлення після впливу несприятливих факторів та досягнення успіху загалом [4].

Забелина Е. В. та Кузнецова Д. К. говорять про те, що резильєнтність є здатністю людини вміти успішно адаптуватися до стресів та негараздів [5].

Багато дослідників вважають, що резильєнтність являє собою не тільки досягнення гомеостатичної рівноваги після несприятливих, стресових подій, а й вихід із цих ситуацій з певним підвищенням функціональних компетенцій людини, а саме мається на увазі, що повинне відбутися посттравматичне зростання [6].

Узагальнюючи можна констатувати, що більшість визначень резильєнтності акцентують увагу на здатності особистості відновлюватися після стресових впливів та їх негативних наслідків. Але при цьому деякі науковці вважають резильєнтність певною характеристикою, а інші науковці вважають, що резильєнтність є динамічним процесом, який може змінюватися, він не є сталим. Тому, резильєнтність може розглядатися та вивчатися і як характеристика, яка

може бути притаманна тій чи іншій людині, і як динамічний процес. Це може залежати від предмету та фокусу дослідження [4].

Резильєнтність передбачає наявність у особистості соціальних навичок та вмій, таких як: комунікабельність, відкритість до світу та оточуючих та здатність взаємодіяти з ними, вміння вирішувати проблеми, здатність контролювати власні емоції, вміння планувати та організовувати власну діяльність [7].

Часто педагогам доводиться вести свою професійну діяльність в напружених, екстремальних умовах і це потребує мобілізації як психічних, так і фізичних сил особистості на максимальному рівні. Є безліч стресових факторів, що супроводжують педагогічну діяльність, ними є дефіцит часу, якого може бути недостатньо для оптимальної роботи, гострі відчуття та переживання пов'язані з відповідальністю та ризиком. Непередбачуваність ходу педагогічного процесу, особливо реакції учнів, викликають у педагогів зацикленість на самоконтролі та власній поведінці.

Не всі фахівці є готовими до професійної діяльності, яка є сповненою емоційною та інтелектуальною напругою. Особливо на це може мати вплив рівень нейротизму особистості. Невміння тримати себе під контролем, низький рівень стресостійкості, нестриманість можуть бути причинами міжособистісних конфліктів педагога з учнями, колегами, адміністрацією та іншими, а також неспроможністю ефективно справлятися з виникаючими проблемними, стресовими ситуаціями [8].

Такі дослідники як Л. М. Аболін та Л. М. Мітіна вказують на те, що професійна діяльність педагогів є, у психологічному аспекті, одним з найбільш напружених видів соціальної діяльності та вважається такою, що має велику кількість стресових факторів, що висувають високі вимоги до психологічної стійкості педагога [9].

До ознак резильєнтного педагога відносяться: сформовані навички самоконтролю, усвідомлення власної компетенції, вміння управляти власними емоціями, здатність ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та керівництвом

школи, безперервний процес професійного та особистісного розвитку, застосування ефективних та доречних проблемній ситуації копінг-стратегій.

Для проведення емпіричного дослідження щодо визначення рівня резильєнтності і стресостійкості педагогів та майбутніх педагогів, було обрано наступні діагностичні методики:

1. «Коротка шкала резильєнтності», Б. Сміт та ін. [10].
2. «Тест на стресостійкість», Ю. Щербатих [11].

Загальну вибірку склали 50 осіб, серед них 22 працюючих учителя та 28 студентів, серед них 12 студентів зі спеціальності «Початкова освіта», 8 студентів зі спеціальності «Біологія» та 8 студентів зі спеціальності «Українська мова та література».

Емпіричне дослідження було проведено на базах: СумДПУ імені А. С. Макаренка серед студентів спеціальностей: «Біологія», «Українська мова та література» та «Початкова освіта» та Сумської КУ ССШ №25 серед вчителів.

Отримані результати за допомогою методики «Коротка шкала резильєнтності» Б. Сміта та інших представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Рівень резильєнтності вчителів та студентів, %

Досліджувані	Рівень резильєнтності		
	Низький	Середній	Високий
Вчителі	45,45%	54,54%	
Студенти	50%	45,83%	4,16%

Якісний аналіз отриманих результатів дає змогу зробити висновки про те, що вчителі та загальна вибірка студентів мають рівень резильєнтності переважно на низькому та середньому рівнях. Серед вчителів 45,45% мають резильєнтність на низькому рівні, при цьому у загальній сукупності студентів низький рівень резильєнтності мають більше досліджених, а саме 50%.

Середній рівень резильєнтності мають 54,54% вчителів, що становить трохи більше половини досліджених та 45,83% загальної вибірки студентів. Вчителі взагалі не мають досліджуваних, які б отримали високий рівень резильєнтності, а для загальної вибірки студентів цей показник становить

незначних 4,16%.

Отримані дані за допомогою методики «Тест на стресостійкість» Ю. Щербатих, подано в табл. 2.

Таблиця 2

Середні значення показників стресостійкості вчителів та студентів, бали

Досліджені	Шкали					
	Реакція на обставини	Схильність ускладнювати	Психо-соматичні захворювання	Деструктивні способи	Конструктивні способи	Загальний рівень стресостійкості
Вчителі	22,13	23,72	21,54	14,8	31	58,22
Студенти	26,16	24,38	21,56	22,15	33,61	68,36

Аналізуючи отримані дані в результаті проведення методики, можна зробити висновки про те, що загальний рівень стресостійкості є в нормі як у вибірки вчителів, так і у вибірки студентів. За кожною шкалою окремо, отримані бали є на середньому рівні у кожній шкалі, як у вчителів, так і в студентів, окрім шкали «Деструктивні способи подолання стресу», за якою вибірка студентів отримала високий рівень, що свідчить про невміння долати вплив та наслідки стресу конструктивними способами.

Узагальнюючи отримані дані та проаналізовану інформацію, отриману по двох методиках, можна констатувати те, що приблизно половина вибірок вчителів та студентів мають низький рівень резильєнтності, та при цьому вибірка студентів має високий рівень за шкалою «Деструктивні способи подолання стресу».

Отже, є необхідність проведення заходів, таких як психологічно-корекційні заняття, тренінги тощо задля підвищення рівня резильєнтності як педагогів, так і майбутніх педагогів, при цьому акцентуючи увагу на навчанні конструктивним способам подолання стресу. Останнє буде сприяти більш ефективній та успішній професійній педагогічній діяльності, а також педагоги будуть зазнавати меншої шкоди від впливу різноманітних стресових впливів під час роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Селиванова О. А., Быстрова Н. В., Дереха Н. Н., Мамонтова Т. С., Панфилова О. В. Изучение феномена резильентности: проблемы и перспективы. *Мир науки. Педагогика и психология*. 2020. № 3.
2. Федунина Н. Ю. Понятие устойчивости к травме и посттравматического роста. *Московский терапевтический журнал*. 2006. № 4. С. 69-80.
3. Рыльская Е. А. Научные подходы к исследованию жизнеспособности человека в зарубежной психологии. *Теория и практика общественного развития*. 2014. № 8. С. 57-58.
4. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. *Консультативна психологія і психотерапія*. 2018. № 3 (14). С. 26 – 64.
5. Забелина Е. В., Кузнецова Д. К. Понятие психологической резильентности: основные теории. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Психология и педагогика*. 2015. № 1. С. 10-13.
6. Ваништендаль С. «Резильентность» или оправданные надежды. Женева: БИСЕ. 1998. № 12.
7. Федотова Т. В. Резильєнтність як одна із метакомпетенцій розвитку майбутнього фахівця початкових класів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2018. № 8 (322).
8. Фалько Н. М. Стрес педагога: особливості прояву, діагностика та профілактика. *Academic Journal of Ushynsky University*. 2010. № 3. С. 122.
9. Солодкая И. Б. Факторы стресса у педагогов. Международный педагогический портал «Солнечный свет». 2018.
10. Smith, B. W., Dalen J., Wiggins K., Tooley E., Christopher P., Bernard J. The brief Resilience Scale: Assessing the Ability to Bounce Back. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2008. № 15. P. 194-200.
11. Щербатых Ю. В. Психология стресса. 2006. С. 304.

УДК 159.922.8 2.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІСЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ НА РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Лаас Марина Вікторівна,
аспірантка кафедри
соціальної та практичної психології
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Анотація: Статтю присвячено обґрунтуванню поняття емоційного інтелекту та дослідження особливостей розвитку феномену в юнацькому віці, перевірку ефективності програми розвитку емпатії у Вибірку досліджуваних склали 50 чоловік експериментальної та 50 контрольної групи, віком від 15 до 23 років. Використано методики: опитувальник «ЕмІн» Д. В. Люсіна [11], програма SPSS – кореляційний аналіз Стьюдента.

Ключеві слова: емоційний інтелект, типи емоційного інтелекту, емпатія, міжособистісний емоційний інтелект, внутрішньоособистісний емоційний інтелект.

Представники гуманістичного підходу виділили поняття емоційний інтелект, як сукупність здібностей, компетентностей, знань, що сприятимуть успіху у житті людини.

Нго Конг Хоан вказав, що «...взаємообумовленість емоціональних і мисленневих процесів — є складне психічне явище і що цілісний акт психічного відображення — є єдинство когнітивних і афективних компонентів...», й знання про це допоможуть в практичній діяльності підвищити інтелектуальну продуктивність [13, с.127]. Не тільки інтелектуальну, а й емоційну, що дозволить керувати своєю поведінкою. Це ще

раз доводить про зв'язок когнітивних процесів з емоційними, що є основою емоційного інтелекту.

У діяльнісному підході Виготський Л. С. висунув таке твердження «..детерміністський аналіз мислення допускає розтин рушійних мотивів думки, потреб та інтересів, спонукань і тенденцій, які спрямовують рух думки в той чи інший бік» [3]. Афект, як емоційний стан людини пов'язаний з мисленевим процесом, емоції направляють мислення та думки, якщо мислення об'єднувати афектом, емоціями, так людина може трактувати причини самого мислення, чому саме так мислить й вчиняє. Виготський Л.С. ввів поняття «сміслові переживання», воно близьке до поняття емоційного інтелекту, адже також пов'язує мислення та емоції.

Будь-яка емоція розглядається Рубінштейном С. Л. як «єдність переживання і пізнання»[15]. Також Рубінштейн С. Л. вважав, що «судження, яке є основним актом або формою, в якому здійснюється розумовий процес, рідко становить лише інтелектуальний акт [16]. Судження, зазвичай, так чи інакше, насичене емоційністю», тобто навіть якщо ми висуваємо логічне судження, то використовуємо не лише свій розумовий інтелект, а й емоції, які допомагають відбирати кращі аргументи та стимулювати мислення.

Гарськова Г. Г. вперше у російській психології використала поняття емоційний інтелект. Вона пояснювала його як здатність розуміти стосунки людини, що проявляються в емоціях і управляти ними на основі інтелектуального аналізу і синтезу [5]. Людина, знаючи що певна ситуація може викликати емоцію, аналізує, чи ця емоція є умісною в даний момент, чи може вона нашкодити й навпаки, проаналізувати або ж спрогнозувати як обернеться все при цих обставинах й вчинити за потрібне.

Люсін Д. В. визначав емоційний інтелект як здатність до розуміння власних і чужих емоцій і управління ними [12], тоді людина ідентифікує емоції, контролює їх, розуміє що спричинило виникнення таких емоцій й як чинити в такому випадку. Він зазвичай пов'язував його з когнітивними здібностями та з особистісними характеристиками людини, вважав що вони впливають на рівень

емоційного інтелекту [9].

Носенко Е. Л. зазначала, що розумність не тільки піднімає нас над нашими пристрастями та слабкостями, а й допомагає скористатися нашими перевагами, талантами та чеснотами[14]. Вона визначала термін «емоційний інтелект» через поняття «розумність».

З точки зору системного підходу, орієнтуючись на дослідника В. Д. Шадрікова, який вважав що емоційний інтелект – це системний прояв когнітивних та емоційних здібностей з ціллю обробки різних видів інформації різними способами в різних формах поведінки та діяльності[17]. Автор говорить не лише про пізнання свої емоцій, а взагалі пізнання світу через сприйняття та аналізу інформації. Шадріков також виділяє три компоненти емоційного інтелекту: інтелект індивіда, інтелект суб'єкта діяльності та інтелект особистості[17]. В цих компонентах прослідковується ієрархічність, індивід як людська особина, де емоційний інтелект виступає здібністю, що стає суб'єктом діяльності, там людина черпає досвід й набуває емоційну компетентність, яку Д. Гоулман [7] ставить поряд з емоційним інтелектом, й переходить в особистість, соціалізовану людину та креативну. Автор запропонував термін духовні здібності, які співставляв з емоційним інтелектом, вважав що такі здібності направлені на пізнання інших людей. А важливою особистісною якістю, що дозволяє проникнути в духовний світ людини являється емпатія [17].

Поняття емоційної компетентності обґрунтовує Бак Р. [18], визначаючи її як здібність діяти у відповідності з внутрішнім світом своїх почуттів і бажань. Це поняття часто прирівнюється до поняття емоційного інтелекту. Водночас емоційна компетентність розглядається ним не ізольовано, а у взаємодії з соціальною компетентністю, що забезпечує здатність успішно спілкуватися з іншими людьми.

Проаналізувавши різні означення феномену, його структури та особливості в юнацькому віці, до внутрішніх чинників емоційного інтелекту, віднесли емпатію, емоційну саморегуляцію, рефлексію. Емпатія, є одним із

ключових чинників емоційного інтелекту, який в юнацькому віці сприяє розвитку вміння брати на себе відповідальність, планувати свою поведінку. Вона є умовою, необхідною для успішного здійснення процесу міжособистісної взаємодії, особистісного зростання і найважливішим ресурсом подолання стресу (Бодальов). Емпатія розглядається як емоційна особливість людини, яка грає велику роль у стосунках між людьми, у сприйнятті ними один одного, у встановленні взаєморозуміння між ними[8].

Загальнопсихологічне визначення емпатії дала Журавльова Л. П., яка вважала, що: «Емпатія – особлива форма психічного відображення суб'єктом (емпатуючим) об'єктивної реальності, що опосередкована внутрішнім світом суб'єкта (емпата) [9]. Суть емпатії полягає у відображенні суб'єктом емпатії, світу переживань емпата і трансформації цих переживань у власні» [9]. Саме тому програма розвитку була спрямована на розвиток емпатії та виміри емоційного інтелекту до та після програми. Теоретичними основами до розробки комплексної програми розвитку емоційного інтелекту стали основні положення про поняття даного феномену та його структуру: емпатія, саморегуляція, самомотивація, самоконтроль, спілкування з іншими.

Виявлено достовірні відмінності між контрольною та експериментальною групою юнацького віку до експерименту у показниках Розуміння емоцій ($t = 2,89$; $p \leq 0,01$). Не виявлено відмінностей у прояві внутрішньоособистісного емоційного інтелекту та його складових, також у прояві міжособистісного емоційного інтелекту та його складових.

Виявлено достовірні відмінності між контрольною та експериментальною групою юнацького віку після експерименту у показниках міжособистісного ($t = 2,27$; $p \leq 0,05$) та внутрішньоособистісного ($t = 1,57$; $p \leq 0,1$) інтелекту та їх складових: управління чужими емоціями ($t = 2,26$; $p \leq 0,05$), розуміння власних емоцій ($t = 1,71$; $p \leq 0,1$), управління емоціями ($t = 2,13$; $p \leq 0,05$), розуміння емоцій ($t = 1,97$; $p \leq 0,05$) та загальному рівні емоційного інтелекту ($t = 2,21$; $p \leq 0,05$). Не виявлено відмінностей у прояві розуміння чужих емоцій, управлінні власними емоціями.

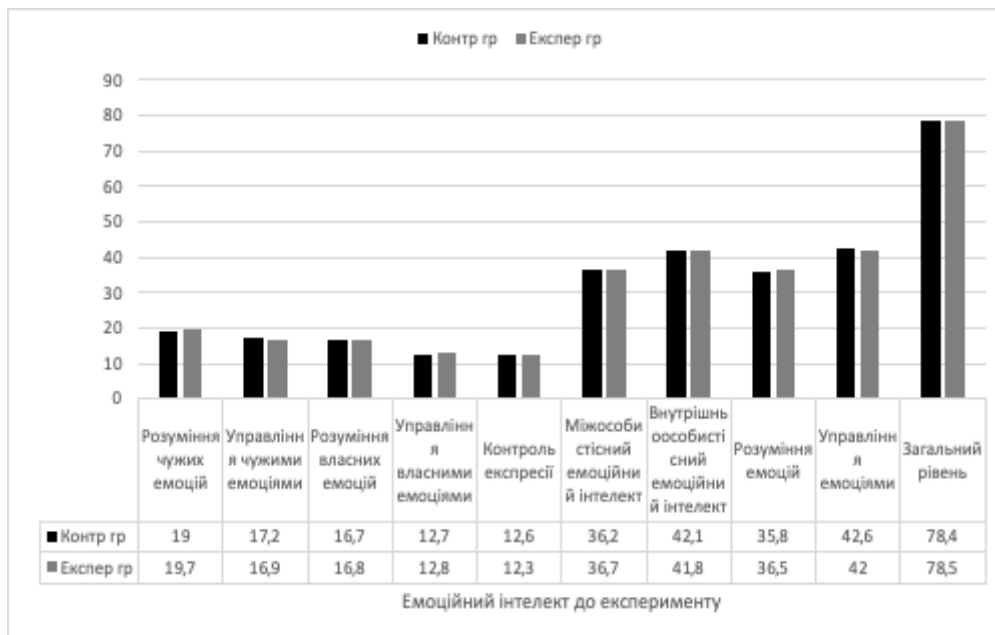

Рис.1. Особливості розвитку емоційного інтелекту до експерименту у контрольної та експериментальної групи

Експериментальна група після тренінгу виявила вищі показники внутрішньоособистісного емоційного та міжособистісного емоційного інтелекту порівняно з контрольною.

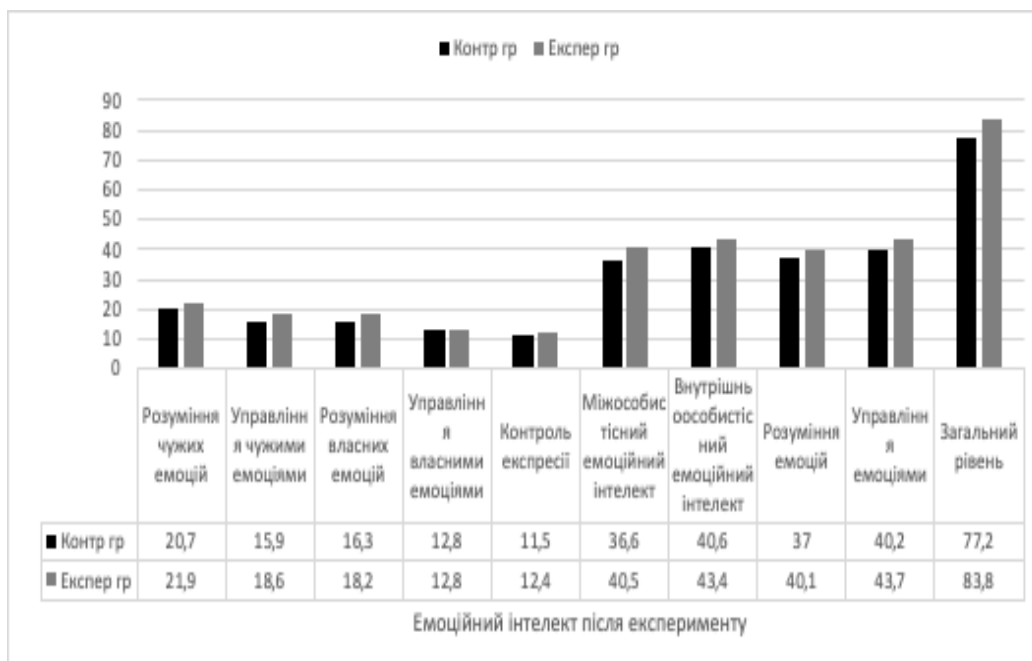

Рис.2. Особливості розвитку емоційного інтелекту після експерименту у контрольної та експериментальної групи

В експериментальній групі встановлено підвищення рівня загального розвитку емоційного інтелекту та показників компонентів. Отже,

експериментальна група глибше розуміє емоції інших, визначає їх емоційний стан за зовнішніми проявами емоцій ніж контрольна. Також відбулися зміни у спілкуванні юнаків з оточуючими, контролі власних емоцій у рвзних ситуаціях. Це свідчить про ефективність програми та позитивним впливом емпатії на емоційний інтелект у юнацькому віці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева И. Н. Понятие и структура эмоционального интеллекта. Социально-психологические проблемы ментальности : 6-я междунар. науч.-практ. конф. (Смоленск : изд-во СГПУ. 2004 г.). Смоленск, 2004. С . 22-23.
2. Бодалев А. А., Каштанова Т. Р. Теоретико-методологические аспекты изучения эмпатии, Групповая психотерапия при неврозах. Л., 1975. С.11-19.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. М: Педагогика, 1984. Т. 2: Проблемы общей психологии; под ред. В. В. Давыдова. 504 с.
4. Гарднер Говард. Структура разума: теория множественного интеллекта / пер. с англ. М., 2007. С. 281.
5. Гарскова Г. Г. Введение понятия «эмоциональный интеллект» в психологическую теорию: тез. научн.практ. конф. Ананьевские чтения. 1999. С. 25 -26.
6. Горбунова М. Ю. Эмоции как результат и как управленческий ресурс социализации. Вестник СПбГУ, 2010. Сер.12. Вып. 3. С. 298 – 304.
7. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект, ВКТ. 2009. 160 с. URL: <http://likebook.ru/books/download/185850>
8. Журавльова Л.П. Діагностика емпатії та її форм у підлітковому та юнацькому віці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки: сборник. К. : Вид-во НПУ ім. М. П.Драгоманова, 2010. – Вип. 31(55). – С. 154-161.
9. Журавльова Л. П., Лучків В. З. Дослідження асертивних стратегій поведінки в умовах рекреації. Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2016. № 9. С. 59–63.

10. Журавльова Л.П. Психологія емпатії: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328с.
11. Люсин Д.В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИн . Психологическая диагностика. 2006. № 4. С. 3-22.
12. Люсин Д.В. Структура эмоционального интеллекта и связь его компонентов с индивидуальными особенностями: эмпирический анализ. Социальный интеллект : теория, измерение, исследования: сб. науч. тр. / под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. М.: ИП РАН, 2004. № 4. С. 129 – 140.
13. Нго Конг Хоан, О. Эмоции в структуре мыслительного процесса: дис. канд. псих. наук. Ленинград, 1984. 158 с.
14. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. К.: Вища школа, 2003. 126 с.
15. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. М.: Педагогика. Т. 2. 1989. 328 с.
16. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика, 1973. 424 с.
17. Шадриков В. Д. Ментальное развитие человека М.: Издательство «Аспект Пресс», 2007 г. — 328 с. 19.
18. Buck R. Motivation emotion and cognition: A developmental-interactionist view Strongman K.T. (ed.) International review of studies on emotion. Chichester: Wiley, 1991. V. 1. P. 101–142.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 316.77: 342.732

METHODOLOGICAL PROBLEMS IN INTERNATIONAL STUDIES OF FREEDOM OF THE PRESS

Volianska Olena

PhD in Sociology,

Associate Professor of the department
of Sociology and Political Sciences,

Yaroslav Mudryi National Law University

Pidkurkova Iryna

PhD in Sociology,

Associate Professor of the department
of Sociology and Political Sciences,

Yaroslav Mudryi National Law University

Annotation. The work considers the notion of freedom of press and its main components. It is noted that freedom of press depends not only on the political component, but also on the economic, legal and creative ones. Attention is paid to the fact that in most countries of the world the freedom of press is declared, while the level of its implementation can vary depending on the conditions prevailing in society.

Keywords: rights and freedoms, freedom of speech, freedom of the press, indicators of freedom of the press

The problem of the objectivity of the indicators in different ratings is not new. Often it is not only a problem of specifying and measuring indicators, but also a problem of interpreting and using the results in the reports of political leaders in the context of assessments of their democratic forces. For example, in 2020 in the Index of Freedom of the Press in the World, published by the international organization

Reporters Without Borders, Ukraine's indicator decreased by 0.06 points compared to 2019. At the same time, due to more changes in the ranking of other countries, Ukraine paradoxically ranked higher in the overall list of countries in this index. The study, unlike the low number of others that look at the events of the previous year, also took into account current events - in particular, the response of media outlets in this or that country to the current coronavirus pandemic. The possibility of using this particular indicator as a democratic achievement, if we talk about a rise in the ranking, and, at the same time, if we compare assessments of previous years, appears to be intriguing.

Among the fundamental rights and freedoms of a democratic society is the right to information and the freedom to receive and expand it. Thus, the problem of ensuring freedom of speech and freedom of the press becomes particularly urgent in the conditions of the establishment of democracy, which, in turn, is impossible without ensuring the guarantee of receiving high-quality, truthful and objective information.

It is believed that the idea of freedom of the press originated as a component of libertarian social philosophy which originated in England after the revolution of 1688 and meant, above all, freedom from state control [1]. Therefore, freedom of the press is viewed from a political point of view, attention is focused on the nature of relations between political institutions and mass media. Although lately the political aspect is complemented by the economic and financial one, which can also threaten the freedom of mass media [2].

Today, freedom of the press is most often defined as the right to spread ideas, thoughts, information through the written word without restrictions by the authorities; the right that guarantees protection and is the basis of all other human rights and freedoms. It includes, first, freedom of access to information; second, freedom to share information; third, freedom to stand by one's own opinion without being intruded upon by others.

I.L. Mikhailin regards freedom of the press as the right of people and their organizations to freely express their opinions through newspapers, journalists and

other mass media. This is a vital condition for the best identification of political meaning and public functions of the written word [3, p.183-184].

V.M. Hvozdiev, giving the definition of freedom of the press, pays attention to the fact that it is one of the stages of implementation of the freedom of expression and is a (guaranteed) right or (guaranteed) possibility to establish in a proper way, publish, edit, read, disseminate the published mass media of their choice, own, use and publish in them [4].

The conditions for exercising freedom of the press, according to W. Hagemann, are:

1. Impartial, universal information about the facts and events of daily life;
2. Commentary that is independent of public opinion and party views;
3. Mass media publishing, broadcast and electronic mass media functioning in a lively form, close to the people, but with full responsibility;
4. The physical, economic and spiritual independence of talented journalists who have the courage and strength to stand up for the truth;
5. The press is relieved of the need to take into account the interests of the government, but with a strong sense of self-responsibility;
6. High professional level of editors, their respect for the spiritual freedom of journalists [5].

Calling freedom a synonym for independence and analyzing the structure of the concept "freedom of the press", V. Vladimirov distinguishes the main components of this freedom:

- 1) economic independence of mass media;
- 2) legal protection of freedom of journalistic activity;
- 3) political independence of the editorial boards and their orientation toward universal values;
- 4) creative freedom of journalists [6].

An important aspect of the freedom and independence of mass media is their economic vitality. Due to different forms of ownership (state, private, public) there are different possibilities of providing complete and personalized information,

competitiveness, etc., at the same time there are also risks of dependence on sources of funding [7].

The legal basis for the freedom of the press and journalistic activity consists of international legal documents and constitutions and legislative acts, which are in force in each individual country. Specifically, internationally, freedom of speech, freedom of information and freedom of the press are recognized as fundamental human rights by Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights [8] and Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights [9].

An indicator of freedom of speech and freedom of the press in the political aspect is the presence/absence of censorship of the media themselves and of the materials disseminated. It is unacceptable to try to control mass media, information space. This denies the rights of people to receive complete information and puts into question the obligation of the state to support the independence of mass media.

The creative freedom of journalists is based on the author's recognition of the right to interpret and interpret objective reality in accordance with his or her own views and likenesses. The freedom of creativity depends on the breadth of the author's outlook, his ability to understand facts and their interrelationship. At the same time, the freedom of creativity is dependent/independent on the views, aspirations and goals of social groups (classes, strata of the population).

Declared rights and freedoms are an integral part of any democratic state. But the level of their implementation in some countries can be associated with low problems - the economic dependence of the media on the owner or their political dependence on the state, Legislative irregularity, lack of real mechanisms for implementing freedoms, threats to journalists, attacks and murders of the most "unruly" representatives of mass media, etc.

Thus, the problem is not only to find out whether there is an economic, political, legal and creative declaration of freedom of the press, but also whether the press is really free by means of certain measuring instruments.

The most authoritative ratings of the state of press freedom in the modern world are Media Freedom, conducted by the international law organization Freedom

House [10], and Press Freedom Index, which is calculated by the international organization Reporters Without Borders [11].

The ratings are compiled on the basis of expert responses to specially designed questionnaires. In particular, the main criteria on which the Press Freedom Index is based are pluralism, media independence, environment and self-censorship, legislative framework transparency, infrastructure, abuses [12].

Insights. In the field of comparative political science, there are organizations and projects that seek to measure the level of freedom of speech in the world or individual regions:

- Freedom of the Press: an annual study and accompanying ranking on the state of press freedom in countries around the world, published by the international non-governmental organization Freedom House

- Worldwide Press Freedom Index: an annual study and accompanying ranking of the state of press freedom around the world, published by Reporters Without Borders

- Media Sustainability Index: published by IREX

- African Media Barometer: published by Friedrich-Ebert-Stiftung.

The methodologies for these rankings are published and include both objective parameters (such as the number of journalists killed in connection with their professional activities) and subjective assessments by experts (such as the level of self-censorship in the media). Quantitative indicators are usually considered more reliable, but once statistically processed do not always reflect the full picture, so they are often supplemented with qualitative parameters. For example, a high number of media outlets is not necessarily indicative of their diversity and reflection of a wide range of opinions. The dissemination of biased or unverified information discredits the very concept of media freedom. According to some analysts, ultimately the most important criterion is whether the media listen to citizens and act on their behalf.

An analysis of the methodologies used in these indices reveals a number of shortcomings. Some parameters are normative in nature, such as treating state ownership of the media or government subsidies to private media as a negative

contribution to freedom of expression. This has often served as a basis for accusations of bias as well as promoting American or European political interests. Further, television, press, and radio are usually the main subject of study, while digital media is not given enough attention. Despite these shortcomings, many experts believe that the methodologies are statistically consistent and come to similar conclusions, so that they are an important, useful and credible tool for studying media freedom in the world.

REFERENCES

1. Siebert, F. S., Peterson, T., Schramm W. (1963) *Four Theories of the Press*. 168 p.
2. Paudel, B. K. (2017) Critical Analysis of Press Freedom in Nepal after the Peace Agreement 2006. *Advances in Journalism and Communication*, **5**, 218-235. doi: 10.4236/ajc.2017.54013
3. Mykhailyn I. L. (2011) *Osnovy zhurnalistyky*. Pidruchnyk. 5-te vyd. pererob. ta dop. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 496 s. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Mykhailyn_Ihor/Osnovy_zhurnlistyky.pdf [in Ukrainian]
4. Hvozdiev V. M. (2004) *Problema y poniattia svobody presy: sutnist, zmist, struktura: dys... kand. filol. nauk: 10.01.08 / Kyivskyi natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka*. Instytut zhurnalistyky. URL: <http://www.disslib.org/problema-j-ponjattja-svobody-presy-sutnist-zmist-struktura.html> [in Ukrainian]
5. Hagemann W. (1950) *Die Zeitung als Organismus*. Heidelberg. 260 p.
6. Vladymyrov V. (1998) *Osnovy zhurnalistyky v poniatyakh i kommentaryakh: Uchebnoe posobie*. Luhansk: Yzdatelstvo VUHU, 144 s. [in Russian]
7. Pidkurkova I. V. (2019) Riven svobody presy yak pokaznyk rozvynenosti demokratii. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Politolohiia*. № 2. S. 142–151. [in Ukrainian]
8. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. URL:

<https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> [in Ukrainian]

9. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian]

10. Media Freedom. URL: <https://freedomhouse.org/issues/media-freedom>

11. Press Freedom Index. URL: <https://rsf.org/en>

12. Press Freedom Index Methodology. URL: <https://rsf.org/en/detailed-methodology>

JOURNALISM

УДК 32.328

ПРОБЛЕМАТИКА РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ МЕДІА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ (НА ПРИКЛАДІ КРАЇН-ЧЛЕНІВ АЛЬЯНСУ)

Абдуллїна Людмила Альбертївна

магістрант

ОП «Міжнародна журналістика»

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Яковець Анатолій Володимирович

доцент кафедри

міжнародних медіакомунікацій і комунікативних технологій

Навчально-наукового інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Анотація Дане дослідження присвячене такій важливій і актуальній сьогодні проблемі, як реформування вітчизняного правового поля відповідно до вимог, викладених в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським союзом. Країна стоїть на шляху інтеграції протягом 7 років, регулярно працюючи над удосконаленням законодавства для забезпечення демократичних засад діяльності медіа, їх прозорості та ринкової конкурентоспроможності.

Реформування галузі розглядається як значний крок на шляху до здобуття членства в ЄС, що формує необхідність дослідження проблематики імплементації правових засад союзу у правове поле України.

Ключові слова: мас-медіа, ЗМІ, деєтатизація, демократія, медіакратія, свобода слова, європейські стандарти.

Вступ Курс на Євроінтеграцію України залишається одним з ключових в контексті зовнішньополітичних векторів держави, покладених у 2014 році. Історично обумовлені фактори діяльності та взаємовпливу медіа і політики мають значний вплив на застій реформування інформаційно-комунікаційної сфери України. Приклад посткомуністичних держав, які здобули членство у Європейському союзі, підтверджує складність імплементації головних принципів діяльності медіа на підґрунті сталої політичної системи.

Мета дослідження - переосмислити якість та необхідність наближення правової бази в галузі медіа в Україні відповідно до нормативного поля Європейського союзу на прикладі визнаних членів альянсу.

Об'єктом дослідження є сучасний стан галузі медіа в Україні

Предмет аналізу - історично обумовлена проблематика реформування галузі відповідно до вимог євроінтеграції

Під час дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальнонаукові **методи**. З-поміж загальнонаукових було використано теоретичний аналіз, синтез та порівняння. За спеціальнонауковий метод було обрано системний вид дослідження та PEST аналіз для дослідження чинники впливу на медіа сегмент країни.

Виклад основного матеріалу: Сучасний стан інформаційно-комунікативної сфери України визначається історичними та культурними чинниками формування сфери медіа як такої. Для вітчизняних ЗМК характерні риси посттоталітарних режимів, де держава відіграє роль головного комунікатора медіа, формуючи інформаційний порядок денний. Серед головних важелів впливу, які взяли участь у розвитку сучасної моделі українських медіа, можна вважати такі: вплив ідейно-політичних установ на діяльність ЗМІ, історичні чинники пострадянського впливу на функціонування української медіагалузі та недотримання професійних стандартів і етичних засад

політичними гравцями з застосуванням ЗМІ як інструменту пропаганди політичних поглядів. Як слушно зазначає О. Каплій, зміст, спрямованість і діяльність самої системи ЗМІ знаходиться у прямій залежності від суспільно-політичного ладу, який утвердився в державі, а тому він не може бути однаковим в усіх випадках. Якщо вдатися до нашої історії останніх десятиліть, то легко пересвідчитись у тому, що маємо дві системи, які наклали і накладають свій відбиток на ЗМІ, їхню діяльність і організацію. Йдеться про тоталітарну систему, під «п'ятою» якої ЗМІ перебували понад сімдесят років і завдала відчутної шкоди усім ЗМІ, та демократичну систему, яка утверджується тепер, умовах становлення і розвитку незалежності України [5,с. 36].

Євроінтеграція України стала можливою від моменту набуття незалежності державою. Відтоді розпочався важливий історичний для вітчизняних медіа процес демонополізації. Першим правим актом незалежної України на цьому шляху став проєкт «Концепції роздержавлення ЗМІ в Україні» 1998 року. Документ передбачав відокремлення засобів масової інформації від державних органів, та позбавлення їх представників власності медіа. Натомість у концепції пропонувалося запровадження прес служб, як єдиного джерела офіційної інформації для ЗМІ, шляхом проведення відкритих конференцій з журналістами. [7, с. 15-16]. Тим самим було покладено шлях деєтатизації та демонополізації масових медіа в Україні, що сприяло б демократизації суспільства та свободі слова у незалежній державі. Питання детально характеризували фахівці в галузі медіа, серед яких Тарас Березовець, Деніс Мак Квейл [13, ст. 480]., а також Елі Ноам . Вони, попри різні визначення поняття олігархізації ЗМІ, оцінювали вплив медіа монополій на демократичні інститути держави.[13]

Як авторитетно зазначає український медіаексперт Т. Березовець, «сьогодні крупний (він же «олігархічний») капітал вимушений зважати не лише на політичну кон'юнктуру, що диктує симпатії відносно різних партій, але й на світову тенденцію до укрупнення медіа-активів. Іншими словами, для того щоб зробити медійний бізнес успішним і плідно впливати на свідомість простих

громадян та політиків, недостатньо контролювати один телеканал або пару газет. Необхідно створити розгалужену систему, яка включала б як електронні, так і друковані ЗМІ». [2] Таким чином, українські та закордонні олігархи опинилися в системі необхідності розширення медіа активів, перетворюючись на важливу систему впливу на політичні рішення в державі.

Можливим стає порівняння актуального устрою української системи медіа з сучасними європейськими моделями. Їх характеризує провідний англійський науковець Деніс Мак-Квейл. Експерт з соціології та медіа підкреслює, що у країнах Європи існують закони, що регламентують концентрацію ЗМІ в одного власника, а також унеможливають перехресне володіння медіа. «У випадках можливої монополізації комунікаційних структур, влада деяких країн навіть створює систему субсидіювання, задля забезпечення різноманітності джерел інформації та формування конкурентного ринку. Попри деякі відмінності регіонального походження, головними принципами медіа, що об'єднують всі європейські країни є свобода, різноманітність, якість інформації, соціальний і культурний порядок, солідарність і згода» [13, ст. 480]. Такі принципи напряду пов'язані з необхідністю демонополізації та деєтатизації ЗМІ у Європі та Україні.

Принципи роботи медіа у країнах Європейського союзу побудовані на основі загальноєвропейських демократичних засад. Відповідне визначене Копенгагенськими критеріями, ухваленими у 1993 році.

По-перше, основним правом, яке забезпечується усіма країнами-членами Європейського союзу в розрізі діяльності медіа є свобода ЗМІ. Поняття «свободи медіа» визначене у Хартії основних прав ЄС, а також Європейській конвенції з прав людини. У процесі розширення Європейської унії та приєднання нових країн до союзу, саме свобода ЗМІ є пріоритетним критерієм для визначення готовності країни до членства. Свобода слова, як і свобода інформації, передбачаються головними правовими документами ЄС, що є загальноновизнаними, але відносно вільними для виконання державами задля імплементації. Серед таких: стаття 19 Загальної декларації прав людини, стаття

19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

По-друге, право на свободу медіа, включаючи свободу преси, визначає додаткові вимоги, визначені ЄС для країн-кандидатів: демонополізацію та плюралізм медіа. Вони базуються на необхідності забезпечення права висловлення суджень і фактів, що унеможлиблює надмірного втручання держави або ринкових гравців-монополістів у інформаційно-комунікаційні процеси суспільства. Тому концентрація приватної власності, або вплив влади на ЗМІ визначаються як неприйнятні для країн-членів унії. Відповідна вимога визначається у Хартії основних прав ЄС, як “Дотримання свободи і плюралізму засобів масової інформації” і підтримується Європейським судом з прав людини. Останній наголошує на тому, що розповсюдження інформації яка стосується спільних інтересів може бути реалізоване лише на основі принципу плюралізму [1]. Однак, всі документи Європейського союзу щодо забезпечення прозорості власності змі є рекомендованими, або необов’язковими. Так, настанови та етапи щодо того, що може спричинити прозорість власності ЗМІ, можна знайти в необов’язкових документах Ради Європи, зокрема в “Рекомендації Комітету Міністрів R (94) 13 про заходи щодо сприяння прозорості ЗМІ та Рекомендації (2007) 2” щодо ЗМІ Плюралізм та різноманітність ЗМІ. Іншим необов’язковим документом щодо прозорості власності на ЗМІ є Резолюція Європейського Парламенту 2008 року, яка заохочує “розкриття інформації про право власності на всі засоби масової інформації, щоб допомогти досягти більшої прозорості щодо цілей та передумов мовників та видавців”[10].

Натомість, більшість законів, що стосуються медіа, розроблені та ухвалені у минулому столітті. Серед таких: Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1993), Закон України «Про інформаційні агентства» (1995), Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (1997), Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та

органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» (1997), Закон України «Про телебачення і радіомовлення» (1993, 2006), Закон України «Про авторське право і суміжні права» (1993).

Найглибше дослідити перспективи створення в Україні європейської медійної екосистеми дозволяє PEST-аналіз. Згідно з класичною моделлю, PEST аналіз дає можливість зважити економічні, політичні, соціальні та технологічні важелі впливу зовнішнього середовища на ту чи іншу галузь. Таким чином можна виділити головні фактори, які впливають на діяльність ЗМІ як одного з факторів формування демократичного суспільства у країні.

Згідно з проведеним аналізом, головний чинник впливу на європеїзацію української медіа галузі - політика. А саме: сприйняття України як неважливого суб'єкта інформаційної політики; творення транскордонного телебачення на території ЄС; інформаційні загрози; невизначена податкова політика; прагнення до протекціонізму галузі, наявність державних компаній у галузі; залежність ЗМІ; неавторитетність вітчизняних ЗМІ; відсутність розвиненої координації зусиль щодо реформ.

Другим за кількістю прямих чинників впливу на українську медіагалузь є економічний сектор, а саме ситуація на комерційному ринку інформаційних послуг. Так, слабкість конкурентного середовища для ЗМІ визначається структурою власності медіа в Україні, якій характерна політична бенефіціарна модель. Це впливає по-перше, на неможливість створити здорову ринкову конкуренцію за комерційними параметрами, а по-друге - забезпечити плюралізм медіа як таких. Така ситуація руйнує сприятливе середовище для інвестицій, в тому числі іноземних, визначене у Угоді про асоціацію.

Соціальні фактори в рамках PEST-аналізу враховуються з метою розуміння споживчих потреб, які визначають попит на різні інформаційні ресурси. Серед таких важелів впливу на систему ЗМІ: нехтування культурною різноманітністю; неналежне регулювання щодо захисту дітей та споживачів; боротьба з расовою та релігійною ненавистю; заангажованість національних регуляторів ЗМІ; неавторитетність журналістських стандартів для вітчизняних

медіа; недієвість недержавних регуляторів (ГО).

Найменш представлений зовнішній фактор, який впливає на українську медіа галузь - технологічний. Це обумовлено низьким рівнем представленості його у вітчизняному законодавстві. Так, чинне законодавство України не містить визначення поняття яке відповідає засобам масової інформації в мережі Інтернет, а також спеціального нормативно–правового акту, який би визначав їх статус, порядок створення та засади діяльності. Соціальними факторами впливу також залишаються неадаптованість законодавства у сфері технологічного оснащення галузі та низький доступ населення до новітніх технологій. Таким чином, головним фактором впливу на діяльність медіа в Україні вважається саме політика. Це підтверджує і дослідження структури власності ЗМІ на території держави.

Аналіз 40 телеканалів українського медіа сектору показав, що значний сегмент належить безпосередньо актуальним або колишнім представникам політичного життя держави. Частка ринку, яка підвласна учасникам прямим або безпосереднім політичного життя складає абсолютну більшість (серед якої 35% ринку належить визнаним Законом України “олігархам”). В кількісних показниках Український телепростір складається з 40 каналів, з яких 7 належить діючим політикам, 30 - колишнім політикам, інші 3 телеканали - закриті. Під санкціями наразі 6 власників українських телеканалів з 11 (або 18 із 40 ресурсів).

Чималий сегмент інформаційного мовлення в Україні припадає на радіо, що залишає за ним статут головного найбільш споживаного медіаканалу. Згідно з даними дослідження TNS Kantar, абсолютна більшість громадян щотижня прослуховує станції радіомовлення. Так, 8 з 10 українців є свідомою, або несвідомою аудиторією цього медіаканалу. Всі радіостанції, діючі поза Інтернет простором, належать представникам політичного життя України, щотижня контактуючи з абсолютною більшістю населення. Серед них: холдинги “ТАВР Медіа” (Віктор Пінчук), “УМН” (Ігор Коломойський), “ТРК Люкс” (Андрій Садовий).

Якісно інші показники можна спостерігати серед структури власності інтернет засобів масової інформації. Так єдиним власником інтернет ЗМІ, що належить до санкційних списків є Ігор Коломойський. До його беззаперечної власності на сьогоднішній день можна віднести ресурси в мережі як “ТСН.Уа”, “УНІАН” та “Главред.info”. Таким чином, можна зробити висновок, що новині та інформаційні інтернет-ресурси здебільшого мають ринковий характер економічних відносин. Такому ринку не характерні політичні упередження, маючи на меті прибутки та об’єктивне інформування громадян. Серед санкційних осіб-власників ЗМІ можна виділити лише особу Ігоря Коломойського, який знаходиться під санкціями Сполучених Штатів Америки, а не України. Всі інші акціонери засобів масових масових інформації в Інтернеті належать незаангажованим власникам

Україна підписала угоду про асоціацію у 2014 році, паралельно з Грузією та Молдовою [8]. Очікується що, так званий підготовчий етап завершиться до 2024 року, через 10 років після старту євроінтеграційного процесу держави. Наразі влада України виконує вимоги союзу відповідно до документу про асоціацію, залишаючи акцент на головних напрямках реформування. Серед останніх, що стосуються роботи медіа, як засобів масової інформації, пріоритетом є системна робота над удосконаленням правової бази та державного регулювання роботи інформаційно-комунікаційної системи України, та наближення її до демократичних стандартів. Угода про асоціацію між Україною та ЄС має окремий додаток, що визначає зобов’язання країни-члена наблизити законодавство до правової бази ЄС у сфері аудіовізуальних медіа-послуг протягом двох років з дати набрання чинності Угоди. Документ набув чинності у повному обсязі від 1 вересня 2017 року. Тим не менш, період 2017-2019 років не відзначився законодавчими досягненнями в цьому напрямку, закарбувавши в історії лише 1 документ - закон «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» від 15 травня 2018 року, який опосередковано стосується медіа-діяльності. Також, попри недовіру законодавчої гілки влади в напрямку

реформування медіагалузі відповідно до вимог євроінтеграції, у 2018 році все ж завершився процес роздержавлення друкованих ЗМІ. Проривом роботи над медіа можна вважати період після 2019 року, коли була ухвалена низка законодавчих актів, які опосередковано, але значуще впливають на становлення демократичної системи в масових медіа. Серед таких 23 вересня 2021 року Верховна Рада України підтримала законопроект “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархами)”. Хоча фактично документ не врегульовує систему ЗМІ, однак має важливі зауваження щодо структури їх власності. Закон забезпечив змогу визначення поняття “олігархів” та окреслити їх вплив на медіа.

Якщо говорити стосовно конкретних вимог ЄС щодо реформування галузі медіа в Україні до стандартів Європейського союзу, вони перераховані у двох документах. Головний з них - Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Документ передбачає низку вимог до країни кандидата на членство. А саме: стаття 95 «Перелік зобов'язань» передбачає дотримання країнами-членами і кандидатами на вступ до ЄС “Європейської конвенції про транскордонне телебачення” 1989 року та “Європейської конвенції про спільне кінематографічне виробництво” 1992 року без рекомендованого терміну ухвалення. В той же час, Стаття 396 глави 15 договору під назвою “Політика з питань аудіовізуальної галузі” говорить, що сторони підписанти зобов'язуються здійснювати співробітництво для покращення галузі та сприяти спільному виробництву кіно- і телематеріалів. Наступний пункт статті уточнює, що “Співробітництво може включати, *inter alia*, питання підготовки журналістів та інших працівників медіа-сфери, як друкованих, так і електронних видань, а також питання підтримки засобів масової інформації (громадських і приватних), з метою посилення їхньої незалежності, професіоналізму та зв'язків з іншими європейськими ЗМІ відповідно до європейських стандартів, зокрема стандартів Ради Європи” [8]. Стаття 397 тієї ж глави також диктує аудіовізуальні реформи в Україні, визначаючи необхідність наближення

вітчизняної правової бази країни до нормативно-правових актів Європейського союзу, при цьому нормами угода визначає ті, що узгоджені другим головним документом щодо врегулювання діяльності медіа – «Директивою № 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 10 березня 2010 року про узгодження деяких положень, встановлених законом, правилами або адміністративними діями у державах-членах, що стосуються надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги)» [4]. Вимоги зазначеного документу мали бути ухвалені протягом 2 років від набуття чинності угоди, втім більшість так і не була виконана.

Документ “Директиви ЄС щодо аудіовізуальних медіа послуг” налічує 36 статей, націлених на уніфікацію правової бази країн-членів. Саме тому, для достовірного ствердження щодо виконання або невиконання Україною вимог Європейської інтеграції, необхідно оцінити кожен з пунктів Директиви на предмет дотримання.

Вдавшись до підрахунків можна стверджувати що загалом щодо діяльності медіа в Україні Європейський союз висунув 40 головних вимог. Серед них більшість залишається невиконаною станом на 2019 і 2021 роки. Серед таких розділи договору щодо термінології в галузі медіа, співробітництва з союзом, національних та міжнародних програмних трансляцій, спонсорських матеріалів та новин. Також законодавство України не відповідає рекомендаціям альянсу щодо регламентування інформаційних повідомлень, новин, матеріалів на вимогу та строків їх дії і зобов'язання до виконання умов угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Загальною кількістю невиконаними залишаються 17 вимог з усієї кількості 40 рекомендацій, що складає 42% від усіх рекомендацій.

Однак, найбільш значущі для Європейської ментальності принципи демократії та захисту прав і свобод громадян все ж збігаються з вимогами ЄС. Так, наразі лише 3 розділи Директиви про аудіовізуальні медіа засоби - дотримані стороною України. Вони стосуються рекламної діяльності, безпеки споживачів та малолітніх дітей, а також право на відповідь та оскарження

опублікованої медіа інформації. Здебільшого європейські стандарти діяльності медіа, які притаманні і українському регулюванню, викладені в ЗУ «Про рекламу». Згідно з ним, стали імplementованими наступні рекомендації ЄС: телевізійна реклама та продажі через аудіовізуальні носії мають бути чітко виокремленими від іншого контенту каналу (Стаття Директиви 19); розширюються телерадіоорганізаціями без шкоди для цілісності програм та правовласництву (Стаття 20); не передбачають промоції медичних препаратів, що підлягають маркетинговій авторизації (Стаття 21); реклама алкоголю відповідає вимогам щодо захисту неповнолітніх та спонукання вживання (Стаття 22); вікна продажів на телебаченні не мають тривати менше 15 хвилин (Стаття 24); регулюванню каналів, присвячених суто телепродажам (Стаття 25), а також телетрансляцій (Стаття 26). Серед невиконаних вимог і сегменті маркетингу та реклами залишається лише регламент щодо пропорцій спортивних телепродажів, які вітчизняне правове поле не враховує. Таким чином, із 40 вимог Європейського союзу до України в галузі медіа, впевнено відповідними стандартам альянсу є 9 рекомендацій, що складає 22,5%.

Приклад країн-членів Європейського союзу не можна назвати зразковим, оскільки сучасні шляхи врегулювання діяльності медіа і аудіовізуальної галузі зокрема були запроваджені у державах вже в період функціонування їх, як повномірної частини альянсу. Серед інших, для проведення аналогії з Україною, найбільш доцільно розглянути Болгарію, Румунію, а також Хорватію. Саме ці держави не даремно обрані. Так, вони стали останніми інтегрованими до унії територіями. Болгарія набула членства у Європейському союзі у 2007 році. Наразі її правова база повністю відповідає загальним принципам функціонування медіа в ЄС, оскільки «Директива про аудіовізуальні медіа послуги» була ухвалена у 2013 році, що передбачає одночасну імplementацію визначених положень до правового поля Європейського Парламенту та Європейської ради з усіма країнами-членами.

Модель взаємозв'язку політичної системи та мас медіа американського дослідника Габрієла Алмонда вичерпно характеризує сучасний устрій

інституцій Болгарії. Відповідно до нього, кожен сектор державної діяльності наділений окремою роллю: політичні партії та Парламент країни виконує функцію інтеграції інтересів громадян у правове поле держави, а засоби масової інформації покликані виконувати комунікаційну функцію, - що обумовлює повномірні двосторонні відносини та виключає прямий вплив влади на діяльність медіа ресурсів.

Оціночні дані щодо результати реформування галузі медіа у Болгарії з моменту набуття членства у Європейському союзі надає глобальна дослідницька та освітня організація IREX. Відповідно до аналітики компанії 2018 року, ЗМІ Болгарії перебувають у незадовільному становищі в контексті безпеки та свободи медіа, що залишається головним принципом їх діяльності в межах альянсу. Так, група IREX оцінює розвиток стійкого і незалежного ринку медіа у країні у 1.81 бал з 4 [12]. Головними чинниками формування низького рейтингу пов'язаний з такими характеристиками: професійна журналістика, бізнес менеджмент та підтримка інституцій. Індекс зазначених показників, згідно з дослідженнями 2013-2018 років оцінюється нижчим середнього, що свідчить про нестійку змішану систему функціонування ринку. Країна мінімально відповідає цілям, при цьому сегменти правової системи та уряду виступають проти системи вільних ЗМІ. Очевидний прогрес у пропаганді свободи преси, підвищенні професіоналізму та створенні нових медіа-компаній може бути занадто недавнім, щоб судити про стійкість, що пояснюється широкою несистематизованою розгалуженістю наглядових інституцій та невизначеністю їх сепарованої функціональності.

Натомість такі характеристики, як свобода слова та плюралізм медіа ресурсів оцінюються у Болгарії дедалі вище. Щодо цих показників країна досягла прогресу в досягненні безлічі цілей, завдяки правовим нормам, професіоналізму і бізнес-середовищі, що сприяє незалежним ЗМІ. Досягнення пережили зміни в уряді і були закріплені в законодавстві і практиці. Тим не менш, може знадобитися більше часу для забезпечення того, щоб зміни були стійкими і щоб підвищення професіоналізму і середовище для бізнесу засобів

масової інформації були стійкими.

Для таких держав, як Україна за визначенням фахівців П. Манчіні і Д. Галліна характерні виражені регіональні особливості діяльності медіа [3]. Дослідники виокремлюють особливості державного регулювання ЗМІ, обумовлені регіональними, місцевими, або регіональними властивостями, серед яких: Північноєвропейська або ліберальна модель (Данія, Швеція, Фінляндія та ін.), Північноатлантична або демократично-корпоративістська (Ірландія, Велика Британія та ін.), Середземноморська або політизована (Іспанія, Франція, Італія тощо), а також - модель посткомуністичних країн (Болгарія, Словаччина, Чехія, Румунія тощо). Для останньої також характерна значна участь влади у діяльності медіа, що простежується у наступних сегментах: контроль над засобами масової інформації та система прозорості власності, співіснування суто комерційних медіа поряд з політично дружніми ЗМІ, та формування наглядових інституцій та керівних органів з представниками політики.

Порівняти імплементацію європейських принципів функціонування галузі медіа у країн-членів можна на прикладі Румунії, яка набула відповідного статусу у 2007 році. Характерні для України риси полягають, зокрема, у необхідності реформування пострадянського державного устрою, віддзеркаленого на діяльності ЗМІ. Румунія стала першою країною Альянсу, яка ратифікувала угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, та стала однією з крайніх держав, що отримала членство в ЄС.

Хорватія вважається одним з тотожних прикладів для України в контексті інтеграційного процесу з двох причин. По-перше, це остання країна, яка набула офіційний статус члена Європейського союзу, здобувши його у 2013 році. По-друге, історичне підґрунтя євроінтеграції країни пов'язане з захистом територіальної цілісності Хорватії у війні із Сербією. Індекс стійкого розвитку галузі медіа у країні оцінюється у 2,31 бали з 4. З найбільш уразливих показників виділяються професійність журналістів та бізнес менеджмент в економічному сегменті ЗМІ. Також спостерігається щорічне зменшення рівня свободи слова у Хорватії. Зазначається, що сильне втручання виконавчої влади

в судову систему, особливо на місцевому рівні, часто в поєднанні з ультраконсервативним тлумаченням певних правових норм, вказує на вибірковість і недосконалість стандартів верховенства права.

Таким чином, можна стверджувати, що набуття країнами членства у Європейському союзі не гарантує виконання головних засад функціонування ринку в межах Альянсу. Натомість індекс стійкого розвитку медіа в Україні - 2,09 з 4 з найнижчими оцінками у сегменті бізнес менеджменту та професійності вітчизняної журналістики. Зазначені прогалини напряму пов'язані з особливістю діяльності медіа в Україні - впливом політикуму на порядок денний та функціонування ЗМІ в цілому. Натомість деякі показники дослідження організації IREX залишаються вищими, ніж у діючих країн-членів ЄС. Так, Україна відзначається достатнім рівнем підтримки інституцій та плюралізму медіаресурсів.

Висновки: проаналізувавши сучасний стан реформування галузі медіа в Україні, можна виділити наступні особливості:

- значний вплив посттоталітарного радянського режиму на формування ринку ЗМІ у країні
- недієвість правового поля держави в контексті деєтатизації медіа сегменту, оскільки абсолютна більшість ринку медіа належить особам, названим у Законі України як “олігархи”
- низький темп реформування галузі, спричинений складністю зміни режиму медіакратії
- невідповідність галузі вимогам ЄС, викладених в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським союзом та Директивою “Про аудіовізуальні медіа послуги”.

Підсумовуючи дослідження ринку ЗМІ в межах країн-членів альянсу, можна стверджувати, що держави не повною мірою дотримуються рекомендацій, викладених у правових актах ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Г. Рихтер Международные стандарты и зарубежная практика регулирования журналистики. [Електронний ресурс]: офіційний сайт ЮНЕСКО. – Режим доступу: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Moscow/pdf/MP5-CI/International%20Standards%20and%20Foreign%20Practices%20on%20Media%20Regulation.pdf>.
2. Березовець Т. НеСМІшной бизнес [Електронний ресурс] / Тарас Березовець // Інтернет видання "Вовремя". — 10.08. 2008. — Режим доступу до матеріалу: <http://www.vovremya.info/art/1186675555.html>
3. Галлін Деніел С., Манчіні Паоло. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики / Переклад з англ. О.Насика. — К.: Наука, 2008. — 320 с.
4. Директива 2010/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 10 березня 2010 року про узгодження певних положень, визначених законами, підзаконними актами та адміністративними положеннями у Державах-членах стосовно надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги) у перекладі на українську мову. URL:<https://cedem.org.ua/library/dyrektyva-yevropejskogo-parlamentu-ta-rady-yees-2010-13/>
5. Каплій О. В. Класифікація засобів масової інформації: конституційно-правові питання // Актуальні проблеми політики, 2013, №50, С. 35–46
6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 79 с. — ISBN 966-7492-03-6.
7. Проблеми роздержавлення ЗМІ в Україні: матеріали до круглого столу. - Київ , 9 грудня 1998р. - К., 1998.

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

9. Andrea Calderaro and Alina Dobrova, European Union Competences in respect of media pluralism and media freedom, Centre for Media Pluralism and Media Freedom at the Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI, RSCAS PP 2013/01, 2013, p. 11.

10. Dirk Voorhoof, The right to freedom of expression and information under the European Human Rights System: towards a more transparent democratic society, Centre for Media Pluralism and Media Freedom, EUI, RSCAS 2014/12, pp. 4, 10.

11. European Parliament resolution of 25 September 2008 on concentration and pluralism in the media in the European Union (2007/2253(INI), adopted on 25 September 2008. Retrieved 2 September 2016

12. Irex.Media Sustainability Index. URL <https://www.irex.org/resource/media-sustainability-index-msi>

13. McQuail D. Political communication //Encyclopedia of government and politics/. — N.Y.: Taylor & Francis e-Library, 2002. — p. 471-485. ISBN 0- 415-07224-7 (Volume 1)

14. Noam E. Media Ownership and Concentration in America / E. Noam. — New York : Ox-ford Univ. Press, 2009. — 512 p. Noam E. Media Ownership and Concentration in America. New York, Oxford University Press, 2009. 512 p.

ART

УДК 7.05.06.

ТИПОЛОГІЯ У ПРОЄКТУВАННІ ДРУКОВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Голіус Валентин Анатолійович,
Асистент кафедри Дизайну та 3D-моделювання
Морозюк Юрій Володимирович,
Асистент кафедри Дизайну та інтер'єру
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація: У статті розглянуті типи друкованої продукції, в проєктуванні яких приймають участь дизайнер, графік, художник. Висвітлена класифікація друкарської продукції, як з точки зору міжнародної практики книгознавства, так і з позицій графічного дизайну, за споживчо-функціональною ознакою, що, в свою чергу, впливає на особливості її проєктування.

Ключові слова: дизайнер, видання, графік, графічний дизайн, друкована продукція, художник.

У міжнародній практиці книгознавства прийнято виділяти кілька видів бібліографічної класифікації, якими користуються споживачі в різних країнах. Це і бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК) – робочі таблиці, призначені для організації бібліотечних фондів, систематичних каталогів і картотек. Це й універсальна десяткова класифікація (УДК) – система класифікації інформації, що широко використовується в усьому світі для систематизації здобутків науки, літератури і мистецтва, періодичної преси, різних видів документів і організації картотек. Це і ISBN (International Standard Book Number – стандартний міжнародний номер книги) універсальний

ідентифікаційний номер, що привласнюється книзі або брошурі з метою їхньої класифікації. Це, і так зване, дублінське ядро (Dublin Core) – стандарт метаданих (формат метаданих), простий, але ефективний набір для опису найширшого діапазону мережевих ресурсів. Стандарт розділений на два рівні: простий (некваліфікований, Simple) і кваліфікований (Qualified). Простий рівень складається з 15 елементів; кваліфікований включає 3 додаткових елементи (Audience, Provenance and Rights Holder), і групу тонкощів (кваліфікаторів), що уточнюють семантику елементів для підвищення корисності пошуку ресурсів. Семантика дублінського ядра була створена міжнародною міждисциплінарною групою професіоналів бібліотечної і музейної справи, комп'ютерних фахівців з кодування текстів і інших суміжних груп.

З позицій графічного дизайну, незалежно від типології друкованої продукції, усі видання будуються по загальним композиційним принципам, прийнятим у книжково-графічному мистецтві і відрізняються, в основному, тільки призначенням, що, у свою чергу, накладає певний відбиток на процес їхнього формоутворення. На перший погляд, термін формоутворення для друкованих видань, не зовсім звичний. Більш звично, коли формоутворення зв'язане з роботою в об'ємі, у 3D-просторі. Однак, і в даному випадку, він зовсім доречний і правильний. Поняття форма, у цьому контексті, розглядається з позиції філософії, і означає будову, систему організації, внутрішню структуру, нерозривно зв'язану з визначеним змістом. І книга відповідає цим умовам.

Чіткої класифікації друкованих видань у графіці не має, і тому вони згруповані по споживчо-функціональній ознаці, що позначає їхні типи.

Найбільшою типологічною групою можна вважати *художню літературу*. Загальні тиражі окремих видань можуть досягати сотень мільйонів. Згідно оцінок різних експертів, сьогодні у світі, щорічно видаються мільярди книг. Головна вимога до видань художньої літератури – зручне читання. Ці видання розділяються за віком і типом тексту, використовують стандартні формати і

розраховані на тривалий термін зберігання. Вони характерні невеликою кількістю художньо-образних, авторських ілюстрацій, в основному чорно-білими, виконаних тоном, силуетом і плямою. Крім окремих книг, до цього типу видань відносяться зібрання творів окремих авторів, літературних епох або ексклюзивних серій. У цілому, художня література розділена на світову і вітчизняну класику, історико-пригодницьку прозу, детективи, трилери, фантастику і романи про любов. Крім того, існує художня література соціально-політичної спрямованості про відношення людини і держави; епічні твори – романи, повісті, мемуари – у яких найчастіше розповідають про умови формування і розвитку характерів героїв, а також про події, відносини людей. Є лірика – поеми, пісні, оди, вірши, елегії – в яких письменник розкриває свої думки і почуття, використовуючи різноманіття світу зовнішнього для вираження світу внутрішнього. Є драматична література – трагедії, комедії, драми, водевілі – у яких ілюзія справжнього життя доводиться до вищої межі, тому що ці твори побудовані на прямій мові для сценічного виконання.

При оформленні художнього видання, графік, дизайнер або художник має значну кількість прийомів і засобів. Він може звертатися до метафоричності, асоціативності, стилізації, графічної умовності, тому що все це доступно розумінню дорослого читача. У багатьох випадках графік може бути не тільки активним читачем і інтерпретатором образів літературного твору, але й у якомусь ступені співавтором, що розширює і доповнює письменницьке оповідання.

Основним критерієм при виборі характеру оформлення і пластики в ілюструванні служить стильова відповідність текстові твору. Потрібно пам'ятати, що протиріччя стильових якостей у творчості письменника і дизайнера, графіка можуть привести до перекрученого тлумачення образів і зміні ідейно-художнього звучання літературного твору. Різні задачі встають перед графіком, художником при роботі над класичними і сучасними літературними творами. Сучасний художник при роботі над твором, створеним автором з далекого минулого або на теми минулого, повинен допомагати

читачеві орієнтуватися у відповідній епосі і доповнювати сюжет автора окремими історичними побутовими деталями (костюми, архітектура, обстановка і т.п.), підбирати відповідні шрифти й інші елементи декору. При оформленні й ілюструванні творів про наш час художникові бажано влитися в ряд близьких йому образів, знайти прообрази героїв у навколишнім житті, вивчаючи стиль і спрямованість твору.

Другою численною групою є *дитяча література*. При проектуванні цих видань, необхідно виконувати дуже жорсткі санітарно-гігієнічні норми – великий формат, великий, шрифт, що легко читається, міцна палітурка, широкі поля. Головна вимога до візуальних матеріалів: великі, яскраві, дуже якісні ілюстрації. Фотографія, в оформленні цих книг практично не використовується.

Наступними по тиражу йдуть *науково-популярні видання*, що знаходяться між науковою і навчальною літературою. Служать для введення наукових понять у широке, але не дуже підготовлене коло читачів. Можуть використовуватися як для просто зацікавлених читачів, так і для фахівців, особливо в суміжних областях. Ці видання характеризуються досить різноманітним ілюстративним матеріалом. Це і пізнавальні кольорові, штрихові, напівтонові і лінійно-контурні малюнки; кольорові і чорно-білі фотографії; різні схеми одиничних об'єктів, наприклад, будівля квітки або інфузорії «туфельки»; схеми поетапного процесу перетворення ляльки в метелика або розподіл і розмноження клітини. Тому, у роботі вони представляють визначену складність, так само як і інтерес.

Не менш масовим типом, є *підручники*, метою яких є навчання різних споживчих шарів населення. Однак не слід обмежуватися поняттям підручників для дітей і молоді. Звичайно, це сама велика група подібних видань, але останнім часом намітилася явна тенденція до самоосвіти, і тому «за парту сідають» люди різних вікових категорій. Хтось хоче одержати другу освіту, вивчити іноземну мову, а комусь просто цікава та або інша область знань.

Як правило, ці книги розраховані на невеликий термін служби – близько 2-3 років (досить міцна палітурка), і побудовані на принципі обов'язкового

дозування інформації і розподілу її на уроки і розділи. Для будь-якого підручника дуже важливо залучити читача, зацікавити його. Це складно-структурні об'єкти з різним по змісту текстом і досить великою за обсягом кількістю ілюстрацій, зі складним набором тексту з виділеннями, різноманітними засобами пошуку інформації. У дитячих і шкільних виданнях обов'язково враховуються санітарно-гігієнічні вимоги (вага книги, великий кегль, довжина рядка, розмір між колонками, великі поля й інтерліньяж, дуже якісні ілюстрації і т.д.). Використовуються кольорові фотографії, малюнки, пізнавальні зображення, схеми.

Наукові видання – праці вчених, збірники науково-дослідних закладів, атласи, таблиці та інше – розраховані на підготовлене коло читачів. Мають на меті поширення наукових знань. Розраховані на необмежений термін користування. Ілюстрації в основному лінійно-контурні, чорно-білі, у рідких випадках тонові і кольорові. Від ілюстрації потрібна точність і чіткість передачі предметів або об'єктів зображення, дуже докладний малюнок, характерність передачі рис об'єкта в пізнавальних зображеннях. Часто використовується кольорова і чорно-біла фотографія в різних атласах, знімки місцевості із супутників у картографічних і топографічних атласах.

Величезний сегмент ринку займають *інформаційно-довідкові видання*, метою яких є швидкий пошук необхідної інформації. Ця категорія велика й охоплює літературу від знаменитого «Брокгауза і Ефрона» до інструкції до тостера, і відрізняється такою же розмаїтістю художньо-графічних рішень. Для енциклопедичних словників характерний великий формат, дрібний шрифт, міцна палітурка, тонкий спеціальний папір, невеликі поля, багато колонок, різні засоби пошуку інформації. Дуже чіткі і виразні малюнки і фотографії, що максимально докладно відображають характерні риси, зовнішній вигляд і колір відповідного об'єкта. Виключено силуетні малюнки й ілюстрації плямою. Для одноразових інструкцій, можливий малий термін використання з усіма наслідками, що звідси випливають.

Окремою групою можна вважати *видання для подарункових цілей*. Саме в

них може максимально відкритися талант дизайнера, графіка. Асортимент цих книг досить великий як за призначенням – від поезії до альбомів по мистецтву, так і за форматом й оформленню. Особливе місце займає тема унікальних і малотиражних об'єктів. Видавці, крім друкування звичайних книг, займаючись випуском «раритетів», намагаються робити книги схожими на рукотворні, котрі завжди коштували набагато дорожче друкованих. Рукописний шрифт, незвичайний папір, палітурка з дорогих матеріалів ручної роботи – усе це додає відповідний шарм, і має відповідну ціну.

Наступний вид друкованої продукції – це *періодичні видання*, усякого роду газети і журнали, що ведуть своє літочислення з давньоримської культури. Їхнім прообразом, поправу можна вважати урядові і приватні комерційні оповіщення. У I ст. н.е. урядові оповіщення називалися «Акта сенатус». Це були бюлетені, що містили короткі протоколи засідань сенату і випускалися по розпорядженню Юлія Цезаря. Оприлюдненню підлягали й інші події життя римлян. Ці повідомлення називалися «Акта диурна попули Романи». Копії цих бюлетенів знімалися переписувачами і розсилалися у виді сувоїв, упакованих у футляри з ярликами, що іменувалися «титулами», по містам і провінціям Рима. Короткий сувій називався «томом» (від дієслова «томе» – різати). Крім того, у Римі існувала професія, подібна із сьогодношньою професією журналіста – збирача і розповсюджувача свіжої інформації, як офіційної, так і неофіційної, аж до слухів. Особи, що займалися цією професією, обслуговували римських городян, що відлучалися на час зі столиці, і потребували свіжої інформації.

Висновки. Розвиток поліграфічної бази в цілому, поява революційних технологій, застосування і використання нетрадиційних матеріалів в оформленні друкованих видань, нових підходів у формоутворенні, продиктованих розширеннями і змінами їхніх функціональних властивостей, у сукупності створюють сприятливі передумови і для розвитку художньо-графічного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черневич Е.В. Язык графического дизайна: материалы и методы художественного конструирования. – М., – 1975.
2. Розанова Н.Н. История и теория печатно-графического искусства. – М., МГУП, – 1999.
3. Кричевский В. Мир графики глазами дизайнера – Техническая эстетика, – 1986. – № 8.
4. Пулін Р. Школа дизайну: макет : практ. керівництво для студ. і дизайнерів. – М.: Манн, Іванов і Фербер, – 2020. – 232 с.
5. Ян Чихольд. Облик книги / Ян Чихольд : [пер. с нем. Екатерина Шкловская-Корди]. – М. : Изд-во Студии Артемия Лебедева, 2013. – 228 с.

СТВОРЕННЯ НАТЮРМОРТУ З ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Зінченко Андрій Георгійович
асистент кафедри дизайну та інтер'єру
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація. Люди, які живуть у ХХІ столітті, цілком можуть назвати себе дітьми технологій. Постійний розвиток з року в рік, шалений темп оновлень найрізноманітніших та вигадливих комп'ютерних програм для полегшення життя людини, пов'язаної з тією чи іншою сферою діяльності. Дизайн не є винятком з правил, а швидше є барвистим підтвердженням факту постійної гонки за якістю та комфортним використанням матеріалів, що і привело сучасних творців до комп'ютера, який вже існує трохи більше ніж вісімдесят років, тому, буде доречно порівняти ручну та комп'ютерну графіку.

Ключові слова: дизайн, комп'ютерні технології, графіка, моделювання, натюрморт, вектор, растр, малюнок

Для початку повернемося до витоків. Що ми знаємо про стандартний набір приладдя старих майстрів? Почати можна з деревного вугілля, графітового олівця, крейди, масляних фарб, так само не виключаємо зі списку туш, акварель і майже нескінченну безліч інших матеріалів для творчості. Адже людство існує досить довго для створення фактично безмежного асортименту барвистих речовин. Примітивна хімія впереміш з досвідом, напрацьованими руками, дала просто неймовірні результати, які тільки можна уявити, а це тільки вершина айсберга та далекі відгомони наших примарних, вельми недурних предків.

У стародавнього художника могло виникнути досить багато проблем,

наприклад, нестача компонентів, оскільки раніше більшість фарб були рукотворними, рідкісними та які важко добуються. Крім того, був великий ризик розвести матеріал у неправильних пропорціях, і вся робота просто була б зіпсована, та це ще без опису всіх природних проблем зі здоров'ям творця. З часом виготовленням матеріалів і фарб почали займатися інші ремісники, і творець отримав можливість купити вже готові матеріали, а не створювати їх власноруч на алхімічному столі. Тим не менш, фарби довго видобувалися з природних джерел і такі кольори як пурпурний коштували величезних грошей. Хімічні науки і сучасні технології виробництва залагодили цю прикру проблему.

Але ми люди майбутнього і можемо забути про всі ті жахи, які переслідували наших предків. На даний момент у майже будь-якому художньому магазині є хороший вибір різних матеріалів з прийнятною для кожного рівня населення ціновою політикою, що безумовно радує, роблячи тонке ремесло художника доступним фактично будь-якій людині за його власним бажанням.

Таким чином ми повільно прийшли до сучасних проблем виконавців традиційного напрямку ручної графіки. Так, можна стверджувати, що з нинішньою переповненістю ринку матеріалом творцеві стало легше справлятися з поставленими завданнями, з одного боку, це дійсно так, але на жаль, як би атмосферно не виглядала ручна робота, сучасність вимагає швидкості та масштабу, що приводить класичних виконавців у скрутне становище перед роботодавцем, інтереси якого безпосередньо залежать від бажань часом дуже прискіпливого споживача.

Отже, можна зробити простий висновок, класичних умінь у сфері живопису і графіки вже може бути замало для того, щоб справити враження на покупця і наймача, з чого випливає наступне. Сучасний художник та дизайнер повинен мати доступ до комп'ютерних технологій і вміти використовувати тільки їх? Ні, така думка теж була б помилковою. Правильно буде сказати, що сучасність вимагає багатозадачного фахівця, оскільки різноманітність

замовлень і технік виконання в нинішньому світі фактично безмежна, а працівник зобов'язаний мати достатній спектр умінь, як і здатність до швидкого навчання нового, тільки після цього даний співробітник почне представляти мінімальну цінність для роботодавця та буде здатний конкурувати з колегами.

На даний момент практично в кожному вищому навчальному закладі, що готують молодих фахівців в області дизайну, прагнуть дати хорошу базу, а якщо говорити точніше, навчають як традиційним технікам виконання роботи, так і дають можливість глибокого вивчення таких графічних 2D та 3D редакторів, як Adobe Photoshop, CorelDRAW, Blender, Autodesk 3dsMax, тощо.

Буде доречним провести невелику порівняльну характеристику двох процесів. Почнемо з традиційного виконання. Наприклад, візьмемо завдання «натюрморт з геометричних фігур», що належить до дисципліни «проектно-графічне моделювання».

Процес виконання завдання зазвичай проходить наступним чином: відбувається пошук ескізного рішення, робиться перенесення ескізу на спеціальний папір «міліметрівка», а потім переводимо начерк на чистовий папір, після чого вже робиться наводка ліній побудови та самих фігур ручкою, лайнером або тушшю та фінальне пофарбування красками. Залежно від поставленого завдання можна пофарбувати все аквареллю або гуашшю, або комбінуючи ці фарби. Виконуючи завдання, студент зобов'язаний спиратися на закони композиції та перспективи, правила академічного малюнка, живопису, кольорознавства та пізнань з нарисної геометрії. Про кожен етап виконання завдання в ручній графіці можна написати цілі трактати, починаючи з того, як правильно заточити олівець і під яким кутом ставити планшет для акварельного відмивання. Ручна робота на папері може зайняти величезну кількість часу, з безліччю переробок, але бажаного результату, на жаль, можна взагалі не досягти.

Якщо робити ті ж роботи використовуючи комп'ютер, то основні моменти залишаються ідентичними, на відміну від порядку або варіантів

виконання, яких може бути вже набагато більше. Пропоную розглянути далі кілька варіантів послідовності дій.

Ви можете створити натюрморт у векторному редакторі. Для цього потрібно відкрити векторний редактор **CorelDraw**, створити нове полотно, вибрати в меню «**Файл**» далі «**Створити**», вибрати потрібний розмір (в даному випадку це 50×50 см). Фігури створюються за допомогою інструментів «**Прямокутник**», «**Довільна фігура**», «**Пряма лінія**» або інших. Куб і прямокутник створюються за допомогою інструмента прямокутник. Кола та еліпси для шару або циліндра, інструментом еліпс. Піраміда за допомогою інструмента трикутник. Далі робляться невеликі маніпуляції з коригуванням та розташуванням фігур на полотні. Можна також використовувати лінійки та прив'язки. Для додавання об'єму можна використовувати інструмент «**Витягнути**». Для фарбування фігури використовуємо «**Заливка**» далі «**Фонтанна заливка**» і далі вибираємо необхідні кольори, регулюючи відтінки та прозорість.

Так само можна скористатися і растровим редактором, наприклад, **Adobe Photoshop**. Для цього створюємо новий полотно, так само, в меню програми вибрати «**Файл**» далі «**Створити**», вибрати потрібний розмір (в даному випадку це 50×50 см). Фігури створюють за допомогою інструментів «**Фігура**», «**Пряма лінія**» або довільного малювання за допомогою пензля або олівця. Для фарбування фігури діємо в такій послідовності: вибрати шар з об'єктом, потім «**Растеризувати шар**» далі «**Чарівна паличка**», вибрати фігуру, далі «**Заливка**» потім «**Градiєнтна заливка**» і далі вибираємо необхідні кольори, регулюючи відтінки і прозорість. Наявність графічного планшета ще більше спростить і прискорить процес роботи. Ось, по суті, і все що потрібно зробити, та трактат про ці маніпуляції, написати навряд чи вийде.

Далі наводяться приклади виконаних робіт із завдання «натюрморт з геометричних фігур», виконаних студентами 1 курсу спеціальності 022 «Дизайн» спочатку в ручній графіці, а далі у комп'ютерній (рис. 1, рис. 2, рис. 3 та рис. 4).

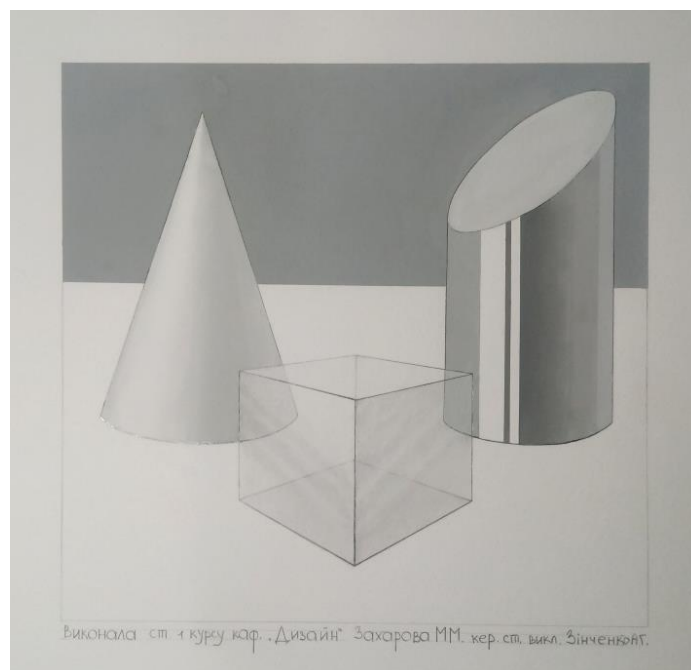

Рис. 1. «Натюрморт з геометричних фігур» ручна графіка.

Вик. Захарова Марія.

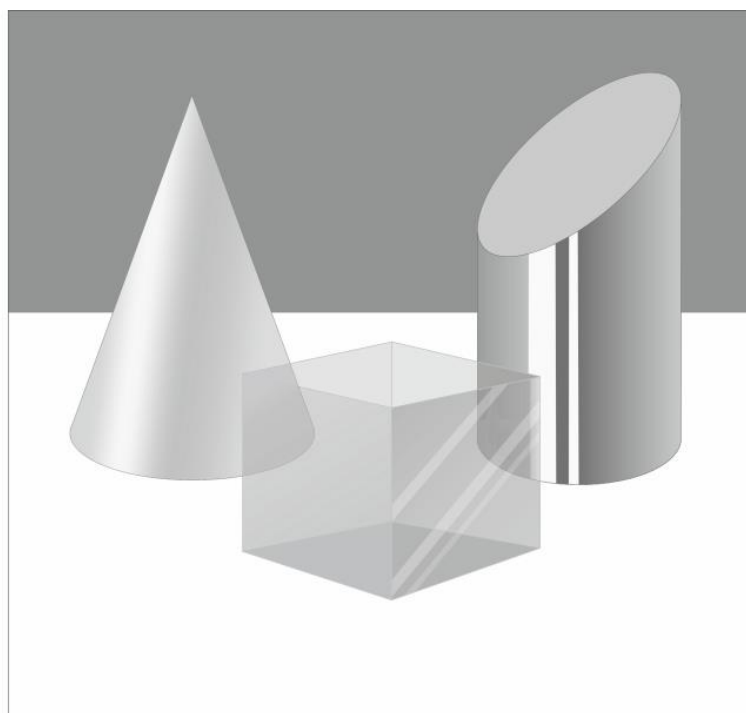

Рис. 2. «Натюрморт з геометричних фігур» комп'ютерна графіка.

Вик. Захарова Марія.

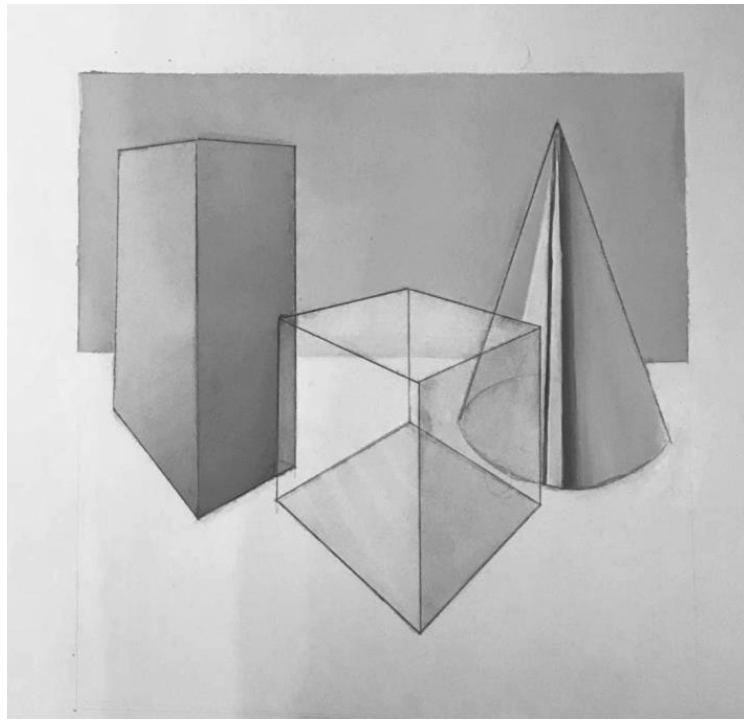

Рис. 3. «Натюрморт з геометричних фігур» ручна графіка.

Вик. Комм Дарина.

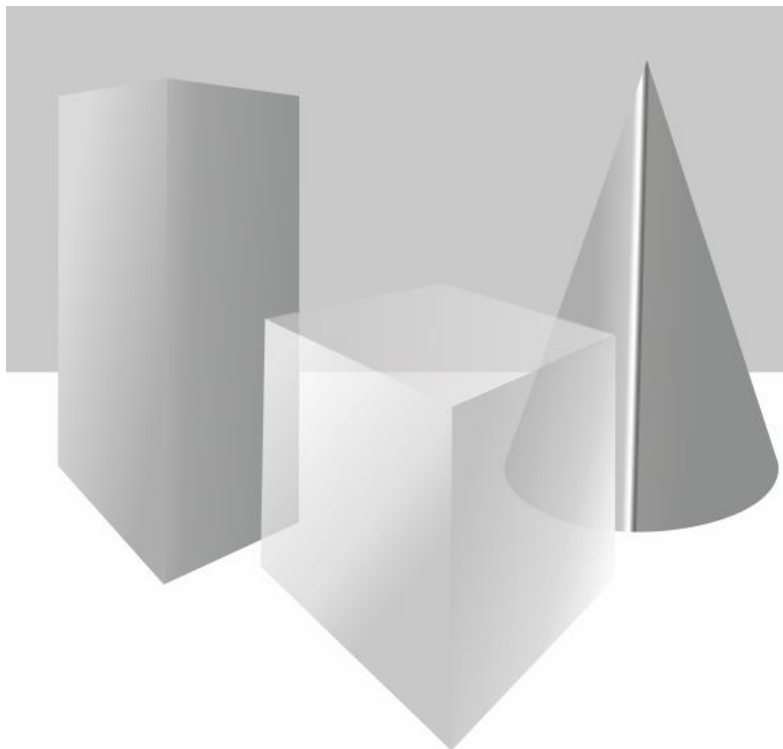

Рис. 4. «Натюрморт з геометричних фігур» комп'ютерна графіка.

Вик. Комм Дарина.

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що хоч робота з комп'ютером набагато легше і зручніше, економить наш час і сили, ми не можемо забувати

про вміння працювати з ручною графікою і фарбами. У професії дизайнера важливі всі аспекти у графіці і моделюванні та потрібно працювати над собою у всіх напрямках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. CorelDRAW. Official Website / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.coreldraw.com/en/>, вільний (дата звернення 22.11.2021)
2. Adobe®. Official Website / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.adobe.com/>, вільний (дата звернення 22.11.2021)
3. Тонковид, С. Проектная графика и макетирование: учеб. пособие для студентов специальности «Дизайн» / С.Б. Тонковид. – Липецк: Изд-во ЛГТУ, 2012. – 190 с.
4. Лин М. Современный дизайн. Пошаговое руководство. Техника рисования / Майк В. Лин; пер. с англ. О.П. Бурмаковой. – М.: АСТ:Астрель, 2010. – 199 с.

УДК 780.614.131 (292.91/93)

**ПЕРВЫЙ АКУСТИЧЕСКИЙ АЛЬБОМ «ONLY»
АВСТРАЛИЙСКОГО ГИТАРИСТА ТОММИ ЭММАНУЭЛЯ
(ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЙ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)**

Крыгин Александр Иванович

кандидат искусствоведения
доцент кафедры
музыкально-инструментальной подготовки учителя
КУ «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Аннотация. Исследование феномена Т. Эммануэля-композитора и Т. Эммануэля-интерпретатора является очень востребованным с точки зрения современного музыковедения, так и для исполнительства на акустической гитаре. В статье проведён исполнительский и теоретический анализ акустического альбома «Only», который послужил отправной точкой в творчестве австралийского музыканта, а так же повлиял на развитие акустического гитарного искусства.

Ключевые слова: акустическая гитара, «фингерстайл», Т. Эммануэль, первый акустический альбом «Only, композиторское мышление, исполнительское мышление.

Цель работы – определить специфику композиторского и исполнительского мышления Т. Эммануэля в интерпретационном и теоретическом аспектах на примере 1-го сольного акустического альбома «Only».

Методы исследования. Концепция исследования сложилась на основе комплексных подходов к изучению исполнительского и композиторского творчества Т. Эммануэля. Исторический – позволил выявить динамику становления творчества Т. Эммануэля в аспекте эволюции гитарного искусства; жанровый – раскрыл важные аспекты преемственности в композиторском

творчестве Т. Эммануэля; стилевой – определил механизмы стилевого взаимодействия Т. Эммануэля-исполнителя и Т. Эммануэля-композитора.

Полученные результаты. Современное исполнительство на акустической гитаре, совершив значительный скачок от фольклорно-блюзового до профессионально-концертного представляет собой влиятельный сегмент в мировом музыкальном творчестве. Акустическая гитара предстала перед слушателями в качестве современного, самодостаточного музыкального инструмента с огромным набором технических, интонационных, темброво-кolorистических возможностей с широким потенциалом для воплощения композиторской мысли и современных средств выразительности. Всё перечисленное отражено в композиторском и исполнительском творчестве современного австралийского гитариста-виртуоза Томми Эммануэля. Музыка, гитара, творчество Т. Эммануэля завоевали огромные концертные залы и просторы интернета — каждый «фингерстайл» конкурс не проходит без исполнения произведения австралийского композитора, даже гитаристы академического направления с удовольствием включают в свой репертуар произведения Т. Эммануэля. А отправной точкой творчества австралийского гитариста и целого направления «исполнительство на акустической гитаре», на наш взгляд, явился 1-й сольный акустический альбом «Only», выпущенный в далёком 2001 г. Однако, в современном музыковедении не существует специальных работ, посвящённых изучению композиторского и исполнительского наследия Т. Эммануэля и такого поворотного момента в творчестве музыканта, как альбом «Only», исключением составляют лишь отдельные научные разработки [2, 7].

Исполнительская карьера Т. Эммануэля началась еще с 6 летнего возраста и ознаменовалась выпуском 27 студийных, 4 концертных, 3 сборных альбомов, а также 19 синглов. В самом начале студийной работы первый альбом «From Out Of Nowhere» был записан в далёком в 1979 г., на котором Т. Эммануэль выступал совместно с другими музыкантами, как вокалистами, так и гитаристами. Блестяще овладев еще со времён выступлений в семейной

группе акустической и электрогитарой, Т. Эммануэль долго не мог отдать предпочтение какому-либо из инструментов, что видно на примере первых альбомов. И только с 2001 г., когда был записан альбом «Only», артист окончательно остановил свой выбор на акустической гитаре и в дальнейшем, во время концертных и студийных выступлений, незаменимой спутницей гитариста остаётся акустическая гитара австралийского бренда «Maton». Примечательно также, что все композиции для альбома «Only», были созданы самим маэстро. Рассмотрим композиции альбома, т.к., на наш взгляд, альбом явился не только поворотным моментом в творчестве Т. Эммануэля, а также отражает композиторское и исполнительское мышление австралийского музыканта. Альбом «Only» выпущен под лейблом австралийской звукозаписывающей компании «Original Works» и включает в себя 14 композиций:

- 1) «Those Who Wait»
- 2) «I've Always Thought Of You»
- 3) «Mombassa»
- 4) «Timberlake Road»
- 5) «Questions»
- 6) «Padre»
- 7) «Luttrell»
- 8) «Since We Met»
- 9) «Drivetime»
- 10) «The Robin»
- 11) «Train To Dusseldorf»
- 12) «Biskie»
- 13) «Stay Close To Me»
- 14) «Ol' Brother Hubbard»

Выводы. Все композиции альбома можно условно разделить на 2 категории – танцевально-драйвового характера: 4) Timberlake Road; 7) Luttrell; 11) Train To Dusseldorf; 12) Biskie; 14) Ol' Brother Hubbard, а так же композиции

песенно-лирического характера: 1) Those Who Wait; 2) I've Always Thought Of You; 3) Mombasa; 5) Questions; 6) Padre; 8) Since We Met; 9) Drivetime; 10) The Robin; 13) Stay Close To Me. Причем, композиции танцевально-драйвового характера в техническом плане играют приёмом «трэвис-пикинг» и основаны на музыке кантри. Все композиции характеризуются быстрым темпом, размер такта 4/4, гитарист использует традиционный строй EBGDAE.

Говоря о структурно-композиционной составляющей, стоит отметить тяготение автора к песенной форме АВА. Также заметим, что мелодика композиций отличается особой выразительностью, легко ложится на слух и надолго остаётся в памяти. Перечисленные выше характеристики подтверждают лёгкость восприятия композиций не только среди профессиональных гитаристов, но и рядовых любителей музыки. В мелодическом строении, в подавляющем количестве композиций, Т. Эммануэль начинает тему со слабой доли (чаще всего на «раз и», «два и»). Стоит отметить, что большинство композиций написано в мажорных тональностях в размере 4/4 и только 3 композиции в минорных тональностях. Т. Эммануэль-гитарист использует такие технические приёмы: комбинированная техника звукоизвлечения, исполнение вибрато с помощью грифа гитары, какскадные флажолеты, тембровые контрасты (приём из арсенала классических гитаристов), перкуссионный приём «слэп». В композициях лирического характера, гитарист отказывается от комбинированной техники звукоизвлечения в правой руке, свойственной для композиций моторного характера, используя 2 вида техники – смешанную (медиатор+ пальцы), либо пальцевую.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. До и после «Only» URL: <http://tommyemmanuel.ru/post/2466> (дата обращения 07.11.20)
2. Кригін О. І. Індивідуальний виконавський стиль австралійського гітариста-віртуоза Томмі Еммануеля / О. І. Кригін //Музичне мистецтво і

культура: науковий вісник/ Одеськ. Нац. Муз. академії ім. А. В. Нежданової;. — Одеса, 2021. — Вип. 32: — С. 237—247.

3. Мазель Л. А. О природе и средствах музыки. 2-е изд., испр. и доп. М. : Музыка, 1991. 80 с.

4. Москаленко В. Г. Лекции по музыкальной интерпретации : Учебное пособие. Киев, 2013. 272 с.

5. Назайкинский Е. В. Логика музыкальной композиции. М. : Музыка, 1982. 320 с.

6. Секреты успеха Томми Эммануэля URL: http://www.youtube.com/watch?v=YnGwvLVSrcs&feature=emb_title&ab_channel=PimaLIVE (дата обращения: 07.11.2020)

7. Якименко Н. С. Акустическая гитара в диалоге с академической и джазовой традициями : автореф. дис. ... канд. иск. Нижн. Новг., 2012. 26 с.

**ПРОФЕСІЙНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИЗАЙНЕРА.
ЕЛЕКТРОННЕ ПОРТФОЛІО**

Морська Олександра Олександрівна,

асистент кафедри

«Дизайну та 3D-моделювання»

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Стонога Дар'я Володимирівна,

асистент кафедри

«Дизайну та інтер'єру»

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Зінченко Андрій Георгійович,

асистент кафедри

«Дизайну та інтер'єру»

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Анотація: У статті розглянуто електронне портфоліо на прикладі сайтів ArtStation, Dribbble, DeviantArt та Behance. Наведено приклади портфоліо з цих сервісів та виявлено деякі особливості щодо професійної презентації.

Ключові слова: портфоліо, професійна презентація дизайнера, електронне портфоліо.

Електронне портфоліо є однією із сучасних технологій оцінювання професійної діяльності дизайнера. Це портфоліо, що знаходиться на електронному носії, або на спеціальному сайті-платформі, тобто онлайн-портфоліо. Найпопулярнішими сайтами онлайн-портфоліо є ArtStation, Dribbble, DeviantArt, Behance.

ArtStation особливо підійде, якщо ваше мистецтво більше орієнтовано на ігровий мультимедійний продукт (рис. 1). В першу чергу платформа має чудовий дизайн сайту. Це самий сучасний дизайн сайту спільноти, який можна знайти в Інтернеті. Стиль сітки дозволяє легко знаходити нові твори мистецтва. Коли Ви натискаєте на твори мистецтва, його мінімалістичний дизайн утримує його передній край і центр. Ця базова філософія дизайну також добре підходить для мобільних додатків. У сервісі є додатки, доступні як для платформи Android, так і для iOS.

Він також підтримує різні завантаження мультимедіа, включаючи статичні зображення, відео та 3D-моделі. Нарешті, сервіс також надає кожному виконавцю свого унікального URL-адресу. Також є відділ «Робота», де художники та дизайнери можуть подати заявку на вакансію, яка розміщена на сайті. Оскільки їх портфоліо також розміщені на одній платформі, художникам дуже легко подати заявку на вакансію тут. Також слід відзначити професійний рівень виконання та оформлення портфоліо на цій платформі.

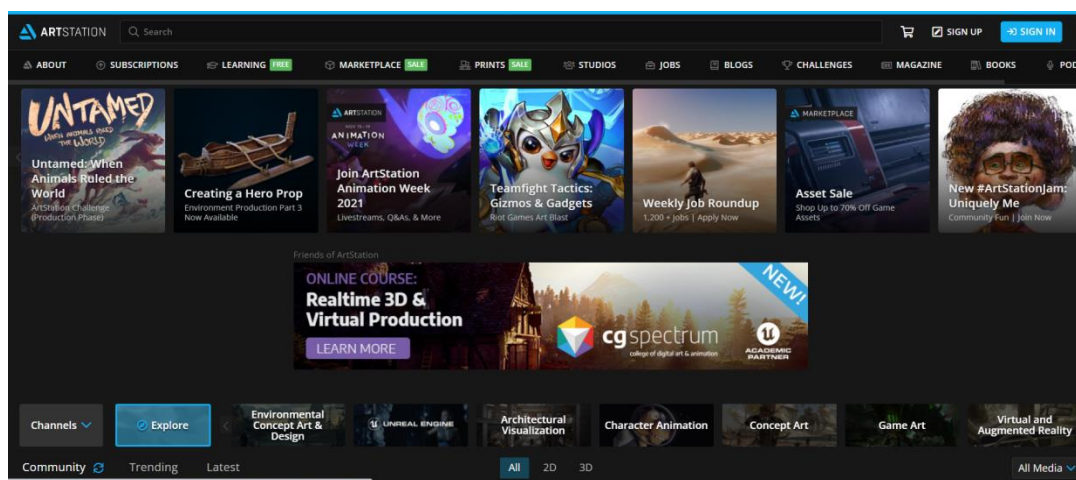

Рисунок 1 – головна сторінка сайту онлайн-портфоліо ArtStation

Dribbble також є одним із популярних сервісів (рис. 2). Можна назвати Dribbble твіттером спільноти дизайнерів. Сервіс дозволяє розміщувати роботу тільки в межах обмеженого розміру файлу, що інколи є не дуже приємною умовою. Тут дизайнери приділяють менше уваги досконалому оформленню, а більше творчості. Оскільки дизайнерам не потрібно створювати творіння мистецтва з високою якістю файлу, вони можуть надати цю енергію на

експерименти з новим контентом. Тим не менше, це не означає, що дизайн чи малюнки, розміщені на Dribbble, мають меншу якість, ніж на інших подібних платформах. Також слід звернути увагу на те, що Dribbble дозволяє зареєструватися лише тим дизайнерам, які отримали запрошення від когось із спільноти. Це гарантує, що якість контенту ніколи не падає нижче визначеного стандарту.

Крім того, Dribbble дозволяє людям легко оцінювати Вашу роботу і ділитися нею. Що стосується типу контенту, Dribbble краще всього підходить спеціалістам, які працюють у якості дизайнера UI / UX, графічних та мультимедійних дизайнерів. Коли справа доходить до роботи, Dribbble є одним із найкращих місць, де можна знайти зовнішніх дизайнерів. Кожен день на веб-сайті публікується багато вакансій.

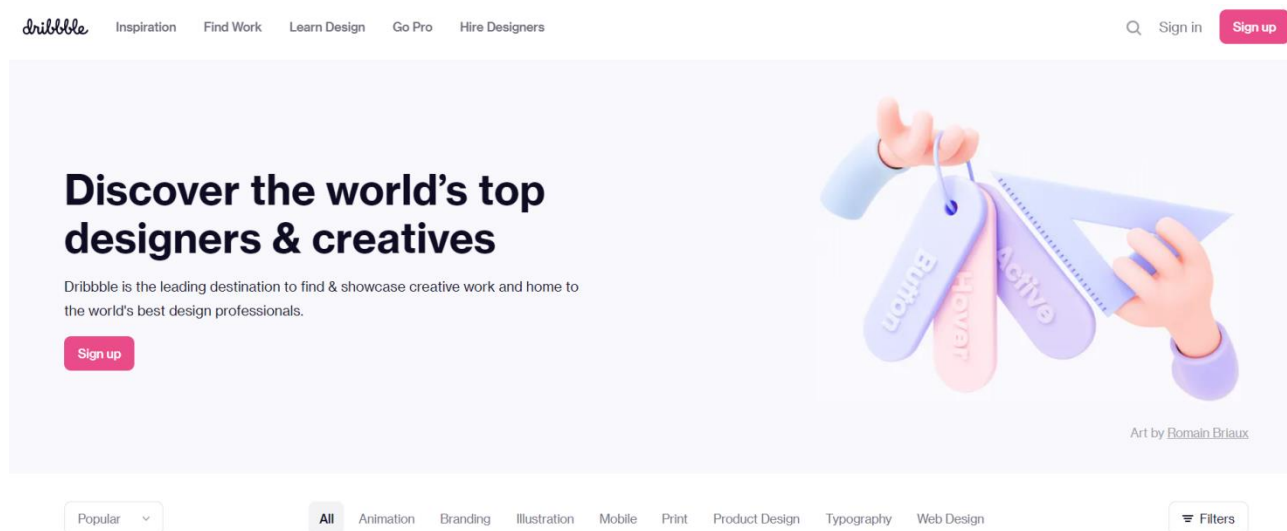

Рисунок 2 – головна сторінка сайту онлайн-портфоліо Dribbble

DeviantArt – це одно з найпопулярніших онлайн-спільнот для цифрових художників та дизайнерів (рис. 3). DeviantArt більше фокусується на цифрових художниках, що створюють цифрове мистецтво – малюнки, ескізи, цифрові малюнки, комікси, мультфільми та так далі. Можна навіть заробити портфоліо, продавши його цій платформі. Крім того, DeviantArt пропонує програми для Android та iOS.

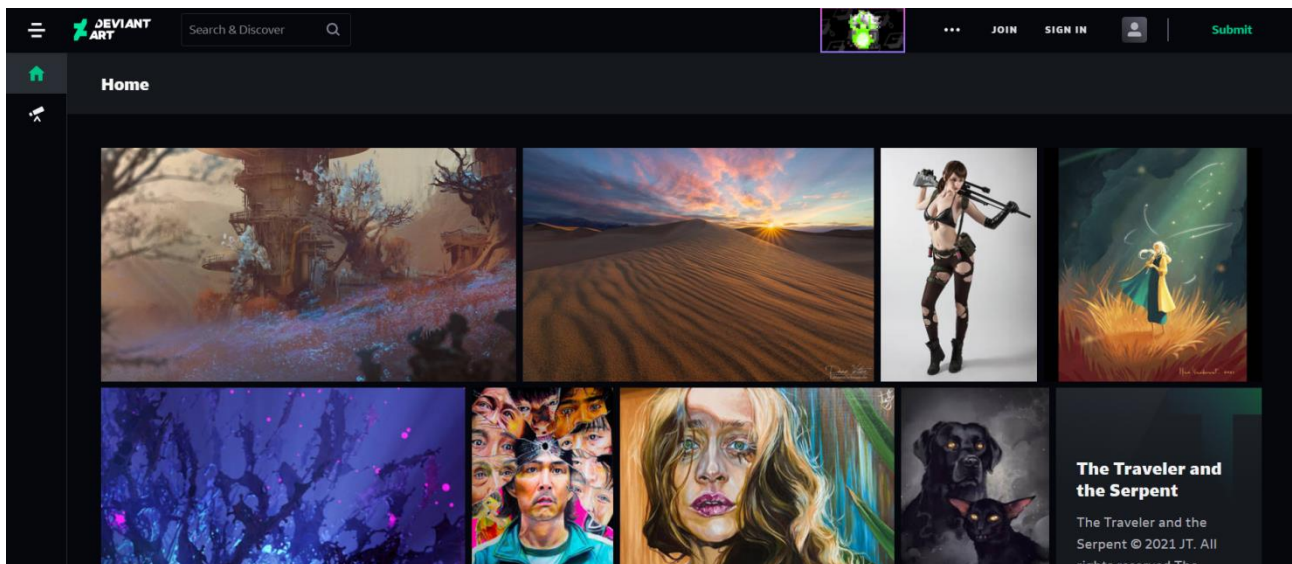

Рисунок 3– головна сторінка сайту онлайн-портфоліо DeviantArt

Ви можете створити та розмістити свій персональний сайт-портфоліо в мережі декількома способами: зробити його самостійно або скористатися одним із існуючих онлайн-сервісів, наприклад більш глобальним і популярним сайтом – Behance. Це безкоштовний проєкт для розміщення в Інтернеті свого портфоліо. Behance (стилізовано як Bēhance) – популярна серед дизайнерів та ілюстраторів всього світу соціальна медіа-платформа, що належить Adobe (рис. 4).

Behance – це всесвітня спільнота фотографів, дизайнерів та ілюстраторів, які діляться через неї своїми останніми роботами. Як дизайнери-початківці, так і арт-директори найбільших креативних агентств викладають на нього свої роботи та обговорюють роботи друзів. Behance була заснована Матіасом Коріа і Скоттом Бельски у листопаді 2005 року. Спочатку компанія покладалася на дохід від продажу банерної реклами, оголошень про вакансіях, а потім і квитків на конференції 99U і з того часу набрала достатню кількість учасників, щоб стати найбільшою тематичною спільнотою людей, професії яких пов'язані з творчістю. Крім того, багато хто використовує його для натхнення – до топ сайту потрапляють справді найкращі роботи. У 2012 році Behance був куплений компанією Adobe, яка виробляє програмне забезпечення для дизайнерів: всім відомий Photoshop, а також Illustrator, Muse, After Effects та інші програми.

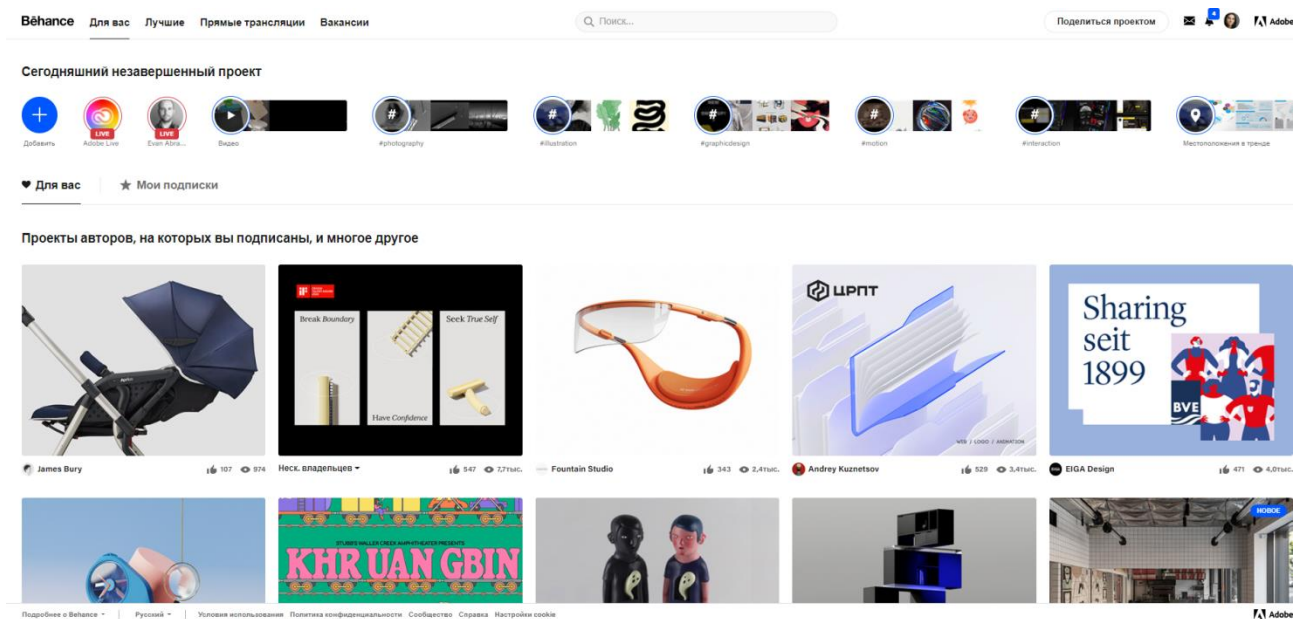

Рисунок 4– головна сторінка сайту онлайн-портфоліо Behance

У профілях на Behance крім контактних даних розміщуються лише проєкти – для кожного з них можна створити унікальний стиль оформлення та подання інформації. Крім того, Behance пропонує створити з вашого профілю сайт-портфоліо: це дуже корисний інструмент для фрілансерів, які не мають технічної можливості підтримувати стандартний сайт. Багато хто використовують обліковий запис на Behance, щоб відправляти його як портфоліо: і це вважається гарним тоном у дизайн-середовищі. Погодьтеся, куди зручніше подивитися всі проєкти в одному місці і нічого не скачуючи, відкриваючи тільки те, що дійсно привернуло увагу, а не качати величезні архіви та документи PDF, в яких ще невідомо, що знаходиться.

На Behance навіть є спеціальний розділ, присвячений пошуку роботи та співробітників; однак, в Україні цей розділ принесе Вам мало користі – наші роботодавці віддають перевагу традиційному підходу до пошуку працівників: HeadHunter або оголошення. Тут можна опублікувати, як зображення, так і відео. Сервіс чудово підходить для всіх працівників зі сфери дизайну: ілюстраторів, фотографів, архітекторів, розробників інтерфейсів, дизайнерів інтер'єру та одягу. Behance допоможе зручно і швидко розмістити приклади ваших робіт на огляд користувачів.

Процес реєстрації, відбувається завдяки авторизації через: особистий

профіль у соціальній мережі (Facebook, LinkedIn, Google) або через електронну пошту (рис. 5).

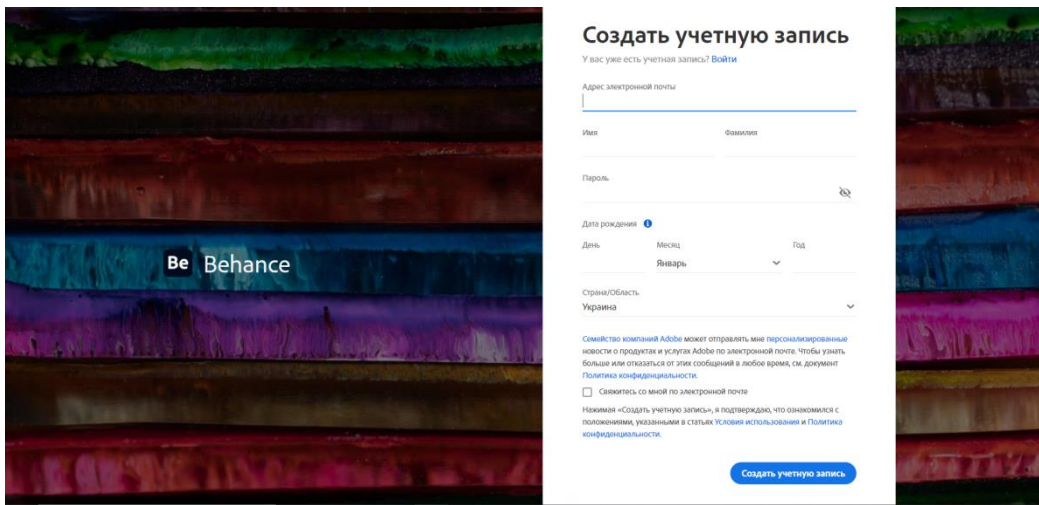

Рисунок 5 – реєстрація на сайті онлайн-портфоліо Behance

Після реєстрації кожен користувач може заповнити свій профіль і додати необхідні дані (рис. 6). Важливо відмітити, що всі Ваші дані відображаються на сторінці профілю та є візитною картою, а саме: ім'я, посада, місце роботи, місце проживання, посилання на профілі в соціальних мережах, область творчої діяльності. Варто вказувати вірну інформацію про себе, щоб пошук вашого профілю відображався із необхідних пропозицій замовника. У полі творчої діяльності вказується більше трьох пунктів, які знаходяться в алфавітному порядку у вашому профілі (рис. 7).

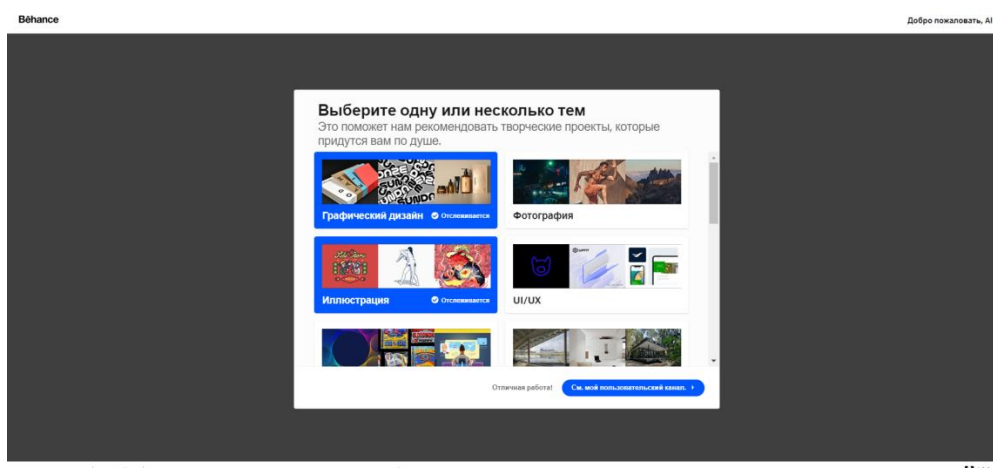

Рисунок 6 – вибір спеціалізації на сайті онлайн-портфоліо Behance

Головна сторінка профілю пропонує до перегляду інших користувачів вашу контактну інформацію та приклади роботи. Для Вас надається статистика

оцінок фанатів і дописів на профілі інших професіоналів, за чією діяльністю спостерігаєте Ви. Також ви можете показати не тільки приклади своїх закінчених робіт, але й ті, які на даний момент знаходяться в розробці.

Рисунок 7 – заповнення особистої інформації на сайті онлайн-портфоліо Behance

Таким чином, у статті розглянуто різні чотири сервіси для розміщення електронного портфоліо, а саме ArtStation, Dribbble, DeviantArt, Behance. Наведені приклади сторінок портфоліо у кожному з цих сервісів дозволяє стверджувати про різноманіття можливостей у створенні професійної презентації дизайнера.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вергунов С. В. Книга-алігат про сучасний промисловий український дизайн : спеціалізований каталог «ДИЗАЙНЕРЫ УКРАИНЫ. INDUSTRIAL DESIGN». / С. В. Вергунов. – Харків : Изд-во Федорко, 2019. – 208 с. ; 624 іл.
2. Джанда М. Спали своє портфоліо. То, чому не вчать в дизайнерських школах / М. Джанда – СПб : Пітер, – 2016. – 384 с.
3. Кендюхова А.А. Професійне портфоліо: територія успіху сучасного педагога: [навчально-методичний посібник] / А.А. Кендюхова. – Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 36 с.
4. Мюллер-Брокманн Й. Модульные системы в графическом дизайне.

Пособие для графиков, типографов и оформителей выставок / Й. Мюллер-Брокманн. – М.: Издательство студии Артемия Лебедева, 2014 г. – 184 с.

5. Фокс Дж. Не поспішайте надсилати резюме. Нетрадиційні поради тим, хто хоче знайти роботу своєї мрії / Дж. Фокс. – М.: Альпіна Бізнес Букс, – 2018. – 190 с.

УДК: 76.02:79.01/.09

ПРОФЕСІЙНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИЗАЙНЕРА. ОСОБЛИВОСТІ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Стонога Дар'я

асистент кафедри Дизайн та Інтер'єр
Харківській Національній Університет
Міського Господарства О. М. Бекетова
Харків, Україна

Анотація. Кожна людина стикається з необхідністю представити себе або результати своєї роботи, інформацію різним слухачам. Навіть цікаві та корисні проекти потрібно відповідним чином донести до свідомості аудиторії. Створення та застосування електронних презентацій в роботі на сьогоднішній день вельми актуально. Використання електронної презентації в заходах, що проводяться оживляє їх, і будь-яка інформація сприймається більш емоційно. Також не слід забувати, що зорове сприйняття інформації значно ефективно, ніж на слух або при читанні тексту, тому елементи електронної презентації є наочною демонстрацією особисто дизайнера, та його робіт, або окремих концепцій дизайн рішення.

Ключові слова. Презентація, дизайн-презентація, дизайн, мультимедійна презентація, слайд, графічний дизайн.

В даний час центральним поняттям в професійній освіті актуальним стає термін «професійна компетентність», до цього поняття слід долучити професійну презентацію як один з методів створення професійної компетенції дизайнера.

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій, появою прикладного програмного забезпечення і різноманітної техніки для наочного засвідчення роботи, в даний час доцільно використовувати для супроводу виступів, доповідей, захистів мультимедійний супровід. Мультимедійна презентація

поєднує в собі показ ілюстрованого матеріалу та доповідь супроводу виступу дизайнера-доповідника, включаючи звук, відео та анімацію.

Англійський термін «presentation» в вітчизняному словнику перекладається як уявлення. Презентація розглядається як окрема спеціальна частина процесу комунікації, тобто міжособистісна передача інформації, заснована на зворотному зв'язку, з метою досягнення необхідного результату та основною відмінністю презентації від інших типів доповіді думки – її інтерактивність та наочність [1].

Під презентацією мається на увазі передача або представлення аудиторії нової для неї інформації, тобто в загальноприйнятому розумінні презентація – це демонстраційні матеріали для публічного виступу. Електронна презентація – це файл, в який зібрані матеріали виступу, підготовлені у вигляді комп'ютерних слайдів [2]. До переваг електронної презентації можна віднести:

- послідовність викладу представленої інформації. За допомогою послідовно змінюваних слайдів, можливим є чітко відстежити розгорнення концепції від її початку до заключного дизайн-рішення;

- презентація це не тільки те, що бачить і чує аудиторія, а й замітки для виступаючого – як розставити акценти, про що не забути, на що приділити увагу слухачів;

- мультимедійні ефекти. Слайд презентації – це не просто зображення, в ньому можуть бути елементи анімації, аудіо - та відео фрагменти;

- компактність і транспортабельність. Електронна презентація набагато компактніше а ніж роздруковані листи, або інший графічний матеріал, при цьому файл презентації можна легко переслати по електронній пошті або опублікувати у інтернет просторі.

Мультимедійна презентація – це підготовка матеріалу з використанням технічних засобів та програмного забезпечення [2]. Переваги мультимедійної презентації полягають в тому, що вона дозволяє одночасно задіяти графічну, текстову та аудіовізуальну інформацію. Чергування або комбінування тексту,

графіки, відео та звукового ряду дозволяє донести дизайн концепцію максимально наочній і легкій формі до замовника, колег, керівництва та інших.

Перед створенням презентації на комп'ютері важливо визначити декілька основних моментів для презентації: призначення презентації – її тему – слід самому зрозуміти те, про що дана презентація буде; приблизна кількість слайдів – їх не повинно бути багато, інакше вони будуть занадто швидко змінюватися, і часу для запису для ознайомлення з інформацією на них не залишиться. Необхідно уявляти та систематизувати інформацію найбільш вдалим чином: зміст слайдів; графічне оформлення кожного слайда, єдиний стиль.

Етапи створення презентації:

1. Створення концепції – виокремлення цілей, аналіз аудиторії, формування структури і логіки подачі матеріалу, підготовка до створення презентаційного матеріалу.

2. Складання основних моментів презентації – її змістовної структури, логічних ланцюгів.

3. Створення дизайну презентації – визначення композиційного масштабування двох основних груп елементів: текстових та графічних елементів інформації, введення анімаційних ефектів, палітри презентації.

4. Перевірка та налагодження презентації.

У процесі створення мультимедійної дизайн презентації слід виокремити три основні етапи: етап проектування, етап конструювання та етап моделювання [3].

1. Етап проектування передбачає наступні кроки: визначення цілей використання презентації; збір і систематизацію необхідного матеріалу (тексти, малюнки, схеми, креслення і т.д.); формування структури і логіки подачі матеріалу; створення графічної частини презентації, її композиційної структури.

У процесі проектування визначаються головні ідеї доповіді, і відбувається їх обґрунтування аналізом аналогів і прототипів, ескізним пошуком,

документами – кресленнями, схемами, збірками, наочними прикладами, графічною візуалізацією та ін.

2. Етап конструювання – це розробка презентації з урахуванням змісту і співвідношення текстової та графічної інформації. Цей етап включає в себе: визначення дизайну слайдів; наповнення слайдів зібраною текстовою та наочною інформацією з урахуванням композиції презентаційних листів, їх художнього оформлення а також кольорової теми усієї презентації; включення ефектів анімації, аудіо, – відео файлів і музичного супроводу (при необхідності). На окремих слайдах можуть бути використані ефекти анімації, в вигляді різних способів появи тексту, малюнків, таблиць, фотографій і динаміки їх рухи на екрані при перегляді. Однак слід пам'ятати, що в ході доповіді не слід зловживати анімаційними можливостями презентації.

3. Етап моделювання – це репетиція презентації, яка дозволяє здійснити перевірку і корекцію підготовленого матеріалу і визначити його відповідність змістом доповіді.

Презентація – це інструмент пред'явлення візуального ряду, призначення якого – створення ланцюжка образів, тобто кожен слайд повинен мати просту, зрозумілу структуру і містити текстові або графічні елементи, що несуть в собі зоровий образ як основну ідею слайда [3]. Такий підхід сприяє гарному сприйняттю матеріалу і відтворення в пам'яті представленого змісту за допомогою асоціацій.

Ілюстративний матеріал слайдів презентації повинен бути сучасним і актуальним, вирішувати завдання доповіді. Оформлення слайдів має привертати увагу аудиторії, враховуючи психологічні особливості сприйняття слухачами кольорово-композиційного рішення та спів узгодження елементів композиції та блоків між собою. Важливими критеріями при створення презентації є колір, фон, освітленість, графічний шрифт та його розмір, єдине стильове рішення оформлення слайдів, графічні елементи та їх узгодження на слайді, композиційний центр, масштабність та інше.

Мультимедійну презентацію можливим є створювати в різноманітних

комп'ютерних програмах трьох різних напрямків: програми спеціального призначення для створення ділових та учбових презентацій – PowerPoint, Slides, Haiku Deck, Prezita ін.; програмне забезпечення для двомірної графіки – CorelDraw, Adobe Illustrator і т.д.; та програмного забезпечення для верстання друкованої або інтернет продукції – Adobe InDesign, Canva, Serif Pageplus та інші.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Опалєв М. Л. Дизайн мультимедійних презентацій: стильові напрямки і засоби формування візуально-образної мови.: автореф. дис. ... канд. мистц-ва. наук. Харків. 2010. С. 20.

2. Посібник з дизайну презентацій: як резюмувати інформацію для презентацій: веб-сайт. URL: <https://ua.venngage.com/blog/presentation-design/> (дата звернення: 22.11.2021).

3. Дизайн презентацій: веб-сайт. URL: <http://ukrefs.com.ua/page,2,170010-Dizajn-prezentaciiy.html> (дата звернення: 22.11.2021).

**ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНІ ТА ОБРАЗНІ РІШЕННЯ
У ГРІ DOOM (2016)**

Шевченко Кирило Сергійович

асистент

Васильєв Данило Денисович

студент 4 курсу

Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація: У статті виявлено та розглянуто художні особливості оформлення візуальної частини та художніх образів гри Doom 2016 та її роботу з середовищем, дизайном персонажей та кольорово-текстурною палітрою. Проведено порівняльний аналіз образів персонажей із перших частин гри з їх версіями у виданні 2016 р.

Ключові слова: Doom, дизайн, game-дизайн, композиція, стилізація.

Doom 2016 є одночасно і ремейком, і продовженням гри Doom 1993 року [1]. До цього виходила Doom 3, яка була неоднозначна сприйнята гравцями. Тому перед розробниками Id Software стояла складна задача: як одночасно вшанувати оригінальну гру, що за відносно невеликий час стала справді культовою, і при цьому додати до неї щось нове, аби не викликати у гравців відчуття, що студія намагається заробити на фанатах перших двох ігор. Слід віддати належне розробникам, адже фінальний продукт зміг задовольнити ці вимоги. Розглянемо гру з позиції художніх рішень більш детально.

Рис.1. Локація всередині наукової станції

Doom є геймплейно-орієнтованою грою. Це означає, що сюжет у грі відіграє мінімальну роль і власне потрібен тільки для того, щоб якось обґрунтувати геймплейний процес [2]. Частина подій у грі відбувається на Марсі, а частина - у пеклі, тому більша частина гри витримана у жовто-червоних тонах. Індустріальні комплекси, особливо у сценах із нічним освітленням, гарно вписуються у подібний колорит за своїм настроєм (рис.1).

Рис.2. Приклад локації у пеклі

Усього у грі 13 рівнів, які розділені на арени, де і проходить більшість зустрічей з ворогами. Кожна арена дотримується власного стилю рівня, а також має унікальні об'єкти, які привертають до себе увагу гравця: величезні скелети представників місцевої фауни, окультні споруди, реактори та інші наукові будівлі. Ці візуально цікаві елементи також виконують практичну функцію, дозволяючи гравцеві швидко орієнтуватися на рівні. Розмір та стилістика локацій постійно чергуються, що дозволяє уникати набридання гравцю. Також на кожному рівні сховані колекційні фігурки та класичні рівні, щоб винагородити дослідження гравця. Майже всю гру нам не зустрічається нікого, окрім демонів та залишків їхніх жертв. Дизайн рівнів іноді просторий і

навмисне «порожній» - це підсилює почуття самотності у чужому та агресивному середовищі (рис.2), а іноді навпаки – «клаустрофобний», покликаний створити відчуття тиску на гравця. В процесі проходження гравець має змогу побувати в одному і тому самому місці (лабораторія до і після демонічного вторгнення), але за рахунок його модифікації воно не встигає набриднути, а навпаки відкривається з нового боку та привносить у гру нові враження. Рівні в науковому комплексі включають багато повторюваних, репетитивних і симетричних елементів, у той час як у пеклі все несиметрично, навколо неясні символи, кістки і пентаграми. Подібне рішення інтер'єрного та екстер'єрного середовища демонструє два початки гри: людське, впорядковане відповідно звичним нам законам і принципами, і пекельне, що існує за своїми законами, не завжди зрозумілими людям.

Характерним елементом атмосфери гри є грамотна робота зі світлом. Освітлення вибудовується таким чином, щоб вказувати гравцеві точки інтересу, важливі напрямки та ворогів. Часто рівні додатково поділені на зони, до яких також прив'язана своя схема освітлення.

Обмежена технологіями свого часу Doom 1993 була «пласкою» грою. Незважаючи на те, що така стилістика значною мірою і стала визначаючим елементом культовості гри, оновлення вимагало іншого рішення. У Doom 2016 вже було додано тривимірне середовище, складні переміщення та стрибки на рівнях, що дає набагато більше простору гравцю. Тому дизайн розроблявся, враховуючи ще й можливість зустріти левітуючі платформи, каміння та летючих ворогів.

Дизайн антагоністів гри у багатьох аспектах заснований на образах персонажів із першої частини, але не просто копіює їх у вищому розширенні, а адаптує із урахуванням сучасних можливостей тривимірного моделювання та загальному розвитку індустрії ігор. До кожного персонажа було обрано індивідуальний підхід у дизайні, однак усіх їх поєднує загальна концепція потойбічного та пекельного. Нижче розглянуто дизайн деяких ключових персонажів гри у порівнянні з їх аналогами для першої частини Doom.

Рис.3. Зміни дизайну біса

Дизайн біса (рис.3) зробили більш сучасним – шкіряні покрови нагадують елементи обладунків, а м'язи та кістки під ними - екзоскелет. Подібна стилізація одночасно робить біса більш стилістично доречним у новому світі гри. Персонаж завдяки доробкам виглядає більш чужорідним та небезпечним. У якості додаткового елементу образу обрано фіолетовий колір, що доповнює загальну гамму жовто – охристих кольорів. Зміни зазнала і статура біса - замість людиноподібного силуету бісу дали більш хижу, тваринну будову, а шипи стали органічною частиною скелету [3].

Рис.4. Зміни дизайну манкубуса

Дизайн Манкубуса зазнав дещо більше змін (рис.4). Хоч персонаж і зберіг той самий силует та концепцію, однак елементи броні у новому дизайні вкривають майже все тіло, окрім живота та голови. Циклопічне око також стало елементом загрозливого потойбічного образу. Окрім кількісних змін у броні, змінилась і її деталізація – подвійні бластери, елементи живлення, комунікації тощо. Новий образ також допомагає гравцеві у ході гри визначати вразливі частини тіла: великий живіт і голова, не захищені латами – ідеальна мішень для

атак [4].

Рис.5. Зміни дизайну какодемона

Какодемон (рис.5) спочатку ґрунтувався на монстрі з іншої гри під назвою DnD, однак щоб уникнути проблем з авторськими правами, але при цьому дотримуватись образу оригіналу, довелося внести досить помітні зміни. Прибравши зіницю і деформувавши щелепу, його зробили більш загрозливим, прибравши своєрідну посмішку з обличчя. Також йому додали відростки рук і змінили кольорову схему – демон став однотонним, зберігаючи при цьому криваво-червоний колір як домінуючий [5].

Рис.6. Зміни дизайну лицаря пекла

Образ Лицаря пекла (рис.6) майже не зазнав змін з Doom 3, але ж можна побачити, що на відміну від інших демонів у грі Лицар дуже сильно змінився у

порівнянні з оригінальною версією [6]. Його статура навпаки, стала більш «тваринною», із підігнутими ногами, як у хижаків, м'язи стали більш виразними та об'ємними, а кольорова гамма повернулась до варіанту із Doom 2 – світлі та теплі пісочні кольори, що добре гармонізують із марсіанськими середовищем.

В цілому можна побачити, що дизайн демонів став більш узагальненим: за рахунок використання єдиної кольорової гами та візуальних елементів. За силуетом супротивників можна приблизно уявити, яких дій від них можна очікувати: манкубуси і какодемони – великі та неповороткі, ревенанти та чорти – худі і спритні, у лицарях та баронах пекла чітко видні величезні м'язи – один їх удар може легко вбити героя. Такі речі ретельно продумуються, що дозволяє за допомогою образних рішень та дизайну персонажа вказувати на кращій геймплейний підхід до нього. У дизайні деяких антагоністів також можна простежити контрастне поєднання живої плоті та технологій. Такі вороги ефектно виділяються на тлі інших і гравець розуміє, що вони вимагають більшої уваги. Всі демони мають схожу за тоном бліду кольорову гаму. Коли ним нанесено достатньо шкоди, то демони підсвічуються яскравим жовтим, даючи знати гравцеві, що їх варто знищити в першу чергу як доступну мішень.

Інтерфейс гри виконано мінімалістичному стилі, але всі важливі опції, як рівень здоров'я та кількість патронів підсвічені яскравими кольорами, щоб навіть у під час запеклого бою можна було швидко зорієнтуватися та підібрати кращу тактику.

Оскільки Doom - це гра AAA класу, тобто гра із великим бюджетом, орієнтована на широкий продаж та великі прибутки з розповсюдження копії гри (головними критеріями оцінки гри як AAA слугують її висока якість та орієнтованість на широкий загал) то і дизайн локацій, і персонажів проходить через безліч етапів та варіантів, перш ніж його буде остаточно затверджено. Важливу роль в оптимізації цього процесу та якість моделей дозволяють зробити програми для роботи у тривимірному середовищі, такі як 3DsMax, Autodesk Maya та Zbrush.

Висновки: Дизайн персонажів гри Doom 2016 розроблено у бруталному, жорстокому та похмурому стилі, що на пряму співвідноситься із жанром та всесвітом, у якому розгортаються події – сувора атмосфера іншої планети та пекельні лабіринти у її надрах. Зважаючи на це, у образах персонажів присутня значна частка стилізації, яка дозволяє об'єднати усі елементи, які гравець бачить на екрані, воедино і створити цілісний світ у єдиному образному, стилістичному та кольорово-фактурному рішенні. Стилiстика гри побудована на контрасті поєднання науки та окультизму, елементів наукової фантастики та потойбічного. Наслідування вдалих рішень та образів із попередніх частин дозволяє задовольнити запити як нових гравців, так і прибічників оригінальної гри.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. DOOM: обзор. [Електронний ресурс] URL: https://stopgame.ru/show/82861/Doom_review
2. Когда все хорошо. Кратко о Doom (2016). [Електронний ресурс] URL: <https://www.ixbt.com/live/games/kogda-vse-horoshho-kratko-o-Doom-2016.html>
3. DoomWiki. Біс. [Електронний ресурс] URL: [https://Doom.fandom.com/wiki/Imp/Doom_\(2016\)](https://Doom.fandom.com/wiki/Imp/Doom_(2016))
4. DoomWiki. Манкубус. [Електронний ресурс] URL: [https://Doom.fandom.com/wiki/Mancubus/Doom_\(2016\)](https://Doom.fandom.com/wiki/Mancubus/Doom_(2016))
5. DoomWiki. Какодемон. [Електронний ресурс] URL: [https://Doom.fandom.com/wiki/Cacodemon/Doom_\(2016\)](https://Doom.fandom.com/wiki/Cacodemon/Doom_(2016))
6. DoomWiki. Лицар пекла. [Електронний ресурс] URL: [https://Doom.fandom.com/wiki/Hell_Knight/Doom_\(2016\)](https://Doom.fandom.com/wiki/Hell_Knight/Doom_(2016))

ІСТОРІЯ ДИЗАЙНУ КЛАСИЧНИХ ГЕРОЇВ ДІСНЕЯ

Шульга Анастасія Валеріївна,

студентка

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ

Анотація: У роботі досліджено основні принципи анімацій персонажів, способи передачі їхнього характеру за допомогою кольору та форм. Розглянуті основні аніматори, художники та моделі, завдяки яким будувались образи персонажів. Мета роботи- розглянути чи є константа вимог для ідеальних, класичних персонажів Діснея. Також дослідити методику роботи творчої групи Діснея.

Ключові слова: мультиплікація, прийоми, Дісней, форми, силуети.

Вступ. Жодна історія не може існувати без свого героя. Так як саме герої формують ставлення глядача до картини, змушуючи співпереживати, відчувати страх, радіти, закохуватися і дивуватися. Однак: «Без яскраво вираженої індивідуальності в наших персонажів ніхто не повірить» - цю фразу Уолт Дісней часто говорив своїм співробітникам.

Подивившись на дизайн персонажів сучасної студії «Дісней» і на їх класичних героїв, можна знайти багато відмінностей, і це нормально, тому що зміни неминучі.

Я думаю, що сучасному глядачеві неймовірно пощастило побачити результати роботи, що тривала 96 років, адже це дає можливість розібратися в розвитку дизайну персонажів студії.

Рис. 1. Уолт Дісней з братом Роєм

Уолт Дісней завжди був мрійником. У дитинстві він, переодягаючись у персонажів з улюблених казок, постійно розповідав захоплюючі історії свого старшого брата. В юному віці у нього виник великий інтерес до творчості. Уолт брав участь у створенні шкільної газети як художник і фотограф, відвідував вечорами академії красних мистецтв, продавав свої комікси, навчався газетної карикатури. У старшому віці почав цікавитися класичним європейським мистецтвом.

Ці захоплення Уолта знайшли своє відображення у творчості: перші короткометражні картини студії були зроблені в карикатурному стилі, згодом основою диснейвських мультфільмів стали казки, а новий стиль був натхненний класичним європейським мистецтвом.

Аналіз попередніх досліджень. Уолт прагнув здивувати свого глядача героями, історією, магією рухомих малюнків: «Біда нашого світу в тому, що занадто багато дорослішають. Я не роблю фільми переважно для дітей. Я роблю їх для дитини в кожному з нас, шість йому років чи шістдесят». Сергій Ейзенштейн в своєму дослідженні творчості Діснея писав: «... Здається, що ця людина ... знає і все найпотаємніші струни людських дум, образів, думок, почуттів ... Він творить десь в області найчистіших і первинних глибин. Там, - де ми всі діти природи. Він творить на рівні уявлень людини, що не закутого ще

логікою, розумністю, досвідом. Так творять метелики свій політ. Так ростуть квіти ... Одна з найбільш дивовижних речей Діснея - «Підводний цирк». Яку потрібно мати чистоту і ясність душі, щоб зробити його. В які глибини незайманої природи потрібно разом з бульбашками і хлопцями, схожими на бульбашки, пірнути, щоб придбати таку абсолютну свободу від усіх категорій, всіх умовностей. Щоб бути як діти. <...> Епос Діснея - це «Повернення в Рай» ... Це не нісенітниця зіткнення дитячих концепцій дивака з дорослою дійсністю ... І смуток по назавжди втраченим: людиною - дитинства ... ».

Дісней був казкарем: в його мультфільмах літали слони, говорили і танцювали миші, літали феї. Але незважаючи на це він мав важливими рисами характеру, які принесли йому успіх в улюбленій справі. Він був привчений до роботи, причому до важкої роботи з самого дитинства. Він ніколи не знав розкоші і був фанатично працьовитий. За словами співробітників студії, «Уолт завжди знав, що йому потрібно» і прагнув до досконалості в роботі.

Саме тому, не досягнувши ще двадцяти років, Дісней знайшов роботу як художник короткометражної мультиплікаційної реклами. Потім разом з колегою Абомей Айверксом і братом Роєм заснував свою студію - Walt Disney Company.

Спочатку посади концепт-художника або художника по розробці персонажів (в сучасному розумінні) на студії не було. Важливо розуміти, що Дісней не винайшов анімаційне мистецтво, але саме він «визначив його обличчя» і зміст: поступово відкриваючи нові технології і перебудовуючи міцну внутрішню роботу над фільмами.

Першим самостійним героєм Діснея став Щасливий кролик Освальд, створений Уолтом і Абомей в 1927 році. Дизайн Кролика був заточений під подальшу роботу: герою навмисно зробили довгі вуха і пластичність форм, щоб розширити можливості персонажа при анімації. Так в короткометражках можна побачити, як Освальд розтягувався, сплющувався, а в фільмі «О, який лицар!» він скрутився в джгут, щоб вичавити себе насухо.

Новим героєм, котрі принесли Діснею найбільшу популярність і

популярність, став Міккі Маус. У перші роки дизайн Міккі дуже нагадував Освальда, за винятком вух, носа і хвоста. Старший аніматор студії, Аб Айверкса, який розробляв концепт, намалював тулуб Міккі з кіл, з метою спростити надалі роботу над анімацією. Напрацювання Аба Айверкса багато в чому визначили характерний стиль ранньої діснеєвської мультиплікації: округлої, плавної і карикатурною.

Одним з найважливіших вкладів Діснея стало розвиток індивідуальності мальованих персонажів. Він хотів, щоб глядачі відчували різноманітні емоції, і він знав, що достовірність характеру - головний елемент такого успіху. «Врешті-решт, - зауважував він, - ви не можете очікувати, що зачаруєте кого-небудь рухається палицею».

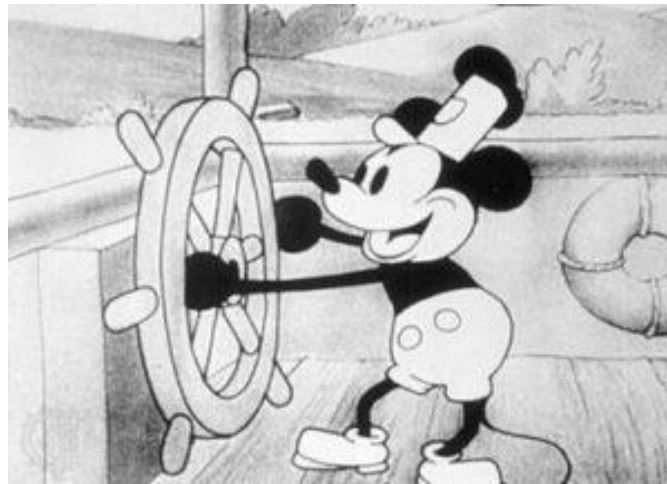

Рис. 2. Перша анімація

Уолт Дісней був великим експериментатором: він першим застосував звук і колір, інтегрував в виробництво багатоярусну камеру, яка створює обсяг, першим в Америці зробив повнометражний анімаційний фільм. Безперечно, його моральні цінності, як особисті, так і ті, які він пропагував у своїх фільмах, тяжіли до консерватизму, але в якості художника він не боявся пробувати нове.

Існує декілька прийомів для налагодження відносин між глядачем і персонажем, заснованих на психології сприйняття людини:

1) лінії і геометричні фігури мають свій власний сенс і впливають на розум людини та її реакцію. Незграбні форми часто визначають злих, різких і непередбачуваних героїв. Вони не викликають симпатії, тому що не

приємні оку, і тому стають підсвідомо небезпечними. Округлі форми використовують в дизайні добродушних, нешкідливих, дбайливих героїв.

Яскравий приклад - Малефісент з різкими, гострими лініями, рогами і гноми з Білосніжки - округлі, м'які, плавні в рухах.

Рівні, м'які і людиноподібні форми несуть в собі досконалість і бездоганність, легкість, якою володіють казкові принцеси.

Певна геометрична фігура може розповісти про риси характеру людини:

- Люди асоціюють квадрати і прямокутники з практичними речами, тому вони приносять відчуття довіри і авторитету. У більшості випадків форму квадрату має мужній, надійний, сильний, безпечний герой;

- трикутник - енергійна і динамічна форма, яка завжди пов'язана з рухом і напрямком, викликаючи тим самим напругу і хвилювання у глядача;

1) кола, овали та еліпс означають жіночність, таємничість, м'якість.

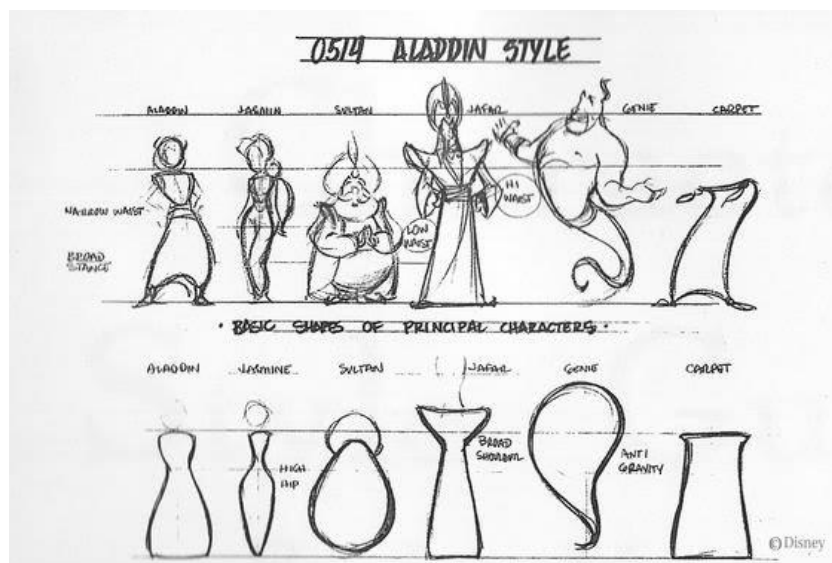

Рис. 3. Скетчі мультиплікації «Аладдін»

Незважаючи на стиль, наближений до каліграфії орнаментів арабської писемності, у мультиплікації «Аладдін» можна чітко побачити символічність форми окремих персонажів. Художники дотримувалися в роботі образотворчої стилістики коміксів – простоту, доповнену для більшої виразності образів елементами гротеску:

а) Султан - округлий;

б) Джафар - витягнутий, гострокутний, як буква «Т»;

- в) Яго - глиняний горщик;
- г) Жасмин - пісочний годинник;
- д) Аладдін - два трикутника, з'єднані вершинами посередині;
- е) Килим - прямокутник;
- є) Джина можна асоціювати зі звичайним клубом диму.

2) Опрацьовані і впізнавані силуети допомагають глядачеві запам'ятати героя.

Рис. 4. Силуети диснейвських персонажів.

3) Розкриття історії персонажа і його особистісних характеристик через

оточення, рух, елементи костюма, риси обличчя.

Розробляючи дизайн Мулан, творці фільму вирішили наблизити художній стиль до китайського живопису, з аквареллю та простим дизайном. На відміну від детально відпрацьованої картини «Горбаня з Нотр-Дама» (1996), в якій через оточення (Гаргула, ринки, площа) передана атмосфера Франції, готичного Нотр-Дама.

4) Концепт персонажа повинен розповідати про нього якомога більше - зовнішній вигляд, форми, говорить про спосіб життя героя, про його звички, манери, про те, що він любить і який в нього характер.

Через деталі художник розкриває характер і робить персонажа цікавим. Так сталося з Гуфі («Про миші та магію. Історія американського мальованого

фільму».) : «Гуф з'явився на початку 30-х спершу як вельми нервовий персонаж на ім'я Діппе Дог. У нього був безглуздий сміх і дурна манера задиратися». Все змінилося, коли в кінці 1935 р. за Гуфі взявся аніматор Арт Беббіт.

Характеризуючи свого персонажа Арт Беббіт згадував: «На мою думку, Гуф досі був славним персонажем тому, що його фізичні та психологічні риси були невизначеними і невиразними. <...> Постава його нагадує нуль. Спина неприродно зігнута, животик випнутий вперед. Шия дуже довга і кістлява. Коліна завжди прогинаються, ступні великі і плоскі. Ходить він, спираючись на п'яти, носками вгору. Плечі вузькі, похилі, що робить верхню частину тулуба рідкуватою, причому руки здаються довгими і важкими. Кисті рук у нього рухливі і виразні, і хоча жести розмашисті, вони могли належати джентльменові ...».

5) Карикатурність - зміна пропорцій тіла.

Спотворення пропорцій або перебільшення довжини і розміру частин тіла допомагають створити індивідуальність персонажа: перебільшені риси зовнішнього вигляду можуть змусити героя здаватися сильнішим, незграбним або злим.

Очі є виразним і одним з головних інструментів передачі внутрішнього світу героя. В очах глядач читає сумнів, радість, горе, горе, саме вони роблять намальованого персонажа живі.

б) Антропоморфізм (наділення людськими якостями).

При створенні мультфільму, де головний герой тварина - миша, качка або лисиця, важливо створити атмосферу єдності між персонажем і глядачем. Домогтися цього можна наділивши героя людськими емоціями, позами, а також одягнути його в людський одяг, поставити на дві лапи і привласнити людські звички і дії, як зробив Дісней з Міккі Маусом, Дональдом Даком, мишами з мультфільму «Рятувальники» і іншими своїми героями. Таким чином, незважаючи на природу героя, він буде доріг глядачеві.

7) Вікова аудиторія.

До створення Білосніжки Дісней працював з короткометражним

форматом – стрімким, ємним, яскравим, ризикованим, експериментальним і спочатку навіть вульгарним. Такий формат був орієнтований на дорослу аудиторію. Тому, коли Дісней приступив до роботи над своїм першим повнометражним фільмом, багато людей, які мають досвід роботи в кіноіндустрії, передбачали, що дорослі глядачі не заходять дивитися півторагодинну мальовану картину.

У 1930-х романтичні стрічки були у великій моді, і здавалося природним зробити сценарну ставку на відносини Білосніжки і її судженого. Також на студії була думка, що мультфільм не повинен надто налякати маленьких глядачів і що злий королеву варто зробити максимально комічною – угодованою і «прибабахнутою». З іншого боку, були ті, хто вважав, що, навпаки, в мультфільмі має бути більше магії королеви-відьми, щоб навколо чарівництва можна було будувати ефектні сцени.

Однак «Білосніжка» викликала захват і у дітей, і у дорослих. Відмінною особливістю того часу є факт того, що мультфільми Діснея були новим, зухвалим форматом в кіноіндустрії, саме це збуджувало інтерес дорослої аудиторії. Сучасного глядача 18+ мультфільми вже не дивують.

8) Відповідність тимчасової епосі.

Вплив часу знайшло відображення в деталях. Яскравий приклад – білі рукавички Міккі. Міккі Маус не носив білих рукавичок до виходу мультфільму «Сільська опера 1929» 28 березня 1929 року. «Сільська опера 1929» був другим мультфільмом 1929 року, і, починаючи з нього, мишеня майже завжди з'являвся в рукавичках. У цьому мультфільмі Міккі постає в ролі піаніста. Три чорні лінії на тильній стороні рукавички – складки, характерні для дитячих рукавичок того часу.

Рис. 5. Прийом рукавичок

Прийом «рукавичок» додавав контрастність персонажу, прискорював процес малювання і додавав людяності персонажу. Таку хитрість запозичили згодом інші студії: білі рукавички є у дятла Вуді і кролика Банні.

Висновки:

Таким чином, дизайн персонажа прагне до простоти, яка більш зрозумілою і легка в сприйнятті для очей, для свідомості. У розробці персонажа дуже важливо вловити баланс між простотою, що легко зчитується і унікальністю особистості, якою є герой.

Порівнюючи сучасний дизайн героїв з класичним важливо пам'ятати про те, що стиль «Діснея» не виник з появою студії, а формувався протягом тривалого часу. Уолт Дісней закладав «фундамент» сучасної компанії своїми інноваціями і сміливими експериментами.

З плином часу принципи були встановлені. Починаючи з Аврори жіночі тіла і обличчя все більше стилізувалися. Потім, з появою «Русалочки», виникла відома «формула»: «велика голова, великі очі, маленькі ніс і рот, тонка талія», яка в подальшому в різній мірі була застосована до інших діснеївських персонажів.

Зміни неминучі, в першу чергу, тому що фактори, що впливають на них, змінюються. Змінюються техніки, аніматори, керівники студії, змінюється епоха, інтереси глядачів і самі глядачі, змінюється ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- 1 Інтернет ресурс- <https://www.spletnik.ru/beauty/beautytrends/78777-evolyutciya-disney.html>
- 2 Інтернет ресурс- <https://tlum.ru/news/evolucia-obrazov-kak-menautsa-multgeroi/>
- 3 Інтернет ресурс https://ru.wikifur.com/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B5%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D1%8C
- 4 Інтернет ресурс https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B5%D0%B9,_%D0%A3%D0%BE%D0%BB%D1%82
- 5 Інтернет ресурс- <https://www.kommersant.ru/doc/3670140>
- 6 Інтернет ресурс- [https://hmong.ru/wiki/Marc_Davis_\(animator\)#title](https://hmong.ru/wiki/Marc_Davis_(animator)#title)
- 7 Інтернет ресурс- https://star-wiki.ru/wiki/Disney%27s_Nine_Old_Men#Members
- 8 Інтернет ресурс https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D1%8D%D1%80,_%D0%9C%D1%8D%D1%80%D0%B8#%D0%A1%D1%81%D1%8B%D0%BB%D0%BA%D0%B8

HISTORICAL SCIENCES

БИТВА ПРИ КОЛІНІ 1757 Р.

Дойчик Максим Владиславович

студент

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Введення. Після перемоги прусаків під Прагою розпочалася її довготривала облога, яка була не вигідна нікому, адже Фрідріх II втрачав дорогоцінний час, а австрійці у місті відчували нестачу у провізії. Тому австрійське командування прийняло рішення надати військову допомогу гарнізону, військо Леопольда фон Дауна рушило до основних сил прусаків. Відповідно, щоб не опинитися у лещатах двох військ, прусський король віддав наказ про марш на зустріч недругу. Армії зустрілися 18 червня 1757 р. і розклад сил у битві був наступним: зі сторони Пруссії – 32 тис. осіб (18 тис. піхоти та 14 тис. кавалерії) та 88 гармат, Австрії – 44 тис. осіб (29 тис. піхоти та 14 тис. кавалерії) та 145 гармат [5]. Тож Фрідріх II збагнув що сили ворога переважають його удвічі [7, с. 120].

Мета роботи. Дослідити одну із битв короля Пруссії – Фрідріха II Гогенцоллерна та зробити комплексний висновок.

Матеріали та методи. У даній роботі ми використовували джерела, що стосуються двох прусських полководців – Йоахима фон Цітена та Моріца Ангаль-Дессау. Завдяки цим свідченням ми здатні в деталях розглянути битву з вуст її учасників. Також ми використовували наступні методи – проблемно-генетичного аналізу, у розгляді прусського війська, та його участь у битвах при Коліні; аналітичний – застосовувався у виявленні особливостей баталій армії Фрідріха II проти австрійців; статистичний – для аналізу втрат у боях прусської

та австрійської сторони; історико-генетичний – у простеженні динаміки бойових дій ворогуючих сторін.

Результати дослідження. Генерал-лейтенант Йоахим фон Цітен взяв під командування лівий фланг, де розташовувалися 50 ескадронів гусарів, також тут були драгуни та кірасири [6, с. 318]. Піхота була розтягнута від центральної частини на правий фланг. Фрідріх II вибудував своє військо у «косий бойовий порядок» та рушив на зустріч ворогу, що розташовувався уздовж хребтів та пагорбів. Леопольд фон Даун розмістив свою кінноту так, щоб вона отримувала усі переваги навколишньої місцевості і могла б ефективніше вести атаку. Пруські офіцери закликали свого короля не нападати, проте було важко переконати людину яка отримала 8 перемог підряд над австрійцями, що прусська армія може зазнати невдачі. Фрідріх II намагався охопити австрійські позиції з правого флангу, і тільки тоді розпочати атаку. Король завчасно пояснив цей план своїм офіцерам, проте на початку битви він помітив, що все йде не так як він наказував. Перш за все, Леопольд фон Даун змінив напрямок своїх сил на зустріч пруссакам, тож король був змушений зупинити свої війська та послати батальйони, що розраховані на підкріплення в атаку на австрійців. Цьому рішенню не зрадив один із офіцерів – Моріц Дессау, він намагався запевнити Фрідріха II не йти в наступ, на що той йому відповів, піднявши шпагу у його напрямку: «Ти будеш мені підкорятися чи ні?!» [3, с. 50]. Попри вогонь артилерії пруські частини йшли до позицій недруга на пагорбі і вибили його звідти, захоплюючи гармати та з'єднавшись із своїм авангардом продовжили наступ. Треба сказати, що під час цього пруські полки не робили пострілів, це робилося для того, щоб зберегти свій бойовий порядок [2, с. 254]. Таким чином, праве крило австрійців було розбити та дезорганізоване. Проте ситуація швидко обернулася не на користь прусаків, через переслідування ворожої кінноти вони розтягнули свої лінії й утворили проміжки, тож все військо зайняло не вигідну позицію, цим скористалася ворожа кавалерія, яка рушила на ці інтервали.

Пруські частини намагалися з'єднатися, що частково вийшло, вони

утворили каре та відкрила вогонь по наступаючій кінноті. Почалася різанина, хоч і було вбито багато вершників, де-інде вони змогли прорватися та нанести потужні удари. Прусска піхота не витримала і кинулася відступати, Фрідріх II намагався зупинити це, він прагнув кинути на допомогу кавалерійські частини. Проте і кавалерія не впоралася із завданням, вона понесла значні втрати через вогонь артилерії, яка використовувала картечні ядра.

На іншому фланзі, де наступ авангарду був вдалий ситуація погіршилася через відсутність підкріплення. Замість піхоти, Йоахим фон Цітен був змушений використовувати кірасирів, яких масово косили картечні ядра, власне самого полководця була поранено і він отримав контузію. Хоч і генерал-лейтенант атакував позиції недруга з великою енергійністю, як це було під Прагою, ситуації, на користь Пруссії, це не змінило [4, с. 299]. Взагалі дана битва є цікавою та особливою під час Семирічної війни, адже тут було задіяно більше кавалерію ніж піхоту, і ця картина спостерігається з обох боків. Так лише з прусської сторони кавалерії намагалася здійснити шість лобових атак на позиції піхоти ворога, але артилерія, яка прикривала їх, зводила всі ці спроби нанівець. Ще однією проблемою пруссаків полягала у втраті контролю над своїм військом, адже після цього всього вона набула локального рукопашного характеру. Треба сказати, що більшість прусських солдатів проявили справжній героїзм і билися з ворогом до останнього, не тікаючи з поля бою, на відміну від саксонців.

Фрідріх II переконався, що цю битву йому не виграти, тому наказав централізовано відступити, він покинув поле бою раніше, ніж його військо [8, с. 80]. На диво, поки розгортався цей маневр австрійці не прийняли жодних дій, вони очікували, що тут буде якась військова хитрість, бо їм ні разу не доводилося бачити відступ пруссаків. Коли супротивник збагнув, що це не фальшивий маневр австрійські частини атакували ар'єргард прусаків. Тож бої не вщухали аж до темряви. Після битви Фрідріх II був вимушений перейти до оборони [1, с. 188]. Щодо втрат у даній битві, то вони були наступними: зі сторони Пруссії – 13 768 загиблими та полоненими та 45 гармат, зі сторони

Австрії – 9 тисяч загиблими.

Висновок. Отже, цією поразкою Фрідріх II знівелював практично усі свої досягнення на початку кампанії, адже це дало можливість ворогу окупувати Сілезію. Також це підняло бойовий дух австрійців, які направили додаткове підкріплення, щоб змусити прусського монарха здатися. Пруссія опинилася у хиткому становищі, адже із заходу направлялося потужне французьке військо. Хоч і поразка була суттєвою, це не зменшувало шанси короля на перемогу. Основними причинами невдачі ми можемо назвати: переважаюча сила противника та, у певній мірі, не розсудливість офіцерів прусського короля, адже з тактичної точки зору його план передбачав успіх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Меринг Ф. История войн и военного искусства. — СПб. : Полигон, АСТ, 2000. – С. 188
2. Свечин А. А. Эволюция военного искусства. Том I. — М.: Военгиз, 1928. - С. 254.
3. Anhalt-Dessau M. Ein Beitrag Zur Geschichte Des Siebenjährigen Krieges / Moritz Prinz von Anhalt-Dessau. – Berlin, 1842. – S. 50.
4. Denison G. T. A History of Cavalry from the earliest times with lessons for the future. — London: McMillan, 1877. – P. 299.
5. Frederick the Great Wars. Seven Years War. Battle of Kolin// www.britishbattles.com – Режим доступу : <https://www.britishbattles.com/frederick-the-great-wars/seven-years-war/battle-of-kolin/>
6. Lebensbeschreibung Hans Joachims von Zieten, Königlich-Preußischen Generals der Kavallerie. / Louise Johanne Leopoldine Blumenthal. Berlin. : Himburg, 1797. – S. 318.
7. Liddel Hart B.H. Strategy The Indirect Approach. — N.-Y., 1954. – P. 120.
8. Millar S. Kolin 1757. Frederick the Great`s first defeat. / Simon Millar // Osprey Publishing. – 2001. - № 91. – P. 80.

УДК [391.2: 687.12]: 069.5: 908 (477.46)

**ЗОЛОТОНІСЬКІ НАРОДНІ СОРОЧКИ ТА ЇХ ФРАГМЕНТИ У ЗІБРАННІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА
«ПЕРЕЯСЛАВ»: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Зубер Світлана Миколаївна
старший науковий співробітник
Національний історико-етнографічний
заповідник «Переяслав»
Переяслав, Україна

Анотація: У статті подано характеристику сорочок Золотоніщини (Черкаська область) кінця XIX – 50-х років XX століття з фондової збірки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Авторка аналізує традиційні риси, особливості крою, техніки вишивання та орнаментику одягу досліджуваного регіону.

Ключові слова: орнамент, композиція, техніка вишивання, народна сорочка.

З кожним роком поглиблюється інтерес до народної культури українців. Це зумовлює необхідність вивчення та розвитку національної культури, самоідентифікації українців, усвідомлення свого минулого й фіксації його для прийдешніх поколінь. Значимим елементом даного процесу, його основою є артефакти, що зберігаються в колекціях, в тому числі музейних. Переважна частина з них потребує вивчення та введення до наукового обігу. Одним із широких пластів народної культури є одяг. Саме він якнайглибше репрезентує не тільки матеріальну, а й духовну культуру, обрядовий світ українців.

Українська вишита сорочка – не лише елемент традиційного народного одягу, але й один із символів-оберегів, який з часом став сприйматися як риса національного менталітету. Народна сорочка Золотоніщини (за адміністративно-територіальним поділом до 1924 року повіт Полтавської

губернії) – основа народного костюма, який прийнято вважати за класичний зразок національного одягу.

Вивченням народного костюма, в т. ч. сорочки, як однієї з його складових, займалося багато вітчизняних дослідників: Хв. Вовк, В. Білецька, К. Матейко, Т. Ніколаєва, В. Скуратівський, М. Селівачов, Т. Кара-Васильєва, З. Васіна, О. Косміна та ін. Зокрема, З. Васіна акцентує увагу на розмаїтості вбрання, розкриває процеси формування українського костюма [1]. Л. Годліна особливу увагу звертає на семантику орнаментів та функціональну роль предметів в обрядовості [2].

Метою даної роботи є комплексне вивчення максимально можливого обсягу артефактів, носіїв інформації про особливості та традиційні риси народної сорочки Золотоніщини, що входить до складу фондowego зібрання НІЕЗ «Переяслав» та введення матеріалів дослідження до наукового обігу.

Збірка українських народних сорочок із фондів НІЕЗ «Переяслав» досить чисельна. Виробів, виготовлених у селах Золотоніського району – 89: а саме – жіночих сорочок – 28, чоловічих сорочок – 4, рукавів від жіночої сорочки – 18, манишок від чоловічої сорочки – 11, уставок до жіночої сорочки – 9, комірив від чоловічої сорочки – 8, подолів від жіночої сорочки – 4, манишок від чоловічої сорочки разом із фрагментами коміра – 7. Хронологічні рамки колекції досить вузькі: кінець ХІХ – 50-ті роки ХХ століття. Зокрема: кінцем ХІХ ст. датуються 2 сорочки, початком ХХ ст. – 8, 10-ми роками ХХ ст. – 8, 20-ми роками ХХ ст. – 32, 30-40-ми роками ХХ ст. – 31, першою половиною ХХ століття датуються 7 предметів колекції. Такі часові межі логічно аргументовані, оскільки сорочка – елемент щоденного побутового вжитку – одяг натільний. Окрім того, більшість із них збереглися з часу, коли поруч із традиційним одягом почали з'являтися речі фабричного виготовлення, а національне вбрання поступово втрачало своє побутове значення й ставало більш раритетним, обрядовим. Усі артефакти надійшли до фондів із матеріалами етнографічних експедицій, що працювали там у межах 1968-1986 років. Було обстежено шістнадцять населених пунктів. Найбільше предметів музейного значення придбано у селі

Шабельники – 29. Цікаво, що 20 із них у мешканки села Загребельної Катерини Григорівни, 1905 року народження. У селі Крупське музейникам вдалося знайти 18 одягових зразків, у селі Зорівка – 11. Нова Гребля – 1, Піщане – 2, Вознесенське – 2, Бубнова Слобідка – 2, Броварки – 3, Богдани – 2, Дрaбівці – 4, Пальмира – 2, Антипівка – 1, Хрущівка – 2, Синьоківка – 3, Плешкані – 5, Каленки – 2 предмети музейного значення [3].

Крій жіночих сорочок традиційний для народного одягу Полтавщини. Усі вони додільні, переважна більшість сорочок до суцільного рукава, що може свідчити про їх давність або ж обрядове призначення. Лише три колекційні жіночі сорочки мають рукав, що приєднаний за допомогою зборів-«пухликів» та штапу до плечової вставки-уставки. Майже у всіх рукав викінчується вузькими чохлами, за винятком двох, які оздоблені широким декорованим манжетом. Горловина традиційно кругла, застібається на гудзик або має петлі для шнурка, з вузьким комірцем-обшивкою, розріз пазухи глибокий без декору. Лише одна жіноча сорочка, вишита на коленкорі художньою гладдю має прикрашену виводом п'ятипелюсткових квітів пазуху. Здебільшого зустрічаються сорочки, станок яких пошитий із трьох пілок, що зумовлюється шириною домотканого полотна. Рідше побутовали сорочки із станком «у дві пілки», адже їх виготовляли із фабричного полотна, ціна якого була досить високою. У досліджуваному матеріалі таких сорочок лише дві. Одна (про яку згадували раніше) пошита з коленкору, друга – із голандського полотна (бавовняна тканина). Цікаво, що коленкорова сорочка датується 1918 роком. Вишивала її Шемет Євдокія Василівна в селі Броварки. Загалом сорочки Золотоніського району традиційно вирізняються значною шириною суцільного рукава та мають вставку «ластовицю» («ластку») між станком і рукавом.

Матеріал для всіх видів сорочок підбирався відповідно до призначення одягу та статків родини. Свякові сорочки шили з тоншого полотна, вони розкішно прикрашалися, під час виготовлення використовували більшу кількість технік вишивання, поєднували ажурні та глухі шви. Для нанесення орнаментів вибирали заповоч, часто червону та чорну, хоч двоколірність не є

переважаючою гамою для давніх вишитих виробів Золотоніського повіту. Іноді в разі нестачі тонкого полотна бідні селянки використовували його лише для верхньої частини сорочки, а нижня частина – «підточка» шилася з грубішого полотна. У жіночих сорочках Золотоніщини «підточка» зустрічалася дуже рідко, переважно тоді, коли зношеній сорочці хотіли «продовжити життя». Серед матеріалів, досліджуваних авторкою, всі сорочки додільні. Даний факт свідчить про заможність мешканців сіл Золотоніського повіту.

Червоно-чорна гама, виконана технікою хрестик, присутня в орнаменті одинадцяти жіночих та чотирьох чоловічих сорочок. Крім того, дві чоловічі сорочки, окрім двоколірного хрестика, посередині манишки декоровані широкою смугою традиційно білої мережки. Але для орнаментики сорочок досліджуваних сіл все ж таки переважно типовим є вишивання сировими вбіленими або ледь підфарбованими нитками. Таких зразків у колекції шістнадцять.

Серед технік вишивання для сорочок «білим по білому» характерні традиційні види лічильної гладі, зокрема прямої лиштви, вирізування, мережка, виколювання. Зрідка зустрічається штапівка, зерновий вивід, ретязь. Переважаючим прийомом вишивання було вирізування, доповнене іншими швами. Орнамент ніс не лише естетичну, але й обрядову, магічну функцію, чим можна пояснити розміщення візерунків на певних частинах сорочки. Кожна вишита сорочка колекції має свою неповторну композицію. При оздобленні жіночих сорочок, прикрашених технікою хрестик, найчастіше використовувався рослинний орнамент. Назви узорів: «сояшники», «петрові батожки», «жолудьки», «виноградець», «хміль», «яблука», «гвоздики», «дубове листя», «човники», «косарики», «козлики», «пилочки», «кручені паничі», «барвінок», «огірочки», «полувнички», «сокирки», «павичеве пір'я», «обман» та ін. В сорочках, вишитих «білим по білому» монохромний стилізований рослинний орнамент органічно поєднаний з архаїчним геометричним. Назви узорів, виконаних ажурними техніками: «ребра», «каржани» (свастика), «ключі», «хрести», «ромби», «ключикове вирізування», «клинцеве

вирізування», «баранці», «рогата кривулька», «ламане дерево», «кучеряві віконечка», «вітрячки», «татарське вирізування», «явори», «калинова квітка», «ключикова мережка», «гострі рожі» та ін.

Композиція вишивки традиційна в більшості виробів. Орнамент розташований на уставці, рукаві, подолі, чохлах, горловині. Розміщення орнаменту на рукаві переважно вертикальне або ж має шаховий порядок. У двох зразках рукав залишається не вишитим, орнамент розташований лише на уставці.

Колекція чоловічих сорочок налічує лише чотири предмети. Дві сорочки вишиті виключно хрестиком чорно-червоною гамою, у двох інших домінує мережка, яка займає центральну частину манишки, по боках мережки – вузькі виводи рослинного орнаменту, вишитого хрестиком.

Серед фрагментів, які представлені в колекції, найбільше рукавів від жіночої сорочки – 18. Лише три з них пошиті «до уставки», яка з'єднана із власне рукавом дрібними складками – «пухликами». Ця стягувальна техніка застосовується при з'єднанні уставки з рукавом, також при оздобленні низу рукава і краю горловини. Сім рукавів вишиті хрестиком у чорно-червоній колористиці, одинадцять – «білим по білому» з поєднанням технік, характерних для досліджуваного регіону.

Із вишитих фрагментів чоловічої сорочки найбільше в колекції представлено манишок (передня вставка, що прикрашає пазушний виріз). Їх налічується шістнадцять. П'ять фрагментів вишиті хрестиком чорною та червоною заповоччю рослинним орнаментом. Це натуралістично трактовані квітково-рослинні мотиви, що складаються в букети, найчастіше зустрічаються яскраво-червоні троянди. Це брокарівський стиль, який упродовж цілого століття відігравав значну роль у культурному середовищі, в якому жила селянська родина, формував смаки багатьох поколінь. У чотирьох зразків манишка декорована широкою смугою мережки в центрі, обрамленої вузькими вертикальними виводами брокару. Дві манишки повністю мережані. Три фрагменти вишиті хрестиком, але центральний мотив виконаний розрідженим

хрестиком або «обманом», а краї обрамлені вузенькими в'юнчиками суцільного узору. Такі зразки, зазвичай, монохромні, найчастіше темного відтінку. В колекції є також монохромний зразок, вишитий хрестиком в поєднанні зі штапівкою. Сорочки з такими темними вставками шили для чоловіків старшого віку. На досліджуваній території виробу, виконані в техніці коса лічильна гладь, зустрічаються досить рідко. В колекції лише один такий зразок. Це манишка із села Шабельники. Місцева назва узору «в зірочки».

Уставки та подіки від жіночих сорочок представлені переважно в брокарівському стилі. Хоч у колах дослідників народного мистецтва термін «брокар» був визначником явища антихудожнього, позбавленого глибоких народних традицій, синонімом поганого смаку та рукодільниць приваблювала новизна орнаментальних мотивів, їх колірна насиченість, декоративність.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що артефакти, розглянуті в даному дослідженні, за своїми основними ознаками традиційні для загалу народної сорочки Золотоніщини кінця XIX – I половини XX століття. Відчутно проявляються спільні риси у вбранні, в той же час прослідковується і відмінність у поєднанні техніки виконання, підборі кольорової гами, використанні орнаментальних мотивів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Васіна З. Український літопис вбрання: книга-альбом. Т.2: XIII-початок XX століття: Науково-художні реконструкції / З. О. Васіна. – К.: Мистецтво, 2006. – 448с.
2. Годліна Л. Семантика орнаментів та функціональна роль предметів в обрядовості (Середня Наддніпрянина, Полтавщина) / Л. Годліна // Тези Всеукраїнської наукової конференції «Переяславська земля в розвитку української нації, державності й культури». – Переяслав-Хмельницький, 1994. – 158с.
3. Матеріали фондової облікової документації НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Тканини» (шифр 1-18).

ПРИМУСОВЕ ВИСЕЛЕННЯ ІЗ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

**У ХОДІ ОПЕРАЦІЇ «ЗАХІД»
(ДО 75-РІЧЧЯ З ДНЯ ТРАГЕДІЇ)**

Поцулко Олена Анатоліївна,
кандидат історичних наук, доцент
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Анотація. У статті здійснено аналіз основних етапів, методів, особливостей і наслідків примусового виселення із західноукраїнських територій у контексті депортаційної операції «Захід» у жовтні 1947 р. Доведено, що репресивні заходи підкріплювалися відповідними законодавчими актами, наказами, на основі яких силові структури перемістили всередині республіки та депортували за її межі сотні тисяч громадян. Відображено системність примусових виселень на землях Західної України в повоєнний період, що відбувалися хвилеподібно й часто в жорстокий спосіб, наголошено, що депортації мали як репресивно-каральний, так і «превентивний» характер.

Ключові слова: депортація, примусове виселення, операція «Захід», західноукраїнська територія, комуністичний режим, українське підпілля, МДБ.

Актуальність дослідження. Від доби «Великого переселення народів» історія не знала таких масових вимушених та примусових міграцій, які відбувалися у ХХ столітті. Мільйони біженців, примусових робітників, військовополонених, інтернованих, репатріантів, ув'язнених, депортованих та інших категорій переміщених осіб кардинально змінювали соціальний ландшафт і демографічну картину в багатьох країнах світу. Перекроюючи кордони, держави-переможці вдавалися до гігантських і менш численних трансферів населення, оптацій та примусового переміщення цілих етнічних груп, що також помітно впливало на соціальний та національний склад

населення.

Західна Україна стала однією з найактивніших зон у цих процесах. Керуючись двома мотивами – міркуваннями щодо зміцнення західних кордонів та безпеки у прикордонних регіонах, а також необхідністю «нейтралізації» справжніх та уявних опонентів більшовицької системи, – радянське керівництво вдалося до обміну населенням між Польщею та УРСР і депортації «антирадянських елементів» і цілих народів (наприклад, кримських татар).

Виразна репресивна складова примусових міграцій мала на меті формування уніфікованого, всуціль лояльного до сталінського режиму суспільства, позбавленого будь-яких елементів громадянської автономії та волевиявлення.

Гірка, а нерідко й трагічна доля вигнанців, у яких, по суті, відібрали батьківщину, не залишає байдужими наших сучасників. Це мовчазне поле невтамованого болю лише останнім часом проростає «голосами з минулого», стукаючи в серця нинішніх поколінь. Завдяки науковцям світ може почути й зробити все, аби цього більше ніколи не сталося.

Виклад основного матеріалу. Використання примусового виселення як методу політичних репресій практикувалося більшовиками фактично з перших років установаження червоного режиму на територіях колишньої Російської імперії. Зокрема, першу депортацію було здійснено у 1918 – 1920 рр., а її жертвами стали козаки, які мешкали на Північному Кавказі й були антикомуністично настроєними [7, с. 53].

У фокус депортаційних практик комуністичного режиму потрапляли доволі різні категорії осіб. Контингент, який підлягав примусовому виселенню, визначали в кожному випадку відповідно до поставлених цілей. Його конструювання відбувалося на основі соціальної, ідеологічної, політичної, етнічної чи національної належності особи чи групи осіб. При цьому належність не визначалася особою, щодо якої вона була констатована, а здебільшого окреслювалася комуністичним режимом директивно, залежно від особливостей депортаційної практики, яку планували застосувати. Кількісний

вимір контингенту міг бути визначений заздалегідь (це характерно для депортаційних операцій) або не планувався зовсім. У другому випадку ключову роль в оцінці успішності застосування депортаційної практики відігравав факт досягнення завдань та цілей, визначених комуністичним режимом [4, с. 51].

Депортаційні практики реалізовувались у формі трьох різних типів заходів: операцій, кампаній та примусових виселень (як складова кампанії). Варто зазначити, що для комуністичного режиму депортації були багатоцільовим засобом. Окрім політичних репресій, примусові виселення давали змогу забезпечити робочою силою індустріальні райони та віддалені регіони Радянського Союзу. Українська дослідниця Т. Вронська вважає, що потреба в робочій силі була не менш важливим фактором під час ухвалення рішення провести операцію «Захід», ніж завдання боротьби з місцевим населенням, яке підтримувало український визвольний рух [2, с. 358-359].

Депортація «Захід» є яскравим прикладом операції, яка була маловідомою, знання про неї були обмеженими, неповними та уривчастими. Це попри те, що вона стала практично першою повоєнною операцією і, як припускається, слугувала прототипом для таких більш відомих депортацій, як «Весна» (22-23 травня 1948 р. – Литва), «Прибій» (25-28 березня 1949 р. – країни Балтії) чи «Південь» (6-7 липня 1949 р. – Молдова).

Операція «Захід» доволі довго розглядалася в українській історіографії крізь призму архівних матеріалів Комуністичної партії. Відповідно головним завданням цієї депортації вважалося побороення опору колективізації і лише другорядним – боротьба проти антикомуністичного збройного руху Опору. Дослідники вбачають її коріння в депортаційній операції «Вісла», що її проводив проти української етнічної меншини польський комуністичний режим на території сучасної Східної Польщі.

Примусові виселення на території Західної України розпочалися фактично одразу після її анексії Радянським Союзом. Депортації тривали в 1940 – 1941 рр. і після трирічної перерви продовжились у 1944 – 1952 рр. Актуальним завданням нині є аналіз депортації «Захід» у контексті примусових

виселень із території Західної України. Це сприятиме пошуку відповіді на низку таких дослідницьких питань, як генеза, завдання та особливості операції жовтня 1947 р. («Захід»), а також дасть змогу простежити ключові тенденції депортаційної політики комуністичного режиму на західноукраїнських територіях після їх окупації Радянським Союзом.

Операцію «Захід» почали готувати в середині травня 1947 р. Першим нормативним актом, що передбачав проведення підготовки до майбутньої масової депортації, була директива МГБ УРСР № 50 від 14 травня 1947 р. [5, с. 120]. Саме цей розпорядчий документ найчастіше фігурує в архівних свідченнях як підстава для діяльності чекістів, спрямованої на підготовку, планування, організацію та проведення депортації [6, с. 180-181].

1 червня 1947 р. на виконання директиви було видано наказ, який визначав відповідальними за виявлення «членів сімей активних учасників ОУН та УПА», а також підготовку облікових справ на їх виселення відділи 2-Н УМГБ західних областей радянської України. Також було створено спеціальну групу в Управлінні 2-Н УМГБ УРСР, яка мала розглядати справи з регіонів, складати висновки за ними, контролювати весь процес і надсилати документи на розгляд Особливої наради ОСО [5, с. 120].

Через 10 днів після виходу директиви за підписами міністра держбезпеки УРСР С. Савченка та заступника міністра держбезпеки СРСР С. Огольцова було також надіслано лист до міністра держбезпеки Радянського Союзу В. Абакумова № 2179/ос від 24 травня 1947 р. з пропозицією продовжувати депортації із Західної України [4, с. 60].

Дискусійним залишається питання про вплив операції «Вісла» на початок та проведення операції «Захід». Архівних документів, які підтверджували б те, що обидва примусові виселення були задумані одночасно в Москві, поки що віднайти не вдалося. Водночас цілком імовірно, що депортаційна політика польського комуністичного режиму вплинула на відновлення депортаційних акцій у форматі масових операцій як важливого складника антиповстанської боротьби в УРСР.

Підготовка депортації фактично тривала з початку червня 1947 р. й була суттєво активізована після виходу наказу МГБ СРСР «Про виселення сімей засуджених, убитих і тих, що перебувають на нелегальному становищі, активних націоналістів і бандитів із території західних областей України» №00430 від 22 серпня 1947 р. за підписом міністра державної безпеки В.Абакумова [5, с. 121]. Цей нормативний акт санкціонував операцію та встановлював час її проведення – від 10 до 20 жовтня 1947 р. Наказ містив також низку додатків і прямих вказівок про механізми проведення майбутньої операції.

Для примусового виселення було також виділено додаткові сили внутрішніх військ МГБ та курсантів Саратовського училища військ МГБ. Окремо передбачалося направлення до Західної України 3,5 тисячі оперативних співробітників МГБ з усього Союзу. Так, у депортації українців узяли участь чекісти з Молдови, Вірменії, Грузії, Азербайджану, Чечні, Дагестану, Ростовської та багатьох інших областей Росії, а також різних регіонів УРСР.

У довідці про сили й засоби для забезпечення операції «Захід», підготовленій напередодні початку депортації 20 жовтня 1947 р., зазначалося, що до її проведення передбачено залучити 70151 особу: 6859 – оперативного складу МГБ, 33620 – солдатів ВВ МГБ, корпусу охорони МГБ та водіїв радянської армії, 4603 – особового складу МГБ та прикордонних військ, 9513 – бійців винищувальних батальйонів, а також 15556 – партактиву. Для транспортування сімей із місць проживання до 90 станцій завантаження планувалося залучити 2483 автомобілі. Відтак мало бути сформовано 44 ешелони у складі 2548 вагонів, із яких 2372 – безпосередньо для розміщення депортованих [4, с. 61].

Операція «Захід» розпочалася о 02:00 ночі 21 жовтня 1947 р. у Львові. Її планувалося провести впродовж одного дня, але через негоду в Карпатах вона затягнулася до 23 жовтня. Останній ешелон № 20040 з депортованими сім'ями вирушив зі станції Заболотів у Станіславській (нині – Івано-Франківській) області о 16:05 26 жовтня 1947 р. [5, с. 121]. Це стало фактичним моментом

завершення депортації «Захід». Упродовж шести днів із Волинської, Дрогобицької, Львівської, Рівненської, Станіславської, Тернопільської та Чернівецької областей було насильно депортовано до Сибіру та Казахстану 26332 сім'ї (77791 особу). З них чверть становили чоловіки (18866 осіб), решту – жінки (35685 осіб) та діти до 15-ти років (23240 осіб) [4, с. 61].

Перші оцінки результатів операції «Захід» були надзвичайно оптимістичні: «ЦК КП(б)У західних областей УРСР, українсько-німецькі націоналісти і озброєні бандитські групи розгромлені і дезорганізовані» [1, с. 340].

Самі чекісти незабаром визнали, що ця оцінка була помилковою і що проведення депортації навіть справило протилежний ефект. 9 грудня 1947 р. в доповідній на ім'я М. Хрущова заступник міністра державної безпеки УРСР В. Дроздов писав, що «після виселення сімей бандитів і націоналістів із західних областей УРСР українсько-німецькі націоналісти різко активізували свою бандитську діяльність, спрямовуючи її головним чином на зрив заходів, які проводять партія та уряд з колективізації та підготовки до виборів у Ради депутатів трудящих» [1, с. 344]. Повністю розгромити українське підпілля за допомогою депортаційної операції не вдалося.

Попри те що внаслідок операції «Захід» вдалося суттєво зменшити підтримку українського антирадянського збройного руху Опору, побороти його не вдалося. Виселення сімей задля нейтралізації українського підпілля було вирішено продовжити. На наказі про операцію «Захід» олівцем було вписано наказ-наступник за № 00386, виданий МГБ СРСР 20 жовтня 1948 р. в Москві [5, с. 125]. Він указував на те, що виселення має проводитись у форматі постійної чекістської роботи у відповідь на терористичні чи диверсійні акції українського підпілля. Нормативний акт зобов'язував чекістів вести постійний облік сімей, які підтримували українське підпілля і члени яких брали безпосередню участь у діяльності ОУН та УПА.

Примусові виселення українського населення з території Західної України відповідно до наказу № 00386 мали проводитись у форматі

повсякденної роботи та у відповідь на активну діяльність українського антирадянського підпілля. При цьому в інструкції про порядок оформлення облікових справ на депортовані сім'ї, яка додавалася до наказу, було зазначено, що райвідділи УМГБ на момент здійснення «терористичних і диверсійних актів» уже повинні були мати повний облік сімей, що підпадають під виселення, й вести за ними агентурне стеження.

У наступному додатку до наказу – Інструкції про порядок проведення виселення сімей від 20 жовтня 1948 р. – зазначалося, що «з метою своєчасного і успішного проведення виселення районні відділи УМГБ заздалегідь виявляють сім'ї бандитів, націоналістів і бандпособників-«куркулів», оформлюють на них облікові справи, використовуючи при цьому всі можливості для їх документації» [3, с. 117].

Кількість сімей, які підлягали репресіям способом примусового виселення в населених пунктах, де повстанці здійснили той чи інший акт, визначалася відповідно до вказівки міністра держбезпеки УРСР чи його заступника. У населених пунктах, де повстанці перебували під час підготовки чи після проведення антирадянської акції, виселенню підлягали тільки сім'ї близьких родичів або безпосередніх товаришів по зброї. Факт, що та чи інша сім'я депортується через повстанську активність, чекісти повинні були озвучити в момент виселення з помешкання.

Організаційно кампанія з виселення сімей оунівців у 1948 – 1952 рр. проходила на зовсім новому логістичному рівні. Так, у кожній із шести західноукраїнських областей були створені спеціальні збірні пункти. Наказ МВД СРСР № 001396 від 23 листопада 1948 р. визначав, що ці пункти мають приймати від органів МГБ депортовані сім'ї в шести містах: Львів, Копичинці, Стрий, Костопіль, Коломия та Ковель. Пізніше, з огляду на значну кількість сімей, які виселяли, були відкриті додаткові збірні пункти, і в 1950 р. їх уже було дев'ять: Ковель, Борислав, Львів (два пункти), Клевань, Коломия, Брошнів, Копичинці та Бережани [4, с. 62].

Загалом, відповідно до наказу № 00386, впродовж чотирьох років було

депортовано з території Західної України 22308 сімей, або 80209 осіб [4, с. 62]. Понад дві третини становили жінки та діти. У складі примусово виселених були не тільки члени сімей українських підпільників, а також «куркулі» й загалом ті, хто мав антирадянську позицію. Усіх їх депортували у відповідь на активні дії українських повстанців.

Окремою категорією, що підпадала під виселення, були «куркулі». Заможні селянські сім'ї за визначенням розглядалися як елемент, ворожий до комуністичної влади. До 1948 р. їх виселяли здебільшого в межах депортацій сімей оунівців. Наприклад, під час операції «Захід» було виселено 1929 сімей, із них у жовтні 1947 р. – 1757, як заходи «у відповідь» – 172 (дані станом на 15 вересня 1949 р.) [1, с. 341].

У 1948 р. почали вести окремий облік, згідно з яким «куркульські» сім'ї обов'язково мали бути обліковані в радянських спецслужбах. До 1950 р. їх виселення проводилося зазвичай у межах депортаційної кампанії проти сімей оунівців, розпочатої теж у 1948 р. Проте у 1950 р. питання депортації «куркульських» сімей виокремлюється. На початку року від республіканського керівництва, першого секретаря ЦК КП(б)У та голови Ради міністрів УРСР надійшов лист до Ради міністрів СРСР із проханням санкціонувати виселення «куркулів» із Західної України з конфіскацією їхнього майна. Депортація мала забезпечити сприятливіші умови для «соціалістичної перебудови сільського господарства і зміцнення колгоспів» [8, с. 124-125].

У радянських спецслужбах заводять окрему справу «Дані про куркульські сім'ї в західних областях України», а заступників західноукраїнських УМГБ (окрім Закарпатської області) зобов'язують звітувати про загальну кількість облікованих облікконкомом «куркульських» сімей, оформлених облікових справ і сімей, виселених у відповідь на «бандпрояви». Такі записки мали подаватися до Управління 2-Н до п'ятого числа кожного місяця, починаючи від серпня 1950 р.

За поданою раніше інформацією, станом на 20 червня 1950 р. в західних областях налічувалося 5224 «куркульські» господарства, з яких уже на той час

була вислана органами МГБ із оформленням облікових справ 3641 сім'я. Отже, залишалося ще 1603 сім'ї, на які не було оформлено справ [4, с. 62]. Кількість сімей, облікованих до виселення, постійно зростала, і станом на 1 квітня 1951 р. налічувалося вже 8206 родин, із яких депортовано 4529. Ще залишалося для виселення 3677 сімей. Частина з них виселили в межах наступної, вже останньої, депортаційної операції. Відповідне рішення про проведення депортації було ухвалено 23 січня 1951 р. постановою Ради міністрів СРСР [8, с. 125].

Висновки. Операція «Захід» не тільки стала піком депортацій українського населення з території Західної України, елементом протиповстанської боротьби радянських спецслужб, а й призвела до відновлення депортаційних практик у форматі окремих масових операцій. Досвід, здобутий під час проведення цього примусового виселення, мав трансформаційний ефект для депортаційної активності МГБ у майбутньому.

Понад те, унаслідок прямих (протиповстанська боротьба) і непрямих (колективізація) наслідків операції «Захід» ключовою формулою проведення дальшої депортаційної кампанії став принцип «дій у відповідь» – легалізованого державного терору, що базувався на колективній відповідальності та цивільному заручництві місцевого українського населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бажан О. Операція «Захід»: до 75-річчя депортації населення Західної України у віддалені райони СРСР // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. – 2013. – Вип. 18. – С. 338-347.
2. Вронська Т. Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній практиці радянської влади (1917 – 1953 рр.). – К.: Темпора, 2013. – 624 с.
3. Довбня О. Депортації населення України (1920-ті – початок 1950-х рр.): історіографічний аспект // Київські історичні студії. – 2018. – № 1(6). – С. 110-120.
4. Когут А. Операція «Захід» у контексті радянських депортацій із

Західної України 1940-1950-ті роки // Вирване коріння: дослідження, документи, свідчення. – К., 2020. – С. 51-68.

5. Когут А.А. Депортаційна операція «Захід» у жовтні 1947 року (за документами Галузевого державного архіву Служби безпеки України) // Архіви України. – 2019. – № 4. – С. 118-128.

6. Когут А. Витоки депортаційної операції «Запад» // Український альманах. – 2019. – С. 171-182.

7. Полян П. Не по своей воле...: История и география принудительных миграций в СССР. – М.: ОГИ-Мемориал, 2001. – 328 с.

8. Сорока Ю. Насильницьке виселення населення західноукраїнських земель у 1940 – 1950-х роках // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2007. – № 91-92. – С. 122-126.

CULTUROLOGY

УДК: 304.30

МИСТЕЦТВО У ВЗАЄМОДІЇ З ЕКОНОМІКОЮ І ПОЛІТИКОЮ

Бабак Ярослава В`ячеславівна

студентка

Філософський факультет

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Анотація: Мистецтво є специфічним феноменом культури, адже його можна сприймати і як спосіб відображення взаємодії людини із іншими людьми, із світом в цілому, із самою собою, своїми емоціями та почуттями, і як механізм передачі певних цінностей, а також навіть як маркер необхідних змін у суспільстві та критичних моментів, які назріли в тій чи іншій спільноті.

На зв'язок мистецтва із сферами суспільного життя звертали увагу починаючи із часів Античності, а сьогодні ці дискусії стають ще більш актуальними, адже спеціалізація різних сфер набуває все більших розмахів, тому різні області суспільного життя починають бути більш віддаленими одна від одної, тому побачити їхні взаємозв'язки дуже складно, проте необхідно, аби чіткіше розуміти картину світу. Під час дослідження було розглянуто взаємодію різних сфер культури: мистецтва, економіки та політики та встановлено специфіку такого зв'язку.

Ключові слова: мистецтво, політика, економіка, синкретизм, масова культура, ринок, культурна індустрія, аудиторія

Для того, аби встановити особливість взаємодії мистецтва з економікою та політикою, під час дослідження було використано порівняльний метод,

історичний, або з'ясувати специфіку згаданих взаємозв'язків з точки зору історичного аспекту та системний, щоб віднайти тенденції у взаємодії мистецтва з економікою та політикою.

Якщо говорити про економіку, то вона на перший погляд здається позбавленою якоїсь емоційності сферою, дуже об'єктивною та в якомусь значенні формальною, проте оскільки вона теж є продуктом людської діяльності людини, пройшла тривалий розвиток від простого обміну і до появи грошей та складних сучасних фінансових операцій, пов'язаних із електронними технологіями, якщо звертати увагу на сторону економічних зв'язків, що передбачає домовленості людей, які займаються наданням певних послуг або ж виробництвом товарів один з одним, то виявиться, що так званий «людський фактор» має надзвичайно важливе значення.

Як відомо, політику інколи називають алегорично «мистецтвом управляти», що добре відображає особливість цієї сфери, де емоції, аналіз, стратегія утворюються специфічний комплекс. Інколи коли говорять про культуру, зазначають, що вона є «неполітичною сферою суспільства», проте очевидно, що насправді культура включає, як мистецтво, так і економіку та політику як одні з небагатьох її елементів. Власне, мистецтво та економіку можна сприймати більше як механізми, які існують в культурі, тоді як політика є формою тої чи іншої культури, яскраво демонструючи як цінності, традиції тої чи іншої культури перекликаються із політичними процесами в ній, її зовнішньою та внутрішньою політикою. Загалом, взаємодія мистецтва, економіки та політики з одного боку, значною мірою схожа на взаємовплив(особливо в наш час), проте взаємодії мистецтва із двома згаданими елементами культури насправді відтворюють основні процеси взаємодії, що відбуваються в суспільстві.

За допомогою мистецтва людина може втілювати свої бажання та потреби(самореалізації, комунікації, самовираження) та говорити в художній спосіб про свої проблеми, емоційні переживання та почуття. Можна помітити, що мистецтво є відмінним виразником тієї чи іншої історичної епохи, тому

відтворює і гострі суспільно-політичні проблеми, що виникають в певній культурі у певний час(або ж є реакцією на історико-політичні події, засуджуючи їх, або ж демонструючи як люди, які жили зокрема, в тоталітарній системі і займалися творчістю, реалізували свій творчий потенціал). До того ж, на ще один аспект взаємодії мистецтва та політики зазначив Маккіавелі, який писав, що нерідко політики можуть для підвищення свого авторитету або залучати митців, або підтримувати різними способами їхню діяльність.

В первісний час мистецтво було синкретичним, його складно було відокремити від інших видів діяльності людини. В наш час ми, безумовно, можемо відділити мистецтво від інших сфер людської діяльності, проте його взаємодія із економікою та політикою стає все ближчою. По-перше, наразі складно сказати, де є межі між мистецтвом та так званим «шоу-бізом»(представники якого інколи є виразником більше свого погляду на світ та творчості, проте не мистецтва, бо їхній культурний продукт є настільки спрямований на впізнаваність та економічний інтерес, що про передачу жодних цінностей, як це роблять мистецькі твори, там практично не йдеться). По-друге, починаючи із другої половини ХХ століття, дослідники масової культури пишуть про «культурну індустрію», тому можна говорити про те, що економічна складова все більше стає важливою для сфери мистецтва(хоча, звісно, далеко не завжди те, що стає популярним, краще продається є дійсно чимось якісним та передає певні цінності). До того ж, сфера мистецтва теж проникає в економіку, адже дуже часто для привернення уваги до того чи іншого товару чи послуги, підприємці звертаються до реклами, яку на сьогодні можна справді назвати мистецтвом(проте тут цінності радше не передаються, вона виконує суто утилітарну функцію для продажу товару чи послуги через викликання певних позитивних емоцій у людини).

Більше того, в наш час ринок для мистецтва відіграє настільки значну роль, що дуже часто, наприклад, представники музичної сфери можуть створювати свій продукт англійською мовою, оскільки ринок саме цією мовою є найбільшим, навіть якщо національна мова самого митця не англійська.

Зокрема, в Україні ця ситуація відображає іншу ситуацію: як представники музичної індустрії, будучи орієнтованими на російський ринок, який є більшим, тому й економічно вигіднішим(щоправда, вже не раз подібне спрямування демонструвало свою неефективність, оскільки по-перше, якість культурного продукту і його просування не завжди залежить від мови і того, настільки великий є ринок, який розуміє цю мову, а з іншого, через підвищення рівня національної самосвідомості українців, подібна позиція буде означати значні репутації втрати для самого митця і втрату аудиторії, що матиме й економічні наслідки).

Окрім згаданого, зараз артист музичної сфери має свій «бренд», маючи значну кількість людей у своєму колективі, що допомагають йому транслювати свої ті чи інші погляди на життя, цінності за допомогою своєї творчості. Власне, як помітно саме на прикладі представників музичної індустрії можна добре проаналізувати взаємодію мистецтво у взаємодії з економікою та навіть політикою, адже митці мають свій бренд, для важливу роль грає ринок як фактор отримання доходу від своєї мистецької діяльності, а в політичному житті, як і раніше, можна спостерігати як під час виборної агітації, політики можуть звертатися до митців, залучати їх до власної агітаційної програми, аби підвищити свою репутацію та привернути увагу певної аудиторії(у випадку із залученням популярних представників музичної галузі), проте в такому випадку взаємодія мистецтва та політики визначається використанням та маніпуляцією політики мистецтвом, тоді як представники останнього, будучи спрямованими більше на фактор економічної вигоди від такої залученості, ігнорують факт, що якщо їхні цінності як бренду(митця) прямо протилежні проти цінностей політика, в агітації якого вони беруть участь, це шкодить самому митцеві та його творчості, яка є механізмом для передачі його цінностей. Власне, це демонструє, як цінності суспільства, яке є ще й представником певної національної культури, може впливати на формування інституту репутації і значною мірою впливати як на економіку, так і на політику.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. А. Лосев «Проблема символа и реалистическое искусство». М.: Искусство, 1995
2. Є. Ланюк «Феномен політичного міфу: теоретичний аспект». [електронний ресурс]. <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=4516>
3. Мак'явеллі, Нікколо. Флорентійські хроніки; Державець / Пер. з іт. А. Перепаді; Худож.-ілюстратор І.І. Яхін; Худож.- оформлювачі Б. П. Бублик, В. А. Мурликін. — Харків: Фоліо, 2007. — 511 с
4. Х. Арндт «Начала тоталітаризма» // «Філософія політики» (хрестоматія). К.: Знання України, 2003
5. Ю. Боров «Эстетика: Учебник». М.: «Высшая школа», 2002
6. И. Голомшток «Тоталитарное искусство». М.: Галарт, 1994
7. Теорія естетики: Пер. з нім. / Т. Адорно. — К.: Основи, 2002. — 518 с.

LITERATURE

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ДЕТЕКТИВНОГО РОМАНУ ТЕСС ГЕРРИТСЕН “ХІРУРГ”)

Єсипенко Надія Григорівна
д.ф.н. професор, науковий керівник
Гаранович Марія-Богдана Сергіївна
студент
Чернівецький національний університет
ім. Ю. Федьковича

Анотація: Знання людей про об’єктивну дійсність організовано у вигляді концептів, - абстрактних ментальних структур, що відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формуючи нові концепти в ході мислення. Тому концепт розуміється як глобальна розумова одиниця, що представляє собою квант структурованого знання.

Концепт – це сучасний термін багатьох гуманітарних наук: мовознавства, літературознавства, філософії, лінгвістики, психології, культурології. У науковій літературі є досить багато дефініцій цього поняття, оскільки воно є одним із ключових у дослідженні мовної картини світу. Метою статті є виявлення лінгвістичних засобів актуалізації концепту, та визначення його понятійного складника через лексикографічні дефініції

Аналіз різних визначень концепту дає змогу виділити його інваріантні ознаки: 1) актуальність; 2) соціальна значущість; 3) наявність гнучких змістових кордонів; 4) ієрархічність.

Ключові слова: концепт, детективне розслідування, дефініція, складник.

Концепт – це сучасний термін багатьох гуманітарних наук: мовознавства, літературознавства, філософії, лінгвістики, психології, культурології. У науковій літературі є досить багато дефініцій цього поняття, оскільки воно є одним із ключових у дослідженні мовної картини світу.

На сьогодні проблемі відображення об'єктивного світу у концептах присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених: Аскольдов С.О., Лихачов Д.С., Колесов В.В., Телія В.М., Попова З.Д., Стернін Й.А., Кубрякова О.С., Степанов Ю.С., Слишкін Г.Г., Карасик В.І., Бабушкін А.П., Селіванова О.О. та ін.

Незважаючи на те, що термін «концепт» міцно утвердився в сучасній лінгвістичній науці, він до цього часу не має однозначного тлумачення. Згідно з різними дефініціями, концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах» [2: 120]; концепт – це те, що «реконструюється через своє мовне вираження і позамовні знання» [4: 97]; концепт – «відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [3: 241]; концепт – це будь-яка дискретна одиниця колективної свідомості [1, ел. рес.] тощо. Як видно з наведених вище визначень, найбільш послідовно виокремлюються в концепті властивості знання, оцінки, культури і психіки, які й беруться за основу в тій чи іншій дефініції.

Об'єктом дослідження став концепт детективне розслідування, понятійний складник якого реалізовано в лексикографічних дефініціях, які подані в таблиці 1. Наприклад в Longman Dictionary of Contemporary English лексема ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (INVESTIGATION) пояснюється як «*Investigation – an official attempt to find out the truth about or the cause of something such as a crime, accident, or problem*» [5]

А в Oxford Advanced Learner's Dictionary ця дефініція виглядає як «*the act or process of investigating or the condition of being investigated*» [6]

**Аналіз словникових дефініцій концепту ДЕТЕКТИВНЕ
РОЗСЛІДУВАННЯ (INVESTIGATION)**

	<i>Longman Dictionary</i>	<i>Oxford Dictionary</i>	<i>Macmillan Dictionary</i>	<i>Cambridge Dictionary</i>
act (process)	-	+	+	+
examining a crime	-	-	-	+
discovering the truth	+	-	+	+
finding out the truth	+	-	+	+
searching for facts	-	+	-	-
attempt to find out the truth	+	-	+	-

Використовуючи метод дефініційного аналізу за Масловою В.А вдалось виділити ядро концепту. Це є INVESTIGATION, а точніше його лексичні дефініції. Периферія концепту визначена в вираженні лексеми INVESTIGATION у творі через іменники, дієслова, прикметники, що розкривають суть «розслідування»

Образне втілення концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ базується на:

- Метафорах та метонімії. Метафору визначають як приховане порівняння одного предмета відносно іншого, вживання слова в переносному значенні на основі схожості в якому-небудь співвідношенні двох предметів чи явищ з ціллю виявлення важливої ознаки мовної одиниці [7, 8].

- Ідіомах (фразеологічних одиницях).

- Епітетах які дають характеристику іменникові через відповідне поняття, що є логічно конкретизованим або емоційно-оцінним.

- Порівняннях. У детективному дискурсі порівняння зазвичай вживаються для опису зовнішності та характерів героїв, їх вчинків.

- Сленг(жаргонізми) Так, до прикладу, у розмовній мові людей, що задіяні у правоохоронній сфері і розслідуванні зокрема, часто можемо зустріти слово *cop*, яке вживається на позначення людини, що зайнята у цій сфері – поліцейський, слідчий

Оскільки роман Тесс Герітсен є своєму роді медичним детективом, то

наряду з сленгом можна зустріти медичні терміни та певний медичний сленг. Для прикладу слово *autopsy*, що є медичним терміном та в Oksford Dictionary означає “*a medical examination of a dead person’s body, to find out why that person died*”[6]

Отож, образний складник концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (INVESTIGATION) складають різні художні засоби, що виражають особливості процесу детективного розслідування і належать до непрямой вербальної репрезентації досліджуваного концепту

Для визначення понятійного складника досліджуваного концепту нами було проаналізовано словникові дефініції концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (INVESTIGATION). В результаті ми встановили, що досліджуваний концепт означає тривалий процес щодо з’ясування певних фактів та обставин скоєння того чи іншого злочину з метою викрити злочинця.

Також нами було з’ясовано, що концепт ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ (INVESTIGATION) має ряд синонімів, що також визначені словниками: *inquiry, case, probe, inquest, survey, autopsy, analysis, examination, inspection, research, search, review*. Усі ці лексеми демонструють і пряме значення концепту.

Образний складник досліджуваного концепту означає вживання різних художніх засобів, що виражають особливості процесу детективного розслідування і належать до непрямой вербальної репрезентації концепту ДЕТЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ.

REFERENCES

1. Воркачев С. Г. Культурный концепт и значение. Режим доступа: <http://kubstu.ru/lingvoconcept/inde/ htm>.
2. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полюжин. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
3. Павиленис Р. И. Проблема смысла современный логико-

философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 286 с

4. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Школа «ЯРК», 1996. – 286 с.

5. Longman Dictionary of Contemporary English New edition 2009

6. Oxford Advanced Learner's Dictionary

7. Kömür S., Cimen S. S. Using Conceptual Metaphors in Teaching Idioms in a Foreign Language Context / Sevki Kömür, Seyda Selen Cimen // Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. – 2009. – Vol. 23. – P. 205–222.

8. Lakoff G. Metaphors We Live By / George Lakoff, Mark Johnson. – London : The University of Chicago Press, 1980. – 242 p

**П'ЯТИАКТНА МОДЕЛЬ ЕВОЛЮЦІЇ
АВТОФІКЦІОНАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ**

Шубкіна Катерина Андріївна

викладач

Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті розглядається процес поетапного розвитку одного з найбільш дискусійних жанрів сучасного французького роману – *autofiction*, що активно вивчається французьким літературознавством і фрагментарно представлений в українському. Аналіз еволюції нової жанрової форми, передбачає п'ять хронологічно окреслених етапів: 1989, 1996, 2001, 2004, 2012. Різноманіття підходів до вивчення трансформації значення дефініції, породжує велику кількість синонімічних визначень концепту, іноді навіть більш прийнятними ніж класичне *autofiction: le récit indécidable* (Бруно Бланкемана), *roman faux* (Жана-П'єра Буле), автонаративна категорія (Філіпа Гаспаріні) та ін. Сьогодні, вже легітимізована французьким літературознавством жанрова форма потребує визнання іншими літературними традиціями. Відсутність теоретичних меж (з 2012 року), варіатив різновидів *autofiction* у сучасній літературі визначає нагальність дослідження процесу розвитку даного феномена.

Ключові слова: автофікція, трансгресивна автобіографія, *antimémoires*, *mythomanie littéraire*, *mitoyenneté*, *autobiographie fictionnelle*, *roman faux*, *le récit indécidable*.

Кінець ХХ ст. позначено трансформацією естетичних й ідеологічних парадигм постмодернізму, що призвела до нового етапу розвитку роману, зокрема французького, зміни форми, розширення жанрової палітри і формування сучасної категорії жанру, визначеної у 1977 році як втілення концепції *le récit indécidable* Бруно Бланкемана, гібридизованої романної форми

Сержа Дубровські – *autofiction*, що потрапила у поле зору багатьох французьких дослідників: Roland Barthes, Bruno Blanckeman, Jean-Pierre Boulé, Dorrit Cohn, Vincent Colonna, Marie Darrieussecq, Serge Doubrovsky, Michel Contat, Philippe Forest, Philippe Gasparini, Gérard Genette, Arnaud Genon, Jean-Louis Jeannelle, Mounir Laouyen, Thierry Laurent, Philippe Lejeune. Втім, серед українських вчених дана категорія не отримала широкого наукового висвітлення, створено лише поодинокі статті (Ольга Леонідівна Калашникова: «Нелюбимий бастард автобіографії: про парадигму *autofiction*»; «Я і література: бегбедерівська редакція *autofiction*»), що презентують автофікціональний концепт вітчизняному літературознавству. Саме цим обґрунтовується мета даної статті – поетапно розкрити процес становлення й академічного сприйняття автофікціональної моделі як нової жанрової форми французької літературної традиції.

Термін *autofiction* (з обкладинки роману *Fils* (1977) Сержа Дубровські) визначив нову для французької літературної традиції жанрову категорію, що є проміжною між автобіографією й романом, фактуальним і фікціональним. Нова категорія, ґрунтуючись на двох пактах: автофікціональному *pacte de leurre* й автобіографічному *pacte de sincérité*, поєднала «трансгресивні автобіографії» [1, с. 1].

Спочатку, вона ввійшла як *faction* до англосаксонської традиції, *Ich-Roman* до німецької і *Shishōsetsu* або *watakushi shōsetsu* до японської літератур. Переплутавши попередні дефініції різновидів жанру егописання у французькому літературознавстві (*antimémoires* Андре Мальро (1967) та ін.) і вносячи певну скандальність до класичного уявлення жанрової системи французького роману, була розцінена Жаном-Луї Жеанелем як «теоретична авантюра» [2, с. 17]. Жеанель, розглядаючи автофікціональну парадигму й спираючись на дослідження Філіпа Лежона, виділяє чотири етапи становлення жанру [2, с. 18], які на нашу думку доречно доповнити «п'ятиактною історією концепту» [3, с. 6] Філіпа Лежона, що враховує сучасний етап екзистенції терміна (з 2012 року).

Перший етап теоретичного обґрунтування починається у 1989/2004 роках: захистом (1989) і публікацією (2004) дисертації Венсана Колони, що розширила визначення *autofiction* Дубровські до поєднання процесів фікціоналізації себе. У цей час *autofiction* втілювала романізовану «комедію інтелекту» [4, с. 164], запропоновану Роланом Бартом: “*aurait voulu produire, non une comédie de l’Intellect, mais son romanesque*” [4, с. 164].

Цей етап стає переламним для існування й подальшого розвитку «модерної автобіографії» [5, с. 38], оскільки, вже будучи лексикалізованою, вона починає конкурувати з прийнятими концептами, нарощуючи власну теоретичну базу працями (*Est-il Je?* Філіпа Гаспаріні, *Autofictions & autres mythomanies littéraires* Венсана Колони і *Défence de Narcisse* Філіпа Вілана та ін.).

До теоретичних розвідок попередників додається теорія Жана-Луї Жеанеля, представлена під час доповіді на колоквиумі в Нантері (1992). Як точку відліку наукового осмислення жанрової категорії автофікції він пропонує власні роздуми щодо трактування автофікціонального пакту у *Le Pacte autobiographique* (1973), де задекларовано тотальну відсутність творів такого типу (з автором і героєм – концептуальними тезками): “*tout en précisant, néanmoins, que rien n’empêchait la chose d’exister et même qu’il y avait là une contradiction interne dont on pouvait tirer des effets intéressants*” [5, с. 10].

Другий етап (1996 рік) характеризується дослідниками як «кінець недовіри до дефініції автофікції» [2, с. 21]. Полемізуючи з автофікціональною концепцією *Fiction et diction* Жерара Женетта, Марі Дарр’єсек у статті *L’autofiction, un genre pas sérieux*, констатує факт входу автофікції до сфери сучасних автобіографічних оповідей, завдяки автофікціональному *coup de force ontologique* [6, с. 377] з подвійним пактом прочитання: фактичним і фікціональним. Визначаючи межі аналізу феномену і подвійних вимог до нього, дослідниця вводить термін до університетського дискурсу, вивчаючи твори Дубровські, Жильбера, Леріса й Перека крізь призму *autofiction*.

Остаточно жанр було легітимізовано у 1992 році під час колоквиуму в

Нантері завдяки працям Жака Лекарма, який вводить автофікцію до понятійного апарату *La Littérature en France depuis 1968* (1982) й енциклопедії *Universalis* (1984), Томаса Клерка та Демієна Занона. Оpubліковано й дисертаційні дослідження: *L'oeuvre de Patrick Modiano: une autofiction* (1996) Тьєррі Лорана й *Et si c'était moi? Approche de l'autofiction dans la décennie 1980* (1998) Люсі-Ноеля Олланда.

На цьому етапі сформувались два підходи до автофікціональної парадигми: Сержа Дубровські й Венсана Колони. Філіп Гаспаріні, як адепт підходу Колони, розширив категорію автофікції проблемою *mitoyenneté* [7, с. 26], визначаючи автофікціональну форму серед інших типів егописання як оповідь, засновану на омонімії автора, оповідача й героя: “*présentant développement projectif dans des situations imaginaires*” [7, с. 26]. Основною відмінністю цих моделей була фіктивна ідентичність суб'єкта автофікції, що дозволила Гаспаріні й Колоні трансформувати *autofiction* в окремий різновид роману, на відміну від письменників (Серж Дубровські та ін.), які наполягали на її референційності.

На конференції *Du texte à l'oeuvre* (1999) Жерар Женетт, полемізуючи з концепцією *autobiographies honteuses* [8, с. 33], визначив суть і літературну цінність наративної моделі фікціоналізації себе, тяжіючи до гібридизації, запропонованої Філіпом Лежоном і Дорріт Кон: “*toute autobiographie comporte, presque inévitablement, une part d'autofiction, souvent inconsciente ou dissimulée*” [8, с. 33].

Наполягаючи на жанровій гібридизації, прихильники автофікції стирають межі між романом й автобіографією. У *Le Propre de la fiction* Дорріт Кон, відстоюючи ідею обмеження фікціональним і відмови від автофікціонального концепту, надає перевагу *autobiographie fictionnelle* [9, с. 215] (роману, вигаданий оповідач якого ретроспективно розкриває власне життя), протиставляючи його автобіографічній *fiction autobiographique* [9, с. 213]. Аналізуючи сучасні тенденції Філіп Лежон, у *Peut-on innover en autobiographie?* (1988), застерігав від прочитання автофікції як класичної автобіографії чи

простої фікції за відсутності засобів розмежування фактуального і фікціонального.

У дослідженні 1996 року Тьєррі Лоран розглядає фікціоналізацію як процес введення письменником власного життєвого досвіду у тканину твору. У цьому випадку автобіографічний пакт стає пактом *щирості* за умови що читач знайомий з біографією автора: “*en fait, pour le pacte – même le plus honnête – fonctionne et soit un élément d’information valable, le lecteur doit connaître assez bien l’auteur*” [10, с. 20]. Усупереч автобіографічному пакту, пакт «щирості» знижає вагу категорії референційного у творі: “*pas nécessaire que le résultat soit de l’ordre de la stricte ressemblance: le pacte référentiel peut être, d’après les critères du lecteur, mal tenu, sans que la valeur référentielle du texte disparaisse (au contraire), – ce qui n’est pas le cas pour les textes historiques et journalistiques*” [10, с. 37].

Становлення жанру автофікції актуалізує проблему її розповсюдження. Загальною тенденцією є поширення автофікціональної моделі на сучасну літературу. Не зважаючи на визнання й наукове вивчення категорії, вона страждає від загального незнання, на якому нашу увагу акцентує Мунір Лауен у *L’autofiction: une réception problématique*: “*Barthes est l’un des rares critiques à avoir produit un discours sur l’autofiction avant la lettre; il en révèle l’existence sans toutefois pouvoir la nommer*” [11, с. 10]. Аналізуючи автофікціональний потенціал творів Сандрара, Селіна і Мальро, Лауен вважає що йдеться про жанр, що враховує гетерогенні текстові практики.

2001 рік відкриває третій етап розвитку *autofiction* як самостійної жанрової форми, появою альтернативних номінацій (*le récit indécidable* Бруно Бланкемана та ін.) [12, с. 150].

Жан-П’єр Буле у *Hervé Guibert: l’entreprise de l’écriture du moi* пропонує поняття *roman faux* [13, с. 192], що визначає різновид роман-виклик канонам романного пакту: “*qui ne respecte pas le pacte romanesque*” [13, с. 192] і актуалізується творами Ерве Гібера: *Mes Parents, Fou de Vincent, L’Incognito, À l’ami qui ne m’a pas sauvé la vie, Le Protocole compassionnel* і *L’Homme au*

chapeau rouge.

У той час як Жак Лекарм визначив Бретона, Арагона, Селіна, Сандрара, Перека й Дюрас попередниками автофікції, Філіп Форест, вважав їх опонентами категорій *véru* й *authentique* [14, с. 17]. Оскільки вони виділяють фікціональне як початок егописання, в якому автор може делегувати свої повноваження лише герою: “*ne peut déléguer de lui-même à l’intérieur du récit que le faux-semblant d’un personnage*” [14, с. 17].

У 2004 році починається четвертий етап еволюції «автобіографії ери підозри». Філіп Гаспаріні трансформує *autofiction* у різновид автобіографічного роману. Жан-Луї Жеанель розвиває теорію *autofiction*, акцентуючи увагу на чотирьох дискусійних поняттях: *ambiguité et hybridité, définition de la fiction, histoire littéraire et dénominations génériques* і *l’imbrication des instances de discours*, сподіваючись: «що таким чином концепт збереже свою категоричність» [2, с. 37].

У додатку до дисертації *Autofiction et autres mythomanies littéraires* (2004), Венсан Колона визначив Люсьєна Самосатського винахідником наступних моделей *autofiction: fantastique, biographique, spéculaire* й *intrusive* [15, с. 225]. Відкидаючи модель Дубровські як варіант традиційного *roman autobiographique*, Колона застосовує термін *autofiction* як критичний інструмент оцінки процесів фікціоналізації себе. Завдяки Колоні, вона не обмежується періодом *crise du sujet* [15, с. 140], а накладається на тексти без історичних чи географічних меж.

На цьому етапі актуальною стає категорія гібридності Дубровські, що неоднозначно трактувалась Філіпом Лежоном. Аналіз Лежона у *Le pacte autobiographique* з позицій неоднозначності призвів до чіткого розмежування фактуальної і фікціональної оповідей. Як наслідок, у *Fiction et diction* Жерар Женет виокремлює нову текстову категорію – *autobiographies honteuses: “fausses autofictions, qui ne sont “-fictions” que pour la douane: autrement dit, autobiographies honteuses. De celles-ci, le paratexte d’origine est évidemment autofictionnel, mais patience: le propre du paratexte est d’évoluer et l’Histoire*

littéraire veille au grain” [16, с. 161].

Складним є визначення терміну *fiction*. Виділяють три основних дефініції: 1) фікція як наративний стиль, що складається з хибних тверджень і стосується *fictionnel*; 2) фікція як тематичний критерій, звернення до уявного (*fictif*); 3) фікція як вигадане, гіпотетичне і хибне (*faux*). Але у більшості випадків ці три категорії асимілюються через невизначеність статусу фіктивного і його основних маркерів. Завдяки цим підходам моделі Сержа Дубровські (невизначеної і нерішучої автофікції) й Венсана Колони (автофікції-занурення у вигаданий світ, що тяжіє до статусу модернізованого *roman autobiographique*) відрізняються.

Після липневої конференції *Culture(s) et autofiction(s)* 2012 року (п'ятий етап) у Серизі-ля-Саль поняття більше не має теоретичних обмежень. Воно отримує інші дефініції. У *Autofiction: une aventure de la langue*, Філіп Гаспаріні інтерпретує *autofiction* з точки зору автонаративної категорії, запозиченої зі статті Арно Шмідта *Auto-narration et auto-contradiction*: “*en d'autres termes, s'autonarrer consiste à se dire comme dans le roman, à se voir comme un personnage même si la base référentielle est bien réelle*” [17, с. 312].

Введення цього поняття спонукає Філіпа Гаспаріні до перекласифікації термінів, порівнюючи їхній *traditionnel* (автобіографічний роман й автобіографія) або *(post)moderne* (автофікція й автобіографічна оповідь) характери [17, с. 314]. Під терміном автонарація він розуміє: “*textes véritablement modernes ou postmodernes en ce qu'ils thématisent leur statut pragmatique par des moyens artistiques originaux*”, що впливають на характер егописання: “*la littérarité de l'écriture du moi sur sa capacité à mettre en doute sa propre validité*” [17, с. 314].

У вступі до курсу лекцій з автофікції, Лоран Дженні виділяє два різновиди жанру, що структурують автофікціональне поле: перший – *stylistique* (твір Сержа Дубровські): “[*l*]’*autofiction est la fictionalisation du vécu par la manière de l'écrire*” [18, с. 120]. І другий – *référentielle* (Крістін Анго).

Аналізуючи поетапний розвиток автофікціональної категорії у сучасному

французькому романі можна виділити 5 ключових етапів формування і введення «теоретичної авантюри» (Жана-Луї Жеанеля) до університетського дискурсу, що поєднали класифікацію Жеанеля й «п'ятиактну історію концепту» Філіпа Лежона. Перший, переламний етап (конкуренції з іншими дефініціями форм егописання), було відкрито дисертацією Венсана Колони 1989 року, в якій значення терміну Дубровські було розширено до поєднання процесів фікціоналізації себе. «Кінець недовіри до дефініції автофікції» у 1996 році або другий етап відзначався введенням *autofiction* до сфери сучасних автобіографічних оповідей з подвійним пактом прочитання: фактичним і фікціональним й входом категорії до університетського дискурсу (завдяки Марі Дарр'єсек); легітимізацією дефініції у 1992 році під час колоквиуму в Нантері й формуванням двох підходів до парадигми: Сержа Дубровські (нерішучої автобіографії) і Венсана Колони (автофікції-занурення, що тяжіє до автобіографічного роману). На третьому етапі (2001) самостійна жанрова форма отримує альтернативні номінації: *le récit indecidable* (Бруно Бланкемана), *roman faux* (Жана-П'єра Буле); Жаком Лекармом визначено попередників сучасного жанру: Андре Бретон, Луї Арагон, Луї-Фердінан Селін, Блез Сандрар, Жорж Перек, Маргеріт Дюрас. Четвертий етап (2004) актуалізує неоднозначну категорію гібридності Дубровські й виділяє моделі автофікціональної оповіді, створені Люсьєном Самосатським (за Венсаном Колоною).

Заключним актом стає п'ятий етап, розпочатий у 2012 році під час конференції у Серизі-ля-Саль, де було остаточно знято усі теоретичні обмеження з дефініції; Філіп Гаспаріні визначив автофікцію як автонаративну категорію й виділив традиційні (автобіографія, автобіографічний роман) і постмодерні (автофікція, автобіографічна оповідь) різновиди оповідей; Лоран Дженні виокремив два різновиди жанру: стилістичний (Серж Дубровські) і референційний (Крістін Анго).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Barthes Roland Barthes par Roland Barthes / Roland Barthes. – P. : éditions du Seuil, 1975. – 205 p.
2. Blanckeman Bruno Les récits indécidables: Jean Echenoz, Hervé Guibert, Pascal Quignard / Bruno Blanckeman. – P. : Presses universitaires du Septentrion, coll. “Perspectives”, 2000. – 224 p.
3. Boulé Jean-Pierre Hervé Guibert: l’entreprise de l’écriture du moi / Jean-Pierre Boulé. – Paris : éditions L’Harmattan, 2001. – 334 p.
4. Cohn Dorrit Le Propre de la fiction / Dorrit Cohn. – P. : éditions du Seuil, 2001. – 261 p.
5. Colonna Vincent Autofictions et autres mythomanies littéraires / Vincent Colonna. – Paris : TRISTRAM, 2004. – 252 p.
6. Darrieussecq Marie L’autofiction, un genre pas sérieux / Marie Darrieussecq // Poétique. – Paris : Fabula, 1996. – № 107, septembre. – P. 369–380.
7. Doubrovsky Serge Quand je n’écris pas, je ne suis pas écrivain / Serge Doubrovsky // Manuscrits-Recherche-Invention. – P. : Genesis, 2001. – № 16. – P. 119–135.
8. Forest Philippe Le Roman, le je / Philippe Forest. – Nantes : Pleins Feux, 2001. – 90 p.
9. Gasparini Philippe Autofiction: une aventure du langage / Philippe Gasparini. – Paris : éditions du Seuil, 2008. – 339 p.
10. Gasparini Philippe Est-il je? Roman autobiographique et autofiction / Philippe Gasparini. – Paris : éditions du Seuil, 2004. – 384 p.
11. Gérard Genette Du texte à l’œuvre. Figures IV / Genette Gérard. – Paris : éditions du Seuil, coll. “Poétique”, 1999. – 367 p.
12. Gérard Genette Fiction et diction / Genette Gérard. – Paris : éditions du Seuil, coll. “Poétique”, 2004. – 240 p.
13. Arnaud Genon Les coulisses de l’autofiction [Электронний ресурс] / Genon Arnaud. – Режим доступу: <http://www.fabula.org/revue/document3146.php>
14. Jean-Louis Jeannelle Où en est la réflexion sur l’autofiction / Jeannelle

Jean-Louis // Genèse et autofiction. – Louvain-la-Neuve : Academia-Bruylant, 2007. – P. 17–37.

15. Laouyen Mounir L'autofiction: une réception problématique [Электронный ресурс] / Mounir Laouyen. – Clermont-Ferrand, 1999. – P. 339–356. – Режим доступа: <https://www.fabula.org/forum/colloque99/208.php>

16. Laurent Thierry L'oeuvre de Patrick Modiano, une autofiction / Thierry Laurent. – Lyon : Presses universitaires de Lyon, 1997. – 345 p.

17. Lejeune Philippe Autofiction et Cie. Pièce en cinq actes / Philippe Lejeune // «Autofiction et Cie» : Études, 1993. – № 6. – P. 5–16.

18. Lejeune Philippe Le Pacte autobiographique / Philippe Lejeune. – Paris : éditions du Seuil, 1975. – 384 p.

POLITICAL SCIENCES

УДК 32:316.46.058.5 (477)

РОЛЬ ІНДИВІДА В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЯХ

Болотіна Євгенія Валеріївна,

кандидат філософських наук, доцент
зав. каф. філософії та соціально-політичних наук
Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна

Чоста Костянтин Сергійович,

здобувач вищої освіти III курсу спеціальності 052 «Політологія»
Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна

У статті аналізується роль індивіда у системі політичних маніпуляцій. Розглядаються різні види, форми та рівні маніпулятивних впливів у суб'єктно-об'єктних відношеннях. Встановлено, що учасниками маніпулятивних впливів є держава, суспільство та сам індивід. Авторі аргументують наявність фаз процесу поступової деіндивідуалізації населення в рамках політичної маніпулятивної системи.

Ключові слова: індивід, політична свідомість, політичні маніпуляції, об'єкт та суб'єкт маніпуляцій, когнітивний підхід.

У сучасній політичній практиці політичне маніпулювання пов'язане з психологією людей, певним впливом на індивіда. Політична маніпуляція - це система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав'язати певні ідеї, цінності; цілеспрямований вплив на громадську думку і політичну поведінку для спрямування їх у заданому напрямку. Політологи політичне маніпулювання досліджують у двох напрямках. Перший - апологетичний, згідно з яким політичне маніпулювання

розглядається як необхідний засіб управління свідомістю мас. Другий - соціально-критичний - кваліфікує політичне маніпулювання як принципово нове сприйняття соціальної дійсності [1]. Обидва напрями мають сенс, особливо в умовах принципово нової ролі засобів масової інформації у формуванні масової свідомості.

Політичні маніпуляції є двох видів - особисті та масові. Історія знає багато політичних, державних діячів-маніпуляторів - неординарних особистостей, які вміло впливали не лише на окрему людину, а й на великі групи людей завдяки особистісним якостям, вдало використовуваним технологіям обробки громадської думки у власних або корпоративних інтересах. Наполеон, А. Гітлер, Й. Сталін, М. Горбачов, десятки інших політиків досконало володіли технологією формування громадської думки за рахунок як власних рис, якостей, здібностей та вмінь, так і за допомогою підлеглих, а також різних засобів масової інформації.

Політичні маніпуляції найчастіше використовують з метою досягнення влади, її реалізації та утримання. Мета будь-якого маніпулятора чи групи маніпуляторів - підпорядкувати власній волі іншу людину чи групу людей. Маніпуляції в політиці - не що інше, як відверта спекуляція на людських емоціях і почуттях. Звідси - релігійні війни, глибокі національні сутички і конфлікти, фанатизм, екстремізм, тероризм та інші явища, в основу яких покладено передусім вторгнення у глибинні почуття не лише окремих людей, а й народів і націй.

У політичній маніпуляції використовують усе: виразну мову жестів (М.Горбачов), окремі характерні звички (сигара У. Черчіля, люлька Й. Сталіна), красномовну, на рівні акторства риторичку (Ф.Кастро) тощо. Однак найсильніше і найрезультативніше політичне маніпулювання здійснюється за допомогою мас-медіа: преси, радіо, телебачення, реклами та інших інформаційних засобів.

Завдяки засобам масової інформації створюють і ефективно використовують як елементи політичної маніпуляції різні іміджі, образи, умовні формули і штампи, стереотипи поведінки, подають заздалегідь

заготовлені відповіді на запитання, що хвилюють багатьох. Маніпулятивний арсенал засобів масової інформації добре відомий: навмисне перекручування реального стану речей шляхом замовчування одних фактів і нав'язування інших, публікація нереальних (брехливих) повідомлень, пробудження в аудиторії негативних емоцій за допомогою візуальних засобів, словесних образів тощо.

Політичне маніпулювання має багато спільного з політичною демагогією як формою свідомого обдурювання широких мас, спекуляції на реально існуючих ускладненнях та проблемах, потребах і сподіваннях громадян. В арсеналі політичного демагога поширені такі засоби, як перекручування дійсності, популізм, підтасовування фактів, виголошення безвідповідальних заяв, обіцянок, облудні присягання, постійний пошук винних, ворогів, боротьба з якими нібито поліпшить існуюче становище, тощо. Політичний демагог - це авантюрист. Політична демагогія традиційно найбільшою мірою поширюється в період соціально-економічної нестабільності в суспільстві.

Сучасний громадянин є учасником кількох видів політичних маніпулятивних впливів. У науковому дискурсі розглядається значення індивіда як об'єкта та продукту окремих маніпуляцій, проте, спостерігається дефіцит робіт, що розглядають його в системі політичних маніпулятивних впливів цілісно, а значить здатних виявити причинно-наслідкові зв'язки функціонування такої системи та визначити значення самого індивіда у цьому процесі.

Наукове розуміння цього феномену як інформаційно-психологічного впливу, що мотивує об'єкт на здійснення політичної дії, задуманої, дає підставу досліджувати його за допомогою когнітивного підходу. Такий підхід робить можливим об'єднати та структурувати знання про маніпуляцію, накопичені в різних галузях наукового дискурсу та побудувати систему маніпуляцій, що орієнтують людину на вчинення певної політичної дії.

Мета статті – визначити роль індивіда у системі функціонування політичних маніпуляцій. Досягнення мети роботи можливе шляхом здійснення

дослідницьких завдань: визначення основних параметрів такої системи та аналізу ролі індивіда у кількох видах, формах та рівнях маніпулятивних впливів, що становлять цю систему.

Побудова системи політичних маніпуляцій у рамках когнітивного підходу можлива при врахуванні кількох основних його принципів. По-перше, у рамках такого підходу допускається, що маніпуляція може бути як навмисною, так і ненавмисною. По-друге, принципи когнітивного підходу, припускають, що об'єкт маніпуляції може як протистояти ефекту впливу, так і посилювати його. Це пояснюється тим, що ефективність маніпуляції забезпечується впливом на ментальні та розумові процеси розуміння та інтерпретації інформації.

Відповідно, чим більше когнітивних зусиль докладає індивід для аналізу інформації, що до нього надходить, тим ближче його дія до раціонального, і тим менш він податливий до маніпуляції. Таким чином, принципи когнітивного підходу припускають, що маніпулятивний ефект забезпечується як об'єктом, так і суб'єктом маніпуляції.

По-третє, ефект політичної маніпуляції може бути забезпечений сумарним впливом із кількох сторін. Особливістю людської свідомості є сприйняття світу цілісно, без поділу його на політичні та інші складові. Для людини, яка живе в суспільстві, сформовані у неї уявлення про політику важливі не так самі по собі, як тому, що вони допомагають йому орієнтуватися у суспільному просторі. Цей факт зумовлює включення до системи політичних маніпуляцій впливу як з боку держави, так й із боку суспільства. І, нарешті, на межі когнітивного підходу психіка людини сприймається як відкрита система, що функціонує та змінюється під впливом зовнішньої інформації. Відповідно, індивід може бути включений до системи маніпулятивних впливів не тільки як об'єкт чи суб'єкт, але і як продукт маніпуляцій [1].

Таким чином, маніпулятивний ефект, що мотивує індивіда на певну політичну поведінку, є результатом кількох видів різноспрямованих маніпулятивних впливів, учасниками яких є держава, суспільство та сам

індивід. Розмірковуючи про державу як джерело маніпулятивного впливу, можна виділити кілька рівнів політичних маніпуляцій: окреме повідомлення, технології та стратегії. Політична маніпулятивна стратегія включає декілька технологій, які, у свою чергу, складаються з ряду об'єднаних загальною метою повідомлень, кожне з яких побудовано на основі однієї або декількох маніпулятивних технік. Всі ці види впливу мають однакову спрямованість, вони орієнтовані на корекцію поведінки громадянина.

Розглядаючи кожен із видів маніпулятивного впливу окремо, можна зробити висновок, що людина є його суб'єктом лише настільки, наскільки піддається цьому впливу, відмовляючись критично осмислювати інформацію, що до нього надходить. У цілому, людина виступає як об'єкт, спрямований на вплив з боку держави, і стає продуктом засвоєння «потрібних» міфів і «хибних» потреб, за допомогою яких у свідомість впроваджується набір стереотипів і бажань. Міф служить для формування єдиного способу сприйняття навколишньої дійсності та є засобом ідеологічної боротьби, покликаним впливати на людину, навіювати йому задоволеність існуючим порядком речей [2].

Сучасними дослідниками було запропоновано розділити маніпулятивні стратегії за формою, видами та типами. За основу такого поділу було взято різницю в декларованих технологіях, квазіцілях, каналах здійснення маніпулятивного впливу, залежно від політичного режиму, історичного періоду та цивілізаційного типу суспільства, в яких воно реалізується. Проте стратегічною метою кожної з них визнається формування пасивних чи соціально керованих громадян. Основна функція ідеосфери – зробити членів суспільства нездатними до самостійного та об'єктивного розуміння реальності.

Аналіз сучасних вітчизняних наукових праць показує, що основними інструментами спрямованого маніпулятивного впливу з боку держави, як і раніше, визнаються політичні міфи та реклама. Дослідниками визнається також, що засвоєнню громадянами ідеологічних стереотипів, «односпрямованих» переконань та настанов сприяють відсутність гласності та плюралізму думок, а

також їхня політична безграмотність і байдужість до політичних справ. Таким чином, спрямований політичний вплив робить індивіда передбачуваним та керованим об'єктом подальших політичних маніпуляцій, оскільки наказує співвідносити свої дії з деякими стандартизованими зразками поведінки [3].

До уніфікації, стандартизації людини призводить і опосередкований вплив політичного маніпулятивного впливу, який перетворює його на продукт, побічний ефект свого функціонування. Так, у роботі «Одномірна людина» Г.Маркузе називає людину продуктом розвиненої індустріальної цивілізації, яку він вважає «царством комфортної несвободи». Трансплантація суспільних інтересів у особисті призводить до придушення індивідуальності людини, її стандартизації. Інструментом такого придушення дослідник називає «хибні потреби», які є «продуктами суспільства, що панує, інтереси якого потребують репресії». Використання «хибних» потреб є ненаправленою маніпуляцією, наслідком соціально-економічної політики. Весь цей процес активізує в індивідах однакові бажання, стандартизує способи отримання бажаного та призводить до уподібнення соціальних класів один до одного [4].

Е. Фромм у роботі «Втеча від свободи» називає людину «знаряддям» демократичного суспільства, що має маніпулятивний уклад. Людина намагається подолати це почуття безпорадності та самотності, які вона відчуває у суспільстві, за допомогою «перетворення на автомат». Індивід з дитинства засвоює, які почуття він «має» відчувати у певній ситуації, і протягом усього життя суспільство визначає його «псевдодумки» та «псевдобажання», що змушують людину переставати бути собою та засвоювати загальноприйнятий шаблон особистості. Процес перетворення індивіда на те, «ким його хочуть бачити» Е. Фромм вважає способом подолання самотності та безсилля, властивим особам з вираженими садистсько-мазохістськими прагненнями, які присутні практично у будь-якого індивіда. Мазохістські нахили виявляються у «знищенні власного я і спробі розчинитися у зовнішній силі та стати її частиною». Люди з такими нахилами завжди існують у взаємозв'язку з людьми, громадськими групами, інститутами, готовими підпорядкувати їх собі та

приймати за них рішення [5].

Описані Е. Фромом мазохістські нахили збігаються за описом пасивного типу маніпулятивної поведінки людини, запропонованим у праці «Людина-маніпулятор. Внутрішня подорож від маніпуляції до актуалізації». У цілому специфічна поведінка маніпулятора визначає наступним чином: «Не маючи своєї особи, маніпулятор обзаводиться маскою, яка, як він вважає, сподобається аудиторії і справить бажаний ефект». Про пасивного маніпулятора дослідник пише: «Він вирішує, що не в силах контролювати своє життя, і поступається можливістю управління собою активному маніпулятору [6]. Отже, сам індивід у системі політичних маніпуляцій не лише об'єктом і продуктом, а й суб'єктом маніпуляції. Прагнучи подолати безпорадність і самотність і приєднатися до зовнішньої більшої сили, він підлаштовується під суспільство і передає державі прийняття рішень, що характеризує його як пасивного маніпулятора. Зовнішнім проявом таких внутрішніх процесів індивіда є конформізм, який, своєю чергою, є основою безлічі маніпулятивних технік, є психологічною основою всіх видів маніпулятивного впливу. До таких технік можна віднести, наприклад, запропоновані С.Г. Кара-Мурзою та С.Смирновим «єднання з суспільством», «фургон з оркестром» тощо.

Конформізм як модель соціальної адаптації людини, що спонукає її побоюватися ізоляції, прагнути до поваги та популярності серед інших, лежить в основі описаної Е. Ноель-Нойманом концепції «спіралі мовчання». Концепція побудована на ідеї про те, що людина настільки страждає від думки, що інші відвернуться від нього, що це дозволяє маніпулювати його чутливістю та «вести його, як за мотузку». Така поведінка індивіда не обов'язково є наслідком спрямованого впливу [7].

Як зазначає Е. Ноель-Нойман, логічною відповіддю на запитання «що думає більшість?» було б визнання власної непоінформованості, проте люди оцінюють думку оточуючих. Цей факт говорить про важливу роль громадської думки, яка змушує людину підлаштовуватися під неї, проте, по суті суб'єктом такого маніпулятивного впливу є сам індивід, так як він сприймає за

громадську думку своє уявлення про нього.

Ця думка підкреслюється у праці У. Ліпмана «Громадська думка», в якому дослідник показує, що маніпулятивний характер має свідомість самого індивіда, що «контролюється стереотипами», що фільтрується ілюзіями самозахисту, престижу і моральності. Запропонована у цій роботі система політичних маніпуляцій побудована в рамках когнітивного підходу, що дозволяє об'єднати в єдину площину різні види, типи, форми та рівні політичних маніпуляцій. Принципи такого підходу припускають, що ефект маніпуляції мотивує індивіда на задуману маніпулятором політичну поведінку і це є сукупним результатом кількох видів різноспрямованих маніпулятивних впливів, учасниками яких є держава, суспільство і сам індивід [8].

Громадянин у системі політичних маніпуляцій грає роль об'єкта, продукту і, у певному сенсі, суб'єкта. Продуктом таких впливів він ризикує стати, дозволяючи маніпулювати собою, що стає можливим за відсутності його прагнення критично осмислювати інформацію, що надходить.

Об'єктом спрямованої маніпуляції людина є, по-перше, з боку держави, вплив якого зосереджено на трьох рівнях (повідомлення, технології та стратегії), за допомогою яких у свідомість індивіда впроваджується набір типів та стереотипів. По-друге, людина часто стає об'єктом впливу з боку власної психіки, що змушує її, рятуючись від самотності та безпорадності, підлаштовуватись під більшість, засвоювати загальноприйнятий шаблон особистості. Крім того, як пасивного маніпулятора громадянина характеризує прагнення абстрагування від участі у прийнятті важливих державних рішень, до перевірки відповідальності їх «іншим» і державою загалом.

Висновки. Отже, говорячи про спрямований вплив з боку суспільства, маємо на увазі, що його джерелом є деякі групи чи окремі індивіди, зацікавлені у маніпулятивному ефекті. Такі групи пробуджують у людині певні потреби та бажання, використовуючи повідомлення, побудовані з урахуванням маніпулятивних технік, актуалізують у ньому процеси відносної депривації.

Суспільство загалом може впливати на людину лише як на інструмент

аргументації у маніпулятивному впливі, суб'єктом якого є сам індивід, який приймає за громадську думку своє уявлення про нього. Таке прагнення людини до конформізму використовується, своєю чергою, як основа для безлічі маніпулятивних технік, які активно використовуються в маніпулятивних стратегіях з боку держави.

Метою кожної з різновидів таких стратегій визнається формування пасивних чи соціально керованих громадян. Таким чином, піддаючись дії однієї маніпуляції, індивід робить себе більш уразливим для іншої, що згодом робить його продуктом такої системи загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чубатенко О. М. Маніпулятивні технології у виборчих процесах України. *Політикус*. 2020. Вип. 4. С. 57-61.
2. Прудка Л. М. Маніпулювання свідомістю електорату під час виборчого процесу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Вип. 3. С.23-27.
3. Бойко О.Д. Діагностування ознак, характеру та спрямування соціально-політичного маніпулювання як основа психологічного захисту. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2011. № 1-2. С.93-96.
4. Поздишева О.Н. Феномен public relations як інструмент аналізу маніпулятивних стратегій влади. Київ: Либідь, 2012. 412 с.
5. Fromm E. *Escape from freedom*. N.-Y.: Farrar & Rinehart, 1941. 257pp.
6. White M.D. *The manipulation of choice. Ethics anlibertarian paternalism*. New York, 2013. 240 pp.
7. Noelle-Neumann E. *Offentliche meinung Die Entdeckung der Schweigespirale*. Berlin: Ullstein, 1989. P. 199-216.
8. Житнікова Т. Сутність суб'єктів і об'єктів політичного маніпулювання. *Сучасна українська політика*. 2011. Вип. 24. С. 161-167.

**ПРОБЛЕМИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ**

Зайцева Марія Василівна,

кандидат політичних наук,
асистент кафедри міжнародної інформації

Пилипенко Анастасія Володимирівна,

студентка 2 курсу ОП «Міжнародні комунікації»
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету ім. Т. Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: Тези присвячені питанню міграції, яке за останні роки стало однією з найбільших загроз безпеці та стабільності ЄС. Предметом дискусії стала різноманітність впливів міграційної кризи на внутрішнє функціонування ЄС, а також питання щодо квотного розподілу мігрантів у європейських державах.

Ключові слова: міграція, нелегальна міграція, міграційна криза, мігранти, Європейський Союз.

За останні роки однією з найбільших загроз безпеці та стабільності ЄС стало питання міграції. Європейська міграційна криза 2015 року – це гуманітарна катастрофа, викликана масовим напливом мігрантів із країн Близького Сходу та Африки до Європи.

Міграційна криза, попри свої зовнішньополітичні передумови, значно впливає на внутрішнє функціонування ЄС. Так, вона вперше поставила під сумнів єдність європейських країн та дієвість Шенгенських угод – одного з наріжних каменів європейської інтеграції, що забезпечує свободу пересування в межах ЄС, особливо для тих країн, які є частиною транзитного маршруту потоку шукачів притулку з Близького Сходу [1].

Предметом дискусії стало і питання щодо квотного розподілу мігрантів,

адже внаслідок неконтрольованого потоку біженців держави змушені спрямовувати фінансові та програмні пріоритети на їхнє тимчасове утримання, з можливим скороченням соціальних гарантій для своїх громадян [2, с. 307-308, 336].

Через брак консенсусу в ЄС у багатьох країнах зростає популярність праворадикальних партій, які рішуче виступають проти мігрантів. Відсутність солідарності задля прийняття спільних правил вирішення проблем із розселенням великої кількості біженців призводить до нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих країн Європи [1].

Міграційна криза стала серйозним викликом для фундаментальних здобутків Євросоюзу, передусім для зони вільного пересування (до тимчасового відновлення контролю на внутрішніх кордонах ЄС вдавалися Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія, Словенія, Угорщина, Швеція). В умовах кризи активізувалися крайні політичні сили (наприклад, у Франції кандидат від ультраправого Народного фронту Марін Ле Пен під час президентських виборів 2017 р. вийшла у другий тур, де за неї проголосували 33,9% виборців), спостерігалася радикалізація настроїв частини населення (у 2015 р. у Німеччині було зафіксовано 747 нападів на житла прибулих, у тому числі 222 – із завданням тілесних ушкоджень. Імміграція, за даними Євробарометра, перетворилася на найбільш болючу проблему для європейців, залишивши позаду економічні труднощі та безробіття [3].

Проблема міграції може становити певну загрозу і для національного питання, адже групи мігрантів однакового походження та культури часто утворюють у суспільстві закриті етнічні громади, які не завжди готові інтегруватись в інші національні суспільства. У так званих маргіналізованих групах часто домінує вороже ставлення до етнічної більшості держави [4, с. 43].

Експерти зазначають, що зі зростанням кількості мігрантів із країн Близького Сходу вплив ісламських політичних партій на політичне життя європейських країн зростатиме, більшою мірою на регіональному та місцевому рівнях. Радикальна мусульманська молодь і надалі активно братиме участь у

вуличних протестах, а зростання анти-ісламських настроїв у європейському суспільстві посилює популярність ультраправих та націоналістичних партій у європейських країнах [5].

Важливим кроком у подоланні міграційної кризи стали зміни до Шенгенського кодексу про кордони 2006 року, закріплені у положенні Європейської комісії від 15 березня 2017 року, відповідно до якого здійснюється обов'язковий регулярний контроль абсолютно всіх осіб, які перетинають кордони Європейського Союзу [6, с. 170].

Для боротьби з нелегальною міграцією у 2015 році Європейською комісією було запропоновано План дій у боротьбі з нелегальними мігрантами на 2015-2020 роки, який має на меті стимулювати правоохоронну та судову діяльність, вдосконалювати процес збору та обміну інформацією про мігрантів, зміцнення співпраці з країнами, що не входять до Шенгенської зони [6, с. 169].

Крім того, задля подолання міграційної кризи Туреччина та ЄС уклали угоду, що дозволяє повертати до Туреччини мігрантів, які нелегально перетнули грецько-турецький кордон. Турецький уряд у свою чергу повинен здійснювати будь-які заходи для запобігання використанню нових морських або наземних шляхів нелегальної міграції з Туреччини в ЄС. [7, с. 278].

Датський експерт з питань міграції Мортен Лісборг наголошує, що ЄС має шукати рішення, згідно з якими країни Європи, незалежно від міграційного тиску, самі можуть визначати, скільки та яких мігрантів вони здатні прийняти. У цей же час, деякі дослідники вважають, що наразі ЄС краще сконцентруватися на так званому підході «кругової міграції». Відповідно до цього варіанту, мігранти, які мають довгострокові візи, можуть вільно їхати на Батьківщину та повертатися назад у країни, де вони отримали тимчасове місце проживання [8, с. 278].

Відзначаючи успіхи в подоланні міграційної кризи, 12-й голова Єврокомісії Жан-Клод Юнкер підкреслював, що міграція залишатиметься викликом для майбутніх поколінь європейців на довгі роки. Тому Європа має підготувати відповідні інструменти для справедливого та відповідального

регулювання міграційних процесів, належної відповіді на можливі кризи. За його словами, настав час перейти від пропозицій до законів, а від законів – до практики [9, с. 168].

Отже, проблема нелегальної міграції в ЄС становить велику загрозу для більшості сфер суспільного життя європейських країн, включаючи міждержавне співробітництво, національну безпеку, політичне життя, економічну стабільність і розвиток, сферу охорони здоров'я та навіть питання національної ідентичності. Саме тому міграційна політика європейських держав повинна бути комплексною та послідовною, має враховувати усі важливі суспільно-політичні, культурні та етнічні цінності, оскільки невирішеність цієї проблеми може мати серйозні негативні наслідки для стабільного функціонування та сприятливого розвитку держав-членів ЄС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Crepeau F. Facilitating Mobility and Fostering Diversity: Getting EU Migration Governance to Respect the Human Rights of Migrants. URL: <https://www.ceps.eu/publications/facilitating-mobility-and-fostering-diversitygetting-eu-migration-governancerespect>
2. Майданик А. І. Міграційна криза в ЄС та її вплив на безпекову ситуацію у світі. *Наукові записки студентів та аспірантів*. Серія «Міжнародні відносини». 2020. Випуск 5. С. 307-312.
3. Алгаш В., Піттель А. Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/12/62.pdf>
4. Алгаш В., Піттель А. Сучасна міграційна криза як виклик для Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №12. С. 334-338.
5. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. *Політичні науки*. 2015. №2. С. 41-45.
6. Нелегальна міграція: Реалії ЄС і галузі трудових відносин

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.europeans.org.ua/migracia.html>.

7. Шиманська Я. Стратегія Європейського Союзу щодо міграційної кризи: пріоритети, бар'єри, наслідки. *Studia BAS*. 2017. № 3. С. 159–186.

8. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. №1. С. 276-281.

9. Міграційна криза загрожує розколом Євросоюзу. URL:
<http://forbes.net.ua/ua/nation/1401504-migracijna-krizazagrozhuerozkolom-evrosoyuzu>.

ПЕРСПЕКТИВИ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН США ТА ІРАНУ

Фізер Вікторія Юрїївна

студентка, ОС «Магістр»

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Анотація: У статті здійснено дослідження політики США щодо Ірану, а також перспективи двосторонніх відносин між країнами.

Трансформація американсько-іранських відносин після звершення ісламської революції в Ірані в 1979 році від союзницьких до протиборчих є яскравим прикладом політико-економічного та ідеологічного зіткнення між державами західної і східної цивілізацій в новітній історії.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, Ісламська Республіка Іран, Близький Схід, міжнародні відносини, держави регіону, міжнародні конфлікти.

Історія відносин США та Ірану є досить складною, але водночас і динамічною. Постійна зміна внутрішньополітичного життя в Ірані та нестабільність регіону Близького Сходу ускладнює формування політики США щодо Ірану. Упродовж ХХІ століття Іран для США став комплексом проблем, які тісно взаємопов'язані і вирішення яких потребує залучення додаткових механізмів. Окрім цього, для США складно визначити як розглядати Іран: у комплексі з усіма державами Близького Сходу чи окремо як потужного гравця регіону. Ні перший, ні другий варіант повністю не відображує усю позицію Америки через досить високий рівень зв'язку між усіма державами регіону та Штатами.

Окрім цього, причетність Ірану до фінансування світового тероризму, його тісні зв'язки з Хезболлою, Аль-Каїдою, ХАМАСом, підтримка ядерної програми на противагу ядерному комплексу США, розробка ракетно-балістичної програми, втручання у регіональні конфлікти, співпраця з

основними конкурентами США та економічно не вигідний Спільний план дій ускладнює політику Штатів тим, що вони не розуміють з чого потрібно починати, щоб стабілізувати відносини: з Ірану, Хезболли чи може палестино-ізраїльського конфлікту. Високий рівень взаємозалежності конфліктів у регіоні унеможливує вирішення усіх проблем одночасно. Навіть теорія міжнародних відносин не дає відповідь на питання як вирішувати комплекс питань одночасно, який підхід застосувати, якщо тенденції на міжнародній арені характеризуються асиметричністю, динамічністю та гібридністю. Окрім цього, неможливо навіть збудувати логарифм дій щодо Ірану через постійну зміну важливих компонентів: геополітичної ситуації, союзників та ворогів, ролі третіх сторін. Враховуючи те, що формули співіснування у такому середовищі не знайдено, США не можуть сформулювати стратегію. Деформація системи настільки швидка, що вчорашні напрацювання сьогодні вже не актуальні. Якщо охарактеризувати систему міжнародних відносин одним словом, то це авантюризм або точніше імпровізація.

Відповідно до Стратегії Національної безпеки США від 2017 р., промов та низки інших програмних документів, метою політики США є, передусім, будівництво безпечної та стабільної системи на чолі з США. Тому відповідно така мета поширюється і на регіон Близького Сходу, де США намагається позиціонувати себе лідером, однак саме у цій точці і стикаються інтереси США та Ірану. Адже Іран також хоче стати лідером регіону без будь-якої присутності США навіть через треті країни. Сильною стороною політики американського президента є те, що лідерство США в регіоні гарантуватиме контроль. У якійсь мірі це навіть означатиме безпеку, однак, враховуючи специфіку регіону та їхню жорстку позицію, консенсусу досягнути не вдасться, що призведе до ескалації низки конфліктів. Тому мету, яку ставлять перед собою США можна віднести до сильної сторони, однак інструменти її реалізації частково свідчать про протилежне. Адже держави регіону не погодяться на присутність США в регіоні, проти цього виступлять навіть найбільші партнери Саудівська Аравія та Ізраїль. Окрім цього, зростає ймовірність терористичної загрози з боку

ХАМАСу та Хезболли. Однак, враховуючи залежність від США основних партнерів та за допомогою ізоляційно-санкційної політики збільшується залежність від США і основних конкурентів, у тому числі Ірану. Відповідно, ймовірність того, що США контролюватимуть ІРІ є, але поки що вона дуже далека. Прикладом цього може бути те, що Іран неодноразово звинувачував США у втручанні у внутрішні справи та у спробі державного перевороту. Тобто гарантування безпеки і стабільності в регіоні – це сильна сторона американської політики, яка супроводжуватиметься низкою загроз.

Сьогодні Іран програє суперництву, а США намагається отримати контроль не лише над регіоном, а й хоче контролювати набагато глобальніші процеси.

До однієї з найсильніших сторін можна віднести створення у серпні 2018 р. Робочої групи щодо Ірану. США розірвали дипломатичні відносини з Іраном понад 40 років тому і від того часу не було сформованого жодного підрозділу, який би займався вивченням політики Ірану. Зрозуміло політику Ірану моніторили інші державні агенції як ЦРУ, РНБ однак, для створення комплексної стратегії щодо Ірану цього не достатньо. Створення такої групи свідчить про високий рівень зацікавленості в Ірані, більший ніж за будь-якого іншого президента, однак саме це і насторожує Іран. Оскільки іранський уряд розуміє, що США прямо чи опосередковано втручатимуться у справи Ірану. Відповідно до заяв Держсекретаря та керівника групи, метою такої інституції є, передусім, налагодження відносин однак, між рядків можна прочитати і те, що США за допомогою усіх методів хочуть встановити свій вплив над Іраном. Тому створення такої групи можна розглядати як механізм подвійної дії. На офіційному рівні США намагаються будувати відносини з ІРІ, насправді будуть збирати компромат, щоб використати його проти Ірану. Однак, не є виключенням, що робоча група може стати своєрідним містком між США та Іраном і сприятиме укладенню нової ядерної угоди.

Наступними сильними сторонами політики США є ліквідація ядерної та ракетно-балістичної програм Ірану. Незважаючи на бажання лідерства США у

регіоні, агресивна ядерна політика ІРІ становить загрозу не лише США та її союзникам, а усьому регіону і навіть самому Ірану. Тому зрозуміла санкційна політика США. Незважаючи на низку різних механізмів зниження ролі держави, зокрема і військова інтервенція станом на XXI століття не є настільки ефективною як ізоляційно-санкційна політика. Таку політику США вже проводило щодо ІРІ, однак її необхідно було призупинити через зниження підтримки міжнародної спільноти. Повернення до такої політики після виходу з Спільного всеосяжного плану дій ймовірно не принесе очікуваних результатів. У даному випадку ізоляційно-санкційна політика виступає інструментом реалізації ліквідації ядерної та ракетно-балістичної програм. Тому, щоб призупинити роботу ІРІ над цими програмами, потрібно обмежити доступ до ресурсів та фінансових механізмів, тобто запровадити обмеження на всі структури Ірану, які хоч якось причетні до сприяння створення ядерних та ракетно-балістичних об'єктів. Санкційна політика США дає шанс та час Ірану деформувати свої програми, адже основний пакет санкцій, спрямований проти нафтових, фінансових та військово-технічних установ, які саме приносять прибуток, вступили у дію з 5 листопада 2017 р. Ці санкції завдали шкоди іранській економіці та зменшили швидкість розробки ядерної та ракетно-балістичної програм. Зокрема, санкції накладені на фінансові установи, які фінансують КВІР та понад 700 іранських чиновників та бізнесменів. Уже сьогодні помітні негативні наслідки першого санкційного пакету, який вступив в дію і сприяв знеціненню іранської валюти у декілька разів. Однак, існує ймовірність того, що основні партнери ІРІ не збираються розривати важливі енергетичні контракти з нею через санкції Ірану. Після першого етапу дослідження вважаємо, що сильними сторонами політики США щодо Ірану є:

- Досягнення стабільності та безпеки в регіоні на чолі з США;
- Створення Робочої групи щодо Ірану;
- Ізоляційно-санкційна політика щодо Ірану;
- Ліквідація ядерної програми ІРІ;
- Ліквідація ракетно-балістичної програми.

Наступним етапом дослідження є визначення слабких сторін політики США щодо Ірану. Чи не найбільшою слабкою стороною є відсутність тісних контактів з іншими державами регіону. США підтримують тісні зв'язки зі своїми союзниками: Ізраїль, КСА, ОАЕ. Однак, немає політичного впливу на держави, які чи ненайбільше постраждали від ІДІЛ. Штатам варто було скористатися цією можливістю і встановити хоча б мінімальний зв'язок. Це б дозволило протистояти Ірану, оскільки ті вже підписали з Сирією військову угоду про співпрацю, що означає розміщення іранських військових баз в Сирії [3].

Відповідно до стратегії та нової санкційної політики, США принаймні у короткостроковій перспективі не планують змінювати тенденції у відносинах з Іраном, тобто політика відкритої конфронтації цілком задовольняє Штати. Така політика дозволяє Ірану сприймати США також як загрозу, що стає причиною зростання напруги у регіоні.

Окрім цього, слабкою стороною політики США є відсутність дипломатичних, економічних, політичних контактів і небажання їх встановлення чи налагодження відносин.

Враховуючи аналіз політики США, до слабких сторін відносимо такі чинники:

- Відсутність тісних контактів з іншими державами регіону;
- Визначення ІРІ як загрози;
- Відсутність дипломатичних, економічних, політичних контактів;
- Негативна риторика президента.

Враховуючи той факт, що США вийшли з ядерної угоди, є можливість укласти нову угоду з ІРІ на вигідних умовах для усіх сторін. Водночас, президент зазначав про високу ймовірність укладення нової угоди. Враховуючи складність відносин між США та ІРІ, можна узгодити тимчасовий план дій, який сприятиме врегулюванню лише нагальних питань з уникненням найбільш суперечливих проблем. Однак, щоб такий розвиток подій став можливим, Штатам потрібно також піти на низку поступок на які вони не погодяться. Тому

ймовірність реалізації цього плану на даному етапі досить низька. Окрім того, сам Іран не дуже погодиться на переговорний процес, оскільки держава з такими жорсткими принципами ведення зовнішньої політики не поступиться Штатам, які намагаються знизити її вплив в регіоні. Максимум, на що готові були піти іранці по тій же ракетній програмі — односторонньо зменшити дальність їх систем, щоб вони не загрожували Європі. ІРІ пропонують в рамках багатосторонньої угоди по суті відмовитися від ракетного озброєння, але при цьому ніхто не згадує про ракетні арсенали Ізраїлю та Саудівської Аравії, які є головними противниками Ірану. І цей фактор також необхідно враховувати Америці. Переговорний процес був би можливий за умови якби США не вийшли з ядерної угоди. Тоді на основі попередньої угоди можна було б підписати більш адаптовану до інтересів США [1].

Також одним із вдалих інструментів є посилення човникової дипломатії. Накладення санкцій з боку США завдасть збитків іранській економіці, однак, не настільки потужних яких би хотіли американці. Тому механізм човникової дипломатії із залученням третіх держав дозволить також послабити економічну спроможність ІРІ. Санкційна політика, яку США застосовує проти Ірану фактично не діє на треті країни, оскільки вони її просто порушують. Цим самим Штати втрачають свій авторитет у світі [2].

Якщо США не можуть досягнути домовленості щодо ядерного питання, можливо, його варто відкласти на друге місце і сконцентрувати увагу на інших проблемних питаннях. Врегулювання сирійського, палестино-ізраїльського, єменського конфліктів. Зокрема, Штати можуть обмінити послаблення санкцій щодо Ірану на зниження рівня підтримки Іраном різних військових угруповань на території Сирії, Ємену, Палестини. Відкритим питанням залишається чи погодиться на це Іран.

Сьогодні відносини США та Ірану не знаходяться у кризовій ситуації принаймні для Ірану. Фактично ІРІ виграє це протистояння, тому Америка повинна використати усі оптимальні варіанти та можливості покращення свого становища в регіоні і збільшення ролі голосу США у відносинах з Іраном.

Останнім етапом аналізу відносин між США та ІРІ є визначення загроз, тобто чинники, які заважають реалізації політики щодо Ірану. Незважаючи на всі спроби Штатів змінити ситуацію на свою користь, уникати загроз або робити вигляд, що їх не існує, насправді, наразі перед Америкою виникло кілька реальних проблем, які їй потрібно вирішити [5].

Після фактичної ліквідації Ісламської Держави, майже усі держави регіону були розгромлені і неспроможні запустити державний механізм. Ірак, Сирія, Афганістан дуже близько до статусу «failed states». Ємен, Ліван, Ізраїль та Палестинська держава мають конфлікти різного характеру, які підривають економічну та політичну стабільність. Враховуючи такий геополітичний розклад та зниження кількості гравців, боротьба за регіональне лідерство розгорілася між двома потугами регіону: Саудівською Аравією, яку підтримують Штати та Іраном, який фактично є фінансовим джерелом усіх конфліктів. Іран дестабілізує ситуацію та контролюючи різні терористичні угруповання, зокрема, надає фінансову підтримку Хуситам в Ємені, Хезболлі в Лівані, ХАМАСу в Палестині, організації Бадр в Іраці, розмішує свої військові об'єкти в Сирії та Іраці. Така політика дозволяє впливати та керувати усім регіоном, що є основною загрозою для США та їх союзників. Незважаючи на жорстку позицію, санкційну політику Штати програють у цьому, оскільки загроза на разі надходить не тільки від Тегерану, а й від території на яких знаходяться підконтрольні Ірану угруповання. Зокрема, прикладом цього може бути те, що США закрили своє консульство в іракському місті через те що працівникам консульства загрожувала небезпека з Іранської сторони, які вже не один раз обстрілювали консульство.

Довгий час сильною стороною американської політики залишалася міжнародна підтримка, однак сьогодні це вже не так. Після того як США наклали санкції, у ЄС заявили навіть про створення інституції Special Purpose Vehicle (SPV), яка буде працювати в обхід американським санкціям, щоб зберегти Іран як важливого експортера нафти. Але, на жаль, відсутній механізм роботи цієї інституції. На міждержавному рівні з Іраном найбільше

співпрацювала Франція, але відносини припинилися після жорсткої політики 2012 р. Тому наразі ЄС працюють над поверненням європейських компаній на іранський ринок. Однак є чинники, що можуть перешкоджати налагодженню енергетичних контактів, а саме дипломатична напруженість. Зокрема, Данія звинуватила Іран у підготовці теракту на її території, у спробі вбивства лідера данського підрозділу ASMLA, які борються за незалежність провінції Хузестан. Крім того, дипломатичні конфлікти сталися з Німеччиною, Бельгією, Францією, коли були затримані дипломати та громадяни Ірану у спробі вчиненні терактів на території держав ЄС. Але такі політичні курйози хоч і вплинуть, але не завадять посиленню енергетичного співробітництва.

Всупереч санкціям США, Індія та Китай продовжують активні торговельні відносини з Іраном в енергетичній сфері. Зокрема, незважаючи на «поради» США зупинити купівлю нафти в Ірані, Індія шукає альтернативні варіанти. Оскільки для Індії співпраця з Іраном у нафтовій сфері не скільки питання ресурсів, а все-таки питання політичного впливу в регіоні. Індія вела переговори з Іраном щодо будівництва нафтопроводів та залізничних колій. Така політика Індії дозволить їм перемогти в геополітичному плані Пакистан, з якими у них давні суперечки та утвердитися в Афганістані. Для Ірану це означатиме повернення того історичного торгового шляху до Індії. Тому, якщо все-таки Делі погодяться виконувати санкції США, це зовсім не означає, що вони не знайдуть альтернативних шляхів купівлі енергоносіїв в Ірану, найкращим варіантом якого являються бартерні поставки.

Окрім того, на іранський ринок вийшли і російські нафтові компанії. «Зарубежнефть» та НІОС підписали два десятирічні контракти і будуть розробляти нафтові родовища. Ці контракти також мають політичне значення, оскільки це перші контракти між Іраном та російською компанією. Також Росія сприятиме створенню механізму, який дозволить обходити американські санкції. Іран буде поставляти свою нафту через Каспійське море на російські нафтопереробні заводи. А після цього нафта продаватиметься на міжнародному ринку як російська [4].

Окрім цього, відносини між США та країнами, які підпадають під санкційний список США щодо Ірану перетворюються на різновид торговельної війни, оскільки Міжнародний суд зобов'язав США зняти частину санкцій з ІРІ. Тобто варто зазначити, що на сьогодні міжнародна спільнота не підтримує політику США щодо Ірану, що лише сприяє економічному зростанню Ірану. Охарактеризувавши геополітичну ситуацію у якій опинилися відносини США та Ірану варто виокремити основні загрози, що заважають США впливати на політику ІРІ.

Зокрема, до таких загроз відносять:

- Лідерство Ірану;
- Поширення ісламської революції;
- Активізація конфліктів;
- Зростання протистояння між США та міжнародною спільнотою;
- Зростання економічної спроможності Ірану.

Усі вище перераховані фактори сприяють зростанню ролі Ірану в регіоні, а отже зменшенню впливу США, що свідчить про неефективно обрану стратегію США щодо ІРІ та вказує на те, що США потрібно змінювати інструменти та механізми своєї взаємодії з Іраном [2].

Охарактеризувавши політику США щодо Ірану, необхідно зазначити, що незважаючи на застосування Америкою усіх механізмів та інструментів, щоб послабити роль Ірану, вона все-таки певною мірою програє в цьому суперництві. Хоча кількість сильних сторін перевищує слабкі сторони політики, однак суть не в кількості, а в якості. І в якісному підході Штати реалізують свою політику щодо Близького Сходу на досить низькому рівні. Незважаючи на прагнення лідерства у регіоні, на цьому етапі Америці потрібно докласти ще багато зусиль і вирішити низку проблем. Передусім, варто змінити стратегію поведінки або просто її трансформувати у правильному напрямку, адже без підтримки міжнародної спільноти у короткостроковій перспективі Штатам буде досить складно досягнути бажаного результату у відносинах Іраном.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Der Spiegel, 8 February 1975; in Anne Hessing Cahn, Determinants of the Nuclear Option: The Case of Iran. Nuclear Proliferation in the Near-Nuclear Countries (Cambridge: Ballinger Publishing Co., 1975), Onkar Marwah and Ann Shulz, eds., p. 199.
2. Steven Erlanger, "France, Germany, and U.K. Serve Notice on Iran Under Nuclear Deal," New York Times, 14 Jan 2020. URL:<https://www.nytimes.com/2020/01/14/world/europe/iran-nuclear-deal.html>.
3. "U.S. Foreign Policy Views by Political Party". Pew Research Center for the People and the Press. 29 November 2018. URL: <https://www.people-press.org/2018/11/29/conflicting-partisan-priorities-for-u-s-foreign-policy/>.
4. "U.S. issues new sanctions against Iran on anniversary of Trump's withdrawal from nuclear deal". The Washington Post. 8 May 2019. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/pompeo-vows-us-will-block-iran-from-ever-building-a-nuclear-weapon/2019/05/08/bdecc3ee-bfec-4293-b7d1-ae5b45cdc118_story.html.
5. What Comes Next in the Standoff Between the U.S. and Iran? URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/insights/28013/tense-u-s-iran-relations-have-put-the-middle-east-on-the-brink>.

**ПОКАЗНИКИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ КРАЇН ЧЛЕНІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Фищук Ірина Миколаївна,

к.е.н.

Єфіменко Павло Віталійович,

Беспалов Денис Андрійович

студенти

Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: Розглянуто затверджені стандарти якості послуг Європейською комісією, що становлять загальний інтерес в Європі, які безпосередньо мають відношення до цифрових технологій. Запропоновано найрозповсюдженіші індекси цифровізації розвитку країн. Здійснено аналіз рейтингування деяких країн Європейського Союзу за рівнем цифровізації. Зазначено, що такі індекси як WDCR, DEI, NRI та GCI об'єднують переважно інституційні, економічні та технологічні показники, що відображають розвиненість нормативно-правової та науково-дослідної бази, використання цифрових технологій органами публічного управління та бізнесом.

Ключові слова: цифрові технології, індекси цифровізації, органи публічної влади, публічна сфера, публічне управління.

Розглядаючи питання цифровізації діяльності органів публічної влади в країнах Європейського Союзу, варто згадати про неухильне дотримання принципу «services of general interest», що означає ранжування послуг на ті що мають загальний суспільний інтерес та інші.

Зокрема, Європейською комісією затверджено Стандарти якості послуг, що становлять загальний інтерес в Європі (“A Quality Framework for Services of General Interest in Europe”) [1; 2]. У цьому документі розмежовано суміжні поняття, які вживають в європейському законодавстві для позначення сфери публічних послуг. Так, послуги із позначкою «services of general interest», визначаються як такі, що надаються органами публічної влади держав членів Європейського Союзу для задоволення загальних потреб, що є предметом спеціальних публічно сервісних зобов’язань. Цей термін охоплює послуги, що стосуються економічних та неекономічних інтересів, проте останні не підлягають під правове регулювання законодавства ЄС. “Послуги, що становлять загальний економічний інтерес”, є господарською діяльністю, здійснюваною для досягнення результатів загального суспільного блага, яка не буде здійснюватися (або здійснюватиметься за різних умов з погляду якості, безпеки, доступності тощо) на ринку без державного втручання [3, 4].

Саме тому рівень цифровізації органів публічної влади варто розглядати через призму загальноекономічних індикаторів цифровізації тієї чи іншої країни. Подібного роду рейтинги формуються на основі різних композитних індексів, що інтегрують окремі субіндекси, які відповідають за цифрову трансформацію окремих секторів економіки та життя суспільства.

Пропонуємо детальніше дослідити найрозповсюдженіші індекси цифровізації розвитку країн серед яких:

- Індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ICT Development Index - IDI);
- Індекс цифрової економіки та суспільства (Digital Economy and Society Index - DESI);
- Індекс світової цифрової конкурентоспроможності (IMD World Digital Competiveness Index - WDCI);
- Індекс цифрової еволюції (Digital Evolution Index - DEI);
- Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index - NRI);
- Індекс розвитку електронного уряду (The UN Global E-Government

Development Index - EGDI);

- Індекс електронної участі (E-Participation Index - EPART);

- Індекс глобального підключення (Global Connectivity Index - GCI, Huawei);

- Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index - GII).

Варто зазначити, що відмінності в процесі формування зазначених рейтингів полягають у відборі вихідних показників (характеристики рівней використання в країні досягнень цифрових технологій) та їх групування у субіндекси.

Аналіз показників існуючих міжнародних індексів та рейтингів, методології формування з них мікроіндексів, субіндексів та композитного індексу, плюсів та мінусів, спільного та відмінного дозволяє й надалі використовувати їх для формування нових авторських індексів, що відображають рівень цифровізації органів публічної влади в країні, як головних розпорядників та гарантів права.

Рейтингування деяких країн Європейського Союзу за даними індексами виділено в таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтингування деяких країн Європейського Союзу за рівнем цифровізації

країна	IDI-2019	WDCI-2021	DESI-2020	DEI-2020	NRI-2020	EGDI-2020	EPART-2020	GCI-2020	ГІІ-2021
Велибританія	5	13	7	8	10	7	6	8,79	4
Швеція	11	4	2	2	1	6	41	4,79	2
Фінляндія	22	10	3	3	6	4	14	6,79	7
Данія	4	3	1	4	2	1	9	5,79	9
Німеччина	12	18	14	17	9	25	57	15,79	10
Естонія	17	21	9	21	23	3	1	24,79	21
Латвія	35	38	19	-	37	49	93	27,79	38
Литва	41	29	13	28	29	20	64	-	39
Польща	49	32	24	35	33	24	9	39,79	40
Чехія	43	35	17	27	28	39	65	28,79	24

Джерело: згенеровано автором на основі [6, 7]

Варто зазначити, що індекси WDCR, DEI, NRI та GCI об'єднують переважно інституційні, економічні та технологічні показники, що відображають розвиненість нормативно-правової та науково-дослідної бази,

використання цифрових технологій органами публічного управління та бізнесом.

Індекси DESI, IDI, EGDI та EPART мають більш соціальну спрямованість та відображають соціально-економічну інтеграцію – вони використовуються з метою оцінки рівня розвитку цифрового суспільства; ці індекси мало враховують цифровізацію бізнесу та промисловості, розвиненість е-торгівлі, тобто виокремлюють саме цифровізацію змін в органах публічної влади..

За своєю структурою дані індекси виділяють два аспекти, які в свою чергу впливають на розвиток використання цифрових технологій в органах публічного управління держав Європейського Союзу: потенціал інфраструктури цифровізації, що дозволяє покращити якість послуг населенню та бізнесу, тобто готовність органів публічної влади до створення електронного уряду; дії з боку уряду, спрямовані на забезпечення інформацією та знаннями населення що є кінцевим споживачем продуктів цифрового урядування.

EGDI оцінює характеристики доступу до електронного уряду, головним чином технологічну інфраструктуру та рівень обізнаності населення, щоб виокремити, використання органами публічного управління ступінь використання цифрових надбань в процесах управління як економічним так і соціально-культурним зростанням. Індекс є показовим для політичних діячів, оскільки дозволяє проводити аналіз стану та позиції країн у світі у сфері готовності до розвитку та використання електронного урядування. EGDI є середньозваженою трьох нормалізованих субіндексів: «Обсяг та якість онлайн-послуг», «Розвинутість телекомунікаційної інфраструктури» та «Людський капітал». Кожен із субіндексів, у свою чергу, є середньозваженим своїх показників [5].

Ще однією складовою оцінки розвитку ступеня цифровізації публічного управління є показник розвитку сервісів активної комунікації між громадянами та державою, що публікується ООН - Індекс електронної участі (EPART). Ціль розрахунку даного індексу полягає у відображенні механізмів електронної участі громадян в урядових веб-сайтах. Сфера електронної участі, у свою чергу,

розглядається через призму технологій участі, що включають спеціалізовані портали та інші інтернет-сайти, соціальні мережі, мобільні платформи та пристрої, технології за допомогою яких і здійснюється електронне урядування, тощо.

Глобальний індекс мережевої взаємодії (GCI) з 2014 року публікується компанією Huawei для оцінки прогресу найбільших країн світу у галузі розвитку цифрових технологій. GCI аналізує 40 показників на основі чотирьох субіндексів – пропозиції, попиту, досвіду та потенціалу, що враховують п'ять передових технологій: мережі широкосмугового зв'язку, центри обробки даних, хмарні сервіси, великі дані та інтернет речей. GCI з 2018 року вже оцінює 79 країн, на які припадає 95% світового ВВП [6].

Глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index - GII) розраховується з 2007 року французькою бізнес-школою INSEAD та Корнельським університетом (США) за підтримки Всесвітньої організації з інтелектуальної власності (WIPO) є найважливішим у світі індикатором інноваційних успіхів органів публічного управління.

Таким чином, проаналізувавши ці індекси за 2020-2021 роки можемо зробити висновок, що до четвірки лідерів Європейського Союзу по запровадженню та використанню цифрових технологій органами публічного управління входять Швеція, Данія, Фінляндія та Великобританія. Саме ці країни є лідерами за впровадженням цифрових технологій в процеси публічного управління на різних рівнях його здійснення. І в результаті цифровізації даної діяльності можемо спостерігати істотні позитивні зміни в соціокультурному та економічному розвитку. Варто відзначити, що органи публічного управління зазначених країн демонструють як адаптивність, так і інституційну підтримку інновацій та цифрових технологій на всіх управлінських рівнях.

Провівши аналіз позицій в рейтингах зазначених країн-членів Європейського Союзу можемо припустити, що найуспішніші з них обрали такі пріоритети розвитку органів публічного управління:

- 1) підтримка впровадження цифрових споживчих інструментів (інтернет-торгівля, цифрові платежі, розваги тощо);
- 2) залучення та навчання висококваліфікованих ІТ-кадрів;
- 3) підтримка цифрових стартапів;
- 4) Забезпечення швидкого та загальнодоступного Інтернет з'єднання — як наземного (наприклад, оптоволоконного), так і мобільного;
- 5) спеціалізація на експорті цифрових товарів, послуг чи медіа;
- 6) координація процесу створення інновацій: університети, бізнес та відповідальні за цифровий розвиток міністерства.

Наступна частина країн, які посідають за різними індексами різні позиції, тому однозначно віднести їх до лідерів чи аутсайдерів неможливо. До таких країн варто віднести Естонію, Німеччину. Відповідно на основі проаналізованих індексів та їх структури можемо зробити висновок, що вони досягли зазначеного рівня цифровізації за рахунок:

- 1) поліпшення мобільного інтернет-доступу, його доступності та якості;
- 2) зміцнення інституційного середовища та розвиток цифрового законодавства;
- 3) заохочення інвестицій у цифрові підприємства, фінансування цифрових НДДКР, навчання ІТ-кадрів та використання додатків для створення робочих місць;
- 4) реалізації заходів щодо скорочення нерівності в доступі до цифрових інструментів за гендерними, класовими, етнічними та географічними ознаками (хоча багато в чому доступ, як і раніше, залишається нерівномірним).

Проте переважна більшість країн-членів Європейського Союзу відноситься до групи, яка носить назву «Перспективні». Це пояснюється природним уповільненням зростання, що приходить зі зрілістю. Крім того, багато країн цієї зони навмисно ухвалили рішення пожертвувати темпом зростання задля відповідального та інклюзивного розвитку. Щоб повернути темпи зростання (у той же час не відмовляючись від своїх цінностей), цим

органам публічного управління цих країн варто зробити пріоритетом такі завдання [7]:

1. Захиститись від «цифрових плато»: активізувавши подальші інвестиції у стійкі інституційні опори, регуляторне середовище та ринки капіталу для підтримки подальших інновацій;

2. Й надалі використовувати політичні інструменти та регулювання для забезпечення рівномірного доступу до цифрових можливостей та захист усіх споживачів від порушень конфіденційності, кібератак та інших загроз (і водночас збереження доступності даних для нових цифрових додатків);

3. Залучати, навчати та утримувати на робочих місцях професіоналів із цифровими навичками - найчастіше за допомогою реформ імміграційної політики;

4. Знаходити нові технологічні ніші та створювати екосистеми, що сприятимуть інноваціям у цих сферах.

Передові цифрові технології не набули поширення в країнах, що розвиваються. Органам публічної влади таких країн необхідно й надалі розвивати технологічний потенціал. Адже без відповідних цифрових технологій та знань, необхідних для них перетворення на цифровий інтелект та економічні можливості не можливо ефективно управляти державотворчими процесами. Створення достатньо сильних цифрових галузей та потенціалу необхідно для того, щоб органи публічного управління могла ефективно будувати цифрову економіку та створювати у ній додаткову вартість. Адже загальновідомий факт, що країни з розвиненою галуззю програмного забезпечення мають більш сприятливі умови для реалізації індивідуальних рішень та створення можливостей навчання на додаток до підвищення продуктивності праці та ефективності виробництва.

Разом з тим, індекси цифровізації публічного управління мають ряд недоліків. Серед яких варто виокремити наступні: вони не враховують особливості кожної з країн. Існуючі методики не дозволяють всебічно оцінити ступінь розвитку окремого напрямку цифровізації економіки. Зазначені

методики оцінюють лише технічну сторону, ототожнюючи, таким чином, розвиток процесів цифровізації публічного управління та рівень цифрової інфраструктури та обізнаності населення. Але ж цифрова трансформація органів публічного управління – це складне комплексне явище, пов'язане з процесом трансформації соціально-економічних інститутів суспільства на макрорівні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Aakvaag G. C. Institutional Change in Norway: The Importance of the Public Sphere. Institutional Change in the Public Sphere: Views on the Nordic Model / ed. by F. Engelstad, H. Larsen, J. Rogstad, K. Steen-Johnsen. Warsaw , Berlin: De Gruyter Open, 2017. P. 71–97.;

2. Matei L., Matei A. Behaviour and action: citizens vs. public Services. MPRA Paper № 26787. 2010. URL: http://mpra.ub.unimuenchen.de/26787/2/MPRA_paper_26787.pdf/.

3. Різак М.В. Практика країн Європейського Союзу та України у сфері судочинства щодо гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 7. С. 68–72.

4. Сторяров А. Л. Нові підходи щодо покращення безпеки дорожнього руху (за матеріалами іноземних джерел) / А. Л. Сторяров // Автошляховик України : наук.-виробн. журнал. – 2007. – № 6 (листопад- грудень). – С. 14–15.

5. Офіційний сайт EGDI <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/45-Czech-Republic>

6. Офіційний сайт міжнародного індексу готовності мереж: <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-countries/>

7. UNCTAD, 2019, UNCTAD B2C [business to consumer] e-commerce index 2019, Technical notes on ICT[information and communications technology] for development, No. 14, URL: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2586>

PHILOLOGICAL SCIENCES

УДК 81'367.625:62

VALANCE AS A PHENOMENON REFLECTING THE COMBINATORICS OF LINGUISTIC UNITS

Grodkaya Elina Borosovna,
Candidate of Cultural Studies, PhD,
Odessa National Polytechnic University
Odessa, Ukraine

Abstract. The presented work deals with the theoretical description of one of the most complicated issues in linguistics – combinations of parts of speech in sentences of the English language which can be considered in two aspects – system and action.

Keywords: functional-semantic features, qualitative characteristics, verb relations, combination, compatibility.

Thy given work is an attempt to present the point of view of theoretical linguists on such an important topic for the science of language as valency. As the name implies, valence is closely related to combinatorics, i.e. principles of connection of linguistic units in speech. Why did the word valence referring to chemical science come to be used in linguistics and specifically in combinatorics? Studying the grammar of dependencies in the structural analysis of a sentence, the French scientist L. Tenier [1] proceeds from the ability of the main parts of speech to accept and retain (or be retained) a certain number of “actants”. Teniere [1] compares this ability with the well-known property of the atom in chemistry and calls it valence. Thus, the concept of valence and the corresponding term appeared in linguistics.

The analysis of the literature on the history of the issue has showed that from

the very beginning of the emergence of the concept of valence linguistic scientists began to understand it in different ways. So, if L. Teniere [1] and H. Brinkman [2] focused on the functional and semantic features of the main parts of speech and singled out only three interdependent elements – a subject and two objects, then J. Erben [3], guided by the principle of semantic obligation of members dependent on the main parts the speech and highlighting the basic structural models of a simple sentence in German, no longer limits the scope of valence bonds to the presence of only a subject and two objects, but expanded this scope with definitions and circumstances of different types. And this point of view is firmly entrenched in linguistics. Trying to clarify the concept of valence the researchers drew attention to its qualitative characteristics since each part of speech has the property of selectivity in relation to the elements dependent on them and is combined, in accordance with this property, not with every element that may be suitable for it in terms of the structure of the sentence. This attempt to take into account the selection valence properties was implemented by the German scientist G. Helbig [4] when compiling the “Dictionary of the valence and distribution of German verbs” which gives a brief qualitative description of the obligatory verb bonds. Thus the theoretical concept of syntactic valence finds a way out in practice through the use of the study of valence for the needs of lexicography and language teaching.

But not only French and German scholars investigated valence as the ability of a word to select subordinate elements. Scientist S.D. Katsnelson [5] also used the term “valence” to denote the property of a word to enter into certain combinations with other words. However the concept “valence”, as it is presented by L. Teniere [1] and German grammarians, is characterized by the most general meaning, i.e. just the ability of different parts of speech to attach dependent words to itself, and is not intertwined with the concept “compatibility”. Therefore many questions remained unresolved. These included the following: the volume of surrounding in different parts of speech determined by valence. Hence, the problems arose of identifying those units within which valence was manifested, i.e. could a simple grammatical connection, a phrase or even a whole sentence serve as such a unit?

The question of constructing the models of valence turned out to be closely related to this problem since for this it is necessary to know which words should or can be included in it (the model) and which can or should be omitted. In other words, the question arises about the primary or secondary members of the models of valence.

In addition, the above interpretation of valence did not give an answer to the question about the volume of features of a particular part of speech that determine its valence, i.e. it remained unclear whether it would be necessary to include in the number of features the parts of speech that determine its valence, meaning, or whether there is enough data on syntactic properties for this.

The lack of certainty in these issues showed that the problem of combinatorics or, in the terminology of French and German linguists-theoreticians – valence, needs further development.

One of these provisions in modern linguistics is the need to distinguish between language and speech. This provision is a prerequisite for a new approach to the study of the combinatorics of linguistic units. It allows researchers to approach the phenomenon of combinatorics taking into account the indicated dichotomy, highlighting the language and speech aspects of combinatorics. This approach justifies the legitimacy of their separate study in order to further consider their interaction. The analysis of numerous works on structural-semantic analysis has showed that all researchers observe, in principle, the same approach to the issue of the need to take into account the provision on the differentiation of language and speech in relation to the problem of combinatorics.

However the main obstacle was not even the difficulty of the problem itself but the lack of a unified terminology which led to the fact that the language and speech aspects of combinatorics, as well as the phenomenon of combinatorics itself, can be found in linguistic literature under various terms. Needless to say this significantly complicated not only the subject of research itself, but also the possibility of understanding each other by scientists dealing with the same issue.

Many theoretical linguists insist that valence and compatibility should be distinguished as two categories related to different spheres – valence reflects the

internal, semantic nature of the word, and compatibility – external, formal. Valence as a semantic possibility, potency, is realized by linguistic (grammatical) means [6].

An indication of the need to distinguish between valence and compatibility as phenomena of language and speech with the corresponding terminology is contained in the works of other scientists, for example, T.N. Tuguzhekova [7], who believes that the difference between valence and compatibility is the difference between the potential ability of a linguistic element to be associated with other elements and the implementation of this ability. Valence is possible in a language insofar as its verbal realization exists – compatibility. On the other hand, in linguistic literature there are cases when both aspects of combinatorics as well as this phenomenon itself receive one name. But at the same time, some linguists use the term “valence”, while others use the term “compatibility”.

Thus the researchers distinguishing aspects of the dichotomy “language – speech” and agreeing that both aspects exist in combinatorics, at the same time do not differentiate terms that correspond to these two aspects. Moreover, very often the concepts “valence” and “compatibility” are identified and the terms are used as synonyms, which leads to significant difficulties in studying the literature on this issue. In our opinion, recognizing the distinction between language and speech, one should distinguish between valence as a phenomenon of language and compatibility as a phenomenon of speech, securing this distinction in appropriate terms.

BIBLIOGRAPHY

1. Teniere L. *Esquisse d'une syntaxe structurale*. Paris, 1953. 30 p.
2. Brikman H. *Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung*. Düsseldorf, 1962. 654 S.
3. Erben J. *Abriss der deutschen Grammatik*. Berlin. Verl., 1958. 208 S.
4. Helbig G. *Untersuchungen zur Valenz und Distribution deutscher Verben. Detsch als Fremdsprache*. Leipzig. 1966. №3. S. 1-11.
5. Кацнельсон С.Д. О грамматической категории. *Вестник Ленинградского ун-та*. 1948. №2. С.114-134.

UDC 811.111'36

**IMPLEMENTING THE COMMUNICATIVE APPROACH
WHEN TEACHING GRAMMAR TO STUDENTS OF NON-LINGUISTIC
SPECIALTIES AT UNIVERSITY**

Slabouz Viktoriia Vasylivna,
PhD in Philology, Associate Professor,
Nikitina Nataliia Pavlivna,
PhD in Pedagogics, Associate Professor,
State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University”,
Sloviansk, 19, Henerala Batiuka Str.,
Donetsk region, Ukraine, 84116

Abstract: the article touches upon the problems associated with the methods of implementing the communicative approach in teaching English grammar in institutions of higher education. Students of non-linguistic specialties often do not realize the semantic load of the grammatical structures of the utterance, as a result of which it seems to them that changing it does not entail any significant distortion of the meaning. Using the communicative method in teaching English grammar in combination with the inductive technique can significantly increase the motivation of future specialists to learn a foreign language, stimulate their creative activity and analytical abilities.

Keywords: communicative approach, foreign language communication, problem-oriented, algorithm of teaching, professional mobility.

Knowledge of a foreign language is a mandatory attribute of a highly qualified and competitive specialist. The low level of language training of specialists is one of the factors that hinder the entry of domestic specialists into the world market. In this regard, a foreign language should be considered as a necessary tool for professional activities, without which the existence of uniform world educational standards, the implementation of academic and professional mobility, and the integration of

international scientific-research activities are impossible. Therefore, the quality of teaching grammar to university students is especially important today.

Modern foreign language education in higher school is aimed at teaching grammatically correct speech through communication, that is, at learning grammar in the process of communicative activity (learning by doing), rather than at memorizing the rules for constructing sentences and a large number of words [1]. If the level of students' motivation to study lexical material in most cases is high enough to implement effective learning, then students' interest in learning grammar, as a rule, is absent, which may be associated, firstly, with a lack of awareness of possible areas of application of grammatical skills, and secondly, the negative experience of learning English grammar in secondary school.

As the long-term experience of teaching a foreign language at university shows, students of non-linguistic specialties often do not realize the semantic load of grammatical structures, as a result of which the grammatical structure of an utterance appears only as a form to them, a change in which does not entail any significant distortion of meaning. However, grammar, being one of the aspects of the language, inherits the characteristics of the semiotic system inherent in the language as a whole: grammatical units, as well as lexical ones, have a plan of expression and a plan of content. For a clear illustration of this phenomenon, one can suggest experimenting with composing different sentences with the same set of lexemes. In particular, sentences with different tense forms of the verb (a set of lexemes – “he, learn, grammar”) can serve as good examples: He learns grammar; He is learning grammar; He learned grammar; He was learning grammar; He has learned grammar; He has been learning grammar, etc. It becomes obvious to students that grammatical forms and structures are meaningful in themselves, and their change inevitably leads to a transformation of meaning. Thus, the use of problem-oriented teaching methods, which focuses the attention of students on a specific problem situation, turns out to be preferable to the traditional deductive approach based on the lecturer's presentation of a previously prepared algorithm of guidelines and rules.

In the context of the communicative approach when teaching a foreign

language, the methods and techniques of teaching the grammatical side of the language should be based on the following principles: the principle of situationality, functionality, speech-thinking activity, novelty, and individuality. A foreign language is one of the subjects that a student masters in the process of active speech activity (speaking, listening, reading, writing). That is why the communicative approach of teaching can provide a motivational and incentive level of communication, create an environment close to real conditions, in which there is usually a need for people to communicate with each other. Organizing the grammatical material is essential in teaching a foreign language. It largely determines the success of work on the grammatical side of various types of speech activity and, consequently, the final results of teaching a foreign language at university.

A foreign language is necessary for a modern specialist as a tool for communication in a professional environment. This explains the focus on teaching communicative grammar: students should have an idea of which of the many existing grammatical forms will most adequately express the content of the utterance, in other words, will most fully realize the goal of communication. The choice of grammatical structures is determined not only by the principles of combining words and the sequence of their use, but also by the form of communication (written or oral), the situation of the communicative act, the speaker's intention, and the characteristics of the addressee. Thus, what is said will be largely determined by how is said [2].

Teaching communicative grammar involves the use of only authentic materials, excluding "artificial" examples and abstract speech situations. The lexical material on which the grammar is mastered should already be familiar to learners, which eliminates possible additional difficulties in mastering the grammar rules, and is relevant: learners must be interested in the communicative act. In addition, any grammatical phenomenon should be considered from the point of view of form, content, and function, in other words, in the aspect of the relationship of the external structure with the idea communicated by it and possible ways of its implementation in a specific speech situation. And last but not least, the implementation of the communicative approach to teaching grammar is that the acquired skill is practiced in

all types of speech activity: the student must learn to “hear” the grammatical structure, “recognize” it in the text, and reproduce it in oral and written speech. The exclusion of one or more of the above aspects deprives the skill of versatility and significantly reduces the effectiveness of the subsequent use.

Having taught English grammar for 28 years, the authors offer an example of one of the possible algorithms for teaching communicative grammar, conventionally divided into four stages.

The first stage is introducing new material which can be carried out by reading or listening to a small piece of text (approximately 3 minutes). Students determine the main idea of the text, semantic details (answers to special questions on the content of the fragment); identify new grammatical structures (underlying structures in the text or filling in gaps in several sentences, pre-selected by the lecturer from the listening material); make assumptions about the meaning of grammatical structures (the lecturer can set a search by defining the task: for example, which of the presented forms denotes a probable condition or which of the modal verbs expresses a physical ability). The second stage is mastering the existing algorithm for using grammatical forms and structures, based on examples from the text, which will contribute to understanding the general context of the speech situation and facilitate the perception of information. The third stage is forming the skill, for example, performing exercises for matching, substitution, choosing from the offered options, paraphrasing, etc.

The fourth stage involves various forms of work: reading and writing a summary to the text containing the studied grammatical phenomena; answers to questions that also contain a grammatical structure and suggest using a structure to complete a sentence. A fairly productive task of the 4th stage is to write paired dictations that combine three types of speech activities at the same time – reading, listening, and writing: students working in pairs receive two copies of the same text, with missing sentences (there are no even sentences in one of the students’ text, the other has odd ones); the students take turns reading the missing pieces of the text to each other and writing them down by ear. Verification can be carried out by the lecturer or by the students themselves since the partner has the original of the restored

passage of the text.

Improving grammatical skills in various types of speech activity significantly increases the level of proficiency in a foreign language, contributes to the development of language competence and, as a result, increases the effectiveness of communication. Communication-oriented tasks for working out grammar rules arouse the interest of students and attract them to participate actively in their implementation. An entertaining topic of an assignment, a discussion of an important problem, or an educational game form the internal motivation of students. Foreign language communication, based on situations close to reality, motivates students to communicate, strengthens confidence in the correctness of the order of organizing a conversation, provides creative freedom when choosing the manner of transmitting speech behavior in a foreign language. It is important to present the situation correctly to students for the further development of their imaginary communicative actions. Communication in pairs or small groups, that is, collective interaction, ensures the achievement of the desired results, since a person rarely listens, speaks, and/or writes for himself/herself.

Using the communicative method in teaching English grammar, based on personality-centered teaching methods, in combination with the inductive teaching methods, can significantly increase the motivation of future specialists in learning a foreign language, stimulate their creative activity, analytical abilities, thereby contributing to the development of professional thinking.

So, foreign language communication education offers an alternative way of teaching grammar: to provide students with the opportunity to learn the language being studied as much as possible, involving them in natural language communication in real-life situations. Teaching the language of communication is based on the integration of cognitive and communicative tasks, built on authentic materials, which develops the students' ability to implement spontaneous interaction in the process of exchanging information and finding a solution to the problem collectively.

LITERATURE

1. Баранова А. В., Болсуновская Л. М., Коротченко Т. В., Матвеев И. А. Проблема эффективности языковой подготовки инженера при переходе на двухуровневую систему образования. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2013. № 2. С. 43.
2. Стрельникова А. Б. Коммуникативная грамматика английского языка: методы преподавания в техническом вузе. *Молодой ученый*. 2015. № 8. С. 1041.

**ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ
МЕТОДИК ПЕРЕКЛАДУ РІЗНИХ ТИПІВ ТЕКСТУ**

Ганжа Ігор Андрійович

студент

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Анотація. Аналіз вибірки та огляд теоретичного матеріалу з обраного наукового питання показав, що зазначені теоритичні та практичні системи визначаються чималим науковим доробком. В той же самий час велика різноманітність існуючих досліджень потребують систематизації методик, теоретичних та практичних основ для навчання перекладачів. Відтак стаття висвітлює запропоновані вченими деякі методики, розглядає деякі перекладацькі прийоми та коротко подає їх класифікацію.

Ключові слова: методика, перекладацькі прийоми, теоретичні основи, навчання перекладачів, класифікація

У сучасному світі не можна зупинятись. Кожного року з'являються нові професії, розвиваються технології, що призводить до виникнення нової лексики. З кожним днем потреба у перекладі з однієї мови на іншу в тій чи іншій галузі стає дедалі більшою. Наука перекладу різних текстів, статей, новин розвивається разом із технологіями. З'являються нові методики навчання перекладу, правила та прийоми.

Дослідженню стратегій перекладу, їх характеристики, методів та способів перекладу присвячували свої праці багато лінгвістів, серед яких : С. Алексеєва, В. С. Виноградов, В. М. Ілюхин, В. Н. Комісаров, Л. Л. Нелюбин, Я. І. Рецкер, В. В. Сдобніков, А. Д. Швейцер та інші.

Огляд теоретичних джерел дає змогу зробити такі висновки. Нові

можливості дають й нові проблеми. Якщо колись можна було вивчити мову і перекладати тексти не вивчаючи нову лексику, то тепер це стає неможливим. Поява нових слів, синонімів та словосполучень у вокабулярі мовця стали невід'ємною частиною сьогодення. А тому систематизація, класифікація та дослідження усіх відомих методик навчання перекладу є дуже важливою темою. Виникнення цих методик, їхня суть та допомога для перекладача - питання, що завжди актуальні.

Переклад у буквальному значенні цього слова - це перехід від початкового тексту до перекладного, він може здійснюватися по-різному. В основі такого переходу лежать способи, прийоми та методи перекладу, які варіюються перекладачем в залежності від його кваліфікації, а також від виду та одиниці перекладу.

Л. М. Черноватий стверджує, що підготовка перекладачів на сьогодні характеризується необхідністю їх максимальної універсалізації. Це пов'язано з тим, що більшості з них доведеться часто змішувати галузі перекладу, а також його види. Така ситуація вимагає, по-перше, розширення (в розумних межах) галузевих блоків, а по-друге, оптимізації системи вправ для підвищення ефективності навчання за рахунок його інтенсифікації. Автор вказує на проблему встановлення номенклатури найбільш поширених прийомів, що вживаються у відповідних галузях. Встановлення такої номенклатури допомогло б більш чітко визначити зміст навчання у кожній конкретній галузі. Це особливо важливо для підготовки перекладачів у вузьких галузях, де обсяг часу на навчання, як правило, дуже обмежений і надзвичайно важливо визначити ключові аспекти навчання [1].

Одним із найважливіших методів при перекладі є правильне використання фонових знань. Фонові знання – «це загальні відомості певної галузі, до якої належить текст перекладу, також це інформація про певну галузь знань, яка дозволяє вірно в ній орієнтуватися» [2; 51].

І. С. Алексеева вказує на важливість фонових знань, до складу яких відносить базові поняття, що допомагають правильно орієнтуватися у

соціокультурному просторі певної комунікативної ситуації, також правильно перекладати та інтерпретувати зміст поведінки (як мовленнєвої, так і немовленнєвої) представників різних культур [3].

У вітчизняному мовознавстві питання про фонові знання вперше детально розглядалося у книзі Є. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова «Язык и культура». У ній фонові знання визначаються як «загальні для учасників комунікативного акту знання» [4]. Іншими словами, це та спільна для комунікантів інформація, яка забезпечує взаєморозуміння при спілкуванні. У наступних філологічних працях це визначення видозмінювалося, але його сутність залишалася незмінною [5]. За своєю структурою та природою фонові знання неоднорідні. За ступенем їх поширеності можна виділити чотири різновиди: загальнолюдські, регіональні, країнознавчі та соціально-групові (ті, які властиві певним соціальним групам людей, наприклад, лікарям, педагогам, інженерам тощо). В. Н. Комісаров писав, що: «Перекладач часто має справу з оригіналом, створеним в іншу часову епоху, також рідною мовою перекладача, яка настільки змінилася часом, що її попередній стан виглядає як інша мова».

Фонові знання які є важливим елементом масової культури поділяються на: актуальні фонові знання і фонові знання культурної спадщини. Серед країнознавчих фонових знань виокремлюється також та їх частина, яка має властивість загальної (для певної етнічної групи або національності) поширеності та називається зваженими фоновими знаннями. Саме ці країнознавчі фонові знання мають особливе значення в процесі викладання іноземних мов, так як вони є джерелом відбору та необхідної мінімізації країнознавчого матеріалу щодо цілей навчання. «Країнознавчі фонові знання, – підсумовують автори, – виключно важливі для так званої масової комунікації: письменник чи журналіст, що пише для певної усередненої аудиторії, інтуїтивно враховує зважені країнознавчі фонові знання й апелює до них» [4; с. 170]. Отже перекладач буде враховувати не тільки текст, а й обиратиме свій підхід при перекладі зважаючи на те для кого він перекладає.

На даний час немає чітко вираженої позиції щодо визначення поняття

такого як «спосіб перекладу», «перекладацької трансформації», чи «прийом перекладу». Наприклад Я. Й. Рецкер визначає лексичні трансформації як прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті та знаходимо йому український відповідник, що не збігається зі словниковим [7; с. 138]. У семантичному відношенні сутність трансформацій полягає в заміні вихідної лексичної одиниці словом або словосполученням з іншою внутрішньою формою, що актуалізує ту складову іншомовного слова, що підлягає реалізації у даному контексті [7]. Науковець виокремлює сім різновидів лексичних трансформацій:

- 1) диференціація значень;
- 2) конкретизація значень;
- 3) генералізація значень;
- 4) смисловий розвиток;
- 5) антонімічний переклад;
- 6) цілісне перетворення;
- 7) компенсація втрат у процесі перекладу.

Я. Й. Рецкер зазначає те, що прийоми трансформацій мають також творчий характер, але якщо результат рівнозначності набуває в силу своєї оптимальності абсолютного значення, він може бути зафіксований у словнику як еквівалент.

В англійській мові багато слів з широкою семантикою не мають цілковито-повного відповідника в українській мові. Двомовний словник зазвичай дає ряд частково-допоміжних варіантів відповідників, кожен з яких охоплює лише одне з окремих значень іншомовного слова. Проте, навіть усі словникові відповідники у своїй сукупності не охоплюють повністю широкої семантики слова вихідної мови. Тому такі прийоми як диференціація та конкретизація найбільш розповсюдженні при перекладі з англійської мови на українську.

Також важливим методом є генералізація понять. Так, за спостереженнями Я. Й. Рецкера, при перекладі з англійської мови на українську

генералізація застосовується набагато рідше, аніж конкретизація. Це пов'язано з особливостями англійської лексики. Такої ж думки притримується інший дослідник Комиссаров В.Н. Генералізація понять як прийом допомагає перекладачеві виходити зі скрутного становища, коли він не знає позначення видового поняття мовою перекладу [6; 8]. Необхідність генералізації може бути викликана й небезпекою викривлення смислу при перекладі слова чи словосполучення його словниковим відповідником. Наприклад:

No Hanging Bill.

Законопроект про відміну смертної кари.

Методи та методики, теоретичні та практичні навички, прийоми при перекладі є складовою частиною при підготовці перекладачів та відіграють важливу роль у сучасному світі перекладознавства. Розглянувши детально поняття «методика» та «перекладацькі прийоми» ми дійшли висновку що ці системи ще є не закінченими, вони потребують більш глибокого та детальнішого аналізу та дослідження. Насамперед встановленням найбільш оптимальних прийомів при перекладі та можливо запропонування нових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Черноватий Л. М. Особливості організації навчання галузевого перекладу / Л. М. Черноватий та ін. // *In Statu Nascendi* : зб. наук. ст. студ. – Харків : Константа, 2001. – Вип. 2. – С. 4–24.
2. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие [для институтов и факультетов иностр. языков] / А. В. Федоров. – [5-е изд.]. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.
3. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие [для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений] / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
4. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в

преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.

5. Гюббенет И. В. Основы филологической интерпретации литературнохудожественного текста / И. В. Гюббенет. – М. : МГУ, 1991. – 205 с.

6. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Комиссаров В.Н. - М.: Высшая школа, 1990.

7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974. – 216 с.

8. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СКЛАДЕНОГО ПРИСУДКА В ШКІЛЬНІЙ ЛІНГВОДИДАКТИЦІ

Іваницька Ніна Лаврентіївна,
Доктор філологічних наук, професор
Ярошенко Валерія Ексанівна
Здобувач СВО магістра
Факультет філології й журналістики
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація: стаття присвячена проблемі вивчення складеного присудка в шкільному курсі української мови, психологічним особливостям учнів та їх врахування при вивченні теми «Складений присудок у простому реченні», а також застосуванню традиційних та нетрадиційних форм, методів та засобів навчання під час вивчення даного розділу синтаксису.

Ключові слова: просте речення, простий присудок, складений іменний присудок, складений дієслівний присудок, урок української мови.

З просуванням інноваційних технологій та поступовим наближенням менталітету до новітніх стандартів змінюються й методи та вимоги до навчання дітей у школах, особливості навчального процесу.

Кожний розділ українського мовознавства має свою специфіку вивчення. Також щороку з'являються все новіші дослідження сучасних поколінь науковців, тому накопичені вітчизняними мовознавцями методичні матеріали необхідно поновлювати та підпорядковувати часу, в якому ми живемо, та актуальним питанням.

Синтаксис, як і будь-який інший розділ мовознавства, має свій набір особливостей, які необхідно брати до уваги. Вивчення головних членів речення в школі починається з 2 класу, проте через індивідуальні та психологічні

особливості учнів матеріал поданий дуже поверхнево. Більш детальне їх вивчення у контексті простого речення починається вже у старшій школі.

Оскільки тема нашої наукової розвідки прямо пов'язана з присудком, про особливості його вивчення й піде мова.

Кучеренко І. зазначає: «Сучасне демократичне суспільство України вимагає перегляду стратегії й тактики загальної мовної освіти особистості. Утілення в практику сучасної загальноосвітньої школи чинної освітньої політики передбачає вдосконалення процесу навчання української мови в 5–9 класах і перегляд технології уроку української мови. У процесі розроблення теоретико-методичних основ сучасного уроку української мови виникає необхідно схарактеризувати мотивацію учнів, обізнаність з якою забезпечить правильне визначення внутрішньої й зовнішньої структури, вдале прогнозування етапів навчального заняття, добір продуктивних форм та методів навчання для побудови ефективної пізнавальної діяльності школярів» [1, с. 1].

Ачилова В. у своїй статті «Чого навчимо восьмикласників?» зазначає, що на основі її досліджень шкільних підручників можна визначити, наскільки поданий в них навчальний матеріал відповідає науковим здобуткам українського мовознавства. Науковицею були виявлені певні суттєві недоліки, які є дещо критичними для сучасного підручника. У статті були проаналізовані декілька розділів: «Словосполучення і речення», «Двоскладні речення. Головні і другорядні члени речення» та «Односкладні речення».

Що стосується присудка, дослідниця підкреслює: «Школярам важко буде зрозуміти різницю між простим дієслівним та складеним іменним присудком, оскільки автори непослідовні в доборі ілюстративного матеріалу. Так, у вправі 88, де треба довести, що наведені присудки прості дієслівні, уміщено речення й зі складеним іменним присудком *Будь сьогоднішнім!* Вправу 90 теж подано після відомостей про простий дієслівний присудок, однак у перших п'яти реченнях присудок складений іменний. Лише в шостому реченні присудок простий дієслівний і виражений фразеологізмом, хоча в правилі нічого не

сказано про таку можливість. У той же час названо рідкісний спосіб вираження простого дієслівного присудка інфінітивом, однак прикладу не наведено» [2, с. 175]. Також у праці наочно продемонстровано, що в учнів можуть виникнути складнощі з виконанням вправи на порівняння способів вираження присудка, визначення його виду та граматичного значення.

Проте є й необхідні для вдосконалення навичок вправи, наприклад, на розмежування синтаксичних функцій дієслів *бути, стати, виявитись* та їхніх форм. Але додатково зазначено, що у підручнику не були б зайвими відомості про причини такого відокремлення.

З огляду на статтю мовознавиці можемо стверджувати, що не варто цілком покладатися на підручник, оскільки поданий у ньому матеріал може бути недостатнім та недосконалим. Завданням вчителя є всебічний огляд теми, подання теоретичних відомостей з різних джерел, як це роблять викладачі у вищих навчальних закладах, наприклад, про результати дослідження різних науковців, як вітчизняних, так і сучасних, щоб проблемні питання під час вивчення курсу можна було розглядати з декількох сторін.

Чималу роль під час навчального процесу відіграє й мотивація навчальної діяльності учнів. Вона є одним з компонентів процесу навчання та особливим психофізіологічним процесом, завдяки якому можна передбачити ефективність учіння та рівень засвоєння матеріалу.

Під час процесу створення плану уроку та його організації варто звернути увагу на ставлення учнів до навчального процесу та встановити виявити основні мотиви набуття знань, а при необхідності скоригувати їх.

«Дослідженням мотивації навчальної діяльності учнів загальноосвітньої школи займалися М. Алексєєва, Б. Ананьєв, С. Занюк, І. Зимняя, Г. Костюк, М. Лавренова, О. О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін. За визначенням Г.Костюка, «Мотив – це те, що зумовлює прагнення людини до даної, а не якої-небудь іншої мети ... Мотивами називають потреби, почуття, інтереси, переконання та інші спонукання людини до діяльності, зумовлені вимогами її життя» [1, с. 1].

Мотиви навчання учня підштовхують його до власної пізнавальної

діяльності, яка згодом призводить до набуття продуктивності та якості здобутої компетентності.

Згідно поглядів Е. Стоунса, мотивація – «не тільки стимулятор учіння, а також і результат сприйняття учнями ефективності власного учіння» [3, с. 68].

Лавренова М. так пише про наявність мотивації: «Вона означає, що в дитини є внутрішня спонука до того, щоб висловити свої думки, і це вплине на перехід зразків у власне активне мовлення дитини. Це буває в невимушеній атмосфері спілкування, тому важливо забезпечити, щоб характер спілкування з дітьми на уроках наближався до природних умов їхньої щоденної життєдіяльності» [4, с. 120].

На уроках варто застосовувати як традиційні, так і нетрадиційні (інноваційні, інтерактивні) методи навчання, креативні завдання, де учні зможуть проявити свою творчість, проблемні ситуації та комунікативні вправи. Синтезуючи вищенаведені методи навчання, учнів можна заохотити, залучити до пізнавальної діяльності та колективної співпраці, навчального спілкування.

«Діяльності без мотиву не буває», як стверджував О. Леонтьєв, і саме з цієї причини головним завданням вчителя є спонукання учнів до навчання та зацікавлення їх роботою на уроці і акумуляцією знань. Склад мотивів учнів може стати домінантою, визначною для характеристик майбутнього фахівця.

За умови ефективного застосування вчителем методів та прийомів навчання в учнів активізується пошукова та пізнавальна творча діяльність.

За Бадмасвим Б., «основними психологічними умовами виникнення пізнавальних мотивів є такі:

- знання повинні містити новизну для учнів;
- знання осмислюються як корисні для учнів, повинні набувати особистісні значення для майбутньої життєдіяльності;
- на уроці має панувати творча обстановка мисленнєвого пошуку необхідних знань для вирішення навчальних завдань;
- активність пошуку або правильне вирішення навчальної задачі має позитивну оцінку;

- на уроці створюється ситуація творчого конкурсу на найкраще, найбільш оригінальне вирішення навчальної задачі [5].

Учні мають усвідомлювати, яке значення мають знання та вміння, осмислювати їх користь у подальшому житті.

«Процес навчання української мови базується на психолого-педагогічних концепціях, розроблених у дослідженнях Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, І. Зимньої, О. Леонтьєва, І. Лернера, М. Махмутова, С. Рубінштейна та ін.» [1].

Згідно поглядів Демешко І., «інновацію варто розглядати як реалізоване нововведення в освіті – у змісті, методах, прийомах та формах навчальної діяльності та виховання особистості (методиках, технологіях), у змісті та формах організації управління освітньою системою, а також в організаційній структурі закладів освіти, у засобах навчання і виховання та в підходах до соціальних послуг в освіті, що суттєво підвищує якість, ефективність та результативність навчально-виховного процесу» [6].

«К. М. Плиско зазначає, що синтаксичний рівень є основою для вивчення функціональної значущості мовних одиниць усіх інших рівнів» [7, с. 81-82].

За поглядами Пентилюк М., «синтаксична система мови – це сукупність можливих моделей сполучення слів і структурно-функціональних типів речень, що обслуговують усі форми і види мовленнєвого спілкування» [8, с. 157]. Також нам відомо, що синтаксис є базисом для вивчення функцій та значення одиниць як вищих, так і нижчих рівнів мови. Вивчення синтаксису є передумовою засвоєння мовних та мовленнєвих норм, мовлення учнів, формування навичок пунктуації та виразного читання.

Згідно праці авторки, «знання з синтаксису закладаються початковою школою, розширюються пропедевтичним курсом у 5 класі. Систематичне вивчення цього розділу граматики здійснюється з 8 класу. Відповідно, визначено етапи оволодіння синтаксичним матеріалом:

- I – пропедевтичний (1-4 класи) – ознайомлення з одиницями синтаксису, синтаксичною зв'язністю висловлювань;

- II – базовий (5 клас) – створює передумови для опрацювання інших розділів;
- III – поглиблений (6-7 класи) – поглиблення знань під час опрацювання несинтаксичних розділів;
- IV – основний (8-9 клас) – систематичне опрацювання теоретичних відомостей і формування практичних умінь і навичок; 10-11 клас – поглиблення, узагальнення та систематизація знань із синтаксису (навчання синтаксису на стилістичній основі) [8, с. 157-158].

Під час вивчення складеного дієслівного присудка учні можуть зіткнутися з такими проблемами:

- 1) структура складеного дієслівного присудка;
- 2) окреслення меж ускладнених форм складеного дієслівного присудка;
- 3) розмежування складеного дієслівного присудка та інших поєднань відмінюваних дієслів з інфінітивами – другорядними членами речення.

Критерієм розмежування номінативних речень і неповних двоскладних з пропущеним присудком виступає функціонування в їхній структурі другорядних членів речення певної характеристики. [7, с. 83].

У посібнику Козінської І. «Цикл уроків для дистанційного навчання з теми «Просте речення. Двоскладне речення» [9] пропонується фрагмент уроку з вивчення типів підметів та складеного присудка, у якому все пояснено чітко й стисло, доступно для розуміння учнів, акцентовано увагу на можливих складнощах при виконанні завдань.

Додатково використовуються мультимедійні/технічні засоби залежно від типу навчання у сьогоденних умовах (очне чи дистанційне). Укладачем посібника була розроблена презентація з наочною демонстрацією прикладів до правил для кращого засвоєння. У презентації були застосовані QR-коди, перейшовши за якими учні мають змогу виконувати завдання для перевірки здобутих знань та вдосконалення навичок, схеми та таблиці.

Нааявний регламент часу для ефективності навчального процесу та

виконання різнопланових завдань, аби уникнути втрати часу на одній вправі.

В кінці уроку для перевірки здобутих знань подані тестові завдання, що сприяє закріпленню навичок та економії часу (відкриті завдання доцільніше подавати на наступному уроці, коли учні виконають домашнє завдання за поданою темою та краще орієнтуватимуться в теоретичному матеріалі). Проте, на нашу думку, матеріал презентації зavelикий для одного уроку, що не дає змоги виконати хоча б по дві вправи на визначення типів присудка, тому його вартувало б розділити на окремі уроки (якщо дозволяє календарне планування).

З огляду на поданий раніше матеріал досліджень різних науковців, психологів та педагогів, можемо спрогнозувати найбільш ефективний варіант уроку з включенням всіх необхідних вправ, сучасних методів та поперемінних видів діяльності (для уникнення втрати уваги учнів).

Насамперед варто активізувати увагу учнів, почати з мотивації навчальної діяльності. Як правило, учні краще засвоюють навчальний матеріал, якщо усвідомлюватимуть, як його можна буде застосувати на практиці.

Перед безпосереднім вивченням нової теми вчитель має переконатися, що учні пам'ятають базовий матеріал, вивчений у попередніх класах, який стане основою для здобуття нових знань та засвоєння матеріалу. Актуалізацію опорних знань допоможуть провести такі методи, як бліц-опитування, бесіда і навіть мозковий штурм.

Не слід нехтувати наочними засобами навчання, яких є безліч видів. Це можуть бути уривки з телепередач (телевізійні уроки в умовах дистанційного навчання), презентації, аудіозаписи, схеми, таблиці тощо. Як правило, зорове сприйняття переважає над слуховим, відповідно, засоби наочності є найбільшими помічниками вчителів під час викладу теоретичного матеріалу.

Враховуючи вже відомі нам недоліки підручників (у тому числі відсутність певних теоретичних відомостей з теми «Складені іменні та складені дієслівні присудки»), додатково в план уроку необхідно вмістити й дослідження науковців, які не ввійшли до підручника задля уникнення плутанини в знаннях учнів, зокрема про фразеологічні присудки.

Наступним етапом є перехід безпосередньо до тренувальних вправ, і на кожному уроці є необхідною постійна зміна діяльності учнів, з метою утримання уваги. Тому пропонуємо приклади завдань:

- письмове завдання з поясненням (коментоване виконання вправи – вибрати з речень/тексту та виписати у різні колонки прості присудки, складені іменні присудки та складені дієслівні присудки);
- усна вправа на визначення предикативної основи та другорядних членів речення (актуалізація опорних знань з синтаксису);
- письмова вправа на відокремлення складених іменних присудків, оскільки їх складніше виявити, ніж прості та складені дієслівні;
- творче завдання (об'єднатися в команди і скласти твір (5-8 речень) з використанням простого дієслівного, складених дієслівного та іменних присудків).

Після практичного опрацювання та застосування засвоєного теоретичного матеріалу можна застосувати метод рефлексії, так учні допоможуть краще зрозуміти, які аспекти уроку допомогли досягти поставленої на початку уроку мети, а які залишились незрозумілими.

В якості домашнього завдання можна дати як стандартну вправу з підручника, так і творче завдання. Кращим рішенням буде диференційоване домашнє завдання (для низького рівня – нескладна вправа з підручника, для високого – творче завдання, наприклад, виписати з художнього твору 6 речень зі складеними присудками (три зі складеним іменним і три зі складеним дієслівним присудками).

Отже, можемо зазначити, що найважливішими складовими успішного уроку є такі компоненти:

- наявність мотивації в учнів;
- наочність;
- доповнення знань учнів додатковою інформацією, якої немає в підручнику;
- постійна зміна діяльності;

- реалізація творчих потреб учнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучеренко І. А. Мотиваційний компонент – важливий структурний складник сучасного уроку української мови / І. А. Кучеренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2013. №2. С. 85-93.
2. Ачилова В. П. Чого навчимо восьмикласників? В. П. Ачилова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2012. Вип. 9. С. 173-176.
3. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения. Пер с англ. / [под ред. Н.Ф.Талызиной]. М.: Педагогика, 1984. 472 с.
4. Лавренова М. Психологічні засади формування українського літературного мовлення молодших школярів в умовах діалектного середовища Закарпаття // Педагогіка і психологія. 2010. №1(66). С. 119-129.
5. Бадмаев Б. Психология в работе учителя / Б. І. Бадмаев. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 240 с.
6. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. К.: Вища шк. Головне видавництво, 1986. 167 с.
7. Демешко І. М. Науково-методичне забезпечення інноваційних процесів у викладанні курсу „Сучасна українська літературна мова (синтаксис)” / І. М. Демешко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В. В. Радул [та ін.]. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 132. С. 80-84.
8. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах [за ред. М. І. Пентиліук]. К.: Ленвіт, 2004. 400 с.
9. Козінська І.В. Цикл уроків для дистанційного навчання з теми «Просте речення. Двоскладне речення»: дидактичний посібник для загальноосвіт. навч. закл. / Козінська І. В. 2020. 57 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ МЕМІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Кирпа Анна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна

Анотація. Швидке збільшення доступної інформації впливає на сприйняття здобувачами освіти будь-якого повідомлення та формування їхніх пріоритетів; скорочується період концентрації на одному предметі; перевага віддається лаконічним яскравим візуальним образам. Інтернет-меми стають не лише частиною повсякденного спілкування здобувачів освіти, а й транслюють сучасні культурні та інформаційні реалії. Це дослідження було проведено з метою вивчення ефективності інтеграції Інтернет-мемів під час викладання англійської мови українськими здобувачами освіти.

Ключові слова: Інтернет-мем, англійська мова, полікультурна освіта, медіа-інформаційна грамотність, мотивація.

Розвиток цифрових технологій та цифрова трансформація багатьох галузей суспільної діяльності формують знання, уміння і ставлення громадян будь-якої країни до подій і реалій сучасності. Згідно із даними щорічного звіту статистичної організації Європейської Комісії Євростат (European Statistical Office, Eurostat), активними користувачами інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), зокрема Інтернетом та соціальними мережами, є 94% молодих людей віком від 14 до 25 років [1], яких у своєму дослідженні М. Пренські [2] називає «digital natives», тобто «носіями цифрових технологій» або «цифровими аборигенами»/«аборигенами цифрового суспільства». Як зазначає дослідник, сучасні підлітки здатні швидко знаходити й обробляти

інформацію та виконувати декілька задач одночасно, надаючи перевагу ігровим формам роботи та взаємодії у мережі, що, у свою чергу, суттєво впливає на спосіб сприйняття ними будь-якої інформації. Вчені також дійшли висновків, що сучасним підліткам (учням закладів загальної середньої освіти) притаманне «кліпове мислення», тобто неспроможність концентруватись тривалий час на одному завданні, домінування візуального сприйняття інформації короткими яскравими уривками [3], [4] тощо.

Прискорення темпу життя та постійне збільшення потоку доступної інформації, зміна потреб, ціннісних орієнтирів та пріоритетів учнів, особливості сприйняття ними будь-якого повідомлення вимагають адаптації освітнього процесу та сучасної системи освіти взагалі: актуальним стає вивчення та застосування нових форм і методів поширення інформації, щоб вона була помітною для учнів та ефективно запам'ятовувалась, тобто головною умовою є наочність, наявність візуальних образів. Однією з таких форм освітньої діяльності стають Інтернет-меми, які, окрім іншого, є складовою повсякденної комунікації сучасної учнівської молоді та транслюють як культурні, так й інформаційні реалії сьогодення.

Феномен Інтернет-мему вже вивчено з багатьох аспектів, однак особливості їхнього інтегрування у процес викладання іноземної мови у закладах загальної середньої освіти залишається актуальним.

Використовуючи меми на уроках іноземної мови, вчитель має можливість відпрацювати та закріпити окремі слова чи словосполучення, сталі вислови або крилаті фрази, жарти або репате, граматичні конструкції, репліки або частини діалогу. Особлива увага при цьому приділяється формі вираження мему, інформаційній насиченості та комунікативній функції. Вивчаючи певні лексичні одиниці та/або художні засоби мови, запропоновані учням картинки з мемами можуть також містити порівняння, метафору, алегорію, антитезу тощо, які надалі учням потрібно самотійно визначити. Окрім іншого, однозначні меми з формами слів та словосполучень легко читати, завдяки сталій формі, в подальшому такі меми вимагають найменших коригувань. Ці слова та фрази

з'являться одразу у словниковому запасі учнів та використовуються ними на письмі й у мовленні.

На уроках іноземної мови меми використовують: для введення учнів в іншомовне середовище (*warming up*), щоб налаштувати на роботу та активізувати набуті знання з лексики та граматики [5]; протягом основної частину уроку для введення нового матеріалу, первинного застосування знань, самостійного застосування учнями знань у стандартних ситуаціях, творчого перенесення знань і навичок у нові ситуації тощо; у підсумковій частині уроку під час рефлексії, щоб зняти напругу. Однак спільним є те, що будь-які меми краще запам'ятовуються, якщо спонукають (або натякають) до висновків через викликані асоціації, привертаючи та затримуючи увагу учнів до закладеної ідеї. Презентуючи заздалегідь підготовлені меми для перекладу чи перевірки загального розуміння функціональної лексики, вчитель сприяє не лише актуалізації набутих знань, а й розвитку креативного мислення, що також було продемонстровано дослідницею Д. Брунелло [6], та перекладацької майстерності, а доповнюючи текстову частину ілюстраціями, він/вона також може інтегрувати полікультурний та медіаінформаційний аспекти.

Меми дозволяють актуалізувати фонові знання учнів та сприяти полікультурному вихованню учнів, оскільки можуть відображати та відтворювати культурні особливості й явища минулого і сучасності. Згідно із висновками Р. Путра та С. Трійоно, меми виступають культурним маркером, оскільки вони представляють культурний фон [7, с.51]. Тому меми також виступають як засіб передачі культури та міжкультурної взаємодії, якщо інформаційний контент адаптований до місцевих реалій (тобто нерозуміння певних культурних концепцій або лексем може позначитись на комунікації) та доповнений зображеннями видатних людей, подій, витворів мистецтва тощо [8]. Поширення схожих мемів різними мовами із певними модифікованими елементами відображає факт впливу процесу глобалізації на молодь, яка споживає подібну інформацію в Інтернет-просторі, незважаючи на належність до різних культур.

З огляду на той факт, що кількість користувачів Інтернетом зростає щороку [9], [1] і спостерігається тенденція серед українців використовувати соціальні мережі (62% опитаних) як первинне та єдине джерело інформації та майданчик для комунікативної активності [10], вплив медіа (в тому числі медіавірусів, про які заявляв Д. Рашкофф), а отже, і мемів на формування ставлення молоді до тих або інших подій є очевидним. Також підкреслимо, що у своєму дослідженні Ф. Хандаяні, С. Сарі та В. Респаті [11] довели взаємозв'язок соціальних мереж та поширення мемів як інструменту вираження власної думки, що привертає увагу та може мати багато значень, містити приховані смисли, формувати стереотипне сприйняття події або явища, людини або народу взагалі тощо. Саме тому набуває актуальності формування у здобувачів освіти критичного мислення та інформаційного імунітету або гігієни, що є основою медіаінформаційної грамотності. А отже, використовуючи меми на уроках (зокрема, іноземної мови), учитель навчає учнів через аналіз текстового медіа-повідомлень та його ілюстративного оформлення (наявні логотипи, культурні маркери, впізнавані символи, асоціативні підказки тощо) розрізняти контексти, критично аналізувати інформацію, робити висновки щодо основної ідеї, що в подальшому попереджатиме бездумне поширення потенційних фейків та медіавірусів, що також відповідає основним засадам Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [12].

Підкреслимо певні особливості створення та/або підбору й використання мемів в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти: недопустимість контенту, який містить жорстокість, нецензурний та сексуальний підтекст, політичну провокацію, викликає негативну реакцію; виключна важливість врахування вікових особливостей учнів. Для дітей чи учнів молодшого віку пропонується використовувати прості картинки та прості слова. Важливою темою для мемів дітей є те, як вони почуваються, що вони роблять щодня або про добру / шкідливу звичку. Для підлітків найкраще розробляти меми, щоб розкрити комедію, пародію, поточний спосіб життя чи загальні проблеми. Для

учнів старшого шкільного віку або студентів матеріал мемів може торкатися сатири суспільства, соціального протесту, культурних питань, політичної комедії чи інших складних проблем сьогодення [13].

Отже, інтеграція форм і методів роботи із мемами у процес викладання англійської мови сприяє підвищенню загального рівня мотивації до вивчення англійської мови; формуванню й активізації словникового запасу учнів та відпрацюванню граматичних структур; залученню учнів до діяльності протягом уроку та до виконання домашнього завдання з предмету; формуванню креативного та критичного мислення; закладенню основ медіаінформаційної грамотності та полікультурного виховання; формуванню звички навчатися на практиці. Однак варто підкреслити доцільність інтеграції Інтернет-мемів, пам'ятаючи про межу між розважальним контентом та освітнім. Мемі можна розглядати як додаткові інструменти до інших педагогічних інструментів, таких як навчання на основі відео, перегорнутий клас тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Eurostat Statistics Explained (2020). Being young in Europe today – digital world. Retrieved May 29 2021 from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Being_young_in_Europe_today_-_digital_world (Дата звернення: Берез. 21, 2021)
2. Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants: Horizon, 2001, 1, 1–6. <https://dx.doi.org/10.1108/10748120110424843>
3. Kornuta, O., Pryhorovska, T., & Potiomkina, N. (2017). Clip Thinking and Clip Perception: Teaching Methods Aspect: Electronic scientific professional publication “*Open educational e-environment of modern University*”, (3), 75-79. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2017.3.7579>
4. Струтинська, О. В. (2020). Особливості сучасного покоління учнів і студентів в умовах розвитку цифрового суспільства. Електронне наукове фахове видання “*Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*”, (9), 145-160. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.9.12>

5. Ramadhika, B. (2020). The Use of Meme Pictures to Improve the Writing Creativity. *ICLLT* 2019, October 12, Magelang, Indonesia, EAI DOI 10.4108/eai.12-10-2019.2292219
6. Brunello, J. (2012). Internet-memes and everyday-creativity. Agency, sociability and the aesthetics of postmodernism. Master Thesis. Erasmus School of History, Culture and Communication
7. Putra, R. A., & Triyono S. (2016)ю The Diversity of Internet Memes Interpretations: A Discourse Analysis of Incongruity of Popular Memes Made by Indonesian Netizen, in *Parole: Journal of Linguistics and Education*, 6 (2), 49-61, doi: <http://dx.doi.org/10.14710/parole.v6vi2i.16550>
8. Кирпа А. В. (2017). Полікультурне виховання старшокласників у діяльності євроклубу загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук (спеціальність 13.00.07 – теорія і методика виховання). Київ.
9. Simon, K. (2020). “DIGITAL 2020: Global Digital Overview”, Databaseportal, 2021. Retrieved from: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>. (Дата звернення: Берез. 21, 2021)
10. Щорічне опитування USAID-Internews “Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.”, 2020
11. Handayani, F., Sari S. D. S. R and Respati W. (2016). The Use of Meme as a Representation of Public Opinion in Social Media: a Case Study of Meme About Bekasi in Path and Twitter, *Humaniora Binus*, 7, 3, 333-339. <https://doi.org/10.21512/humaniora.v7i3.3587>
12. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)/ за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016, 16 с. Режим доступу: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/> (Дата звернення: Трав. 31, 2021)
13. Keno, I. O. M. (2020). Integration of Internet Memes in Teaching Social Studies and its Relation to the Development of Critical Tinking Skills: A Literature Review. *Int. J. Soc. Sci.*, 9(04): 213-218 DOI: 10.30954/2249-6637.04.2020.1

УДК 811.161.1

**МІФОЛОГІЙНІ ТА БІБЛІЙНІ ОЗНАКИ КОНЦЕПТУ “ВОДА” ЧЕРЕЗ
ПРИЗМУ КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ СВІТОБАЧЕННЯ**

Любич Аліна Сергіївна

аспірантка

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Анотація: стаття присвячена дослідженню вираження концепту “вода” у лінгвокультурології російської мови, впливу міфології та релігії на становлення та процес розвитку концепту. Висвітлюються наступні питання: поняття води та водних мотивів у мові та культурі; символіка води та її рецепція у фразеологізмах російської мови.

Ключові слова: концепт, лінгвокультурний концепт, культура, свідомість, фразеологізм, вода.

Лінгвокультурний підхід до дослідження мови є актуальним для сучасної лінгвістики. Концепти, що характеризують інтелектуальний і моральний світи людини, а також світ емоцій є базовими категоріями людського буття. Тому такі концепти вимагають спеціальних досліджень.

Актуальність цього дослідження зумовлена перспективою вивчення концепту «вода» як такого, що розкриває міфологічний та релігійний світогляд народу. Особлива роль утворення та об'єктивації концепту належить фразеологічним одиницям, які відображають і транслиують культурні та релігійні цінності народу від покоління до покоління.

Мета розвідки — визначити міфологічні та біблійні ознаки концепту “вода” через призму культурно-національних особливостей світобачення.

Предметом аналізу виступає концепт “вода”, представлений у

фразеології російської мови.

Об'єктом дослідження виступають предметні фразеологізми російської мови.

Методологічною базою проведеного дослідження слугували праці вітчизняних і зарубіжних науковців за таким напрямками, як-от:

— концепції мовної картини світу (Ю. Д. Апресян, В. Фон Гумбольдт, Д. С. Лихачов, В. М. Телія та ін.);

— лінгвокультурології (Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, С. Г. Воркачев, В. І. Карасик, Ю. С. Степанов, В. М. Телія та ін.);

— когнітивної лінгвістики (А. П. Бабушкін, М. М. Болдирєв, О. С. Кубрякова, З. Д. Попова, І. А. Стернин та ін.);

— біблеїзмів (Н. І. Андрейчук, В. Г. Гак, Ю. А. Гвоздарьов, І. Д. Карамишева).

На думку В. М. Мокієнка “під фразеологізмом розуміється відносно фіксований, відтворюваний, експресивний зв'язок, що має однорідне значення” [1, с. 4]. Це визначення підсумовує погляди таких лінгвістів, як В. В. Виноградов, В. Г. Гак, О. В. Кунін, В. М. Телія, А. І. Федоров та ін. Це означає, що під фразеологізмами можна розуміти особливі мовні знаки, для яких характерні стійкість, відтворюваність, образність і виразність.

Національно-культурне тлумачення фразеологізмів починається з осмислення народної мудрості. Фразеологізми розуміються як одиниці, що містять досвід та історичну перспективу народу. Наприкінці ХХ століття терміни “культура”, “ритуал”, “стереотип”, “модель для наслідування” стали провідними в доробках таких дослідників, як А. К. Байбурін, Г. І. Кабакова, В. І. Коваль, В. М. Мокієнко та багатьох інших учених. Тобто дослідження мови трансформується від фіксованої іманентної парадигми, де її розглядають окремо від усіх інших об'єктів, до антропологічної парадигми, де мову визначають у контексті життя людини та навколишнього середовища. Культурно-специфічні особливості фразеологізмів із концептом “вода” можна пояснити тим, що кожна культура має своє сприйняття води, хоча воду можна

розглядати як універсальний код у світових культурах та релігіях.

Здавна вода як символ має багато значень. Про символіку води згадували вже в Стародавній Греції та в античній філософії: філософ Геракліт (550 — 480 рр. До н. е.), який прибув з Ефесу, став відомим своїм висловом “Panta rhei” (“Все тече”).

Символіка води в основному виражається в релігіях та міфах усіх часів. Концепт “вода” може передавати просторові поняття, релігійні особливості, ритуали, цінності та мистецтво культури. Одним із значень води є духовне життя. Вода тісно пов’язана зі створенням світу, у багатьох релігіях вода розуміється як джерело всього буття.

У Старому Завіті багато згадок про символіку води. Отже, опис концепту “вода” почнемо з фразеологізмів, тлумачення яких сягає своїм корінням міфології та Біблії.

Темна вода во облацех (небесных) — вказує на щось абсолютно незрозуміле, неясне. Розглянемо церковно-слов'янський текст зі Старого Завіту, де, зокрема, в Псалтирі 17 сказано про Бога: *«И положи тмузакров свой, окрест его селение его, темна вода во облацех воздушных»* [2, Пс. 17: 12]. Водночас стійке поєднання **темна вода** свідчить про сліпоту, яка є результатом атрофії зорового нерва, або в розмовному стилі — сліпота. Це пояснює використання в російській мові і в народі двох фразеологізмів з однією дефініцією.

В огонь и в воду — означає готовий на будь-які ризиковані дії, не роздумуючи і не вагаючись. Вираз пов'язаний з біблійним сюжетом: *“Будешь ли переходить через воды, Я с тобою, - через реки ли, они не потопят тебя; пойдешь ли через огонь, не обожжешься, и пламя не опалит тебя”* [2, Ис. 43: 2]; *“Мы вошли в огонь и в воду, и Ты вывел нас на свободу”* [2, Пс. 65:12]. Образ фразеологізму перегукується з найдавнішою міфологічною формою усвідомлення світу, для якої притаманне шанування явищ природи як магічно-божественних сутностей, з уявленням про вогонь і воду як про “живі” стихії, з якими людина вступає в протиборство. Найдавніша символіка води і

вогню містила в собі як образ лютого, мстивого божества, так і образ, що дає початок життя. У міфопоетичному уявленні вогонь і вода є стихіями, що “випробовують”, за допомогою яких людина отримує очищення, прощення та духовне відродження. Воду також розглядають як своєрідну жертву Богу. Поєднання вогню і води може бути пов’язане з образом вогняної річки, що відокремлює світ мертвих від світу живих [3, с. 284, 285]. Фразеологізм вмотивовано на архетипних концептах-артефактах “життя — смерть”, “гарячий — холодний”. Компоненти *вогонь* і *вода* описують природний код людини. На подальше формування фразеологічного образу вплинули уявлення про жорстоку середньовічну інквізицію з її дикими законами, що дозволяли прибгати до найжахливіших тортурів і покарань, а також про середньовічний “божий суд”, коли підозрюваний повинен був тримати руку над вогнем, брати рукою розпечене залізо або його кидали у воду — якщо тонує, то визнавався невинним, якщо впливав — був винен [4, с. 467, 468].

Концепт — це змістовна сторона словесного знака, за якою стоїть поняття діяльності людини, закріплене у суспільному досвіді народу. Якщо ми розглядаємо концепт “вода”, то можемо говорити про всі її прояви стану, адже, вода може бути у вигляді поту, крові (рідкий стан). Розглянемо наступні фразеологічні одиниці.

В поте лица / в поте лица своего — напружено працювати; з повною віддачею, з великою старанністю. Фразеологізм безпосередньо бере початок з біблійного тексту Старого Завіту: коли була створена людина, Господь помістив Адама в Едемському саду (в раю), щоб обробляти його і зберігати його [2, Быт. 2: 15]. Але, піддавшись спокусі диявола, Єва і Адам припустилися первородного гріху — спробували заборонений плід від “дерева добра і зла”, за що вони були вигнані з раю, а земля проклята за Адама, що вчинив гріхопадіння [5, с. 73]. Природа і людина втратили першородну гармонію. Отак усе, що людина захоче взяти від природи, вимагатиме непосильної праці. “*В поте лица твоего будешь есть хлеб, доколе не возвратишься в землю, из которой ты взят ...*”, — говорить Господь Адамов [2, Быт. 3: 19].

Фразеологізм відображає морально-культурну установку: людина має чесно, сумлінно, з повною самовіддачею працювати. Порушення цієї настанови сприймається суспільством із несхваленням чи засудженням.

Во плоти и крови — вважається, що люди, тварини, а також міфічні істоти постають у тілесній оболонці, мають конкретну подобу, є живими, реально існуючими. Безпосереднім джерелом фразеологізму є одне з біблійних сказань. “Тогда Иисус сказал ему в ответ: блажен ты, Симон, сын Ионин, потому что не плоть и кровь открыли тебе это, но Отец Мой, Сущий на небесах” [2, Мф. 16: 17]. Очевидно, що Бог не є “плоттю та кров'ю”. Уявлення про душу як про безсмертну нематеріальну частину і про тіло як про смертну та матеріальну частину людської істоти, “що склалися у європейських народів під впливом християнського віровчення, є плодом тривалої та складної дистиляції більш невиразних та елементарних міфологічних уявлень” [6, с. 39, 40]. Тому витоки фразеологізму йдуть до найдавніших форм міфологічного сприйняття світу — до анімізму, уособлення неживого. У світогляді архаїчної людини, “якщо той чи інший предмет виявився удостоєний матеріального втілення, тілесної оформленості в земному бутті, отже, він покликаний виявити вищі значущі смисли, що стоять за ним, в існуванні об'єкта відкривалася можливість осягнення сенсу вищої реальності, що стоїть за ним” [7, с. 73]. У середньовічному християнстві широко використовувалися вже сформовані акти сакралізації світу речей, наприклад, у найголовнішому з християнських таїнств — причастя — хліб (просфора) і вино віруючі куштують як “плоть і кров Господні”. Компонент фразеологізма “Во (в)”, який вказує на місце перебування, співвідноситься з просторовим кодом культури, а компоненти плоть і кров — з соматичним, тобто тілесним кодом. Кров у багатьох випадках відноситься до чогось дуже важливого, до “життя”. Кров є життя. Фразеологічна одиниця загалом виступає у ролі еталона реального існування, існування у доступному для сприйняття вигляді.

Вода часто означає щось живе. **Живая вода** — одна з перших згадок про живу воду є в Євангелії. “В последний же великий день праздника стоял Иисус

и возгласил, говоря: кто жаждет, иди ко Мне и пей. Кто верует в Меня, у того, как сказано в Писании, из чрева потекут реки воды живой” [2, Ин. 7: 37]. У Біблії «жива вода» є синонімом вічного життя. У фольклорі означає воду, що має певні чарівні або надприродні властивості. Цілюща дія води завжди підкреслюється. Наприклад, у казках жива вода здатна поживляти мертве тіло. Найчастіше використовується поряд з *мертвою водою*, яка має можливість заліковувати рани, пор.: казка “Іван-Царевич та Сірій вовк”.

Вивести на чистую воду — викривати. Ця фразеологічна одиниця у XVIII ст. вживалася у формі вивести на *свіжу воду* [4, с. 410]. Тут бачимо архетипове протиставлення концептів-артефактів “чистий — брудний” — це одна з найдавніших форм усвідомлення світу. У міфологічних уявленнях свіжа, прозора, проточна вода має магічні властивості та символічно пов’язується із джерелом життя.

Але вода як символ також може бути пов’язана зі смертю. Вода, що тече, уособлюєплинність часу людського життя. Вода слугує нагадуванням про те, що немає нічого постійного, все тече, все змінюється. Повені, постійні опади та штормові нагони означають смерть і загрожують людям руйнуванням. Подвійність цього символу можна знайти у міфах і релігіях усього світу. Паралелі з біблійним сюжетом очевидні: Ной бере з собою по дві тварини кожного виду, на горі Арарат перевіряє за допомогою голуба, чи закінчився вже потоп.

Головне значення води у світових релігіях – очищення, початок чогось нового. Вода змиває все зло, і в більшості культур вона стає символом ритуального очищення, коли за допомогою води змивають бруд і відновлюється чистота.

Отак вода стає втіленням оновлювальної сили життя. Але вода приховує також небезпеку у вигляді сили природи, якою неможливо повністю керувати. Тож у всіх культурах концепт вода займає центральне місце. Вода, розвиток людини і культура нерозривно пов’язані.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мокиенко В. М. Славянская фразеология: Уч. пособие для филол. специальностей уни-тов. Москва : Высшая школа, 1980. 207 с.
2. Библия. Синодальный перевод. URL: <http://www.biblioteka3.ru>
3. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. Москва, 1995. 416 с.
4. Мокиенко В. М. Образы русской речи. Историко-этимологические очерки фразеологии. Санкт-Петербург : Фолио-Пресс, 1999. 464 с.
5. Сκληревская Г. Н. Словарь православной церковной культуры. Москва : Астрель, АСТ, 2008. 480 с.
6. Мифы народов мира. Энциклопедия. Т. 1. / под ред. С. А. Токарева. Москва, 2000. 672 с.
7. Домніков С. Д. Мати-земля і Цар-місто. Росія як традиційне суспільство. Москва : Алетейя, 2002. 672 с.
8. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Т. II: Интегральное языка и системная лексикография. Москва.: Школа «Языки русской культуры», 1995. 769 с.
9. Вежбицкая А. Понимание культур при помощи ключевых слов. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
10. Гак В. Г. Фразеология, образность и культура : сборник статей. Москва : Рус. яз., 2000. 210 с.
11. Гвоздарев Ю. А. Строки библейской мудрости. *Русская речь*. 1996. № 3. С. 113-118.
12. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 448 с.
13. Мелерович А. М. Фразеологизмы в русской речи. Москва, 2005. 780 с.
14. Телия В. Н. Русская фразеология семантико-прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Языки культуры, 1996. 288 с.
15. Телия В. Н. Фактор культуры и возрождение фразеологизмов. Москва, 1977. 260 с.

**СТРУКТУРА АССОЦИАТИВНЫХ ПОЛЕЙ ТЕРМИНОВ
СФЕРЫ ЖУРНАЛИСТИКИ**

Олейник Вита Анатольевна
магистрантка УНИ филологии и журналистики
Научный руководитель:
Недашковская Т. Е.
заведующая кафедрой
славянских и германских языков,
кандидат филологических наук, профессор
Житомирский государственный университет
имени Ивана Франко

Постановка проблемы. Изучение проблем терминологии проводится относительно долго и оживленно, но особенно активизировалось за то время, когда системоцентрический подход в лингвистике постепенно стал терять доминирующие позиции в пользу антропоцентрического. Прикладная лингвистика занимается терминосистемой как одной из центральных проблем. Социо-, психолингвистика и когнитивистика не могут оставаться в стороне от подобных исследований, поскольку роль терминов в формировании картины мира современного человека очень велика. Начиная с дошкольного возраста человек повседневно усваивает то или иное количество терминов из разных областей науки, культуры, общественной жизни. Существенную роль в формировании картины мира играют средства массовой информации, которые не только транслируют поток терминов из разных отраслей, но и собственно из области журналистики. Вот почему вопрос о роли терминологии из сферы журналистики в формировании фрагмента профессиональной картины мира специалистов является актуальным, но практически мало изученным.

Анализ последних исследований и публикаций. Терминоведение в процессе формирования и развития прошло ряд этапов – от зарождения, связанного и именами Д. С. Лотте, А. Ф. Лесохина и др., до создания, так

сказать, классической теории (Б. Н. Головин, Г. О. Винокур, О. С. Ахманова, В. М. Лейчик и др.) и российской, австро-немецкой и чешской терминологических школ.

Специальная лексика за последние десятилетия стала и предметом экспериментального изучения, в частности, в украинском языкознании. Например, Т. Е. Недашковская исследует терминологию государственного управления [4; 5], Л. В. Кушмар изучает особенности формирования картины мира средствами экономической лексики [3], О. Ф. Загородняя занимается проблемой влияния на картину мира носителей языка общественно-политической лексики, которая распространяется через средства массовой информации [2].

Экспериментальные методы позволяют осуществить антропоцентрический подход к изучению лингвального материала и установить соответствие между системой языка и сформированной с его помощью картиной мира носителей.

Мы определили своей **целью** проанализировать специфику формирования фрагмента картины мира, представленного ассоциативными полями стимулов из профессиональной сферы журналистики. Для этого сформулировали ряд задач, среди которых центральными стали следующие: составить стимульный список для проведения свободного ассоциативного эксперимента; организовать и провести свободный ассоциативный эксперимент; проанализировать ассоциативные связи, полученные в результате эксперимента; построить модели ассоциативных полей стимулов как фрагмента картины мира.

Изложение основного материала. Нами был проведен свободный ассоциативный эксперимент, который позволяет смоделировать ассоциативное значение слова как достояние индивида, от обозначения отдельного слова, трактуемого с позиций логической семантики, через признание сложного взаимодействия языковых и энциклопедических знаний к пониманию того, что для человека значение слова функционирует не само по себе, а как средство

выхода на личностно переживаемую индивидуальную картину мира во всем богатстве ее сущностей, качеств, связей и отношений, эмоционально-оценочных нюансов.

В подготовке эксперимента важнейшую роль играет отбор стимулов, который был бы максимально объективирован. Поэтому мы провели подготовительный эксперимент. Первоначально из специальных пособий отобрали более ста лексем и словосочетаний из сферы журналистики, затем провели опрос студентов 1–4 курсов специальности «Журналистика» Житомирского государственного университета имени Ивана Франко и в результате отбора по параметрам "знаю и пользуюсь / знаю, но не пользуюсь / не знаю" получили стимульный список из 35 слов, среди которых анонс, вычитка, дед-лайн, мониторинг, лид, папарацци, ракурс, блиц, бренд, креатив, куки, аудитория, интерфейс, медиаграмотность, фейк, админка, гражданская журналистика, би-би-си, зомбоящик, контент, глянец, аббревиатура, бэкграунд и др. В списке оказались не только собственно термины, но и профессионализмы, поскольку они, как показал подготовительный эксперимент, активно функционируют и выделены информантами из первоначального списка. Включение профессионализмов в список наравне с терминами обусловлено тем, что вопрос о статусе этих понятий в лингвистике не решен.

Свободный ассоциативный эксперимент был проведен со ста участниками, являющимися студентами выше названного университета и практикующими журналистами. В результате материалом исследования послужили около 3500 ассоциативных связей стимул / реакция.

Применение ассоциативного метода (для построения ассоциативных полей) с элементами статистической методики (для исчисления коэффициентов повторяющихся реакций) позволило сконструировать ассоциативные поля стимулов. Например (язык и орфография реакций поданы без исправлений):

АНОНС: *реклама – 9; новина – 4; прем'єра – 3; передви́пуск – 2; пові́домлення чо́гось – 2; новості, уривок, реклама події – все по 1 и др.*

ВЫЧИТКА: *лекція – 9; текст – 2; робота – 2; ошибки, читать, перевірка тексту, редагування* – все по 1 и др.

ДЕД-ЛАЙН: *срок – 6; термін – 5; робота – 4; час – 2; определенное время, сессия, проблема,; борг, вчасність* – все по 1 и др.

В структуре семантики каждого слова можно выделить макро- и микрокомпоненты. Макрокомпоненты определяют основную специфику семантики слова и могут быть выделены через семантические оппозиции лексических единиц. Такими макрокомпонентами лексического значения является денотативный и коннотативный компоненты. Денотативный – обязательный компонент лексического значения, который является основным предметно-понятийным и коммуникативно значимым содержанием, указывает на свойства, признаки предмета номинации. Коннотативный компонент значения выражает эмоциональное отношение говорящего к денотату слова, но не является обязательным.

Структура ассоциативного значения слова аналогична. В ассоциативном поле денотативный фрагмент отражает соответствующий конструкт лексического значения (общей языковой картины мира), коннотативный фрагмент отражает индивидуальное восприятие говорящих, в большей степени связан с индивидуальным сознанием. Такое соответствие становится движущей силой в развитии соотношения между объективным и субъективным в семантике [1].

В нашем исследовании к коннотативному фрагменту относим реакции как негативного, так и позитивного содержания, не выделяя их в отдельные группы.

Как пример, рассмотрим реакции на стимул, которые относятся к разговорно-просторечной лексике, стилистические синонимы к литературным словам, из-за ограниченного общения приобретающие открытую или скрытую оценочность, например: **ДЕД-ЛАЙН** – *горит*; **БРЕНД** – *щось круте*; **ГРАЖДАНСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА** – *скучно*; **ВЫЧИТКА** – *батьки насварили*; **АНОНС** – *попередження*; **КУКИ** – *крики*; **АУДИТОРИЯ** – *стресс* и

другие.

Денотативный фрагмент ассоциативного значения структурирован так называемыми семантическими сферами, то есть компонентами, которые подобны семам в лексическом значении слова. Семантические сферы объединяют реакции, которые сгруппированы по смысловому параметру, и представляют собой фрагмент ассоциативного поля: «деятельность», «объект», «субъект». «качественные характеристики понятия», «атрибуты» и др. Как правило, денотативный фрагмент ассоциативных полей стимулов образован одинаковыми комбинациями семантических сфер, причем это относится к стимулам, представляющим разные лексико-семантические группы [4].

Применение методы моделирования позволило представить модели ассоциативных полей исследуемых стимулов. В моделях выделены семантические сферы с указанием удельного веса каждой из них. Например Рис.1:

Рис.1. Ассоциативное поле стимула «БЛИЦ»

Смоделированные ассоциативные поля всех 35 стимулов позволяют говорить о построении фрагмента профессиональной картины мира участников эксперимента, представленного терминами сферы журналистики. Говорить о

том, что это является адекватным отражением профессиональной подготовки, видимо, не приходится. С одной стороны, в более чем половине ассоциативных полей не сформировано ядро, а с другой – необходимо расширить круг информантов и состав стимульного списка для получения более объективной информации.

Выводы. Экспериментальное изучение картины мира является максимально информативным, поскольку позволяет получить «живой» языковой материал для исследования, основанного на антропоцентрическом подходе.

Для получения достоверных результатов проведен подготовительный эксперимент, в результате которого составлен стимульный список. Свободный ассоциативный эксперимент предоставил около 3500 ассоциативных связей для анализа и дальнейшего построения ассоциативных полей терминов сферы журналистики. Внутри аудитории, связанной общими чертами и признаками (в нашем случае возраст и род занятий), ассоциативные поля достаточно стабильны и связи между словом-стимулом и словом-реакцией регулярно повторяются. С помощью свободного ассоциативного эксперимента получена информация об ассоциативных полях как психологических эквивалентах семантических полей и выявлены существующие ассоциативные связи в их денотативном и коннотативном фрагментах.

Построенные модели ассоциативных полей составляют фрагмент профессиональной картины мира, составленный терминами сферы журналистики.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Денисевич О. В. Моделі семантичної організації асоціативних полів рекламної лексики. *Наукові записки кафедри слов'янських і германських мов: монографія* / Ред.-упорядник Т. Є. Недашківська. Новоград-Волинський: НОВОград, 2019. С. 266–291.
2. Загородня О. Ф. Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в

мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 2018. 20 с.

3. Кушмар Л. В. Лексика економічної сфери в мовній картині світу українців : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2011. 22 с.

4. Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 230 с.

5. Недашківська Т. Є. Професійна компетентність і професійні компетенції державних службовців як теоретико-методологічна проблема. *Наукові записки кафедри слов'янських і германських мов: монографія* / Ред.-упорядник Т. Є. Недашківська. Новоград-Волинський: НОВОград, 2019. С. 181–214.

**ГРАФІЧНИЙ І СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ
СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ ПРИЗВИЩ**

Паладьєва Алла Федорівна

к.п.н., доцент

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

Кужель Руслана Володимирівна

викладач-методист

ВСП «Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу

Уманського національного університету садівництва»

м. Умань, Україна

Терезюк Наталя Федорівна

викладач вищої категорії

ВСП «Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу

Уманського національного університету садівництва»

м. Умань, Україна

Анотація. У статті розглянуто графічні особливості сучасних британських прізвищ та здійснено їхній структурний аналіз. З'ясовано будову прізвищ та особливості їх наголошування й графічного відтворення. Проведений морфологічний аналіз дозволив виділити однотемні й двотемні прізвища, розглянути частиномовний статус та походження їх компонентів, виявити найбільш поширені моделі двотемних прізвищ. Здійснено порівняння частотності британських прізвищ Англії, Уельсу й Шотландії за їх початковою літерою. Зроблено висновок, що наявність простих і складних за будовою, а також подвійних прізвищ чи графічних варіантів одного прізвища свідчить про багатство корпусу прізвищ сучасної Великобританії й про їх значну диференціацію. Виявлено регіональні відмінності в корпусі прізвищ, які з'явилися через нерівномірність суспільно-політичного, економічного й культурного розвитку британських історичних провінцій.

Ключові слова: британські прізвища, одно-, двоскладові утворення,

однотемні й двотемні прізвища, тема й субтема, графічні варіанти.

Постановка проблеми. Невід’ємною частиною офіційного імені людини є прізвище як юридично важливе іменування, яке передається за спадковістю від батьків дитині. Прізвище записується у свідоцтві про народження, паспорті, водійських правах, свідоцтві про шлюб тощо. На відміну від особових імен, склад яких постійно змінюється кількісно і якісно, прізвища не підлягають моді і є найбільш стійким компонентом іменування індивіда, їх поява була зумовлена спорідненими зв’язками й до сьогодні вони виконують важливі функції: об’єднують членів родини, роду; виділяють членів окремої родини, роду; відрізняють членів однієї родини від інших; ідентифікують людину в суспільстві.

Сучасна система прізвищ будь-якої країни – це результат тривалої мовної та культурної діяльності людей, тому прізвище індивіда є важливим компонентом лексико-семантичної системи кожної мови. Крім того, прізвище людини, яка є членом конкретної лінгвокультурної спільноти, відіграє важливу роль у контексті психічного й соціального життя кожного його носія. З огляду на це вивчення процесів, які відбуваються сьогодні в корпусі британських прізвищ, є актуальним і дає можливість дослідити їх динаміку за різними параметрами, інтегруючи отримані раніше результати в нову парадигму знань.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питання англійської антропонімії, зокрема британських прізвищ, розглядалися такими вченими, як Х. Гаппі, П. Хенкс, К. Хардкасл, К. Шорер, Д. Хетч, О. Леонович, О. Новікова.

Мета статті – розглянути графічні особливості сучасних британських прізвищ та здійснити їх структурний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Прізвище є сталим засобом точної ідентифікації і диференціації індивіда. Причиною їх виникнення у Великобританії стали суспільно-економічні процеси: розвиток міст, виробництва, торгівлі, необхідність регулювати майнові й спадкові права. Прізвища розвивалися з прізвиськ як однозначних маркерів людини – носія

подібного з іншими особовими іменами. Такими маркерами виступали показники споріднених зв'язків людей, назви їх професій, місця проживання, позначення якої-небудь їх моральної чи фізичної риси, характеристики їх поведінки.

Сучасні англійські прізвища, принаймні 300 найбільш частотних, в основному є двоскладовими. Разом з односкладовими вони становлять 91% усіх британських прізвищ. Дуже рідкісними є чотирискладові й більш складні прізвища.

Д. Хетч проаналізував будову англійських прізвищ і виявив, що двоскладових жіночих прізвищ більше, ніж чоловічих на 7%, але трискладові прізвища частіше трапляються серед чоловіків (27% проти 9%), натомість жіночих односкладових більше вдвічі, ніж чоловічих (19% проти 8%) [3, с. 480]. На основі списку виборців 1957-1958 рр. Ч. Кормос зробив висновок, що серед британських прізвищ найчастіше трапляються такі, які починаються на літеру В (10,5%), на другому місці за частотністю – прізвища на букви Н (8,8%), М і S (8,9%), на третьому – W (8,5%). Найменш частотними є прізвища на букви Q (0,1%) та U (0,2%) [6, с. 23-38].

Це в основному збігається з кількістю таких прізвищ в Англії, але є розбіжності з прізвищами Уельсу: на першому місці за частотністю там знаходяться прізвища на букву J (11,4%), на другому – на букву W (9,1%), на третьому – на букву H (8,2%), на останньому місці – на букву I і U (відповідно 0,2% та 0,1%). Прізвищ на букву Q не зафіксовано.

У Шотландії найбільш частотними є прізвища на букву M (21,1%). На другому й третьому місці знаходяться прізвища на букви S і C (8,5% і 8,4%) та B (8,0%). Найменш частотними є прізвища на букви Q і V (0,2%) та U (0,1%).

Довжина британських прізвищ обмежується рамками одно- і двоскладового слова. Аналіз телефонного довідника Лондона за 1968 рік виявив середню довжину прізвища приблизно з шести букв, що збігається з аналізом матеріалів перепису населення 1881 року, який був здійснений у 2004 році [4, с. 6-9]. Отже, найбільш частотними є прізвища, які складаються з 6, 8, 7

і 5 букв, і досить рідкісними є прізвища з однієї букви, 13 букв і більше.

Морфологічний аналіз прізвищ дозволив виділити однотемні (прості та похідні) прізвища, які складаються з теми й субтеми, і двотемні (складні) прізвища, де темою є основа імені, а субтемою – суфіксальний апелятив. Прості однотемні прізвища можуть містити повні особові **імена** (Arnold), скорочені особові імена (Sander), топоніми (Kent), загальні назви (Cannon), прикметники (Young). Похідні однотемні прізвища утворені від іменників і прикметників за допомогою префіксів ірландсько-шотландського походження Mac/Mc-, ірландського O'-, валлійського Map/P-, норманського Fitz- [1, с. 37-42].

Субтеми представляють не повністю десемантизовану морфему: -son, -man, -wright.

У двотемних прізвищах обидва компоненти зберігають свою семантику. Їх можна поділити за такими моделями:

- 1) іменник + прикметник: Armstrong;
- 2) прикметник + іменник: Whitesmith;
- 3) іменник + іменник: Dressmaker;
- 4) дієслово + прислівник: Eatwell;
- 5) дієслово + прийменник + іменник: Gotobed;
- 6) прислівник + прикметник/дієприкметник: Wellbeloved;
- 7) числівник + іменник: Sixpence [2, с. 224].

Серед двотемних прізвищ відантропонімічні, топонімічні й такі, що утворені від термінів спорідненості, відсутні. Зазвичай вони відносяться до описових і професійно-посадових прізвищ. Найбільш частотне прізвище країни має безафіксну основу.

Що стосується наголосу, то основний зразок двоскладових повнозначних слів в англійській мові – це сильний склад/слабкий склад. Чергування наголошених/ненаголошених складів утворює певний ритм. Урахування цього при ім'янареченні може сприяти благозвуччю сполученню особового імені й прізвища: наприклад, Yan Vonney більш прийнятне, ніж Clint Vonney, оскільки: 1) підтримує чергування «слабкий склад – сильний склад – слабкий склад»; 2)

забезпечує більш чітку сегментацію, тобто ділення між складами, тоді як Clint Bonney зливається в одне слово. Подібне злиття відбувається і в комбінації односкладового особового імені з прізвищем, яке починається з ненаголошеного складу: Kirk Patrick > Kirkpatrick.

Подвійні прізвища пишуться як через дефіс, так і без нього: наприклад, прізвища прем'єр-міністрів Англії David Lloyd George, Andrew Bonar Law, композитора Andrew Lloyd Webber. До сьогодні трапляються прізвища, які складаються з трьох і навіть чотирьох частин: Stirling-Home-Drummond Moray, Plunkett-Ernlle-Erle-Dрах. Одним з найбільш довгих і складних було прізвище герцогів Букінгемських: Temple-Nugent-Brydges-Chandos-Grenville. Складна будова прізвищ – ознака вищих класів, їх компоненти показують, які роди об'єднувалися в цій сім'ї [2, с. 225].

Саме прізвище може використовуватися в множині, що виражається у використанні певного артикля. У цьому разі прізвище, крім індивідуалізованої направленості, виконує роль узагальнення. В англійській мові прізвища виникли в період, коли іменна категорія роду вже зникла, отже, спочатку не було узгодженості додаткового іменування (прізвиська) з визначеним особовим ім'ям. У стандартному іменуванні особове ім'я + прізвище останній онім функціонально виконує роль прикметника. Так, К. Жонассон констатує, що використання власної назви як позначення індивіда можна порівняти з роллю прикметника, але для прикметника важлива характеризуюча, а для власної назви – детермінуюча функція, оскільки призначення власної назви полягає в ідентифікації суб'єкта, а не в його описі [5, с. 14].

Отже, наявність простих за будовою і подвійних прізвищ або таких, які виникли від варіантів особових імен, чи графічні варіанти одного прізвища свідчать про багатство корпусу прізвищ сучасної Великобританії і про їх значну диференціацію. Однак існують регіональні відмінності в корпусі прізвищ, оскільки територіально вони закріплювалися неодноразово через нерівномірність суспільно-політичного, економічного й культурного розвитку областей з південного сходу на північ і захід країни. 91% усіх прізвищ Британії

– це одно- і двоскладні утворення. Морфологічний аналіз прізвищ виявив однотемні (прості та похідні) прізвища, які складаються з теми й субтеми, і двотемні (складні) прізвища, де темою є основа імені, а субтемою – суфіксальний апелятив.

Серед британських прізвищ найчастіше трапляються такі, які починаються на літеру В (10,5%), на другому місці за частотністю – прізвища на букви Н (8,8%), М і S (8,9%), на третьому – W (8,5%). Найменш частотними є прізвища на букви Q (0,1%) та U (0,2%).

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцева К. Б. Англичане // Системы личных имен у народов мира. М.: Наука, 1986. С. 37-42.
2. Новикова О. Н. Тенденции развития британского антропонимикона: дисс. ... д-ра филол. наук. Уфа, 2012. 394 с.
3. Cutler A. Elizabeth and John: sound pattern of men's and women's names // Journal of Linguistics. 1994. № 26. P. 471-482.
4. Derek P. Many surname variants are really misspelt deviants // Journal of One-Name Studies. Jan.-Mar, 2004. P. 6-9.
5. Jonasson K. Les noms propres métaphorique: construction et interpretation // Langue française. 1994. № 2. P. 64-80.
6. Kormos Ch. Most common surnames in Israel: Arabic and Jewish: Part 1. Ono Can (74), 1992. P. 23-38.

**АНТИПОЕМА «СУМ'ЯТТЯ» ІВАНА НИЗОВОГО ЯК ДЗЕРКАЛО
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАГЕДІЇ**

Пінчук Тетяна Степанівна

к. філол. н., професор

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

м. Старобільськ, Україна

Анотація: стаття присвячена розкриттю специфіки антипоєми «Сум'яття» Івана Низового в контексті зображення сучасної авторіві української дійсності. Досліджено змістову наповненість, актуальність проблематики, карикатурність відображуваних об'єктів в антипоємі. Виокремлено різні категорії зображення авторської кризи та змалювання персоніфікаованого образу України.

Ключові слова: антипоєма, екзистенційна криза, держава, наратор, карикатурні образи, Іван Низовий.

У творчості видатного поета Луганщини І. Низового міститься численна кількість ліро-епічних творів, які потребують вдумливого прочитання та ґрунтового наукового аналізу. Серед них поеми, балади, поезії в прозі. Попри спроби аналізу окремих мовознавчих та літературознавчих питань у творчості митця (І. Білогуб, Л. Колесникова, М. Малахута, А. Манько, О. Неживий, Л. Низова, І. Ніколаєнко, М. Ночовний, Т. Пінчук, Н. Таран та ін.), ліро-епос автора фактично залишається поза фокусом дослідницької уваги. У попередньому дослідженні нами була закладена основа аналізу жанру поеми в літературному спадку І. Низового [1].

Мета дослідження – розкрити специфіку антипоєми «Сум'яття» в контексті зображення сучасної авторіві української дійсності.

І. Низовий неодноразово вдається до власної систематизації своєї

творчості, переосмислюючи її жанрові та родові особливості. Оскільки творам письменника притаманна гостра публіцистичність, високе громадянське звучання, сам письменник нерідко вживає для своєї поезії префікс «анти-», що, згідно із тлумачним словником, означає *«протилежність, протидію, ворожість, а також зміну чи подібність»* [2, с. 32], перекодовуючи у такий спосіб частину своєї лірики в її особливий різновид – «антилірику» [3; 4; 5; 6].

Префікс «анти-» митець застосовує і для характеристики одного зі своїх ліро-епічних жанрів – поеми «Сум'яття», яка в авторській редакції подана як «антипоема» [6, с. 38].

Антипоема «Сум'яття» – твір глибокої змістової наповненості з актуальною проблематикою та характерним для І. Низового ідейним спрямуванням. На перший погляд, вона видається кривим дзеркалом, яке відбиває життя простого пересічного українця в особі автора твору на початку зародження молоді незалежної держави. Однак карикатурність зображення криється не в самому дзеркалі, а в карикатурності відображуваних об'єктів.

Концентричні кола карикатурного простору складає зміна карикатурних епох та її наслідки, що породжують карикатурних людей в карикатурному часопросторі: *«Жили в Союзі... / Звісно ж, мед на пузі / Не виступав, / Та з голоду не пухли... / Союз пропав. Ідеї всі протухли»* [6, с. 40].

Із самого початку антипоеми перед нами постає людина з яскраво вираженою екзистенційною кризою, підживлюваною всесвітньою та, головним чином, державною аномією: *«Занепадаю і впадаю в розпач / Нічної самоти – / Мов сич на клуні. / Думки розумні кидаються врозтіч./ Їх місце посідають нерозумні. / Гвалтується душа дрібним буденням, / Згубивши крила сокола по п'янці, –/ Воно б їх пошукати... / Тільки де нам / Піднятися, / знесиленим,/ уранці?!»* [6, с. 38].

Глибока криза автора, яка виражена в таких категоріях, як **абсурдність буття** (*«Вліво: там – безодня... / А вправо і не смій, / Бо там – прокляття!»* [6, с. 52]), **страждання** (*«Куди це я, чого це я? / Від тиску / От-от вже череп лусне./ Ось пігулка / Чарівна... / Заспокойсь – немає зиску / Від вереску з*

приватного завулка. / Пиши собі в шухляду – / Для нащадків: / Мо', й прочитають років через двісті / І під музики висміють / Троїсті / Беззлобно, / Що тим паче безпощадно» [6, с. 46]), **страх** («О Господи! У мене цим моментом / Вступила в п'яти вражена душа...» [6, с. 50]), **тривога** («Снується / Тривожна думка...» [6, с. 48]), **самотність** («Я ж наварив борщу –/ Й не можу їсти – / Один, як палець, вдома / „Розкошую”, / Собачки – / Одесную і ошую –/ І три коти понявкують троїсто. / Дружина й донька десь подорожують/ Не для розваги власної – / З принуди... / Мої колеги щезнули – віршують? / Душа самотня – / аж холонуть груди» [6, с. 48]), **відчай** («Доці все ллють – / По неврожайнім літі / Оплакують нерадісне майбутнє... / Так хороше, й погано так у світі! / Смерть – лише мить? / Життя – неперебутнє?» [6, с. 51]; «Сходить паром / Мій рознач тимчасовий – Знов радію...» [6, с. 39]), **смерть** («Вмиратимуть поети, / Забиті і забуті, / Як завжди!.. / І вилетить душа моя на простір,/ І вознесеться в небо осяйне...» [6, с. 51]), межує з депресією.

Натяки на депресивний стан наратора простежуються впродовж усього твору, починаючи з перших рядків, де він натякає на неможливість піднятися з ліжка під тягарем відчаю, самоти та страху перед початком нового дня, який, як і вчорашній, як і завтрашній («нерадісне майбутнє» [6, с. 51]), не обіцяє бути кращим: «Про що це я? / Навіщо це сум'яття / Душі, / Що неприкаяно-самотня, / Шука рятунку?! / Вліво: там – безодня... / А вправо і не смій, / Бо там – прокляття! / Хоч з голоду вмиратиму, / Та з дому / Не хочу витикатись і на мить. / Сидітиму самотником в печері» [6, с. 52]).

На згарищі попередньої епохи І. Низовий змальовує появу нової – епохи Незалежної України, яка викликає в народі національну ейфорію. При цьому образ України, як і в багатьох творах письменника, персоніфікований – це образ молодої дівчини, яка «прокинулася засвіт», витяглася «на повен зріст» «від Сяну, як у пісні, аж до Дону» і, «розправивши коліна», «звелася – повернулася додому» [6, с. 41]. Однак цьому опису передують авторські перестороги, вкраплені в текст ніби ненароком: «Держава знов постала – ніби й наша»

[6, с. 40], чи саркастичні описи на кшталт: *«Повія найостанніша, / Марія, / Покаялась в гріхах, / Святою стала»* [6, с. 41].

Захоплено-піднесена манера ретроспективної оповіді переходить у запобіжно-застережливий заклик, бо існує усвідомлення, що оновлена держава насправді ніщо інше як «мана-примара», яка знову йде не тим курсом, керована «яничаром»-керманичем, якого *«Не Бог, / А Сатана обраць сподобив / На гетьмана!»* [6, с. 42], якому *«не можна / Довірити й малесеньку бригаду, / Не те що Україну...»* [6, с. 42], бо *«Чорну зраду / Таїть в собі душа його безбожна!»* [6, с. 42]: *«Тепер вперед погляньте: / Після нього / Гряде ще більше лиху забугорне, / Годоване Москвою. / Це пригорне / Під себе все – / Не лишиться нічого / Вкраїнського / Від Сяну аж до Дону: / Ні мови (лиш язик, як у тварини), / Ні правди, хоч гіркої, / Ні закону, / Хоч куцого, / Ні тіні від людини...»* [6, с. 42].

Повертаючись до початку антипоєми, читач занурюється в буденні українські злидні, де *«голодранці» «рано-вранці смітники обходять»*, де вулицями кишать *«задрипані»* цигани [6, с. 38], а сам оповідач вигрібає з кишені *«дріб 'язок нікчемний»* і доходить сумного висновку про те, що *«видать, учора»* він *«не довечеряв»*, бо *«зеконотомилось півгривні»* [6, с. 38], за які завдяки гіперінфляції не можна нічого купити, хіба що *«дулю з маком»*, яких у кишені головного персонажа уже *«аж чотири...»* [6, с. 39].

В антипоємі постають кілька карикатурних образів. Письменник ніби дає зрозуміти реципієнтові, що в карикатурній державі та в карикатурному світі загалом неможливо для людини зберегти нормальне обличчя: *«Хіба ж нормальні не перевелись?! / Я сам давно – істота ненормальна, / А нині – то ще більше, ніж колись...»* [6, с. 49]. Тому в зображуваній карикатурній площині поступово викривляється образ самого ліричного героя – оповідача, яким виступає сам автор: *«Крім дуль, ще й інші маю я надбання: / Три зуби (символ Тризуба!) – / Жувати / Щомісячне державне подаяння»* [6, с. 39].

Карикатурним є й образ незалежної України, яку неуміле керівництво перетворило на *«псевдодержаву»* [6, с. 41], де *«живеться ж непогано»*,

«порівняно зі смертю» [6, с. 44], де замість Державного Гімну – «нів-гімн», «зредагований обачно», «щоб не дрочити зоналу сусіду!» [6, с. 39], де Державний Прапор на очах необачного народу підмінюють на прапор держави-агресора, яка у своїх «церквах безбожних» проголосить «тепер уже анафему народу», а «не гетьману» [6, с. 43]: «Де синьо-жовтий стяг? / Роззуйте більма... / В очах двоїться? / Ні, таки ж троїться, / І світ стає червоно-синьо-білим./ То – триколон все той же! / Звикнуть очі / До будь-якого кольору – / Не вперше» [6, с. 42–43].

Карикатурними є також персонажі, із якими І. Низовий веде уявний діалог телефоном: це й поляк, і росіянин, і європеець невідомої національності, і жінка Вальок – «цнотлива і чутлива», «і взагалі у всьому – нормальок» [6, с. 49]; і тодішній президент України Л. Кучма, у якого, за словами автора, «талант лапшонавішування» «затмить хіба що путінський талант...» [6, с. 50], а натомість державна машина «пробуксовує» («...Клапан вкрали? Барабан? / Зламались гальма? Лопнули всі шини? / Нема пального? Гвинтиків катма? / Всього – нема?! То злазьте із машини / Й не тратьте, куме, сили задарма!») [6, с. 49]. Не менш карикатурними є образи тогочасного президента Російської Федерації В. Єльцина, який «перегаром в рурку чмиха» [6, с. 50] і колишнього президента США Дж. Буша, який у своєму викривленому авторською фантазією образі постає як «Бушин Жора» чи «Жорик Буш», який, узявши в Багдаді «чималий куш», не поділився з українським президентом – «знову дав хахлові відкоша» [6, с. 50].

І наостанок карикатурним є збірний образ українського народу: «Народ мій чемний – дивиться кіно / По «телеку»... /

А що ж іще? Рекламу?! / А ну її до біса! / Зокрема, / Усіх новин гарячих панораму / Нам замінив останній час Кучма» [6, с. 49–50].

Отже, антипоема «Сум'яття» є прикладом гостровикривального твору, який демонструє українські суспільні нариви з метою їхньої ліквідації в майбутньому. І. Низовий використовує прийом карикатурного змалювання, створює цілу галерею шаржованих персонажів, серед яких і образ самого

оповідача, а наявні ключові екзистенціали у ліро-епічному тексті дають змогу через образ автора розкрити масштаби національної трагедії українського народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пінчук Т. С. Поема-алегорія «Горобина ніч» Івана Низового як вершина громадянської лірики раннього періоду творчості митця. *Perspectives of world science and education: Abstracts of the 8th International scientific and practical conference (Osaka, April 22–24, 2020)*. CPN Publishing Group, Osaka, Japan, 2020. pp. 750–754. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/PERSPECTIVES-OF-WORLD-SCIENCE-AND-EDUCATION_22-24.04.2020.pdf (дата звернення: 10.11.2021).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728с.
3. Низовий І. Д. Дурман-трава: антилірика. Луганськ: Глобус, 2003. 96с.
4. Низовий І. Д. Кураїна: лірика й антилірика. Луганськ: Луга-принт, 2004. 116с.
5. Низовий І. Д. Опозиція: антилірика. Луганськ: Луга-принт, 2004. 104с.
6. Низовий І. Д. Сум'яття: лірика та антилірика. Луганськ: Луга-принт, 2003. 56с.

ECONOMIC SCIENCES

UDC 338.012

IMAGE OF THE COUNTRY IN PROMOTING EDUCATIONAL SERVICES ON THE GLOBAL MARKET

Chechelashvili Maia,

Doctor of Economics (Ph. D), Professor,

Zedginidze Saba

Doctoral student,

Georgian Technical University

Tbilisi, Georgia

Abstract In this article, the authors will consider how the country's image affects the beliefs of consumers about products (services) and, in turn, their attitude towards the manufacturer's brand. The article defines how the image of a country, which is a general reflection of the perception of a country by consumers, is formed from the concept of a country of origin. The authors adhere to the idea that the image of a country can improve or worsen consumers' perception of the quality of products, as well as influence the decision of students to choose a university in a particular country.

Keywords: image, education, university, country of origin, competition.

Introduction All over the world, educational organizations, like consumer goods and services, strive to create a positive image. They use a variety of marketing communications strategies and branding for their “product”, including names, logos, symbols, slogans, etc.

The distinctive visual identification of the university leads to its favorable perception, which, in turn, increases the performance of teachers and students, inspires them, improves the perception of the university by the external environment.

Universities with a positive image can charge higher tuition fees, pay less for intermediary services, attract and retain the best students, employees, and actively engage with their target audiences and even competitors.

Discussion Currently, educational institutions of higher education operate in a dynamic environment with fierce competition and many comparable alternatives. All over the world, universities are forced to compete for public and private funding and for potential students. To survive this competition, some educational organizations focus on their historical heritage, stability, academic reputation and position themselves as guardians of tradition and experience. Those who cannot emphasize their historical heritage or, conversely, innovativeness, position themselves as flexible structures ready to meet students' needs.

Abroad, many universities shape their image with such simple things as choosing a Latin phrase for a motto or determining a color scheme for a sports uniform. For example, the University of California began by creating a set of standards and formats for interacting with various media.

UK universities are focusing on rankings and focusing efforts on creating powerful feelings of identification in graduates with their alma mater. With second-tier universities, an emphasis drives success on excellent geographic location, simple strategies and programs for image formation, representation in the media, and internal support for all processes and innovations by staff and students.

Back in the middle of the twentieth century, E. Diecher [1] said that “the little phrase “made in...” can have a tremendous impact on the perception and success of products. Foreign researchers [2] noted the growing importance of the country's image for consumers, marketers, and government officials. This was due to the use of “made in” as a key to consumers trying to simplify information processing in a highly diverse environment in today's markets; companies wishing to determine the unique position of their product in highly competitive markets; governments focused on protecting domestic producers or promoting exports.

In some countries, consumers prefer domestic products to foreign ones, while in other countries the situation is the opposite. According to such consumers, foreign

brands are more recognizable and memorable than domestic ones. A. Nagashima suggested that this may be due to the fact that foreign names stand out against the background of those written in the native language [3]. This “memorability” factor underlines the importance of the country of origin in international marketing.

In higher education and the 'country of origin' of universities, the same trends and stereotypes persist as for consumer products 30 years ago. Educational institutions located in the UK, USA, Germany, Australia, Canada, Japan actively use the attractive image of their countries when forming their image and promoting educational services on the world market. Although not always behind the concept of “British college” or “American university” there is an educational institution of the level that a foreign student presupposes when choosing a place to study.

In the future, the liberalization of international trade in the field of higher education will intensify, which is already legally enshrined in the inclusion of the export of educational services in the WTO General Agreement on Trade and Services. This gave rise to the philosophy of exporting higher education.

A number of authors [5] argue that higher education is gradually becoming a highly profitable branch of the economy, which is based on foreign and domestic students and their funds. Australia, the United Kingdom, and the United States each year host 36% of all international exchange students. The economic impact of international students is enormous.

Given the importance of international students, there is a need to be aware of the increasing competition among providers of higher education. Despite the globalization of the educational services market, there is little literature on the impact of the country's image in the context of services, especially international educational services.

Meanwhile, the country's image is especially important for services such as education, since they are difficult to assess in advance and the risk of perception is high, which can affect student preferences. The intangible nature of educational services makes it difficult to assess their quality. Understanding what ultimately influences the final choice of the student will help educational service providers

implement more effective marketing strategies and activities to shape their image. A number of scientists [4, 5] hypothesized that the country's image is important when foreign students choose a place to study.

In the case of higher education, consider the following example. The degree curriculum (service) was developed at an Australian university (country of origin), but the training itself is conducted in Malaysia, in an overseas branch, or through distance learning online. If the proper quality of education is not ensured in the overseas branch, then the image of the Australian university will also be damaged. In addition, studying in an overseas branch will initially be perceived as biased by students, the physical location of the service provider in Malaysia will influence perception, and students may think that the quality of the services provided to them is lower than at the Australian university itself. A favorable image of the country can be used in the context of promoting educational services in foreign markets [6].

Thus, the image of the UK as a country is very strong and positive and has a beneficial effect on the image of British education. The UK's image allows it to effectively compete with Germany and Canada, which explains the increasing marketing activity from British universities. According to research, most international students do not see a significant difference between a diploma from Oxford University and a diploma from Oxford Brooks University; for them, it is only important that the diploma is obtained in the UK.

Conclusion Thus, we can say that the more positive the country's image, the more information about its higher education institutions is presented on the international education market, the more opportunities to attract foreign students and funding.

REFERENCES:

1. Dicher, E. The world customer / E. Dicher // Harvard Business Review. – 1962. — 40(4). – P. 113-122.
2. Bilkey, W.J., Nes, E. Country-of-origin effects on product evaluations / W.J. Bilke., E. Nes // Journal of International Business Studies. – 1982. — Spring-

Summer. – P. 89-99.

3. Nagashima, A. A. Comparison of Japanese and US attitudes toward foreign products / A. A. Nagashima // Journal of Marketing. – 1970. – January. – P. 260-266.

4. Mazzarol, T., Soutar, G.N. The push-pull factors influencing international student selection of education destination / T. Mazzarol, G.N. Soutar // International Journal of Education Management. – 2002. — 16(2). – P. 82-90.

5. Chechelashvili M. Cultural and Business Interactions Research in Georgia, Yuri Kondratyuk Technical University, Global Impact Factor 0,545 (2015), Poltava, April, 2016

6. M. Chechelashvili, N. Shavishvili, Intercultural Business Relations Identifiable Factors, Yuri Kondratyuk Technical University, Global Impact Factor 0,545 (2015), Poltava, April, 2016

7. M. Chechelashvili, “Features of the manifestation of the Georgian mentality”, The II International Scientific and Practice Conference “Economic Development of the State and Its Social Stability”, Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University, May 15-18, 2018 (Poltava, Ukraine).

8. Chechelashvili, M., Contemporary Business Challenges in a Globalized World: Research, Study, Examination (2019), Monograph, LAP Ltd. Member of Omni Scriptum Publishing Group, Austria, January 2019.-P.125

**GREEN TRANSITION OF UKRAINE IN TIME
OF GLOBAL ENERGY CRISIS**

Ishchuk Oksana,
Ph.D. student of Department
of International Economics,
Kyiv National Economic University
Named After Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

Abstract: With the adoption of the Green Deal in the EU at the end of 2019, a discussion on the green energy transition and the prospects of hydrogen energy began in Ukraine. The article analyzes the ways for Ukraine to build green, low carbon and resilient economy.

Key words: European Green Deal, energy transition, green economy, hydrogen economy, low-emission generation, global energy crisis, energy prices, energy balance.

The European Green Deal (hereinafter EGD) has confirmed itself as a top priority of the current Commission. The energy crisis in the EU, provoked by soaring energy prices and gas shortages in the market, placed risk of falling public support for a green economy and loss of credibility before the global COP26 climate talks in Glasgow, and raised debates on the economic cost of climate policy and energy transition [1]. The EGD is economically challenging even for the EU members, especially for those in the Central and Eastern Europe who should have a stronger and more rapid transformation [2] then the others to be climate neutral till 2050. In this context, Ukraine faces a great challenge to modernise its energy sector in line with the European Green Deal in economically safe manner.

The green energy boom in Ukraine beginning from 2015 led to the appearance of 7565 MW of installed renewable energy resources (RES) capacity (5902 MW of

solar and 1453 MW of wind), which is a total of 13.21% of the installed capacity of the Unified Power System (UPS) of Ukraine. Almost simultaneously with the adoption of the Green Deal in the EU at the end of 2019, a discussion on the green energy transition and the prospects of hydrogen energy began in Ukraine.

According to the draft Roadmap for the production and use of hydrogen [3], it is assumed that the period 2021-2023 will be the starting point for assessing Ukraine's economy for a "green" energy transition and launching a hydrogen economy. At the second stage of 2024-2026 the implementation of priority policies is envisaged in order to launch strategic hydrogen projects at the third stage of 2027-2030.

Nevertheless, the basic generation of Ukrainian energy balance is low-emission nuclear generation, which provides 56% of all electricity production in the country. Therefore, in the context of achieving climate goals, its development will remain a priority for the government. The Ukrainian-American memorandum [4] on the construction of 5 new nuclear power units in Ukraine also serves this purpose.

Nuclear energy is considered an important source of "yellow" hydrogen. In Ukraine, it is assumed that the EU will rethink the negative approach to the production of hydrogen from nuclear energy and "hydrogen pluralism" will replace the "green hydrogen extremism" of some countries, which will make yellow and blue hydrogen equal players. Serious attention is also paid to the study of the possibilities of using the gas transmission system of Ukraine for the transmission of hydrogen in the gas flow. In this context, the project of creating an H₂-pipeline with the participation of TSOs of Ukraine, Slovakia and the Czech Republic in cooperation with German partners is given great importance.

At the same time, thermal (coal) generation of Ukraine will remain an important component of ensuring the stability of the UPS in the 20s and 30s, as it plays the maneuvering role and is saving in case of generation dysfunction with RES when the sun does not shine, and the wind does not blow. Undoubtedly, its share in the energy balance will decrease.

It should be borne in mind that a sharp transition from the use of fossil energy

resources to RES is impossible due to the serious threat of socio-political cataclysms. In a country with a low level of GDP per capita, high tariffs for expensive green energy will provoke serious socio-economic problems and political destabilization. In the circumstances of the ongoing Russian aggression against Ukraine, the economic damage caused to Ukraine by the Russian-German deal on Nord Stream 2, this threatens a multi-crisis with unpredictable consequences.

Joint statement [5] following the 23rd EU-Ukraine Summit on October 12, 2021 focuses on cooperation in line with the EGD : «We welcomed the launch of the dialogue on the European Green Deal and Ukraine's Green Transition. The EU side welcomed Ukraine's ambition to approximate its policies and legislation with the European Green Deal and reiterated its commitment to supporting Ukraine in these efforts through a wide range of available instruments, in cooperation with IFIs. The EU side welcomed the adoption by Ukraine of the updated Nationally Determined Contribution to the Paris Agreement and invited Ukraine to adopt a long-term low-emission development strategy, including interim goals, with a binding climate neutrality target by 2050 at the latest, and to pursue reforms that would facilitate and accelerate its green transition. Ukraine presented its position on the Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM). The EU will continue to support Ukraine in its green transition, including on the development of its carbon pricing policy in the context of the proposed EU CBAM».

The global energy crisis of 2021-2022, which is now unfolding especially sharply in Europe, will make its adjustments to the energy transition policy in both the EU and Ukraine. The consequences of the global energy crisis will enforce governments to revise and adjust the green course of the EU. The energy crisis will potentially force the EU countries to rethink timeline and expediency of coal range-out reduction. The debates on the loyal approach to hydrogen production from nuclear energy, are beginning in the EU. Taking into account all these circumstances, hydrogen economy should be the basis for energy transition of Ukraine in time of global energy crisis.

REFERENCES:

1. CNBC. Europe's green ambitions could be hit as gas prices reach record highs URL: <https://www.cnbc.com/2021/09/22/what-the-energy-crisis-means-for-europes-green-ambitions.html>
2. CLINGENDAEL. STATE OF THE UNION CONFERENCE 2021: DAILY REPORT 2. URL: <https://www.clingendael.org/news/state-union-conference-2021-daily-report-2>
3. United Nations Economic Commission for Europe. Draft Roadmap for production and use of hydrogen in Ukraine. URL: https://unece.org/sites/default/files/2021-03/Hydrogen%20Roadmap%20Draft%20Report_ENG%20March%202021.pdf
4. NNEGC "Energoatom". Memorandum on construction of new power units in Ukraine signed between Energoatom and Westinghouse. URL: https://www.energoatom.com.ua/en/press_center-19/company-20/p/memorandum_on_construction_of_new_power_units_in_ukraine_signed_betwe en_energoatom_and_westinghouse-47993
5. Official website of the Council of the EU and the European Council. Joint statement following the 23rd EU-Ukraine Summit, 12 October 2021. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/10/12/joint-statement-following-the-23rd-eu-ukraine-summit-12-october-2021/>

THE IMPORTANCE OF USING A LEAN THINKING APPROACH WHILE OUTSOURCING FROM NON-DEVELOPED SUPPLIER MARKETS

Oliylyk Anastasiia Pavlivna,
Student of Yurii Fedkovych
Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine

Abstract: In this research the topic of the importance of accurately checking the supplier in non-developed supplier markets by implementing lean thinking approach is discussed.

Key words: lean thinking approach, non-developed supplier markets, consumer demand, outsourcing.

Lean is a systems approach that focuses the entire business on continually improving quality, cost, delivery, and safety, seeking to eliminate waste, generate flow, and boost the system's capacity to satisfy consumer demand at a faster pace [1]. Focus on removing anything that is not essential to produce a quality product or service to consumers on time and at the lowest cost, according to another definition of Lean [1]. To put it another way, Lean is a philosophy that focuses on reducing waste in manufacturing processes in order to boost efficiency and speed.

The ideas of lean manufacturing were developed in the manufacturing industry and are considered to have originated in Japan, as the Toyota production method has Lean origins [3]. In the 1920s, however, Henry Ford emphasized Ford's application of Lean principles, claiming that the key to keeping Ford costs low was to steadily shorten the manufacturing process.

Here I will describe five main concepts of Lean. Determine the value that the buyer desires first. Second, for each product or service, understand the flow of value creation, serve that value, and challenge any pointless stages. The next step is to maintain a consistent product flow. Following that, procedures will be standardized

based on best practices, allowing them to run more smoothly and allowing more time for creativity and innovation. Following that, traction is introduced between all phases where a continuous flow is not feasible. Focus on the needs of the client and move events back up the value chain. [5] For the one-minute manager, Lean Thinking does not create a new management “program”. Instead, it provides the serious long-term manager a new way of thinking, being, and, most importantly, doing - a method that is transforming the world. [2]

Outsourcing is the common way to cut costs and implement innovations that are used by a huge amount of firms, especially, in nowadays globalization era. The significance of choosing a supplier is that it is what influences the overall performance of the firm, taking into account the high level of completion on the market. Entrepreneurs from richer countries draw their attention to the developing and low-wage countries to outsource from. At first, this strategy may seem appealing, however, some drawbacks may occur, for example, capability and capacity problems. Companies that decided to outsource from non-developed countries are challenging themselves, as they cannot use a common recipe that supply chain management follows. That is why companies, that search for suppliers from developing countries should consider using lean system. [4]

By outsourcing companies can reduce costs, receive goods higher quality, sometimes even better and faster respond to their demand. However, those benefits have a higher opportunity to be achieved if the supplier is from developed market.

Non-developed supplier market can be described as a market in which suppliers with proven production systems and expertise in the components considered for outsourcing are difficult to find. [4] Those markets might be considered as «imbalance» and that implies that on such markets suppliers are rather too much, with low cost and low-quality products or markets with too little suppliers which offer lower innovation. The risks are rather higher than in developed supplier markets, as they provide a higher level of knowledge and expertise in operations planning and control. However, cost savings might be that significant, that firms will decide to outsource from a non-developed supplier market, but, considering all the

drawbacks companies should pay close attention to operational levels. Companies, with a better collaborative partnership with their supplier, benefited from outsourcing, which implies sharing the firm's strategic intent. In order to select the best supplier firms should identify supplier operational-level factors.

In this research the topic of the importance of accurately checking the supplier in non-developed supplier markets is discussed. Although this kind of outsourcing is inferior in comparison to the developed supply market, some companies may decide to outsource, in belief of cutting cost. This can only be achieved by implementing lean thinking approach. Non-developed supplier markets are riskier, although, still attracting companies that seek for cost-cutting techniques.

REFERENCES

1. Gerhard Plenert, Tom Cluley. (2012) Driving Strategy to Execution Using Lean Six Sigma. A Framework for Creating High Performance Organizations. p. 142.
2. James P. Womack and Daniel T. Jones. Lean Thinking. Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation, Revised and Updated.
3. Matthias Holweg (2007). The genealogy of lean production. , 25(2), 420–437.
4. Thangarajoo Y, Smith A (2015) Lean Thinking: An Overview. Ind Eng Manage 4: 159.
5. Zoe Radnor. (2010) Transferring Lean into government. Journal of Manufacturing Technology Management 21(3):411-428.

THE STRATEGIC INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INTEGRATED BUSINESS MODELS

Olshanska Oleksandra

Doctor of Economic Sciences, Professor

Puzyrova Polina

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Kyiv National University of Technologies and Design,
Kyiv, Ukraine

Abstract: the structural scheme of the constituent components of the innovation strategy of integrated business models is determined; proposed development and implementation of innovation strategies in integrated business models to ensure their innovative competitiveness; innovation strategies that set the vector of development of the overall corporate strategy and business activity in the innovation sphere are studied.

Keywords: strategy, innovative development, integrated business models, competitiveness, innovation potential, strategic development.

Modern business conditions, rapid globalization of the economy are increasingly encouraging integrated business models to embark on an innovative path of development. Today's conditions require the intensification of innovation and restructuring of the organizational and economic mechanism of all activities of integrated business models (IBM) [1]. And in this context, it is important to note that the main obstacle to positive changes in integrated business models is, on the one hand, the presence of strong innovation potential, and on the other - the inability to implement it, inefficient management, which do not allow full disclosure abilities, necessary innovative resources for the vector of necessary research to increase competitiveness and take advantageous strategic positions in the market [2]. That is why there is a need to implement and implement innovative strategies that will fully

reproduce all the necessary conditions for achieving their own scientific and technical achievements, increasing production, using improved, advanced technologies and producing competitive products [3].

Development and implementation of innovation strategies in integrated business models to ensure their innovative competitiveness can be carried out under the conditions of stimulation and support of scientific and technical research, readiness to perceive innovations, through the introduction of strategic management, in particular, planning. This is preceded by developed, implemented and implemented innovation strategies, which set the vector of development of the overall corporate strategy and business activity in the innovation sphere. That is, there is a need for methodological justification of development directions and the mechanism of implementation of the system of innovation of integrated business models in order to ensure their competitiveness, which can be achieved only by taking into account the strategic components of all factors [4] (Fig. 1).

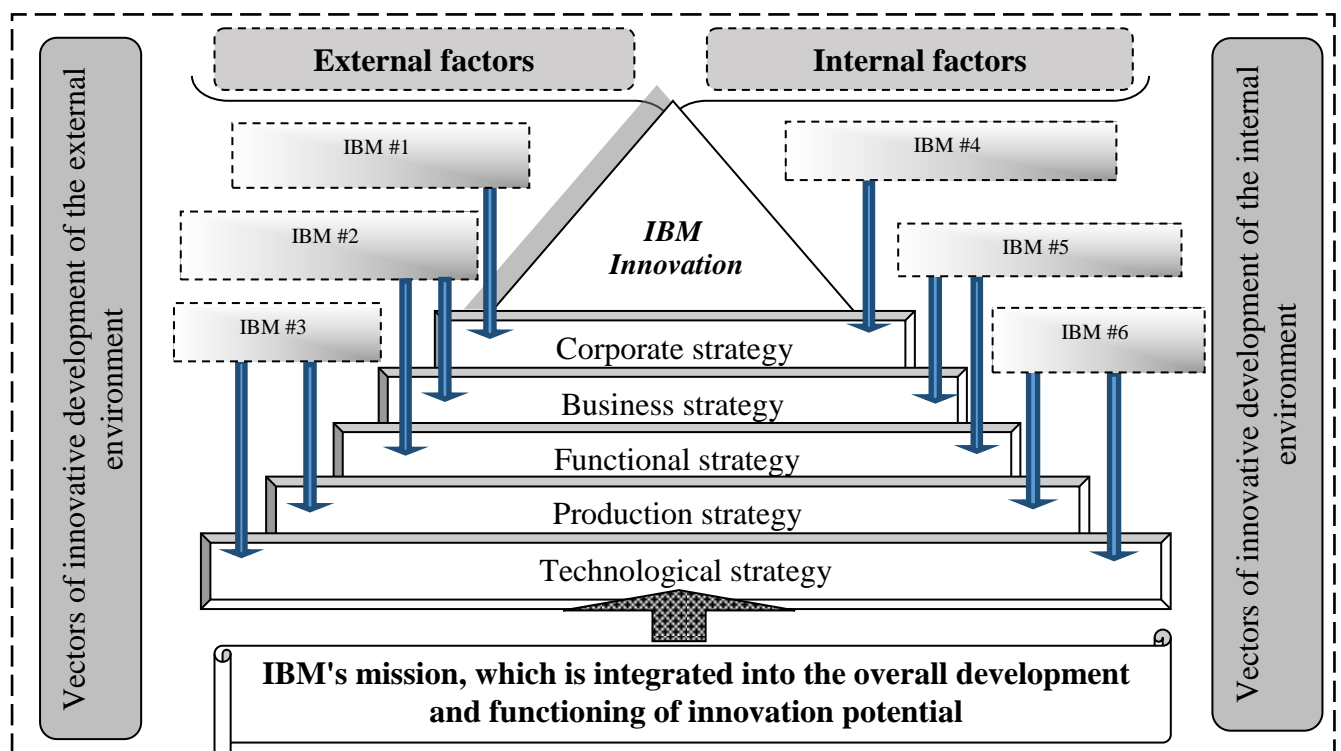

Fig. 1. Block diagram of the components of the innovation strategy of integrated business models [suggested by the author]

Such a block diagram of the components of the innovation strategy of

integrated business models should set the vector and introduce the pace of innovation, where all innovations become a related part of the management component at all levels. It is impossible to disagree with the statement of the author SM Ilyashenko [5], and it is only necessary to add that the innovation strategy also helps to determine the direction and logic of business active innovation existence and functioning of integrated business models in the innovation plane. Competitiveness of innovation potential and efficiency of functioning in the market environment in the inevitable conditions of globalization. The innovation structure directs integrated business models to effective innovation development, sets the steps for occupying new niches in the market, and helps to overcome the obstacles that arise during the management of innovative change [6].

In view of the above, it should be added that integrated business models should not only aim at their own innovative development, but also differentiate priorities, taking into account the scale of their activities and the effectiveness of innovative technologies being implemented. This encourages the solution of priority issues related to investment, financial resources, organizational, economic and managerial vector to ensure the solution of key tasks and plans, which will minimize risks and undesirable consequences for integrated business models in the context of innovation of their activities [7].

It is essential for the formation of strategy, as a comprehensive program for the development of innovative potential of integrated business models is the study of problems of classification of strategies and their nature. In recent years, much attention has been paid to this problem due to the transformation of economic relations and the need to build a new planning system based on market principles. The innovative strategy is to implement such a development of integrated business models, when new technologies are involved in the production of new products, the principle of maximum satisfaction of consumer needs is implemented, and not only the maximum realization of the capabilities of manufacturers. However, the directions of development of the innovative potential of integrated business models, which are realized through institutional transformations, or which can be attributed to

the stage of institutional transformations of integrated business models [8], remain insufficiently studied.

The innovation strategy of the stages of development of integrated business models may consist of the introduction of such innovations, which are necessarily accompanied by changes in forms of ownership and management methods, and possibly cause such changes. One of the essential signs of institutional change can be considered the implementation of the integration framework for cooperation between companies, associations of various industries, as well as financial and credit institutions. This way of developing innovation potential can be realized, in particular, through the formation of industrial and financial groups, holding companies, other types of enterprises, as well as small and medium enterprises. In the table1 presents the classification of strategies for developing innovation potential for integrated business models.

Table 1

Classification of strategies for the development of innovation potential for integrated business models in general [9; 10]

Sign	Strategy for the development of innovation potential
Strategy implementation time	Long-term, medium-term, short-term.
State of life	Origin, rise, growth, stabilization, reduction of the production process.
Development vector	Active, diversified, integration, globalized.
Competitive market environment	Leadership, trying to become a leader, copying the leader, the strategy of a beginner.
The purpose of existence	Modification, specialization, diversification, restructuring, reduction of production costs, concentration, increase of R&D share in activity.

Particular attention should be paid to the strategy of developing the innovative potential of innovation and production capacity of integrated business models, which connects all resources and has a result for all, without exception, aspects of production and economic activity. Thus, the innovative strategy for the development of innovation and production capacity of integrated business models is created based on obtaining the best innovative results, maximum efficiency from the introduction of

innovations, and a dynamic production system. Such a strategy for the development of innovation potential may be called a strategy for optimal economic and innovative efficiency of the dynamic system of innovation and production capacity of integrated business models. However, it should be noted that strategies for developing the innovation potential of integrated business models also include various vectors of strategic development as a general economic and innovation-organizational (Table 2).

Table 2

Types of strategies for the development of innovation potential of innovation and production facilities [10; 5]

Development strategy focus vector	Strategies for the development of innovation potential of innovation and production facilities
General economic	Increasing the volume of own innovation and production capacities; full load of all innovation and production capacities; maximizing the effect obtained from the process of use and operation of modernization of innovation and production facilities.
Innovative - organizational	Ensuring continuous improvement of innovation and production capacity; ensuring a minimum level of turnover of highly qualified workers in the field of R&D; implementation of the experience of leading stakeholders in the innovation and production process.

Thus, the strategic stage of economic development should correspond to the strategic program for innovation and organizational development. The role of such a program should be the sustainable innovative development of innovation and production facilities, which from the very beginning is vectorized to prevent not only overloaded places, but also underloaded places. It is proportional innovation development as an organizational strategy that best corresponds to the economic strategy of maximum efficiency. In order to minimize (optimize) risk, integrated business models must first identify their priority interests, which will focus maximum efforts to obtain the maximum possible positive effect. This step will be preceded by the formation of practical methods for implementing strategic long-term innovation goals, which cannot be achieved without building a strategy for innovation development.

REFERENCES.

1. Illiashenko S. M. Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom: navch. posibnyk. – 2-he vyd., pererob i dop. – Sumy: Universytetska knyha, 2003. – 250 s.
2. Puzyrova P. V. Intehrovani struktury biznesu ta intehralnyi potentsial / P. V. Puzyrova // The world of science and innovation : proceedings of X International Scientific and Practical Conference, London, United Kingdom, 5-7 May 2021. – Cognum Publishing House, London, United Kingdom, 2021. – P. 667-672.
3. Kovtun O. I. Innovatsiini stratehii pidpriumstv: teoretyko-metodolohichni zasady / O. I. Kovtun // Ekonomika Ukrainy. – 2013. – № 4 (617). S. 44–56.
4. Puzyrova P. V. Osoblyvosti funktsionuvannia vyrobnychoi stratehii promyslovykh pidpriumstv u suchasnykh umovakh / P. V. Puzyrova // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2011. – № 5 (120). – S. 154-156.
5. Illiashenko S. M. Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu. Osnovy innovatsiinoho menedzhmentu: mahisterskyi kurs: pidruchnyk / za zah. red. d.e.n., prof. S. M. Illiashenka. – Sumy: Universytetska knyha, 2014. – 856 s.
6. Korsikova N. M. Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizm upravlinnia innovatsiinym rozvytkom pidpriumstva v suchasnykh umovakh / N. M. Korsikova // Ekonomika kharchovoi promyslovosti. – 2009. – № 3. – S. 8–11.
7. Komaretska P. V. Finansovy potentsial : yoho skladovi, faktory vplyvu ta umovy rozvytku. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina «Evoliutsiia naukovykh znan i suchasni problemy ekonomichnoi teorii». 2015. № 663. S.144-148.
8. Mykytiuk P. P. Innovatsiinyi rozvytok pidpriumstva: navch. posib. / P. P. Mykytiuk, Zh. L. Krysko, O. F. Ovsianiuk-Berdadina ta S. M. Skochylias – Ternopil: PP "Prynter Inform", 2015. – 224 s.
9. Hamel G. Leading the revolution. Harvard Business School Press, 2002.
10. Bzhuska Ya. Innovatsiini modeli biznesu / Ya. Bzhuska. – Politekhnikha Shlenska v Hlivitse, Polshcha, 2008.

POLITICALLY EXPOSED PERSONS - A NEW PHENOMENON FOR THE ECONOMY OF UKRAINE ON THE WAY OF INTEGRATION WITH THE EUROPEAN UNION

Panasenko A.

Ph.D. in Economics, Associate Professor
Kyiv Institute of Business and Technologies
Kyiv, Ukraine

Abstract: The article considers the peculiarities of implementation of Ukraine's obligations in connection with the signing of the Association Agreement with the EU and the FATF recommendations in the context of identifying and tracking financial transactions of politically exposed persons. Particular attention is paid to the emergence of the definition of "politically exposed person" in the legal framework of Ukraine, as well as the risks associated with such persons. Red flags are also highlighted that allow participants in the financial and non-financial sectors to identify attempts to use them by PEPs to launder illicit proceeds.

Keywords: economy, Ukraine, EU, politically exposed persons, FATF.

Ukraine's inclusion in the integrated European space, as well as participation in the construction of a single Euro-Atlantic community is a multi-level, dynamic and long-term process for the country, which has a complex, sometimes dramatic evolution and depends on many internal and external factors. At the same time, this vector of development is perceived as a common strategic goal of entering the world political and economic system in the role that corresponds to the potential and capabilities of Ukraine [1, p. 95].

Ukraine's intention to build its relations with the European Union was first declared in the resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated July 2, 1993 "About the basic directions of foreign policy of Ukraine". The direct relations between Ukraine and the European Union were launched in December 1991, when

the Minister of Foreign Affairs of the Netherlands, as the representative of the presiding country in the EU, officially recognized Ukraine's independence in his letter on behalf of the European Union. Further Ukraine's strategic course towards European integration was confirmed and developed in the Strategy for Ukraine's integration with the EU approved on June 11, 1998 and the Program of Ukraine's integration with the EU approved on September 14, 2000. These documents proclaimed the long-term strategic goal of Ukraine's European integration [2].

The signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU took place in two stages:

- on March 21, 2014, during the Extraordinary Ukraine-EU Summit, the political part of the Agreement was signed;
- on June 27, 2014, during the meeting of the EU Council, the President of Ukraine P. Poroshenko and the leadership of the European Union, as well as the heads of states and governments of 28 EU member states signed the economic part of the Agreement.

Fulfillment of the obligations assumed in the process of implementation of the Association Agreement assumes a gradual alignment of Ukrainian legislation with EU norms and rules, which is naturally accompanied by a number of difficulties, the overcoming of which depends directly on the implementation of in-depth reforms in the country. One of such requirements is the implementation of the fourth and fifth EU Directives against money laundering and terrorist financing. For this purpose, the Supreme Council of Ukraine on December 6, 2019 adopted the Law of Ukraine "On prevention and counteraction to legalization (laundering) of the proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction".

The novelty of this law is the appearance of the term "politically exposed persons" (PEP). The clear formalization of this definition, on the one hand, is the implementation of the recommendations of the Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) and, on the other hand, is due to the fact that corruption remains one of the key threats to national security of the state. The broad powers and authority vested in the PEPs to perform state functions, in the absence of effective

control mechanisms, are a source of corruption risks and risks of money laundering.

According to the law Politically Exposed Persons mean individuals who are national, foreign politically exposed persons and persons performing public functions in international organizations. For example, national politically exposed persons include, among others, the President of Ukraine, the Prime Minister of Ukraine, members of the Cabinet of Ministers of Ukraine and their deputies, chairman and members of the Board of the National Bank of Ukraine, head and judges of the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court, high specialized courts [3].

In determining the level of corruption in the state and, accordingly, the prospects for economic development, considerable importance is given to the construction and effective functioning of the national system to prevent and counteract the laundering of corrupt assets.

The priority activities carried out to prevent corruption and corrupt practices of PEP in Ukraine are:

- firstly, the development of an effective system of economic and financial controls over money laundering and terrorist financing;
- secondly, the introduction of special norms providing responsibility for the commission of certain acts of corruption, as well as acts the commission of which hinders the fight against corruption, along with the general norms of responsibility for official crimes.

The introduction of such measures in Ukraine will allow to create mechanisms of control over PEP and management of risks of laundering of corruption funds by them, which will contribute to the effectiveness of the national anti-corruption legislation.

Today, as practice shows, the classical scheme, according to which corrupt PEPs place funds on accounts belonging to themselves or their close relatives, has become a rarity. On the one hand, this can be regarded as a sign of success, but financial intermediaries and some law enforcement officials have noted (and this has been confirmed in practice) that corrupt PEPs are increasingly using third parties and using complex corporate and trust arrangements to conceal their identity or

ownership of property. In order to limit the risks inherent in business relationships with PEPs for all financial as well as non-financial market participants and the country's economy as a whole, the FATF recommendations call for additional due diligence measures and increased scrutiny of PEP financial transactions [4, p. 1079]. Particular emphasis should be placed on the fact that these requirements are preventive (not criminal) in nature and should not be interpreted as confirming that all PEPs are involved in criminal activities

Fig. 1 shows a conventional classification of risk levels of PEP, which is used in international practice. For the most part, it is a four-level system.

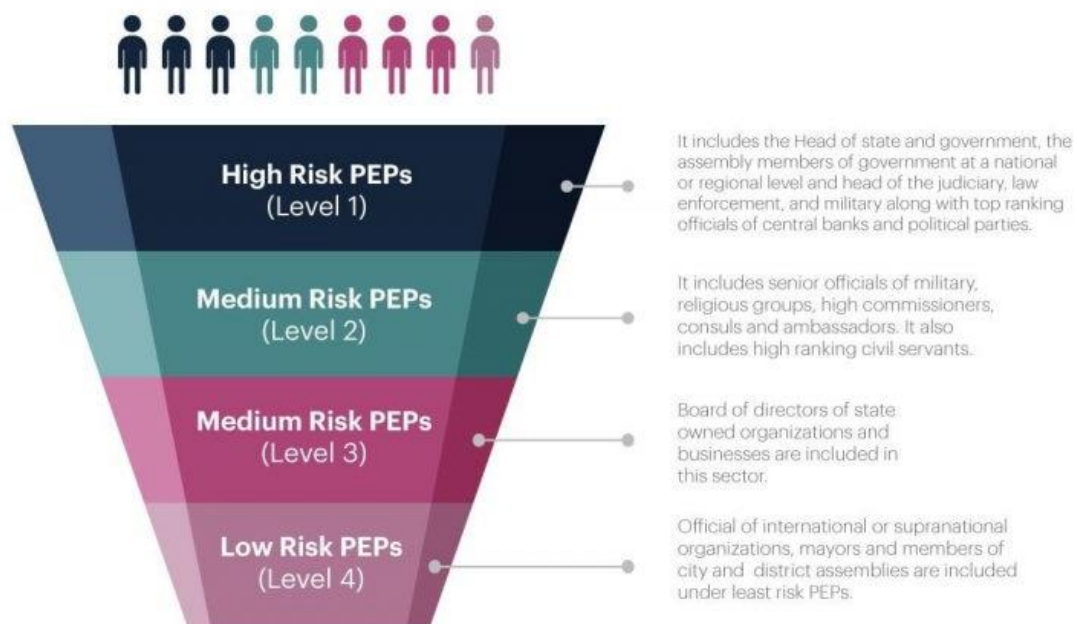

Fig. 1 PEP risk levels used in international practice

Today, it is critical for Ukraine, its economy, financial sector, and every financial services intermediary to identify red flags and indicators that can be used to detect the use of, for example, a bank, insurance company, or tax advisor to conceal illegal proceeds. through money laundering, legalization of bribes, illegally obtained assets, etc. The red flags and indicators were developed by the FATF to help detect fraudulent use of the financial system by clients.

Here are some examples of such red flags:

- use of corporate instruments (legal entities and formations) to conceal belonging to PEP to its business;

- use of corporate instruments (trusts) without sufficient grounds;
- use of intermediaries, if this is not in accordance with the usual business practice, or their use to conceal the financial transactions of PEP;
- use of family members or close persons as legal owners of PEP property.

Also, the sector of the economy in which PEP operates or is endowed with control powers deserves special attention. Undoubtedly, being associated with high-risk activities can increase the risk of a business relationship with PEP. Traditionally, high-risk sectors of the economy not only in Ukraine, but also in other countries of the world include the following: arms trade and the military-industrial complex; banking and finance; activities in the field of public procurement; construction and (large) infrastructure projects; mining; activities in the field of health care [5, p. 365].

Thus, summing up, we note that Ukraine, having chosen a strategic course towards integration into the European community and signing the Association Agreement with the EU, has undertaken a number of obligations to develop and improve the economic system in accordance with international norms and standards. One of these standards is the control over financial transactions and business relations of politically exposed persons, which are characterized by increased corruption risks. Ukraine is only at the beginning of this path, but it should be noted that the national legislation has already defined a number of preventive prudence measures that are carried out by financial and non-financial intermediaries in relation to PEP. In the context of the above, an urgent task today for Ukraine is to improve and increase the efficiency of the functioning of the national system for preventing and combating the laundering of PEP corrupt assets, in accordance with the leading international standards, in particular, for example, the priority issue on the agenda is the implementation of the sixth EU Directive against money laundering and terrorist financing..

REFERENCES:

1. The Ukraine crisis and EU foreign policy roles: images of the EU in the context of EU-Ukraine relations / Natalia Chaban, Ole Elgström. Cheltenham:

Edward Elgar Publishing, 2021. 316 p.

2. Association Agreement between the European Union and Ukraine URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>

3. Acts of the Parliament of Ukraine. Law of Ukraine as of 06.12.2019 № 361 - IX «On preventing and counteracting to legalization (laundering) of the proceeds of crime, terrorist financing, and financing proliferation of weapons of mass destruction» URL: <https://www.fiu.gov.ua/en/pages/zakonodavstvo/akti-visczih-organiv-vladi/akti-verxovnoji-radi-ukrajini/akti-verxovnoji-radi-ukrajini.html>

4. Gilsinan, James F. The undeserving rich: can they be redeemed? Policy options for curbing illegal wealth // Journal of financial crime. 2020. Volume 27: Number 4; pp 1075-1087.

5. Canestri, Daniele Politically exposed entities: how to tailor PEP requirements to PEP owned legal entities // Journal of money laundering control. 2019. Volume 22: Issue 2; pp 359-372.

MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND DIGITAL MODERNIZATION AS A BASIS FOR STIMULATION OF DOMESTIC PRODUCTION

Pohorelenko Anastasiia,
master of 1 year of study,
ESI «Karazin Banking Institute»
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Ukraine, Kharkiv

Introductions. According to the Analytical Report of the National Institute for Strategic Studies "The real sector of Ukraine's economy in the face of systemic challenges" [1], the task of modern industrial development is to ensure inclusiveness and endogenousness, creating conditions for responsible resource-efficient production, the introduction of technological and social innovations in Ukraine, modern innovation ecosystems - flexible, open, and interactive structures that will respond quickly to changes in consumer demand and world markets, taking into account the rapid pace of innovation and current trends in digitalization, specialization, and cross-sectoral interaction. This requires a number of measures, including the development of domestic production based on consumption and integration of modern information technology and digital modernization of industry.

Aim. The purpose of this work is to determine the role of modern information and digital technologies in stimulating domestic production.

Materials and methods. The presented materials are a continuation of the author's own research on a particular problem, which is based on analysis, systematization, and generalization to substantiate the importance of the technological component of the development of domestic production.

Results and discussion. A powerful tool that can stimulate production - modern digital technologies and, in particular, artificial intelligence, as a set of technologies that can improve the socio-economic standards of the country. Its use requires constant formation and analysis of the necessary database, which would

develop, justify and monitor management decisions to obtain the necessary social and economic indicators.

I would like to mention that the issue of "embedding" artificial intelligence in the activities of enterprises and companies is the object of scientific interest of many researchers and practitioners [2, 3, 4, 5, 6, 7]. The authors of these works explore and substantiate important aspects of management (a component of which is information and human dependence on it), responsibility for the use of information technology for the architecture and functionality of socio-economic systems.

The use of artificial intelligence for business management is not about isolated experiments and approaches to solving business problems. This is a given that demonstrates new opportunities to increase business efficiency. These are investments and technological solutions that not only large but also medium and small companies can afford today. This is an additional contribution to the economy in the form of increasing the growth of economic indicators, which largely shape the development of the social component of society. These technologies provide significant productivity gains and help address many social challenges, from human rights to minimizing the negative impact of business on the environment.

Artificial intelligence provides an opportunity to apply technologies based on big data, machine learning and forecasting methods to "accurately" and predict the country's development needs, "vulnerabilities" in the economy that could lead to increasing unemployment, environmental pollution, deteriorating working conditions, deteriorating organizational management, declining economic performance, etc. [8, 9]. It is artificial intelligence technologies that can bring great benefits to companies, as consumers in modern conditions in addition to prices for goods and services are gradually consciously taking into account other factors (environmental friendliness, reduced energy consumption, use in secondary production, automation of human labor, etc.).

The usefulness of the use of artificial intelligence for society is determined by the possibility of expanding such sectors of the economy as agriculture (which accounts for the largest share of Ukraine's exports), retail, education, medicine and

infrastructure. An additional option of using artificial intelligence is to eliminate and reduce human bias by dynamically monitoring and tracking new global changes. It is around this those joint actions have recently been built, which are being implemented within the framework of the coordinates "sustainable development - social responsibility - artificial intelligence".

Conclusions. Responsible and sustainable development is already a global movement. Artificial intelligence can rightly become the core that unites industry, entrepreneurship, science, and social responsibility. The technological era has not only begun, but is also actively developing. Artificial intelligence has already become part of it and is being actively and strategically deployed to improve its processes. Be that as it may, the question of "embedding" artificial intelligence in this chain is an attempt to find a fair balance between the benefits of economic development, technological progress and the protection of fundamental values.

REFERENCES

1. Реальний сектор економіки України в умовах системних викликів : аналіт. доп. / [Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М. та ін.] : за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2021. 83 с. [Електронний ресурс]. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_14_2021.pdf
2. Jucan C. N., Jucan M. S. Remodeling artificial intelligence to ethics and social responsibility. [Electronic resource]. URL : Microsoft Word - LAW-first.doc (wseas.us)
3. Ghosh A., Banerjee B., Malhotra A., Malpani R., Fatima S. Gearing Up of Corporate Social Responsibility With Artificial Intelligence: An Indian Forecast // ANWESH: International Journal of Management and Information Technology 4 (2), Sept 2019, 56-59.
4. Darnault C., Parcollet T., Morchid M. Artificial Intelligence: A Tale of Social Responsibility. [Electronic resource]. URL : Artificial Intelligence: A Tale of Social Responsibility (archives-ouvertes.fr)
5. Wei-wei Zhao. How to improve corporate social responsibility in the era of

artificial intelligence? [Electronic resource]. URL : Microsoft Word - RT5762.docx (iop.org)

6. How AI and robotics can transform CSR. [Electronic resource]. URL : <https://www.reutersevents.com/sustainability/how-ai-and-robotics-can-transform-csr>

7. Artificial Intelligence and Corporate Social Responsibility. [Electronic resource]. URL : Artificial Intelligence and Corporate Social Responsibility | by Roya Pakzad | Humane AI | Medium

8. Гайдай Ю. Виклики близького майбутнього: як ЄС хоче регулювати штучний інтелект / Ю. Гайдай // Європейська правда (Міжнародна безпека та євроінтеграція України), 9 лютого 2021р. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/02/9/7119423/>

9. How Artificial Intelligence (AI) can be used in Politics & Government? / Dinesh Kumawat // April 27, 2020. [Electronic resource]. URL : <https://www.analyticssteps.com/blogs/how-artificial-intelligence-ai-can-be-used-politics-government>

**DEVELOPMENT OF INTEGRATION FORMS IN CHILDREN'S
TOURISM IN UKRAINE**

Pokolodna Mariia Mykolaivna

PhD in geography science, associate professor

Starchenko Vladyslava Ihorivna

Student, master's degree in tourism studies

O. M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Abstract. The children's tourism market today is characterized by the same processes of fierce competition for the customer, markets and spheres of influence. It is possible to change the unfavorable situation by applying new models and strategies of management of the tourism industry, which are to apply the strategy of integration. The article considers three models of integration forms in children's tourism in Ukraine - strategic alliances, children's tourism associations and destination management organizations.

Key words: Children's Tourism Association, Destination Management Organization, Integration strategy, Integration form, Strategic alliance

Introductions. The modern tourist market is in conditions of fierce competition, which is caused by a number of external and internal factors. In particular, the global crisis has significantly reduced tourist flows and, accordingly, many tourist enterprises have suffered from its effects. Another important consequence of this global phenomenon has been a decrease in the income of the population, which is especially characteristic of our state. In addition, there is interregional competition between geographical regions - tourist destinations, which are increasingly competing for the consumer at the international and domestic levels. The children's tourism market today is characterized by the same processes of fierce competition for the customer, markets and spheres of influence. It is possible to

change the unfavorable situation by applying new models and strategies of management of the tourist industry, which have absorbed the latest achievements of the theory and practice of global management.

Aim. The purpose of this publication is to consider possible options for the development of integrated forms of children's tourism management in Ukraine.

Materials and methods. It is possible to change an unfavorable situation by applying an integration strategy, which provides for the presence of a competitive advantage in the organization through the sharing of resources (technology and cost strategy), market infrastructure (joint sales) or areas of activity (synergy of planning and management). The significance of the integration strategy is that it helps to obtain a higher profitability of production in the relationship of organizations than in a situation where they are managed separately. Integration is often based on the principle of unification - property, resources, areas of activity.

In recent years, a special development in the field of tourism has become widespread such types of business associations as strategic alliances.

Strategic alliances are a group of independent companies created on a temporary basis, connected by modern information technologies, which have combined their resources and efforts in order to effectively use the favorable market situation. The peculiarity of these connections is that they do not directly affect the ownership relations in the companies, as the cooperating companies retain their autonomy, as well as a niche in the national, regional and local markets. These unions involve partnerships in any area or in a particular area, such as marketing. Most often, strategic alliances are a form of horizontal association of organizations within one industry, although cross-sectoral alliances are possible [3]. Strategic alliances are the most effective organizational form of uniting organizations in the children's tourism market, as they are less risky and do not require significant investment, and also allow to solve the following problems in organizing children's recreation: the ability to build complete technological chains in children's tourism; rational organization of marketing research, promotion and marketing of tourism products; diversification of tourism product production to reduce risk; financial support for companies that

develop and develop new tourism products or enter a new market; reducing the cost of tourism product production; strengthening competitive positions in the children's tourism market; the possibility of easier circumvention of administrative difficulties; distribution of risk associated with the development and use of the latest technology; preserving the formal independence of companies.

The need to create strategic alliances in children's tourism is dictated by the fact that the subjects of the tourism business are mostly small travel companies. Research shows that in network unions there is a shift of emphasis from considering a travel agency as an independent economic unit, which forms its development strategy based on the coordination of internal resources with the external environment, to analyze the system of interacting firms as a single market entity. And this leads to a new interpretation of the firm, market relations at the level of specific economic relations, management methods. The alliance partners have a system of relationships that links their resources, and in the interests of network development, they can mobilize and share resources belonging to individual organizations specializing in children's tourism. Thus, the activity of each participant is built into the alliance and is defined by it as a holistic entity [1]. The strategic alliance is a joint effort of several companies to jointly sell products and services, the division of markets and distribution network, joint marketing, research and financial investments. The main motive of such an association is that the purchase of products or services of one organization would stimulate the purchase of products in another. In essence, strategic alliances allow children's tourism organizations to come into direct contact with consumers of their services, organize their services at a higher level and thus improve the image of their brand.

Creating strategic alliances allows organizations specializing in children's tourism, improve the quality of the tourist product, invest in "environmentally friendly" tourism production, identify existing niches in the children's tourism market, diversify the services offered in the selected niche or market segment, increase customer service.

The achieved level of concentration of small tourist organizations in the field

of children's tourism against the background of unfavorable economic environment and weak state support creates the preconditions for their active interaction and, in particular, for the establishment of the Association of Children's Tourism. The Association is an alliance of organizations based on a system of common economic interests, in particular, related to the provision of mutual assistance, information services, reduction of transaction costs, etc. Integration interactions of small organizations in the form of the Association, which have become widespread in the West, are the most promising way to organize small business in Ukraine. First, it is a self-supporting form of small business organization, which is especially relevant in the context of relatively weak state support for Ukrainian small business. Secondly, it is a form of entrepreneurship that has long historical roots in Ukrainian conditions (suffice it to mention the pre-revolutionary history of the country, the NEP period, the cooperative movement in the perestroika period).

It is assumed that the Association of Children's Tourism will be created as a voluntary non-profit association, the main tasks of which are: to promote the development of children's tourism; improving the activities of organizations related to children's leisure services; improving the quality of service and tourist services; coordination of activities in the children's tourism market; establishing business contacts and cooperation between members of the Association; representation of the interests of the members of the Association in state, legislative, judicial and other bodies of any level; professional consolidation, strengthening and development of professional ties and humanitarian contacts between Ukrainian and foreign specialists working in the field of children's tourism; development and submission of proposals to interested state bodies and local self-government bodies, as well as participation in the development and implementation of projects and programs for the development of Ukrainian children's tourism; study of the situation of the children's tourism market; participation in the training of specialists to work in organizations specializing in children's tourism; participation, organization and holding of conferences, seminars, symposiums, exhibitions dedicated to the development of children's tourism; participation in the development of new tourist routes and the

organization of new tours within Ukraine and abroad; development of recommendations for safety and protection of the interests of tourists (children); promotion of Ukrainian tourist product for children on the international tourist market [2]. Currently, one of the main goals pursued by independent organizations engaged in children's tourism, when merging into the Association of Children's Tourism, is to conduct joint marketing to increase the profitability of their enterprises, as well as reduce costs for joint centralized procurement of tourist services, joint personnel selection and training. In addition, membership in the Association of Children's Tourism raises the prestige and image of the organization of tourism in the eyes of consumers, testifies to the recognition of the merits of the tourist organization in the development of children's tourism in professional tourism circles.

In order to create a positive image and professional reputation of the consumer, the Children's Tourism Association should strictly monitor compliance with its standards, without interfering in the management of an organization specializing in children's tourism, but reserves the right to exclude the organization from its members in case of gross violations. For example, each proposed travel product of a member of the Association must be evaluated according to certain quality parameters (quality standards must be developed for the travel product of members of the Association). It is advisable that not all members of the Association pass quality inspections. Such tough measures allow the Association to maintain a flawless image and attractiveness to the consumer. Payment for the services of the Associations will consist of an annual membership fee of organizations engaged in children's recreation, and this fee may be differentiated depending on the size of the organization and its activities.

The activity of the Association largely coincides with the modern concept of work of Destination Management Organizations (DMO - Destination Management Organization) [4], in particular in such areas of activity as: consolidation and networking of business; authorities and stakeholders; marketing and branding; vocational training and development; safety, standardization and quality in tourism; statistics and analysis of tourist flows; attracting investments attracting the local

population to the tourism sector.

Results and discussion. The presented models of integration forms in children's tourism in Ukraine are of strategic importance for increasing the efficiency of this commercial area of tourism enterprises, especially in the context of the decentralization reform in the country. However, their creation is at an early stage and depends on the willingness to unite stakeholders and their initiative. Of course, in each case - the destination or region or a united territorial community may have its own version of the existence of these forms of integration, the creation of which requires careful preparation and drafting of the Regulations.

Conclusions. Despite some differences, the presented forms of integration associations in children's tourism will give the necessary positive effect for the development of the tourism business, and will give it greater resilience to today's challenges.

REFERENCES

1. Kolotukha O.V. Shliakhy vdoskonalennia systemy dytiacho-yunatskoho turyzmu v Ukraini // Humanitarnyi visnyk Pereiaslav-Khmelnytskoho derzh. ped. un-tu im. H.Skovorody. - 2003. - S. 79-81
2. Liubymova L.A. Spetsyfyka orhanyzatsyy detskoho turyzma. [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa : <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-ekonomicheskie-problemy-organizatsii-detskogo-ozdorovitel'nogo-turizma-v-rossii>
3. Chumycheva O.N. Upravlenye konkurentosposobnosti detskoho turyzma v Rossyy : avtoref. dys....kand. ekon. nauk: 08.00.05 – rehyonalnaia ekonomyka / Chumycheva Olha Nykolaevna [Электронный ресурс]. – Rezhym dostupa : <http://www.dissercat.com/content/upravlenie-konkurentosposobnostyu-detskogo-turizma-v-rossii#ixzz3pKYicSvd>
4. What is Destination Management Organization (DMO) [Электронный ресурс]/ – Rezhym dostupa : <https://www.igi-global.com/dictionary/destination-management-organization-dmo/34186>

INTERNET MARKETING

Vodolazska Oleksandra Ihorivna

student

Kremenchug National University

named Mykhailo Ostrogradsky

Kremenchuk, Ukraine

Dubovyk Olga Igorivna

student

Kremenchug National University named Mykhailo Ostrogradsky

Kremenchuk, Ukraine

Actuality of theme. Today, many people buy some products online, but not all Internet sites have exactly the products that the buyer needs. Also, many sellers do not exchange or return the item in case of damage. However, there are advantages. The buyer has the right to pay for the goods upon receipt at the post office or immediately after the order to pay the card to the seller.

Key words: marketing, online buyers, marketplace, goods.

If you look at the age category of online buyers (Fig. 1), we can see the following picture [1]:

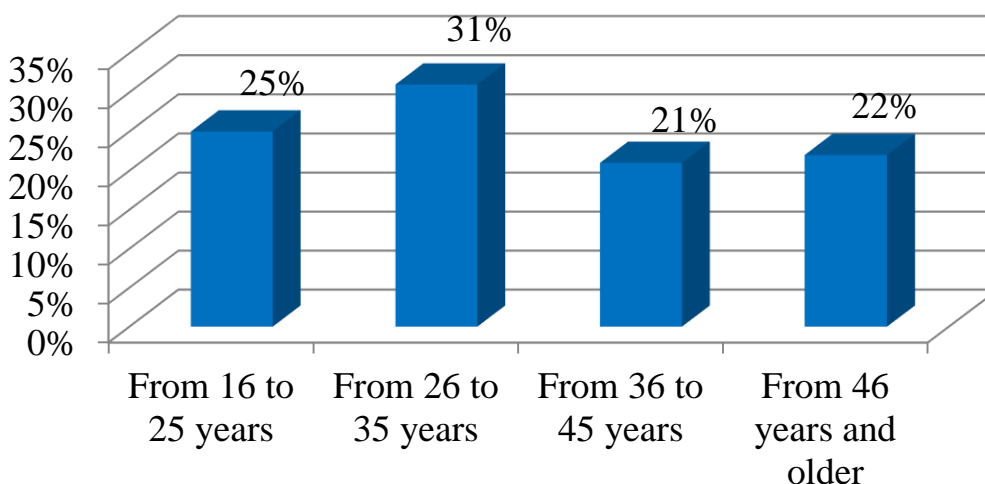

Fig. 1 People who buy most often online (age categories)

Given the analysis, we can conclude that there is no big difference between the age categories of online buyers. We see that only a few percent more active audience of Internet buyers from 26 to 35 years.

If we divide Internet buyers by place of residence, the most active buyers are residents of Kyiv region. In this percentage (Fig. 2):

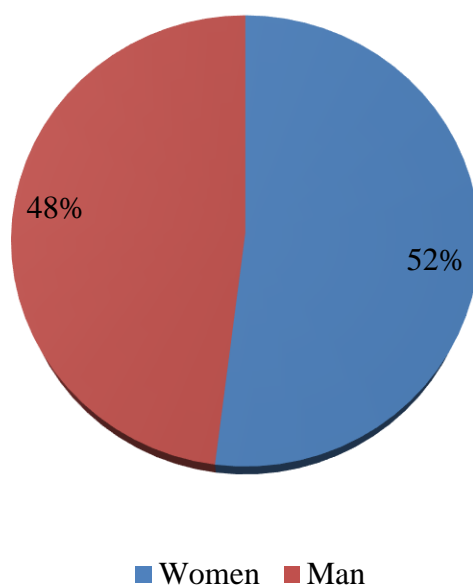

Fig. 2 Active buyers of Kyiv region

Thus, we can conclude that women buy more online than men.

2018 was really powerful, because, compared to the previous year of the e-commerce market, due to increased supply and demand managed to grow by a third. If you look at the growth of e-commerce in numbers, then:

1. Ukrainians bought goods or services online for 65 billion hryvnias in 2018;
2. UAH 9.5 billion was revenue from advertising on social networks and marketplaces;
3. UAH 2.6 billion was received by services that delivered purchased goods on the Internet;
4. UAH 0.8 billion was earned on online payments.

Experts predict that in 2020 the e-commerce market will grow again, and by the end of the year will grow by at least 25% [2].

In Ukraine, the share of Direct traffic (Fig. 3) in 2018 was:

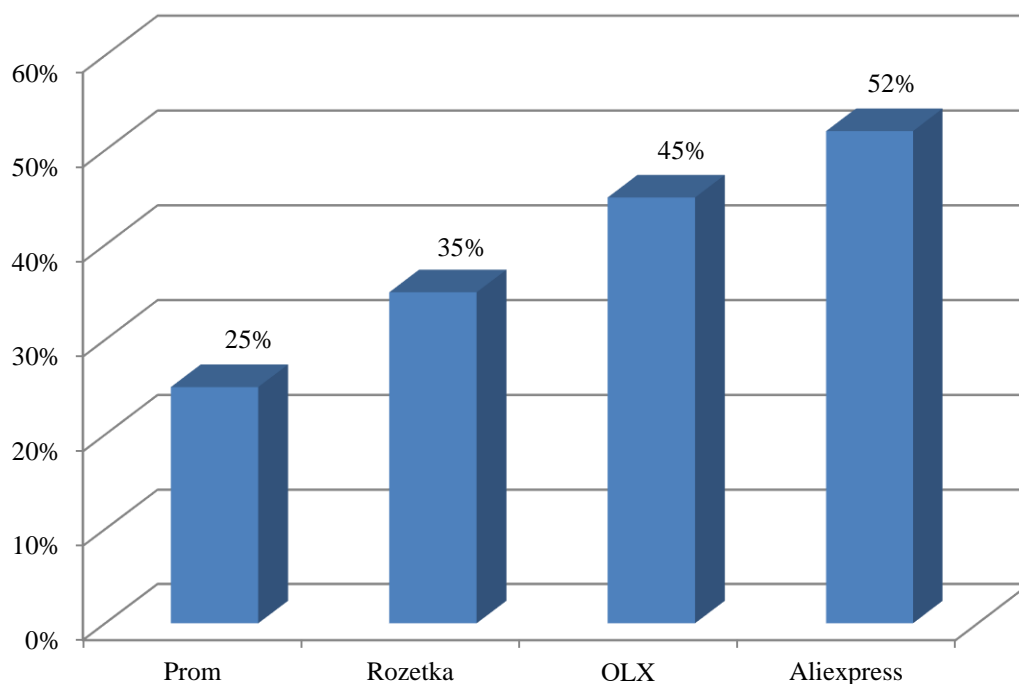

Fig. 3 Most commonly used marketplaces

Today, marketplaces are becoming increasingly strong competitors not so much to online stores as to search engines and social networks. Due to the large number of products and manufacturers, most users do not want to waste time searching, but immediately turn to the leaders. The leading products in 2018, which were most often bought online, were: electronics, clothing, accessories, household goods, appliances and household goods [3].

Most often in 2018, Ukrainians bought:

1. 4 million pieces - clothes, accessories, shoes;
2. 3.1 million pieces - consumer goods;
3. 3 million pieces - equipment and electronics;
4. 2.3 million pieces - goods for the garden and home;
5. 1.7 million pieces - decorative cosmetics and perfumes.

What is forecast for 2020? Most often, Ukrainians in 2020 will buy appliances and electronics, automotive and motorcycle goods, goods for children, as well as, given the growth of online supermarkets, the demand for online food purchases will increase sharply.

If you look at the picture (Fig. 4, 5), you see that looking for the product:

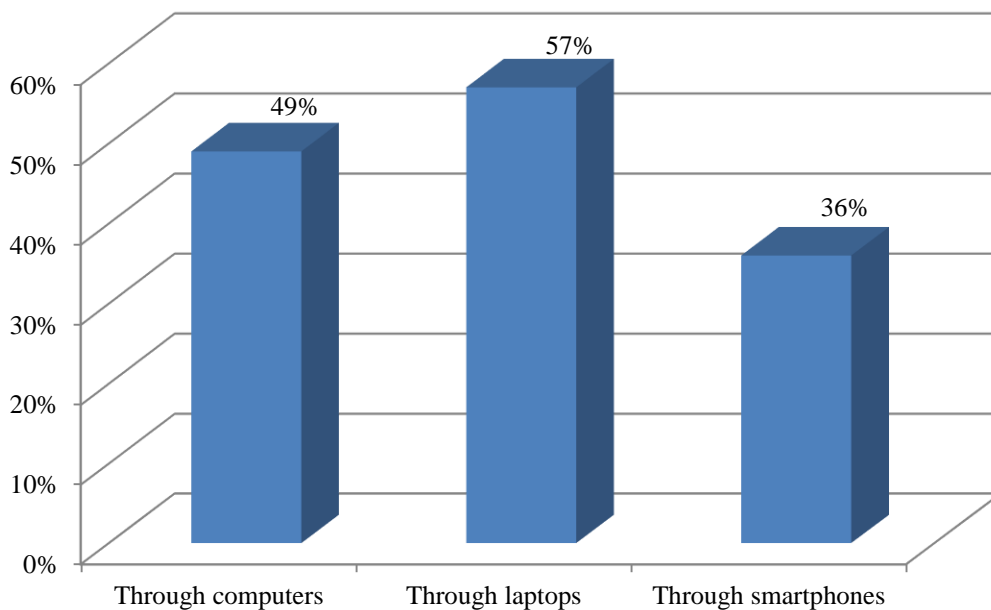

Fig. 4 Which devices are most often searched for products

And Ukrainians often buy goods:

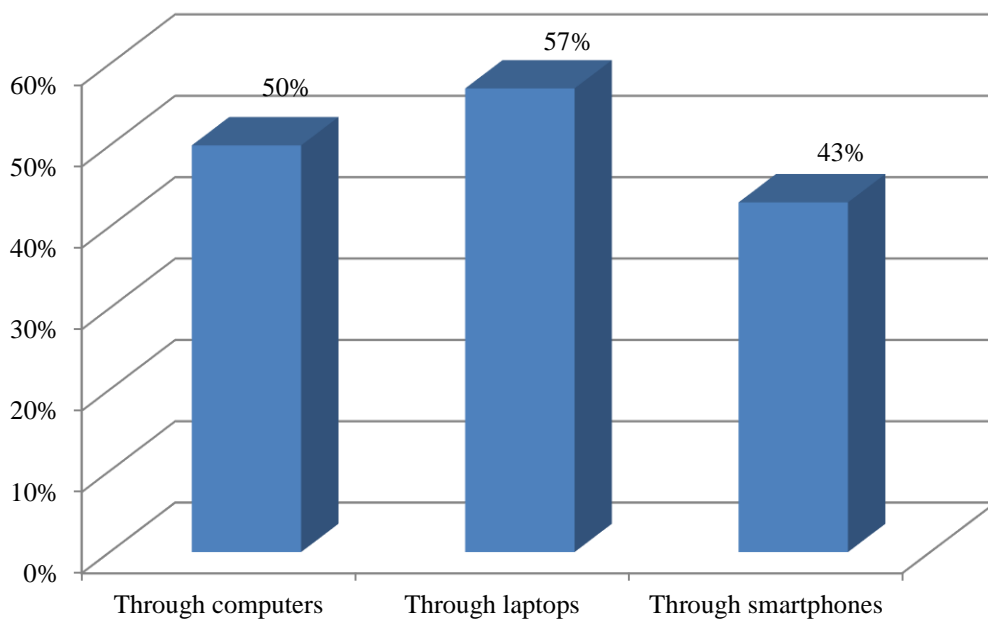

Fig. 5 On what devices do they buy goods

Thus, we can conclude that people look for and buy goods most often through laptops.

If you look at the places where people most often buy goods, it is:

84% - at home, of which (Fig. 6):

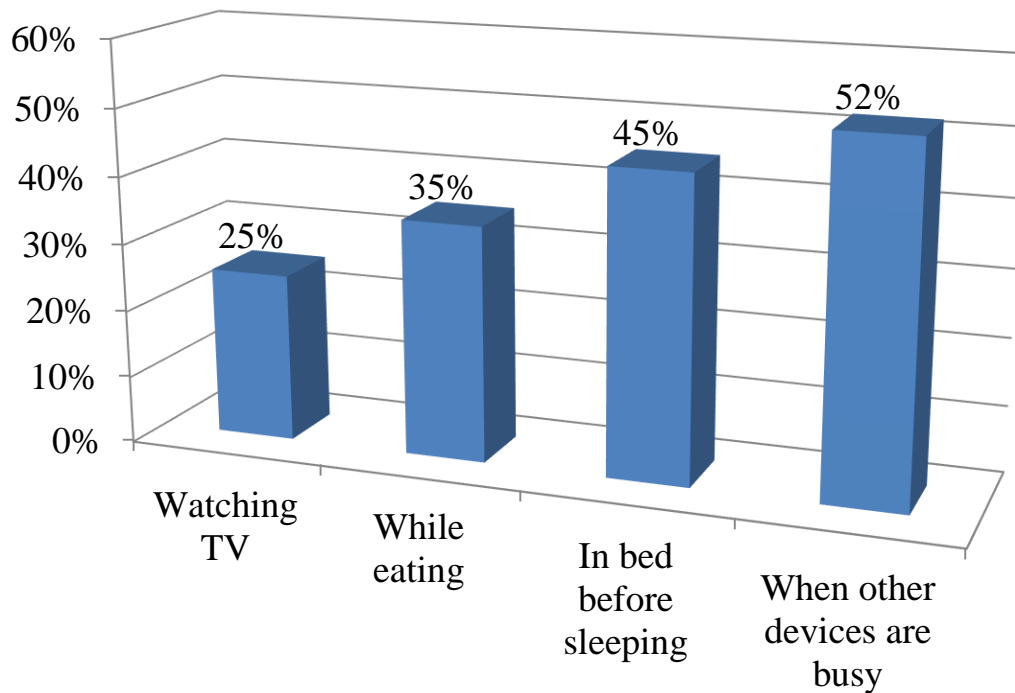

Fig. 6 Goods that are bought at home online

1. 8% - away from home (vacation or business trip);
2. 20% on the way to work or other. places;
3. 28% - at work:
 - 12% while performing tasks or work;
 - 26% - during lunch.

According to the data, we can conclude that most people shop when they are at home, buy less at work (28%), buy only 20% on the road, 8% outside the home.

REFERENCES:

1. Statistics of online shopping. URL: <https://lemarbet.com>
2. Ashmanov IS Website promotion in search engines IS Ashmanov, AA Ivanov. M.: Williams, 2010. 304 s.
3. Ukrainian news on the TV channel "Ukraine" URL: <https://www.segodnya.ua>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ ЯК РЕСУРСУ ТА ЙОГО ЦІЛЬОВЕ ПЛАНУВАННЯ

Гакало Ірина Геннадіївна

здобувач вищої освіти юридичного відділення

Муха Роксолана Андріївна

к.е.н., викладач кафедри готельно-ресторанної справи

Галицький коледжімені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

Анотація: Розглянуто особливості використання часу. Визначено, що цілеутворення є одним із визначальних принципів правильної організації тайм-менеджменту будь-якого підприємства. Досліджено, що методика розстановки пріоритетів на сьогоднішній день є найвідомішою концепцією тайм-менеджменту, за допомогою якої більшість підприємств можуть досягти значного успіху.

Ключові слова: час, тайм-менеджмент, пріоритети, цілеутворення, матриця Ейзенхауера.

Для того, щоб досягти успіху, керівникам підприємств потрібно постійно підвищувати ефективність – свою та своїх підлеглих, адже вміння правильно організувати робочий час відіграє велику роль у формуванні діяльності будь-якого підприємства. Домогтися цього можна лише за допомогою правильного управління робочим часом – тайм-менеджментом.

Філософія тайм-менеджменту полягає не в тому, щоб працювати більше, а в тому, щоб успішно справлятися з усіма особистими та професійними завданнями, все встигати і, таким чином, робити своє життя гармонійним. Ритм сучасного життя вимагає відповідних реакцій, а тому, актуальність поставленого питання зумовлена викликами тих соціально-економічних умов, які склалися у період переходу України до європейських стандартів.

Насправді тайм-менеджмент є категорією дещо абстрактною, адже як такого управління часом в природі не існує. Ми можемо управляти грошима, людьми, іншими матеріальними ресурсами, тобто всім тим, на що можна спрямувати свій вплив. Впливати ж на час неможливо. Найкраще, що людина може зробити, це усвідомити природу часу та навчитися будувати своє життя з урахуванням таких особливостей, як обмеженість часового ресурсу та безповоротність плину часу [1].

Особливе значення ефективний тайм-менеджмент має для керівників, адже вони управляють не лише своїм часом, але й робочим часом своїх підлеглих. Ефективне використання часу є невід'ємною складовою культури управління, етики професійних відносин. Критеріями оцінки ефективності використання часу є матеріалізованість, системність, гнучкість, пріоритетність, своєчасність, легкість. Сьогодні ж існує безліч методик управління часом. Всі вони побудовані на головних принципах тайм-менеджменту, а саме: планування, поставка цілей, розстановка пріоритетів, дії відповідно до плану, виконання самого плану і нарешті, досягнення поставленої мети [2].

Іммануїл Кант вважав, що одним із найефективніших прийомів організації часу є ведення жорсткого режиму дня. Одним з перших, хто підняв питання про проблему та постановку цілей, вибір пріоритету у справах, і розумного використання часу людиною був римський філософ Сенека, який стверджував: «коли я не знаю, на яку гавань мені потрібно тримати курс, тоді жоден вітер не буде для мене попутним» [3].

На нашу думку, саме цілеутворення є одним із визначальних принципів правильної організації тайм-менеджменту будь-якого підприємства.

Варто зазначити, що процес визначення цілей проходить ряд етапів, а саме: постановка мети, визначення і формування цілей; планування та розставлення пріоритетів; поступова реалізація, тобто конкретні дії відповідно до поставленого плану та порядку реалізації мети; контроль за досягненням мети та виконанням плану.

Оскільки час є загальним ресурсом, який необхідно поділити між

кількома цілями, то саме планування передбачає розподіл і координацію тимчасових затрат на досягнення різних цілей і завдань протягом виділеного проміжку часу. Такий розподіл і координація тимчасових витрат для досягнення різних цілей здійснюється за допомогою системи планів, де дії, спрямовані на досягнення цілей, «розподіляються» по роках, місяцях, тижнях, днях, годинах і хвилинах життя, що робить інтенсивнішою можливість моделювання процесів досягнення поставленої мети [3].

Вважаємо, що методика розстановки пріоритетів на сьогоднішній день є найвідомішою концепцією тайм-менеджменту, за допомогою якої більшість підприємств можуть досягти значного успіху. Таку методику називають «матриця Ейзенхауера». Відповідно до неї, кожну справу залежно від важливості і терміновості слід віднести до одного із чотирьох типів пріоритетності.

Перший тип «А». Сюди відносять і важливі, і термінові справи. Це справи, несвоєчасне виконання яких призведе до значних збитків для бізнесу. Тип «В» - важливі, але не термінові справи, такі, які орієнтовані на майбутнє. Сюди можна віднести навчання, вивчення перспективних напрямів розвитку бізнесу, удосконалення обладнання, тобто, справи, що ведуть до стратегічної мети. Тип «С» - не важливі, але термінові справи. Їх виконують лише тому, що вони виникли, або в силу звички, тобто та щоденна рутинна, яка забирає багато сил та часу. І тип «D», це не важливі і не термінові справи від виконання яких можна відмовитись і тим самим використати час більш раціонально. Це так звані способи «вбивання часу», наприклад перегляд фільмів, чи перелистування соціальних мереж. Дуже часто ми вдаємося до цього, коли у нас не залишається сил для продуктивної роботи [1].

Згідно з дослідженнями маркетингового агентства Mediakix, середня людина проведе понад 5 років за своє життя в соціальних мережах. В агентстві розрахували час, проведений на найпопулярніших платформах соціальних мереж і порівняли ці цифри з часом за звичайними повсякденними справами, а потім привели приклад того, що можна зробити за еквівалентну кількість часу.

До прикладу, на соціальні медіа людина в середньому за життя витрачає 5 років і 4 місяці, за розрахунками Mediakix, за цей час можна 3,5 рази пройти по Великій китайській стіні, 32 рази підкорити Еверест, пробігти понад 10 тисяч марафонів, 93 тисячі разів вигуляти свою собаку [3].

Саме важливість та терміновість справи, що розглядаються разом, певною мірою і впливають на розстановку пріоритетів. Існує думка про те, що завдяки тайм-менеджменту, людина ставить себе у жорсткі рамки.

Висновок. Сьогодні в Україні активно розвивається тайм-менеджмент. Утворюються нові фірми з проведення тренінгів та семінарів, що стосуються цієї тематики, попит на послуги яких збільшується. Вони, як правило, орієнтовані на керівників різного рівня, але можуть бути корисні і для широкого кола фахівців. Чи-то тренінги для менеджера з продажів, для топ-менеджера, для судді чи дипломата, але успішні українські керівники XXI ст. зацікавлені в ефективній організації своєї роботи [2].

Ми ж вважаємо, що золоте правило планування полягає в тому, аби правильно спланувати не більше 60% свого часу та дозвілля. Решта 40% - це час, який дасть змогу вирішити поточні питання або відволіктися на непередбачені обставини. Впровадження технології тайм-менеджменту на підприємстві сприяє вирішенню багатьох проблемних питань у сфері управління часом і персоналом з подальшою розробкою рекомендацій щодо їх вирішення. Правильне планування часу та розстановка пріоритетів допоможуть як керівнику, так і виконавцю налагодити оптимальну схему взаємодії з часом, тим самим ефективно використати усі види ресурсів, для розвитку підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Писаревська Г.П. Використання тайм-менеджменту для підвищення управління персоналом. *Науковий вісник Херсонського державного університету «Економічні науки»*. 2017. №20. С. 148-153. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_20/1/38.pdf

2. Трейсі Б. Звички на мільйон доларів. Харків: Vivat, 2017. 288с.
3. Холодницька А.В. Застосування технологій тайм-менеджменту в управлінні підприємством. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*, 2013. № 4. С. 261-268. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/tmppdf/1156.pdf>

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Жувагіна Ірина Олександрівна,

к.е.н., доцент

Отченаш Павло Володимирович,

Пасєка Олександр Сергійович

студенти

Національний університет кораблебудування

імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Введення. Сучасне складне й динамічне ринкове середовище, зростаючий інтерес до проблем якості вимагає від українських підприємств і організацій різного типу постійного вдосконалювання своїх систем управління, зокрема управління наявними ресурсами й можливостями. Наявність багаторівневих пропорцій та зв'язків між складовими виробничих, соціальних, комерційних та інших підсистем підприємств зумовлює необхідність формування концепції розвитку економічного потенціалу підприємства.

Ціль роботи. Дослідження стану формування концепції розвитку економічного потенціалу підприємства, що базується на засадах цільового та системного підходів.

Матеріали та методи. Для досягнення визначеної мети і вирішення поставлених питань в процесі дослідження застосовувались такі методи: узагальнення, аналізу та порівняння; графічні та графоаналітичні методи – для наочного подання, методи системного аналізу та синтезу – для дослідження процесів управління та організаційно-інформаційного забезпечення реалізації економічного потенціалу підприємства.

Результати та обговорення. У цілому під формуванням концепції розвитку потенціалу підприємства розуміється процес ідентифікації та створення спектра підприємницьких можливостей, його структуризації та побудови певних організаційних форм задля стабільного розвитку та ефективного відтворення.

Урахування властивостей потенціалу як економічної системи дозволили сформуванню загальні принципи формування потенціалу підприємства.

- потенціал підприємства є складною системою взаємопов'язаних характеристик його елементів, причому останні можуть тією чи іншою мірою заміщати один одного, тобто є альтернативними;

- потенціал підприємства не можна сформуванню на базі механічного додавання елементів, оскільки він є динамічним угрупованням;

- під час формування потенціалу підприємства діє закон синергії його елементів. Але сума параметрів сукупного потенціалу не дорівнює сумі параметрів його компонентів. Для одержання ефекту синергії необхідно організувати цілеспрямовану взаємодію компонентів;

- потенціал підприємства у вищих формах його виявлення може самостійно трансформуватися з появою нових складових елементів;

- елементи потенціалу підприємства мають функціонувати одночасно і в сукупності, бо закономірності розвитку можливостей підприємства не можуть бути розкриті окремо, а тільки в їхньому поєднанні, що потребує досягнення збалансованого оптимального співвідношення між елементами. Оптимальна структура потенціалу повинна мати мінімальну кількість компонентів, але разом з тим вони повною мірою повинні виконувати задані функції;

- складові потенціалу підприємства мають бути адекватними характеристикам продукції і послуг, що виробляються на підприємстві, а характеристики товарів і послуг мають відповідати потребам ринку.

Ефективність управління системою визначається, насамперед, обґрунтованістю методології рішення проблем. Аналіз теорії й практики економічного управління різними об'єктами дозволив установити необхідність застосування до управління кількох наукових підходів, кожний з яких відображає або характеризує тільки один з аспектів управління. Так Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф. виділяють чотири найбільш важливі підходи, які внесли суттєвий внесок у розвиток теорії і практики управління організацією:

підходи на основі виділення різних шкіл управління, процесний, системний і ситуаційний підходи.

Перший – системний підхід. Важливість системного підходу пов’язана з тим, що більшість підходів різних шкіл до управління зосереджували увагу на одному важливому елементі, а не розглядали ефективність системи як результат, що залежить від багатьох факторів управління. Принцип системного підходу у вигляді схеми взаємодії системи із зовнішнім середовищем представлено на рис. 1. Застосування системного підходу передбачає формування параметрів виходу (товару або послуги), параметрів входу (ресурсів, зовнішнього середовища), а також підтримки зворотного зв’язку та забезпечення конкурентоспроможності роботи системи. При цьому спочатку формулюються вимоги до «виходу» системи, потім – до «входу» і зовнішнього середовища, і, нарешті, – до процесу.

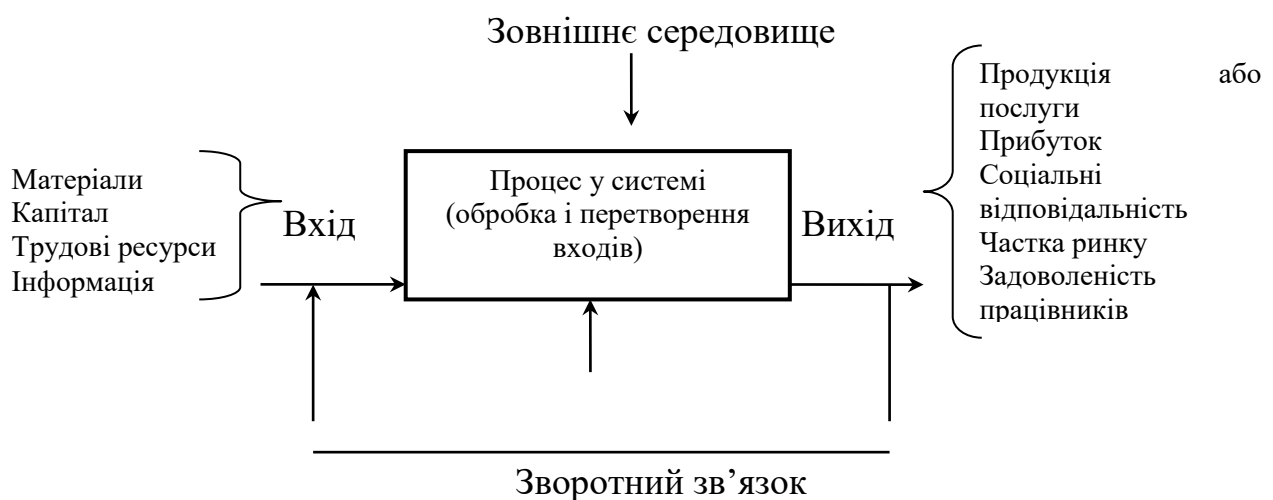
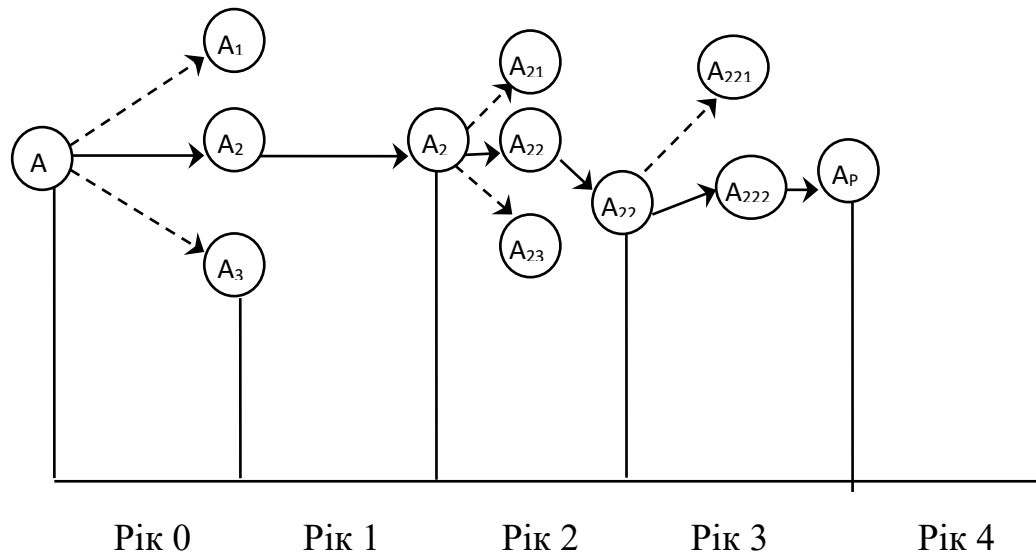

Рис. 1. Основні елементи принципу системного підходу «чорна скринька» до організації

Отже, відповідно до системного підходу будь-яка система (потенціал, підприємство) розглядається як сукупність взаємозалежних елементів (компонентів, потенціалів, відділів), що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок. Даний підхід вважається найбільш складним. Наступний підхід – ситуаційний. Він заснований на альтернативності досягнення однієї й тої ж мети під час прийняття або реалізації управлінського рішення залежно від конкретної ситуації.

Схематично застосування ситуаційного підходу зображено на рис. 2.

де A – головна мета; A_1, A_2, A_3 – альтернативні варіанти досягнення цілі для конкретних ситуацій; A_P – результат.

Рис. 2 Схеми застосування ситуаційного підходу під час реалізації стратегії

Використання ситуаційного підходу в процесі формування економічного потенціалу передбачає урахування наявності альтернативних варіантів та необхідність здійснення оцінки за кожним з них. Формування концепції розвитку потенціалу на основі цільового підходу передбачає: визначення та побудова «дерева цілей», обґрунтування набору засобів, необхідних для досягнення цілей та узгодження розривів між запланованими цілями й одержуваними результатами. Як видно з рис. 3 для проектування цілеспрямованих систем використовується більш універсальний засіб, ніж звичайне дерево цілей – "об'єднаний граф", що синтезує дерево цілей і дерево наслідків. Отже, цільовий (програмно-цільовий) підхід в управлінні – це такий підхід, при якому керівник орієнтується на досягнення кінцевого результату в системі поетапних дій: формування дерева цілей, розробка адекватної виконуючої програми, реалізація керуючої програми. У забезпеченні цільового підходу на практиці реалізується послідовність: вхідні параметри, процес їхнього перетворення, кінцеві результати. Цільовий підхід допомагає узгодити поставлені цілі з наявними ресурсами. Таким чином, до моменту одержання

кінцевого результату ціль уже може бути істотно змінена, розрив між ними може бути відсутній або згладжений. Непомітна зміна початкової мети є закономірністю управлінського процесу, з якої можна вивести низку наслідків, важливих для процесу формування потенціалу:

1. Внесення в первісні цілі управління корективів є закономірним та вимагає використання спеціальних процедур.

2. Необхідність постійного моніторингу проміжних результатів, прогнозування на їх основі кінцевого результату і порівняння його з метою.

3. Доцільність внесення необхідних коректив у цілі у випадках, якщо вони стають недосяжними або вимагають нових важкодоступних або дорогих засобів реалізації.

4. Необхідність внесення коректив у засоби, що використовуються, якщо отримані з їх допомогою проміжні результати показують наявність істотного розходження кінцевого результату з первісними цілями.

Рис. 3 Приклад побудови «об'єднаного графу» – синтезу «дерева цілей» і «дерева наслідків»

У ринковій економіці в умовах конкуренції підприємство випробовує на собі різноманітні впливи зовнішнього середовища, що вимагає іншого підходу до формування його економічного потенціалу, характеристика такого потенціалу як здатності підприємства забезпечувати досягнення стратегічних цілей на основі використання системи наявних ресурсів для одержання економічного ефекту від впровадження системи нововведень. Економічний потенціал підприємства з інноваційної точки зору відповідно повинен мати здатність до зміни своїх характеристик при зміні цілей підприємства. Інноваційний підхід до формування потенціалу підприємства орієнтований на активізацію інноваційної діяльності, засобами якої мають бути фактори виробництва й інвестиції.

Даний підхід реалізується у визначенні інноваційної орієнтації організації, актуальність якої підвищується у випадку освоєння (споживчих і географічних) і здійснення стратегії диверсифікації. Змістовність і продуктивність інноваційної орієнтації має підкріплюватися виробітком і реалізацією науково-технічної політики організації як одного з пріоритетних напрямків стратегічного управління, що здійснюється на вищому рівні управління підприємством. Її метою є визначення основних напрямків науково-технічної і виробничої діяльності у сферах розробки і впровадження нової продукції, модернізація і удосконалення продукції, що випускається.

Висновки. Отже при формуванні концепції розвитку економічного потенціалу можуть бути використані різні підходи, що вирізняються об'єктами спрямування, механізмами та засобами здійснення. Оскільки поняття «економічний потенціал підприємства» є поліструктурним і поліморфним, з нашої точки зору воно вимагає дослідження своєї суті, структури, складових елементів, виконуваних цілей саме з позиції системного підходу як основного, що дозволить забезпечити необхідну якість управлінських рішень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства як об'єкт управління в перебігу еволюції теорії стратегічного управління / Н.С. Краснокутська // Вісник Сумського державного університету. Сер: Економіка. – 2009. – № 1. – С. 169 – 177.
2. Педченко Н.С. Еволюція сутності поняття потенціал підприємства в економіці / Н.С. Педченко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія: Економічні науки. – 2009. – № 3. – 339с.

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ГОТЕЛЬНОГО
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ**

Завідна Людмила Дмитрівна,
д.ек.н., професор, завідувач кафедри менеджменту
туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Бігар Іванна Олександрівна,
магістр
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-
економічного університету
м. Ужгород, Україна

Анотація. В умовах сьогоденної нестабільності та економічної турбулентності кожний суб'єкт господарювання постійно шукає шляхи підвищення ефективності своєї діяльності. Фінансова стійкість підприємства є однією з головних умов життєдіяльності, розвитку й забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства. У статті досліджено та проаналізовано фактори, що впливають на фінансову стійкість підприємства готельного господарства, визначено механізм впливу на фінансову стійкість підприємства похідних чинників, розроблено етапи процесу управління фінансовою стійкістю підприємства готельного господарства, які забезпечать прийняття оперативних та стратегічних управлінських фінансових рішень.

Ключові слова: фінансова стійкість підприємства, внутрішні фактори, зовнішні фактори, механізм впливу чинників, процес управління фінансовою стійкістю, підприємства готельного господарства, конкурентоспроможність, рівень фінансового ризику, управлінські фінансові рішення.

На сьогодні підприємства мають суттєві проблеми щодо забезпечення фінансової стійкості, що обумовлено, насамперед, недостатнім та неефективним управлінням структурою їх капіталу та активів [1, с. 129]. Саме

фінансова стійкість підприємства характеризує ефективність операційного, фінансового та інвестиційного розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також відображає здатність підприємства відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями. Чим вище стійкість підприємства, тим більше воно незалежне від несподіваних змін ринкової кон'юнктури і, отже, тим менше ризик банкрутства. Керівництву підприємства необхідно «виробити імунітет» відносно впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, що порушують відтворювальну діяльність підприємства.

В таблиці 1 наведено види фінансової стійкості в залежності від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.

Таблиця 1

Види фінансової стійкості в залежності від впливу різних факторів

Внутрішня стійкість	загальний фінансовий стан підприємства, при якому забезпечується стабільно високий результат його функціонування. В основі досягнення такої стійкості лежить принцип активного реагування на зміну внутрішніх і зовнішніх факторів.
Загальна стійкість	рух грошових потоків, що забезпечує постійне перевищення надходження коштів (доходів) над їх витратами (витратами).
Фінансова стійкість	визначається перевищенням доходів над витратами, забезпечує підприємству вільне маневрування грошовими коштами і безперебійний процес виробництва та реалізації продукції. Фінансова стійкість формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності і є головним компонентом загальної стійкості підприємства.

Джерело: побудовано авторами за даними [2-4].

Основний акцент в управлінні фінансовою стійкістю підприємства готельного господарства має бути спрямований на внутрішні фактори, тобто ті фактори, які повною мірою залежать від самого підприємства (рис. 1).

На думку О. Я. Базилінської найвагомішими внутрішніми факторами, що впливають на фінансову стійкість підприємства, є збут, виробництво продукції, інновації, система комунікацій, реклама, робота з персоналом, його мотивація, інфраструктура ринку, якість управлінського та бухгалтерського обліку, а також коректне діагностування фінансово-господарської діяльності [5].

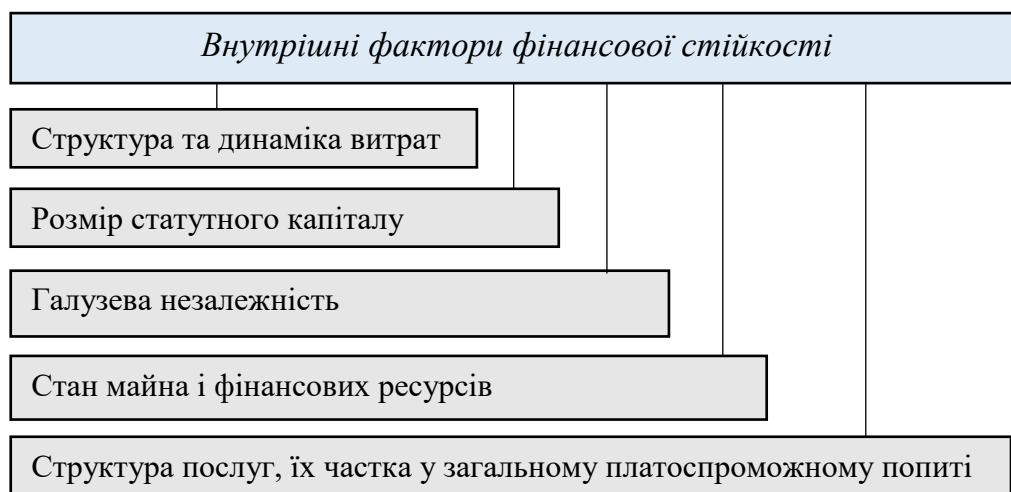

Рис. 1. Внутрішні фактори фінансової стійкості підприємства

Джерело: [1, с. 128–132; 3-6; 7, с. 99–103].

Суттєво впливають на підприємство взагалі й фінансову стійкість зокрема і зовнішні фактори (рис. 2):

Рис. 2. Зовнішні фактори фінансової стійкості підприємства

Джерело: [1, с. 128–132; 3-6; 7, с. 99–103; 8].

К. В. Самсонова [9, с. 129-130] подає наступну класифікацію чинників впливу на фінансову стійкість підприємств, поділяючи ці фактори на дві групи.

I. Не залежать від діяльності підприємства (*зовнішні, або екзогенні, чинники*):

- 1) *загальноекономічні чинники*: спад обсягу національного доходу;

зростання інфляції; уповільнення платіжного обороту; нестабільність податкової системи; нестабільність регулюючого законодавства; зниження рівня реальних доходів населення; зростання безробіття;

2) *ринкові чинники*: зниження ємності внутрішнього ринку; посилення монополізму на ринку; істотне зниження попиту; зростання пропозиції товарів (послуг); нестабільність валютного ринку;

3) *природні чинники*: кліматичні умови; ґрунтовий горизонт; гідрогеологічні умови; рельєф;

4) *інші чинники*: політична нестабільність; негативні демографічні тенденції; погіршення криміногенної ситуації.

II. Залежні від діяльності підприємства (*внутрішні, або ендогенні чинники*):

1) *операційні чинники*: неефективний маркетинг; неефективна структура поточних витрат (висока частка постійних витрат); низький рівень використання основних засобів; високий розмір страхових і сезонних запасів; недостатньо диверсифікований асортимент продукції; неефективний виробничий менеджмент;

2) *інвестиційні чинники*: неефективний фондовий портфель; висока тривалість будівельно-монтажних робіт; істотна перевитрата інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку за реалізованими реальним проектам; неефективний інвестиційний менеджмент;

3) *фінансові чинники*: неефективна фінансова стратегія; неефективна структура активів (низька їх ліквідність); надмірна частка позикового капіталу; висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу; зростання дебіторської заборгованості; висока вартість капіталу; перевищення допустимих рівнів фінансових ризиків; неефективний фінансовий менеджмент.

Загалом механізм впливу чинників на фінансову стійкість підприємства готельного господарства візуально представлено на рис. 3.

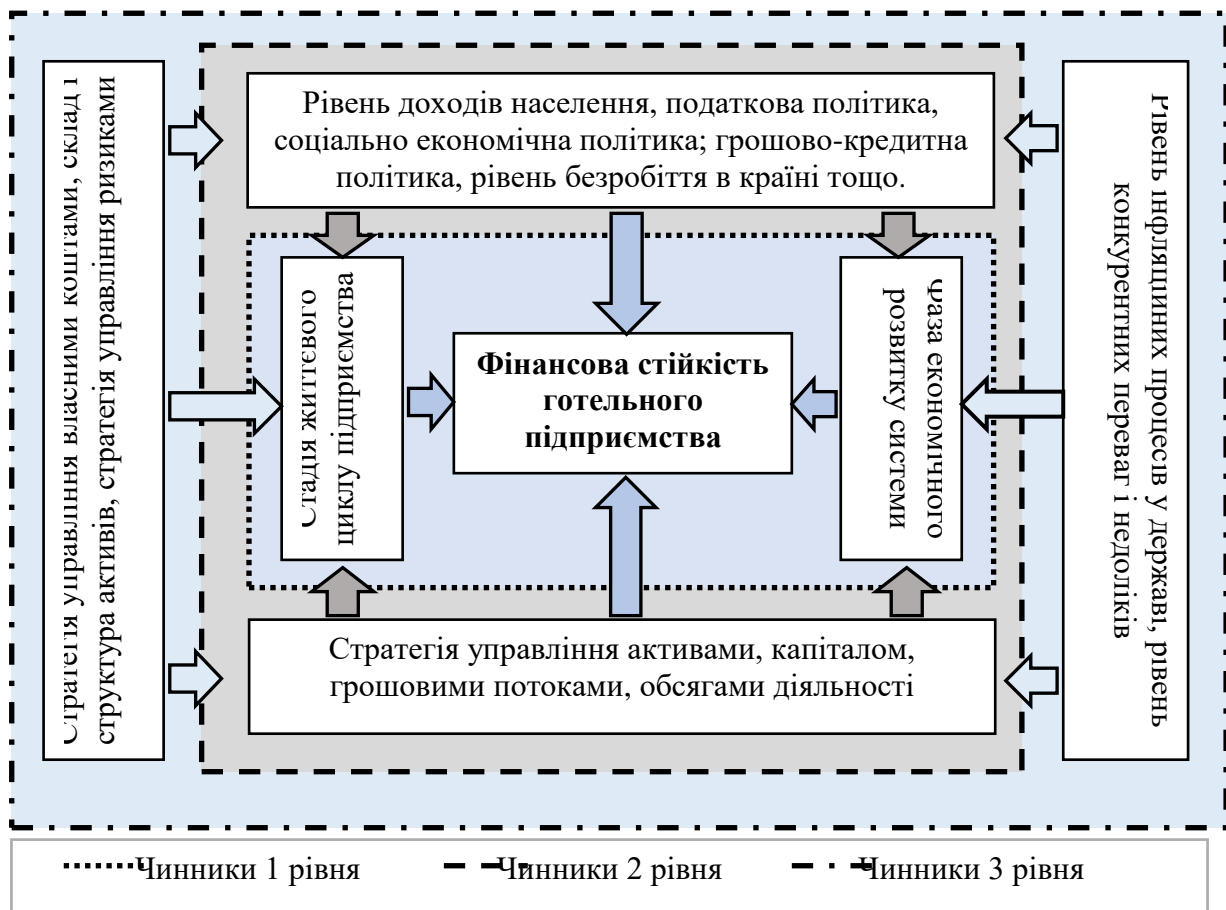

Рис. 3. Чинники впливу на фінансову стійкість підприємства готельного господарства

Джерело: побудовано авторами за даними [1-7; 9, с.126-134;10, с.151–155].

Отже, розв’язок проблеми забезпечення фінансової стійкості передбачає аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства.

Підприємство, як відкрита система та самостійний учасник ринкових відносин, має унікальну структуру внутрішнього та зовнішнього середовища, тобто «зіштовхується» з унікальним, властивим тільки йому, набором факторів втрати фінансової стійкості і платоспроможності, притаманним конкретному сегменту ринку. Тому розробка унікальної, персональної системи управління чинниками втрати фінансової стійкості дасть змогу ідентифікувати основні чинники впливу на фінансову стійкість, визначити періодичність проведення контролю та результативність, ефективність таких дій.

Перспективним напрямом в управлінні фінансово-економічною діяльністю підприємств готельного господарства є розробка процесу управління їх фінансовою стійкістю, який би забезпечував прийняття оперативних та стратегічних управлінських фінансових рішень. Його сутність можна визначити як систему принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень, які на основі діагностики фактичного стану фінансової стійкості, визначення чинників, що дестабілізують стійкість розвитку та оцінки індикаторів фінансово стійкого розвитку, дозволяють привести у відповідність цілі та завдання діяльності підприємства до умов внутрішнього і зовнішнього середовища, забезпечити збалансованість між необхідним обсягом фінансових потреб і фактичним фінансово-ресурсним потенціалом на певній стадії та фазі життєвого циклу підприємства [1, с. 128–132; 8; 10, с. 151–155].

Послідовність етапів процесу управління фінансовою стійкістю підприємства готельного господарства наведено на рис. 4.

Для оцінки стану фінансової стійкості підприємства, а саме стану еталонної чи достатньої фінансової стійкості, фінансової нестійкості, на основі даних бухгалтерського балансу пропонуються до використання ключові індикатори платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності, розрахунок яких базується на основі відповідних співвідношень між статтями балансу. [1, с. 128–132; 8; 11].

За результатами оцінювання ключових і підсумкового індикаторів можна діагностувати фактичний стан підприємства, а саме: стійкий або нестійкий стан підприємства на ринку; керований або слабокерований процес розвитку підприємства; дія дестабілізуючих чинників є оборотною або безповоротною (некерованою).

Після того як підприємству поставлено діагноз, стає можливим вибір типу управління його виробничо-господарською та фінансовою діяльністю. В умовах нестабільності, невизначеності та динамічності економічного середовища найбільш прийнятним підходом до управління фінансовою стійкістю підприємства готельного господарства є параметричне адаптивне

управління за результатами з елементами раннього запобігання впливу зовнішніх дестабілізуючих чинників.

Рис. 4. Етапи управління фінансовою стійкістю підприємства готельного господарства

Джерело: розроблено та побудовано авторами за даними [1; 4; 8; 10-12].

При виборі методів управління фінансовою стійкістю підприємства зміст процесу управління слід розглядати як сукупність трьох елементів: інформації, організації управління й безпосередньо процесу управління.

Відповідно до сучасної концепції управління реалізацію цілей і завдань управління фінансовою стійкістю готельного підприємства необхідно вирішувати на двох рівнях: стратегічному та оперативному [4; 11-13].

Виділення цих рівнів обумовлене, по-перше, необхідністю врахування

чинника часу - умов забезпечення фінансово стійкого розвитку підприємства в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах, а по-друге, конкретизацією змісту рівнів фінансової стійкості підприємства та відповідної компетенції в галузі управління. На оперативному рівні має йти мова про управління безперервністю виробничого процесу та процесу кругообігу капіталу підприємства. Як критерії ефективності управління на цьому рівні може використовуватися оцінювання динаміки показників фінансової стійкості та ліквідності. Саме на цьому рівні відбувається коригування методів аналізу й оцінювання чинників, що дестабілізують і дезактивують розвиток підприємства готельного господарства.

Об'єктом управління на стратегічному рівні є конкурентоспроможність підприємства та його ринкова вартість, тому як критерії ефективності слід використовувати оцінювання динаміки показників рентабельності та ділової активності. У свою чергу, це припускає проведення моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства, а також середовища його найближчого оточення [14, с. 1-6].

Для оцінювання ефективності управління фінансовою стійкістю готельного підприємства на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях рекомендується використовувати методи порівняльного аналізу, середніх величин, витратний, прибутковий і опційний, а також методи рейтингового оцінювання фінансового стану підприємства. Таким чином, підвищення фінансової стійкості передбачає створення науково обґрунтованої концепції її забезпечення, орієнтованої на збільшення частки власних коштів у загальному обсязі ресурсів, що сприяє ефективному використанню позикових коштів, а також залученню зовнішніх джерел фінансування, що можливо шляхом застосування інструментів фінансового менеджменту [1, с. 130-132; 10-11].

Отже, фінансова стійкість підприємства готельного господарства є однією з найважливіших характеристик його фінансового стану, що формується у процесі його виробничої та фінансово-інвестиційної діяльності. Аналіз чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на фінансову

стійкість підприємства, дає змогу визначити рівень фінансового ризику, який пов'язаний із формуванням структури джерел капіталу, а, відповідно, і міру стабільності фінансової бази розвитку готельного підприємства на перспективу. Практичному здійсненню сформованих вимог до досягнення необхідного рівня фінансової стійкості повинен сприяти ефективний механізм управління фінансовою стійкістю підприємства готельного господарства, який являє собою цілісну систему рівнів, систем забезпечення, методів та інструментів прийняття та реалізації рішень, спрямованих на досягнення та підтримку оптимального з погляду керівництва і фінансових працівників рівня фінансової стійкості підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лазоренко В. В. Оцінка фінансової стійкості підприємства сфери послуг методом оцінки коефіцієнтів. Причорноморські економічні студії. 2018. № 29. С. 128–132.
2. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ : Ніка-Центр, 2013. 528 с.
3. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств : навч. посібник [для самот. вивч. дисципліни]. / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. 3-тє вид., виправл. і доп. К. : Знання-Прес, 2009. 299 с.
4. Заюкова М.С. Теорія фінансової стійкості підприємства: монографія / М. С. Заюкова, О. В. Мороз, О. О. Мороз, Т. М. Кравченко, І. М. Кулік, Л. В. Мосійчук, І. Б. Паламар. Вінниця: УНІВЕРСУМ Вінниця, 2004. 155 с.
5. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: Навчально-методичний посібник. К., 2009. 328 с.
6. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 566 с.
7. Завідна Л.Д. Діагностика фінансового стану підприємства готельного господарства. Науковий практичний журнал «Економіка та держава». № 4. 2018. С. 99–103.

8. Муза І.М. Проблеми розвитку фінансової стійкості підприємства в сучасній економіці. URL : <http://www.rusnauka.com>.

9. Самсонова К.В. Фактори впливу на фінансову стійкість підприємства Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. 2013. №4. С. 125-134.

10. Завідна Л.Д. Фінансова стійкість як передумова економічного розвитку підприємства. International Scientific Conference Information potential of socio-economic development of the state and regions: Conference Proceedings, April 20.2020. Gromadka, Poland: GOKiB. С. 151–155.

11. Завідна Л.Д. Оцінка фінансового потенціалу підприємства готельного господарства. Економічний простір: Збірник наукових праць. № 154. Дніпро: ПДАБА, 2020. С. 109–114. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-20>

12. Завідна Л.Д. Фінансовий потенціал підприємств готельного господарства. Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». Вип. 53. 2020. С.75-80. DOI: <http://dx.doi.org/10.32843/bses.53-11>

13. Завідна Л.Д. Антикризовий сценарій розвитку економіки України під час COVID-19. Науковий вісник Карпатського університету імені Августина Волошина: збірник наукових праць. Вип. 2. Ужгород, 2020. С. 147-150.

14. Zavidna Liudmyla; Makarenko Petro M; Chepurda Ganna; Lyzunova Olena; Shmygol Nadiia. Strategy of Innovative Development as an Element to Activate Innovative Activities of Companies. Academy of Strategic Management Journal. Volume 18. Issue 4. 2019. P.1-6.

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ АУДИТ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

Заремба Ольга Олександрівна

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту

Луста Анастасія Анатоліївна

студентка 4 курсу

Київського національного торговельно-економічного університету

Анотація: Під економічним зростанням прийнято розуміти збільшення обсягів товарів і послуг, створених за певний період. Економічне зростання визначається багатьма чинниками, найважливішими з яких є чинники попиту, пропозиції і розподілу. Проте, це все ми можемо відслідкувати тільки через фінансові звітності, для яких потрібен аудит, щоб уникнути помилок та шахрайств.

Ключові слова: антикорупційний аудит; рівень корупції; антикорупційна політика; прихований потенціал; шахрайство.

Корупція в Україні є однією з основних загроз національній безпеці та політичній стабільності країни. Боротьба з корупцією на сьогоднішній день є одним з насущних питань не лише для українського, а й для міжнародного бізнесу.

Аудит української економіки є відправною точкою при прийнятті рішень щодо довгострокового розвитку держави та першим кроком у розробці Національної економічної стратегії до 2030 року. В рамках своєї діяльності основні органи аудиту - Державна аудиторська служба України та Рахункова палата України активно аналізують функціонування суб'єктів господарювання і результати впровадження державної політики в різних сферах.

Державна аудиторська служба протягом 2019 року та січня - вересня 2020 року провела 2103 ревізії фінансово-господарської діяльності, 223 перевірки

закупівель, 16010 моніторинрів закупівель, 617 державних фінансових аудитів, у тому числі 321 аудит діяльності суб'єктів господарювання та 119 аудитів виконання місцевих бюджетів. Результатом діяльності Рахункової палати стали більше ніж 20 комплексних аудитів ефективності використання бюджетних коштів. Проведені перевірки виявили фінансові порушення та недоліки на загальну суму 6251 млрд грн.

На основі аудиту була створена Національна економічна стратегія до 2030 року. Слідуючи з результатів аудиту нереалізований потенціал нашої країни становить приблизно 1 трлн дол. США. І задачею влади є його реалізація. Це стало зрозуміло після оцінки природного, географічного та людського потенціалу України

За останній повний рік показники України в Індексі сприйняття корупції виросли на 3 бали. Із 33 балами зі 100 можливих ми отримали 117 місце зі 180 країн у списку СРІ. Поруч із нами у рейтингу Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія — всі ці країни так само у СРІ-2020 набрали по 33 бали. Загалом покращення або погіршення на 3 бали не вважається статистично значущим результатом. Це означає, що такі показники варто враховувати в сумі за кілька років — свідчення планомірних змін у боротьбі з корупцією в країні.

Індекс України у 2020 році покращився завдяки запуску Вищого антикорупційного суду з відповідною підсудністю та перезапуску Національного агентства з питань запобігання корупції. Саме ці події нарешті “завершили ланцюжок” створення антикорупційної інфраструктури в Україні, що до цього могла працювати лише частково.

Механізм ефективного антикорупційного менеджменту складається з елементів постійного моніторингу, що передбачає проведення аудиторських перевірок. Так антикорупційний аудит вважається найефективнішим засобом моніторингу компаній, а саме: - перевірки дотримання різних вимог антикорупційної комплаєнспрограми; - тестування операційної ефективності контрольних процедур, спрямованих на запобігання корупції.

Основними цілями та завданнями антикорупційного аудиту відповідно до законодавства можуть бути перевірка та оцінка системи протидії корупції на підприємстві (антикорупційної програми): перевірка дотримання антикорупційної політики; дотримання підприємством антикорупційного законодавства; оцінка представницьких витрат на предмет розумної обґрунтованості; розслідування угод при закупівлі товарів, робіт; послуг на предмет виявлення закупівлі за цінами, величина яких припускає комерційний підкуп; дослідження незвичайних фінансових операцій; перевірка достовірності фінансової звітності; оцінка толерантності контрагентів до хабарництва з метою мінімізації ризику ділових відносин та ін. В залежності від цілей антикорупційного аудиту аудитори розробляють відповідні програми, що спрямовані на їх досягнення.

У антикорупційній діяльності велику роль відіграє представництво глобального руху Transparency International (TI), яке займається зниженням рівня корупції в Україні шляхом сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності публічної влади і громадянського суспільства. Розглянувши роботу цієї антикорупційної організації можна привести такі напрямки проєктів, які і зараз продовжують успішно розвиватися : ProZorro, DoZorro, OpenHealth, Open Government Partnership, ProZorro продажі, НАКО, Прозорі міста.

Активи нашої країни це публічне майно, до контролю якого долучилась TI Україна. Організація адмініструвала створення системи державних продажів, яка працює на засадах Prozorro. Після успішних пілотних проєктів з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб до Prozorro.Продажі приєдналися інші партнери з боку держави та місцевої влади. Сьогодні через систему реалізується державне та комунальне майно, відбувається продаж об'єктів малої приватизації.

Крім того, представники TI Україна брали участь у комісіях з розгляду скарг ФГВФО при продажі активів збанкрутілих банків і ДП “Прозорро.Продажі” при продажі об'єктів малої приватизації.

Через систему Prozorro.Продажі завдяки прозорій конкурентній процедурі реалізовано майна та активів на суму понад 54 млрд грн станом на вересень 2021 року.

Спільно з Мінекономрозвитку розробили портал онлайн-аналітики держпідприємств ProZvit. Портал дає змогу ознайомитися з базовою статистикою кількості державних підприємств усіх форм власності, а також з їхніми фінансовими результатами. Від початку 2019 року заповнення бази порталу стало обов'язковим для всіх державних підприємств України. ДП подають до бази всі форми фінансової звітності, а також фінансові плани.

Також від 5 вересня 2019 року розпочав роботу новостворений Вищий антикорупційний суд України, який відіграє одну з головних ролей в антикорупційній політиці. Роль ТІ Україна була значною у запуску Вищого антикорупційного суду. Спільно з партнерами з інших неурядових організацій вдалося провести успішну адвокаційну кампанію з ухвалення закону, який відповідав рекомендаціям Венеціанської комісії. Трансперенсі Інтернешнл Україна здійснювала аналіз претендентів на посади суддів Вищого антикорупційного суду.

ТІ Україна також долучилися до створення проекту по моніторингу ВАКС, задля підвищення ефективності роботи Вищого антикорупційного суду в Україні, виявлення сильних та слабких сторін діяльності суду, а також антикорупційної інфраструктури в цілому. Тому з перебігом справ Вищого антикорупційного суду можна ознайомитися у розділі “Справи Антикорсуду” на офіційному сайті ТІ Україна.

Отже, очевидним висновком є те що, незважаючи на пріоритетність впровадження антикорупційної політики для держави, тотальна корумпованість залишається серйозною українською проблемою. Одним з важелів антикорупційної боротьби є ТІ. Наразі ТІ Україна знаходиться в перехідному стані, змушена займатися безпосереднім впровадженням та здійсненням антикорупційної політики та активізмом, але в довгостроковій перспективі держава повинна взяти на себе функції, які ТІ виконує як паралельний інститут,

тоді зусилля організації будуть сконцентровані на тому, щоб бути полісцентром.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. "Transparency International – Україна" – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://ti-ukraine.org/about/>.

2. Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади:[Розпорядження КМУ: офіц. текст: за станом на 05.10.2016 року № 803-р].–[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/803-2016-p>.

3. Момот Т. В., Мізік Ю. І., Політучій С. Я. Антикорупційний комплаєнс у системі стратегічного моніторингу кадрової безпеки підприємства// Актуальні проблеми економіки №6(180).- 2016.- №6(180).- с. 167-174.

4. Henderson W.T. Anti-corruption internal audits: a crucial element of anti-corruption compliance - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eu.com.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕСТОРАНІВ У ПЕРІОД КРИЗИ

Круглянко Андрій Вікторович,

к. е. н., доцент

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

м. Чернівці, Україна

Анотація: розглянуті питання оцінки ефективності діяльності ресторанів.

Ключові слова: менеджмент готелів і ресторанів, заклади громадського харчування, ефективність діяльності ресторану.

Питання оцінки ефективності господарської діяльності суб'єктів ресторанного бізнесу, в тому числі й кав'ярень, кафе, потребують фокусування уваги в умовах пандемії коронавірусу, оскільки дана сфера зазнала суттєвого спаду обсягів діяльності: у 2020 році як в Україні, так і у світі ресторани, кафе та інші заклади громадського харчування зазнали прямих обмежень у своїй діяльності: скорочення робочих годин, заборона приймання відвідувачів всередині приміщень, пряме закриття закладу.

Ці обмеження продовжилися і у 2021 році, хоча й були послаблені, а у окремих регіонах і взагалі скасовані.

Проте, спостерігаємо картину, коли динаміка розвитку закладів громадського харчування за згаданий період дуже різнонапрявлена: одні заклади розвиваються, вдосконалюють свої бізнес-процеси, коригують у відповідності до карантинних обмежень. Інші ж заклади зазнали втрат та були або закриті, або змушені були суттєво скоротити діяльність, звільнити значну частину персоналу, переглянути меню тощо.

І тут постає питання – як можна оцінити ефективність роботи закладу громадського харчування в кризових умовах враховуючи притаманні коронавірусній кризі свої особливості, які варто було б взяти до уваги при

оцінці ефективності бізнесу?

Передусім мова може йти не про ефективність взагалі, а про операційну ефективність, оскільки загальна ефективність великою мірою продиктована стартовими інвестиційними витратами. А вони, у свою чергу, корелюються і залежать від стратегічної концепції закладу громадського харчування і слабо корелюються, а отже мало залежать, від кризи. Криза впливає хіба що на терміни старту бізнесу, які як правило, переносяться до завершення кризи.

Практики по різному підходять до визначення ефективності ресторану [1].

Класично традиційним методом оцінки ефективності ресторанного бізнесу є коефіцієнтний фінансовий аналіз підприємства (розрахунок показників рентабельності, ліквідності, оборотності та платоспроможності) за даними статистичної фінансової звітності.

Підхід з позицій маркетингу дозволяє оцінити економічну ефективність діяльності закладу за такими традиційними показниками як заповнюваність ресторану (у відсотках) і оборотність одного посадочного місця. Крім того, даний підхід дозволяє розглядати комплексний вплив на ефективність діяльності ресторану як маркетингових індикаторів, так і фінансових з метою формування ефективної цінової політики.

Завданнями менеджменту ресторанного бізнесу є оцінка всіх підходів з метою вибору саме тих показників, що враховували б кризові явища. Адже традиційні підходи претендують на універсальність і не є специфічними [2].

Ми вважаємо доцільним допустити здорову долю суб'єктивізму при виборі системи оцінки ефективності операційної діяльності ресторанів у період кризи. Менеджмент конкретного ресторану обирає традиційні оціночні параметри та коригує їх на особливості свого закладу. Адже у період кризи, зазвичай, класичні показники оцінки ефективності ресторані погіршуються (показники рентабельності, оборотності посадкового місця тощо), однак є задовільними з точки зору кризових обставин і дають можливість закладу не лише залишатися на плаву, але й забезпечувати розвиток, наприклад, запускати

(вдосконалити) напрямок роботи «на виніс».

Таким чином, оцінювання ефективності закладів ресторанного бізнесу у період кризи, спричиненої коронавірусом, відрізняється від традиційних показників можливістю їх коригування суб'єктивно для кожного закладу специфічними параметрами та/або показниками. Звісно, це має суттєвий недолік – неможливість порівняти ефективність різних ресторанів. Однак, забезпечує можливість оцінки даного закладу у динаміці, що зазвичай достатньо для зацікавлених споживачів даної інформації – власників бізнесу, потенційних інвесторів та інших бенефіціарів бізнесу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисов Д. Прибутковий ресторан: як прорахувати бізнес-модель успішного закладу. URL: <https://borysov.com.ua/uk/blog/biznes/prybutkovyy-restoran-yak-prorahuvaty-biznes-model-uspishnogo-zakladu-video>.

2. Кизенко О. О. Ключові індикатори економічної ефективності ресторану: стратегічний контекст. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2015. Вип. 10. С. 374-379. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2015_10_68.

**ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ АГРАРНОЇ
ГАЛУЗІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Кужель В. В.

директор, доцент, к. е. наук

Николюк Н. П.

заступник директора з навчальної роботи

Опалко К. С.

завідувач навчально – методичної лабораторії

Кужель Р. В.

викладач - методист

ВСП Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу

Уманського НУС

Анотація. В стаття проаналізовано систему оподаткування сільськогосподарських товаровиробників за спрощеною системою (четверта) група на основі наявної в них площі сільськогосподарських угідь. Запропоновано, крім земельних угідь для розрахунку єдиного податку брати дохід господарюючого суб'єкта за рік, що дасть можливість зменшити податковий тягар на дрібнотоварні господарюючі суб'єкти.

Ключові слова. єдиний податок (четверта) група, сільськогосподарські підприємства, річний дохід

Вступ. З метою удосконалення оподаткуванням суб'єктів господарювання аграрної галузі передбачені методичні підходи щодо побудови спеціальної системи оподаткування у вигляді єдиного податку. Відповідно до податкового законодавства змінився порядок застосування спеціального податкового режиму, замінивши фіксований сільськогосподарський податок на єдиний податок (четверта) група З огляду на це, за сучасних умов існують невирішені питання щодо податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі, практичне вирішення яких має важливе

практичне значення, сприяє нарощуванню обсягів виробництва аграрної продукції.

Мета роботи. Висвітлити питання податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі, спрямоване на нарощування аграріями обсягів виробництва та реалізації продукції.

Матеріали і методи. В процесі дослідження використовувались методи статистичного аналізу і синтезу для розгляду сучасного стану податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі..

Результати дослідження. Відповідно до Податкового кодексу України до четвертої групи належать суб'єкти господарювання аграрної галузі у яких частка аграрного виробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 %р. [1]. Колишні платники фіксованого сільськогосподарського податку з 01.01.2015 р. отримали статус платників єдиного податку (четверта) група, які, є ідентичними за тих методичних підходів, що були при адмініструванні фіксованого сільськогосподарського податку. Суттєвими новаціями, окрім врегулювання питань щодо узгодження тлумачення та розуміння окремих норм, понять, термінів, які регламентували порядок справляння ФСП, можна визнати необхідність індексації бази оподаткування та зміну підходу до визначення бази оподаткування, шляхом відміни її прив'язки до показника нормативної грошової оцінки 1 га угідь станом на 1 липня 1995 р. й узгодження тим самим з базою оподаткування земельним податком, що забезпечує принаймні мінімальну реалізацію фіскальної функції трансформованого ФСП. Однак, таке зростання величини податку не можна назвати невиправданим, оскільки ті мізерні суми, які сплачувались останніми роками, спотворювали саму сутність податку, як такого та звели нанівець його «стимулюючий ефект». Разом з тим, податкові нововведення не забезпечують реалізацію завдань регулюючого характеру спеціального режиму оподаткування аграріїв, а тому вимагають подальшого корегування та удосконалення. З огляду на це, для оподаткування єдиним податком суб'єктів господарювання аграрної галузі слід поділити на три групи

(А, Б, В), залежно від розмірів сільськогосподарських угідь, які ними використовуються в процесі діяльності та річного доходу, передбачивши граничний розмір сільськогосподарських угідь й обсяг доходу, при досягненні яких сільськогосподарський товаровиробник втрачає право на застосування спрощеної системи оподаткування у вигляді єдиного податку. Такий підхід є обґрунтованим з наступних позицій [2].

Сільськогосподарські товаровиробники, за статистичними даними на 01.01.2021 р., представлені наступними підприємствами: господарськими товариствами (11,2 % від загальної кількості підприємств, зайнятих у сільському господарстві); приватними підприємствами (6,52 %); кооперативами (0,61 %); фермерськими господарствами (80,04 %); державними підприємствами (0,98 %) та підприємствами інших форм господарювання (0,71 %). Найбільшу частку у загальній кількості сільськогосподарських підприємств займають фермерські господарства, які здебільшого, за загальноприйнятими критеріями визнання малого підприємництва, відносяться до суб'єктів малого підприємництва та суб'єктів мікро підприємництва (83,5 % з числа суб'єктів малого підприємництва). Якщо брати до уваги розподіл діючих сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь в цілому по Україні, то 71% діючих сільськогосподарських підприємств мають у своєму розпорядженні сільськогосподарські угіддя площею менше ніж 5 га до 500 га, а це лише 12,6% від загальної площі угідь, які використовуються у аграрному виробництві. 29,1% загальної площі сільськогосподарських угідь належить сільськогосподарським товаровиробникам (6,8% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств), які мають у своєму використанні угіддя площею від 1000,1 до 3000,0 га. Натомість, 20,7% загальної площі сільськогосподарських угідь використовуються сільськогосподарськими товаровиробниками (0,4% від загальної кількості суб'єктів господарювання аграрної галузі), які мають у своєму володінні більше 10000,0 га, а це в основному великі агрохолдинги, які спеціалізуються на виробництві найбільш високотехнологічних і високодохідних, експорт орієнтованих видів продукції

Враховуючи окремі відмінності слід визначити відмінні критерії розмежування платників єдиного податку 4-ї групи на відповідні підгрупи для України та для Черкаської області. Отже, використання площі сільськогосподарських угідь в якості критерію розмежування платників єдиного податку 4-ї групи на відповідні підгрупи забезпечується відносно рівномірним їх розподілом на такі підгрупи з точки зору кількості суб'єктів господарювання аграрної галузі та частки площі сільськогосподарських угідь, яка знаходиться у використанні таких суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Наступний критерій, який покладено в основу диференційованого підходу до оподаткування діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі – це розмір річного доходу [3]. Відповідно до статистичних даних, 95,2% підприємств галузі сільського господарства Черкаської області у 2020 р. працювали прибутково, одержавши чистого прибутку в середньому близько 13230 тис. грн., і лише 4,8 % підприємств працювати зі збитками. Однак й ті господарства, які за підсумками 2020 р. фактично одержали збитки (переважно за рахунок девальвації національної валюти, втрати традиційних ринків збуту в межах митного союзу, військових дій на сході України, боргових навантажень), за результатами операційної діяльності мали високі показники рентабельності операційної діяльності (в межах 62,3%).

З метою вдосконалення прямого оподаткування суб'єктів господарювання аграрної галузі всіх організаційно – правових груп проведено їх розмежування за критерієм закріпленої за ними площі. Таке розмежування дає можливість застосовувати диференційований підхід в оподаткуванні єдиним податком (четверта група) Дані розмежування суб'єктів господарювання аграрної галузі від закріпленої за ними площі подані в (табл.1).

**Розмежування суб'єктів господарювання аграрної галузі – платників
єдиного податку 4-ї групи на підгрупи за критерієм площі
сільськогосподарських угідь, яка знаходиться у їх використанні**

Підгрупи платників єдиного податку 4-ї групи	Розмежування суб'єктів господарювання аграрної галузі за площею с.-г. угідь, яка знаходиться у їх використанні, по Україні	Розмежування суб'єктів господарювання аграрної галузі за площею с.-г. угідь, яка знаходиться у їх використанні, для Черкаської області
А	до 1000,0 га	до 200,0 га
Б	від 1000,1 – 3000,0 га	від 200,1 – 1000,0 га
В	від 3000,1 – 10000,0 га	від 1000,1 – 3000,0 га
Не відповідає критерію платника єдиного податку а	більше 10000,01 га	більше 3000,01 га

Джерело : (ф. № 4–сг) Головного управління статистики Черкаської області

Оцінюючи фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств в розрізі їх класифікації на суб'єкти великого, середнього та малого бізнесу, слід вказати на відсутність тенденцій системних змін відповідних показників, як у розрізі досліджуваних періодів, так і означеної класифікації підприємств. Частка суб'єктів господарювання, які за результатами господарської діяльності отримують прибуток, коливається за роками досліджуваного періоду не однозначно. На основні даних статистичного бюлетеня «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2019 р. «Загальні характеристики і результати роботи сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства, за 2020 р., яка сформована на основі даних форм № 50-сг та №2 – ферм (тобто дані характеризують діяльність усіх підприємств у цілому – великих, середніх та малих) встановлено, що розраховані показники за даними в цілому по Україні та ті, що були розраховані за даними Черкаської області (у межах наявної вихідної інформації) є між собою співставними, між ними спостерігаються лише

незначні відхилення, які не можуть суттєво вплинути на викривлення інформації під час проекції «загальноукраїнських» показників на регіональний рівень (в силу обмеженості вихідних даних для проведення розрахунків по Черкаській області).

Загальновідомо, що податкова система впливає на діяльність сільськогосподарських підприємств, а натомість потребує галузь податкового стимулювання з боку держави. Про характеристику фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області в порівнянні із загальними показниками діяльності суб'єктів галузі в цілому по Україні характеризують дані (табл. 2). По Україні частка суб'єктів господарювання аграрної галузі, які відносять до великотоварних становить 20,07%, а по Черкаській області – 16,7%. Середня площа цих сільськогосподарських підприємств по Черкаській області в розрахунку на одне підприємство на 189,94 га менше в порівнянні із середньо українськими показниками. Чистий прибуток по сільськогосподарських підприємствах Черкаської області становить 4293,08 тис. грн в розрахунку на одне підприємство, що на 199,85 тис. грн більше середнього по Україні. Аналогічне перевищення розміру прибутку по Черкаській області в розрахунку на га сільськогосподарських угідь і становить 2211,68 тис. грн або на 270,68 тис. грн більше середньо українського показника.

Таблиця 2

Загальні характеристики та показники діяльності сільськогосподарських підприємств в середньому за 2016 -2020 рр.

Назва показника	Україна	Черкаська область
У розрізі сільськогосподарських підприємств, які згідно статистичних критеріїв відносяться до великих і середні		
Частка сільськогосподарських підприємств у загальній їх кількості, %	20,07	16,7
Частка сільськогосподарських угідь, у загальній їх площі, %	86,65	78,27
Середня площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 підприємство, га	2112,24	1922,30

Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, у розрахунку на одне підприємство, тис. грн.	19709,17	16121,450
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, у розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн	9331,00	. 8305,33
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг у розрахунку на одне підприємство, тис. грн.	4099,23	4293,08
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг у розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн.	1941, 00	2211,68
Податкове навантаження єдиним податком 4-ї групи (ФСП у 2016 р.) на 1 га с.-г. угідь, %	1,59	1,45
У розрізі сільськогосподарських підприємств, які згідно статистичних критеріїв відносяться до малих		
Частка сільськогосподарських підприємств у загальній їх кількості, %	79,93	83,3
Частка сільськогосподарських угідь, у загальній їх площі, %	13,35	21,73
Середня площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 підприємство, га	81,62	107,0
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, у розрахунку на одне підприємство, тис. грн.	397,79	202,85
Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, у розрахунку на 1 га у с.-г. угідь, грн	4870,00	3022,69
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг у розрахунку на одне підприємство, тис. грн.	86,15	72,35
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг у розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн.	1055,00	982,39
Податкове навантаження єдиним податком 4-ї групи (ФСП у 2016 р.) на 1 га с.-г. угідь, %	2,93	3,14

Джерело: (ф. № 4–сг) Головного управління статистики Черкаської області

Податкове навантаження на 1 га сільськогосподарських угідь по Черкаській області становить 1,45 %, що на 0,14 відсоткових пункти менше середнього по Україні. Стосовно суб'єктів господарювання аграрної галузі, які віднесені до малих підприємств середня площа сільськогосподарських угідь у

розрахунку на одне підприємство Черкаської області на 25,38 га більше порівняно із середнім показником по Україні. В той же час, прибуток операційної діяльності на одне підприємство в цілому по Україні становить 86,15 тис. грн або на 13,8 тис. грн більше в порівнянні з малими суб'єктами господарювання аграрної галузі Черкаської області. Аналогічний стан і по розміру прибутку в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь по Черкаській області в порівнянні із середньо українським показником його розмір менше на 72,81 грн. Внаслідок цього податкове навантаження на один га сільськогосподарських угідь в цілому по Україні складає 2,93% на одне мале підприємство, а по Черкаській області – 3,14 %.

Отже, враховуючи незначні відхилення за розрахованими показниками в розрізі великих і середніх підприємств між «загальноукраїнськими» і регіональними даними можемо припустити, що аналогічна тенденція зберігається й для малих підприємств. Як свідчать проведені розрахунки, величина прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції у розрахунку на 1 га угідь у великих і середніх підприємств в 1,8 рази більша порівняно з малими сільськогосподарськими підприємствами, відповідно, рівень податкового навантаження у малих сільськогосподарських підприємств на 1 га угідь вищий, аніж у великих і середніх підприємств. З великою ймовірністю така тенденція збережеться й надалі, якщо залишаться незмінними підходи щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств єдиним податком 4-ї групи.

Висновки. В основу диференційованого підходу щодо оподаткування діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі єдиним податком 4-ї групи, крім площі сільськогосподарських угідь, має бути покладений розмір річного доходу. Для визначення максимально можливого розміру річного доходу для кожної з підгруп платників єдиного податку, які ми виокремили за критеріями площі сільськогосподарських угідь, яка знаходиться у їх використанні (група А, група Б, група В), будемо виходити з даних щодо структури сільськогосподарських угідь, структури посівних площ, урожайності

основних сільськогосподарських культур та середніх цін реалізації відповідних культур. Такий розподіл дає підстави для запровадження диференційованого підходу щодо застосування методичних прийомів при оподаткуванні суб'єктів господарювання аграрної галузі єдиним податком (четверта група).

ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Барабаш О.О. «Загальна характеристика принципу соціальної справедливості в податковій системі». / НУ «Львівська політехніка». 2017. С. 82-85
3. Івашко О. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. 2016. – № 1. С. 80–85.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

Куцик Валентина Ісидорівна

к.е.н., професор

Возна Тетяна Любомирівна

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавра, 2 курс,

ОПП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,

спеціальність «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Савчук Юрій Русланович

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра, 3 курс,

ОПП «Готельно-ресторанна справа»,

спеціальність «Готельно-ресторанна справа»

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

Анотація: у роботі висвітлено проблеми впливу на готельно-ресторанний сектор пандемії COVID-19, проаналізовано звітність за 2020-2021 рр. готельно-ресторанного бізнесу в Україні, охарактеризовані інновації, які активно запроваджуються у готельно-ресторанному бізнесі та їх вплив на розвиток готельно-ресторанного сектора

Ключові слова: готельно-ресторанний бізнес, пандемія, COVID-19, інновації

Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу досліджуються експертами та вітчизняними авторами для пошуку та виявлення проблем. Однак в умовах невизначеності національної економіки завжди залишається відкритим питання пошуку векторів його розвитку. Готельно –ресторанні підприємства представляють матеріальну основу туристичної галузі та містять у собі величезний потенціал для сталого доходу в державний бюджет. Ефективний розвиток підприємств готельного та ресторанного господарства є стратегічно важливим для нашої країни.

Готельно-ресторанне підприємство, як і будь-яка система іншого походження та призначення, незалежно від форми власності, галузі, формату та масштабів діяльності, підпорядковується циклічним законам життєдіяльності.

На готельно-ресторанний бізнес в Україні як і у світі в цілому впливає політична стабільність, мінімізація корупції, рейтинг конкурентноздатності, якість та доступність освіти, професійність кадрів. Як би ми не бажали зробити свій бізнес ефективним, прогресивним та інноваційним, все одно ми залежні від валютного курсу, інфляції, інвестицій, податків, мита, заробітної плати та рівня купівельної спроможності населення.

Спалах коронавірусу став гучним ударом для світового та українського готельного ринку.[5] Закриті кордони держав, скасування авіасполучення, обмеження пересування у межах України між областями й абсолютна ізоляція країн одна від одної спровокували купу проблем у готельному секторі. Зокрема, у період простою весною 2020 року Українська авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України» (МАУ) через пандемію COVID-19 отримала збитки у розмірі \$60 млн. У зв'язку з цим авіаперевізник звернувся до уряду і попросив стабілізаційний кредит на суму \$50 млн під 5-6% для підтримки фінансової стабільності.[2]

Готельно-ресторанний бізнес змушений пристосовуватись до розвитку під впливом світової пандемії COVID-19 з урахуванням впливу науково-технічних, інформаційно-психологічних і соціальних чинників.

Карантин паралізував ділову активність в усіх куточках світу. Для українських підприємців це випробування ускладнило й без того непросту економічну ситуацію.

Туристична та готельно-ресторанна галузь України першою відчула на собі наслідки активної фази карантину. Більшість готелів та ресторанів до середини травня 2020 року залишались зачиненими. Також обмеження торкнулися масових заходів – фестивалів, концертів, спортивних змагань, які зазвичай приваблюють гостей з різних міст та країн. У результаті одними із найбільш постраждалих внаслідок карантинних обмежень стали туристичні,

курортно-рекреаційні та оздоровчі об'єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність.

Отже, розглянемо основні показники діяльності колективних засобів розміщування в Україні у 2020 році:

Таблиця 1

Основні показники діяльності колективних засобів розміщування в Україні у 2020 році (з урахуванням діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців)

Показник	Усього	У тому числі	
		готелі та аналогічні засоби розміщування ²	інші засоби розміщування ³
Кількість колективних засобів розміщування, од	4523	2902	1621
Кількість місць у КЗР, од	312093	162088	150005
Кількість номерів у готелях та аналогічних засобах розміщування, од	78955	78955	x
Кількість осіб, що перебували у КЗР - усього	3379475	2682978	696497
з них іноземців	254410	247711	6699
Кількість ночівель осіб у КЗР - усього, од	9142525	5070250	4072275
з них ночівель іноземців	510551	490504	20047
Інформацію наведено без з урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.			
¹ Оцінка та розрахунок показників щодо фізичних осіб-підприємців здійснена на підставі адміністративних даних Державної податкової служби.			
² Готелі та мотелі.			
³ Засоби розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання (хостели, будинки відпочинку, пансіонати відпочинку, бази відпочинку, туристські бази, гірські притулки), кемпінги та стоянки для житлових автофургонів і причепів, інші засоби розміщування (гуртожитки для приїжджих, інші місця для тимчасового розміщування).			

[1]

Також існує велика кількість факторів впливу на готельно-ресторанний бізнес в цілому. Зокрема, розглянемо розподіл характеристик готелю, які

безпосередньо впливають на його розвиток та формують конкурентоспроможність готелю:

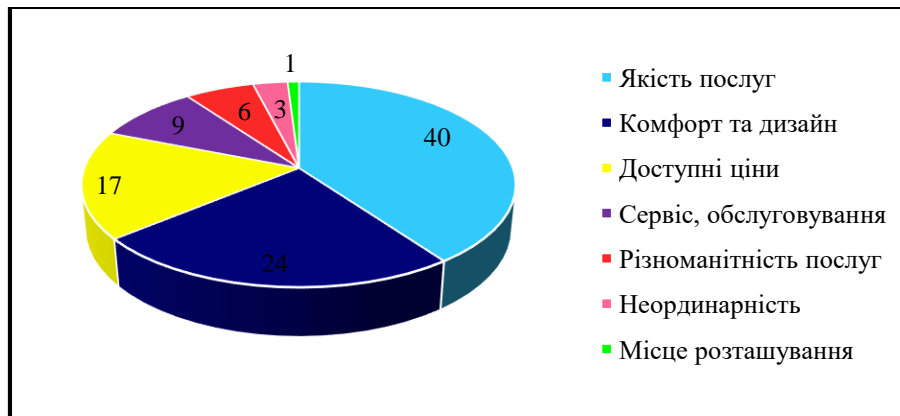

Рис.1. Розподіл характеристик готелю [3]

Перед підприємцями стоїть складна фінансова та психологічна задача: з одного боку, потрібно мінімізувати витрати, включно з зарплатою співробітників; з іншого боку, необхідно зберегти діловий потенціал і людський ресурс для відновлення бізнес-процесів після закінчення карантину.

Ось чому саме зараз час для ресторанів та готелів ще більше задуматися про модернізацію свого бізнесу. За допомогою модернізації можливо не лише утримати своїх клієнтів, але й знайти нових. Це допоможе не просто вижити, а й навіть розширити бізнес. В умовах сьогодення завдяки глобалізаційним та інтеграційним процесам світовий ринок готельно-ресторанних послуг зазнав істотної трансформації. Це пов'язано, насамперед, із жорсткими умовами виживання, що передбачають активне впровадження у сферу індустрії гостинності новітніх технологій та науково-технічних досягнень.[4]

Отже, розглянемо деякі показники обсягів реалізованих підприємствами послуг сфери тимчасового розміщування й організації харчування у I та II кварталах 2021 року:

Таблиця 2

Обсяг реалізованих підприємствами послуг сфери тимчасового розміщування й організації харчування у I та II кварталах 2021 року

Показник	Код за КВЕД-2010	За I квартал 2021 року			За II квартал 2021 року		
		Обсяг реалізованих послуг, тис.грн	У т.ч. реалізовано послуг населенню		Обсяг реалізованих послуг, тис.грн	У т.ч. реалізовано послуг населенню	
			усього, тис. грн	у % до загального обсягу		усього, тис. грн	у % до загального обсягу
Тимчасове розміщування й організація харчування	I	5507467,7	3571298,8	64,8	6858068,9	4259567,6	62,1
Тимчасове розміщування	55	1462661,6	1000284,4	68,4	1923180,1	1165275,1	60,6
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщування	55.1	1425846,5	984452,2	69,0	1732294,6	1105587,1	63,8
Діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання	55.2	27829,7	9993,2	35,9	177133,9	52566,1	29,7
Надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів і причепів	55.3	–	–	–	–	–	–
Діяльність інших засобів тимчасового розміщування	55.9	8985,4	5839,0	65,0	13751,6	7121,9	51,8
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	56	4044806,1	2571014,4	63,6	4934888,8	3094292,5	62,7
Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	56.1	2655271,0	2328138,9	87,7	3240886,3	2856957,7	88,2
Постачання готових страв	56.2	1338577,2	199290,7	14,9	1620512,9	171918,5	10,6
Обслуговування напоями	56.3	50957,9	43584,8	85,5	73489,6	65416,3	89,0

[1]

Необхідність інноваційного розвитку диктується самою суттю ринкової економіки, де вижити в умовах нормальної конкурентної боротьби можуть лише ті підприємства, які систематично впроваджують інновації.

Той, хто раніше за інших застосував на практиці новацію, найчастіше

виявляється переможцем в конкурентній боротьбі.

Сьогодні майже всі готельні та ресторани підприємства використовують електронні системи управління. Не менш важливими в готельно-ресторанному бізнесі є багатофункціональні системи безпеки, що включають елементи захисту починаючи з охоронної сигналізації і закінчуючи збором і обробкою інформації.

Під час створення сучасних готельно-ресторанних комплексів особливу увагу звертають на збереження часу, грошей та енергії. Важливими є екологічні технології, що передбачають установлення сонячних панелей на даху, вітряних генераторів, меблів, виготовлених із вторсировини, системи збору дощової води для технічних цілей тощо.

Актуальними сьогодні є технологічні інновації, які часто використовуються в ресторанах. Насамперед це планшети, які замінили меню і дали змогу економити час обслуговування клієнтів. Прижилася також інновація QR-кодів, що дає змогу прочитати всю інформацію про ресторан, меню та акції. Привабливими є ресторани, що застосовують новітні технології в кулінарії, орієнтуються на здорове харчування та використовують нові види сировини.

До основних технологічних інновацій, доцільних для запровадження у ресторанну сферу особливо в умовах карантину належать інтернет замовлення. Незважаючи на очевидні переваги, не кожен заклад запровадив цю послугу та використовує її ефективно. Ця послуга корисна не лише для споживачів, але й дозволяє оптимізувати робочий процес у закладі харчування. Особливий попит на онлайн замовлення з'явився з появою спеціалізованих служб по доставці їжі з ресторанів, що виключило витрати на організацію доставки для закладу. Інтернет замовлення усувають людський фактор та знижують можливість помилок до мінімуму. Використання різних соціальних мереж дозволяє закладам розширити комунікативні канали зі своїми користувачами у віддаленому режимі. Соціальні мережі створюють можливості оперативно інформувати про події, що в них відбуваються, отримувати відгуки про свій заклад. Як свідчить практика 90% споживачів читають відгуки в Інтернеті

перед відвідуванням того чи іншого закладу, а 88% споживачів довіряють цим відгукам. Надзвичайно важливою є інтеграція системи бронювання, що дозволить збільшити кількість відвідувачів за допомогою 24/7 онлайн резервації (бронювання через Google та TripAdvisor).

Важливими для розвитку готельно-ресторанного бізнесу є інноваційні цифрові рекламні методи, серед яких достатньо ефективним вважають маркетинг PPC. За допомогою маркетингу PPC заклад має можливість розширити клієнтську базу із переліку споживачів, які шукають заклади харчування у певному районі. Pay-per-click, що в перекладі означає плати-за-клік.

Технології мобільних платежів є ключовими чинниками успіху на ринку швидкого ресторанного обслуговування та швидкого харчування.[2]

Полегшенням для роботи ресторанів є управління списками очікування, які дають змогу організувати процес зайнятості столиків: вони дозволяють відслідковувати всі заброньовані столи, а також правильно організувати банкети, всілякі святкування. Інформація відображається на всіх пристроях, які зареєстровані в системі. Багато закладів харчування запроваджують інтерактивні таблиці, які передбачають включення технології планшетів безпосередньо в стіл. Інтерактивні таблиці створені в першу чергу для зацікавлення клієнтів. Вони використовуються в розважальних цілях.

Завдяки використанню інноваційних технологій, заклад ресторанного господарства може покращити якісні показники своєї діяльності з обслуговування, організації роботи, оптимального використання робочого часу, а також здатності привабити нових відвідувачів.

Розвиток готельно-ресторанної індустрії в Україні є досить перспективним напрямом за рахунок сприятливих умов і багатих рекреаційних ресурсів, однак залишається ще достатньо багато проблем у сфері законодавчої бази та нестабільної економічної і політичної ситуації в країні, що гальмує процес розвитку готельно-ресторанного бізнесу. А тому основними залишаються питання стабілізації надзвичайного стану в країні, налагодження

економіко-політичної ситуації, оновлення і поліпшення законодавчої бази, управління в діяльності готельно-ресторанного бізнесу.

Нинішня галузь гостинності в Україні ще не відповідає вимогам міжнародних стандартів обслуговування. Фактично глобальна нестабільність, яка склалася у всіх сферах економіки, влаштовує іспит українській владі щодо виходу з кризи, в тому числі і у готельно-ресторанній галузі.

Допоки готельно-ресторанний сектор виживає як може і намагається зрозуміти як бути і куди діватися, влада зволікає з підтримкою галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Онлайн-портал економічних та політичних новин, стаття «МАУ втратить \$60 млн через коронавірус — президент авіакомпанії»: <https://thepage.ua/ua/news/zbitki-mau-cherez-koronavirus>
3. Онлайн-стаття «Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України»: <https://turizmliol.wordpress.com/2020/05/07/>
4. Завадинська О. Інноваційні технології господарювання в ресторанному бізнесі. ресторанний і готельний консалтинг. Інновації. 2018. No 2. С. 93–102.
5. Онлайн-портал економічних та політичних новин, стаття «Як COVID-19 змінить готельний бізнес в Україні»: www.thepage.ua/ua/exclusive/sho-stanetsya-z-gotelyami-cherez-koronavirus

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ВИКОНАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА**

Лайчук Світлана Михайлівна,

к.е.н., доцент

Поліщук Ірина Романівна,

к.е.н., доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

Анотація: Охарактеризовано основні бізнес-процеси підприємства та показники, що характеризують їх виконання. Проведено оцінку результатів виконання бізнес-процесів придбання, виробництва та реалізації на майновий стан, ділову активність, ліквідність і платоспроможність, ефективність та фінансову стійкість підприємства.

Ключові слова: бізнес-процеси, управління, аналіз, облік, результати

Статистичні дані про фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-червень 2021 року [1] свідчать про те, що в цілому підприємства, які одержали прибуток, становлять 74,6 %. Найбільше збиткових підприємств серед таких видів економічної діяльності, як: тимчасове розміщування й організація харчування (55,3 %), а також мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (53,3 %). Переважна більшість промислових підприємств має ефективну діяльність 73,9 %, що пов'язано з налагодженою роботою всіх підрозділів підприємств та ефективністю діючих на них бізнес-процесів, тому потребують дослідження показники, якими можна виміряти результати виконання бізнес-процесів підприємства.

В науковій літературі приділяється увага питанням класифікації бізнес-процесів; ключовим характеристикам сутності “бізнес-процесів”; показникам, що характеризують ефективність виконання бізнес-процесів.

Кожен бізнес-процес має спільні та відмінні характеристики. Ключові характеристики сутності “бізнес-процесів” Л.І. Чорнобай та О.І. Дума визначають наступні: 1) бізнес-процеси формують додану вартість (споживчу цінність); 2) взаємозалежність і взаємопов’язаність всіх бізнес-процесів на підприємстві; 3) зосередження бізнес-процесів навколо однієї цілі (комплексної цілі); 4) вимірність результату кожного бізнес-процесу; 5) дискретність процесу (наявність початку, “входу” і закінчення, “виходу”); 6) існування мети здійснення бізнес-процесів; 7) безперервність бізнес-процесів; 8) використання ресурсів підприємства для виконання бізнес-процесів; 9) керованість бізнес-процесів; 10) застосування гнучкої технології виконання бізнес-процесів; 11) системність бізнес-процесів; 12) зв’язок бізнес-процесів та бізнес-моделі підприємства [2, с. 129-130].

Лисенко О.А. запропоновано класифікацію бізнес-процесів за 19 ознаками [3, с. 193-194]. Заслужують на увагу наступні ознаки: за ступенем їх складності (монопроцеси; вкладені процеси; пов’язані процеси); за місцем в організаційній структурі підприємства (горизонтальні процеси; індивідуальні горизонтальні процеси; міжфункціональні горизонтальні процеси; вертикальні процеси; інтегровані процеси); в рамках основних складових збалансованої системи показників (фінансові; клієнтські; виробництва; розвитку, навчання й зростання бізнес-процеси); за сутністю процесів (стратегічні; аналітичні; виробничі; управління; забезпечення; контролю), за призначенням на підприємстві (основні (первинні); підтримувальні (допоміжні); розвитку; управління); за ступенем впливу на результативність (ключові (вирішальні); ризикові). Своєчасне виявлення ризикових бізнес-процесів дозволить уникнути непокритих збитків за результатами звітного періоду.

Клімов А.В., досліджуючи обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства, детально характеризує базові, довідкові та відносні показники ефективності логістичної системи підприємства, зокрема витрати, якість обслуговування споживачів, продуктивність, якість управління активами, якість продукції [4, с. 81-82].

Незважаючи на вагомі результати досліджень науковців, потребує з'ясування вплив результатів виконання бізнес-процесів на фінансовий стан.

Для ефективного управління сучасним виробничим підприємством, застосовуючи процесний підхід, необхідно чітко прослідкувати весь кругообіг господарських засобів від придбання, виробництва до реалізації, поділити його на окремі бізнес-процеси, встановити взаємозв'язок між ними для виявлення ресурсів, необхідних для їх виконання. Так, основними бізнес-процесами є процеси придбання, виробництва та реалізації.

Процес постачання (придбання) матеріальних ресурсів – це сукупність операцій, спрямована на поліпшення матеріально-технічного забезпечення підприємства внаслідок придбання необоротних і оборотних активів, необхідних для здійснення господарської діяльності.

Процес виробництва передбачає виконання послідовних взаємопов'язаних операцій з перетворення ресурсів на результати виробництва (кондиційна і некондиційна продукція, відходи, незавершене виробництво).

Процес реалізації орієнтований на застосування інструментів маркетингової політики для продажу виготовленої продукції. Роль кожного бізнес-процесу в реалізації стратегії розвитку підприємства є важливою, адже здійснення непродуктивних витрат знижує кінцевий фінансовий результат.

Основними елементами бізнес-процесу є: 1) технологія здійснення бізнес-процесу, тобто сукупність послідовних взаємопов'язаних операцій; 2) власник (особа, відповідальна за організацію та здійснення бізнес-процесу, його матеріально-технічне забезпечення, підбір персоналу необхідної чисельності та кваліфікації); 3) модель (подання технології послідовних взаємопов'язаних операцій у табличній або графічній формі); 4) вхід бізнес-процесу (первісний продукт, що має пройти послідовність взаємопов'язаних операцій, щоб перетворити на вихід); 5) вихід бізнес-процесу (його результат); 6) регламент бізнес-процесу (документ, що описово характеризує послідовність взаємопов'язаних операцій та їх виконавців відповідно до посадових обов'язків); 7) ресурси (матеріально-технічне забезпечення бізнес-процесу);

8) споживач (суб'єкт, для якого призначений результат бізнес-процесу).

Аналіз майнового стану передбачає оцінку структури активів і пасивів, визначення елементів, що займають найбільшу питому вагу у відповідних розділах балансу, структурну динаміку балансу, визначення найсуттєвіших змін статей балансу за допомогою розрахунку абсолютних приростів та темпів приросту. Аналіз ліквідності характеризує швидкість одержання необхідної суми грошових коштів від реалізації активів, щоб погасити свої зобов'язання. Чим меншим є період перетворення активів у гроші, тим вищим буде ступінь ліквідності.

Аналіз фінансової стійкості передбачає визначення достатності власних джерел формування необоротних і оборотних активів для здійснення господарської діяльності та наявності залежності від зовнішніх джерел фінансування. Аналіз ділової активності передбачає оцінку платіжної дисципліни контрагентів підприємства, динаміку обсягів виробництва та реалізації, виконання планів щодо розширення ринків збуту, зростання частки на ринку. Зменшення тривалості операційного і фінансового циклу буде свідчити про покращення ділової активності підприємства.

Аналіз ефективності діяльності підприємства передбачає розрахунок показників рентабельності за витратним, доходним та ресурсними підходами.

Потребує дослідження оцінка впливу результатів виконання бізнес-процесів на фінансовий стан (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінка впливу результатів виконання бізнес-процесів
на фінансовий стан підприємства**

Напрямок оцінки фінансового стану	Аналітична інтерпретація результатів операцій, виконаних в межах основних бізнес-процесів		
	Придбання	Виробництво	Реалізація
1	2	3	4
Майновий стан	Відбуваються зміни в структурі необоротних і оборотних активів	Відбувається зростання зносу необоротних активів, задіяних при виготовленні продукції.	Відбуваються зміни в структурі оборотних активів: в разі одержання оплати за продукції будуть зростати

		Збільшення незавершеного виробництва і готової продукції	грошові кошти, а в разі повної або часткової неоплати – дебіторська заборгованість
Ліквідність і платоспроможність	Зменшення абсолютної ліквідності, відбувається зміна структури активів	В разі трудомісткої собівартості відбувається зменшення ліквідності внаслідок оплати значних сум заробітної плати	В разі повноти оплати за реалізовану продукцію абсолютна ліквідність зростає
Ділова активність	Налагоджена робота відділу постачання з постійними постачальниками в цілому сприяє руху товарно-матеріальних цінностей на підприємстві	Виконання планів щодо виробництва продукції, забезпечення безперервного технологічного процесу призведе до скорочення тривалості операційного циклу	Зростання чистого доходу більшими темпами, ніж середньорічна вартість оборотних засобів, буде позитивною тенденцією
Фінансова стійкість	Використання власних коштів при придбанні необоротних і оборотних активів підвищує фінансову стійкість	Витрати, понесені на виробництво продукції, безпосередньо впливають на власний капітал, в частині нерозподіленого прибутку	В разі перевищення чистого доходу над собівартістю реалізації буде мати позитивний вплив на зміцнення фінансової стійкості
1	2	3	4
Ефективність	Економія або перевитрати грошових коштів як результат придбання необоротних і оборотних активів в подальшому вплинуть на кінцевий фінансовий результат	Економія або перевитрати в розрізі витрачених матеріалів, нарахованої заробітної плати, ЄСВ, амортизації, інших витрат в подальшому вплинуть на кінцевий фінансовий результат	Зростання чистого доходу більшими темпами, ніж собівартість реалізації, буде позитивною тенденцією

В процесі придбання відбувається зростання зносу необоротних активів, задіяних при транспортно-заготівельних операціях, що впливає на майновий стан підприємства.

Витрачання грошових коштів на оплату послуг, заробітну плату, ЄСВ і податки, які слід сплатити, в процесі виробництва, зменшує ліквідність.

В процесі продажу відбувається зростання зносу необоротних активів, задіяних при продажу продукції, що здійснює вплив на майновий стан. Вплив на ліквідність результатів процесу продажу залежить від обраної договірної політики та умов поставки продукції. Розширення внутрішніх і зовнішніх ринків збуту продукції; зростання частки на ринку та освоєння нових ринків покращить ділову активність як наслідок вдалого продажу продукції. Економія або перевитрати в розрізі витрачених матеріалів, нарахованої заробітної плати, ЄСВ, амортизації, інших витрат як результат збуту продукції в подальшому вплине на кінцевий фінансовий результат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-червень 2021 року [Електронний ресурс] – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Чорнобай Л.І. Бізнес-процеси підприємства: загальна характеристика та економічна суть [Електронний ресурс] / Л.І. Чорнобай, О.І. Дума // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 125-131. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_769_20.

3. Лисенко О.А. Класифікація бізнес-процесів на промислових підприємствах: теоретичні аспекти [Електронний ресурс] / О.А. Лисенко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 2. – С. 190-197. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_2_29.

4. Клімов А.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства [Електронний ресурс] / А.В. Клімов // Управління розвитком. – 2015. – № 4. – С. 80-85. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2015_4_14.

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА: СУЩНОСТЬ, ВОСПРИЯТИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ

Лимонова Эльвина Николаевна

к.е.н, доцент

Университет имени Альфреда Нобеля

Аннотация: Эволюционный путь развития экономики показывает направление движения человечества, общества и экономики на перспективу. Однако классическая экономика уже не может удовлетворить все потребности общества и ей на помощь приходят информационные технологии, а сопровождающая их экономика получила название "цифровая экономика", которая очень быстро завоевывает мировое Интернет-пространство, имея свои особенности и условия.

Ключевые слова: цифровая экономика, информационные технологии, цифровые экономические отношения, сферы цифровой трансформации

Цифровая экономика базируется на способности собирать, использовать и анализировать большое количество цифровых данных. Эти данные возникают из цифровых следов личной, социальной и деловой деятельности на различных цифровых платформах. Сейчас цифровая экономика является неотъемлемой частью традиционной экономики.

Что же понимают под такой экономикой? Под цифровой экономикой понимают насыщение рынка товарами посредством компьютерных сетей. Цифровая экономика – экономика, основанная на цифровых компьютерных технологиях [1].

Так, предприниматели цифровую экономику рассматривают с таких позиций:

– это система экономических отношений, основанная на использовании цифровых технологий;

– это глобальная сеть покупок и продаж, реализуемых Интернет, а также мобильные сети;

– это модель взаимодействия всех участников экономических процессов, основанных на использовании современных электронных каналов связи и способов учета и хранения информации с использованием электронного документооборота;

– это максимальная автоматизация бизнес-процессов внутри предприятия и при взаимодействии с контрагентами и государственными органами за счет использования современных информационных технологий [1].

Из приведенных выше трактовок мы видим, что практики рассматривают цифровую экономику преимущественно как экономические процессы (экономические отношения, модель взаимодействия, бизнес-процессы) с активным использованием компьютерных технологий и сети Интернет (автоматизации, использование информационных технологий, применение электронных каналов связи, режим он-лайн). Характерными признаками цифровой экономики являются: широкое применение информационно-коммуникационных технологий и сети Интернет в экономических процессах и усиление их роли в жизни общества; использование электронного документооборота; наличие навыков владения современными технологиями у участников цифровых экономических отношений; рост валового внутреннего продукта за счет цифровизации экономики и увеличения доли цифровой экономики в КПП; увеличение удельного веса ИКТ, информационных продуктов и услуг в ВВП; использование цифровых платформ в процессе развития бизнес-моделей; формирование единого информационного пространства между участниками экономических отношений: бизнеса, государства и граждан; доступ к мировым информационным ресурсам и удовлетворение их потребностей в информационных продуктах и услугах; информационная и экономическая интеграции государств и народов [2].

Цифровая экономика формируется и подрывает общепринятые представления о структуре бизнеса, о взаимодействии фирм и как потребители

получают услуги, информацию и товары. Существуют четыре основных сферы цифровой трансформации, которые являются основными для успеха бизнеса в цифровой экономике (рис.1).

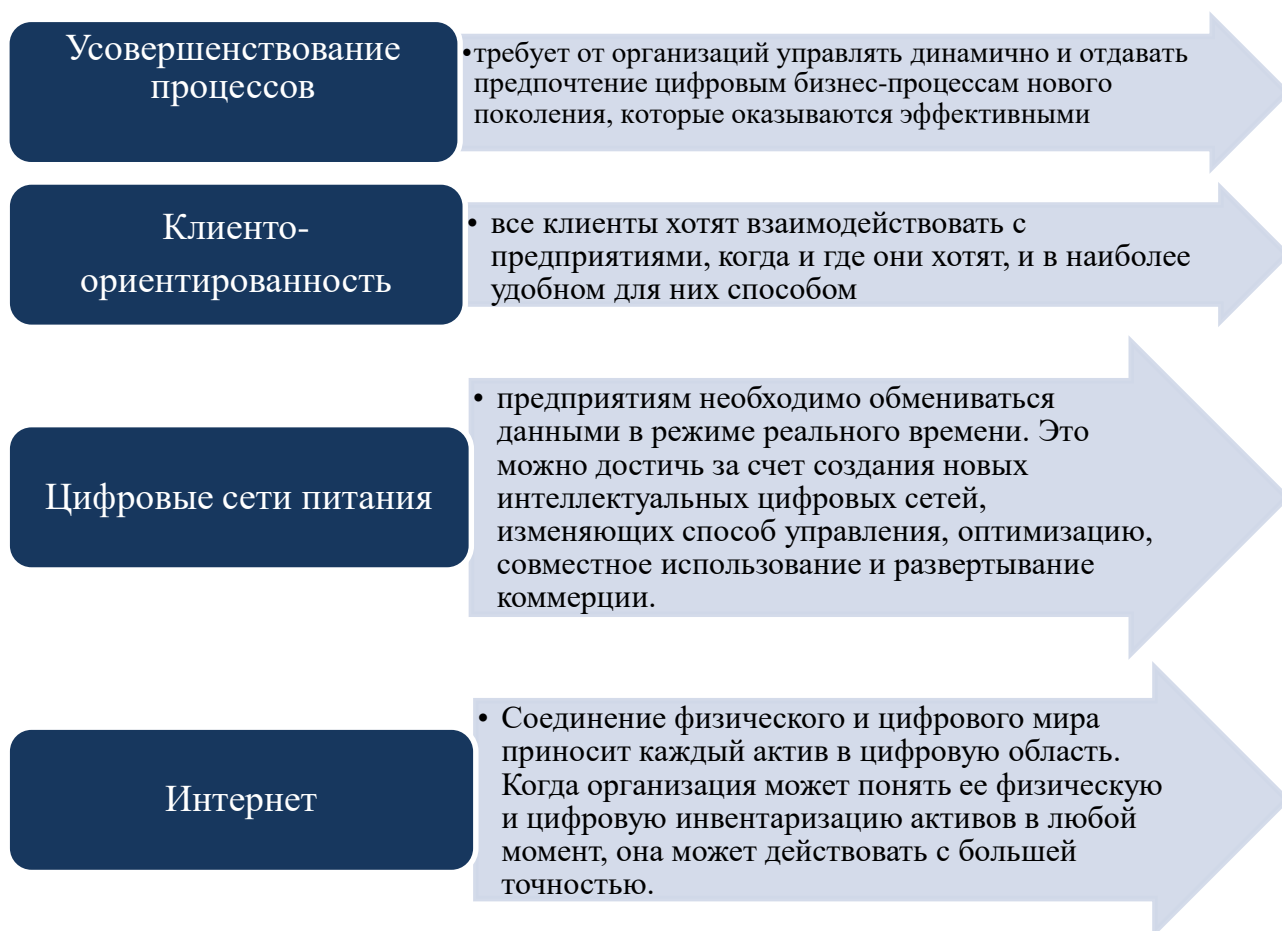

Рис. 1. Основные сферы цифровой трансформации [3]

Необходимой составляющей цифровой экономики принципы, в соответствии с которыми будет развиваться электронное взаимодействие участников электронных экономических отношений: доступность, открытость и сотрудничество, целевое назначение, стандартизация, доверие и безопасность.

Все указанные принципы, несомненно, могут быть основополагающими для развития цифровой экономики. Это основные идеи, основы в соответствии с которыми должно развиваться цифровое электронное взаимодействие участников экономических отношений, и они должны быть заложены в основу разработки механизмов развития цифровой экономики для каждого направления деятельности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. DIGITALECONOMY REPORT 2019 [Электронный ресурс]. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_en.pdf
2. Цифровизация экономики. [Электронный ресурс]. URL: <http://bit.samag.ru/uart/more/67>
3. Unicorns, transformation and the internet of things [Электронный ресурс]. URL: <https://www2.deloitte.com/mt/en/pages/technology/articles/mt-what-is-digital-economy.html>

АНАЛІЗ ВПЛИВУ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ОБСЯГ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Лобунець Владислав Вікторович

магістр

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Анотація. Досліджено залежність обсягу капітальних інвестицій від регіональних та національних економічних чинників. Розглянуто принципи проведення кореляційно-регресійного аналізу. Визначено фактори, які мають тісну кореляцію з показником капітальних інвестицій в Одеській області. Здійснено аналіз критерію Фішера та виокремлено ряд факторів, що безпосередньо можуть впливати на обсяг капітальних інвестицій в Одеському регіоні.

Ключові слова: капітальні інвестиції в регіоні, кореляційно-регресійний аналіз, регіональні та національні економічні показники, критерій Фішера.

Вступ. Інвестиційний клімат регіону – це сукупність фінансових, соціально-економічних, політичних, географічних та організаційно-правових чинників, що приваблює чи відштовхує інвесторів. Поряд із існуванням об'єктивних заданих умов та передумов інвестиційної діяльності (географічне положення, природні багатства, рівень розвитку виробництва та соціальної інфраструктури, рівень політичної стабільності) необхідно враховувати і діяльність інвесторів у цих умовах, процес та результати якої характеризуються становищем та інтересами самих інвесторів. Одним із показників, які наочно відображають інвестиційну активність у регіоні є обсяг капітальних інвестицій.

Метою дослідження є пошук факторів, що впливають на обсяг капітальних інвестицій в Одеській області.

Матеріали і методи дослідження. При підготовці даного матеріалу

використовувалися економіко-математичні методи аналізу, проведені із застосуванням програми MS Excel. Матеріалами дослідження слугували офіційні джерела статистики а також аналітичні джерела, наукові статті.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу факторів впливу на об'єм капітальних інвестицій в Одеській області було взято за основу показники зовнішньоторговельного обороту, валовий регіональний продукт, рентабельність операційної діяльності підприємств та ін. (див. табл. 1) за період 2014-2019 років.

Таблиця 1

Регіональні та національні показники економіки (2014-2019 рр)

	Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Регіональний показник	Капітальні інвестиції (тис.грн.)	9361348	9983523	1672869 8	222997 36	2378777 0	21080135
	Зовнішньоторговельний оборот млн дол.США	5326,12	3738,86	3687,46	4250,5 0	4173,229 5	4371,8629
	Валовий регіональний продукт, млн. грн	74934	99761	119800	149392	173224	197153
	Рентабельність операційної діяльності підприємств %	86,2	98	93,1	109	108,9	108,9
	Середньомісячна заробітна плата (грн)	3129	3897	4809	6542	8011	9246
	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок , тис.грн	172036,2	201741,9	237456,8	270263	299189,8	342214,1
Національний показник	Індекс інфляції	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1
	Індекс девальвації гривні відносно долару США	197,3	150,8	112,2	104,5	99,3	85,5

Для того, щоб оцінити зв'язок між обраними факторами і обсягом капітальних інвестицій проведемо аналіз кореляції показників та регресійний аналіз. Перш за все зазначимо, що регресійний аналіз дуже тісно пов'язаний із кореляційним аналізом. У кореляційному аналізі досліджується напрям та

тіснота зв'язку між кількісними змінними. У регресійному аналізі досліджується форма залежності між кількісними змінними. Тобто, фактично обидва методи вивчають той самий взаємозв'язок, але з різних сторін, і доповнюють одне одного. Насправді, кореляційний аналіз виконується перед регресійним аналізом. Після доказу наявності взаємозв'язку методом кореляційного аналізу можна визначити форму зв'язку з допомогою регресійного аналізу.

Мета регресійного аналізу – за допомогою рівняння регресії передбачити очікуване середнє значення результуючої змінної.

Основні завдання регресійного аналізу такі:

- визначення виду та форми залежності;
- перевірка значущості рівняння регресії;
- перевірка значимості окремих коефіцієнтів рівняння;
- Вивчення характеристик точності моделі;

У регресійній моделі дослідження коефіцієнт детермінації, що позначається як R^2 , вимірює, наскільки добре рівняння регресії моделює фактичні точки даних. Значення R^2 – число в діапазоні від 0 до 1, причому чим ближче значення до 1, тим точніша модель. Якщо R^2 дорівнює 1, це вказує на ідеальну модель, що вкрай мало ймовірно в реальних ситуаціях з огляду на складність взаємодій між різними факторами та невідомими змінними. Тому слід прагнути до створення регресійної моделі з максимально можливим значенням R^2 , розуміючи, що значення не може бути рівним 1.

Залежно від рівня коефіцієнта детермінації, прийнято розділяти моделі на три групи:

- 1) 0,8 - 1 - модель гарної якості;
- 2) 0,5 - 0,8 - модель прийнятної якості;
- 3) 0 - 0,5 - модель поганої якості.

В останньому випадку якість моделі говорить про відсутність прямого зв'язку між факторами дослідження.

Для аналізу показників кореляції та детермінації для різних факторів

відносно показника обсягу капітальних інвестицій скористаємося спеціальним інструментом «Регресія» з пакета аналізу в Microsoft Excel (Табл.2).

Таблиця 2

Кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу на обсяг капітальних інвестицій в Одеській області

Фактор впливу на обсяг капітальних інвестицій в Одеській області	Рівняння регресії	Коефіцієнт множинної кореляції(R)	Коефіцієнт детермінації (R²)
Зовнішньоторговельний оборот	$y = -2E-05x + 4649,7$	0,0585	0,2419
Валовий регіональний продукт	$y = 0,0066x + 22971$	0,8955	0,8020
Рентабельність операційної діяльності підприємств	$y = 1E-06x + 77,687$	0,8600	0,7396
Середньомісячна заробітна плата	$y = 0,0003x + 135,37$	0,8827	0,7792
Витрати на виконання наукових досліджень і розробок	$y = 0,0088x + 101865$	0,8833	0,7802
Індекс інфляції в Україні	$y = -2E-06x + 149,63$	-0,8182	0,6695
Індекс девальвації гривні відносно долару США	$y = -6E-06x + 226,85$	-0,8941	0,7995

Аналізуючи коефіцієнти детермінації ми бачимо, що більшість показників мають середній зв'язок з обсягом капітальних інвестицій на території Одеської області. Коефіцієнт детермінації (R²) показує, скільки відсотків варіації обсягу надходжень капітальних інвестицій на території Одеської області пояснюються зміною відповідного фактора впливу. Коефіцієнти регресії показують як зміниться обсяг ІІІ при зміні факторів на одиницю. По всім факторам, окрім зовнішньоторговельного обороту, зв'язок є прямим. Також слід зазначити, що показники множинної кореляції індексу інфляції та індексу девальвації гривні відносно долару США мають від'ємне значення, що означає їх зворотню пропорційність до обсягу капітальних інвестицій на території Одеської області.

Для виявлення факторів, що не лише мають «зв'язок» з обсягом капітальних інвестицій, а безпосередньо впливають на нього скористаємося F-статистикою. F-статистика - глобальний статистичний показник, який розраховується за F-критерієм (критерієм Фішера), що показує можливості

прогнозування моделі через розрахунок коефіцієнтів регресії в моделі, що значно відрізняються від 0. F-критерій аналізує комбінований вплив незалежних змінних, а не оцінює кожен окремо. З F-статистикою пов'язане відповідне р-значення, яке є мірою ймовірності того, що детерміновані відносини між змінними є випадковими. Оскільки р-значення базуються на ймовірності, значення розташовуються в діапазоні від 0.0 до 1.0. Невелике р-значення, зазвичай 0,05 або менше, свідчить про те, що в моделі реально є відносини між змінними (тобто виявлена закономірність не є випадковою).

В першу чергу, виключимо з майбутнього аналізу зовнішньоторговельний оборот, оскільки він не має кореляції з показником капітальних інвестицій. Також, керуючись логікою, виключимо фактори середньомісячної заробітної плати в Одеській області та витрати на виконання наукових досліджень і розробок у регіоні. Навіть якщо ми спостерігаємо кореляцію цих факторів з обсягом капітальних інвестицій, їх вплив ми вважаємо незначним, більше того, така позитивна кореляція могла виникнути через вплив інших факторів на ті, що ми дослідили у нашій роботі.

Таким чином, за допомогою програми Excel знайдемо значимість критерія Фішера (Табл.3), припускаючи, що кожен з досліджуваних факторів паралельно впливає на обсяг капітальних інвестицій та розглянемо р-значення для кожного з них.

Таблиця 3

Критерій Фішера та р-значення факторів впливу на обсяг КІ

	Значимість F для всієї моделі	0,2248
р-значення	Валовий регіональний продукт, млн. грн	0,4466
	Рентабельність операційної діяльності підприємств	0,2865
	Індекс інфляції	0,2521
	Індекс девальвації гривні відносно долару США	0,6076

З отриманих даних ми бачимо, що *Значимість F* для нашої моделі складає $0,22 > 0,05$ – це каже про низький зв'язок між досліджуваними факторами за умови їх паралельного впливу на обсяг капітальних інвестицій. Виключивши індекс девальвації гривні відносно долару США через високе р-значення (відносини між змінними є випадковими), проведемо аналіз повторно

(Табл.4).

Таблиця 4

Критерій Фішера та р-значення факторів впливу на обсяг КІ

	Значимість F для всієї моделі	0,0509
р-значення	Валовий регіональний продукт, млн. грн	0,3693
	Рентабельність операційної діяльності підприємств	0,1202
	Індекс інфляції	0,0990

На даному етапі, наша модель є прийнятною для аналізу і прогнозування капітальних інвестицій оскільки *Значимість F=0,05*, проте є фактор з великим коефіцієнтом *р-значення* – валовий регіональний продукт, який ми виключимо з нашої моделі і перевіримо її знову (Табл.5).

Таблиця 5

Критерій Фішера та р-значення факторів впливу на обсяг КІ

	Значимість F для всієї моделі	0,0135
р-значення	Рентабельність операційної діяльності підприємств	0,0320
	Індекс інфляції	0,0465

Аналізуючи отримані дані бачимо, що коефіцієнт значимості критерію Фішера зменшився до 0,0135. Таким чином з вірогідністю $(1-0,0135)*100\%=98,65\%$ наша модель відображає вплив факторів рентабельності операційної діяльності підприємств в Одеській області та індексу інфляції в Україні на обсяг капітальних інвестицій в регіоні та можуть використовуватися у аналізі і прогнозуванні даного показника.

Висновки. Провівши аналіз кореляції та впливу ряду чинників на показник обсягу капітальних інвестицій в Одеській області за період 2014-2019 років, було встановлено, що серед досліджених факторів лише зовнішньоторговельний оборот не мав зв'язку з показниками обсягу капітальних інвестицій у регіоні. Також шляхом розрахунку критерія Фішера, було встановлено, що фактори рентабельності операційної діяльності підприємств та індексу інфляції мали вплив на обсяг капітальних інвестицій з вірогідністю 98,65%. Що стосовно інших факторів, то їх високий рівень кореляції каже про їх пов'язаність з показником капітальних інвестицій, проте вони не мають значного впливу, що каже про взаємопов'язаність відносно

іншого фактору, який не розглядався в рамках нашого дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лінійний регресійний аналіз. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.statmethods.ru/statistics-metody/regressionnyj-analiz/>
2. Регресійний аналіз. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://doc.arcgis.com/ru/insights/latest/analyze/regression-analysis.htm>
3. Статистична інформація. Офіційний сайт головного управління статистики в Одеській області. Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЧИННИКІВ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Машіка Ганна Василівна

доктор географічних наук, професор

Завідувач кафедри туризму

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород

Ігнатюк Олександр Петрович

здобувач вищої освіти

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород, Україна

Анотація: В статті проаналізовано основні чинники туристичної привабливості Карпатського регіону та іноземні моделі розвитку туристичної індустрії, визначено поняття туристичної привабливості території, з'ясовані слабкі та сильні сторони туристично-рекреаційної бази регіону, визначено перспективні напрямки туризму та проаналізовано туристичні ресурси кожної з областей регіону.

Ключові слова: туризм, туристична привабливість, регіон, чинники формування, Карпати.

Актуальність теми: Теоретичні дослідження туристичного потенціалу Карпатського регіону здійснюються багатьма українськими та навіть іноземними фахівцями, безперечно регіон виділяється зпоміж усіх на території України своїм компактним розташуванням та багатими природними ресурсами, і туристичними DESTINATIONAMI зокрема, проте для подальшого плідного розвитку туристичної індустрії важливим є визначення специфічних чинників території, її унікальності в масштабному, національному туристичному значенні. Тема туристичної привабливості Карпатського регіону потребує більш розгорнутого вивчення для подальшої можливості формування окремих, для кожного виду туризму, моделей, що зможуть бути інтегровані в цілу

туристичну індустрію краю. В Карпатський регіон входять 4 найзахідніші області України, а їх транскордонне місцерозташування неможливо оминати стороною, тому ціллю даної статті є визначення основних моделей формування чинників туристичної привабливості Карпатського регіону.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку туристичної індустрії в Україні та Карпатському регіоні зокрема внесли такі науковці як О.В. Бартошук М.О. Омуш, А.Ю. Парфіненко, В.Ф. Кифяк.

Мета статті: Визначення моделей формування чинників туристичної привабливості регіону та основних складових які представляють інтерес для туристичної індустрії, визначення слабких та сильних сторін, перспективні напрямки розвитку туризму в регіону, аналіз зарубіжних моделей розвитку, які можливо застосувати для формування моделей туристичної привабливості, визначення поняття туристична привабливість загалом.

Викладення основного матеріалу дослідження: У країнах світу існують різноманітні підходи до створення та функціонування органів регулювання розвитку індустрії туризму. Не виключенням є і туристична індустрія України, проте як і в будь-якій іншій країні частка доходу від туристичних потоків залежить від специфічних умов країни чи території – соціально-економічних і політичних умов розвитку, рівню економіки, соціальної безпеки, розвитку міжнародних відносин, проте найвагомим буде все ж фактор туристичної привабливості, адже завдяки унікальним локаціям турист зможе витратити значно більше ресурсів, як і матеріальних так і фізичних, найкращим зразком є підходяща для екстримальних турів Чорнобильська АЕС. Дестинація є небезпечною, але не має аналогів і тому є туристичним магнітом. Зрештою територія Україна багата на історико-культурні пам'ятки, природно-рекреаційні ресурси, та інші специфічні ресурси що можуть використовуватись в туристичній індустрії. Для більш вигідного розподілу туристичних потоків можна звернутись до економіко-географічного (також рекреаційного) зонування України на регіони, адже вони зумовлені певними особливостями розвитку, це зазвичай історико-географічні області з дуже схожим природними

особливостями. Одним із найбільш привабливих в туристичному плані є якраз Карпатський регіон, що складається з чотирьох областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької та Львівської. Всіх їх об'єднує гірське або передгірне географічне розташування, і відповідно, схожі кліматичні, водні, мінеральні, лісові та ін. ресурси. Власне це одні із основних факторів що роблять регіон туристично привабливим.

В цілому туристична привабливість - це наявність такого туристичного потенціалу території, за експлуатації якого забезпечують оптимальне туристично-рекреаційне навантаження і повне збереження туристичних ресурсів та можливість отримання відповідного соціально-економічного ефекту без порушення екологічної рівноваги довкілля [1, с. 45]

Туристично привабливою вважають територію, яка має потенціал для розвитку туризму, сукупність економічних і психологічних характеристик регіональних туристичних комплексів, що відповідають попиту, потребам туристів, вимогам інвесторів і забезпечують досягнення передбачуваного соціально-економічного ефекту [2, с. 13].

Формуванню туристичної привабливості саме Карпатського регіону сприяють багато чинників. Карпати мають потужний потенціал для розвитку різних видів туризму. Мальовничі ландшафти та рельєф створюють сприятливий фон для короткотривалого відпочинку. Карпати не мають альтернативи на Україні щодо розвитку гірськолижного спорту на рівні світових стандартів. Також гірський рельєф та букові праліси сприяють розташуванню тут кліматотерапевтичних курортів, санаторіїв, а поклади мінеральних вод та грязей – розміщенню бальнеологічних курортів.

В Карпатах у кожному лісовому масиві є насадження з різним складом деревних порід, з густими і зрідженими деревостанами, під кронами яких створюються різні мікрокліматичні умови. Відвідувачі без особливих зусиль можуть завжди знайти для відпочинку місця з відповідними для них умовами. Регіон є лідером за площею лісового покриття. За кліматичними умовами розрізняють два періоди рекреаційної діяльності: холодний (листопад –

березень) і теплий (квітень – жовтень). Кліматичні умови Карпатського регіону різноманітні. Клімат рівнинної частини регіону і низькогір'я (до висоти 1000м над рівнем моря) помірно континентальний. Симбіоз кліматичних чинників та лісів створює винятково вигідне положення для лікувально-оздоровчого туризму. [3, с. 160]

В Карпатському регіоні розвідано і затверджено запаси лікувальних вод 13 родовищ із сумарним добовим дебітом 4,6 млн. літрів. Найвищим потенціалом володіють родовища унікальних і високоефективних за лікувальними властивостями мінеральних вод і розсолів Трускавця, Східниці, Моршина, Закарпатські родовища мінеральних вод – Поляна, Шаян, Сойми.

До рекреаційних ресурсів регіону належать також озокерит і лікувальні грязі. Бориславське родовище озокериту – найбільше на Україні. В Карпатському регіоні також найбільша концентрація заповідників та національних парків серед інших – Синевир, Ужанський НПП, Карпатський НПП, заповідний масив «Долина Нарцисів», Угольсько-Широколужанський заповідний масив, Горгани, НПП «Зачарований Край» а також різноманітні резервати, як ось наприклад центр реабілітації диких тварин у с. Синевірська Поляна, та еко-ферми – оленяча, страусина, буйволяча (Закарпатська область).

Що стосується історико-культурної спадщини найбільше тут виділяється Львівська область, а саме місто Львів, яке насичене архітектурними пам'ятками – Личаківський цвинтар, площа Ринок, Домініканський собор, Ратуша, Театр опери і балету. Івано-Франківська область дещо скромніша, культурною столицею тут є м. Коломия – центр гуцульської сецесії та музейництва з широковідомим музеєм писанкарства, також область багата на сакральні споруди. Чернівецька область, а особливо місто Чернівці – один із чудових зразків австро-угорської архітектури з її перлиною – будівлею університета ім. Ю. Федьковича.

Що стосується замків та дерев'яних церков то тут виділяється Закарпатська область, сакральні споруди якої внесені до світової спадщини ЮНЕСКО. Оскільки весь регіон довгий час належав до складу Австро-

Угорської імперії, тут збереглась цікава суміш культур що знайшла відображення і в кулінарних вподобаннях, і в звичаях, весь регіон сприятливий для гастрономічного туризму, а також різноманітних видів екстримального відпочинку – сплаву на байдарках, дельтапланеризм (завдячуючи гірському рельєфу). Динаміка сільського туризму в Карпатах є вражаючою, враховуючи, що 20 років тому ця сфера діяльності ще не існувала. З одного боку, сільський туризм є додатковим джерелом доходу для місцевого населення, проте, з іншого боку, створює нерівність між сільськими територіями, адже не у всіх регіонах є однакові можливості (культурні, історичні, природні ресурси і т.д.) і навіть призводить до спотворення іміджу населених пунктів через архітектурну зміну будівель або втрати місцевих традицій. Тим не менш, сільський туризм залишається найперспективнішим видом туризму в Карпатах. [4. с. 202].

Отож можемо визначити сильні та слабкі сторони туристичної привабливості Карпатського рекреаційного регіону: наявність багатой природно-ресурсної бази, потужний потенціал для розвитку різноманітних видів туризму, вигідне географічне положення в центрі Європи, економічна конкурентоспроможність на міжнародному рівні, компактність території та низький рівень індустріалізації, можливість поєднувати оздоровчий туризм з культурно-пізнавальним, гірський рельєф;

До слабких сторін можна віднести: занедбана інфраструктура в більшій частині регіону і туристичних DESTИНАЦІЯХ зокрема, надмірна вирубка лісів, що відображається на стані довкілля та екології, загрози зсувів та повені, історико-культурні пам'ятки в аварійному стані та потребують реставрації.

Проаналізувавши переваги і недоліки, можна зробити висновки щодо моделей формування туристичної привабливості для залучення більшої кількості туристичних потоків, та в потенціалі – збільшенню популярності на міжнародному рівні, адже однією з найбільших переваг буде саме економія – за невелику суму грошей турист зможе отримати навіть більше ніж в аналогічних регіонах сусідніх держав, як от Словаччини, чи альпійські курорти Австрії та Швейцарії. Ми можемо скористуватись також іноземним досвідом в питаннях

оптимального залучення коштів в туристичну індустрію на прикладі інших держав. Державне регулювання здійснюється зазвичай за трьома типовими моделями. Перша (ринкова) модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, органу державного управління на рівні центральної влади. Всі питання, пов'язані з розвитком туризму, вирішуються на рівні регіонів або самостійно суб'єктами господарювання на основі оперативного регулювання та принципів ринкової економіки. Основна умова для можливості використання цієї моделі полягає в тому, що територія має бути привабливою для іноземних туристів з усіх поглядів і не мати потребу в особливій рекламі національного туристичного продукту на світовому ринку. Тут до прикладу можна привести румунську Трансильванію, яка має свій славнозвісний бренд.

Друга модель розвитку туризму передбачає наявність спеціального, потужного, авторитетного та самостійного державного центрального органу (міністерства, управління та ін.), що займається розвитком та контролює діяльність усієї туристичної галузі, така модель діяла в Україні, зараз питаннями туризму займається Міністерство культури та інформаційної політики.

Третя модель – це європейська модель, яка є найбільш продуктивною, і було б добре застосувати її в Україні. Питання розвитку туристичної діяльності вирішуються на рівні спеціалізованого галузевого підрозділу (централізована структура, державний орган), який функціонує в рамках багатогалузевих, багатofункціональних міністерств (найчастіше економічної спрямованості) або напряму підпорядковується урядові країни, однак має статус відносно самостійного адміністративного органу. Це означає більш взаємовигідне співробітництво та залучення фінансових засобів приватного сектора до вирішення актуальних завдань розвитку національної економіки [5 с. 180].

Досвід країн світу та існуючі моделі розвитку туризму, показують, що рівень участі держави в розвитку туризму залежить від розвитку економіки країн. У країнах з розвинутою ринковою економікою втручання державних

структур може бути мінімальним, тоді як у країнах з неусталеною економікою спостерігається підвищена увага з боку держави до туристичної сфери. Держава допомагає приватному сектору (видає кредити чи субсидії під будівництво готелів) або сама будує й експлуатує об'єкти туристичної інфраструктури. У будь-якому випадку держава має виступати координатором у розвитку туристичної інфраструктури [6, с. 60]

Розглянувши допустимі моделі можна спрогнозувати яка продуктивність тієї чи іншої моделі, і які кроки можуть застосовувати місцеві або державні органи влади щодо посилення туристичної привабливості. Основні завдання які перед собою мають поставити представники місцевої влади та організацій пов'язаних з туризмом:

- створення іміджу та реалізація програм направлених на підвищення інвестиційної діяльності;
- формування довіри до національних виробників, комплексні програми просування національних продуктів закордон;
- створення іміджу привабливого туристичного напрямку та створення програм залучення туристів на найбільш дохідні туристичні напрями;
- створення програми привабливого іміджу території [7].

Окрім цього важливим є участь в програмах міжнародного співробітництва де туризм є одним з головних напрямів співпраці, це допоможе не лише створити бренд території, а й залучити іноземних інвесторів, звісно без активної діяльності органів місцевого самоврядування їх увагу привернути не вдасться, тому на прикладі Закарпатської області можна розглянути деякі з проектів спрямованих не лише на підвищення туристичної впізнаваності, а й на інфраструктуру краю.

Зокрема у рамках програми транскордонного співробітництва INTERREG NEXT Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2021-2027 на пріоритет «Більш соціальна Європа» за напрямом розвиток туризму передбачено фінансування у розмірі 15% від загального бюджету програми (близько 10 млн. євро). У 2020 році розпочалось впровадження наступних проектів. В рамках СОП ЄІС

„Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна” 2014 – 2020 рр.

- „Промоція ремесел та гастрономії як важливих компонентів культурної спадщини Карпатського євро регіону”

- „Смарт Музей як спосіб представити культурну спадщину”

- „Культура об’єднує - культурна мобільність у прикордонній зоні”

- „Транскордонний художній простір культури”

- „Репозиторій побудованої та інтелектуальної спадщини

Верхньо-Тиської області „ReBuiltHeritage”

- Відновлення історичних пам’яток Сніна - Хуст

У 2021 році розпочалось впровадження проектів у рамках СОП ЄС

„Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна” 2014 – 2020 рр.:

- „ANCESTORS Подорож до предків”

- „SMART.OURISM Тематичний шлях замками” [8]

Висновок: За результатами дослідження можемо бачити що туристичний потенціал Карпатського регіону є винятковим, а підвищенню туристичної привабливості мають сприяти не лише приватний сектор підприємців, а й органи самоврядування, як бачимо зарубіжні та локальні моделі показують що це можливо, за останні роки проектів ренновації в сфері туризму стає все більше, проте все ще варто звертати увагу на проблемні сторони такі як стан туристичної інфраструктури, охорона природи, стан історико-культурної спадщини, всі ці складові все ж є головними для залучення місцевого та іноземного туриста. У Карпатського регіону є свої ніші та перспективні напрямки, при навантаженості Причорноморського рекреаційного регіону, він зможе привабити відпочинком в горах, так само гори приваблять і іноземних туристів, які матимуть змогу заощадити і отримати якість послуг дійсно європейського рівня.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузик С.П. Географія туризму:навч. посібник ; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Геогр: Знання,Київ, 2011, 271 с.

2. Омуш М.О. Стратегія диверсифікованого розвитку туристського комплексу в регіональній економіці (на прикладі Йорданії): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.03; 08.10.01 /М.О.Омуш // Харківська державна. Академія міського господарства.–Харків, 2003.–19 с.

3. Кифяк В. Ф. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону / В. Ф. Кифяк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009.–№2.–С.157–161.

4. Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах : матеріали міжнар. наук.-практ.конф. 10-12 жовт. 2007 р. / Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника [та ін.];[редкол.: Гамор Ф.Д. (відп. ред.) та ін.].-Рахів, 2007.–404 с.

5. Особливості формування та реалізації туристичної політики держави: міжнародний, національний, регіональний досвід : монографія / кол.авт., за ред. А.Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна,2013.280с.

6. Бартошук О.В. Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2011. №2.С.62-68.

7. Карпатська конвенція: запитання і відповіді [Електронний ресурс] – Режим Доступу: <content/plugins/downloadmonitor/download.php?id=17>

8. Карпатська конвенція сталого туризму [Електронний ресурс] – Режим Доступу: <https://cstp.center/sustainable-tourism-strategy/>

**ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ
ПРАЦІВНИКАМ В УСТАНОВАХ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ**

Миськів Любов Петрівна

к.ек.н.

старший викладач кафедри обліку та оподаткування

Микосянчик Юлія Юрївна

студентка 2 ст

спеціальність «Облік і оподаткування»

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація. В статті наведено особливості процесу праці в бюджетних установах, які реалізуються через державне регулювання та державне бюджетне фінансування оплати праці працівників з високим рівнем кваліфікації задіяних у таких галузях, як освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво та інші. З метою поліпшення ведення обліку розрахунків за виплатами працівникам запропоновано субрахунки 6511 «Розрахунки із заробітної плати» та 6512 «Розрахунки з виплати стипендій, пенсій, допомоги та інших трансфертів населенню» доповнити аналітичними рахунками, що дозволить значним чином конкретизувати інформацію за видами виплат.

Ключові слова: бухгалтерський облік, оплата праці, заробітна плата, види виплат, розрахунки із заробітної плати.

Оплата праці в установах державного сектору економіки є одним з найгостріших важливих питань для багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні. В сучасному суспільстві питання оплати праці працівників задіяних в бюджетній сфері постійно перебуває під особливою увагою як керівників вищого рівня державного управління, так й представників громадськості і науковців.

Експерти відзначають, що рівень оплати праці у державному секторі в Україні недостатньо високий для залучення необхідних кваліфікованих і відповідальних фахівців з конкурентного ринку праці. Тому, це створює ситуацію, при якій для багатьох молодих фахівців працевлаштування у державній сфері є привабливим тільки з точки зору, як можливість придбання зв'язків у владних структурах і створення підґрунття для професійного майбутнього у приватному секторі. Тому, питання заробітної плати в установах державного сектору, зокрема відображення інформації щодо неї в бухгалтерському обліку залишається завжди актуальним.

Вивченню питань обліку розрахунків із заробітної плати присвятили такі вітчизняні вчені-економісти, як Бутинець Ф.Ф., Ведерніков М.Д., Верига Ю. А., Крупка Я. Д, Гончаров В. Н., Гуцайлюк З. В., Задорожний З. В. та інші науковці. Проте, варто зазначити, що в літературних джерелах недостатньо наукових напрацювань щодо висвітлення окремих питань обліку за виплатами працівникам в установах державного сектору, що й заслуговує на поглиблене дослідження.

Метою статті є визначення особливостей та надання пропозицій щодо поліпшення ведення обліку розрахунків за виплатами працівникам в установах державного сектору.

Згідно ст.1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вимірнику, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [1]. В бюджетній сфері розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується.

Необхідно зазначити, що трудові відносини всіх працівників бюджетних установ, визначені Кодексом законів про працю (КЗпП) від 10.12.1971 року № 322-VIII [2]. Джерелом коштів на оплату праці працівників установ та організацій, що фінансуються з бюджету відповідно до Закону України «Про

оплату праці» є кошти, які виділяються з відповідних бюджетів, а також частина доходу, одержаного внаслідок господарської діяльності та з інших джерел [1].

На нашу думку, процес праці у бюджетній сфері, має певні особливості, які певною мірою впливають на ведення бухгалтерського обліку, а саме :

- основною відмінністю державних підприємств від суб'єктів господарювання інших форм власності є їх неприбутковість, тобто результатом виконуваної роботи працівників бюджетних установ часто являється не річ (продукція), а послуги (діяльність);

- праця носить переважно розумовий характер, оскільки бюджетні установи — різні за своїм призначенням організації, тому й склад їх працівників є дуже різноманітним (лікарі, учителі, викладачі, медсестри, інженери, державні службовці та ін.);

- оплата праці працівників бюджетних установ, що фінансуються з бюджету, здійснюється на підставі актів Кабінету Міністрів України в межах бюджетних асигнувань, де кожна бюджетна установа складає «План бюджетних асигнувань» на бюджетний період, з певними розрахунками за статтями витрат вказаними на кожний місяць. Обсяги витрат на оплату праці працівників установ і організацій, що фінансуються з бюджету, затверджуються одночасно з бюджетом.;

- оплата праці працівників провадиться згідно «Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету» за кодом економічної класифікації видатків 2110 «Оплата праці». Ця категорія включає оплату праці всіх працівників бюджетних установ (організацій) (крім військовослужбовців — код 2111) згідно з встановленими посадовими окладами, ставками або розцінками, матеріальну допомогу, в тому числі видатки на премії та інші види заохочень чи винагород (у грошовій та/або матеріальній формі);

- оплату праці відповідно до ст. 55 Бюджетного Кодексу України

видатки на працівників бюджетних установ та нарахування на зарплату відносяться до захищених видатків, обсяг яких не може змінюватися при скороченні затверджених бюджетних призначень, що й визначає певну особливість на відміну від приватних підприємств.

Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 132 «Виплати працівникам» включають: поточні виплати; виплати при звільненні; інші виплати [3].

Поточні виплати працівнику – виплати працівнику (окрім виплат при звільненні), які підлягають сплаті в повному обсязі протягом дванадцяти місяців по закінченні місяця, у якому працівник виконував відповідну роботу (п.3 розділу I НП(С)БОДС 132), до них включають [3].:

- виплати за окладами та тарифами,
- інші нарахування із оплати праці;
- виплати за невідпрацьований час (відпустки та інший оплачуваний невідпрацьований час);
- премії та інші заохочувальні виплати, що підлягають сплаті протягом дванадцяти місяців по завершенні періоду, у якому працівники виконують відповідну роботу, тощо (п.1 розділу II НП(С)БОДС 132) [3].

Під виплатами при звільненні розуміють виплати працівнику, які підлягають сплаті відповідно до чинних норм законодавства при досягненні ним пенсійного віку або до досягнення ним пенсійного віку (абзаци третій п.3 розділу I НП(С)БОДС 132) [3].

Облік розрахунків з працівниками за всіма видами оплати праці і допомоги за тимчасовою непрацездатністю відповідно до плану рахунків ведуть на пасивному рахунку 65 «Розрахунки з оплати праці», субрахунок 6511 «Розрахунки із заробітної плати» який відкривається до синтетичного рахунка. За кредитом даного субрахунку відображаються нараховані суми, а за дебетом — відрахування, виплати, суми депонованої зарплати. Суми нарахованої заробітної плати за фактичними видатками бюджетної установи за кодом економічної класифікації видатків 2110 і обліковуються за дебетом рахунків

8011, 8111 і 82 залежно від того, яким працівникам і за рахунок яких коштів здійснюють нарахування. Кредитують при цьому субрахунок 6511.

На нашу думку, бюджетним установам необхідно в робочий план рахунків окремі субрахунки до рахунка 65 «Розрахунки з оплати праці», доповнити аналітичними рахунками в залежності від послуг, які надає установа чи організація наступною інформацією:

1) до субрахунку 6511 «Розрахунки із заробітної плати»:

6511/1 «Розрахунки з працівниками вищих закладів освіти»;

6511/2 «Розрахунки з працівниками закладів дошкільної, початкової, середньої освіти»;

6511/3 «Розрахунки з державними службовцями»;

6511/4 «Розрахунки з працівниками інших бюджетних установ (закладів, організацій)»;

2) до субрахунку 6512 «Розрахунки з виплати стипендій, пенсій, допомоги та інших трансфертів населенню»:

6512/1 «Розрахунки з виплати стипендій»;

6512/2 «Розрахунки з виплати пенсій»;

6512/3 «Розрахунки з виплати допомоги та інших трансфертів населенню».

Отже, деталізація інформації на запропонованих аналітичних рахунках обліку дозволить оптимізувати робочий час бухгалтера по заробітній платі та підвищить повноту інформації здійснюючи бухгалтерські проведення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про оплату праці» від № 440-IX від 14.01.2020 .
Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.11.2021 р)

2. Кодекс законів про працю України із змінами від 15.07.2021 № 1667-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 19.11.2021 р)

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 132 «Виплати працівникам»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.11.2011 р. № 1798 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-12#Text> (дата звернення 20.11.2021 р)

УДК 330.3

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Науковий керівник:
Пашкуда Тетяна Вікторівна,
к.е.н., старший викладач
Дерипаска Вікторія Євгенівна,
студентка
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню методичного інструментарію стратегічного планування діяльності підприємств. Визначено основні методи стратегічного планування та доведено, що великого поширення набуло використання моделей стратегічного планування, які мають вигляд матриць. Детально розглянуто алгоритм дій при застосуванні методу McKinsey.

Ключові слова: планування, підприємство, метод, матриця, модель.

Під стратегічним плануванням розуміють вид діяльності, який здійснюється з метою вибору конкретної стратегії з багатьох альтернатив і формування всієї системи стратегій розвитку підприємства. При цьому плануванні досліджується вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на параметри конкретних стратегій.

Основними методами, які використовуються для стратегічного планування конкретної сфери діяльності вузькоспеціалізованого підприємства чи організації, є так звані формальні моделі: накопичений досвід; життєвий цикл товару; життєвий цикл технологій, ринок продукції тощо. Матричні методи використовуються в стратегічному плануванні для різноманітних організацій. Наприклад, це метод McKinsey, метод Boston Consulting Group, модель Shell, яка базується на матриці DMP та інші.

Переважно в міжнародній практиці використовуються моделі

стратегічного планування, які мають вигляд матриць. При цьому кожна з бізнес-організацій візуалізується і розміщується в областях дво- або тримірної аналітичної матриці [3, с. 159].

Дослідження конкурентної позиції компанії на ринку з метою визначення стратегії та перспектив її розвитку в міжнародній практиці включає: аналіз секторів бізнесу організації (модель BCG), аналіз конкурентної позиції компанії (GE. / модель McKinsey), матриця спрямованої політики (модель Shell / DPM) та інші. Дослідження життєвого циклу бізнесу базується на застосуванні моделі ADL, а також на методі SPACE з використанням довірчих інтервалів, на методології життєвого циклу з використанням RONA-графів, на методології стратегічної оцінки підприємства тощо

На думку аналітиків, аналіз внутрішніх сильних і слабких сторін слід проводити як порівняльний аналіз, зосереджуючись переважно на конкурентоспроможності підприємства. Це означає, що внутрішні фактори є факторами конкурентоспроможності.

Матриця McKinsey або General Electric, або матриця ринкової привабливості заснована на двох факторах, кожен з яких характеризується певним набором показників.

Етапи побудови матриці McKinsey «General Electric» розглянемо на прикладі аналізу бізнес-портфеля рекламного агентства «Альфа-Груп» (рис. 1). Структура бізнес-портфеля компанії представлена в табл. 1.

Алгоритм дій побудови матриці McKinsey «General Electric» передбачає:

1. Визначення переліку типових показників для оцінки факторів «привабливості ринку» та «конкурентоспроможності підприємства».
2. Визначення ваги кожного показника (від 0 до 1) методом експертної оцінки.
3. Для кожного показника за методом експертної оцінки оцінюють його ранг за п'ятибальною шкалою. Він характеризує реальне значення показника для досліджуваного об'єкта (1 - найгірше, 5 - найкраще значення).

4. Визначення загальної оцінки для кожного показника, визначивши добуток вагомості і рейтингу показника.

5. Побудова матриці.

6. Формулювання результатів і висновків.

Таблиця 1

Структура бізнес-портфеля компанії

Вид діяльності РА "Альфа-Груп"	Обсяг реалізації продукції РА "Альфа-Груп", тис. грн	Місткість ринку, тис. грн
Виготовлення та розміщення зовнішньої реклами	289,7	986
Виготовлення поліграфічної рекламної продукції	190,2	857
Організація та проведення промо-акцій	250,5	790
Організація та проведення ПР-кампаній	93,1	650
Розробка фірмового стилю	115,5	620

Результати проведеного аналізу представлені в табл. 2.

На підставі результатів аналізу з представленими зразковими моделями для стратегічного планування щодо сучасних умов можна зробити висновки, що ці моделі можна і потрібно використовувати для стратегічного планування вітчизняних підприємств, але лише за умови їх глибокої адаптації до українських специфікацій.

Проте, позитивний стратегічний результат можна отримати лише в разі унікальної відповідної адаптації моделі до конкретного випадку, тобто конкретний бізнес-кейс майже завжди вимагає унікального коригування моделі.

Позитивного ефекту від моделей можна досягти також в результаті тривалої, наполегливої та творчої роботи команди висококваліфікованих спеціалістів, до складу якої повинні входити як спеціалісти зі стратегічного планування, так і фінансисти, маркетологи, економісти та інші. Якщо в компанії немає внутрішніх спеціалістів зі стратегічного планування і неможливо залучити зовнішніх спеціалістів, то від використання типових

моделей слід відмовитися, а відповідні проблеми вирішувати іншими, більш простими інструментами.

Таблиця 2

Експертні оцінки факторів (за 5-бальною шкалою)

Характеристика	Вага	Виготовлення та розміщення зовнішньої реклами	Виготовлення поліграфічної рекламної продукції	Організація та проведення промоакцій	Організація та проведення PR-кампаній	Розробка фірмового стилю
Експертні оцінки фактора «Привабливість ринку»						
Рівень конкуренції	0,25	2	2	4	4	4
Темп зростання ринку	0,15	4	4	5	3	5
Прибутковість галузі	0,25	5	3	5	3	3
Можливість нецінової конкуренції	0,25	4	4	4	3	3
Державне регулювання	0,10	4	4	3	2	2
Загальна зважена оцінка	1	3,75	3,25	4,3	3,15	3,45
Експертні оцінки фактора «Конкурентоспроможність підприємства»						
Якість продукції	0,20	4	4	3	2	3
Кадрова забезпеченість	0,20	5	5	3	2	3
Ринкова частка	0,15	3	2	2	1	2
Рівень цін	0,25	3	3	3	3	3
Застосування нестандартних підходів	0,20	5	5	4	2	4
Загальна оцінка	1	4	3,8	3	2	3

Правильне практичне застосування будь-якої моделі – це не тільки дуже складне завдання, але й завжди супроводжується значними фінансовими витратами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту: Підручник. – К.: Академвидав, 2003. – 416 с.
2. Ковтун О.І. Стратегія підприємства: Навч. посібник. 3-тє вид., оновлене

і доповнене. – Львів: Новий світ – 2000, 2007. – 324 с.

3. Гордієнко П.Л., Дідковська Л.Г., Яшкіна Н.В. Стратегічний аналіз: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Алерта, 2008. – 478 с.

4. Швайка Л.А. Планування діяльності підприємства: Навч. посібник. – Львів: Новий світ – 2000, 2003. – 268с.

5. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навчальний посібник. – К.: ТОВ УВПК ЕксОб, 2001. – 560 с.

6. Міщенко А.П. Стратегічне управління: Навч.посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 336 с.

7. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1999. – 384 с.

8. Осовська Г.В., Фіщук О.Л., Жалінська І.В. Стратегічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2003. – 196с.

9. Василенко В.А.,Ткаченко Т.І. Стратегічне управління. Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396с.

УДК 330.3

МАЛИЙ БІЗНЕС ТА ЙОГО ВІДНОСИНИ З ВЕЛИКИМИ КОМПАНІЯМИ В ЯПОНІЇ

Науковий керівник:
Пашкуда Тетяна Вікторівна,
к.е.н., старший викладач
Закржевська Галина Костянтинівна,
студентка
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню малого бізнесу в Японії та його відносин з великими компаніями. Визначено структуру малого бізнесу за організаційними формами. Досліджено основні проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Японії.

Ключові слова: підприємство, податок, прибуток, корпорація, господарські відносини.

На сьогоднішній день ще більш актуальним стає розвиток малого бізнесу в світі, бо він є разом з середнім основою ринкової економіки, що створюють конкурентне середовище, найбільш швидко реагують на зміни на ринку і попиту споживачів. А ще більше малі підприємства проявили себе під час карантинних обмежень: створення нових робочих місць в сфері дистанційної роботи (онлайн-освіта, доставка, онлайн-маркетинг тощо) та виникнення нових видів професій (дистанційна няня, організатор віртуальних бізнес-турів, проектувальник «розумного середовища» тощо). Тобто збільшився вплив інформатизації та ролі ІТ у суспільних та господарських відносинах.

Малий бізнес за організаційними формами в Японії поділяється на: приватних підприємців (4,1 млн.); сімейні підприємства, що передаються з покоління в покоління (2,7 млн.); а також юридичні фірми та компанії (1,7 млн.).

■ Приватні особи ■ Сімейні підпр-ва ■ Юр. фірми та компанії

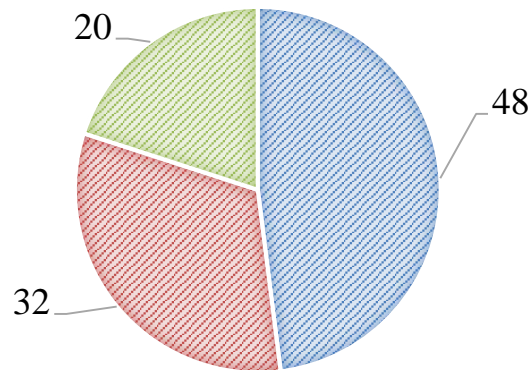

Рис. 1. Структура малого бізнесу в Японії за організаційними формами

Більше 60% компаній Японії належать до малого і середнього бізнесу. Згідно зі статистичними дослідженнями їх кількість варіюється від 7 до 12 млн. Чому немає точної цифри? Тому що вони постійно відкриваються та зачинаються, і моніторити це дуже важко. А також складно визначити точну цифру, бо малим бізнесом вважається навіть манікюрний майстер, а вони не завжди реєструються. Таким чином, близько 80% населення зайнято саме в малому бізнесі. Більш того, малий бізнес приносить 53% ВВП. Тому можна стверджувати, що велика частина економіки Японії тримається на ньому.

Сектор малого бізнесу в Японії і сьогодні залишається надзвичайно активним і рухливим. Хоча, великі компанії більш стабільні, конкурентоспроможні та ефективні, проте малий бізнес, реагуючи на зміну кон'юнктури ринку, додає економіці необхідну гнучкість. По суті, цей сегмент став свого роду лакмусовим папірцем всієї японської економіки, першим сигналізуючи про тенденції, проблеми і структурні зміни у господарстві країни.

В умовах сьогодення сотні тисяч малих компаній за рік створюються, а сотні тисяч зникають. Але це не заважає новим ентузіастам намагатися досягти успіху. Сам менталітет японців дозволяє їм це – дисциплінованість і відповідальність, внутрішній стержень, що не дає здаватися в найважчі часи, готовність на всі сто присвятити себе підприємництву.

Серед переваг впровадження і ведення малого бізнесу є:

- створення конкуренції;
- ліквідація монополії;
- створення духу підприємництва для розвитку ринкової економіки;
- сприяння підвищенню якості продукції;
- формування середнього класу, найбільш бажаного для економічного зростання держави;
- згладження соціальної нерівності через збільшення економічно активного населення та їх доходів;
- зменшення рівня безробіття за допомогою створення нових робочих місць;
- створення і впровадження інновацій в діяльність;
- створення глибокої спеціалізації і кооперації;
- швидке реагування на нові тенденції попиту;
- відносно низькі стартовий капітал та витрати на управління для власника.

Серед недоліків впровадження і ведення малого бізнесу є:

- досить висока нестабільність, порівняно з великими компаніями;
- сильна залежність від економічного стану держави;
- обмеженість фінансових ресурсів;
- складність впровадження найновіших НТШ;
- нестабільність доходів;
- невеликий вплив на ринок (частка ринку);
- високий рівень конкуренції;
- складність знаходження споживачів;
- вузьке коло споживачів;
- локальність ринків збуту;
- великі фізичні та психологічні навантаження;
- швидкість збанкрутування.

Але, все одно, незважаючи на всі ці недоліки, що має малий бізнес,

держава всебічно підтримує його і захищає від поглинання більш великими компаніями, тому у малих підприємців є впевненість в завтрашньому дні.

Дієвим важелем регулювання діяльності малих підприємств є і податкова політика. Податки, що встановлені для юридичних осіб виглядають так:

- податок на приватну діяльність – 10,7%;
- податок на прибуток – 33,5%;
- податок префектури – 1,7%;
- міський податок – 4,1%.

А для фізичних осіб-підприємців встановлена прогресивна система оподаткування, тобто із зростанням прибутку буде зростати і ставка податку на нього:

- прибуток < \$20 тис. – 5% річних;
- прибуток від \$20 тис. до \$30 тис. – 10% річних;
- прибуток від \$30 тис. до \$70 тис. – 23% річних;
- прибуток від \$90 тис. до \$170 тис. – 30% річних;
- прибуток > \$170 тис. – 40% річних.

Хоча в сумі податки забирають майже половину прибутку, проте зі всією іншою допомогою, що надає держава, це не має негативний вплив на підприємницьку діяльність. А також це позитивно впливає на зменшення соціальної нерівності населення по відношенню до доходів.

Незважаючи на всю підтримку, малий бізнес має свої проблеми:

1) Основна проблема на сьогодні - дефіцит фінансів. Це обумовлено високим рівнем цін на землю, а також постійно зростаючим розміром стартового капіталу (наприклад для закупівлі дорогого устаткування, зняття приміщень в оренду, знаходження дистриб'ютера тощо).

2) Також щорічно більше 1 млн. чоловік починає власний бізнес, проте залишитися на плаву вдається не всім. На це впливають багато різних факторів. Основний з яких – це циклічність економіки. У періоди швидкого економічного зростання та підйому свій бізнес можуть налагодити набагато

більше бажаючих, ніж у період спаду та депресії.

3) Ще існують труднощі з успадкуванням бізнесу (особливо зовсім невеликих підприємств). Останні роки простежується тенденція відтоку молодих фахівців у великі міста країни, де вони влаштовуються за наймом у великі компанії. Багато таких фахівців - спадкоємці невеликих сімейних підприємств. Ці підприємства в результаті виявляються змушені закритися, бо старі батьки не можуть знайти наступника свого бізнесу і самі вже не можуть займатися компанією через вік. Саме тому на сьогоднішній день в Японії більше підприємств закриваються, ніж відкриваються.

4) За даними одного з опитувань підприємців хвилюють такі проблеми: зниження попиту і падіння рівня продажів (67,2% опитаних), зростаюча конкуренція (47,1%), жорсткі умови контрактів для підрядників і субпідрядників, які диктуються великими корпораціями (21,6%).

Малий і великий бізнес в Японії тісно пов'язані. Наприклад, після одного землетрусу частина малих підприємств (фабрик і заводів) зупинилися через руйнування. Внаслідок цього великі заводи в Японії і США, які отримували від таких міні-заводів одну, але важливу деталь, теж зупинилися. Це наглядно показує рівень важливості малих підприємств-субпідрядників для великих компаній-замовників.

Отже, малі підприємства є потужним регулятором економіки. Адже малий бізнес в економіці Японії - це провідний сектор, що визначає темпи економічного зростання, стан зайнятості населення, структуру і якість внутрішнього національного продукту (ВНП), що формує конкурентне середовище, а також оперативно реагує на зміну кон'юнктури ринку. Саме з таких дрібних компаній в цілому складається благополуччя японської економіки і японців кожного окремо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Особливості ведення бізнесу в Японії [Електронний ресурс] : особливості, відмінності від заходу, ведення бізнесу, співіснування з великими компаніями, податки. – Київ, 2018. – Режим доступу : <https://joinjapan.com.ua/ua/blog/osobennosti-vedeniya-biznesa-v-yaponii/>.
2. Як малий бізнес допомагає працювати великому [Електронний ресурс] / Хара О. : особливості малого бізнесу, співіснування малого з великим, податки, бізнес-приклад однієї вулиці. – Київ, 2015. – Режим доступу : <https://delo.ua/opinions/kak-malyj-biznes-japonii-pomogaet-rabotat-bolshomu-293839/>.
3. 13 фактів про економіку Японії [Електронний ресурс] : особливості японської економіки порівняно з іншими країнами, прогноз на майбутнє. – Київ, 2017. – Режим доступу : <https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-japonii-1492/>.

**УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ПРИВАБЛИВІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ**

Науковий керівник:
Пашкуда Тетяна Вікторівна,
к.е.н., старший викладач
Черевань Анастасія Анатоліївна,
студентка
Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація. Стаття присвячена функціонуванню механізму управління інвестиційною привабливістю підприємств торгівлі, розкрито основні складові поняття, сутність управлінських функцій та принципів. Також визначені умови залучення коштів та наслідки ефективного управління. Особлива увага приділена оцінці інвестиційної привабливості, зовнішнім та внутрішнім факторам впливу на інвестиційне середовище.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, підприємство, торгівля, інвестиція, інвестор.

Важливими завданнями будь-якого суб'єкта господарювання є створення, збереження та підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку. Щоб займати лідируючі позиції, підприємству потрібно постійно розвиватися, розширювати коло сфер діяльності, опановувати та впроваджувати нові сучасні технології. Для досягнення максимального результату та ефективності цих процесів переважно потрібне залучення додаткового капіталу, тобто інвестицій.

Наразі в Україні прослідковується тенденція до нестачі інвестиційних надходжень попри наявність у внутрішніх та зовнішніх інвесторів великого потенціалу. Це зумовлено невисоким рівнем інвестиційної привабливості більшості вітчизняних підприємств. З метою вирішення цієї проблеми суб'єкту господарювання треба дотримуватися правильного, раціонального та

ефективного управління інвестиційною привабливістю, що в результаті допоможе йому підвищити свої конкурентні переваги, залучити іноземні інвестиції для подальшого успішного розвитку та зростання.

Проаналізувавши дані Державної служби статистики України по загальній кількості діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2020 (рис. 1), можемо зробити висновок, що найбільша кількість підприємств зосереджена у галузі оптової та роздрібно торгівлі. Тому слід детально дослідити механізм управління інвестиційною привабливістю саме підприємств торгівлі.

Рис. 1. Кількість діючих суб'єктів господарювання в Україні за видами економічної діяльності у 2020 р.

Поняття інвестиційної привабливості підприємства визначає максимальну ефективність інвестиційного рішення. Наразі немає єдиного підходу до сутності цієї економічної категорії. Так, за Валінуровою Л. С. та Казаковою О. Б. інвестиційна привабливість економічної системи - це сукупність різних об'єктивних ознак, властивостей, засобів, можливостей системи, що

зумовлюють потенційний платоспроможний попит на інвестиції. Інвестиційна привабливість включає інвестиційний потенціал та інвестиційний ризик та характеризується взаємодією цих категорій [1].

Крилова Е.І. стверджує, що інвестиційна привабливість – це економічна категорія, що характеризується ефективністю використання майна підприємства, його платоспроможністю, стійкістю фінансового стану, здатністю підприємства до саморозвитку на базі підвищення прибутковості капіталу, техніко-економічного рівня виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції [2].

Отже, узагальнюючи наявні варіанти трактування, можна сказати, що інвестиційна привабливість підприємства - це комплексна економічна характеристика, яка характеризується фінансовим станом суб'єкта господарювання, його діловою активністю, структурою капіталу, формою корпоративного управління, платоспроможністю, рівнем виробництва, рівнем попиту на продукцію та її конкурентоспроможністю.

Торгівельна галузь є однією з провідних та динамічних галузей України. Вона швидше реагує на зміну собівартості, інфраструктурних витрат, структури зайнятості, доходів населення та загальної економічної кон'юнктури у порівнянні з іншими галузями. Наразі збільшення інвестицій у торгівлю є основою для сталого економічного розвитку торговельних підприємств, створення нових робочих місць, забезпечення високої якості обслуговування споживачів, збільшення надходжень до Державного бюджету та розвитку економіки України.

Інвестиційна привабливість підприємства, зокрема торговельного, – вважає О. Шерстюк, – це характеристика можливості (або імовірності) шляхом внесення інвестицій у підприємство адекватно розв'язувати завдання, необхідні для досягнення мети інвестування [3].

Інвестиційна привабливість торговельного підприємства, як зазначають С. Деньга та В. Куценко, передбачає зіставлення інвестиційних можливостей з потребами в інвестиціях, в якому порівнюється кілька об'єктів за доцільністю

здійснення капіталовкладень із позицій перспективного розвитку, обсягу поточного збуту товарів, ефективності використання активів, стану платоспроможності та фінансової стійкості [4].

Підвищуючи рівень інвестиційної привабливості та залучаючи потенційних інвесторів, підприємства торгівлі мають змогу більш якісно модернізувати виробничий процес, розширити масштаби своєї діяльності, покращити якість товарів, послуг та обслуговування, умови праці персоналу, підвищити ефективність використання торговельного обладнання, скоротити витрати на логістику та зберігання продукції, що призведе до подальшого збереження передових позицій на ринку та динамічного розвитку.

Кожен суб'єкт господарювання бажає ефективно управляти своєю інвестиційною привабливістю, що можливо за умови збільшення потенціалу підприємства, нарощення виробництва шляхом зниження матеріальних витрат, застосування недовикористаних ресурсів та зростання обсягу збуту. Наслідком ефективного управління є досягнення обраних цілей підприємства торгівлі, а саме:

- покращення фінансового стану підприємства;
- підвищення інвестиційної та ділової активності;
- результативне використання конкурентних переваг;
- оптимізація бізнес-процесів, що існують на підприємстві у сфері постачання, виробництва та збуту продукції;
- максимізація фінансової віддачі від інвестиційних вкладень;
- мінімізація ризику інвестицій тощо.

На підприємстві торгівлі відстежуються проблеми, що виникають при організації на ринку та плануванні продажів, контролюються обсяги продажу та їх відповідність стандартам, здійснювати моніторинг переміщення замовлень та якості роботи.

Методологічним обґрунтуванням управління торговельної діяльності є система принципів, до якої входять особливі принципи, що відносять до конкретних дій підприємства [5]:

– принцип ринкової орієнтації означає, що критерієм прийняття рішень має бути споживач, моделі його поведінки;

– принцип організаційної гнучкості вимагає, щоб система управління збутовою діяльністю могла гнучко реагувати на зміни ринку та розробляти ефективні заходи щодо адаптації до ринку;

– принцип професіоналізації продажів передбачає спеціальну підготовку торгового персоналу, як тільки професійний менеджмент може досягти значних результатів;

– принцип пріоритизації, який спрямований на постійне вивчення та знання всіх функцій та деталей управління продажами та визначення найбільш пріоритетних управлінських дій, які сприяють досягненню високої ефективності продажів;

– принцип орієнтації на управління ризиками, згідно з яким керівництво компанії має мати можливість передбачити та передбачати ризики, пов'язані з високою невизначеністю середовища продажу;

– принцип особистої ініціативи передбачає, що кожен продавець має не лише виконувати посадові інструкції, а й виявляти ініціативу;

– принцип відповідальності за прийняті повноваження, що забезпечує високу ефективність збуту та, як наслідок, високу репутацію співробітників у цій галузі;

– принцип організаційної оптимізації, метою якого є формування ефективної, водночас гнучкої та адаптивної структури управління продажами.

Кожне підприємство повинно розвиватися, впроваджувати нові технології, щоб впевнено конкурувати з іншими представниками галузі на ринку. Сфера торгівлі в Україні налічує велику кількість суб'єктів господарювання, і з метою утримання провідних позицій компанія повинна мати конкурентоспроможну продукцію та високу якість обслуговування. Максимальному покращенню цих факторів може допомогти процес залучення інвестицій, що залежить від того, на скільки привабливе підприємство для інвестора.

Саме ефективне та доцільне управління інвестиційною привабливістю допоможе досягнути високого рівня результатів і гарантуватиме те, що кошти будуть вкладені. Для підприємства торгівлі важливе дотримання усіх функцій механізму управління, врахування зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на інвестиційну діяльність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Валінурова Л.С., Казакова О.Б. Управління інвестиційною діяльністю: підручник. - М.: Кнорус, 2012. - 384 с.
2. Крилова Е.І., Власова В.М., Єгорова М.Г. та ін Аналіз фінансового стану та інвестиційної привабливості підприємства: навч. посібник. М.: Фінанси та статистика, 2003. 192с.
3. Шерстюк О. Л. Контрольно-аналітичні аспекти оцінки інвестиційної привабливості торговельних підприємств: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.04. Київ: КНТЕУ, 2003. 25 с.
4. Деньга С. М., Куценко В. А. Еволюція інвестиційної привабливості торговельних підприємств. Наукові труди Кіровоградського національного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2005. Вип. 7, ч. 2. С. 121-130.
5. Гурська, С. П. Управління продажами: навч. посібник / С. П. Гурська, Н. Л. Каунова, Є. П. Науменко. - Мінськ: Вища школа, 2015. - 303 с.

УДК 005.1:330.341

**СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЧИННИК
ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕОІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ**

Плахотнік Олена Олександрівна

д. е. н., професор,
професор кафедри
менеджменту організацій та адміністрування

Кукса Юрій Анатолійович

здобувач третього (освітньо - наукового) рівня вищої освіти
зі спеціальності 073 Менеджмент
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна

Анотація. Під впливом світових економічних процесів еволюція технологій менеджменту переживає новий етап, який характеризується сильним впливом інформаційно - комунікаційних технологій. Виникає необхідність формування цілісного механізму управління, що об'єднує науково - методичне, інформаційне, організаційне і кадрове забезпечення процесів управління. Це й переорієнтація принципів ведення бізнесу відповідно до потреб споживачів, зміна логіки виробництва, управління активами на основі надійних зв'язків з субпідрядниками і постачальниками послуг, досягнення динамічної рівноваги із зовнішнім середовищем тощо.

Ключові слова: промисловість, розвиток, механізм управління, цифрова економіка, ефективність.

Сучасний етап розвитку суспільства є періодом стрімкого прогресу, якісних змін процесів виробництва і споживання, посилення глобалізації, геополітичної конфронтації, інтернаціоналізації, формування мережевих економічних і корпоративних структур. Темпи науково - технічного прогресу й динаміка змін в глобальному конкурентному середовищі характеризують

якісно новий ступінь розвитку суспільства на всіх рівнях. Трансформаційні процеси визначають необхідність змін в індустріально - технологічній сфері, оскільки супроводжуються визнанням кризи постіндустріальної моделі та віртуальної економіки і переходом до нової парадигми розвитку, орієнтованої на реальний сектор економіки - становлення нової індустрії на базі досягнень науково - технологічного прогресу і нових технологічних устроїв.

Така парадигма дістала назву реіндустріалізації або нової індустріалізації, для якої характерний процес трансформації та зміна структури промисловості за рахунок інтенсивних чинників виробництва, зростання ролі інтелектуальних процесів, що супроводжують виробництво при одночасному скороченні безпосереднього перетворення сировини і матеріалів на низьких етапах технологічних переділів.

Основною передумовою для становлення і розвитку парадигми неоіндустріалізації стала світова фінансово - економічна криза 2008-2009 рр., що показала роль промисловості в умовах подолання рецесії. У посткризовий період загальносвітовим трендом розвитку промислових підприємств стала реіндустріалізація, сутність якої полягає у відновлення ролі промислового виробництва як базису розвитку національних економік [1].

Дослідження провідних учених - економістів показали, що ефективність реіндустріалізації й підвищення рівня конкурентоспроможності економік, секторів і виробництв залежить від застосування сучасних технологій менеджменту. Під впливом світових економічних процесів еволюція технологій менеджменту переживає новий етап, який характеризується сильним впливом інформаційно - комунікаційних технологій. Значне поширення інформаційно - комунікаційних технологій в усі сфери економічної та управлінської діяльності сформувало економічне явище, що дістало назву «цифрова економіка». Цифрова економіка вплинула на формування певних тенденцій, які, у свою чергу, викликали помітні зміни у світовій і вітчизняній управлінській практиці, в тому числі багато в чому змінили підходи до визначення ефективності менеджменту [2].

Перехід промислових підприємств до неоіндустріалізації на основі сучасних технологій менеджменту визначає необхідність обліку всіх параметрів нової економіки, оскільки революційні зміни зачіпають усі сфери громадського життя, кардинально міняючи парадигму ведення бізнесу, механізми управління економікою на всіх рівнях, інформаційно-комунікаційні аспекти, висуваючи на передній план роль інформаційних систем і технологій для ухвалення зважених і обґрунтованих управлінських рішень.

Відсутність нині готових і дієвих механізмів управління підприємством, неефективність використання в цих цілях традиційних методів і моделей, а також неадекватна адаптація зарубіжних інструментів до вітчизняної практики ухвалення управлінських рішень диктують необхідність формування цілісного механізму управління, що об'єднує науково - методичне, інформаційне, організаційне і кадрове забезпечення процесів управління. Використання такого механізму в практиці управлінської діяльності дозволяє підвищити обґрунтованість і оперативність ухвалення управлінських рішень. Обґрунтованість управлінських рішень підвищується за рахунок комплексного обліку різних аспектів функціонування системи і використання відповідних засобів аналітичної підтримки ухвалення рішень. Оперативності ухвалення рішень сприяє систематичний моніторинг результатів, що характеризують різні аспекти функціонування системи з метою своєчасного виявлення можливих проблемних ситуацій, що відображають розрив в цільових показниках, підготовки до реагування на них і впровадження низки заходів, що їх коригують.

Розробка сучасного механізму управління на промислових підприємствах є необхідним і природним процесом реагування на зміни умов зовнішнього невизначеного середовища господарювання вітчизняних підприємств. Механізм управління займає особливе місце в концептуальній схемі, оскільки з його допомогою здійснюється зв'язок теоретичних розробок і реальної практики управління, що створює нові регулюючі можливості в системі оптимального управління підприємствами. Він дозволяє вибрати засоби

управлінської дії та їх корекції відповідно до критеріїв ефективності, чинників впливу зовнішнього середовища функціонування і принципів діяльності підприємств в умовах неоіндустріалізації.

Інноваційна модель розвитку компаній обумовлює перехід від ринку виробника, на якому пріоритетом діяльності були висока ефективність і гнучкість виробничо - економічних систем, до ринку споживача. Для успішної роботи на ньому підприємства вимушені переорієнтовувати принципи ведення бізнесу відповідно до потреб споживачів, що передбачає необхідність своєчасного виявлення запитів, швидкої реакції на їх зміни, індивідуалізації замовлень, концентрації ресурсів і зусиль компанії для виконання замовлень.

Крім того, нині змінюється і логіка виробництва - гнучка спеціалізація, що виникла як альтернатива традиційному масовому виробництву і що припускає швидку реакцію підприємств на вимоги ринків і потреби сучасних споживачів, що постійно змінюються. Нова форма виробничих стосунків визначає необхідність пошуку інноваційних методів організації діяльності (аутсорсинг, інсорсинг, аутстафінг) і формування стійких ланцюгів постачань, диференціації міжвиробничих зв'язків в мережі «постачальники - субпідрядники - кінцеві споживачі». У цих обставинах відбувається трансформація виробничого процесу - впровадження нових технологій обумовлює розмиття організаційних меж, бізнес набуває мережевого характеру. Стираються межі між конкурентами, прагнення до ефективної роботи і гнучкості передбачає пріоритет не на володіння активами, а грамотного управління ними на основі надійних зв'язків з субпідрядниками і постачальниками послуг.

Впровадження корпоративних інформаційних систем та інформаційно - комунікаційних технологій забезпечують створення гнучких виробничо - організаційних механізмів, що використовують мережі для швидкого обміну інформацією і знаннями.

При цьому прийнято вважати, що синергетичний ефект інновацій досягається за рахунок нововведень, що об'єднують три функціональні напрями:

- організація фундаментальних і прикладних досліджень, які реалізуються в результаті співпраці науки, бізнесу і держави;
- впровадження технологічних і продуктових інновацій, включаючи їх розробку, дослідження і серійне виробництво;
- грамотна політика просування інновацій (маркетингове і логістичне забезпечення інновацій і сервіс).

Отже, технологічний розвиток і впровадження нових інформаційно-мережових технологій повинні забезпечуватися за рахунок застосування передових організаційних методів, нових моделей управління.

В процесі функціонування і розвитку промислових підприємств для здійснення їх бізнес - процесів необхідно встановлювати і підтримувати надійні стосунки зі споживачами, постачальниками, партнерами і посередниками в ланцюгах постачань. Акцент на інтеграцію підприємств та їх бізнес - партнерів в ланцюг постачань для досягнення взаємної вигоди і задоволення запитів сучасних споживачів дозволяє забезпечувати їх у необхідній кількості продукції в потрібному місці, в потрібний час, з мінімальними витратами, тобто є основою конкурентних переваг підприємств. Тому досягнення динамічної рівноваги із зовнішнім середовищем, ключовими елементами якого є споживачі та партнери в ланцюгах постачань, є важливим стратегічним завданням в системі управління підприємствами.

Промислові підприємства, постачальники, посередники утворюють ланцюжок або мережу підприємств, що спільно діють для задоволення потреб споживачів. Запити кінцевого споживача передаються по системі аж до первинного постачальника і забезпечують єдність критеріїв ефективності ланцюга на усьому її протязі. Недотримання вимог на будь - якій ділянці істотно знижує здатність виробничо - економічної системи задовольняти потреби кінцевого споживача.

Найважливішим завданням ефективної взаємодії учасників системи є виключення розривів в потоці передачі вимог, зниження «перешкод» і спотворень. Можна говорити про «витягаючий принцип» роботи системи, коли здатність виконувати вимоги кінцевого споживача й інших учасників системи є критерієм відбору і оцінки ефективності підприємств.

Використання в практиці менеджменту запропонованих сучасних технологій, методів і моделей реалізації управлінських рішень забезпечує підвищення ефективності ухвалення управлінських рішень, що визначає конкурентні переваги підприємств в сучасному бізнес - середовищі. Це особливо актуально в умовах неоіндустріалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Решетило В. П., Островський І. А., Неоіндустріалізація та її вплив на розвиток вітчизняної та міжнародної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 18. Ч. 3. 2018. С. 21 – 25. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_3_2018ua/6.pdf.
2. Саух І. В., Шиманська В. В., Момонт Т. В. Цифрова економіка України: сучасний стан, тенденції, проблеми розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. № 1. 2019. С. 230 – 236. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2021/01/43-11.pdf>.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «МЕТІНВЕСТ ХОЛДИНГ» НА СВІТОВОМУ РИНКУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Прушківська Емілія Василівна,

д.е.н., професор

Гончаренко Анастасія Романівна,

студентка

Національний Університет "Запорізька Політехніка"

м. Запоріжжя, Україна

Анотація: У статті досліджено особливості світового ринку металургійної продукції. Обґрунтовано необхідність виходу на зовнішні ринки національних підприємств металургійної промисловості. Схарактеризовано макроекономічне середовище функціонування підприємств металургійного комплексу та виокремлено чинники необхідності зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах відкритості економіки. Проаналізовано конкурентне середовище ТОВ «Метінвест Холдинг» на внутрішньому та зовнішньому ринках в умовах глобальної турбулентності економіки.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, експорт, металургійна продукція, міжнародний ринок, ринки збитку.

В процесі активізації глобалізаційних процесів зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є одним із ефективних стратегічних напрямків розвитку економіки в цілому та окремих підприємств зокрема. Вихід компанії на нові зовнішні ринки пов'язаний не лише з низкою нових можливостей та переваг, а й із прихованими загрозами, такими як зниження платоспроможності, ефективності, обмежені можливості самофінансування тощо. Звідси слідує, що управлінські рішення щодо зовнішньоекономічної діяльності мають бути збалансованими і вирішувати одночасно два завдання – підвищення ефективності та нейтралізацію потенційних загроз. Кожна з цих сфер пов'язана з певним рівнем витрат, які є одним із важливих об'єктів для системи

управління підприємством, тому в умовах сучасної жорсткої конкуренції особливо актуальним є ефективне управління з метою мінімізації витрат, оптимізації їх структури, випуску, зменшення непродуктивних витрат. Звичайно, сучасний стан економіки України, високий ризик зовнішньоторговельних операцій, політична нестабільність загалом значно ускладнюють процеси управління, тому стратегічне мислення та управління витратами зовнішньоекономічної діяльності потребує розробки надійних та ефективних інструментів і методів. При постійному зростанні зовнішньоекономічних зв'язків в економіці країни зростає актуальність стратегічного управління зовнішньоекономічними витратами суб'єктів господарювання, що обумовлено необхідністю розробки надійних методів та інструментів ефективного управління.

Для обґрунтування особливостей функціонування світового ринку металургійної продукції були використанні матеріали розвитку світового ринку металургійної продукції та дані ТОВ «Метінвест Холдинг». При написанні статті інструментом дослідження були такі методи як: наукове узагальнення, діалектичний, індукційний й дедукційний, SWOT-аналіз, класифікації, порівняння, наукові абстракції, системний та комплексний аналіз.

Традиційно Україна є металургійним нетто-експортером. За 2020 рік експорт продукції металургійного комплексу за своєю часткою поступається тільки експорту товарів харчової промисловості і складає 9030,3 млн дол., що становить 18,3%. Порівняно із 2019 роком частка експорту товарів металургійного комплексу у 2020 році знизилась на 1225,4 млн дол., або на 11,9%. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України можемо простежити, що експорт труб, трубок і профілів порожнистих та безшовних з чорних металів скоротився на 113,6 млн дол. Щодо товарної структури експорту товарів металургійної промисловості: 40,5% – напівфабрикати, 20,3% – металургійна сировина (чавун, феросплави, металобрухт) і 39,2% – сталевий прокат (рис. 1).

Проаналізувавши структуру експорту товарів з України до країн-членів

ЄС у 2020 році, можемо відслідкувати аналогічну структуру і на світовому ринку. Частка експорту товарів металургійної промисловості складає 3103,1 млн дол., що становить 16,7%.

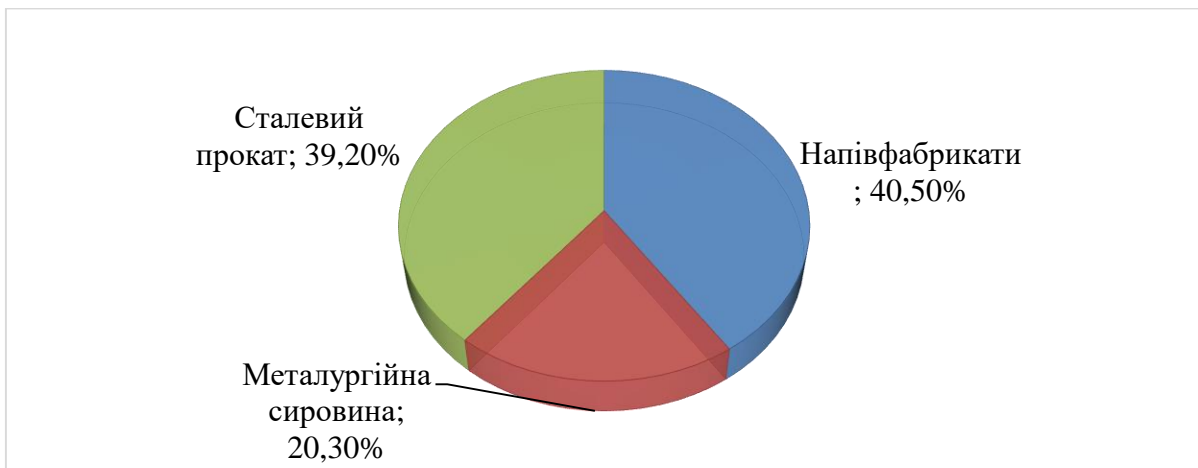

Рис. 1. Товарна структура експорту металургійної продукції, 2020 рік [3]

Порівняно з 2019 роком частка експорту до країн ЄС зменшилась на 693,5 млн дол. Зменшення обсягів експорту товарів відбулось за наступними товарними групами: продукція металургійного комплексу – на 1,2 млрд дол. (на 11,9%), у тому числі: чорні метали – на 1,0 млрд дол. (на 12,0%); вироби з чорних металів – на 163,7 млн дол. (на 15,7%); інші недорогочінні метали – на 46,1 млн дол. (на 42,2%) [3].

Щодо географічної структури експорту товарів металургійної галузі: країни-члени ЄС (31%), Африка (13%), інші країни Європи (14%), СНД (6,5%) і країни Близького Сходу (12 %) (рис. 2).

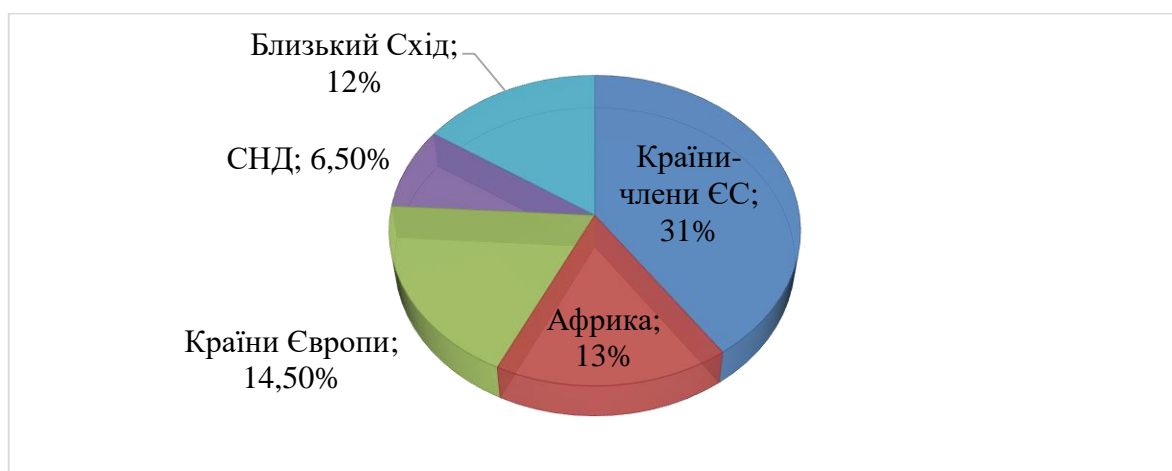

Рис. 2. Географічна структура експорту металургійної продукції у 2020 рік [3]

У 2020 році можемо відслідкувати український експорт чорних металів в розмірі 18514500 тонн, що становить 7,69 млрд дол. Порівнюючи з 2019 роком, у 2020 році можемо спостерігати зростання експорту у фізичних величинах на 0,7%, а в грошовому виразі – зменшення на 11%. Експорт металобрухту склав 35900 тонн (зменшення на 15%), чавуну – 3104800 тонн (збільшення на 20%) і напівфабрикатів – 7489500 тонн (збільшення на 6%) [3]. У 2019 році наша країна експортувала 78,5% від загального обсягу виробленої металопродукції. Проте не зважаючи на це, у структурі експорту, як і раніше, лівову частку складає продукція з відносно низькою доданою вартістю – напівфабрикати, частка яких у 2019 році становила 43% від загального експорту металовиробів (на рівні 2018 р.). Отже, стабільність української металургійної галузі залежить як від ситуації на світовому ринку сталі, так і від якості та міжнародної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» на світовому ринку металургійної продукції [3].

Частка експорту до країн-членів ЄС у минулому році становила 34% від українського металургійного експорту в цілому, а до Туреччини – 13%. Частка металопродукції, що постачалась на національний ринок у 2018 р. становить 21% від обсягу товарів металургійної промисловості, виробленої в Україні. Даний показник на 0,6% більший, ніж був у 2017 році (20,4%) [3].

Наразі українські металургійні підприємства мають певні конкурентні переваги на світовому ринку, що перш за все пов'язані з відносно низькими цінами на сировину, енергетичні ресурси та робочу силу. Проте дані переваги не характеризуються стабільністю та довгостроковістю і в значній мірі перекреслюються низьким технічним рівнем галузі, вузькою номенклатурою, малоефективними технологіями продажів та невідповідністю екологічним вимогам. Також, слід зазначити, що металургійний комплекс України потребує проведення з боку держави низки заходів, спрямованих на стимулювання діяльності національних підприємств. Враховуючи динаміку цін на газ, вугілля, електроенергію та транспорт, можна зробити висновок, що вони зростали, а на метали, навпаки – ціни мали тенденцію до зниження.

Сучасний стан міжнародного ринку металургійної продукції не сприяє побудові гармонійних відносин між металургійним підприємством, посередником, споживачем та державою. Група Метінвест – міжнародна вертикально інтегрована гірничо-металургійна компанія, що володіє 24 підприємствами в Україні, Європі та США й здійснює видобування руди та вугілля, виробництво коксу, виплавку сталі та виробництво плоского, сортового й фасонного прокату, виготовлення труб великого діаметра та іншої продукції [4]. Керівництво активами групи здійснює керуюча компанія Групи ТОВ «Метінвест Холдинг» [4].

Використовуючи метод SWOT-аналізу проаналізуємо конкурентне середовище функціонування ТОВ «Метінвест Холдинг» на міжнародному ринку. (табл. 1).

Таблиця 1

**Матриця SWOT-аналізу для ТОВ «Метінвест Холдинг»
на міжнародному ринку**

Сильні сторони	Слабкі сторони
Широкий асортимент продукції. Висока якість продукції. Високий технічний та технологічний рівень роботи підприємства. Використання нових технологій при збуті продукції. Висококваліфікований персонал. Вихід підприємства на нові ринки збуту.	1. Відчутні коливання обсягів реалізації продукції. 2. Недостатньо ефективна організація служби реклами на підприємстві. 3. Наявність високої конкуренції у галузі та поява нових товарів субститутів. 4. Незадовільний імідж на ринку. Недостатня мотивація працівників відділу збуту.
Можливості	Загрози
8. Покращення якості та міжнародної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» на світовому ринку металургійної продукції за рахунок привабливого цінового коливання. 9. Розвиток рекламних технологій. 10. Розвиток, удосконалення інфраструктури споживчого ринку.	7. Подальша непрогнозована зміна макроекономічних показників, коливання курсів іноземних валют, а також посилення вибору цільового сегменту ринку маркетингової діяльності у галузі. 8. Зміна споживчих уподобань. 9. Збільшення імпорту із-за кордону. 10. Зміни у митному законодавстві.

Узагальнюючи, можна зробити наступні висновки: головні загрози для підприємства на міжнародному ринку – це непрогнозована зміна макроекономічних показників, коливання курсів іноземних валют, а також посилення вибору цільового сегменту ринку маркетингової діяльності у галузі; зміна споживчих уподобань; збільшення імпорту із-за кордону; зміни у митному законодавстві країн-експортерів [1, с. 212]. Основними сильними сторонами підприємства на міжнародному ринку є: широкий асортимент залізничної осі та колісних пар та їх достатня популярність; висока якість продукції; висококваліфікований персонал; вихід підприємства на нові ринки збуту [2, с. 214].

Серед основних зовнішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність ТОВ «Метінвест Холдинг» на міжнародному ринку можна виділити такі чинники як: нестійке політичне середовище в світі, що створює додаткові перепони для ведення бізнесу; значні податки та обов'язкові платежі до бюджету; відсутність інвестицій у діяльності компанії; достатньо високий конкурентний ринок.

В умовах ринкової економіки та зростання конкуренції на ринку, підвищення міжнародної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» та вихід на зовнішні ринки металургійної продукції набуває дедалі більшої актуальності. Сучасні умови розвитку характеризуються поглибленням інтеграційних процесів, лібералізацією умов торгівлі металургійними товарами, орієнтацією на зовнішні ринки, а також підвищеною увагою до якості продукції. Проблема зовнішньоекономічної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» та вихід на світовий ринок металургійної продукції посідає одне з провідних місць в економічному аналізі різних суб'єктів господарської діяльності, що пояснюється об'єктивним посиленням міжнародної та внутрішньої конкуренції.

Слід підкреслити, що сучасний рівень розвитку металургійного комплексу в умовах турбулентності економіки має складнощі у розвитку та характеризується низкою негативних тенденцій, серед яких, зокрема, такі: недоотримання значної частини доходів виробниками металургійної продукції;

утворення та збільшення негативного сальдо зовнішньої торгівлі металургійною продукцією та ін.

Отже, посилення зовнішньоекономічної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» та вихід на світові та на європейські ринки металургійної продукції актуалізується з огляду на приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС. Про низький рівень міжнародної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» на світовому ринку металургійної продукції ТОВ «Метінвест Холдинг» свідчить: низькі показники ефективності цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на металургійну продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно з міжнародними стандартами. Значною мірою перешкоджають зміцненню міжнародної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» на світовому ринку металургійної продукції такі чинники, як: низький рівень розвитку національної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок. Виокремлені проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності ТОВ «Метінвест Холдинг» потребують подальшого наукового дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тюріна Н. М. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 408 с.
2. Фурса В. П. Актуальні питання обліку операцій зовнішньоекономічної діяльності. Інфраструктура ринку. 2017. Вип. 5. С.213-218.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.11.2021)
4. Офіційний сайт ТОВ «Метінвест Холдинг». URL: <https://metinvestholding.com/ua/about> (дата звернення: 19.11.2021)

ЕКОНОМІКА ЄС ПІСЛЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Синяньський Георгій Олегович,

аспірант

Київський національний економічний університет

ім. В. Гетьмана

м. Київ, Україна

Анотація: В статі наведено показники падіння реального ВВП ЄС за період пандемії Covid-19, прогнози щодо економічної ситуації на найближче майбутнє. Також в статі описані різні механізми економічної допомоги з боку Єврокомісії та ЄЦБ, а саме «RRF» та «MIP», оцінено проблему підвищення соціально-економічної стійкості та визначено ключову посткризову проблему.

Ключові слова: COVID-19, криза, ЄС, механізм, економіка, політика, RRF, MIP.

Пандемія COVID-19 призвела до безпрецедентного економічного скорочення в 2020 році: реальний ВВП ЄС впав на 6,1%[1] більше, ніж під час світової фінансової кризи. Реакція ЄС на кризу була швидкою, рішучою та добре скоординованою на всіх рівнях. Держави-члени ЄС – за підтримки інструменту ЄС SURE[2] надали потужну підтримку бізнесу та працівникам, зокрема через схеми короткочасної роботи, на додаток до значної підтримки ліквідності фірм.

ЄЦБ доповнив фіскальну відповідь широким набором заходів монетарної політики. Ця спільна та скоординована політична відповідь була успішною: економічний вплив кризи на працівників і фірми був набагато менш серйозним, ніж очікувалося спочатку. Рішучі дії на рівні ЄС також забезпечили розробку, швидку закупівлю та скоординоване поширення вакцин проти COVID-19. З огляду на майбутнє, нещодавно створений Механізм відновлення та стійкості ЄС (RRF)[3] сприятиме відновленню та реформам, що сприяють зростанню,

багатим на інвестиції, надаючи 338 мільярдів євро безповоротної підтримки та до 386 мільярдів євро позик на період до 2026 року.

Завдяки потужній політичній підтримці, прискореному розгортанню вакцин і, де можливо, поступовому послабленню обмежень, пов'язаних з пандемією, зростання економіки в ЄС вже почалося навесні 2021 року. Останні дані різних аналітичних центрів свідчать про те, що економічна активність залишатиметься високою протягом наступних кварталів, хоча невизначеність залишається високим. Незважаючи на сприятливий короткостроковий прогноз, довгострокові структурні проблеми залишаються. Деякі з них передують пандемії: наслідки старіння населення, слабке зростання продуктивності та прискорення зміни клімату. Зростання нерівності доходів і багатства, територіальна нерівність всередині та між державами-членами, а також нерівний доступ до освіти та навичок стримували економічне зростання та створювали навантаження на соціальну структуру ЄС. Пандемія зробила багато з цих проблем більш актуальними та додала інші.

Криза COVID-19 посилила ряд уже існуючих вразливих місць. Внутрішні дисбаланси, пов'язані з високим державним боргом, зросли через рецесію та заходи, вжиті для подолання кризи COVID-19. Динамічні тенденції цін на житло до пандемії зберігалися, а іпотечні борги продовжували значно зростати в деяких країнах. Дефіцит рахунку поточних операцій зріс у країнах, які залежать від надходжень від туризму, а корекція профіциту поточного рахунку зупинилася. У подальшому можуть виникнути нові ризики в результаті структурних перетворень, прискорених кризою COVID-19.

Проблема підвищення соціально-економічної стійкості стала більш очевидною. Менш стійким державам-членам, територіям і секторам стало важче протистояти кризі та реагувати на неї. Відмінності в стійкості в межах ЄС впливають на соціальну, економічну та територіальну згуртованість, а також на зближення в Єврозоні та ефективність єдиної грошово-кредитної політики. Вирішення цих проблем відкриває можливості для трансформації, але вимагає великих інвестицій та реформ. Вогнева потужність у розмірі 2

трильйони євро нової програми RRF, підтримає відновлення, роблячи наші економіки та суспільства більш стійкими. Для посилення стійкості також потрібна ефективна політика: ефективна та добре розроблена активна політика ринку праці та системи соціального захисту; інвестиції в освіту та навички; і здорові державні фінанси. Для перегляду економічного управління необхідно витягти уроки з кризи

Структура врядування ЄС має бути адаптована до проблем, з якими стикається ЄС, як зазначено вище. Ключовою посткризовою проблемою буде скорочення високих і розбіжних коефіцієнтів державного боргу стабільним, сприятливим для зростання способом. Коли економічні умови дозволяють, відновлення шляху зниження відношення державного боргу до ВВП буде важливим для підтримки здорових державних фінансів та уникнення стійких фіскальних розбіжностей між державами-членами. У той же час занадто велике попереднє скорочення коефіцієнтів боргу призведе до високих соціальних та економічних витрат і буде контрпродуктивним.

Стабілізаційна роль скоординованої дискреційної фіскальної політики виявилася вирішальною в кризі COVID-19. Криза підкреслила позитивну роль, яку антициклічна дискреційна фіскальна політика та європейська координація можуть зіграти у реагуванні на великі економічні потрясіння та стримуванні їхніх соціальних наслідків. Однак здатність надавати фіскальний стимул у погані часи вимагає створення фіскальних буферів у хороші часи. Посилення анти циклічності у фіскальній структурі ЄС могло б посилити середньостроковий вимір фіскальної політики і, таким чином, здатність національної фіскальної політики реагувати на економічні коливання.

Міцні національні фіскальні рамки можуть сприяти ефективній структурі економічного управління. Варто розглянути можливе посилення їхньої ролі та узгодження з найкращою практикою в країнах-членах. Це могло б йти рука об руку з переорієнтацією на грубі політичні помилки у забезпеченні виконання фіскальних правил ЄС.

Повернення на шлях конвергенції між державами-членами є важливим.

Запобігання та виправлення макроекономічних дисбалансів покращує здатність держав-членів реагувати на шоки та підтримує економічну конвергенцію. Добре функціонуючий МІР(процедура макроекономічного дисбалансу)[4] може допомогти своєчасно виявити накопичення дисбалансів, щоб їх можна було усунути на ранніх стадіях. МІР також може підтримувати координацію політики, як це відчутно під час швидкої та узгодженої реакції держав-членів на кризу COVID-19. Багато держав-членів з часом зменшили серйозність дисбалансів, і в контексті планів держав-членів щодо відновлення та стійкості було вжито значних політичних заходів, але збереження дисбалансів у деяких випадках вимагає подальшого розгляду того, як імплементація та розробка МІР можна було б покращити. МІР також може недостатньо врахувати взаємодію між виникаючими економічними проблемами, зокрема, пов'язаними зі зміною клімату та іншим тиском на навколишнє середовище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Євростату. Показники реального ВВП ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=de>
2. Офіційний сайт Єврокомісії. Програма «SURE». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/sure_en
3. Офіційний сайт Єврокомісії. Механізм відновлення та стійкості стійкості «RRF». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_en
4. Офіційний сайт Євростату. Процедура макроекономічного дисбалансу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=The_Macroeconomic_Imbalance_Procedure_\(MIP\)_introduced](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=The_Macroeconomic_Imbalance_Procedure_(MIP)_introduced)

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОБЛІКОВОЇ
ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА**

**Скотаренко Валентина Сергіївна,
Савченко Ірина Петрівна,**

студентки,
науковий керівник

Крутько Маргарита Анатоліївна,

д.е.н., доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація. У статті досліджуються сучасні проблеми формування облікової політики підприємства. Розроблено пропозиції, направлені на удосконалення формування облікової політики сучасних підприємств, що сприятиме підвищенню якості ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Ключові слова: облікова політика, наказ про облікову політику, формування облікової політики.

На сьогоднішній день основним доступним джерелом інформації про діяльність підприємства як для зовнішніх, так і для внутрішніх користувачів являються облікові дані та фінансова звітність. Ступінь достовірності інформації про діяльність підприємства, його фінансовий стан та фінансові результати, що міститься у фінансовій звітності, ефективність використання даної інформації різними категоріями користувачів багато в чому залежить від її якості, яка визначається положеннями сформованої облікової політики на підприємстві. Отже, значимість питань, пов'язаних із формуванням облікової політики, складно переоцінити, адже облікова політика є основою ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Водночас проведені дослідження показали, що облікова політика

більшості підприємств не є ідеальною і вимагає деякого доопрацювання.

Прийнята підприємством облікова політика затверджується наказом чи розпорядженням керівника підприємства та застосовується на практиці з 1 січня року, наступного за роком видання відповідного розпорядження або наказу. При цьому слід пам'ятати, що облікова політика має застосовуватися послідовно з року в рік, тобто підприємство не обов'язково щороку видавати наказ про затвердження облікової політики, достатньо лише при необхідності вносити в нього зміни та доповнення.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності [1].

Значення облікової політики недооцінюється багатьма підприємствами, в яких розробка даного документу має формальний характер і не пов'язана з вивченням наслідків застосування тих чи інших елементів облікової політики.

Слід зазначити, що саме комплекс методологічних рішень у галузі бухгалтерського обліку визначає, як факти господарської діяльності відобразатимуться в обліку, встановлює порядок визнання, класифікації та оцінки активів та зобов'язань, тобто формує зміст фінансової звітності.

Все це дозволяє розглядати облікову політику як один із суттєвих факторів формування величини основних показників діяльності економічного суб'єкта, його цінової політики, податкового планування та менеджменту.

Таким чином, зміст та спрямованість облікової політики повинні сприяти такій організації та ведення бухгалтерського обліку, за яких облік максимально ефективно впливає на фінансові результати діяльності економічного суб'єкта, його ліквідність та платоспроможність, фінансову стійкість, привабливість для потенційних інвесторів в цілому.

Слід зазначити, що облікова політика – це насамперед набір методологічних рішень, які можуть бути чітко визначені чинними нормативними актами, якщо йдеться про облікову політику для цілей

фінансового обліку, і можуть формуватися виключно самим підприємством, якщо це облікова політика для цілей управлінського обліку.

Внутрішні нормативні документи визначають особливість ведення обліку на підприємстві. На основі законодавчих актів, національних положень (стандартів) з бухгалтерського обліку, з урахуванням методичних рекомендацій, вказівок, інструкцій підприємства самостійно розробляють внутрішні нормативні документи, що відображають їх облікову політику. Самостійність у виборі облікової політики – обов'язкова умова економічної свободи підприємств всіх форм власності. В умовах ринкових відносин головним бухгалтерам доводиться приймати самостійні рішення в частині організації обліку з метою захисту інтересів економічного суб'єкта через механізм створення облікової політики.

У складі облікової політики можна виділити два основних напрямки: організаційний та методологічний. Особливий інтерес представляє саме методологічна частина облікової політики, в якій відображається безпосередньо вибір підприємством сукупності методів бухгалтерського обліку, спрямованої на оптимізацію як самих облікових робіт, а також (у перспективі) фінансових результати діяльності.

При формуванні облікової політики підприємства з конкретного питання організації та ведення бухгалтерського обліку здійснюється вибір одного способу з кількох, що допускаються законодавством України з бухгалтерського обліку. Якщо нормативно-правові акти не допускають варіантності відображення у бухгалтерському обліку тих чи інших операцій, дублювати нормативно-правові акти в обліковій політиці не доцільно.

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що однією з найважливіших проблем формування облікової політики для багатьох підприємств є відсутність у ній всіх необхідних розділів та положень.

На основі проведених досліджень [2, 3, 4, 5] запропоновано такі розділи наказу про облікову політику підприємства:

1. Вступний розділ. У ньому зазначається номер наказу про набрання

чинності положення про нову облікову політику, дата його вступу до силу; наказ про створення постійно діючої комісії зі здійснення внутрішнього контролю за господарською діяльністю та бухгалтерським обліком, склад цієї комісії; наказ про визнання таким, що втратив чинність, наказу про облікову політику на попередній період.

2. Розділ «Загальні положення». У цьому розділі зазначаються нормативні документи, які використовує підприємства для ведення бухгалтерського обліку.

3. Розділ «Порядок організації бухгалтерського обліку». В ньому зазначаються:

- особи, відповідальні за ведення бухгалтерського обліку на підприємстві;
- яким структурним підрозділом підприємства здійснюється бухгалтерський облік, яким положенням регламентується діяльність даного структурного підрозділу та якими посадовими інструкціями регламентується діяльність працівників, які здійснюють облік;

- які форми (уніфіковані чи ні) застосовуються під час оформлення фактів господарської діяльності;

- робочий план рахунків, графік документообігу, список матеріально відповідальних осіб, склад постійно діючих комісій з різних операцій (з посиланням на відповідні додатки до облікової політики).

4. Розділ «Фінансовий облік»:

- облік нефінансових активів (присвоєння інвентарних номерів, спосіб нарахування амортизації, умови призупинення нарахування амортизації, документ, на підставі якого підприємство визначає термін корисного використання об'єктів основних засобів та нематеріальних активів та ін.);

- облік фінансових активів та зобов'язань;

- регулювання строків та порядку складання й подання звітності підзвітними особами (список підзвітних осіб, яким можуть видаватися кошти, на підставі чого видаються кошти та якими документами оформляються, строки подання звіту про використання коштів, наданих на відрядження або підзвіт від підзвітної особи);

- облік доходів та витрат.

5. Розділ «Податковий облік». В даному розділі зазначається інформація про систему оподаткування підприємства, аспекти ведення податкового обліку.

6. Розділ «Управлінський облік». Зазначається інформацію щодо організації управлінського обліку на підприємстві, методи калькулювання собівартості готової продукції тощо.

7. Розділ «Порядок та строки проведення інвентаризації». У цьому розділі відображаються терміни проведення планових інвентаризацій, умови для проведення позапланових інвентаризацій, порядок оформлення результатів інвентаризації.

8. Розділ «Порядок та терміни подання фінансової та іншої звітності».

9. Розділ «Порядок організації та забезпечення внутрішнього фінансового контролю». В даному розділі вказується мета проведення внутрішнього контролю, його завдання, порядок проведення такого контролю.

10. Розділ «Зміна облікової політики».

11. Додатки до облікової політики. До складу додатків до облікової політики доцільно включити:

- робочий план рахунків;
- графік документообігу;
- список матеріально відповідальних осіб;
- склад постійно діючих комісій з різних операцій;
- наказ про структуру бухгалтерії підприємства;
- терміни зберігання бухгалтерських документів;
- перелік осіб, які мають право підпису первинних облікових документів, рахунків-фактур, грошових та розрахункових документів тощо;

Отже, облікова політика підприємства є невід'ємним інструментом, який регулює організаційні та методичні засади бухгалтерського обліку на рівні економічного суб'єкта. Зазначені пропозиції сприятимуть вирішенню сучасних проблем формування облікової політики суб'єктів підприємницької діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996 – XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/996-14>.
2. Житний П.Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. 352 с.
3. Поливана Л.А., Губар А.А. Організація облікової політики підприємства. *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2015. - №5 – С. 45-53.
4. Радіонова Н.Й. Облікова політика як методологічна основа управління підприємством. URL: <https://knutd.edu.ua/publications/Ukrainian/2015/1.pdf>
5. Смоквіна Г.А., Каверіна С.Ю. Визначення поняття облікова політика та її нормативне значення. *Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті*: матеріали VII Міжн. наук.-практ. інтернет-конференції. Одеса. 2016. С. 106-108.

ПРЯМИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Скригун Н. П.

к.е.н., доцент

Копиленко А. А.

студентка

Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Анотація. Розглянуто прямий маркетинг як інструмент комунікаційної політики підприємства. Встановлено, що прямий маркетинг є ефективним інструментом маркетингових комунікацій, що сприяє посиленню лояльності до компанії. Надано практичні рекомендації щодо використання методів прямого маркетингу у діяльності підприємства.

Ключові слова: маркетинг, прямий маркетинг, комунікації, комунікаційна політика.

У сучасному світі підприємства будь-якої галузі повинні діяти в умовах високої динамічності зовнішнього середовища, адже завдяки глобальній мережі Інтернет створити власний бізнес стало легко, а за рахунок відкритості світу до нового сучасний ринок не є сталим. Відтепер, для забезпечення прибутку та відчуття своєї конкурентоспроможності підприємства мусять бути гнучкими та завжди готовими до постійних змін на ринку, а також мають розвивати систему ефективних комунікацій із зовнішнім середовищем. Одним із найважливіших засобів збереження та зміцнення поточних ринкових позицій підприємства є здійснення ним ефективної маркетингової комунікаційної політики.

За визначенням Балабанової Л. «Комунікаційна політика – система просування товару на ринок, одна з складових комплексу маркетингу, що включає: паблік рілейшнз, рекламу, стимулювання збуту, прямий маркетинг,

виставки та ярмарки, торгові переговори» [1]. Маркетингові комунікації є основною складовою майже усіх сфер ринкової діяльності, основною метою яких є досягнення успіхів у процесі задоволення сукупних потреб кінцевих споживачів, а також створення комфортних умов для створення майбутньої лояльності. У даній роботі пропонується більш детально розглянути саме прямий маркетинг як інструмент комунікації зі споживачами.

Прямий маркетинг (англ. direct marketing) – інструмент безпосереднього спілкування продавця з кінцевим споживачем, розраховане на контакт шляхом використання різноманітних засобів комунікацій (телефон, ТБ, реклама в мережі Інтернет, соціальні мережі тощо) [2]. На його основі реалізуються маркетингові стратегії B2B та B2C, а також залучення лояльності споживачів.

Основні функціональні характеристики прямого маркетингу: особистий характер; висока достовірність інформації і довіра до неї аудиторії; імпульсивний характер; тривалий ефект, спрямований на формування відданості споживачів одній торговій марці; безпосереднє спілкування з людьми [1].

Сучасний прямий маркетинг є інтерактивною системою маркетингу, що з легкістю концентрує в собі всі переваги окремих послуг і є унікальним щодо отриманого ефекту та гнучкості механізму. Проведення комплексної кампанії прямого маркетингу дозволяє швидко та ефективно зацікавити споживачів у нових продуктах або послугах та збільшити обсяги продажу або замовлення; довести до відома окремих категорій клієнтів інформацію про якісь спеціальні заходи; підтримувати постійні контакти зі своїми клієнтами; збільшити ефективність інших форм реклами; знайти нових клієнтів. Проте також існує ряд недоліків та проблем даного механізму, а саме: важкість налагодження прямого діалогу із споживачем для великих міжнародних компаній; проблеми із сприйняттям аудиторії певних товарів та промо-заходів, що пов'язані із ними тощо.

Пряма поштова розсилка є одним із найпопулярніших інструментів прямого маркетингу, метою якого є популяризація товарів і послуг за

допомогою використання для таких цілей поштових послуг [2]. Другим інструментом прямого маркетингу є телемаркетинг. Це вид маркетингу, у якому для прямого контакту із покупцем використовують телефон. Основними характеристиками телемаркетингу є: наявність особистого контакту, діалогічність телефонних розмов. Телевізійний маркетинг негайного відгуку є третім інструментом прямого маркетингу, що має два види: розміщення реклами, що уможливорює негайний відгук (рекламні відеокліпи із номером телефону), і телемагазини – телепрограми, спеціалізовані на продажу товарів і послуг [2]. Електронна торгівля та електронні ринки – під даними поняттями розуміється процес продажу та купівлі за допомогою електронних ресурсів (Інтернет-магазини, торгові площадки, магазини у соціальних мережах) [2]. Також інструментом прямого маркетингу є продаж за каталогами – це продаж товарів за допомогою каталогів, які розсилають покупцям поштою чи продають у магазинах, проте на даний момент цей інструмент користується низькою популярністю [2].

На основі вищенаведеної інформації можемо зробити висновок, що прямий маркетинг є ефективним інструментом маркетингових комунікацій, що сприяє посиленню лояльності до компанії, проте необхідно пам'ятати, що із появою соціальних мереж прямий маркетинг став набагато доступнішим навіть для великих корпорацій і відтепер вести діалог із споживачем легше аніж будь-коли. Сучасний світ потребує використання нових підходів та усвідомлення нового мислення, що може значно вплинути на розвиток даного інструменту маркетингу в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балабанова Л.В., Холод В.В., Балабанова І.В. Маркетинг підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури 2012. 612 с.
2. Поняття прямий маркетинг. URL: <https://cutt.ly/vTElvJf> (дата звернення: 20.01.2018).

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

**Таран Таїсія Вячеславівна,
Загорулько Олена Олександрівна,**
магістранти,
науковий керівник

Бірченко Наталія Олександрівна,
к.е.н., доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглянуто сутність внутрішнього аудиту, його функції та роль у підвищенні ефективності діяльності підприємства. Описано етапи створення служби внутрішнього аудиту. Обґрунтовано стадії здійснення внутрішнього аудиту.

Ключові слова: контроль, управління, внутрішній аудит, служба внутрішнього аудиту, підприємство.

Сучасний період економічного розвитку характеризується постійним пошуком нових інструментів управління підприємством та важелів підвищення ефективності його діяльності. Система управління підприємством – це складна структура, що складається з певних елементів, які взаємодіють між собою. Об'єктом системи управління є діяльність підприємством. Управляючим суб'єктом системи є керівництво та управлінський персонал підприємства. Регулюючим елементом системи управління є система внутрішнього контролю підприємства. Процес управління економічним суб'єктом і відповідно організовану систему внутрішнього контролю не можна відокремити один від одного, при цьому, не порушивши ефективність всієї системи управління. Звідси виникає потреба в постійно діючому та ефективному елементі, що входить до системи внутрішнього контролю та є її невід'ємною частиною. У ролі такого механізму, який допомагає забезпечити власників та керівників

необхідною інформацією щодо функціонування всіх її підсистем, може виступати служба внутрішнього аудиту.

Внутрішній аудит у системі внутрішнього контролю виконує важливу функцію управління, що охоплює облік, фінансовий аналіз та контроль, оцінку досягнутих результатів діяльності підприємства. Внутрішній аудит необхідний як власникам, а й менеджменту підприємства. Завдання менеджерів – управляти бізнесом, досягаючи поставлених цілей найефективнішим чином.

О.С. Петрицька розглядає внутрішній аудит як діяльність з надання незалежних та об'єктивних гарантій і консультацій, спрямованих на вдосконалення діяльності компанії» [1, с. 356].

Н.І. Дорош зазначає, що внутрішній аудит – це незалежне об'єктивне підтвердження та консультування, розроблені для підвищення ефективності та покращання діяльності підприємства [2, с. 41].

У процесі проведення внутрішнього аудиту вивчається інформація з усіх аспектів діяльності підприємства та проводиться узагальнення й аналіз даних про фінансовий стан підприємства, тому тісна взаємодія з відділом внутрішнього аудиту підвищує ефективність прийняття рішень менеджментом.

Внутрішній аудит можна визначити як закріплену у внутрішніх стандартах підприємства діяльність з контролю за різними аспектами функціонування підприємства, що здійснюється представниками незалежного контрольного органу, наділеними спеціальними функціями, в рамках допомоги органам управління підприємства (загальним зборів акціонерів, наглядовій раді, раді директорів, виконавчому органу).

В даний час внутрішній аудит переростає з функції, спочатку орієнтованої на перевірку фінансово-бухгалтерської звітності та мінімізацію податків, у функцію, що охоплює всі аспекти діяльності підприємства.

Створення ефективної системи внутрішнього аудиту на підприємстві дозволить:

- забезпечити ефективне функціонування, стійкість та максимальний (згідно з встановленими цілями) розвиток підприємства в умовах конкуренції;

- зберегти та ефективно використовувати ресурси й потенціал підприємства;

- своєчасно виявляти та мінімізувати комерційні, фінансові та інші ризики в управлінні підприємством;

- сформувати адекватну сучасним, мінливим умовам господарювання систему інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, що дозволить своєчасно адаптувати діяльність підприємства до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Однак не у всіх підприємствах доцільно створення служби внутрішнього аудиту. Створення такої служби обґрунтовано у випадках, коли:

а) підприємство має значні масштаби діяльності;

б) в силу специфіки діяльності підприємства для забезпечення ефективності внутрішнього контролю потрібне накопичення, збереження та передача спеціальних знань, навичок та досвіду;

в) діяльність підприємства характеризується значними ризиками, які потребують постійного контролю, оцінки та аналізу;

г) існують вимоги законодавства чи регулятора фінансового ринку щодо створення економічним суб'єктом спеціального підрозділу внутрішнього контролю (служби внутрішнього контролю).

Рішення про те, чи необхідний на підприємстві внутрішній аудит, визначається багатьма факторами, до яких, передусім, відносяться поділ функцій володіння та управління бізнесом; розміри та структурна розгалуженість підприємства; рівень ризиків, властивих його діяльності.

Служба внутрішнього аудиту на підприємстві має працювати з урахуванням внутрішніх стандартів та методик, розроблених з урахуванням сучасного досвіду проведення внутрішнього аудиту, та враховувати специфіку діяльності конкретного підприємства. Усі основні цілі та принципи роботи відділу внутрішнього аудиту, порядок здійснення перевірок, відповідальність та місце відділу в організаційній структурі підприємства повинні бути описані в

положенні про систему внутрішнього аудиту підприємства.

До функцій служби внутрішнього аудиту можна віднести:

- перевірку бухгалтерської та оперативної інформації, що надається підрозділами підприємства, проведення оцінки, класифікації такої інформації та складання на її основі звітності, а також спеціальне вивчення окремих статей звітності, включаючи детальні перевірки операцій, залишків по бухгалтерським рахункам;

- перевірку дотримання законодавства та внутрішніх нормативних документів підприємства, а також виконання рішень органів управління та вказівок керівництва підприємства;

- перевірку наявності, стану та забезпечення безпеки майна підприємства;

- спеціальні розслідування окремих випадків, наприклад, підозр у зловживанні;

- розробку та подання у встановленому порядку органів управління підприємством висновків за результатами перевірок, а також пропозицій щодо усунення виявлених у ході проведення перевірок порушень та недоліків та рекомендацій щодо підвищення ефективності управління.

Організацію служби внутрішнього аудиту рекомендовано здійснювати в декілька етапів:

- визначення кола питань, на вирішення яких формується відділ внутрішнього аудиту, побудова системи цілей створення відділу відповідно до політики підприємства;

- визначення основних функцій, які виконують працівники відділу;

- об'єднання однотипних функцій у групи та формування на їх основі структурних одиниць (ланок) відділу, спеціалізованих на виконанні цих функцій;

- визначення обов'язків, прав та відповідальності для кожної структурної одиниці у посадових інструкціях та положеннях про відділ внутрішнього аудиту;

- визначення статусу відділу, розробка та документальне закріплення

положення про відділ внутрішнього аудиту;

- опис порядку взаємодії відділу внутрішнього аудиту з іншими ланками структури управління підприємством;

- розробка внутрішньофірмових стандартів внутрішнього аудиту.

Основними стадіями здійснення внутрішнього аудиту є такі:

- підготовка та планування аудиту;

- перевірка системи внутрішнього контролю та оцінка ризику контролю;

- вибіркова перевірка господарських операцій, сальдо рахунків та даних реєстрів, збір, документування та оцінка доказів;

- узагальнення та оцінка результатів перевірки, складання звіту внутрішнього аудитора та його реалізація.

Відділ внутрішнього аудиту інформує вище керівництво про виявлені в результаті перевірок порушення у фінансово-господарській діяльності та здійснює контроль за усуненням порушень, виявлених у ході перевірок.

Отже, внутрішній аудит є найбільш дієвим інструментом виявлення можливостей підвищення ефективності діяльності підприємства, оскільки формується ним самостійно та дозволяє отримати інформацію, необхідну для досягнення цілей і розв'язання завдань, що стоять перед підприємством, найбільш ефективним способом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Петрицька О.С. Організація внутрішнього аудиту на підприємствах. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 5 (16). С. 356-359.

2. Дорош Н.І. Сутність та призначення внутрішнього аудиту. *Вісник ЖДТУ*. 2006. № 1(35). С. 41–46.

**РОЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ**

Тертична Любов Іванівна,

к. е. н., доцент

Національний університет харчових технологій,

м. Київ, Україна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню існуючих наукових підходів щодо ролі управління знаннями трудового потенціалу підприємств. Розглянуто функції та етапи управління знаннями на підприємстві. Звернено увагу на рівень використання трудового потенціалу підприємств в Україні, зокрема незначну частку кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств в сучасних умовах та частки обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції

Ключові слова: трудовий потенціал, управління знаннями, безперервна освіта, нематеріальні активи, персонал

Завдяки стрімкому розвитку інформаційних технологій, впливу пандемії COVID-19 особливого значення набуває розвиток трудового потенціалу, який значною мірою визначає структуру національної економіки, якість продукції та послуг, а також ефективність функціонування господарства на всіх його організаційних рівнях. Це обумовило актуальність дослідження проблем формування та розвитку трудового потенціалу підприємств.

Концептуальні засади формування трудового потенціалу сформовані у працях М. Армстронга, Г. Беккера, Х. Боуена, Е. Денісона, Дж. Кендрика, Ф. Махлупа, Я. Мінсера, Л. Туроу, Т. Шульца та інших. Значний внесок у дослідження актуальних аспектів цих проблем зробили вчені: С. Бандур, Д. Богиня, Б. Генкін, В. Гойло, О. Грішнова, Т. Заславська, А. Колот, Е. Лібанова, М. Семикіна, В. Онікієнко, С. Струмилін, Л. Шаульська та ін.

Метою дослідження є наукове обґрунтування значення управління знаннями в системі формування та розвитку трудового потенціалу працівників підприємств для забезпечення їх сталого розвитку.

Безперечний факт, що якість трудового потенціалу впливає на вартість підприємства. При цьому в організаціях необхідне цілеспрямоване інвестування коштів у створення, підтримання та розвиток системи управління знаннями персоналу. В останні десятиліття в наукових дослідженнях та на практиці дуже активно розвивається «управління знаннями» як новий розділ науки управління, як новий вид управлінської діяльності, як нова функція управління.

Успішне управління знаннями можливе лише на стику трьох елементів:

1. Встановлення контактів між людьми, які мають знання та створення внутрішньої культури, що підтримує вільне завдання, активний обмін досвідом, сприйняття альтернативних точок зору, готовність вчитися безперервно.

2. Створення процесів, що забезпечують ефективну трансформацію особистих знань на корпоративні, їх цільове використання, підтримання в актуальному стані; процесів корпоративного навчання, розробки авторських методик та інноваційних продуктів.

3. Формування загальної надійної технічної інфраструктури для обміну інформацією.

Об'єктом «управління знаннями» є нематеріальні активи організацій, що поєднуються поняттям «знання». Це – специфічні активи, котрим притаманні:

- відсутність візуальної форми,
- довгостроковість використання,
- здатність приносити дохід.

За сучасних умов очевидним стало те, що різниця між ринковою вартістю компанії та вартістю її матеріальних активів є показником вартості нематеріальних активів, що становлять знання. Цей розрив у вартості сягає 5, 10, 40 і більше разів. Так, ринкова ціна Netscape Communications Corporation,

яка розробляла програми для роботи в Інтернет, мала власних фондів на 17 млн. дол. і 50 співробітників, у 1998 р. була придбана холдингом AOL за 4,2 млрд. дол. [1]. В 2012 р. Microsoft заплатила AOL 1,1 млрд. дол. за пакет патентів (понад 800), що належали компанії Netscape [2]. Компанія Apple зайняла перше місце в рейтингу найдорожчих брендів світу в 2021р. за версією компанії Brand-Finance – 263,4 млрд. дол. Як свідчать відомості рейтингу Brand Finance Global 500 вартість бренду Apple за рік зросла на 87% [3]. Протягом 2020 р. найшвидше зростала вартість бренду Tesla (158%), досягнувши 32 млрд. дол.

Хороші результати показали також традиційні ритейлери, які успішно впровадили технології під час пандемії COVID-19. Так, бренд Walmart подорожчав на 20%, до 93,2 млрд. дол., вийшовши на шосте місце в рейтингу Brand Finance Global 500 [3].

Ці приклади свідчать, що фактичною основою ринкового оцінювання компанії стають не матеріальні засоби, а можливість використовувати внутрішні ресурси, здатність до інновацій та активність поведінки з метою покращання конкурентних позицій. Ці можливості прямо й безпосередньо закладені насамперед в трудовому потенціалі.

Оскільки останніми роками нематеріальні активи за своїм впливом на результати виробництва вже стали в один ряд із кардинальними змінами в технології, інформатизації, наукомісткості виробництва та продукції, зростає роль творчої складової в інтенсифікації економіки та підвищенні її ефективності, причому темпами вищими, ніж інших факторів виробництва. Саме з цим пов'язані інтереси інвесторів, які вкладають гроші не просто в активи, а у свої майбутні доходи – на максимальну вигоду від використання талантів. Навчитися створювати вартість з нематеріальних активів, опанувати мистецтвом управління ними – завдання, які невблаганно виходять на перший план у всіх напрямках діяльності із забезпечення безперервного та сталого економічного зростання підприємства.

Процес управління знаннями можна розглядати як практику додавання певних цінностей до наявної інформації та надання знанням споживчого

вигляду.

Під змістом зазначених дій розуміється:

- набуття знань – використання та пристосування для своїх потреб вже наявних у світі знань;
- засвоєння знань – забезпечення постійної освіти, створення можливостей для навчання протягом усього життя;
- передача знань – використання нової інформаційної та телекомунікаційної технології на основі конкуренції, відповідного нормативно-правового регулювання та забезпечення доступу до інформаційних ресурсів.

Управління знаннями як вид управлінської діяльності та як спеціальна функція має низку особливостей:

- знання є і ресурсом, і об'єктом управління практично у всіх підрозділах та в межах усіх функцій;
- управління знаннями безпосередньо пов'язане з використанням сучасних інформаційних технологій, мережі Інтернет, інших розгалужених та універсальних мереж, що дозволяють накопичувати та поширювати необхідні знання;
- функція управління знаннями виконує інтеграційну та координаційну роль в процесі організаційного навчання.

З урахуванням цих особливостей процес управління знаннями поділяється на низку етапів, кожному з яких притаманні певні методи управління. Накопичений досвід показує, що найбільш типовими етапами є:

1. визначення знань необхідних для успіху в бізнесі;
2. узагальнення існуючих знань, досвіду, методів досягнення;
3. відбір необхідних для організації знань та оцінка їхньої корисності;
4. форма зберігання в організаційній пам'яті (людській, паперовій, в електронному вигляді);
5. організація доступу для використання корпоративних знань;
6. застосування корпоративних знань при виконанні завдань, вирішенні

проблем, прийнятті рішень, пошуку ідей та навчанні;

7. виявлення нових знань, зокрема шляхом спостереження за клієнтами, забезпечення зворотного зв'язку;

8. реалізація нових продуктів та послуг на ринку.

Головний показник обсягу знань та ступеня оволодіння ними на кожному етапі – це зростання рівня компетенції підприємства. Саме на це спрямована вся діяльність з управління знаннями. Стосовно завдань та етапів управління знаннями кардинально змінюються критерії оцінки ефективності управління організаціями загалом. Ними стають меншою мірою прибуток та більшою мірою вимірники стану ресурсів: інтелектуального капіталу; інвестиційної активності; розвитку людських ресурсів; задоволеності споживача; повноти та комплексності використання інформаційних технологій; можливостей адаптації до мінливого середовища.

Ключову роль у управлінні знаннями відіграють керівники організацій. В умовах динамічних змін у техніці, технології та організації виробництва істотно змінюються підходи до досягнення поставлених цілей та вирішення назрілих проблем. Управління знаннями більшою мірою, ніж будь-яка інша управлінська діяльність, пред'являє підвищені вимоги до технічної кваліфікації, професіоналізму лідерів, їх уміння працювати з людьми, концептуальним здібностям. Можна виділити цілу низку базових компетенцій та орієнтирів лідерів, основних рис їхнього професіоналізму, до відносяться: стратегічне бачення; підприємливість; врахування інтересів клієнтів; мотивацію творчості, ставку на інноваційний розвиток.

У межах теорії та практики «управління знаннями» дуже помітною подією останнього часу стала поява «концепції управління талантами». Перспективне значення цієї концепції обґрунтовується гострою необхідністю пошуку, збереження та стимулювання талановитих людей, які могли б генерувати ідеї та втілювати їх у життя. У сучасному виробництві роботи, що потребують фізичної сили, складають лише 20%, а на діяльність, пов'язану з творчістю, у низці розвинених країн припадає від однієї третини до половини

всієї заробітної плати.

Особлива роль в творчій діяльності корпорацій належить освіті, організація якої охоплюється функцією «управління знаннями». Найбільш повно сучасні тенденції розвитку освіти окреслилися в концепції «освіти протягом життя». Вже зараз у багатьох компаніях на перепідготовку фахівців відводиться 15-20% робочого часу. За весь період професійної діяльності (приблизно 40 років) кожен фахівець має підвищувати свою кваліфікацію 5-8 разів.

Управління знаннями для українських компаній не стало дієвим інструментом високотехнологічного бізнесу. Тим часом причин та підстав для невідкладного використання цього інструменту більш ніж достатньо.

Підприємницька активність у сфері інновацій економіки України невелика, як у абсолютному вираженні, так і в порівнянні провідними країнами світу. У деяких із них частка інноваційно-активних підприємств у загальній кількості підприємств досягає 80% (в середньому по країнах ОЕСР – 50%), а в Україні в 2016-2018 роках становила 28,1%, в 2018-2020 роках – 8,5%, в т. ч. в промисловості вона знизилася за цей період з 29,5 до 12,9%. За результатами обстеження Державної служби статистики України, частка кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси) в 2020 р., в загальній кількості промислових підприємств, становила 14,9%, а частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, всього 1,9% [4].

Таким чином, управління знаннями на підприємстві на сьогоднішній день є потужним інструментом досягнення значних результатів. Ефективність управління знаннями залежить від застосування сучасних інформаційних технологій. В Україні гостро стоять питання як інноваційного розвитку, так і простого відтворення, оскільки рівень зносу основних засобів підприємств дуже великий. Здатність економіки створювати та ефективно використовувати знання все більшою мірою визначає економічну силу нації та її добробут,

конкурентоспроможність підприємств. Відкритість підприємств для імпорту новітніх досягнень, ідей та інформації, а також формування та розвиток дієвих механізмів їх ефективного використання для формування і розвитку трудового потенціалу підприємств значною мірою визначають не тільки сталий розвиток окремих підприємств, але й національної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. История компании Netscape Communications. URL: <http://whoyougle.ru/texts/netscape-history/> (дата звернення: 9.10.2021).
2. Microsoft buys Netscape Web patents from AOL to attack Google. URL: <http://www.zdnet.com/article/microsoft-buys-netscape-web-patents-from-aol-to-attack-google/> (дата звернення: 16.08.2021).
3. Global 500 2021. The annual report on the most valuable and strongest global brands. *Brand Finance*. URL: <https://brandirectory.com/rankings/global/> (дата звернення: 18.11.2021).
4. Економічна статистика / Наука, технології та інновації. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.2021).

**ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА: АКТУАЛЬНІСТЬ,
ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ**

Шашко Вікторія Олександрівна,

к.е.н., доцент

Шмідова Вікторія Аркадіївна,

студентка

Донбаська державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна

Анотація: розглянуто деякі інструменти, за допомогою яких можна побудувати ефективний діалог між органами влади та громадянами, налагодити двосторонній зв'язок, який спрямований на спільне знаходження альтернативних шляхів вирішення найактуальніших проблем та забезпечення довіри з боку громадян до влади.

Ключові слова: державне управління, органи влади, суспільство, взаємодія, розвиток, партнерство

Державне управління і суспільство взаємодіють в єдиному комунікаційному полі держави. Однак ці два елементи суспільної системи мають визначену відособленість, пов'язану з відмінностями їхньої структури і циклічності дії, функціями, які вони виконують. Але лише за допомогою взаємодії ці елементи сприятимуть розвитку суспільства.

В Україні дослідженню взаємодії державної влади і суспільства з точки зору бази для побудови дієвої системи державного управління не приділена достатня увага. Управління державою розглядається як вид суспільної діяльності, у розрізі взаємин влади і політики, гілок влади між собою, державного управління і місцевого самоврядування, виконавчої влади і місцевого самоврядування. У контексті взаємодії державної влади і суспільства процес зворотних зв'язків першочергово полягає у формуванні суспільних

проблем перед владою, і тільки після цього – в оцінці діяльності влади [1,с.7–8].

Будова громадського суспільства є запорукою формування демократичної держави. Метою державної політики є створення політичних і правових умов для закріплення громадського суспільства, постановня інститутів громадського суспільства як повноцінних учасників у вирішенні соціальних, економічних та культурних питань [2, с. 95].

Дослідження питання взаємодії суспільства та держави, основних проблем розвитку громадського суспільства в Україні дасть можливість виявити недоліки у законодавстві України з цього питання, визначити дієві засоби взаємодії влади та інститутів громадського суспільства, усунути перешкоди для налагодження цієї взаємодії.

Створення продуктивного партнерського діалогу між громадянами і владою полягає в аналізуванні проблем, їх оцінці, розвиненій взаємодії, співпраці і взаємної відповідальності, налагодженні двостороннього зв'язку, який спрямований на спільне знаходження альтернативних шляхів вирішення найактуальніших проблем та забезпечення довіри з боку громадян до влади.

Результативним засобом підтримки діалогу влади з громадськістю є регіональні цільові програми сприяння розвитку суспільства та співпраці органів влади з громадськістю. Основні завдання таких програм полягають у створенні умов для розвитку громадського суспільства, налагодженні співробітництва влади та громадськості, фінансовій підтримці ініціатив громадськості для спільного вирішення завдань політики на регіональному рівні. У межах програм прогнозується фінансова складова для проведення конкурсів проєктів серед громадськості, вивчення громадської думки, навчання державних службовців та представників громадськості використанню інструментів громадської участі тощо [3, с. 56].

Ефективний взаємозв'язок між органами влади і суспільством на державному та місцевому рівнях можливий завдяки вирішенню таких назрілих проблем:

- дотримання належного виконання вимог законодавства під час

консультацій із громадською та створення громадських рад;

- усунення вибіркового підходу, формального та епізодичного залучення до співпраці громадськості з органами державної влади;

- заборона проведення фальсифікованих громадських обговорень, слухань та експертиз;

- включення процедур залучення громадських рад до ухвалення рішень і консультацій із громадськістю до регламентів органів виконавчої влади;

- забезпечення широкого висвітлення на веб-сайтах органів державної влади результатів взаємодії з громадськістю;

- підсилення відповідальності органів державної влади за перешкоджання громадськості у доступі до публічної інформації;

- поліпшення кадрового, інформаційного, фінансового, матеріального ресурсного забезпечення структурних підрозділів органів державної влади, відповідальних за взаємодію з громадянами;

- поліпшення кваліфікації посадових осіб таких підрозділів і громадян щодо використання інструментів участі громадян у формуванні та реалізації політики;

- поліпшення ступеню обізнаності, інституційної спроможності, відповідальності громадян і органів державної влади;

- виконання законодавчих вимог щодо врахування конструктивних пропозицій громадян за результатами консультацій або надання обґрунтувань у разі відхилення таких пропозицій [4].

Перехід від відомчої орієнтації держави на орієнтацію на потреби громадян сприятиме підвищенню рівня довіри суспільства. У цьому сенсі особливого значення набула концепція сервісного публічного управління, яка передбачає переоцінку ролі держави у відносинах з громадянами, зміну цінностей та пріоритетів. Основою сервісного публічного управління є якісно новий підхід, який характеризується своєрідною формою побудови публічної влади, що спрямована на надання послуг суспільству. До першочергових функцій сервісного публічного управління відноситься обслуговування

громадян задля задоволення їх потреб і захисту їх інтересів. У зв'язку з цим суспільство у взаємодії з органами державної влади є споживачем послуг.

На рисунку 1 зображені основні риси сервісного публічного управління.

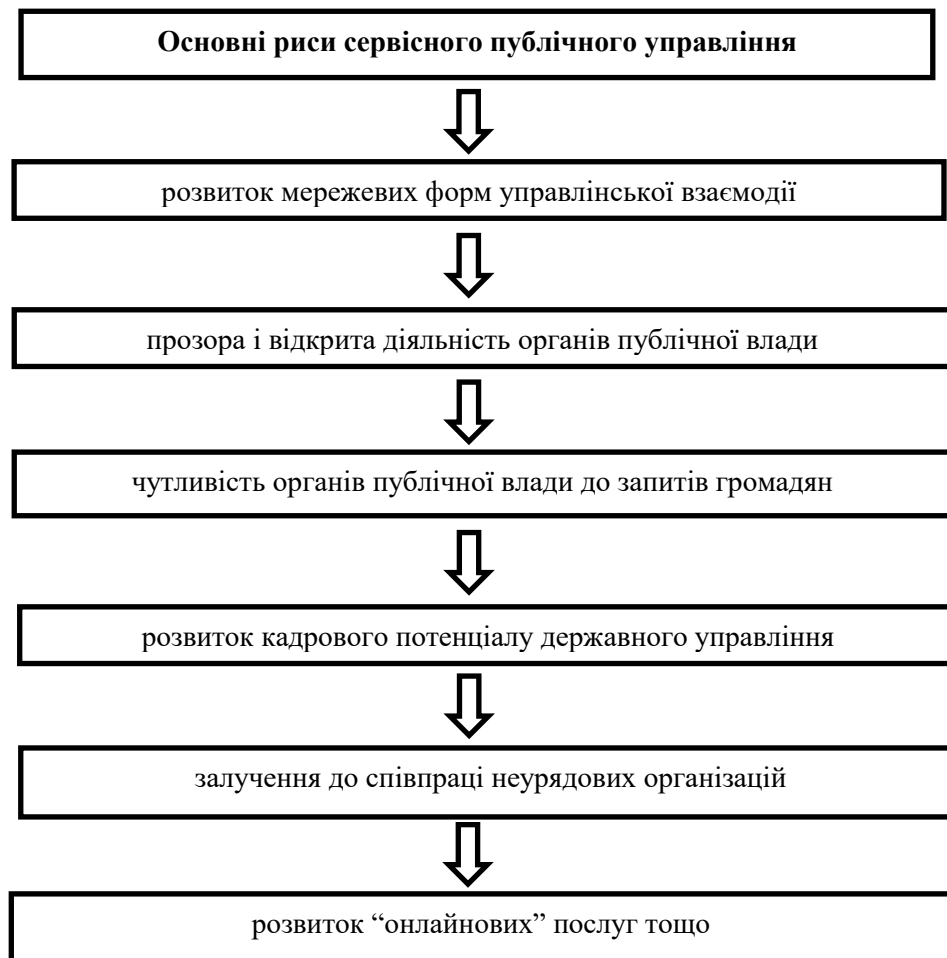

Рис. 1. Основні риси сервісного публічного управління

Для досягнення належного рівня взаємодії між органами державної влади та організаціями громадянського суспільства важливе значення має:

- забезпечення результативної публічної інформаційної політики органів державної влади у сфері політичних та владних ініціатив;
- підсилення громадського контролю щодо звітування органів державної влади перед громадськістю та обов'язкового залучення, повноцінної участі в робочих групах, громадських радах представників громадських організацій та неурядових аналітичних центрів, їх взаємодії з органами

державної влади при підготовуванні та коригуванні документів державної політики;

– пришвидшення органами державної влади процесу формування мережі громадських рад (консультативно-дорадчих органів) відповідно до поновлених нормативно-правових вимог стосовно участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики;

– активізації розроблення оновленої Стратегії державної політики сприяння розвитку громадського суспільства, забезпечення повноцінної участі у цьому процесі громадян [5, с. 188].

Значним кроком, що сприятиме формуванню дієвої моделі партнерства інститутів публічної влади і громадського суспільства, має стати прийняття Концепції взаємодії держави з громадським суспільством.

Головними принципами такої взаємодії повинні бути:

– розширений соціальний діалог;

– надання рівних можливостей та забезпечення функціонального балансу між державними інтересами та інтересами окремих недержавних інституцій;

– Відповідальність як інститутів публічної влади, так і громадського суспільства;

– визнання державою різноманітних видів діяльності інститутів громадянського суспільства;

– участь у формуванні політики, прийнятті рішень та їх реалізації;

– мінімальний рівень вертикального втручання держави;

– гнучкість та ефективність;

– повага, довіра, толерантність;

– визнання своєрідності як інститутів публічної влади, так і громадського суспільства;

– інформаційна відкритість взаємодії між інститутами публічної влади та громадським суспільством [6, с. 13].

Головні шляхи досягнення оптимізації системи партнерської взаємодії

між владою та громадянським суспільством зображені у табл. 1 [7, с. 38].

Таблиця 1

Головні шляхи досягнення оптимальної партнерських відносин між владою та громадським суспільством

Головні шляхи досягнення оптимальної партнерської взаємодії між владою та громадським суспільством	забезпечення відповідних правових умов для функціонування та розвитку інститутів громадського суспільства
	активізація дієвого співробітництва органів публічної влади з громадськістю в процесі вироблення і реалізації політики на місцевому, регіональному та загальнодержавному рівнях
	підтримка ініціатив та залучення потенціалу громадських організацій у сфері надання публічних послуг та вирішення соціальних проблем громадян
	підсилення рівня інституційної спроможності суб'єктів громадського суспільства щодо використання механізмів участі громадськості у формуванні та реалізації публічної політики
	використання інтерактивних форм зв'язків із громадськістю
	підсилення рівня інформованості суспільства шляхом провадження результативної інформаційно-просвітницької роботи щодо діяльності інститутів громадського суспільства

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Суспільство та влада: механізми взаємодії : навч.-метод. матеріали для слухачів дисципліни “Механізми взаємодії суспільства і влади” / А. М. Михненко, С. О. Кравченко, І. В. Пантелейчук та ін. – К. : НАДУ, 2013. – 80 с.
2. Лотюк О. С. Особливості механізму конституційно-правового регулювання громадянського суспільства / О. С. Лотюк // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – № 1(13). – С. 92-101.
3. Правові умови розвитку громадянського суспільства в Україні. Що потрібно зробити? [Текст] / М. В. Лациба, А. О. Красносільська, О. Ю. Вінніков [та ін.] ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К. : Агентство “Україна”, 2011. — С. 98.
4. Взаємодія держави та інституцій громадянського суспільства [Електронний ресурс]: роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>.
5. Бойчук М. А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії

[Текст] :

монографія / М. А. Бойчук. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. — С. 187—190.

6. Взаємодія держави і суспільства в процесах публічної політики [Текст] : наук. розроб. / авт. кол. : С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник [та ін.]. — К. : НАДУ, 2013. — С. 23.

7. Розвиток громадянського суспільства в Україні [Текст] : аналіт. доп. / В. М. Яблонський, П. Ф. Вознюк, Д. М. Горєлов [та ін.] ; за ред. О. А. Корнієвського, М. М. Розумного. — К. : НІСД, 2015. — С. 51.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСТВА ЯК ФАКТОРУ ВИРІШЕННЯ
КОНФЛІКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Шевченко Вікторія Іванівна

к.філол.наук, доцент

Шевченко Діана Юріївна

студентка

ННІ «Каразінський банківський інститут»

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Анотація: Лідери, які здатні діяти, незважаючи на кордони, були завжди затребувані цивілізацією, проте в наші дні необхідність в такому типі лідерства стала ще сильнішою і повсюдною. Здебільшого це пов'язано з тим, що «демократія» і «вільний ринок» - це концепції, що спочатку засновані на конфлікті. Лідер намагається діяти в інтересах усіх учасників, а не однієї зі сторін. Він мислить системно і присвячує себе процесу постійного навчання, підвищує рівень довіри шляхом вибудовування мостів над наявними розбіжностями, знаходиться в пошуку інновацій і можливостей, що дозволяють трансформувати конфлікт.

Ключові слова: лідер, конфлікт, компетентні менеджери, довіра, інновації, група, організація, власні інтереси, трансформувати конфлікт.

Актуальність даної теми дослідження зумовлена тим, що лідери, які здатні діяти, незважаючи на кордони, були завжди затребувані цивілізацією, проте в наші дні необхідність в такому типі лідерства стала ще сильнішою. Здебільшого це пов'язано з тим, що «демократія» і «вільний ринок» - це концепції, що спочатку засновані на конфлікті.

Конфлікт вбудований в систему вільного ринку, наповненого гравцями, які змагаються між собою, кожен з яких діє у власних інтересах. Капіталізм скоріш вбудовує конфлікт в економіку, ніж створює передумови для розвитку

ефективності та результативності спільної роботи [1].

Буде доречним зауважити, що світ потребує хороших менеджерів. Не так легко знайти людей, які контролюють ресурси і діяльність інших в інтересах всієї групи, підрозділів, організації, міста або країни. Компетентні менеджери як в бізнесі, так і в інших сферах діяльності багато роблять для того, щоб світ став кращим, робота - результативніше, а життя - приємніше. Однак права менеджера, майже за визначенням, обмежуються групою або проектом, закріпленими за ним. Тому застосування лідером менеджерського підходу створює як переваги, так і серйозні обмеження.

Лідер намагається діяти в інтересах усіх учасників, а не однієї зі сторін. Він мислить системно і присвячує себе процесу постійного навчання, підвищує рівень довіри шляхом вибудовування мостів над наявними розбіжностями, знаходиться в пошуку інновацій і можливостей, що дозволяють трансформувати конфлікт [2].

Лідери мають вкрай важливу здатність бачити все і діяти найкращим чином. Цей потенціал, наявний в кожному з них, є частиною їх мови. Коли мова іде про когось, що він бачить «повну картину» або мислить «нестандартно», то звертаємося тим самим до одного з обов'язкових умов лідерства, що дозволяє подолати конфлікт.

Багато дослідників, які ретельно вивчали це питання, називають такий стиль лідерства «інтегральним», «інтуїтивним», «п'ятим рівнем», «третьою стороною» або «другим шаром». Однак незалежно від різних контекстів висновок дослідників один: деякі лідери не зупиняються, стикаючись з відмінностями, навпаки, вони здатні зберігати ефективність і в цих умовах [3].

Будучи лідерами в умовах конфлікту, треба постійно пам'ятати про бачення. Також необхідно знайти будь-яку можливість, заховану в ґрунті конфлікту. Зрозуміло, часто конфлікт буває настільки запущений і неприємний, що лідер може відчувати себе безпорадними та починає сумніватися в можливості хоч якогось прогресу. Але навіть в самих безвихідних обставинах він знаходить можливість, що лежить, прикрита лише тонким шаром ґрунту [4].

Правила перетворення конфлікту передаються по всьому світу з покоління в покоління. У кризові часи слід згадати ці правила, переломлених в рамках культурної традиції, і дозволити противникам звернутися до їх власних принципів.

У висновку слід зазначити, що для того, щоб слідувати традиціям, потрібні спеціальні інструменти. Але найголовніше - це намір. Якщо мета полягає в тому, щоб перемогти в протистоянні, то можна програти. Якщо ж прагнути до того, щоб трансформувати конфлікт, то в процесі трансформації не виграєте і не програєте [5]. Навпаки, відмінності, що виникають на шляху вирішення конфлікту, допоможуть лідеру відкрити нові можливості, про які він і не підозрював. Він може дізнатися більше про самого себе, стане тісніше пов'язаний з командою і знайде силу, що змінить не тільки його самого, але й трансформує конфлікт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Лідерство через конфлікт»: как лидеры-посредники превращают разногласия в возможности // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz360.ru/materials/liderstvo-cherez-konflikt/>
2. Лідерство та ефективне управління // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eduhub.in.ua/files/159610508441829.pdf>
3. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/33.pdf
4. Конфліктологія // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.igidravlika.com/novosti/9-podrobna>
5. Лідерство // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/liderstvo.pdf

**СУТНІСТЬ ТА ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ
РИНКУ СЕРВІСНИХ ПОСЛУГ**

Яковенко Роман Валерійович,

к.е.н., доцент

Педь Ірина Валеріївна

д.е.н., професор

Єлецький Андрій Володимирович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Анотація: Наведено етимологію та еволюцію поняття «сервіс», визначено зростання ролі сервісного обслуговування в умовах пришвидшення темпів науково-технічного прогресу. Наголошено на зростанні ролі третинного сектору економіки в системі обліку результатів національного виробництва. Наведено визначальні етапи становлення та розвитку сфери сервісного обслуговування в секторі технологічного машинобудування.

Ключові слова: сервіс, сервісне обслуговування, сфера послуг, ринок сервісних послуг.

Сучасний «промисловий» світ – це найжорсткіші умови конкуренції фірм та підприємств у сфері виробництва та на ринку збуту продукції. Останніми роками на перший план у боротьбі за споживача вийшли такі чинники як перед- і післяпродажне обслуговування. Сукупність послуг, пов'язаних зі збутом та експлуатацією продукції, стає основною умовою конкурентоспроможності фірм. Це особливо помітно на тлі високотехнологічного обладнання, покупці якого співставляють пропозиції конкурентів виходячи з повної вартості виробу, що купується, включаючи умови його експлуатації, зношення та оновлення.

Наявність та правильне функціонування обладнання забезпечують будь-яке виробництво та більшість послуг. Відмова в роботі обладнання може

призвести до зниження обсягів випуску, втрати прихильності покупців, марних витрат матеріалів та простою потужностей через ненормальну роботу, а в критичних випадках – до травм і навіть смерті.

Нинішнє технічне обслуговування та ремонти – вразливе місце багатьох східноєвропейських виробничих підприємств та підприємств колишнього СРСР, оскільки значна їх частина віддає перевагу безпосередньо виробництву продукції та її подальшому збуту, не приділяючи достатньої уваги її сервісному обслуговуванню. Натомість передові у виробничому відношенні компанії розглядають технічне обслуговування не як центр витрат, а як стратегічно важливу галузь значного підвищення ефективності виробництва. Таким чином, аналіз функціонування сервісної мережі підприємства та її вдосконалення відіграє значну роль не лише у покращенні якості обслуговування продукції та прихильності споживачів, а й у підвищенні рівня надійності та конкурентоспроможності промислового підприємства.

Термін «сервіс» по суті є синонімом терміну «обслуговування» і означає діяльність з надання послуг. Так, С.І. Ожегов визначає слово «сервіс» як «обслуговування, обслуговувати чи працювати із задоволенням чийхось потреб, надавати послугу». У аналогічному ключі трактує у своїх працях поняття «сервіс» і В.Г. Золотогоров, який розглядає його як функцію маркетингу, що забезпечує реалізацію комплексу послуг, пов'язаних зі збутом та експлуатацією товарів (виробів).

Ф. Котлер наводить таке визначення поняття «послуга»: послуга – це будь-яка діяльність чи благо, які одна сторона може запропонувати іншій. Підкреслюючи не пасивну роль споживача у виконанні послуги, в ISO 9004-2 дається таке визначення: послуга – результат взаємодії постачальника і замовника, та внутрішньої діяльності постачальника по задоволенню потреби замовника. Під системою технічного обслуговування (сервісу) та ремонту, згідно з ГОСТ 18322-78, мається на увазі сукупність взаємозалежних засобів, документації та виконавців, необхідних для підтримки та відновлення якості машин, тобто дана система розглядалася у вузькому сенсі.

Сервіс (сервісна діяльність) – це робота по наданню послуг, тобто по задоволенню чийхось потреб. Так, сервісне обслуговування сучасного обладнання дозволяє покупцеві вибрати для себе оптимальний варіант придбання та споживання технічно складного виробу, а також економічної вигідності експлуатувати його протягом розумно обумовленого терміну, що диктується інтересами споживача.

Поняття сервісу як послуги у широкому сенсі охоплює діапазон від туризму, від готельного та ресторанного бізнесу до регламенту технічного обслуговування і ремонту техніки, а також регламенту створення та застосування військової техніки. Усе це вимагає сервісного обслуговування, послуги у тому чи іншому значенні. В стародавні часи ковалі підковували коней, каретники ремонтували екіпажі, сажотруси очищали димарі. І то була сервісна послуга! Існував попит, який народжував пропозицію. У розвинених країнах вже у ХІХ ст. почали розуміти, що сфера послуг хоч і не виробляє безпосередньо матеріальних благ, проте створює основні умови для цього виробництва. Тому в сучасній статистиці сфера послуг (третинний сектор) розглядається як повноцінна частина виробництва, рівнозначна сільському господарству (первинний сектор) та промисловості (вторинний сектор).

Технічний прогрес дав потужний поштовх для формування та розвитку сервісу, пов'язаних із ним технічних послуг. З появою техніки, її ускладнення та масового поширення виникла потреба її кваліфікованого обслуговування та ремонту. Без фахівців, професіоналів у цих сферах обійтися було вже неможливо. Поступово це ставало професією, службою, підприємництвом, бізнесом, тобто справою, яка приносить дохід. З'являлися навчальні заклади, де навчалися ремеслу обслуговування. Історія розвитку авторемонтного виробництва у СРСР тісно пов'язана з історією розвитку вітчизняного автомобілебудування. Техніка, що має у своєму складі електронні пристрої, вузли та блоки, має надійно працювати за будь-яких умов. Для цього потрібне її обслуговування та діагностика. Не дивно, що технології сервісного обслуговування знайшли широке застосування та набули розвитку при

експлуатації військової техніки. Спочатку в авіації, у військово-морському флоті, а потім в інших видах та родах військ, що мають на озброєнні техніку, забезпечену складною електронікою, яка перебуває у постійній експлуатації.

Проведення робіт з обслуговування техніки було необхідним для підтримки постійної бойової готовності. У 60-х роках було створено ракетні війська, стали на бойове чергування перші стратегічні ракети. Відповідальність за підтримку їх у постійній бойовій готовності вимагала пильної уваги до їх сервісного обслуговування. Документацію для проведення сервісних робіт з технікою було доведено вченими та інженерами до досконалості. Спеціальні розрахункові методики дозволяли з високою точністю прогнозувати ймовірність відмови вузлів і блоків для їх планової заміни та виключення раптового виходу з ладу. За темами надійності на той час велися науково-дослідні роботи, заводи-виробники проводили тривалі випробування та експерименти. Прототипом нинішніх сервісних центрів можуть вважатися інженерні підрозділи з обслуговування військової техніки. Найбільш яскраво слово «сервіс» почало звучати близько сорока років тому, коли Волзький автозавод став випускати автомобілі, що вимагають систематизованого сервісного обслуговування, що знаходився під контролем виробника. Централізація цього процесу давала дуже суттєві переваги у плануванні. Це було грамотне рішення, яке дозволяло розраховувати потреби у запасних частинах та аналізувати надійність конкретної моделі автомобіля при експлуатації для подальшого її вдосконалення та виробництва. Щасливі власники автомобілів європейського рівня отримували документ, що називається досі «сервісною книжкою». Там були визначені терміни обслуговування та вузли, які потребують уваги чи заміни. Так виникло нове поняття – сервісне обслуговування. Кожен власник отримав можливість знати заздалегідь, коли буде необхідним ремонт або обслуговування його автомобіля.

Необхідність наукового підходу до побудови ремонтно-обслуговуючої бази для сільськогосподарської техніки виникла з початком масового надходження тракторів та інших машин до сільського господарства країни. Для

вирішення проблем технічного обслуговування та ремонту машин, що використовуються у сільському господарстві, у складі науково-дослідного інституту механізації сільського господарства (ВІМ) у 1930 р. було утворено групу ремонту машин. Масштаб виконаної роботи був величезним. Кожен трактор після 300 годин напрацювання підлягав повному розбиранню та суцільному мікрометруванню деталей. Головним підсумком роботи ВІМу з проблем забезпечення готовності техніки було створення планово-попереджувальної системи технічного обслуговування та ремонту тракторів та сільськогосподарських машин. Тоді ж було створено машинно-тракторні станції (МТС). На початку 50-х років у сільському господарстві почалося масове надходження машин нового покоління. Найвідомішою маркою був трактор ДТ-54. Стали необхідними нові форми ремонту, що мали бути розвинені на новій технологічній основі. Такою основою стала типова технологія ремонту машин у сільському господарстві, видана масовим тиражем у 1949–1953 роках. Вона включала 35 альбомів та книг, загальним обсягом 2200 друкованих аркушів. Наприкінці 50-х років на базі МТС створено ремонтно-технічні станції (РТС). До їх функцій входило виконання замовлень колгоспів та радгоспів щодо проведення ремонтно-обслуговуючих робіт. Після ліквідації РТС колгоспи та радгоспи співпрацювали із «Сільгосптехнікою».

Зі зростанням парку автомобілів та обсягів ремонтних робіт змінювалися вимоги до оснащення станцій технічного обслуговування, до кваліфікації механіка, номенклатури запасних частин. У виставкових залах та сервісі для клієнтів особливої потреби не було. Станція була підприємством, де виконувався виключно ремонт автомобілів. І лише до кінця 60-х років з'явилися окремі виставкові зали, в які можна було зайти лише з керівником, тому що він єдиний мав ключ від цього приміщення. Настав час нового підходу до питань експлуатації техніки споживачами. З'явилося словосполучення «гарантійні умови та зобов'язання». Сервісне обслуговування стало нормою та поширилось всюди.

Бурхливий розвиток сервісного обслуговування стався на рубежі 90-х

років, коли до країни спрямував потік зарубіжної електроніки, комп'ютерної та побутової техніки, транспортних засобів. Майстерність інженерів на той час, переважно, забезпечувалась досвідом роботи на оборонних заводах електронної та радіопромисловості, засобів зв'язку, деякими вишами та державними професійно-технічними училищами. Будь-який з пристроїв, особливо з тих, що мають механічні вузли, може вимагати регламентного обслуговування, чищення та змащування. Лише сучасні технології та матеріали дозволяють забезпечити техніці працездатність протягом гарантійного терміну експлуатації з мінімальним обслуговуванням, але за суворого дотримання режимів та умов експлуатації. Великі постачальники техніки швидко дійшли висновків, що для успішного продажу потрібен не лише кваліфікований і швидкий ремонт, а й розвинена мережа сервісного обслуговування, розподілена по всій території продажів. Для успішного та ефективного функціонування ринку сервісних послуг велике значення має кадровий склад підприємств, його професійний та кваліфікаційний рівень. Збільшення кількості машин іноземного виробництва, їх ремонт та обслуговування потребують високого рівня професіоналізму у працівників сервісу. Практика показує, що на багатьох підприємствах переважають фахівці із середньою освітою. Однак світові тенденції розвитку ринку сервісних послуг свідчать про абсолютну перевагу на підприємствах сервісу персоналу з вищою освітою, оскільки ускладнення улаштування машини, застосування складної електроніки потребує поглиблених комплексних знань у різних галузях техніки. Процес еволюції сервісного обслуговування не закінчився, він триває. Подальший розвиток ринку послуг сервісних підприємств багато в чому залежить від зміни традиційного іміджу сервісного підприємства у бік швидкого та якісного надання послуг з обслуговування машин, що сприяє залученню нових споживачів та зростанню обсягу виробництва.

LEGAL SCIENCES

УДК 341

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Акімова А. Д.,

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
співавтор:

Задаля Д. К.,

к.ю.н., доц., кафедри загальноправових
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація : Розглянуто корупцію в умовах сучасного розвитку української держави як джерело деструктивності влади. Проаналізовано наслідки злочинної діяльності корумпованих державних чиновників, визначені проблеми, що гальмують антикорупційну політику в Україні. Ведеться пошук шляхів попередження і протидії негативного впливу корупції на владу.

Ключові слова: корупція, деструктивність влади, правовий цинізм, правовий нігілізм, конформізм, непотизм.

Корупція відноситься до однієї із найнебезпечніших загроз в першу чергу правам людини, правопорядку та соціальній справедливості, вона є перешкодою для економічного розвитку держави та належному і справедливому функціонуванню суспільства. Протидія проблеми корупції є пріоритетним напрямком для розвитку держави в цілому. Корупція вважається глобальним явищем, яке притаманне країнам усього світу незалежно від політичного устрою та рівня їхнього економічного розвитку. Основною ознакою корупції є протиправне використання повноважень при посаді, якими

наділена особою, уповноважена на виконання функцій держави, з метою незаконного одержання певної особистої вигоди.

Основними причинами її виникнення є:

- байдуже ставлення населення, яке є наслідком зловживання діяльністю чиновників;

- вигода для обох сторін (підприємців та простих громадян) у вирішенні своїх проблем за допомогою хабара;

- брак політичної волі задля придушення корупції в державі;

- нестача ефективної системи покарань хабарників;

- недосконала система судоустрою, індексом 50% корупції, через який ми не можемо говорити про справедливий захист прав і свобод населення, який зафіксовано в Конституції України. Юрій Шваб — юрист-аналітик “Інституту законодавчих ідей” зазначає: “Громадськість, на мою думку, виконує дві основні функції: викриває та повідомляє про корупцію, і здійснює контроль над роботою державних органів” [1].

Тож проаналізувавши слова Юрія, можемо сказати, що корупція знаходиться в «тіні», часто домовленості та зловживання відбуваються за «зачиненими дверима».

Саме тому найважливішою необхідно вважати роль громадськості, яка активними діями допомагає державним антикорупційним органам виявляти корупцію. Громадськість є рушійною силою, яка може привертати увагу всього суспільства до наявних проблем у певній сфері, проводити заходи та навчати протидії корупції на побутовому рівні.

Основною складністю подолання корупції є те, що її наслідки

зумовлені спокусливими факторами мотивації - багатства і влади. Середовище корупції володіє зависокою здатністю до самоорганізації та незламного самозбереження. Найголовнішою небезпекою цього явища є те, що це явище викликає у суспільства «звикання», у суспільства формується ставлення до нього як до «норми життя». За останні роки рівень корупції в Україні виріс і став однією з найгостріших проблем сучасності.

Це негативне явище створює загрозу для нормального розвитку держави та її суспільства загалом, воно безпосередньо підриває авторитет країни, дає перешкоди для нормального управління суспільством, порушує принципи верховенства права, зруйновує моральні цінності.

Важливим кроком на шляху боротьби з корупцією було створення в лютому 2010 р. Національного антикорупційного комітету. Цей орган розробив Національну стратегію з попередження та протидії корупції на 2011-2015 рр., яка передбачає проведення змін з метою мінімізації корупційних проявів.

Діяльність із запобігання і протидії корупції ґрунтується на принципах:

- верховенства права;
- законності;
- здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних заходів;
- пріоритетності запобіжних заходів;
- невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;
- відкритості та прозорості діяльності органів державної влади;
- участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції;
- відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

У зв'язку із зазначеним постала необхідність ухвалити новий стратегічний документ, який визначає першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, що створюють основу для подальшого проведення реформи у цій сфері. Саме таким документом встав Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014-2017 роки», в якому чітко визначено перелік поставлених законодавцем проблем та порядок їх вирішення. Із вказаного переліку випливає, що саме запобігання корупції через низку встановлених законодавством механізмів, у тому числі в активній співпраці із громадськістю, є пріоритетним підходом у питанні подолання корупції.

Віталій Ткаченко, співробітник управління економічної, інформаційної безпеки та внутрішнього аудиту державного підприємства, зазначив: “Громадяни мають реагувати на будь-які прояви корупції та власним прикладом пропагувати ідею нульової толерантності до корупції” [2].

Логіка наших міркувань підводить до наступного висновку: хоч практика і показує, що є певні проблеми, які заважають реалізації політики проти корупції, Україна має всі показники, може і повинна вивчати досвід інших країн щодо шляхів боротьби з корупцією в державі. Боротьба з корупцією починається в першу чергу з людини та її персональних знань, чим більше людина знатиме законодавство, механізми вирішення певного питання, тим більше вона буде захищеною від корупції. “Почати із себе: не зловживати службовим становищем, діяти доброчесно, не порушувати законодавства. А ще не мовчати, коли стикаєшся з корупцією: говорити про порушення, звертатися до антикорупційних організацій за допомогою та підтримкою, залучати ЗМІ” [3], — журналістка Марія Карабин.

Отже, можемо у висновку зазначити, що для боротьби з кожним видом корупції потрібен системний підхід, необхідно враховувати взаємозв'язок між видами корупції. Корупцію неможливо побороти в окремій сфері, тільки боротьба з усіма її проявами може змінити ситуацію на краще. Окрім зазначених, дієвих засобів протидії та запобігання корупції в розвинутих країнах, існують й інші інструменти боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади. У ряді країн світу в особливих випадках застосовується практика конфіскації майна без обвинувального вироку (в Італії, Нідерландах, США, Великобританії, Філіппінах, Австралії, Канаді, Колумбії). У деяких державах застосовувався особливий порядок судочинства за корупційні злочини, скоєні вищими посадовими особами (Замбія, Нігерія). Необхідність вирішення цих та інших проблем обумовлюють подальші дослідження щодо вироблення антикорупційної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47-48. Ст. 2028.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073- X .(зі змінами і допов) *Відомості Верховної Ради УРСР*. 2020, № 6, ст.35..
3. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 . 2014. № 49. Ст. 2056.
4. Наказ Президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки» *Офіційний вісник України*. 2011. № 94. Ст. 3431.
- 5.Методичні рекомендації Міністерства Юстиції України «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування» // *Урядовий кур'єр*. 2013. № 208.
- 6.Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.; В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 524 с.
- 7.Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015

ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПРИ ЗАТРИМАННІ ОЗБРОЄНИХ ОСІБ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Біліченко Валерій
старший викладач кафедри
Тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Беручи до увагу особливість діяльності Національної поліції при запобіганні та протидії злочинів шляхом затримання осіб вважаємо за необхідне приділити увагу особливостям теоретичних та практичних аспектів затримання озброєних осіб.

Затримання особи є невід'ємною складовою роботи поліцейських, дана дія може запобігти скоєнню нових злочинів та буде сприяти розкриттю вже вчинених кримінальних правопорушень. Особа буде вважатися затриманою – з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Однак тактика затримання передбачає доволі багато особливостей, які необхідні для забезпечення безпеки як самого поліцейського так і інших осіб, які знаходяться на місці затримання особи.

Розглядаючи теоретичні основи необхідно зазначити, що під час затримання необхідно враховувати такі обставини і чинники як:

- Особистість затримуваного;
- Фізичні дані затримуваного;
- Його поведінку і наміри;
- Ступінь озброєності злочинців;
- Наявність спільників і співчуваючих громадян;
- Характерні особливості ділянки місцевості, розташування приміщень;
- Місце затримання злочинця;

- Кількість часу для затримання;
- Умови і межі застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї.

Одним із головних критеріїв при затриманні особи є ступінь її озброєння, оскільки, ігнорування та знехтування цим чинником може призвести до загибелі великої кількості людей. Практична діяльність поліцейських неодноразово демонструвала громадянам, як нехтування всього однією особливістю спричиняє не лише втечі злочинця, а також і загибелі поліцейських під час виконання їх повноважень.

Тактика дії затримання особи передбачає, якщо поліцейський не володіє інформацією особа озброєна чи ні, завжди необхідно поводитись так нібито вона має при собі зброю. Наявність у правопорушника вогнепальної чи холодної зброї можливо перевірити шляхом проведення поверхневої перевірки цієї особи. Навіть якщо поліцейський володіє інформацією про те, що особа озброєна, та у випадку коли особа самотійно передала наявну у неї зброю поліцейському, все одно є необхідність у подальшому проведенні поверхневої перевірки, оскільки наявність одного забороненого предмету дає підставу вважати, що особа має при собі і інші заборонені в обігу речі або зброю.

Так у випадку коли поліцейський володіє інформацією про стан озброєння особи, його тактика та особливість дій полягає у наступному:

- Поліцейський повинен чітко усвідомити правомірність своїх дій;
- Необхідно детально обговорити порядок і послідовність дій зі своїми напарниками;
- Визначити обов'язки кожного поліцейського;
- Вибрати оптимальне місце і час затримання;
- Визначити питання взаємної підтримки та страхівки;
- Звернути особливу увагу на встановлення наявності вогнепальної чи холодної зброї;
- Перевірити свою зброю та привести її у готовність;
- Тримати зброю в положенні, що виключає заволодіння нею

зловмисником і забезпечує її своєчасне застосування та свободу дій поліцейського;

- Безпосереднє затримання доручити найбільш фізично підготовленому поліцейському, який діючи швидко та рішуче, зможе відразу подавити опір затримуваного;

- Максимально використовувати чинники раптовості, застосовувати заходи для відвернення уваги затримуваного.

Якщо розглядати питання операції по затриманню озброєної особи то даний захід має свої особливості. Даний вид затримання відрізняється своїми підготовчими діями, складом групи затримання, використовуваними тактичними прийомами.

Якщо існує інформація про намір озброєної особи вчинити злочин перед усім необхідно подбати про можливих свідків та заручників, яких злочинець може використовувати для свого прикриття та інших цілей. Також необхідно особливу увагу приділити отриманню відомостей про ступень небезпеки підозрюваного, ступінь озброєності, характер наявної зброї та ступінь володіння нею, а також про фізичні можливості даної особи. Тактичні операції та затримання підозрюваних зазвичай здійснюються в умовах тактичного ризику, не гарантують повний успіх. У зв'язку з цим обставиною керівник операції, крім основного варіанта затримання зобов'язаний продумати і резервний варіант, який повинен бути негайно реалізовано в разі провалу основного.

Усі особливості затримання осіб спрямовані на недопущення або подолання збройного опору та нападу, а також призначенні звести до мінімуму або ж повністю усунути можливі втрати з боку співробітників правоохоронних органів і забезпечити ефективність захоплення злочинців. Отже, в умовах сьогодення вважаємо за необхідне звернути особливу увагу діючих поліцейських на тактику та особливості дій під час затримання озброєних осіб, задля запобігання нещасних випадків та загибелі співробітників Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Урядовий кур'єр. 2015. № 146.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-5&p=1244220374102612>.
3. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
4. Тактична підготовка працівників патрульної поліції: мультимедійний навч. Посібник / О.В. Каверін, Є.В. Гузенко, Б.В. Ліщук, В.В. Підвисоцький. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2017.

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ: ГЕНДЕРНІ КВОТИ

Бурима К. В.

студентка юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

проректор

доктор юридичних наук

професор кафедри загальнопрправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті досліджено позитивні дії держави або політичних партій, що спрямовані на усунення гендерного дисбалансу. Розглянуті найбільш поширені види спеціальних позитивних заходів, які ефективно використовуються в межах їх національної юрисдикції. Зосереджено увагу на позитивних та негативних аспектах запровадження гендерного квотування та врівноваженні гендерного представництва жінок і чоловіків у політичній сфері.

Ключові слова: позитивні дії, дискримінація, гендерні квоти, гендерне представництво, дисбаланс.

Гендерна рівність та утвердження гендерного балансу є одним із найважливіших аспектів розвитку суспільства. В демократичних спільнотах проблематика узгодження сімейного і професійного життя жінки і чоловіка, надання їм можливості здійснення їх рівних прав проголошується сьогодні як одна із базових складових у розв'язанні суспільних проблем. Як зазначив екс-голова Комітету Верховної Ради України з питань прав людини національних меншин і міжнародних відносин Г. Удовенко, досягнення гендерної рівності, втілення її в систему суспільних відносин, – це та фундаментальна цінність, яка зумовлює реальні зміни в економічному, гуманітарному,

соціальному вимірах, і є потужним резервом для прогресу будь-якої держави.[1]

Україна поділяє погляди, щодо утвердження гендерної рівності і закріпила рівні права та можливості в міжнародних документах: Загальній декларації прав людини (1948 р.), Європейській конвенції прав людини та основоположних свобод (1950 р.), Конвенції ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) та ін.

Згідно статті 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», позитивні дії – це спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.[3] Ці засоби спрямовані на підвищення представництва груп людей, дискримінованих у суспільстві за певною ознакою (стать, раса, етнос, сексуальна орієнтація та ін.). Позитивні дії встановлюють субстантивну рівність жінок і чоловіків. Такі заходи, згідно з міжнародним законодавством, не вважаються дискримінаційними, якщо вони обґрунтовані та об'єктивні, а також спрямовані на досягнення пропорційних антидискримінаційних цілей. На перший погляд, ці заходи можуть справити враження дискримінаційних – адже вони обмежують певну частину суспільства, в більшості випадків – чоловіків. Таке уявлення є невірним, адже позитивні спеціальні заходи беруть до уваги особливі незручності, від яких потерпає особа чи група людей внаслідок дискримінації, що склалася в минулому.[1]

Найбільш поширені види спеціальних позитивних заходів, які ефективно використовуються в межах їх національної юрисдикції та відповідають сформованим стандартам ЄС:

- навчання та подальше розширення можливостей;
- надання преференцій;
- квотування в політичній сфері;
- застосування позитивних дій у сфері виконавчої влади;
- спеціальні заходи у сфері праці та соціального забезпечення.[1]

Дисбаланс в органах державної влади потребує впровадження спеціальних заходів, що усунуть нерівність в політичній сфері. Такими заходами є гендерне квотування. Дослідженню гендерних квот присвячені роботи таких зарубіжних вчених як К. Сеймс, Л. Крук, П. Майєр, Д. Дахлеруп, Л. Фрайденваль, Л.К. Дейвідсон-Шміх, Д. Фрідман, М.П. Джонс, П. Норріс та ін. В Україні проблема гендерного квотування розглядається в працях С. Гаращенко, В. Красногорова, О. Кривулі, Т. Марценюк, В. Михайлюк, О. Оксамитної, Г. Ткаченко та ін.[2]

За даними Міжпарламентського союзу, за рівнем представництва жінок у вищих представницьких органах влади у світі виокремлюються кілька груп країн:

- країни-лідери політичного представництва жінок-парламентарів 30–45% (їх не більше 10);
- гендерно-перспективні країни, де 15–30% жінок-парламентарів (близько 40);
- країни з високою гендерною диспропорцією, де 10–14,9% жінок-парламентарів (близько 40);
- країни з безумовним домінуванням чоловіків, де жінок-парламентарів до 5% (близько 50);
- країни з винятково низьким представництвом жінок, до 5% (близько 30);
- країни з «чоловічим» парламентом, де жінок немає взагалі (близько 10).[1]

Представництво жінок у парламентах країн світу дорівнює близько 16%. Така нерівність викликана здебільшого суспільними традиціями та стереотипами, які нав'язані у суспільстві, хоча законодавчо жінки та чоловіки зрівняні у своїх правах та можливостях. Демократичний рух на Заході сьогодні відстоює позицію поділу гендерного представництва в органах влади 50 на 50. Найбільшого поширення у скандинавських країнах набув поділ гендерного представництва 40 на 60, такий поділ означає, що представництво в кожному

інституті на кожному рівні влади має бути не менше сорока, але не більше шістдесяті відсотків представників однієї статі.

На сьогодні визначають два типи квотування:

1. Квоти, що запроваджуються політичними партіями - тобто партії самостійно встановлюють розподіл гендерних представників у списках самої партії.

2. Квоти, що запроваджуються та закріплюються законодавчо – такі квоти є обов'язковими для всіх політичних партій і мають на меті справити вплив на результати виборів. Такі квоти визначають відсоток представництва жінок у парламенті.

Поширеними аргументами проти введення гендерних квот є:

- введення квот веде до прихованого конфлікту жінок із чоловіками;
- квоти для жінок створюють нерівні можливості для чоловіків, а значить суперечать принципам демократії;
- квотування ставить під сумнів кваліфікацію кандидата тим, що пропонує систему надання переваги за статевою ознакою;
- багато жінок не хочуть бути обраними до органів влади за квотою.[1]

Між тим, існують серйозні аргументи й за квотування, а саме:

- квотування не можна визначити як дискримінаційне щодо чоловіків, оскільки воно є спеціальним компенсаційним заходом, який має виключно тимчасовий характер;
- квотування, яке спрямоване на підвищення політичного представництва жінок, тісно пов'язане з вирішенням питання соціальної рівності жінок та чоловіків, та подолання фактично існуючого в суспільстві не рівноправ'я;
- квотування трактується як демократичний чинник впливу населення на політику партій, тому що в ряді країн населення не має змоги впливати на формування партіями списку кандидатів, голосуючи в цілому за партію як носія певної ідеології (саме це, наприклад, відбулося в Україні під час

виборів 1998 року згідно закону України «Про вибори народних депутатів», який базується на принципах змішаної системи).[1]

Отже, запровадження тимчасових спеціальних заходів або так званих позитивних дій виступає одним з найбільш ефективних заходів протидії дискримінації за ознакою статі та інших видів дискримінації, на чому наголошують провідні міжнародні інституції захисту прав людини. Гендерне квотування є одним із способів, який застосовує уряд або політичні партії для просування жінок у політичні структури у зв'язку з систематичною недостатньою представленістю жінок в парламенті. Впровадження квотування створює для жінок більш вигідні умови порівняно з чоловіками для реалізації свого політичного права бути обраними і обмежується конкретною сферою суспільних відносин, а саме – політичною сферою. Застосування квотування має бути тимчасовим і повинно завершитися як тільки кількість жінок в парламенті буде відносно стабільною і становитиме не менше, ніж 30 відсотків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Христина Г.О., Кочемировська О.О. Позитивні дії в механізмі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: міжнародний досвід та українські перспективи. Харків: Райдер, 2010. 200 с.

2. Прокопчук І.І. Аналіз механізм застосування гендерних квот в процесі політичного рекрутування: світовий досвід формування паритетної демократії. *Гілея: науковий вісник*. 2011. Випуск 43.

3. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вер. 2005 р. №52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

**МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В
СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Вольтобрісов А. В.,

студент юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

співавтор:

Бахчев К. В.,

к.ю.н., доц, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: у статті висвітлено загальні підходи до здійснення державно-управлінських реформ в Україні на сучасному етапі та їх основні напрями. Обґрунтовано потребу в комплексних змінах, що передбачають взаємоузгоджене реформування державного управління в системі органів внутрішніх справ сучасної України. Показано, що такі перетворення включають дві загальні складові, що визначають зміст і технології здійснення реформ. З погляду змісту запропоновано та розкрито такі загальні напрями державно-управлінських реформ: упровадження моделі відкритого уряду; вихід на якісно новий рівень надання публічних послуг; становлення реального місцевого самоврядування; створення дієвої системи державного стратегічного планування; якісна модернізація державної служби. З погляду технології виділено принципово важливі аспекти здійснення реформ, а саме: вироблення комплексної стратегії реформування; політичне лідерство та політична згода; організаційне забезпечення.

Ключові слова: державно-управлінські реформи, впровадження відкритого уряду, децентралізація, розвиток державного стратегічного планування, технології здійснення реформ.

На сьогоднішній день, коли політичні і економічні реформи відбулись, що проводяться на теренах нашої з вами держави, потребують інтенсивного вдосконалення та модернізацій, визначається, наскільки важливим є значення самого процесу створення системи модернізацій органів внутрішніх справ, процедур вироблення концепції майбутнього нормативно-правового акта, який володіє вищою юридичною силою, складання та обговорення його проекту, урахування думок та інтересів народу України, співвідношення з іншими, вже діючими, нормативними правовими актами чи систем, здатність майбутнього механізму адаптуватися в чинній правовій системі, а також до нового законодавства, визначення економічних основ його існування і реалізації в суспільних відносинах. Активізація досліджень з питань, пов'язаних з процесом модернізації механізмів державного управління, діяльністю органів внутрішніх справ, підтверджує зростання уваги вітчизняних науковців і практиків до цієї теми. Аналіз дослідження для України в питанні сучасного управління свідчить, що дослідженню і розвитку загальної теорії та практики державного управління, у тому числі управлінню діяльністю органів внутрішніх справ, приділялась значна увага в працях багатьох відомих українських і зарубіжних учених. На прикладі: Криштанова М., Малика Я., Римаренка Ю.І., Кондратьєва Я.Ю. та ін.

Згідно з Європейським кодексом поліцейської етики, основними функціями поліції у демократичному суспільстві є: 1) дотримання та захист основоположних свобод і прав індивіда у такому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема, в Європейській конвенції про права особи; 2) гарантування громадського спокою, дотримання порядку та закону в країні; 3) попередження злочинних дій та боротьба з ними; 4) виявлення злочинів; 5) надання послуг і допомоги громадянам.

Основні функції, їх виконують органи внутрішніх справ України в межах своєї компетенції і повноважень, були визначені у законах “Про Міністерство внутрішніх справ України” і “Про нац. поліцію”. Вони спрямовувались на реалізацію механізму охорони найважливіших суспільних відносин,

врегульованих нормами права, від будь-яких посягань і безпосередньо були пов'язані із захистом громадської безпеки та громадського порядку в державі, захистом прав і законних інтересів громадян України [1, с. 211].

Стаття 8. **Обов'язки і права осіб, щодо яких здійснюється державна охорона.** Особи, щодо яких здійснюється державна охорона, зобов'язані відповідально ставитися до власної безпеки, сприяти органам державної охорони у здійсненні покладених на них завдань. Особи, щодо яких здійснюється державна охорона, мають право на: 1) одержання інформації про заходи забезпечення їх безпеки; 2) надання згоди щодо кандидатур осіб, які безпосередньо забезпечуватимуть їх особисту охорону; 3) тимчасову відмову в письмовій формі від особистої охорони, приймаючи на себе повну відповідальність за можливі негативні наслідки цієї дії [2]. Та згідно зі статтею 10. **Органи, які здійснюють державну охорону.** Державна охорона здійснюється Управлінням державної охорони України. Національна поліція, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах охорони державного кордону України, інші центральні органи виконавчої влади України, Служба безпеки України в межах своєї компетенції та у взаємодії з Управлінням державної охорони України беруть участь у здійсненні державної охорони [2].

Та Стаття 31. **Превентивні поліцейські заходи.** 1. Поліція може застосовувати такі превентивні заходи: 1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка і огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото і кінозйомки, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування. 2. Під час проведення

превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи [3].

Проголошуючи проект Східного партнерства як східного напрямку Європейської політики сусідства, ЄС визначив його головними елементами угоди про асоціацію, договори про зону вільної торгівлі, безвізовий режим, структуру багатосторонньої співпраці та збільшення фінансової допомоги. Причому принциповим став диференційований підхід до кожної країни-партнера, який дає змогу активно просуватися до поглиблення європейської інтеграції кожному учаснику Східного партнерства. За минулі три роки Україна порівняно з іншими країнами-учасницями (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова) далеко просунулася вперед, завершуючи переговорні процеси щодо угоди про асоціацію, створення зони вільної торгівлі, скасування безвізового режиму. Все це ставить на порядок денний завдання удосконалення процесів управління у сфері європейської інтеграції [4, с. 70].

Засновуючись на всьому вищевикладеному та порівнянні з іншими багатими на правовий та концептуальний досвід країнами, ми приходимо до висновку що всі статті та нормо-правові акти, які все на цей момент модернізують державні органи та ведуть за собою стабільність та розуміння шляху перетворень, а отже призведе до контролю за модернізацією, реалізацією та практичністю органів державної влади, що в свою чергу полегшить роботу правникам, а також забезпечить розуміння соціумом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Політичний вимір діяльності Міністерства внутрішніх справ України (відповіді на виклики XXI століття): моногр. / за ред. Ю.І. Римаренка, Я.Ю. Кондратьєва. Київ : НАВС України, 2003. 292 с.

2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб. Закон України від 04.03.1998 . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2020, № 47, ст.408 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр#Text>

3. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 . Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379 . URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

4. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2013. 120 с. URL.: http://academy.gov.ua/doc/koment-inter_prezident/wystup_2013_04_25.pdf

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСПУБЛІКИ ФРАНЦІЯ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Зардов Р. Р.

студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ м. Дніпро, Україна Науковий керівник:
проректор, доктор юридичних наук, професор
Наливайко Лариса Романівна
проректор
доктор юридичних наук
професор кафедри загальнопрпавових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

На сьогодні, актуальність теми дослідження обумовлена тим, що це є гарний досвід для України щодо вивчення та порівняння аналізу досвіду країн у реформуванні та апробації різних методів управління, є найважливішим завданням для становлення і поліпшення не тільки міжнародної взаємодії на різних рівнях, але і впершу чергу, для визначення шляхів розвитку внутрішньодержавних реформ і перетворень у нашій країні. Всюди порушуються питання, пов'язані з системою відносин, у якій державний службовець взаємодіє, з одного боку, з державою, а з іншого - з інститутами громадянського суспільства. Змінюються технології адміністрування, вимоги до людини у владі. Саме тому необхідно вивчати досвід інших країн.

Ця робота дає розуміння державного управління на прикладі Франції – держава, яка набула досвід в період Першої світової війни, яка долучилася після виходу Італії в склад Антанти, система державного управління республіки Франції, зараз надає величезний досвід для України. Цю проблему досліджували багато вчених наприклад: Фадеев Ф.; Л. А. Окунькова; Шаповал В. М.

Система поділу влади Франції будується відповідно до адміністративнотериторіального устрою республіки. В Конституції Франції

названі три рівні організації влади в державі і три типи територіальних колективів самоврядування: комуни (у Франції 36680), департаменти - 100 (96 метропольних + 4 заморських та Майотт) і заморські території (4). Дані адміністративні одиниці мають адміністративні повноваження, обмеження, поперше, частиною національної території, яка ними управляється, а, по-друге, - так званими місцевими справами, або тими, які їм спеціально доручені, делеговані законом (державою). Таким чином, тільки “В законодавчому порядку” (тобто - спеціальним законом), який приймає Парламент, можна за Конституцією (28 вересня 1958 р. з останніми змінами 1995р.) створити новий вид адміністративно-територіальної одиниці, що і було зроблено 2 березня 1982 р.: додано новий рівень регіонів, які об’єднують кілька департаментів (створено 26 регіонів). Така система поділу влади (на місцевому рівні) склалась сьогодні. Донедавна Франція була державою, для якої був характерний високий ступінь централізації місцевого врядування і самоврядування. Це проявлялось у розвитку системи адміністративного контролю центральної влади над місцевими органами, бюрократичної субординації у відносинах центру і міст. [1, с. 91]

У Конституції Франції досить мало говориться про місцеве самоврядування. Так, ст. 72 Конституції Франції визначено, що територіальними колективами Республіки є комуни, департаменти, регіони, колективи зі спеціальним статусом і заморські колективи. Усі інші територіальні колективи утворюються законом. Ці колективи вільно управляються виборними радами на умовах, визначених законом. Представники Уряду в департаментах і територіях відповідають за національні інтереси, адміністративний контроль і дотримання законів. Правове регулювання місцевого самоврядування визначається Законом 82-213 «Про права і свободи комун, департаментів та регіонів» від 02 березня 1982 р. Цей закон визначає межі повноважень муніципалітетів, відомств, регіонів і держави у сфері розподілу державних ресурсів і передаванні державних коштів місцевим органам влади. Законом визначаються місцеві органи влади, режим

виборів і статус обраних представників, умови співпраці між муніципалітетами, округами й регіонами, а також рівень участі громадян у місцевому житті. [2, с. 109]

Законодавча влада у Франції належить двопалатному парламенту. Сенат республіки включає 321 депутата (з 2011 р. їх буде 348), 305 з яких представляють метрополію, 9 - заморські території, 5 - залежні території, ще 12 - французькі піддані, які проживають за кордоном. Сенатори обираються колегією виборців на дев'ятирічний термін. Національні збори складаються з 577 членів, 555 з яких представляють метрополію, а 22 - заморські території. Члени зборів обираються загальним голосуванням на п'ятирічний термін. [3, с. 6]

Загальна характеристика судової системи Франції: суди загальної юрисдикції та адміністративні суди. Особливості побудови та організації функціонування судів загальної юрисдикції Франції. Трибунали малої та трибунали великої інстанцій як перша ланка судової системи Франції. Структура трибуналів малої інстанції Франції: поліцейські трибунали, палата спрощеного цивільного процесу, суд у справах опіки. Склад, юрисдикція та порядок розгляду справ трибуналами малої інстанції Франції. Структура трибуналів великої інстанції: виправні трибунали, суд у справах неповнолітніх, суд у патентних справах, палати з цивільних справ, дисциплінарна палата. Склад, юрисдикція та специфіка розгляду справ трибуналами великої інстанції Франції. Апеляційні суди як суди другої ланки судової системи Франції. Структура апеляційних судів Франції: палати з кримінальних справ, палати з цивільних справ, палати з комерційних справ, палати з соціальних справ, палати зі справ неповнолітніх, палати у справах виконання рішень. Касаційний суд як вища судова ланка Франції. Структура Касаційного суду Франції: палати у цивільних справах, палата у торговельних, економічних та фінансових спорах, палата у суспільних конфліктах, палата у кримінальних справах. Бюро по наданню матеріально-правової допомоги та його місце в структурі Касаційного суду Франції. Склад, процедура та порядок розгляду справ Касаційним судом

Франції. Історія створення та формування Високого суду правосуддя Франції. Склад, структура та юрисдикція Високого суду правосуддя Франції. Особливості та порядок розгляду справ Високим судом правосуддя Франції. Сучасна роль Високого правосуддя у розвитку судової системи Франції. Палата правосуддя республіки та її місце в судовій системі Франції. Суди спеціалізованої юрисдикції Франції: торгівельні суди, ради прюдомів, морські торгівельні суди, трибунали у конфліктах. [4, с.9]

Значення французького досвіду для України. Аналіз в історичному аспекті досвіду Франції у розбудові своєї державності може бути корисним для України. Раціональне використання апробованих підходів у побудові державних інститутів України дасть змогу скоротити період пошуку шляхів до економічної і соціальної стабільності нашої держави. Після децентралізації 1980-х рр. центральний уряд обмежив своє втручання в регіони та місцевості. Вплив держави на регіони та місцеву владу був заново реалізований через план “Держава-регіон”, зафіксований у децентралізаційному законі 1982 р.

Відповідно до закону регіональні ради розробляли проект плану, а потім обговорювали його з представником держави в регіоні – регіональною префектурою. [5, с. 96]

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що Україна набула величезного досвіду у формуванні правничих документів (Конституція Франції), а одже проаналізувавши, всі підходи до побудови державних інститутів Франції.

Для України є багато інформації щодо того як Республіка Франція введе свою систему державного управління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П.; підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; – К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2013. – том 2.- С.324. URL.: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/484007/mod_resource/content/0/Дер

жавне%20управління%20т2.pdf

2. Грובה В.П., док-ра., юр. наук, доц., заст. начальника Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015, Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 1. С.112. URL.: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4606/1/СИСТЕМА%20МІСЦЕВОГО%20САМОВРЯДУВАННЯ%20ФРАНЦІЇ%20ДОСВІД%20ДЛЯ%20УКРАЇНИ.pdf>

3. Л. А. Пустовойт ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. Система державного управління Республіки Франція: досвід для України. - К.: НАДУ, 2010. - С.56. URL.: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/9e64b727-dc1c-4e17-8f6c-1bd4a11fb05d.pdf

4. Брацук І. З. Судові системи та порівняльне судове право: програма курсу та плани семінарських занять для студентів факультету міжнародних відносин. — Львів: факультет міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, 2014. —С.56. URL.:

https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Bratsuk_Metod-1.pdf

5. Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П.; підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; – К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2013. – Т. 2. – С.324. URL.:

https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/484007/mod_resource/content/0/Державне%20управління%20т2.pdf

**ДІЄВІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ**

Іванченко А. О.,

Віткова С. В.

студентки юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна,

проректор,

доктор юридичних наук,

професор кафедри загальнопрправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті піддано аналізу заходи протидії та запобігання корупції в Україні в сучасних умовах реформування. Здійснено спробу визначення причин неефективності впровадження сучасних антикорупційних заходів. Обґрунтовано необхідність та стратегію розроблення вдосконалених заходів протидії та запобігання корупції з урахуванням визначених причин неефективності.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, протидія корупції, корупційні правопорушення, національна проблема, антикорупційне законодавство, реформування законодавства.

У наш час, мабуть, кожен зустрічався з таким явищем, як корупція. Корупція являє собою зловживання службовим становищем для особистої вигоди. Науковці поділяють корупцію на два рівні. Якщо її розглядати на індивідуальному рівні – то корупцію можна вважати моральною проблемою певної людини, яка вчиняє недоброчесно. Але в Україні в результаті,

наприклад, процесу люстрації з'ясувалося, що з відстороненням конкретних людей проблема корупції не зникає. Це означає, що явище має глибші корені і його треба розглядади системно. Мова йде про суспільний ладі про те, як влаштований доступ до суспільних благ. Ідея в тому, що в суспільствах обмеженого доступу доступ до важливих ресурсів (економічних, політичних, природних) обмежений колом певних осіб. Як правило, це люди, які мають потенціал для того, щоб силою забрати ресурси. В певний момент вони вирішують, що воювати між собою не вигідно, тому вони домовляються і створюють певні правила, які діють лише всередині їх кола, куди закритий доступ для інших членів суспільства. В Україні це ототожнюється з впливом олігархів та політиків, які на межі із бізнесом ведуть свої справи і зацікавлені в особистому збагаченні, а не в неупередженому розподілі ресурсів для суспільства. Як відрізнити корупцію від не корупції? Є три основні ознаки корупції. Перша – наявність публічної влади (і права розподіляти суспільні ресурси) у осіб, що задіяні в корупції. Друга – використання цієї влади в особисти інтересах. Третє – від корупції є видима шкода суспільству. Які є підходи до боротьби з корупцією? Коли ми розуміємо, який тип корупції переважає в суспільстві, то можна обрати інструменти боротьби з нею.

Якщо звести корупцію до поведінки окремої особи (це працюватиме у країнах, де корупція – це скоріше виняток с правил), то найкращі способи – це підвищення прозорості (щоб бачити порушення) та покарання. У суспільствах з системною корупцією найчастіша проблема з судовою системою. Корупція може бути помітною, але покарання не застосовується. Тоді варто працювати над створенням незалежних антикорупційних інституцій з достатніми повноваженнями. Також можна застосовувати непрямі методи подолання корупції, ті що направлені на відкриття доступу до розподілу ресурсів для суспільства. Це зокрема означає створення політичних партій, які дійсно відповідають інтересам різних груп у суспільстві, а не олігархічним інтересам.

Варто звернути увагу на локальні можливості, де громадяни можуть впливати на розподіл ресурсів, які зараз стрімко розвиваються завдяки

децентралізації. Як правило, в місті чи ОТГ на сайті є інформація і про місцеві ініціативи, і про бюджети участі. Варто групуватися з людьми, які мають схожі пріоритети та інтереси для того, щоб їх відстоювати і впливати на локальну політику прозорими і чесними методами. Хто в Україні є рушієм антикорупційної боротьби? Після Революції Гідності в Україні функціонує умовний трикутник у боротьбі з корупцією. Активні представники громади доносять інформацію про проблеми до міжнародних організацій, бо уряд зацікавлений у збереженні статусу кво і не звертає уваги на скарги громадянського суспільства. Одночасно з цим, Європейський союз прагне мати серед країн-сусідів сильну та мирну країну, з якою можна будувати стабільні економічні зв'язки. Корупція стає на заваді цьому. Тож донорські організації з цих країн ставлять українській владі вимогу – боротьба з корупцією в обмін на фінансову допомогу. Так як Україна зацікавлена в стабільній економічній ситуації і переобранні на наступних виборах, то виконує всі вимоги донорів. Це важливий момент, бо є країни, де немає політичної конкуренції і політики можуть не реагувати на звернення міжнародних організацій, бо впевнені, що ніхто не відсторонить їх від влади. Тож трикутник складається з активістів, міжнародних організацій та української влади. І тут слід зазначити, що у цьому трикутнику дуже малу частку займає малий та середній бізнес, а це той середній клас, який має ресурси для впливу на політиків та мають, що захищати – свій бізнес[4].

Зі слів Європейського аудитора Юхана Партса, в Європейському союзі немає країн, масштаби корупції в яких були б такими ж, як в Україні[3]. Проте, слід зазначити, що на сьогоднішній час, Україна робить певні кроки до боротьби з проявами корупції у державних органах. Зокрема такими є загально-обов'язковість, заповнення електронних декларацій усіма без виключення державними службовцями, які знаходяться на сайті Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, під керівництвом Національного агентства з питань запобігання корупції. Дійсно, такий захід дає свої позитивні результати, проте і

до сьогодні існують суттєві порушення. Перш за все, це проявляється у свідомому внесенні особами недостовірних відомостей та не заповнення декларацій. Наступним важливим кроком є створення Національного антикорупційного бюро України, головним завданням якого є – подолання корупції[2, с.89]. Дійсно, робота з протидії корупції в Україні проводиться різними структурами, проте соціологічні дослідження демонструють, що населення нашої країни має сумніви щодо повного подолання цього явища. Відповідно до опитувань, українці вважають, що найкорумпованішою сферою є судова (66%), потім ідуть правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), сфера охорони здоров'я (54%), парламент (53%), політичні партії (45%), освітня система (43%), бізнес (36%), військова сфера (28%), ЗМІ (22%), релігійні інституції (21%), громадські організації (20%)[5]. Таким чином, для запобігання корупції необхідне суттєве зменшення кількості дозвільних документів, податків і зборів, що є фактором ускладнення для підприємницької діяльності та сприяють збільшенню вартості та зниженню якості робіт та послуг завдяки закладенню в їх ціну “корупційного податку”. Встановленні повноваження контролюючих органів та недосконалість самого механізму проведення перевірок, збільшує корупційні ризики в разі введення бізнесу, знижує інвестиційну привабливість країни та її конкурентно-спроможність. Також одним із факторів у подоланні корупції є – удосконалення механізму ротації кадрів, якість перевірки на відповідність професійним і моральним якостям. На сьогоднішній день, практично не функціонує державна система виховання у держслужбовців моральних якостей, доброчесності, усвідомлення того, що корупція подриває авторитет і силу держави, етичні основи суспільної свідомості[1, с.36].

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що Україна рухається вперед у своїй нелегкій боротьбі з корупцією. За останніми змінами позитивним моментом є залучення громадян України, які будуть перебувати у статусі “викривача”, того, хто сприяє викриттю корупціонера. Особисто ми вважаємо, що з часом це нововведення принесе позитивні зрушення у питанні

протидії з корупцією. Не потрібно нехтувати досвідом інших держав у вирішенні цього завдання, а використовувати його, а саме не спрямовувати усі правові заходи на боротьбу з корупцією, як наслідком, а намагатися долати її причини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лавренюк Ю.Ф., Державне управління. Львів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014.
2. Завгородній Д.А., Чугай Є.М. Боротьба з корупцією в Україні та інших державах світу: порівняльний аналіз. URI: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/3996>
3. Агеев В. Н. Противодействие «государственной коррупции»: зарубежный опыт Следователь. 2014. № 8. С. 114–117.
4. Бондарчук О.Г., Боротьба з корупцією в Грузії: досвід для вивчення та наслідування в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 349–356.
5. Гвоздецький В.Д. Оновлення адміністративно-правового механізму запобігання і протидії корупції в Україні, урухомлене революцією гідності . *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. № 4 (75). 2014. С. 4–23

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Іванченко А. О.,

Мельник К. О.,

студенти юридичного факультету,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Мінакова Є. В.

к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: В статті обговорюється проблема становлення і розвитку юридичної лінгвістики як окремої науки в Україні, обґрунтовуються підстави виділення її в окрему наукову спеціальність, акцентується увага на літературі українських учених — мовознавців і юристів із цієї проблематики.

Ключові слова: юридична лінгвістика, правові проблеми мови, мовні проблеми права.

Мова та право дуже тісно пов'язані одне з одним, а завдання юридичної лінгвістики – зробити так, щоб у випадку їхньої взаємодії не сталося непорозуміння. Об'єктом юридичної лінгвістики є взаємодія мови з законом, тобто юридичний аспект мови. Юридична лінгвістика вивчає відношення мови до закону, натомість, лінгвоюристика вивчає відношення закону до мови. Основною метою лінгвоюристики являється вивчення соціальної взаємодії людей на мовному тлі крізь призму закону, тобто мета юрислінгвістики – вивчення змін норм мови, які відбуваються при її наближенні до юридичного узусу. «Методологічна специфіка юрислінгвістики, на думку науковців, має бути розглянута з урахуванням таких лінгвістичних параметрів:

- 1) природне – штучне;

- 2) таке, що відображається (стосовно мови) – умовне (стосовно мови);
- 3) стихійно-чуттєве – раціонально-логічне;
- 4) консервативно-статичне – творчо-динамічне;
- 5) безперервне – дискретне»[4, с. 150]

«Одна з ключових проблем лінгвістики, яка природним чином стає фундаментальною для юрислінгвістики - проблема самої природи мови його слів, яка формулюється в стародавньому філософському суперечці про те, як виникають імена: за природою, або за встановлення. Цілком очевидно, що юристи схильні бачити в мові тільки сторону "по встановленню" і саме на ній засновувати свою законотворчу та правозастосовчу діяльність у зв'язку з мовою і мовою. Все, що стосується природно-стихійної сторони не помічається ними, значущість цього боку недооцінюється, а відомий постулат Ф. де Соссюра, непорушний для лінгвістів ("з усіх суспільних установ мова залишає найменше поле для ініціативи") просто не сприймається. У свідомості більшості юристів-законодавців мова є "рукотворний феномен", що регламентує діяльність юристів є вид такої ж "рукотворної" діяльності, спрямованої на його "поліпшення" (що, звісно, частково справедливо; питання, лише в тому, яке співвідношення "частин" в різних ділянках мови). Можливо, саме тому в праві до сих пір немає поняття мовної екології, що передбачає захист мови як якогось самостійного, хоча і пасивного, суб'єкта права, потребує захисту, подібно природним явищам: чистому повітрю і річках, тваринам і т.п.»

В Україні на початку XXI ст. з'являються перші дисертації з юридичної лінгвістики, які були написані як юристами так і лінгвістами. Усього ж із початку XXI ст. українські вчені захистили 16 кандидатських дисертацій із юридичної лінгвістики, з яких сім – з лінгвістики і дев'ять – з права [1].

Переконаливим свідченням того, наскільки актуальними постали в XXI ст. проблеми юридичної лінгвістики, стало проведення протягом 2016 - 2018 рр. лише навчальними закладами Міністерства внутрішніх справ України близько 40 наукових симпозіумів, присвячених проблемам юридичної лінгвістики. Наголошувалося, що розвиток юридичної науки, зокрема теорії та історії

держави і права, конституційного права України, криміналістики та, власне, й інших галузей правничої науки, потребує використання лінгвістичних знань. Крім того, чекають на розв'язання проблеми, пов'язані з лінгвістичним забезпеченням правотворчого процесу, використанням лінгвістичних знань у юридичній практиці, удосконаленням лінгвістичної підготовки правознавців у вишах тощо. Учені були одностайні в тому, що настав час узагальнити творчий доробок українських і зарубіжних науковців з проблем юридичної лінгвістики [2]. Юридична лінгвістика за кордоном має давню історію. Роботи, присвячені мові права, стали з'являтися в 60-70-х рр. ХХ ст. в США і Великобританії, такі як: Mellinkoff, 1963; Unbegaun, 1969; Уорт, 1975. До цього ж періоду відносяться нечисленні роботи, присвячені юридичній німецькій мові, а саме: Kirchhof, 1977; Klenner, 1975; Lampe, 1970 та ін.. Цікавість до мови права проявлялась і в інших європейських країнах. Довгий час мова, яку використовували в юридичній практиці, розглядалася лише як природний інструмент, даний людині для використання її у всіх сферах його життя, в тому числі і в правовій. І лише в останні десятиліття специфіка юридичної мови привернула пильну увагу як зарубіжних лінгвістів, так і юристів.

Зарубіжна юридична лінгвістика переживає значний підйом. У сучасній зарубіжній лінгвістиці для позначення сфер досліджень юридичної мови використовуються різні терміни: *legalese*, *legal language*, *law and language*, *Juristensprache*, *Rechtslinguistik*, *Sprache und Recht*, *juristischen Kommunikation*, *Rechtskommunikation*, *Rechtsdiskursen*, *Linguistique juridique*. У польській лінгвістиці цей розділ мовознавства отримав назву «*juryslingwistyka*». Цей термін також був запозичений російськими дослідниками.

Проблема міжкультурної комунікації найчастіше обговорюється у межах проблем юридичного перекладу. Однак за кордоном набула розвитку і так звана порівняльна юридична лінгвістика. Так, робота Х.Е.С. Матили, професора юридичної лінгвістики Університету Лапландії (Фінляндія) в основному присвячена порівнянню «головних юридичних мов», до яких він відносить юридичну латину, юридичну німецьку мову, юридичну французьку мову.

Останній вважає джерелом розвитку юридичної англійської мови. Розглядаючи зазначені мови, автор зазначає національно-культурні чинники та результати їхнього впливу на юридичні терміносистеми. Наприклад, до національно-культурної специфіки юридичної англійської він відносить велику деталізацію понять і термінів внаслідок те, що англійське прецедентне право розвивалося судьями. На відміну від законодавця, який видає універсальний закон, суддя, розглядаючи індивідуальні справи, має великою мірою індивідуалізувати поняття[3].

Отже, юристична лінгвістика, у порівнянні з іншими науками, досить молода наука, яка у теперішній час зазнає суттєвих конструктивних змін. Змінюються міждисциплінарні дослідження, термінологія і структура. Мова права досліджується як соціальний феномен, не випадково в цьому зв'язку з'являються дослідження проблем розуміння юридичної мови не фахівцями. Проблеми, якими займаються юристичні лінгвісти, багатогранні і непрості, але суттєві для суспільства. Одні з них вимагають одночасно юридичної та лінгвістичної компетенції, для вирішення інших - необхідні глибокі теоретичні та практичні знання. Тим не менш, ми дійшли до висновку, що стан юридичної лінгвістики як науки знаходиться на стадії активних наукових досліджень мови права у всьому світі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Демченко, Т. Філіпчук І.. Українська мова – правові проблем. *Право України*. 1996, № 7, с. 47-50.
2. Копиленко О.; Судово-лінгвістична експертиза усних повідомлень *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. Право України. 2001. № 1
3. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права . *Право України*. 1997. № 12.
4. Про юридичну лінгвістику як окрему науку див. наші публікації: Юридична лінгвістика як окрема галузь знань . *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 3.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА
У ЦИВІЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Ізвіцька Г. В.,
студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Наливайко Лариса Романівна,
проректор,
доктор юридичних наук,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: Стаття містить аналіз основних новел законодавства щодо участі прокурора у цивільному процесі. Розглянуто правовий статус прокурора як учасника цивільного процесу. Визначено основні права та обов'язки прокурора згідно з новітнім цивільним процесуальним законом. Розглянуто еволюцію правового статусу прокурора з урахуванням реформування системи судочинства в Україні, системи прокуратури та розвитку судової практики щодо досліджуваних питань. Зроблено висновки та пропозиції щодо вдосконалення правового статусу прокурора в цивільному процесі з метою забезпечення ефективного захисту прав у цивільному судочинстві.

Ключові слова: статус прокурора в цивільному процесі, цивільне судочинство, учасники цивільного процесу, представництво в цивільному процесі.

Термін «прокурор», що з латинської «procurator» - «підкуюсь», був відомий ще у Стародавньому Римі. Прокурором називали особу, яка встановлювала та контролювала податки або завідувала землями імператора. У сучасному розумінні прокурор – це кваліфікований юрист, який працює в системі органів

прокуратури і виконує функції встановлені відповідним законодавством. Нормативну основу прокурорської діяльності складають: Конституція України, Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, Дисциплінарний статут прокуратури України, Закон України «Про прокуратуру».

Згідно з ч. 1 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» ключовим повноваженням прокурора є представництво інтересів громадянина або держави в суді, здійснення повноважень, спрямованих на захист інтересів громадянина або держави, у випадках та порядку, встановлених законом. [1, с.25]. Прокурор безпосередньо розглядає цивільні справи, що стосуються захисту прав свобод та інтересів осіб, які з певних причин не можуть самостійно захистити свої порушені права, це перш за все недієдатні та особи з обмеженою дієдатністю, неповнолітні. Наприклад, справи, що стосуються усиновлення дітей, позбавлення батьків батьківських прав, накладання арешту на майно.

На думку вчених І.А. Приходько і В.В. Комарова роль прокурора у цивільному процесі має бути мінімізованою, оскільки держава не повинна втручатися у приватне життя й взаємини громадян[2, С.69]. Також проблемним аспектом представницької діяльності прокурора в цивільному судочинстві є участь у справі, порушеній не за його позовом. Відповідно до ч. 2 ст. 56 ЦПК України прокурор може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом іншої особи, до початку розгляду справи[3]. Тобто, прокурор подає до суду заяву чи клопотання про участь у справі, а суд вже чи задовольняти дане клопотання. Проте чинне законодавство чітко не регламентує дане питання.

Участь прокурора у кримінальному провадженні є важливим видом його діяльності. Кримінально-процесуальні функції прокуратури у своїх працях досліджували такі вчені як: В. Зеленецький, В. Савицький, О. Ларін, А. Тушев, Г. Середа та інші. У даному процесі прокурор виконує функцію наглядача за дотриманням законів органами, що проводять оперативно-розшукову

діяльність, досудове слідство, функцію обвинувача у судовому процесі. Відповідно до ч. 1 ст. 36 КПК України прокурор, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Відповідні компетенції прокурора у кримінальному провадженні прописано в даному Кодексі[4]. За наданими прокурору повноваженнями у досудовому кримінальному провадженні він здійснює керівництво досудовим розслідуванням, відповідає за виявлення злочинів, їх розслідування та передачу матеріалів справи до суду. Проблемним аспектом функцій прокуратури є взаємовідносини прокурора та слідчого. Прокурор має вельми ширші повноваження аніж керівник слідчого відділу, зокрема письмові вказівки прокурора органам досудового розслідування повинні неухильно виконуватися. Хоча керівник органу досудового розслідування не позбавлений права надавати вказівки слідчому, проте вони не повинні суперечити рішенням та наказам прокурора. Невиконання слідчими органами вказівок прокурора несе за собою передбачену законом відповідальність. Слід зауважити, що прокурор постає керівником слідчого, що суперечить принципу самостійності і незалежності другого. Таке протиріччя може ставити під сумнів об'єктивність розслідування.

Наразі в Україні постає питання, стосовно модернізації прокурорської діяльності. Зокрема тривають дискусії, щодо скорочення функцій органів прокуратури. Перш за все це позбавити прокурорів контрольно-наглядових повноважень за органами досудового розслідування та інших органів державної влади. Дехто вважає, що необхідності позбавляти прокурора наглядової функції немає, адже саме в цьому полягає його соціальне та державне призначення. Інші підтримують таку ідею: залишити єдину функцію прокурора у кримінальному процесі – підтримки державного обвинувача.

Виконуючи свої функції прокурор повинен бути справедливим, не зацікавленим у справі, добросовісним, об'єктивним, керуватися принципом верховенства права. Його діяльність в ролі обвинувача на всіх етапах кримінального процесу повинна ґрунтуватися на принципі презумпції

невинуватості. Ставлення прокурора до особи, чію вину у скоєнні правопорушення не доведено, має відповідати ставленню як з невинною особою. Також, якщо прийняте судом рішення не задовольняє сторону державного обвинувача або є сумніви, щодо його законності, прокурор має право оскаржити рішення у вищій судовій інстанції.

Отже, прокурор бере участь у кримінальному та цивільному процесі відповідно до наданих йому службових повноважень, керуючись нормами чинного законодавства, виконує завдання та функції покладені на органи прокуратури. Наразі прокуратура – інстанція, в якій особа може швидко отримати допомогу у разі необхідності захисту її прав та інтересів. Реформування органів прокуратури, вдосконалення законів, розширення повноважень прокурора – все це сприяє зміцненню авторитета прокуратури в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про прокуратуру». *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3. ст.12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
2. Дрогозюк К.Б. Особливості участі прокурора в доказуванні в цивільному процесі України. *Право і суспільство*. 2015. №6 ч.3. С. 69.
3. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. ст.492. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7423>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

ПРОБЛЕМА ПРАВ ДІТЕЙ

Каліневич О. С.

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
співавтор:

Задаля Д. К.,

к.ю.н., доц., кафедри загальноправових
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: розглянута проблема правового та соціального захисту прав дітей. Особливу увагу приділено захисту прав дітей, які позбавлені батьківського піклування, розглянуто питання здорового виховання дітей у атмосфері любові та поваги до інших членів сім'ї.

Ключові слова: дитина, сім'я, члени сім'ї, захист дитини, насильство в сім'ї, насильство в сім'ї над дитиною

Актуальність цієї теми полягає в тому, що в наш час в деяких сім'ях бувають випадки, коли над дітьми знуцаються, обмежують у своїх правах. Нашу тему досліджували такі науковці: Т.Ф. Алексеєнко, О.М. Бандурка, О.О. Бандурка, О.Б. Безпалько, К.Б. Левченко, Н.Ю. Максимова, К.Л. Цимбал та ін. [1, с.1]. Молодь – це майбутнє України, тому потрібно забезпечити їй гідним життям.

В нашій Україні є безліч законів щодо захисту прав дітей, але ж ці закони мало хто дотримується. Для деяких з нас закон – це папірець, на який можна не звертати увагу. Закони повинні діяти, а для того щоб вони діяли потрібно пояснити суспільству про важливість проблем прав дитини, аби батьки розуміли, що дітей потрібно любити та виховувати в гідних умовах,

розповідати вже в дитинстві про дотримання законів. Дитина повинна зростати в оточенні любові, щастя та взаємоповаги один до одного. Як говорив один всесвітньо відомий педагог та письменник Олександр Макаренко: «Наші діти - це наша старість. Правильне виховання - це наша щаслива старість, погане виховання - це наше майбутнє горе, це наші сльози, це наша провина перед іншими людьми» [2]. Коли в дитини буде правильне виховання, то вона буде належно розвиватися і в неї буде нормальна психіка. Це все повинні забезпечити батьки. Але в нашій країні є багато таких сімей, в яких батьки пиячать, займаються наркоманією, ведуть зовсім нездоровий спосіб життя. Потрібно якомога швидше з цим щось робити. Звичайно, можна відібрати дітей у батьків, але ж ніщо не замінить батьківську любов та турботу. Тому потрібно аби психологи провели тренінги з батьками, пояснили про важливість виховання дітей, про потребу уваги та любові від батьків, провели заходи з боротьбою пияцтва та наркоманією - це все повинна зробити державна влада. Якщо ж ці всі заходи та тренінги з психологом не допомагають, то потрібно негайно вилучати дітей у батьків. Але для цього державна влада повинна забезпечити вилучених дітей із неблагополучних сімей гідними умовами для проживання в дитячих будинках, надати їм тепло та ласку, розповісти про права та закони, захищати та любити цих дітей.

Зараз в нашій країні є багато дитячих будинків, але в деяких з них знущаються над дітьми, ображають. Через це діти починають себе почувати незахищеними і в них порушується психіка, вони починають шукати собі зовсім непристойні заняття, вважають, що освіта зовсім не потрібна людині. Якщо в нас в країні і надалі таке буде продовжуватись, то яке майбутнє на нас чекає..? Очевидно, що жахливе майбутнє. Адже саме діти – це наше продовження і ми б не хотіли аби вони були неосвіченими, вели нездоровий спосіб життя. Тому державна влада повинна забезпечити дитячі будинки гідними умовами для життя, кваліфікованими працівниками, аби вони розповідали про важливість знань про свої права, про те як можна захистити себе, до кого звернутись за допомогою, бути відкритими та чесними,

відстоювати свої інтереси, не ображати інших людей та вести здоровий спосіб життя. Ще дуже актуальними є проблеми викрадення дітей, сексуальна експлуатація, насильство в сім'ї та школах. За статистикою, кожна 6–7 працівниця секс-бізнесу в Україні — неповнолітня. Відсутня інформація і про кількість дітей, які постраждали від сексуального насильства. Діти та батьки часто не повідомляють про злочини, в тому числі і через відсутність механізму взаємодії потерпілих та правоохоронців, відсутні спеціально підготовлені ювенальні слідчі і психологи, що могли б підтримати дитину [3]. Батьки та правоохоронні органи всі подібні злочини замовчують. Державна влада повинна підготувати всі умови для підтримання дітей, які постраждали від насильства, підготувати гідних працівників аби вони не замовчували злочини і суворо карали винуватців. Щодо насильства в школі, то потрібно щоб діяла належним чином шкільна поліція. Школа сама не може впоратись з такою проблемою, тому потребує допомоги правоохоронних органів. Вони в свою чергу повинні ці проблеми якомога скоріше вирішувати, але ж не робити винуватцем в цій проблемі школу. Поліція повинна розібратися та вилучити цю проблему, провести заходи з постраждалими та винуватцями. А проблему домашнього насильства могла б вирішити ратифікація парламентом Стамбульської конвенції, що створює дієві інструменти захисту дитини від домашнього насильства [3].

Також страшною проблемою порушення прав дітей є викрадення та продаж їх на органи. Ця інформація розповсюджена по всіх соціальних мережах. Майже в кожній області України, по кілька разів на місяць викрадають дітей. Через деякий час знаходять цих дітей в жахливому стані. Але ж найцікавішим є те, що жодної заяви в поліцію про вище сказане викрадення дитини не було. Телевізійна служба новин каналу 1+1 провели експеримент та дізнались, хто саме розповсюджує цю інформацію. Фейкові сторінки та просто люди, які десь почули про це та не знають чи правда це чи ні і починають писати в соціальні мережі аби попередити. Але через це у батьків починається паніка. Тобто хтось навмисне починає тиснути на недовіру до державних

інститутів, поліції. Якщо людям часто надавати інформацію про такі викрадення дітей, то вони спочатку будуть залякані, а потім звикнуть. Тому фейки – це реальна психологічна зброя [4].

Нам всім потрібно бути обережнішими з такими фейками, а поліції потрібно знаходити цих людей, які розповсюджують неправдиву. Зараз дуже часто ми бачимо, що через корупцію розумні діти не можуть вступити в бажаний університет тільки через те, що не мають коштів. Так звичайно в деяких університетах є бюджетні місця, але ж потім, щоб здати екзамен потрібні кошти. Тобто чи знаєш ти цей предмет чи ні, все одно будеш платити кошти. І це є дуже не справедливим. Це є порушенням прав дитини. З часу початку війни у 2014 році та анексії Криму діти на окупованих територіях страждають від психічного, фізичного, сексуального насильства, діти не мають доступу до лікування, ліків, нормальних умов життя, доступу до базових продуктів. Однак ми з вами багато чого не знаємо.

Діти кримських татар в Криму є свідками насильства і переслідування, яке здійснюється щодо батьків вдома зі сторони окупованої влади. Близько 33 % переселенців у 2019 році заявляли, що їм вистачає коштів лише на харчування [5]. Але ж ще можемо сказати, що в нашій країні не все так критично. Ось наприклад в квітні українські урядовці підписали меморандум з ЮНІСЕФ про Національну платформу раннього втручання: він дозволить соціальним працівникам, медикам і педагогам виявляти проблему розвитку дитини у ранньому дитинстві. Якщо система запрацює наповну — це буде допомога майже 250 тисячам дітей з інвалідністю, порушеннями розвитку. Найбільш системна зміна — прийняття довгоочікуваного закону щодо інклюзивної освіти, за яким діти з інвалідністю можуть навчатися у будь-якому освітньому закладі, що забезпечить їм соціалізацію [3].

Отже, виходячи з вище наведеного, можна сказати, що проблему прав дітей повинен розуміти та знаходити способи вирішення кожен з нас. Передусім батьки та державна влада мають створити умови задля того, щоб діти почували себе захищеними та знали свої права. Державна влада потрібна

вдосконалювати свої закони, розвиватися в сфері виконання прав дитини, створення дитячих будинків на високому рівні, задля того щоб діти-сироти почували себе комфортно та розвивалися належним чином. Необхідним є розповсюдження цієї проблеми по всій країні, аби кожен з нас знав про це та розумів ризики цієї проблеми. Не менш важливою є роль батьків у вирішенні проблеми прав дітей. Батьки повинні розповідати своїм дітям про те, які права вони мають і захищати їх. А діти в свою чергу повинні добре навчатися, з повагою відноситися до старших та бути гідними громадянами своєї країни. Адже кожна людина – це найцінніший скарб світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сафончик О.І. Деякі питання примирення шлюбно-сімейних правовідносин в Україні та деяких країнах ЄС. *«Молодий вчений»*. Березень 2018, № 3(55)
2. КЗ «Веселівський ЗДО (дитячий садок) «Веселка». *Вислови відомих людей про дітей*.
3. Сергій Кочмарський. *Я – дитина, і мої права порушують. У чому проблеми і хто відповідальний?* 31 травня 2017.
4. Фейки про викрадення дітей стали реальною психологічною зброєю для суспільства. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QgKA2E2t_ts&t=250s (дата звернення 7 жовтня 2018 рік)
5. Феміністична майстерня. Львів. Захист прав дітей: чи це проблема дітей?

СУД ПРИСЯЖНИХ, ЗОКРЕМА ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Комарук А. В.

студент навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: Розглянуто вітчизняний історичний досвід функціонування суду присяжних. Визначено сучасні перспективи запровадження суду присяжних в Україні.

Ключові слова: правосуддя, суд присяжних, механізм запровадження суду присяжних, корпус присяжних.

Реформування судової системи і судочинства в Україні пов'язане зі становленням суду як дійсно незалежної і самостійної гілки державної влади, що має забезпечувати правосуддя. Справедливе судочинство та належний захист прав і свобод людини можливі не лише за наявності досконалого процесуального законодавства, але й організації роботи судової системи. Не менш важливе значення має реалізація конституційного та законодавчого положень щодо безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Якщо стосовно першої форми вітчизняні законодавство і практика мають певні напрацювання, то ідея запровадження інституту присяжних поки що не втілена в життя.

Класична модель суду присяжних з'явилась у Англії та набула особливої популярності в Америці. Тож саме від тоді англо-саксонську правову систему називають ще й англо-американською. Під слово-сполученням «класична модель суду присяжних» ми маємо на увазі, таке його функціонування, коли колегіум присяжних мовчки слухає дибати між адвокатом та прокурором, не втручаючись у них. Та має визначатись, чи винен обвинувачуваний, чи ні. Але

вони мають вирішити не більшою кількістю голосів, а дійти спільного консенсусу. Якщо хоча б одна людина проти – рішення не прийнято [1]. Вони мають дійти спільного рішення повним складом. Здебільшого суд присяжних цієї моделі з дванадцяти громадян. Якщо присяжні скажуть судді на засіданні, що обвинувачений не винен – його визнають невинним. Якщо ж навпаки, скажуть – винен; то вже професійний суддя буде виносити ґрунтовний вирок, спираючись на аспекти чинного законодавства [2].

Противники англо-американської моделі суду присяжних відзначають, що присяжні у цій моделі – керуються емоціями. Як приклад справа доктора Джека Кеворкяна, який працював у штаті Мічиган. Він на початку 90-х років робив невиліковно хворим пацієнтам евтоназію і записував на відео де вони казали, що не хочуть жити та самостійно натискали кнопку для вводу ін'єкції. З 1994 по 1998 рік Кеворкяна чотири рази намагались засудити. Але суд присяжних виправдовував його. Присяжні розуміли, що хоч він позбавляв людей життя – доктор робив це із метою позбавити хворих нестерпних страждань. До того ж доктор робив це за зверненням самих хворих пацієнтів. У 1998 році пацієнту із прізвищем Юк доктор Кеворкян сам зробив евтоназію. І цього вистачило, щоб суд присяжних визнав його винним. Вирок судді – 8 років позбавлення волі.

Ця модель суду присяжних працює не лише в Великій Британії та США, а наприклад в Бельгії та Іспанії. Ми розглянули англо-саксонську модель суду присяжних, а є ще континентальна. Вона поширена у Європі та Азії. Ця модель суду присяжних є змішаною. У судовому процесі беруть участь водночас і професійні суді і присяжні на рівних правах. У континентальній моделі «судді з народу» мають не лише мовчки слухати, а й повинні брати активну участь у справі. Зазвичай кількість цивільних суддів в цій моделі більша за кількість професійних суддів. Здебільшого три присяжних та два професійних судді. Якщо два судді вирішають – обвинувачений винен, а три присяжні, що не винен; то обвинуваченого визнають невинним. Континентальна модель суду присяжних функціонує в Франції, Німеччині, Італії та інших державах [3].

Цю модель суду присяжних обрали й в Україні. Він функціонує в нашій країні з 2012 року. В Україні такий суд може розглядати лише цивільні справи та ті кримінальні де людина може отримати довічне ув'язнення. «На плечі» суду присяжних випадали такі резонансні справи:

- розстріл на Майдані;
- вбивство Олеса Бузини;
- вбивство Павла Шеремета.

Перші дві справи були закриті бо спливав час розгляду справи.

Хочу зазначити, що присяжні судді отримують нарівні з професійними. Оплата у них по-годинна. Присяжним в Україні може стати майже хто завгодно, лише необхідно віднести документи до того суду де маєте бажання засідати. Але все ж є де-які вимоги до потенційних присяжних:

- вік від 35 до 65 років;
- ви не маєте бути адвокатом, прокурором, суддею та нотаріусом;
- ви не маєте бути державним службовцем та депутатом;
- у вас не має бути судимості;
- на лаві підсудних не може бути вас близький родич.

Отже, можемо дійти висновку, що запровадження та функціонування суду присяжних є актуальною проблемою і для сучасності. Як уже зазначалося, організаційно правові засади його діяльності виписано на законодавчому рівні. Зокрема, Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначено загальні положення порядку складання списків присяжних, вказано вимоги до присяжного, передбачено підстави та порядок увільнення від виконання обов'язків, порядок залучення до виконання обов'язків у суді, гарантії прав присяжних. Процесуальну сторону діяльності присяжних визначено в новій редакції Кримінально-процесуального кодексу

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Тернавська В. М. Інститут суду присяжних в Україні (історико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук :

спец. 12.00.01. 2007. 16 с

2. Білоус А. О. Органи міського самоврядування на Київщині у ХХ-ХVІІ ст. Рівне, 1998. С. 19.

3. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ: Істина, 2009. 480 с.

ВИДИ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Малахова Карина Дмитрівна

Курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для органів

досудового розслідування

Савенко Вікторія Петрівна

Старший викладач кафедри
кримінального права та криміналогії

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Анотація: У данній тезі розглядаються підстави до процедури ,підходи до виділення видів конфіскації майна у кримінальному праві, а також у чинному кримінальному законодавстві України

Ключові слова: конфіскація майна, види, етапи, законні підстави , кримінально-правові норми.

Дослідження видів конфіскації майна обумовлено потребами сучасної практики. Багато в чому це можна пояснити з позиції представництва конфіскації в кількох галузях права. Так, крім кримінального права, конфіскація сьогодні передбачається в кримінально-процесуальному законодавстві, що вже викликає питання співвідношення різних видів одного і того ж заходу на осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, їх статусу, меж застосування. Втім, необхідно вести не тільки про міжгалузевому характері аналізованого явища, а й про його різновиди у межах виключно кримінально-правового регулювання. Здавна конфіскація поділяється на два види: загальну та спеціальну (є й інша, цілком рівноцінна назва для цих видів — повна та часткова конфіскація). Перша має на увазі вилучення всього майна, що належить особі. друга — лише деяких його видів, пов'язаних з кримінальним правопорушенням. Це можуть бути предмети, отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення, предмети, які використані для підготовки

(фінансування) кримінального правопорушення; зброї та засоби вчинення кримінального правопорушення.

На кожному етапі виділяються різні види конфіскації. Наприклад, конфіскацію можна було класифікувати на види в залежності від того, які саме предмети їй підлягали.

Залежно від того, чи знаходиться річ, яка підлягає конфіскації, у особи на законній підставі, необхідно чітко розмежовувати конфіскацію речей, які перебувають у особи на законній підставі (праві власності чи іншому праві), та конфіскацію речей щодо яких у особи немає ні права власності, ні іншого права.

КК України у ст. 59 дає визначення конфіскації майна таким чином:

1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.

2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

3. Перелік майна, що не підлягає конфіскації, визначається законом України. (Додаток до Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII містить перелік майна, на яке не може бути звернено стягнення за виконавчими документами – стягнення за виконавчими документами не може бути звернено на таке майно, що належить боржникові – фізичній особі на праві власності або є його часткою у спільній власності, необхідне для боржника, членів його сім'ї та осіб, які перебувають на його утриманні (крім майна та речей, що належать до предметів мистецтва, колекціонування та антикваріату, дорогоцінних металів та дорогоцінного,

напівдорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення в сировині, необробленому та обробленому вигляді (виробах). [1]

Крім зазначених двох видів конфіскації майна слід розрізняти загальну та спеціальну конфіскацію. Спеціальна конфіскація — примусове, безоплатне вилучення певних предметів у державну власність». Всі предмети, що підлягають спеціальній конфіскації, можна поділити на дві групи: 1) вогнепальна зброя та засоби, за допомогою яких вчинено кримінальне правопорушення; 2) предмети, здобуті внаслідок злочинної діяльності. Говорячи про спеціальну конфіскацію, можна сказати, що вона «не є кримінальним покаранням і є мірою примусу, що застосовується з метою запобігання злочинного збагачення винного, попередження скоєння нових кримінальних правопорушень».

Спеціальна конфіскація є кримінально-правовим інструментом міжнародного співтовариства у боротьбі з наркоторгівлею, корупцією, тероризмом і його фінансуванням. Такого висновку можна дійти на підставі аналізу низки міжнародно-правових актів, зокрема Віденської конвенції про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988), Конвенції про правову допомогу і правові відносини по цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993), Римського статуту Міжнародного кримінального права (1998), Міжнародної конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999), Конвенції ООН проти корупції (2003).[2] Крім того, як відомо, рекомендація 9 ФАТФ (міжнародної групи по боротьбі з фінансовими зловживаннями) рекомендувала Україні внести поправки у КК, які забезпечують застосування режиму «конфіскації доходів» до всіх корупційних кримінальних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією; забезпечити, щоб режим конфіскації передбачав конфіскацію доходів, отриманих у результаті корупції, або майна, вартість якого відповідає цим доходам, або співрозмірні їй грошові штрафи; проаналізувати проміжні заходи з метою підвищення ефективності та дієвості процедури ідентифікації і арешту доходів, отриманих у результаті корупції, на етапах кримінального

розслідування і переслідування.

Якщо спеціальна конфіскація регламентувалася кримінально-процесуальними нормами, то цьому випадку вона була кримінальним покаранням. Тут діє таке правило: якщо майно конфіскується на основі змісту санкцій кримінально-правових норм, то це кримінальне покарання, а якщо на підставі приписів кримінально-процесуальних норм, то це кримінально-процесуальна конфіскація.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. В. В. Шаблистий. Конфіскація та спеціальна конфіскація як можливий наслідок вчинення корупційного правопорушення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 130-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_1_27 (дата звернення 15.11.2021)

2. А.О. Винник. Окремі питання умов застосування спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру за чинним кримінальним законодавством України. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 49. С. 46 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2019_49_7 (дата звернення 15.11.2021)

**ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ
ПРАВА СУДОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Моргунова М. В.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

проректор

доктор юридичних наук,

професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: У статті у загальнотеоретичному аспекті висвітлено особливості тлумачення права крізь призму доктрин розвинутих Європейським судом з прав людини. Зосереджено увагу на ключових проблемах тлумачення права, які є актуальними у західній та вітчизняній правовій науці.

Ключові слова: тлумачення права, Європейський суд з прав людини, правова норма, правова система, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

В умовах процесів євроінтеграції та європейського курсу у правовій та політичній сфері доцільним є дослідження іноземного досвіду тлумачення правових норм, як однієї із найпоширеніших норм правозастосовчої діяльності судової влади. Тлумачення норм права, взагалі, визначають як юридичну діяльність, що є пізнавальною за своєю суттю, повинна ґрунтуватися на певних засадах і стандартах, а також має здійснюватися відповідним уповноваженим суб'єктом, метою застосування якої є відшукати та уточнити зміст правових норм, а також у деяких випадках роз'яснити їх зміст й іншим суб'єктам.

Тлумачення норм міжнародного права має свої особливості через

особливу правову форму таких норм, а також їх значення для міждержавної діяльності. Суб'єктами тлумачення міжнародних норм є різні міжнародні юрисдикційні органи, які уповноваженні здійснювати правозастосування. На регіональному рівні в Європі такими органами є Європейський суд з прав людини та Суд Європейського Союзу. Суд ЄС є унікальним судовим органом відповідного міжнародного співтовариства. У порівнянні з класичними міжнародними судовими органами, що мають достатньо обмежені повноваження, Суд ЄС може впливати на різноманітні групи суб'єктів суспільних відносин, що виникають у європейському праві: на держави-учасниці, а також на приватних осіб. У своїй діяльності Суд ЄС наділений повноваженнями у своїй практиці формувати нові засади та стандарти, приміром, як принцип прямої дії права ЄС, пріоритет права ЄС над національним правом тощо. Реалізація таких повноважень можлива лише за допомогою розширювального тлумачення норм права Європейського співтовариства [1]. У своїй діяльності Суд ЄС використовує різноманітні методи та способи тлумачення, серед яких можна виокремити буквальний метод, історичний, систематичний, який ще називають контекстуальним. Також простежується застосування телеологічного або цільового методу тлумачення норм права. Буквальний та історичний метод використовується доволі обмежено, а систематичному та телеологічному методам Суд ЄС приділяє більшу увагу у своїй діяльності, адже саме вони надають йому ширше тлумачити правові норми. Також в науковій літературі зазначається, що одночасне застосування таких двох методів у якості основних, надає Суду можливість діяти у випадках необхідності заповнення прогалін у праві.

Питання методів тлумачення правових актів та договорів нерозривно пов'язане з правотворчою діяльністю Суду ЄС. Використання систематичного та телеологічного методів сприяє тому, що відбувається поступове розширення компетенції як самого Суду, так і інституцій. У цьому контексті Суд користується доктриною домислюваних повноважень, згідно з якою Суду може бути наділений повноваженнями, які прямо не передбачені в правових актах чи

договорах, але покликані реалізовувати певну мету, що в них міститься. В установчому договорі містилася норма, яка була назвала «вагітною формулою», яка дозволяла Суду ЄС самостійно розширювати межі своїх повноважень у тих відносинах, які спочатку не відносилися до компетенції Суду ЄС [2].

Суд ЄС, застосовуючи у своїй діяльності методи тлумачення норм права, ухвалив значну кількість важливих та фундаментальних рішень для права ЄС. Наприклад, використавши телеологічний та систематичний метод, він затвердив використання принципу інституційного балансу або рівноваги, що має на меті відображати демократичний характер ЄС. Проте такий суддівський активізм неодноразово підлягав критиці з боку науковців, наприклад з боку П. Нейла, Т. Хартлі, Х. Расмуссена. Вони стверджували, що Суд ЄС самовільно розширює свої повноваження та фактично створює норми права, а не тлумачить їх. Також вони зазначали, що така діяльність є порушенням договірних відносин, адже відповідні повноваження установчими договорами не передбачалися [1]. Таким чином, можна зробити висновок, що Суд Європейського Союзу у своїй діяльності користується різноманітними методами тлумачення норм права, що допомагають йому краще здійснювати свої повноваження відповідно до мети та завдань, що на нього покладені. Розширюване тлумачення сприяє тому, що Суд ЄС фактично пливає на створення норм права, адже позиції та висновки, що викладені в його рішеннях, згодом вносяться як зміни в правові акти чи договори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Т. В. Комарова. Особливості застосування методів тлумачення норм права судом європейського союзу. Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання : тези доп. та повідомл. учасників наук.-практ. конф., м. Харків, 30 вер. - 1 жовт. 2015 р. Харків, 2015. С. 151–154.
2. Кретьова Ю. І. Особливості тлумачення міжнародних договорів про права людини. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія юриспруденція. № 13. 2015. С. 25-28.

РОЛЬ ДЕОНТОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЇ ЮРИСТА

Перетяцько К. С.,

студентка юридичного факультету,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

проректор

доктор юридичних наук,

професор кафедри згальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: розглядається роль морального фактора в житті юриста та основні принципи професійної діяльності юристів України. Робиться висновок, що в сучасних умовах етика стає невід'ємною професійною якістю юриста, яка потребує від нього знання закону, принциповості у прийнятті рішень, забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Ключові слова: професійна етика, етика юриста, юридична професія, моральні цінності.

Юристи у своїй практиці не раз будуть зіштовхуватися з труднощами. В таких ситуаціях важливо як ніколи поєднувати крижаний спокій, проте не забувати про людяність. Бо навіть у стресових ситуаціях важливо пам'ятати про свої обов'язки. Юристи несуть відповідальність за життя людей так само як і лікарі, тому юридичною клятвою Гіпократа можна вважати 7 розділ Конституції України. Його статті – незаперечні правила для всіх юристів, адже в ньому зазначені всі норми поведінки і моральних цінностей, які мають бути у представників цієї професії.

Існує таке явище як юридична деонтологія. За загальним визначенням її вважають галуззю наукових знань про сутність і соціальне призначення

юридичної професії. Загалом ці знання і дослідження можна віднести до професійної етики та моделі поведінки юристів у суспільстві. Деонтологія має дві сторони свого поняття, які не можуть існувати один без одного, адже вся сутність цієї галузі буде втрачена.

Деонтологія – це наука про мораль. Адже без цієї якості людині не стати спеціалістом своєї справи. Іван Голюк казав: «Мораль – моральні правила, за якими живе совість» [1]. Юрист має розуміти це, адже в його руках долі людей. Така влада – це велика відповідальність, тому слід бути обережним у своїх рішеннях і не ставитися халатно до свої обов'язків. Вільям Шекспір казав: «Небезпечна влада, коли з нею совість у сварці»[2]. Це професія, в якій її представникам доводиться працювати з різними людьми. Задача юриста – знайти підхід до кожного і допомогти своїми знаннями, тому важливо пам'ятати слова Гіппократа: «Не нашкодь». Знання, які не можуть правильно застосовуватися можуть бути не те що б даремними, а навіть небезпечними.

З іншого боку, деонтологія – наука про належне. Тобто, це – обов'язок юриста перед суспільством. Сутність якого у допомозі звичайним людям, які не мають достатньо знань і можливостей, щоб захистити себе законом. Ієремія Бентам вважав, що цю галузь науки слід розглядати як засіб забезпечення "найбільшого щастя для найбільшої кількості людей"[3]. У кожного, звичайно, своє поняття про щастя, проте, якщо говорити про суспільство загалом, то цим відчуттям можна вважати – захищеність, знання того, що ти у безпеці і, що є той, хто може тебе захистити.

Обов'язок і відповідальність у будь-якій професії має стати звичкою, а не вимушеною тимчасовою мірою. Тому певні моральні та етичні цінності слід зробити звичкою, якщо не у школі, то за часів студентства. Так у 2006 році вийшов Наказ «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України». Це місце, де студенти-юристи можуть використати свої знання на практиці і зрозуміти чого їм не вистачає. Можливо це можуть бути саме ті моральні якості, яких не вистачає. Як то кажуть: «Все приходить з досвідом». Проте навіть у такому чималому процесі навчання слід

пам'ятати головні обов'язки юриста.

Отже, юридична деонтологія одна з найважливіших наук, які мають вивчатися майбутніми спеціалістами, а також вивчати цю галузь навіть протягом життя. Адже не слід забувати, що найголовніший обов'язок юриста – це допомагати людям.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Іван Голюк: «Мораль – моральні правила, за якими живе совість»
URL : <https://kerchtt.ru/uk/citaty-o-moralnyh-cennostyah-citaty-pro-moral/>
2. Вільям Шекспір: «Небезпечна влада, коли з нею совість у сварці»
URL: <https://podskazok.net/ua/tsytaty/velyki-pro-vladu.html>
3. Національна академія внутрішніх справ URL:
https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_1.html

РОЛЬ ЗАКОНУ У РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Сарана В. В.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:

Орлова О. О.

к.ю.н.
доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: Закон – одна із центральних філософсько-правових категорій, що теоретично фіксує багатоаспектне природно-історичне підпорядкування людини собі. Проте політико-правова деформація сприйняття ключового поняття «закон» привнесла чимало хибних уявлень про його сутність і механізм реалізації у правовій реальності. У політико-правовій рецепції закон, здебільшого, постає механізмом гіперболізації права і маніпулювання свідомістю людини.

Ключові слова: закон, законність, принципи законності, забезпечення закону.

Завдяки формуванню в Україні основ правової держави важливість і значення правового регулювання суспільних відносин набувають особливої актуальності. Головною ознакою держави, яка характеризується як право, виступає ознака правової урегульованості суспільних відносин. Правове регулювання представляє собою процес використання правових явищ на поведінку учасників, тобто поділяється на декілька стадій. На першій стадії

формується в суб'єктів їх межі та норми які вони повинні дотримуватися,також умови виникнення прав та обов'язків для громадян.Друга стадія регулюється використанням даних прав для захисту та рішення проблем на основі юридичних норм. Третя характеризується застосуванням санкцій у випадках якщо громадянин скоїв злочин,в такому разі має нести юридичну відповідальність за вчинення правопорушення.. За допомогою права закріплюється рівність між державою та суспільством,а також дотримання правил та принципів. Закони України поширюються на всі сфери життєдіяльності та на народ, який є джерелом влади. Суспільні відносини у свою чергу включають взаємозв'язок між людьми у різних діяльностях, а саме духовній,соціальной,економічній,політичній та культурній.

В економічній сфері відбувається взаємозв'язок між людьми,які беруть участь в суспільному виробництві щодо торгівлі,обміну та розподілені засобів.Як закріплено в основному документі Конституції України, закони можуть передбачати особливості регулювання відносин, пов'язаних з монопольною діяльністю і недобросовісною конкуренцією на фінансових ринках і ринках цінних паперів, порівняно з цим Законом. [1] Для перетворення в Україні існуючої економічної системи необхідно передусім змінити та прийняти юридичні закони,які б сприяли розвитку економічної власності .

До духовності відноситься право на вірування,розмаїття теорій,поглядів та уявлень. В Україні можуть діяти релігійні організації,об'єднання.Всі люди рівноправні незалежно від ставлень до релігії,про що діє закон «Про свободу совісті та релігійні організації» .Громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя .В офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується.[2]

Соціальні відносини утворюються між класами,етнічними та соціальними групами.Діяльність відображає положення людей в суспільстві. Головним чинником функціонування цих відносин є соціальний статус кожного

індивіда, в межах якого виступає у взаємодії з суспільством. Згідно статті 46 Конституції України «Про соціальний захист», громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. незалежно від статусу.[3]

Культурна діяльність заключається у виробництві культурних цінностей та передачі їх з покоління в покоління. Це так би мовити культурна спадщина під якою розуміються пам'ятки, скульптури, живопис, історичні цінності, ансамблі, а також відносяться бібліотеки, музеї та архітектурні будівлі. В цій сфері закон відіграє важливу роль в збереженні об'єктів культури. Цьому свідчить закон України «Про охорону культурної спадщини», який регулює правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культури. Зазначено, що об'єкти культурної спадщини, які знаходяться на території України, у межах її територіального моря та прилеглої зони, охороняються державою.[4]

Суспільні відносини пов'язані з політологією, метою якої є формування функцій і характеру держави, методів діяльності політиків та розвиток політичного процесу, а також розглядає проблеми міжнародних відносин.

Політичні відносини відіграють значну роль в житті людей, бо характеризуються взаємодією між державою і суспільством, владою і народом. Характер відносин може змінюватися в залежності від реакції влади і суспільства. Вони можуть повільно діяти в часи репресій та сутичок або навпаки розвиватися в періоди революцій чи демократичних форм. Головним чинником політичної діяльності є відповідальність органів України щодо суб'єктів держави, а саме їх морально-психологічний стан, підтримання правил політичного життя та наслідки. В такому випадку діє закон «Про політичну відповідальність в Україні». Він визначає основні засади, зміст, принципи, форми, засоби здійснення та умови настання політичної відповідальності, регулює відносини, що виникають у зв'язку з невідповідністю дій суб'єктів

політики, визначених цим Законом, інтересам суспільства, спрямований на забезпечення повновладдя народу України відповідно до Конституції України.[5]

Міжнародні відносини також є формою політичної діяльності. Ці взаємовідносини проводяться на міжнародній арені між державами, етнічними групами, політичними організаціями та окремими особами. Можна зауважити, що такі відносини мають довгу історію, яка розпочалася ще з часів холодної війни у галузі вивчення її політологами та має своє продовження і до сьогодні. Міжнародними договорами України є: Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж, Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності.

Права людини мають моральні цінності в концепції яких виділяються гідність та рівність. Це заключається в тому, що держава має бути обмеженою для забезпечення умов життя, навіть тих людей які знаходяться під юрисдикцією, для того щоб вони могли жити з почуттям людської гідності. Рівність громадян встановлюється ще на той момент коли людина народжується, бо кожен має свої права і не важливо якої віри та національності. Свої зобов'язання стосовно прав, люди мають здійснювати згідно із Загальною декларацією прав людини.

Отже, закон відіграє важливу роль у житті та поширюється на всі галузі діяльності. Суспільство не може існувати без правил, а потребує певних обмежень для уникнення хаосу та безладу. Правила створює держава та її органи, а саме в Україні Верховна Рада. Для забезпечення людського життя та його розквіту потрібно дотримуватися їх. Право ж, насамперед, має давати орієнтири, а людина сама вибирає напрямок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності. Закон України від 27.02.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text>
2. Про свободу совісті та релігійні організації. Закон України від 23.04.1991. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, 1991, № 25, ст.283. Дата оновлення:31.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
4. Про охорону культурної спадщини. Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2000, № 39, ст.333. Дата оновлення:24.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
5. Про політичну відповідальність в Україні. Закон України від 09.04.2010 №6286. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF4UM00A?an=3>

**АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ –
УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ (ВИПУСКУ НА
РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Сокур Тетяна Анатоліївна,
доктор філософії, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Анотація: Статтю присвячено правовому дослідженню кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції. Ґрунтуючись на дослідженні законодавства, теорії та практики щодо теми статті охарактеризовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 Кримінального кодексу України (далі – КК). Сформульовано авторське поняття основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення за оновленою редакцією ст. 227 КК. Визначено, що додатковими об'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК, є суспільні відносини у сфері права споживача на безпеку продукції, життя або здоров'я людини (населення), довкілля (навколишнього природного середовища), права власності чи інших речових або зобов'язальних прав, громадської безпеки, змісту правильної роботи апарату організацій незалежно від форм власності щодо реалізації завдань, які стоять перед ними, а також їх авторитету. Запропоновано у новій редакції ст. 227 КК передбачити суспільно небезпечне діяння у формі дії у вигляді виготовлення або ввезення в Україну чи транспортування або зберігання (з метою збуту) чи збут (продукції або товарів) чи виконання (робіт) або надання (послуг).

Ключові слова: кримінальна відповідальність, небезпечна продукція, введення в обіг, обіг на ринку, випуск на ринок.

У ч. 4 ст. 42 Конституції України проголошено, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт. Згідно із ч. 3 ст. 293 Цивільного кодексу України фізична особа має право на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту), а відповідно до ч. 1 ст. 39 Господарського кодексу України споживачі, які перебувають на території України, під час придбання, замовлення або використання товарів (робіт, послуг) з метою задоволення своїх потреб мають право на, зокрема, безпеку товарів (робіт, послуг). У ч. 1 ст. 14 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачено, що споживач має право на те, щоб продукція за звичайних умов її використання, зберігання і транспортування була безпечною для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавала шкоди його майну, а у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» закріплено, що громадяни мають право, у тому числі, на безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище.

Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони, зокрема, прав і свобод людини і громадянина від кримінально-протиправних посягань, а також запобігання кримінальним правопорушенням (ст. 1 КК). У ст. 227 КК передбачена кримінальна відповідальність за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції.

Як відомо, загальний об'єкт утворює сукупність усіх суспільних відносин, що поставлені під охорону чинного закону про кримінальну відповідальність, у тому числі ті, що передбачені ст. 227 КК.

До сьогоденного часу в літературі залишається дискусійним питання про родовий об'єкт цього виду кримінального правопорушення та відповідно про назву розділу, в якому міститься ст. 227 КК. Науковці наводять різні аргументи. Так, О. О. Дудоров пов'язує це з фундаментальною проблемою довільності й відсутності уніфікації показників, що характеризують суспільно

небезпечні наслідки та предмети кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності [1, с. 172].

В. Я. Тацій родовим об'єктом господарських кримінальних правопорушень визначає систему господарства [2, с. 231]. В. О. Навроцький вважає, що ним є система господарювання України, конкретизуючи при цьому, що система господарювання включає в себе: 1) сукупність галузей виробництва і праці, в яких створюється суспільний продукт та в яких відбуваються його розподіл і обмін; це промисловість, сільське господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, обслуговування тощо; 2) принципи, на основі та з використанням яких функціонують окремі галузі виробництва, праці та народне господарство в цілому [3, с.60]. О. І. Перепилиця розуміє під родовим об'єктом цієї групи кримінальних правопорушень систему суспільних відносин, що складаються у сфері економічної діяльності суспільства [4, с. 105]. А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько визначають родовий об'єкт для кримінальних правопорушень у сфері господарювання як сферу господарської діяльності, тобто врегульовані державою відносини між членами суспільства щодо виробництва та реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт і надання послуг, які становлять систему господарювання [5, с. 640]. В. М. Киричко, О. І. Перепилиця, В. Я. Тацій зазначають, що економічний зміст цих відносин характеризується тим, що вони виникають з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг [6, с. 608].

Також теоретики родовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності визнають «господарський механізм держави» [7,с. 131], «суспільні відносини, що утворюють систему господарювання та визначають порядок виробництва, розподілу та використання матеріальних цінностей, благ і природних ресурсів» [8, с. 544], «врегульовані державою відносини між членами суспільства з приводу виробництва і реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт і надання послуг, тобто правовідносини у сфері господарської діяльності, які складають систему

господарювання» [9, с. 896], «правовідносини, які складають систему господарювання...» [10, с. 35], «систему господарства України, яка складається з фактичної сторони (із сукупності наявних сфер, галузей господарської діяльності) і функціональної (з принципів, на яких нині здійснюється господарювання в державі)» [11, с. 771], «систему суспільних відносин, що складаються в сфері економічної діяльності суспільства...» [12, с. 105], «увесь конгломерат відносин, що складаються в процесі руху коштів, речей, прав, дій у сфері цивільного обороту країни» [13, с. 448], «суспільні відносини, що складаються у сфері господарської діяльності на підставі справедливих ринкових умов і охороняються державою в інтересах всього суспільства й окремих його суб'єктів» [14, с. 21], «нормальну господарську діяльність...» [15, с. 672]. Очевидно, що судження науковців з приводу родового об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК, далеко не однозначні.

Як відомо, під родовим об'єктом кримінального правопорушення слід розуміти соціальні цінності, на які посягає певна група кримінальних правопорушень. Родовий об'єкт відображає характер суспільної небезпеки певної групи кримінальних правопорушень, завдяки чому використовується як критерій об'єднання окремих складів кримінальних правопорушень у групи і подальше розміщення таких груп в Особливій частині КК. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень найчастіше зазначається у назві розділу Особливої частини КК [16, с. 320]. Враховуючи що досліджувана ст. 227 КК розміщена у Розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що у ньому визначені, зокрема кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності.

Отже, спираючись на проведений аналіз та враховуючи, що видовий об'єкт кримінальних правопорушень повинен охоплювати основні безпосередні об'єкти суспільно небезпечних діянь, що входять до цього виду (цієї групи) кримінальних правопорушень, а також зважаючи на класифікацію

розглядуваних кримінальних правопорушень залежно від безпосереднього об'єкта кримінально-протиправного посягання, вважаємо видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 227 КК, суспільні відносини у сфері забезпечення й охорони порядку зайняття господарською діяльністю.

Додатковими об'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК, є суспільні відносини у сфері права споживача на безпеку продукції [17, с. 226; 18, с. 192], життя або здоров'я людини (населення), довкілля (навколишнього природного середовища), права власності чи інших речових або зобов'язальних прав, громадської безпеки, змісту правильної роботи апарату організацій незалежно від форм власності щодо реалізації завдань, які стоять перед ними, а також їх авторитету.

Предмет кримінального правопорушення – це факультативна ознака об'єкта кримінального правопорушення, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється кримінально-протиправне посягання [19, с. 19].

Відповідно до диспозиції ст. 227 КК предметом кримінального правопорушення, передбаченого цією нормою, є небезпечна продукція, тобто така продукція, що не відповідає вимогам щодо безпечності продукції, встановленим нормативно-правовими актами.

Термін «продукція» у ст. 227 КК ужитий у значенні, визначеному Законом України «Про загальну безпечність нехарчової продукції», згідно з ч. 1 ст. 1 якого продукція – будь-яка речовина, препарат або інший товар, виготовлений у ході виробничого процесу. Використання приписів зазначеного Закону для з'ясування змісту ознак розглядуваного складу кримінального правопорушення пов'язано з тим, що ст. 227 КК викладена в новій редакції Законом України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції». Визначення значення термінів, що вживаються у цьому Законі, складовою якого є нова редакція ст. 227 КК, наведені у ст. 1 цього Закону з

посиланням на Закон України «Про загальну безпечність нехарчової продукції». Разом із тим предметом цього кримінального правопорушення може бути як нехарчова, так і харчова продукція [20, с. 1040].

Принциповим є питання щодо можливості визнання речей, наділених якісно негативними ознаками предметом кримінального правопорушення. А. Цюра правильно робить висновки, що зміст предмета кримінального правопорушення утворюють: речі, процеси, явища матеріального світу. Продукція (у широкому розумінні товар, робота, послуга) – відповідають ознакам речі, процесу чи явища матеріального світу. Речі, процеси, явища, які хоча й наділені якісно негативними ознаками в окремих складах кримінальних правопорушень, визнані в науці кримінального права та практиці його застосування предметом кримінального правопорушення. Так само – і у випадку порушення споживчих відносин через використання недобросовісними суб'єктами неякісної, небезпечної продукції потрібно визнавати таку продукцію предметом кримінального правопорушення, оскільки вона є необхідною внутрішньою складовою споживчих відносин. Без такого компонента неможливе виникнення споживчих відносин як об'єкта кримінально-правової охорони [21, с. 237].

Отже, для однозначного тлумачення диспозиції ст. 227 КК пропонуємо у ній до зазначення на продукцію альтернативно додати вказівку на товари, роботи та послуги.

В чинному законодавстві ці поняття визначені таким чином. Відповідно до пп. 14.1.244 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (далі – ПК) товари – матеріальні та нематеріальні активи, у тому числі земельні ділянки, земельні частки (паї), а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення [182]. Згідно зі ст. 837 ЦК, за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір підряду може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі або

на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. Відповідно до п. 21 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» робота – діяльність виконавця, результатом якої є виготовлення товару або зміна його властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. Відповідно до ч. 1 ст. 901 ЦК, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності. Згідно з п. 17 ч. 1 ст. 1 цього ж Закону послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. Законодавство України відносить до послуг, зокрема послуги з перевезення пасажирів та вантажів, житлово-комунальні послуги, послуги з технічного сервісу, послуги із зберігання зерна та продуктів його переробки, послуги в галузі охорони здоров'я, послуги з доставки балонів з газом, послуги в закладах (підприємствах) ресторанного господарства, освітні послуги, послуги мобільного зв'язку та доступу до мережі Інтернет, ритуальні послуги, банківські послуги. Основний критерій відмінності роботи від послуги, на який найчастіше звертається увага при розгляді господарських справ (встановлення дійсних правовідносин між сторонами спору), – майновий результат роботи та відсутність такого у послуги [22].

Обов'язковою ознакою предмета досліджуваного кримінального правопорушення – продукції є її небезпека. Небезпечною визнається продукція, що не відповідає вищезазначеному законодавчому визначенню безпеки продукції (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»). Тобто небезпека продукції – наявність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного середовища [23, с. 287] при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції.

Крім того, оскільки безпека продукції є однією із складових її якості, то з

цього впливає висновок про те, що коло предметів кримінального правопорушення за новою редакцією ст. 227 КК звужено [24, с. 364]. Тобто небезпечна продукція є видом недоброякісної продукції, та є більш вузьким поняттям, ніж остання, і навпаки. А отже, визначення недоброякісної продукції включає в себе поняття небезпечної продукції, і навпаки, визначення небезпечної продукції входить до поняття недоброякісної продукції. А це в свою чергу виключає необхідність передбачення в одній диспозиції кримінально-правової норми поряд з ознакою недоброякісності продукції вказівки на безпеку продукції.

При дослідженні зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг на ринку (випуск на ринок) небезпечної продукції предметами переважної більшості злочинів, подібних до кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК, що містяться у КК певних зарубіжних держав, є, у тому числі: продукт (продукти), продукція, товари, офіційний документ, що засвідчує відповідність зазначених товарів, робіт або послуг вимогам безпеки. А також у відповідних нормах зазначені роботи або послуги. А тому пропонуємо гармонізувати вітчизняне законодавство про кримінальну відповідальність із кримінальним законодавством певних зарубіжних держав у цій частині та запозичити зазначений позитивний досвід.

Потерпілий від кримінального правопорушення, передбаченого новою редакцією ч. 1 ст. 227 КК, є спеціальним: як споживач, так і користувач, а у чинній (так і новій редакції ч. ч. 2–4) ст. 227 КК, – загальний: будь-яка людина (фізична особа). У зв'язку з цим запропоновано у цій статті зробити вказівку на це.

У ст. 227 КК пропонується передбачити суспільно небезпечне діяння у формі дії у вигляді виготовлення або ввезення в Україну чи транспортування або зберігання з метою збуту чи збуту (продукції або товарів) чи виконання (робіт) або надання (послуг).

Пропонується ознаку суспільно небезпечної дії – «вчинене у великих розмірах» залишити у новій редакції ст. 227 КК стосовно дій з недоброякісними

товарами, продукцією, роботами або послугами. А у запропонованих редакціях ч. ч. 2–4 ст. 227 КК щодо дій з продукцією або товарами чи роботами або послугами, небезпечними для здоров'я чи життя людини, вищевказану ознаку (великих розмірів дії) не передбачати; оскільки така небезпека прямо не залежить від розмірів дій з товарами, продукцією, роботами або послугами, небезпечними для здоров'я чи життя людини.

Підвищення законодавцем мінімальної межі великих розмірів суспільно небезпечних дій, за які передбачена кримінальна відповідальність за ст. 227 КК, є проявом необґрунтованої декриміналізації цієї кримінально-правової норми. Запропоновано знизити цю суму з 500 до 300 н. м. д. г. як в одній з попередніх редакцій цієї кримінально-правової норми.

Пропонується заподіяння шкоди здоров'ю людини передбачити як кваліфікуючу ознаку у диспозиції ч. 3 ст. 227 КК, а спричинення смерті людини або інших тяжких наслідків – у диспозиції ч. 4 ст. 227 КК. У випадку вчинення суспільно небезпечних дій, передбачених ст. 227 КК, з продукцією, товарами, роботами або послугами, небезпечними речовим чи зобов'язальним правам, а також довкіллю (навколишньому природному середовищу) за відсутності ознак тяжких наслідків кваліфікувати за ч. 1 ст. 227 КК за ознакою «недоброякісності». У випадку спричинення суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння шкоди речовим або зобов'язальним правам, а також довкіллю (навколишньому природному середовищу) за наявності ознак тяжких наслідків кваліфікувати за ч. 4 ст. 227 КК за цією кваліфікуючою ознакою.

Оскільки кримінально-протиправне посягання, передбачене ст. 227 КК, є кримінальним правопорушенням з формальним складом, то вважається закінченим (юридично) з моменту вчинення передбаченої цією статтею дії, якщо такі дії вчинені у великих розмірах. Кримінально-протиправні посягання, передбачені запропонованими ч. ч. 1, 2 ст. 227 КК, є кримінальними правопорушеннями з формальними складами, та вважаються закінченими (юридично) з моменту вчинення хоча б однієї з передбачених запропонованими ч. ч. 1, 2 цієї статті альтернативно вказаних дій.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК, є загальним – фізична осудна особа, яка досягла 16 років. З урахуванням наших пропозицій оновлення ст. 227 КК, суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого запропонованою редакцією ст. 227 КК, є також загальним – фізична осудна особа, яка досягла 16 років. У зв'язку з цим за правилами законодавчої техніки КК пропонується у новій редакції ст. 227 КК вказівку на суб'єкт цього кримінального правопорушення не здійснювати.

Кримінально-протиправне посягання, передбачене ст. 227 КК, як кримінальне правопорушення з формальним складом характеризується виною у формі умислу, вид умислу – прямий.

Запропоновано безпосередньо в назві та диспозиціях нових редакцій ч. 1 та ч. 2 ст. 227 КК встановити вказівку на умисну форму вини, якою характеризується ці кримінальні правопорушення, оскільки можливе фактичне вчинення таких дій і через необережність, та враховуючи пропозицію доповнити цю статтю кваліфікуючими ознаками (обставинами) у вигляді суспільно небезпечних наслідків, що наступатимуть через необережність.

Сформульовано поняття прямого умислу кримінального правопорушення з формальним складом за оновленою редакцією ч. 1 ст. 227 КК – особа повинна усвідомлювати суспільно небезпечний характер своєї дії у вигляді виготовлення або ввезення в Україну чи транспортування або зберігання з метою збуту чи збуту недоброякісної продукції або недоброякісних товарів чи виконання недоброякісних робіт або надання недоброякісних послуг, якщо такі дії вчинені у великих розмірах, та бажати вчинити такі дії.

Задля унеможливлення необґрунтованого та безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності за запропоновані суспільно небезпечні дії з недоброякісною або небезпечною продукцією чи недоброякісними або небезпечними товарами, що прямо не загрожують порушенню прав споживачів та (або) користувачів, запропоновано доповнити у нових назві та диспозиціях ч. 1 та ч. 2 ст. 227 КК ці дії (крім збуту) метою збуту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: особливості кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 169–175.
2. Тацій В. Я. Ответственность за хозяйственные преступления : объект и система. Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1984. 231 с.
3. Навроцький В. О. Господарські злочини : лекції для студентів юридичного факультету. Львів: Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 1997. 60 с.
4. Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности : комментарий к действующему законодательству. Харьков: Рубікон, 1997. 105 с.
5. Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. 640 с.
6. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2010. 608 с.
7. Бойко А. М. Про поняття та систематизацію злочинів у сфері господарської діяльності. Новий Кримінальний кодекс України : питання застосування і вивчення : матер. міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25–26 жовт. 2001 р. / редкол. : Сташис В. В. (голова ред.) та ін. Київ–Харків: «Юрінком Інтер», 2002. С. 130–135.
8. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива. Курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ: Атіка, 2001. 544 с.
9. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та інші ; за ред. П. С. Матишевського та інших. Київ: Юрінком-Інтер, 1999. 896 с.
10. Мойсик В. Р. Про об'єкт і предмет шахрайства з фінансовими ресурсами. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 1. С. 34–41.
11. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина :

курс лекцій. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2000. 771 с.

12.Перепелица А. И. Уголовная ответственность за хозяйственные преступления в сфере предпринимательской деятельности : комментарий к действующему законодательству. Харьков: Рубікон, 1997. 105 с.

13.Попович В. М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. Київ: Правові джерела, 1998. 448 с.

14.Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів) : автореферат дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Національна юридична академія України імені Я. Мудрого, 2002. 21 с.

15.Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / под ред. заслуж. деят. науки и техники Украины, докт. юрид. наук, проф. Е. Л. Стрельцова. Харьков: ООО «Одиссей», 2002. 672 с.

16.Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.

17.Сокур Т. А. Історія розвитку кримінальної відповідальності за умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції у вітчизняному кримінальному законодавстві 1927–1960 років. Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 83 / редкол. : Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 225–230.

18.Сокур Т. А. Право на безпечні харчові продукти у системі пріоритетів національних інтересів. Національна безпека України : актуальні проблеми правового забезпечення : матер. Всеукр. наук.-практ. круглого столу, 27 жовт. 2017 р., м. Дніпро / відп. ред. В. І. Андрейцев, Р. С. Кірін ; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т ; Євраз. асоц. правничих шкіл і правників. Дніпро: Літограф, 2017. С. 190–193.

19.Лашук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 19

с.

20.Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

21.Цюра А. Теоретико-прикладні проблеми предмета злочину у злочинах, що посягають на права споживачів. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2008. Вип. 46. С. 231–239.

22.Вороняк А. С. Співвідношення понять «послуга» та «роботи» в контексті розгляду судом господарських спорів. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/pres-centr/publications/738270> (дата звернення: 11.01.2020).

23.Сокур Т., Власова С., Ананьєва О. Пестициди як одна із складових екологічного ризику щодо безпечності харчових продуктів. Правовий режим вимог, регламентуючий екологічнобезпечне використання пестицидів. Третій щорічний регіональний науковий симпозиум в рамках концепції «Єдине здоров'я» : збірник тез, місто Київ, 16–20 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 287.

24.Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 364 с.

УДК 341.1

**АПАРАТНІ ТА ПРОГРАМНІ ЗАСОБИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
МОБІЛЬНИХ ТЕЛЕФОНІВ, SIM-KАРТ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТЕХНІКО-
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Стратонов Василь Миколайович,
д.ю.н., професор, професор кафедри
національного міжнародного права та
правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Гавловська Аліна Олександрівна,
к.ю.н., доцент, в.о. завідувачки кафедри
національного, міжнародного права та
правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Проценко Микола Вікторович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
національного, міжнародного права та
правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Анотація: статтю присвячено аналізу апаратних та програмних засобів для дослідження мобільних телефонів, sim-карт як елементу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Проаналізовано проблемні питання щодо їх застосування.

Ключові слова: апаратні засоби, програмні засоби, дослідження, мобільні телефони, перший відповідальний за цифровий доказ

На протязі кількох років мобільні телефони стали невід'ємним атрибутом життя більшості людей. Зазначена обставина зумовила ризики вчинення злочинних посягань, пов'язаних із зазначеними об'єктами.

Кримінальні правопорушення, так чи інакше пов'язані з мобільними телефонами, не завжди спрямовані лише на незаконне заволодіння зазначеними засобами зв'язку. Вони можуть бути вчинені з метою забезпечення приготування, вчинення та/або приховування інших, набагато небезпечніших кримінальних правопорушень (зокрема, злочини проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи).

Розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних із мобільними телекомунікаціями, присвячені дослідження таких вчених-юристів, як Козицька О. Г., Пазиніч В. І. Крім того, авторами цього дослідження у попередніх наукових дослідженнях у тій чи іншій мірі також розглядалися ці питання [14, 15, 4, 13, 12]. Однак, низка питань потребують подальшого дослідження, низка питань залишаються дискусійними. До таких питань відноситься питання щодо техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із мобільними телефонами, зокрема дослідження апаратних та програмних засобів для дослідження мобільних телефонів, sim-карт.

Оскільки доказова інформація щодо злочинів даного виду на доступна для безпосереднього сприйняття органами відчуття людини, для збирання доказів при їх розслідуванні необхідні технічні засоби. Отже, метою даної статті є дослідження питань, пов'язаних із апаратними та програмними засобами для дослідження мобільних телефонів, sim-карт як елементу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

«Техніко-криміналістичне забезпечення правозастосовної діяльності – досить широке, комплексне поняття, яке включає і сукупність техніко-криміналістичних засобів та прийомів їх застосування, і діяльність певних суб'єктів щодо створення належних умов для використання зазначених засобів на практиці, і систему наукових положень, спрямованих на реалізацію

практичних завдань із застосування криміналістичної техніки в діяльності органів правопорядку» [11].

«Науково-технічні засоби криміналістики – це прилади, пристосування і матеріали, які використовуються для збирання і дослідження доказів або створення умов, що ускладнюють учинення злочинів». Як зазначають автори підручника, «такі засоби можуть бути розподілені на кілька груп: 1) взяті без змін з різних технічних і природничо-технічних наук; 2) спеціально пристосовані для криміналістичних цілей; 3) спеціально розроблені для цілей криміналістики» [9].

«Однією з найбільш важливих слідчих (розшукових) дій під час розслідування викрадень мобільних телефонів є огляд місця події, проведення якого забезпечує отримання доказової інформації про подію злочину та осіб, які його вчинили. Виходячи із завдань, що вирішуються при проведенні огляду місця події, впливає необхідна вимога обов'язкового проведення такого огляду за кожним фактом вчинення викрадення мобільного телефону» [8].

Типовими об'єктами огляду при розслідуванні злочинів у сфері мобільних телекомунікацій є:

1. Приміщення, автотранспорт та інші місця, де здійснювалося зберігання, клонування мобільних телефонів, виробництво інших радіоелектронних пристроїв, підробка документів;

2. Предмети, пов'язані зі вчиненням злочинів у сфері мобільних телекомунікацій: мобільний телефон злочинця, інші радіоелектронні пристрої, засоби комп'ютерної техніки злочинця і оператора мобільного зв'язку, паперові носії інформації» [10].

«Специфіка обшуку обумовлюється характером об'єктів, на встановлення яких спрямована пізнавальна діяльність: 1) апаратно-технічні засоби (мобільний телефон, скануючі технічні пристрої, монітори мобільного зв'язку, засоби комп'ютерної техніки); 2) комп'ютерна інформація, яка має відношення до злочинів, що розслідуються; 3) паперові носії» [10].

Розглянемо найбільш розповсюджені апаратні та програмні засоби для дослідження мобільних телефонів та SIM-карт.

1. Комплекс «UFED TOUCH LOGICAL (рис. 1). Здійснює повне логічне вилучення відомостей з пристроїв BlackBerry, iOS, Android, Symbian, Windows Phone, Palm та телефонів китайського виробництва; Клонування ідентифікатора SIM-карти, що дозволяє виконати блокування будь-якої мережевої активності телефону на час аналізу і обхід блокування SIM-карт і відсутніх SIM-карт; аналіз, створення звітів і їх індивідуальне налаштування за допомогою UFED Logical Analyzer; забезпечує можливість роботи в польових умовах, для отримання даних не потрібно ПК» [6].

Рис. 1. Комплекс UFED TOUCH LOGICAL

2. Комплекс «CellXtract (рис. 2). Надає можливість отримувати інформацію про пропущені дзвінки, набрані або вхідних номерів, телефонну книгу, SMS повідомлення з SIM карти, MMS повідомлення, календар, записи, фото, відео, аудіо та інші файли» [1].

Рис. 2. Комплекс CellXtract

3. Комплекс «Mobile Field Kit (рис. 3). Дозволяє експерту комплексний аналіз даних, вилучених з мобільного пристрою, а саме: сортувати файли, відновлювати вилучену інформацію, використання функції Data Carving для мультимедіа файлів, створювати закладки, читати «бекап файли», здійснювати пошук протиправних зображень і аналіз «логів» чатів» [5].

Рис. 3. Комплекс Mobile Field Kit

4. Комплекс «Tarantula (рис. 4). Здійснює автоматичне визначення мобільних пристроїв китайського виробництва, зокрема параметри телефону і конфігурацію живлення; повне вилучення фізичних даних (здійснює вилучення повного образу чіпів пам'яті китайських телефонів, а не просто копію файлової системи; логічне вилучення інформації в умовах обмеженого часу; вилучення пароля; перетворення даних (після отримання фізичного образу «чипа» пам'яті двійковий файл декодується, щоб показати користувачеві інформацію, таку як паролі, SMS, контакти і журнали викликів)» [3].

Рис. 4. Комплекс Tarantula

5. Програма «MOBILedit! Forensic (рис. 5). За допомогою цієї програми здійснюється аналіз телефонів через Bluetooth, ІК-порт або кабель, аналіз записної книжки, набраних номерів, пропущених дзвінків, вхідних дзвінків, SMS і мультимедійних повідомлень, фотографій, файлів, інформації про телефон, календаря, нотаток, щоденника, читання видалених повідомлень з SIM-карти, створення звітів на основі шаблонів, друк звітів, адаптованих для надання у судовому засіданні, наявність ручного режиму дослідження» [2].

Рис. 5. Програма «MOBILedit! Forensic

6. Програма «Mobile Phone Examiner Plus (MPE+) (Рис. 6). Забезпечує швидке дешифрування логічних даних на пристроях під управлінням iOS, підтримку SIM / USIM, клонування SIM, Data Carving.

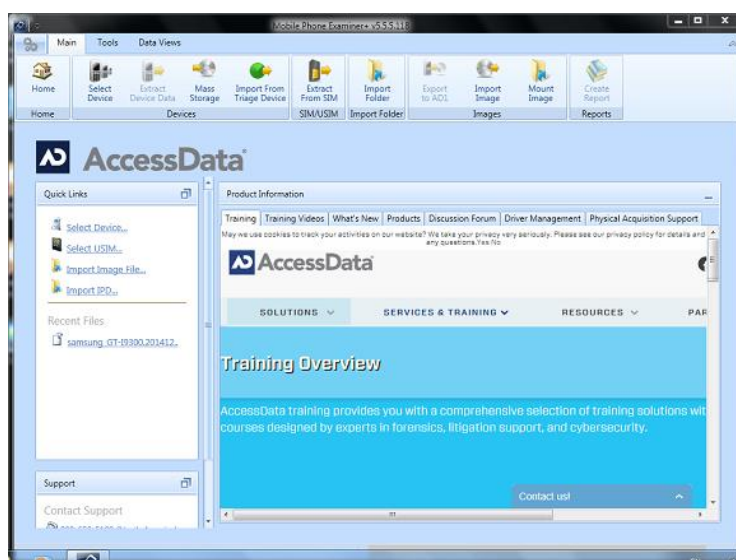

Рис. 6. Програма «Mobile Phone Examiner Plus (MPE+)

Розгляд проблемних питань, пов'язаних із апаратними та програмними засобами для дослідження мобільних телефонів, sim-карт як елемент техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень у

сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку дозволяє зробити наступні висновки:

1. В даний час існує велика кількість зазначених апаратних та програмних заходів.

2. Якість відповідних програмних та апаратних засобів відповідає потребам криміналістичного дослідження мобільних телефонів та sim-карт.

3. До проблемних питань застосування таких засобі слід віднести: їх відносно невелике розповсюдження у правоохоронних органах України; недостатню кваліфікацію DEFR (перших відповідальних за цифровий доказ), які проводять слідчі дії по вказаних категоріях злочинів щодо володіння програмними та апаратними засобами криміналістичного дослідження мобільних телефонів та sim-карт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. CellXtract. The Cellxtract Has Been Discontinued : веб-сайт. URL: <https://www.logicube.com/shop/cellxtract/?v=3943d8795e03> (дата звернення 3.03.2021).

2. Complete data extraction from phones and SIM : веб-сайт. URL: <https://www.mobiledit.com/mobiledit-forensic> (дата звернення 3.03.3021 р.).

3. Development of a Portable Mobile Phone Forensic Acquisition and Analysis Toolkit Utilizing Open Source Tools : веб-сайт. URL: https://www.researchgate.net/publication/320808696_Development_of_a_Portable_Mobile_Phone_Forensic_Acquisition_and_Analysis_Toolkit_Utilizing_Open_Source_Tools (дата звернення 3.03.3021 р.).

4. Stratonov V., Slinko S., Slinko D. Some types of computer crime and cybercrime in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. Т.4, V. 3, S. 191 – 197. 2021.

5. WWT's Threat Detection Platform : веб-сайт. URL: <https://www.wwt.com/mobile-field-kit-threat-detection-platform> (дата звернення 3.03.2021 р.).
6. Ефективний комплекс для високопродуктивних пристроїв : веб-сайт. URL: <https://bakotech.ua/uploads/product/278/files/554/file.pdf> (дата звернення 3.03.2021).
7. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : Монографія / кол. авт. В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2017. – 260 с.
8. Козицька О. Г. Розслідування викрадень мобільних телефонів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 21 с.
9. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.
10. Пазиніч В.І. Правові та організаційні засади розслідування злочинів у сфері мобільних телекомунікацій України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 20 с.
11. Перлін С. Поняття і види технікокриміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 221–226.
12. Проценко М.В. Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами, у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2008. 17 с.
13. Проценко М.В., Гавловська А.А. Застосування криміналістичної техніки під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. № 1, 2021. С. 87–93.

14. Стратонов В. Інформація та інформаційні відносини як новий криміналістичний об'єкт. Південноукраїнський правничий часопис №4, 2019. 84-89 с.

15. Стратонов В..М. «Комп'ютерні злочини» окремі особливості та характеристики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. №2. С.134-141

УДК 341

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Стрельцова О. І.,

студентка навчально-наукового інститут
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:

Чепік-Трегубенко О. С.

к.ю.н., доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Дніпро, Україна

Анотація: Досліджено теоретичні аспекти поняття і структури механізму реалізації прав і свобод людини, проаналізовано його складові. Розглянуто різні підходи вчених до механізму реалізації прав і свобод людини, зокрема, діяльнісний та інструментальний.

Ключові слова: механізм, права людини, механізм реалізації прав і свобод людини, міжнародний механізм реалізації, правові гарантії, юридична відповідальність, юридичний обов'язок

Найважливішою функцією і головним напрямком діяльності держави є забезпечення прав і свобод людини. Виконання державою цих обов'язків перед суспільством і людиною передбачає створення ефективно діючих механізмів відновлення прав та свобод особистості, правового захисту від порушень і неправомірних обмежень, у тому числі тих, що надходять від держави, її органів та посадових осіб. 100 %

У Декларації прав і свобод людини та громадянина, на вищому конституційному рівні закріплено: людина, її права та свободи є найвищою

цінністю, визнання, дотримання та захист прав і свобод людини є прямим зобов'язанням держави [1]. Права і свобода людини гарантовані Конституцією України (КУ) [2], міжнародними угодами і повинні бути реалізовані. Статтею 21 КУ визначено, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Згідно частині 3 ст. 22 КУ — прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Зокрема, статтею 55 КУ передбачено право кожного не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Слід визнати, що в Конституції України закріплено широкий круг особистих, соціально-економічних, політичних та культурних прав і свобод людини в повній відповідності з міжнародними стандартами і реалізація людиною права на захист може здійснюватися через різні механізми захисту прав [3, с. 32-35].

Значну увагу питанням, пов'язаним з механізмом реалізації і гарантії прав та свобод людини і громадянина приділили такі вчені, як Е.Я. Мотьвилавка, О.Ф. Скакун, В.Ф. Погорілко, М.П. Рогозін, О.Г. Огородник, О.А Гаврилов. [4-8] та інші.

М.П. Рогозін в своїх роботах визначає, що «юридичний механізм» захисту прав людини це можливість здійснення громадянами вчинків спрямованих на захист власних прав і свобод, а також система органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи. З його думкою погоджується О.Г. Огородник, проте він відносить до механізму захисту прав громадські організації, правові та нормативні акти, призначені захищати права людини [7, с. 15].

Конституцією України передбачена можливість здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод: захищати своє життя і здоров'я та інших людей від протиправних посягань; об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод; направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади; захищати в суді свої права і свободи; звертатися за захистом своїх прав до

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів.

Конституцією України чітко визначена система органів та посадових осіб, які повинні захищати права і свободи людини і громадянина.

В зазначеній системі гарантій особливе місце посідає Президент України: зобов'язаний сприяти формуванню механізмів контролю та забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина.

Через законодавчу діяльність Верховна Рада України здійснює захист прав і свобод і їх гарантії. Виключно законами України визначаються: обов'язки громадян; громадянство; статуси іноземців і осіб без громадянства; права корінних народів та національних меншин; основи соціального захисту; правові власності, правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норм антимонопольного регулювання (п. п. 1-3, 6-8 ч. 1 ст. 92 Конституції).

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування на певній території забезпечують додержання прав і свобод громадян.

Судовий захист — основна ефективна форма захисту прав і свобод, і потреба у даному захисті виникає з ускладнення характеру економічних відносин, зростанні конфліктності і протиріч у суспільному житті. Кожному громадянину гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, інших громадян».

Діяльність Уповноваженого з прав людини націлена на посилення гарантій захисту прав і свобод людини. Зазначена посадова особа компенсує недоліки судових засобів захисту, парламентського та відомчого контролю за адміністративними органами.

Широкими повноваженнями, щодо захисту прав і свобод людини, наділена прокуратура України. Зазначений орган виконує функції нагляду за додержанням і застосуванням законів. Також слід зазначити, що забезпечення прав і свобод громадян неможливе без інституту адвокатури. Адвокат сприяє захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб в усіх органах,

установах та організаціях за їх дорученням.

Правоохоронними органами гарантується забезпечення: особистої безпеки громадян; своєчасного запобігання злочинів та адміністративних правопорушень, швидке і повне їх розкриття; охорона суспільного порядку та забезпечення суспільної безпеки; захист власності від протиправних посягань; правової та організаційної допомоги громадянам, посадовим особам й іншим суб'єктам у здійсненні їх законних прав та інтересів. **76 %**

Отже, підсумовуючи викладене вище слід зазначити, що за часи незалежності Україна створила чітку, більш-менш ефективну систему захисту й забезпечення прав і свобод людини та громадянина, правовою основою якої є чинна Конституція, нормативно-правові акти національного законодавства і міжнародні угоди. В Україні діє система захисту прав людини, подібна існуючим у розвинутих демократичних країнах, але на жаль система не ідеальна і мають місце понад сотні тисяч звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Загалом заяви стосуються порушень громадянських, економічних і соціальних прав і причини такого становища полягають в соціально-економічній і політичній кризі, у невисокому рівні культури й моралі, та велике значення в цій ситуації має недовіра громадян до інститутів державної влади і відсутність у населення досвіду використання важливого органу захисту прав і свобод людини — суду.

Україна практично намагається забезпечити повний спектр прав і свобод людини, проголошених Конституцією і законодавством, бо ступінь демократичності суспільства визначається забезпеченням прав і свобод людини та ефективним механізмом їх захисту. **100 %**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Декларації прав і свобод людини та громадянина. URL. <https://lawbook.online/gosudarstva-zarubejnogo-pravo/163deklaratsiya-prav-lyudini16688.html>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР.

Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Пащенко О. Європейські стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства . *Право України*. 2006. № 4. С. 32–35.

4. Мотьвилавка Е.Я. Теория регулятивного и охранительного права. – Воронеж, 1990. С. 54.

5. Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харків : Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. 704 с.

6. Рагозін М. Вчимося демократії Уроки громадянської освіти. -

Видавництво

«Донбас»

URL

:http://iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_uchim_de_mokr/part51.htm.

7. Огородник О.Г. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принцип законності в Україні. *Право України*. 2008 №6 С. 15.

8. Гаврилов О.А. Системный анализ социального механизма действия права. Москва , 1976. – С. 38–39.

СОЦІАЛЬНІ НОРМ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

Фастовець Наталія Валеріївна,

к.н.з держ. упр., доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Матеріалістична філософія трактує процеси розвитку людського суспільства як соціальну форму руху матерії. Відповідно, загальними формами існування (буття) матерії є простір і час. Простір виражає протяжність і будову матеріальних об'єктів, а час - тривалість протікання процесів і послідовність зміни їхніх станів.

Кожному структурованому рівню матерії (фізичному, біологічному, соціальному) відповідають специфічні просторово-часові параметри.

Сфера суспільного життя людини містить історичний, біологічний психологічний художній, філософський зміст простору і часу. Враховуючи зміст простору і часу суспільного життя сутність суспільних відносин, умовно можна поділити на матеріальні та ідеологічні.

К. Маркс у своїй праці «До критики політичної економії. Передмова» аргументував, що економічні відносини, які належать до матеріальної складовій змісту суспільного життя формують вектор розвитку суспільства, в тому числі і його ідеологію і політику. «У суспільному виробництві свого життя люди вступають у визначені, необхідні, від їхньої волі незалежні відносини, які відповідають певному ступеневі розвитку їх матеріальних продуктивних сил. Сукупність цих виробничих відносин становить економічну структуру суспільства, реальний базис, над яким піднімається юридична і політична надбудова і якому відповідають певні форми суспільної свідомості. Спосіб виробництва матеріального життя зумовлює соціальний, політичний, духовний процеси життя взагалі. Не свідомість людей визначає їх буття, а навпаки, їх суспільне буття визначає їх свідомість [1].

Таким чином, рівень і якість виробництва визначає рівень розвитку духовної сфери суспільства, яка корелюється із політичною сферою цього суспільства. Рівень економічного статку прямо впливає на місце і роль конкретного суб'єкта, або суспільних груп у соціумі. З плином часу, в процесі формування нових філософських поглядів на суспільне життя змінилося лише ставлення до людини, як особистості. У вітчизняній науковій літературі соціальні відносини визначаються як: а) стійка система зв'язків між індивідами, яка складається в процесі їх взаємодії в умовах того чи іншого суспільства, місця і часу; б) відносини рівності та соціальної справедливості, панування і підкорення між соціальними групами, а також всередині їх щодо розподілу життєвих благ, умов становлення і розвитку особистості, задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб [2].

Сутність соціальних відносин полягає в процесі взаємодії, яка має реалізувати інтереси і задовольнити потреби індивідів, соціальних груп та спільнот, які співіснують в єдиному суспільстві.

Важливість якості інструментів за допомогою яких компромісні рішення будуть прийняті є безумовною. Головним інструментом соціального компромісу є соціальні норми.

Мета статті. Провести аналіз функцій соціальних норм та сформуванню визначення поняття функції соціальної норми.

Функція в загальному розумінні – це роль, яку виконує той чи інший елемент соціальної системи [3]. В юридичній науковій літературі виділяють наступні функції соціальних норм [4]:

1) Регулятивна — полягає у створенні соціально прийнятних моделей соціальних статусів і актів поведінки у певних життєвих ситуаціях, що дозволяє впорядкувати соціальні зв'язки, взаємодію людей та їх колективів, стабілізуючи суспільство та сприяючи його розвитку.

2) Орієнтаційна — проявляється у впливі на формування світогляду і, відповідно, характеру поведінки людини.

3) Оціночна — полягає у створенні критеріїв для оцінки тих чи інших

актів поведінки людей та їх колективів з погляду тих або інших груп соціальних норм («правомірний» та «неправомірний», «моральний» та «аморальний», «справедливий» та «несправедливий» тощо);

4) Трансляційна — фіксація та передача соціальних норм наступним поколінням людей. У вигляді соціальних норм культура та історичний досвід передаються наступним поколінням через виховання та освіту.

Таким чином, регулятивна функція регламентує суспільні взаємодії, знижує ризики нанесення шкоди, (правові норми, технологічні норми безпеки), пришвидшує виробничий процес за рахунок наявності певних технологічних моделей поведінки (технологічні інструкції, протоколи дій).

Орієнтаційна функція забезпечує визначення та формування ціннісних критеріїв поведінки; сприяє формуванню світогляду та правосвідомості.

Оціночна функція відповідає за виникнення оціночного ставлення до різних явищ і процесів суспільного життя з точки зору морально – аморально, законно – незаконно, припустимо – не припустимо за рахунок історично сформованої системи соціальних цінностей, стереотипів поведінки, психологічних установок шляхом закріплення їх у культурі суспільства, культурі окремих народів, націй, або в професійному середовищі.

Трансляційна функція базується на тому, що соціальні норми містять здобутки людства щодо культури спілкування між людьми, яка формувалася поколіннями, досвід суспільних комунікацій, досвід міжнародної дипломатії, досвід налагодження стосунків всіх відомих рівнів, досвід усунення конфліктів, досвід організації суспільного життя, тощо. Трансляційна функція виконує задачу збереження культури, правил взаємостосунків між людьми шляхом виховання, просвітництва та освіти.

Висновок. Таким чином зміст соціальних норм вказує на те, що функції соціальних норм це процес налагодження взаємозв'язку між соціальними суб'єктами і потребами суспільства в рамках якого існують ці суб'єкти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Маркс К. К критике политической экономии. Предисловие //К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. 2-е изд. Т.13.
2. Лукашевич М. П., Недюха М. П. Відносини соціальні //Політологічний словник: навч. посіб. / за ред М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. Київ: МАУП, 2005. С. 103.
3. Володимир Лук'янюк, «Словник іншомовних слів» 2001-21 <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D4%F3%ED%EA%F6%B3%FF>.
4. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Київ:Юрінком Інтер, 2019. 584с.
5. Теория государства и права. Учебник для высших учебных заведений /Под редакцией профессора В. Г. Стрекозова - М.: Издательство «Интерстиль», «Омега-Л». 2008. - 384 с.

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ**

Шакало Л. С.,

студентка юридичного факультету,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Наливайко Лариса Романівна

проректор

доктор юридичних наук

професор кафедри загальнопрпавових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація: Стаття присвячена аналізу правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху й формулюванню висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства України у сфері безпеки дорожнього руху. У роботі досліджено теоретико-правові підстави адміністративної відповідальності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Проаналізовано основні тенденції в сучасному адміністративному праві, пов'язані з формуванням нового адміністративно-правового інституту адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення щодо безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі

Ключові слова: адміністративна відповідальність, правове регулювання, безпека дорожнього руху, адміністративні стягнення, транспортний засіб, штрафні бали.

Сферу дорожнього руху не варто залишати без окремої уваги, а особливо недотримання правил дорожнього руху, що в кінцевому результаті призводить до застосування засобів адміністративної відповідальності. Значення вивчення

цього питання підсилює ще й той факт, що на сьогодні в Україні безпека дорожнього руху, її організація та забезпечення залишаються на вкрай низькому рівні. Оскільки в системі адміністративного права до сих пір не сформовано єдиної наукової концепції адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Саме тому виникла негайна потреба в детальному дослідженні особливостей застосування заходів адміністративної відповідальності за їх скоєння та відповідно до цього внесення пропозицій щодо змін і доповнень до законодавства з метою підвищення ефективності реалізації адміністративної відповідальності у розглядуваній сфері.

Адміністративну відповідальність за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху досліджували такі вчені, як: Г. К. Голубева, Т. О. Гуржій, С. М. Гусаров, М. М. Долгополова, В. В. Доненко, М. А. Микитюк, Р. І. Михайлова, В. В. Новікова та інші.

На погляд С.М. Гусарова, який визначає безпеку дорожнього руху як складову частину національної безпеки, як правотворчу та правозастосовну діяльність уповноважених державних органів щодо захисту конституційно закріплених життєво важливих інтересів щодо життя, прав і свобод, а також інтересу щодо реалізації потреб у переміщенні учасників дорожнього руху – громадян, осіб без громадянства та іноземних громадян [1, с. 87].

Безумовно безпека на дорозі залежить особисто від осіб, які керують автотранспортом. Але також варто зауважити, що проблема порушення правил дорожнього руху стосується не тільки водіїв транспортних засобів, а усіх учасників руху, а саме до них відносяться: велосипедисти, пішоходи, пасажери громадського транспорту та інші суб'єкти дорожніх відносин.

Серед найбільш поширених протиправних діянь у зазначеній сфері є перевищення встановлених обмежень швидкості, недодержання вимог знаків дорожнього руху, зупинки, розмітки проїзної частини доріг, правил перевезення вантажів, стоянки, проїзду пішохідних переходів та інші порушення ПДР. Одним із основних засобів спротиву цим правопорушенням

безперечно є застосування юридичної відповідальності до винних осіб, однією з якої основне місце належить саме адміністративній відповідальності. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження категорії «адміністративна відповідальність» як родової для вищезначеного кола суспільних відносин.

На думку В. К. Колпакова визначення «адміністративна відповідальність» – це примусове застосування до осіб, що вчинили адміністративні проступки, передбачених законодавством заходів впливу, котрі здійснені правопорушником [2, с. 24].

Науковець В. Б. Авер'янов, який зазначає, що адміністративна відповідальність – це як різновид юридичної відповідальності, котрий являє собою сукупність адміністративних правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [3, с. 430].

З приводу адміністративної відповідальності саме в розгляді в сфері безпеки дорожнього руху, то її розуміють і розглядають як застосування відповідальності до осіб, які вчинили адміністративні проступки, а також посадових осіб, що забезпечують безпечне користування транспортом, доріг і шляхових споруд, за порушення правил дорожнього руху, виражену у застосуванні до винних осіб встановлених законом адміністративних стягнень уповноваженими на те органами, що на підставах і в порядку, передбачених нормами адміністративного механізму [4, с. 6]. Доказано ефективність виділення в системі адміністративної відповідальності субінституту адміністративної відповідальності за порушення у сфері безпеки дорожнього руху.

Необхідними умовами сьогодення є підвищення ефективності реалізації адміністративної відповідальності, через те, що на цей час наявна певна кількість негативних факторів, котрі уповільнюють розвиток зазначеної галузі, а саме: порушення правил оформлення матеріалів адміністративної справи та строків притягнення громадян до адміністративної відповідальності; помилки

при кваліфікації правопорушень у сфері дорожнього руху; прогалини в адміністративно-деліктному законодавстві; відсутність контролю зі сторони органу, що виніс постанову про накладення адміністративного стягнення тощо.

Адміністративне законодавство передбачає чітку систему стягнень за порушення правил дорожнього руху, а саме: штраф, попередження, штрафні бали, оплатне вилучення транспортного засобу, конфіскація предмета правопорушення, громадські роботи й адміністративний арешт [5].

Вивчаючи законодавство України у сфері адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху, можна зробити висновок, що найпоширенішим стягненням за правопорушення є штраф, тобто грошове стягнення, що впливає на майнові інтереси правопорушника. З приводу розміру накладення штрафу, важливо, щоб він був вагомим і став би запобіжним заходом стосовно вчинення порушень правил дорожнього руху та ДТП. Тому найчастіше встановлюється верхня й нижня межі, тобто кінцева сума штрафу залежить від характеру вчиненого правопорушення й особи правопорушника [5, с. 189].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, варто сказати, що в адміністративному законодавстві, а саме в сфері дорожнього руху залишається багато розбіжностей та прогалин, навіть незважаючи на той факт, що дане дослідження є одним із найактуальніших питань сьогодення, все рівно зі сторони законодавця необхідно більш детально опрацьовувати та звертати увагу на удосконалення адміністративних норм законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусаров С. М. До питання про визначення принципів державного управління безпекою дорожнього руху. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002. № 3. с. 87
2. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія В. К. Колпаков. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс:

підручник: У двох томах: Том 1. Загальна частина. ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юридична думка, 2004. 584 с. 7.

4. Михайлов Р. І. Забезпечення адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері безпеки дорожнього руху в сучасних умовах. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Р. І. Михайлов; Академія праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – К., 2011. с. 20.

5. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.31>

**СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ ПРАВА
З ІНШИМИ СОЦІАЛЬНИМИ РЕГУЛЯТОРАМИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
РОЗВИТОК СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Шикір Дмитро Олександрович
студент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут права
м. Київ, Україна

Анотація. Актуальність теми мого дослідження обумовлена тим, що як нам усім відомо, право – це не єдиний носій функції регулятора суспільних відносин та суспільного порядку. Воно є частиною системи соціального регулювання, в яку входять і інші соціальні норми, а саме: норми моралі, звичаїв, традицій, релігії, політики, етики, корпоративні норми. Враховуючи те, що правові та інші соціальні норми забезпечують регулювання суспільних відносин та мають безліч спільних та відмінних рис, я б хотів співвіднести їх.

Ключові слова: право, норми моралі, звичай, політика, релігія, співвідношення, суспільні відносини, правове регулювання.

Спершу я б хотів співвіднести норми моралі з правовими нормами. Норми моралі – система принципів та правил, що формуються у суспільстві та регулюють поведінку на основі громадської думки з позицій суджень про добро і зло, справедливість і несправедливість, совість, гідність, обов’язок та честь. [1, с. 123].

Головним аргументом того, що норми моралі широко взаємодіють і співвідносяться з правовими нормами є те, що багато норм моралі стали правовими принципами (наприклад, принцип справедливості покарання, рівність та захист громадян та ін.) Також право включило в себе безліч оціночних понять морального характеру (честь, гідність, справедливість, цинізм

та ін.) Нормам права і моралі притаманні спільні ознаки, які характерні для всіх соціальних норм (загальний характер, спрямованість на забезпечення справедливості, стабільності і порядку та ін.) [2, с. 12].

Водночас норми права і моралі мають відмінні ознаки:

1. За походженням – норми права встановлюються, закріплюються або гарантуються державою, а норми моралі поступово формуються у свідомості людей внаслідок їх еволюційного розвитку.

2. За формою зовнішнього виразу – норми права закріплюються у нормативно-правових актах (законах, указах, постановах), в той час як норми моралі, як правило, не мають письмової форми.

3. За сферою дії – норми права регулюють найважливіші суспільні відносини, що піддаються правовому впливу, а норми моралі регулюють практично всі суспільні відносини.

4. За способом забезпечення – норми права захищаються і гарантуються державою, а норми моралі забезпечуються внутрішнім переконанням та силою громадського впливу

Далі я б хотів співвіднести норми звичаїв з правовими нормами. Норми звичаїв – стійкі та звичні до виконання правила поведінки, що складаються історично в результаті багатократного застосування та зберігають свою дію протягом тривалого періоду. [1, с. 145].

Норми звичаїв також широко взаємодіють з правовими нормами. Доказом цього є те, що багато звичаїв підтримуються правом або навіть були санкціоновані державою і стали правовими нормами. А ті звичаї, які не були санкціоновані державою чи не підтримуються правом просто на просто стали розглядатися як правопорушення. Нормам права та звичаїв також притаманні спільні ознаки, які характерні для всіх соціальних норм. Водночас їх розрізняють за такими критеріями:

1. За походженням – звичаї формуються поступово через відтворення варіантів поведінки в подібних життєвих ситуаціях, а норми права складаються внаслідок взаємодії суб'єктів суспільних відносин.

2. За формою вираження – звичаї втілюються у поведінці людей, а правові норми закріплюються у нормативно-правових актах.

3. За часом набирання чинності – звичаї формуються поступово і так само відмирають, а правові норми набирають чинності у встановлені строки.

Також мою увагу привернули релігійні норми. Норми релігії – сукупність принципів та правил, заснованих на вірі у вищі сили та вищий сенс життя та діючих у відношенні представників певного віросповідання. [3, с. 40].

Релігійні норми, безсумнівно, широко взаємопов'язані з правовими нормами, тому що вони теж формально зафіксовані у відповідних джерелах: Біблії, Корані, та ін. [5, с. 85]. Головними відмінностями між цими нормами є те, що:

1. Релігійні норми, на відмінну від правових, не носять загальнообов'язкового характеру, їх авторитет забезпечується виключно силою віри.

2. Релігійні норми адресовані віруючим, а правові – усім членам суспільства і є загальнообов'язковими до виконання.

3. Виконання релігійних норм забезпечується заходами релігійно-морального впливу – їх порушник розглядається як грішник перед богом або певними санкціями (відлучення від церкви), тоді як правові норми забезпечуються застосуванням юридичних санкцій (штраф, позбавлення волі)

Цікавими соціальними регулюваннями, яка теж, безсумнівно, співвідноситься з правом є корпоративні норми. Корпоративні норми – правила поведінки, що вміщаються у програмних документах та рішеннях громадських організацій для досягнення мети їх функціонування. [4, с. 35].

Корпоративні норми, будучи формально закріпленими в документах певної спільноти, ззовні схожі з правовими, але й вони не є загальнообов'язковими і служать засобом регулювання суспільних відносин лише всередині відповідної організації. Проте, якщо, наприклад, через якийсь внутрішній спір державі недостатньо існуючих правових норм, то вона може, з дозволу певної організації, використати ці корпоративні норми, з метою

вирішення проблемного питання. Головні відмінності між цими нормами:

1. Корпоративні норми мають локальний характер, тобто поширюються тільки на членів певної організації, тоді як правові норми є загальнообов'язковими.

2. Корпоративні норми створюються на з'їздах, зборах, засіданнях, в той час як правові норми приймаються уповноваженими на те органами.

3. За порушення корпоративних норм встановлюються корпоративні санкції (догана, попередження, зауваження), тоді як правові норми забезпечуються юридичними санкціями (штраф, арешт, громадські роботи).

Отже, роблячи висновок з того, що я написав вище, я можу з впевненістю сказати, що норми моралі, звичаїв, релігії, етики, корпоративні норми мали і мають значний вплив на виникнення, удосконалення та розвиток права і правових норм. Вони широко взаємодіють задля досягнення спільної мети – забезпечення суспільного порядку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рабінович П. М. Норма права / П. М. Рабінович. Юридична енциклопедія в 6-т., т. 4 / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2002. – С. 189–190. – 720 с.

2. Селиванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин // Право України. – 2000. – № 10. – С. 10–20

3. Джолос С. В. Взаємодія і співвідношення права і моралі: легістський погляд / С. В. Джолос // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 37–41.

4. Косьмій М. М. Мораль і право: питання розмежування та взаємодії / М. М. Косьмій // Науково-інформаційний вісник. – 2011. – № 3. – С. 33–38.

5. Полонка І. А. Нормативістська теорія Ганса Кельзена: аналітичний підхід / І. А. Полонка // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 7. – С. 83–86.

МОРАЛЬНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Яцечко О. О.

студентка юридичного факультету,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Савіщенко В. М.,
д.ю.н., доцент,
професор кафедри кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: розглядається роль морального фактора в житті юриста та основні принципи професійної діяльності юристів України. Робиться висновок, що в сучасних умовах етика стає невід'ємною професійною якістю юриста, яка потребує від нього знання закону, принциповості у прийнятті рішень, забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Ключові слова: професійна етика, етика юриста, юридична професія, моральні цінності.

Моральна культура юриста – сукупність моральних та етичних норм, яких повинен дотримуватися юрист. Ці норми базуються не тільки на загальновстановлених правилах, а й на власній свідомості діяча цієї професії. Щоб краще розуміти поставлену проблему, пропонуємо окремо розглянути терміни «мораль» та «культура». Мораль (від лат. *moralis* – моральний, від *mos* – звичай, воля, закон, властивість) – духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та груп соціальних за допомогою уявлень про належне, в яких узагальнено норми, цінності, зразки поведінки, принципи

ставлення до інших індивідів і соціальних груп [1].

Культура (від лат. *cultura* – обробка, догляд, від *colo* – вирощувати, обробляти землю) – прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах... [2].

Спираючись на вищезазначене, можна зробити висновок, що моральна культура у юристів може бути різною, оскільки кожна людина має свої погляди, норми та принципи. Чому ж так важливо дотримуватися моральної культури в юриспруденції? Юридична професія базується на забезпеченні прав і свобод громадян та їх захисту. Також не слід забувати, що ця професія відноситься розділу «людина-людина», тобто вміння правильно взаємодіяти з особою або групою осіб є її невідкладною складовою. Саме тому до юристів ставляться дуже високі моральні вимоги. Моральна культура зберігає у своєму понятті такі аспекти: моральні знання та моральні почуття. В більшості ситуацій другий аспект відіграє більшу роль.

Саме моральні почуття підштовхують юриста, як і будь-яку іншу людину, на героїчні вчинки, надихають його та надають впевненості у собі та своїх діях. Але, якщо подивитися на цей аспект з іншого боку, то можна зазначити, що є люди, які не можуть стримувати своїх почуттів та правильно мислити в тяжких або критичних ситуаціях. А ці навички є дуже важливими для юриспруденції, їх відсутність може призвести до зниження авторитету юридичної професії та стати підґрунтям для зародження правого нігілізму. Моральні якості, якими повинні володіти юристи: розвинуте почуття обов'язку, чесність, правдивість, сміливість, готовність до самопожертви, дисциплінованість, врівноваженість, розсудливість, доброчесність, самостійність суджень тощо. Високий рівень моральної свідомості є запорукою високої якості виконання службового обов'язку. Крім своїх професійних знань, юрист повинен досконало володіти етичною культурою, яка визначається нормами моралі та нормами права. В юриспруденції дуже часто зустрічаються конфліктні ситуації, для яких дуже важливу роль мають логічна моральна оцінка та коректна поведінка учасників процесу.

Під другим розуміється тактовність та повага до свого опонента. Також дуже важливо мати великий рівень культури мови: вміння правильно підбирати тон, чітко формулювати свою думку та мати виразну дикцію. Тобто потрібно дивитися на процес ще й з психологічного боку, це збільшує відсоток того, що вас почують та зрозуміють. Діяльність суду, органів прокуратури, попереднього слідства, дізнання, адвокатури базується на законі. Це – правова діяльність, пов'язана з творчим застосуванням юридичних норм, але норми права завжди мають моральну основу, тобто завжди можна простежити взаємозв'язок правових та етичних норм. На цій підставі юристи у своїй діяльності повинні керуватися не тільки правовим законом, але й дотримуватися принципів моралі, які цілком узгоджуються з принципами права та принципами правового регулювання [3, с. 316].

А. Ф. Коні переконливо доводив, що кожен юрист зобов'язаний знати основні моральні начала своєї професії, «бо хоч би які хороші буди правила діяльності, вони можуть втратити свою силу і призначення у недосвідчених, грубих і недобросовісних руках» [4, с. 34]. Як вже було зазначено раніше, юридична професія – конфліктна, тому на фахівців здійснюється великий тиск, що може сприяти трансформації моральної культури та вимог. Російські дослідники під час аналізу моральних аспектів діяльності працівників оперативних служб і слідчих підрозділів звертають увагу на те, що напівзакритий чи закритий характер їх діяльності, специфіка морально-психологічного становища, негативне емоційне тло, підвищене нервово напруження, примусовий, конфронтаційний характер спілкування впливають на їхню свідомість. Застосування заходів правового примусу не завжди позитивно впливає на свідомість цієї групи правоохоронців. У деяких працівників може сформуватись настанова на допустимість застосування будь-якого примусу, втручання в особисте і громадське життя, може відбуватись зниження цінності людської свободи, звичка до «зворотного» боку життя. Через повторюваність і схожість службових ситуацій стереотипи поведінки стають самодостатніми, нориви замінюють свідомий моральний вибір, стирають

основи індивідуальної відповідальності працівників, паралізується їх моральна самостійність. За таких умов можуть виникнути деформації моральної і правової свідомості і змінитись моральні чи особистісні якості працівника .

Отже, моральна культура юриста є невід 'ємною складовою юридичної професії. Кожен фахівець повинен знати основні моральні та етичні норми та вміти своєчасно користуватися ними, що значно полегшує юридичну діяльність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Парасюк В. М. Імперативність моралі у професійній діяльності слідчого: філософсько правовий вимір : автореф. дис. ...канд. юрид. Наук : 12.00.12. *Львівський державний університет внутрішніх справ*. Львів, 2008.
2. Мітцель О. Шляхи підвищення рівня професійної етики суддів, адвокатів і співробітників правоохоронних органів . *Вісник прокуратури*. 2010. № 2. 128 с.
3. Лозовой В. О. Професійна етика юриста . Харків : Право, 2004. 176 с.
4. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія . Київ : ВІРА-Р, 1999. 506 с